

PAVLE BLAZNIK

PAVLE BLAZNIK

ŠKOFJA LOKA
IN LOŠKO GOSPOSTVO
(973—1803)

ŠKOFJA LOKA

IN

LOŠKO GOSPOSTVO

(973 — 1803)

MUZEJSKO DRUŠTVO
ŠKOFJA LOKA

1973

PAVLE BLAZNIK

ŠKOFJA LOKA
IN
LOŠKO GOSPOSTVO
(973 – 1803)

MUZEJSKO DRUŠTVO
ŠKOFJA LOKA

1973

Izdajo knjige sta ob tisočletnici loškega gospostva finančno omogočili Kulturna skupnost Škofja Loka in Kulturna skupnost Slovenije

PAVLE BLAZNIK

ŠKOFJA LOKA
IN
LOŠKO GOSPOSTVO
(1803-1973)

Na naslovni strani

Pečatnik mesta Škofje Loke iz konca 13. ali začetka 14. stoletja s podobo kasnejšega mestnega grba (hrani Pokrajinski muzej v Škofji Loki)

Knjiga šteje med proizvode iz 7. točke prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu, za katere se ne plačuje temeljni davek od prometa proizvodov (SRS Republiški sekretariat za prosveto in kulturo, št. 421-2/72 oš 14. 11. 1972)

PREDGOV *Spominu skrbnih staršev in prednikov — loških podložnikov*

Misel na desetletje loški podložnik je spremljala in vodila vse moje nasledovne let dolge. In tedaj sem z velikim zanimanjem sprejel v roki Dževreka in zgodovini Škofje Loke in njenege okraja, ki jih je nekaj desetletij prej objevil vodilni slovenski zgodovinar — naš tujak Franc Kos. Vse bolj me je prevladovala njegova močna beseda, ki poziva zgodovinarje, da se bolj obdelava tako bogatega gradiva. Srečal obkolitine za pripomoček, da sem si izbral pravi to nalogo za doljšinski program. Naj spoštovani sponzor akademske učitelj Ljudmila Hauptmann me je skrbno zamerjal v to delo in po njegovim vplivom sem izbral za disertacijo obdelavo poročil v Soliti dolini. Nestrastno je prevzel Milko Kos, ki je prav tedaj začel z akademsko kariero na ljubljanski univerzi. S hvalečnostjo se spominjam pokojnega profesorja, ki je neizmerno spremljal moje početne korake in izročil mnogo dragocenih svetov svojemu varovanca. Odalej sem skrbno obdeloval loško gradivo. Mirno delo je pretrgal najel požar, ki mi je uničil med drugim vse zapise, pa prav posejva leto, ki sem jih moral posvetiti takratnim najinim nalagam. Tem očije molčasti se se odprla za moje delo, ko sem dal svojo razpisilno publiko in se lahko posveto posvetil razpisni gradivni obdelavi in mojem skrbnosti, da sem bil v sedmih desetletjih tovarn posveto z akademijskim mentorjem, iznajdljivim pobratincem — neposrednim profesor Milkom Kosom. — Ob koncu svojega doljšinskega dela bi se hotel s prav posebnim poudarkom spomniti tihih vseh naših vodilnih zgodovinarjev — prof. dr. Franca Kosa, prof. dr. Ljudmila Hauptmann in tudi prof. dr. Milko Kos, ki jim dolga leta mo skrbala.

Moje skrbnosti volja dalje tudi pomembnikom in ustanovam, ki so mi dali pri mojem delu kakorkoli ob sveto. Zaključujem se radostno in srečno v slovenskih arhivih, listih v državi Slovenije, čisto pa tudi v tujih ustanovah v Münchnu, tako v Hauptmannsche, Krieger-

PREDGOVOR

Misel na častitljiv loški jubilej me je spremljala že desetletja — vse od mojih študentovskih let dalje. Že tedaj sem z velikim zanimanjem jemal v roke Doneske k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja, ki jih je nekaj desetletij prej objavil vodilni slovenski zgodovinar — naš rojak Franc Kos. Vse bolj me je prevzemala njegova uvodna beseda, ki poziva zgodovinarje, da se lotijo obdelave tako bogatega gradiva. Srečne okoliščine so pripomogle, da sem si izbral prav to nalogo za življenjski program. Moj spoštovani nepozabni akademski učitelj Ljudmil Hauptmann me je načrtno usmerjal v to delo in pod njegovim vplivom sem izbral za disertacijo obdelavo poselitve v Selški dolini. Mentorstvo je prevzel Milko Kos, ki je prav tedaj začel z akademsko kariero na ljubljanski univerzi. S hvaležnostjo se spominjam pokojnega profesorja, ki je nesebično spremljal moje začetne korake in žrtvoval mnogo dragocenega časa svojemu varovancu. Odslej sem načrtno obdeloval loško gradivo. Mirno delo je prekinil vojni požar, ki mi je uničil med drugim vse zapiske, pa prva povojna leta, ki sem jih moral posvetiti takratnim nujnim nalogam. Tem večje možnosti so se odprle za moje delo, ko sem dal slovo pedagoškemu poklicu in se lahko povsem posvetil znanosti. Srečnim okoliščinam se moram zahvaliti, da sem bil v zadnjih desetletjih tesno povezan z nekdanjim mentorjem, kasnejšim pobratimom — nepozabnim prof. Milkom Kosom. — Ob izidu svojega življenjskega dela bi se želel s prav posebnim poudarkom spominjati vseh treh naših vodilnih zgodovinarjev — prof. dr. Franca Kosa, prof. dr. Ljudmila Hauptmanna in akad. prof. dr. Milka Kosa, ki jim dolgujem vso zahvalo.

Moja zahvala velja dalje vsem posameznikom in ustanovam, ki so mi stali pri mojem delu kakorkoli ob strani. Zahvaljujem se vodstvu in osebju v slovenskih arhivih, zlasti v Arhivu Slovenije, enako pa tudi arhivskim ustanovam v Münchnu, tako v Hauptstaatsarchivu, Kreisar-

chivu in Diözesanarchivu; v vseh teh ustanovah so z vso pozornostjo in ustrežljivostjo zadovoljevali moje želje. Veliko zahvalo sem dolžan znanstvenemu sodelavcu v pok. prof. dr. Josipu Žontarju, ki je prebral rokopis, mi bil ob strani z bogatimi nasveti ter oskrbel nemški prevod povzetka. S hvaležnostjo se spominjam prof. Franceta Jesenovca, ki je jezikovno izgladil tekst, dipl. ing. Andreja Leskovarja, ki je izrisal pečatnik in večino priloženih zemljevidov (I, III, VI, VII, VIII, IX, X; Z. II sem prevzel iz svoje razprave Bitenj, Z. IV pa iz razprave Sorško polje), dalje vseh posameznikov, ki so mi dobrohotno stregli s podrobnimi podatki, med njimi zlasti prof. dr. Ferda Gestrina, akad. prof. dr. Franceta Koblarja, dr. Franceta Lebna in prof. Boža Otopreca.

Pritegnjene originale arhivskega in slikovnega gradiva hranijo naslednje ustanove: Arhiv Slovenije (Z. V, 22, 70, 71, 86, 100, 102, 104, 107); Diözesanarchiv v Münchnu (6); Hauptstaatsarchiv v Münchnu (4, 5, 11); Loški arhiv (32); Narodni muzej v Ljubljani (zbirka L. Benescha 26, 69, 101, 125, 126, 127, 137, 139, 140, 149); Oberösterreichisches Landesarchiv v Linzu (115). Mimo naštetih ustanov so fotografije prijazno dali na voljo: Uprava bivšega škofijskega sedeža v Freisingu (3, 24, 27, 43, 92, 93, 94, 151); Medobčinski zavod za spomeniško varstvo v Ljubljani (15, 49, 96, 110, 121, 125, 126, 127, 134, 138, 143, 144); Narodna galerija (G. Birolla 130, 150); Pokrajinski muzej v Škofji Loki (3, 4, 6, 14, 15, 18, 21, 24, 27, 28, 29, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 43, 44, 45, 46, 50, 65, 74, 77, 78, 83, 84, 91, 92, 93, 94, 96, 98, 102, 103, 105, 109, 125, 126, 127, 128, 131, 138, 139, 145, 147, 148, 151 /makete pod številko 40, 77, 78 je izdelal pok. G. Kankelj/); Slovenska akademija znanosti in umetnosti — Inštitut za umetnostno zgodovino (115) in Inštitut za občo in narodno zgodovino (5, 11); Košenina Aki (48); dipl. ing. arh. Tone Mlakar (1, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 20, 23, 30, 31, 33, 41, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 67, 68, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 90, 97, 99, 103, 113, 114, 118, 120, 123, 124, 141, 142); Narobe Karmen (3, 5, 11, Z. V, 22, 24, Valv. 25, 26, 27, 32, 43, Valv. Top. Carn. 1679—52, Valv. 53, 54, 69, 70, 71, 86, 92, 93, 94, Valv. 95, 100, 101, 104, Valv. 106, 107, 115, 137, 140, 146, 149, 151); prof. France Planina (47, 51, 60, 75, 84, 89, 117, 119, 122, 131, 132); prof. Tomaž Planina (39); arh. Peter Pokorn (12, 42, 66, 76, 133); Šturm Lojze (2, 4, 16, 17, 18, 19, 21, 28, 34, 35, 36, 37, 38, 72, 73, 77, 78, 91, 98, 105, 108, 111, 112, 116, 128, 129, 135, 136,

138, 145, 147, 148). — Vsem naštetim ustanovam in posameznikom se za naklonjenost pristrčno zahvaljujem.

Z velikim priznanjem se spominjam Muzejskega društva v Škofji Loki, ki je založilo izdajo mojega življenjskega dela, in posebej še Kulturne skupnosti v Škofji Loki ter Kulturne skupnosti Slovenije, ki sta založnika izdatno podprli. S prav posebnim poudarkom pa velja moja hvaležnost guvernerju Narodne banke Slovenije Svetu Kobalu, ki mi je ves zavzet za moje delo pred dolgimi leti kot predsednik občine Škofja Loka znal oskrbeti finančna sredstva in mi s tem omogočil sistematično delo v zakladnici loških arhivalij — v münchenških arhivih.

V loškem jubilejnem letu 1973

Paule Blaznik

I. LOKO GOSPODSTVO OD SRÉDK 14. DO SRÉDK 16. STOLETJA

1. Poljeje loškega teritorialnega gospodstva: raznoski medstojali patrimonialnih gospodstev 73—82
2. Narodni fužinarstva v Železnikih 83—87
3. Obit in trgovina na loškem ozemlju 88—97
4. Sporočni pogodbeni loškega teritorialnega fužinarskega urjenja: nekatere svobodnjake obveznosti do zemljiškega gospodstva 97—100
5. Zemljiško gospodarstvo in področni področniki 100—102
6. Cerkvena organizacija in verske ustanove 102—103

II. LOKO GOSPODSTVO OD SRÉDK 16. STOLETJA DO VELJAVNE REFORME V 18. STOLETJU

1. Loko gospodstvo na pragu novega veka 115—121
1. Obit in trgovina na loškem ozemlju 117—122
2. Urupovanje mestne svobodenije 122—126
3. Poseljevanje področja in polonaj naseljenega prebivalstva 126—140
4. Zvezniški sporci na loškem ozemlju 140—142
5. Loko gospodstvo odlojena merila 142—152
6. Razmerje med fevdalnim lastnikom in Habsburškimi 152—159
7. Putova 1511 in njegove posledice 159—161

III. LOKO GOSPODSTVO OD DVAJSETIH DO 18. STOLETJA DO TRIDESETIH DO 17. STOLETJA

1. Cerkveni verski dogodbeni na tleh loškega gospodstva 167—173
2. Narodni patrimonialnih gospodstev: moralni dediškovinskih del loškega gospodstva, spori z loškimi gospodstvom 173—179
3. Uprava loškega gospodstva 179—178
4. Borba za rudniški regali: raznoski fužinarskega 178—182

VSEBINA

A. LOŠKO OZEMLJE DO FREISINŠKE DOBE	1—7
B. LOŠKO GOSPOSTVO DO SREDE 15. STOLETJA	9—108
I. Ustanovitev loškega gospostva in njegov razvoj do srede 14. stoletja	11—78
1. Meje loškega gospostva in njegovi sosedje	11—18
2. Uvajanje fevdalizma na loškem ozemlju; pridvorno gospodarstvo, hubni sistem	18—20
3. Kolonizacija loškega gospostva. Začetki Škofje Loke	20—40
4. Notranje izgrajevanje loškega gospostva	41—54
5. Škofja Loka v prvih stoletjih obstoja	54—62
6. Položaj loških kmetov	62—73
7. Cerkevna organizacija	73—78
II. Loško gospostvo od srede 14. do srede 15. stoletja	78—108
1. Položaj loškega teritorialnega gospostva; zametki samostojnih patrimonialnih gospostev	78—83
2. Razvoj fužinarstva v Železnikih	83—87
3. Obrt in trgovina na loškem ozemlju	88—97
4. Narodna pripadnost loškega meščanstva. Postopno utrjevanje mestne avtonomije; obveznosti do zemljiškega gospostva	97—100
5. Zemljiško gospostvo in podeželski podložniki	100—102
6. Cerkevna organizacija in verske ustanove	102—108
C. LOŠKO GOSPOSTVO OD SREDE 15. STOLETJA DO VELIKIH REFORM V 18. STOLETJU	109—353
I. Loško gospostvo na pragu novega veka	111—161
1. Obrt in trgovina na loškem ozemlju	111—123
2. Utrjevanje mestne avtonomije	123—126
3. Poseljenost podeželja in položaj ondotnega prebivalstva	126—140
4. Kmetški upori na loškem ozemlju	140—149
5. Loškemu gospostvu odtujena imenja	149—153
6. Razmerje med freisinškim škofom in Habsburžanji	153—156
7. Potres 1511 in njegove posledice	156—161
II. Loško gospostvo od dvajsetih let 16. stoletja do tridesetih let 17. stoletja	161—254
1. Odmev vojnih dogodkov na tleh loškega gospostva	161—163
2. Razvoj patrimonialnih gospostev znotraj deželskosodnih mej loškega gospostva; spori z loškim gospostvom	163—170
3. Uprava loškega gospostva	170—175
4. Borba za rudniški regal; razmah fužinarstva	175—186

5. Rovtarska kolonizacija	186—198
6. Agrarna struktura	198—202
7. Kmetijstvo	203—215
8. Obrt in trgovina	215—228
9. Obveznosti loških podložnikov	228—238
10. Cerkev in verske ustanove; šolstvo	238—246
11. Reformacija in protireformacija; vprašanje mestne avtonomije	246—254
III. Loško gospostvo od tridesetih let 17. stoletja do velikih reform v 18. stoletju	255—353
1. Uprava loškega gospostva	255—265
2. Razvoj kmetijstva	265—274
3. Razvoj neagrarnih gospodarskih panog	274—292
4. Obveznosti loških podložnikov	292—305
5. Razvoj mestne uprave; obremenitve in dohodki	305—322
6. Notranji položaj Zeleznikov	322—325
7. Položaj patrimonialnih gospostev in manjših posvetnih imenj	325—334
8. Gospodarski temelji cerkve in versko življenje	334—348
9. Agrarna struktura	348—353
D. OD TEREZIJANSKO-JOŽEFINSKIH REFORM DO SEKULARIZACIJE LOŠKEGA GOSPOSTVA	355—402
1. Temeljne terezijansko-jožefinske reforme	357—358
2. Vpliv reform na upravo loškega gospostva	358—367
3. Propad mestne avtonomije	367—370
4. Zunanja podoba Škofje Loke	370—376
5. Upravni in gospodarski položaj Zeleznikov	376—381
6. Položaj podložnikov v času velikih reform	381—388
7. Konskripcija in vojaške obveznosti	388—392
8. Cerkvene razmere	392—398
9. Reforme in šolstvo	398—402
E. POPULACIJA NA LOŠKEM SKOZI STOLETJA	403—438
F. ZATON FREISINŠKE OBLASTI NA LOŠKEM OZEMLJU	439—446
Dodatek	
I. Mere, denar, cene	447—449
II. Seznam freisinških škofov	449—450
III. Vodilno gosposčinsko nameščenstvo	450—454
IV. Mestni sodniki	454—457
Seznam kratic	458—461
Opombe	463—489
Povzetek v nemškem jeziku	491—526
Krajevno in osebno kazalo	527—542
Stvarno kazalo	542—556
Seznam slik	557—560
Seznam zemljevidov	560

Loško ozemlje, kamor vključujem poročje obok Sor, Poljanke in
 doline, ter večji del Šorskega polja s kmetijskim območjem, vzhodno
 do vseh te ni kaj prida raziskano, vendar si je mogoče že na temelju
 splošnejših bolj ali manj znanih kot naštrne izkopanih najdb ustvariti dolo-
 čeno sliko v Delfinjevem stripu Slovca na tem koščen slovenski zemlje
 pred prihodom Slovanov. Sicer je bilo loško ozemlje v predelovinski
 dobi odmaknjeno od glavnih prometnih vzoz, vendar so v poznejših
 zgodnjih tiso letih na tej teritoriji vodila pota na sosednje ozemlja. Tako
 je bila (opr. Poljanška dolina povezana s Čerkljanškimi, zahodna sgoraj
 Škofljam' meščem ko je vodila A. Šorsko polje domovsko v smeri

LOŠKO OZEMLJE DO FREISINŠKE DOBE

Novopri odkritje dokazujejo, da je bilo loško ozemlje vsehob na-
 seljeno že v neolitiku. Ob sami meji freisinškega gospostva je bila v
 bližini na robu Šorskega polja odkriti neolitiska naselbina, ki jo je
 na temelju številnih keramičnih fragmentov postavili v kopalnici.
 Tej najdbi se je kmalu nato pridružila še druga, ko so v ljubškem
 Kevdru in v sosednji Lubuški jami odkriti nove neolitiske postaje.
 Tu so našli kamnito orodje (sekira, nožiči), koščeno orodje (dela igla,
 bodalo), rarna glinasta visokna stasi pa obilne ostanki glinastih posodi.
 Glinaste posode iz Kevdra so s svojimi bogatimi ukrasnimi ornament-
 acijami popolnoma praprovalovski prostor jugovzhodnih Alp s svojstv-
 om ljubškim tipom neolitiske keramike v okviru istinske kulture.
 Predmetov obih neolitikih najdbah na loških tleh so skupne kera-
 mične forme, ki razli detajli na posodah in ornamentih. Lubuško naba-
 valsko spaja med dodaj največje letela tovrstna najdišča v naši državi.
 Medtem ko kažejo najdeni predmeti v središnjem delu jame na napre-
 vno, dokazuje debela plast pepela v jami, da je človek tedanjega časa
 bil tudi kmet!

Je arheologev naslednjih razdelaj se razvemo le deloma opreiti na
 splošno raziskovanje, sicer smo pa navezani največ na razne staloj-
 ne najdbe oziroma nastrokovna. Prilikeva gredaja.

Arheološki dobo verčajo arheologi nekropole pri Stratiču, ki so
 najdbe proti Bitoli. Nekropole vsebuje večjane ostanki metevcev,
 ki jih posopavali v šarah prsto v zemlji, le pod Šorskega goro so
 najdbe spremiž s nasužit gomolami. In kalitinski dobe potekajo tudi
 v Kalitini na Selikem. V to dobo je treba delovna verjetno
 tudi slabo obdelano letvno blandro, ki so jo našli v velikih koščinah
 pri hribu pri Čerkljam pod Kalitami. Najdbe skupne priča, da

Loško ozemlje, kamor vključujem porečje obeh Sor, Poljanske in Selške, ter večji del Sorškega polja z besniškim območjem, arheološko sicer še ni kaj prida raziskano, vendar si je mogoče že na temelju dosedanjih bolj slučajnostnih kot načrtno izkopanih najdb ustvariti določeno sliko o življenjskem utripu človeka na tem koščku slovenske zemlje pred prihodom Slovanov. Sicer je bilo loško ozemlje v predсловenski dobi odmaknjeno od glavnih prometnih zvez, vendar so v posameznih razdobjih tudi čez naš teritorij vodila pota na sosednja ozemlja. Tako je bila npr. Poljanska dolina povezana s Cerkljanskim, oziroma zgornjim Posočjem,¹ medtem ko je vodila čez Sorško polje domnevno v rimski dobi zveza med vojaško cesto pri Ljubljani in starima tovorniškima potema čez Ljubelj oziroma Jezerski vrh.²

Novejša odkritja dokazujejo, da je bilo loško ozemlje ponekod naseljeno že v neolitiku. Ob sami meji freisinškega gospostva je bila v Drulovki na robu Sorškega polja odkrita neolitična naselbina, ki jo je na temelju številnih keramičnih fragmentov postaviti v konec neolitika.³ Tej najdbi se je kmalu nato pridružila še druga, ko so v lubniškem Kevdrcu in v sosednji Lubniški jami odkrili novo eneolitsko postajo. Tod so našli kamnito orožje (sekira, nožiči), koščeno orodje (šila, igle, bodala), razna glinasta vretena, zlasti pa obilne ostanke glinastih posod; glinaste posode iz Kevdrcu so s svojim bogatim inkrustiranim ornamentiranjem dopolnile prazgodovinski prostor jugovzhodnih Alp s svojstvenim »lubniškim tipom« eneolitske keramike v okviru lasinjske kulture. Predmetom obeh neolitskih nahajališč na loških tleh so skupne keramične forme ter razni detajli na posodah in ornamentih. Lubniško nahajališče spada med doslej najvišja ležeča tovrstna najdišča v naši državi. Medtem ko kažejo najdeni predmeti v sprednjem delu jame na naplavine, dokazuje debela plast pepela v jami, da je človek tedanjega časa tod tudi bival.⁴

Za osvetlitev naslednjih razdobj se moremo le deloma opreti na strokovna raziskovanja, sicer smo pa navezani največ na razne slučajnostne najdbe oziroma nestrokovna Pečnikova odkritja.

V hallstattsko dobo uvrščajo arheologi nekropolo pri Stražišču, ki se nadaljuje proti Bitnju. Nekropola vsebuje sežgane ostanke mrtvecev, ki so jih pokopavali v žarah prosto v zemlji, le pod Šmarjetno goro so grobove opremili z nasutimi gomilami.⁵ Iz hallstattske dobe potekajo tudi grobovi v Kališih na Selškem.⁶ V to dobo je treba deloma verjetno uvrstiti slabo obdelano železno žlindro, ki so jo našli v velikih količinah na Stalici, hribu pri Češnjici pod Kališami. Najdba zgovorno prča, da

Sl. 1. Lubnik, vhod v Selško dolino, v ozadju Ratitovec

se je človek tod že zelo zgodaj, verjetno že v hallstattski dobi, ukvarjal z železarstvom. Rudo je talil na primitiven način z vetrenjem; pri tej tehniki je ostalo seveda v žlindri še toliko železne rude, da so jo pred dobrimi sto leti s Štalice vozili v Železnike, kjer so jo ponovno pre-tapljali.⁷

Iz zgodnje *latenske dobe*, nekako iz 5. stol. pred našim štetjem, potekajo gomile s Sorškega polja. Vseh gomil je doslej lokaliziranih 54. Največ jih leži na Godeških Dobravah, in to v večjih ali manjših skupinah. V gomile so pokopavali sežgane ostanke prebivalcev iz naselbine, ki ni ležala daleč od tod. V nekaterih teh gomil so bili najdeni ostanki glinastih žar, delno tudi sežgane človeške kosti, oziroma raztresen pepel ter razni bronasti in železni predmeti.⁸ Po vsej priliki spada v to raz-dobje doslej še neraziskano gradišče Puštal nad Trnjem pri Škofji Loki, kakor dajo slutiti poskusne sonde.⁹

Čprav je bilo loško ozemlje v *rimski dobi* odmaknjeno od glavne prometne črte in je le na njegovem robu vodila stranska cesta iz Emone v dolino zgornje Save, je vendar ta doba zapustila sledove v najrazličnejših delih loškega ozemlja, ki so prišli na dan povsem slučajno. Med temi vzbujajo posebno pozornost ostanki zidov, na katere so na-

leteli v Žabnici. Tehnika zidave je povsem rimska in meri na nastanek v poznejših razdobjih antike. Doslej strokovno sicer še neraziskani ostanki kažejo, da je stala na tem mestu rimska villa rustica.¹⁰ — Sicer pa so našli na Sorškem polju in njegovem obrobju še vrsto drugih rimskih ostankov. Že Valvasor omenja rimski kamen, ki so ga našli blizu Škofje Loke.¹¹ V Škofji Loki so našli pri kopanju temeljev za šolsko poslopje na rimske cevi. Na parceli Groblje pri Starem dvoru je bilo prav tako najdenih več rimskih predmetov, med katere sodi tudi rimska vaza.¹² Obsežno rimsko grobišče je bilo odkrito ob gradnji gorenjske železnice pri Ladji v Ladenski gmajni.¹³ Slučajne rimske najdbe se omenjajo tudi na Laborah¹⁴ in okoli Stražišča, kjer je bil po naključju izkopen skeletni grob s priloženim nožem in oljenko; tod so našli tudi rimske novce; v cerkvi sv. Petra v Stražišču je bil pa nekoč vzdian rimski nagrobni kamen.¹⁵ Po najdbah sodeč se rimska naselitev ni omejevala samo na ravninsko ozemlje v bližini prometnih zvez, marveč je zajemala tudi povsem odročno hribovsko ozemlje. Tako je bila najdena npr. v Pogari rimska fibula.¹⁶ Pečnik omenja rimske grobove na Selškem (Kališe, Češnjica).¹⁷ Rimske ostanke daje slutiti zemljiščno ime Mirje, ki ga dobimo na Poljanskem (Lajše, Podvrh).¹⁸ Podobne cevi kot v Škofji Loki so našli tudi v Javorjah, Kremeniku, Binklju in v Davči.¹⁹ Medtem ko utegnejo biti nekatera hribovska nahajališča v zvezi z železarstvom (Kališe, Češnjica), se pri drugih (npr. v

Sl. 2. Štalica

Davči) zelo vsiljuje domneva, da je ondotno naselitev narekovalo pašništvo; potemtakem bi tam najdeni vodovod služil za napajanje živine.²⁰

Iz pozne rimske dobe izvira najdba ostankov rimskega limesa — zapore, ki so jo Rimljani zgradili pred letom 430 v obrambo proti barbarским ljudstvom na pohodih v Italijo. V bližini zemljišnega imena »Na vratih«, ki je v skici iz 1771 obdano na obeh straneh z zidom, je gora z značilnim imenom Šance (1074 m).²¹

Za stoletja po propadu zahodnorimske države nimamo neposrednih podatkov, iz katerih bi si mogli ustvariti jasnejšo predstavo o življenju na loških tleh. Vsekakor je loški prostor tedaj zavzemal važen strateški položaj, saj je zapiral ob preseljevanju narodov čez Podbrdo in Cerkno stranske dohode v Soško dolino oziroma v Furlanijo.²² Vse obrobno loško ozemlje je bilo gotovo priča burnih dogodkov takratnega časa. Na to dobo spominjajo vsaj nekatere utrjene postojanke, kot gradišča (tri nad Gostečim, na Selškem pri Sv. Tomažu, na Rudnem, v Dražgošah na Pečeh, v Strmici, na Poljanskem nad Volaščico, pri Ledinah), pa že omenjene Šance in Frtica pri Lučnah. Na prebivalstvo, ki je iskalo zavetje v hribovitih predelih in ga je novodošel slovanski živelj označeval z imenom Vlah, pa morda merita naselbinski imeni Laško na Selškem in Volaka na Poljanskem, mogoče tudi Ajdovski britof vzhodno od Poljan.

Ko so Slovani ob preseljevanju proti koncu 6. stol. začeli zasedati novo domovino, so se pojavili tudi na loških tleh. Zgovorno sliko o staroslovanski poselitvi do konca prvega tisočletja dajeta dve listini iz 973 in iz 989, v katerih naletimo na lepo zbirko krajevnih in zemljišnih ter vodnih imen, ki so se domala vsa ohranila prav do danes. V tej zbirki srečamo štiri naselbinska imena, in sicer Lonca (= Stara Loka), Susane (= Sušani, tj. prebivalci Suhe), Sabniza (= Žabnica), Zelsah (= Selca). Tod so zastopane reke in potoki, kot Zouriza (= Selščica, Selška Sora), Sabniza (= Žabnica), Goztehe (= Gosteški potok), Cotabla, Chotabla (= Hotaveljščica v Volaščico), Stresoubrod (= prehod čez Soro nad Ladjo), dalje gozd Zourska Dobraua, Szovrska Dubravua (= Dobrava na Sorškem polju), ozemlje Primet (= Praše in Jama), planina Boczana, Bosanga (= Pečana pod Ratitovcem), gora Lubnic (= Lubnik), gradišče Bosisen na južni meji loškega gospostva (gl. str. 12—13).²³

Važno dopolnilo k pisanim virom predstavljajo tudi staroslovenski grobovi, ki so bili odkriti na loških tleh. Nanje so naleteli med obema vojnama na Gorenji Savi,²⁴ podobne najdbe pa so prišle na dan slučajno tudi v Srednjem Bitnju, kjer so delavci 1961 in 1962 odkrili in žal delno uničili štiri staroslovenske grobove.²⁵ Tem najdbam se bodo ob sistematičnem preiskovanju nedvomno pridružili še številni drugi primeri.

Arheološke najdbe, še bolj pa razmeroma številna slovenska imena v darilnih listinah nazorno dokazujejo, da so naši predniki loško ozemlje za takratne razmere še kar dobro naselili, in to ne samo na ravnem Sorškem polju, pač pa tudi na Poljanskem in Selškem. Žal ni na voljo virov, da bi si mogli na njihovi podlagi ustvariti jasnejšo sliko o življenju prvih slovenskih naseljencev na loških tleh. Predpostavljamo pa

lahko, da se razmere pri njih niso bistveno ločile od tistih, ki jih skuša rekonstruirati naša zgodovinska znanost. Tedanji slovenski naselniki so se preživljali s poljedelstvom in živinorejo. Spočetka je bilo zlasti v odročnejših krajih še precej razvito požigalništvo, za katero je značilno, da so v gozdu krčeno zemljo izkoriščali za polje le dve do tri leta, nakar so jo kaki dve leti uporabljali kot pašnik in jo končno prepustili za kakih 15—30 let gozdu, ki so ga nato ponovno krčili. Znanost domneva, da so to delo, ki je zahtevalo večje število ljudi, opravljali skupno kot člani velike družine. Pri tako ekstenzivni izrabi zemlje poljski pridelek seveda ni zadoščal za prehrano velike družine. Zato sta pri požigalniškem poljedelstvu živinoreja in seveda tudi lov pomenila izredno važno dopolnilo gospodarstva. Obenem pa je bilo že razvito tudi orno poljedelstvo, ki so ga prinesli alpski Slovani s seboj iz pradomovine. Sčasoma je orno poljedelstvo vse bolj napredovalo in izpodrivalo požigalništvo. Z ornim poljedelstvom so se začele polagoma njive ustaljevati, vendar zemlja tudi v tej fazi ni bila razdeljena v individualno last.²⁶ Zemljo so gospodarsko skupno izrabljali pripadniki ozemeljske skupnosti, imenovane župa, ki ji je načeloval župan. Ni izključeno, da so že v staroslovenski dobi v mejah župe nastajala posamezna naselja in da je torej župa obsegala po več sosesk, ki niso imele lastnih županov. Vendar je kazno, da se je na novo ustanovljeno naselje odcepilo od stare župe in ustanovilo svojo, manjšo župo z lastnim županom; v tem primeru pa je stara župa mogla obdržati določeno povezavo z osamosvojenimi malimi župami — soseskami.²⁷

Take razmere naj bi domnevno vladale tudi na loškem ozemlju, kjer so bile v 10. stol. že razvite posamezne naselbine.

I. USTANOVITEV LOŠKEGA GOSPOSTVA IN NJEGOV RAZVOJ DO SREDE 14. STOLETJA

1. Meje loškega gospostva in njegovi ovrhje

Vključevanje slovenskega ozemlja na germanski svet, ki je vodilo k 12-ih letih v stol. 10 uvrščanja Slovencev v ljudstvo podložnikov, se ne našel omeniti dokaj izdatno pri A. Madžari, ki so ustili nekoliko vednosti v prometu Ljubljani in ... Tudi po mednarodnem poročju ...

B.

LOŠKO GOSPOSTVO DO SREDE 15. STOLETJA

Ustreljavjal in poročeni svajal svoj družbeni vrst v obliki freisakonske. ... Medijski vladar je sproščeno razpolagal s našo zemljo in jo razdaljal raz- ... velikešteru, posvetilim in odkvarjen, da bi si s tem pridobil njihovo ...

V takih razmerah se je na slovenskemu ozemlju močno osredrila tudi škofija, ki je imela sedež v Friburga na Taverskam. Medtem ko je v ... freisakonske škofije pridobila naša gospostvo po slovenski Koro- ... ki, se je njeno ozemlje v drugi polovici 10. stol. močno razmahnilo tudi ... od ted. Škof Abrahama je namreč znal s spetno politiko pridobiti ... nekakega vladarja Otona-SL, ki je s dvema upovedalnima ... leta 973 bogato obdaril freisakonsko škofijo s prostiranim ozem- ... na Vah Kranjske krajine.

S prvo daritvijo (20. junja 973) je pripadla freisakonski škofiji celotno ... poročje Selkšro, na Sotškem polju po osemilje zahodno od potoka Zebnice ... njenega izvira pod Sv. Jakobom do izliva v Soro pri Lipici, kjer se je ... obrnila proti zahodu, in točila po desni strani Sore, od koder se je ... povzpela na Šubnik.

V novembra letnega leta je cesar Oton II. freisakonsko gospostvo močno ... razširjeno meje je močno precej točno rekonstruirali na osnovi ... besedila ter v priloge priložil listinskega teksta iz 989, ko je ... III. potrdil takratno freisakonsko gospostvo na Kranjskem. Z drugo da- ... 973 je freisakonska škofija pridobila za vzhodni del Poljanске doline. ... freisakonska gospostvo je segala vse do Volavčice od njenega izvira ... s Kopačnico, odprta do Hotavčičice in njenega izvira v ... Po listinskem besedilu iz 973 se je meja dvignila od desni ... Poljanščice na levi (tj. Celov), od koder je tečila vse do gradu ... nato pa, vstranila proti Sori. Na desni strani Sore je freisakonska

I. USTANOVITEV LOŠKEGA GOSPOSTVA IN NJEGOV RAZVOJ DO SREDE 14. STOLETJA

1. Meje loškega gospostva in njegovi sosodje

Vključevanje slovenskega ozemlja na germanski zahod, ki je vodilo v 30-ih letih 9. stol. do uvrščanja Slovencev v ljudstvo podložnikov, so na našem ozemlju dokaj zadržali boji z Madžari, ki so zrušili nemško nadoblast v prometni Ljubljanski kotlini. Toda po madžarskem porazu pri Augsburgu (955) je ta ovira odpadla. Z madžarskim umikom je naše ozemlje ponovno pripadlo nemškemu vplivu, ki se je poslej tod nemoteno uveljavljal in pospešeno uvajal svoj družbeni red v obliki fevdalizma. Nemški vladar je svobodno razpolagal z našo zemljo in jo razdajal različnim velikašem, posvetnim in cerkvenim, da bi si s tem pridobil njihovo naklonjenost.

V takih razmerah se je na slovenskem ozemlju močno zasedrila tudi škofija, ki je imela sedež v Freisingu na Bavarskem. Medtem ko je v začetni fazi freisinška škofija pridobila znatno posest po slovenski Koroški, se je njeno ozemlje v drugi polovici 10. stol. močno razmahnilo tudi južno od tod. Škof Abraham je namreč znal s spretno politiko pridobiti naklonjenost nemškega vladarja Otona II., ki je z dvema zaporednima daritvama leta 973 bogato obdaril freisinško škofijo s prostranim ozemljem na tleh Kranjske krajine.

S prvo daritvijo (30. junija 973) je pripadlo freisinški škofiji celotno porečje Selščice, na Sorškem polju pa ozemlje zahodno od potoka Žabnice od njenega izvira pod Sv. Joštom do izliva v Soro pri Lipici, kjer se je meja obrnila proti zahodu in tekla po desni strani Sore, od koder se je povzpela na Lubnik.¹

V novembru istega leta je cesar Oton II. freisinško posest močno povečal. Razširjene meje je možno precej točno rekonstruirati na osnovi daritvenega besedila ter s primerjavo listinskega teksta iz 989, ko je Oton III. potrdil takratno freisinško posest na Kranjskem. Z drugo daritvijo 973 je freisinška škofija pridobila še vzhodni del Poljanske doline. Tedanja freisinška posest je segala vse do Volaščice od njenega izvira do sotočja s Kopačnico, oziroma do Hotaveljščice in njenega izliva v Poljanščico.² Po listinskem tekstu iz 973 se je meja dvignila na desni strani Poljanščice na hrib (tj. Čelo), od koder je tekla vse do gradu Bosisen, nato pa zakrenila proti Sori. Na desni strani Sore je freisinška

Sl. 3. Škof Abraham
v ozadju Škofja Loka

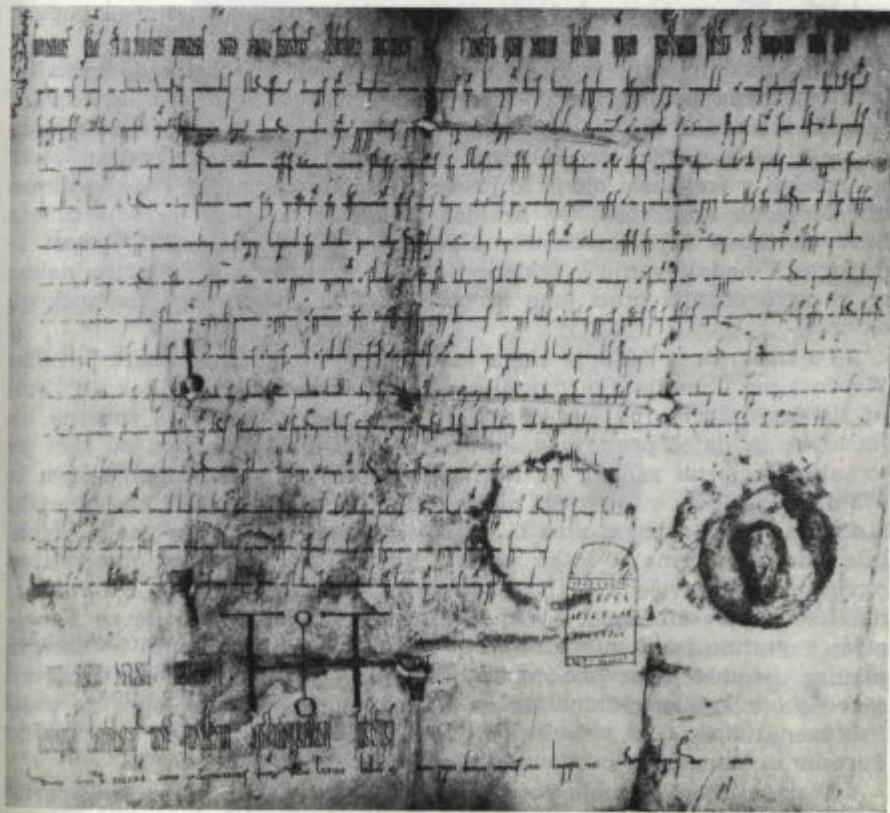
posest segala vse do Stresovega broda (= območje Gorenje vasi), vendar je zajemala tod le prostor enega orala,³ tj. ploskev, ki jo je bilo mogoče obdelati s krajevno običajno vprego v enem dnevu. — Po listinskem tekstu iz 989 se je usmerila meja od gradu Bosisen na Gosteški potok in njegov izliv v Soro.⁴ Od Stresovega broda je meja zakrenila proti Jeperci in se držala Kranjske ceste (via Chreinariorum = v bistvu današnja cesta Jeperca—Kranj) do stare meje iz junija 973 pri potoku Žabnici; vzhodno od Kranjske ceste je freisinški škofiji pripadalo samo območje Praš (Primet territorium), kjer se je darovano ozemlje zajedlo prav do Save.⁵

V opisani meji je obakrat omenjen *castrum Bosisen*, čigar lokalizacija je še vedno nerešena. Fr. Kos je iskal Bosisen v območju kmeta Božnarja oziroma potoka Male Božne; meni je vzbujala pozornost Frtica, ki leži na meji nekdanjega loškega in polhograjskega gospostva blizu Kremenika; tam blizu izvira potok Velika Božna, v neposredni bližini je pa kmet Bozovičar.⁶ Pri lokalizaciji gradu Bosisen smo se torej doslej naslajali predvsem na obliko imena. Listinski tekst ne govori v prid tem lokalizacijam. Po interpretaciji R. Branka naj bi iskali Bosisen pri Škofji

Loki na puštalskem ozemlju in sicer v območju Hribca,⁷ medtem ko se sicer ponuja območje Osovnika, kjer naletimo na ostanke treh gradišč.

Primerjava listinskih tekstov kaže, da se je z drugo daritvijo 973 freisinško ozemlje močno razširilo ne samo v Poljanski dolini, marveč tudi na Sorškem polju, kjer se je meja precej premaknila proti vzhodu v območju spodnjega toka potoka Žabnice. Pač pa je bila znotraj nove meje posest, ki je bila last Pribislava.⁸ To zemljišče je treba po našem mnenju iskati na desni strani Sore, na ozemlju Pungerta in Gosteč, ki ga je freisinška škofija pridobila šele ok. 1215 z nakupom,⁹ čeprav bi to območje glede na mejni popis 973 in 989 po naši rekonstrukciji že tedaj sodilo v freisinško posest.

Obsežnemu ozemlju je znala freisinška škofija tudi v naslednjih letih meje še bolj razširiti. Leta 1002 je nemški kralj Henrik II. daroval freisinški cerkvi »predium Strasista«, tj. območje kasnejšega Srednjega in Zgornjega Bitnja s Stražiščem, ter ozemlje med Lipnico in Savo

Sl. 4. Darilna listina iz novembra 973

(= besniško ozemlje).¹⁰ S to daritvijo je mejni potok Žabnica izgubil svojo vlogo tudi v zgornjem in srednjem teku.

Okoli 1030 se je gorenjska posest freisinške škofije še bolj zaokročila. Takrat je namreč škofiji odstopil freisinški kapitelj obsežnejše ozemlje na Gorenjskem, ki ga je le-temu svojčas daroval cesar Henrik. Sicer pogrešamo v listini podrobnejših podatkov glede lege na novo pridobljenega ozemlja, vendar je več kot verjetna domneva, da je šlo za zahodni del Poljanske doline z žirovskim območjem.¹¹

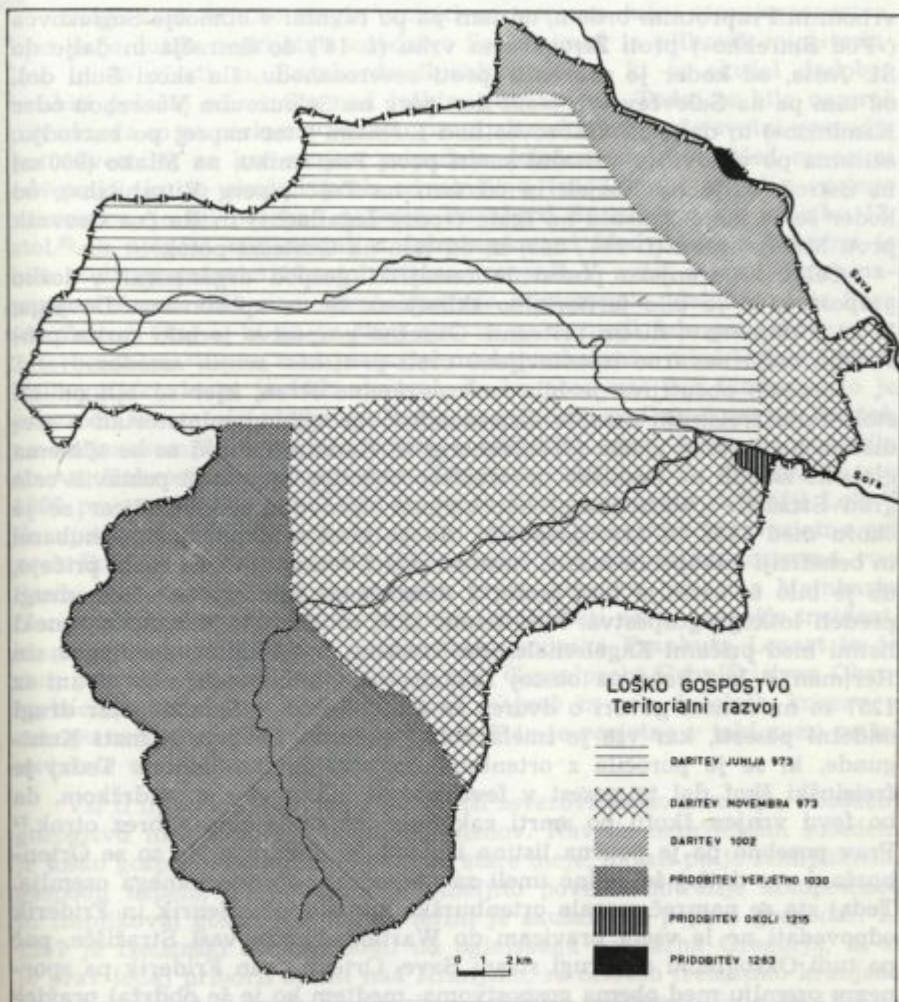
Kmalu nato (1033) si je pridobila freisinška škofija Dovje v gorenjskem kotu. To je ostalo v povezavi z loškim gospodvom vse do sekularizacije (1803).¹²

S pridobitvijo vasi Okroglo pri Kranju 1263¹³ je freisinška posest dosegla na širšem loškem ozemlju mejo, ki je v kasnejših stoletjih ni več prekoráčila, a bistveno od nje tudi ni odstopala. *Potek tedanje meje* je mogoče precej točno rekonstruirati na podlagi urbarjev iz 1291 in 1318, na selški in poljanski strani, kjer je ostala meja skozi stoletja tako rekoč nedotaknjena, pa še posebej v podrobnostih na podlagi mejnega popisa, ki ga vsebuje urbar iz 1630 (AS).

Na Sorškem polju je freisinško posest omejevalo hribovje vzhodno od Gosteškega potoka vse do njegovega izliva v Soro. Na levi strani Sore je freisinški škofiji pripadala še Gorenja vas. Od Jeperce navzgor je meja tekla nekako po današnji cesti Jeperca—Kranj. Onstran ceste sta spadali v freisinški okvir le Praše in del Jame, na kar kaže še danes ime Meja ob sami cesti. Od kranjskega mostu dalje se je meja držala Save do izliva Lipnice; onstran Save je sodilo k freisinški posesti le Okroglo. V nadaljevanju je tekla meja po Lipnici navzgor do izvira, nakar se je ostro obrnila proti jugu in tako pustila Kropo zunaj freisinškega okvira.

Po urbarju iz 1630 je meja zajela Golo brdo (Kolombart, »Kalou Werdo«) pri Jamniku, se dvignila na Črni vrh ter goro Skok (1203 m) in šla čez Jelovico na Visoki vrh (1393 m), od koder se je spustila na Rastovke in daleč proti jugu na Jesenovce nad Podlonkom, od tam pa je zakrenila proti zahodu na Ratitovec (f. 327'). Po listinskem tekstu iz 973 naj bi spadala v freisinški okvir tudi Pečana,¹⁴ ki pa leži na bohinjski strani in ni v nobenem viru iz kasnejših stoletij nikakega znaka, da bi bila kdaj vključena v loško posest. Ker je listinski tekst pisan silno okvirno, je upravičena razlaga, da se nanaša ime Bosanga (= Pečana) na širše ratitovško območje. Od Ratitovca se je meja spustila na Ronclrošt (= gozdno in pašniško ozemlje nad Zgornjimi Danjami) in dosegla planino Jirn. Meja se je nato usmerila na Veliko brdo in na Črni vrh severno od Soriške planine ter na Lajnar, od koder se je spustila proti Petrovemu brdu. Od tam se je dvignila na Hoč, nato pa na planino Porezen in Hum, ki je bil povsem na loški strani.

V nadaljnjem je meja potekala na gori Črt, od koder se je usmerila na Črni vrh in Robidniško brdo ter Škofje, ki z imenom še danes spominja na nekdanjega lastnika.¹⁵ Pod Škofjem se je meja spustila na

Z. I. Teritorialni razvoj loškega gospostva

prelaz Vrhulce na današnji cesti med Kopačnico in Cerknim ter na sedlo Na vratih.¹⁶ Od vrat se je meja usmerila na Eržišče in Lanišče (nad naseljem Podlaniščem) ter čez Slamovje na Mrzli vrh (območje cerkljanskih Jazen) in na Lanišče. Z Lanišča se je meja obrnila na Koprivnik, od tam pa proti jugu na Gradišče in Pečnik, od koder se je povzpela na Ideršek in Cajnarjev vrh ter na Veharše.¹⁷

Od Veharš je tekla meja južno od hlevnovrškega ozemlja mimo Potoka, zaokrenila na Sopot in se nadaljevala na prostoru med Hlevnim

vrhom in Praprotnim brdom, od tam pa po ravnini v območje Smrekovca (»Pod Smrekho«) proti Žirovskemu vrhu (f. 16') do Smrečja in dalje do Št. Jošta, od koder je zakrenila proti severozahodu, šla skozi Suhi dol, od tam pa na Selevčev vrh (»auf den perg na Seleuzouim Vuerchou oder Kaminizo«) in dalje na Gabrovec nad Lučnami¹⁸ ter naprej po razvodju, oziroma po vrhovih v vzhodni smeri proti Pustotniku, na Mlako (930 m) in Ostrož, dalje na Kozjek in od tam na Tošč (»perg Vitoshitsh«), od koder se je meja spustila na Igale (»perg Iegallach«) in šla čez Osovnik proti Močeradniku (f. 244', 245) in od tam na Gosteški potok.

Celotno gorenjsko posest je zemljiški gospod organiziral v loško *gospostvo*, ki je bilo teritorialno sklenjeno, če ne upoštevamo Dovjega, ki ga k obravnavi nisem pritegnil. Obsežno gospostvo je bilo spričo prostarih meja nevarno izpostavljeno vrsti pritiskov svojih sosedov.

Posebno občutljiva je bila *severovzhodna stran*, kjer so bili od 12. stol. dalje freisinški sosedje Ortenburžani in njihovi ministeriali s središčem na Pustem gradu (Waldenberg) in Kamnu. Od tod so se sčasoma globoko zajedli na besniško in stražiško ozemlje, kjer so si postavili celo grad Stražišče (Wartenberg) kot utrjeno upravno središče. Sicer se je škofu med 1192 in 1197 posrečilo, da je grad s pripadajočimi hubami in beneficiji odkupil in zaradi varnosti podrl,¹⁹ vendar razni znaki pričajo, da je bilo to ozemlje tudi poslej v drugačnem položaju kot sicer drugi predeli loškega gospostva. Med letom 1214 in 1220 sta navedena v neki listini med pričami Engelschalch de Trasichs (= Stražišče) in njegov sin Her(man),²⁰ kar kaže na obstoj fevdalcev na tem ozemlju. V listini iz 1257 se naravnost govori o dvorcu in štirih hubah v Stražišču ter drugi ondotni posesti, kar vse je imela dotlej v fevdu Levgardis, mati Kuni-gunde, ki se je poročila z ortenburškim vazalom Levtoldom. Tedaj je freisinški škof dal to posest v fevd obema zakoncema s pridržkom, da bo fevd vrnjen škofu po smrti zakoncev, če bosta umrla brez otrok.²¹ Prav posebno pa je poučna listina iz 1263, ki dokazuje, da so se Ortenburžani vse dotlej še vedno imeli za gospodarje obravnavanega ozemlja. Tedaj sta se namreč morala ortenburška ministeriala Henrik in Friderik odpovedati ne le vsem pravicam do Wartenberga in vasi Stražišče, pač pa tudi Okroglemu na drugi strani Save, Ortenburžan Friderik pa spornemu ozemlju med obema gospostvoma, medtem ko je še obdržal pravice do podložnikov, ki so bili ondi naseljeni.²² Po poravnavi o večjih težavah z Ortenburžani ni več slišati, pač pa so se posledice preteklosti kazale skozi stoletja v posestnih razmerah na tem območju.

Tudi na *vzhodni strani* gospostva je imel freisinški škof težave in to zlasti z Andechsi in ministeriali iz Mekinj, Mengša in Črnelega, ker so delali škodo po mejnem ozemlju. Posestna razrahljanost se je čutila predvsem pri Jami, kjer je skupina sedmih hub večkrat menjavala gospodarja.²³ V taki zvezi je treba ocenjevati tudi nastop andeškega ministeriala Lienharda z Gutenberga pri Tržiču (de Gvtenberch). Ta je bil 1273 v Škofji Loki zajet in škof Konrad je zahteval zanj visoko kavcijo 200 mark.²⁴

Dolgo časa se niso mogle umiriti razmere na *južni strani* gospostva, kjer se je čutilo neprijetno sosodstvo Spanheimov in njihovih ministerialov, in to zlasti za Bernharda Spanheimskega, ki je skušal dodobra izrabiti položaj odvetnika nad loškim gospostvom. Tedaj je bila namreč navada, da so na cerkveni zemlji opravljali nekatere posle svetni gospodje kot odvetniki, za kar so jim pripadale določene datjave. Med mnogimi odvetniki, ki so skušali prek odvetništva izpodkopati temelje svojega varovanca, je bil posebno delaven Bernhard Spanheimski v začetku 13. stol.²⁵ in njegovi ministeriali z Jeterbenka pri Medvodah, s katerimi je bilo v drugi polovici 13. stol. stalno trenje.²⁶ V zvezi s temi obračunavanji srečamo 1252 sina spanheimskega ministeriala Meinhalma iz Sore (de Zevra) Otona, ki ga je škof ujel in ga oprostil šele po poravnavi z Jeterbenškimi.²⁷ Prav tako je spadal med spanheimske ministeriale Gerloh Polhograjski, ki se je 1295 zavezal, da bo poravnal vso škodo, ki jo je povzročil Werso, sin njegovega brata, freisinškim podložnikom pri Lučnah na Poljanskem.²⁸ Teritorialno spada v isti sklop vpad, ki sta ga zagrešila sinova Dobrašta Logaškega (von Logatsch) Meinhart in Gosids, ko sta 1307 povzročila škodo v Žireh in ju je škof imel ujeta v Škofji Loki.²⁹ Za vpade na južni ali zahodni strani loškega gospostva gre verjetno pri prekršku, ki ga je povzročil 1283 Arnolt von Mvntalban oziroma von Snalz; ta je imel posest na ozemlju grofa Albrehta, oziroma Mainharta Goriško-Tirolskega.³⁰ Mogoče je treba lokalizirati na to območje incident, ki ga je zagrešil 1308 sin ljubljanskega sodnika Frankuta Lenart in je zanj prevzel med drugimi poroštvo tudi Geyselpreht Vrhniški (von Oberlaybach);³¹ omenjeni Lenart je imel največ iz rok deželnih knezov v zakupu carine, mitnice in druge pravice³² in je verjetno v taki zvezi prišel navzkriž s freisinškim škofom.

Vsi ti in podobni spori pa, izvzemši severovzhodno območje, v loškem gospostvu niso zapustili trajnejših sledov. Navzlic neprijetnim sosedom je loško gospostvo obdržalo na zunaj stare meje, hkrati pa je zemljiškemu gospodu uspelo, da je sčasoma temeljito povečal notranje kompetence in izoblikoval gospostvo, nad katerim je skušal biti popoln gospodar. L. 1257 je freisinški škof pridobil od oglejskega patriarha Gregorja, ki si je prav tedaj priboril oblast nad Kranjsko, za celotno freisinško kranjsko posest zaenkrat sicer le do preklica *deželsko sodstvo*.³³ Toda že 1274 je uspelo škofu Konradu II., da mu je kralj Otakar kot gospod Kranjske podelil za trajno deželsko sodstvo nad celotnim loškim gospostvom proti letnemu prispevku 12 mark.³⁴ S pravico do deželskega sodstva je sodna oblast na tleh loškega gospostva v celoti pripadla freisinškemu škofu kot zemljiškemu gospodu, s čimer je loško gospostvo postalo še bolj povezano ozemlje.

Čeprav je bil freisinški škof na Otakarjevi strani vse do njegovega padca, je bilo Habsburžanom očitno mnogo na tem, da pridobe tega cerkvenega velikaša. Tako je Konrad Freisinški že 1277 pridobil od Rudolfa Habsburškega tudi *rudniški regal* čez vsa freisinška posestva,³⁵ s

čimer je kot zemljiški gospod pridobil popolno pravico do nemotenega črpanja rudnega bogastva v okviru loškega gospostva.

Pridobitev takih pravic je pomenilo velik uspeh za freisinškega škofa, ki je bil tako popoln lastnik nad vsem loškim ozemljem. Njemu so pripadali tudi ogromni kompleksi neobdelanega sveta z gozdovi in pašniki, z vodovji in rudami. Tod je torej zgradil *teritorialno zemljiško gospostvo*, kjer je bilo kazno, da mu nihče več ne more ogroziti pridobljenih pravic. Toda kaj kmalu je škofu skalil veselje Majnhard Koroški, ki je 1279 dobil Kranjsko s Slovensko krajino v zakup in mu je tako pripadal večji del deželnoknežjih pravic. Ne glede na freisinške privilegije si je Majnhard nasilno prilaščal deželno sodstvo na tleh loškega gospostva. Na pritožbo freisinškega škofa je Rudolf Habsburški sicer ukazal Majnhardu, naj spoštuje freisinške pravice, vendar je kazno, da je opozorilo spočetka malo zaleglo. Šele po poravnavi spora med Majnhardovim ministerialom Arnoldom in freisinškim škofom je Majnhard obljubil, da ne bo več povzročal škode freisinški posesti. Do težav je prišlo tudi po Majnhardovi smrti. Tako je njegov sin Henrik Koroški ob nezasedeni freisinški škofiji 1311 pobral vse dohodke z loškega gospostva. Razmere naj bi se izboljšale šele po smrti Henrika Koroškega (1335), ko so Habsburžani postali spet edini vladarji na Kranjskem.³⁶

2. Uvajanje fevdalizma na loškem ozemlju; pridvorno gospodarstvo, hubni sistem

Z ustanovitvijo loškega gospostva je začelo ondotno prebivalstvo polagoma prehajati v povsem nove razmere. Kazno je, da se je zahodni fevdalizem na loških tleh šele tedaj začel uveljavljati z vsemi posledicami. Ob izgrajevanju zemljiškega gospostva je vse bolj kopnel star sloj svobodnjakov, ki jih seveda niso vezale nikake obveznosti do zemljiškega gospoda. V takem položaju je bil npr. Pribislav, ki je svobodno užival velik kompleks zemljišča (gl. str. 13). Ni izključeno, da so se tudi sicer še v kasnejših stoletjih tudi na loških tleh tu pa tam obdržali svobodni kmetje, kakor jih je tedaj najti marsikje po slovenskem ozemlju, vendar nam razpoložljivi viri o tem ne poročajo. Toda glavnino prebivalstva je zemljiški gospod vse bolj vključeval v fevdalni sistem. Svobodne župe so se morale sčasoma umakniti novemu redu, ki je poznal gospoda in od njega odvisno prebivalstvo, ki ga je zemljiški gospod hotel gospodarsko čimbolj izkoristiti.

Družbeni položaj od zemljiškega gospoda odvisnega prebivalstva ni bil enoten. V manjšem delu loškega gospostva je zemljiški gospod — kot je bila navada tudi drugod po slovenskem ozemlju — uvajal v zgodnji freisinški dobi *pridvorno gospodarstvo*. Na njegove sledove naletimo v virih sicer šele 1074,³⁷ vendar je jasno, da je bil ta način gospodarstva mnogo starejšega datuma. Razvit je bil v glavnem na ravninskem ozemlju, ki je zaradi boljše kakovosti obetalo boljši donos. V sistemu pridvornega

gospodarstva je zemljiško gospostvo obdelovalo zemljišče v lastni režiji (dominikalna zemlja). Na dvoru so bili nastanjeni nesvobodnjaki (servi), tako moški kot ženske, ki jih je zemljiški gospod v bistvu neomejeno izrabljaj. Pritegoval jih ni samo k obdelovanju zemlje in gojenju živine, marveč jih je uporabljaj tudi za raznovrstna obrtniška dela. Delovni čas jim je omejeval le srednjeveški cerkveni koledar z mnogimi prazniki, zaradi katerih je bil teden razen glede na nujna vsakdanja opravila (npr. krmljenje živine) omejen poprečno na kakih pet delovnih dni.

Upošteevajoč dognanja na drugih izvenloških ozemljih so bili taki dvori večje lesene ali na pol lesene in na pol zidane stavbe, ki so bile nekatere obdane s palisadami, jarkom in nasipom.³⁸

V začetni fazi je sicer jedro dohodkov zemljiškega gospostva prihajalo od pridvornega gospodarstva, hkrati pa je zemljiški gospod uvajal na loškem ozemlju tudi *hubni sistem*. Večji del tedaj naseljenega ozemlja je kmalu po ustanovitvi gospostva podelil podrejenim kmetom v obliki hub. Hube so bile odmerjene zemljiške enote, ki so služile zemljiškemu gospodu kot osnova za urejanje razmerja med njim in podrejenimi kmeti. Nasledniki hub so današnji grunti. V hubni sistem so se polagoma vključevale stare dotlej zadružno urejene naselbine, še v večji meri pa je bila na ta način razdeljena zemlja, ki jo je dal zemljiški gospod na novo kultivirati.

Na hubah naseljeni kmetje so bili v boljšem položaju kot nesvobodnjaki na dvorih, saj so svobodneje razpolagali s svojo delovno silo. Družbeni položaj teh kmetov pa ni bil enak. Kmete, ki so bili bliže dvorov, je namreč gospostvo tudi pritegovalo k obdelovanju pridvorne zemlje. Kot nesvobodnjaki so morali po več dni tedensko delati tlako na grajskem zemljišču ne le odrasli, marveč celo njihovi otroci. — V boljšem položaju so bili kmetje, ki so obdelovali hube daleč od dvorov in jih ni bremenila tlaka na dominikalni zemlji (svobodini, liberi).

Pridvorni način gospodarstva je bil zgodaj v upadanju. Že sredi 12. stol. namreč zemljiško gospostvo polja ni več obdelovalo v lastni režiji. Vir omenja tedaj štiri dvore, ki so po naši rekonstrukciji obsegali po kakih 5—6 hub. Le-te je zemljiški gospod dajal takrat v zakup tim. majerjem. *Loški dvor*, ki je izpričan 1074, je ležal tedaj, sodeč po krajevnem imenu, zelo verjetno v Starem dvoru; ta dvor se je kasneje, vsaj do 1291, prestavil v Staro Loko, in sicer v območje župne cerkve. *Bitenjski dvor* postavljam na ozemlje severno od prvotnih bitenjskih njiv v progah v smeri proti Stražišču. *Žabniški dvor* je mogoče ležal v Dorfarijih, kjer govori tradicija o gradu. *Godeški dvor* je treba po vsej priliki iskati na ozemlju med Godeščem in Soro.³⁹

Toda tudi ta način gospodarstva se ni dolgo obdržal. Tako omenjata urbarja iz 1291 in 1318 le še starološki dvor; vanj je bilo tedaj vključenih pet hub.⁴⁰ Tudi ta dvor je bil kmalu po 1318 razformiran. Najdalj se je obdržal pridvorni način gospodarstva na vinogradniškem ozemlju, kjer so obdelovali vinograde na hubah naseljeni viničarji, ki so stanovali v dveh jedrih. Eno je obsegalo majhna naselja okrog Škofje Loke — Vincarje,

Binkelj, Trnje, Moškrin. Drugo središče viničarjev pa je bilo v Stražišču. Toda proti sredi 14. stol. so močno kopneli tudi dominikalni vinogradi. Tedaj omenjajo viri le še 12 vinogradov na Šmarjetni gori in vinograd na Kamnitniku pri Škofji Loki.⁴¹ Sicer je pa gospostvo vzdrževalo v lastni režiji le še travnike in seveda grajske vrtove.

3. Kolonizacija loškega gospostva. Začetki Škofje Loke

Zelo obsežno loško gospostvo je bilo ob ustanovitvi le redko naseljeno in zato seveda malo donosno. Če je zemljiški gospod hotel imeti od pridobljenega ozemlja gospodarske koristi, je moral poskrbeti za ustrezno delovno silo. Tako se je obenem z uvajanjem hubnega sistema lotil načrtne kolonizacije, ki je marsikje tudi povsem na novo kultivirala obdelovalne površine. Ob sicer skopih virih iz prvih desetletij loškega gospostva je zelo važna listina iz časa med 1006 in 1039, v kateri je omenjeno naselje Niusazinhun (tj. »Novo selo« = današnje Godešče).⁴² Ime priča, da se je že neposredno po ustanovitvi loškega gospostva kolonizacija usmerila na Sorško polje, kjer je kolonizacijsko delo obetalo največ uspeha.

Širši vpogled v zgodnje kolonizacijsko delo pa daje zapisek iz okoli 1160. Vir je fragmentarnega značaja in je sestavljen iz dveh delov, ki se vsebinsko povsem ne krijeta, kot kaže naslednja razpredelnica:

	a	b
Dvori	3 1/2	da
Bavarci	94 z brzimi sli	92
Korošci	14	16
Poljanska in Selška dolina	153	157
Reteče in Godešče		20
Beneficiji		12
Mlin		1

V Poljanski in Selški dolini, kamor je treba prišteti tudi Korošce (gl. str. 36), je bilo torej pod a 167, pod b 173 hub. Kazno je, da so podatki za obe dolini, kjer v kasnejših stoletjih ni bilo težav zaradi odtujitev posesti, bolj ali manj izčrpní. Drugače je treba vrednotiti podatke za Sorško polje. Pod a so s tega ozemlja omenjeni dvori in bavarske hube. Bavarske kmetije so ležale na prostoru med Škofjo Loko in Kranjem; mogoče bi jih smeli iskati v veliki načrtno zgrajeni naselbini Žabnica—Bitnje, ki sestavljata celoto, v kateri je možno rekonstruirati nekako 92—94 starih gruntov. V tem primeru bi bila ta kolonizacija opravljena več ali manj naenkrat. Ker je pripadlo freisinški škofiji ozemlje vzhodno od potoka Žabnice šele 1002, bi torej v skladu s to domnevo sklepali, da je bila bavarska kolonizacija opravljena po tem letu. Sicer pa lahko trdimo, da je bilo v to načrtno kolonizacijo vključeno ondotno staroslovensko prebivalstvo iz Žabnice in Srednjega Bitnja (gl. str. 6).

V drugem delu (b) naletimo na Sorškem polju na vrsto novih podatkov. Medtem ko je bilo število bavarskih hub tako rekoč nespremenjeno, pa srečamo 12 beneficijev, ki nakazujejo slabo povezanost tega ozemlja z loškimi gospostvom. Mimo beneficijev pa omenja vir na novo dve naselji — Godešče in Reteče, ki sta prav gotovo obstajali že prej, saj se Godešče v listini pojavi že 1006—1039 (gl. str. 20). V obeh naseljih skupaj navaja vir komaj 20 hub, čeprav je bilo tam število kmetij že tedaj nedvomno večje, saj izkazuje rekonstrukcija za Godešče, da je bilo ondi hkrati naseljenih 26, v Retečah pa 9 hub. Da je zapisek iz ok. 1160 daleč od izčrpnosti, kaže primer Suhe, ki se omenja že v listini 973 (gl. str. 6), a v našem zapisku o njej ni sledu, razen če bi naselje iskali v sklopu loškega dvora.⁴³ Podatki za Sorško polje torej ne dajejo izčrnejše slike tedaj koloniziranega ozemlja.⁴⁴

Točno podobo o bilanci sistematične kolonizacije si je mogoče ustvariti šele na podlagi *urbarjev iz 1291 in 1318*, v katerih ne najdemo samo seznama vseh takratnih naselij, marveč tudi število kmetij v posameznih krajih. Podatki iz 1291 prikazujejo rezultat kolonizacijskega delovanja v posameznih enotah, primerjava tega stanja s položajem iz 1318 pa daje še boljši vpogled v sam kolonizacijski proces.⁴⁵

Kolonizacija *Sorškega polja* je bila zaključena do 1291. V loško gospostvo je bilo tedaj vključenih 318 hub. Število freisinških hub je do 1318 naraslo na 324; izjemoma srečamo tedaj v Žabnici tudi domec. Viška ne predstavljajo kake na novo nastale kmetije, marveč gre v teh primerih le za odtujene kmečke enote, ki jih je zemljiški gospod uspel ponovno uvrstiti v loško gospostvo. Upoštevač vse odtujeno ozemlje (gl. str. 53, 54) pa je bilo tedaj na obravnavanem ozemlju vsega 379 gruntov. Kolonizacija je bila na Sorškem polju že v 13. stol. tako temeljito opravljena, da v naslednjih stoletjih tod ni bilo več prostora za nove grunte.

V *Selški dolini* je naseljevanje sprva zajelo le ozemlje vzhodno od črte Podlonk—Škovine—Smoleva—Ostri vrh. Kolonist je sledil naravni poti po dolini ob Selščici navzgor do tam, kjer se pri Škovinah dolina zapre. V vzhodni polovici Selške doline je bila kolonizacija končana kot na Sorškem polju do 1291.

V času, ko je bila kolonizacija vzhodnega dela Selške doline v glavnem zaključena, je prišlo v zahodnem delu do novega kolonizacijskega delovanja; tod je zrasla v nekaj desetletjih vrsta naselij na tleh, ki jih je dotlej pokrival sam gozd. Naseljevanje v tem tako imenovanem soriškem območju moremo zasledovati od osemdesetih let 13. stoletja dalje. Vsekakor je bil tod že 1286 urejen poseben urad (*officium Zevritz*),⁴⁶ ki ga omenjata oba urbarja 1291 in 1318. Na osnovi teh urbarjev in s pritegnitvijo urbarja iz 1501⁴⁷ je moč do neke mere rekonstruirati potek soriške kolonizacije, ki je bila usmerjena od zahoda proti vzhodu. Do 1291 je bilo na tem ozemlju vsega 21 hub (po urbarialnih podatkih iz 1318 starih hub le 20); ena od teh hub je bila prav tedaj na novo ustanovljena. Vse te kmetije pripisuje urbar iz 1291 ozemlju z imenom Zevritz. Ker sama

Noncia bonoy de Lonka. Curtiferi uillicoy tres 7 dimid. qui ser-
uunt hęc. Ille de lonka dimidiū frumtiū. duos portos. uel di-
midia marā. quinq; portos uictimales. duos modios fabe.
dual wagas lini. unū modū plumarū. unū laceū. 7 funē melo-
ne unū synapis. quatuor anseres. duodeci pullos gallinarum.

Idem et tantunde seruit tum maior de vning. Curtiferus de
Safnū tantunde seruit poma. fallit unū portus saginū 7 duo
uictimales. Dimidi curtiferus ap huzfale seruit unū portum
saginātū. quatuor portos uictimales. 7 de alis omib' medicta
te coy que sup memorata s. Carentani possident quatuordecim
hobas. quarū singule seruiunt tres modios auene. quinq; mo-
dios brale. unū mod de hosphen. tres mensuras tritici. unū
cehenlech lini. unā gallū. Bauuari possident nonaginta q̄tu-
or hobas cū simmannis. que singule seruiunt unū portū 7 q̄n-
q; modios auene. 7 unū mod hosphen. exceptis quatuor quas
hnt seruari qui dant tres mod auene. f st au sumā portoy
centū absq; portis uictim. Et auene sumā ē quadraginta q̄nqua-
ginta modū. De selauis centū quinq̄ginta tres hobe que sin-
gule seruiunt triginta denarios.

De selauis hec debent. De Lengenueit quatuor mansi. De solau
7 de Setrlab centū q̄nq̄ginta septē mansi. que singule reddunt
unū frubemgū cū pullo. absq; his que debent officiali.

De hobis bannaroy que s nonaginta duo debent quadriginti
modu auene. si uenatores n̄ fuerint uenati. Alie sedeci hobe red-
dunt octoginta modios brāle. et de quatuor curtiferis quadragi-
ta mod̄ brāle. De portis centū 7 sex saginati. 7 de quatuor curti-
feris triginta duos frisking. De caseis duo milia si octo uacce as-
sunt. hoc ita p̄ duos annos. In t̄uo anno quadriginti amplius. Ad
huc sup̄ s uiginti hobe ap̄ Ratenidorf 7 Hiviale que singl̄e solunt
sex urnas ceruicie 7 unū mod̄ auene 7 colunt unū curtiferū. Absq̄
his restant duodeci bn̄ficia que diuisa s̄ inter duos officiales. 7 unū
molendinū. In sup̄ ille. xvi. hobe caruthoy reddēt sedeci friskingos.

Apud Lonca de sclauis triginta quatuor marce. De camera q̄nq̄
marc. De pabulo decē marc. De malo q̄tuor marcas. De caseis q̄nq̄
marc. De portis quatuordecim marc. Restant curtiferi.

Hec s̄ bona ap̄ vdmarsuett iud̄t̄ ducenti mod̄ auene. 7 trigin-
ta. Quadraginta porta saginati. 7 triginta q̄s dicit̄ s̄ frisking.

Tres curtes ap̄ Hohenburt una queq̄ p̄soluit sex solidos absq̄
ḡno. Ap̄ pabindorf due curtes decē 7 octo solid̄ absq̄ ḡno 7 uno.
De tredecim hobis ap̄ hohlenburt 7 de nauita triginta solidos.
Sūma horū octo libre 7 sexaginta denarii. De camera quinq̄
libre. Lengental due libre. Ratenidorf tres libre. Eberestorf
decē libre absq̄ uineis. frangowe quinq̄ libre sexaginta nūmis

Sorica po rekonstrukciji na podlagi katastrske mape nikoli ni imela toliko gruntov, moremo sklepati, da je bilo s tem imenom tedaj poimenovano celotno takrat poseljeno soriško ozemlje. Po vsej verjetnosti je bila takrat v celoti poseljena Sorica, ki izkazuje v vseh kasnejših urbarjih po 15 kmetij, vendar priča poljska razdelitev, da tudi ta vas ni bila vsa hkrati naseljena.⁴⁸ Preostalih pet gruntov je najbolj naravno iskati v bližnji Dolini in v sosednjih Spodnjih Danjah.

Od tod se je v naslednjih letih kolonizacija nadaljevala proti vzhodu in to povsem etapno (1310: 2 hubi, 1316: 5 hub, 1319: 4 hube). Urbar iz 1501 navaja v soriški župi poleg Sorice, Doline in Spodnjih Danj še Zgornje Danje, Trojarja, Zabrd, Ravne, Torko in Prtovč. Zunaj soriške župe pa je soriška kolonizacija zajela še del Podlonka, ki je bil deloma naseljen že prej v smeri od vzhoda, in Zali log — edino soriško naselje v sami dolini, kamor so se preselili kolonisti iz Grobelj, ki so kmalu po ustanovitvi propadle.⁴⁹ Ker pozna poljska razdelitev na celotnem soriškem ozemlju le kolektivni sistem, moremo tudi iz tega dejstva sklepati, da je bila soriška kolonizacija v celoti zaključena že kmalu po 1318. Na celotnem loškem ozemlju namreč ni dokazov, da bi zemljiško gospodarstvo še v 15. stol. razdeljevalo zemljo po kolektivnem načinu.

V Poljanski dolini je kolonist sledil Poljanščici in njenim pritokom. Zasedel je predvsem dolinsko dno vse do Hotavelj, enako je bilo zgodaj naseljeno tudi prisojno hribovje na levi strani Poljanščice vzhodno od Hotavelj. Od tod je kolonist silil v drugi polovici 13. stol. dalje proti zahodu, kjer je bila kolonizacija tedaj manj uspešna. Manj ugodno osojno hribovje južno od tod je bilo kolonizirano v času od 12. do 14. stol.; v Krnicah je bila npr. starim petim hubam na novo dodana šesta šele ob pisanju urbarja iz 1318. V drugi polovici 13. stol. je bilo dokončno naseljeno tudi ozemlje ob prometni črti Lučne—Gorenja vas. Žirovski del je bil sistematično do kraja naseljen šele v drugi polovici 13. in v začetku 14. stol. Tod sta zrasli povsem na novo še v času, ko so sestavljali urbar iz 1318, dve naselji, Pečnik pri Ledinah s 4 in Krnice zahodno od Žirov s 3 hubami. Prva velika, sistematična kolonizacija je zajela končno nekako sredi 14. stol. — vsekakor po 1318 — še hlevnovrško ozemlje južno od tod (gl. str. 36).⁵⁰

Do 14. stol. je bila v bistvu zaključena tudi kolonizacija freisinškega besniškega ozemlja, ki je štel 1291 18 hub; do 1318 je bila v Poljšici pridružena prejšnjim sedmim še osma, na novo ustanovljena huba. Za to kolonizacijo časovno ni bistveno zaostajal besniški teritorij, ki je bil že tedaj freisinškemu škofu odtujen in je štel 36 hub (gl. str. 53).

Odgovor na vprašanje, kako so se naseljevali kolonisti, ali so ustanavljali naselja v skupinah ali so pa kultivirali zemljo posamič, more v veliki meri dati poljska razdelitev, tj. porazdelitev orne zemlje na posamezne domačije. Preučevanje poljske razdelitve, ki je bila skozi stoletja malo podvržena spremembam, omogočajo katastrske mape, zlasti franciscjske iz 20-ih let 19. stol. Velika večina naselij v obeh dolinah, vključno

Offitium in Seltfath.

In villa Mutterdorf sūt .xij. hū
be culte. Quaz queh solue p
uirt quod uocat schillmch .xxx
dn̄. nouos aqul. u. .xxxv. ue
tes. It̄ in festo bñ opichah̄. pro
harreht. v. dn̄. nouos. vt. .v. ue
tes. It̄ circa id̄ festu bñ opichah̄.
ponit sup eam frumitu scōi est
maco; officiali et salutari an
ni. q̄ frumitu uocat frumentu
it̄ Geo. It̄ post id̄ frumitu. s.
Geo. quib; dat. .vij. nouos dn̄.
u. duo tant unū. frusth. q̄ deb;
ualc. .xii. nouos dn̄. u. .xv.
uetes. et h̄ facit̄ a dn̄s ep̄ p̄tes
ē in die bñ Geo. et id̄ us h̄
rora pumta c̄ca Seltfath.

It̄ quib; dat unū surme; aue.

It̄ p̄tente dn̄o ep̄o sūit cū car
nib; ad coq̄. et dat̄ steura p̄ bñ
placito dn̄i. It̄ quāq; ten; swi
gā sūt p̄ om̄ia sic in porib; of
ficiis ē exp̄sum. **I**t̄ us offal
dat̄ in stbochsen et alus. sic in
offo. **I**terū h̄ excepto. q̄ ita
palle q̄ date sūt ams ill̄ q̄; et
esca poroz. cedūt dn̄o ep̄o. **I**t̄
quāq; h̄ op̄ledmū dat̄ unū
weisor in die bñ steph̄. u. .ij.
dn̄. .v. et dati sūt roestij. et

supani p̄ totum p̄oum.

In villa Stopol sūt sex hūb cul
te. et sūit p̄ om̄ia sic p̄tē hūbe in
opittdorf.

In villa Seltfath sūt .xvii. hū
be. Quaz .xvii. sūit sic hūbe
p̄mille in opittdorf. .xvii. hūb
q̄ h̄ w̄nibus ibid̄ sūt. .xl. den.
rīm. ams singul et steura.

In Chaltenuelde s̄t decē hūb cul
te et sūit p̄ om̄ia ut p̄ores.

In Cherteten s̄t .xv. hūbe culte
et sūetes c̄sum p̄dcm̄. Incluf
uū. hūb. de Smdleire.

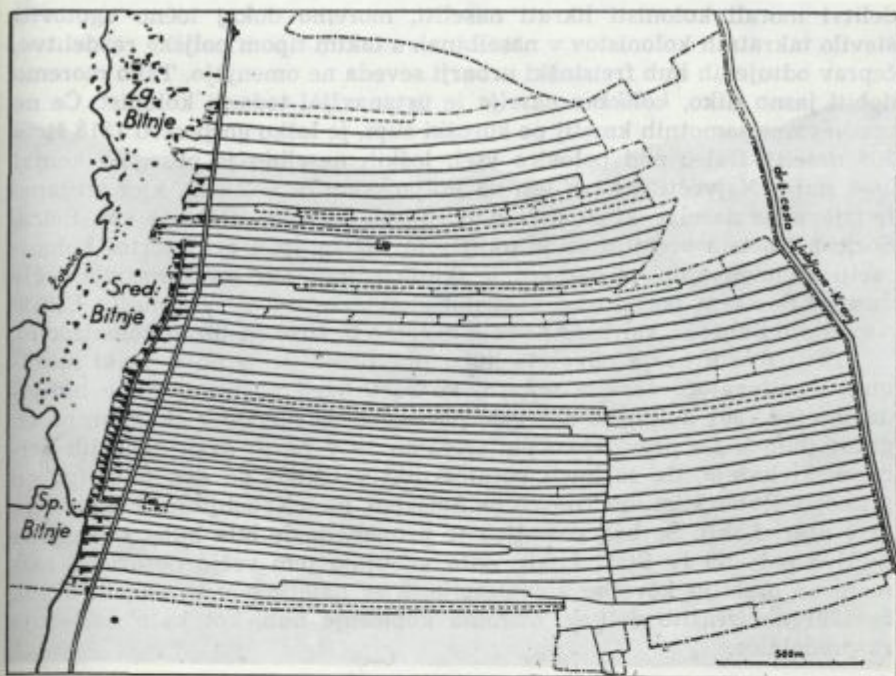
In Oznwarth sūt .v. hūbe cul
te et sūentes p̄ om̄ia ut p̄dē.

In Bolufsch sūt .vi. hūbe culte

zaselke pod Ratitovcem, deloma tudi naselja na Sorškem polju, ima polje urejeno na kolektiven način, se pravi, parcele, ki pripadajo posameznim gospodarskim enotam, so med seboj bolj ali manj pomešane. Kolektivna poljska razdelitev kaže na to, da je naselje ustanovil hkrati ustrezen kolektiv kot celota. Če je prišlo v takem naselju do naknadnega formiranja hube, je najti sled v poljski razdelitvi. Tak primer srečamo npr. v Lučnah na Poljanskem. Leta 1291 so bile tu štiri hube, 1318 pa pet; peta huba je bila torej ustanovljena med 1291 in 1318. Odmev je najti v ondotni parcelaciji. Prvi štirje grunti imajo polje porazdeljeno pomešano v 7—9 kompleksih, peta huba je pa samotna kmetija, ki je ločena od prvotnega naselja s pašnikom. — Podoben primer najdemo npr. v Ledinah; 1291 je bilo tam pet, 1318 pa šest hub. Tudi v tem primeru ima pet grun-

Sl. 7. Sklenjene proge v Bitnju

Z. II. Sklenjene proge v Bitnju

tov polje razdeljeno v kolektivnem sistemu, novi grunt iz 1318 pa je samotna kmetija.⁵¹

Na načrtno kolonizacijo kaže tudi razdelitev na proge, pa četudi gre za sklenjeno obliko, pri kateri je združen v enem kosu večji del posamezni kmetiji pripadajočega polja, kakršne najdemo v dokajšnji meri na Sorškem polju, deloma pa tudi v Sorici. Najbolj tipično razdelitev na sklenjene proge izkazuje enotna vas Bitnje—Žabnica, kjer ima vsaka kmetija polje v eni glavni progji, in to pred poslopjem v širini gospodarskega in stanovanjskega doma.

Nasprotno pa kažejo naseljevanje po posameznikih celki, pri katerih je bila celotna zemlja določene kmetije enota zase; to vrsto razdelitve najdemo v glavnem na ozemlju koroške kolonizacije na Poljanskem.

Poljska razdelitev na loškem ozemlju je izredno poučna, saj je prišlo v mejah istega gospostva na tleh s podobnimi geografskimi pogoji v istem razdobju do zelo različnih oblik. Že samo ta primer odločno odklanja razlago raznih nemških raziskovalcev, ki skušajo dati različnim tipom poljske razdelitve etnično podlago.

Upoštevaajoč, da se po končani sistematični kolonizaciji poljska razdelitev v osnovi ni več spreminjala in da so se pri kolektivni poljski raz-

delitvi morali kolonisti hkrati naseliti, moremo dokaj točno ugotoviti število takratnih kolonistov v naselbinah s takim tipom poljske razdelitve, čeprav odtujenih hub freisinški urbarji seveda ne omenjajo. Tako moremo dobiti jasno sliko, *kolikšna naselja* je ustanavljal tedanji kolonist. Če ne upoštevamo samotnih kmetij po koroški župi, je loško gospostvo 1318 štelo 209 naselij. Daleč nad polovico vseh loških naselbin je obsegalo komaj 2—4 hube. Največji del teh leži na Poljanskem in Selškem, kjer srečamo le izjemoma naselja, ki so štela nad 10 hub (Javorje, Dolenja vas, Selca, Sorica). Na tem ozemlju se je torej zemljiški gospod pri načrtni kolonizaciji v glavnem opiral na majhne skupine ljudi. Pač pa so nastale večje vasi po Sorškem polju, med katerimi stoji daleč na prvem mestu Bitnje s sosednjo Žabnico, kar kaže na zelo načrtno in širokopotezno kolonizacijo.

Prva dva urbarja navajata hube praviloma sumarno v vsaki naselbini. Upoštevajoč razmere v času, ko so urbarji naštevali hube individualno (od 1501 dalje), so obsegale posamezne domačije v glavnem po en grunt (hubo). Le prav izjemoma srečamo že v prvih dveh urbarjih primere, ki kažejo, da so imeli posamezniki v užitku po dve hubi (po en primer v Bukovščici in Črnovcu na Selškem, pa v Zadobju na Poljanskem in v Stari Loki). Še bolj osamljen je primer, da je bila huba razdeljena na dve polovici (v Stari Loki). Zato vzbujajo tem večjo pozornost razmere na ozemlju koroške kolonizacije, kjer naletimo v koroškem uradu že 1291 na izrazito delitev, oziroma kopičenje hub, kot kaže naslednja razpredelnica.

Število podložnikov oziroma gospodarskih enot	Obseg posesti posameznih podložnikov	Skupaj hub
1	4 hube	4 hube
1	2 1/2 hubi	2 1/2 hubi
7	2 hubi	14 hub
2	1 1/2 hube	3 hube
1	1 1/4 hube	1 1/4 hube
34	1 huba 4 pustote	34 hub
2	3/4 hube	1 1/2 hube
18	1/2 hube	9 hub
7	1/4 hube	1 3/4 hube
Skupaj 73		71 hub

Po eno hubo je torej uživala le slaba polovica podložnikov, četrtnina jih je imela po pol hube, sicer pa naletimo na velik razpon od 1/4 hube do 4 hub. — Do 1318 se je število hub na ozemlju koroške župe dvignilo na 81.

Da je bila načrtna kolonizacija opravljena zelo premišljeno, brez večjih zaletelosti, kažejo podatki o opuščeni kmetijah. Pri stotinah kmetij naletimo v urbarju iz 1291 komaj na 35 pustot, katerih število se je do 1318 skrčilo na 28.

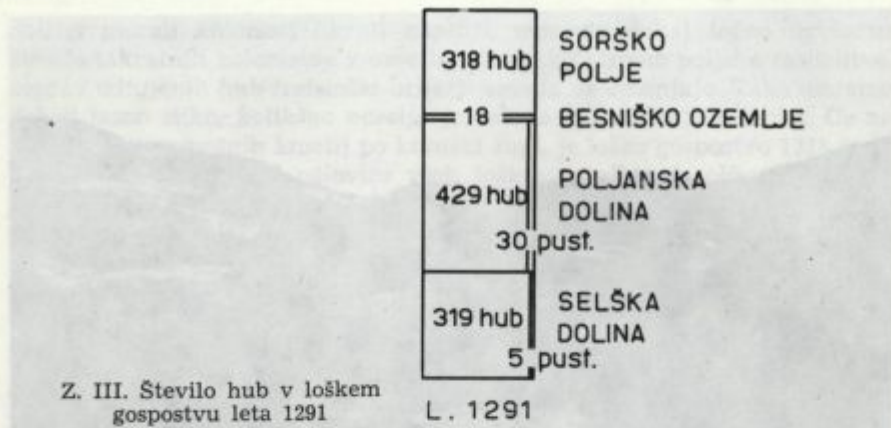
Sl. 8. Samotne kmetije na Kovskem vrhu v koroški župi

Sledeč podatkom v urbarjih 1291 in 1318 so bile v loško gospostvo vključene hube, ki jih smemo v glavnem z izjemo ozemlja koroške kolonizacije enačiti z domačijami, takole razporejene.

	1291		1318	
	hube	pustote	hube	pustote
Sorško polje	318		324 + 1 domec	
Besniško ozemlje	18		19	
Poljanska dolina	429	30	454	23
Selška dolina	319	5	329	5
Skupaj	1084	35	1126 + 1 domec	28

(Podroben raspored po naseljih gl. str. 408 sl.).

S sistemom hub so prešle v individualno posest kmetij v glavnem le njive in z njivami pomešani travniki. Le na ozemlju koroške kolonizacije naletimo na kmetije v celkih, ki jim je bil hkrati s poljem individualno dodeljen tudi gozdni in pašniški svet in so predstavljale povsem zaokro-

Z. III. Stevilo hub v loškem
gospodstvu leta 1291

ženo celoto. Povsod drugod pa pašniški in gozdni svet, pa tudi obsežnejši travniki in senožeti (npr. pod Ratitovcem) niso bili razdeljeni med podložnike. Del gozdov si je gospodarstvo pridržalo povsem zase kot dominikalno last; iz kasnejših virov je razvidno, da so bili posebno obsežni in pomembni dominikalni gozdni kompleksi na Lubniku, v območju Crn-

Sl. 9. Zali log

Sl. 10. Samotna kmetija Četrtnik na Kovskem vrhu

groba, na Hrastniku pri Praprotnem na Selškem in v Mlaki nad Bodoveljsko grapo.⁵² Sicer pa je zemljiški gospod gozdove in pašnike prepuščal v skupen užitek podložnikom enega ali več naselij. Pod nadzorstvom gosposočinskih nameščencev so se podložniki v skupnih gozdovih oskrbovali s kurjavo, tod so pridobivali stavbni les za domače potrebe, v gozdovih so nabirali steljo, tja so gonili živino na pašo itd.

Prvoten obseg hub je bil kaj različen. Saj srečamo celo v Bitnju, kjer je bilo polje urejeno po sistemu sklenjenih prog, na primer, da je bila kakovostno enaka zemlja razdeljena po neenotnem ključu.⁵³ Prvotni grunti po Poljanskem in Selškem so merili večinoma nekako 10—17 oralov. Zelo majhne grunte so imeli npr. viničarji, ki jim je bil zaradi obdelovanja pridvornega zemljišča delovni čas na lastni hubi dokaj omejen (gl. str. 69). V splošnem velja, da so bile starejše hube manjše kot mlajše, kar spravljam v zvezo z boljšo zemljo, ki so jo prvi kolonisti laže izbirali.

Poreklo loških naselnikov je bilo kaj pestro. Načrtna kolonizacija je med slovensko prebivalstvo privedla nov element, ki je sčasoma močno menjal narodnostno sliko na loških tleh. Pri tem je prednjačilo Sorško polje. Iz notice ok. 1160 je razvidno, da je bil ob prvem velikem koloni-

zacijskem zaletu na Sorškem polju bavarski živelj precej močan. V letih 1291 in 1318 naletimo na bavarski urad, ki je bil dokaj obsežnejši kot vsi drugi trije uradi na Sorškem polju skupaj. Vendar se je treba vprašati, ali smemo res šteti vse koloniste bavarskega urada med Nemce. Odgovor na to vprašanje nam more dati mimo direktnih podatkov zlasti analiza imen, tako krajevnih in osebnih kot tudi zemljiščnih. Pri tem študiju je treba biti zelo previden, da ne pridemo do prenašanih, napačnih sklepov, kakršne srečavamo pri površnih raziskovalcih. Pri imenih je namreč treba računati z indiferentnimi oznakami. V to vrsto sodijo npr. razne nemške splošno rabljene izposojenke, kot gmajna, boršt, trata, graben itd., ki glede narodne pripadnosti ondotnega kolonista nič ne dokazujejo. Prav take prirode so npr. tudi obrtniška imena, katerih nosilci so ob prvih zapisih v glavnem ustrezno obrt še opravljali; ti priimki so z majhnimi izjemami nemški. Med indiferentna imena sodijo tudi tista, ki se nanašajo na upravno funkcijo, dalje razna svetniška imena ipd.⁵⁴

Pa tudi vseh trdno nemških imen seveda ne smemo pritegovati k dokazom o narodnostni pripadnosti ondotnega prebivalstva. Pri analizi je treba upoštevati, da je nemško vzgojeno uradništvo kaj pogosto slovenska imena preprosto prevajalo. V dokaz naj navedem z loškega ozemlja samo nekaj primerov. Naselje Podblica je omenjeno v listini iz 1286 kot Waičenstain,⁵⁵ le pet let kasneje označuje urbar to naselje s slovenskim izrazom kot Podwelopetsch.⁵⁶ Še bolj poučen je primer loškega meščana, ki se je pisal Praznavreča. V nemškem jeziku pisanih virih srečamo prevedeno ime Lerensack; nasprotno naletimo v virih, ki so nastali v romanskih pisarnah, kjer pisci imen niso prevajali, na originalno ime Praznavreča.⁵⁷ Značilno je npr., da v nemških virih nikdar ne naletimo na ime Škofja Loka, marveč vedno le na Lack ali Bischoflack ipd., medtem ko zasledimo v romanskih virih nekajkrat že v srednjem veku od 13. stol. dalje originalno ime, tako npr. 1288 Scophelocus peliparius civitatensis,⁵⁸ 1351 Scufialocha, 1369/1371 Schufegla lucha,⁵⁹ 1370 in 1371 Schofialocha, Scophialocha,⁶⁰ Juanus Sclabonus de Scufigla loca, 1417 Scufialocha,⁶¹ sredi 15. stol. Schofalocho, Schofilocha, Schofiloco.⁶²

Da ne smemo niti vseh nemških osebnih imen kratko in malo upoštevati kot trdne dokaze za narodnost njihovih nosilcev, dokazujejo primeri v listinah, kjer so posamezniki označeni z izrazito nemškim imenom, a jih vir označuje kot slovenske priče.⁶³

Med imeni — krajevnimi, osebnimi in zemljišnimi — dajem prednost zemljišnim; to so namreč imena, ki jih je uradni zapisovalec najmanj upošteval, a so bila obenem najbolj v rabi v najožjem krogu ondotnega prebivalstva.

Pri analizi narodnostnega porekla loških kolonistov sem se torej naslonil predvsem na zemljiščna imena, ki sem jih zbral na terenu; večino teh je najti tudi v arhivskih seznamih iz srede 18. stol.⁶⁴ Ob upoštevanju vseh omenjenih virov je mogoče izluščiti, da je bilo celotno ozemlje godeškega urada v bistvu slovensko. Drugačna je seveda slika v bavarskem uradu, ki je od 16. stol. dalje označen kot bitenjski po Bitnju, kjer je bilo

prav gotovo središče bavarske kolonizacije na Sorškem polju. V Bitnju se je do danes ohranila vrsta izrazito nemških zemljiščnih imen, medtem ko so nemška osebna imena 1501 daleč prevladovala nad slovenskimi. Med imeni je značilen zlasti priimek Windischer, ki dokazuje nemško sosedstvo. Sosednjo Žabnico omenja že darilna listina 973. Osnovo tej naselbini je dal torej nedvomno slovenski kmet, vendar je jasno, da je vas v današnji obliki plod načrtne kolonizacije. Žabnica predstavlja celoto

Z. IV. Razmerje med slovenskimi in nemškimi zemljiščnimi imeni na Sorškem polju. Izpolnjen izsek kaže odstotek nemških imen

Item 3. i. az hē vnā hūbam
tequā siur tam dno q̄ officia h
siur hūbe p̄dite in om̄ibz p̄no
tans

Item sledel hē tres quartas d̄
quibz siur ut p̄dite hūbe.

Item iacob	vnā quartas
Item chunrad	vnaz hūba
Item hadmōr	dimidiā hūba
Item perse	vnaz hūbam.
Item zwetz	vnaz hūbam.
Item zobodom	duas hūbas
Item iun	dimid hūbar.
Item martin	vnaz hūbar.
Item Waldanch .i. onchel	vnaz hūb.
Item martin	vnaz hūbam.
Item dñs kovy.	.iiij. hūb.
Item fili euso kōu.	duas hūb
Item martin	vnā hūbam
Item chunrad	dimid hūbam.
Item hāza waltroms.	.i. hūb.
Item Stold fili chunrad.	.i. hūb
Item walei.	duas hūb .i. dimid
Item wathas	duas hūb
Item jancz	.i. hūbam.
Item zwetz	.i. hūb .i. q̄rtale
Item jancz	.i. hūbam.
Item x̄p̄reht	.i. hūb
Item walei	.i. q̄rtale
Item waldyon	dimid hūb
Item serhart	.i. hūb .i. dimid
Item curman	.i. hūb.
Item jantz .i. hūbam.	
Item janse	dimidiāz hūbar
Item stephan	.i. q̄rt
Item jancz	dimid hūbar
Item martin	.i. quartale

Sl. 11. Odlomek iz urbarja 1291 — koroška župa

Gerolfus	duas hūb.
Warin	dimid hūb
Laurencus	duas hūb
Perse imam	hūbam.
Janes	dimid hūb
Michel	dimid hūb.
Stephan	.i. quart.
Warin ⁊ Jacob	.i. hūbam.
Hienhard	.i. hūb
Lubei	.i. hūbar
Janez	.i. hūbar
Jacob	.i. hūbar
Warin	duas hūb
Jacob.	.i. hūb
Ben Janez	.i. hūb ⁊ dim.
Warin	.i. hūb.
Ulrich	.i. hūb
Zwet	dimid hūb
Aluipz	dimid hūb
Lampz ⁊ soa su	.i. hūb
Janez	.i. hūb
Warin	.i. hūb
Corafe	.i. hūb
Lubitzum	.i. hūb
Warin	dim. hūb
Trovan	dimid hūb
Zobodin ⁊ hūwich	.i. hūb
Pemric	.i. quart.
Andas	.i. hūb
Walchyn	tres q̄r
Zemagon	dimid hūb
Alipricht	dimid hūb
Stycklawe	dim. hūb
Wolfel	dimid hūb
Cono ⁊ hī suus	.i. hūb.
Hedolfus	.i. hūb.
Janez	.i. hūbar
Christan	dim. hūb.
Anton	.i. quart

Et p̄t illas in flaperstsch eūda
officiu ē quedaz hūba multā.

Et in Jutchen ap̄ forū lok sū
due hūbe culte quas hūc Cines
p̄ pakus.

Et hūc ut̄ Vlric dcm̄ boyk ē una hūba
q̄ addita fuit p̄ hūba est tamen
in culta.

Item in Anno dñi millesimo
ccc. empte sūt quāqz hūbe a dño
Vnhō ⁊ a suis fr̄ibz
Warin ⁊ sup̄ior Szluch h̄. vna.

z Bitnjem tako glede razporeditve hiš kot glede poljske razdelitve. Prav tako so tudi v Žabnici nemška imena številnejša kot slovenska, pa tudi med zemljišnimi imeni dobimo marsikatero izrazito nemško. Verjetno je zemljiški gospod koloniziral obe vasi hkrati in kmete iz stare Žabnice pomešal med nove koloniste. Okrog bitenjskega jedra naletimo še na nekaj naselbin, kjer je bil nemški živelj nekoliko jačji. Med te je šteti Dorfarje, deloma tudi Crngrob, dalje Peven, kjer so bili naseljeni gosposočinski lovci, in Sv. Duh. Stara Loka je bila sicer slovenska ustanova izpred 973, vendar se je tam kazal precej močan vpliv sosednjega freisinškega upravnega središča. Podobne razmere srečamo tudi v Stražišču, ki dokazuje s slovenskim imenom iz 1002, da je bilo naseljeno s Slovenci, preden je prišlo v sklop freisinškega gospodarstva.

Prav tako je pa v bavarskem uradu vrsta naselbin, ki jih lahko brez tveganja postavimo med izrazito slovenske. V to vrsto spada npr. Suha, ki se omenja že 973 in je bila osnova vasi vsekakor slovenska. Narodnostna slika se pa ni izpremenila niti tedaj, ko je prišlo tam do sistematične kolonizacije. Čeprav leži vas v neposredni bližini upravnega središča, dobimo komaj dve nemški zemljišni imeni, medtem ko 1501 ni zaslediti niti enega nemškega priimka. Podobno je bila sosednja naselbina Hosta slovenska ustanova, saj bi sicer ne imela slovenskega krajevnega imena že ob ustanovitvi, po kateri se število kmetij ni več izpremenilo. Podobno sliko kažejo tudi naselbine Lipica, Trata, Okroglo, Gorenja Sava.

Nasprotno situacijo srečamo pri naselbinah Vincarje, Binkelj, Moškrin in Trnje, kjer so bili naseljeni viničarji. Vse te naselbine so imele prvotno izključno nemška krajevna imena. Medtem ko je klasifikacija glede na zemljišna imena manj jasna, kažejo osebna imena na to, da je bil med freisinškimi viničarji razmeroma precej močan nemški živelj.

Še konec 16. stol. je bil nemški živelj na Sorškem polju toliko številen, da je starološki župnik pridigoval tudi v nemškem jeziku. V 17. stol. je govorilo prebivalstvo po Bitnju mešanico slovenskega in nemškega jezika. Danes nas spominjajo na nekdanje nemške koloniste le še krajevna, zemljišna in osebna imena, kot Cegnar, Cof, Hafner, Hartman, Heinricher, Homan, Kaiser, Kuralt, Langerholz, Logonder, Macher, Šifrer, Triller, Vilfan, Bajželj, Volgemut, Zihlerl ipd.

Ob tej ugotovitvi je treba poudariti, da je bil ob kolonizaciji Sorškega polja nemški živelj močan zlasti v nekaterih naselbinah, ki jih je ustanovil Slovenec davno pred nemškim prihodom (Žabnica, Stara Loka, Stražišče). Tam je nemštvo takrat asimiliralo del slovenskega prebivalstva. S slovenizacijo tega ozemlja je bilo torej vrnjeno k slovenstvu tudi slovensko odtujeno prebivalstvo.⁶⁵

Kolonisti v Poljanski dolini so bili v glavnem slovenskega porekla. Posebno skupino so sestavljali ondotni Korošci, ki jih je škof preselil s svoje koroške posesti. Na koroški živelj v Poljanski dolini meri že naziv posebnega koroškega urada. Po vsej priliki pa potekajo s Koroškega tudi

Sl. 12. Jarčje brdo s cerkvijo sv. Valentina (nekoč kapela sv. Jakoba)

kolonisti v 14. stol. poseljenega hlevnovrškega urada (gl. str. 24), verjetno pa tudi naselniki v območju zgornje Luše na Selškem v neposrednem sosedstvu s Korošci naseljene Sopotnice; za to domnevo govorita urbarja iz 1291 in 1318, saj označujeta posamezne podložnike podrobno z imeni kot v koroškem uradu,⁶⁶ pozornost pa vzbujata tudi cerkvena razdelitev, ker so bila naselja Mlaka, Krivo brdo in Jarčje brdo s cerkvijo sv. Jakoba (kasneje sv. Valentina) vključena v poljansko, oziroma kasneje v javorsko župnijo,⁶⁷ kar kaže na nekdanjo smer naseljevanja. Zahn meni brez utemeljitve, da izvirajo loški Korošci z Lurnskega polja in iz zgornje doline reke Möll.⁶⁸ Zahnbrecher šteje loške Korošce kratko in malo med Nemce.⁶⁹ — V času koroške kolonizacije je bila freisinška škofija lastnik raznih ozemelj na Koroškem, kamor se je tedaj prištevalo tudi freisinško ozemlje ob zgornji Dravi z Innichenom. Da je bilo v poljanskem hribovju nekaj naselnikov tudi iz te okolice, dokazuje ime »apud Inticherios«, kakor se je imenovalo naselje Vinharje v letu 1291, ki ga je treba vsekakor prištevati med prvotne nemške ustanove. Tudi redka nemška zemljiščna imena, ki jih sporadično srečavamo na koroškem območju, pričajo, da je bilo nekaj nemškega elementa med loškimi Korošci. Toda pretežni del koroških kolonistov je nedvomno potekal iz slovenskih vrst. To dokazujejo ne samo zemljiščna imena, pač pa tudi 1291 v podrobnosti našeta osebna

imena ondotnih podložnikov. Med 88 imeni je kar 33 njih izrazito slovenskih (npr. Zwetz, Zobodin, Walchvn, Lubei, Chuptz, Ztoyan, Zenugoi itd.), indiferentnih je 39, z nemškim prizvokom (npr. Wildunch, Wolfel, Hadm-vot ipd.) pa jih je 16. Kazno je, da je vsaj del loških Korošcev prišel iz okolice Vrbskega jezera, kjer je imela freisinška škofija sredi 12. stol. posest. Na to povezavo kaže patrociniij sv. Primoža in Felicijana. Ob Vrbskem jezeru je bil grob teh dveh svetnikov, tam je stala že v 9. stol. cerkev na čast obeh svetnikov. Isti patrociniij pa srečamo tudi na Gabrški gori, ki je spadala v koroški urad. Ob Vrbskem jezeru je bilo slovensko prebivalstvo ob času preselitve pač v veliki večini.⁷⁰

Medtem ko so kolonisti na vzhodni strani Selške doline potekali iz slovenskih vrst, je soriško ozemlje koloniziral nemški živelj. O poreklu Soričanov jasno govorita urbarja iz 1501 in 1515. Po njunem tekstu je freisinški škof presadil na to ozemlje, ki ga je bilo treba šele pridobiti kulturi, prebivalstvo z območja Innichena. Značilno je, da nemški naselniki niso dela nadaljevali tam, kjer so nehali njihovi slovenski sovrstniki, marveč so se naseljevali od Sorice proti vzhodu — pač pod vplivom svojih sorojakov, ki so se nekaj desetletij prej naselili v neposrednem sosedstvu zahodno od tod na nemškorutarskem ozemlju, kjer je bil lastnik

Sl. 13. Spodnje Danje

gospodstva oglejski patriarh. Spomin na prvotno domovino soriških naseljkov je ostal dolga stoletja živ med ondotnim prebivalstvom. Saj je odhajalo do polpretekle dobe na vsaka tri leta odposlanstvo v Innichen na božjo pot, kjer so ondotni cerkvi izročali darilo, ki naj jih zaščiti pred mrčesom (Käfergeld).⁷¹ V gorskem svetu, odmaknjem od prometa, so soriški Tirolci dolga stoletja ohranili svoj jezik. V Spodnjih Danjah zna prebivalstvo še danes govoriti poleg slovenščine neko težko razumljivo nemščino. Na njihovo poreklo kažejo zlasti priimki, kot Kemperle, Jenšterle, Haberle, Gortner itd., pa zemljiščna imena, ki so ohranjena v ne navadno velikem številu. Saj ima skoraj vsaka krpa parcele svoje ime, a le redka med njimi zvene po slovensko, če ne upoštevamo prvotno narodnostno mešanega Podlonka in Zalega loga v dolini, kjer je bila asimilacija zaradi živahnjega prometa hitrejša.

Z načrtno kolonizacijo je torej zemljiški gospod presadil na loška tla mnogo kmetov z zelo odročnih teritorijev. Toda večina kolonistov je vendarle potekala z domačega slovenskega ozemlja, tako zlasti z loškega, a deloma seveda tudi s sosednjega območja.

Vzporedno s številnimi novimi naselbinami se je zgodaj začela razvijati v naravnem središču loškega gospodstva *Škofja Loka*, ki se je od vsega začetka ločila od naselij v sosednjem kmetskem podeželju. Pri tem je šlo za povsem novo naselbino. Listinsko ime Lonca iz 973 se namreč nanaša na bližnjo Staro Loko, ki je bila označena kot Lonka tudi 1074 v zvezi z ondotno pražupnijo.⁷² Medtem ko je Stara Loka kot sedež pražupnije obdržala staro poimenovanje in se je ondotna župnija skozi stoletja označevala kot loška, se je začelo za naselje samo sčasoma uporabljati ime Stara Loka, ki jo najdemo tako označeno prvič v urbarju iz 1291 (Altenlok).⁷³ Že zgodaj pa srečamo tudi ime na Fari (1423: bey der pharr ze Lakch, bei der pfaren),⁷⁴ kar se je obdržalo skozi stoletja do danes.

Iz razpoložljivih virov ni mogoče razbrati, v katerih letih se je začel razvijati zametek današnje Škofje Loke, kjer se je podobno kot v drugih mestih že od vsega začetka naseljeval sloj obrtnikov in trgovcev. Upoštevajoč, da je vse do 12. stol. na slovenskem ozemlju prevladovalo naturalno gospodarstvo, zaradi katerega je bila zamenjava blaga malo pomembna in je bila obrtna dejavnost stranski poklic kmetskega prebivalstva,⁷⁵ ne bomo pogršli, če sodimo, da je Škofja Loka mogla prav zaživeti šele v času, ko je denarno gospodarstvo vse bolj izpodrivalo naturalnega. Vsekakor pomeni konec 12. stol. in začetek 13. stol. čas, ko je Škofja Loka doživela prvi večji vzpon. Ni slučaj, da potekajo prav iz tega časa najstarejši viri, ki se tičejo našega mesta. Najstarejša listinska označba Lonca, ki se nedvomno nanaša na Škofjo Loko, datira namreč iz 1192—1197.⁷⁶ Označbi Lonca, Lack ipd. se začne sčasoma pridruževati tudi dodatek, ki kaže na lastnika gospodarstva. Tako srečamo v urbarju iz 1501 ime Pischolflagk,⁷⁷ medtem ko najdemo v romanskih virih že od druge polovice 13. stol. dalje slovenski izraz Škofja Loka (gl. str. 32), kar dokazuje, da je bilo to ime tedaj krepko v rabi.

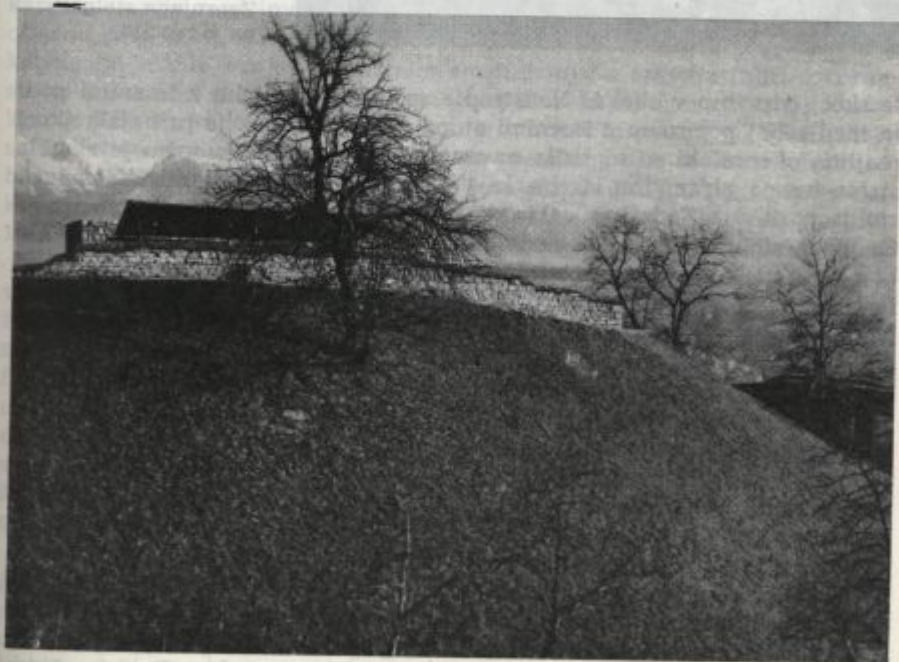
Z. V. Tloris Škofje Loke po katastrski mapi iz leta 1825

Talni načrt mesta kaže, da se je naselbina sistematično razvijala kot tržišče, ki je bilo postavljeno na dve terasi. Iz virov je razvidno, da staro mestno jedro ni nastalo obenem. Najstarejši del predstavlja Plac, ki se je razvil na zgornji terasi. Tod so se hiše stiskale k vznožju hriba in se nizale v sklenjeni vrsti ob močno razširjeni cesti, s čimer je naselje pridobilo obsežen tržni prostor, v katerem se je mogel promet neovirano razmahniti. Da so mogli ob tržišču postaviti čimveč hiš, so bile le-tem dodeljene ozke parcele, ki so segale dokaj globoko. Tako so imeli prebivalci možnost, da so odmaknjeno od samega tržišča postavili za stanovanjskimi poslopji po potrebi tudi gospodarske objekte in gojili vrtove. Ob izhodu s tržišča se je cesta zožila na obe strani — bolj izrazito na spodnji strani, dokaj občutno pa tudi v južni, poljanski smeri, kjer se je trg zaključil ob še danes močno navzven pomaknjeni Žigonovi hiši in ob Kroni, kjer so ob prezidavi tik pred zadnjo vojno podrli stari tržni zaključek. — Mlajšega postanka je niže na spodnji terasi ležeči Placu vzporedni Lontrk, kakor kaže značilno ime Novi trg (in dem newn marck), na katerega naletimo v virih od konca 14. stol. dalje.⁷⁸ Na obeh straneh Novega trga so se razvila sklenjena postavljena poslopja, ki so jim pripadale bolj ali manj ozke parcele, kjer je bilo mogoče urediti gospodarska poslopja in po potrebi tudi vrtove.⁷⁹

4. Notranje izgrajevanje loškega gospostva

Na dlani je, da je silen kolonizacijski razmah, ki ga je loško gospostvo doživljalo že v prvih stoletjih obstoja, zahteval enotno, dobro urejeno upravo. Tej je oskrbel zemljiški gospod vsekakor že zelo zgodaj ustrezen sedež, ki naj bi bil hkrati tudi utrjena postojanka. Izbira mesta ni bila težka. Geografsko središče loškega gospostva, ki so ga sestavljale tri jedrne enote — Sorško polje, Poljanska in Selška dolina — je bilo v prostoru, kjer se stekata Poljanščica in Selščica in kjer se naslanja ravninsko Sorško polje na hribovito zaledje. Na tem vozlišču je dal zemljiški gospod postaviti *Zgornji stolp na Kranclju*. Ta je obvladoval široko okolico in je danes nedvomno najstarejši stavbni spomenik v Škofji Loki.

Do danes se je ohranil od prvotne arhitekture samo spodnji del. Stolp je kvadrataste oblike; okrog 2,5 m debel zid sestavljajo stranice v dolžini 13,2 do 13,55 m. V oddaljenosti 5,4 m je stolp obdan z 1 m debelim obzidjem, le proti mestu se razdalja med stolpom in obzidjem poveča na 8,4 m. Celoten kompleks obdaja do 5 m globok jarek. Prostor znotraj obzidja so kasneje predelili in tako dobili nove stanovanjske prostore. Po rekonstrukciji naj bi bil stolp prek 30 m visok in razdeljen v 3—4 nadstropja. Pritličje je bilo verjetno obokano in zaradi varnosti dostopno

Sl. 14. Ruševine Zgornjega stolpa na Kranclju

Sl. 15. Ostanke
Zgornjega stolpa
na Kranclju

le skozi odprtino v oboku. Nadstropja so bila predeljena z lesenimi podi in med seboj povezana z lesenimi stopnicami. Svetloba je prihajala skozi majhna okenca, ki so se širila navznoter in navzdol. Na vrhu je slonela strma lesena piramidna streha, ki je bila pokrita s skodlami.⁸⁰ Nastanek stolpa postavlja Zadnikar v 11. ali 12. stol. Po Avguštinovem mnenju je nastanek stolpastega gradu nedvomno iskati proti koncu 12. stol., ko naj bi nastal verjetno tudi niže ležeči grad zaradi rastočih nasprotstev med freisinškimi škofi in Ortenburžani. Po Avguštinovi sodbi naj bi torej obe utrdbi, stolp na Kranclju in prednik današnjega loškega gradu, nastala več ali manj hkrati in naj bi bil stolp na Kranclju le del loških grajskih utrdb.⁸¹

Zadnjo domnevo pobija vir iz 1315, ki govori o starem stolpu nad loškim gradom (*turris antiqua super castrum*).⁸² Stolp na Kranclju je bil torej mnogo starejši od loškega gradu, za katerega pa iz pisanih virov tudi nimamo podatkov, ki bi nas poučili, kdaj se je prestavilo težišče z Zgornjega stolpa na novo utrdbo — na spodnji, tj. *loški grad*. Izraz »castrum Lok«, ki ga srečavamo v listinah iz 13. stol. (npr. 1262),⁸³ se lahko nanaša na Zgornji stolp ali na loški grad. Iz listine 1270, ki govori o gradovih in utrdbah na freisinškem ozemlju,⁸⁴ bi se dalo sklepati, da je tedaj spodnja utrdba že stala. Zelo verjetno se pa nanaša na spodnjo utrdbo že notica iz ok. 1215, ki govori o zelo močno utrjenem gradu v Loki (*castrum firmissimum*);⁸⁵ položaj v območju loškega gradu je bil pač prikladnejši

za zidavo obsežnejše postojanke kot skopo odmerjeni prostor na Kranclju.⁸⁶

Medtem ko za Zgornji stolp nimamo iz tega časa nikakih pisanih vesti o notranji ureditvi, so viri glede loškega gradu zgovornejši. Zelo dragocene podatke dajejo zapiski škofa Konrada III. iz 1315—1321. Na osnovi podrobnega inventarnega popisa prostorov na loškem gradu v teh letih⁸⁷ moremo dobiti vsaj približno sliko o grajskem poslopju in njegovi ureditvi (vse naslednje navedbe strani so iz Fra 36). V popisu je omenjen samo en stolp (123). Na gradu v ožjem smislu besede je bila vrsta stanovanjskih prostorov (camera). V zgornjem delu je bila škofova soba z dvema posteljama in enim madracem; opremljena je bila z različnim orožjem, razen tega je bil tod spravljen listinski arhiv (124, 131—138, 144, 146). V sobi pod škofovim prostorom je bilo nameščeno predvsem orožje (143 do 144). V spodnjem delu gradu je izrecno omenjena še ena soba, kjer je bilo prav tako obilo vojne opreme (142, 143). Brez označbe lege je bila soba, ki jo vir pripisuje Janezu (148), dalje soba za oskrbnika (camera dispensacionum, 148) in soba kaplana Ulrika, takratnega notarja loškega gospostva. V nji so bile med drugim poslikane skrinje za listine, predali za knjige (scrinia), kože za pergament, mreža za ribolov itd. (123, 144, 148). Služinčadi sta bili verjetno namenjeni velika soba s tremi mizami in manjša z eno mizo in 15 ležišči (124). Sicer se omenja tedaj na gradu še kapela, kjer je med inventarjem navedeno le eno mašno oblačilo in dva oltarna prta (124), dalje kuhinja (124, 148) in obednica, ki je bila poleg kapele in je bila v njej nameščena zlasti konjska oprema (npr. tovarna sedla) in orožje (147). Grad je imel vsaj dve kleti, zgornjo in spodnjo, kjer je bilo spravljeno vino, pivo in olje v sodih in raznih posodah (148); sodi za vino in pivo ter lončene glinaste posode za olje (doleum, olera) so bili nameščeni tudi v prostoru poleg konjušnice (148), ki je bila enako kot žitnica (124) vključena v grajski kompleks. Poleg konjušnice je bilo 1318 še stanovanjsko poslopje (domus, 131).

Razen Zgornjega stolpa in loškega gradu je imelo zemljiško gospostvo v območju Škofje Loke še tretjo postojanko, *Stari grad* pod Lubnikom, ki je bil v nasprotju z drugima dvema dokaj odmaknjen od prometnih zvez. Nastanek tega gradu je povsem neznan. Mikavna je domneva, da je freisinški škof na tem mestu že ob ustanovitvi loškega gospostva našel utrjeno postojanko, ki je ležala nasproti gradišča Puštala (gl. str. 4) na drugi strani vhoda v Selško dolino, in to utrdbo vključil v obrambni sistem gosposčinskega središča. Najstarejše vesti o Starem gradu potekajo šele iz 1317—1320, ko je zemljiški gospod to utrjeno postojanko temeljito obnovil in ji dodal nanovo zunanji zid.⁸⁸

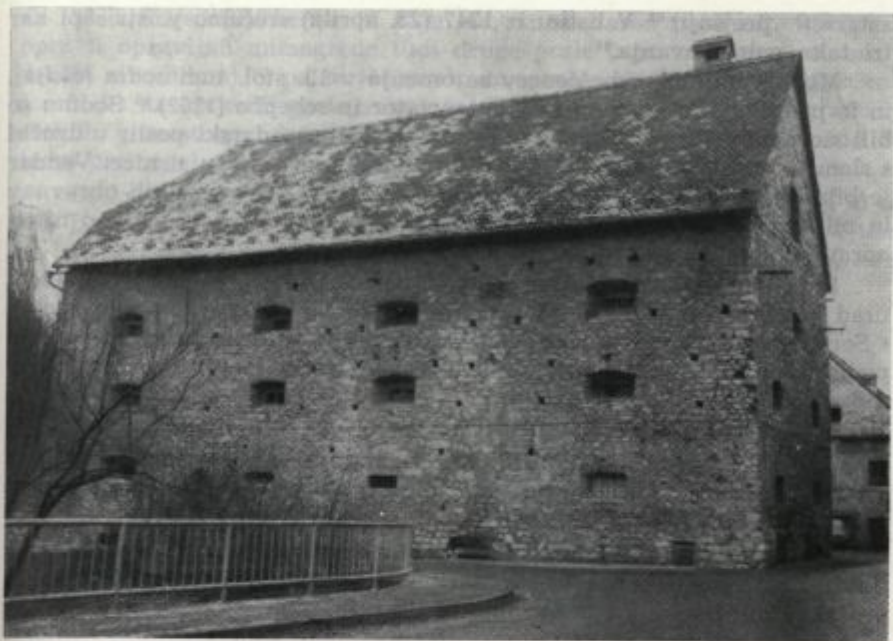
Prebivalci na gradovih so bili svet zase. Pripadali so krogu zemljiško-gosposčinskih nameščencev in njihovih služabnikov. Zaradi velike oddaljenosti Freisinga, kjer je bil sedež zemljiškega gospoda, je bila celotna uprava gospostva v rokah gosposčinskih uslužbencev, katerih število je bilo spočetka gotovo dokaj skromno, a se je vzporedno s kolonizacijo loškega ozemlja večalo. Vodilno nameščenstvo je deloma potekalo iz

meščanskih vrst,⁸⁹ večinoma pa je verjetno pripadalo sloju ministerialov in vitezov, ki so se opirali na oborožene hlapce. Medtem ko je vodilni kader po poreklu vsaj deloma pripadal tujemu sloju, je nižje uslužbenstvo v glavnem potekalo z domače zemlje. V starejšem razdobju so nameščenci bivali v Zgornjem stolpu. Z zgraditvijo spodnjega gradu se je uprava seveda prestavila v to postojanko. Zgornji stolp je odslej ohranil le še obrambni značaj. Del nameščenstva je mogoče že tedaj stanoval tudi v mestu pod gradom. Nadzorstvo nad poslovanjem je bilo zelo otežkočeno. Zanesti se je bilo treba na redne letne obračune. Od časa do časa je škof sam prihajal v Škofjo Loko, sicer pa je iz leta v leto pošiljal na loška tla svoje odposlance.

V začetnem razvojnem stadiju je po vsej verjetnosti vodilna vloga pripadala *gradiščanu* na Zgornjem stolpu kot takratni glavni utrjeni freisinški postojanki na loških tleh. Saj je bilo ozemlje še tako redko naseljeno, da je mogel gradiščan pač sam s pomočjo nižjih uslužbencev opravljati posel, ki je bil kasneje porazdeljen med več vodilnih nameščenec. Skrb za rentabilnejšo ureditev loškega gospostva je zahtevala vsekakor večji upravni aparat, da je mogel biti kos sistematični kolonizaciji. Odslej je gradiščanu v glavnem ostala le še naloga, da je skrbel za obrambo gospostva ter za varnost poslovanja gosposkiške uprave. Vse do srede 14. stol. je opravljala gradiščansko službo le po ena oseba, ki sta ji bili zaupani obe utrjeni postojanki, Zgornji stolp in Stari grad, kasneje pa je imela vsaka teh postojank svojega gradiščana.⁹⁰

S povečanjem števila uslužbencev je vodstvo loškega gospostva pripadalo posebnemu nameščencu, ki bi ga mogli označiti kot *oskrbnika*, a viri ga zaradi nedosledne terminologije zelo različno označujejo. Nanj nedvomno meri označba kapitan (glavar), po vsej verjetnosti vsaj tu pa tam tudi notar (pisar). Oskrbnikove dolžnosti so bile tako številne, da sta se polagoma razvili dve ločeni funkciji, ki sta jih opravljala oskrbnik in kaščar. Ker je zemljiški gospod obe službi še kasneje tu pa tam zaupal isti osebi, so se kompetence enega in drugega tako izprepletale, da jih je bilo često težko ostro začrtati. Oskrbnik je moral kot namestnik zemljiškega gospoda, ki se zaradi oddaljenosti ni mogel večkrat in dalj časa tod muditi, skupno z gradiščanom predvsem paziti, da so ostale pravice freisinškega škofa čim bolj nedotaknjene tako od zunanjih kot notranjih nasprotnikov.

Med oskrbnikovimi dolžnostmi so bile posebno pomembne gospodarske naloge, ki so ob delitvi kompetenc pripadale *kaščarju*. Njemu je pripadala skrb za načrtno kolonizacijo, ki je zemljiškemu gospodu toliko pomenila, da mu je dajal v nagrado za uspešno opravljeno nalogo v last vsako deseto novo kmetijo.⁹¹ Če so hube iz kateregakoli vzroka slabo uspevale in so ostale neobdelane, je moral kaščar najti način, da je delo na njih spet zaživel. Kolikor so smeli podložniki v tem razdobju hube prodajati ali zamenjavati, so mogli kmetje te spremembe opravljati le s kaščarjevo vednostjo. Končni namen vsega tega kaščarjevega opravila je bil reden dotok rente. Zato je bila glavna kaščarjeva dolžnost, skrbeti, da

Sl. 16. Gospoščinska kašča na Lontrku

so podložniki v redu poravnali svoje obveznosti. Ker je v tem razdobju zelo velik del dajatev obsegal naturalne prispevke, zlasti žito in sir, je moral kaščar ta del dohodkov oskrbovati v kašči in ga čimbolje prodajati. V zvezi s temi kaščarskimi posli se omenja v virih tu pa tam tudi *ključar*, oziroma *kletar*. Kaščar je vsako leto ob sv. Juriju dajal obračun, ki je moral podrobno obsegati vse dohodke in izdatke.

Važne so bile tudi sodne kompetence. V te so spadale s pridobitvijo deželskega sodstva od 1257 dalje tudi obravnave hujših deliktov, za katere je bilo mogoče izrekat tudi smrtno kazen. Izvajanje teh pravic je škof seveda prepuščal svojim zastopnikom v upravi. Za manjše prestopke so vodili v dobi prvih dveh urbarjev sodni postopek na terenu. Predstavniki gospostva je razsojal na sodnem večanju njemu pridržane primere ob tako imenovanih pojezdah trikrat letno: ob sv. Juriju, sv. Mihaelu in na svečnico. Edino h Korošcem je prihajal gospoščinski predstavnik le enkrat letno; drobne prestopke je tod namreč urejal kar predstavnik njihovega urada. Sodnemu večanju so prisostvovali še razni drugi gospoščinski nameščenci, ki so se ob tej priliki zanimali tudi za gospodarsko stran življenja na kmetih.⁹²

Kazno je, da so pripadale vodilnim nameščencem tudi po končani službeni dobi določene pravice, saj pogosto naletimo v virih na označbo

»star« (= prejšnji).⁹³ V listini iz 1347 (23. aprila) srečamo v isti sapi kar tri taka poimenovanja.⁹⁴

Mimo vodilnih nameščencev se omenja v 13. stol. tudi *sodin* (*sodja*), in to pod dvojnimi imenom kot *sentenciator* in *schepho* (1262).⁹⁵ Sodinu so bili sicer mimogrede zaupani tudi postranski gospodarski posli; v družbi s slom je npr. ocenjeval sire, ki so jih oddajale gospodstvu sirnice. Vendar je bila njegova glavna funkcija sodna. Udeleževal se je sodnih obravnav in bil eksekutivni organ. Od obsojencev je izterjeval globe in nad njimi opravljal tudi telesne kazni.⁹⁶

Leta 1262 srečamo v virih prvič *komornika*,⁹⁷ ki je upravljal finančni urad komoro, kamor so se stekali mimo manjših prispevkov iz mesta in s Sorškega polja predvsem dohodki, ki niso bili v zvezi z dajatvami loških podložnikov.⁹⁸ Ta urad je zemljiški gospod tu pa tam oddajal v zakup (npr. 1318 za 30 oglejskih mark).⁹⁹

Prav tako je dajal zemljiški gospod v zakup tudi mitnino. V času prvih dveh urbarjev (1291, 1318) je bil zakup mitnine vezan z zakupom mestnega sodstva. *Mitničar* je tedaj med drugim pobiral tudi prispevke tako imenovanih štiridesetarjev.¹⁰⁰

Obrambnim potrebam je služil *orožar* (*sagittarius*), ki ga srečamo v Škofji Loki 1269 (*Wernherus sagittarius de Lok*);¹⁰¹ verjetno sta bila loška orožarja tudi *Raebelinus* in *Pernhardus* iz 1248.¹⁰²

SL. 17. Gospoščinska kašča na Lontrku

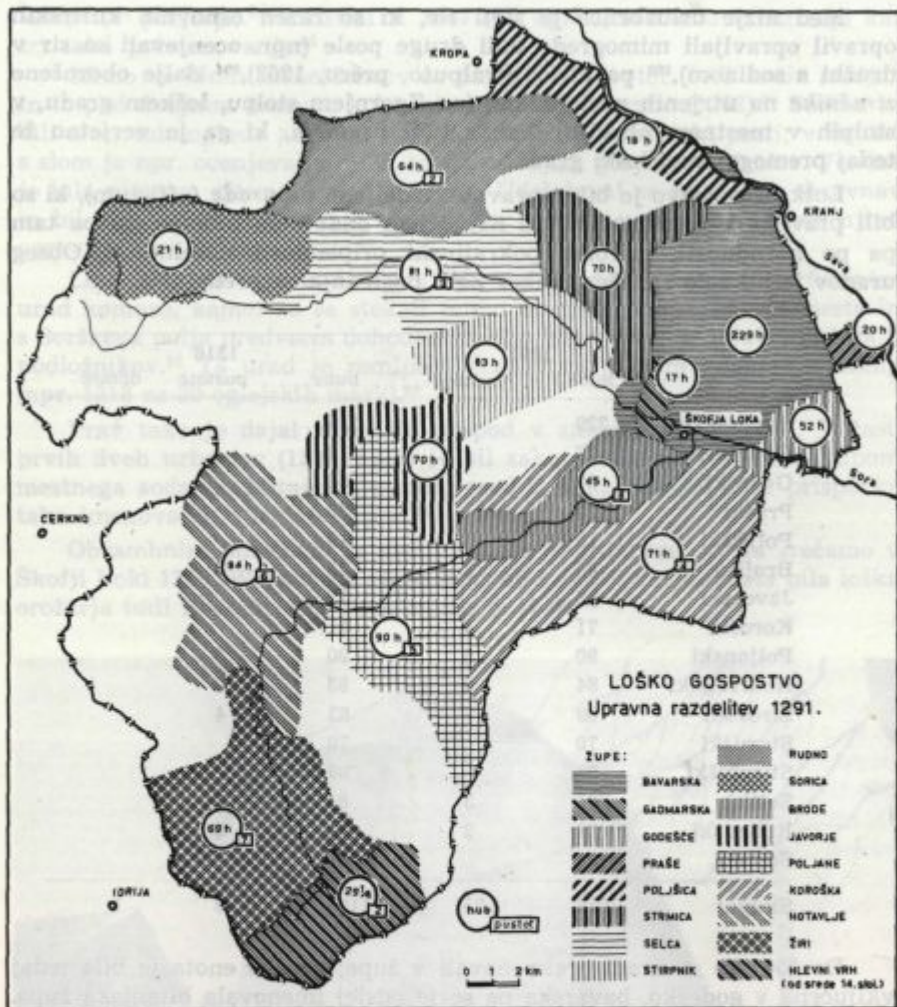
Med nižje uslužbence je šteti *sle*, ki so razen osnovnih kurirskih opravil opravljali mimogrede tudi druge posle (npr. ocenjevali so sir v družbi s sodinom),¹⁰³ pa *biriče* (walputo, preco, 1262),¹⁰⁴ dalje oborožene *stražnike* na utrjenih postojankah (na Zgornjem stolpu, loškem gradu, v stolpih v mestnem obzidju), kakor tudi *vratarja*, ki ga je verjetno že tedaj premogel vsaj loški grad.

Loško gospostvo je bilo upravno razdeljeno na *urade* (officium), ki so bili praviloma poimenovani po največjem ondotnem naselju, tu pa tam pa po narodnosti, oziroma pokrajinski pripadnosti naselnikov. Obseg uradov je bil zelo različen, kakor kaže naslednja razpredelnica.

Urad	1291		1318		domec
	hube	pustote	hube	pustote	
Bavarski	229		235		1
Gadmarski	17		17		
Godeški	52		52		
Praški	20		20		
Poljšiški	18		19		
Brojski	45	8	45	8	
Javorski	70		70		
Koroški	71	4	81		
Poljanski	90	5	90	5	
Hotaveljski	84	6	85	6	
Žirovski	69	7	83	4	
Strmiški	70		70		
Stirpniški	83		83		
Selški	81	3	81	3	
Rudenski	64	2	64	2	
Soriški	21		31		
Skupaj	1084	35	1126	28	1

Do 1501 so se uradi preimenovali v župe; praška enota je bila tedaj vključena v godeško, bavarska pa se je odslej imenovala bitenjska župa.

Na čelu urada je stal praviloma *župan*, ki je bil iz vrst podložnikov. Pač pa so imeli v dobi prvih dveh urbarjev drugačne nazive predstojniki uradov, kjer so bili naseljeni kolonisti, ki jih je zemljiški gospod pripeljal na loška tla od drugod. Predstavniki koroškega urada se je imenoval *stifterius*, tisti v gadmarski enoti, ki je zajemala viničarje, pa *gadmar* (gademer = Haushalter). Na čelu bavarskega in soriškega urada z nemškimi kolonisti je bil *preco* (birič). Do razlike v nazivih ni prišlo slučajno. Saj poudarjata urbarja iz 1291 in 1318, da uporabljajo bavarski kolonisti naslov *preco* v skladu s starimi običaji.¹⁰⁵ Župan kot predstojnik urada z več naselji utegne imeti določene razvojne podlage v nekdanji veliki župi,¹⁰⁶ na kar bi kazalo tudi razlikovanje v terminologiji.

Z. VI. Upravna razdelitev loškega gospostva na župe leta 1291

Iz starih virov ni razvidno, kdo je predstavnike uradov postavljaj na to mesto. Sodeč po kasnejših virih je pripadala ta pravica oskrbniku. Župani so bili nekaki upravni in gospodarski zaupniki loškega gospostva. Skrbeli so za redno odvajanje dajatev in opravljanje tlaške obveznosti. Ob pojezdah so dajali gosposki pojasnila o položaju podložnikov na svojem ozemlju. Predstavniki koroškega urada je opravljal tudi sodne funkcije, kolikor je šlo za manjše prestopke. Za plačilo so ti predstavniki uživali hubo, ki je bila oproščena dajatev in tlake.

Iz podložniških vrst so bili tudi *gozdarji*, ki so skrbeli za gozdove. Srečamo jih le v uradih, kjer so bile večje gozdne površine. Obseg njihovega dela je razviden iz nagrade, ki je gozdarjem pripadala. Gozdar v selškem uradu, pa gozdar v Besnici, kjer so se razprostirali veliki gozdovi, sta bila povsem oproščena dajatev za svojo hubo. Gozdarju v bavarskem uradu je bila dajatev le omiljena. Gozdarje je gospostvo deloma pritegovalo tudi k drugim dolžnostim. Ponekod so zbirali dajatve v senu, besniški gozdar je pomagal tudi pri lovu.¹⁰⁷

Sicer so pa lovsko službo opravljali posebni *lovci*. Nanje naletimo npr. v Žabnici, še v večji meri pa v Pevnu, kjer so vsi podložniki sodili v vrsto lovcev in se je zato vas imenovala naravnost Jägerndorf. Pevenčani so morali sodelovati tudi pri lovu s ptiči sokoli, ki so jih gojili na domačih tleh, največ po Poljanski dolini. Pevenčane je pa gospostvo obenem uporabljalo tudi kot biriče. Pomagali so oskrbniku pri zasledovanju in straženju zločincev, kaščarju so pa morali biti na uslugo pri izterjevanju dajatev.¹⁰⁸

Tu pa tam naletimo na podložnike, ki so opravljali *ribiško službo*. Po potrebi so oskrbovali grajsko kuhinjo z ribami zlasti, kadar se je škof mudil na loškem ozemlju. Sicer je pa gospostvo že v dobi prvih dveh urbarjev pazilo, da so lovili ribe lahko le tisti, ki so bili do tega upravičeni.¹⁰⁹

Vsi podložniki, ki so opravljali posamezne gosposčinske službe, so uživali določene olajšave pri obveznostih do gospoda.

Izbor nameščenstva, predvsem seveda vodilnega, je bil za tako oddaljenega zemljiškega gospoda izredno važen, a zato nič manj tvegan. Saj je bila zaradi skoraj trajne odsotnosti gospoda kaj vabljiva zloraba položaja. Iz virov je razvidno, da niso bili osamljeni primeri neupravičene prilaščanja denarja. Tako je npr. dal škof 1253 zapreti odstopivšega loškega kaščarja Heidenrica de Helke, ki mu je bilo možno med drugim očitati tudi velike nerednosti pri obračunu.¹¹⁰ Prav tako je zagrešil nerednosti pri obračunavanju šmartinski župnik Viljem Loški (Wilhelmus de Lok), ki je opravljal kaščarske posle in so ga poroki rešili iz zadrege za vsoto 120 mark.¹¹¹ Ne mnogo boljši je bil kaplan Ulrik, freisinški loški notar, ki je 1315 ostal dolžan 73 mark.¹¹² Ti in podobni primeri so bili za urejeno gospostvo sicer mučni, vendar ne usodni. Povsem drugačne posledice bi pa mogel povzročiti rod *Loških vitezov*, ki se je v službi zemljiškega gospoda tako močno izživljal v nasprotovanju do svojega gospodarja, da bi se moglo zamajati celotno gospostvo.

Rod *Loških vitezov* je mogoče zasledovati od okoli 1230 dalje. Po običaju, da so si zemljiški gospodje delili otroke ministerialov iz zakonov, kjer oče in mati nista pripadala istemu gospostvu, sta si tedaj delila freisinški škof Konrad in koroški vojvoda Bernard otroke Lenarta Loškega (Leonhardus de Lok). Škofu so tedaj pripadli Wern(her), Ja(kob), Jevta in Rihza, vojvodi pa Morhardus, Agnes in Dimuda; vsak izmed njih je dobil enak delež premoženja.¹¹³ Medtem ko kasneje o obeh škofu pripadajočih sestrah ni nič slišati, se pojavlja v virih še tretji brat Konrad.

Med brati je bil najbolj ugleden Wernher, ki je bil močno zaposlen pri kolonizaciji loškega gospostva. Vsaj v dveh različnih dobah je namreč opravljajal posle vodilnega uslužbenca (1253, 1267)¹¹⁴ in se je kot tak uveljavil pri takratni načrtni kolonizaciji ter si v tej zvezi pridobil lepo posest (prim. str. 44). Razen tega je skupno z bratom Konradom in Jakobom 1262 opravljajal posle gradiščana. Vodilni položaj so bratje temeljito zlorabljali. Iz poravnave, ki jo je 1262 sklenil z njimi freisinški škof, je razvidno, kaj jim je bilo vse očitano in to gotovo ne brez osnove. Ob tej priliki so bratje zavračali očitek, češ da bi si lastili loški grad, ki naj bi bil njihov fevd, oziroma fevd njihovih prednikov; prav tako po njihovih besedah ni res, da bi si lastili gozdne pravice in zahtevali od podložnikov, da bi zanje tovorili vino; če so njihovi uslužbenci povzročali gospostvu kakšno škodo, niso tega delali po njihovem ukazu.¹¹⁵

Da je poravnava iz 1262 kaj malo držala, kažejo sporna vprašanja, ki so se pojavila s smrtjo Wernherja in jih je urejal s škofom v imenu dedičev pokojnikov brat Konrad 1268. Iz teksta, ki se tiče obračuna, je razvidno, da so se s pobiranjem gospoščinskih dohodkov ukvarjali še za Wernherjevega življenja tudi njegovi dediči, ki so si lastili to pravico tudi po njegovi smrti. Kar se tiče obračunov, se jim je škof odpovedal, kolikor je šlo za Wernherjevo delovanje po škofovem odhodu z loškega ozemlja, pač pa je zahteval obračun za dohodke, ki so jih pobirali na dovoljen in nedovoljen način Konrad, oziroma Wernherjevi dediči, in to od škofovega bivanja v Škofji Loki do Wernherjeve smrti, medtem ko je škof prepuščal ureditev starejših obračunov njihovi vesti. — Da je bil očitek glede prilaščanja gozdne pravice 1262 točen, dokazuje nadaljnja vsebina poravnave. Škof je namreč tedaj načelno priznal gozdno in lovsko pravico, ki jo je ta rod že dotlej užival po fevdnem pravu, Wernherjevim in Konradovim dedičem, kolikor bodo v sklopu freisinškega gospostva stalno bivali v Loki in se ne bodo ženili zunaj freisinške oblasti.¹¹⁶ Obseg teh pravic je razviden iz poravnave v naslednjem letu.

V času intenzivne kolonizacije, ki je v veliki meri silila predvsem v gozdno področje, vprašanje izvajanja gozdnih pravic ni bilo malenkostno. Zemljiškemu gospostvu je grozila nevarnost, da se Loški vitezi prek teh pravic zasidrajo na dotlej še nenaseljenem gozdnem ozemlju, nad katerim so hoteli izvajati sodno in upravno oblast, s čimer bi bili močno načeti temelji samega gospostva. Vendar se je škofu posrečilo, da je že naslednjega leta tak razvoj zaustavil. Za visoko ceno je dosegel, da so se Loški vitezi odrekli sodnim in upravnim pravicam v gozdovih. Priznal je namreč, naj jim po fevdnem pravu pripadata dve tretjini dajatev, ki so bile v zvezi z gozdom in lovom ter so obsegale predvsem oves in pleča; škof se je moral zadovoljiti z eno tretjino. V te količine niso bili všteti dohodki nameščencev, ki so dajatve pobirali in jih razdeljevali. Vrh tega se je škof obvezal, da bo podelil Loškim vitezom na njihovo prošnjo fevd, ki se bo izpraznil na freisinškem gorenjskem ali dolenskem ozemlju. Da je škof držal besedo, kaže podatek, po katerem so Loški vitezi dobili po Schuertzerjevi smrti od freisinškega škofa v fevd 9 1/2 klevevških hub,

in sicer 7 1/2 v Gorenji vasi ter 2 na Virfjem vrhu.¹¹⁷ Glede lovskih pravic je bilo določeno, da najstarejši član rodu (senjor) Loških vitezov lahko svobodno lovi v običajnem času; za vsak lovski prekršek je moral dati krivec dve meri ovs, od katerih je polovica pritikalna zemljiškemu gospodu, polovica pa senjorju Loških vitezov.¹¹⁸

Istega leta je škof rešil tudi spor glede hub, ki so si jih lastili Wernherjevi dediči. Zahtevali so namreč vsako deseto na novo ustanovljeno hubo iz časa Wernherjevega službovanja. Leta 1268 je bila sestavljena mešana komisija, ki naj bi uredila to vprašanje.¹¹⁹ Ta je Wernherjevim dedičem priznala vsega 14 hub, ki jim jih je dal škof v fevd, in sicer 5 v Podblici, 3 v Zabukovju na besniškem ozemlju, 3 pri Sv. Barbari in 3 na Osovniku.¹²⁰ Enako popuščanje je prišlo do izraza nekaj dni nato, ko se je škof pogodil z Wernherjevo vdovo Alhedo in njegovimi dediči; škof se je obvezal, da jim bo do sv. Jakoba izplačal 50 mark, medtem ko je nasprotna stranka prevzela nase skrb, da se njihov služabnik Rudgerus, ki je ubil Morlinovega sina, loškega freisinškega podanika, ne bo tod pojavil brez dovoljenja staršev ubitega; obenem so Loški vitezi do škofovega prihoda v Škofjo Loko odložili ureditev spora s kletarjem Nikolajem glede plačila 26 mark.¹²¹

Medtem ko kažejo vse našete poravnave na izredno moč Loških vitezov, pride v naslednjem letu do preokreta. Tedaj je namreč postal gospodar nad Kranjsko češki kralj Otakar, s katerim je bil freisinški škof v najboljših odnosih. Ojačen položaj škofa kaže pogodba z Loškimi vitezi iz 1270, po kateri so se vitezi obvezali, da ne bodo brez škofovega dovoljenja skleпали zakonov z osebami, ki so bile zunaj freisinške oblasti, dalje da si ne bodo lastili pravic na freisinških gradovih in utrdbah, da ne bodo gojili sovraštva do gosposočinskih uslužbencev, ki so nastanjeni po utrdbah, in da bodo umaknili vse svoje ljudi z loških posestev.¹²²

Vendar Loški vitezi tudi v naslednjih letih niso mirovali. Ni izključeno, da je na njihovo razmerje vplival omajan položaj, v katerem se je Otakar znašel po nastopu Rudolfa Habsburškega.¹²³ Iz 1275 ohranjena listina govori o prestopkih, ki jih je zagrešil Wernherjev sin Wernher in ki so morali biti dokaj hudi glede na pogoje, ki jih je bil tedaj Wernher pripravljen izpolniti. Saj je bil voljan prevzeti nase vsako kazen, ki bi mu jo škof naložil, ter škofu izročiti ves svoj delež dediščine, tako lastnino kot fevde, pod pogojem, da mu ostane užitek do njih. Kolikor bi se v bodoče še pregrešil, naj pripade škofu tudi užitek.¹²⁴

Zunanji dogodki naslednjih let niso bili v prid freisinškemu škofu. Sicer je Rudolf Habsburški spoštoval freisinške pravice, vendar je bila habsburška oblast na Kranjskem tedaj majhna; večji del deželno knežjih pravic je namreč pripadal grofu Majnhardu, zakupniku Kranjske; ta pa ni bil v najboljših odnosih do freisinškega škofa.¹²⁵ Zaradi neugodnega položaja, v katerega je padel loški zemljiški gospod, so Loški vitezi še dalje uganjali nasilje, kot kaže listina iz 1283. Ob nastopu novega škofa Emihona so namreč Wernherjevi sinovi Wernher, Konrad in Nikolaj obljubili, da so pripravljeni dati zadoščenje za škodo in krivice, ki so jih

povzročili freisinški cerkvi in Emihonovim prednikom, tj. Konradu II. (1258—1279) in Frideriku (1279—1282).¹²⁶

Škof Emiho se je dobro zavedal velike nevarnosti, ki je od strani Loških vitezov pretila loškemu gospodstvu. Zato ni varčeval s sredstvi, da jo čimbolj odstrani. Iz urbarja 1291 je razvidno, da je škof dokončno rešil obe dolini nevarnih razpok. Malo pred tem letom je namreč odkupil od Wernherjevih dedičev še zadnje tri odtujene hube v Podblici, prav tako se mu je 1290 posrečilo pridobiti od Loških vitezov odtujene hube na Osovniku, pri Sv. Barbari in Sv. Ožboltu.¹²⁷ Pač pa so vitezi še ohranili hube na besniškem ozemlju. Obenem ko so se Loški vitezi umaknili iz Poljanske in Selške doline, so se skušali zasidrati bliže Škofji Loki na tleh, kjer so bili naseljeni freisinški viničarji. Takratni gradiščan Konrad, Wernherjev sin, je namreč trdil, da pripada gradiščanom že od škofa Konrada I. (1231—1258) na račun službe dajatev od kmetij po gadmarskem uradu.¹²⁸ Kot je razvidno iz kasnejših virov, se ta poskus Loških vitezov ni obnesel.

Hkrati se je škof trudil, da postane sčasoma spet sam gospodar nad gozdnimi in lovskimi pravicami, ki jih je moral v veliki meri deliti z Loškimi vitezi. To težnjo deloma nakazuje listina iz 1293. Takrat so sklenili bratje Wernher, Konrad in Nikolaj z bratrancem Konradom Oglejskim pogodbo, po kateri ni smel nihče od njih odtujiti ali omejiti kakega skupnega fevda. Obenem so uredili tudi razmerje do freisinškega škofa. Če bi Konrad Oglejski kakorkoli izgubil svoj delež, bi pripadala njegova pravica škofu, užitek pa loškim bratom. Kolikor bi bratranec zagrešil nezakonito dejanje, naj pripade škofu vse, kar je izviral iz bratrančevega deleža. Če bi se pregrešil kdo od bratov ali njihovih dedičev in bi se kljub opominu ne poboljšal, bi zapadle vse pravice v celoti. Kakšne koristi si je škof obetal od pogodbe, kaže njegova pripravljenost, da izplača Wernherjevim dedičem sto mark, oziroma da zastavi do izplačila 14 hub na besniškem ozemlju, 6 hub pa v strmiškem uradu na selški strani.¹²⁹

Navzlic utrjevanju freisinške oblasti so se Loški vitezi še v naslednjih letih krepko uveljavljali in to zlasti Konrad, ki je bil dolga leta loški gradiščan (vsaj od 1295—1309),¹³⁰ in mu je škof 1308 dodelil Nikolaja von Stain.¹³¹ Ta je bil s Konradom v svaštvo; Konradov brat Wernher je bil namreč poročen z Agneto, hčerjo Walterja de Stayn.¹³² Razmerje Konrada do freisinškega škofa kot zemljiškega gospoda je najbolj razvidno iz listine 1313, po kateri je tedaj prišlo do poravnave med škofom in Konradom; pri poravnavi je sodeloval kot posredovalec tudi Konradov brat Wernher. Tudi iz te poravnave je mogoče sklepati na veliko moč Loških vitezov. Na samovoljnost kaže spor glede dohodkov šmartinske župnije. Po smrti ondotnega župnika Ulrika s Starega gradu (de Wildenlok) je oglejski patriarh Otobon podelil župnijo Konradu, kaplanu freisinškega škofa Emihona (1311).¹³³ Kljub temu si je vse do poravnave lastil župniji pripadajoče desetine vitez Konrad, ki je bil, sodeč po priimku de Vildenlok, očitno sorodnik umrlega župnika. Iz vseh drugih

točk te poravnave je jasno vidna Konradova moč. Glede na Konradovo službovanje naj da škof Gotfried eni Konradovih hčera v dveh letih za doto 80 mark. V povračilo škode, ki jo je Konrad utrpel v freisinški službi, naj bi se uredilo vprašanje 9 1/2 hub v klevevškem gospostvu. Te so Loški vitezi dobili od freisinškega škofa v fevd (gl. str. 50), a so jih 1306 prodali za 50 mark.¹³⁴ Kazno je, da škof te vsote ni izplačal in da kupčija ni bila končna, kajti ob poravnavi se govori v tej zvezi o 60 markah, s katerimi bi imeli Loški vitezi možnost kupiti drugo ustrezno imenje. Višek slabosti freisinškega škofa kaže sporazum, da je škof tako nezanesljivega Konrada postavil za šest let na Prežek in Klevevž kot upravnika z letno plačo. Pač pa je bilo posebej naglašeno, da se otroci mešanih zakonov dele kot dotlej na enake dele.¹³⁵

S Konradom je izginil s pozornice zadnji loškemu gospostvu nevarni član Loških vitezov. Veliko krizo, ki je grozila izpodkopati temelje gospostvu, je zemljiški gospod srečno prestal. Rešena je bila enotnost loškega gospostva, čeprav so ostale v njem nekatere bolj ali manj nevarne razpoke, ki jih je moč precej točno rekonstruirati s pomočjo poljske razdelitve (gl. str. 24—27). Tako lahko ugotovimo, da je bilo 1291 loškemu gospostvu odtujenih 98 hub, kar znaša 8,3 % vseh takratnih kmetij na loškem ozemlju; do 1318 se je to število znižalo na 92, tj. na 7,5 % vseh hub. Jedro teh odtujenih kmetij je bilo osredotočeno na *stražiško-besniško* ozemlje, kjer se je slaba povezava z loškim gospostvom ob homatijah z Loškimi vitezi le še poglobila (gl. str. 16, 52). Tako so v stražiškem koncu (Stražišče, Št. Peter, Gorenja Sava) 1291 freisinške hube komaj držale ravnotežje z odtujenimi (19:17), a se je položaj v naslednjih desetletjih vendarle precej umiril (24:12). Pač pa je bilo huje na besniškem ozemlju. Od ondotnih 54 hub v letu 1291 jih je bilo točno dve tretjini odtujenih in se taka situacija tudi kasneje ni bistveno spremenila.

Sicer pa je prišlo na *Sorškem polju* do odtujitev tudi marsikje drugje, in to zelo zgodaj. Že v prvih desetletjih obstoja loškega gospostva je bila načeta freisinška posest na nanovo ustanovljenem Godešču; ondi je namreč škof Egilbert prepustil podložniku Dietmarju 140 oralov zemlje v zameno za enako posest v Tegernbachu na Bavarskem.¹³⁶ Odtujevanje zemljišč se je v naslednjih desetletjih nadaljevalo. Kot kaže zapisek iz okoli 1160 je zemljiški gospod že zgodaj poplačeval z zemljo svoje nameščence, saj je bilo tedaj v posesti različnih uslužbencev kar 12 beneficijev,¹³⁷ ki jih sicer ni mogoče točneje lokalizirati, a jih moramo, sodeč po razmerah v kasnejših stoletjih, iskati predvsem po *Sorškem polju*. Deloma so bila še vnaprej odtujena gospostvu zemljišča na Godešču, kjer je bil npr. med leti 1214 in 1220 omenjen neki H. de Niunsaezze.¹³⁸ Zelo zgodaj je bil freisinški škofiji npr. odtujen Puštal pri Škofji Loki, kjer naj bi bilo po rekonstrukciji zemlje za kake tri hube, pa je bila ondi v letih 1291 in 1318 komaj ena teh v freisinški posesti. Pač pa srečavamo tam v 13. stol. Puštalske gospode, tako med leti 1214—1220 Otona de Purchstallo, 1286 Marchlina de Purchstal, 1297 Wintherja Puštalskega. Puštalski fevdalci so že v 13. stol. povzročali loškemu gospostvu mar-

sikatero težavo, kot je razbrati iz listine 1295, ko sta se puštalska brata Winther in Konrad pod pretnjo, da bosta izgubila fevde in tvegala zapor, obvezala na poravnavo s freisinškim škofom.¹³⁹

Marsikatero zemljišče je na Sorškem polju prešlo tudi v cerkveno posest (gl. str. 76). Vendar je šlo pri tej odtujenju posesti v glavnem bolj za posamezne kmetije kot za sklenjena ozemlja, kar ni moglo bistveno škodovati trdni povezanosti loškega gospodstva.

Tako rekoč povsem kompaktna pa je bila po poravnavi z Loškimi vitezi freisinška posest v obeh dolinah, na *Poljanskem* in *Selškem*.

5. Škofja Loka v prvih stoletjih obstoja

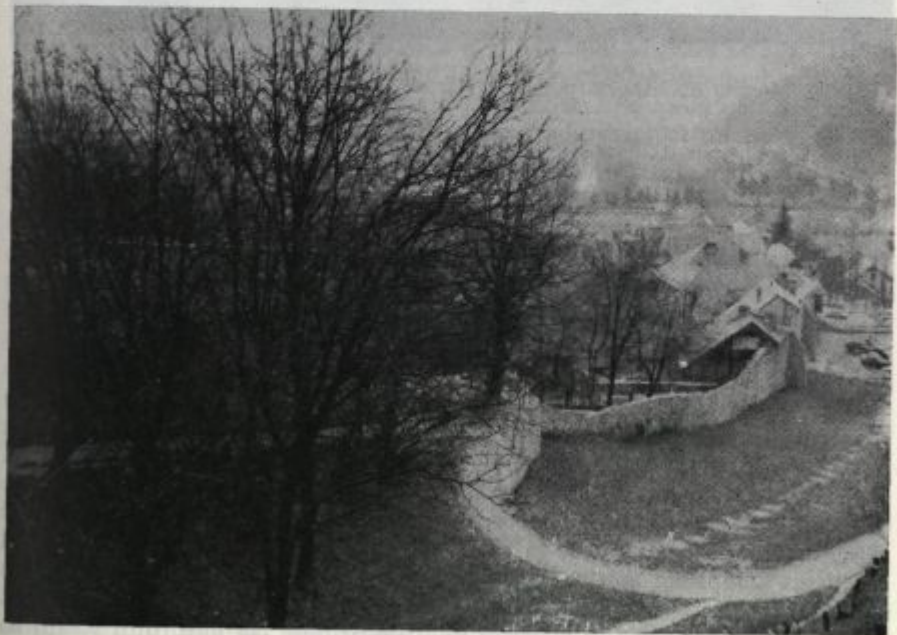
Kakor drugod po Srednji Evropi je bila tudi za Škofjo Loko kot zgodnje oblike nastajajoče mestne naselbine v 12. in 13. stol. tipična povezava grajske utrdbe in tržišča pod njo. Naravno središče gospodstva z rastočim tržnim pomenom je že zgodaj privlačevalo podjetnejše prebivalstvo. Novi naselniki so imeli močno oporo pri zemljiškem gospodu, ki si je obetal od njih koristi v času, ko se je začela tudi na Slovenskem vse bolj uveljavljati delitev dela. Ta poteza je nazorno razvidna iz listine 1301, po kateri so trije poroki jamčili vsak s 25 oglejskimi markami freisinškemu škofu za loškega meščana Dominika Rainischa, da bo ta vsaj štiri leta ostal v sklopu freisinške oblasti.¹⁴⁰ Vse do srede 13. stol. sicer pogrešamo podatkov o prebivalstvu Škofje Loke, vendar je sklepati iz kasnejših virov, da so se tod naseljevali mimo domačinov tudi tujci, deloma tudi neslovenske narodnosti (prim. ime Dominik de Rainisch, ki kaže na doseljenca iz Porenja). Da so se priseljenci dobro zavedali prednosti, ki jih jim daje življenje v mestu, in so bili pripravljeni za nje tudi kaj žrtvovati, dokazuje primer loškega meščana Reimbrechta; ta je bil podložnik Konrada mlajšega Oglejskega, a se je 1295 za vsoto 8 mark odkupil in prešel kot loški meščan v sklop freisinškega gospodstva.¹⁴¹

Naselbina pod Zgornjim stolpom se 1248 prvič omenja kot *trg* (*forum*),¹⁴² le malo nato (1274) jo vir označuje kot *mesto* (*oppidum*).¹⁴³ Močno neustaljeno terminologijo tedanjega časa dokazuje označba iz 1274, po kateri je bila Škofja Loka deležna obeh poimenovanj hkrati (in *oppido Lok*, *foro Lok*).¹⁴⁴ Tudi v naslednjih letih in desetletjih srečavamo izmenoma obe označbi (1277: in *opido Lok*,¹⁴⁵ 1291, 1318: *forum Lok*,¹⁴⁶ 1321: in *mvro noui opidi Lok*).¹⁴⁷ Obenem pa navajajo viri za Škofjo Loko tudi naslov *civitas* (1310,¹⁴⁸ 1318¹⁴⁹), za posamezne prebivalce pa označbo *ciuis*, oziroma *burger*.¹⁵⁰

Če upoštevamo ugotovitev, da je razlika med mesti in trgi, razen v naslovu samem, le v tem, da so mesta vedno *obzidana*, trgi pa morejo biti obzidani ali odprti,¹⁵¹ sklepamo, da je bila Škofja Loka obzidana vsaj od sedemdesetih let 13. stol. dalje. Na prvo omembo mestnega obzidja naletimo v listini iz 1314 (*rinchmavr*).¹⁵² Škof Konrad III. (1314—1322) je dal obzidje močno izpopolniti, na kar kaže izdatek 156 oglejskih mark, ki

Sl. 18. Požar na Lontrku 1698

Sl. 19. Ostanke mestnega obzidja na poljanski strani

Sl. 20. Mestno obzidje na poljanski strani, nanj naslonjena Martinova hiša

jih je potrošil v ta namen 1321. Kot navaja vir, je bila ta vsota namenjena za obzidje novega mesta Škofje Loke (in mvrto noui opidi Lok).¹⁵³ Ker je bila Škofja Loka obzidana že pred 1321, ni brez osnove domneva, da je nemara nekaj pred 1321 zrasel Novi trg (Lontrk), ki ga je bilo treba povsem na novo obdati z obzidjem. S precejšnjo gotovostjo pa moremo trditi, da je za vlade Konrada III. loško mestno obzidje oklepalo celotno srednjeveško mesto, se pravi Plac in Lontrk ter prostor med Selščico in današnjim Grabnom.

Skoki obzidje je vodilo v mesto pet vrat, ki so bile utrjene s stolpi z lesenimi ostrešji. Vseh pet stolpov omenja izrecno vir sicer šele 1397, vendar kaže, da so bili zgrajeni hkrati z obzidjem. Tako najdemo v listini iz 1352 podatek, da stoji v lontrškem delu obzidja stolp, ob katerem je bil speljan jarek; čez jarek je vodil lesen most. Skoraj obenem govori vir o mestnih vratih (1357); le-ta so istovetna s tako imenovanimi Selškimi vrati pri kamnitem mostu, ki je že tedaj vezal mesto z okolico. Iz votivne slike (1698) je razvidno, da so stala Selška vrata na zunanji strani mostu. Razen teh vrat je vodilo v mesto še troje drugih. Na nasprotni strani so bila Poljanska vrata na prostoru med Martinovo in Dagarinovo hišo. Na

Lontrku so bila proti današnjemu Karlovcu postavljena tako imenovana Spodnja vrata, v območju kašče pa Čevljarska vratca. Obzidje je bilo obdano z jarkom (grabnom), kakor se še danes imenuje klanec, ki veže Plac z Lontrkom.

Dopolnilna dela na obzidju so se vlekla še v naslednja desetletja. Največji posegi so bili napravljene za škofa Bertolda na prehodu med 14. in 15. stoletjem (1397—1401). Leta 1397 je bilo npr. porabljenih v ta namen 3021 kosov rezanega kamena. Temeljito so tedaj uredili tudi jarek, za katerega so npr. samo v dveh mesecih v letu 1400 porabili 5039 voz kamena, 644 voz peska in 222 voz apna. Obseg del v zvezi z jarkom nakazujejo stroški, ki so v treh letih dosegli 784 $\frac{1}{2}$ marke in 16 gld., kar je pomenilo čez polovico vsote enoletnih bruto dohodkov gospodarstva. Razumljivo je, da mesto, ki ga je sicer vezala dolžnost, da samo oskrbuje javne zgradbe in naprave, ni zmoglo takih stroškov in je moralo seči v žep tudi gospodarstvo.¹⁵⁴

Ločanom je bilo zlasti v začetni fazi na voljo le malo zemljišča, kajti hubna ureditev se je v nekaterih sektorjih povsem približala samemu mestu. Prav izjemo je predstavljalo zaledje za gradom, kjer je bila 1291 — kot je še danes — prva naselbina Gabrovo, ki je oddaljena uro hoda od Škofje Loke, ter velik kompleks ozemlja proti Sv. Duhu v Gorajtah, ki je bil zunaj hubnega sistema in razmeroma pozno kultiviran v rovtu; le-te je zemljiški gospod dajal v fevd kot kmetske fevde (peutellehen). Nasprotno je svet proti Vincarjem in Stari Loki v neposredni bližini mesta prešel v hubno razdelitev, enako tudi na južni strani, kjer se je že onstran Poljanščice širilo zemljišče, ki je bilo vključeno v puštalske hube. Podobno je bilo na severni strani, kjer so bile hube na Ošterfeldu, na te se je pa navezoval dominikalni vinogradniški svet na Kamnitniku. Prav v tem območju se je pa v drugi polovici 13. stol. zajedlo mestno ozemlje v star hubni svet.¹⁵⁵

V prvem obdobju je bilo namreč v Škofji Loki močno razvito poljedelstvo. V kakšni meri so se tedaj Ločani ukvarjali s poljedelstvom, nazorno priča listina iz 1263. Takrat so nekateri loški meščani prosili škofa Konrada II., naj jim podeli nekaj zemlje v užitek. Zanimiva je utemeljitev, češ da zaradi pomanjkanja obdelovalnih površin trpe škodo pri poljedelstvu, kar vpliva na dohodke zemljiškega gospoda. Škof je prošnji ugodil in razdelil mednje štiri hube, ki so ležale v neposredni bližini mesta. Njive tako imenovane ključarjeve hube (Sluczelhub) je podelil Walpotonovemu sinu Nikolaju in njegovemu zetu Wernherju ter Goldruni in njeni hčeri Margareti. Polje drugih treh hub (Prechube in dve Raeblinovi hubi) je razdelil po njivah. Freisinškemu notarju magistru Henriku Loškemu in njegovim sorodnikom so pripadle štiri njive; po dve njivi so dobili Dvelacher, njegov sin Bertold, mesar Ulrik, kovač Bernhard, mesar Gotfrid, krznar Čubelin, Richerus, Osridich in kovač Wulfing; Wuizo in Levtoald sta prejela po eno njivo. Če upoštevamo, da so tri hube razdelili na 24 njiv, je večini naštetih pripadlo četrta grunta.¹⁵⁶

Ločani so pa imeli polja tudi na poljanski strani, predvsem v Viršku, kjer so prav v času prvih dveh urbarjev stara polja večali z na novo kultiviranimi površinami, medtem ko so v samem mestu in v njegovi neposredni bližini gojili vrtove.¹⁵⁷

Zemljiški gospod je dal Ločanom na razpolago tudi ustrezne gozdne in pašniške površine. Iz kasnejših virov je razvidno, da jim je omogočal oskrbovanje z lesom iz sosednjih gozdov, medtem ko so pašnike urejali deloma tudi na škodo hubnega sveta. Tako pronicanje Ločanov v sosednjo hubno ureditev lahko zasledujemo v Žovščah. Iz obeh prvih urbarjev sledi, da je bila ondotna zemlja nad Dobravcem blizu izliva Hrastnice v Poljanščico nekoč razdeljena vsaj na tri hube, ki so bile 1291 upravno deljene med dva urada. Dve hubi sta pripadali koroškemu uradu in so ju loški meščani že 1291 uživali za pašo.¹⁵⁸ Tretja huba je bila tedaj vključena v brojski urad. Takrat je bila uvrščena med opuščene kmetije in so si jo lastili loški meščani,¹⁵⁹ ki so hoteli tod vsekakor razširiti pašniško področje.

Preurejanje hub v pašniške površine v času prvih dveh urbarjev kaže, da je bila prav tedaj *živinoreja* v Škofji Loki v porastu. Živinoreja je bila le deloma povezana s kmetijsko dejavnostjo loškega meščanskega življa; v večji meri je namreč vplivalo na njen razmah tovarništvo, ki je bilo tedaj v Škofji Loki nedvomno močno razvito. Saj velja poudariti, da je bilo kmetijstvo kljub navedenim podatkom tedaj le stranska gospodarska panoga loškega prebivalstva. Glavni vir življenja sta Ločanom že takrat predstavljala obrt in trgovina.

Najstarejše podatke o loških *obrtnikih* iz 1263 dopolnjujejo še nekateri drugi viri, ki potekajo iz naslednjih desetletij. Najbolj smo poučeni o stopnji živilske obrti. Močno razvito mesarsko obrt, ki jo nakazuje listina iz 1263, izpričujeta urbarja iz 1291 in 1318, saj oba omenjata mesnice. Stale so stoletja na istem mestu nad desnim bregom Selščice v neposredni bližini selških mestnih vrat. Prostor ob reki so izbrali mesarji pač zaradi odmetavanja ostankov v vodo. Za mesnice so mesarji leto za leto plačevali določeno vsoto zemljiškemu gospostvu. Iz višine dajatev je razvidno, da je stalo tod že v začetku 14. stol. kakih sedem mesnic.

Obilna vodna sila je v Škofji Loki že zgodaj priklicala v svet mlinarstvo. Mlini niso bili last loških meščanov, marveč so pripadali gospostvu, ki je z njimi svobodno razpolagalo. Deloma jih je dajalo v fevd višjim slojem, ki so se tu pa tam mlina vsaj prehodno tudi povsem polastili; sicer je pa gospostvo oddajalo mline v uživanje posameznikom proti točno določeni višini dajatev v naravi ali v denarju. Najstarejši loški mlini so ležali ob Selščici. Med temi je bil, sodeč po višini dajatev, največji Krevsov mlin, ki je bil v obratu vsaj od 1291 dalje. Mlin pod kamnitim mostom, ki ga srečamo v virih prvič 1309, je bil freisinškemu škofu v prvi polovici 14. stol. odtujen, a si ga je škof 1357 z nakupom spet pridobil. Niže od kamnitega mostu sta ležala v 14. stol. še dva mlina, od katerih je bil eden v obratu vsaj že 1291. Eden teh mlinov je stal na

prostoru današnje tovarne klobukov, drugega je treba iskati na Studencu tik suškega mostu.

Zelo močno je bilo razvito gostilničarstvo, kar dokazujejo listinski podatki, ki govorijo o dolžnikih in porokih. Po tedanjem običaju je bilo namreč mogoče pospešiti plačilo denarnih obveznosti z določilom, da so morali dolžnik in poroki na lastne stroške ostati v določeni gostilni tako dolgo, dokler ni bil dolg poravnán (obstadium). Iz virov je razvidno, da je bila v Škofji Loki pod takimi pogoji tu pa tam nastanjena dokaj številna družba s konji tudi za daljše razdobje. Ti primeri dokazujejo, da je Škofja Loka tedaj premogla gostilne večjega formata, priključeni pa so jim bili obsežni hlevi.

Med drugimi obrtniki so posebno opazni v virih 13. in 14. stol. krznarji, deloma tudi kovači; oboje, zlasti krznarstvo, je bilo povezano tudi s tovorništvom, saj je bil tedanji človek močno izpostavljen vremenskim neprilikom. Vsekakor je Škofja Loka že 1318 premogla tudi padarja. Izven teh omemb v ustreznih virih ne najdemo drugih sledov. Vendar je povsem jasno, da so bile tod že tedaj razvite stroke, ki so krile vsakdanje potrebe ondotnega prebivalstva.¹⁰⁰

Loški meščani so se ukvarjali razen z obrtjo predvsem tudi s trgovino. Zlasti v zgodnejšem času je šlo pri tem seveda v veliki meri za drobno trgovino, ki je krila potrebe mesta in sosednjega podeželja. To trgovanje

Sl. 21. Mlin pod šolo 1698

se je izživljalo predvsem na tedenskih sejnih, ki so bili bistveni znak meščanskih naselij, obenem pa njihov izključni privilegij.¹⁶¹ Vendar se je že zgodaj razvijala na loških tleh tudi trgovina v daljavo in je bila v veliki meri tranzitnega značaja. Saj je vodila skozi Škofjo Loko čez Poljansko dolino v Italijo stara prometna zveza iz Kamnika, kamor je pripeljala važna cesta iz Ptuja čez Celje in Motnik.¹⁶² Skozi loško vozlišče je držala tudi pot, ki je mnoge trgovce usmerjala s severa čez Jezersko in Ljubelj v Italijo.¹⁶³ Zelo živahen promet skozi Škofjo Loko v 13. stol. daje slutiti pojav mitničarjev, ki se tod omenjajo od 1261 dalje (Reinhardus 1261,¹⁶⁴ Leonhardus 1262;¹⁶⁵ 1263,¹⁶⁶ 1291¹⁶⁷; 1318¹⁶⁸), prav tako pa tudi povečavanje pašniških površin.

Ob tem živahnem prometu so bili prav gotovo udeleženi tudi loški meščani. Ohranjeni viri pričajo, da je bila Škofja Loka zgodaj povezana čez Poljansko dolino in tolimnsko ozemlje zlasti s Čedadom. Trgovske vezi s Čedadom so bile že zgodaj tako močne, da so se posamezni Ločani že v 13. stol. v Čedadu stalno naselili (gl. str. 32). Posamezni primeri kažejo, da so Ločani prodajali v Čedad drobnico, ob vrnitvi pa so tovorili v Škofjo Loko vino.¹⁶⁹ Tako omenja Ločane tudi notarska knjiga čedajskega notarja Benvenuta v letih 1313 in 1318; zanimiv je zlasti podatek, po katerem se je decembra 1318 mudila v Čedadu družba loških trgovcev (Nicolaus de Loncho mercator, frater eius Jaese, Michil de Loncho, Graçar mercator de Loncho).¹⁷⁰

Trgovanje je pa Ločane že zgodaj usmerjalo tudi proti Piranu. Kako močne so bile trgovske vezi med Škofjo Loko in Piranom, kaže primer iz 1351, po katerem je Ločan Matej pridobil v Piranu celo meščanstvo.¹⁷¹

— — —

Škofja Loka je že od vsega začetka spadala glede na mestnega gospoda v vrsto *privatnih (zemljiškogospodskih) mest*. Enako kot loško podeželje je bila last zemljiškega gospoda, freisinškega škofa, kar je bilo že v srednjem veku večkrat jasno poudarjeno tudi v samem krajevnem imenu (Škofja Loka). Meščani so bili podrejeni freisinškemu škofu kot mestni podložniki, katerih obveznosti so se pa seveda bistveno razlikovale od tistih, ki so bremenile kmetske podložnike.

Pravni položaj loških meščanov je najbolj razviden iz že citiranih listin iz 1263. V listinah so navedene določbe, ki se temeljito ločijo od obveznosti, kakršne so prevzemali kmetski podložniki ob pridobitvi zemljiškemu gospodu podrejene zemlje. Loški meščani so namreč dobili parcele po mestnem pravu, tj. svobodnem dednem najemu, na osnovi katerega je mogel posestnik zemljo odtujiti, toda le tistim, ki so bili škofu podložni. Obveznosti do freisinškega škofa, ki so potekale iz uživanja zemlje, so bile prav neznatne; plačevali so letno pravdo, ki je znašala za celo hubo 40 denarjev. Vse druge dajatve so bile utemeljene na prostovoljni osnovi. Preostale obveznosti so bile javnopravnega značaja, kot straže, grajenje in popraviljanje obzidja, jarkov in mostov, k čemur je deželni knez lahko

pritegoval po potrebi tudi podložnike drugih mestnih gospodov v deželi. Pač pa so morali meščani v svojem mestu v normalnih časih predvsem sami oskrbovati taka in podobna opravila.¹⁷² V času torej, ko je moral kmetski podložnik v loškem gospostvu opravljati tlako, ko je moral poravnati vsakovrstne dajatve v naravi in denarju in ga je mogel zemljiški gospod kratko in malo pognati z zemlje (gl. str. 62—69), je loški meščan užival osebno svobodo po načelu: mestni zrak napravlja človeka svobodnega.

Obveznosti loških meščanov kot celote do zemljiškega gospostva so prvič nakazane v urbarju 1318. Tod je omenjeno, da plačujejo davek (stevra ciuitatis), katerega višina pa v urbarju ni bila točno odmerjena; odvisna je bila od naklonjenosti zemljiškega gospoda.¹⁷³ Iz podatka na drugem mestu je razbrati, da so tedaj loški meščani plačevali na ta račun okoli 80 mark.¹⁷⁴ Posebej so meščani plačevali gospostvu za kopališče, ki ga viri prvič omenjajo 1311;¹⁷⁵ kopališče je ležalo na prostoru pod cerkvi sv. Jakoba v neposredni bližini današnje tovarne klobukov.¹⁷⁶

Glede organizacije *mestne uprave* je iz razpoložljivih virov za to dobo le malo razbrati. V začetku je bila vsa oblast osredotočena v rokah zemljiškega gospoda, čigar upravni organ je bil sodnik, ki ga je dolga leta postavljala zemljiški gospod.¹⁷⁷ Prvič naletimo v virih na sodnika v Škofji Loki 1271.¹⁷⁸ V začetku 14. stol. je dajal freisinški škof mestno sodstvo podobno kot nekatere druge urade v najem.¹⁷⁹ Že zelo zgodaj se je s sodstvom povezovala mitnina, ki jo je skupno s sodstvom prejemal v najem sodnik. Leta 1318 je npr. dobil mestno sodstvo in mitnino v najem sodnik H. proti plačilu 76 oglejskih mark, kar naj bi poravnal v dveh obrokih, ob sv. Juriju in sv. Jakobu.¹⁸⁰ Na ugleden položaj mestnega sodnika kaže vrstni red v listinah, kjer je sodnik sledil pri pečatenju ali pričevanju takoj za gradiščanom pred kaščarjem (1295).¹⁸¹ Isto je razbrati iz podatkov, ki pričajo, da je zemljiški gospod izbral na ta položaj posameznike iz odličnih vrst loških fevdalcev, saj srečamo na tem mestu 1367 npr. Heinzeleina, brata loškega oskrbnika in kaščarja Nikolaja.¹⁸²

O *zametkih mestne avtonomije* iz virov tega časa ni podatkov. Vendar je več kot gotovo, da je že tedaj živela mestna občina (gemayn) kot skupščina meščanov; ti so sestavljali tedaj enoten sloj svobodnjakov, ki so se ločili med seboj le po poklicu in premoženju. Meščani so se vsekakor tudi v Škofji Loki redno sestajali na veči — starejši obliki mestnega sodišča.¹⁸³ Iz večje kot temeljnega mestnega organa se je s postopnim prenosom kompetenc na ožje organe sčasoma oblikovala mestna samouprava.¹⁸⁴ Mestna občina je morda sprva po svojih zastopnikih urejala le tržne zadeve¹⁸⁵ in skrbela po analogiji z vaško srenjo za srenjska zemljišča, ki jih je Škofja Loka nedvomno že zgodaj imela predvsem v obliki pašnikov in gozdov.¹⁸⁶

Mimo meščanov, ki so bili vključeni v mestno občino, so živeli v Škofji Loki še drugi sloji, ki so bili sicer manj številni, a zato med seboj bolj diferencirani. Zgornjo plast je predstavljalo *plemstvo* in *duhovščina*, ki skupno s svojimi družinami niso spadali pod mestne organe. Njihova

prostolastna in privilegirana posest je sestavljala imuniteto sredi mestnega ozemlja. Z obveznostmi do Škofje Loke so bili obremenjeni le za nepriviligirana meščanska poslopja, ki so prišla na kakršenkoli način v njihovo posest. — V spodnji sloj so spadali razni prišleki, *gostači*, ki so uživali osebno svobodo; med te so se uvrščali tudi nekdanji kmetje, če so živeli v Škofji Loki leto in dan. Gostači niso imeli pravic do nikake meščanske dejavnosti in so se preživljali v največji meri z dninarstvom. Če so prišli do nepremičnega premoženja, so se povečale možnosti, da si pridobe meščanske pravice.¹⁸⁷

6. Položaj loških kmetov

Položaj nesvobodnjakov (gl. str. 18—19) se je sčasoma bistveno izboljšal. Zlasti so se družbeno dvignili tisti iz njihovih vrst, ki jih je zemljiški gospod pritegnil v svojo službo. Z opuščanjem pridvornega gospodarstva in z vse obsežnejšim naseljevanjem kmetov na hube se je vse bolj brisala tudi razlika med nesvobodnjaki in svobodini, saj za razlikovanje ni bilo več gospodarske osnove. Na značilen primer naletimo na loških tleh 1074, kjer je obdeloval tako imenovano slovensko hubo nesvobodnjak (*servus*), drugo pa svobodin (*liber*).¹⁸⁸ Stara delitev na nesvobodnjake in svobodine se je polagoma izgubljala.

V času prvih dveh urbarjev je zemljiški gospod oddajal podložnikom kmetije praviloma po *zakupnem pravu*. S tako podelitvijo je dobil podložnik zemljo samo v užitek in mu je mogel zemljiški gospod kmetijo po svoji volji brez odškodnine odvzeti. Zaradi velikega pomanjkanja naseljenikov v tem času se seveda gospod te pravice na splošno ni posluževal; mogel je biti kar zadovoljen, če je kmet zemljo v redu obdeloval in poravnava svoje obveznosti. Že zgodaj je bila na tleh loškega gospostva ustaljena navada, da je podložnik ostal na kmetiji dosmrtno. V skladu z zakupnim pravom podložnik ni mogel kmetije zapustiti po svoji volji, pač pa je gospod odločil, kdo bo po smrti podložnika prevzel kmetijo. Navadno je pač očetu sledil najmlajši sin oziroma vdova proti plačilu mrtvaščine, na račun katere sta šla iz hleva najboljši vol in ovca. Če pa domača rodbina ni ostala na kmetiji, je bilo razdeljeno tudi premoženje. Le tretjina premoženja je ostala rodbini, tretjino si je pridržal zemljiški gospod, tretjina pa je pripadla cerkvi. Tak sistem je bil še v 14. stol. razvit skoraj prek vsega loškega gospostva. — Edine izjeme so bili deležni podložniki v koroškem uradu, kjer so vsaj od 1291 dalje, verjetno pa tudi prej, uživali kmetije po *kupnem pravu*. Tod so kmetje lahko dokaj svobodno razpolagali s hubo. Mogli so jo ne samo deliti na polovične in četrtsinske dele, pač pa so kmetijo lahko tudi prodali proti plačilu določene vsote gospodu in oskrbniku, in to komurkoli; kot edino omejitev je zemljiški gospod postavljal zahtevo, da je bil kupec voljan hubo v redu obdelovati in poravnovati obveznosti do gospostva.¹⁸⁹ Izjemne pravice na tleh koroškega urada so vodile do drobljenja pa tudi do kopičenja posestnih enot — hub (gl. str. 28).

Posebnega tipa so bile hube, ki so jih dobili posamezniki po *mestnem pravu* v svoboden deden zakup (gl. str. 60). Take hube srečavamo v neposredni bližini Škofje Loke. Pripadale so predvsem meščanskemu sloju, oziroma raznim gosposčinskim nameščencem.¹⁹⁰

Uživanje zemlje je nalagalo podložnikom raznovrstne dolžnosti, ki so kmete vezale do njihovega zemljiškega gospoda.

Med dolžnostmi zavzemajo važno mesto redne *dajatve*. Zaradi obsežnega loškega gospodstva, ki je zajemalo ozemlje z zelo različnim geografskim položajem, pa glede na kolonizacijsko dejavnost, ki je kultivirala zemljo pod precej neenakimi pogoji, naletimo na velike razlike v dajatvenih obveznostih do zemljiškega gospoda, vendar je mogoče povezati različna ozemlja v zaključene enote, kakor nazorno prikazuje priložena tabela, sestavljena na osnovi urbarjev iz 1291 oziroma 1318 (gl. str. 66—67).

Obveznosti so podložniki poravnavali deloma v denarju, deloma v naturalijah. Po loškem ozemlju je tedaj krožil oglejski star in nov denar. Naša urbarja računata navadno 5 novih denarjev na 6 starih; srečati je pa tudi razmerje 6:7, 7:8 in celo 8:9.¹⁹¹ Žito so oddajali v različnih merah in sicer toliko zvrhano, da je gospodstvo s šestimi enotami pridobilo sedmo. Največja mera je bil modij, ki se je delil na 6 mensur, oziroma 4 chaufmeze; od chaufmeza se ni bistveno razlikoval furtmez, medtem ko je mez nekaj večji od mesure.¹⁹² Obseg mer se je sčasoma sicer spreminjal (raženo, zvrhano ipd.), vendar daje ustrezno okvirno predstavo rekonstrukcija veljavna od 16. stol. dalje, po kateri bi loški modij držal kakih 122,5 l.¹⁹³ Izraz friscingus pomeni lahko prašička ali jagnje; tu pa tam tudi ovco z jagnjetom.

Iz tabele je razvidno, da so se podložniki delili brez upoštevanja viničarjev v gadmarskem uradu, ki so zaradi večjih tlaških obveznosti v celoti plačevali le po 32 denarjev ob sv. Martinu, in kmetov v bavarskem uradu, na dve osnovni skupini. V eno so bili pritegnjeni tisti podložniki, ki so plačevali ob sv. Juriju šiling v znesku 30 novih (35 starih) denarjev; drugi so dajali na ta dan prašička oziroma ovco z jagnjetom in to najboljše, ki so jo premogli, ali pa po 16—17 (18—20) denarjev, če niso zmogli dajatve v naravi, kar pa sta morala potrditi župan in gozdar. Olajšave so bili deležni Godeščani in Retečani, ki so prispevali skupno po vrstnem redu le po pet prašičkov (jagnjet). Po dva in dva podložnika iz druge skupine po Poljanski dolini sta razen tega dajala vsako tretje leto kot poklon ovco ali 16 starih denarjev, če ovce nista premogla. S temi ovcami so obnavljali oziroma na novo urejali sirnice.

Najbolj razširjena obveznost je bilo plačevanje davka (steura); višino davka je določal vsako leto sproti zemljiški gospod. Na hubo je npr. 1309 odpadlo nekako 16 denarjev.

Med naturalnimi dajatvami je zavzemalo zelo važno mesto žito, ki ga je gospodstvo pobiralo okoli sv. Mihaela. Glede te oddaje so bile obveznosti loških podložnikov zelo različne. Podložniki po uradih, ki so bili zaradi posebnega položaja favorizirani (kultiviranje gorskega sveta na soriškem ozemlju, rahla povezanost besniškega ozemlja v poljšiškem

uradu, žirovsko ozemlje), žita sploh niso oddajali. Podložniki so v skupini, v kateri so plačevali šiling, dajali žito le v tistih letih, kadar se je mudil škof ob sv. Juriju na loških tleh; višina oddaje se je ravnala po letini. Pač pa so prispevali podložniki v Selški dolini (brez upoštevanja Soričanov) in del podložnikov v javorskem uradu redno vsako leto po 1 furtmez ovsa. Ta dajatev je v zvezi z nekdanjim brodom na Gorenji Savi; ondotni podložnik je namreč moral zastonj prevažati podložnike loškega gospostva čez Savo, za kar so zgoraj omenjeni kmetje dajali gospostvu označeno odškodnino. — Po letini se je ravnala dajatev tudi pri tistih poljanskih podložnikih, ki so dajali žito ne glede na škofov obisk v Škofji Loki. Na Sorškem polju je veljala oddaja žita, ki je bila že v času prvih urbarjev vnaprej točno odmerjena, kot najvažnejša in najobčutljivejša dajatev, ki je po vrednosti daleč presegala vse druge oddaje. Po godeškem in praškem uradu so ob tej priložnosti dajali tudi hmelj, v godeškem razen tega še manjšo vsoto denarja.

Zelo je bila razširjena oddaja prašičev. Razen podložnikov prve skupine ter kmetov v Retečah in na Godešču, so dajali vsi drugi kmetje za božič po enega prašiča, oziroma plačevali namesto tega po 10—20 denarjev. Enako so prispevali podložniki druge skupine po Poljanski dolini in v poljšiškem uradu ob sv. Jakobu kot davek za vino po enega prašička (jagnje), oziroma po 7 (8) denarjev. Podobna obveznost je zadevala tudi podložnike prve skupine v večjem delu Selške in Poljanske doline, vendar le v primeru, če se je mudil freisinški škof ob sv. Juriju na loških tleh; tedaj sta oddajala po dva podložnika prašička (jagnje), ki je bil vreden 14 denarjev. Sicer je pa morala ob škofovem bivanju v Škofji Loki velika večina podložnikov zalagati kuhinjo z mesom.

Lovščina je zadevala del podložnikov, ki so dajali ovco sv. Jurija, in to tiste v Poljanski dolini izvzemši žirovski urad, in pa tiste v godeškem uradu. Lovščino so oddajali med sv. Martinom in božičem v različni višini: podložniki iz brojskega urada po 3 mesure ovsa in 8 pogač s prigrizkom, iz poljanskega po 4 mesure ovsa in 6 hlebov kruha s prigrizkom, iz hotaveljskega in javorskega po 2 meza ovsa ter 5 pogač; podložniki godeškega urada so dajali po $\frac{1}{2}$ measure ovsa in po 1 kruh s prigrizkom, kar je pripadalo lovcem deželnega gospoda.

Kadar je obrodil žir, so vodili v gozdove prašiče ne le domači kmetski podložniki, marveč tudi meščani in podložniki tujih gospostev. Tujci so kot meščani in podložniki žirovskega urada, kjer so največ pasli, plačevali od vsakega odraslega prašiča po 1 denar ali 1 chaufmez ovsa; za manjše prašiče je bila dajatev polovična. Drugi so prispevali od vsakega zaklanega prašiča po eno plečce. Prispevek v plečih iz Selške doline je v celoti pripadal škofu, v Poljanski dolini pa le tretjina njega, vse drugo se je stekalo v roke gosposčinskega nameščenstva. V koroškem uradu je dajal vsak podložnik letno po dve pleči, kar je pripadalo oskrbniku.

Širši krog podložnikov je bil obremenjen z dajatvami ob pojezdah, kakor so imenovali obravnavanje različnih vprašanj na terenu samem

(gl. str. 45). Ob pojezdah je moral župan kot predstavnik urada poskrbeti za prehrano vodilnega gosposčinskega nameščenca in celotnega spremstva. Dajatve v podrobnostih niso bile vselej in povsod enake. Župan je moral vsakokrat dobaviti po en sodček vina. V večini primerov so bili podložniki dolžni dati po en kruh, eno pišče in določeno mero ovsa. Pri pojezdah ob sv. Juriju je poskrbel za kosilo župan, ki je prispeval meso in jajca; za večerjo je pobral od podložnikov kozliče in jajca. Ob sv. Mihaelu je dajal župan za kosilo meso in vse drugo, razen piščet, ki so jih morali oskrbeti za oba obroka podložniki; meso za večerjo je župan pobral pri podložnikih. Na enak način je bilo poskrbljeno tudi za kosilo ob svečnici. Kar je pri pojedinah ostalo, je pripadalo predstavniku gospostva. — Neodvisno od teh obveznosti so dajali podložniki v godeškem uradu oskrbniku po en voz sena. — Dolžnosti kmetov v koroškem uradu so bile glede teh dajatev malo drugačne. Ob enkratni pojezdi na leto so podložniki prispevali po eno loško mero (= pol modija) ovsa, eno mero rži, en hleb ter eno pišče, oziroma ustrezen prigrizek. Razen tega je dal vsak za veliko noč oskrbniku po 30 jajc.

Gospostvo je izterjalo od podložnikov tudi prispevek, ki ga je moralo plačevati deželnemu gospodu za pravico deželskega sodstva v višini 12 mark letno, za kar je pobralo od vsake hube letno nekako po 2 denarja. Ker je bilo loško gospostvo cerkvena last, je pripadalo deželnemu gospodu odvetništvo.¹⁹⁴ Sicer je deželnemu gospodu na ta račun prispeval največji delež zemljiški gospod sam — tako v žitu, vinu in živini — vendar je dajatev odvetščina na vsaka tri leta zadevala tudi podložnike. Razen podložnikov v koroškem uradu, ki so dajali v ta namen po 3 denarje, in tistih v gadmarskem uradu, ki jih je vezala dajatev 1 denarja, je morala vsaka huba odpremiti v odvetščino po enega prašička v vrednosti 3 denarjev.

Iz razpredelnice je razvidno, da se je delilo prebivalstvo glede na redne dajatve na štiri med seboj precej ostro ločene vrste.

1. Najnižje dajatve (ok. 50 denarjev) so vezale podložnike gadmarskega urada, ki so bili pa sicer močno obremenjeni s tlako.

2. Med drugimi podložniki so odrezali boljše kmetje, ki so plačevali šiling. Ker se je škof razmeroma redko mudil ob sv. Juriju v Škofji Loki, je to skupino le izjemoma prizadevala dolžnost oddaje žita in prispevka za prašička. Obremenitev se je gibala med 60 in 67 denarji. Te vsote niso prekoračile tudi dajatve podložnikov žirovskega in poljšiškega urada.

3. Močnejše je bila obremenjena večina podložnikov iz skupine, ki je oddajala ovco sv. Jurija. Vrednost vseh dajatev je znašala nekako 90 do 131 denarjev.

4. Daleč najbolj so bili obremenjeni z dajatvami podložniki na Sorškem polju, zlasti tisti v bavarskem uradu. Tod je vrednost žita znatno presejala celotno višino vseh drugih dajatev, s katerimi so bili pa močno približani podložnikom druge in tretje skupine. Podložnike na Sorškem polju je vezala obremenitev v višini 165 do 209 denarjev.

	Siling	Ovca sv. Jurija	Poklon	Steura	Poljski pridelki							
					pšenica	rž	oves	ječmen	hmelj	denar	oves	
I. Selška dolina brez soriškega ozemlja Del javorske župe Del poljanske župe Del hotaveljske župe Sefert v brojski župi Koroška župa Soriška župa	30 (35) den.			vsi podložniki à ok. 16 den	po letini, če je bil škof ob sv. Juriju navzoč							
II. Del javorske župe Del poljanske župe Del hotaveljske župe Brojska župa Žirovska župa Poljšiška župa		ovca z jagnjetom ali 17 (20) den.	delež na ovco à 3 den.		po letini brez ozira na škofovo bivanje							
III. Bavarska župa Godeška župa: Reteče, Godešče Gorenja vas Gosteče, Pungert Praška župa		skupaj 5 frisp.			3 ms	3 ms	5 md					
		ova z jagnjetom ali 16 (18) den.			1 md	1 md	7 ms	7 ms	1 ms	1 den.		
IV. Gadmarska župa				3 ms	9 ms	1 md	1 md	1 ms	1 den.			
				2 ms	3 ms	4 ms	2 md	1 ms	2 den.			
				1 ms	7 ms	1 md	7 mz	1 ms				
ob sv. Martinu												

ch = chaufmez; md = modij; ms = mensura; mz = mez; den. = denar

Upoštevaljoč potek kolonizacije in razporeditev obveznosti med podložnike, moremo ugotoviti, da so starejši kolonisti, ki so se seveda naselili na boljši zemlji, imeli na splošno večje obveznosti kot mlajši, ki so se naseljevali v tesnejših razmerah, in je bil zemljiški gospod lahko zadovoljen, da so mu kultivirali nenaseljeno in povsem nedonosno zemljo.¹⁶⁵

Druga osnovna obveznost podložnikov do zemljiškega gospoda je bila *tlaka*, ki so je bili le redki podložniki povsem oproščeni. To ugodnost so uživali razen posameznikov, ki so bili v gospoščinski službi, tudi Soričani, ker so se naselili v težko dostopni divji pokrajini, ki so jo morali povsem na novo kultivirati, ali pa podložniki poljšiškega urada, ki jih

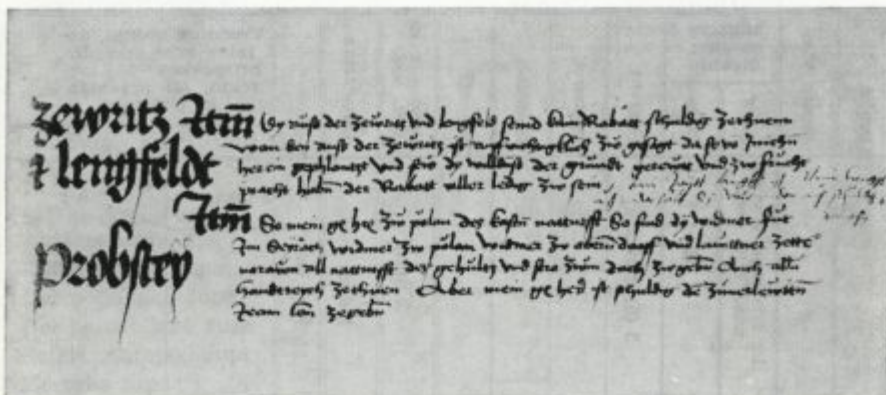
Prasič	Steura vini	Dajatve ob škof. bivanju		Harrett	Tagberch	Lovščina	Pojezde	Prispevek za dež. sod.	Odvetščina	Vrednost rednih dajatev brez drobnih prispevkov za lovščino, ob pojezdah in podobno	
		meso								žito	drugo
		1/2 friscinga v vrednosti 7 (8) den.	da	5 (6) den.				2 den.	1 den.	5 den.	à 60 den.
			da	3 den. in 5 (6) den. v naravi				2 den.	1 den.	20—40 den. 23—61 den. 30—60 den. 20—60 den.	à 70 den. 63 den.
			da	5 (6) den.	20 den			2 den.	1 den.	150 den. 150 den. 137 den. 107 den. 108 den.	59 den. 27 1/2 den. 58 den. 59 den. 57 den.
								2 den.	1/3 den		
vsi podložniki											
											à 32 den.

Opomba: Podatki glede vrednosti dajatev v žitu so za skupini II. in III. vzeti iz urbarja 1501.

je zemljiško gospodarstvo hotelo pritegniti zaradi slabe povezanosti besniškega ozemlja z loškim gospodarstvom.

Sicer je pa nedvomno, da so tlaške obveznosti vse bolj kopnele. Olajšavo in te obremenitve je predstavljalo opuščanje pridivnega gospodarstva, na izboljšanje je pa vplivala že sama sistematična kolonizacija, saj je bilo s prilivom novih delovnih sil delo, ki ga je bilo treba opraviti s tlako, razdeljeno na neprimerno večje število obveznikov.

Ta pojav deloma nakazuje urbarja iz 1291 in 1318. Tedaj je namreč gospodarstvo pobiralo pri podložnikih prispevke na račun nekaterih nedanjih tlaških opravil. Podložniki bavarskega urada so plačevali v ta

Sl. 22. Tekst govori o Soričanih in Dovžanih, ki so bili oproščeni tlake s pripisom, da olajšava ne velja več

namen razmeroma občuten znesek v višini 20 denarjev; štirikrat manjšo vsoto so oddajali podložniki po drugih uradih kot odkupnino za tlaško opravilo trenje lanu. Pač pa gadmarskih podložnikov ta dajatev ni obremenjevala; te kmete je namreč zemljiško gospodarstvo še nadalje nekaj časa močno vpregalo v tlako kot viničarje. Spričo upadanja vinogradništva je pa tudi viničarska dolžnost plahnela, zato so bili pa viničarji tem bolj pritegnjeni k najrazličnejšim oporilom.

Podroben vpogled v tlako dajejo podatki, ki so ohranjeni iz časa okoli 1360. Žal, zajemajo samo tri urade: koroškega, godeškega in gadmarskega.

Korošci so morali skrbeti predvsem za Zgornji stolp. Kadar je gospostvo utrdbo popravljalo, so bili Korošci dolžni v celoti kriti potrebe po kamenju, latakah in šperovcih; vse to gradivo so morali sami tudi zvoziti in znositi na stolp. Z latami so oskrbovali tudi loški grad, kamor so dajali razen tega tudi mize za meso. Dalje so morali cepiti klade za vse tri loške utrdbe in za kopališče.

Tlaka podložnikov godeškega urada je obsegala predvsem vožnje. Prevažali so vino z Dolenjske in iz Italije. Vsak od njih je moral prepeljati po sv. Vidu po sedem voz slame in trave v grajski hlev, po en voz pa za gradiščana v stolpu; skupno so morali opraviti 46 voženj letno za oskrbnika. Vozili so tesarski les od Sore pri Puštalu in pesek, kadar je bilo treba graditi na loških utrdbah, grajskem hlevu in kopališču. Po potrebi so prevažali tudi vodo v grajski vodnjak. Kosili so grajski travnik v godeškem uradu, od koder so zvozili seno v grajski skedenj. Iz grajskega hleva so spravljali gnoj na grajske vrtove in njivo, ki so jo bili dolžni ograjevati. Kadar je gosposčina žgala apno za svoja poslopja, so nalagali drva v apnenico.

Podložniki v gadmarskem uradu so se delili glede na tlako v dve skupini, ki sta bili med seboj tudi teritorialno ločeni. Skupina 12 viničarjev v Stražišču je morala v celoti obdelovati vseh 12 ondotnih gospoščinskih vinogradov, morali so opravljati trgatev, stiskati grozdje in vino zvažati v grajsko klet. Druge tlaške obveznosti teh podložnikov niso prizadevale. — V drugi skupini je bilo 16 loških viničarjev iz Binklja, Moškrina, Trnja in Vincarjev. Zaradi opuščanja vinogradništva v okolici Škofje Loke so bili rešeni prvotne dolžnosti; vsak od njih je moral oskrbeti le po 200 količev za grajske vinograde na Kamnitniku. Zato jih je pa uporabljal zemljiški gospod za drugo tlaško delo na vseh koncih in krajih. Ko se je škof mudil v Škofji Loki, so morali biti na uslugo v grajski kuhinji in pekarni. Kadar je gospodstvo popravljalo Stari grad, loški grad, grajski hlev, grajski mlin ali kopališče, so morali tja voziti deške; v grajski mlin so prevažali tudi čebre. Izplavljali so drva in tesarski les ter odvažali hlode od vode pri župni cerkvi v Stari Loki. Na loškem Pungertu so grabili in obračali seno, ki so ga nato zvažali v grajski skedenj, kamor so tudi sicer spravljali drugo seno z grajskih travnikov. Obdelovati so morali vse grajske zelnike, ki so jih tudi ograjevali; pridelek so pokuhali. Pulili so repo, jo zvažali, ribali in polagali v sode. Spravljali so vino z Dolenjskega v grajske kleti in ga tam pretakali. Merili so žito in ga nosili v kaščo, kjer so vzdrževali lesu pri shrambi za sir. S trnjem so oskrbovali zobce na vrhu utrdb na palisadah. Odmetavali so sneg s streh na utrdbah, grajskem hlevu in kopališču; pri teh poslopih so delali gaz, medtem ko so morali popolnoma očistiti dvorišče na loškem gradu. Po potrebi so čistili vodnjake na utrdbah; z mahom so oskrbovali vsa grajska stanovanja in kopališče. Pri apnenicah so delali ograje, da se ne bi delala škoda pri spuščanju hlodov; ko so apnenice pogasili, so morali skrbeti, da se ne bi ponovno vžgale. Odvažali so živino, ki je bila zarubljena; pridržali so jo 24 ur, na kar so jo gospoščinski nameščenci oprostili ali prodali dalje. Eden od teh 16 podložnikov je oskrboval sirnico s 24 glavami živine; dohodke je odvajal oskrbniku.¹⁹⁶

Znatno obremenitev je predstavljal *desetina*, ki je bila cerkvenega izvora in spočetka torej ni bila namenjena zemljiškemu gospodu (gl. str. 75—76).

Vrsta naravnih dajatev nakazuje gospodarske temelje in produkcijo na loškem podeželju. Povsem jasno je, da je bilo *poljedelstvo* glavna gospodarska panoga na Sorškem polju, medtem ko je bilo v obeh dolinah sicer dokaj razvito, vendar ni bilo vodilno.

Gojenje in razširjenost kulturnih rastlin moremo v večji meri zasledovati le na Sorškem polju, kjer je podložnike obremenjevala tudi redna oddaja žita. Tod je, sodeč po dajatvah, med žiti daleč prevladoval oves. Sicer je treba upoštevati, da spada oves med lahka žita in tako prostorninskih mer pri ovsu ne smemo enačiti s tistimi pri težkih žitih. Toda če so podložniki v največjem, bavarskem, uradu oddajali glede na prostor-

nino desetkrat več ovsa kot pšenice ali rži, je jasno, da je tod oves izrazito prevladoval. Na dajatev ovs, seveda bistveno manjšo, pa naletimo tudi po vsej Poljanski in Selški dolini. — Po vsem Sorškem polju so gojili pšenico in rž. Glede višine dajatev sta bili obe vrsti žita povsem v ravnotežju, razen v godeškem in praškem uradu, kjer je oddaja rži bistveno prevladovala nad oddajo pšenice. — Na proso naletimo v prvih dveh urbarjih le tu in tam. — Več je bilo ječmena. Okoli 1160 so ga gojili po dvorih na Sorškem polju, zlasti pa po ozemlju, ki so ga na Poljanskem naselili Korošci. Medtem ko urbar iz 1291 ječmena na Poljanskem več ne omenja, naletimo tedaj na oddajo ječmena na Gorenji Savi ter po celotnem ozemlju godeškega in praškega urada. Vzporedno z ječmenom je bilo v 12. stol. po vsem Sorškem polju dobro razvito gojenje hmelja. Proti koncu 13. in v začetku 14. stol. so kmetje oddajali hmelj le še na ozemlju godeškega in praškega urada. — Med pomembnejše, splošno razširjene kulture po loškem ozemlju je prištevati lan, ki se omenja v večji meri že v 12. stol. Na to kulturo kaže zlasti trenje lanu, ki je bilo že tedaj po loškem gospostvu splošno razširjeno, na lan pa merijo tudi razna krajevna in zemljiščna imena.¹⁰⁷

Na robu Sorškega polja je bilo razvito tudi vinogradništvo, ki pa je nazadovalo že v 13. in 14. stol. Kvaliteta loških vin se pač ni mogla meriti z vini dolenjske freisinške posesti v klevevškem gospostvu.

Živinoreja je bila na Sorškem polju važno dopolnilo poljedelstvu, medtem ko je predstavljala v večjem delu Poljanske in Selške doline glavno gospodarsko panogo. Živino so pasli predvsem na skupnih vaških pašnikih (gmajnah), le na ozemlju koroškega urada je imel vsak kmet praviloma svoj pašnik ob svoji kmetiji. V območju Davče je bila razvita tudi planinska paša.¹⁰⁸

Sodeč po dajatvah je bila razvita zlasti ovčereja, saj po loškem gospostvu skoraj ne naletimo na hubo, ki ne bi oddajala gospostvu na račun pravde ovce ali jagnjeta ali pa oboje skupaj. — Prva dva urbarja omenjata le mimogrede kozličke, vendar lahko sodimo, da je bila tudi kozjereja po Poljanskem in Selškem precej razvita. — Dajatev najboljšega vola na račun mrtvaščine priča, da je bila pomembna gospodarska panoga tudi govedoreja; po vsej verjetnosti so pri obdelovanju polja rabili za vprego predvsem govedo.

Konj viri te dobe ne omenjajo. Brez dvoma so jih pa gojili tako po Sorškem polju kot tudi po dolinah, kjer je bilo tovorništvo že tedaj, sodeč po tlaških obveznostih, gotovo razvito (gl. str. 68—69).

Kot kažejo dajatve, je bila po vsem loškem gospostvu zelo razširjena prašičereja.

Izredno močno je bila povsod zastopana perutnina, in to predvsem kokošereja. Podložniki so oddajali kokoši, peteline, piščeta, pa jajca in celo perje. Le v Škofji Loki in njeni najbližji okolici naletimo na kopune. Precej redka je bila gos.

Na gojenje čebel kaže oddaja medu in voska. Čebelarstvo je bilo posebno razvito po javorskem uradu, saj urbarja čebele posebej omejnata.¹⁹⁹

Z *drvmi, stavbnim lesom in s steljo* so se kmetje oskrbovali iz skupnih *gozdov* (gl. str. 30, 31), le v območju samotnih kmetij po koroškem uradu so imeli gozdove podložniki individualno razdeljene.

Obrt je bila brez dvoma že od vsega začetka dokaj razmahnjena, saj je podeželje zlasti v prvih stoletjih od ustanovitve loškega gospostva sem izdelovalo doma v največji meri vse, kar je potrebovalo pri kmetiskem obratu in v družini. Razpoložljivi viri so sicer glede nakazovanja takratne podeželske obrti zelo skromni, vendar je mogoče že iz njih razbrati marsikatero podatke.

Že zelo zgodaj je bilo na podeželju močno razvito mlinarstvo. Mline omenja darilna listina, mline srečujemo v vseh urbarjih. Med temi mlini so bili nekateri (npr. na Suhi, v Veštru, Retečah, Prašah) izrazito obrtnega značaja. Neprimerno bolj so bili razširjeni manjši mlini, ki niso predstavljali samostojnega gospodarskega obrata, pač pa so mleli za potrebe domače kmetije in najbližjega sosedstva. Kruh, za katerega srečamo v virih tudi izraz pogača, so nedvomno pekli doma, vendar naletimo 1291 tudi na podatek, ki nakazuje pekovsko obrt v Stari Loki.

Močno je bilo razvito sirarstvo, in to zlasti na planinskih kmetijah, tako imenovanih sirnicah (švajgah), kjer je bilo težišče gospodarskega življenja na izdelovanju sira, ki je v srednjem veku v veliki meri služil za beljenje ter ga je mast izpodrinila šele od 16. stol. dalje. Podatek iz srede 12. stol. kaže, da so na loškem ozemlju sir izdelovali iz kravjega mleka, vsaj od 13. stol. dalje pa so bile sirnice prav gotovo opremljene tudi z ovcami. V začetku 14. stol. je loško gospostvo v celoti premoglo 60 sirnic, od katerih je zemljiški gospod prejemal izdatno količino sirov, ki so jih sirnice oddajale po 200 v točno določeni vrednosti oziroma velikosti (veliki, mali siri).

Na razvito pivovarništvo na Sorškem polju meri gojenje hmelja in ječmena, ki precej sovpadata, dokazujejo ga pa dajatve v sladu in pivu, ki jih srečamo tod v 12. stol. — Upoštevajoč tudi potrebe vinogradništva, zlasti pa tovarništva, je razumljivo, da je bilo v območju gosposčinskega središča zgodaj razvito sodarstvo in lončarstvo. Tako omenjata urbarja razen lončarjev tudi sodarja v Stari Loki, ki je užival kot tak kar dve hubi, kar kaže na obsežno poklicno dejavnost. — Prav tako je mogoče že na podlagi urbarja iz 1291 ugotoviti na loškem podeželju gostilničarstvo, ki ga je pa gospostvo omejevalo, kot kaže podatek pri poljanskem uradu, po katerem so smeli ondotni podložniki dočiti vino samo s posebnim dovoljenjem.

Zgodaj je moralo biti razvito tudi tkalstvo, ki mu je bila osnova lan. Tkalstvo ni samo krilo potreb po ustreznih oblačilih, pač pa je izdelovalo med drugim npr. tudi vreče in vrvi, kot je razbrati iz zapiska okoli 1160.

Potrebe vsakdanjega življenja so pospeševale razvoj tesarstva in kovaštva. Medtem ko obstoj tesarjev urbar iz 1291 le nakazuje, najdemo

v istem viru nekaj več podatkov o kovaštvu oziroma železarstvu. Iz njih je razbrati, da kmetje na loškem podeželju tu pa tam niso samo znali izdelovati osnovnih kovaških potrebščin, marveč so pridobivali tudi surovino. To dokazuje naselbinsko ime Rudno na Selškem, na to kaže železna žlindra na Štalici pod Kališami, o tem priča kmet na Gorenji Savi pod Šmarjetno goro, ko je poravnaval del obveznosti do loškega gospostva z železom.²⁰⁶

Rudo so pridobivali v glavnem kar na površju. Topili so jo na različne načine. Deloma so postavljali železarske peči, ki so jih polnili z ogljem in zdrobljeno železno rudo, v kotanje, kamor so po jarkih napeljevali pobočni veter, ki je razpihoval oglje. Na dnu peči se je nabirala 10 do 15 kg težka železna masa (volk), ki jo je bilo treba ročno izkovati na kose. Pri takem primitivnem načinu topljenja so porabili znatne količine oglja (za 100 kg železa 300—800 kg oglja), pri tem pa je ostalo v žlindri 80—85 % železa. Višjo stopnjo so predstavljale vetrne peči v obliki zidanih jaškov, ki so jih postavljali na vetrovnih pobočjih. S tem načinom se je teža volka dvignila na 30—40 kg. Še večji napredek je bil dosežen, ko so naravni veter zamenjali z vetrom, ki so ga proizvajali z mehovi. Mehove so gonili ročno ali pa s prestopanjem z enega meha na drugega. Pri tej tehniki se je poraba oglja temeljito zmanjšala; za 100 kg železa je bilo potrebno le še 300—400 kg oglja.²⁰¹

V času tako imenovanih vetrnih peči je težko govoriti o izrazitem poklicnem železarstvu. Prvoten železar na loških tleh je bil prvenstveno kmet, ki je bil hkrati tudi rudar in talilec.²⁰² Pridobljeno železo so kmetje tu pa tam (npr. na Gorenji Savi) oddajali gospostvu na račun dajatev, sicer so ga pa izročali v predelavo kovačem, ki so morali sami z ročnimi kladivi prekovati kepe v ustrezne mere.²⁰³ Da je bilo kovaštvo tedaj tu pa tam razvito tudi na loškem podeželju kot prava obrt, dokazuje pojav obrtnika-kovača v Žabnici 1318.²⁰⁴

Sicer pa skopi podatki podeželsko obrt v glavnem samo nakazujejo. Nedvomno je bila dokaj obsežna in je zajemala tudi take panoge, ki jih v virih tega časa ni zaslediti, a je vsakdanje življenje zahtevalo njih obstoj (npr. čevljarstvo, krojaštvo).²⁰⁵

Še bolj kot obrt je zavita v temo *podeželska trgovina*, za katero imamo na voljo prav malo podatkov iz tega razdobja. Že v rani dobi so trgovali na sedežih župnij, ki so bili od početkov cerkvene organizacije zbirališča vernikov. Ta cerkvena središča so opravljala funkcije nekakšnega osrednjega kraja, kar je seveda vplivalo tudi na gospodarsko življenje. Zlasti ob praznikih so se zgrinjale tu množice ljudi; zanje je bilo potrebno poskrbeti zadosti hrane. Zato so se zelo zgodaj v takšnih krajih uveljavile določene živilske obrti: pekarije, mesarije in krčme. S tem pa so bili dani pogoji za nastanek in razvoj majhnih gospodarskih središč, majhnih tržišč. Nedvomno je moralo biti trgovsko življenje na podeželju že v tem času dokaj živahno; saj bi sicer težko razumeli, od kod so prihajala kmetškemu podložniku denarna sredstva, ki so mu bila potrebna za kritje denarnih obveznosti do gospostva ali celo za nakup celih kmetij

(npr. po koroškem uradu). Podeželska trgovina se je omejevala predvsem na predmete, ki jih je kmet pridelal, oziroma predelal doma; obsegala je torej poljedelske in živinorejske proizvode, deloma pa tudi obrtne izdelke. Da je bila podeželska trgovina tedanjega časa že usmerjena tudi v oddaljene kraje, dokazujejo npr. podatki iz Poljanske doline; tako je bil npr. Worlicus Assarch iz Žirov (Syrach) 1312 dolžan nekemu Čedadcu 3 marke 13 soldov za vino-teran,²⁰⁶ podobno je v čedadski notarski knjigi 1342 nekajkrat omenjen Vidic iz Žirov (Widiz de Čiroch) oziroma iz Breznice pri Žireh (de Vrisniz).²⁰⁷

7. Cerkvena organizacija

Vzporedno z izgrajevanjem loškega gospostva je prišlo tudi do urejevanja *cerkvene organizacije* na teh tleh. Kot drugo slovensko ozemlje južno od Drave je spadal tudi loški teritorij od 811 dalje v verskem pogledu pod patriarha v Ogleju, od koder so prihajali misijonarji na ozemlje, ki je tedaj pogrešalo cerkvene upravne organizacije.²⁰⁸ Iz 11. stol. potekajo prve vesti o osnovah pražupnij, ki so zavzemale obsežna območja. Leta 1074 sta se namreč freisinški škof in oglejski patriarh sporazumela o vrsti cerkvenih zadev na loškem ozemlju, kjer je bilo tedaj več cerkva s cerkvenim središčem v Stari Loki. Patriarh si je ob tej priložnosti zagotovil pravico, da postavlja duhovščino po loškem gospostvu in nadzoruje njih npravno življenje. Njemu oziroma njegovemu arhidiakonu je bila duhovščina odgovorna v vseh zadevah, ki so spadale v področje oglejskih patriarhov.²⁰⁹ Freisinški škof kot cerkven dostojanstvenik na tleh loškega gospostva ni imel cerkvene jurisdikcije; njemu je pripadala samo posvetna oblast. Pač pa mu je dal papež Inocenc (1130—1143) patronatsko pravico, po kateri je mogel biti nastavljen na freisinškem loškem ozemlju duhovnik le s soglasjem freisinškega škofa.²¹⁰

Pričakovali bi, da se je v loško pražupnijo, ki ji je bil patron sv. Jurij, vključilo ozemlje celotnega loškega gospostva. Toda v resnici ni bilo tako. Medtem ko je spadalo pod starološko pražupnijo sicer celotno v srednjem veku naseljeno ozemlje po Poljanskem in Selškem, so segale na freisinški del Sorškega polja kar tri pražupnije. Do take razporeditve je moralo priti že zelo zgodaj; določeni znaki kažejo, da že proti koncu 10. stol. Na cerkveno razkosanost freisinškega ozemlja v tem območju je namreč nedvomno vplivalo postopno pridobivanje ozemlja, ki ga je freisinška škofija organizirala v loško gospostvo. Tako je pod *starološko pražupnijo* spadalo v bistvu le tisto ozemlje, ki ga je škofija pridobila že v letu 973.

Po pisanih dokazih srečamo sicer *Soro* kot sedež *pražupnije*, ki ji je bil patron sv. Štefan, šele 1292 (herr Friederich der pharrer von Zaeur),²¹¹ oziroma 1296 (pleb. in Zewer),²¹² vendar je župnija seveda mnogo starejša ustanova. V sorško pražupnijo so bila vključena med drugim naselja Gosteče, Pungert in Osovnik,²¹³ tj. ozemlje, ki ob ustanovitvi loške pražupnije ni bilo del loškega gospostva, saj nam je znano, da je freisinška škofija Gosteče in Pungert dokupila šele okoli 1215 (glej str. 13).

Sedež pražupnije *Šmartin pri Kranju* s patronom sv. Martinom je bil tik ob Savi, torej na ozemlju, ki vse do 1002 še ni bilo vključeno v loško gospostvo. Po Pokornovih podatkih se šmartinska župnija omenja prvič 1163,²¹⁴ je pa nedvomno mnogo starejša. Segala je od Podreče na jugu do Lípnice pri Kropi na severu ter je vključevala v svoje meje tudi Okroglo in Žeje na levi strani Save. V to župnijo je torej spadal dokajšen del loškega gospostva z naselji: Srednje in Zgornje Bitnje, Stražišče, Sv. Jošt, Zabukovje, Besnica, Ovsiše, Brezovica, Poljšica, del Rovt, Okroglo, Jama, Praše, Javornik, Pševo.²¹⁵ Na prvi pogled je jasno, da je šmartinska pražupnija združevala predvsem ozemlje, ki ga freisinška škofija s prvo daritvijo 973 še ni imela v posesti, deloma pa tudi kasneje skozi dolga stoletja ni bilo trdno povezano z loškim gospostvom. Okroglo je freisinški škof pridobil šele 1263 (gl. str. 14), Jama je le z manjšim delom vasi pripadala freisinški škofiji, pa še ta del je često menjaval gospodarja, besniško ozemlje s Stražiščem se ni moglo kot celota nikoli trdno vključiti v loško gospostvo.²¹⁶ Tod naletimo na zelo poučen primer v Rovtah. Naselje je štelo v 16. stol. štiri grunte, od katerih je eden cerkveno spadal pod Selca, tj. pod loško pražupnijo, trije pa pod Ovsiše, tj. pod šmartinsko pražupnijo.²¹⁷ Različna pripadnost v istem naselju dokazuje, kako se tudi pri župnijskih mejah odraža potek kolonizacije, ki je v tem naselju prav gotovo imela izhodišče v dveh nasprotnih smereh.

Teritorialna razdelitev loškega ozemlja v tri pražupnije kaže, da je prišlo na loških tleh zelo zgodaj — mnogo pred 1074 — do urejanja osnovne cerkvene organizacije.

Vzporedno s sistematično kolonizacijo so že dokaj zgodaj zrasle posamezne cerkve tudi zunaj pražupnijskih sedežev. Vsekakor smemo soditi, da se je v upravnem središču v Škofji Loki drugim stavbam kaj kmalu pridružila cerkev, oziroma vsaj kapela, čeprav ni bilo daleč do Stare Loke. Najstarejši zanesljiv podatek, ki omenja cerkev sv. Jakoba v Škofji Loki, datira šele za leto 1271 (in ecclesia st. Jacobi).²¹⁸ Seveda je tudi loški grad imel svojo kapelo, ki je izpričana za 1315.²¹⁹ Sicer naletimo na sledove nekaterih cerkva tudi v urbarju iz 1291. Predmost v Poljanah je v tem viru označen kot »aput sanctum Martinum«, kar dokazuje, da je blizu že tedaj stala cerkev, ki ji je bil patron sv. Martin. V istem viru srečamo kapelo pri Sv. Ožboltu²²⁰ in cerkev v Spodnji Besnici (in Veznitz apud ecclesiam).²²¹ Za leto 1342 je izpričana kapela sv. Marjete na Šmarjetni gori, ki je že takrat veljala kot stara.²²² Sredi 14. stol. se omenja cerkev v Selcih,²²³ 1384 tudi v Žireh.²²⁴ — Sicer je moč sklepati iz raznih do danes ohranjenih arhitektonskih elementov, da so stale že v 13. stol. na obravnavanem ozemlju vsaj še tri cerkve, in to dve na tleh koroške kolonizacije, v Sopotnici in na Gabrški gori ter v Crngrobu, kjer je stala stara cerkvica že sredi 13. stol.²²⁵ Te z gotovostjo ugotovljene cerkve vsekakor niso bile edine, ki jih je premoglo loško ozemlje do srede 14. stol.

Obsežno ozemlje, ki ga je zajemala loška pražupnija, in vse večje naraščanje prebivalstva je nujno zahtevalo manjše cerkvene upravne enote. Tako so nastajali sčasoma po loškem gospostvu *vikariati*, ki so jih

upravljali vikarji. Prvega vikarja srečamo v virih v Škofji Loki, in sicer 1262.²²⁶ Podobno je dokazan vikariat v Poljanah za leto 1296;²²⁷ gotovo sta tedaj obstajala tudi vikariata v Selcih in Žireh, čeprav ju srečamo v virih precej pozno — v Selcih 1355,²²⁸ v Žireh 1384.²²⁹ Vikarji so bili tesno povezani z župnikom v pražupniji. Tako je prvega po imenu znanega vikarja v Selcih Nikolaja Cantzlerja predlagal za namestitev starološki župnik Hilprand Hak; patron freisinški škof je predlog odobril, oglejski patriarh pa je vikarja namestil.²³⁰ Do podobnih postopkov je prišlo pri namestitvi vikarja v Poljanah 1382 in vikarja v Žireh 1384.²³¹

Mimo vikarjev naletimo že v tem času tudi na *altariste* (beneficiate), ki niso imeli druge naloge, kot da so brali pri določenem oltarju določeno število maš in molili oficij.²³² Iz 1337 je izpričana npr. kapela oziroma oltar sv. Lovrenca v kostnici v Stari Loki, kamor je tedaj starološki župnik Emiho prezentiral klerika Mihaela iz Loke, nakar je oglejski patriarh Bertrand prezentacijo potrdil in ukazal arhidiakonu na Kranjskem in v Marki Otakarju, da Mihaela umesti.²³³ V območju šmartinske župnije je npr. 1342 župnik Henrik iz Gorij (de Goryach) ustanovil beneficij pri kapeli sv. Marjete na Šmarjetni gori; ustanovitelj je dal na razpolago toliko glavnice, da je mogel živeti od nje stalni kaplan, ki so ga smeli postavljati šmartinski župniki.²³⁴

Na omenjenih ustanovah so bili deloma nastavljeni duhovniki-domačini, ki so jim dajale osnovno znanje *župnijske šole*. V skladu s cerkvenim pravom je deloval v vsaki župniji klerik, ki je skrbel za cerkveno petje in obenem vodil šolo.²³⁵ V Loki je delovala šola vsaj od 1271 dalje, ko se v listini omenja učitelj Wolflinus (scolasticus de Lok).²³⁶ V loški šoli so se učenci seznanjali razen s temeljnimi nauki latinščine, ki je bila potrebna pri cerkvenem petju, tudi z nemščino.²³⁷ Vsekakor so si tod pridobili tolikšno znanje, da so mogli prestopiti v šole višje vrste.

Skromni podatki kažejo, da je *duhovščina* loškega ozemlja v tem času potekala vsaj deloma iz privilegiranih slojev. Prvi nam znani vikar v Škofji Loki je bil Gotfrid iz rodu jeterbenških gospodov.²³⁸ Poročen je bil z Golderuno, ki je potekala iz loških meščanskih vrst. Kot loška meščanka je Golderuna dobila skupno s hčerjo Margareto 1263 del hube v obdelavo (gl. str. 57). Deset let nato (1273) je pridobil Gotfrid skupno z ženo Golderuno in hčerama Margareto in Katarino še celo hubo v neposredni bližini mesta.²³⁹ Iz urbarialnega podatka 1291 je razvidno, da je Gotfridu tedaj še vedno pripadalo 1 1/2 hube in sicer po mestnem pravu.²⁴⁰ — Podobnega porekla je bil npr. šmartinski župnik Ulrik s Starega gradu (de Vildenlok), ki je potekal iz vrst Loških viteзов (gl. str. 49—53), ali pa magister Henrik Loški (de Lockh), ki je izviral iz rodbine Gallenberg ter dosegel visoka mesta (kaplan kralja Otakarja, freisinški kanonik, notar freisinške kurije, prošt v Vrbi).²⁴¹ Neznano je poreklo klerika Mihaela iz Loke, ki ga srečamo 1337.²⁴²

Duhovščini so pritekali *dohodki* iz raznih virov. Temeljni dohodek so predstavljale *desetine*. Po kanonični desetini so morali kmetje cerkvi oddajati resnični deseti del dejanskih pridelkov na polju in prirastkov v

hlevu. Verjetno je bila prvotno tudi na loškem ozemlju v veljavi milejša tako imenovana slovanska desetina, ki je bila glede na količino oddaje fiksirana in ni dosegla resničnega desetega dela, vendar konkretnih podatkov ni na voljo. Sčasoma je desetina sicer prehajala v necerkveno posest, toda cerkev jo je ob velikih reformah sredi 11. stol. spet povrnila prvotnim namenom, obenem pa vpeljala kanonično desetino, katere višina se je seveda menjavala z letino iz leta v leto.²⁴³ Ponekod se je cerkev zadovoljevala z odkupom v obliki zemljiške posesti. Tako je 1074 oglejski patriarh prepustil freisinškemu škofu Ellenhardu kot zemljiškemu gospodu desetino na njegovih posestvih v kranjski grofiji pod pogojem, da mu je le-ta dal v last na tleh loškega gospostva dve kmetiji in vso desetino od štirih ondotnih zemljišč ter deset hub in razne druge dohodke na freisinški dolenski posesti.²⁴⁴

Odslej o desetini na loškem ozemlju iz virov vse do 14. stol. ne vemo nič. Vsekakor je sčasoma prešla v last pražupnij, kot sledi iz podatkov 1317—1319. Za leto 1317 je bil npr. ocenjen celoten desetinski dohodek starološke pražupnije v žitu na 819 modijev 3 meze (hube so bile torej poprečno obremenjene z 1 modijem desetinske oddaje); upoštevajoč še prispevke v piščetih, lanu in gotovini se je vrednost celotnega desetinskega dohodka dvignila na 111 mark 30 denarjev.²⁴⁵ V naslednjih dveh letih je starološki župnik desetinske dohodke odstopal freisinškemu škofu proti odkupu. Tako je bil 1318 desetinski dohodek brez upoštevanja desetine iz Dražgoš ocenjen na 999 modijev žita, kar je škof odkupil za 95 1/2 marke 2 denarja;²⁴⁶ podobno je v naslednjem letu izplačal škof na ta račun župniku 80 münchenskih liber.²⁴⁷

Seveda si je cerkev že zgodaj pridobivala tudi zemljiško posest. Od 1291, oziroma 1318 loškemu gospostvu odtujenih kmetij (gl. str. 53—54) je bila vrsta njih prav gotovo v cerkveni lasti. Ne more biti slučaj, da je npr. na Gostečem od dveh skozi stoletja loškemu gospostvu odtujenih kmetij leta 1754 ena pripadala župniji Sori, druga pa župniji v Stari Loki; enako je bila v Retečah stoletja škofu odtujena huba last župnije v Stari Loki.²⁴⁸

Samo po sebi se razume, da je spadala med dohodke tudi *štolnina*, na račun katere je župnik pobiral pristojbine za opravljene obrede.

Poseben dohodek je starološki župnik prejemal tudi od vikariatov. Ker je župniji z osamosvojitvijo vikariatov odpadel del dohodkov, so morali vikarji župniku leto za letom plačevati določeno odškodnino. Tako se je npr. vikar v Poljanah obvezal, da bo župniku plačeval po 4 beneške marke, vikar v Žireh pa podobno po 2 beneški marki na leto.²⁴⁹

Lepi dohodki, ki jih je prinašalo mesto župnika tudi po drugih župnijah, so bili zelo vabljivi za posameznike, ki so v duhu časa zaradi donosnosti kopicili cerkvene službe. Poučen primer najdemo v Šmartnem pri Kranju, kjer je postal 1327 župnik Ulrik Bojani iz rodu plemenite čedajske rodbine. Bil je kanonik čedajskega kapitlja, leta 1318 mu je bila podeljena župnija Pilštanj, nato je bil izvoljen za kanonika oglejske cerkve, 1326 je dobil kanonikat v karlsburškem kapitlju na Sedmo-

graškem in bil šele 1328 posvečen v mašnika. Kako je pojmoval nastavitve za šmartinskega župnika, se vidi iz tega, da je dal 1329 dohodke šmartinske župnije za tri leta v najem mošenjskemu župniku proti letni najemnini 60 oglejskih mark.²⁵⁰

Zelo nazorno osvetljujejo razmere dogodki po smrti starološkega župnika Seuela, ki se omenja na tem mestu 1314,²⁵¹ a je bil sicer freisinški prošt. Ko je z njegovo smrtjo 1319 postalo mesto starološkega župnika prazno, je prišlo do hudega spora. Opat benediktinskega samostana v St. Lambrechtu Oto je namreč kot odposlanec svete stolice 16. decembra 1319 ukazal freisinškemu škofu Konradu III. pod grožnjo suspenza, da v šestih dneh prizna kot starološkega župnika z vsemi pripadajočimi dohodki Friderika de Gloyach, kanonika v Brežah,²⁵² proti čemur je Konrad III. 15. januarja 1320 protestiral, češ da ni Friderika nikoli oviral, da zasede omenjeno mesto, pač pa je samo uporabil svoje pravice, ne da bi vedel za Friderika, in je prezentiral na to mesto Emiha de Alzeyja, nakar je le-tega oglejski patriarh slovesno postavil.²⁵³ Emiho je bil vsaj od 1306 dalje kanonik v Freisingu,²⁵⁴ vsaj od 1308 pa tudi prošt ob Vrbskem jezeru.²⁵⁵ Enemu kot drugemu je torej šlo le za kopicenje služb in z njimi povezane dohodke, ne da bi nameravala opravljati službo na loškem ozemlju. Kasneje je starološka župnija pripadla Emihu.

Sl. 23. Pogled na Dražgoše, v ospredju kmetija Novak

V svojstvu starološkega župnika srečamo Emiha prvič 1336, ko je dobil za tri leta oproščenje od rezidencije, zadnjič pa 1345.²⁵⁶ Namesto teh župnikov so opravljali službo pomočniki, s katerimi se je nominirani župnik sam pogodil glede plače.

Končno je freisinška škofija izdatne dohodke starološke župnije usmerila v svojo blagajno. Leta 1352 je namreč dosegla, da je papež Klement IV. župnijo in od nje odvisne vikariate inkorporiral freisinški škofijski menzi z vsem premoženjem in dohodki. Škof se je obvezal, da bo iz teh dohodkov rezerviral za stalnega vikarja (= župnika) kongruo v taki višini, da bo le-ta dostojno shajal in lahko odplačeval vse obveznosti. Po podatku iz 1357 je prejemal loški župnik za škofa Alberta na račun kongruie iz loške kašče ob sv. Martinu 40 modijev župnijske mere (mensure plebanatus) pšenice, 40 rži, 47 prosa, 44 ovsa, dalje 50 piščet in 50 povesmov lanu, ob sv. Juriju pa 50 jagnjet.²⁵⁷ Pač pa so ostale nedotaknjene vse pravice, ki jih je kdo dotlej prejel od papeža in so se tikale raznih dohodkov v zvezi z ustreznimi cerkvami in beneficiji.²⁵⁸

Marsikateremu na loškem ozemlju nameščenemu in tod bivajočemu duhovniku opravljanje duhovniškega poklica ni bila edina služba. Iz njihovih vrst je zemljiški gospod postavljajl posameznike na odgovorna upravna mesta v loškem gospostvu. Viljem Loški (de Lok) je bil npr. župnik v Šmartnem pri Kranju (vsaj 1280—1293),²⁵⁹ a je opravljal tu pa tam tudi kaščarske posle.²⁶⁰ Podobno je Ulrik, kaplan na loškem gradu, vrsto let (vsaj 1313—1318) hkrati služboval kot loški notar oziroma oskrbnik.²⁶¹

II. LOŠKO GOSPOSTVO OD SREDE 14. DO SREDE 15. STOLETJA

1. Položaj loškega teritorialnega gospostva; zametki samostojnih patrimonialnih gospostev

Dobro razmerje, ki je vladalo po Otakarjevem padcu med Habsburžani in freisinškim škofom (gl. str. 17), se je sčasoma temeljito spremenilo, kar je vodilo proti sredi 14. stol. do kritičnega položaja freisinške loške posesti. Ko so namreč Habsburžani 1335 postali neposredni vladarji nad vso Kranjsko, so se kot deželni knezi na vse načine trudili, da čimbolj zaokrožijo svojo posest, pri čemer niso izbirali sredstev. Kriza je dosegla vrhunec, ko se je Rudolf IV. nasilno polastil celotnega loškega gospostva in ga brezobzirno zastavil celjskim grofom za 6000 gld. Kritična situacija je bila rešena šele s smrtjo Rudolfa IV., ko je prišlo do poravnave in je freisinška škofija za škofa Pavla spet postala gospodar nad loškim gospostvom (1365).¹ Tu pa tam so se Habsburžani v naslednjih letih pokazali proti škofu celo naklonjene. Tako je dal vojvoda Viljem 1397 privilegij, na podlagi katerega ni smel biti klican pred ograjno

sodišče v Ljubljano nihče, ne od nameščenskega osebja ne od podložnikov z loškega gospostva razen v primeru, če bi to posebej ukazal deželni knez.² Toda bolj kot naklonjenost je bilo čutiti težnjo Habsburžanov, da si kot deželni gospodje laste določene pravice nad gospostvom. Ta odnos jasno nakazujejo izjave o zvestobi, ki so jih morali dajati Habsburžanom freisinški škofje (npr. Pavel 1366, Herman 1415, Nikodem 1422). Prav tako je značilno, da je bilo dolga leta (še 1426) ob sedisvakanci gosposščinsko nameščenstvo podrejeno deželnemu gospodu, a ne freisinškemu kapitlju.³

Povezava med loškim gospostvom in zemljiškim gospodom je spričo habsburške politike močno popustila. Rahljanje vezi je tako napredovalo, da so nekateri freisinški škofje za ceno loškega gospostva skušali reševati svoje finančne zadrege. Ko je škof Bertold (1381—1410) ob imenovanju moral plačati Rimu 4000 gld., se ni pomišljal zastaviti za to vsoto nevarnemu sosedu, ortenburškemu grofu Frideriku in njegovemu bratu Albrehtu, mimo celotne posesti na Dovjem in besniškem ozemlju tudi Stari grad pod Lubnikom, na Sorškem polju pa ves godeški in praški urad ter celotni predel severno od Žabnice, kjer si je pridržal le stra-

Sl. 24. Škof Konrad V., ki ga je umoril njegov sluga na loškem gradu 1412 v prepričanju, da bo našel pri njem 5000 zlatnikov

žiške viničarje.⁴ Še izrazitejši primer srečamo 1417. Takrat je potreboval freisinški škof Herman, nezakonski sin Hermana II. Celjskega, za svojo potrditev v Rimu 10.000 gld. Vsoto si je izposodil od očeta, za kar mu je zastavil celotno loško gospostvo z vsemi dohodki za štiri leta.⁵

Utrditvi freisinške oblasti nad loškim gospostvom vsekakor niso bili v prid spori v vodstvu freisinške škofije. Po smrti škofa Nikodema (1443) sta namreč na sedežu freisinške škofije nastopila dva škofa. Eden teh, Henrik, se je med sporom polastil gradov v loškem gospostvu in jih obdržal vse do 1448. Preden se je Henrik odpovedal freisinški škofiji, je izročil loške gradove kralju Frideriku Habsburškemu, ki jih je nato v naslednjem letu (1449) vrnil freisinški škofiji.⁶

Hujše posledice je rodila kriza, v kateri se je loško gospostvo znašlo proti sredi 15. stol. v zvezi s sporom med Celjani in Habsburžani, spričo katerega se je zaostriło razmerje med Celjani in freisinškim škofom. Ker je celjska posest, obsegajoča polhograjsko in radovljiško gospostvo ter nakelski in primskovski urad, s treh strani oklepala loško gospostvo, je bila loška posest močno ogrožena. Za zavarovanje loškega gospostva je moral freisinški škof določeno dobo vzdrževati posebno posadko, za katero je izdajal take vsote, da je postajalo loško ozemlje vse manj rentabilno. Kritično je bilo zlasti leto 1439, ko je bila okolica Škofje Loke torišče krvavih bojev med Celjani in cesarsko vojsko. Tudi po izumrtju Celjanov se loško ozemlje ni oddahnilo, kajti boj za celjsko dediščino se ni izognil loškemu gospostvu. V skladu s Celjsko kroniko naj bi 1457 celjski vojskovodja Jan Vitovec razrušil Škofjo Loko, kar deloma potrjuje freisinški vir, ki omenja škodo, ki jo je povzročil takrat Vitovec v Bitnju.⁷

Z izumrtjem Celjanov je postajalo spet vse bolj pereče mejno vprašanje na najbolj občutljivi točki loškega gospostva — na besniškem ozemlju, kjer so Kranjčani hoteli spremeniti v svoj prid deželoskosodne meje in je spor trajal skoraj dvesto let.⁸ Sicer je bila pa meja loškega gospostva v tem razdobju ustaljena. Razne drobne mejne spore so gospostva reševala na miren način.

Večja nevarnost je pretila gospostvu z *notranje strani*. Znotraj meje loškega gospostva so se namreč dvigale nekatere rodbine, ki so bolj ali manj uspešno širile svojo posest na škodo homogenosti loškega gospostva.

Sredi 14. stol. se je pojavil *rod Nikolaja Loškega*, ki je mogoče izviral iz rodbine Loških vitezov. Nikolaj je bil loški oskrbnik vsaj v letih 1349—1367. Leta 1352 je Nikolaj dobil od freisinškega škofa v fevd zase in za svoje potomce cvinger na Lontrku skupno z jarkom od stolpa do lesenega mostu čez Soro, kamor je vodila pot z Lontrka. V istem kompleksu je bila zidana hiša z dvorom, ki jo je Nikolaj kupil od Janža Froelicha. Omenjena hiša je bila oproščena mestnega davka in jo je lahko prodal ali zastavil; pač pa bi hiša v tem primeru izgubila privilegij oprostivte.⁹

V freisinški službi sta bila tudi Nikolajeva sinova Janž in Štefan. Štefan je opravljal na Starem gradu posle gradiščana in je imel od freisinškega škofa v fevdu polovičen dvor v Škofji Loki, dve hubi v Binklju

ter po eno hubo v Zmincu, Žabnici in na Godešču. — Janž se omenja 1396—1398 kot loški sodnik. Njemu je pripadal kot fevd stolp v mestnem obzidju, dvor in dve hubi v Stari Loki, dalje dve hubi v Zmincu, po ena huba v Virmašah, Žabnici, na Godešču in v Besnici Pod Rovnikom ter dva mlina v Škofji Loki. Po Janžu je pripadala njegova posest sinovoma Melhiorju, ki je bil gradiščan na Zgornjem stolpu, in Baltazarju. Temu imenju sta brata priključila še po eno hubo v Žabnici, Hosti in na Godešču. Rodbina je imela lepo posest tudi na besniškem ozemlju. Janž Loški je imel v fevdu stolp v Zgornji Besnici s tremi hubami, ondotni gozd in pravico do ribolova. Tem fevdom so bile dodane še štiri hube v Zabukovju, dvor v Rakovici, štiri hube v Stražišču in ena huba pod Poljšico. Za dedičev obeh bratov se je posest drobila. Loški cvinger je 1449 pridobil freisinški škof Janez, besniški fevdi so pa v celoti 1450 pripadli Juriju Lambergerju.¹⁰

Medtem ko je rod Nikolaja Loškega izginil z loške pozornice brez sledu, se je na puštalskem ozemlju razvilo *gospodstvo*, ki se je sčasoma povsem oddvojilo od matične gosposčine (gl. str. 53). Konec 14. stol. sta bila v Puštalu dva fevdna dvora. Enega je imel v posesti loški meščan Jan Wngo, drugega s pripadajočim okoljem Peterlein Puštalski. Kasneje srečamo v virih le en dvor. Peterleinov sin Gal je bil proti sredi 15. stol. loški oskrbnik. Skupno z bratom Jurijem je imel 1421 kot freisinški fevd v posesti razen dvora še eno hubo na Godešču, dve hubi v Fojkah ter domec z vrtom pri loških mestnih vratih.¹¹

Zgodaj naletimo tudi na zametke kasnejšega *starološkega gospodstva*. Fevdna knjiga omenja 1392 v Stari Loki dva cela in en polovičen dvor. Polovični dvor je mogoče istoveten s poslopjem na Fronovn. Tudi cela dvora sta ležala v bližini starološke župne cerkve. Eden je pripadal Janžu Loškemu, oziroma njegovima sinovoma (gl. zgor.). Drugega je imel v fevdu 1392 loški meščan Janž Bischof skupno s tremi hubami na Trati pri Škofji Loki in mlinom v Škofji Loki ob Poljanščici. Leta 1421 je dvor pripadal Elizabeti, vdovi po Liebenbergerju, ki je imela razen tega še od freisinške škofije v fevdu pet hub v Besnici, dve v Bitnju, tri v Žabnici, eno v Virmašah ter sedem na Jami. Vsi Elizabetini fevdi so 1423 pripadali Janžu Liembergerju, vendar se je začela posest kmalu nato drobiti in je deloma prešla v roke Jurija Lambergerja.¹²

Hkrati se je začelo razvijati v območju stražiškega ozemlja *šent-petrsko gospodstvo* (Schrottenthurn) z jedrom v Št. Petru, ki je bil freinskemu škofu tako zgodaj odtujen, da ga loški urbarji sploh ne omenjajo. Pet ondotnih hub je imel skupno s štirimi hubami v Stražišču 1421 od Freisinga v fevdu Janž Peisser, ki je bil 1422 gradiščan na Starem gradu. Po očetu so podedovali te fevde otroci Ahac, ki je 1449 služboval kot gradiščan na Zgornjem stolpu, Ana in Marjeta.¹³

Loško ozemlje je bilo torej proti sredi 15. stol. teritorialno načeto predvsem po rodbinah, katerih člani so bili v službenem razmerju do freinskoga škofa in ki so položili temelje samostojnim zemljiškim gospodstvom znotraj teritorialnega loškega gospodstva. Do neke mere so na

Sl. 25. Grad Schrottenthurn

drobljenje freisinške zemljiške posesti vplivale tudi posamezne cerkvene in verske ustanove, ki so bile deležne raznih volil in so deloma skušale tudi z nakupi povečati svojo posest (gl. str. 102 sl.), v manjši meri pa tudi meščani, ki so si znali tu pa tam pridobiti kako zemljišče. Sicer zelo številni neviteški majhni fevdi, ki so zajemali po Gorajtah v največji meri le rovtarske parcele, niso niti v najmanjši meri ogrožali teritorialne enotnosti loškega gospodstva.

Kot je razvidno iz podrobne razčlenitve, se je odtujeno ozemlje še vedno v glavnem omejevalo na Sorško polje, kjer je bila drobljenju predvsem izpostavljena neposredna okolica Škofje Loke, pa stražiško-besniško območje, kjer je tekmovanje med Ortenburžani in loškim gospodstvom pustilo nepopravljive sledove. Tako je bilo na besniškem ozemlju število freisinških fevdnih hub na začetku 15. stol. skoraj v ravnovesju s kmetijami, ki so bile pod neposredno freisinško upravo združene v poljšiški urad. Vrsta kmetij je bila pa v lasti Ortenburžanov, ne da bi jih vezala kakšna fevdna obveznost do freisinške škofije. Od teh kmetij so bile tri spodnjebesniške združene s primskovskim uradom. Ko so

Ortenburžani izumrli, je prešlo njihovo ozemlje v posest Celjanov, od teh pa v last cesarja Friderika III.¹⁴

V nasprotju s Sorškim poljem in besniškim ozemljem je ostala freisinška posest po Poljanskem in Selškem še vnaprej skoraj povsem enotna, saj so bile tod prava redkost kmetije, ki so se izmuznile neposredni lasti loškega gospostva in so pripadle bodisi cerkvi, bodisi posameznim zasebnikom.

2. Razvoj fužinarstva v Železnikih

Ko je bila proti sredi 14. stol. zaključena velika načrtna kolonizacija loškega ozemlja, je ostalo zunaj naselitve le še zelo odmaknjeno in neugodno ležeče hribovito ozemlje, od katerega si zemljiški gospod skoraj ni mogel obetati večjih donosov, ki bi jih moglo nuditi obdelovanje zemlje. Toda podjetni duh kolonizatorja je našel v tej situaciji novo gospodarsko torišče. Na ozemlju, kjer se kmetsko naseljevanje ni obneslo, kot dokazujejo že do 1291 propadle kmetije v Škovinah, je do srede 14. stol. zraslo izrazito novo gospodarsko središče — *Železniki*, ki ga je poklicalo v svet železarstvo.

Za železarstvo na loškem ozemlju so bili dani ugodni naravni pogoji, ki so bili dotlej le primitivno izrabljeni (gl. str. 72). Da je zemljiški gospod že nekaj časa sem pravilno vrednotil gospodarski pomen rudarstva, dokazuje njegova težnja po pridobitvi rudarskega regala, ki mu je na Kranjskem res pripadel 1277 (gl. str. 17). Oprt na rudarski regal je mogel zemljiški gospod v naslednjih desetletjih posvetiti večjo pozornost tudi tej gospodarski panogi, s katero so se začeli kaj kmalu ukvarjati poklicni železarji, ki so železarstvo v razmeroma kratkem času temeljito dvignili. Primitivne majhne vetrne peči so se začele polagoma umikati večjim, ki so jih postavljali ob vodi kot pogonski sili. Ni slučaj, da naletimo že v urbarju 1291 na štiri poklicne železarje v freisinški Mojstrani.¹⁵ Kazno je, da so le-ti skupno postavili topilnico, vzajemno kopali in talili rudo ter na skupen račun prodajali železo.¹⁶

Oprt na te izkušnje je freisinški škof utemeljil Železnike, ki so jim dajali pečat podjetni Furlani. Le-te je zemljiški gospod poklical z očitnim namenom, da uvedejo na tleh loškega gospostva naprednejši način pridobivanja železa.

Prva listina, ki govori o teh vprašanih in poteka iz 1354,¹⁷ je dokaj zgovorna. Govori o poklicnih železarjih (eyssner meister) z deloma značilnimi romansko zvenečimi priimki. Listina ugotavlja, da so železarji Jacomo, Barthlme Zschab, Muron Silvester, Monfiodin in njegov brat Jakob gospostvu zvesto služili. Zato škof podeljuje in potrjuje njim in njihovim dedičem pet kovačnic (schmitten), da delajo tam železo s pravicami, ki so jih dotlej imeli.¹⁸

Iz listinskega teksta je razvidno, da furlanski železarji niso prišli v Selško dolino šele 1354, pač pa so morali biti tod že določen čas, v katerem se je škof mogel prepričati o njihovi zvestobi. Listina govori

Sl. 26.
Plinada v Zgornjih
Železnikih

le o kovačnicah, v katerih so seveda kovali železne mase v droge, primerne za prodajo; nič pa ne vemo iz listine o rudarjih ne o talilnih pečeh. Mogoče so bili tudi ti Furlani spočetka navezani na dobavo železa, ki so ga še takrat pridobivali freisinški podložni kmetje s taljenjem v vetrnih pečeh. Vendar je že tedaj ta način pridobivanja nedvomno nazadoval, saj so morale železnikarske kovačnice nujno težiti za tem, da čimprej postavijo ob svojih obratih tudi sodobno urejene talilne peči, ki jim je mehove gonila voda. Povečane talilne peči so dajale mase (volke), ki jih ni bilo več mogoče ročno obravnavati. Zato so podjetniki morali preiti na velika kladiva (vodne norce) na vodni pogon, ki so zmogla deliti velikega volka v manjše mase.¹⁹ Podjetni duh selških železarjev se

pa tudi pri tem razvoju ni zaustavil. Kaj kmalu je strnil talilne peči in kladiva pod eno streho in tako utemeljil obrat z nazivom fužina.²⁰

Skoro ni dvoma, da je namreč treba dve od 1396 v mejah loškega gospostva omenjenih fužin²¹ postaviti v Železnike. Povsem dokazano pa sta bili tod dve fužini vsaj 1426. Fevdna knjiga namreč tedaj govori o tako imenovani zgornji fužini v selškem uradu;²² upoštevajoč to oznako moremo sklepati, da je bila takrat nekje v neposredni bližini tudi spodnja fužina. V isti fevdni knjigi najdemo tudi sicer nedatiran podatek, ki navaja, da je veliko kladivo obdelovalo dnevno po 24 centov (1344 kg) železa.²³ Zraven zgornje fužine so ležale kovačnice z manjšimi tezalnimi kladivi (cajnarice), kjer so izdelovali železne palice — šibike (cajne) kot polfabrikat za izdelovanje žebļjev.²⁴

Ob takem živahnem fužinarskem razmahu v Železnikih se je seveda vse bolj uveljavljala delitev dela. Medtem ko so bile v zgodnji fazi oblikovane majhne rudarske tovarišije, v okviru katerih so si rudarji in kovači menjavali vloge, je fužinarski obrat postavil določene meje. Vse številnejši postajajo poklicni rudarji, ki niso več kopali rude samo na površju. S taljenjem so se ukvarjali bolj in bolj poklicni talilci. Rastoči obrati so postavljali vedno večje zahteve strokovno izvežbanim kovačem.²⁵ Za dobavo vse večjih količin oglja so bili potrebni številni drvarji in oglarji. Pri tem so sodelovali zlasti kmetje v naselbinah v območju prostrane Jelovice, ki je bila z obsežnimi gozdovi neizčrpen vir za oglarstvo.

Razvijajoče se fužinarstvo pa ni proizvajalo samo železa. V kovačnicah so se fužinarji že zgodaj lotili tudi izdelovanja žebļjev. Vprašanje je, koliko je utemeljeno mnenje, da je šele napredek loških žebļjarjev, ki so tovorili iz železnikarskega železa izdelane žebļje skozi Železnike v Furlanijo, pobudil Železnikarje, da so začeli s to obrtjo.²⁶

Navzlic močno razviti delitvi del pa je bil v rokah fužinarjev celoten proces; v plavžih so topili rudo in pridobivali težke železne mase, ki so jih fužinarska kladiva oblikovala v cagle; v cajnaricah so izdelovali šibike, ki so jih fužinarji kot žebļjarski podjetniki dajali dalje prekovati v žebļje.²⁷ Žebļje so izdelovali v kovačnicah, imenovanih vigenjci. V vsakem vigenjcu je bilo več ognjišč (ješ), kjer so kot gorivo uporabljali oglje, ki so ga razpihavalih mehovi na vodni pogon. Okrog ješe je bilo več hrastovih panjev z nakovali. Vsaka ješa je imela skupen ogenj za vse kovače.²⁸

Iz delovnega tovarištva prvih poklicnih topilcev se je sčasoma razvilo fužinarsko deležništvo. Pojav deležništva je narekovala živa potreba. Že sama proizvodnja je zahtevala, da so bili mojstri čimbolj vzajemni. Vse bolj razvijajoči se obrati so pa terjali znatna denarna sredstva, ki jih je posameznik težko sam premogel. Potreba po kapitalu je sčasoma odpirala vrata v to družbo domačim in tujim petičnim trgovcem, s čimer je prevladujoč romanski fužinarski element polagoma začel stopati v ozadje.²⁹ Tako so npr. dobili 1426 v fevd zgornjo fužino s kovačijo in polovico njive štirje družabniki,³⁰ ki so plačevali na ta račun v urbar letno po dve beneški marki. Med temi je bil, sodeč po imenu, romanskega

porekla samo Niclas der Mat, ki je vsekakor istoveten z Niclasom, sinom železnikarskega fužinarja Jacomata.³¹ Drugi deležniki, sinova Lovrenca Rumplerja Andrej in Jurij ter Marin Kukavec (Kukawicz) dajo slutiti glede na imena nemško in slovensko poreklo. Romansko poreklo je pa sčasoma tudi sicer bledele. Na asimilacijo z domačim prebivalstvom kaže priimek železnikarskega podjetnika Nikolaja Čaneticha,³² kjer je bila prvotnemu imenu Zanetti dodana slovenska končnica -ič. Zanimiva je primerjava imen deležnikov iz 1501. Takrat srečamo v Zgornjih Železnikih fužinarje z naslednjimi imeni: Peter Peer, Joraj, Spindler, Matija Janezov sin, Lovre Amota, Peter Pyrinn; v Spodnjih Železnikih so omenjeni fužinarji Jakob Andreasch, Jerne Andreasch, Matija Piro, Janž Casparin, Gabriel in Tone ter Andrej Stersenn.³³

V skladu s predvidenimi gospodarskimi računi, ki jih je razvoj potrdil, se je zemljiški gospod na vsakem koraku kazal naklonjenega novim podjetnikom, ki jih je spočetka le rahlo vezal na gospodstvo. V listini iz 1354 je bilo samo določeno, da so fužinarji sodno podrejeni loškemu oskrbniku in da plačujejo letno v štirih obrokih vsega 6 mark 40 pfeningov.³⁴ Kako so bili fužinarji zemljiškemu gospodu pri srcu, dokazuje listina iz 1358, po kateri jim je škof podelil skoraj vse dolinsko ozemlje od kamnitega mostu v Spodnjih Železnikih do Jesenovca ter travnik Ješe ob potoku Dašnici; ondi so sekali les, ki so ga smeli neovirano prevažati po ondotni cesti k svojim kovačijam.³⁵

Velikodušnost zemljiškega gospoda do fužinarjev pa ni temeljila samo na gospodarskih računih. Gospodstvo je hotelo imeti v fužinarjih tudi oporo proti notranjim in zunanjim sovražnikom. Ko je 1379 škof Leopold Železnikarjem potrdil stare pravice, na podlagi katerih jih je vezala dajatev v stari višini, ki so jo pa odslej poravnavali naenkrat ob sv. Jakobu, je namreč Železnikarjem naložil novo dolžnost. Odslej so bili dolžni priti na poziv zemljiškega gospodstva v Škofjo Loko s svojimi ljudmi oboroženi in po najboljših močeh braniti freisinško posest znotraj meja loškega gospodstva, kamorkoli bi jih zemljiški gospod ali njegov namestnik porazdelil. Svojega položaja niso smeli zapustiti brez ustreznega ukaza svojih nadrejenih.³⁶

Za kako pomembne je imel zemljiški gospod fužinarje, dokazujejo listini iz 1389 in 1396. Tedaj se je namreč železnikarski fužinar Jacomat obvezal, da hoče stalno ostati na tleh loškega gospodstva.³⁷ S fužinarstvom se je ukvarjal tudi Jacomatov sin Niclas, ki se omenja 1405 kot loški meščan. Tudi njemu je škof Bertold prepustil proti plačevanju običajnega činža pravico do železne rude in fužin v Železnikih. Pač pa je Niclas v nasprotju z očetovo pogodbo lahko stanoval tudi zunaj meja loškega gospodstva, vendar je užival omenjene pravice le do preklica. Na zahtevo je moral Niclas celoten fužinski obrat prepustiti gospodstvu, oziroma ga prodati kakemu freisinškemu podložniku, ki bi prevzel enake obveznosti. Sicer je pa Niclas obrat lahko prodal ali zapustil v oporoki pod gornjimi pogoji.³⁸

Sl. 27. Škof Leopold, ki se je smrtno ponesrečil na Kamnitem mostu v Skofji Loki in je pokopan v nunski cerkvi

Po letu 1379 so škofje potrjevali stare pravice in le-tem dodajali še nove, vendar iz srednjeveških virov podrobnosti v splošnem niso razvidne (1388, 1416, 1423, 1430, 1454, 1475³⁹). Vsekakor je zelo verjetno, da so imeli Železnikarji že v 15. stol. lastnega sodnika (prim. str. 176). Iz kasnejših virov je mogoče ugotoviti, da se fužinarske obveznosti do zemljiškega gospostva vse do konca srednjega veka niso bistveno spremenile. Še dalje jih je vezal činž za fužine, ki so ga po podatkih urbarja iz 1501 plačevali individualno. Takrat sta imeli zgornja in spodnja fužina po osem deležev. Za vsak delež je bilo treba gospostvu odšteti letno po 40 soldov. Medtem ko je pripadal večini družabnikov po en delež, je imel po dva deleža v Zgornjih Železnikih Peter Pyrin, v Spodnjih Železnikih pa Jakob Andreasch in Matija Piro.⁴⁰ Mimo činža je vezala Železnikarje vsaj od 15. stol. dalje tudi dolžnost, da so morali enako kot drugi loški podložniki plačevati ob nastopu novega škofa poseben znesek (weihsteuer).⁴¹

Na ozemlju, ki se ob sistematični kolonizaciji ni obneslo, se je torej osredotočil in se vse močneje razvijal precej privilegiran fužinarski živelj, ki je za dolga stoletja dajal pečat ondotni pokrajini.

3. Obrt in trgovina na loškem ozemlju

V prvih stoletjih loškega gospostva sta se med podložniškim življenjem razvijala drug ob drugem dva družbena sloja, kmetijski in meščanski, med katerima spočetka ni prihajalo do ostrejšje gospodarske diferenciacije. Na podeželju je bilo seveda težišče na poljedelstvu in živinoreji, v mestu pa na obrti in trgovini. Toda hkrati je kmet v veliki meri sam izdeloval tudi tiste obrtne predmete, ki so mu bili nujno potrebni za vsakdanje življenje, prav tako pa se je meščan kar močno ukvarjal tudi s poljedelstvom. Sčasoma pa se je v mestu vse bolj pojavljala tendenca po delitvi dela. Meščanom naj bi bili pridržani obrt in trgovina, podeželsko prebivalstvo naj bi se pa ukvarjalo le s kmetijstvom, kar je seveda izzivalo odpor kmetškega življa. Z razvojem Železnikov se je pojavil še tretji, loškemu gospostvu podrejen družbeni sloj — fužinarski, s čimer je bilo njihovo medsebojno razmerje še teže zadovoljivo usklajevati.

Sicer je te sloje marsikaj med seboj vezalo. Tako so npr. fužinarska podjetja v Železnikih dajala neslutene možnosti za zaposlitev kmetškega življa. V sklopu fužin so našli kmetijski sinovi zaslužka bodisi kot oglarji, kopači železne rude, tovarniki, pa tudi kot delavci v fužinarskih obratih. Podobno je našlo kmetško prebivalstvo spričo močno razvitega tovarništva zaslužek tudi v mestu. Povezava se je kazala tudi med Ločani in Železnikarji. Če so bili loški kovači dotlej navezani predvsem na železo, ki so ga dobavljali podjetni kmetje, se je z vzponom Železnikov surovinska baza temeljito razmahnila. Obilna produkcija v bližini mesta je nedvomno izredno dvignila železarstvo in pa trgovino z železom v Škofji Loki. Nekateri Ločani so se tako intenzivno ukvarjali z železarstvom, da so se jih prijeli značilni priimki; tako se omenja npr. v viru sredi 15. stol. Ločan Petrus Cudo Xelexo (= hudo železo)⁴² ali podobno Georgius Terdo Selexo (= trdo železo) de Lach.⁴³ Trgovski odnosi med Škofjo Loko in Železniki so postali tako tesni, da so nekateri železnikarski fužinarji občasno živeli tudi v Škofji Loki in si tam celo pridobili loško meščanstvo, tako npr. Niclas 1405 (gl. str. 86) ali pa Matija Pyro (von Eysnarn burger ze Lagkh).⁴⁴

Toda vezi, ki so spajale te različne družbene sloje, so bile preslabotne, da bi mogle zadržati sile, ki so delovale v nasprotni smeri. Z rastočo produkcijo v Železnikih je postajala vse večja potreba po oglju; s povečano eksploatacijo gozdov pa so se začela porajati trenja med fužinarji in sosednjim kmetškim življenjem, ki se je bal, da se mu izmakne s kopnenjem gozdnih površin eden izmed temeljev njegovega gospodarstva. — Napeto razmerje med sloji je povzročala težnja Ločanov, da si pridobe obrtni in trgovski monopol, kar je odbijalo železnikarske fužinarje, še v večji meri pa kmetško prebivalstvo.

Ločani so težili za tem, da bi uvažali v Škofjo Loko predvsem le z velikim kladivom grobo obdelano železo, ki naj bi ga v mestu do kraja izdelali v končni fabrikat, kar je bilo seveda v popolnem nasprotstvu

z razvojem železne obrti v Železnikih. Tako so v Škofji Loki podjetnejši in petičnejši med Ločani razmeroma zgodaj postavili cajnarice; sicer naletimo na omembo prvih dveh cajnaric v Škofji Loki šele malo pred 1478, vendar sta le-ti stali tod že prej, saj ju vir označuje kot stari.⁴⁵

Pojav cajnaric nazorno kaže, kako je bilo tedaj v Škofji Loki razvito kovaštvo. Iz vrst loških kovačev so bili vsekakor obrtniki, ki jih je za ustrezna dela pritegovalo gospostvo pri opravilih na gosposočinskih zgradbah; iz rok domačih obrtnikov so verjetno potekali predmeti, ki so jih pri teh delih uporabljali, kot žebli, okovje ipd.⁴⁶ Loški kovači so zelo verjetno sami izdelovali tudi najrazličnejše železne predmete, ki so jih loški trgovci izvažali v svet. Razen žebeljev najrazličnejših vrst in okovij najdemo v virih v tej zvezi podkve, paličasto železo, kratke železne cevi, lemeže ipd.⁴⁷ — Hkrati je bilo seveda kovaštvo izredno močno razvito tudi v Železnikih, kjer seveda o kakem loškem obrtnem monopolu niso hoteli nič slišati.

Vzporedno s kovaštvom so se v Škofji Loki ukvarjali še naprej tudi z obrtni, za katere imamo na voljo podatke že za starejšo dobo; zastopane so pa s konkretnimi podatki tudi nekatere druge obrti, ki so bile vsaj deloma nedvomno razvite tudi v starejšem razdobju. V fevdnih knjigah naletimo na sledove krojačev. Vsekakor so bili tedaj v Škofji Loki dokaj močno zastopani tudi čevljarji. Na tkalstvo kaže pojav Catziana Webra, ki je imel 1459 v Škofji Loki hišo.⁴⁸ V listini 1410 srečamo v Škofji Loki zlatarja.⁴⁹ Konec 14. in v začetku 15. stol. so v Škofji Loki izpričani orožarji. V virih naletimo tedaj tudi na meščana z imenom Nikel (Niklein) Maler, čigar ime verjetno izdaja še stanovsko pripadnost, saj omenja le malo let kasneje računski knjiga slikarja, ki se je med drugim ukvarjal s slikanjem sodov.⁵⁰

Mimo naštetih obrtnih panog so bile nedvomno razvite še marsikatero druge, ki jih viri sicer v Škofji Loki ne omenjajo, a jih je vsakdanje življenje vsekakor pospeševalo.

Ne glede na težnje meščanov, da si pridobe monopol v obrti, se je le-ta še naprej krepko razvijala tudi na podeželju. Sicer ni na voljo kaj prida podatkov o podeželski obrti v tem obdobju, toda vsekakor je bila tod še naprej razvita obrt, ki so jo zahtevale vsakdanje potrebe. Razen tega pa je bilo že tedaj razširjeno kot domača obrt platnarstvo, ki je presegalo domače potrebe, saj se je z loškim platnom proti sredi 15. stol. oskrboval celo zemljiški gospod. Tako najdemo v računski knjigi iz 1437—1438 podatek, da si je freisinški škof tedaj na loških tleh nabavil 99 laktov platna po 19 do 20,3 soldov,⁵¹ dve leti nato pa 48 laktov po 21 do 22 soldov. Nakupljeno blago so omotavali v hodnično platno, ki mu je bila cena 12,5 do 13,5 soldov, in vse skupaj povezovali z vrvo.⁵²

Obrtni izdelki so bili važen, a ne edini predmet *trgovanja*, saj se je trgovina v veliki meri ukvarjala tudi s prodajo kmetijskih proizvodov. Trgovali so prek vsega loškega ozemlja, čeprav je bilo glavno trgovsko središče Škofja Loka, kjer so trgovanju kot po drugih mestih služili tako tedenski kot letni sejmi, o katerih nam pa viri tega časa ne javljajo nič

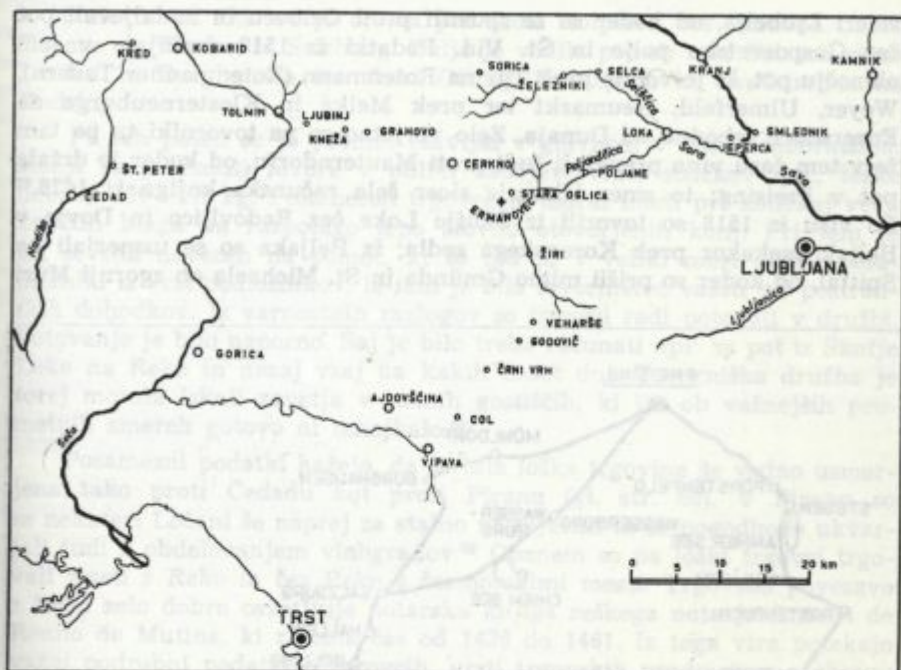
konkretnega. Ni pa bila razvita samo notranja trgovina, saj so nekateri domači proizvodi daleč presegali domače potrebe in je bilo treba zanje iskati tržišče v daljnem svetu. Trgovanje loškega prebivalstva z zunanjim svetom je bilo izredno živo, o čemer nam pričajo razmeroma številni viri.

Škofja Loka je bila v srednjem veku spričo takratnih *prometnih zvez* izredno pomembna ne samo kot središče loškega gospostva, marveč tudi kot kraj, čez katerega je držala pot, ki je povezovala Štajersko z Italijo. Stare trgovske zveze s Čedadom (gl. str. 60) so ostale trdne še naprej. Listina iz 1377 dokazuje, kako je bil Čedad tedaj živo zainteresiran na poti, ki je vezala Škofjo Loko čez Poljansko dolino s tolminskim ozemljem, lastjo oglejskega patriarha, in od tam dalje s Čedadom. Čedad je tedaj hotel na tolminskem ozemlju obnoviti, oziroma na novo zgraditi pot, po kateri naj bi trgovci vozili tudi z vozmi. Patriarh je prošnji ugodil in je Čedadu za kritje stroškov pod določenimi pogoji odstopil eno mitnico za stalno, drugo pa za tri leta. Kako je bil patriarh zainteresiran na tej poti, je razvidno iz nadaljnjega teksta. Zavezal se je namreč, da bodo njegovi tolminski podložniki na cesti opravljali ročno tlako, obenem je pa obljubil, da se bo pogodil s freisinškim škofom, ki naj bi poskrbel za vzdrževanje te poti čez loško ozemlje. Iz virov je razvidno, da je tako imenovana tolminska pot vodila iz Škofje Loke po Poljanski dolini proti Hotavljam in od tam dalje proti Stari Oslici, od koder se je premaknila v območje Planine.⁵³ Nato je pot peljala čez Cerkno in Kartečine ter je dosegla Bačo pri Grahovem, od koder je vodila čez Knežo in Ljubin na Tolmin. Dalje se je držala desne strani Soče do Kobarida, kjer se je združila s potjo, ki je peljala od Trbiža čez Predel v Bovec. Od Kobarida se je pot obrnila v dolino Nadiže, ob kateri je dosegla Čedad.⁵⁴

S čedajsko cesto je bila povezana tudi pot, ki je vodila iz Selške doline čez Sorico na Petrovo brdo; v dolino Bače je bila usmerjena tudi zveza prek Bohinja. V dolini Bače je bilo razpotje; od čedajske ceste se je namreč cepila pot ob Soči navzdol proti Gorici in Brdom. Na živahen promet v tej smeri kažeta mitnici v Cerknem in Koritnici.⁵⁵

Trgovina se pa z loškega ozemlja ni usmerjala samo proti Čedadu, o čemer jasno priča listina iz 1425. Takrat je namreč vojvoda Friderik dovolil loškim meščanom in podložnikom, da smejo uporabljati cesto, ki je vodila v Italijo čez Žiri. Istočasno je uporabnike oprostil mitnine v Ljubljani⁵⁶ in to oprostitev še deset let pozneje podaljšal.⁵⁷ Loškega kašcarja je vezala dolžnost, da je popisal vse trgovce, ki so uporabljali to pot.⁵⁸

Pot iz Škofje Loke do Poljan je bila skupna obema smerema, čez Cerkno in prek Žirov. V območju Poljan, oziroma Srednje vasi, se je žirovska pot ločila od cerkljanske smeri; umakniti se je namreč morala debri pri Fužinah. Stara tovorniška pot je držala čez Zabjo vas prek Dobrave po Karlovški grapi do kmetije Brevc, od koder se je spustila čez hrib proti Dobračevi mimo kmetije Javornik na Žirovskem vrhu. Od Žirov dalje je smer nakazovala Poljanščica vse do Podklanca. Tam se je obrnila na Zavratac in na Veharše, nato pa je peljala mimo Jelenška

Z. VII. Prometne zveze loškega ozemlja z Italijo čez Poljansko dolino

proti Godoviču,⁵⁹ kjer se omenja 1450 na novo ustanovljena mitnica.⁶⁰ Od Godoviča je pot vodila mimo Tešarja, Petelina in Klavžarja na Črni vrh, od koder se je spustila čez Križno goro na Podvelb in od tam dalje na Col. Tod se je pot razdelila; ena smer je peljala čez Gorico na Beneško, druga je vodila prek Vipave na Trst in Piran.⁶¹

Hkrati je bila za loško trgovino izredno pomembna pot, ki je vodila iz Škofje Loke proti Reki. Iz virov ni razvidno, ali so loški tovarniki potovali čez Ljubljano ali pa so, verjetneje, ubirali smer po Poljanski dolini in prek Lučen dosegli pri Vrhniki glavno prometno žilo, ki je vodila čez Planino proti Postojni, kjer se že 1372 omenja mitnica. Od tod se je pot usmerila čez Pivko, Knežak, Šembije v Ilirsko Bistrico in od tam dalje prek Kosez, Rupe in Klane dosegla Reko.⁶²

Tovarnike zemljiškega gospoda je pa vodila pot predvsem proti severu. Tako so po podatkih računskih knjig konec 14. in sredi 15. stol. prevažali vino čez Wölz in Judenburg na Dunaj (1396—1400,⁶³ 1437 do 1441⁶⁴). Vir iz 1518⁶⁵ usmerja to pot prek Železne Kaple, do kamor je Ločane pripeljala prometna zveza čez Kranj in Jezersko.⁶⁶ Iz Železne Kaple so se tovarniki usmerjali na Velikovec, od tam na Grebinje, Breže in dalje čez Neumarkt v Wölz; Wölz so pa seveda lahko dosegli tudi v

smeri Ljubelja, od koder so se spustili proti Celovcu in nadaljevali pot čez Gosposvetsko polje in Št. Vid. Podatki iz 1518 omenjajo v tem območju pot, ki je vodila prek Tur na Rotenmann (Rotenmanner Tauern), Weyer, Ulmerfeld, Neumarkt ter prek Melka in Klosterneuburga na Enzersdorf vzhodno od Dunaja. Zelo verjetno so pa tovorniki tu pa tam že v tem času vino prevažali tudi proti Mauterndorfu, od koder je držala pot v Freising; to smer izkazuje sicer šele računski knjiga iz 1476.⁶⁷ Po viru iz 1518 so tovorili iz Škofje Loke čez Radovljico in Dovje v Beljak vsekakor prek Korenskega sedla; iz Beljaka so se usmerjali na Spittal, od koder so prišli mimo Gmünda in St. Michaela ob zgornji Muri

Z. VIII. Prometne povezave med Škofjo Loko in Freisingom

v Mauterndorf. Od tod je držala pot skozi Holpfern čez Ture do Unter Tauern na Werfen in Salzburg. Dalje je vodila pot ob reki Salzach skozi Laufen in Burghausen ter skozi Otting, Puchspach in Taufkirchen na Freising.

Po teh poteh se je promet razvijal v glavnem v obliki *tovorništva*. Konji so prenašali tovore v obliki zabojev, vreč, sodčkov ipd., težke nekako 150—175 kg. Posamezen trgovec je moral imeti pri količkah večji količini blaga na razpolago lepo število otovorjenih konj. Pri tem je bil seveda navezan na pomoč, ki so mu jo v veliki meri nudili posamezniki iz vrst podložnikov; le-tem je bilo tovarništvo važen vir postranskih dohodkov. Iz varnostnih razlogov so trgovci radi potovali v družbi. Potovanje je bilo naporno. Saj je bilo treba računati npr. za pot iz Škofje Loke na Reko in nazaj vsaj na kakih deset dni. Tovorniška družba je torej morala iskati zavetja v raznih gostiščih, ki jih ob važnejših prometnih smereh gotovo ni manjkalo.⁶⁸

Posamezni podatki kažejo, da je bila loška trgovina še vedno usmerjena tako proti Čedadu kot proti Piranu (gl. str. 60). V Piranu so se nekateri Ločani še naprej za stalno naseljevali in se pogodbeno ukvarjali tudi z obdelovanjem vinogradov.⁶⁹ Obenem so pa loški trgovci trgovali zlasti z Reko in čez Reko s čezmorskimi mesti. Trgovsko povezavo z Reko zelo dobro osvetljuje notarska knjiga reškega notarja Antona de Renno de Mutina, ki zajema čas od 1436 do 1461. Iz tega vira potekajo važni podrobni podatki o trgovcih, vrsti trgovskih predmetov, o obsegu trgovine itd. Seveda je treba upoštevati, da zajema notarska knjiga podatke samo za tisto trgovsko poslovanje, ki je bilo vezano na notarske pogodbe. Zato notarska knjiga glede obsega trgovine še zdaleč ni izčrpna.

V celoti naletimo v tej knjigi v razdobju 25 let na 45 različnih posameznikov, ki potekajo iz Škofje Loke, deloma pa tudi iz Železnikov (npr. 1445 Nikolaj Čanetich). Tu pa tam srečamo pojav, da sta se po dva in dva trgovca povezovala kot družabnika in skupno nabavljala blago. Blago so prodajali trgovcem na Reki, ki so le deloma sodili v vrste reških meščanov. Nekateri od teh so se na Reko šele nedavno priselili. Med temi srečamo npr. poleg Ljubljanačana Martina Cerdi posameznike z našega primorskega, oziroma otoškega ozemlja (Drvenika, Krka, Šibenika), izjemno tudi iz južne Nemčije (Konstance). Mimo reških domačinov so bili pač najštevilnejši trgovci iz Italije, tako iz Benetk, Ferma, Pesara, iz Fano v Abrucih, iz Apulije itd.

V največji meri je šlo za zamenjevalno trgovino. Na Reko so iz Škofje Loke in Železnikov tovorili železo in železne izdelke, med katerimi so prednjačili žebli najrazličnejših vrst. Izvoz železa je bil tako obsežen, da loški trgovci navzlic razvitemu fužinarstvu na loškem ozemlju niso trgovali samo z domačimi produkti; kupčevali so hkrati z železom, ki je nastalo na ozemlju turjaškega gospodstva in je bilo visoko cenjeno, prav tako pa so dobavljali železo tudi s Koroškega. Cena železu je bila dokaj stalna. — Ob vrnitvi so prevažali v Škofjo Loko predvsem olje, ki mu

je cena silno nihala. Razen olja omenja notarska knjiga v tej zvezi le še žafran in v zelo osamljenih primerih sukno ter fige.

Račune so sproti poravnavali, deloma so pa kupčijo kreditirali. Med upnike so bili uvrščeni tako reški kot loški trgovci. Reški trgovci so navadno kreditirali olje, dajali so pa Ločanom za dobavo blaga tudi posojila v denarju. V nekaterih primerih so si reški upniki pridržali pravico, da ob vračanju dolga lahko izbirajo med blagom in denarjem, če jim cena ne bi ustrezala.

Čeprav naletimo na primere, da so bili nekateri loški trgovci močno obremenjeni z dolgovi, vendar srečamo Ločane v večji meri med upniki kot med dolžniki. Niso bili osamljeni primeri, da je šla vrednost po posameznikih kreditiranega železa v stotine dukatov. Kreditiranje so seveda trgovci skušali temeljito zavarovati s pogodbami pred notarjem, kamor so pritegovali tudi po več prič. Pogodbe so obsegale razen podatkov o vrsti, količini in vrednosti dobavljenega blaga zlasti točna določila o blagu, oziroma denarju, ki ga je moral dolžnik upniku dobaviti v točno terminiranem času. Proti prekoračenju termina so se upniki skušali zavarovati z določili o obrestih, hkrati so pa zahtevali tudi primerna jamstva. Dolžniki so jamčili s parcelami, hišami, pa tudi s celotnim premočnim in nepremičnim premoženjem. Navzlic pogodbam in jamstvom pa odplačevanje dolgov ni vedno gladko potekalo.

Obseg kreditiranja daje vsaj približno sliko o živahnem trgovanju z Reko. Tako so bili npr. 1441 reški trgovci dolžni za dobavljeno železo iz Škofje Loke 460 dukatov. Če računamo poprečno ceno železa na 12—13 dukatov za milenij (tj. 560 kg), so torej tedaj loški trgovci prodali na kredit okrog 35—38 milenijev železa, tj. okoli 17,5 do 19 ton, kar je predstavljalo seveda le del loškega izvoza na Reko. Ker tovarniki tudi proti domu niso potovali prazni, nakazujejo podatki o prodanem blagu tudi količino predmetov, ki so jih tovorili z Reke v Škofjo Loko.⁷⁰

Mimo loških meščanov je aktivno posegalo v trgovino tudi samo *zemljiško gospostvo*. Gospoščinska trgovina je temeljila predvsem na predmetih, s katerimi so podložniki poravnavali svoje obveznosti do zemljiškega gospostva. Ker je bilo tedaj težišče na naturalnih dajatvah, ki so po količini znatno presegle potrebe tekočega vzdrževanja, so se v kašči leto za letom zbirale velike količine blaga, ki je bilo namenjeno trgovini.

Med predmeti, ki so bili določeni za trg, je bilo daleč najvažnejše žito (z »f« opremljeni citati v naslednjih odstavkih se nanašajo na račun-ske knjige, ki jih hrani HM). Količinsko je bil na prvem mestu oves, ki ga je bilo v kašči letno na razpolago za prodajo precej čez 1000, tu pa tam celo čez 1400 modijev (npr. 1397—1398: 1405 modijev, f. 31'; 1398 do 1399: 1543 modijev, f. 80'; 1437—1438: 1412 modijev⁷¹). Za manjše količine je šlo pri pšenici, ki so jo 1398—1399 le izjemoma prodali 225 modijev, sicer je šlo na trg normalno letno po 130—140 modijev. Le nekaj več je šlo v prodajo rži, ki jo je gospostvo praviloma dalo letno na trg čez 200 modijev. Pri drugih vrstah žita je šlo za manjše količine (proso,

ječmen); mešano žito se omenja v tej zvezi le v 15. stol. (14. stol.: f. 31', 32, 79', 92, 145).⁷²

Žito je prodajal kaščar v največji meri pozimi in proti pomladi, ko so bile cene za prodajalca najbolj ugodne. Kot je razvidno iz kasnejših virov, je bila v času, ko je bila kašča odprta, ustavljena vsa druga tovrstna trgovina po gospodstvu (gl. str. 219). Loški meščani in prebivalci iz Železnikov so bili tedaj glede nakupa žita povsem odvisni od gospodstva. Tako je zemljiški gospod lahko mirno diktiral cene za svoje podložnike, ki so žito dražje plačevali, kot je bila dnevna cena na običajnem trgu.

Tako je bila konec 14. stol. cena loškimi podložnikom prodanega ovsa ustaljena na 32 soldov za modij, medtem ko so drugi kupci takrat kupovali od istega gospodstva oves po 24, 28 in 30, le izjemoma manjšo količino po 36 soldov (f. 31', 80, 93, 145); v okviru teh zneskov so se cene gibale tudi v 15. stol. (f. 47, 54, 68, 133'). Pri drugem žitu so pa cene zelo nihale. Nepomembno količino ječmena so 1398—1399 prodajali po 32 soldov (f. 32, 80'); v 15. stol. se je ječmenu kot edinemu žitu tu pa tam cena celo znižala na 28 soldov (1437—1440),⁷³ a se je 1441 spet dvignila celo na 36 soldov (f. 122'). — Močno je nihala cena pšenici. V sezoni 1396—1397 je šla v prodajo po 64, 72 oziroma 76 soldov;⁷⁴ v naslednjem letu je poskočila na 88 soldov, a so jo že leto dni nato prodajali po 72 soldov, le lastnim podložnikom je gospodstvo ceno navilo na 80 soldov (f. 31', 79); podobno so se cene gibale tudi v 15. stol. (1437—1438: 60,⁷⁵ 1438—1439: 66, 1439—1440: 80 soldov; f. 47, 54). — Sicer je pri žitu opaziti izrazit porast cen le proti sredi 15. stol., kar je pač v zvezi z vojnimi dogodki (gl. str. 80). Tako je bila cena rži 1397—1400 podložnikom diktirana na 52 soldov, medtem ko je gospodstvo takrat rž prodajalo drugim kupcem, med katerimi srečamo tudi loškega oskrbnika, po 40—48 soldov (f. 31', 80, 92'). Proti sredi 15. stol. je bila cena rži v stalnem porastu; medtem ko se je 1437—1438 držala še na 48 soldih,⁷⁶ se je v naslednjem letu dvignila na 51 soldov; eno leto kasneje so rž prodajali po 54, leta 1441 celo po 67 1/2 solda (f. 47, 54, 122', 125). Cena mešanemu žitu se je 1437—1440 gibala med 30 in 32 soldi,⁷⁷ a je 1441 poskočila na 45 soldov (f. 122', 125). Proso so 1396—1400 prodajali po ustaljeni ceni po 32 soldov,⁷⁸ medtem ko se je njegova cena proti sredi 15. stol. krepko dvigala.⁷⁹

Mimo žita je bil kot trgovsko blago zelo pomemben tudi sir, ki se pa v tej zvezi omenja le v računskih knjigah 14. stol. Tedaj je bila dajatev v siru še zelo pomembna in se je leto za letom zbiralo v kašči po 12.000 hlebov (1310,⁸⁰ 1396—1400⁸¹). Cena siru je bila za podložnike določena 3 1/2 solda za hleb, medtem ko se je sicer gibala med 2,5 do 5 soldov; v nasprotju z žitnimi cenami torej pri siru loški podložnik ni bil prikrajšan. Največje količine sira je zemljiški gospod prodal pač svojim podložnikom, sicer so pa sir kupovali poleg velikašev, med katerimi se omenjajo loški oskrbnik, Sumrekker, Kreyger, tudi samostani. Medtem ko so loške klarise npr. 1398—1399 nabavile le 125 sirov po nižani ceni 3 soldov, je bilo stiškemu opatu 1396—1397 prodanih 1400 sirov po 4 solde, v naslednjem letu pa 800 sirov celo po 5 soldov.⁸²

Med predmete, ki jih je loško gospostvo postavljalo na trg, spada tudi skromen in kvalitetno zelo problematičen pridelek vin z loškega gospostva. Sicer je pa zemljiški gospod v Škofji Loki prodajal tudi vino z dolenske klevevske posesti, ki so ga v Škofjo Loko tovorili loški podložniki. Pri tem je zanimivo, da je bila cena enemu kot drugemu vinu enaka in je znašala 1398—1399 26 soldov za loško vedro.⁸³

Hkrati je zemljiški gospod za svoje potrebe kvalitetnejša, tako imenovana sladka vina kupoval. Iz računskih knjig sledi, da je loško gospostvo v tem času nabavljalo vina za freisinškega škofa v Trstu, in to letno nekako po 10 do 12 tovorov. Mimo manjših količin muškateleca in vipavca je šlo predvsem za rebulo. Tovornike-tlačane je vedno spremljal poseben nakupovalec, ki je kupil celotno za tisto leto določeno količino vina naenkrat. Vino so tovorili v sodčkih, ki so držali nekako po 1 1/2 urne (1439, f. 56'). Urna rebule je veljala v letih 1439 in 1440 1 marko 8 soldov do 1 marko 12 soldov (f. 56', 71'). Preden je bilo vino na mestu, so seveda stroški dokaj narasli. Določena nagrada je pripadala nakupovalcu, delno odškodnino so pa dobili tudi tovarniki (gl. str. 101). Posebno nagrado (12—22 soldov) je dobil vsakokrat merilec (f. 51', 56', 71', 124). Na poti do Škofje Loke je bilo treba poravnati mitnino na treh mestih (f. 51'), med drugim v Trstu in »Gutenlagk«⁸⁴ ob poti, ki je vezala Tržaški zaliv z Gorico;⁸⁵ mitnina se je gibala med 31 in 80 soldi.⁸⁶ Med vsakoletne stroške v zvezi s prevažanjem vina sodi tudi 24 soldov, ki jih je prejemal leto za letom slikar za opremljanje sodčkov s freisinškim grbom (1437—1441).⁸⁷

Razen vina so loški tovarniki tovorili zemljiškemu gospodu tu pa tam platno (gl. str. 89), pa razne kožice. Tako si je 1439 freisinški škof nabavil na loških tleh 20 kunjih kožic po 52 soldov in 50 po 32 soldov; dal jih je strojiti, kar ga je veljalo po 3 solde od kosa. Istega leta si je dal oskrbeti tudi 32 lisičjih kož po 24 soldov, strojenje teh ga je veljalo nadaljnje 4 solde za kos (f. 57). Naslednjega leta je kupil le še 15 kunjih kožic (f. 71).

Že samo oskrbovanje zemljiškega gospoda z loškim platnom nakazuje živahno obrt in trgovanje na tleh loškega podeželja, o čemer pričajo v zvezi s prepovedjo podeželskega trgovanja (1451) naštetih predmeti. Med tem blagom le delno naletimo na predmete, ki so jih kmetje sami pridelovali, kot prašiče, pleča, prekajeno slanino, kože; v seznamu je marveč tudi železo, olje in vino — torej proizvodi, do katerih so mogli kmetje priti le z nakupom oziroma zamenjavo. Kmetje se torej niso ukvarjali samo z drobno trgovino v svojem območju, marveč so na lasten račun kupčevali tudi z zunanjim svetom. Priložnosti za tako trgovanje je bilo na pretek. Saj je jasno, da se tlačan-tovornik ni vračal iz tujine na svoj dom prazen, marveč je znal pritovoriti raznovrstno blago na svoj račun.

Podeželska trgovina je znala najti ugodno torišče povsod, kjer se je iz kakršnih koli vzrokov zbiralo prebivalstvo v večjem številu. Nedvomno je ugodno vplivalo na razvoj podeželskega trgovanja ustanavljanje cer-

kvenih središč. Vzporedno z zidanjem cerkva so se razvijala pri vsaki le-teh na dan cerkvenega patrona proščenja, ki so zlasti pri pomembnejših cerkvah privabljala množice ljudi; tja so hiteli ljudje od blizu in daleč ne samo zaradi verskih motivov, pač pa jih je privlačevalo v cerkveno središče tudi kupčevanje.⁸⁸ Iz teh skromnih začetkov trgovanja, ki so nastali brez privilegijev, so se razvili prvi letni sejmi na podeželju.⁸⁹ Med te sodi npr. žegnanjski sejem pri Sv. Duhu pri Škofji Loki, ki ga označuje vir tik pred smrtjo cesarja Maksimilijana (1519) kot starega.⁹⁰ Sledove proščenj najdemo tudi sicer v loških računskih knjigah, kjer so vpisani izdatki, ki jih je imelo gospostvo z oskrbovanjem straže ob takih dnevih.⁹¹

Živahno podeželsko trgovanje je vzbujalo vse večje nevolje pri meščanih, ki so se čutili ogrožene v svojih zahtevah po obrtnem in trgovskem monopolu. Pojav ni bil specifičen samo za loško gospostvo, marveč je bil značilen za celotno slovensko ozemlje, kjer je prihajalo proti sredi 15. stol. do hudih sporov med mesti in podeželjem. Čeprav je kmetijska trgovina imela sicer v deželi zagovornika pri plemstvu, ki je računalo, da bo gospodarsko močan kmet laže premagoval naraščajoča bremena, ki so ga vezala do zemljiškega gospoda, si je freisinški škof obetal koristi tudi od loških meščanov. Zato je bil spočetka v večji meri na strani Ločanov. Tako je 1451 dal freisinški škof Janez na prošnjo loškega mestnega sodnika Friderika, loškega sveta in občine obsežne svoboščine. V njih je bilo določeno, da je treba odslej vse blago odpremiti v Škofjo Loko na prosti trg in tam plačevati zemljiškemu gospodu ustrezno mitnino. Nadaljnje trgovanje s temi predmeti je bilo pa pridržano le osebam, ki so v Škofji Loki stanovale (mit aygnem rugk). Še posebej je bilo prepovedano prekupčevanje, ki je moralo biti močno razvito; odslej je bilo prepovedano prestrezati gonjače in od njih odkupovati živino (vole, prašiče), še preden bi jo le-ti prignali na trg. Vsako kršitev naj bi kaznoval oskrbnik oziroma kaščar. Vsa trgovina naj bi se torej odslej razvijala na loškem trgu, predvsem na tedenskih sejmih, ki so bili v Škofji Loki vsako soboto. Nadzorstvo nad trgovanjem je bilo prepuščeno mestnemu sodniku in mestnemu svetu, ki sta morala tedensko kontrolirati pravilnost mer in uteži.⁹²

Kazno je bilo, da je Škofja Loka v svojih težnjah povsem uspela. Porajalo se je samo vprašanje, koliko bo podeželje voljno slediti strogim odredbam.

4. Narodna pripadnost loškega meščanstva. Postopno utrjevanje mestne avtonomije; obveznosti do zemljiškega gospostva

Z rastočim gospodarskim in upravnim pomenom Škofje Loke kot središča loškega gospostva so se krepile tudi vrste mestnega prebivalstva. Glede *narodne pripadnosti* širših mestnih slojev najdemo v virih nekaj prijemljivejših podatkov. Sam pojav, da naletimo v romanskih virih

na slovensko ime Škofja Loka (gl. str. 32), kaže v določeni meri na narodnost tistih Ločanov, ki so imeli neposredno opraviti z ondotnimi pisarji. Konkretnejši vpogled v narodnostno strukturo loških meščanov pa dajejo podatki iz reške notarske knjige sredi 15. stol. (gl. str. 88).

Ta vir omenja 45 različnih posameznikov, ki so potekali z loškega ozemlja; velika večina jih nedvomno sodi med loške meščane. Dvanajst jih zaznamuje notarska knjiga le s krstnim imenom, ki glede narodnosti nosilca seveda ne povedo nič. V treh primerih gre za prvotno poklicno oznako (Mesar, Sostar, Cramer). Izvor dveh imen mi ni jasen (Fainar, Pirlart). Romanski izvor kaže ime Bonferdini, enako tudi Čanetich de Lach, kakor se imenuje železnikarski fužinar, ki se je pa, sodeč po slovenski končnici, že prilagajal slovenski okolici (gl. str. 86). Sicer srečamo le štiri primere, kjer gre za izrazito nemško ime (Arar, Carar = Harrer; Chluch; Bolder Sailer Dolter; Plummssa = Plumschein). Pri vseh drugih oznakah gre za izrazita slovenska imena; nekatera izmed njih merijo na poklic nosilca, medtem ko so posamezni priimki izredno drastični in hudo zafrkljivi. Med slovenske priimke sodijo: Soch; Čerch, Zerch; Sodignidam, Sadgnidam; Schurianac, Scurianac; Cudo Xelexo; Terdo Selexo; Bobach; Scuben, Schubon; Pinçich, Pincho, Pinçho; Maçach; Viçach, Biçach; Blagonam; Slaticuraç, Slatichuraç, Xlatichuraç, Slati, Stlachuraç; Tome; Prasnovrechie; Chos, Chossich; Matiçicho; Clobuçich; Arel; Chonç.

Zbirka imen jasno priča, da je med loškimi trgovci sredi 15. stol. daleč prevladoval slovenski živelj. Pojav je tem pomembnejši, ker je šlo pri navedenih primerih za premožnejšo meščansko plast, kjer bi prej pričakovali tujo infiltracijo kot pri malem meščanu, ki je nedvomno v večini primerov potekal iz loškega sosednjega podeželja.⁹³

Organizacija mestne uprave je v Škofji Loki (gl. str. 61) v smeri utrjevanja *mestne avtonomije* podobno kot v drugih mestih na slovenskem ozemlju le polagoma napredovala. Kot pri drugih mestih se je vsekakor tudi v Škofji Loki sčasoma iz gmajne izločil ožji organ 12 izvoljenih prisednikov (dvanajstija, cvelfarji). Naslednik dvanajstije je bil 12-članski notranji svet, ki ga je spočetka še vedno postavljala veča, a je postal sčasoma vase zaključen organ z bistveno spremenjenim značajem. Notranji svet namreč ni bil organ večje, marveč je bil večji nadrejen in je sam odločal.⁹⁴ Viri omenjajo v Škofji Loki cvelfarje (dy czwelf cze Lok) prvič 1393.⁹⁵ Iz vira ni razvidno, ali je šlo za izvoljene prisednike ali za člane notranjega sveta.

Mestnega sodnika je pa skladno s tekstom o loških mestnih svobodščinah iz 1451 zemljiški gospod tedaj še vedno sam postavljajal. Mestni sodnik je imel tedaj različne kompetence. Predvsem mu je pripadala sodna funkcija v prvi instanci. Sodna kompetenca mestnega sodnika se ni omejevala samo na loške meščane, marveč je zajemala tudi podeželsko prebivalstvo. Na take kompetence meri nedatirana pritožba kmetijskih podložnikov proti Juriju Lambergerju, loškemu oskrbniku v letih 1455 do 1474. Kmetje so tožili, da oskrbnik ne dovoljuje sedeti pri sodnih obravnavah na pojezdah članom dvanajstih ali razumnim ljudem, kakor

je bilo to nekoč v navadi, in je tedaj sodnik (tj. mestni sodnik) rad pomagal kmetom, medtem ko hoče biti sedaj Lamberger oskrbnik in sodnik obenem. Tekst torej nakazuje, da je pripadalo sodstvo nad podložniki tako mestnemu sodniku kot posameznikom iz kmetijskih vrst. Da se sodna kompetenca mestnega sodnika v srednjem veku ni omejevala samo na meščane, kažejo tudi podatki iz 1515, po katerih se je pojezd nekoč udeleževal poleg drugih gosposčinskih nameščencev tudi mestni sodnik z loškimi meščani in dvema besednikoma. — Kot navaja tekst o mestnih svoboščinah 1451, je bil tedaj loški oskrbnik prva prizivna instanca; njegove rzsodbe je bilo mogoče osporavati z apelacijo na freisinškega škofa kot zadnjo prizivno instanco. Plemstvo in duhovščina sta bila seveda izvzeta iz kompetence mestnega sodnika.⁹⁶

Da so kompetence mestnega sodnika v srednjem veku zajemale tudi podeželje, nakazuje tudi tisti člen v tekstu o mestnih svoboščinah iz 1451, ki govori o določbah glede zastavljenih predmetov. Ko je dobil upnik s pravnim postopkom pravico do prodaje zastavljenih predmetov in so mu bili ti predmeti izročeni s sodno listino, je dolžnik lahko te predmete rešil s poravnavo dolga in sicer nepremičnine v roku 6 tednov, premičnine pa v 14 dneh. Če je dolžnik ta rok zamudil, je prišlo do prodaje na javnem trgu v Škofji Loki.⁹⁷ Da se je ta določba tikala vsega loškega gospostva, dokazuje podatek iz 1567⁹⁸ (gl. str. 238).

Mimo sodnih funkcij je pripadalo mestnemu sodniku seveda tudi vodstvo *obče mestne uprave*. Mestni sodnik je nadziral tržišče, obenem je pa skrbel za vzdrževanje in zidanje javnih zgradb in naprav v mestu. Mestnemu sodniku je zemljiški gospod prepuščal tudi mitnino (prim. str. 61).⁹⁹ Večkrat je gospostvo mestnega sodnika pritegovalo tudi k obračunavanju, ki ga je kaščar vsako leto opravljal z zemljiškim gospodom. V virih srečamo tudi primer, da je bil mestni sodnik hkrati gradiščan v Zgornjem stolpu na Kranclju (1398—1401).¹⁰⁰

Razgibano življenje vodilnega mestnega funkcionarja, ki se ni uveljavljal samo znotraj mestnega obzidja, jasno osvetljuje dejavnost mestnega sodnika Friderika, ki ga je zemljiški gospod dolga leta pustil na tem mestu. Računske knjige loškega gospostva dajo slutiti, kakšna vloga je tedaj pripadala loškemu mestnemu sodniku. Leta 1438 se je npr. Friderik mudil v Ljubljani zaradi vprašanja cest; Friderika srečamo tedaj spet kot škofovega zaupnika, ki je nosil velike vsote denarja v Beljak, Friderika je škof pošiljal kot svojega odposlanca v najrazličnejše kraje (na Dunaj, v Beljak, Krapino, Celje, Pišece itd.). Kako je zemljiški gospod cenil Friderikovo dejavnost, najbolj ponazarjajo dohodki, ki jih je bil sodnik deležen. Od letnih 170 gld., ki bi jih Friderik moral odšteti gospostvu na račun sodstva in mitnine, mu je škof v dveh zaporednih letih 1437 in 1438 spregledal po 30 gld. Razen tega je Frideriku prepustil 1438 in 1439 desetino v Žetini, vrh tega mu je pa dodelil 1439 iz kašče po 2 1/2 modija pšenice in rži. — Zanašajoč se na dobre odnose z zemljiškim gospodom je Friderik prosil škofa Janeza, da potrdi loškemu mestu svoboščine, česar pa zaradi smrti ni več dočakal.¹⁰¹

Obveznosti do zemljiškega gospostva so meščani še naprej poravnali le z denarjem. Letno so plačevali davek (gl. str. 61), čigar višina se je sčasoma povsem ustalila. Računska knjiga za leto 1397 navaja davek v višini 75 mark. Podrobni podatki kažejo, da zemljiški gospod nobeno leto ni zahteval od meščanov celotne vsote. V dveh zaporednih letih 1399 in 1400 je popust znašal po 35 mark. Kazno je, da je pri tem popustu kar ostalo; iz računskih knjig 15. stol. (1437—1448, 1476) je namreč razvidno, da je bilo treba plačati na račun mestnega davka globalno vsoto 40 mark; enako vsoto navaja v tej zvezi tudi urbar iz 1501.¹⁰²

Mesto je plačevanje globalno odmerjenega davka po vsej verjetnosti samo razporejalo med mestne obvezance, ki so bili zainteresirani na tem, da je bila obremenitev porazdeljena na čim večje število davkoplačevalcev.¹⁰³ Kot je razbrati iz mestnih svoboščin (1451), so bili podvrženi obremenitvam vsi posamezniki, ki so imeli hišo znotraj mestnega pomerija; izvzeti so bili le posamezniki, ki so bili deležni posebnih oprostilnih pisem zemljiškega gospoda.¹⁰⁴ Tak primer navaja listina iz 1352, s katero je škof oprostil Nikolaja in njegov rod mestnih davščin in stavbnine za njihovo hišo in sosedni dvor na Lontrku (gl. str. 80). — Glavni predmet rednega obdavčevanja je bila torej hiša; tako je imel davek značaj realnega bremena, ki se je držal nepremičnine tudi v primeru, če je hišo pridobila oseba, ki je sicer uživala davčno prostost.¹⁰⁵

Neznatno obremenitev je predstavljala dajatev, ki jo je mesto plačevalo za kopališče; višina tega prispevka je nihala (2—5 mark letno). Ob prepustitvi kopališča mestu je zemljiški gospod dovolil, da si meščani za vsakokratna popravila pridobe les iz gosposčinskih gozdov, medtem ko je moral kaščar poskrbeti za ustrezna tlaška opravila.

Mimo teh obremenitev je vezala meščane dolžnost, da so plačevali od hiše do hiše dokaj neznatno vsoto kot prispevek za zemljišče (stavbnina, klain hofzins, paruus census).

Iz mesta se je stekal v gosposčinsko blagajno še dohodek na račun komornega premoženja, ki je pa vse bolj kopnel. V računskih knjigah iz 14. in prve polovice 15. stol. je ta dajatev deljena posebej na mesto in posebej na podeželje. Do konca srednjega veka so se ti gosposčinski dohodki temeljito znižali. Še 1318 je dajal zemljiški gospod ta urad (*officium camere*) v najem za letnih 30 mark. Leta 1437 je dosegel ta dohodek s podeželja le še 8 mark 40 soldov, medtem ko je padel v mestu, kjer je še 1396 znašal 4 marke 6 soldov, na 1 marko. Leta 1476 so s podeželja pritekale v blagajno na ta račun le še 3 marke 35 soldov, in to izključno iz uradov na Sorškem polju, medtem ko je tedaj ta dohodek v Škofji Loki povsem usahnil.¹⁰⁶

5. Zemljiško gospostvo in podeželski podložniki

Obveznosti podeželskih podložnikov do zemljiškega gospostva so doživele sčasoma določene spremembe. Medtem ko so predstavljale naselbine ob sistematični kolonizaciji glede dajatev neko enoto, v kateri so

bili praviloma vsi kmetje enakomerno obremenjeni, je šel razvoj v tej smeri, da višina dajatev tudi v isti naselbini ni bila povsem enotna. Hkrati so polagoma kopnele redne naturalne dajatve, ki so se vse bolj spreminjale v denarne obveznosti. Žito so oddajale le še kmetije v delu Poljanske doline, zlasti pa na Sorškem polju, kjer je bila ta oddaja še vedno temeljna dajatvena obveznost.

Podrobnosti glede *tlaške obveznosti* viri iz tega časa ne navajajo. Pojav, da so bili proti sredi 15. stol. sicer le prehodno pritegnjeni k tlaški dolžnosti podložniki iz poljšiškega urada (prim. str. 66), kaže, da je hotelo gospostvo to obveznost polagoma razširiti tudi na dotlej privilegirane urade. Seveda so bili loški podložniki s tlako še naprej zelo neenakomerno obremenjeni. Številna drobna tlaška opravila so močnejše zadevala kmete, ki so bili nastanjeni v neposredni bližini upravnega središča. Najhujša dolžnost je bila pač povezana s prevažanjem vina. Pri tem je šlo deloma za vino, ki ga je freisinški škof pridobival s svoje klevevške posesti in so ga v glavnem tovorili v Škofjo Loko. Veliko daljšo pot so morali tovarniki opraviti pri prevažanju tako imenovanih sladkih vin (gl. str. 91 sl.), ki jih je freisinški škof v primorskih krajih nakupoval za svoje potrebe. Za tovorjenje je pripadala tlačanom odškodnina. Za tovorjenje iz Trsta do Škofje Loke je prejel vsak tovarnik po 24 soldov, vrh tega mu je pripadalo še po 4 solde za sir, 1 mera (helm) ovsu in po 16 hlebčkov kruha, spečenega iz približno pol mernika rži (1437, 1441).¹⁰⁷ Za tovorjenje od Škofje Loke do Wölza, oziroma Judenburga, so tlačani prejemale po 16 soldov za sir in seno ter po 32 za četrtno večjih hlebčkov in dve meri (helm — oziroma en kaufmez) ovsu.¹⁰⁸

Razen rednih obveznosti so podložnike bremenile tudi *občasne dajatve*. Mrtvaščine kmetje niso več poravnavali z najboljšo živino (gl. str. 62), marveč so dajali v ta namen določeno vsoto denarja.¹⁰⁹ Ob vsakokratnem nastopu novega škofa so morali prispevati posebno vsoto (weihsteuer, infulsteuer), s katero je škof poravnal stroške v zvezi z novim imenovanjem. Sicer je bilo občasnih dajatev že tedaj gotovo več, vendar iz virov ni na voljo ustreznih podatkov.

Dohodek od *desetine* (gl. str. 75—76) je bil v veliki meri predmet kupčij. Sčasoma so se desetine polastili najrazličnejši gospodje. Tako je sredi 15. stol. le del loških podložnikov oddajal desetino — bodisi celotno, bodisi tretjinsko — freisinškemu škofu. Dobršen del škofu pripadajoče desetinske obveznosti so kmetje poravnavali z denarjem.¹¹⁰

Medtem ko je dobil kmet ob sistematični kolonizaciji kmetijo v užitek po zakupnem pravu prek vsega loškega ozemlja, razen na tleh koroške kolonizacije (gl. str. 62), je sčasoma povsem prevladal dedni zakup po *kupnem pravu*. Tako je podložnik odslej lahko svobodno razpolagal s kmetijo. Vendar mu je gospostvo odvzelo to pravico, če kmet ni v redu poravnal svojih obveznosti tako glede dajatev in tlake kot glede same obdelave. V takem primeru je gospostvo kmeta lahko prisililo, da je hubo prodal zmožnejšemu obdelovalcu. V skrajnem primeru je pa kaščar kar sam naselil na kmetijo drugega podložnika.¹¹¹

Seveda je eno teorija, drugo pa praksa. Če bi bilo ljudi na pretek, bi zemljiški gospod lahko postavljajl ostrejšje kriterije. Sicer je bil pa lahko zadovoljen, če mu je pritekala renta vsaj v glavnem v redu. Saj naletimo npr. konec 14. stol. na tolminski meji na primere, da so posamezniki *zapuščali gosposčino* brez privoljenja zemljiškega gospoda, kar je bilo v teh primerih tem bolj občutljivo, če je šlo za podložnika na sirnici; tak begunec je namreč odvedel s seboj tudi živino. Tako je prišlo 1397 v Oslici do obravnave glede spornih zadev med čedajskim komunom in loškim gospostvom; slednje so zastopali kaščar Ortolf, pisar Geori, loški sodnik in svetovalci ter drugi ugledni ljudje. Obe stranki sta se tedaj pogodili glede teh prebegov tako, da sta bili voljni vrniti ubežnike druga drugi, in to skupno z odpeljano živino. — Ob tej priložnosti je bilo govora tudi o nekaterih drugih vprašanjih, ki kažejo, da je bila *meja* med obema gospostvoma dokaj odprta. Iz listinskega teksta je razvidno, da je bil na loško-tolminski meji živahen promet z živino, ki so jo gonili v obe smeri, očitno v veliki meri zaradi planinske paše. Obe stranki sta se namreč sporazumeli, da smejo podložniki z dovoljenjem zemljiškega gospostva postavljati staje na tleh drugega gospostva; kdor bi ne imel ustreznega dovoljenja, bi mu nasprotna stranka stajo lahko podrla, vrh tega bi pa krivec moral plačati še kazen v višini 1 marke. Da so loški podložniki gonili živino tudi precej prek meje, nakazuje sporazum glede brvi čez Idričjo. Določeno je namreč bilo, naj brv postavijo tisti, ki jo hočejo uporabljati, vendar je lahko gonil živino čez brv najprej tisti, ki je prišel z živino prej do vode. — Tudi glede lova meja ni bila ovira. Obe stranki sta se namreč sporazumeli, da smejo podložniki obeh gospostev prosto loviti medvede in divje svinje, medtem ko je bil lov na parkljarje pridržan gospostvoma.¹¹²

6. Cerkvena organizacija in verske ustanove

Medtem se je cerkvena organizacija na tleh loškega gospostva krepko razmahnila. V mejah pražupnije so se utrdile mlajše župnije s sedežem v Selcih, Poljanah in Žireh; v posebnem položaju je bil vikar v Škofji Loki, ki je sčasoma dobil naslov prošt. Znotraj teh cerkvenih organizacijskih enot so mimo cerkva, ki so dokumentirane že za čas do srede 14. stol. (gl. str. 74), že zgodaj zrasla v ravnini in po hribovju številna druga svetišča. Tako je bila cerkev pri Sv. Duhu vsekakor zgrajena pred 1423 (von Hailigen gaist),¹¹³ enako tudi cerkvi sv. Nikolaja in sv. Vida v Spodnjem Bitnju.¹¹⁴ Srednjeveške freske iz druge polovice 14. in prve polovice 15. stol. pričajo, da so tedaj obstajale cerkve na Suhi, Gostečem in Godešču ter v Crngrobu, Sopotnici, pri Sv. Lovrencu in v Kališih.¹¹⁵ Zelo verjetno je še v srednjem veku zrasla tudi večina cerkva, ki so bile sicer naknadno izpričane šele v urbarju iz 1501 (gl. spodaj). Iz virov ni razvidno, kdo je nosil stroške za te zgradbe. Če bi pri tem odločilno sodelovalo zemljiško gospostvo, bi zelo verjetno našli sledove v ohranjenih

arhivalijah tega časa. Kazno je, da je te bogate kulturne spomenike dal graditi globoko veren kmet, ki je bil gospodarsko toliko močan, da je zmožel te stroške.

Čeprav je točnejša teritorialna razmejitev med župnijami loške pradžupnije znana šele iz urbarja 1501, in to po kasnejšem pripisu verjetno iz 20. let 16. stol., je jasno, da je prišlo do take ureditve že dosti bolj zgodaj. Po citiranem urbarju so bile vključene v starološko župnijo naslednje podružnične cerkve: v Crngrobu, Pevnu, pri Sv. Duhu, v Žabnici, Spodnjem Bitnju, na Križni gori in Planici. — Številnejše so bile podružnice, ki so spadale pod mestnega prošta: mimo kapele sv. Trojice v Škofji Loki, ustanovljene 1516 (gl. str. 152), so bile v tem sklopu še cerkve na Suhi, Godešču, v Retečah, Bodovljah, Brodeh, pri Sv. Lovrencu, v Sopotnici, pri Sv. Barbari, Sv. Andreju, Sv. Ožboltu in na Valterskem vrhu. — Pod župnijo v Selcih so spadale podružnične cerkve na Bukovici, pri Sv. Le-

Sl. 28. Stara
župna cerkev
v Stari Loki

Sl. 29.
Sv. Volbenk
na Poljanskem

nartu, Sv. Tomažu, Sv. Miklavžu, na Bukovščici, v Zabrekvah (Sv. Mohor), v Zgornjih Lajšah, v Kališih, na Jamniku, v Dražgošah, Železnikih, Sorici in Spodnjih Danjah. — Župnija v Poljanah je vključevala podružnice v Gorenji vasi, na Gorenji Dobravi, Hotavljah, v Stari Oslici, Bukovem vrhu, Lučnah, na Gabrški gori, pri Sv. Volbenku, na Volči, Dolenjih Brdih, v Čabračah, Leskovici, na Malenskem vrhu, v Javorjah, Četeni ravni in na Jarčjem brdu. — Z žirovsko župnijo so bile združene podružnice na Dobračevi, Ledinici, Breznici, v Krnicah, Ledinah, na Gorenjem Vrsniku, v Goropekah, Hlevnem vrhu, Zavrattcu, na Vrhu (pri Sv. Treh Kraljih) in Medvedjem brdu.¹¹⁶

V župnijo Soro je bila vključena podružnica na Gostečem. Od cerkva na ozemlju šmartinske pražupnije so pa mimo cerkve v Spodnji Besnici iz tega časa dokumentirane le cerkve v Zgornjem Bitnju,¹¹⁷ Zgornji Besnici¹¹⁸ in na Jami.¹¹⁹

Z inkorporacijo loške pražupnije je pripadla freisinški škofiji desetina, katere višina je delno razvidna iz računskih knjig. Tako je v računskem letu 1396/1397 škofija sprejela na ta račun mimo desetine v naravi tudi 65 mark 40 soldov in 14 gld. v gotovini.¹²⁰ V letu 1437/1438 je desetina

znesla v denarju 45 $\frac{1}{2}$ mark 51 soldov in 15 gl., v žitu-pa 26 $\frac{1}{2}$ modijev pšenice, 39 $\frac{2}{3}$ rži, 53 $\frac{1}{6}$ prosa in 270 $\frac{1}{2}$ ovsa. Glede na prevzeto obvezo je škof tedaj odstopil prifarškemu župniku 27 modijev pšenice, 20 rži, in 9 $\frac{1}{2}$ prosa, razen tega je pa župniku prepustil še 50 jagnjet, 50 kokoši in 50 povesmov prediva.¹²¹ Primerjava z višino župnikove kongrue iz 1357 (gl. str. 78) je le delno mogoča, kajti župnikova mera je bila očitno manjša od loške kaščarske; vsekakor se je dajatev v prosu bistveno zmanjšala, medtem ko je oddaja v ovsu sploh odpadla. Višina drugih oddaj je ostala nespremenjena.

Posebne škofove naklonjenosti je bila deležna župnijska cerkev v Stari Loki, saj ji je freisinški škof Bertold 1389 podaril po eno hubo v Stari Loki, v Veštru in v Crngrobu ter desetino v Dorfarjih, Bitnju in Vincarjih z obvezo, da se dnevno bere v tej cerkvi maša za freisinškega škofa.¹²²

Starološki župnik je imel v pomoč kaplane. Tako srečamo npr. v listini iz 1436 kaplana pri prifarški kostnici sv. Lovrenca,¹²³ ki sta ji bili 1442 podložni 2 hubi na Laborah,¹²⁴ po nedatiranem podatku izpred 1447 naj bi ji pripadale prav tam celo 4 hube.¹²⁵ Leta 1389 se omenja v starološki cerkvi oltar sv. Janeza Krstnika in Evangelista, kamor je tedaj oglejski patriarh postavil Jakoba Luela,¹²⁶ ki mu je freisinški škof dajal letno

Sl. 30. Notranjščina cerkve v Crngrobu

po 13 1/2 marke 30 soldov (1396—1400).¹²⁷ Poseben kaplan je bil nastavljen tudi na gradu. Tod so proti koncu 14. stol. zgradili novo kapelo, ki jo je 1393 posvetil sam freisinški škof Bertold.¹²⁸ Zemljiški gospod pri stroških za kapelo ni varčeval s sredstvi. Ondotnemu kaplanu je loško gospodstvo leto za letom dajalo po 5 1/2 marke 56 soldov, kar je kaplana obvezovalo, da je bral leto in dan tedensko po tri maše. To vsoto omenjajo računске knjige vse dotlej, dokler ni bila v ta namen fundirana posebna ustanova. Zemljiško gospodstvo je vzdrževalo tudi razsvetljavo, za katero je šlo letno po 50—60 funtov olja in 6—12 funtov voska, kar je veljalo nadaljnjih 1 1/2 marke 55 soldov do 2 1/2 marke 66 soldov.¹²⁹ Težke denarje je gospodstvo žrtvovalo tudi za opremo, kar kaže ogromen izdatek iz 1399 v višini 20 mark, ki jih je tedaj zemljiški gospod odštel za mašno knjigo.¹³⁰

Med novimi loškimi verskimi ustanovami tedanjega časa pa je bil pač najpomembnejši *samostan klaris*. Samostan je ustanovil tedanji župnik v Kamniku Otakar, ki je potekal iz rodu Blagoviških. Ko je dobil 1352 predhodni pristanek freisinškega škofa Alberta, da sme po uvidevnosti razpolagati s svojim posestvom v Loki,¹³¹ je šest let nato dosegel tudi soglasje starološkega župnika Hildebranda Haka, ki ni bilo samo formalnega značaja; le-ta je namreč skušal trdno zavarovati predvsem materialne koristi starološke župnije.

Značilna je določba, po kateri je ustanovitelj dal za rekompenciacijo župni cerkvi 76 oglejskih mark, ki naj jih uživajo starološki župniki oziroma vikarji; mimo tega je Otakar župniji odstopil posestvece, ki je ležalo blizu župnišča, ter daroval deset mark za misale v cerkveno uporabo. Tudi z drugimi določbami si je župnik hotel zavarovati dohodke. Župniji je bilo treba odstopiti četrtno dohodkov, ki so potekali iz bogoslužja pri samostanskem oltarju. Če ni bilo končano maševanje pri sv. Jakobu v mestu, se ni smela brati v samostanu nobena maša brez župnikovega ali vikarjevega dovoljenja. Ob delavnikih naj bi smeli nunski kaplani pridigati le redovnicam in to brez zvonjenja. Ob nedeljah naj bi nunski kaplani smeli sicer pridigati pri odprtih vratih, vendar šele po deveti uri; če bi pa hotel opraviti propoved župnik, vikar ali kdo drug z župnikovim dovoljenjem, bi nunskim kaplanom odpadla tudi ta pravica. Pač pa so morali nunski kaplani pridigati za kvadragesimo in druge praznike v loški cerkvi, če bi jih pozval župnik ali vikar. Nunski kaplani so vsekakor smeli spovedovati, oziroma deliti druge zakramente in pokopavati le redovnice ter duhovne osebe; za vse druge osebe v župniji, tudi če so le-te pripadale družinam samo začasno, so morali imeti kaplani posebno župnikovo ali vikarjevo dovoljenje. Če je hotel biti kdo pokopan v samostanu, naj bi se slovesno opravilo izvršilo pri sv. Jakobu in pri župniji z mašami in vigilijami, enako je bilo treba prav tam opraviti ustrezno bogoslužje 37. dan po pogrebu, kakor je bilo sicer v navadi. — Župniku in vikarju ni bilo težko obvezati se k izpolnjevanju pogodbe. Če bi bila pogodba kršena, sta bila dolžna napako v osmih dneh popraviti, sicer bi moral dati župnik po sto mark oglejskemu patriarhu in freisinškemu škofu, za kar je župnik jamčil s celotnim premoženjem.¹³²

133 Nekaj dni nato je oglejski patriarh Nikolaj odobril ustanovitev samostana, hkrati pa naložil samostanu dolžnost, da mora enkrat na leto opraviti za oglejske patriarhe slovesno službo božjo s petjem.¹³³ Kot prva opatinja samostana klaris v Škofji Loki se omenja sestra ustanovitelja Otakarja Gizela (Geysel), vdova po Nikolaju iz Ljubljane. V samostan je še istega leta vstopila tudi njena hči kot sestra Elizabeta.¹³⁴

134 Ustanovitelj Otakar Blagoviški je loški samostan s svojimi sredstvi v taki meri podprl, da je bilo omogočeno vzdrževanje redovnic in nekaj kaplanov.¹³⁵

135 Samostanu je izročil v celoti 37 kmetij z vsemi pravicami. V območju loškega gospostva so ležale le štiri od njih, in sicer na Jami ob Savi. Največ nunskih kmetij, 19 po številu, je bilo v dobski, nekaj pa tudi v mengeški in sorški župniji.¹³⁶

Samostan je imel dobrotnika tudi v freisinškem škofu, ki je redovnicam leto za letom dajal iz kašče po 8 modijev pšenice in prav toliko rži (1396—1400).¹³⁷

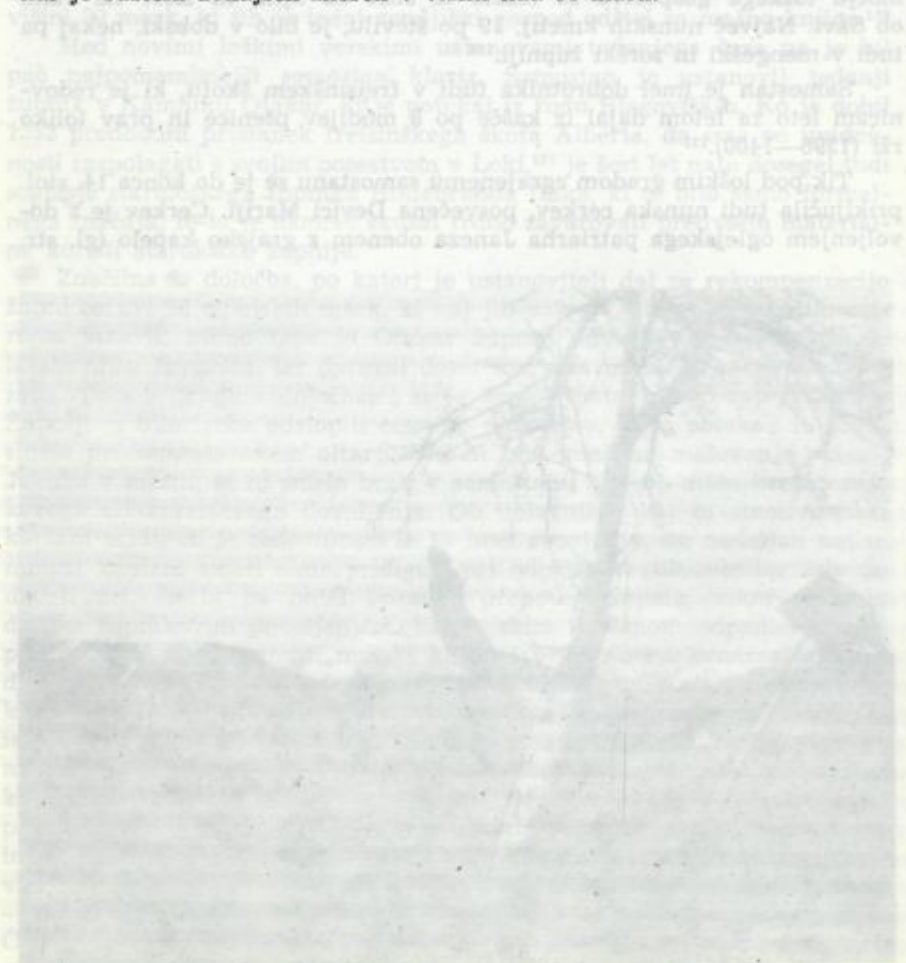
Tik pod loškim gradom zgrajenemu samostanu se je do konca 14. stol. priključila tudi nunska cerkev, posvečena Devici Mariji. Cerkev je z dovoljenjem oglejskega patriarha Janeza obenem z grajsko kapelo (gl. str.

Sl. 31. Virloh

106) posvetil freisinški škof Bertold, ki je hkrati slovesno sprejel v red na novo vstopivše redovnice.¹³⁸

Na razgibano versko življenje v mestu in v bližnji okolici kaže tudi ustanavljanje cerkvenih bratovščin v proslavo svetnikov, ki so bili ljudstvu posebno pri srcu. Tako so se pojavile v Škofji Loki bratovščine, ki so vključevale obrtnike, in to ločeno po posameznih strokah. V Stari Loki je delovala bratovščina farnega patrona sv. Jurija,¹³⁹ ki je bila materialno izdatno podprta, kar nazorno dokazujejo razni nakupi nepremičnin. V letih 1395—1442 si je omenjena bratovščina pridobila z nakupi v okolici Škofje Loke sedem njiv in en travnik ter domec v Virmašah, za kar je odštela dokajšen znesek v višini nad 86 mark.¹⁴⁰

I. LOŠKO GOSPOSTVO NA PRAGU NOVEGA VEKA

I. Obrt in trgovina na loškem ozemlju

Upeh, ki so ga dosegli loški meščani 1451 glede pravice do trgovanja (gl. str. 97), je Ločanom vili novega poganca Monopolna pravica za hotel razdeliti le za obrt. V ta namen so začeli ustanovljati obrtniške organizacije, cehe, prek katerih so se skušali mestni obrtniki posameznih dejavnosti razvitih strok združevati. C. Krmarji v mestu in na podeželju.

LOŠKO GOSPOSTVO OD SREDE 15. STOLETJA DO VELIKIH REFORM V 18. STOL.

Škof Jakob 1517 podelil pravico, da se je za prvi sklopil škof Jakob. Nekatere desetletij mlajši je loščarski ceh (je 1511) v sklopu so bili vključeni mimo kovačev tudi podarji in sidarji. Iz sklopa predloženih obhvalnih povelj je razvidno, da so bili spr. čevljarji in krmarji že dotlej organizirani v cerkvenih bratovščinah, iz katerih so se tudi v tem primeru razvil. Vendar je treba naglasiti, da sta nastala ta dva ceha kot vsi drugi šele z ustanovitvijo plemensko freiburgskega škofa.

Iz najstarejšega čišnjanskega imenika loščarskega ceha, ki je obsegal le samo lina, je razbrati, da so se vključevali v ceh tudi tane obrtniki. Organizacija ni vključevala samo posameznikov iz mesta, marveč tudi iz bližnje okolice, in to od vsega početka namo obrtnikov tudi posamezne oddelke iz mesta (npr. Wolfganga Schwarzl). Od 36 članov v letu 1331 jih je bilo zunaj mesta kar 12, in to po dva v Vitzlaku, Binklju in pa Trati, po eden pa v Virmatah, Pevnu, Moštinu, Žabuki, Javorniku in v območju Sopotnice (Fach).

Vsem obhvalnim poveljem je skupna osnovna zahteva, da smejo sprejeti v ceh samo tisti organizacije, ki ne smejo ogroziti nesovpisane konkurence. Medtem ko so pravila krmarjev in čevljarjev dobesedno vsaka iz druge v različnih področjih deloma enaki, kot so. Kovarji in krmarji so postavljali kot pogoj za sprejem, da je bil povzelen oženjen, pri krmarjih in čevljarjih je moral biti zakončnega rojstva. Krmarji, čevljarji in kovarji so zahtevali, da si kandidat pridobi v določenem času število tako je spr. loščarski meščanski kandidat moral izdelati vsaj 4-5 mojstrov linax, ki je držal 1 metro (licita) šta. Za sinova in zeta mojstrov je bila pri krmarjih in čevljarjih določena nižja pristojnina.

I. LOŠKO GOSPOSTVO NA PRAGU NOVEGA VEKA

1. Obrt in trgovina na loškem ozemlju

Uspeh, ki so ga dosegli loški meščani 1451 glede pravice do trgovanja (gl. str. 97), je Ločanom vtil novega poguma. Monopolne pravice so hoteli razširiti še na obrt. V ta namen so začeli ustanavljati obrtniške organizacije, *cehe*, prek katerih so se skušali mestni obrtniki posameznih močnejše razvitih strok zavarovati pred šušmarji v mestu in na podeželju. Tako so se kar po vrsti obračali na njim naklonjenega freisinškega škofa Janeza krojači (1457), čevljarji (1459) in krznarji (1459) s prošnjo, da jim potrdi cehovska pravila. Iz istega časa poteka tudi kovaški ceh; temu je škof Sikst 1475 potrdil pravila, ki jih je že prej odobril škof Janez. Nekaj desetletij mlajši je lončarski ceh (iz 1511),¹ v katerem so bili včlanjeni mimo lončarjev tudi pečarji in zidarji.² Iz škofu predloženih cehovskih pravil je razvidno, da so bili npr. čevljarji in krznarji že dotlej organizirani v cerkvenih bratovščinah, iz katerih so se torej v tem primeru razvili. Vendar je treba naglasiti, da sta nastala ta dva ceha kot vsi drugi šele z ustanovnim pismom freisinškega škofa.³

Iz najstarejšega članskega imenika lončarskega ceha, ki je obsegal le osem imen, je razbrati, da so se včlanjevale v ceh tudi žene obrtnikov. Organizacija ni vključevala samo posameznikov iz mesta, marveč tudi iz bližnje okolice, in to od vsega početka mimo obrtnikov tudi posamezne odličnike iz mesta (npr. Wolfganga Schwarza). Od 30 članov v letu 1537 jih je bilo zunaj mesta kar 13, in to po dva v Virlohu, Binklju in na Trati, po eden pa v Virmašah, Pevnu, Moškrinu, Žabnici, Javorniku in v območju Sopotnice (Pach).⁴

Vsem cehovskim pravilom je skupna osnovna zahteva, da smejo opravljati obrt samo člani organizacije, ki ne smejo uganjati nesolidne konkurence. Medtem ko so pravila krznarjev in čevljarjev dobredno enaka, se druga v raznih podrobnostih deloma med seboj ločijo. Kovači in lončarji so postavljali kot pogoj za sprejem, da je bil prosilec oženjen, pri krznarjih in čevljarjih je moral biti zakonskega rojstva. Krznarji, čevljarji in kovači so zahtevali, da si kandidat pridobi v določenem času meščanstvo. Krznarji, čevljarji in lončarji so vezali sprejem na mojstrsko delo; tako je npr. lončarski mojstrski kandidat moral izdelati vpricho 4—6 mojstrov lonca, ki je držal 1 mero (helm) žita. Za sinove in zete mojstrov je bila pri krznarjih in čevljarjih določena nižja pristopnina.⁵

je pazil seveda tudi na obrtnike, ki še niso poznali svoje cehovske organizacije. Tako je zadela npr. mesarja Benedikta huda kazen zaradi neustreznega opravljanja obrti. Spočetka je bil obsojen le na denarno globo, nato so mu obrt sploh odvzeli. Ker je obrt navzlic prepovedi še opravljal, je moral dati mestu za kazen 711 desk. Obenem z njim sta bila kaznovana z denarno globo tudi mesar Gašper in njegov pomočnik, ker nista Benedikta pravočasno naznanila.⁶

V duhu časa so imeli cehi močno versko obeležje. Na zvezo med njimi in cerkvijo kažejo npr. sklepniki v prezbiteriju šentjakobske cerkve v Škofji Loki. Tod srečamo med drugim sklepnik krojaškega ceha; ceh je predstavljen z dvema angeloma, ki z velikimi škarjami držita ščit. V isti vrsti naletimo na sklepnik s čevljarškima zavetnikoma sv. Krišpinom in Krišpinijanom, ki sta upodobljena za čevljarško mizo; prvi reže usnje,

Sl. 33. Sklepniki na stropu šentjakobske cerkve v Škofji Loki, ki predstavljajo posamezne loške ceha

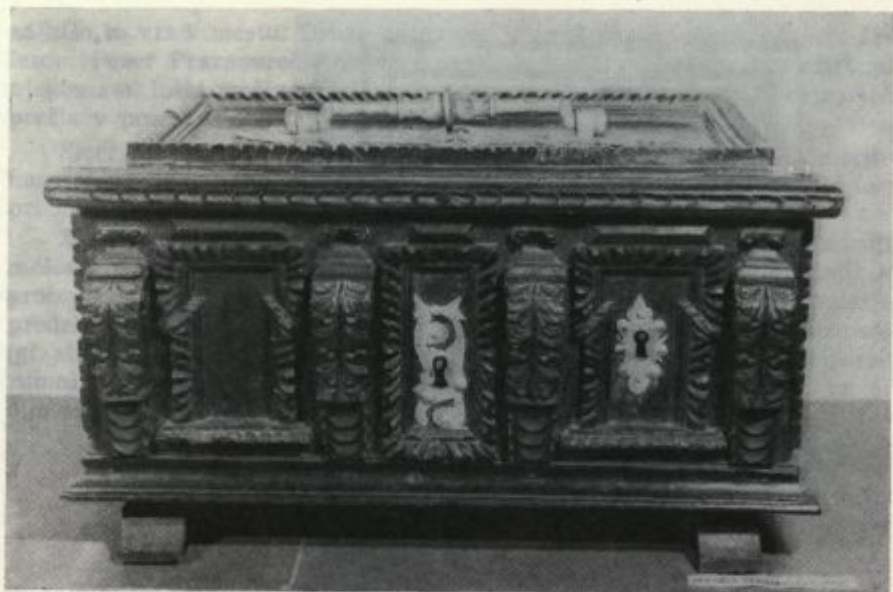

Sl. 34. Bandero
in skrinjica loškega
čevljarkega ceha
z zavetnikom
sv. Krišpinom
in Krišpinjanom

drugi čevljarji; nad obema visi škorenj, spodaj pa je v ščitu usnjarsko rezilo. Na evangelijski strani je predstavljen kovaški ceh z zavetnikom sv. Eligijem (Alojem), ki kuje, oblečen v škofovski ornat, na nakovalu; zraven je videti sprednji del konja, pod okensko polico pa je ščit s kladivom in kleščami.⁹ Vsak ceh je imel patrona; na njegov praznik so se člani ceha obvezno zbrali pri službi božji. Prav tako je bila obvezna udeležba pri procesiji Rešnjega Telesa, kjer so se člani vsakega ceha vrstili v določenem redu za svojim banderom. Enako je bila obvezna udeležba pri pogrebu umrlih članov.¹⁰

Tekoče stroške so cehi krili z obveznimi prispevki novih članov, z rednimi dajatvami, pa z globami, ki so jih plačevali v denarju in vosku.

Člani so se zbirali na sestankih, kjer so volili načelnika, sprejemali novince in ob odprti cehovski skrinjici, svojem nepogrešljivem rekvizitu, ugotavljali, ali je poslovanje v redu potekalo.

Sl. 35. Skrinjica loškega čevljarkega ceha

Sl. 36. Skrinjica in vrč kovaškega ceha, letnica 1708

Sl. 37. Bandero
z zavetnikom
kovaškega ceha
sv. Alojjem
ter skrinjica in vrč

Monopolistične težnje loških meščanov se niso kazale samo v vrstah neznatnejših obrtnikov, marveč so bile žive tudi pri močnejših podjetnikih. Tako občutje je jasno razvidno iz odnosa do nekega Ožbalta, ki je nameraval v 70 letih 15. stol. postaviti v Škofji Loki cajnarico. Ker je Škofja Loka tedaj premogla že dve taki podjetji (gl. str. 89), je prišlo do komplikacij. Škof je hotel prošnji ugoditi, kajti Ožbalt je bil pripravljen plačati visok činž.¹¹ Toda loški podjetniki so ugovarjali, češ da bi jim nova cajnarica delala škodo pri jezu in vodi. Zato je škof naročil loškemu oskrbniku Jorgu Črnomeljskemu, naj delo zaustavi, pač pa naj skuša stranki pobotati in poiskati novo lokacijo, kjer bi novo podjetje ne bilo v škodo starim obratom.¹² Iz virov naslednjih let bi sklepali, da Ožbaltova prošnja ni uspela, zakaj v njih srečavamo v Škofji Loki proti koncu 15. stol. le po dve cajnarici, ki sta ležali v Podnu. Eno od teh je užival celjski padar Jurij Pauernfeindt; 1488 jo je zamenjal z Jurijem Siegesdorferjem, enim izmed vodilnih freisinških uslužbencev v Škofji Loki,

za hišo in vrt v mestu. Drugo cajnarico je imel znani loški trgovec z železom Peter Praznovreča, označen v virih tudi kot Larensakh, oziroma njegov zet, loški meščan Wolfgang Zangkh. Do 1514 je tudi ta cajnarica prešla v posest Siegesdorferjev.¹³

Sicer pa je gospodarska politika loških meščanov naletela na močno nasprotovanje v širših razsežnostih tako pri železnikarskih fužinarjih kot pri kmetskih podložnikih.

Zaradi monopolističnih tendenc Ločanov sta si kmalu stala nasproti meščan in fužinar. Po načrtu loškega kovaškega ceha naj bi v *Železnikih* proizvajali samo surovino in polfabrikate v cajnah, kar bi nato dalje predelovali loški kovači, ki so bili tedaj strokovno že močno specializirani (gl. str. 89). S takim stališčem seveda v *Železnikih* niso mogli biti sporazumni; saj je bilo tod v tem času kaj močno razvito žebeljarstvo, ki pa ni bilo osnovano na cehovski podlagi (gl. str. 85).

Sl. 38. Bandero z zavetnikom lončarskega ceha sv. Florjanom ter skrinjica in vrč

Mogoče meri na to nasprotstvo že vir iz 1487, iz katerega je razvidno, da so hoteli tedaj v Škofji Loki uvajati določene novotarije. Kako močno se je zemljiški gospod zanimal za ta vprašanja, dokazuje naročilo oskrbniku Jakobu Lambergerju, naj le-ta nič ne ukrene, dokler ne bo škofu o tem osebno poročal, oziroma dokler ne bodo prišli v Škofjo Loko škofovi odposlanci, ki naj bi zaslišali obe stranki.¹⁴

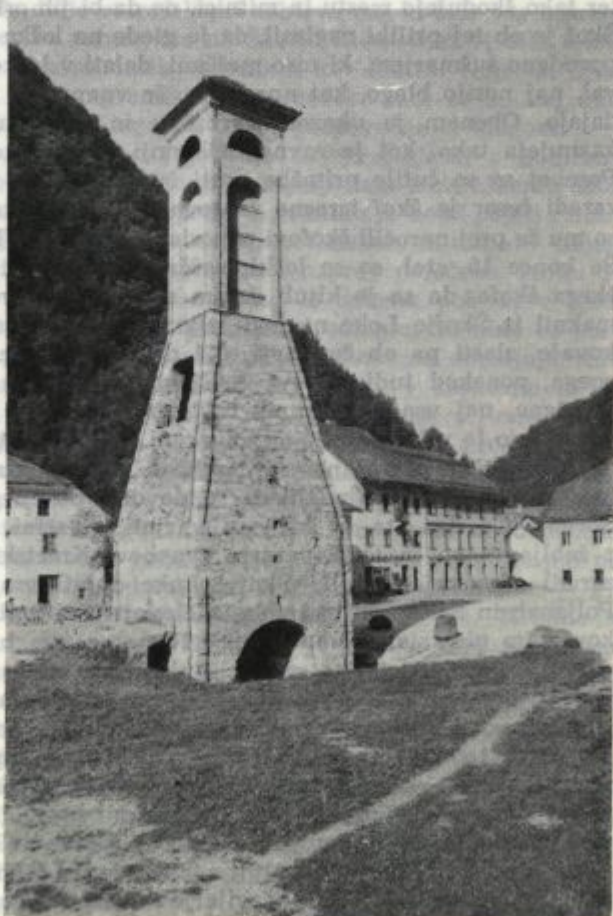
Vsekakor pa kaže na huda nasprotstva vir iz 1488. Tedaj je loško cehovstvo doseglo nad železnikarskimi žebjarji zmago, in sicer s posredovanjem škofovih odposlancev, ki so zaslišali obe stranki. Odslej so morali Železnikarji ponuditi na prodaj vse železo najprej loškim meščanom in kovačem, predvsem tistim, ki so prebivali znotraj pomerija, in sicer po pravišni ceni. Železo so morali stehtati na mestni tehtnici. V soglasju s sporazumom niso smeli železnikarski kovači loškim prevzemati vajencev, pomočnikov in drugih delavcev, kar je enako vezalo tudi loške kovače do Železnikarjev. Železnikarji praviloma niso smeli dajati žebjlev v delo na akord ne kajžarjem ne prostim pomočnikom, pač pa so smeli v loškem gospostvu nastanjeni kajžarji delati žeblje na akord za posamezne mojstre, ne pa v lastni režiji. Prav tako niso smeli Železnikarji dovoljevati kajžarjem ali prostim pomočnikom, da bi le-ti nakupovali žeblje in jih dalje prevažali ali uporabljali. Pomočnike so morali najemati proti letnemu, četrletnemu, mesečnemu ali tedenskemu plačilu. Za vsak prestop je bilo predvideno goldinar kazni.¹⁵

Uspех loških članov ceha proti železnikarskim žebjarjem je bil pa sicer precej trenutnega značaja. Kajti v Škofji Loki je žebjarstvo že v prvi polovici 16. stol. nazadovalo.¹⁶ Nasprotno se je v Železnikih žebljarska obrt krepko razvijala dalje skozi stoletja. Tod se je vse bolj uveljavljalo zgodnjekapitalistično žebjarstvo, kjer je bila velika večina cajnaric osebna last posameznih fužinarjev ali njihovih manjših občasnih združb. V posameznih žebljarnah (vigenjcih) je bilo do osem ognjev (ješ); en sam vigenjc je premogel tudi do 50 ali še več žebjarjev.¹⁷

Medtem ko so bili vigenjci v največji meri last posameznikov, je bil plavž in veliko fužinsko kladivo (fužina) pod skupno upravo. Deležništvo, ki je imelo v Železnikih stare korenine (gl. str. 85), se je trdovratno držalo dolga stoletja. Iz urbarja 1501 je razvidno, da sta imeli tedaj zgornja in spodnja fužina vsaka po osem deležev. Večini družabnikov je pripadal po en delež, le v posameznih primerih je en podjetnik združeval v posesti po dva deleža.¹⁸ Deleži so bili razdeljeni na tedne. Ker ima leto 52 tednov, je prišlo na vsakega lastnika teoretsko po $6\frac{1}{2}$ tednov; upoštevajoč nedelje in praznike, pa razna popravila in drugačne nevskečnosti, je odpadlo na deležnika iz 1501 letno nekako 30 dni. Lastnina enega tedna je torej praktično pomenila, da je lastnik nekako petkrat letno v enakih časovnih razmakih po šest dni nepretrgano imel pravico s fužinarskimi napravami topiti lastno železno rudo z lastnim ogljem; z deležem je bila povezana tudi pravica do shrambe za rudo, oglje in železo.¹⁹

Dolgotrajnejši in vse bolj zagrizeni so bili spori med loškimi meščani in *kmetskim podeželjem*, kjer je bila obrtna dejavnost močno razvita, kot kažejo številni primki kmetijskih podložnikov (npr. Kalatz, Weber, Zimmerman, Maurer, Schmid, Sager, Schneider, Schuster, Hafner, Wagner, Sodar, Pinter); saj so nosilci teh imen proti koncu 15. stol. vsaj večinoma prav gotovo še opravljali ustrezno obrt.²⁰ Zaradi cehovske meščanske politike se je nasprotstvo med obema strankama z leti vse bolj ostrilo in dolga stoletja ni bilo več odstranjeno z dnevnega reda.

Kako malo so se prepovedi glede kmetijske obrti in trgovine v slovenskem merilu izvajale, dokazuje *kompromis*, ki so ga sklenili prvi trije stanovi z mesti 1492 in ki nakazuje takratno dejansko stanje na podeželju. Po pogodbi naj bi smel biti pri deželnoknežjih mestih in pri Škofji Loki v razdalji ene nemške milje (tj. okoli 7 km) samo po en

Sl. 39. Plavž
v Zgornjih Železnikih,
desno Plavčeva hiša

kovač, čevljar, krojač in ena krčma.²¹ Zunaj tega pasu naj bi podeželska obrt ne bila omejena. Prav tako je bila dovoljena trgovina na letnih cerkvenih proščanjih. Po tem kompromisu se je naš kmet lahko trgovsko uveljavljal tudi zunaj kranjske dežele. Prosto je lahko izvažal v Italijo svoje pridelke in izdelke (žito, živino, sir, mast, platno); dovoljen mu je bil uvoz živine z vzhoda, uvažal je lahko železo, ki ga je smel prodajati samo v mestih in trgih; svobodna je bila trgovina s soljo.²²

Vendar kompromisna rešitev ni odstranila trenj med mestom in podeželjem. Podeželsko prebivalstvo se je čutilo s to pogodbo vse preveč uklenjeno, cehovsko nastrojeni meščani so pa sodili, da so prikrajšani glede na svoje privilegije.

Ze naslednjega leta (1493) se je Škofja Loka pritožila na škofa, češ da se ukvarjajo z obrtjo in trgovino po ozemlju loškega gospostva, in to predvsem v loškem pomeriju, nekateri kmetje, med njimi zlasti župani, ter tako škodujejo mestu in mitnici, ne da bi jih oskrbnik za to kaznoval. Škof je ob tej priliki naglasil, da je glede na loške svoboščine zlasti prepovedano šušmarjem, ki niso meščani, delati v loškem pomeriju in zahteval, naj nosijo blago, kot npr. kože, še vnaprej v mesto in ga tam prodajajo. Obenem je ukazal oskrbniku in kaščarju, da take prestopke kaznujeta tako, kot je ravnal nekdanji oskrbnik Juri Lamberger.²³ — Posebej so se čutile pritožbe proti župnikom, češ da javno točijo vino, zaradi česar je škof izrecno zahteval od oskrbnika, da to prepreči, kot so mu že prej naročili škofovi odposlanci (1493).²⁴ Ukazi so le malo zalegli. Še konec 15. stol. so se loški meščani pritoževali odposlancem freisinškega škofa, da se je kljub danim svoboščinam večji del trgovine premaknil iz Škofje Loke na podeželje. Posebej so se meščani obregali ob kovače, zlasti pa ob čevljarje, češ da premore že skoraj vsaka vas po enega, ponekod tudi po dva čevljarja, čeprav je v cehovskih pravilih določeno, naj vsa kovaška in čevljarska dela za celotno loško ozemlje opravljajo le v loške cehe organizirani mestni obrtniki.²⁵

Freisinški odposlanci so poklicali predse zastopnike obeh strank. Meščani so se toliko vdali, da so dovolili po enega kovača v Žireh in Sorici.²⁶ Ta dva sta se smela ukvarjati z vsemi kovaškimi deli, razen z žebjarstvom in izdelovanjem zapahov. Kmetski podložniki so hoteli zaradi odmaknjenosti od Škofje Loke dobiti vsaj po enega kovača v Poljanah in Selcih, ki bi smela izdelovati vsaj grobe dele in bi se s podkovstvom ukvarjala samo v sili.²⁷ Res so s tem bistveno uspeli; kovača v Poljanah in Selcih sta se smela ukvarjati samo s popravili. Vendar se podeželje s tem ni zadovoljilo. Medtem ko kovača v Poljanah in Selcih v danih razmerah nista imela eksistenčnih pogojev in sta se z loškega gospostva izselila, so bile potrebe večje kot pa zmogljivosti.²⁸ Saj se je npr. od podkovskega kovača tu pa tam celo pričakovalo, da bo priskočil na pomoč tudi pri izrazito veterinarskem poslu (1516).²⁹

Vprašanja glede čevljarjev pa odposlanci 1499 niso mogli niti začasno urediti in so se zadovoljili z izjavo, naj Ločani potrpe.³⁰ Neposredno nato je na pritisk loških čevljarjev loški oskrbnik Turn odredil, da

moreta biti v vsaki dolini le po dva čevljarja (v Žireh, Poljanah, Selcih in Sorici); le-ti pa so smeli samo šivati, ne pa strojiti, kot je bilo dotlej v navadi. Podložniki so se proti temu odločno postavili. Nezadovoljni niso bili samo zaradi omejenega števila čevljarjev, ki dela niso zmogli, pač pa jih je razburjala tudi prepoved strojenja. Dotlej je bilo namreč v navadi, da so na podeželju strojili kože doma vzgojenih živali (telet, koz, kozlov, goved) in so nato poklicali čevljarja v hišo na delo. Nastalih stroškov niso vedno poravnali z gotovino, marveč z blagom (npr. žitom, sirom, mastjo, jagnjeti, kozlički, koštruni), pa tudi z delom (npr. s tovarjenjem). Tudi kvaliteta strojenja je bila po njihovem na podeželju solidnejša. Po mnenju kmetov so loški čevljarji na hitro roko strojili kože tudi z namenom, da usnje prodajo na letnih sejmih po Krasu, Furlaniji in v Istri. To usnje naj bi bilo za kmete premalo trpežno.³¹

Nič manj pa ni bilo pereče vprašanje glede trgovine. Ločani so kljub kompromisu iz 1492 še dalje vztrajali pri zahtevi, naj bi bila vsa trgovina znotraj loškega gospostva usmerjena na Škofjo Loko, kjer bi bilo težišče trgovine na sejmih, tako sobotnih tedenskih kot letnih. Kmetijski živelj je bil prepričan, da je kompromis dosti preozek; zato so se kaj malo držali uredbe in so še naprej trgovali tudi s prepovedanim blagom.

Delen vpogled v razgibano trgovanje dajejo podatki o pobiranju mitnine. Le-ta je znotraj loškega gospostva pripadala freisinškemu škofu kot teritorialnemu zemljiškemu gospodu. Z mitnino je hotel zajeti celotno loško ozemlje. Zemljiški gospod je dajal, kot nekoč, mitnino v najem, navadno loškemu mestnemu sodniku, za vnaprej določeno vsoto. Po podatku iz 1513 je mestni sodnik mitnino le deloma pobiral v lastni režiji, drugo je prepuščal posameznikom proti odkupu. Mitnino so pobirali v mestu in na podeželju. Razen v Škofji Loki se omenjajo tedaj mitnice tudi v Poljanah, Žireh ter Selcih in Sorici; v obračunu iz leta 1515 npr. še posebej v Crngrobu, pri Sv. Duhu, na Suhi, v Prašah in na Smarjetni gori, kar je vsekakor v zvezi s trgovanjem ob prošenjih.³²

Mitnina je bila urejena po posameznih enotah. Zase se omenja komunska mitnina, ki se je delila v dve vrsti: v žitno in platnarsko. Posebno enoto je predstavljala tržna mitnina (platzmeut), ki so jo pobirali od kož, železa, žebeljev, živega srebra, masti, pleč, kisa. Samostojno postavko je sestavljala mitnina od soli kot tudi mitnina od živine. — Podrobno razčlenjena tarifa je vezala prodajalca in kupca. Mitnine so bili povsem oproščeni meščani; ta ugodnost je veljala tudi za župane, krčmarje, lovce, vidmarje in oba gosposčinska sodarja v Stari Loki, kolikor so le-ti kupovali blago za lastno uporabo. Med te zadnje so bili uvrščeni tudi Puštalci, ki so morali zaradi te ugodnosti plačevati letno v gotovini po 8 oglejskih soldov.³³

O živahni trgovini v daljavo pa pričajo deželnoknežje mitnice ob poteh, ki so vodile z loškega gospostva v svet. Leta 1450 je bila ustanovljena mitnica na Godoviču, v prvi polovici 16. stol. sta se pojavili mitninski postaji na Bači in pri Mostu na Soči, okoli 1548 se omenja mitnica v Črnem vrhu (gl. str. 91).³⁴

Ze ti podatki dajo slutiti, kako daleč je bila od uresničenja loška zahteva po trgovskem monopolu. Še večji vpogled v podeželsko trgovanje pa daje nedatirana pritožba Ločanov iz konca 15. oziroma začetka 16. stol. Ločani so tarnali, da je med podeželskimi trgovci srečati tako gruntarje kot kajzarje. Zlasti pa so se ukvarjali s trgovanjem oziroma prekupčevanjem razni gosposki uslužbenci, med njimi predvsem župani. Le-tem je pri nakupovanju dobro služila pretveza, češ da jim dajejo blago podložniki, ki nimajo denarja, s katerim bi mogli poravnati obveznosti do zemljiškega gospostva. Župani jim z nakupi pač le pomagajo iz zadrege. Na tak način so župani vsak v svoji župi pokupili platno, pa večino vseh koštrunov in jagnjet in to blago prodajali dalje v Italijo.³⁵ Trgovina je šla županom tem bolj v klasje, ker so se znali tudi v teh primerih izogniti sicer obvezni mitnini.³⁶

Trgovske stike s tujimi tržišči so pa vzdrževali tudi drugi kmetjski podložniki. Posebej omenja vir podložnike v Sorici, ki so nakupovali platno po loških hribih, pa žeblje pri železnikarskih kovačih ter blago prodajali dalje v Furlanijo. Podobno so trgovali kmetje tudi s prašiči, ki so jih kupovali na Ogrskem, jih doma zredili in jih prodajali dalje. Sicer so se pa vse pogosteje pojavljali v Škofji Loki tudi tuji trgovci sami, med njimi zlasti Furlani in Italijani iz Čedadada, Vidma in Trsta. Ti so v Škofji Loki nakupovali predvsem platno in živino. Prekupčevanje so Ločani skušali vsaj deloma zajezi s tem, da so kmetškemu prebivalstvu na svojih sejmih omejevali prosto nakupovanje blaga, predvsem platna in živine. Nasprotno so se pa tudi kmetje znali izogniti loškemu tržišču. Tako npr. proti koncu 15. stol. niso več dosegale loškega tržišča deske, ki so jih svoj čas kmetje vozili na loški trg, kjer so jih meščani kupovali za svoje potrebe, pač pa so jih kmetje iz Stare Loke in s Suhe prevažali dalje v Ljubljano.³⁷

Razgibano trgovanje je rodilo vrsto sporov ne samo med meščani in kmeti. Tu pa tam je prišlo do prepиров med samim podeželskim prebivalstvom. Tako je ohranjena nedatirana pritožba, ki poteka verjetno iz konca 15. stol.; iz nje je razvidno, da župan v Poljanah vsekakor iz strahu pred konkurenco ni dovoljeval drugim ondotnim podložnikom točiti vino ob porokah, krstih in proščenjih. Obseg zaslužka te vrste nakazuje sicer vsekakor pretirana grožnja, da bi morali podložniki zapustiti hube, če zemljiški gospod ne bo odpomogel njihovi prošnji.³⁸

Do prepira je prišlo tudi s posamezniki iz *plemiških vrst*, ki so se začeli vključevati v trgovsko življenje. Tako so se meščani pritoževali proti Juriju Siegesdorferju, češ da naroča deske pri županih in drugih kmetih ter jih v velikih množinah odpremlja dalje v Ljubljano. Posebej se je pritožil proti njemu kovaški ceh. Nekateri kovači so namreč nekaj časa sem dobavljali železo iz Koroške, in to z zamenjavo za olje in žafran. V stiski so morali večkrat vzeti tudi šibike (cajne). Dokler Jurij Siegesdorfer ni imel lastne cajnarice v Podnu, je bilo vse v redu, čeprav so cajne pogosto prihajale v Škofjo Loko iz Koroške. Odkar je pa Siegesdorfer pridobil cajnarico, je iz konkurenčnih razlogov nastopil proti taki

trgovini, češ naj cajne za domače potrebe izdelujejo cajnarice v loškem predmestju, saj morajo plačevati zemljiškemu gospodstvu določen činž.³⁹

Obenem so se Ločani zapletli v spor s sosednjimi *Kranjčani*. Ločani so z zavistjo gledali na Kranj in na njegove tedenske sejme, ki so v škodo Škofji Loki pritegovali podložnike iz Bitnja in drugih sosednjih vasi, pa tudi kmete iz Besnice in Selške doline. Razmerje do Kranja je postalo še bolj napeto, ko Kranjčani niso več dovoljevali loškim čevljarjem prodajati blago na tedenskih sejmih v Kranju in ko so tudi Ločani skušali doseči pri freisinških odposlancih, naj bi bilo podobno tudi Kranjčanom odslej dovoljeno prodajati v Škofji Loki samo na letnih sejmih in ob proščenhjih.⁴⁰

Spor med Škofjo Loko in loškim podeželjem seveda ni bil izoliran. Predstavljal je le majhen del v *deželnem merilu*. Na tej ravni je skušal cesar Maksimilijan 1510 urediti to vprašanje s ponovno generalno prepovedjo, po kateri naj ne bi bilo dovoljeno kmetskim podložnikom ukvarjati se s trgovino in obrtjo. V izjemnem položaju naj bi bili le mesarji, ki lahko kupujejo na podeželju, toda le za potrebe mesnic, ne pa za preprodajo.⁴¹

Vse skupaj je le malo zaleglo. Razvoj je šel svojo pot. Kompromis iz 1492, ki še zdaleč ni več ustrezal, naj bi bil zamenjan z novo pogodbo, ki bi dajala kmetom več pravic, kot so jih dotlej zakonito uživali. Za loško gospodstvo je bilo posebej predlagano, naj bi sejmi na podeželju sicer ne bili dovoljeni z izjemo tistega pri Sv. Duhu, kjer bi smeli kupčevati meščani in kmetje. Prepovedan pas ene milje, kjer glede na kompromis iz 1492 ne bi smel bivati noben rokodelci, naj bi se zožil na pol milje. Od te prepovedi naj bi bili izvzeti rokodelci v Stari Loki ter kovači in čevljarji v Puštalu, ki pa ne bi smeli voziti izdelkov iz dežele, pač pa bi jih lahko prodajali po mestih in trgih. Vendar se tudi tod ne bi smel na novo naseliti noben rokodelci.⁴²

Zastopniki mest se s tem osnutkom niso strinjali. Na predlog kranjskih stanov naj bi odprta vprašanja rešila posebna komisija, ki bi bila sestavljena iz deželanov in zastopnikov mest. V boju med meščani in kmetskimi podložniki so imeli zadnji zagovornike v višjih stanovih, ki so se bali za svoje koristi; kajti le od gospodarsko trdnega kmeta si je bilo mogoče zagotoviti točno poravnavanje obveznosti kmetskih podložnikov do zemljiških gospodarstev. Medtem ko se pogajanja med višjimi stanovi in mesti še leta in leta niso premaknila z mrtve točke, pa je podeželska trgovina nadalje naraščala.⁴³

2. Utrjevanje mestne avtonomije

V času, ko so se loški meščani odločno borili za monopol v obrti in trgovini, so skušali obenem vse bolj razvijati tudi samostojnost v notranjem življenju, kot kaže razvoj od srede 15. stol. dalje. Če je bil *mestni sodnik* še sredi 15. stol. samo organ zemljiškega gospoda (gl. str.

98), je kmalu nato postal pravi predstavnik loških meščanov. Vsaj v začetku vlade škofa Siksta (1473—1494) so namreč loški meščani že imeli pravico, da so si sami izbirali sodnika.⁴⁴ Mimo mestnega sodnika naletimo v tem času v Škofji Loki še na *gmajno*, ki jo je sestavljalo celotno meščanstvo; to je bilo udeleženo pri mestni upravi posredno s štirimi zastopniki. Gmajno je v kompetencah vse bolj odrival dvanajstčlanski *notranji svet*, ki je bil sestavljen iz uglednih, bogatih meščanov (gl. str. 98). Izvršilni posli so bili zaupani *mestnemu pisarju*.

S prenosom določenih pravic na mesto je moralo le-to prevzeti nase tudi razne *dolžnosti*. Predvsem je morala Škofja Loka skrbeti za zidanje in vzdrževanje javnih mestnih zgradb in naprav. Da bi moglo mesto kriti stroške, mu je gospostvo prepuščalo nekatere dohodke bodisi za stalno, bodisi občasno na posebno prošnjo. Mestu je pripadala najemnina od mesnic, v blagajno so se stekale razne globe na podlagi razsodb mestnega sodnika, najpomembnejši vir dohodkov je pa bila mitnina v mestu in na podeželju, ki jo je dajalo gospostvo v najem. Obračun o dohodkih in izdatkih je moral mestni sodnik leto za letom predlagati gospostvu, ki je odobravalo mestu zlasti ob izrednih stroških svojo podporo.⁴⁵

Sodnika so meščani *volili* za dobo enega leta v nedeljo pred sv. Jurijem (24. aprila) v cerkvi sv. Jakoba.⁴⁶ Sam način volitev je najlepše razviden iz nedatiranega vira, ki poteka verjetno šele iz 17. stoletja, a uvodoma — vsekakor močno pretirano — naglaša, da je opisani postopek prastar. Na dan volitev so se morali vsi meščani obvezno zbrati po opravljeni zgodnji maši v cerkvi sv. Jakoba. Neopravičen izostanek so kaznovali. Prejšnji sodnik je slovesno prišel v cerkev v spremstvu notranjega sveta in štirih zastopnikov gmajne s sodnijsko palico v roki, nakar je palico predal zastopnikom gmajne. Po obvezno opravljeni molitvi je mestni pisar prebral vsa imena volivcev, nakar je mestni sodnik pozval zastopnike gmajne, da opozore le-to na spodobno obnašanje. Nato je notranji svet sporočil imena treh kandidatov, ki jih je le-ta izbral iz svojih vrst in iz katerih je gmajna izvolila enega, čigar izvolitev je zbranim sporočil mestni pisar. Potek volitev je popisal mestni pisar, ki sta mu bila dodeljena dva člana notranjega sveta. Novega sodnika je celotno meščanstvo spremilo od cerkve na njegov dom. Na dan sv. Marka (25. aprila) je bila na rotovžu majhna slovesnost, na kateri je prejšnji sodnik v prisotnosti nekaterih članov notranjega sveta in štirih zastopnikov gmajne predal novemu sodniku sodnijsko palico. Volitev je postala pravomočna, ko je potrdilo novega sodnika loško gospostvo in je sodnika zaprisegel loški oskrbnik. Po potrditvi je loški prošt opravil mašo za srečno vlado.⁴⁷

Z novim položajem mestnega sodnika je postalo pereče vprašanje njegovih dotedanjih *kompetenc*, ki se niso omejevale le na samo mesto. Kot gosposčinskemu nameščencu so sodniku pripadale obsežne sodne kompetence, ki si jih je v novem položaju lastil loški oskrbnik kot predstavnik gospostva. Ni izključeno, da je prišlo v tej zvezi do reforme

pojezd, na katerih je sodeloval tudi mestni sodnik (gl. str. 99). Obravnave je namreč zemljiški gospod polagoma prenesel v Škofjo Loko, in sicer najprej samo iz bližnje brojske župe, do 1515 pa so temu zgledu sledile tudi druge župe, razen dveh najoddaljenejših — soriške in dovške.⁴⁸

Seveda je bilo sicer težko prek noči do kraja reformirati sodne kompetence. Zato je vladala nekaj časa precejšnja nejasnost zlasti glede *krvnega sodstva*, kot je razbrati iz sicer nedatiranega vira prve polovice 16. stol. Po zatrjevanju freisinškega škofa Filipa (1536) naj bi njegovi predniki sami postavljali sodnika, ki so mu izročali pravico do krvnega sodstva. Ni izključeno, da drži ta trditev za čas pred 1491, in to predvsem za dobo, ko so sami postavljali loškega mestnega sodnika. Za razdobje, ko so vodili loško gospostvo oskrbniki Jurij Dürerer, Jurij Turn in Gašper Lamberger (tj. 1491—1508), pa je izpričano, da je postavljaj v loškem gospostvu krvnega sodnika kranjski deželni glavar, oziroma deželni upravitelj, ki je prepuščal to funkcijo loškemu mestnemu sodniku. Ko je bil loški oskrbnik Pavel Rasp (1508—1524) nekaj časa obenem deželni upravitelj, je kot tak podeljeval mestnemu sodniku tudi krvno sodstvo; te pravice si je lastil tudi kasneje, ko mu je pripadalo samo še oskrbovanje loškega gospostva. Podobno kot glede postavljanja krvnega sodnika je sporna tudi trditev škofa Filipa glede rablja. Po Filipovem zatrjevanju naj bi некоč imelo loško gospostvo svojega rablja, kar naj bi dokazovala posest, ki se je še 1536 imenovala rabljeva (»hankher guetl«). Sam Filip obenem priznava, da Škofja Loka že nekaj časa ni imela ne lastnega rablja ne lastnega tožilca. Prav tako je tedaj (1535) loški oskrbnik izjavljaj, da je tako tožilca kot rablja že od davnih dni pošiljal v Škofjo Loko vicedom na vsakokratn poziv loškega gospostva. Iz virov je razvidno, da sta prišla npr. 1497 iz Ljubljane v Škofjo Loko tako besednik kot rabelj.⁴⁹

Ob izgrajevanju mestne avtonomije se je poglobljajla *diferenciacija* med meščanskimi sloji. Premožnejša plast meščanov je načrtno prevzela vodstvo mestne uprave. Spričo načrtnega odnivanja gmajne v brezpomemben položaj le-ta ni ostala brezbrizna, na kar kažejo občasna trenja med njo in mestnim svetom. Do hudega spora je prišlo npr. 1498 med delom gmajne ter mestnim sodnikom in svetom. Preprij je vodil na pepelnično sredo do krvavega obračunavanja, v katerem je bilo deset ljudi hudo ranjenih. Položaj je ostal napet tudi v naslednjih tednih, ko je na novo izvoljeni mestni sodnik zaman poskušaj pripraviti nepokorneže k poslušnosti. Nasprotno, prišlo je do novih neredov v mestu v zvezi z ograjevanjem pašniškega sveta. Ob odsotnosti loškega oskrbnika je hotela namreč gmajna odstraniti ograje, ki so jih tu pa tam očitno postavili nekateri premožnejši meščani. Svet je hotel spor na miren način poravnati. Vsa taka zemljišča naj bi skupno pregledal loški oskrbnik in mestni sodnik v spremstvu najstarejših mož z deželskosodnega ozemlja in loškega pomerija. Neopravičeno postavljeno ograjo naj bi krivec odstranil; če pa se ne bi tega držaj, bi prišla stvar pred sodišče. Gmajna ni bila soglasna, ker je hotela ograjo sama podreti. Nastalo je kričanje

proti sodniku in svetu. Pri izgrelih so bili vidni zlasti trije meščani, med katerimi je bil najbolj glasen Gregor Starklič,⁵⁰ ki je bil predtem vsaj dvakrat mestni sodnik (1492/1493, 1496).⁵¹ Ko so bili omenjeni voditelji kaznovani z 10 markami, so se plačanju globe uprli, pri čemer jih je podpirala gmajna. Sodnik in svetovalci so bili sicer gmajni nasprotni, vendar so se bali, da ne bi spričo odsotnosti loškega oskrbnika prišlo še do hujših izpadov. Zato so predlagali in tudi dosegli, da počakajo glede ureditve pašniških zadev škofove odposlance. Škofu so pa izjavili, da bodo odstopili, ako ne bi gospostvo kaznovalo krivcev pri njih koreninah. Da bi gmajno razdvojili, so poklicali predse nekaj zmer-nih meščanov in dosegli od njih izjavo, da se ne strinjajo z opisanim nastopom gmajne.⁵²

3. Poseljenost podeželja in položaj ondotnega prebivalstva

Po končani sistematični kolonizaciji sredi 14. stol. je bilo loško ozemlje v taki meri poseljeno, da vse do 16. stol. na loškem podeželju ni več nastalo na novo nobeno naselje. Tedanje stanje poseljenosti je možno v podrobnostih razbrati iz prvih po 1318 ohranjenih urbarjev, nastalih v času od 1500 do 1515, med katerimi je vsebinsko najbogatejši urbar iz 1501.⁵³ V teh urbarjih naletimo na popoln seznam vseh podložnikov po posameznih naseljih, razporejenih po upravnih enotah. Naslednja tabela prikazuje število tedanjih gospodarskih enot in obseg posesti posameznih podložnikov (h = huba, k = kajža, p = pustota, r = rovt).

Iz tabele je razvidno, da so podložniki praviloma uživali po eno hubo. Do večjih odstopov od tega pravila naletimo v glavnem le v *koroški in hlevnovrški župi*, kar je posledica izjemnega položaja ondotnih kolonistov od same naselitve dalje (gl. str. 28, 36—38, 62, 66, 67). Primerjava podrobne razčlenitve gospodarskih enot v koroški župi 1501 s tisto iz 1291 kaže, da se v tem razdobju število enot ni bistveno spremenilo, medtem ko naj bi nastale glede obsega obdelovalne zemlje temeljite razlike. Število hub naj bi se zmanjšalo, bistveno naj bi pa bil spremenjen obseg posameznih gospodarskih enot. Medtem ko se število podložnikov z eno obdelovalno hubo ni prav nič spremenilo, je odstotek podložnikov s polovično hubo močno narasel, drugih 14 kmetov pa je uživalo $\frac{1}{4}$ hube do 2 hub. Kazno je, da je razliko le deloma povzročila resnična sprememba v agrarni strukturi. Sicer pa je šlo v določeni meri verjetno za poenostavljeno registracijo, kot jo je srečati v nekaterih urbarjih od 1560 dalje. Ti navajajo v naslovu vsake naselbine dele hub, toda v tekstu je nekajkrat omenjeno, da je dozdevna cela huba le slabotna ali da šteje samo za pol hube.⁵⁴

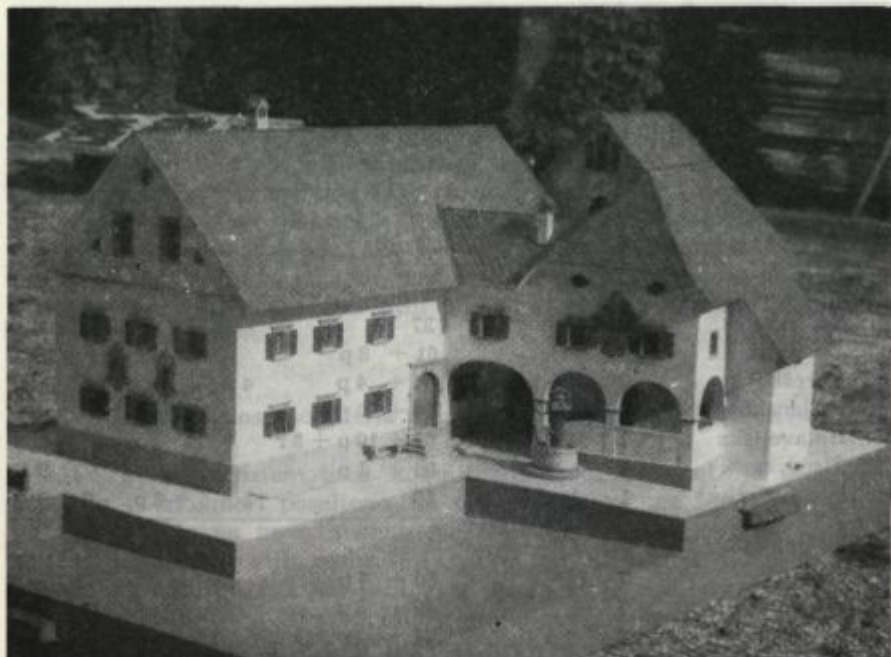
Po vsem drugem ozemlju loškega gospostva pa naletimo le na posamezne primere *kopičenja hub*. Tako srečamo povsem izjemen pojav v Stari Loki, kjer je Mihael Farmacher užival kar tri hube (prim. str.

Zupa	3h	2h	1 1/2 h	1 1/4 h	1h	2/3h	1/2h	1/4h	k
Sorško polje									
Bitenjska	1	3			215				36
Gadmarska		1			28				1
Godeška					76				
Besniško ozemlje									
Poljšiška		1			23				1
Poljanska dolina									
Brojska					37				1
Javorska	1				61 + 8 p				
Koroška	3	1	2 + 1 p		34 + 4 p	4	28		4
Poljanska	8				79 + 2 p		2		
Hotaveljska	1				67 + 10 p + 3 r				
Žirovska	3				83 + 1 p				6
Hlevnovrška	1	1	1		19	2	5 + 2 p	6	1
Selška dolina									
Strmiška	7				50 + 7 p				
Stirpniška	7				49 + 5 p				1
Selška	2				74 + 2 p		12		4
Rudenska	2				57 + 6 p				
Soriška					18 + 1 r		27 + 5 p		12
Skupaj	1	40	2	3 + 1 p	970 + 45 p + 4 r	6	74 + 7 p	10	63

(Podroben razpored po naseljih gl. str. 408 sl.)

168); sicer pa najdemo le 46 po celotnem loškem gospostvu raztresenih primerov, da je domačija posameznih podložnikov obsegala več kot po 1 hubo. — *Drobljenje hub* je bilo pa po loškem gospostvu brez upoštevanja koroškega in hlevnovrškega urada povsem nepoznan pojav; saj bi z delitvijo kmetij utegnili oslabeti gospodarska moč podložnikov v taki meri, da bi bila ogrožena gosposčinska renta. Tako srečamo izrazito osamljen primer v sosedstvu koroške župe — v Bačnah (v poljanski župi), kjer najdemo dve polovični hubi. V to kategorijo namreč ne smemo šteti kot polovične hube ocenjenih kmetij po soriškem ozemlju, ki je bilo vključeno v soriško in deloma tudi v selško župo. Te kmetije niso bile plod drobljenja, marveč jih je zemljiško gospostvo uvrščalo v to kategorijo, da jih je s tem favoriziralo pri obveznostih (prim. str. 66).

Upoštevač podano analizo je torej na celotnem v loško gospostvo vključenem ozemlju uživalo po eno hubo kar dobrih 83 % vseh ondotnih podložnikov,

Sl. 40. Maketa dvojnega Španovega grunta na Suhi

Ob primerjanju podatkov iz 1501 s tistimi iz 1318 (gl. str. 47) je treba poudariti, da je prišlo v tem razdobju do določenih mejnih sprememb pri uradih, ki so se začeli sčasoma imenovati župe. Tako se je nekdanji samostojni urad s sedežem v Prašah vključil v godeško župo; stražiške viničarje je gospostvo priključilo sovrstnikom v gadmarski župi; koroški župi so se pridružile nekatere gospodarske enote iz brojskega in poljanskega urada, zadnji je utrpel nekatere manjše izgube v prid žirovski upravni enoti. — Bavarska enota se je sčasoma preimenovala v bitenjsko.

V celoti je skoraj v dvestoletnem obdobju število v loško gospostvo vključenih obdelanih hub, ki so bile razdeljene na 1110 gospodarskih enot, rahlo nazadovalo (od 1126 na 1103 ³/₄). Ker je bila po 1318 kolonizirana celotna hlevnovrška župa in je bila tedaj do kraja izpeljana kolonizacija soriškega ozemlja, je bilo resnično nazadovanje kar občutno. Sicer je treba upoštevati, da se je v tem razdobju marsikatera huba loškemu gospostvu odtujila (gl. str. 149—153), vendar je nazadovanje v veliki meri v zvezi s *pustotami*, na katere naletimo v obeh dolinah, na Poljanskem in Selškem.

Pojav *pustot* je deloma v zvezi s prenagljeno kolonizacijo, ki je silila tudi na ozemlje neprimerno za naseljevanje. Tako naletimo na

soriškem območju na pojav, da je propadlo celotno naselje Groblje (gl. str. 24), mnogo kmetij je za vedno izginilo v območju Luše v stirpniškem uradu na Selškem. V pustote so pa zapadale kmetije tudi zaradi vojnih dogodkov. Leta 1476 so npr. Turki požgali po hotaveljski, žirovski in hlevnovrški župi 60 kmetij.⁵⁵ Podoben primer srečamo v letih 1508 do 1516, ko je v beneški vojni sovražnik del poljanskega ozemlja temeljito opustošil in je bilo tedaj v Leskovici požganih vseh sedem gruntov, v Ledinah pa skoraj povsem uničenih šest domačij.⁵⁶

Marsikatera opustela huba je bila za gospostvo za vedno izgubljena. Nekatere od teh nenaseljenih pustot so namreč povsem propadle in so se sčasoma tako zarasle, da sploh ni bilo več najti sledu nekdanjega grunta. Ker so pustote za gospostvo predstavljale veliko izgubo, se je le-to na moč prizadevalo, da mu ta dohodek ne bi povsem propadel. Tako je zemljiški gospod nenaseljene kmetije dodeljeval v začasno uživanje sosednjim gruntarjem in to predvsem kot travnike. V posameznih, sicer ne preveč pogostih primerih, je ostala taka priključitev dokončna; nekdanj samostojna huba se je vključila v sosednjo. V splošnem je pa gospostvo uživalcu pustote kar ukazalo, da je moral v določenem roku, večkrat kar do prihodnjega sv. Jurija, kmetijo spet naseliti ali prodati. Če se uživalec tega ni držal, je skušalo gospostvo samo poskrbeti za obnovitev propadajočega grunta.⁵⁷

Sl. 41. Ledine na Poljanskem

Da je imelo gospostvo pri obnavljanju kmetij mnogo uspehov, kaže seznam pustot iz 1501. Tedaj je bilo na celotnem Poljanskem vsega 28, na Selškem pa 25 pustot, tj. 5,7 % oziroma 7,5 % vseh gospodarskih enot. Seveda je to število kaj neznatno v primeri s tedanjimi razmerami na celotnem slovenskem ozemlju.

Medtem ko je na tleh loškega gospostva drobljenje hub le malo vplivalo na družbeno diferenciacijo podeželskega prebivalstva, je dosti pomembnejši pojav *kajžarstva*, na katerega naletimo od 15. stol. dalje. Spočetka številčno sicer zelo skromni kajžarji so se naseljevali na gmajnskih zemljiščih, in sicer na ozemlju, kjer je bila gruntarska kolonizacija zaključena.

Da je bilo kajžarstvo že zgodaj razmeroma močno razvito v fužinarskih Železnikih, moremo pač domnevati, čeprav iz virov ne najdemo ustreznih podatkov. Najstarejši vpogled v številčno stanje kajžarjev in njihovo razporeditev po loškem ozemlju dajejo urbarji iz konca 15. in začetka 16. stol. Sledeč podatkom urbarja iz 1501, ki pa pušča ob strani kajžarski živelj v Železnikih, je bilo tedaj po vsej Selški dolini komaj 17 kajžarjev. Na enega naletimo v stirniški župi, štiri od njih je najti v posameznih naselbinah po selški župi, vseh drugih 12 kajžarjev je bilo pa naseljenih v soriški upravni enoti. Priimki soriških kajžarjev izdajajo njihov obrtniški poklic; med njimi namreč naletimo dvakrat na ime Smid, dvakrat na Zimerman, trikrat na Schuester, enkrat na Webar in enkrat na Schneyder.⁵⁸

Še redkeje so bili kajžarji posejani po Poljanskem. Največ, šest od njih, jih je bilo v žirovski župi; na poklic kaže ime Smidt in Schuestar, tretji je plačeval od stop. Sicer sta po enega kajžarja premogli brojska in hlevnovrška župa (značilno ime Kaletz). Nič drugače ni bilo na besniškem ozemlju, kjer naletimo mimo kajžarja v Rakovici le na enega freisinškega kajžarja v Spodnji Besnici.⁵⁹

Bistveno drugačno sliko kaže Sorško polje. Urbar iz 1501 omenja tod pri podrobnem navajanju podložnikov 37 kajžarjev, med katerimi sta imela dva po dve kajži. Glede na urbarialni tekst naj bi bili vsi tako rekoč vključeni v bitenjsko župo. Kazno je, da je bil del teh kajžarjev nastanjen v gadmarskem uradu. Tekst o tlaki omenja namreč v istem viru kar 23 gadmarskih kajžarjev, na gadmarske kajžarje se pa nanaša tudi urbarialna notica, po kateri so bili le-ti oproščeni plačevanja kupnine pri prodaji zemljišč. Neskladnost v tekstu izvira verjetno od tod, ker gadmarski urad 1501 teritorialno ni bil več sklenjena enota. Kot kaže primer kajžarja iz Binklja (Lienhartt in Winkhl), ki je bil vpisan med kajžarje v bitenjski župi, čeprav je stanoval v gadmarski enoti, ni izključeno, da se je ta napaka ponovila tudi pri kakem drugem kajžarju.⁶⁰ Večina teh tako imenovanih gadmarskih kajžarjev (17) je bila 1521 vključena v starološko graščino (gl. str. 150).

Na pojav razmeroma številnih kajžarjev, med katerimi naletimo na značilna imena Dekher, Haffner, Pintter, je vplivalo deloma sosedstvo Škofje Loke in Kranja, deloma pa propadajoče vinogradništvo, zna-

čilen pojav tedanjega časa v tem okolju. Sicer pa v marsikaterem primeru ni šlo za pravi kajžarski živelj; nekateri izmed teh »kajžarjev«⁶⁰ so namreč istovetni z gruntarji, ki so imeli poleg grunta še kajžo (pri Sv. Duhu celo po dve), bodisi za preužitkarje, bodisi za namestitev delovne sile.

Urbarialni podatki nakazujejo, da so se kajžarji najstarejše dobe po loškem ozemlju ukvarjali prvenstveno z neagrarnim, predvsem obrtniškim poklicem. V nasprotju z gruntarji, ki jim je bila primarna zemlja, je bila pri kajžarstvu izhodišče kajža, ki ji je spočetka pripadala komaj kaka drobna zemljiška posest.

Gruntarskemu življu je še vnaprej predstavljalo temeljno podlago za življenje kmetijstvo.

Sliko o poljedelstvu si moremo do neke mere ustvariti na podlagi urbarja iz 1501. Primerjava z urbarjema iz 1291 in 1318 kaže, da na velikem delu Sorškega polja od konca 13. stol. dalje ni opaziti bistvenih sprememb. V največji, bitenjski župi, so bile dajatve v žitu glede na enote prostorninskih mer še naprej povsem enake; oves je daleč prevladoval nad pšenico in ržo. Prav tako ni opaziti razlik glede pšenice in rži po drugem freisinškem ozemlju na Sorškem polju. Pač pa sta iz seznama dajatev povsem izginila tako ječmen kot hmelj (prim. str. 204). Dajatve teh dveh pridelkov je skoraj v enakem obsegu zamenjal oves. — Urbar omogoča nekaj vpogleda tudi v poljedelstvo na Poljanskem, in to na ozemlju, kjer so podložniki gospostvu oddajali žito (del brojske, javorske, poljanske in hotaveljske župe). Na prvi pogled je razvidno, da je poljedelstvo tudi na tem ozemlju daleč zaostajalo za poljedelstvom na Sorškem polju, kajti količina oddanega žita je bila bistveno nižja. Kaka polovica teh podložnikov pšenice sploh ni oddajala. Vsi so pa dajali rž in oves. Kolikor so prispevali pšenico, je bila rž v večini primerov z njo v ravnotežju; sicer kaže količina rži, da je le-ta v oddaji nadomeščala pšenico. Oddaja ovsa je le v redkih primerih zaostajala za oddajo rži; večinoma jo je presegala.⁶¹

Vinogradništvo je na loškem ozemlju tako rekoč povsem usahnilo. V urbarju iz 1501 naletimo v celoti samo na dva vinograda med stražiskimi rovtarji.⁶²

Glede živinoreje izvemo iz urbarja 1501 le malo. Nekdanje dajatve v živalih so podložniki tedaj v glavnem poravnavali v denarju. Tlaške obveznosti in močno razširjeno podeželsko trgovanje pričajo, da je bilo tako po Sorškem polju kot v obeh dolinah razvito tovarništvo, s tem v zvezi pa seveda konjereja. — Pač pa omenja urbar pri posameznih kmetijah sirnice (prim. str. 71). Sirnice so bile dodeljene posameznim hubam, na katerih so bili naseljeni podložniki, ki so bili z dajatvami bolj obremenjeni kot njihovi sosedje. Zaradi občutnih dajatev so sirnice po podatkih v urbarju iz 1501 prepisovali od revnejših kmetij na bogatejše, vendar vedno tako, da je sirnica pripadala enakemu tipu kmetij, bodisi taki, ki je plačevala tako imenovani šiling, bodisi taki, ki je oddajala žito.⁶³ Po podatku računske knjige iz 1400—1401 je bilo na tleh loškega

gospodstva še vedno 60 sirnic. Prav toliko jih zaznamuje tudi urbar iz 1501. V obeh primerih so bile sirnice povsem enako porazdeljene po posameznih župah. Na Selškem jih je bilo 15 (župa Rudno 4, Selca 2, Strmica 6, Stirpnik 3). Vseh drugih 45 sirnic je bilo na Poljanskem (župa Žiri 16, Hotavlje 8, Poljane 9, Javorje 8, Brode 4). (Podrobno razporeditev gl. str. 206—207). Iz podatkov je torej razvidno, da je bilo samo v žirovski župi več sirnic kot po celotnem selškem ozemlju; odnotne sirnice so bile predvsem osredotočene v Gorenjem Vrsniku (5) in v Ledinah (5), kjer je bila torej šestina vseh sirnic celotnega loškega gospodstva.⁶⁴

Več vpogleda v živinorejo daje popis kmetij iz 1510. Žal je izčrpnjši popis zajel samo dve župi na Poljanskem, hlevnovrško in žirovsko. V popisu so navedeni številčni podatki za govedo, konje, ovce in koze. Ponekod so ovce in koze zajete v skupnem številu; v takih primerih sem ločil obe vrsti živali po ključu, ki upošteva siceršnje razmerje med obema vrstama.

	Število glav na kmetijo	Župa Hlevni vrh (35 kmetij)	Župa Žiri (86 kmetij)
Govedo	0	2	14
	1—2	3	13
	3—5	8	32
	6—10	7	16
	11—15	2	3
	16—25	10	2
	nad 25	1	—
	?	2	6
		35	86
Ovce	0	3	31
	1—5	—	9
	6—10	4	24
	11—20	18	15
	21—30	6	—
	nad 30	2	1
	?	2	6
		35	86
Koze	0	5	22
	1—5	7	14
	6—10	15	31
	11—20	5	11
	21—30	1	2
	?	2	6
		35	86
Konji	0	13	29
	1	17	30
	2	3	21
	?	2	6
		35	86

Skupno število živine	Župa Hlevni vrh (35 kmetij)	Župa Žiri (86 kmetij)
Govedo	329	352
Ovce	582	491
Koze	259	502
Konji	23	72

Pregled kaže veliko razliko med obema župama, ki je pa v izdatni meri plod pustošenj v beneški vojni (gl. str. 129), deloma tudi v živinskih boleznih, ki so sicer prizadevale tudi hlevnovrško ozemlje, a so bile okrog 1510 izrazitejše po Žirovskem. Tako je neki podložnik v Opalah v enem samem letu izgubil 24 glav goveje živine in 12 ovac, kmetu na Selah pa je poginilo v enakem času 50 koz in 20 ovac.⁶⁵

V hlevnovrški župi je bila živinoreja nedvomno že ob naselitvi v 14. stol. močno razvita, saj imata od osmih ondotnih naselij kar dve ime po hlevih (Hlevni vrh, Hlevišje). Med ondotnimi kmeti je 1510 prednjačil gruntar v Doleh, saj je redil 20 govedi, 20 ovac, 24 koz in 1 konja. Komaj 35 hlevnovrških kmetij je redilo skoraj toliko govedi kot 86 gruntarjev po Žirovskem. Medtem ko je imelo v žirovski župi 87 % kmetij le do 10 glav goveje živine, je na hlevnovrških tleh tretjina gruntov premogla več kot po 15 govedih; podložnik v Zavrtaču je gojil celo 26 glav goveje živine, med katero je bilo šest volov. — Podobno je bilo z ovcami. Medtem ko v žirovski župi dobra tretjina kmetij ni premogla niti ene ovce, je bilo po hlevnovrškem območju brez ovce manj kot 10 % gruntov. Nad 20 ovac je imel po Žirovskem le kmet v Ledinah (42 repov), na hlevnovrškem ozemlju je pa 8 gruntov (ca. 23 %) spadalo v to vrsto. — Malo drugačno je bilo razmerje glede koz, ki so po Žirovskem za malenkost celo presegle število ovac, a so na hlevnovrških tleh daleč zaostajale za njimi. Toda kljub temu je bilo tudi koz v hlevnovrški župi relativno več kot v žirovski. — Pač pa je bila konjereja ne samo absolutno, marveč tudi relativno bolje zastopana v prometno bolj razgibani žirovski župi. Tod je bila le tretjina kmetij brez konja, a četrtnina jih je imela po dva. Po hlevnovrškem ozemlju je polovica gruntov gojila po enega konja, po dva so premogli le trije grunti, drugi so bili brez njih.

Podroben urbar iz 1501 omogoča tudi jasen vpogled v obveznosti podložnikov do zemljiškega gospostva, primerjava s podatki iz obeh urbarjev iz 1291 in 1318 pa daje odgovor na vprašanje, ali in koliko so se do začetka 16. stol. spremenile te obremenitve podložnikov (prim. str. 63—69, 100—102).⁶⁶

Celotne datjave so se tedaj delile v dve skupini. Obveznosti prve skupine so podložniki poravnali navadno naravnost zemljiškemu gospostvu. Prispevke druge skupine, tako imenovan županov račun, je pobiral župan, a je moral večino teh oddati dalje zemljiškemu gospostvu. Tudi 1501 naletimo na dve osnovni vrsti podložnikov: en del od njih

Z I T O

Dajatve podložnikov loškega gospostva 1501	Steuer	Sbaigeit	Siling	Pšenica	Rž	Oves	Denar	Ob sv. Martinu	Pravda sv. Jurija
I. Selška dolina brez soriškega ozemlja	5—71	32	42						
Del javorske župe	22—52	32	42						
Del poljanske župe	12—67	32	42						
Del hotaveljske župe	22—62	32	42						
Šefert v brojski župi	50	32							
Koroška župa	20—200	10	42		1 k	1 k			
Hlevnovrška župa	30—400	16	42		32	all oz. 42			8
Soriška župa	26	15	42						
II. Del javorske župe	12—52	32		0 do 2 ml	1 do 4 ml	2 do 3 ml			12
Del poljanske župe	5—52	32		0 do 3 ml	2 do 4 ml	3 do 5 ml			33
Del hotaveljske župe	7—47	32		0 do 3 ml	1 do 4 ml	3 ml			32
Brojska župa	10—50	32		0 do 4 ml	1 do 4 ml	4 ml			24
Zirovska župa	10—124	32							24
Poljšiška župa	ok. 20	10							24
III. Bitenjska župa	5—35	4		1 m	1 m	5 md			
Godeška župa: Reteče, Godešče	20—30	6		2 m	2 m	14 ml	ok. 2		5 po 22
Gorenja vas	25—30	6		1 m	3 m	2 md	ok. 2		22
Gosteče, Pungert	25—30	6		2 ml	3 ml	16 ml	ok. 2		22
Jama, Praše	25—30	6		1 ml	7 ml	2 md 1 ml	ok. 2		22
IV. Gadmarska župa: Stražišče	10—40	4		1/2 m	1/2 m	2 1/2 md	ok. 1	38 1 ob	
Druge naselbine	10—20	4					ok. 1	38 1 ob	

Legenda: md = modlj, m = mes, ml = mesl, k = kaufmez, ob = obulus; števila brez oznake predstavljajo vrednost v soldih.

Poklon	Prašič	Steura vini	Harreit	Tagberch	Prevoz vina	Pleča	Brodni star	Plochpfitenig	Odvetščina	Celotni županov račun
			9 1/2				1 k			29—32, oziroma 27—29 ob
			do				ovsa			tlaških voznjah; ob pojezdah: 18—21, ozir. 17—18 ob
			10				ali			tlaških voznjah, deloma
							denar			oves in petelina
			10—12				selška in		1	20
			10				rudenska		1	18—21 (izjemoma 40) ter 1
			da				župa		1	petelina
									1—2	21—37 (izjemoma do 63); ob
			9 1/2							pojezdah
			9 1/2							16—32 (izjemoma do 50)
			10			2				48
			10						1	91 (ob poklonu 99) vštrevši šiling in žito
			9 1/2						1	93 (ob poklonu 101) vštrevši šiling in žito
										celotne datjave vseh podložnikov 20 mark 128 soldov
da	15	10	10—12					1	1	74 (ob poklonu 82)
da	18	10	10					1	1	73 (ob poklonu 83)
da	32	10	10						1—2	76 (ob poklonu 86)
da	deloma	9 1/2	9 1/2							60—80 in petelina (ob poklonu 78 do 90 in petelina)
da	17	10	10					1	1	80 (izjemoma 60), petelina, oves, pogačo (ob poklonu 90 [izjemoma 70], petelina, oves, pogačo)
	14 1/2	9 1/2	9 1/2							celotne datjave vseh podložnikov 12 mark 45 soldov
	26			24	24 a					poleg drugega še večinoma 3—20 soldov in petelina
1 ob										59
			9 1/2							100
	27		9 1/2							95
	27		9 1/2							51 in pišče
	27		9 1/2							34
										34

a = plačajo tisti, ki niso vozili vina.

je plačeval šiling, druge je vezala pravda sv. Jurija. Obe skupini sta zajemali isto ozemlje kot pred stoletji. Pač pa sta obremenjevali obe vrsti po 1318 ustanovljen hlevnovrški urad (gl. tabelo, str. 134—135).

a) V prvo skupino dajatev je spadal davek, ki je bil tedaj odmerjen povsem individualno; na občutne razlike naletimo ne le glede na posamezne župe, marveč tudi glede na posamezne podložnike znotraj istih naselij. Pač pa kaže izrazito kontinuiteto dajatev v žitu. Podložniki v bitenjski upravni enoti so oddajali npr. do podrobnosti enake vrste in enake količine žita 1291 in 1501. Enako izkazuje kontinuiteto godeška župa z vsemi svojimi različki v posameznih naseljih, le da so dajali podložniki 1501 namesto ječmena ustrezajočo količino ovsa. Dajatev v Poljanski dolini 1501 ni bila več vezana na letino; podložniki so namreč oddajali naprej določeno količino žita. V Selški dolini je odpadla priložnostna dajatev ob vsakokratnem bivanju škofa na loških tleh, pač pa je vezala kmete še dalje redna, sicer malenkostna oddaja ovsa. — Med neposredne dajatve spada končno prispevek za sirnice (sbaigelt), ki ga 1291 in 1318 v tej obliki ne srečamo. Tej obveznosti so bili podvrženi vsi podložniki, vendar je bila višina prispevkov zelo različna. V splošnem velja, da je bila ta dajatev po hriboviti Poljanski dolini dosti občutnejša kot na ravninskem ozemlju.

b) Druga skupina dajatev, županov račun, vsebuje obveznosti, ki jih omenja urbar na splošno sicer posebej pri vsakem podložniku, a jih ponovno obravnava spet na koncu vsake župe. Le v soriški in poljšiški župi sta skupini dajatev pomešani, kar je bilo očitno v korist ondotnih podložnikov, ki so tudi sicer uživali nekatere ugodnosti, katerih drugi podložniki niso bili deležni. Drugje naletimo v obeh dolinah tudi glede županovega računa na dve vrsti podložnikov. Pri podložnikih s šilingom so bile te dajatve v večini primerov nižje, kadar so bile ondi pojezde, ki so kmete že sicer obremenjevale. Pri podložnikih, ki jih je vezal tako imenovani poklon, ta razlika ni upoštevana.

Pri podrobnem naštevanju srečamo vse dajatve zemljiškemu gospodu iz 1291 oziroma 1318, in to porazdeljene na iste naselbine, le da je višina oddaje deloma dosti višja. Starim obremenitvam se je pridružilo le nekaj novih, ki jih prva dva urbarja ne omenjata. Tako je prispeval velik del podložnikov po Poljanskem in Selškem dajatev »plochphenning«; prispevek je nadomeščal nekdanje tlaško delo, ki je bilo v zvezi s poskrbovanjem stavbnega lesa.

Dajatve kajzarjev so bile v splošnem omejene na denarni prispevek, ki je znašal letno po 12 soldov.

Urbar iz 1501 vsebuje tudi podrobne podatke o tlaških obveznostih loških podložnikov. Tlake so bili še vedno oproščeni podložniki v soriški in poljšiški župi (gl. str. 66—67, 101). Drugi kmetje so bili dokaj neenakomerno obremenjeni, na kar je v določeni meri vplivala razdalja žup od upravnega središča v Škofji Loki.

Podložniki koroške in hlevnovrške župe so morali oskrbovati gospodarske gradove in grajske mline na loških tleh z lesom; drevje so

morali sami posekati, ga požagati in prepeljati do Žovšč, oziroma Trate pri Škofji Loki, ter ga po potrebi znositi na Stari grad. Če je gospodstvo gradilo pri loškem gradu kako novo stavbo, je moral škof povrniti za pomoč dve tretjini stroškov. Nasprotno so pa morali hlevnovrški podložniki dajati posebne prispevke za tesanje, za late in šperovce. — Podložniki iz brojske župe so morali oskrbovati z vsem potrebnim lesom oskrbnika in kaščarja ter prevažati na grajski vrt in vrt ob stolpu prekle ter opravljati na gradovih potrebna ročna dela. — Podložniki drugih poljanskih žup so skupno s selškimi kmeti sekali drevje, ako je gospodstvo potrebovalo les za apnenice, pomagati so morali z ročnim delom pri gradbah na gradovih in gosposočinskih jezovih ter čistiti mestni jarek. Razen tega so bili dolžni prevažati za zemljiškega gospoda, oskrbnika in kaščarja vino z dolenske posesti.

Podložnike iz Selške doline je mimo zgoraj omenjenih obveznosti bremenilo še prenašanje desk za kopališče v Škofji Loki, a jih je moralo mesto samo plačati. Podložniki iz stirpniške župe so morali mimo tega prevažati vse potrebne mlinske kamne h grajskim mlinom, medtem ko so kmetje iz strmiške župe morali prevažati za grajske jezove hlode s parom konj.

Bolj kot podložniki iz obeh dolin so bili s tlako prizadeti kmetje po Sorškem polju. Podložnike iz godeške župe so v glavnem še dalje vezale vse tlaške dolžnosti iz srede 14. stol. (gl. str. 68). Toda starim obveznostim so se pridružile še nekatere nove. Morali so ograjevati grajske travnike, jih kositi, sušiti, travo in seno oziroma otavo zvoziti, za kar so dobili določeno denarno odškodnino. Najbolj je te podložnike pač obremenjevalo prevažanje vina s freisinške dolenske posesti z 12 konji letno, čeprav so dobili tudi za to opravilo delno povračilo v denarju in ovsu, pa tudi v senu, če so tovorili po sv. Martinu.

Gadmarski podložniki so bili v tem času glede tlake med seboj v bistvu izenačeni, ker je obdelovanje vinogradov odpadlo. Iz prejšnjega razdobja se je obdržala tlaka glede prenašanja žita, glede opravil pri žganju apna in del pri vrtu ob stolpu. Sicer pa naletimo na nekatere spremembe, ki so v zvezi s pritegnitvijo kajžarjev. Gruntarji so pomagali pri oskrbovanju jezov; sušili so mreže za ribolov; kadar so prevažali seno s treh grajskih travnikov, so ga spravljali gadmarski gruntarji z voza in ga metali v skedenj. Gruntarji in kajžarji so morali loviti in spravljati na suho les, ki sta ga dala splavljati oskrbnik in kaščar. Skupno so nosili tudi glino na grad, kjer so kajžarji nato postavljali ognjišča, enako tudi zelje, ki so ga kajžarji čistili, gruntarji so pa polagali zelnote glave in nosili vodo. Sicer je zemljiška gospoda kajžarje lahko vsak čas klicala na tlako. Kajžarji so morali čistiti grad; trije so bili na razpolago gadmarju, drugih dvajset je obdelovalo oskrbnikove in kaščarjeve vrtove. Pač pa so bili gruntarji dolžni prenašati repo in zelje, mimo tega pa obdelati dva vrta na gradu. Kadar so gadmarski tlačani lomili kamenje za apnenico, je pripadalo kamenje prvega strela

gadmarnju, ki je dobil razen tega od vsake apnenice po pet trug apna; njegova je bila tudi ograja, ki so jo postavljali zaradi varnosti pri vsakem gašenju.

Podložniki bitenjske župe so morali prevažati z dolensjske freisinške posesti vino s 26 konji pod istimi pogoji kot godeški tlačani. Dosti hujše je bilo tovorjenje sladkih vin iz Škofje Loke do Mauterndorfa na Salzburškem, kar je vezalo v določenem vrstnem redu samo kmete bitenjske župe. Kot odškodnino so dobili za vsakega konja po 16 soldov, po 32 kruhov in pol mere (mes) ovsu, razen tega pa so bili za vse tisto leto oproščeni druge tlake; le kadar so kosili grajske travnike, so morali voziti seno. Te tovarnike označujejo viri z izrazom Welzerji. Ime so dobili po kraju Ober Welz na Zgornjem Štajerskem, središču ondotnega freisinškega gospostva. Oznaka kaže na to, da so spočetka blago tovorili vsaj do tega kraja. Vsaj od 1501 dalje so pa morali pot nadaljevati čez Tamsweg vse do Mauterndorfa. Podložniki bitenjske župe, ki niso tistega leta tovorili vina, so morali ob sv. Mihaelu plačevati gospostvu po 24 soldov.

Sicer je pa bila bitenjska tlaka zelo raznovrstna. Podložniki so morali voziti apno in kamenje k vsem trem gradovom, pa tudi k trem grajskim mlinom pod mestom. Prav tako so vozili vse potrebno za delo na vrtu na pristavi kakor tudi vodo v kopalnišče, kadar je ukazal mestni sodnik. Oskrbniku in kaščarju so zvažali vsa po Sori splavljena drva, ki so jih znosili na grad kajžarji, za kar je dal kaščar vsakemu po en kruh. Podložniki iz Stražišča in Gorenje Save so prevažali v Škofjo Loko blago, ki ga je grajska gospoda nakupovala v Kranju. — Razen prevažanja je vezala bitenjske podložnike še vrsta drugih obveznosti. Ondotni gruntarji so kosili grajska travnika v Žabnici, kajžarji so ju pa grabili. Koscem je dajal kaščar po dva kruha in en sold za sir, kajžarjem pa po en kruh; enim in drugim je bil dolžan voziti pitno vodo neki podložnik iz Crngroba oziroma od Sv. Duha. Kadar so tlačani obdelovali grajske vrtove in jih ograjevali, jim je kaščar dajal po en kruh. Tlačani so opravljali vsa potrebna dela na mestni poti, ki je vodila na grad, enako ročno delo na gradovih in pri mlinih. Kadar je bilo treba kriti streho na skednjih, so dajali potrebno količino kolov, za vezi je skrbela neka kmetija z Godešča, šibe za kritje strehe je pa dostavljal podložnik s Križne gore. Krovce kakor tudi tesarje pri raznih opravilih je škof plačeval. — Bitenjski podložniki so morali dajati slame, kolikor so je potrebovali oskrbnikovi in kaščarjevi konji. Kadar so žgali apno, so prispevali na lastne stroške osem hlapcev, ki so morali biti navzoči do konca — dan in noč. Mojstra in tistega, ki je lomil kamenje, je škof plačal. Apno so žgali bitenjski kajžarji, ki so morali tudi prazniti jame. Ko so apnenico podrli, so pripadli pokončni in podporni tramovi bitenjskemu županu, ki je dobil razen tega še 8—10 trug apna.

Tlaške obveznosti loških podložnikov so bile torej sicer zelo raznovrstne, vendar v primeri z njihovimi sovrstniki po slovenskem ozemlju razmeroma dokaj znosne. Upoštevati je namreč treba, da je tako obsežno

zemljiško gospostvo s stotinami podložnikov le v skrajno neznatni meri obdelovalo zemljo v lastni režiji. Obdelovanje grajske zemlje, ki je sicer kmeta na slovenskih tleh tako močno bremenilo, je bilo na loškem ozemlju povsem nepomembno.

Tem obremenitvam so se pridruževale še *občasne dajatve*. Še naprej so morali podložniki ob pojezdah vzdrževati komisijo, prav tako je bilo seveda treba gospostvu plačevati ob prodaji kmetije določen znesek, enako je vezala podložnika ob smrti gospodarja na kmetiji mrtvaščina, ki so jo poravnali z denarjem (gl. str. 101).⁶⁷ Podložniki so bili vsekakor podvrženi raznim taksam ob dajanju dokumentov, o čemer sicer ni na voljo podrobnih podatkov. Pač pa razpolagamo z nekaterimi podrobnostmi glede dajatev ob spremembi v vodstvu freisinške škofije (gl. str. 101). Le izjemno je škof oprostil podložnike te obveznosti (npr. škof Sikst), sicer pa ta obremenitev ni bila malenkostna, kot kaže podatek iz 1521. Iz poimenskega seznama je razvidno, da so bili podložniki s to dajatvijo individualno in sicer zelo različno obremenjeni; gruntarji so dajali tedaj na ta račun od 10 krc. (posamezniki v koroški in javorski župi) do 2 glđ. 20 krc. (v selški župi); kajžarji so plačali v ta namen 5—40 krc. V celoti je vrgla tedaj ta dajatev na loških tleh 1279 glđ. 9 krc.⁶⁸

42. Brode

Desetina je še naprej le deloma pripadala freisinškemu škofu (gl. str. 101). Dobršen del škofu pripadajoče desetine so podložniki odplačevali v denarju tako na Sorškem polju kot na Poljanskem, v celoti pa v Selški dolini, kjer desetinske oddaje v naravi 1501 sploh niso poznali. Z desetino so bili podložniki na Sorškem polju bolj obremenjeni kot njihovi sovrstniki v hribovitih predelih. Tako so dajali podložniki na ravnini v ta namen poprečno po 1,5—2 merici (mesl) pšenice, 1,5—3,5 rži, 3—4 prosa in $1\frac{2}{3}$ — $2\frac{1}{2}$ modija ovsa, medtem ko kaže račun, da je znašala ta obremenitev v Brodih komaj polovico te vrednosti. Prav v začetku 16. stol. je loško gospostvo desetino nekoliko znižalo, in to zlasti oddajo v ovsu.⁶⁹ — O desetini, ki je pripadala drugim upravičencem, iz tega časa ni podatkov.

4. Kmetijski upori na loškem ozemlju

Čeprav glede obveznosti loških podložnikov do zemljiškega gospostva do konca 15. stol. ni prišlo do kakšnega bistvenega poslabšanja, so se razmere na loških tleh v drugi polovici 15. stol. vendarle temeljito poslabšale. Na spremenjen položaj so vplivali dogodki, ki so zajeli celotno slovensko ozemlje in ki se jim tudi loško gospostvo ni moglo izogniti.

V tem času so se namreč vse bolj kazale posledice koncepta *deželnega kneza*, ki je sistematično izgrajeval *centralno oblast*. Z novo državno organizacijo so naraščali stroški za vzdrževanje osrednjih uradov, v nič manjši meri pa tudi za kritje vojaških izdatkov.⁷⁰ Le-ti so se dvigali že spričo razvoja najemniškega vojaškega sistema, še posebej pa zaradi turške nevarnosti, ki je v drugi polovici 15. stol. vse bolj naraščala. Za kritje teh stroškov je deželni knez nalagal izredne davke in to z odobritvijo deželnih stanov. V vrsto teh davkov je spadala npr. glavarina (1470) kot splošni osebni davek, ki naj bi bremenila vse prebivalstvo v deželi. Že v 15. stol. se je pa začela oblikovati davčna osnova glede na imenjsko rento (*gulto*); za vsako zemljiško gospostvo so izračunali vse donose njegove davčne osnove in so to izrazili v funtih, oziroma kasneje v goldinarjih. Tako imenovana *gilta* je bila od konca 15. stol. dalje osnova za odmero vojaške in davčne obveze. Po tem ključu je bilo npr. določeno, s kakšnim številom težkih oklepnih konj in mož je moralo zemljiško gospostvo sodelovati pri obrambi dežele.⁷¹ Medtem ko bi smeli sprva davek le v izjemnih primerih prevaliti na podložnike,⁷² je v drugi polovici 15. stol. imenjski davek na loških tleh bremenil gospostvo in kmete.

Loško gospostvo je bilo v posameznih letih dokaj različno obremenjeno. Naletimo na primer, da je bilo treba plačati od hube po 60 denaričev, medtem ko je znašala 1487 obremenitev loškega gospostva v celoti 2500 gld. in je torej tedaj odpadlo na hubo več kot 2 gld. davka. Del te vsote je tedaj gospostvo poravnalo iz svojega, del pa je prevalilo na podložnike.⁷³

Turki so pomenili v zadnjih treh desetletjih 15. stol. za loške podložnike dvojno zlo. Saj je bilo loško gospostvo, kot sicer velik del slovenskega ozemlja, izpostavljeno neposrednim turškim napadom, česar se je zemljiški gospod dobro zavedal. Tako je 1474 škof Sikst naročil loškemu oskrbniku, naj poskrbi za loški grad in za mestno obzidje. Za obrambo gosposočinskega središča naj najame nekaj vojakov, ki naj jih zadrži, dokler bo trajala nevarnost. Strah ni bil brez osnove. Saj so Turki v poletju 1476 kar dvakrat udarili na tla loškega gospostva in ob tej priložnosti požgali na Poljanskem vrsto kmetij (gl. str. 129). Leta 1482 je pisal škof ves zaskrbljen, da so Turki po zadnjih poročilih le še 7 milj oddaljeni od Škofje Loke in so v trenutku, ko to piše, mogoče že udarili v samo loško gospostvo.⁷⁴ Malo nato je škof naročil oskrbniku Jakobu Lambergerju, naj po potrebi pritegne za obrambo gradu in mesta nekaj najemnikov, mestni svet naj pa z mestnim sodnikom pazi, da ne bodo ostajala odprta mestna vrata.⁷⁵ Velike turške priprave za pohod iz Bosne proti Hrvatski in Sloveniji 1493⁷⁶ so odmevale tudi po loškem gospostvu, ko so tekali sli z vznemirljivimi novicami po Poljanski in Selški dolini.⁷⁷

Spričo take izpostavljenosti neposredni nevarnosti so podložniki tem teže prenašali hude obremenitve v zvezi z deželno obrambo pred Turki. Težili so jih deželni davki, stopnjevala se je tlaška obveznost v zvezi z obrambo, od katere si pa kmetje niso mogli obetati posebnih koristi. Gospostvo je podložnike ponovno klicalo na delo pri vzdrževanju loškega gradu in mestnega obzidja. Tlaške dolžnosti se pa niso omejevale samo na loško ozemlje; loški podložniki so bili marveč pritegnjeni tudi k utrjevanju ljubljanskega gradu.

Hude obremenitve so leto za letom poglobljale nerazpoloženje loških podložnikov, k čemur je mnogo pripomogel tudi Jakob Lamberger, ki so mu bili zaupani oskrbniški in kaščarski posli v loškem gospostvu. Lamberger je namreč svoj službeni položaj temeljito izkoriščal na škodo zemljiškega gospoda, še v večji meri pa na račun podložniškega sloja. Čeprav mu je služba po besedah freisinškega škofa nesla toliko kot nobenemu njegovih sovrstnikov na Kranjskem in na Bavarskem, mu dohodki niso zadoščali. Tako je ostajal dolžan zemljiškemu gospodu pri letnem obračunu, medtem ko je od podložnikov znal davke in dajatve temeljito pobrati.⁷⁸

Podložniki ob vsem tem niso ostali ravnodušni. Pritoževali so se proti tlaki, ki naj bi jo opravljali na ljubljanskem gradu.⁷⁹ Vse teže so prenašali davke,⁸⁰ zlasti pa so negodovali nad oskrbnikom, ki mu je tudi škof kaj malo zaupal. Tako je 1487 škof naročil odposlancem, naj spričo oskrbnikovih nepravilnosti pritegnejo k obračunu nekaj ljudi in naj ob upoštevanju starih registrov kontrolirajo postavko za postavko.⁸¹ Da je bilo nezaupanje upravičeno, kaže bilanca desetletnega službovanja, ko je ostal Jakob Lamberger gospostvu dolžan 2100 ogrskih goldinarjev.⁸²

Hude obremenitve so podložniki vse teže prenašali. Po njihovem zatrjevanju je pri marsikomu med njimi dolg tako narasel, da je presegal

vrednost kmetije. Pritožbe niso mnogo zalegle, čeprav je zemljiški gospod skušal podložnikom pomagati; zakaj od gospodarsko zlomljenega podložnika si zemljiški gospod ni mogel obetati posebnih koristi. Tako je škof posodil loškim podložnikom za poravnanje davkov 500 dukatov, za odkup tlake v Ljubljani 400 gld., odrekel se je dajatvi, ki so jo morali podložniki sicer prispevati ob nastopu novega škofa, oskrbniku pa je izrecno naročil, naj ne uvaja nobenih novotarij,⁸³ toda vse skupaj je le malo zaleglo. Razmere so bile tako zaostrene, da je prišlo do odkritega *uporniškega gibanja* širom po loškem gospostvu. Na strani upornikov se je znašel tudi del loškega meščanskega sloja; zemljiški gospod je celo zatrjeval, da so loški meščani naščuvali kmete proti gosposčini.⁸⁴

Iz registrov, ki so služili gospostvu po zatrtem uporu kot osnova za izterjevanje zaostankov, je mogoče razbrati, da so posamezni kmetje že 1484 glede obveznosti odrekli pokorščino.⁸⁵ Z leti se je krog upornikov vse bolj širil in dosegel 1488 tak obseg, da se je zemljiški gospod odločil za ostre ukrepe. V upanju, da bo mogel upor zadušiti z lastnimi silami, je poslal v Škofjo Loko svoje odposlance, oskrbniku pa naročil, naj upornike ukloni s postopnim kaznovanjem. Ob prvi neposlušnosti naj sledi zapor v mestnem stolpu, po ponovni upornosti naj se krivec pokori v grajskem stolpu; če bi ta sredstva ne zalegla, naj oskrbnik seže po ostrejših kaznih in jih stopnjuje, dokler upornik ne bi popustil.⁸⁶

Kazni nerazpoloženja niso mogle zavreti, kajti davki so ostali, prav tako se pa tudi oskrbnik v svojem ravnanju ni prav nič spremenil. Tako so se oglašali v naslednjih letih v Freisingu kmetski odposlanci iz Poljanske in Selške doline ter s Sorškega polja. Ti so izročali škofu pritožbe z željo, da se škof osebno prepriča o dejanskem stanju.⁸⁷ Ob vrnitvi odposlancev se je po loškem gospostvu širil glas, da so le-ti uspeli in da odslej ne bo treba plačevati davka. Zato je škof svaril podložnike pred nepremišljenimi koraki, oskrbniku pa naročil, naj nepokorneže pripravi k ubogljivosti (1490).⁸⁸ Med podložniki je vse bolj vrelo, čeprav je škof naročil Lambergerju, naj kmetje izvolijo iz svojih vrst ljudi, ki naj bi razdeljevali davke med sovrstnike.⁸⁹ Prav tako ni nič pomagalo, da je 1491 škof osovraženega oskrbnika Jakoba Lambergerja odstavil, podložnikom pa obljubil, da bo po možnosti okoli Jurjevega osebno prišel v Škofjo Loko. Spomladi 1491 je prišlo do odkritega upora. Kako je gledal na dogodke zemljiški gospod, kaže njegova izjava, češ da je preстал že zelo mnogo težav, ali nobena od teh ni bila tako huda kot upor njegovih lastnih ljudi.

Ker zemljiško gospostvo samo upor ni bilo kos, je škof prosil za pomoč deželnega glavarja Viljema Auersperga, ki se je pozivu odzval in udaril po upornikih ter dosegel določene uspehe. Ker je bilo škofu kot duhovni osebi neprijetno, da bi glede kazni sam ukrepal, je naprosil deželnega glavarja, da kaznuje zlasti povzročitelje upora. Hkrati je naročil odposlancem, naj zahtevajo od upornikov ponovno prisego zvestobe z obljubo, da se ne bodo nikdar več dali pritegniti k takim zločinom. Pri tem ukrepanju se škof ni oziral na pismo podložnikov, čigar vsebina

je bila v protislovju s poročili odposlancev in s pismom deželnega glavarja.⁹⁰ V pismu na novega oskrbnika Dürrerja izraža škof veselje, da so bili uporni kmetje hudo kaznovani in so obljubili pokornost. Pač pa poziva oskrbnika, naj skuša preprečiti, da bi bili uporniki kaznovani še po cesarjevi liniji. Hkrati naroča oskrbniku, naj skliče podložnike in skuša ugotoviti, koliko dolgujejo glede neplačanih obveznosti; sicer je bil na razpolago ustrezen Lambergerjev register, na katerega se pa ni bilo mogoče zanesti. Če bi kmetje priznali dolg, naj ga Jurij Siegesdorfer sčasoma izterja.⁹¹ Kazno je, da je pri zatiranju upora imel določeno vlogo loški meščan Wolfgang Schwarz, kajti škof se mu je zahvaljeval za zvestobo in pomoč pri njegovih poslih.⁹²

Upor pa s tem še ni bil do kraja zatrt. Že malo nato je namreč škof pisal oskrbniku, kako mu je hudo zaradi nezvestih podložnikov, ki delajo še vedno škodo in sramoto freisinškim odposlancem in nameščencem. V pismu je naglašal, da njihovega početja niso kaznovali, kakor bi bilo treba, kar škoduje gospodstvu, posebej pa še loškim redovnicam, ker je njihova zemlja ostala brez sredstev. Le usmiljenje je povzročilo, da uporniki niso bili primerno kaznovani, kar bo pa težko mogoče še nadalje prenašati. Škof je bil prepričan, da bo Bog upornike kaznoval s povodnijo in točo. Kaščar naj ukrepa s kmeti po najboljšem preudarku (1491).⁹³

Upor je bil do kraja strt šele v prvih mesecih 1492. Pri kaznovanju deželni glavar ni delal posebnih razlik med kmeti. V zapore je strpal tako uporne kot ubogljive kmete. Po škofovih besedah je glavar mogoče računalo s tem, da tudi Bog tu pa tam kaznuje krivične in pravične. Da je bilo tedaj še mnogo uporniškega v loških kmetih, dokazuje škofovo navodilo gradiščanu na Starem gradu Juriju Siegesdorferju, naj skupno z oskrbnikom najame nekaj vojakov, ki naj ob pomoči pokornih kmetov dnevno nalove nekaj upornikov. Le-te naj priženejo v loške zapore, od koder naj jih ne izpuste prej, dokler se ne spokore. V bodoče je pa treba upoštevati, da je bolje pustiti hube v pustoti, kot da bi morali dnevno čakati na upor. Upornike bi kazalo izgnati in z njihovim premoženjem poravnati stroške z najemniki.⁹⁴

Upor je bil sicer 1492 zadušeno, a iskra upora je tlela dalje. Starim nadlogam, ki so tlačile podložnike še naprej, so se pridružile nove težave. Obnova po potresu močno poškodovanega gradu (gl. str. 156—157) je zahtevala dodatnih tlaških opravil, še vedno naj bi pa loški podložniki pomagali tudi pri utrjevanju Ljubljane.⁹⁵ Nerazpoloženje je na loškem ozemlju poglobljala beneška vojna (1508—1516), ki je močno zavrla trgovanje z Italijo in tako povzročila veliko škodo loškim meščanom, pa tudi kmetskemu življu. Zlasti so pa bili prizadeti prebivalci na sami meji. Le-ti so že 1508 tožili, da morajo v pričakovanju napada ne samo dan in noč biti na straži, marveč jih je tedanji loški oskrbnik Gašper Lamberger gnal celo na pohod zunaj loškega gospodstva, kjer so se zadržali pod pretno hudih kazni na lastne stroške 8—10 dni.⁹⁶

Tudi davčni vijak ni popustil. Škof je sicer skušal razbremeniti loško gospodstvo deželne davčne obveznosti, češ da poteka gospodstvo iz nem-

škega rajha in da nima dežela tod nič ukazovati. Kolikor je gospodstvo dotlej prispevalo k davkom, je delalo to iz dobre volje, ne pa iz dolžnosti (1502). Seveda se deželni glavar s tem ni strinjal in je vztrajal na tem, da mora gospodstvo letno prispevati ustrezno vsoto.⁹⁷ Tako je šlo vse po starem tiru, na kar kaže pritožba loških kmetov, da je oskrbnik Gašper Lamberger naložil na vsako hubo 60 beneških soldov davka, ki ga hoče imeti izplačanega v osmih dneh pod pretnjo, da bo sicer deželni glavar postavil na loška tla tisoč najemnikov.⁹⁸ Razpoloženje, ki je vladalo med kmeti, je bilo dobro znano tako škofu kot deželnemu glavarju. Tako je škof naročal svojim odposlancem, oskrbniku in kaščarju, naj davke pri podložnikih sicer poberejo, vendar naj bodo pri tem kolikor mogoče obzirni.⁹⁹ Značilno je bilo npr. stališče dežele 1512. Ko je namreč tedaj na deželni pristanek moralo loško gospodstvo postaviti 8 težkih jezdecev in 33 najetih pešcev, je dežela odločila, da gospodstvo pri tem ne sme obremeniti podložnikov.¹⁰⁰ Kako pa je bilo v resnici, kaže podatek iz 1514, po katerem je ostalo gospodstvu pri pobiranju deželnega davka čistega 37 mark 80 soldov.¹⁰¹

K nerazpoloženju kmetov je prav gotovo prispevalo tudi uveljavljanje nove valute. Namesto v markah in soldih so odslej kmetje poravnavali obveznosti v goldinarjih in krajcarjih, kar jim je bilo pri preračunavanju prej v škodo kot v korist.

Vse te razmere so pripomogle do rastočega nerazpoloženja, ki je privedlo 1515 ob izbruhu *veseslovenskega kmetijskega upora* v vrste upornikov podložnike celotnega loškega gospodstva; saj so stali ob strani le posamezniki in so se v uporniških vrstah znašli celo Železnikarji, ki jih je med drugim vezala dolžnost braniti grad pred sovražniki.¹⁰²

Potek uporniškega gibanja na tleh loškega gospodstva deloma osvetljujejo konceptna pisma škofa Filipa, ki so ohranjena za usodno leto 1515 od 8. aprila dalje. Iz pisem, ki jih je škof tega dne pisal v Škofjo Loko, je razvidno, da je prejel tedaj sporočilo o uporu kmetov podložnikov od svojih odposlancev — kanonika Erazma Hausnerja in dvornega mojstra Ahaca Puscha ter Gašperja Prunnerja, ki ga je na željo kmetov podložnikov postavil loškemu gospodstvu za upravitelja. V pisemih na vodilne freisinške predstavnike in loškega meščana Wolfganga Schwarza, ki je tudi v tem trenutku užival posebno zaupanje freisinškega škofa, je škof Filip z ogorčenjem vzel na znanje poročilo o objestnosti in nepokorščini loških podložnikov in obenem priporočal veliko previdnost in potrpljenje. Hkrati pa je naročil, naj skrivaj poizvedujejo, kako ravnajo z uporniki, razen cesarja, prelati in plemstvo, o čemer naj škofu takoj javijo. Če pa čas ne bi dopuščal čakati na škofova navodila, naj upornike kaznujejo, kakor se spodobi.¹⁰³

Pošiljki je škof priložil dve različni konceptni pismi, naslovljeni na kmete s pozivom, naj se freisinški zaupniki izjasnijo, ali bi kazalo katero od teh pisati upornikom. V konceptu, datiranem z dne 8. aprila 1515, je škof Filip hinavsko hvalil ubogljivost loških podložnikov. Škofa veselilo, da so do njegovega prihoda v Škofjo Loko pripravljene v redu opravljati

Sl. 43. Škof Filip

svoje dolžnosti in da so voljni zlasti vneto pomagati pri obnavljanju loškega gradu, kjer lahko najdejo zavetje v primeru nevarnosti. Sicer je pa iz koncepta razvidno, da so se kmetje pritoževali proti Prunnerju. Podložniki so negodovali, ker je uporabljal gosposčinske registre in mestne knjige, ko je skušal ugotavljati vprašanje podložniških obveznosti. V konceptu škof nakazuje, da bo kmalu prišel v Škofjo Loko. Tako se bo laže izogniti vsem pomotam; možno se bo poravnati na način, ki bo ustrežal eni in drugi strani.¹⁰⁴

V drugem konceptu, ki je datiran z 18. aprilom 1515, navaja škof, da so prišli k njemu kmetski odposlanci. Škof opozarja podložnike na cesarjev ukaz, da se v bodoče več ne sestajajo; če imajo kaj pritožb, naj se obrnejo na cesarjeve komisarje, ki bodo stvar uredili. Obenem prigovarja podložnikom, naj prenehajo z uporom in tako varujejo gospodstvo in sebe pred večjo škodo. Kot zveste podložnike, s katerimi očetovsko sočustvuje, jih hoče obvarovati pred cesarjevimi kaznimi in jih rešiti obdolžitve, da so prvi začeli upor.¹⁰⁵

Drugačen obraz kaže škof v pismu odposlancem, datiranim z istim dnem (18. aprila 1515). V njem priporoča potrpljenje. S kaznimi naj ne

prednjačijo, pač pa naj poizvedo, kako se drže prelati v deželi. Sicer naj pa slede cesarjevim ukrepom in naj upornike kaznujejo, kakor se spodobi. Tajno naj poskrbe, da bosta grad in mesto dobro zavarovana, ter naj pritegnejo h gradbenim delom tudi meščane. Skrivaj naj zberejo 50—70 ali po potrebi tudi več najemnikov iz Kranjske ali Koroške, pri čemer ni treba varčevati s sredstvi. Okrepiti je bilo treba tudi konjeniško posadko. Že dotlej je oskrbnik Pavel Rasp moral vzdrževati tri oklepne konje, kaščar Baltazar Siegesdorfer pa dva; odslej naj vsak od obeh pritegne še po enega. Skupno s Prunnerjevo posadko je grad odslej razpolagal z 11 domačimi oklepnimi konji, ki jih je zemljiški gospod še pomnožil s petimi iz drugih freisinških gospostev.¹⁰⁶

Kljub nevarnemu zapletu škof še v maju ni izgubil upanja na mirno poravnavo. Glede na stališče kapitlja in svetovalcev, ki so se mudili v Škofji Loki, da bi namreč škof mogel uporno gibanje pomiriti le z osebno navzočnostjo, je sredi maja Filip pisal loškim podložnikom, da bi bil pripravljen priti v Škofjo Loko, saj bi mu ne bilo nikjer drugeje ljubše stanovati. Toda izvedel je, da grad v Škofji Loki še vedno ni pozidan, zato ondi ni mogoče prebivati. Spričo tega se je odločil, da gre v Welz, ki ni tako daleč od Škofje Loke; ondi bi ga lahko obiskali in bi se mirno pogovorili o vseh spornih vprašanjih. V pismu ni pozabil naglasiti, naj kot zvesti podložniki pridno sodelujejo pri pozidavi gradu in naj tudi sicer gosposčini izkazujejo vso pokorščino.¹⁰⁷ Hkrati kot kmetom je škof pisal v Škofjo Loko tudi odposlancem, ki jim je naglašal, naj poskrbe za obrambo, obenem naj mu pa poročajo o stališču cerkvenih dostojanstvenikov, zlasti ljubljanskega škofa in stiškega opata, ter plemstva, pa tudi glede odmeva njegovega pisanja loškim kmetom.¹⁰⁸

V tiski se je škof obračal tudi na loške meščane. Ko jim je polaskal, da jim zaupa, jih je prosil, naj bodo v vsem pokorni in naj med drugim mesto oskrbe s stražo, česar jim ne bo nikoli pozabil (15. 5. 1515).¹⁰⁹ Obenem se je hotel znebiti nekdanjega loškega oskrbnika Gašperja Lambergerja, ki je stanoval v Škofji Loki in je bilo proti njemu močno nerazpoloženo kmetsko prebivalstvo, zlasti v Polhovem gradu. Upoštevač napeto stanje je škof Lambergerju ukazal, naj zapusti loško ozemlje, Prunnerju pa naročil, naj pazi, da bo ukaz izvršen.¹¹⁰

Škofova navodila glede obrambe so bila v redu izpolnjena. Hausner in Prunner sta se spričo kmetskega upora mudila v Škofji Loki sedem tednov.¹¹¹ Za obrambo Škofje Loke in loškega gradu je bilo pritegnjenih v Škofjo Loko za pol leta 100 pešcev in 15 oklepnih konj.¹¹² Ker grad še zdaleč ni razpolagal s primernim vodnjakom za tako množico ljudi in živine, so morali znositi na glavi vso potrebno vodo iz mesta na grad.¹¹³ — Hkrati je loško gospostvo prispevalo deželnemu prejemniku 180 mark 53 soldov za vzdrževanje 200 huzarjev v puntarski vojni.¹¹⁴ Obenem pa je freisinški škof tri mesece sodeloval z 32 jezdec pri deželni akciji.¹¹⁵

Uporni kmetje so si skušali pridobiti zaveznike. Res jim je uspelo razgibati železnikarske fužinarje, ki so odkrito stopili na stran upornih kmetov in jim je zato škof preklical stare privilegije.¹¹⁶ Odločilnejše

pomoči so si pa obetali od cesarja v prepričanju, da so bila nova bremena predvsem plod plemiškega pohlepa. Cesar je v začetku upora res kazal naklonjenost do upornikov v težnji, da omeji moč fevdalcev. S tega stališča je treba vrednotiti cesarjevo obljubo, da bo po svojih komisarijih preiskal položaj podložnikov in pomagal kmetom do stare pravde. Cesar je res imenoval posebno komisijo, ki ji je postavil za načelnika freisinškega škofa Filipa. Komisija naj bi zaslišala kmete glede njihovih pritožb. Ker je prišla komisija okrog 26. maja v Ljubljano,¹¹⁷ je prišel torej loški zemljiški gospod v neposredno bližino svoje loške posesti, s čimer je bila dana možnost za neposreden kontakt z loškimi podložniki, do česar očitno ni prišlo.

Toda še preden je komisija začela delati, je prišlo do krvavega obračunavanja med upornimi kmeti in zastopniki fevdalnega sveta. Medtem ko je po Kranjskem vrsta mest, gradov in samostanov morala kloniti pred uporniki, so loške utrjene postojanke zaradi dobro pripravljene obrambe vzdržale uporni pritisk. V štirih mesecih je bil upor v krvi zaduščen, saj se je proti upornikom postavil tudi cesar v trenutku, ko je moglo spor med fevdalci in podložniki rešiti le še orožje.¹¹⁸

Prišlo je do epiloga. O njem pričajo latinski verzi, ki so se stoletja ohranili v kapeli sv. Trojice v Škofji Loki. Plemiška vojska je del upornikov pobila, del pobesila, njihove kmetije pa požgala. Sledila je še denarna kazen, glede katere je bilo stališče zemljiškega gospoda milejše od cesarjevih predlogov. Gospoda se je namreč zavedala, da bi imela od gospodarsko propadlega podložnika malo koristi. Tako je pristala na 1 ogrski goldinar davka. Naknadno so odobrili še dodatni davek po pol goldinarja od kmetije, ki naj bi ga plačali do 11. novembra 1516. Pač pa niso imeli pomisleka proti uvedbi dajatve puntarskega pfeniga, ki je pripadal gospodstvu.¹¹⁹

S pobiranjem kazenskega davka se v loškem gospodstvu niso obnavljali. Loški podložniki so bili prisiljeni, da so kazen poravnali v 8—10 dneh, če so se hoteli izogniti hudi telesni kazni in nevarnosti, da jim opustošijo kmetije. Ta davek so morali poplačati tudi uporniki, ki jim je uspelo dokazati, da so se uporju prisiljeno priključili. Na ta postopek merijo loški latinski verzi, ki govorijo o tem, da so morali loški podložniki odkupiti svoje hiše.¹²⁰

Loško gospodstvo ni samo pohitelo s pobiranjem kazni, marveč je le-to tudi krepko stopnjevalo, zasledujoč pač svoje koristi. Iz registrov loškega gospodstva je razvidno, da le redki posamezniki niso v ta namen nič plačali, sicer se je pa izterjani znesek gibal od 1/2 do 3 gld. na gospodarsko enoto — bodisi grunt, bodisi kajžo.¹²¹ Skupna vsota, ki se je kaščarju v tej zvezi nabrala v blagajni, je dosegla višino 2348 ogrskih goldinarjev, tj. okoli 2054 mark. Če upoštevamo, da je bilo po urbarju iz 1501 v okviru loškega gospodstva 1110 gruntarskih enot in 63 kajž ter določeno število samskih hlapcev, ki so bili tudi podvrženi temu davku, je prišlo poprečno na enoto skoraj 2 gld. davka. Od pobrane vsote je kaščar odvedel dalje 1009 mark in 1 talent; v to vsoto je vključen tudi znesek 98 mark

70 soldov, ki so jih plačali samski hlapci. Dobro polovico pobranega denarja (1044 mark 50 soldov) je oddal škofu, ki mu je mimo tega še izročil po dva krajcarja uporniške dajatve na podložnika.¹²² Ta denar naj bi veljal zemljiškemu gospodu kot nadomestilo za škodo, ki jo je škofija v zadnjih letih utrpela na slovenskem ozemlju. Saj loško gospostvo po škofovih besedah že od potresa sem zaradi pozidav ni nič neslo, prav tako pa zemljiški gospod ni mogel pričakovati dohodkov od klevevskega gospostva na Dolenjskem, ker je ondi plemiška vojska ob kmetskem uporu popolnoma požgala deset najboljših vasi.¹²³

Z denarno kaznijo se je hotel okoristiti tako zemljiški gospod kot cesar. Zadnji je hotel obenem v določeni meri varovati kmeta pred pretiranim izkoriščanjem po fevdalcih. Zato naj bi cesarska komisija, ki ji freisinški škof že od oktobra dalje ni več načeloval,¹²⁴ na terenu zbrala ustrezne podatke glede pobiranja kazenskega davka. V novembru je loški oskrbnik poročal škofu, da je cesar ukazal komisiji, naj prejezdi vso deželo, popiše hube in hiše, pokliče predse vse kmete ter jih izpraša, koliko je gospostvo posameznike kaznovalo. Loški oskrbnik ni hotel na to pristati, ne da bi dobil predhodno dovoljenje od škofa. Komisarji so vztrajali pri svojem. Z objezdenjem gospostva so se hoteli prepričati o številu hub, ki bi jih po njihovem moralo biti 1800, medtem ko jim je gospostvo izplačalo kazenski davek le za 1100 gruntov. Oskrbnik se ni hotel vdati v strahu, da bi moglo priti zaradi napetega razpoloženja do novega upora. Odločil se je, da zadevo obravnava sam z vsemi župani ob pritegnitvi še nekaterih drugih oseb.¹²⁵

Oskrbnikovo stališče je bilo razumljivo, saj so hoteli komisarji mimo njega voditi na terenu preiskavo. Tako je oskrbnik januarja 1516 poročal škofu, češ da se cesarski komisarji pri objezdenju dežele nekorektno obnašajo, da popisujejo zaradi hudobnosti ali naivnosti podložnikov često polovične hube za cele. Komisarjem je očital, da so podložnike celo ščuvali proti gospostvom, naj le tožijo in naj po pravici povedo, koliko kazenskega davka so plačali gospostvom; če bodo kaj zamolčali, bodo kaznovani. Zaradi takega nastopa komisarjev se je bilo bati, da izbruhnejo med kmeti novi neredi.¹²⁶ — Istega dne so pisali škofu oskrbnik, kaščar in škofovi odposlanci, da je dežela v pripravljenosti, ker se na kmete še vedno ne morejo zanesti. Četrtnim mojstrom je bilo naročeno, naj po potrebi nemudoma udarijo po upornikih in jih kaznujejo z ubijanjem in požigi. Tega se hočejo držati tudi v Škofji Loki, kjer je grad dobro oskrbljen z orožjem in je možno pritegniti 8 jezdecev in 32 pešcev dan in noč. V pismu tožijo škofu, da hoče cesar naknadno odobren kazenski davek v višini pol goldinarja pobrati že do Jurjevega. Mnjenja so, naj bi posebne denarne kazni ostale gospostvu v kritje škode, ki je nastala v zvezi z uporom.¹²⁷

Do marca 1516 je bilo vprašanje objezdenja loškega gospostva še vedno nerešeno. Dne 2. marca je škof pisal komisarjem, da odobrava stališče svojih odposlancev, ki ne dovoljujejo objezditi gospostva brez navzočnosti škofovih zastopnikov. Škof dovoljuje objezdenje le, če bi bil

prisoten loški kaščar, ki bi imel s seboj urbar in register kazenskega davka ter pazil, da bi bile hube glede na obseg pravilno popisane. Če pa komisarji ne bodo upoštevali freisinških pravic, se bo škof obrnil na cesarja.¹²⁸

Kako se je stvar zaključila, iz razpoložljivih virov ni razvidno. Vsekakor je cesar proti fevdalcem znal uveljavljati svoje stališče. Zato so se kmetje kljub bridkim izkušnjam tudi po uporih še naprej z zaupanjem obračali na cesarjeve zastopnike.¹²⁹ — Čeprav je bil vseslovenski kmetski upor 1515 v krvi zadušeni, je uporniška misel živela med kmeti še dalje. Kajti vir nezadovoljstva ni bil odstranjen. Tudi loškemu kmetu se ni godilo nič drugače. Stare nadloge so ga spremljale tudi v naslednjem obdobju.

5. Loškemu gospostvu odtujena imenja

V borbi proti upornim podložnikom se je mogel škof trdno opreti tudi na svoje gosposčinske nameščence, ki so bili hkrati freisinški vazali in so se kot zemljiški gospodje nad določenim ozemljem znotraj loškega gospostva (gl. str. 81—82) borili tudi za svoje neposredne koristi. Med temi se je uveljavljal Joahim Puštalski, ki je opravljaval posle gradiščana na Zgornjem stolpu vsaj od 1485 dalje in je bil freisinškemu škofu v burnih časih v trdno oporo. Na tej osnovi je Joahim utrjeval svojo moč. Med drugim je od zemljiškega gospoda dosegel, da mu je dovoljeval lov na lisice in zajce; pripadala mu je tudi pravica do ribolova, vendar samo kot gradiščanu, a ne kot gospodarju nad puštalskim imenjem, kar je škof izrecno poudarjal.¹³⁰ Medtem ko srečamo Joahima še 1506 kot gradiščana na Kranclju¹³¹ in mu je ta služba po vsej verjetnosti pripadala še 1509,¹³² se 1510 omenja kot gradiščan njegov sin Krištof,¹³³ ki mu je ta služba po propadu Zgornjega stolpa ob potresu 1511 vsekakor prenehala.

Po Joahimovi smrti sta prevzela dediščino sinova Krištof in Moric, ki sta se kaj kmalu zapletla v spor s freisinškim škofom. Že 1510 je tožil loški oskrbnik Pavel Rasp, da Moric povzroča razne težave. Vendar se je škof hotel izogniti preostremu nasprotstvu; oskrbniku je naročil, naj brez zaslišanja ničesar ne podvzame proti Moricu.¹³⁴ Toda trenja so se stopnjevala deloma zaradi paše,¹³⁵ predvsem pa zaradi vprašanja pravice do lova in ribolova, ki sta si jo lastila Joahimova sinova. Škof je zastopal stališče, da so Puštalci freisinški vazali, ki jim kot takim ne pripada ta pravica.¹³⁶ Nekoč jim je sicer na njihovo prošnjo dovolil lov z izjemo rdeče divjadi, vendar le do preklica,¹³⁷ podobno jim je dovolil ribolov le iz milosti.¹³⁸ Zato je škof ob tej priliki naročil oskrbniku, naj Puštalskim zabrani tako lov kot ribolov.¹³⁹

Kljub trenjem pa sta obe stranki še vedno vzdrževali medsebojne stike. Škof Filip je celo 1523 prepustil Krištofu vrt v Škofji Loki pri Spodnjih vratih,¹⁴⁰ pač pa mu je odbil 1529 prošnjo, da bi ga postavil na izpraznjeno mesto loškega oskrbnika.¹⁴¹

Prav posebno je pa v zvezi z uporniškimi gibanji na loškem ozemlju povezan dvig rodbine Siegesdorferjev, katere člani so bili v usodnih letih trdna opora freisinškemu škofu in so ostali v njegovi službi še naprej vse 16. stoletje. Kot prvi v vrsti Siegesdorferjev se je na loških tleh uveljavil Jurij, ki je bil dolga leta gradiščan na Starem gradu (1473—1503). V Juriju Siegesdorferju je imel freisinški škof zanesljivo osebo tedaj, ko je loško gospostvo zašlo v hude težave zaradi nevestnega poslovanja loškega oskrbnika in kaščarja Jakoba Lambergerja (gl. str. 141—142). Tedaj je škof zaupal gradiščanu Juriju Siegesdorferju še službo kaščarja; na tem mestu je ostal, mogoče s presledkom 1497, do svoje smrti (1491 do 1503). Kot loški kaščar je sestavil urbar iz 1501, kjer je sestavljalec omenjen kot gradiščan na Starem gradu.¹⁴²

Še bolj se je povzpел Jurijev sin Baltazar. Spočetka je za očetom opravljal posle gradiščana na Starem gradu (vsaj 1504—1508). Nato je bil od 1509 dalje dolga leta kaščar; s to službo je končno povezal še oskrbnništvo nad loškim gospostvom (vsaj 1525—1529). Oprt na službeni položaj in na svoje sodelovanje pri zatiranju kmetskega upora je Baltazar širil svojo posest. Vsaj 1517 mu je pripadala *starološka graščina*, ki ji je škof spočetka le previdno odstopal razne pravice. Tako je Baltazar pridobil 1517 zase in za sina Seifrida samo dosmrtno tri kajže in pa pravico do ribolova v loškem mestnem jarku ob Lontrku (Novem trgu). Dve leti nato je dal škof Baltazarju tudi le dosmrtno 4 hube v Vincarjih ter 1 hubo v Stari Loki. Leta 1521 je bila združena kot freisinški fevd s starološko graščino s pripadajočim poljem vrsta domceev v Stari Loki in Binklju (11), Veštru (2), Trnju (3), Žabnici (2) in Hosti (1), dalje nekaj travnikov, gozd na Lubniku, desetina v Zmincu, ki jo je Baltazar kupil 1518, ter dve cajnarici v Podnu v Stari Loki. Eno od teh je pridobil že Jurij Siegesdorfer 1488 (gl. str. 116).¹⁴³ V naslednjih letih se je starološka posest še povečala, in to deloma s kmetijami, ki so nekoč pripadale rodbini Liembergerjev (gl. str. 81).¹⁴⁴

Za usluge ob kmetskem uporu se je škof izkazal hvaležnega tudi loškemu meščanu *Wolfgangu Schwarzu*, ki se je preselil v Škofjo Loko iz Nižje Avstrije. Nanj se je obračal freisinški škof, kadarkoli je šlo za ureditev posebno važnih vprašanj. Pod njegovim nadzorstvom je bilo vse gospodarsko upravljanje loškega gospostva, saj ni sodeloval le pri pregledovanju računov loškega kaščarja, marveč je imel celo enega od treh ključev loške blagajniške skrinje. Njegov ugled je pa segal tudi daleč prek loških meja. Njemu je zaupal važne naloge celo cesar Maksimilijan I., ki je Schwarza pritegnil k deželnoknežji finančni upravi in ga je hotel postaviti celo za kranjskega vicedoma, kar je pa Schwarz odklonil. Denar je Schwarz nalagal v posojila, pa tudi v deleže idrijskega rudnika.¹⁴⁵

Pomoč Wolfganga Schwarza škofu ob uporu loških podložnikov in ob sporu s kroparskimi fužinarji je bila deležna vsega priznanja. Tako je škof Sikst v pismu na Schwarza še med uporom 1491 naglašal, da so mu odposlanci pripovedovali o njegovi zvestobi in pomoči, zaradi česar

Sl. 44. Plošča
loškega meščana
Wolfganga Schwarza
na njegovi hiši
na Placu iz leta
1513

se je škof čutil zadolženega.¹⁴⁶ Vsekakor škof ni ostal pri prazni obljubi, čeprav v virih ni ohranjena vest o kaki daritvi v tem času. Verjetno je škof Sikst Schwarza že ob tej priliki vsaj delno obdaroval s fevdi, ki mu jih je škof Filip glede na prošnjo in zvesto službovanje 1517 dal v popolno last. Daritev je tedaj obsegala 2 hubi v Starem dvoru ter po 1 hubo v Stari Loki in Hosti; od teh 4 hub je bilo treba plačevati v loško kaščo po 63 beneških soldov odvetščine. Dalje je Schwarz tedaj dobil 4 hube v Binklju; od vsake je pripadalo loški kašči letno po 39 beneških soldov. Povsem neobremenjena je bila pa nadaljnja posest, ki je zajemala po 1 hubo v Stražišču, na Godešču, v Žabnici in pri Sv. Duhu, dalje 6 domceev, ki so očitno ležali v Stari Loki, in pa mlin na Studencu pred Škofjo Loko.¹⁴⁷ — Druga Schwarzova posest se je omejevala predvsem na desetine. Tako mu je pripadala desetina na Bregu ob Kokri; to je skupaj z njivo v Vir-

šku in mesnico pri selških vratih v Škofji Loki podaril aniverzariju v cerkvah sv. Jurija v Stari Loki in sv. Jakoba v Škofji Loki.¹⁴⁸ Mimo te posesti je imel Schwarz do 1516 v popolni lasti še 1 hubo v Podreči, pa v celoti desetino na Godešču od 12 hub in v Topolah na Selškem od 4 hub ter dvetretjinsko desetino od 12 hub v Četeni ravni in Zaprevalom na Poljanskem. To posest je namreč Schwarz z dodatkom 40 gld. v gotovini tedaj daroval beneficiju sv. Trojice, ki jo je zgradil v svoji hiši na Placu,¹⁴⁹ o čemer priča plošča, ki še danes krasi omenjeno stavbo.

Podatki kažejo, da je ležala velika večina navedenih loškemu gospostvu odtujenih hub in kajž na Sorškem polju. Še naprej pa je ostalo seveda glede freisinški škofiji odtujene posesti vodilno stražiško-besniško ozemlje. Pod Sv. Joštom se je od srednjega veka dalje razvijalo *šentpetrsko gospostvo*, kjer je staro rodbino Peisser in njenega predstavnika Volbenka 1499 zamenjal njegov svak Mihael Frösach. Šentpetski freisinški fevdi so bili tedaj skromnega obsega; mimo 3 hub v Št. Petru in 1 hube v Bitnju so zajemali le še vinograd na Šmarjetni gori in njivo na Osterfeldu. V 16. stol. so bili lastniki imenja gospodje Schrott, ki so tod postavili gradič, po katerem je gospostvo dobilo ime Schrottenthurn.¹⁵⁰

Na besniškem ozemlju so se pa med razne rodbine razdeljeni freisinški fevdi v drugi polovici 15. stol. vse močnejše kopičili v rokah loškega oskrbnika Jurija Lambergerja (gl. str. 81), ki je besniško posest sčasoma še bolj razširil in si pridobil med drugim tudi 6 hub v Stražišču. Ko je Jurij pridobil Kamen (1469), je ta veja Lambergerjev prevzela po gradu naslov. Jurijevo posest sta podedovala njegova sinova Jakob in Gašper, ki sta kot njun oče opravljala službo loškega oskrbnika (gl. str. 141 sl.).¹⁵¹ Gašperju je pripadala tudi pristava na Štemarjih (gl. str. 169).

Medtem ko so bili Lambergerji do freisinškega škofa v fevdnem razmerju, je bilo 7 besniških hub (od teh 6 v Spodnji Besnici) še naprej v deželnoknežji lasti. Cesar Friderik III. je to ozemlje zaradi gospodarskih zadreg zastavil rodbini Egkh z Brda pri Kranju. Ta se je tako zadržala na besniškem ozemlju.¹⁵²

Manj obsežna je bila tista freisinška posest, ki so jo sčasoma pridobile cerkve in razne verske ustanove kot freisinški fevd in to deloma neposredno od loškega gospostva, deloma pa od raznih freisinških vazalov. Ne glede na drobna imenja v obliki posameznih parcel, desetipd., je bil tudi ta proces v največji meri usmerjen na severno stran loškega gospostva. Pod šmartinsko župnijo sta spadali med drugim 2 hubi na Jami, ki si jih je pridobila 1505 deloma z daritvijo, deloma z nakupom.¹⁵³ Tako je bratovščina Matere božje v Šmartnem 1436 kupila hubo v Žabnici od Janža Liembergerja (prim. str. 81),¹⁵⁴ drugo hubo pa v Št. Petru 1478 od Ahaca Peisserja;¹⁵⁵ isti ustanovi je škof Sikst poklonil po 1 hubo v Zgoranjem Bitnju in v Stražišču,¹⁵⁶ cerkvi sv. Jerneja v Stražišču pa istega leta 1 hubo prav tam.¹⁵⁷ — Na besniškem ozemlju so si pridobile do srede 16. stol. po 1 hubo kaplanija sv. Lenarta v Kranju (v Zabukovju), beneficiat sv. Katarine v Kranju, cerkev v Ovsišah (v Spodnji Besnici) ter cerkev sv. Janeza v Spodnji Besnici (v Zgornji Besnici).¹⁵⁸

Zunaj tega ozemlja do novih odtujitev skoraj ni prišlo. Urbar iz leta 1501 sicer omenja 15 hub pod naslovom Coloni ecclesie v najrazličnejših delih gospostva, vendar so imeli vsi ti kmetje osnovne dolžnosti do loškega gospostva: plačevali so loškemu gospostvu tako letni davek kot tudi prispevek za sirnice.¹⁶⁹ Kazno je, da so se od teh hub kasneje le posamezne kmetije zares vključile v cerkveno posest, tako na primer kmetija v Četeni ravni, ki jo kot tako omenja urbar iz 1630 (f. 187').

Iz zemljevida je razvidno, da so bile določene tendence razkroja še vedno omejene na besniško ozemlje in na Sorško polje, medtem ko sta ostali obe dolini, Poljanska in Selška, še naprej tako rekoč kompaktno vključeni v loško gospostvo (prim. str. 83; gl. Z. 9).

Statistična primerjava glede obsega drobljenja freisinške posesti kaže, da je bilo 1501 loškemu gospostvu v celoti odtujenih 91 hub, medtem ko naj bi spadalo po naši rekonstrukciji v to vrsto 1318 vsega 92 hub. Ker kažejo viri, da je bilo v zadnjih desetletjih pred 1501 loškemu gospostvu na novo odtujenih določeno število zemljišč (npr. 4 hube v Zmincu, po 1 huba v Bodovljah in na Lipici itd.), sklepamo, da je loškemu gospostvu verjetno v desetletjih neposredno po 1318 uspelo vključiti v svoj urbar vrsto zemljišč, ki so se mu dotlej izmuznila ali pa so bila zunaj loškega gospostva že od samih začetkov; na ta proces kaže primer na Godešču, kjer je loško gospostvo po 1318 dvignilo število svojih hub od 18 na 22 (glej tabelo str. 410).

6. Razmerje med freisinškim škofom in Habsburžani

Notranjim težavam, ki so grozile omajati loško gospostvo v njegovih temeljih, se je obenem pridružila nevarnost od zunaj. Tudi na loškem ozemlju so se v tem času začele čutiti posledice koncepta *deželnega kneza*, ki je skušal načrtno izgrajevati centralno oblast v svojih deželah na škodo ondotnih fevdalcev. Nevarnost, ki je pretila lastniku loškega gospostva, je bila tem hujša, ker je z izumrtjem Celjanov (1456) pripadlo deželnim knezom Habsburžanom radovljiško gospostvo, s čimer so postali le-ti mejaši z loškim gospostvom.

Nove razmere so imele najprej odmev pri razmerju med loškim gospostvom in deželnoknežjim mestom *Kranjem*. Mestni sodnik v Kranju je namreč od 15. stol. dalje upravljal za deželnega kneza kranjsko deželsko sodišče. Zanašajoč se na politiko deželnega kneza je Kranj 1479 začel spor glede *deželskosodne meje*, ki jo je hotel razširiti tako, da bi Kranju pripadalo tudi besniško ozemlje in območje Stražišča, torej teritorij, ki je bil že od vsega začetka le slabo povezan z loškim teritorialnim gospostvom (gl. str. 16). Na tem ozemlju, kjer so imeli Habsburžani kot dediči celjskih grofov v lasti vrsto kmetij, so hoteli uživati Kranjčani vse deželskosodske pravice, tj. razen sodstva tudi pobiranje raznih pristojbin, uživanje paše, gozdov ipd. Lastnik loškega gospostva je seveda vztrajal pri svojih pravicah in naglašal, da deželskosodna meja od nekdaj poteka

po sredi kranjskega savskega mostu. Kranjčani so se spretno pozivali na deželnega kneza, češ da je on gospodar spornega ozemlja in da izvršujejo sodstvo samo v imenu deželnega kneza. Freisinški škof pa je imel oporo v pisanih dokazilih in v številnih pričah. Sestajale so se komisije, začela se je pravda, toda rešitvi se stranki nista prav nič približali. Spor je ostal še naprej nerešen.¹⁶⁰

Nevarnosti, da se izmuzne izpod teritorialnega loškega gospostva celotno besniško ozemlje, je sledila še hujša preizkušnja. Ob izgrajevanju centralne oblasti je namreč deželni knez hotel pridobiti čim več pravic čez vso deželo. Tako se je hotel polastiti tudi *regala nad rudami* in *fužinami*, pravice, ki so si jo pridobili freisinški škofje na svojem ozemlju že 1277 (gl. str. 17) in so jo vse dotlej nemoteno uživali. Po tej tendenci je deželni knez postavil proti koncu 15. stol. v nižjeavstrijskih deželah lastnega rudniškega sodnika, ki naj rešuje s fužinarji mimo gospostev razna rudarska vprašanja. Razumljiv je torej odnos freisinškega škofa do nekega Ambroža, ki je očitno istoveten z Ambrožem Hirterjem, mestnim sodnikom v Kranju.¹⁶¹ Ta je namreč hotel 1482 postaviti na besniškem ozemlju fužino, pa mu škofovi komisarji niso hoteli dati ustreznega dovoljenja. Ko se Ambrož na prepoved ni oziral, je škof ukazal oskrbniku Jakobu Lambergerju, da ponovno prepove graditi fužino, na kar je še posebej opozarjal svoje odposlance v instrukcijah za leto 1483.¹⁶²

Iz istega časa potekajo poročila, da silijo na ondotno freisinško ozemlje sosedje, ki iščejo rudo in povzročajo prepire. Spori so bili tako resni, da je zemljiški gospod skušal rešiti položaj z zaslišanjem nekaj sto prič, obenem je pa naročil oskrbniku, naj skrbno pazi, da ne bi freisinški škofiji izmaknili njenih pravic.¹⁶³ Trenja se tudi v naslednjih letih niso pomirila. Tako je 1493 oskrbnik Jurij Dürerer poročal škofu glede Ambroža Hirterja iz Kranja in Kranjčanov sploh, da kopljejo jame po loškem gospostvu.¹⁶⁴ Zaradi vsega je razumljiva škofova rezerviranost tudi glede rude na Šmarjetni gori (1494),¹⁶⁵ pa tudi zaskrbljenost, ki se kaže v pismu na loškega oskrbnika in kaščarja, ko ju je svaril pred vsakim pre nagljenjem in jima napovedal sestanek s cesarjem glede rudarskega vprašanja (1494).¹⁶⁶

Mimo Kranjčanov so predstavljali veliko nevarnost za ogroženo ozemlje Kroparji. V Kropi sta bili proti koncu 15. stol. v obratu dve fužini, od katerih je pa ena do 1498 propadla.¹⁶⁷ Pri iskanju železne rude so Kroparji silili na sosednje freisinško ozemlje — v Jelovico, kjer so tudi Železnikarji črpali rudo, zaradi česar so bili prepiri neizogibni. Nedvomno so bili Kroparji vsaj deloma soudeleženi že pri zgoraj omenjenih sporih. Konkretni podatki so pa na voljo iz leta 1506. Iz njih je razvidno, da so se Kroparji hoteli okoriščati s stališčem deželnega kneza, po katerem pripada le-temu vsa ruda v dednih deželah. Tako so kopali železno rudo globoko na ozemlju loškega gospostva, zaradi česar je prišlo do dejanskega obračunavanja med njimi in freisinškimi. Loški oskrbnik Gašper Lamberger je namreč na terenu zahteval od Kroparjev pojasnilo, s čigavim dovoljenjem kopljejo rudo po loškem gospostvu. Ker

so se kroparski delavci postavili v bran ter celo začeli metati kamenje v oskrbnikovo spremstvo in sluščinčad, je nastal pretep, nakar je oskrbnik Kroparjem rudo odvezel, jih dal zapreti in jim za bodoče povsem prepovedal izkoriščanje rude po loškem ozemlju.

Neposredno nato so se Kroparji skupno s svojim rudniškim sodnikom pritožili na cesarja, sklicujoč se na stare svoboščine. Ker so v pritožbi navajali, da leži sporna ruda na deželnoknežjem ozemlju, je cesar naročil kranjskemu deželnemu glavarju, naj omogoči Kroparjem nemoteno delo. Če pa hočejo ondi pridobivati rudo tudi freisinški podložniki, naj v soglasju z rudniškim redom poiščejo ustrezno dovoljenje pri deželnoknežjem rudniškem sodniku. Freisinški seveda niso odnehali. Tako je prišlo do obravnave pred deželno gosposko v Ljubljani. Kroparski zastopniki so vztrajali pri svojem, da namreč lahko povsod črpajo rudo, ker le-ta pripada deželnemu knezu. Freisinška stranka se je v odgovoru sklicevala na stare freisinške pravice do rude v mejah loškega gospostva. V svoji vne-mi je trdila, da teče meja od nekdanj po potoku Kropi v neposredni bližini kroparskih fužin. Ker je ležalo sporno ozemlje dobre pol nemške milje od vode, je šlo kljub pretiravanju očitno za teritorij znotraj loškega gospostva, kjer so freisinški ljudje vse dotlej več kot stopetdeset let nemoteno uživali svojo posest.

Ko sta obe stranki vztrajali pri svojem, deželni upravitelj v odsotnosti deželnega glavarja ni izdal končne razsodbe, pač pa je pozval obe stranki, da skleneta kratkoročno premirje, ki sta ga ena kot druga izrabili za posredovanje pri cesarju. Freising se je trudil, da bi sprožili komisijo, ki naj bi si na mestu ogledala mejo, medtem ko je šlo Kroparjem za to, da se rok premirja ne podaljša. Ko je premirje poteklo, so oboroženi Kroparji med hrupom in kričanjem prepovedali na spornih tleh freisinškim podložnikom vsako delo, češ da so si le oni pridobili to pravico na temelju rudniškega reda prek cesarjevega rudniškega sodnika.¹⁶⁸ O nadaljnem poteku medsebojnega obračunavanja viri sicer ne govore mnogo, vendar so se spori zaradi nepopustljivosti ene in druge strani očitno nadaljevali, kar nakazuje vir iz 1533; takrat so se namreč železnikarski fužinarji pritoževali proti fužinarjem iz Kroepe, Kamne gorice in Kolnice, češ da iščejo in kopljejo rudo po loškem ozemlju;¹⁶⁹ leta 1550 je bil spor tako oster, da so loški podložniki Kroparjem celo odvzeli 35 tovorov rude.¹⁷⁰

Le šest let po prvih omenjenih kroparskih dogodkih se je vprašanje rudarske kompetence pojavilo na povsem nasprotni strani loškega gospostva. Ko so namreč 1512 odkrili baker z močno primesjo srebra in zlata v Leskovici v bližini tolminske meje (»Liesk«), so se interesentje, med njimi tudi loški meščan Schalderman, obračali za dovoljenje na deželnoknežjega rudniškega sodnika, ne pa na loškega oskrbnika, čemur je oskrbnik Pavel Rasp oporekal, vendar je v isti sapi iskal navodil pri freisinškem škofu.¹⁷¹

Ti pojavi so predstavljali resen uvod v spor, ki je bil v 16. stol. stalno na dnevnem redu in ki je imel odločiti ali se bo škofu posrečilo

obdržati pravico do rudarstva na tleh loškega gospostva na temelju freisinškega regala iz 1277, ali se mu bo pa ta posest izmuznila dokončno iz rok in se bo s tem nevarno zamajala enotnost loškega gospostva.

7. Potres 1511 in njegove posledice

Loško gospostvo je torej na pragu novega veka preživljalo hudo krizo. Situacijo je dobro povzel latinski napis v heksametrih, ki so ga našli v kapeli sv. Trojice na Placu. V njem govori neznan pesnik o hudih nadlogah, ki so tedaj zadevale loško ozemlje: mimo uporov, vojn in drugih težav omenja pesem tudi potres, ki je 26. marca 1511 močno zamajal mesto in njegovo okolico.¹⁷² Na poročilo o nesreči je škof Filip že v avgustu 1511 javil v Škofjo Loko, da bo poslal dobrega stavbenika in zidarja (pawmaister vnd mawrer), ki bo pripravil vse potrebno za pozidavo.¹⁷³ Res je Filip malo nato že sporočil, da pošilja v Škofjo Loko stavbenika, ki naj ga kaščar oskrbuje s hrano in pijačo.¹⁷⁴

Med drugim so bile v Loki prizadete vse tri utrjene postojanke: grad pod Lubnikom, Zgornji stolp in loški grad. Prva dva objekta je potres tako poškodoval, da ju ni kazalo obnavljati. Iz obračuna za 1513 moremo sklepati, da je gospostvo gradivo teh dveh utrd uporabljalo za obnovitev loškega gradu. Rušenje Starega gradu je prevzel Indeli Zymerman proti odplačilu 4 talentov (= 2,5 marke), na Zgornjem stolpu je bilo podobno delo zaupano Wolhu za plačilo 26 talentov (= 17 mark). Razlika v vsotah kaže na to, da se je gospostvo pri Starem gradu zaradi odmaknjenosti zadovoljilo samo z odvozom razrušenega kamenja, medtem ko je bližnji Zgornji stolp veljal kot kamnolom, od koder je bilo mogoče kriti vse ustrezne potrebe pri obnovi gradu. Zaradi takega postopka je razumljivo, da Stari grad z ruševinami kljubuje zobu časa vse do danes, medtem ko je Zgornji stolp na Kranclju prerasla ruša v taki meri, da ga je bilo treba šele odkriti (1954).¹⁷⁵

Delo na obnavljanju loškega gradu je v kratkem latinskem tekstu ovekovečeno na plošči, ki je bila vzdana na osrednjem stolpu in kasneje prestavljena v pritlični hodnik; druga plošča z nemškimi tekstom enake vsebine je vzdana nad bivšim glavnim vhomom v grad. Iz teksta je razbrati, da je dal po potresu 1511 prizadeti grad popraviti škof Filip. Glavno obnavljanje je trajalo od 1513 do 1516, povsem dokončano je pa bilo šele kasneje.¹⁷⁶

Potrdilo tega teksta najdemo tudi v sodobnih pisanih virih. Že 1513 je omenjen v obračunu med drugim mojster Jurgko Mawrer v družbi opekarskega mojstra in mnogih delavcev, ki so imeli posla na gradu. Apno so žgali v Lubniku in pri Bodovljah. V celoti so znašali stroški pri obnovi gradu v tem letu 729 mark 77 soldov.¹⁷⁷ Obseg del pri obnovi daje slutiti podatek iz obračuna za 1517, po katerem so tedaj porabili na gradu 130.000 kosov zidnih opek in 24.750 korcev za streho. Med obrtniki srečamo razen zidarjev še opekarje, kovača, tesarja, mizarja, kamnoseka, stek-

Sl. 45. Plošča na nekdanjem osrednjem stolpu, prenešena na grajski hodnik, s podatki o potresu 1511 in ponovni pozidavi stolpa

larja, pa tudi urarja in v zvezi z njim zvon, ki so ga pripeljali iz Velikovca in je tehtal 1 cent in 23 funtov.¹⁷⁸ Mnogo gradiva je šlo v osrednji stolp, ki so ga okrasili in mu dali v stilu tedanjega časa renesančni karakter.¹⁷⁹

Potres je seveda močno prizadel tudi mesto. Poročila pravijo, da je bila med drugim razrušena hiša mestnega sodnika in hiša bivšega loškega oskrbnika Gašperja Lambergerja, kjer je ob tej priliki zatekla smrt njegovega sina.¹⁸⁰ Med javnimi poslopji v mestu je bila močno razmajana kašča, ki jo je dal obnoviti škof Filip, kot priča še danes ondi vzidana plošča. Prav gotovo so pa tudi meščani vsaj deloma neposredno po potresu temeljito obnavljali poškodovana poslopja. Med temi je še posebej poudariti Homanovo hišo, ki je bila obnovljena 1529, kot kaže letnica nad portalom.

Ob dokončavanju del na obnovi gradu se je škofu Filipu porodila misel, da bi dal zgraditi še en stolp v smeri proti mestu. V oktobru 1516 je pisal mestnemu svetu v Škofji Loki, da bi mu poslali po slu že ob prvi kurirski poti v Freising podatke, kakšen naj bo stolp in koliko bi veljalo delo.¹⁸¹ Gradnja stolpa sicer ni takoj stekla, vendar misel ni zamrla. Spomladi 1525 je namreč opozoril škofa loški oskrbnik in kaščar Baltazar Siegesdorfer, da bi bilo zelo potrebno ob gradu v smeri proti mestu postaviti stolp, kajti tam je stalo obzidje (zwingermaur) na temelju, ki je bil že dotrajan.¹⁸² Na ponovno Siegesdorferjevo opozorilo iz 1526, češ da so časi hudi in da bi bilo treba Škofjo Loko bolj utrditi,¹⁸³ se je škof takoj odločil za gradnjo, kot dokazuje plošča, ki je vzdana na podnožju stolpa, v katerem je kapela, in je z nje razbrati, da je bil ta stolp dograjen že

Sl. 46. Plošča na portalu loškega gradu s podatki o potresu in ponovni pozidavi gradu

...ki so bili ...
 ...ki so bili ...
 ...ki so bili ...

Na gradu so bila okoli 1525 ...
 ...ki so bili ...
 ...ki so bili ...
 ...ki so bili ...
 ...ki so bili ...
 ...ki so bili ...
 ...ki so bili ...
 ...ki so bili ...
 ...ki so bili ...
 ...ki so bili ...

Sl. 47. Plošča škofa Filipa na kašči

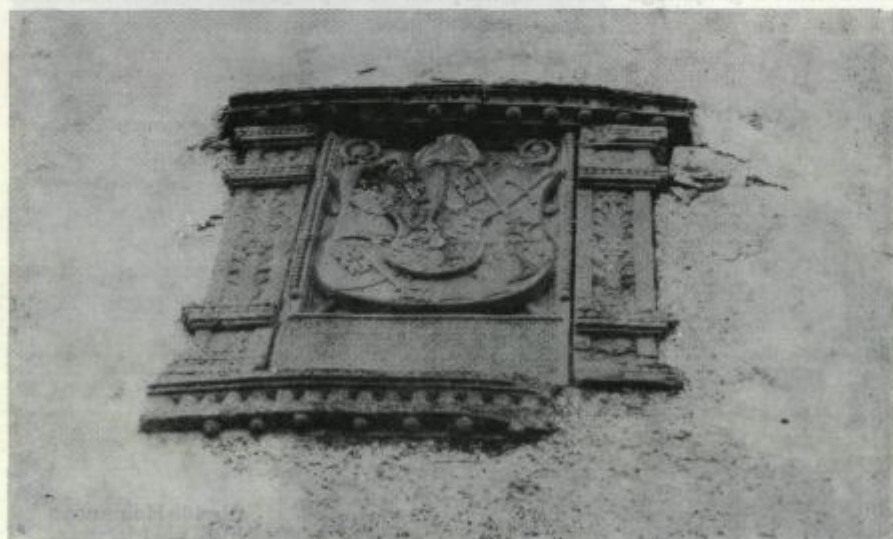
1526.¹⁸⁴ Gradnjo stolpa je vsekakor narekovala potreba po obrambi. Po Štuklovi domnevi so prestavili kapelo v ta stolp šele v baroku.¹⁸⁵ V virih najdemo izraz »capeln thurn« že 1529; ta stolp je bil tedaj pokrit z gladko opeko.¹⁸⁶ Vsekakor je »capeln thurn« iz 1529 istoveten s tistim, ki je v skladu z virom 1676 ležal v smeri proti mestu. Vhod v stolp je bil 1676 naravnost z grajskega dvorišča, nasproti vrat pa je stal oltar. Prostor so

Sl. 48. Homanova hiša na Placu z na novo odkritimi freskami

Sl. 49. Freska
na Homanovi hiši
na Placu

Sl. 50. Plošča na stolpu, sezidanem 1526

sicer imenovali kapelo, ki pa ni bila posvečena; v resnici je bil tam le hišni oratorij.¹⁸⁷ Iz podatkov je torej razvidno, da ni bila kapela predstavljena v stolp šele v baroku. S tem dejstvom ni v nasprotju posvetitev, ki naj bi jo škof opravil 1722, torej ob zaključku velikih gradbenih del na gradu (gl. str. 264).

Na gradu so bila okoli 1525 opravljena še nekatera druga utrdjena dela, in sicer na prostoru med stolpom, imenovanim »paurnfeindt«, in kaščarjevo sobo. Leta 1525 je namreč poročal oskrbnik škofu, da je bil na tem mestu ob prvem kmetskem uporu postavljen zid na slabih temeljih in se je bilo bati, da se bo porušil. Zato je dal oskrbnik ta zid odstraniti in ondi izkopati jarek; ob jarku je postavil nov zid in ondotna vrata močno utrdil. V poročilu je dodal, da bo še takoj (tj. v letu 1525) postavil čez jarek most.¹⁸⁸ Upoštevaajoč upodobitev Škofje Loke s Krancljem iz 17. stol., je vodil vhod na grad čez most na severni strani grajskega kompleksa.¹⁸⁹

II. LOŠKO GOSPOSTVO OD DVAJSETIH LET 16. STOLETJA DO TRIDESETIH LET 17. STOLETJA

1. Odmev vojnih dogodkov na tleh loškega gospostva

Vojne nadloge tudi v 16. stol. niso prizanašale loškemu gospostvu. Veliko nevarnost so predstavljali še vedno Turki, ki so jih že v prejšnjem stoletju loški podložniki okusili na svojem zemljišču. Strah pred Turki je bil živ zlasti od nastopa Sulejmana Veličastnega dalje (1520—1566), ki je takoj v začetku vladе usmeril svojo vojsko proti Ogrski in 1521 zavzel ključ za nova osvajanja — Beograd.

Padec Beograda je močno odmeval na loškem ozemlju. Loški oskrbnik in kaščar sta s skrbjo opozarjala škofa, da Turki tudi loškega gospostva ne bodo pustili na miru. Zato naj bi utrdili grad v smeri proti vrtu in ga opremili z večjo količino smodnika in krogami ter 2—3 srednjimi topovi. Mesto naj bi bolje obzidali in obzidju dodali še strahovalno ograjo.¹ Tudi meščani so prosili škofa, naj bi glede na turško nevarnost utrdili mestna vrata in jarek. V odgovor je škof ukazal kmetskimi podložnikom in meščanom, naj za rešitev življenja skupno napravijo vse potrebno za obrambo, pri čemer jim bo pomagalo tudi gospostvo.²

Nervoza se je stopnjevala, ko so Turki na cvetno nedeljo 1522 nepričakovano udarili na ozemlje Prema, prodrli do Postojne in se čez Ortnek, Ribnico in Kočevje vračali med ropanjem, pobijanem in požiganjem z ujetniki na grad Kostel ob Kolpi.³ V naslednjih letih strah ni popustil. Leta 1532 se je raznesel glas, da so Turki le še 4 milje oddaljeni od Ptuja, od koder je bilo do Škofje Loke samo tri dni potovanja. Do danes ohranjena imena tabor (npr. v Poljanah, Selcih, na Rudnem, v

Ševljah) kažejo na utrjene postojanke, kjer si je podložnik iskal zavetišča. Po loških hribih so bile urejene grmade, pripravljene so bili pazniki, da dajo znamenje s streljanjem in zvonjenjem. Da zavarujejo mesto pred presenečenjem, se je kaščar ukvarjal z mislijo, ali ne bi kazalo podreti hiše in kovačije v predmestju, saj predstavljajo nevarnost za mesto in grad. Mislil je tudi na premestitev v mesto ali na grad dveh po 15 centov težkih zvonov v Crngrobu in v Selcih, kjer ni bilo računati na obrambo proti Turkom, v mestu bi pa bila zvonova na varnem in v tolažbo nesrečnikom.⁴ Podložniki so bili obvezani, da pride v mesto na poziv staro in mlado; tod bi našli pribežališče, a hkrati bi jih lahko pritegnili k delu, ki bi ga zahteval položaj.⁵ Za obrambo gradu je kaščar pritegnil šest najemnikov, med katerimi so bili trije iz Idrije; poleg teh so bili na gradu bobnar, piskač, orožar, stražmojster. Ko je po 14 dneh kaščar najemnike odpustil, jim je dodal še poseben denarni prispevek, da bi jih v primeru potrebe lažje dobil na grad.⁶

Strah je bil pa tokrat odveč. Loško gospostvo je bilo dokončno zavarovano pred najhujšim, saj je s tem letom prenehalo obdobje velikih turških vpadov. Vendar tudi v naslednjih letih ni bilo pravega miru. Kot drugje na slovenskem ozemlju so tudi po loškem gospostvu odmevali dogodki v zvezi z razširjenimi boji zlasti 1536 in s Kacijanerjevim pohodom proti Osijeku.⁷ Spomladi 1536 so se raznesli glasovi, da udarjajo Turki kljub premirju čez mejo in vlačijo s seboj ljudi.⁸ Glede na pretečo nevarnost je gospostvo poskrbelo tudi za obrambo gradu; kamor je poklicalo poleg lovcev in mojstrov (sodinov) tudi osem Železnikarjev.⁹ Napetost tudi v naslednjih letih ni popustila. Leto za letom je Škofja Loka pričakovala Turke. Tako so se 1542 lovci in oba mojstra 11 dni zadrževali na gradu. Leta 1545 je gospostvo spet poklicalo v obrambo gradu Železnikarje, mojstra in lovce.¹⁰ Leta 1552 je škof naročal oskrbniku, naj se ravna glede na hude čase po razumu in naj ne varčuje v skrbi, da zavaruje mesto in grad; najame naj hlapce in se oboroži predvsem z železnimi krogli.¹¹

Napetost je popustila šele s smrtjo Sulejmana (1566), ko je turška država začela počasi propadati.

Tudi obe *beneški vojni* (1508—1516, 1615—1617) nista ostali brez odmeva na loškem ozemlju. Saj je bila v tistih letih izredno močno prizadeta trgovska povezava med loškim gospostvom in primorskim ozemljem. Loško prebivalstvo je trpelo veliko škodo tako zaradi omrtvičenja tranzitne trgovine kakor tudi zaradi zastoja neposrednega trgovanja z zahodnim sosedom. V prvi beneški vojni je prišlo do obračunavanja celo na samih loških tleh, ko so Benečani s prodorom prek Soče zasedli Idrijo in je prišlo do borb okrog Tolmina (gl. str. 129).¹² V drugi beneški vojni se sovražnik sicer ni pojavil na loškem ozemlju, pač pa so morali loški podložniki priskočiti na pomoč s tovorjenjem v velikem obsegu.¹³

Tridesetletna vojna (1618—1648) je divjala sicer daleč od loških meja, vendar ni ostala brez posledic za loško gospostvo. Neposredno je prizadela sicer le posameznike, ki so se osebno udeleževali bojev (prim. Tav-

čarjevo Visoško kroniko). Bolj so bile izrazite posredne posledice. Saj je bila Bavarska sedem let glavno bojišče. Škofov sedež Freising je večkrat padel v švedske roke. Prijateljska vojska je pa samo do 1637 kar štiri-desetkrat korakala čez bavarsko freisinško ozemlje. Vse to je do temelja razmajalo freisinške finance. Razumljivo je, da je freisinška škofija vse-povsod iskala vire za saniranje, med drugim tudi na tleh loškega gospostva.¹⁴

2. Razvoj patrimonialnih gospostev znotraj deželskosodnih mej loškega gospostva; spori z loškim gospostvom

Zunanje vihre sicer loškemu gospostvu niso prizanašale, vendar trajnejših posledic niso zapustile. Hujša nevarnost je rasla na samem loškem ozemlju, in to pred samim upravnim središčem, kjer sta se samostojno razvijali dve patrimonialni gospostvi, puštalsko in starološko, ki sta bili vse bolj nerazpoloženi proti deželskosodnemu loškemu gospostvu, iz katerega sta izšli.

Drobni spori med freisinškim škofom in *puštalskimi gospodi* so sčasoma prerasli v resne konflikte. Z novim deželnim redom (1535), s katerim je bila pristojnost deželskih sodišč dejansko omejena na najožje kazensko sodstvo v malefičnih zadevah,¹⁵ si je Krištof Puštalski začel lastiti *sodne kompetence* nad svojimi podložniki. Še istega leta (1535) je prišlo na proščenju do pretepa, v katerem sta dva puštalska podložnika smrtno nevarno ranila loškega podložnika, ki pa ranam ni podlegel. Ko je loški oskrbnik oba krivca zaprl, je Krištof glede na nov sodni red zahteval, da loški oskrbnik krivca izroči njemu. Oskrbnik je bil pripravljen zahtevi ugoditi samo v primeru, če se Krištof obveže, da se bosta krivca na poziv zglasila na gradu. Glede na to se je Krištof pritožil na deželo, pozivajoč se na pravice, ki mu kot deželanu gredo. Res je dežela oskrbniku ukazala, naj puštalska podložnika izpusti iz zapora.¹⁶

Krištof je pa spraval škofa še v vse hujše zadrege. Zagrizel se je namreč v vprašanje tako imenovane *osebne navzočnosti*. To vprašanje je 1534 iz maščevanja sprožil bivši loški oskrbnik Krištof Gallenberger. Pozival se je na deželni ročin, ki ga je tolmačil tako, da mora biti stranka osebno navzoča pri vseh zadevah, ki se obravnavajo pred deželnim glavarstvom. Ob doslednem uveljavljanju takega stališča, ki je bilo v nasprotju z dotedanjo prakso, bi se freisinški škof znašel zaradi oddaljenosti od loškega gospostva v nemogočem položaju. Saj bi se moral praktično odpovedati vsakemu sodnemu nastopu pred ograjnim sodiščem proti vse pogostejšim kršitvam starih pravic. Prav tako bi se kompliciralo oddajanje fevdov, pri čemer je doslej škofa praviloma zastopal njegov pooblaščenec.¹⁷

Novotarije škof ni bil voljan priznati. Pozival se je na večkrat obnovljen privilegij iz 1397, ki ni predvideval takega postopka, vendar se je situacija nevarno zapletla. Deželni knez je bil sicer na strani frei-

sinškega škofa, toda ozirati se je moral na deželne stanove, v katerih so najostreje nastopali deželani z loškega deželskega sodišča, med njimi zlasti Krištof Puštalski. Končno se je škofu Filipu le posrečilo, da so mu stanovi leto dni pred smrtjo 1540 odobrili dosmrtno oprostitev od sporne dolžnosti. Vprašanje osebne navzočnosti je bilo odslej stalno na programu, saj govori o tem še vir iz 1792, po katerem je moral vsak novi freisinški škof poskrbeti pri deželnem glavarstvu, da mu je spregledalo dolžnost osebne navzočnosti.¹⁸

Zaradi nerešenega vprašanja o osebni navzočnosti Krištof Puštalski sploh ni zaprosil za novo podelitev fevdov,¹⁹ s čimer se je ta posest loškega gospostva začela odtujevati. Medtem si je lastnik puštalskega gospostva lepo razvijal gospoščinsko imenje. O tem nazorno priča višina ocnitve davčne osnove; leta 1549 je znašala davčna osnova Krištofovega imenja 20 gld. 26 krc., ocenitev davčne osnove imenja Moricovih dedičev pa 32 gld. 33 krc.²⁰ Ko je Krištof združil obe imenji, je puštalsko gospostvo doseglo ob njegovi smrti ocenitev 52 gld. 59 krc.²¹

Vsa dediščina je pripadla mladoletnemu Jakobu Puštalskemu. Stare napetosti tudi sedaj niso prenehale. Ko je bil proti koncu petdesetih let 16. stol. varuh mladoletnega lastnika Puštala Kozma Rauber, so puštalski podložniki ribarili za svoje gospode, začeni eno miljo od Škofje Loke navzgor vse do Goričan ne le na Sori, marveč tudi v njenih pritokih. Pri tem so uporabljali razen trnka tudi majhne in velike mreže. Loški oskrbnik nasilnemu ribarjenju ni mogel priti na kraj. Kakor hitro bi nastopil proti Puštalcem, bi le-ti zahtevali, da pride škof osebno na obravnavo (1567).²² Freisinški škof je posredoval na različnih concih in krajih. Obrnil se je tudi na nadvojvodo Karla.²³ Toda uspeha je bilo prav malo. Jakob Puštalski je postal še predrznejši in je pri svojem polju ob Sori postavil mrežo; ko je drugi dan loški oskrbnik storil isto, se je Puštalec pritožil pri deželi, češ da oskrbnik lovi ribe na njegovem ozemlju (1587).²⁴

Ko je 1598 Jakob Puštalski umrl brez potomcev, je nastalo mnogo težav tako pri loškem gospostvu kot pri dedičih. Iz površno pisanih fevdnih knjig si niso mogli biti na jasnem, kaj vse pripada puštalskemu gospostvu kot freisinškemu fevdnemu ozemlju.²⁵ Fevdne vezi z loškim gospostvom so bile namreč temeljito razrahljane. Kljub mnogim spremembam Puštanci zaradi trdovratnega stališča glede osebne navzočnosti škofa desetletja in desetletja niso obnavljali fevdne podelitve, ob kateri je bilo treba gospostvu plačati določeno takso.²⁶ Po podatku iz 1600 je bil tedaj puštalski dvor vreden 12.000 gld. Poleg desetih na Krasu so mu pripadale še posamezne hube; razen kmetije pri Sv. Ožboltu so bile vse druge v območju Sorškega polja, od katerih je le del ležal znotraj meja loškega deželskosodnega gospostva (1 v Hosti, 1 v Žabnici, 2 na Godešču, 1 v Gorenji vasi). Posest zunaj loškega ozemlja se je omejevala na hube v Dragi (1), Sori (3) in Podreči (2).²⁷ Očitno je bilo že tedaj v puštalsko gospostvo vključenih tudi 36 kajžarjev iz Puštala.²⁸

Zaradi nesporazuma med dediči in 7000 gld. dolga, ki so ga napravili Jakob Puštalski in njegovi dediči,²⁹ je puštalsko gospostvo zašlo v pravcato krizo. Iz imenjske knjige je razvidno, da si je nekako polovico puštalske posesti 1604 pridobil loški trgovec z železom Lenart Kunstl. Ta posest je sčasoma prešla na starološkega graščaka Mihaela Paplerja, ki mu je sicer že 1604 pripadla približno šestina puštalskega imenja.³⁰ Pri uveljavljanju pravic je z leti stopil v ospredje Andrej Paradeiser, po materi vnuk Krištofa Puštalskega, oziroma za njim Ana Marija Posarelli, roj. Paradeiser.³¹ Ta je združila s puštalskim gospostvom tudi vso puštalsko posest, ki jo je prehodno pridobil Mihael Papler.³² V nasprotju s prejšnjimi Puštalci je prejela 1623 od freisinškega škofa v fevd zgoraj omenjeno posest, kolikor je ležala v mejah loškega deželskosodnega gospostva, razen tega pa tudi celo dve hubi v Podreči, ki nista sodili v okvir loškega gospostva.³³ Odslej se do konca 17. stol. puštalska posest bistveno ni več spreminjala.³⁴

Podobne težave kot s Puštalci je imel freisinški škof tudi s staro-loškim gospostvom, ki mu je dal trdno osnovo Baltazar Siegesdorfer (gl. str. 150); le-ta je še naprej načrtno krepil svojo posest. V težnji, da pridobi le dosmrtno podeljeno posest trajno za svojo rodbino, je 1528 dosegel s škofom delno zamenjavo. Škofu je prepustil desetino 7 hub v Zmincu, za to pa je pridobil 4 hube v Vincarjih skupno z ondotnim grajskim vrtom, dalje 3 hube v Stari Loki in 1 hubo v Binklju; pač pa si je škof čez to posest izrecno pridržal pravico do sodstva in tlake.³⁵

Baltazar je skušal pridobivati posest tudi na cerkvenih zemljiščih. Zelo značilna je zamenjava, ki jo je dosegel z Antonom Prešernom, kaplanom pri oltarju sv. Janeza v starološki župni cerkvi. Brez vednosti patriarha in freisinškega škofa kot fevdnega gospoda je kaplan izročil Baltazarju 5 kajž in 1 hubo v zameno za polje v obsegu ene dnine. Škof je ostro nastopil proti zamenjavi in zahteval, da se imenje vrne prvotnemu namenu, k čemur naj pripomoreta s posredovanjem tudi loški oskrbnik in kaščar.³⁶ Uspeh posredovanja iz virov ni razviden.

Freisinškemu škofu utrjevanje starološkega gospostva nikakor ni šlo v račun. Zato se ni čuditi poskusu, po katerem naj bi škof Baltazarju dosmrtno odstopil v oskrbo klevevško gospostvo na Dolenjskem, Baltazar bi bil pa pripravljen škofu prepustiti svoj dvor v Stari Loki z obzidjem in jarkom ter drevesnico pri pristavi.³⁷ V veliko škodo za loško gospostvo pa do uresničitve tega načrta ni prišlo.

Ko je Baltazar 1529 umrl, se je škof zavedal, do kakšnih zapletov utegne priti; na to kažejo instrukcije odposlancem, v katerih jim naroča, naj drže Baltazarjev reverz v tajnosti, da dediči ne bi zvedeli, kaj vse je Baltazar dobil.³⁸ Baltazar je zapustil pet hčera. Amalija je bila poročena s Francem Rainerjem, Maruša z Andrejem Lambergerjem; druge tri, tedaj še samske, so se kasneje poročile, in sicer Agnes z Viljemom Raspom, Katarina z Adamom Gallom, Felicitas pa z Viljemom Gallom, oziroma po njegovi smrti z Andrejem Wernekherjem.³⁹ Vsa posest starološkega gospostva se je delila na dediče, ki so bili 1553 pripravljeni škofu prodati

starološki dvor. Škof tudi te prilike ni izrabil kljub kaščarjevemu nasvetu, da bi kazalo ponudbo sprejeti; kajti glede na puštalski primer se je treba zavedati, do kakšnih nevšečnosti utegne priti tako zaradi lova in ribolova kot drugih vprašanj, ki bi jih moglo sprožiti tik pred mestnim obzidjem razvijajoče se starološko gospodstvo.⁴⁰

Obseg starološkega gospodstva izkazujeta urbarja iz 1534 in 1540. Posestno stanje se med tema letoma ni bistveno spremenilo. Leta 1540 je spadalo pod gospodstvo vsega 27 hub. Od teh jih je 17 ležalo v mejah loškega deželskosodnega gospodstva (6 v Stari Loki, 1 v Veštru, 4 v Vincarjih, 1 v Virmašah, 2 v Žabnici, 1 na Češnjici v Selški dolini, 2 v Zmincu). Od drugih gruntov je bil 1 na Senici, 1 v Gameljnah, 1 v Stanežičah, 2 1/2 v Polhovem Gradcu, 2 na Belici, 1 1/2 pa v Horjulu. Razen tega je bilo vključenih v gospodstvo 45 kajž. Od teh jih je bilo 34 v Stari Loki in Binklju, 2 v Vincarjih, 2 na Trnju, 3 v Veštru, 1 v Starem dvoru, 2 v Dorfarjih in 1 v Hosti. Vrh tega je graščini pripadalo nekaj desetnin, ki so pa zajemale v splošnem ozemlje zunaj loškega gospodstva.⁴¹

Sl. 51. Nagrobni spomenik Raspa v starološkem gradu

V najstarejši imenjski knjigi iz 1539 so Baltazarjevi dediči označeni pod enotnim naslovom.⁴² Iz naslednje imenjske knjige (1546—1549) je razvidno, da se je Baltazarjeva dediščina razdelila na petine, ki so bile priključene dotakratnim posestvom posameznih Baltazarjevih zetov. Kazno je, da je sedež graščine v Stari Loki po Katarinini smrti pripadel Baltazarjevemu zetu Andreju Lambergerju s Črnelega. Ta je sedež 1542 prodal svaku Viljemu Raspu.⁴³

Viljem Rasp je imel že prej manjšo posest na loških tleh. Tej je priključil skupaj z bratom Seifridom pristavo v Škofji Loki s travnikom na Trati, ki sta jo kupila 1541 od Jakoba Lambergerja s Kamna.⁴⁴ V kratkih letih je — vsekakor tudi s trgovanjem — svoje imenje znatno povečal (gl. str. 227). Urbar iz 1543 in 1544 omenja v sklopu starološke posesti Viljema Raspa 6 gruntov v Stari Loki, dalje 10 kajž, ki so ležale večinoma v Stari Loki in Binklju, ter desetine v obsegu, kakor jih zaznamujeta urbarja iz 1534 in 1540.⁴⁵ Viljem je združil na novo pridobljeno imenje s tistim, ki ga je podedoval po očetu Pavlu Raspu, nekdanjem loškem oskrbniku. Leta 1554 je imenje znatno zaokrožil z zamenjavo. Takrat je namreč prepustil svaku Andreju Wernekherju s Poganka svojo ondotno posest, za kar je dobil ono petino, ki jo je ob Baltazarjevi smrti podedovala svakinja Felicitas. Razen petine desetine na Jamniku si je pridobil vrt v Vincarjih pa 6 hiš oziroma domcev v Stari Loki, Binklju in Veštru, od katerih mu je šlo v celoti letno poleg manjšega denarnega zneska 45 dni tlake.⁴⁶

Za Viljemovih naslednikov imenje ni več napredovalo. Ko je Viljemov sin Baltazar imenje razdelil med sinova Viljema in Jurija, se je posest starološke graščine začela rahljati.⁴⁷ Po podatku iz imenjske knjige je Jurij dal 1595 prepisati svoj delež pri starološki graščini na loškega meščana Mihaela Paplerja,⁴⁸ ki je bil 1601 prepisan med viteze in je pridobil 1618 od Viljema Raspa še drugo polovico. Odprodaja je bila omejena le na starološko imenje v ožjem smislu, ki je zajemalo ne glede na dotlej propadle cajnarice v bistvu posest, ki jo navaja fevdno pismo iz 1521 (gl. str. 150). Sicer so Raspi še nadalje obdržali po loškem ozemlju marsikatero zemljišče in desetino.⁴⁹ Nasprotno pa je Mihael Papler širil rodbinsko posest tudi po drugih območjih. Prehodno je zagospodaril celotnemu puštalskemu gospostvu (gl. str. 165). Leta 1634 je Mihael Papler starološko graščino prodal Juliju Scarlichiju, bratu ljubljanskega škofa Rajnalda.⁵⁰

Podatek iz 1630, ki opisuje starološki grad, nazorno nakazuje takratno moč ondotnega gospostva. V gradu je bilo urejenih mimo lepo pobarvane dvorane in dveh posebnih sob za gospode in treh za gospe še 15 kamer, ena soba za služinčad in ena soba ob vratih. Grad je premogel dve kuhinji, 7 kleti, 3 velike žitne kašče, konjski hlev z 8 konji, kravji hlev, stolp in ječo. Poslopje na pristavi je bilo deloma zidano, deloma leseno. Dominikalnega polja je bilo za kakih 20 dnin. Na petih dominikalnih travnikih so letno nakosili za 250—270 voz sena in 40—60 voz otave. Na pristavi je bilo mogoče rediti 50 glav živine. Grad je obdajal jarek, kjer

Sl. 52. Starološki grad, levo zadaj cerkev sv. Jurija v Stari Loki

so gojili vrsto rib. Samo izgradnja jarka je veljala več tisoč goldinarjev. Graščini je bilo tedaj podložnih le še 8 hub in 26 kajž.⁵¹

Kot s Puštalci je bil freisinški škof tudi s starološkim gospodvom v neprestanem sporu. O prepirih beremo že leto dni po Baltazarjevi smrti. Kljub določbi, da je škof ob zamenjavi 1528 obdržal pravico do tlake, se omenjeni podložniki na poziv loškega oskrbnika niso odzivali, češ da jim to prepovedujeta Baltazarjeva zeta Andrej Lamberger in Franc Rainer. — Pravi kamen spotike pa je postajalo vprašanje Farmacherjeve rodbine, ki je bila naseljena na hubi poleg starološke graščine (prim. str. 126). Hubo je namreč vezala dolžnost, vzdrževati težkega konja za borbo in so jo kot tako Freisinški ocenjevali kot nekak dvor, medtem ko so Starološki zastopali stališče, da je Farmacherjeva huba vključena v starološko gospodstvo. Spor se je vlekel dolga desetletja in se je zaključil šele 1582 s poravnavo, po kateri je bil tako imenovan Farmacherjev dvor priznan loškemu gospodstvu, ki pa je bilo dolžno lastniku starološkega gospodstva plačati 1500 gld.⁵²

Dolgoletna trenja so odmevala pri zasedanjih deželnih stanov, kjer so Raspi skupno s Puštalci sodili med najbolj odločne zagovornike spoštovanja deželnih svoboščin. Do izraza so prihajala v času ostrih verskih bojev, ko so Raspi podpirali luteranstvo in ščitili luteranske loške izgnance (gl. str. 250). Nasprotovanja so se kazala pri vprašanju pravic do pobiranja desetih od novih krčevin, pri osporavanju gmajn itd. Kakšno je bilo medsebojno nastrojenje, kaže primer, ko je loški zemljiški gospod očital Paplerju, da hoče izsiliti pomerij, ko je nameraval postaviti zunaj

gradu zidana vrata, s katerimi bi vrh tega zaprl loškim podložnikom v Stari Loki pot do edinega studenca na Fari. Spor se je tako zaostрил, da je dal loški oskrbnik zmetati v jarek vse za gradnjo pripravljeno gradivo.⁵³

Ob teh dveh trdnejših gospostvih so se pa razvijala v neposredni bližini Škofje Loke še manjša imenja; ta so bila prav tako v posesti posameznih rodbin, ki so izšle iz vrst loških gosposčinskih nameščencev. Med temi je gotovo na prvem mestu imenje *Štemarje*. Leta 1514 je bila ondotna pristava v posesti Gašperja Lambergerja, nekdanjega loškega oskrbnika (gl. str. 146). Štemarje se omenjajo v virih dolga desetletja kot lamberska pristava, ki so jo dajali v zakup (npr. 1618).⁵⁴

Posebne posestne razmere so vladale še naprej na *stražiško-besniškem ozemlju*. *Šentpetersko gospostvo* je prešlo prek rodbine Teuffenpach iz Kranja 1574 v roke takratnega loškega oskrbnika Filipa Siegesdorferja, ki je preuredil tri šentpeterske hube v pristavo in izdatno razširil posest tudi na izvenloško ozemlje. Njegovo delo je nadaljeval Lienhart Siegesdorfer, ki je gospodoval imenju, ocenjenem na davčno osnovo 48 gld. 43 krc. 2 1/2 peneza.⁵⁵ Od te posesti so bile 1625 v sklopu freisinškega fevdnega sveta 4 hube v Besnici, 2 v Zabukovju, po 1 pa v Stražišču in v Rakovici.⁵⁶ — Na besniškem ozemlju je prišlo v začetku 16. stol. do delitve lamberskih posestev med Francem in Jakobom. Franc je dobil 5 hub in pustoto v Besnici, 2 hube v Zabukovju, 1 v Rakovici, 2 v Stražišču in 2 na Jami. Jakobova posest je obsegala 4 hube v Besnici, 1 v Češnjici, 2 v Zabukovju, 2 v Stražišču, 2 na Jami in rovt v Dorfarjih. Oba sta imela tudi pravico do Besniškega gozda in do ondotnega ribolova. Po Francevi smrti se je njegova dediščina razdrobila in je deloma prešla v last šentpeterskega gospostva (gl. zgoraj).⁵⁷

Zaradi slabe povezave loškega gospostva s stražiško-besniškim ozemljem so bili še vedno na dnevnem redu spori s *Kranjem* glede dežel-skosodne meje (gl. str. 153). S tem vprašanjem so se leta in leta ubadale razne komisije, ki so skušale posredovati poravnavo med obema strankama. Toda nobena stran ni hotela popustiti. Spor je bil zaključen šele 1625. Takrat je prišlo do kompromisa. Meja je odslej potekala od vrha gaštejskega hriba proti poti na Kalvarijo in čez griče do Rakovice. Ozemlje pod to črto je pripadalo kranjskemu deželskemu sodišču, kamor pa niso bili vključeni freisinški kmetje na Gorenji Savi. Prav tako je freisinški škof obdržal lov na veliko divjad do Save. V mejah freisinškega deželskega sodišča je ostala Šmarjetna gora, kjer so Kranjčani sicer smeli pasti živino, grabiti listje in lomiti kamenje, niso pa imeli pravice do drvarjenja. Kompromis so Kranjčani ocenjevali kot svoj poraz.⁵⁸

Razvoj patrimonialnih gospostev znotraj loških deželskosodnih meja je torej predstavljal resen problem za trdnost loškega gospostva. Z dvigom teh patrimonialnih gospostev se ni rahljala samo freisinška zemljiška posest, marveč so bile nevarno načete tudi stare pravice loškega teritorialnega gospostva. Da prepreči vsaj za bodoče nastajanje novih zametkov patrimonialnih gospostev po loškem ozemlju, je freisinški škof

že v drugi polovici 16. stol. prepovedoval vodilnim nameščencem, da bi si tod pridobivali posest.⁵⁹ V nastavitvenem dekretu loškega glavarja Hansa Wangnerekha (1628) je bilo izrecno omenjeno, da glavar ne sme brez soglasja freisinškega škofa zase delati rovtov ali si pridobivati v last kmetije, njive ali desetine ne samo po loškem ozemlju, marveč tudi po tujih gospostvih, kolikor le-ta meje na loški teritorij.⁶⁰

3. Uprava loškega gospostva

Na čelu obsežnega loškega gospostva je bila proti koncu srednjega veka peščica nameščencev. Med njimi je bil vodilen oskrbnik, ki je odgovarjal za vodstvo celotnega gospostva. Ob strani so mu stali kaščar in dva gradiščana. Medtem ko je bila glavna kaščarjeva dolžnost skrbeti za to, da je bilo gospostvo čimbolj rentabilno, je bila gradiščanoma zaupana obrambna funkcija s sedežem v Zgornjem stolpu oziroma na Starem gradu. Funkciji oskrbnika in kaščarja sta bili v srednjem veku ponovno zaupani eni osebi (gl. str. 44 sl.), kar so znali nevestni posamezniki temeljito zlorabljeni. Izrazit primer je Jakob Lamberger, ki je goljufal zemljiškega gospoda in podložnike hkrati (gl. str. 141). Škof Filip je po odstavitvi Jakoba Lambergerja obe funkciji sicer ločil, vendar je v začetku 16. stol. ponovno zaupal mesto oskrbnika in kaščarja Gašperju Lambergerju (1503—1508).⁶¹ Toda hkrati je sklenil, da obe funkciji vendarle loči in obenem temeljito reformira upravo loškega gospostva. Ta namera je jasno razvidna iz dveh nedatiranih tekstov. Eden od teh tekstov je nastal v letih 1503—1508 — v njem je namreč omenjen oskrbnik Gašper Lamberger⁶² — drugi tekst pa je dodan urbarju iz 1515.⁶³

Ko je zemljiški gospod razmejeval pristojnost oskrbnika in kaščarja, se je sprva nagibal k misli, da bi odvzel oskrbniku sodne funkcije in bi te posle prepustil kaščarju. V tem smislu je napisan koncept, v katerem je škof naknadno dostavljal popravke. Iz končne redakcije je razvidno, da je škof prepustil sodne funkcije oskrbniku.⁶⁴ Obenem je škof vztrajal na stališču, da pripada na osnovi pridobljenih regalij krvno sodstvo zemljiškemu gospodu, ki zaupa izvrševanje te pravice določeni osebi. S tem je prišel v konflikt z deželnim knezom, ki si je lastil te pravice. Iz let med 1491—1508 je izpričano, da je tedaj kranjski deželni glavar oziroma deželni upravitelj postavil v Loki za krvnega sodnika vsakokratnega mestnega sodnika (gl. str. 125), ki ga v tej dobi seveda ni več imenoval zemljiški gospod, marveč ga je volilo meščanstvo. Spor se je stopnjeval iz leta v leto. Leta 1535 je izšel kranjski red za deželska sodišča; na temelju tega reda je postavil deželni knez posebnega krvnega sodnika, ki naj bi mu bilo zaupano krvno sodstvo po vseh sodiščih na Kranjskem.

Odslej je bil vicedom pripravljen pošiljati v Škofjo Loko rablja le pod pogojem, da je vodil sodne obravnave deželni krvni sodnik. Freisinški škof se je zaman upiral. Loško deželsko sodišče je sicer gospostvu ostalo, toda uvrščeno je bilo med nepriviligirana sodišča. Kot tako je

moralo klicati za vodstvo krvnih pravnih sodnika s privilegiranega sodišča in ga seveda plačati. Zemljiškemu gospostvu je pripadala le pravica zasliševanja; tja je gospostvo pritegovalo kot prisednike zlasti posameznike iz meščanskih vrst.

Sporno je postalo tudi vprašanje apelacij. Doslej je predstavljal zadnjo instanco freisinški škof (gl. str. 99). Vsaj 1541 pa se je pojavila zahteva, da mora iti apelacija na deželnega glavarja. Škof se zlepa ni hotel odreči stari pravici. Toda deželni knez je odločno vztrajal pri svoji zahtevi in 1586 dosegel, da je škof popustil in pristal, da gre apelacija od loškega oskrbnika na deželno sodno oblast.⁶⁵

Sodna funkcija je bila le ena od kompetenc, ki je pripadala v opisanem obsegu loškemu oskrbniku. Oskrbnik je bil osrednja osebnost med gosposčinskimi nameščenci. Ta je odgovarjal za vodstvo celotnega gospostva in skrbel za njegove meje. Kot namestnik zemljiškega gospoda je je le-tega zastopal tudi na deželnem zboru, ki se ga škof zaradi oddaljenosti seveda ni mogel redno udeleževati. Oskrbnik je postavljaj in odstavljaj nižje gosposčinske uslužbenke. Njemu je pripadala skrb za grad in mesto. Ob podpori kaščarja je sodeloval z meščani pri vzdrževanju mestnih zgradb in naprav ter pazil, da so bile mestne straže čuječe. Posebej je bila oskrbniku pridržana skrb za gozdove, pri čemer se je nanašal zlasti na gozdarje. Da ne bi podložniki pretirano izsekavali gosposčinskih gozdov, je oskrbnik na temelju kaščarjevih poročil odredil obseg sečnega dovoljenja za posamezne primere. Oskrbniku je bilo pridržano vrhovno nadzorstvo nad lovom in ribolovom, enako pa tudi nad krmljenjem prašičev po loških gozdovih.⁶⁶

Položaj loškega oskrbnika je bil tako ugleden in donosen, da so se za to mesto potegovali najrazličnejši odličniki. Tako so se npr. 1573 pojavili kar štirje kandidati, med katerimi srečamo tedanjega deželnega glavarja Herberta Auersperga.⁶⁷ V letih 1534—1551 je bilo vodstvo loškega gospostva v rokah barona Antona von Turna zum Creutz.⁶⁸ Čeprav je bilo v reverzu poudarjeno, da mora Turn gospostvo osebno voditi, se te obveznosti ni držal, zlasti odkar je postal tudi kranjski deželni upravitelj.⁶⁹ Kot vodja loškega gospostva je imel v Škofji Loki lastnega oskrbnika, sam pa si je začel lastiti naslov glavar (hauptmann).⁷⁰ Toda nadvojvoda Ferdinand je 1548 izdal resolucijo, s katero je zabranil, da bi si vodilni loški nameščenec še naprej prisvajal ta naslov.⁷¹ Primer priča, kako so bili posameznim loškimi oskrbnikom lastni interesi daleč nad koristmi gospostva, ki so ga upravljali.

Medtem ko je bil oskrbnik predstavnik gospostva, ki je prihajal le malo v stik s podložniki, naj bi bil kaščar predvsem terenski delavec, ki je imel s podložniki mnogo neposrednih stikov. Zato je zemljiški gospod težil za tem, da opravlja kaščarske posle nameščenec z znanjem slovenskega jezika. Kaščar je moral paziti na to, da je bila zemlja čimbolj rentabilna. Skrbel je, da po možnosti pridobi kulturi dotlej neobdelano zemljo. Kolikor so posamezne kmetije ležale nezasedene, je moral kaščar skrbeti, da jim po možnosti čimprej najde obdelovalce. Da bi bili podatki

v urbarjih čimbolj točni, so smeli podložniki prodajati in zamenjavati kmetije praviloma samo prek kaščarja, ki je moral vse spremembe sproti registrirati.

Kaščar je pobiral urbarialne dajatve; pri tem je pazil, da so podložniki v redu poravnavali svoje obveznosti. Načeloma je imel sicer le zemljiški gospod pravico spreminjati dajatve, vendar je bilo kaščarju prepuščeno, da je po uvidevnosti popuščal, če je pretila nevarnost, da bi kmetija preobremenjenosti ne vzdržala in se tako uvrstila med pustote. Kaščar je prevzemal tudi vse druge izredne prispevke, kot žirnino, razne globe ipd. Pobiral je tudi deželne davke, ki jih je po sklepu deželnega zbora v soglasju z zemljiškim gospodom porazdelil na podložnike ob sodelovanju oskrbnika in drugih važnejših nameščencev.

Mnogo naturalnih dajatev je sicer v teku stoletij odpadlo in so podložniki te obveznosti poravnavali v denarju. Kljub temu je bil dohodek v žitu še tolikšen, da gospostvo samo tega ni moglo porabiti. Zato je pripadala kaščarju naloga, da je žito spravljal v kaščo, ga v redu oskrboval in spravljal v denar. Kaščo so odprli navadno v februarju oziroma v marcu, ko so bile okoliščine za prodajalca najbolj ugodne. Dokler je bila kašča odprta, je bila vsaka druga prodaja žita po loškem gospostvu prepovedana. Uredba je gospostvu omogočala, da je laže navijalo cene. — Kaščar je od svojega urada letno ob sv. Juriju polagal obračun, v katerem je moral podrobno prikazati vse prejemke in izdatke.⁷²

Sredi reformnih prizadevanj je potres zrušil Zgornji stolp in Stari grad. S tem sta odpadla iz vrste vodilnih loških nameščencev oba ondotna *gradiščana*, ki ju je zemljiško gospostvo v glavnem zadolževalo z obrambnimi nalogami, a ju je tu pa tam pritegovalo tudi k upravi.⁷³

Ker je hotel zemljiški gospod z upravno reformo predvsem utrditi kontrolo nad poslovanjem vodilnih nameščencev, je organiziral gosposočinsko pisarno, ki naj bi jo vodil poseben nameščenec — *protipisar*. Njegova naloga je bila, da popisuje vse gosposočinske redne in izredne dohodke ter izdatke. V ta namen je moral voditi tri knjige. V posebno knjigo je vpisoval sodne obravnave in poravnave (npr. zaradi dediščin ipd.). Druga knjiga je zajemala odločbe, ki jih je gospostvo izdajalo v zvezi s spori med podložniki zaradi raznih meja, pravic do paše, lesa, potov ipd. V tretjo knjigo so sodili ukazi in odločbe zemljiškega gospoda oziroma njegovih odposlancev, ki so leto za letom urejali najrazličnejša nerešena vprašanja. Knjige naj bi protipisar opremil z letnico in jih ob koncu vsakega leta spravil v gosposočinski arhiv. — Protipisarju je bilo deloma zaupano tudi nadzorstvo nad denarnim prometom. Zato je moral voditi pregled nad izrednimi dohodki in izdatki za splošne potrebe, obenem pa sestavljati urbarje in davčne registre. Sicer je pa moral pomagati kaščarju, ki je bil tedaj po položaju nad protipisarjem.⁷⁴

Pomen posameznih vodilnih nameščencev v raznih dobah jasno nakazujejo njihovi fiksni prejemki. Medtem ko sta prejemale oba *gradiščana* ne glede na prispevek za stražnike na Starem gradu od konca 14. stol. dalje stalno po 24 mark, so se dohodki drugih menjavali, kot nakazuje

naslednja razpredelnica; ta upošteva le prejemke, ki jih je njim oddajalo neposredno zemljiško gospodarstvo. Mimo teh je pripadala oskrbniku še tlaka, lov in ribolov, kaščarju pa ribolov okrog Skofje Loke,⁷⁵ kar je vodilo do raznih trenj. V območju Škofje Loke so namreč ribarili tudi Ločani, ki so ob narasli vodi rabili mreže s tako majhnimi okenci, da so uničevali ribji zarod. Z mrežami so lovili tudi železnikarski fužinarji; po dolinah je ribarila duhovščina, ki si je 1534 do preklica pridobila pravico do ribolova s trnkom v postnih dneh, z ribolovom naj bi se pa po kaščarjevih besedah ukvarjali tudi kmetje. Veliko škode naj bi delali zlasti puštalski gospodje pa tudi ribiči loškega oskrbnika, ki so ponoči skrivaj z mrežami lovili ribe in jih pod roko prodajali Ločanom.⁷⁶ — V oskrbnikovo dobro so se stekale podložniške drobne dajatve, ki jih je bil deležen tudi protipisar; zadnji je imel kot priboljšek še delež pri taksah. Razen tega so bili vsi trije nameščenci deležni tudi dohodkov od glob, od katerih je bilo treba v začetku 16. stol. odvajati zemljiškemu gospodu samo polovično vsoto. Preostalo polovico so si delili vsi trije nameščenci. Od sodnih glob je odpadla četrtnina na oskrbnika, druga četrtnina le-teh pa je šla z enakimi deleži v žep kaščarja in protipisarja; od kaščarjevih glob je pripadla zadnjima dvema po ena četrtnina.⁷⁷

Leto	Oskrbnik	Kaščar	Protipisar
1396	80 mark	10 mark	
	ovsa	50 modijev	
1448	85 mark 64 soldov	32 mark	
	ovsa	?	
1512	109 mark 32 soldov	47 mark	12 mark
	pšenice	13 modijev	3 modije
	rži	13 modijev	3 modije
	ovsa	34 modijev	3 modije
1513	124 mark 32 soldov	63 mark	12 mark
	pšenice	16 modijev	3 modije
	rži	16 modijev	3 modije
	ovsa	60 modijev	3 modije
1524	124 mark 32 soldov = 207 gld.	80 mark = 133 gld.	12 mark = 20 gld.
	pšenice	16 modijev	3 modije
	rži	16 modijev	3 modije
	ovsa	60 modijev	16 modijev

Dviganje plače v letih 1512 in 1513 je pripisati dejstvu, da sta prav tedaj odpadla iz nameščenskih vrst oba gradiščana.

Delitev kompetenc med dva vodilna gosposčinska nameščenca, med oskrbnika in kaščarja, ni dolgo držala. Že v dvajsetih letih 16. stol. nalezimo na primere, da sta bili obe funkciji spet združeni v enotnih rokah.⁷⁸ Od druge polovice 16. stol. dalje sta bili obe funkciji praviloma

spet zaupani isti osebi. Položaj vodilnega nameščenca se je tako znova silno okreplil. Ker oskrbnik seveda ni opravljal drobnih kaščarskih opravil, je imel ob strani *kaščarja*, čigar veljava se tedaj ni bistveno ločila od pristojnosti nekdanjega *kaščarjevega pomočnika*, kaščarjevega pisarja. Zaradi takega razvoja se je dvignil ugled protipisarja, ki je postal v gospostvu najvažnejša oseba za oskrbnikom. Fiksna plača teh treh funkcionarjev iz 1604 odlično ponazarja njihov položaj v gospostvu.

	Oskrbnik	Protipisar	Kaščar
	394 gld.	30 gld.	7 gld. 45 krc.
pšenice	33 modijev	9 modijev	—
rži	48 modijev	9 modijev	2 modija
ovsa	120 modijev	16 modijev	6 modijev

Nadzorstvo nad vodilnimi nameščenci je škof še naprej zaupal svojim odposlancem, ki jih je leto za letom pošiljal s podrobnimi instrukcijami v loško gospostvo.⁷⁹

Med nižjimi nameščenci, ki jih je postavljala oskrbnik, naletimo mimo pisarjev, gozdarjev, stražnikov, vratarjev ipd. na *mojstra*, ki je opravljala posle sodina (gl. str. 46). Urbarialni naslov mojster se je sčasoma umaknil označbi *podeželski sodnik* (landrichter, služitelj deželskega sodišča, gl. str. 364); na ta termin naletimo sicer povsem osamljeno že sredi 15. stol., ko je kaščar v tem svojstvu pobiral globe od kmetov, ki so se ukvarjali s prepovedano trgovino.⁸⁰ Iz kasnejšega pripisa v urbarju 1501 je razvidno, da sta še v prvi polovici 16. stol. opravljali to službo dve osebi. Njun položaj je razviden iz dohodkov. Z začetku 16. stol. je gospostvo dajalo mojstru letno le po 1 1/2 marke, voz sena in tri modije rži. Izdatnejši vir dohodkov predstavljajo drobne dajatve županov in podložnikov, zlasti po Poljanskem in Selškem (jajca, kokoši, pogače, pšenica, oves, predivo, deloma tudi denar); v osmih ondotnih župah je imel mojster pravico do osmih tlaških voženj. Kadar je gospostvo poslalo mojstra na teren, mu je pripadala hrana, enako je bil deležen posebnega prispevka, če so ujeli zločinca.⁸¹

Razdelitev na urade oziroma župe (gl. str. 128) v tem času ni doživljala sprememb. Iz virov 16. stol. je razvidno, da tedaj predstojniki žup niso vedno prebivali v naselju, po katerem se je župa imenovala; naletimo celo na primere, da je oskrbnik postavil za župana podložnika iz druge župe.⁸²

Županom so bili v pomoč *petarji*. V začetku 17. stol. je imela večina žup po enega petarja. V obsežni bitenjski župi omenjajo viri od začetka 16. stol. skoraj vedno po štiri petarje, ki so imeli obsežnejše dolžnosti kot njihovi sovrstniki po drugih župah; gospostvo jih je pritegovalo zlasti k delu v kašči, kjer so pomagali pri prodaji, merjenju in mešanju žita. Petarji so bili oproščeni letnega davka in tlaških voženj.⁸³

Lovsko službo, združeno z biriškimi posli, so še vedno opravljali Pevenčani (gl. str. 49). Ob turški nevarnosti je lovce gospostvo skupaj z Železnikarji klicalo zaradi obrambe na grad; ob proščenjeh je gospostvo pritegovalo lovce k straži. Tu pa tam jih je uporabljalo tudi kot sle. Lovcem je bil nadrejen *lovski mojster*, ki ga je postavljalo gospostvo. Lovskemu mojstru je bilo med drugim zaupano izterjevanje prispevkov za prašiče, ki so jih oddajali po loških gozdovih. Pripadala mu je desetina vseh pleč, ki so jih oddajali lastniki prašičev. Službeni položaj je napravljaj lovce domišljave in nasilne; proti njim so se pritoževali tako kmetje kot meščani.⁸⁴

Iz vrst podložnikov je gospostvo postavljalo posebne *ptičarje*, ki so pazili na lovske ptice.⁸⁵

Od 16. stol. dalje srečamo v posameznih letih posebnega *vinskega mojstra*, ki je nakupoval za škofove potrebe vino in razne južne predmete.⁸⁶

Uprava loškega gospostva je ostala v bistvu nespremenjena tudi v letih, ko je škof Ernest v velikih finančnih škripcih dal celotno loško gospostvo dosmrtno v najem *Rupertu Eggenbergu* proti 3000 gld. letne najemnine (1591—1604). Pogodbeno je bilo določeno, da škof lahko odpošilja svoj nadzorni organ — odposlance — v Škofjo Loko na vsaka 2—3 leta. Tu se lahko mude šest tednov na Eggenbergove stroške. Ker je Eggenberg prihajal v Škofjo Loko navadno le enkrat na leto, da je pobral denar, je vso upravo prepuščal nameščencem, ki so znali zaradi dokajšnje brezbriznosti najemnika še bolj kot sicer izkoriščati svoj položaj. Značilna je bila izjava loškega protipisarja, da je oskrbnik Jakob Schreiber pridobil toliko premoženja, da bi sam potreboval svojega oskrbnika. Zaradi nerednosti je kaj kmalu prišlo do trenj med škofom in Eggenbergom, ki po škofovem zatrjevanju ni v redu poravnaval finančnih obveznosti. Zaradi mnogih nepravilnosti je škof 1604 pogodbo odpovedal; loško gospostvo je spet prevzela freisinška uprava.⁸⁷

4. Borba za rudniški regal; razmah fužinarstva

Z upravnimi reformami je zemljiški gospod skušal dobiti boljšo kontrolo nad nameščenstvom, na katero bi se mogel trdneje kot dotlej zanesti v času, ko so se nad gospostvom zgrinjale hude preizkušnje. Med temi je bila prav gotovo na prvem mestu nevarnost, v katero je spravljal loško gospostvo *deželni knez*, ki se je od konca srednjega veka dalje vztrajno trudil, da bi se dokončno v svojih deželah polastil *rudniškega regala* (gl. str. 154). Z uresničitvijo tega načrta bi deželni knez ne postal samo gospodar nad rudniki, marveč bi prišli v končni posledici v njegovo last tudi visoki gozdovi, brez katerih rudarstvo ni moglo živeti.

Freisinški škof seveda ni mislil odstopiti od svojih pravic. Ne glede na deželnega kneza je loški oskrbnik 1516 v škofovem imenu podelil več rudnih ležišč, čemur je ostro oporekal višji rudniški mojster, češ da sme

le on v vladarjevem imenu podeljevati pravico do kopanja rud. V sporu z deželnim knezom se je škof hotel nasloniti na loške meščane, ki so bili spočetka odločno na strani zemljiškega gospoda. Prav tako je škof iskal zaveznikov pri Železnikarjih; pozabil je na njihovo upornost v zadnjih uporniških gibanjih in jim je 1521 vrnil stare, ob uporabi odvzete privilegije. Med drugim jim je bila znova priznana pravica, da so železnikarski fužinarji sami skupno z ondotno skupščino (gmajno) volili svojega sodnika.⁸⁸

Kljub določbam Maksimilijanovega rudniškega reda iz 1517, da pripada rudniški regal deželnemu knezu, je freisinški škof še dalje podeljeval rudniška ležišča prek loškega oskrbnika, oziroma protipisarja, ki je — kot vse kaže — opravljal hkrati službo loškega rudniškega sodnika. Toda deželni knez ni bil voljan popustiti. Prav nasprotno! Ker so bile rudarstvu potrebne velike količine oglja, je moral nujno razširiti pravico tudi na visoke gozdove (1530). Borba se je s tem nevarno zaostrila, saj je zemljiškemu gospodstvu grozilo, da bo izgubilo obsežna nenaseljena območja zahodnega dela Selške in Poljanske doline. Hkrati so se vznemirili tudi kmetski podložniki, ki so se čutili ogrožene pri uživanju gozdov za svoje potrebe. V spor, ki je trajal stoletja, je bila pritegnjena zlasti Selška dolina.⁸⁹

Popustiti ni hotela nobena stran. Tako naletimo npr. 1540 v Železnikih na rudniškega sodnika, ki je bil podrejen freisinškemu škofu. Leta 1542 je v Železnikih še vedno deloval freisinški rudniški sodnik; tedaj je namreč deželni glavar naročil železnikarskim fužinarjem in fužinskim delavcem, naj v bodoče ne poslušajo več škofovega rudniškega sodnika. Toda poročilo loškega kaščarja iz 1542, ki ugotavlja, da je vprašanje rudniškega sodstva še vedno nerešeno, kaže, da se je tehtnica že tedaj nagibala na stran deželnega kneza.⁹⁰

V težnji, da se deželnoknežji regal nad rudarstvom in visokimi gozdovi še bolj utrdi, je deželni knez izdal *nov rudniški red* (Karlovo red), ki je bil objavljen 1575 in je veljal za Kranjsko in Goriško. Z novim rudniškim redom je deželni knez znova razglasil rudišča in visoke gozdove za deželnoknežji regal. V skladu s tem redom so fužinarji in pri rudarstvu zaposleni podrejeni višjemu rudniškemu sodniku kot zastopniku deželnega kneza. Tega sodnika naj postavlja komora iz vrst dveh do treh kandidatov, ki naj jih izvolijo fužinarji. Višji rudniški sodnik naj imenuje pri vsaki fužini lokalnega rudniškega sodnika, medtem ko naj ondotni fužinarji izvolijo po dva svoja pooblaščenca. Višjemu rudniškemu sodniku je po tem redu pripadala prva instanca, razen za malefična dejanja, ki so ostala še vedno kompetenca deželskega sodnika. Vse prebivalstvo, ki je bilo povezano s fužinami — tudi drvarji in ogljarji — je moralo biti pri vojaških pozivih na razpolago deželnemu knezu.

Nekateri členi so bili manj jasni. Tako npr. rudniški sodnik ni smel osporavati v samostanskih in grajskih lastnih gozdovih izrabe za lastne potrebe. S temi gozdovi je smel deželni knez razpolagati le v primerih hudih potreb, in še to proti primerni odškodnini. V takih oproščenih

gozdovih naj vzdržujeta red zemljiški gospod in rudniški sodnik. Ta člen je predstavljal važno oporo freisinškemu škofu, ki se je nanj skliceval v borbi za loške visoke gozdove.

Karlov red je govoril tudi o urbarialnih dajatvah; kolikor so bili fužinarski objekti dotlej vpisani v urbar, pripada ustrezen činž še naprej zemljiškemu gospodu, ki pa dajatve ni smel zviševati. Ni pa gospostvo več moglo razpolagati s fužinarskim gmajnskim svetom, kjer so knapi, oglarji ali drvarji postavljali hiše v soglasju s skupščino (gmajno). Prav tako pa je višji rudniški sodnik razpolagal s kulturnim svetom (njive, travniki), kolikor je šlo za nova kopišča, jame ipd. Če bi se kdo pritožil zaradi povzročene škode, naj le-to ocenita rudniški sodnik in zapriseženec skupno z dvema osebama, glede katerih bi se sporazumela zemljiški gospod in rudniški sodnik.⁹¹

Karlov rudniški red je naletel na odpor zlasti pri zemljiškem gospodu, dogodki v letih neposredno nato pa so povzročali slabo voljo tudi pri fužinarjih, kajti 1580 je deželni knez ne glede na fužinarje kar sam postavil višjega rudniškega sodnika.⁹² Tako so se naslednjega leta fužinarji v Železnikih in Hobovšah uprli, da bi plačali prispevek za vsiljenega jim sodnika; trdili so, da bi jim bil ljubši sodnik, ki bi ga postavil freisinški škof.⁹³ Nasprotovanje se tudi v naslednjih letih ni poleglo. Fužinarji v Železnikih so se čutili prikrajšane pri postavljanju krajevnega rudniškega sodnika. V pritožbi so 1588 ugotavljali, da imajo kar dva podsodnika: enega so izvolili v Železnikih po starem običaju, drugega jim je postavil višji rudniški sodnik.⁹⁴

Ker je Karlov rudniški red pri določenih vprašanjih še vedno upošteval sodelovanje zemljiškega gospoda, je s tem tu pa tam sam podpiral freisinškega škofa v borbi za stare pravice. Dvoboj med deželnim knezom in freisinškim škofom se je tudi po 1575 nadaljeval, vendar je odpor zadnjega zaradi nepopustljivosti deželnega kneza vse bolj popuščal, kot je jasno razvidno iz položaja 1588. Če je dotlej deželni knez stalno zatrjeval, da ne namerava gospostvu ničesar odvzeti, se tedaj že ni več zadovoljeval samo z rudniškim regalom v ožjem smislu besede. Višji rudniški sodnik je bil tedaj pripravljen gospostvu prepuščati le še pobiranje golega zemljiškega činža, sicer si je pa lastil pravico ukrepati nad celotnim fužinarskim življenjem, in to ne le v rudniških vprašanjih, marveč sploh v vseh zadevah. Škof je polagoma popuščal, k čemur so mnogo pripomogli deželni stanovi, ki so stalno rovarili pri nadvojvodi Karlu, češ da bi mu freisinški škof rad odtegnil rudniški regal. Tako je škof 1588 izrecno priznal deželnemu knezu pravico do vsega, kar je bilo v neposredni povezavi z rudarstvom (npr. podeljevanje rudnih ležišč ipd.). Še vedno pa je škof vztrajal pri zahtevi, da mora jurisdikcija nad ondotnim prebivalstvom ostati zemljiškemu gospodu; nikakor ni mogel pristati na to, da bi deželni knez ukazoval glede zemljišč, ki so bila vključena v urbar. Boj z deželnim knezom se je prenesel tudi v 17. stol.⁹⁵

Odmev tega boja je bil posebno živ v Železnikih, kjer so hoteli fužinarji iz nejasnega položaja iztisniti zase čimveč koristi. Stoletna po-

vezava z loškim gospostvom je bila seveda preveč zakoreninjena, da bi jo bilo mogoče kar presekat. Tako so Železnikarji ob smrti zemljiškega gospoda še naprej prisegali zvestobo novemu freisinškemu škofu, mu dajali ob tej priložnosti na zahtevo poseben davek in ga prosili, da jim potrdi stare svoboščine.⁹⁶ Prav tako so Železnikarji še vedno priznavali obrambno dolžnost in so se na pozive brez upiranja javljali na loškem gradu; v beneški vojni so npr. pod vodstvom Jurija Plavca varovali prehode pri Oslici in Leskovici.⁹⁷

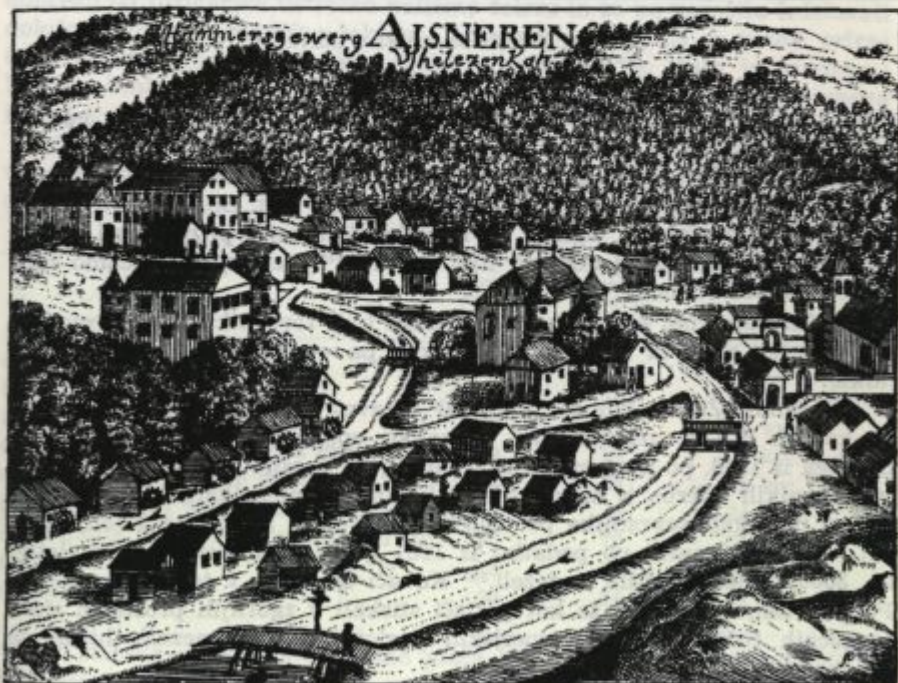
Toda hkrati ni manjkalo znakov, ki so kazali na rahljanje starih vezi. Novo razmerje do zemljiškega gospostva se je izražalo zlasti pri izrabi gozdov, ki so jih fužinarji deloma dali sekati kar na lastno pest; pri tem je prihajalo do hudih sporov (npr. za Češnjski gozd),⁹⁸ čeprav je gospostvo iz strahu pred deželnim knezom marsikdaj zatisnilo oči in so debela padala brez reda, ne da bi se pri tem vmešaval niti loški oskrbnik niti rudniški sodnik. Podobno je bilo z urbarialnimi dajatvami. Da ne bi zemljiški gospod tiral nasprotstev v skrajnosti, je spregledoval že tako malenkostno dajatev za uporabo plavža in kladiv. Prav tako so se Železnikarji znali izogibati plačevanju dajatev od vrtov, njiv, travnikov in rovtov.⁹⁹ Sčasoma so se Železnikarji hoteli otresti tudi obveznosti glede nakupa žita (gl. str. 219). Značilen je primer iz 1631, ko je železnikarski fužinar Marko Peer v času, ko je bila kašča odprta, kupil žito zunaj Škofje Loke; ko je hotel žito prepeljati v Železnike, mu je blago loški oskrbnik zaplenil in ga prodal dalje.¹⁰⁰ Odmikanje od loškega zemljiškega gospostva se kaže tudi v težnji fužinarjev, da bi dobili pravico do ribolova.¹⁰¹ Razvoj je šel v še večje skrajnosti; v želji, da se čimbolj otresejo odvisnosti od loškega oskrbnika, so Železnikarji npr. 1624 osporavali celo loške deželskosodne kompetence.¹⁰²

Z novo situacijo se vsi sloji, ki so bili povezani z Železniki, niso v enaki meri okoriščali. Vodilna vloga je pripadala tanki plasti fužinarjev. Število fužinarjev kot lastnikov deležev pri obeh železnikarskih fužinah je polagoma raslo; deleži so se začeli deliti na polovice. Lastniki polovičnih deležev so torej lahko po tri dni nepretrgoma razpolagali s fužinarskimi napravami (gl. str. 118). Urbar iz 1560 omenja v Spodnjih Železnikih 11 enot, med katerimi je bilo šest polovičnih deležev. Na večjo razdrobljenost naletimo tedaj v Zgornjih Železnikih, kjer je bilo 13 enot z 10 polovicami. Obenem so si pa posamezni podjetniki deleže kopičili. Med temi fužinarji sta bila vidna zlasti družabnika brata Janž in Felicijan Gompa, ki sta do 1560 združila v svojih rokah dva polovična deleža v Zgornjih Železnikih in en cel delež ter tri polovične v Spodnjih Železnikih.¹⁰³ V naslednjih letih se je drobljenje nadaljevalo. Polovični deleži so se delili še na tri manjše enote, katerih vsaka je predstavljala en dan. Tako je od 1560 do 1581 število enot poskočilo od 24 na 34; nadaljevalo se je pa tudi kopičenje v rokah Felicijana Gompe, ki sta mu 1581 pripadala dva cela deleža in pet polovičnih.¹⁰⁴ Med zelo premožne fužinarje sta sodila tudi brata Gašper in Jurij Plavec, ki sta premogla nad 80.000 gl. imetja (1621).¹⁰⁵ — Fužinarji so si hkrati pri-

laščali obsežne gozdove (npr. Češnjiškega gozda, Rastovk), kjer so žgali oglje, brez katerega seveda fužine niso mogle uspevati. Spori z zemljiškim gospodom pa tudi z okoliškimi kmeti so bili na dnevnem redu in se dolga stoletja niso polegli.¹⁰⁶ Ko se je gospodstvo iz strahu pred deželnim knezom odreklo pobiranju prispevkov ob podeljevanju rudnih ležišč, so si fužinarji sčasoma začeli prilščati tudi jame.¹⁰⁷

Iz obravnavanega obdobja sicer ni na voljo virov, ki bi točneje označevali mesta, od koder so dovažali *železno rudo* v Železnike. Vendar je iz kasnejših podatkov možno sklepati, da so v največji meri črpali rudo pač v okolici Jelovice, da se pa pri iskanju rudnih ležišč niso omejevali samo na ta predel, marveč so se usmerjali tudi na druga selška in poljanska območja; mogoče so že tedaj silili tudi na ozemlje zunaj loškega gospostva.¹⁰⁸

Oba fužinska obrača v Železnikih in ondotni vigenjci so porabili ogromno količino *oglja*; saj kažejo računi, da je samo ena ješa potrošila letno kakih 2500 kg oglja.¹⁰⁹ Oglje, ki so ga fužinarji dobivali iz gozdov po loškem ozemlju, je torej predstavljalo temelj, brez katerega bi železarstvo povsem ohromelo. Zato je razumljiv ogorčen boj za gozdove. V tem boju se loški oskrbnik ni pomišljal segati tudi po zapornih kaznih

Sl. 53. Železniki

Sl. 54. Zgornji Železniki s plavžem

(npr. 1568, ko je dal zapreti fužinarje na loškem gradu).¹¹⁰ Prav gotovo ni pretirana trditev, da so dali železnikarski fužinarji letno podreti tudi čez tisoč debel.¹¹¹ Z oglarstvom so se ukvarjali domačini iz sosednjih naselij, tako iz kajžarskih pa tudi iz gruntarskih vrst. Bili so prav gotovo številnejši kot rudarji. Oglarji so navadno kar sami pripravljali les za kopišča in so bili torej obenem tudi drvarji;¹¹² med njimi srečamo npr. 1589 tudi pet Nemcev.¹¹³

S fužinarstvom so bili tesno povezani tudi tovarniki, ki so prevažali v Železnike rudo in oglje, iz Železnikov pa v daljni svet železne produkte.

V samih Železnikih so prebivali delavci v neposredni proizvodnji — kovači. Bili so zelo številni. Nekoliko vpogleda v cenitev nakazuje podatek iz 1548, po katerem je tedaj 400 ljudi prisililo gospodstvo, da uredi v Železnikih oskrbo z mesom.¹¹⁴ Vsekakor so železnikarski kovači številčno presegali sovrstnike po drugih železarskih krajih na Kranjskem, saj so bili Železniki po podatku iz 1581 glede produkcije železa (letno ca. 3000 centov) vodilni v deželi.¹¹⁵ Kovači so živeli v tesnih razmerah. Po podatkih iz 1621 so se kot gostači stiskali v zgornjih prostorih sicer mogočnih fužinarskih stanovanjskih poslopij. V posameznih hišah se je gnetlo tudi do 50 ljudi.¹¹⁶

Med kovači so bili pač v večini tisti, ki so delali v vigenjcih, kjer so izdelovali predvsem žeblje. Seznam iz ok. 1630 kaže, da so v Želez-

nikih tedaj poznali najrazličnejše vrste žebeljev, ki so jih označevali z italijanskimi izrazi, ker je bil izvoz pač v največji meri navezan na italijanska tržišča. Izdelovali so mimo daljših tankih žebeljev (tratti), ki so jih uporabljali za mehak les, tudi krajše debele (grossi), ki so bili primerni za trd les. V podrobnem navaja seznam naslednje vrste:

Tratti	Grossi
canali communi (Wartnegel)	gundulini
mali cessini ali terni tratti	mali grossetti ali terni debeli
veliki cessini ali quaderni tratti	veliki grossetti ali quaderni grossi
da tre tratti (dolgi po tri)	da tre grossi (kratki po tri)
mantuani tratti (dolgi po štiri)	mantuani grossi (grobi po štiri)
da settanta tratti (dolgi po 70)	da settanta grossi (kratki po 70)

Označba »da tre« pomeni, da je tehtalo 100 žebeljev te vrste 3 funte, medtem ko je zajemal termin »da settanta« 1000 žebeljev, ki so tehtali 70 funtov. — Mimo žebeljev so izdelovali tudi podkve in »narbe« majhne in srednje velikosti; narbe so uporabljali pri vratih na mestu, kjer so obešali ključavnice.¹¹⁷

Že ok. 1630 je v Železnikih zaslediti založništvo. Kovači so namreč dobivali od fužinarjev ustrezno količino železa in so po naročilu izdelovali določeno vrsto in množino žebeljev. V navadi je bilo, da so k teži priracunavali dogovorjeni odpadek (kalo) v višini 30 %. Kalo je predstavljalo za žebelarje dodatni zaslužek (avanzo), kajti žebliji iz prihranjenega železa so pripadali žebelarjem, česar pa fužinarji niso vedno priznavali.¹¹⁸

Iz časa ok. 1630 so na voljo podrobni podatki glede porabe železa, teže izdelkov in stroškov pri izdelavi 1000 kosov posameznih vrst produktov.

	Poraba železa v funtih	Teža izdelkov v funtih	Stroški za delo
canali communi in gundulini	15	11	15 krc.
terni tratti	24	18	25 krc. 1 den.
terni grossi	25	18	24 krc.
quaderni tratti in quaderni grossi	29	22	26 krc. 2 den.
da tre tratti in da tre grossi	43	33	32 krc.
mantuani tratti in mantuani grossi	54	44	34 krc.
da settanta tratti in da settanta grossi	85	70	64 krc.
majhne narbe	25	17	65 krc.
srednje narbe	50	34	85 krc.

V stroške ni bila zajeta samo plača kovača, marveč tudi izdatek za žebelarjevega pomočnika in za oglje. Če je žebelar npr. izdelal dnevno 1000 kosov žebeljev canalov, mu je pripadalo 15 krc. plače, od katere mu je odpadlo $\frac{1}{2}$ krc. za oglje in kakih $4\frac{1}{2}$ krc. za pomočnika; žebelarju

je torej ostalo čistih 10 krc. na dan. S čistim zaslužkom bi mogel žebjar kupiti kakih 12,8 kg pšenice ali 5 funtov govedine ali 4 litre vina.¹¹⁹

Družba v Železnikih je bila torej v zelo različnem socialnem položaju. Najštevilnejši je bil pač sloj malega človeka, ki je predstavljal jedro železnikarske občine (*gmajne*). Vodilna vloga je pa pripadala fužinarjem, ki so skušali sčasoma vse bolj potiskati gmajno v ozadje. Tako je občina 1567 prosila loškega oskrbnika za posredovanje glede volitve rudniškega sodnika, ki so ga tedaj fužinarji kar sami potrdili, namesto da bi ga volili kot dotlej skupaj z občino. Občina se je prav tedaj pritoževala proti fužinarjem glede pravic do paše na gmajni, ki so jo fužinarji ogradili in med seboj razdelili ne glede na stare pravice železnikarskega prebivalstva. Spor je loški oskrbnik skušal poravnati tako, da bi fužinarji to zemljišče uporabljali zase le od začetka maja do Jakobovega (25. julija), vendar se fužinarji tega niso držali. Železnikarska soseska je štela čez 150 revežev, ki niso premgli niti krpe zemlje.¹²⁰

Razlike je bilo čutiti tudi v *narodnostnem pogledu*. Fužinarski element je že v 15. stol. izgubljal izrazit romanski pečat (gl. str. 86). Ta proces se je še stopnjeval v 16. stol., kot nakazujejo priimki takratnih železnikarskih fužinarjev. Fužinarski živelj se je v narodnostnem pogledu vse bolj izprepletal. Izrazitim romanskim imenom, kot Pierin, Per, Gompa, Fracule, se priključujejo tedaj nemški priimki, kot Junauer, Rotenmanner, Warl, Wretzl; hkrati naletimo na fužinarje s tipičnimi slovenskimi priimki, kot Lukič, Modrijan, Planina. Nekateri priimki nakazujejo prvotno domovino njegovega nosilca, npr. Koroše, Rotenmanner. — Na tem majhnem prostoru se je torej znašel najrazličnejši narodnostni element, ki ga je vezala skupna lastnost — velika podjetnost. Mimo narodnostno mešanega fužinarskega življa pa je prebival tod delavski sloj, ki je bil prav gotovo v veliki večini slovenski. To dokazuje vir iz 1567; ko so škofovi odposlanci zaprisegali Železnikarje, je le-tem pisar Oberhueber prebral tekst v slovenskem jeziku.¹²¹

Krepko gospodarsko uveljavljanje železnikarskih fužinarjev je vabilo vrsto podjetnikov, da so poskušali srečo še v drugih predelih obsežnega loškega gospostva. Te poskuse je freisinški škof spremljal z očitnim nezadovoljstvom, saj je s tem nevarnost razkrajanja gospostva nevarno rasla.

Od tridesetih let 16. stol. dalje omenjajo viri rudnik vitriola v območju *Bukovščice*. Najstarejši meni znan podatek o tem rudniku poteka iz 1533. Tedaj je poročal loški kaščar Lienhart Siegesdorfer, da so pred leti tam odkrili vitriol; upati je, pravi, da bodo ob kopanju v večje globine naleteli na srebro.¹²² Po železnikarskem zgledu je bilo tudi pri tem rudniku razvito deležništvo. Lastništvo je bilo razdeljeno na devetine, ki so se pa sčasoma v posameznih primerih drobile celo na osem delov. Čeprav je 1555 loški oskrbnik Lienhart Siegesdorfer poročal o pritožbah loških podložnikov zaradi škode, ki jo je rudnik povzročal ondotnim gozdovom in da mu je dežela prepovedala vmešavanje,¹²³ ga najdemo 1559 in 1561 med solastniki rudnika z devetinskim deležem

(1561). Med deležniki so bili še Viljem oziroma Jurij Rasp, lastnika staro-loške graščine, pa nekateri loški meščani, kot Janž Naglič, Ožbalt Prelibler (1559) pa Jakob Heinricher (1561) itd.¹²⁴ Vir iz 1568 rudnik še omenja, v kasnejših letih pa naletimo tod le še na krajevno ime Knapi; to naselje, ki ga srečamo prvič v urbarju 1643, je premoglo le kajzarje kot naslednike nekdanjih rudarjev.¹²⁵

Ne glede na freisinškega škofa je cesar Ferdinand dovolil fužinarju Matiji Notarju, da je postavil fužino v *Farjevem potoku*, v grapi južno od Jesenovca.¹²⁶ Müllner datira ustanovitev fužine med leti 1604—1607.¹²⁷ Iz vira 1609 vemo, da je tedaj polovico fužine kupil Janž Coronini,¹²⁸ ki je kmalu nato postal lastnik celotnega obrata. Fužina se je že spčetka borila z velikimi težavami. Podjetju je nasprotoval loški oskrbnik, ki ni bil ravnodušen spričo krčenja gozdov, primanjkovalo je pa tudi rude, ki so jo kopali zlasti okrog Žetine in Srednjega brda in jo ob Blegošu prevažali v Farjev potok.¹²⁹ Vsekakor je fužina še v teku 17. stol. propadla, verjetno pred 1654,¹³⁰ saj jo Valvasor označuje kot opuščeno.¹³¹

Še manj sreče je imel Matija Notar v sami dolini. Že 1596 je namreč hotel postaviti fužino na *Češnjici*, kar mu je pa spodletelo spričo protestov železnikarskih fužinarjev, ki so se bali konkurence. Ko je Notar prodal fužino v Farjem potoku, je znova skušal uresničiti staro zamisel. Leta 1612 je naslovil prošnjo na deželno komoro, toda Železnikarjem se je tudi tedaj posrečilo, da so preprečili postavitev nove fužine na tleh sosednje Češnjice.¹³²

Fužinarstvo je pa sililo tudi v Poljansko dolino in s tem začelo krhati zemljiškogospoščinsko posest še na drugem koncu gospostva. Med novimi podjetji je bila najpomembnejša fužina na Poljanskem ob izlivu Hobovščice v Poljanščico, kjer je še danes ohranjeno naselbinsko ime *Fužine*. Tod, na mejo med naseljenim in nenaseljenim ozemljem, so postavili 1549 nekateri loški meščani, med njimi Jakob Heinricher, novo fužino, ki je od vsega začetka povzročala zemljiškemu gospodu mnogo skrbi. Nerazpoloženje do novega podjetja se kaže očitno v poročilu, ki ga je naslovil loški kaščar Lienhart Siegesdorfer na škofa. V njem toži, da so začeli fužinarji brez njegove vednosti v sosedstvu pustošiti gozdove, kar škoduje gospostvu in kmetskimi podložnikom. Fužinski obrat je v veliko oviro pri plavljenju lesa. Fužinarji so pozidali prostor, kjer so dotlej ob velikem vodostaju lovili les, ga tam zlagali in ga nato splavljali dalje po Poljanščici.¹³³ Pozivajoč se na fužinarske svoboščine, so samovoljno izsekavali les, lovili ribe in trgovali, povsem pa pozabljali na plačevanje urbarialnih obveznosti. Po vsekakor pretiranem zatrjevanju loških vodilnih nameščencev so bili v nadlogo kmetskimi podložnikom, ki so se pri fužinarjih zadolževali in jim zastavljali njive ter se izpostavljali nevarnosti, da so jih fužinarji v objestnosti celo metali v okovje. Zemljiški gospod je od fužinarjev odločno zahteval, da se odrečejo samovolji, da ne smejo več postavljati novih hiš, kmetom pa morajo vrniti zastavljeno zemljo.¹³⁴

Podjetje je bilo organizirano po železnikarskem zgledu. Eksploatacija je bila razdeljena na osem tednov. Leta 1560 je bilo tod šest gospodarjev (Ivan Lingič, Jakob Zoren, Pavel Jančič, Jakob Heinricher, Lovre Cimperman, Bastel Karner). Večini od njih je pripadal delež po en teden, le dva med njimi sta bila zastopana z dvema tednoma.¹³⁵ Kot kažejo priimki, je bil vsaj del deležnikov nedvomno iz vrst loških meščanov (npr. Lingič, Heinricher), ki so si hoteli tud ustvariti vir za trgovino z železom in železnimi izdelki. Leta 1563 je bilo deležnikov pet; med njimi je bil lastnik skoraj polovice tednov Ločan Jakob Heinricher.¹³⁶

Predpisane dajatve, ki so vezale fužino do loškega gospostva, dajejo vsaj do neke mere slutiti obseg podjetja. Gospostvo je prejelo od fužine letno 5 renskih gld. Primerjava z Železniki, kjer je gospostvo dobivalo v ta namen od obeh fužin komaj 8 gld., ni preveč zgovorna. Zavedati se je namreč treba, da so bili Železniki od vsega početka privilegirani, medtem ko gospostvo Fužinam (Hobovšam) že od ustanovitve ni bilo naklonjeno. Prepričljivejša je dajatev za vzdrževanje višjega rudniškega sodnika. Medtem ko so Železniki dajali 1581 v ta namen v celoti 30 gld., je tedaj odpadlo na Hobovše 10 gld.¹³⁷ Glede na ta podatek bi Hobovše glede na produkcijo predstavljale nekako tretjinsko kapaciteto železnikarskih fužin. Slabše razmerje je prikazano v seznamu, ki označuje hobovške fužinarje kot nepremožne in hkrati navaja, da so producirali letno okrog 50 milenijev železa, medtem ko je tedaj znašala produkcija v Železnikih nekako 300 milenijev.¹³⁸

Zilavost je pokazala hobovška fužina ob elementarni katastrofi 1565, ko je huda povodenj obrat razdrila in se je podjetje nekaj let nato spet dvignilo in ponovno nemoteno delovalo.¹³⁹ V obnovljeni fužini se je odlikoval sin Jakoba Heinricherja Janž, ki je predstavljal hobovške fužinarje tudi pri volitvi višjega rudniškega sodnika 1573.¹⁴⁰ Da je bilo tod deležništvo še tedaj razvito, dokazuje seznam iz 1588, v katerem se omenjajo hobovški fužinarji Valentin Ruembl, ki je bil hkrati rudniški sodnik v Hobovšah, dalje Štefan in Adam Pregl, Janž Khrabath ter Jurij Khunstl, ki je bil obenem trgovec z železino v Škofji Loki.¹⁴¹ V naslednjih desetletjih se fužina vse manj omenja. Pač naletimo 1601 na hobovško fužino, ki se je skupno z Železnikarji pritožila na nadvojvodo proti rovtarstvu, češ da le-to grozi uničiti fužinarstvo. Iz 1612 je ohranjena vest o poglobljenem sporu z gospostvom, ko so predstavniki gospostva dejansko nastopili proti hobovškim fužinarjem in njihovim oglarjem ter jim razdrli kopišča.¹⁴² Sicer slišimo o tej fužini še 1616, ko se omenja tod še vedno kot fužinar Valentin Ruembl,¹⁴³ pa 1647, ko poroča višji rudniški sodnik, da je umrl Janž Cornion, lastnik fužin v Hobovšah in Farjevem potoku.¹⁴⁴

Sicer je podjetje omenjeno v vseh loških urbarjih do 1688, toda pisar je urbarialni tekst kratko malo prepisoval iz urbarja v urbar. Vendar navaja Valvasor, da je podjetje že pred mnogimi leti prešlo v roke upnikov fužinarja Corniona in je spričo neizkušenosti novih lastnikov kmalu nato propadlo.¹⁴⁵

Mimo hobovške fužine so zrasli po Poljanski dolini še posamezni sorodni obrati, ki so pa bili v splošnem manj pomembni in kratkega življenja.

Leta 1533 so nekateri posamezniki, med katerimi so bili tudi nefreisinški podložniki, skušali začeti delo v novem rudniku na tleh hlevnovrške župe v sosedstvu vrhniškega sodišča (»Grabenpach«). O tej nameri je poročal loški kaščar Lienhart Siegesdorfer freisinškemu škofu in obenem naglašal, da noče brez škofovega dovoljenja nič ukreniti.¹⁴⁶ Kazno je, da je namera propadla, kajti kasnejši viri tega rudnika ne omenjajo več.

Skoraj hkrati kot v Hobovšah se je pojavil fužinski obrat tudi v Brekovicah na žirovskem območju. Prva vest o tej fužini poteka iz 1550. Računski register tedaj omenja, da imata na novo zgrajeno fužino v posesti Jakob Heinricher in Jurij Pivek (Piwakgh).¹⁴⁷ V poročilu iz 1551 je označen kot edini lastnik fužine Jakob Heinricher. Tedaj so namreč škofovi odposlanci poročali, da je loški meščan Jakob Heinricher, eden izmed fužinarjev v Hobovšah, kupil od Jurija Pivka v Brekovicah hubo, ki bi jo želel povezati z ondotno fužino (hamer). Odposlanci so škofu svetovali, da mu da ustrezno dovoljenje proti reverzu, da bo ubogljiv,

Sl. 55. Brekovice

da ne bo ogrožal sosedov in ne bo lovil rib.¹⁴⁸ V sklopu fužine, ki je gospostvu nesla letno tri marke, je bila še kovačija, žaga in dve kajži. Tudi tu se je ponovil hobovski primer. Ko je povodenj fužino razdrli, jo je gospodar kmalu obnovil.¹⁴⁹ Očetu Jakobu je sledil kot lastnik sin Janž, ki ga srečamo na tem mestu še 1579. Seznam iz 1581 sicer obrata več ne omenja,¹⁵⁰ pač pa srečamo še po tem letu tod kot lastnika peči, ki je bila že nekaj let sem opuščena, brata Gnecco, ki sta imela v lasti tudi vipavsko fužino Hubelj. Med 1590 in 1595 je obrat povsem propadel¹⁵¹ v zadovoljstvo zemljiškega gospoda, ki je bil z lastniki v stalnem sporu zaradi izsekavanja gozdov kot tudi zaradi nerednega plačevanja dajatev.¹⁵²

Do neuspelega poskusa je prišlo ob potoku *Brebovščici* pod Lučnami. Z dovoljenjem nadvojvode Ferdinanda je tam postavil 1609 fužino Gašper Cblak, proti čemur je ostro protestiral loški oskrbnik. Protest sicer ni zalegel, vendar je podjetje, ki ga je imel 1612 v posesti Coronini, verjetno kmalu nato propadlo.¹⁵³

Mlajšega postanka je bilo fužinarstvo nad *Hotavljami ob Volaščici*. V tridesetih letih 17. stol. je ondi nameraval postaviti fužino ljubljanski meščan Cornion. Freisinški škof seveda ni bil naklonjen tej zamisli. Sicer naj bi prišlo 1635 do poravnave med njim in Cornionom,¹⁵⁴ vendar je škof še 1637 naročal oskrbniku, naj skupno s protipisarjem natančno pregleda ondotni kraj in naj obširno poroča o zadevi.¹⁵⁵ Naslednje leto je škof ponovno opozarjal oskrbnika, da je treba glede te fužine dobro premisliti.¹⁵⁶ Tako je prišlo 1639 do nove poravnave.¹⁵⁷ Res je tod zrastle do 1642 obsežno podjetje; vanj sta bili vključeni dve brescianski peči, cajnarice, zraven je bila kovačija, kjer so izdelovali žeblje, dalje trgovina, mlin in žaga ter tri delavske hišice. Gospostvu so pripadale urbarialne dajatve od teh objektov v višini 13 gld. Les so sekali na Blegošu in zanj odštevali gospostvu letno po 18 gld. Navzlic začetnemu razmahu je podjetje kmalu propadlo (med 1658 in 1667).¹⁵⁸

Fužinarska podjetja so torej v 16. in v prvi polovici 17. stol. na novo rasla na najrazličnejših koncih in krajih. Sicer niso nikjer pognala globljih korenin, vendar so predstavljala hudo nevarnost za homogenost loškega gospostva. Saj je gospostvu pretilo, da mu odpadejo tudi obsežni nenaseljeni gozdovi po zahodni strani gospostva, tako na Poljanskem kot na Selškem. V taki situaciji škof zlasti v začetni fazi ni nasprotoval rovtarski kolonizaciji, ki je zajela to ozemlje v 16. stol. in dosegla višek proti koncu stoletja.

5. Rovtarska kolonizacija

Po hudih preizkušnjah s fužinarji je freisinški škof spoznal, da mu predstavlja najbolj solidno rento skrbno obdelana zemlja. Tako je vse večjo pozornost poklanjal pažnji, da so podložniki dobro vzdrževali kmetije. Veliko izgubo so pomenjale za gospostvo *pustote*, ki jih pod-

Sl. 56. Nova Oslica

Sl. 57. Mrzli vrh

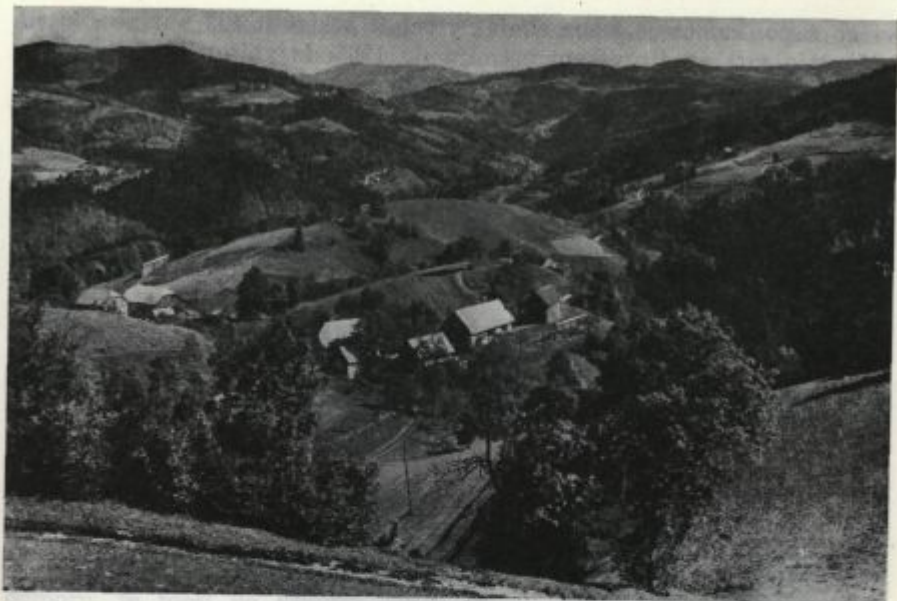
ložniki iz kakršnegakoli vzroka niso obdelovali. V želji, da bi pustote spet obnovili, je škof poslal npr. 1510 na teren posebno komisijo, ki se je prav podrobno zanimala za to vprašanje. Komisija je tedaj v veliki meri uspela.¹⁵⁹

Težnja po poselitvi pustot je sprožila, čeprav spočetka verjetno niti ne zavestno, obsežno *rovtarsko kolonizacijo*, ki je trajala več kot sto let. Na prve rovtarske kmetije namreč naletimo na območju, ki je bilo kultivirano že v času prve kolonizacije, a je bilo kasneje opuščeno. Prve zamatke rovtarske kolonizacije srečamo v urbarju 1501. V njem so omejnene nove rovte na Selškem, za katere ni jasno, ali jih je treba lokalizirati v Spodnje Danje ali v sicer opuščeno naselje Groblje nad Zalim logom.¹⁶⁰ Pomembnejše so tri rovtarske kmetije v območju Stare Oslice pri Jezercu, ki leži na zahodnem robu prve kolonizacije.¹⁶¹ Do 1560 sta se le-tem med drugim priključila dva rovta v Kladju, kjer je bilo 1291 in 1318 devet obdelanih kmetij, pa so se do 1501 obdržale v obdelavi le tri, medtem ko je bilo drugih pet tedaj v pustoti, za eno je pa sploh izginila vsaka sled. Leta 1560 najdemo nove rovte tudi zahodno od tod na Kranjskem brdu, kjer sta bili že 1291 in 1318 le dve pustoti s pripombo, da tam ne more nihče vzdržati.¹⁶² — Delo pri obnavljanju pustot je napredovalo tudi v naslednjih desetletjih in to v taki meri, da srečamo v urbarju 1630 v obeh dolinah vsega komaj 18 neobdelanih kmetij, med katerimi jih je bilo na Poljanskem 6, na Selškem pa 12 (prim. str. 128—129).

Vzporedno z obnavljanjem pustot pa je zemljiško gospodarstvo napravilo še korak dalje. Značilna je notica iz 1537, v kateri je zemljiški gospod naročal kaščarju Lienhartu Siegesdorferju, naj skrbi za to, da se število podložnikov pomnoži.¹⁶³ Da škofov poziv ni naletel na gluha ušesa, dokazuje podatek, po katerem je bilo pred 1555 na ozemlju hotaveljske župe 25 rovtarskih novincev, a je njih število tedaj naraslo na 38.¹⁶⁴ Naseljevanje je napredovalo v taki meri, da se je to ozemlje ločilo od hotaveljske župe in se osamosvojilo v samostojni osliški upravni enoti.¹⁶⁵ — Rovtarsko kolonizacijo moremo podrobneje spremljati šele na podlagi številnih urbarjev od 1560 dalje, vendar je treba upoštevati, da v urbarjih niso dosledno sproti registrirali vseh novih naselitev; za rovtarje so namreč od 1588 dalje vodili poseben rovtarski seznam. Resnična kolonizacija se je torej lahko v marsikaterem primeru znatno razhajala s tisto, ki je vpisana v urbarjih.

Upoštevajoč urbarje in rovtarske sezname, moremo soditi, da se je prvi kolonizacijski sunek pojavil na Poljanskem v hotaveljski župi, da pa je sicer kolonizacija dotlej povsem nenaseljenega ozemlja ubirala smer od zahoda proti vzhodu. Na ozemlju od tolminske meje vzhodno in jugovzhodno od Cerknega pa vse do območja žirovske župe je do 1630 zrasla cela vrsta naselij (Podlanišče, Nova Oslica, Mrzli vrh, Lanišče, Novine, Podpleče, Hobovše, Podjelovo brdo, Tičje brdo, Sovodenj).

Osliška kolonizacija je strnjeno silila tudi na ozemlje severnega dela žirovske župe, pa na dotlej nenaseljeno področje med žirovsko in hlevno-

Sl. 58. Lanišče

Sl. 59. Lavrovec

vrško župo, kamor je treba skoraj v celoti postaviti 102 novinca, ki jih naštevajo viri na žirovskem ozemlju do 1588. Iz vpisov 91 novincev v času med 1588 in 1630 se da sklepati, da je šel tedaj žirovski tok proti vzhodu v smeri proti Račevi in Žirovskemu vrhu, kamor je pa z druge strani silil kolonist iz poljanske župe. Novinci poljanske župe so bili v glavnem usmerjeni proti Žirovskemu vrhu in Brebovnici, in to predvsem konec 16. in začetek 17. stol. Skrajni jugozahodni del na novo koloniziranega poljanskega ozemlja je segal v hlevnovrško župo, in sicer zlasti v območje Lavrovca. Le v nezatni meri naletimo na rovtarski

Sl. 60. Sovodenj

živelj v vzhodnem delu Poljanske doline, naseljenem že v času prve kolonizacije. Tod srečamo posamezne rovtarje v glavnem na ozemlju, kjer se prva kolonizacija ni obnesla. Ta pojav je nazorno razviden iz naslednje tabele, ki primerja rezultate srednjeveške sistematične kolonizacije z obsegom rovtarskega naseljevanja.¹⁶⁶

Zahodni del doline			Vzhodni del doline		
Župa	Število		Župa	Število	
	domačij 1501	rovtarjev 1630		domačij 1501	rovtarjev 1630
Osliška	—	99	Brojska	43	16
Zirovska	92	149	Javorska	63	22
Hlevnovrška	36	27	Koroška	77	14
Hotaveljska	71	70			
Poljanska	90	120			
Skupaj	289	465		183	52

Druga kolonizacija, ki je zajela Poljansko dolino po dvestoletnem odmoru, je torej po številu gospodarstev presegala prvo naseljevanje (517 : 472), na kar je seveda vplival zahodni del doline, kjer je rovtarska kolonizacija daleč prevladovala nad srednjeveško (465 : 289); v vzhodnem delu je bila prva kolonizacija tako temeljito opravljena, da se rovtarstvo ni moglo prav razviti (52 : 183).

Hkrati je prišlo do živahnega kolonizacijskega gibanja tudi na Selškem. Na prve sledove teh kolonistov naletimo v urbarju iz 1560. Med novimi naselniki, ki jih urbar vključuje v osliško upravno enoto, srečamo namreč šest rovtarjev, ki jih vir postavlja v območje Davče (»in der Alss«). Povezava z osliško župo je ostala živa do 1568, ko je bilo vse davško ozemlje, ki pa sploh ni mejilo na osliško območje, prepisano v župo Sorico, medtem ko naletimo na samostojno župo s sedežem v Davči šele 1610. Teh šest rovtarjev postavlja urbar iz 1560 na ozemlje okrog Črnega vrha, severno od Robidnice, kar kaže, da se je kolonizacija Davče začela s poljanske strani. Toda skoraj obenem so silili v Davčo tudi s sosednjega tolminskega območja. Že urbar iz 1560 omenja, da je skušal nekdo iz Poč napraviti nove rovte v davškem območju. Prav tako najdemo v urbarju 1563 vest, da je napravil nove rovte neki Tolminec »Napravitzi« (= Prvik v Zgornji Davči). V Davčo so pa silili tudi s selške strani, kar dokazujejo urbarialni vpisi nekaterih ondotnih rovtarjev, ki so bili že 1564 vključeni v soriško župo.¹⁶⁷

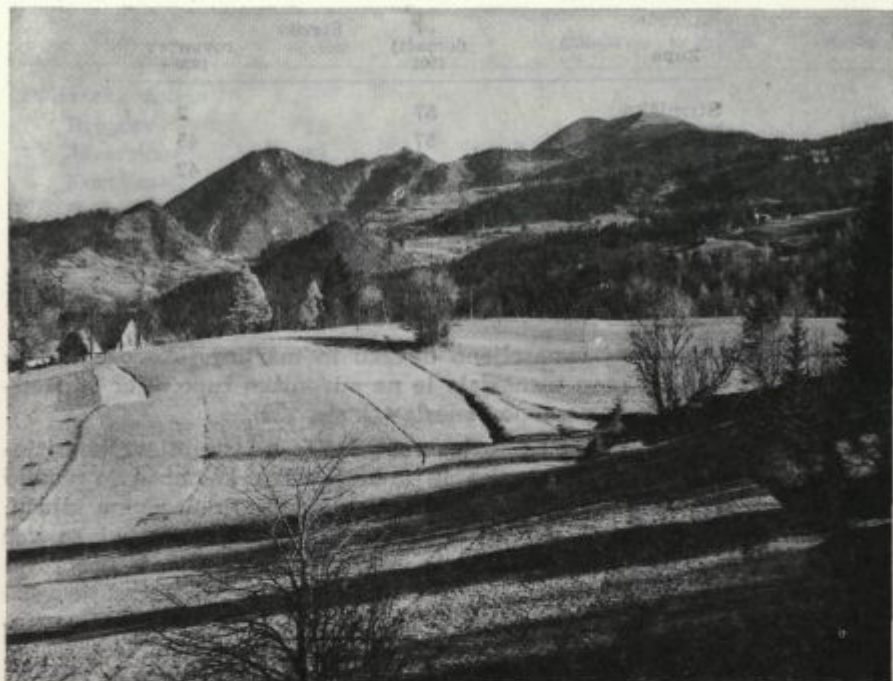
Rovtarji tega obsežnega ozemlja so bili v urbarjih razdeljeni pod štiri naslove. Ime *Per jesere = am Sellant*, ki se pojavi v urbarjih že v 60. letih 16. stol., ni nikoli vključevalo več kot tri rovtarje. Ime je še danes ohranjeno v Zgornji Davči,¹⁶⁸ kjer naletimo med drugim tudi na

kmetijo Močnik; to ime srečamo v tej skupini že v urbarju 1714.¹⁶⁹ — Ime *Alss Egkch* navaja prvič urbar iz 1564. V tej skupini so dosledno vsa leta omenjeni trije rovtarji. Ko se ime prvič pojavi, so bili ondotni rovtarji vpisani v soriško župo,¹⁷⁰ kar kaže na to, da moramo urbarialno ime iskati v severnem območju Davče. Od treh ondotnih rovtarjev sta se od 1625 dalje pa vse do 1714 dva pisala Schuester.¹⁷¹ Upravna ureditev in priimek Schuester upravičujeta lokalizacijo urbarialnega imena v območje kmetije Šoštar, oziroma Šoštarjevega Kovka (1102 m) v Spodnji Davči.¹⁷² — Pod tem imenom je bil v kasnejših statistikah (npr. 1754) združen dobršen del davških domačij.

Še nekaj več davških gospodarskih enot je bilo 1754 vključenih v skupino *Jasterberdi* (1754 Justimwerdo oder Dauzha).¹⁷³ Na ime naletimo prvič v urbarju 1568, kjer so omenjeni štirje rovti. Do 1630 je število ondotnih domačij naraslo na šest obdelanih rovtov in eno pustoto. Urbarialno ime je vsekakor istovetno z imenom Jastrenk (1056 m), severovzhodno od kmetije Mrovlje na osojni strani potoka Davče. V to skupino je bila med drugim vključena kmetija, ki so jo uživali vsaj od 1625 dalje skozi stoletja člani rodbine Jemc (Hömitz); Jurij Jemc je 1630 opravljal županske posle.¹⁷⁴ Kmetija Jemc predstavlja danes središče celotne Davče.

Sl. 61. Davča — Zaprvič

Sl. 62. Davča — Na Jezeru

V enoti Alss naletimo 1560 na šest rovtov (gl. str. 191). Lokalizacijo podaja že urbar 1560 sam. Gre za ozemlje, ki se razprostira po severnem pobočju Črnega vrha v smeri proti zahodu v območju nekdanje meje med loškim gospodstvom in tolminskim ozemljem.¹⁷⁵

Hkrati kot v Davči je prišlo do rovtarskega naseljevanja tudi v *Martinjvrhu*, ki je ostal ves srednji vek nenaseljen. Do 1570 omenjajo urbarji tod tri rovtne, med njimi tudi Megušnico. Do 1630 se je število martinjvrških rovtarjev vključujoč Megušnico dvignilo na 35. Urbarialni podatki nakazujejo, da so se rovtarji tod naseljevali od vzhoda proti zahodu — torej neodvisno od davških naselnikov. Med davške in martinjvrške rovtarje so se pa s selške strani vrinili naselniki Osojnika, Potoka (Farjevega Potoka) in Zale, ki so se ondi vsaj deloma naselili v zvezi s fužinarstvom (str. 183). Upravno so jih podredili brez točnejše razmejitve deloma davški, deloma pa selški župi, kamor je spadal ves Martinjvrh.¹⁷⁶

V primeri s Poljansko dolino je bila rovtarska kolonizacija po Selškem skromnejša, kot kaže naslednja tabela.¹⁷⁷

Zupa	Število	
	domačij 1501	rovtarjev 1630
Strmiška	57	2
Stirpniška	57	45
Selška	92	42
Rudenska	59	9
Soriška	58	—
Davška	—	50
Skupaj	323	148

Ne glede na dotlej nenaseljeno davško in martinjvrško ozemlje se je rovtarstvo v večji meri usmerjalo le na stirpniško župo, kjer se srednjeveška kolonizacija ni posebno obnesla (gl. str. 129).

Rovtarska kolonizacija se je bistveno ločila od srednjeveške sistematične kolonizacije. Medtem ko je srednjeveško kolonizacijo vodilo zemljiško gospostvo, ki je oddajalo zemljo po vnaprej določenem ključu, je rovtarsko kolonizacijo narekovala pobuda posameznikov, ki so več ali manj na lastno pest krčili gozdove in kultivirali zemljo. V nasprotju s tako pestro *poljsko razdelitvijo*, ki jo srečamo na ozemlju srednjeveške kolonizacije (gl. str. 24—27), je najti na vsem obsežnem teritoriju rovtarske kolonizacije izključno le samotne kmetije in njih aglomeracije; vsaka domačija ima celotno zemljiško posest povsem zaokroženo.

Rovti so bili silno različnega obsega. Mnogi rovtarji so premgli mimo skromne kajže le majhne krpe zemlje, drugi spet so si polagoma rovtve povečali v taki meri, da po gospodarski moči niso bistveno zaostajali za pravimi gruntarji. Proces naraščanja rovtov dobro ponazoruje instrukcija škofa Ernesta (1588), v kateri je naglašal, da bi bilo znova treba gospostvo objezditi in popisati; zemljiški gospod je bil namreč prepričan, da se je obseg rovtov sčasoma močno spremenil in da so bili nekateri med njimi obremenjeni kot polhube, čeprav so v resnici ustrezali po obsegu eni ali celo dvema hubama.¹⁷⁸

Približno ocenjevanje rovtarskega življa omogoča urbar iz 1630, ki navaja v večini primerov višino posevkov in število živine, ki so jo posamezni rovtarji gojili čez zimo. Ker urbar nekatere rovtve naravnost označuje kot hubo ali polovično hubo ipd., je mogoče na osnovi takih primerov do neke mere ocenjevati tudi druge rovtve. Tako sem pritegnil h kajzarjem vse domačije, pri katerih so letno posejali manj kot 5 mer (halben) žita in redili čez zimo kvečjemu po dve kravi. V tretjinske grunte sem uvrstil rovtve s posevkom 5—10 mer in s kakimi 3—6 glavami živine, med polovične z 10—20 merami posevka in 7—10 glavami živine; rovtve nad temi vrednostmi sem štel h gruntom. Razporeditev je seveda močno približna in tudi ne vedno dosledna, zlasti v primerih, v katerih višini posevkov ni vedno ustrezalo tudi število živine. Naslednja tabela torej prikazuje le okvirno kategorizacijo rovtov 1630.

Zupa	Vseh rovtov	1 grunt	1/2 grunta	1/3 grunta	Kajža
<i>Poljanska dolina</i>					
Brojska	16			4	12
Javorska	22		1	7	14
Koroška	14		6	2	6
Poljanska	120	2	16	15	87
Hotaveljska	70		5	25	40
Žirovska	149	19	47	40	43
Hlevnovrška	27	3	7	10	7
Osliška	99	37	29		33
Skupaj	517	61	111	103	242
<i>Selška dolina</i>					
Strmiška	2			2	
Stirpniška	45			4	41
Selška	42	6	11	19	6
Rudenska	9				9
Soriška					
Davška	50	1	15	20	14
Skupaj	148	7	26	45	70

Podatki kažejo, da je bilo skoraj polovico rovtarjev na stopnji kajzarjev in da je bilo trdnih rovtov relativno dosti več na Poljanskem kot na Selškem.

Rovtarji so *potekali* z različnih ozemelj. Del izmed njih je vsekakor domačega izvora; le-ti so predstavljali populacijski višek predvsem na sosednjem poljanskem in selškem območju. Drugi rovtarji so prihajali od drugod, v največji meri pač s Tolminskega. Ta izvor dokazuje že sama smer naseljevanja, o kateri urbarji izrecno govorijo. Posestne razmere pričajo, da je bila meja med loškimi in tolminskimi gospodstvi zelo odprta. Tako so imeli v času rovtarske kolonizacije npr. Tolminci svoje senožeti v raznih predelih osliške župe, loški podložniki pa na tolminski strani. V Javorjevem dolu v žirovski župi naletimo 1630 celo na primer, da je imel rovtar gospodarsko poslopje na loški strani, stanovanjsko zgradbo pa na tolminskem ozemlju.¹⁷⁹ Naseljevanje s tolminske strani nakazuje tudi farna pripadnost. Tako je spadal 1630 pod cerkljansko župnijo velik del rovtarjev iz osliške in davške župe. Spomin na tolminske koloniste je še danes živ; prebivalstvo iz Stare Oslice ima namreč svoje sosede v Novi Oslici še vedno za Tolmince. — Vsi ti rovtarji so bili domala seveda slovenskega rodu. Na delen odklon naletimo le v Podporeznu, kjer kaže govornica na nekdanjo povezavo z bližnjim nemško-rotarskim ozemljem; v nasprotju z Davčarji namreč izgovarja ondotno prebivalstvo č, ž in š kot c, z in s, kar je sicer značilno za Nemško-

Sl. 63. Javorjev dol

rutarje. Na to poreklo kažejo tudi nekatera domača imena, kot Plašajter, Majdlc, Pahman; pač pa je razvidno iz seznama ondotnih zemljiščnih imen, ki so v ogromni večini trdno slovenska, da je bil v času naseljevanja ondotni živelj v nasprotju s Soričani že močno sloveniziran.¹⁸⁰

Do rovtarske kolonizacije so imeli pristojni faktorji kaj različne odnose. Zemljiški gospod poselitvi obsežnih gozdnih kompleksov ni mogel nasprotovati, čeprav ga je vznemirjalo npr. poročilo komisije (1585), ki se je pritoževala, da so opustošeni najlepši gozdovi; saj si je lahko obetal, da bo z urbarizacijo in z nastajanjem novih naselij, v katerih naj bi se tedaj po poročilu komisije število podložnikov pomnožilo za prek tisoč, posest samo utrdil in si zvišal redne dohodka.¹⁸¹ Novo kolonizacijo je z vnemo podprl kaščar, oziroma oskrbnik. Od poselitve si je namreč tudi on nadejal osebne koristi, saj je s tem raslo število takih podložnikov, katerih obveznosti do zemljiškega gospodstva še niso bile trdno določene, kar oskrbniku ali pa kaščarju gotovo ni bilo v škodo. Od vsega začetka so bili pa rovtarstvu odločno nasprotni fužinarji, ki so si lastili gozdne površine.

Sčasoma se je odnos zemljiškega gospoda do vse bolj razgibane urbarizacije začel spreminjati. Od novih podložnikov vse do 1561 sploh

ni imel nikakih dohodkov, ker so se rovtarji izčrpavali s krčenjem in niso premogli nikakih dajatev,¹⁸² pa tudi sicer so zemljiškemu gospodu dohodki od novih kolonistov spričo neurejenosti le polagoma dotekali. Spričo takega položaja se je škof zamislil ob poročilih, po katerih naj bi bili celi hribi povsem opustošeni, nekdanji najlepši loški gozdovi pa uničeni v taki meri, da nanje ni bilo več vredno paziti (1573, 1585).¹⁸³ Po poročilu loškega protipisarja naj bi pretila nevarnost, da bodo ostali gruntarji kot tudi loški meščani brez stavbnega lesa (1593).¹⁸⁴ Glede na take in podobne vesti je škof npr. že 1560 naročil oskrbniku, naj svetuje, kako naj bi napravili konec pustošenjem.¹⁸⁵

Loški oskrbnik se je znašel v križnem ognju. Glede na osebne koristi je bil gotovo bliže rovtarjem. Komisija se je zavedala, da oskrbnik spričo nerednega vpisovanja v urbar iz sebičnih razlogov ne nastopa proti rovtarstvu (1585).¹⁸⁶ Očitki so padali tudi s škofove strani, češ da oskrbnik premalo pazi na rovtarje, ki delajo škodo po gozdovih; v bodoče naj oskrbnik sploh prepove vsako pustošenje.¹⁸⁷ Stališče zemljiškega gospoda do rovtarjev se je tu pa tam še bolj zaostri. Tako se je npr. 1602 znašlo v loških zaporih 15 novih rovtarjev, ker se na prepovedi niso ozirali.¹⁸⁸

Sl. 64. Stara Oslica

Še hujših napadov je bil oskrbnik seveda deležen s fužinarske strani. Verjetno ni bila brez osnove fužinarska pritožba iz 1568, češ da jim oskrbnik prepoveduje žgati oglje, da je pa razglasil, naj pridejo k njemu po dovoljenje tisti, ki hočejo napraviti rovte. Podobne pritožbe so se vrstile tudi v naslednjih letih. V začetku 17. stol. so fužinarji nastopili z ostrejšimi zahtevami. Rovte je treba uničiti, hiše pa požgati. Seveda s takim stališčem pri zemljiškem gospodstvu niso mogli uspeti. Če je zemljiški gospod z žalostjo gledal, kako mu propadajo obsežni gozdovi, je vendar lažje prenašal rovtarje, ki so jih polagoma le vpisovali v urbar in so bili uvrščeni med podložnike z utrjenimi dolžnostmi, kot pa fužinarje, ki so bili gospodstvu v tem času le še v breme.¹⁸⁹ Značilna je npr. pripomba v urbarju iz 1630, po kateri je gospodstvo na Žirovskem vrhu med drugim našlo štiri rovtarje; glede na pritožbe Železnikarjev jih trenutno ni obravnavalo, vendar jih je obdržalo v evidenci za ugodnejšo priložnost.¹⁹⁰

6. Agrarna struktura

Ob koncu rovtarske kolonizacije je dajala agrarna struktura podložnikov loškega gospodstva sliko, kot jo prikazuje naslednja tabela (po urbarju iz 1630, za Sorško polje 1637; kratice gl. str. 408).

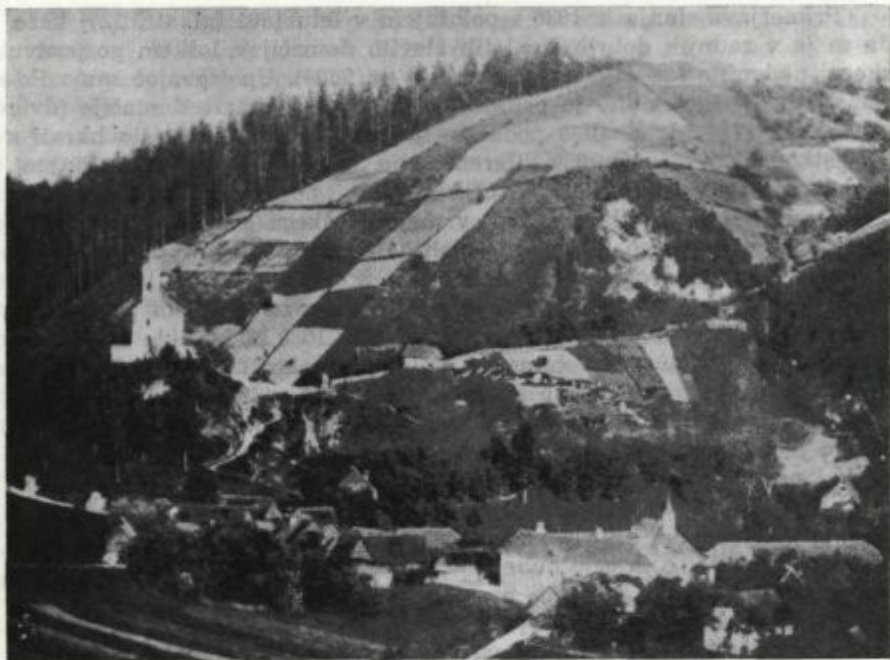
Zupa	4h	2h	1h	1/2h	1/3h	k	g	p
<i>Sorško polje</i>								
Bitenjska		1	197			100		18
Gadmarska			25					
Godeška			76			19		9
<i>Besniško ozemlje</i>								
Poljšiška			25			27		2
<i>Poljanska dolina</i>								
Brojska		1	35	1		4 r	11 + 12 r	12
Javorska		3	57		1 r	7 r	25 + 14 r	9
Koroška		2	72	3 +	6 r	2 r		6 r 14 2
Poljanska	1	1	83 + 2 r		16 r	15 r	36 + 87 r	9 3
Hotaveljska		3	68		5 r	25 r	45 + 40 r	18
Žirovska		3	79 + 19 r		47 r	40 r	28 + 43 r	10 1
Hlevnovrška			36 + 3 r		7 r	1 + 10 r	2 + 7 r	9
Osliška			37 r		29 r		33 r	5
<i>Selška dolina</i>								
Strmiška		3	58			2 r	11	8 2
Stirpniška		2	54			4 r	23 + 41 r	5 3
Selška		2	79 + 6 r		11 r	19 r	82 + 6 r	9 3
Rudenska	1	1	56				36 + 9 r	1
Soriška			46				19	2
Davška				1 r	15 r	20 r		14 r 7 1
Skupaj	2	22	1046 + 68 r	4 +	137 r	1 + 148 r	464 + 312 r	144 18

Primerjava stanja iz 1630 s položajem v letu 1501 (gl. str. 127) kaže, da se je v zadnjih dobrih sto letih število domačij v loškem gospostvu skoraj podvojilo (od 1173 enot je zraslo na 2204). Upoštevaajoč samo Poljansko in Selško dolino je prirastek celo prekašal stare domačije (dvig od 787 na 1734). Iz analize podatkov je razvidno, da je prišlo hkrati s prirastkom do vse močnejše diferenciacije, ki je bila v začetku 16. stol. še dokaj skromna (gl. str. 126—127).

Sicer tudi v začetku 17. stol. v mejah loškega gospostva ni zaznati večjega *kopičenja hub*. V obeh dolinah naletimo tedaj le na 21 primerov, da sta bili v enih rokah po dve hubi; ni izključeno, da je bilo tudi na Sorškem polju nekaj takih pojavov, ki jih pa razen v enem primeru ni mogoče dokazati, ker v podrobnem urbarju iz 1630 podatki za to ozemlje niso ohranjeni. Pač pa srečamo na Poljanskem kot na Selškem primer, da je posameznik užival celo po štiri hube, tako v Lučnih Jakob Oblak (prim. str. 326), kot na Rudnu železnikarski fužinar Jurij Plavec. — Iz tabele je tudi razbrati, da je bilo *drobljenje hub* kot nekoč na Loškem skoraj neznan pojav. Primer v koroški župi kaže celo na to, da so se stari drobci polagoma krepili in so se s stoletji dvignili na stopnjo celih hub. Le na videz naj bi prišlo do takega razvoja tudi na soriškem ozemlju, kjer naletimo 1501 na cele hube le v Sorici in v sosednji Dolini, medtem ko je v vseh drugih soriških naselbinah urbar zaznamoval samo polovične hube, ki so pa v urbarju 1630 označene kot cele. Ta sprememba ni zvezana z naknadno urbarizacijo, marveč z ugodnostmi, ki jih je zemljiški gospod prvotno naklonil ondotnim kmetom, a je kasneje nanje »pozabil«.

Pač pa se je v zadnjih dobrih sto letih tudi na ozemlju srednjeveške kolonizacije močno razmahnilo *kajžarstvo*, ki je bilo še 1501 zlasti v obeh dolinah zelo neznatno (gl. str. 130—131). Kajžarska poslopja so praviloma postavljali zunaj gruntarskih jeder. Znotraj prvotnih naselij so se mogle razviti le posamezne kajže, ki so izjemoma zrasle na propadlih gruntih. Navadno so kajžarji postavljali poslopja brez pravega reda ob obstoječih naselbinah, in to v največji meri na srenjskem svetu ob robovih gruntarskega polja. Ne glede na rovtarske domačije so kajže v loškem gospostvu zajemale skoraj tretjino (29,55 %) vseh kmetijskih gospodarskih enot. Upoštevaajoč štiri osnovne geografske enote, je bilo to kajžarstvo najbolj razmahnjeno na besniškem ozemlju, kjer so kajžarji številčno presegli stare gruntarje. Na Sorškem polju in na Poljanskem so kajžarji zajemali nekako četrtno (28,47 % oziroma 24,66 %) vseh domačij, medtem ko se je na Selškem ta odstotek povzpел celo na 36,15 %. Lokalizacija nekaterih kajž, ki jih urbar omenja pod Selci in Dolenjo vasjo, v rovtarski Martinjvrh bi razliko med obema dolinama sicer nekoliko zmanjšala, vendar je bilo kajžarstvo tudi ob tem upoštevanju na Selškem bolj razvito kot na Poljanskem.

Ob pritegnitvi rovtarjev se odstotek kajžarjev še bolj dvigne; zajema kar 35,21 % vseh domačij. Ta odstotek bi bil še bolj v prid kajžarstvu, če bi pritegnili k statistiki tudi domačije v mejah loškega deželoskosod-

Sl. 65. Puštal z njivami na Stenu

nega gospostva, ki niso bile vključene v loško gospostvo, za katere pa, žal, ne razpolagamo s točnejšimi podatki (npr. cerkvene kajže po dolinah, kajže v Železnikih, izrazito kajžarsko naselje Puštal pri Škofji Loki).

Točnejši vpogled v razvoj kajžarstva daje šele podrobna analiza. Kajžarstvo v rovtarskem območju je v največji meri temeljilo na obdelavi zemlje, ki so jo mnogi rovtarji še naknadno pridobivali. Kajžarstvo v predelih srednjeveške kolonizacije pa se je od rovtarskega temeljito ločilo. Mnoga od prometa odmaknjena selišča niso premogla niti enega kajžarja, nasprotno pa so se zbirali številni prebivalci v prometnih in župnijskih središčih. Zato ni slučaj, da so dolinska naselja po Selški dolini kar po vrsti 1630 premogla več kajžarjev kot gruntarjev (Bukovica 8 : 7, Ševlje s Knapi 13 : 4, Dolenja vas 23 : 13 [gl. zg.], Selca 32 : 16 [gl. zg.], Češnjica 11 : 9, Zali log 10 : 6), pri čemer niso imeli majhnega vpliva fužinarski Železniki. Podoben primer je najti tudi v Poljanski dolini. V Gorenji vasi so kajžarji številčno prerasli gruntarje (10 : 9), v Hotavljah pa so gruntarje krepko presegli (13 : 4). V starem naselju v Žireh, ki je premoglo 7 gruntov, je bilo v sklopu loškega gospostva 12 kajžarjev, nadaljnjih 13 je pa pripadalo cerkvi; v sosednji Dobračevi je kajžarski živelj prerasel gruntarskega (10 : 9). Zelo močno so bili kajžarji zastopani

tudi na Sorškem polju, zlasti v Stražišču, Bitnju in Žabnici; toda ondi je bil gruntarski živelj številčno tako močan, da je bil le-ta še naprej številčno v premoči.

Le manjšemu delu kajzarjev na ozemlju srednjeveške kolonizacije je predstavljala pomembnejši vir dohodkov zemlja. V to vrsto spadajo tisti redki posamezniki, ki so se okoristili z razpadajočimi starimi grunti. Ta pojav je bil v tem razdobju na ozemlju loškega gospostva povsem izjemen. Sicer pa kajzarjem do zemlje ni bilo vedno lahko priti. Naletimo na primere, da je gruntarski živelj le z nevoljo gledal na nov kajzarški sloj. Iz 1537 je npr. ohranjena pritožba Bitenjcev, ki so se razburjali, češ da jim kolektivna posest kopni, ker je nekaj časa sem zraslo toliko novih kajž. Zemljiški gospod je tedaj pritožbo zavrnil z ugotovitvijo, da je paše dovolj in da, upoštevajoč koristi zemljiškega gospostva, ne gre preganjati novih kajzarjev.¹⁹¹

Sčasoma so si kajzarji vendar znali razširiti svoje spočetka borno zemljišče. Mnogi med njimi so pridobivali poljske površine z *lazništvo*, ki je bilo tedaj močno razširjeno tudi pri gruntarskem življu na starih kmetijah. — Tu pa tam so si nekateri kajzarji že tedaj pomagali tudi ob *delitvah skupne zemlje*. Tako so bili npr. na delu Sorškega polja kajzarji vsekakor udeleženi pri taki delitvi. Takrat so se namreč potegovale soseske vasi Suha, Trata, Lipica, Stari dvor, Praše in Jama, naj bi jim razdelili gmajno, in to po žrebu. Na ta način bi lahko prišel vsak do praproti, ki so jo dotlej bogati vedno prej odnesli, preden so jo uspeli spriči preslabotne delovne sile revni požeti.¹⁹²

V splošnem se je delitev najprej usmerjala na travniški svet (senožeti). Ta proces je bil npr. v Selški dolini v glavnem končan do 1630, vendar so podložniki tu pa tam senožeti še tedaj skupno uživali.¹⁹³ Delitev skupnih gozdov tedaj sicer še ni zajela večjih dimenzij, vendar naletimo na ta pojav ne samo ponekje na Sorškem polju (npr. v Stražišču 1602),¹⁹⁴ marveč tudi ponekje v odmaknjenih naseljih na Selškem (npr. 1630 v Bukovščici in Hudem lazju).¹⁹⁵

Sicer so se pa kajzarji na ozemlju srednjeveške kolonizacije prvenstveno ukvarjali z *neagrarnimi gospodarskimi panogami*. V fužinarskem območju so bili številni zlasti fužinarski delavci v neposredni proizvodnji, pa oglarji v bližnjih in oddaljenejših gozdovih. Zelo mnogo kajzarjev se je ukvarjalo z obrtjo, v nemajhni meri pa tudi s podeželsko trgovino in tovorništvom (gl. str. 119 sl.). Med slednjimi so si mnogi s podjetnostjo ustvarili trdno gospodarsko podlago in prenekateri med njimi niso po imetju kar nič zaostajali za gruntarskim življem.

Urbar iz 1630 vsebuje dragocene podatke o notranjem gibanju gruntarjev in kajzarjev v obeh dolinah.¹⁹⁶ Spremembe priimkov na posameznih gruntih in kajžah so sicer v veliki meri povezane z ženitvami, vendar je iz vira razvidno, da so posestva močno prehajala iz rok v roke. V naslednjo tabelo pritegnjeni podatki zajemajo dobo nekaj zadnjih desetletij pred 1630.

	Grunti		Rovti in kajže	
	Poljanska dolina ‰	Selška dolina ‰	Poljanska dolina ‰	Selška dolina ‰
Negotovo	12,2	1,9	40,3	60,7
Dedovanih	60,8	73,8	25,4	21,9
Kupljenih	17,4	13,8	29,4	14,8
Zamenjanih	5,5	5,3	4,0	1,3
Na dražbi prodanih	4,1	5,2	0,9	1,3
	100,0	100,0	100,0	100,0

Visok odstotek kajž in rovtov brez opredelitve zajema v glavnem pač posestva, ki so v teh desetletjih šele nastajala. Iz tabele je razvidno, da je bilo kupčevanje z grunti in kajžami močno razvito, da zamenjava posesti ni bila nikak izjemen pojav in da je bilo na dražbi prodanih dokaj večje število gruntov kot kajž.

Vzporedno s kajžami so se pojavili na loškem podeželju že v 16. stol. tudi *gostači*, ki so bili še 1590 zelo maloštevilni, vendar posamično razporejeni čez vse loško gospostvo.¹⁹⁷ V naslednjih desetletjih se je gostaški živelj številčno precej okreplil, kot je razvidno iz priložene tabele.

Zupa	1590	1637	(AS, Urbar)
Bitenjska	6	18	
Gadmarska	3		
Godeška		9	
Poljšiška		2	
Brojska	4	12	
Javorska	3	9	
Koroška	1	14	
Poljanska		9	
Hotaveljska	1	18	
Žirovska	4	10	
Hlevnovrška	5	9	
Osliška	3	5	
Strmiška		8	
Stirpniška	2	5	
Selška	3	9	
Rudenska	2		
Soriška	2		
Davška		7	
Skupaj	39	144	

Gostači so se preživljali predvsem z obrtjo, deloma mogoče tudi s trgovino pa kot dninarji pri premožnejših kmetih.

7. Kmetijstvo

Temeljna gospodarska panoga na podeželju je bilo seveda *kmetijstvo*. Zgovorno sliko o gospodarskem življenju loških podložnikov najdemo v obsežnem urbarju iz 1630, ki pa, žal, ne zajema Sorškega polja. V urbarju je podrobno popisana vsaka kmetija z navedbo, kaj in koliko je posamezen podložnik sejal in koliko živine je redil čez zimo.

Stopnjo *poljedelstva* v dolinah moremo ocenjevati na podlagi posevkov. Podrobni podatki o njih kažejo na določene spremembe v primerjavi s položajem v začetku 16. stol. (gl. str. 131). Medtem ko 1501 po loškem ozemlju še ne zasledimo *ajde*, je bila le-ta 1630 po Poljanskem in Selškem na splošno med vodilnimi žiti. Ajdo so gojili v velikih količinah zlasti stari gruntarji, posebno v obeh dolinah v ožjem smislu besede ter v njihovem zaledju na vzhodnem hribovitem ozemlju. Posamezni kmetje so letno posejali ajde tudi do 24 mer (helben, po ok. 15 litrov). Tudi pri poljanskih rovtarjih je bila ajda pomemben posevek; manj so jo rovtarji sejali po selški strani. Podobno, seveda v manjšem obsegu, so gojili ajdo tudi kajžarji. Izjemno sliko glede ajde daje soriško ozemlje, kjer so jo poznali, a le v manjših količinah, samo v nižjih legah; v višjih območjih po Soriškem ajde sploh niso gojili.

Količinsko je bil ajdi najbližji *oves*. Oves so sejali v glavnem vsi, tako gruntarji kot rovtarji in kajžarji. Prav izjemno sliko pa daje dolina na Selškem, kjer ovsa pretežno sploh niso gojili. Na splošno pa velja, da je bil oves glede na ajdo po starem gruntarskem ozemlju nekako v ravnovesju, medtem ko je bil na rovtarskih področjih vodilen. Pri tem se odlikuje zlasti Davča, kjer so gojili kmetje predvsem samo oves. Isto velja za kajžarski živelj širom po loškem ozemlju.

Pšenice in *rži* so v celoti posejali manj kot same ajde. Obe žiti, med katerima je zavzemala večje površine rž, so v splošnem gojili zlasti stari gruntarji, deloma tudi rovtarji, manj pa kajžarji. Vendar niso sodili med izjeme gruntarji, ki niso sejali pšenice oziroma rži. Tako npr. ni sejal 1630 pšenice noben gruntar v Goropekah in na Dolenjih Brdih na Poljanskem, pa v Dragobačku, Rastovkah in Gornjem Stirpniku na Selškem. Prav tako pa so rž gojili na Poljanskem npr. v Leskovici od sedmih gruntarjev le trije ali pa na Selškem v Spodnji Sorici od petnajstih gruntarjev le devet izmed njih, medtem ko v naseljih pod Ratitovcem rži sploh niso sejali. Nasprotno je bila rž močno razširjena v naseljih selške župe, kjer so npr. v Topolah rži posejali 9-10-krat več kot pšenice. V mnogih primerih je izostanek ene teh kultur nadomestila druga; kjer niso gojili pšenice, so dali večji poudarek rži in obratno. Izjemen primer predstavlja soriško ozemlje, kjer sta bili tako pšenica kot rž zelo slabo zastopani.

Ječmen je v splošnem glede posevkov zaostajal za pšenico oziroma ržo. Zlasti po Poljanskem niso bila izjemna naselja, kjer ječmena sploh niso gojili (npr. Kladije, Hobovše, Hlavče njive, Dolenja in Gorenja Brda, Bačne). Večji posevek ječmena v Leskovici je pač v zvezi z majhno količino posejane rži. Pač pa naletimo na nekaj izjemnih primerov. Po

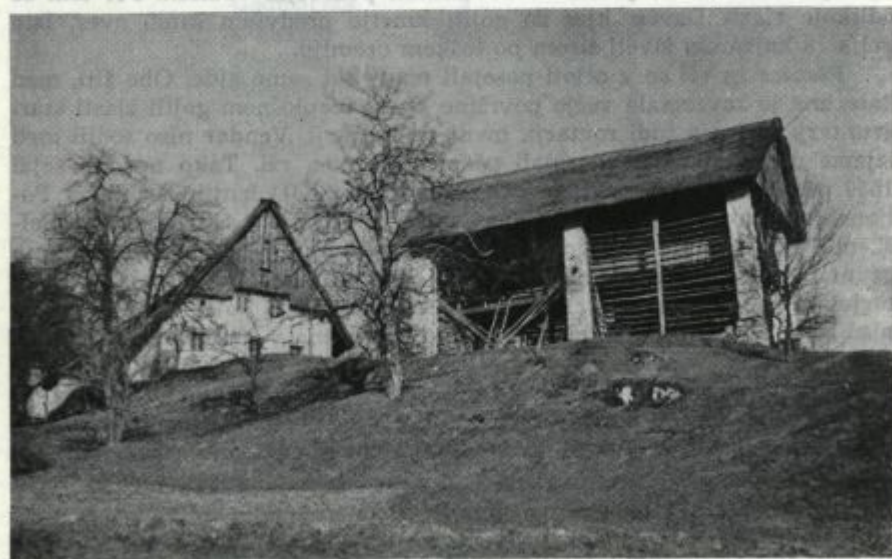
ozemlju koroške kolonizacije na Poljanskem je bil ječmen glede na posevke v mnogih primerih enakovreden rži in pšenici. Ta pojav kaže na določeno kontinuiteto iz 12. stol.; kazno je, da so tod ječmen gojili tudi v času od 13. stol. dalje, čeprav tega žita med oddajami tedaj več ne srečujemo (gl. str. 131). Razmeroma močno je bil ječmen razširjen po selški župi. Zlasti pa so ga gojili na ozemlju soriške župe, kjer je bil vodilen med žitom — celo pred ovsom; z ječmenom so pač nadomestili sejanje pšenice, rži in ajde.

Med posevki srečamo tudi *soržico*, ki so jo sejali v manjših količinah po Poljanskem in tudi tu pa tam po Selški dolini.

Proso je daleč zaostajalo za drugimi žiti. Po soriškem in davškem ozemlju prosa tako rekoč niso sejali. Sicer pa ga je večji del kmetov gojil v obeh dolinah, toda v zelo majhnih količinah, več po Poljanskem kot po Selškem.

Zelo je bil razširjen *lan*. Po vsej Poljanski in Selški dolini skoraj ni bilo grunta ali starejšega rovta, kjer ne bi gojili te rastline; s to kulturo so se pa ukvarjali tudi mnogi kajžarji in novejši rovtarji. Posevki lanu so v splošnem presegali količino posejane pšenice ali rži. Zlasti je bil lan razširjen v Selcih ter po ozemlju hotaveljske in koroške župe.

Bob so gojili zlasti po Selškem, kjer se, razen v stirpniški župi, le pri redkih gruntih ne omenja. Manj je bilo boba po Poljanskem; nanj naltetimo deloma po hlevnovrški, koroški in javorski župi (zlasti v obeh

Sl. 66. Kmetija v Leskovici

Sl. 67. Sorica

Žetinah), tu pa tam po koroškem ozemlju, medtem ko v žirovski, poljanski in brojski župi boba urbar skoraj ne omenja.

V rudenski, selški in strmiški župi pa v koroškem območju so gojili grah, a le v neznatni količini.¹⁹⁸

Kazno je, da je bilo po loškem ozemlju razmeroma dobro razvito sadjarstvo. Ob tej gospodarski panogi se urbar iz 1630 izrecno zaustavlja na začetku strmiške župe, o kateri govori, da ima tam vsak kmet lep sadovnjak (f. 371). Na omembo sadnega drevja pa naletimo celo na rov-tarskih tleh (v žirovski župi, f. 51).

Živinoreja je bila po obeh dolinah močno razvita. V območju dolin naletimo še vedno na sirnice, ki jih omenjajo viri od 13. stol. dalje. V urbarjih iz 1501 in 1630 so vpisani tudi podatki, ki omogočajo točnejšo lokalizacijo teh planinskih kmetij (prim. str. 131—132). Primerjava teh navedb daje zanimivo sliko.

Tabela kaže, da se je število sirnic skozi stoletja kaj malo spremenilo. Kot je bilo v začetku 14. stol. na Loškem vsega 60 sirnic (gl. str. 71), enako število jih kaže urbar iz 1501, a le tri sirnice več je premoglo loško ozemlje 1630. Iz seznama je razvidno, da so sirnice še vedno prepisovali z ene kmetije na drugo, in to precej dosledno v okviru istih kate-

Zupa	Naselje	Število sirmic	
		1501	1630
Poljansko			
Zirovska	Dobračeva	2	2
	Sovra	1	1
	Brekovice	1	1
	Gorenji Vrsnik	5	5
	Govejek	1	2
	Ledine	5	5
	Pečnik	1	—
		16	16
Hotaveljska			
Hotaveljska	a Preserc	1	1
	Leskovica	1	1
	Kopačnica	1	1
	Čabrače	1	1
	Srednje brdo	1	1
	b Jezeršek	—	1
	Pogara	2	1
	Suša	1	—
	Lajše	—	1
			8
Poljanska			
Poljanska	a Dobje	1	1
	Gorenja vas	2	3
	Sestranska vas	1	2
	Dolenja Dobrava	1	1
	Malenski vrh	1	—
	b Vinharje	—	1
	Lučne	—	1
	Zadobje	1	—
	Lajše	2	—
			9
Javorska			
Javorska	a Volča	2	2
	Dolenčice	3	3
	Gornja Zetina	1	1
	Murave	1	1
	Javorje	1	1
	b Domačejk	—	1
			8

Zupa	Naselje	Število sirnic	
		1501	1630
Brojska			
	Breznica	1	1
	Gabrovo	1	1
	Visoko	1	2
	Log	1	—
		4	4
	Skupaj	45	46
Selško			
Strmiška			
	Pozirn	—	1
	Laško	2	2
	Pševo	1	1
	Javornik	1	1
	Lavtarski vrh	1	—
	Cavrno	1	2
		6	7
Stirpniška			
	Praprotno	1	—
	Bukovica	1	2
	Rovt	1	1
		3	3
Selška			
	Dolenja vas	1	1
	Selca	1	2
		2	3
Rudenska			
	Rudno	1	2
	Dražgoše pri Cerkvi	—	1
	Dražgoše na Pečeh	1	—
	Log	—	1
	Jamnik	1	—
	Kališe	1	—
		4	4
	Skupaj	15	17

a = kmetije, ki so dajale žito — b = kmetije, ki so dajale šiling

gorij (gl. str. 131). Tako najdemo 1630 sirnice v nekaterih naseljih, ki so bile 1501 brez njih, in obratno; toda kljub premeščanju sirnic v druga naselja je bilo 1501 in 1630 na Poljanskem skoraj enako število švajg

(19 oziroma 20) v sklopu hub, ki so oddajale žito, ter enako število (6) pri kmetijah, ki so plačevale šiling.

Živino so krmili deloma v hlevih, v veliki meri pa je bila navezana na pašo. *Hlevsko krmljenje* nakazujeta že imeni Hlevni vrh in Hleviše, ki ju srečamo v urbarju 1501. Nanj pa merijo travniki in senožeti, ki so bili do 1630 v glavnem že razdeljeni med posamezne kmete (gl. str. 201). Drugače je bilo s pašnimi površinami, ki so bile v veliki večini 1630 še v skupni posesti. Navadno je imelo vsako naselje skupne pašnike okoli vasi, v posameznih primerih je pašnike uživalo več naselij skupno. Seveda je pri skupnem uživanju pašniških površin prihajalo tudi do sporov, kot kaže primer na Sorškem polju, kjer so uživali pašnik pod Godeščem mimo vaščanov iz Godešča in Reteč tudi tisti iz Gosteč in Pungerta. S poravnavo 1449, ki je bila obnovljena 1491, je bilo določeno, da morejo podložniki ondi pasti od sv. Jerneja (25. 8.) do osem dni po veliki noči vso živino, v preostalem času pa le konje in mladiče; vsaka vas je morala oskrbeti po enega pastirja, ki naj preprečuje škodo. Kdor je hotel v tem območju obdelovati njivo, ki je sicer pripadala njegovi hubi, je moral njivo ograditi, kakor je bila sicer navada po loškem gospostvu. Kdor se ne bi držal reda, mu je pretila kazen v višini 5 mark.¹⁹⁹ Podložniki na

Sl. 68. Dolina pri Sorcih

samotnih kmetijah so pa imeli pašnike tudi v individualni posesti (gl. str. 194). Mimo mnogih rovtov in posameznih samotnih kmetij je spadalo v to skupino skoraj celotno ozemlje koroških kolonistov. Kot poudarja urbar iz 1630, je imel tod domala vsak kmet lep, obsežen zavod (sauad oder senashett), kjer je mogel rediti lepo število velike in male živine (f. 244).

Urbar omenja tudi dva *planinska pašnika*, na Blegošu in na Poreznu. Sledeč urbarialnemu tekstu, so na Blegošu zaradi hudega mraza mogli pasti največ štiri tedne na leto. Čez dan je moral biti pastir stalno na oprezu zaradi medvedov in volkov; ponoči so živino spravljali v staje (hütten oder ställ, f. 126). Na Poreznu so nekoč pasli Tolminci iz Gorij (Poresen oder Windt Alben). Do 1630 pa so Tolminci to pašo opustili; tedaj so tja gonili živino Soričani, in sicer 15 od njih iz Spodnje Sorice, dva iz Doline in deset iz Spodnjih Danj (f. 271' 272).²⁰⁰ Urbar ne omenja planine na Klomu in tudi ne Pečane, ki je bila že na bohinjski strani.

V naslednje tabele so pritegnjeni podrobni urbarialni (1630) podatki; v njih je zajeta živina, ki so jo podložniki redili čez zimo. Ker pri nekatereh kmetijah ustrezni podatki niso vpisani, statistika seveda ni izčrpna. Zaradi poenostavljanja navajam v tabelah le dve kategoriji podložnikov. V prvo (a) sem pritegnil kot enote hube, drugo vrsto (b) predstavljajo kajžarji in rovtarji. Kjer urbar navaja drobnico v skupnem številu, sem prisodil polovico živali ovcam, polovico kozam.

Število *govedi* po posameznih gruntih (a) in rovtih ter kajžah (b)

Zupa		0	1-2	3-5	6-10	11-15	16-25	?	Vsega	V vsej župi
Poljansko										
Brojska	a			2	16	15	2	3	371	
	b	7	17	3					31	402
Javorska	a			4	28	24	6	1	688	
	b	10	27	6	3			1	86	774
Koroška	a			2	23	41	10	3	943	
	b	5	1	5	2			1	42	985
Poljanska	a			2	39	41	5	1	964	
	b	40	76	12	16	5		7	334	1298
Hotaveljska	a				35	33	2	2	796	
	b	19	65	22	6			2	212	1008
Zirovska	a				35	42	8		1018	
	b	25	43	46	53	9	1	1	777	1795
Hlevnovrška	a					20	12	4	493	
	b	5	3	8	7	4	1	2	155	648
Osliška	a									
	b	23	1	6	33	27	2	7	676	676
Skupaj na Poljanskem										7586

Število govedí po posameznih gruntih (a) in rovlih ter kajžah (b)

Zupa		0	1-2	3-5	6-10	11-15	16-23	?	Vsega	V vsej župi
Selško										
Strmiška	a		1	5	52	4		1	490	
	b	2	11						12	502
Stirpniška	a			2	40	11	4	1	578	
	b	33	27	8					69	647
Selška	a			13	55	14	1		676	
	b	86	6	13	15	4			221	897
Rudenska	a			32	27	1		2	350	
	b							45		350
Soriška	a				16	22	8		588	
	b	2	10	6	1				43	631
Davška	a									
	b	1		1	17	5	1		218	218
Skupaj na Selškem									3245	
Skupaj v obeh dolinah									10831	

Število ovac po posameznih gruntih (a) in rovlih ter kajžah (b)

Zupa		0	1-5	6-10	11-20	21-30	?	Vsega	V vsej župi	
Poljansko										
Brojska	a	21	1	8	6		2	154		
	b	24	1	2				15	169	
Javorska	a	10	2	22	28	1		648		
	b	41	3	2			1	32	680	
Koroška	a	2		21	54		2	947		
	b	7		5	1		1	34	981	
Poljanska	a	32		26	30			658		
	b	130	6	13			7	125	783	
Hotaveljska	a	13	1	24	33		1	812		
	b	100	2	10			2	103	915	
Žirovska	a	32	8	36	9			454		
	b	107	38	29	3			390	844	
Hlevnovrška	a	2		25	2	1	6	268		
	b	11	11	4	2		2	101	369	
Osliška	a									
	b	35	6	30	18	3	7	603	603	
Skupaj na Poljanskem									5344	

Število ovac po posameznih gruntih (a) in rovtih ter kajžah (b)

Zupa		0	1-5	6-10	11-20	21-30	?	Vsega	V vsej župi
<i>Selško</i>									
Strmiška	a	34	7	12	10			283	283
	b	13							
Stirpniška	a	30	3	14	10	1		288	332
	b	62	2	4				44	
Selška	a	60	2	9	12			261	370
	b	110	6	6	1			109	
Rudenska	a	34	2	25	1			273	273
	b	45							
Soriška	a	1	3	24	18			430	430
	b	19							
Davška	a								
	b	49							
Skupaj na Selškem									1688
Skupaj v obeh dolinah									7032

Število koz po posameznih gruntih (a) in rovtih ter kajžah (b)

Zupa		0	1-5	6-10	11-20	21-30	?	Vsega	V vsej župi
<i>Poljansko</i>									
Brojska	a	27	3	5	3			89	101
	b	25	1	1				12	
Javorska	a	54	2	3	4			100	100
	b	47							
Koroška	a	12	1	20	46			798	804
	b	13		1				6	
Poljanska	a	63	2	12	11			259	312
	b	149	4	3				53	
Hotaveljska	a	38		14	19	1		409	460
	b	109		4	1			51	
Zirovska	a	57	13	14	1			175	200
	b	172	4		1			25	
Hlevnovrška	a	15	4	10	2		5	113	144
	b	21	4	3			2	31	
Osliška	a								
	b	97	2					9	
Skupaj na Poljanskem									2130

Število koz po posameznih gruntih (a) in rovtih ter kajžah (b)

Župa		0	1-5	6-10	11-20	21-30	?	Vsega	V vsej župi
<i>Selško</i>									
Strmiška	a	48	4	5	6			131	
	b	13							131
Stirpniška	a	43	2	8	5			131	
	b	68							131
Selška	a	66	1	7	9			191	
	b	120		2	2			46	237
Rudenska	a	45	5	9	3			148	
	b	45							148
Soriška	a	33		2	8	3		236	
	b	19							236
Davška	a								
	b	49							
Skupaj na Selškem								883	
Skupaj v obeh dolinah									3013

Število konj po posameznih gruntih (a) in rovtih ter kajžah (b)

Župa		0	1	2	3	4	?	Vsega	V vsej župi
<i>Poljansko</i>									
Brojska	a	19	18	1				20	20
Javorska	a	58	5					5	5
Koroška	a	73	6					6	6
Poljanska	a	59	17	11	1			42	42
Hotaveljska	a	58	5	9				23	23
Žirovska	a	53	12	14	3	3		61	
	b		2						63
Hlevnovrška	a	15	5	8	1		7	24	24
Osliška									
Skupaj na Poljanskem								183	
<i>Selško</i>									
Strmiška	a	17	41	5				51	51
Stirpniška	a	42	12	4				20	20
Selška	a	25	55	3				61	61
Rudenska	a	10	22	30				82	82
Soriška	a	44	2					2	2
Davška									
Skupaj na Selškem								216	
Skupaj v obeh dolinah									399

	Govedo		Ovce		Koze		Konj:	
	število	količnik	število	količnik	število	količnik	število	količnik
<i>Poljansko</i>								
Stare enote	5273	11,51	3941	8,60	1943	4,24	181	0,3
Rovtarji in kajžarji	2313	3,47	1403	2,10	187	0,28	2	
<i>Selško</i>								
Stare enote	2682	8,59	1535	4,92	837	2,68	216	0,6
Rovtarji in kajžarji	563	1,77	153	0,48	46	0,14		
Skupaj	10831		7032		3013		399	

V zadnjih dobrih sto letih se je na loškem ozemlju tudi glede živinoreje marsikaj spremenilo. Do sprememb je prišlo že pri starih domačijah, kot kaže statistika, ki je na voljo za hlevnovrško in žirovsko župo. Tam je od 1510 naprej temeljito napredovala govedoreja; v hlevnovrški župi je število govedi poraslo za kako tretjino, v žirovski celo od 352 na 1018, kar je predvsem v zvezi z gospodarskim dvigom kmetij, ki so bile ob popisu 1510 zaradi plenjenja sovražne vojske tako silno prizadete (gl. str. 129). Nasprotno je drobnica zelo nazadovala. Število ovac se je v hlevnovrški župi znižalo za več kot polovico, rahlo so ovce nazadovale tudi na Žirovskem. Še bolj se je skrčilo v obeh območjih število koz. Tako se je na omenjenih starih domačijah razmerje med govedom in drobnico do temeljev predrugačilo; medtem ko je drobnica 1510 daleč preseerala število govedi (1834:681), izkazuje statistika 1630 nasprotno razmerje (1010:1511).

Še večjih sprememb je bilo loško ozemlje deležno zaradi močno razširjenega rovtarstva in kajžarstva. Sicer je bilo težišče živinoreje še vedno pri gruntarjih. Številni kajžarji in rovtarji živine sploh niso gojili; mnogi med njimi so premogli po 1—2 kravi. Toda med rovtarji so bile dokaj močno zastopane enote, ki so glede živine kaj malo zaostajale za starimi grunti.

Če upoštevamo, da v začetku 16. stol. na Poljanskem in Selškem še ni bilo razširjeno kajžarstvo in da je ozemlje kasneje zajela druga kolonizacija, dobimo šele pravi vtis, v kakšni meri se je tod v teh letih dvignila živinoreja. Položaj naj ponazarja naslednja tabela.

	Število živine	
	pri gruntarjih	pri rovtarjih in kajžarjih
Govedo	7955	2876
Ovce	5476	1556
Koze	2780	233
Konji	397	2

Fond živine se je torej na Loškem temeljito povečal. Daleč na prvem mestu je bila *govedoreja*, ki je celo številčno presegala vse druge panoge skupaj. Slabše je bila goveja živina zastopana predvsem v rudenski župi, kjer je dobra polovica gruntarjev redila le po 3—5 glav govedi. — Pri *drobnici* je bila ovčereja daleč pred kozjerejo, ki je imela hude nasprotnike v fužinarjih. — *Konjereja* je bila mnogo bolj razvita na Selškem kot na Poljanskem. Konje so gojili zlasti po rudenski, v veliki meri pa tudi v selški in strmiški župi; na to ozemlje je odpadlo skoraj polovico vseh konj s celotne Poljanske in Selške doline. Ta pojav je v zvezi s fužinarstvom, ki je bilo navezано na tovorjenje oglja, rude in železa. V Poljanski dolini je glede konjereje vidna prometno bolj živahna žirovska župa, kjer nalletimo na posameznike, ki so vzdrževali celo po 3—4 konje čez zimo.

Iz tabele (str. 213) je razvidno, da je bila živinoreja, z izjemo konjereje, na Poljanskem neprimerno bolj razvita kot na Selškem. Podrobna analiza kaže seveda razlike znotraj teh dveh ozemelj. Odlikuje se zlasti *koroška župa*. Tod je nad polovico gruntarjev redilo po 11—15 glav, osmina od njih pa celo 16—25 glav goveje živine. Prav tako so pa v izdatni meri gojili tudi drobnico. Skoraj ni bilo grunta brez ovac; dobri dve tretjini gruntov jih je premoglo celo 11—20. Glede drobnice je koroška župa daleč prednjačila pred vsemi drugimi na Poljanskem in Selškem; saj je na to ozemlje odpadlo 16,5 % vseh ovac in kar 29,5 % vseh koz. Nasprotno so zelo redki gruntarji gojili konje. Med gruntarji je prednjačil kmet na Valterskem vrhu, ki je redil čez zimo 20 glav goveje živine in 35 repov drobnice. Tako močan poudarek živinoreji v koroški župi je bil pač pogojen z dejstvom, da je imel skoraj vsak grunt v koroški župi zaokroženo zemljišče z lastnim pašnikom.

Podobne razmere so vladale tudi v bližnji *hlevnovrški župi*. Tam je redil vsak gruntar vsaj po 11 glav govedi, tretjina od njih pa je premogla 16—25 goveje živine. V veliki meri so gojili tudi drobnico; le posamezniki so bili brez ovac, več kot polovica pa jih je redila tudi koze. Razmeroma močno je bila zastopana tudi konjereja.

Na selški strani je bila glede živinoreje vodilna *soriška župa*, kjer je del podložnikov imel tudi planinski pašnik na Poreznu.

S kmetijstvom so se tudi v tem razdobju še vedno vsaj deloma ukvarjali tudi *Ločani*. Večina od njih je premogla večje ali manjše vrtove ob svojih hišah, pomembnejše pa je bilo polje predvsem znotraj mestnega zemljišča. Tod so polja razširjali, in to zlasti v Viršku, kjer so meščani še v začetku 16. stol. na nerodovitni gmajni z velikim naporom kultivirali zemljo.²⁰¹

Še naprej so se Ločani ukvarjali tudi z *živinorejo*. Živine niso pasli samo v Zovščah (prim. str. 58), marveč tudi za loškimi gradom v območju Kranclja, kjer je prihajalo pred potresom (1511) do trenj z ondotnimi gradiščani. Le-ti so si namreč na Zgornjem stolpu uredili zelenjadni vrt in drevesnico ter ta svet obdali z ograjo, ki so jo pa Ločani podrli.²⁰² Ko je Zgornji stolp izgubil svojo funkcijo, se podobni spori niso več ponavljali.

Gospodarsko dokaj pomembna je bila oskrba z lesom iz gozdov, ki jih je Ločanom gospostvo prepuščalo v uživanje okrog mesta, zlasti pa v Hrastniški in Bodoveljski grapi. Prav na tem ozemlju je pa prišlo 1554 do hudih sporov med meščani in ondotnimi kmetjskimi podložniki, ki so se čutili prikrajšane v svojih pravicah. Spor je skušal izgladiti loški oskrbnik Lienhart Siegesdorfer, ki je na mestu samem zaslišal vrsto prič in na podlagi izpovedi odkazal Ločanom prostor, kjer naj jim pripada pravica do lesa.²⁰³ Vendar se je spor še nadaljeval. Leta 1577 je vnovič posegel v prepir oskrbnik Filip Siegesdorfer. Po njegovi razsodbi naj bi ondotni kmetje uživali razen gozda, ki je predstavljal del njihovih gruntov, pri svojih gruntih še tolikšno gozdno površino zunaj ograjenega sveta, kolikor daleč je moč zagnati sekiro v smeri proti dolini. Gozdno površino zunaj tega območja naj bi uživali meščani in ondotni kmetje, ki bi pa morali na teh površinah vzajemno odstranjevati grmičevje in pospravljati kamenje.²⁰⁴ Razsodba je bila tako ohlapna, da je naravnost izzivala spore, ki so se še nadaljevali. V spor niso bili vmešani samo meščani in kmetje iz območja Hrastniške in Bodoveljske grape. Ločani so se prepirali npr. tudi s Sušani, ki so ondi kupovali les, a ga jim meščani niso dovoljevali voziti skozi Škofjo Loko (npr. 1594).²⁰⁵

8. Obrt in trgovina

Kmetijstvo je Ločanom pač predstavljalo le dopolnilno gospodarsko panogo. Temeljni vir za preživljanje sta meščanom seveda pomenila obrt in trgovina, ki ju je pa vse bolj ogrožala podeželska konkurenca. Te so se Ločani še naprej skušali otepati z nemogočimi monopolnimi težnjami, katerih uresničitev je postajala čedalje bolj problematična.

Težišče obrti v Škofji Loki je slonelo še vedno na panogah, ki so bile organizirane v cehih (krznarji, kovači, čevljarji in usnjarji, krojači, lončarji — zadnji so vključevali v svoje vrste tudi zunaj mesta stanujoče obrtnike, gl. str. 111 sl.). V 16. stol. je cvetelo zlasti lončarstvo, kar je v tesni povezavi z rastočim pomenom idrijskega živosrebrnega rudnika (gl. str. 222). Z žganjem živega srebra in cinobra je bil namreč rudnik navezan na dobavo glinastih vrčev.²⁰⁶ Leta 1546 srečamo v Škofji Loki pet lončarskih mojstrov, od katerih so bili štirje poimenovani z značilnim loškim priimkom Hafner. Sicer so se pa z lončarstvom ukvarjali tudi v Stari Loki in Bitnju.²⁰⁷

Mimo teh obrtnikov srečamo v mestu še vrsto drugih. Številni so bili mesarji. V obračunih mestnega sodnika je omenjenih leto za letom 7—9 mesnic. Večina izmed njih je pripadala raznim ustanovam: dve cerkvi sv. Jurija v Stari Loki, po ena ustanovi klaris v Škofji Loki, ustanovi zgodnje maše v Stari Loki, beneficiju sv. Lovrenca v Stari Loki in Marijini cerkvi v Crngrobu. Druge mesnice so imeli zasebniki. Lastniki so dajali mesnice posameznikom v najem in plačevali določen znesek mestnemu sodniku.²⁰⁸

Mlinarstvo v mestu je bilo navezano na gosposčinske mline, ki jih je zemljiški gospod od nekdaj dajal v najem; najemnik je moral mlin v redu vzdrževati in od njega plačevati dogovorjeno vsoto.²⁰⁰ Podobno je zemljiški gospod ravnal tudi z gosposčinskimi cajnaricami.²¹⁰

Na veliko je bilo v mestu razvito točenje vina. Razne pritožbe kažejo, da se je načelno s tem lahko ukvarjal vsak, ki je imel v mestu hišo in je redno izpolnjeval mestne obveznosti.²¹¹ Meščanskim krčmam so konkurirali tudi sami gosposčinski nameščenci, ki so točili vino in namenoma zavlačevali delo, da so podložniki pri njih več zapravili (1602).²¹²

Nekatere obrti srečamo le mimogrede, čeprav so bile nedvomno bolj razvite. Tako je omenjen v mestu npr. jermenar (1531).²¹³ V seznamu luteranov naletimo na peka Matevža Poznika.²¹⁴ V začetku 17. stol. so odprli na rotovžu posebno kruharno, kamor so nosili kruh v prodajo peki in drugi loški meščani. Kruh je prodajal zapriseženi prodajalec (protkamrer). Za vzdrževanje je Škofja Loka po zgledu drugih mest — vendar brez škofove vednosti — naložila na vsako mero (star) žita 6 krc., česar pa so bili oproščeni obiskovalci tedenskih sejmov in kmetski podložniki.²¹⁵

V kopališču je bil zaposlen poseben padar, ki je hkrati opravljal tudi brivsko obrt.²¹⁶ V dobi reformacijskih bojev srečamo v Škofji Loki zlatarja Hansa Ulrika Premba, Švicarja, po rodu iz Züricha. Ta si je v kratkih letih pridobil lepo premoženje.²¹⁷

Tudi opeko so v Škofji Loki tu pa tam sami izdelovali. Leta 1529 se tod omenja gosposčinska opekarna. Zemljiški gospod tedaj ni nasprotoval, da bi tudi Ločani postavili proti določenemu plačilu svojo opekarno, seveda pod pogojem, da bi le-ta ne bila v škodo gosposčinski.²¹⁸ V kasnejših letih so Ločani dobivali opeko iz Ljubljane.²¹⁹ Potrebe po apnu je mesto na prošnjo krilo iz gosposčinske apnenice (1529).²²⁰

Poseben problem so predstavljali obrtniki v Puštalu. Puštal je bil namreč izrazita kajžarska vas in se je torej prebivalstvo moralo nujno preživljati tudi z neagrarnimi poklici. Spričo neposrednega sosedstva so bili Puštalci stalno pod kontrolo meščanov, ki niso bili voljni prenašati konkurence na sami meji loškega mesta. Puštalski obrtniki so se sicer skušali včlanjevati v loške cehe, kar so jim pa Ločani odbijali. Naletimo čelo na primer, da loški krznarji niso dovoljevali opravljati obrti cehovskemu mojstru, ki se je iz mesta preselil v Puštal.²²¹ Nasprotstvo med Ločani in Puštalci se je tem bolj poglobljalo, ker so bili Puštalci podložniki puštalskih gospodov, ki so se odločno potegovali za svoje ljudi v skrbi za svoje dohodke, pa tudi iz kljubovalnosti do freisinškega škofa, s katerim so bili v stalnih sporih.

Kazno je, da so morali loški cehi že v 16. stol. Puštalcem v marsičem popustiti, kar nakazuje podatek iz 1567. Ko so se namreč loški meščani ponovno pritožili proti novim gostilnam v mejah loškega deželskega sodišča, so škofovi poslanci poročali, da je po loškem gospodstvu res dosti takih gostiln, toda večina jih je podrejena drugim zemljiškim gospodvom,

kot npr. Lambergerjem in Puštalskim; pri teh pa freisinški škof glede na deželne svoboščine ne more nič opraviti.²²²

Glavne pritožbe loških cehov so se pa še nadalje obračale predvsem proti obrtnikom v obeh dolinah. Do kakšnih nesmiselnosti so vodile monopolistične zahteve loških obrtnikov, kaže primer loških mesarjev, ki niso zalagali z mesom samo Škofjo Loko, marveč tudi fužinarska središča po loškem gospostvu. Na pritožbo Železnikarjev, da jim dobavljajo iz Škofje Loke v poletnem času smrdljivo meso, je zemljiško gospostvo odločilo, da morajo loški mesarji tedensko prignati v Železnike po eno govedo in ga tam pobiti (1547). Ko so Železnikarji prosili, da jim gospostvo vendar dovoli imeti za lastne potrebe eno mesnico (1549), jim je bila 1550 dovoljena mesnica samo za lastne potrebe, vendar le do preklica, in še to samo od Jurjevega (24. 4.) do Mihaelovega (29. 9.).²²³ V letih pomanjkanja naletimo seveda na drugačno sliko. Tedaj so se loški mesarji pritoževali, da ne morejo mesta v dovoljni meri oskrbovati, češ da gonijo loški podložniki živino v velikem številu v Italijo. Tako se je mestni svet obrnil npr. 1586 na škofa, naj ukaže oskrbniku in kaščarju, da tega ne dopuščata.²²⁴

Podobno so praktične potrebe po čevljarski dejavnosti odločno govorile proti cehovski okostenelosti. Nedvomno je bila navzlic trdovratnemu cehovskemu stališču (gl. str. 121) čevljarska obrt na podeželju zelo razvita, na kar kaže posvet loških čevljarjev z oskrbnikom glede razmer po loških hribih, zlasti na ozemlju žirovske, poljanske, selške in soriške župe. V poročilu na škofa so bili gosposočinski nameščenci mnenja, da je treba to vprašanje uskladiti glede na potrebe, saj Škofja Loka ni v stanju, da bi oskrbovala z ustreznimi izdelki vse prebivalstvo po celotnem ozemlju loškega gospostva.²²⁵ Sčasoma se je položaj dokaj unesel. V skladu z virom iz 1638 je ceh dotlej že temeljito popustil. Tedaj so bili loški čevljarski in usnjarski mojstri pripravljene sprejeti v ceh podeželske mojstre. Spoznali so pač, da širjenja te obrti praktično ni bilo mogoče zaustaviti, da pa so bili podeželski mojstri na boljšem, ker niso nosili cehovskih bremen.²²⁶

Neovirano se je pa na podeželju razvijalo mlinarstvo. Urbar iz 1630 omenja na Poljanskem in Selškem 173 mlinov. Mnogi med njimi so bili v kajžarski posesti; v žirovski župi naletimo celo na dva primera, da je imel kajžar kar po dva mlina. Marsikateri mlini so bili spričo pomanjkanja vode v obratu le občasno, številni med njimi so propadali; v osliški župi jih je bilo npr. 1630 od 26 mlinov kar polovica opuščenih. V splošnem je šlo pri podeželskih mlinih za hišne obrate, kamor so pa dajali mleti tudi sosedje. Po Selškem je bila zelo razvita kolektivna posest. Tako so pripadali na soriškem ozemlju od 17 mlinov le štirje posameznikom, v vseh drugih primerih sta uživala mlin navadno po dva in dva kmeta skupaj; na skupne mline naletimo tudi po ozemlju Martinjvrha, kjer so v štirih primerih uživali mlin skupaj po 2—4 sosedje.

V manjši meri je bilo na podeželju razvito žagarstvo. Z izjemo žage v rudenski župi je bilo vseh drugih pet žag v posesti podložnikov,

ki so premogli tudi mlin. Zanimivo je, da se je z žagarstvom ukvarjal predvsem kajžarski živelj, saj je bila le ena žaga v gruntarskih rokah.

Le v dveh primerih so pripadale podložnikom mimo mlina tudi stope za volno (wollstampf, podložnik v Zameji v koroški župi, Preserc v Hotavljah).

Zelo razvito gojenje lanu (gl. str. 204) priča, da je bilo platnarstvo prav močno razvito po vsem loškem gospostvu, na kar kažejo tudi podatki o trgovini s platnom (gl. str. 221—222). Da je tudi rovtarsko ozemlje dobro poznalo to obrt, pričajo podatki o desetini, ki so jo žirovski rovtarji v veliki meri poravnavali s platnom.²²⁷

V zvezi s fužinarstvom se je že zgodaj razvijalo sodarstvo, in sicer zlasti na Češnjici in po sosednjih hribovskih naseljih, od koder so oskrbovali s sodčki (bariglami) ploščate oblike ne samo sosednje Železnike, marveč tudi Kropo in Kamno gorico. Računati je, da je tovorjenje iz teh središč leto za letom potrebovalo več tisoč sodčkov, ki jih je bilo treba sproti izdelovati, kajti pri vrnitvi so tovarniki tovorili vino in olje, ki je zahtevalo trdnejšo posodo.²²⁸ Sicer so pa sodarji iz Selške doline izdelovali tudi sodčke za vino, in to ne samo za domačo porabo, marveč celo za vladarjeve potrebe, kot kaže naročilo iz 1688.²²⁹

Zelo pomembno je bilo tudi gostilničarstvo. Vino je točila duhovščina po župniščih, s krčmarjenjem se je ukvarjalo kmetско prebivalstvo, in to navzlic prepovedim, glede katerih oblast ni kazala preveč doslednosti. Na razširjenost krčm na podeželju kaže podatek iz 1532. Takrat so po besedah podložnikov iz žirovske, poljanske, hotaveljske, javorske, hlevnovrške in selške župe na ondotnem ozemlju plačevali v urbar letno okrog 36 mark krčmarine. Da so laže krili to vsoto, so tovorili vsako poletje in jesen na proščanja vino širom po loškem gospostvu. Oskrbnik je deloma to dovoljeval, deloma prepovedoval, medtem ko je stal zemljiški gospod na stališču, da je treba pustiti podložnikom to pravico, kolikor je bila že nekoč v veljavi (1533).²³⁰ Sicer je pa škof Filip že 1529 izrecno nastopil proti zahtevi Ločanov, da bi brez občutnega vzroka odpravili krčme v bližini mesta.²³¹ V naslednjih letih se je podeželsko krčmarjenje še poglobilo z ustanavljanjem novih krčm navzlic ponovnim pritožbam loških meščanov.²³² Urbar iz 1630 kaže, da so se s krčmarstvom ukvarjali predvsem gruntarji. Tedaj so bile številne krčme ne samo na Sorškem polju, marveč tudi na Poljanskem in Selškem. Razporeditev gostiln nakazuje mimo pomembnosti posameznih naselij tudi smer in obseg prometa po loškem ozemlju. Med 24 gostilnami po Poljanskem je bilo vsaj 13 od njih razporejenih ob glavni prometni žili (1 v Predmostu, 2 v Srednji vasi, 3 v Gorenji vasi, 2 v Hotavljah, 2 v Dobračevi, 3 v Žireh). Pomembnost Selc kot sedeža župnije in največjega naselja v dolini potrjuje dejstvo, da je od 16 gostiln na Selškem kar polovica od njih bila razporejena v tej vasi.

Tudi trgovina se je v Škofji Loki razvijala v znamenju stalnih napetosti (gl. str. 121 sl.). S težavo je meščanstvo skušalo premagovati ovire, ki so se mu stavile na vseh koncih in krajih.

Predvsem se je moralo ozirati na *zemljiško gospostvo*, ki je nastopalo v mestu kot izrazit monopolist pri trgovanju z žitom. Gospostvo je namreč še vedno dobivalo v kaščo dokajšnje količine žita deloma na račun dajatev, deloma kot desetino. To žito je daleč presegalo gosposkiško potrošnjo. Zato je gospostvo leto za letom prodajalo žito kar v kašči. Da bi žito brez večjih težav spravilo v denar, je določilo, da mora trgovina z žitom na tedenskem sejmu povsem prenehati tako dolgo, dokler je bila kašča odprta v trgovske namene. Kaščo so odpirali navadno v mesecih, ko je bilo žito najdražje. Ceno je določal zemljiški gospod sam ali prek odposlancev, ki jim je skrbno naročal, naj se dobro pozanimajo glede trenutne cene in pazijo, da bo žito prodano po najvišji možni ceni.²³³ Glavni odjemalec žita so bili mimo fužinarjev loški meščani, ki jih je prisiljen odkup precej prizadeval. V pritožbi je npr. 1605 mesto tožilo, da je trgovina ob odprti kašči tudi čez mesec dni zaostajala na tedenskih sejmih.²³⁴

Dosti večje skrbi pa je loškim trgovcem prizadevala *podeželska trgovina*, ki se že dolgo ni ozirala na kompromisno rešitev iz 1492 in kasnejša urejanja tega vprašanja (gl. str. 119, 123) zavedajoč se, da so na njeni strani višji kranjski deželni stanovi. Neurejenim vprašanjem je skušal napraviti konec Ferdinand I. (1542). Izdal je policijski red, s katerim je hotel v bistvu osredotočiti trgovsko življenje na tedenske in letne sejme v mestih in trgih, kjer je bilo po eno uro izobešeno tržno znamenje; v tem času naj bi smeli kupovati le meščani in ondotni gostači, nakar naj bi prišli na vrsto šele kmetski prebivalci, ki bi se pa smeli oskrbovati samo za lastne potrebe. Policijski red kranjskih deželnih stanov ni zadovoljil. Tako je izšel 1552 nov red, ki je pa spet obdržal načelo koncentracije blagovnega prometa na sejmih v mestih. Pač pa je bilo kmetom dovoljeno, da so smeli dalje prodajati nakupljeno živino, ki so jo nekaj časa redili; enako je bilo tovarnikom dovoljeno, da so si nakupili potrebščin za povratno pot. Že 1553 so pa kranjski stanovi dosegli omiljenje policijskega reda. Odslej je bilo kmetom dovoljeno prodajati svoje produkte pri svojih hišah. Podložniki so lahko kupovali pridelke pri zemljiških gospostvih, obenem jim je bilo v celoti dovoljeno tovorjenje blaga v Italijo, Goriško in Trst v zamenjavo za sol, vino, olje ipd.²³⁵ — Bistvenih sprememb tudi ni vseboval generalni patent Ferdinanda II. iz 1602, kjer je bilo določeno, s čim se lahko ukvarjajo na podeželju. Med številnimi trgovskimi predmeti je našteto žito, živina, meso, obutev, usnje, pa sol, vino in železo;²³⁶ pri zadnjih treh predmetih je bilo določeno, da jih morajo prinesiti na prodaj v mesto.²³⁷ Po tem patentu je bila samo mestom pridržana trgovina z mnogimi vrstami tujega blaga, zlasti s finimi tekstilijami in kolonialnim blagom, faktično je pa bila večinoma v njihovih rokah tudi trgovina z domačim in tujim železom.²³⁸ Sicer pa je patent sam, ki je bil neposredno nato še nekajkrat obnovljen, ostal brez večjega učinka.²³⁹

Podeželska trgovina se je ob vseh teh policijskih redih kar lepo razvijala, kot je razvidno iz seznama (1620), ki zajema trgovce po Sorškem

polju in v nekaterih župah Selške doline. Po teh podatkih je bilo tedaj v bitenjski župi 22 trgovcev, v godeški 7, gadmarski 2, strmiški 4, stirpniški 2 in selški 9.²⁴⁰

Številni podeželski trgovci so predstavljali hudo konkurenco loškim podjetnikom, ki so hoteli vso trgovino znotraj loškega gospostva usmerjati predvsem na mestne tedenske in letne sejme, na katerih so imeli posamezni obrtniki ali pa trgovci svoja določena mesta; tako so npr. 1586 lončarji prodajali svojo robo na Placu pred kapelo sv. Trojice, apno in drva ter les je bilo nameščeno k šentjakobski cerkvi.²⁴¹ Poseben problem so bili zlasti konkurentje po vaseh okoli Škofje Loke, tako v Zmincu, Stari Loki, posebno pa v Puštalu, kjer si je prebivalstvo lastilo meščanske pravice²⁴² in je hotelo ustvariti skoraj lasten trg (po 1559).²⁴³ Pri tem so se zavedali, da je deželni zbor gluh za meščanske pritožbe (npr. 1567).²⁴⁴ Položaj se je še zaostрил, ko se je del loških protestantskih izgnancev naselil v Puštalu in Stari Loki in tam nemoteno trgoval dalje, zlasti s suknom, oljem, železom in vinom. Izgnanci so hoteli pri kmetih ustvariti videz, da brez njih ne gre; zaustavljali so na loški trg namenjene kmete in skušali od njih pokupiti najboljše blago.²⁴⁵

V sporih med mestom in podeželjem je na mestne pritožbe zemljiški gospod sicer poudarjal, da nima namena meščanom kratiti njihovih pravic, toda pri tem se je zavedal, da more gospostvo uspevati le ob trdnem podložniku. Hkrati se je gospod bal, da ne bi ob prepovedi trgovanja loškim podložnikom vskočili v trgovanje podložniki z drugih gospostev v okviru loškega deželskega sodišča, s čimer ne bi bilo pomagano meščanom, gospostvu bi pa bila prizadeta škoda.²⁴⁶ Tako je gospod tu pa tam odkrito stopil na stran kmetov, kot kaže npr. spor s Sušani 1594 zaradi oskrbe z lesom. Ločani so namreč zahtevali, da je treba les sploviti do Škofje Loke, kjer naj ga na rečnem pesku oceni mestni svet, ki ga nato po potrebi dodeli interesentom. Takratni najemnik loškega gospostva knez Eggenberg je brez privoljenja loške občine prezrl ocenitev mestnega sveta, medtem ko so Sušani šli tudi prek tega in so les nakupovali v gozdu neposredno od podložnikov. Ker so Ločani menili, da jim s tem kratijo stare pravice, niso pustili prevažati lesa čez mestno ozemlje, kar je vodilo od odkritega spora z Eggenbergom.²⁴⁷

Podeželsko trgovanje se je usmerjalo v veliki meri na proščanja. Ločanom je bil trn v peti posebno binkoštni sejem pri Sv. Duhu, kamor so z vseh strani prihajale velike množice ljudi, ker so bili ob tej priložnosti oproščeni mitnine.²⁴⁸ Čeprav je bilo vprašanje tega sejma na dnevnem redu tudi pri obravnavanju policijskega reda med kranjskimi stanovi in mesti 1551²⁴⁹ in je istega leta tudi škofov odposlanec škofu priporočil to premestitev v Škofjo Loko,²⁵⁰ je vendar ostalo vse pri starem.

Sicer pa je cvetela podeželska trgovina tudi pri večjih središčih, med katerimi so opazni predvsem fužinarski predeli. Tako so se loški meščani npr. zaganjali proti novim fužinam v Hobovšah, kjer se je po njihovih besedah trgovalo z najrazličnejšim blagom, kot suknom, platnom, vinom, oljem, žitom, soljo, sirom, mastjo, svinjskim mesom ipd. Meščani

so proti temu odločno protestirali in zahtevali od zemljiškega gospoda, da tako trgovanje prepove in usmeri fužinarje v Škofjo Loko; svoje potrebe naj krijejo z nakupi na tedenskih sejnih, kjer naj poravnavaajo mitnino, ki se je otepajo.²⁵¹

Oba konkurenta, loški meščani in loški kmetijski podložniki, sta se pa srečavala tudi na tržiščih zunaj loškega gospostva.

Trgovino v daljavo so hromile v določenih dobah različne ovire. Močno je bila prizadeta spričo vojn. Obseg nazadovanja trgovine ob prvi beneški vojni nakazujejo naknadno vpisani podatki v urbar 1501. Prepričljivo sliko dajejo npr. navedbe za živino. Pred vojno je bila dana ta mitnina v Žireh v najem za kakih 360—750 solidov, 1513 je vrgla komaj 240 solidov; podobno je bilo s to mitnino v Selcih, saj se je znižala za več kot polovico (relacija 5 : 2).²⁵²

Trajnejšo nevarnost je predstavljala druga ovira. Ob naraščajočem povezovanju Ogrske s Primorjem je slabel pomen črniške ceste. Hkrati so se pojavljala trenja med tuhinjsko in trojansko cesto. Okoli 1530 so zahtevali deželni stanovci, da se ukine obveznost tuhinjske ceste, češ da je smer daljša in da od Vranskega čez Tuhinj do Kamnika ni primerne krme in paše za ogrsko tranzitno živino. S preusmeritvijo povezave med Ogrsko in Primorjem, ki naj bi se izognila Kamniku, je pretela nevarnost tudi Škofji Loki, kamor je vodila z vzhoda najkrajša pot prav čez Kamnik in Smlednik.²⁵³

Na obseg trgovanja z Italijo je močno vplivala relacija med črnim beneškim in belim avstrijskim denaričem. V 70. letih 16. stol. se je namreč beneški novc hitreje slabšal kot avstrijski, spričo česar je nastajala vse večja zmeda na Kranjskem, ki je bila navezana na beneške trgovce; ti so plačevali s svojim denarjem in vztrajali pri svojem tečaju.²⁵⁴ Inflacija je spričo naraščajoče draginje, ki je bila najbolj izrazita pri živilih, že sama po sebi slabšala položaj meščanskega sloja.²⁵⁵ Loškim trgovcem so vse bolj presedali beneški, kakor so bili le-ti nekoč v Škofji Loki dobrodošli. Italijani so se namreč vrivali v drobno trgovino tako kot prodajalci — saj so številni med njimi prihajali v deželo kot krošnjari in obredli vse vasi in sejme,²⁵⁶ — pa tudi kot kupci. Značilen je primer iz 1622, ko naj bi se pojavilo na proščanjih ob Jurjevem v Škofji Loki in Kranju nad 500 Benečanov, ki so tudi sicer po deželi kupovali vse od kraja in blago prodajali v Italijo, če le mogoče daleč od mitnic.²⁵⁷

Med *predmeti* trgovanja so zavzemali zelo važno mesto domači produkti. Izredno je bilo razvito trgovanje s *platnom*. Saj je bilo prav na freisinškem ozemlju težišče in središče kranjskega platnarstva sploh.²⁵⁸ S platnom so trgovali tako Ločani kot kmetje. V skladu s poročilom iz ok. 1620 se je večina loških podložnikov ukvarjala s tkanjem, seveda v različnem obsegu. Marsikdo je izdelal komaj 5—10 laktov (stab) po ok. 276 cm²⁵⁹ in se mu ni splačalo, da bi izdelek nosil na prodaj v Škofjo Loko tudi do 30 km daleč, kjer bi več zapravil, kot je bilo blago vredno.²⁶⁰ Loško platno je slovelo daleč prek slovenskih meja. Kvalitetno belo platno

je našlo tržišče daleč v Zgornji Nemčiji,²⁶¹ še v večji meri pa v italijanskih tržiščih. Iz 1648 je ohranjeno poročilo, da so tedaj loški podložniki iz 14 žup odprodali del platna na kmetih, preostalo količino pa so tovorili na prošenja v Gorico, Videm, Trst in na Reko.²⁶²

S kakšno nevoljo so Ločani gledali na ta promet, nakazuje spor, ki ga je 1620 sprožilo različno tolmačenje generalnega patenta iz 1602. Tedaj je namreč loški sodnik zaplenil kmetskim podložnikom štiri bale platna v vrednosti čez 1000 glđ. Loški oskrbnik je bil na strani kmetov, češ da kaže izvleček iz deželnega ročina, da imajo kmetje pravico trgovati s platnom ne le v deželi, marveč tudi zunaj meja; enako dovoljenje da vsebuje tudi generalni patent iz 1618.²⁶³ Spričo oskrbnikovega stališča so se Ločani obrnili na deželnega upravitelja in vicedoma ter dosegli, da je vicedom ukazal loškim kmetom, da prenehajo trgovati s platnom. Tudi kranjska mesta so se potegnili za Ločane in zahtevala od dežele posredovanje pri loškem oskrbniku. Škofja Loka se je sklicevala na patent iz 1618, obenem pa tožila, da gre navzlic vsemu poleg drugega blaga tudi platno prek kmetske trgovine v množinah skozi Poljane, Žiri in Cerknega v Benečijo. Toda freisinški škof se je postavil na stran podeželja in Ločane zaradi eksekucije kaznoval s 15 dukati globe.²⁶⁴

Zelo pomembno je bilo seveda trgovanje z železom in zlasti z železnimi izdelki — žebli. S to trgovino so se prvenstveno ukvarjali fužinarji, pa tudi loški trgovci, kot priča seznam iz 1588, po katerem je bilo tedaj v Škofji Loki kar sedem trgovcev te vrste.²⁶⁵ Loški trgovci so bili pri tej trgovini tako močno soudeleženi, da je 1589 višji rudniški sodnik celo nameraval ustanoviti posebno trgovsko družbo — tercerijo, ki bi jo sestavljali predvsem tedaj iz Škofje Loke izgnani protestantski trgovci (gl. str. 251). Načrt je spričo nasprotovanja fužinarjev — zlasti tistih iz Železnikov, ki so se bali konkurence, propadel.²⁶⁶ Po podatkih iz 1628 so v Železnikih vzdrževali sto konj, katerih velik del je prav gotovo služil tovorjenju železnih izdelkov.²⁶⁷ Med te trgovce so se nedvomno uvrščali — seveda bolj skromno — zlasti tisti žebjarji, ki so z dogovorjenim kalom premogli lastne zaloge (gl. str. 181). Žeblje so tovorili v lesenih sodčkih; v en tovor so spravili glede na velikost izdelkov 7500—30.000 žebljev.²⁶⁸ Žeblje so prodajali predvsem na italijanska oziroma sredozemska tržišča po tovarniški poti čez Bačo. Najvažnejše tržišče so bile v tem času Benetke, pa Štivan in Trst, od koder so žeblje prevažali v daljni svet.²⁶⁹

Domač izvozni produkt so bili tudi lonci. Lončarji so prodajali svoje blago največ v Idrijo. Ondotni rudnik je namreč potreboval letno 20.000 do 60.000 glinastih vrčev; glavni dobavitelji so bili prav loški lončarji. Iz 1605 so ohranjeni podrobni podatki, po katerih se je šest loških lončarjev obvezalo, da bodo do žgalne sezone v tem letu izdelali 33.000 vrčev, kar je znašalo okrog 330 tovorov blaga. Več niso zmogli, ker so imeli težave pri oskrbi z lesom. Ker ta količina ni krila takratnih potreb rudnika, je le-ta pridobil še ljubenske lončarje,²⁷⁰ s katerimi loški lončarji zaradi konkurence niso bili v najboljših odnosih; tako so npr.

loški lončarji 1546 prosili škofa za zaščito, češ da ljubenski lončarji potujejo po loškem ozemlju in silijo celo v loški pomerij.²⁷¹

Zelo živahno je bilo tudi trgovanje z živino. Posamezni kmetje so nakupovali na Ogrskem vole, bike, konje, kostrune, prašiče, in to prav malo za domačo uporabo. V glavnem so nakupljeno živino obdržali na svojih kmetijah le toliko, da so jo zredili, nakar so jo prodajali dalje, zlasti prek Tolminskega v Italijo.²⁷² Obseg trgovine z živino ponazarja podatek, po katerem so trgovali s konji, voli in drobnico tako rekoč vsi podložniki loškega gospostva.²⁷³

Odlično mesto je zavzemalo trgovanje s kožami, ki so jih zlasti premožnejši loški usnarji in drugi meščani nakupovali v velikih količinah med drugim tudi v Gradcu, Radgoni in na Ptuju; kože so prodajali na drobno revnejšim usnarjem in čevljarjem v Škofji Loki in njeni okolici, pa tudi na proščenjih. Izdelano blago so razpečevali večinoma po Vipavskem deloma za gotovino, deloma za vino ali sukno.²⁷⁴

Ker je bilo trgovanje v daljavo v veliki meri zamenjevalnega značaja, so loški tovarniki ob vrnitvi iz primorskih krajev prevažali domov vrsto predmetov, ki so dobro šli v prodajo. Nedvomno je bila tudi na loškem ozemlju krepko razvita kmetska trgovina s soljo, saj je bilo to kupčevanje na Slovenskem stoletja v rokah kmetskega prebivalstva, ki je zamenjavalo žito za sol, in to glede na volumen v razmerju 1 : 1.²⁷⁵

S primorskega ozemlja so tovorili med drugim tudi olje, zlasti pa vino, kar je omogočalo široko razporejeno krčmarjenje na podeželju (gl. str. 218).

Živahno trgovanje je neslo lepe dohodke ne samo gosposčinskim mitnicam, marveč tudi deželi (gl. str. 121), ki je nalagala nabitke na trgovsko blago in izdajala v ta namen posebne bolete. Tovorniki z loškega ozemlja so si spočetka oskrbovali bolete kar pri loškem oskrbniku.²⁷⁶ Kasneje je bilo prestavljeno plačevanje nabitkov iz Škofje Loke v Kranj, kamor so morali hoditi tovarniki po bolete za vsakovrstno blago, ki so ga v kakršnikoli količini prodajali v Italijo,²⁷⁷ vendar je tudi za kasnejši čas izkazano (npr. 1585), da je izdajal ustrezna potna pisma (passbrief) loški oskrbnik ali pa protipisar.²⁷⁸ Stvarni položaj je narekoval deželi, da je pomnožila nakladno nadzorstvo. Tako je prišlo do določenih sprememb glede pobiranja naklad, ki jih je dežela dajala v najem. Odslej je prihajal nakladnik iz Kranja na loške letne sejme (ob Jurjevem, binokostih, Jakobovem, vnebovzetju, Mihelovem in sv. Katarini) in tod delil bolete, s katerimi so se tovarniki lahko izkazali pri nadaljnjem potovanju. Kdor je prišel npr. do mitnice pri šentmavrskem mostu (Most na Soči) z boletami, ki so jih izdajali v Kranju ali v Škofji Loki, je plačal navadno višino, sicer je pa moral odriniti dvakratno vsoto. Spričo pojačanega prometa in odročne lege Kranja je dežela osnovala okoli 1622 mesto stalnega nakladnika v Škofji Loki. Ta je moral predvsem paziti na tihotapce, obenem je pa izdajal bolete tovarnikom, ki jim je bila pot v Kranj predaleč. Leta 1622 je opravljal v Škofji Loki posle nakladnika

Tomaž Kunstl. Da je bilo nadzorstvo še temeljitejše, je bil postavljen poseben nakladnik tudi v Selcih.²⁷⁹

Pobiranje deželne naklade (nabitkov) je ogrožalo dohodke gosposčin-ske mitnine, ki jo je škof navadno dajal v najem mestnemu svetu v Škofji Loki. Ker se je mesto čutilo prikrajšano pri mitninskih dohodkih, je prišlo do trenj, kar kaže npr. spor 1624. Takrat je deželni jebļajter zahteval v Škofji Loki od kakih desetih Tolmincev, ki so ondi naku-povali žito, novo naklado. Tolminci so se pritožili pri mestnem sodniku, ki je dal preglednika zapreti, Tolmincem pa pustil prosto pot domov, ne da bi plačali naklado od nakupljenega blaga. Prav tako je šlo devet loških meščanov, predvsem usnarjev, s svojo robo na proščenje na Vipavsko, ne da bi se kdo od njih javil pri nakladniku zaradi bolet. Nakladnik se je hotel z njimi poravnati ob njihovi vrnitvi, a ni nič opravil, čeprav je cesarski red določal, da je treba naklado poravnati pri prvem uradu. Ko so kranjski stanovski odborniki spričo tega poklicali mestnega sodnika Andreja Standlerja v Ljubljano, jim je loški protipisar Korbinijan Fürnpfeil odgovoril, da je za mestnega sodnika prva instanca freisinški škof oziroma njegov namestnik v Škofji Loki.²⁸⁰

Sicer so se pa loški tovarniki hoteli čimbolj izmikati plačevanju nabitkov, kar jim je uspevalo zlasti pri trgovanju z živino. Ko je cesar Friderik vpeljal nabitke, je namreč veljalo, da ta dolžnost ni vezala trgovanja z živino, ki so jo kupovali loški podložniki na ozemlju gospostva ali na fleh cesarskih deželskih sodišč za svoje potrebe.²⁸¹ Taki kupci so dobivali v Škofji Loki, oziroma kasneje v Kranju, bolete, na podlagi katerih so mogli svobodno in brez plačila naklade goniti živino iz ljubljanske smeri na svoje domove.²⁸² Pač pa so morali plačevati naklado za živino, ki so jo prodajali dalje v Italijo.

Loški podložniki so se hoteli izogibati plačevanju z napačnimi deklaracijami. Pri nakupu volov in konj so izjavljali, da gre le za živino, ki bo krila domače potrebe. Prav tako jim je bilo odveč hoditi v Kranj po bolete, pa so prihajali na mitnico v Bači in v Colu brez potrdil. Zato so deželnoknežji komisarji 1524 sporočili loškemu oskrbniku in kaščarju, da bo odslej vsak tak prestopok kaznovan. Da bi preprečili napačne deklaracije, naj oskrbnik in kaščar javita, koliko nakupljene živine pride v poštev za lastno uporabo.²⁸³ Spori so se nadaljevali, kot kaže pritožba podložnikov iz 1532, češ da so se morali kupci z nakupljenim blagom zglasiti pri nakladniku tudi glede živine, ki so jo rabili doma. Koliko je taka deklaracija držala, je bilo seveda drugo vprašanje. Pritožniki so sami priznavali, da so posamezni kmetje prodajali živino nekaterim kmetskim sovrstnikom, ki so živino preprodajali na Tolminsko in v Italijo.²⁸⁴

Da je tihotapstvo po loškem ozemlju silno cvetelo, kaže vir, po katerem naj bi se kmetsko prebivalstvo tod kot na Tolminskem bolj ukvarjalo s tem poslom kot z obdelovanjem zemlje.²⁸⁵

Živahno podeželsko trgovanje je krepilo gospodarske temelje mnogih kmetskih domačij, obenem pa seveda do neke meje ogrožalo loške

Hic entegem ist die Beigrahnus Wolfgangens
 swarzen frauens ursula und dorothe sine
 gaiden hausfrawe und seine vorderen
 den und allen gläubigen selte sei
 got gnädig + un er ist gestorben am

Temesch
 Hirschhofen 1891

Sl. 69. Nagrobnik Wolfganga Schwarzara v Stari Loki

trgovce, ki so vsekakor pretirano tarnali, češ da jih spada večina v vrste revnih obrtnikov, ki imajo več dolga, kot je vredno njihovo imetje (1556).²⁸⁶ Iz drugih virov vemo, da je bila tedaj v Škofji Loki vrsta trgovcev, ki so si ustvarili pomembno premoženje.

Med temi je zavzemal posebno odlično mesto *Wolfgang Schwarz* (gl. str. 150). Ob smrti je zapustil le ženo Dorotejo. Še za življenja vdove je loško gospostvo pogodbeno znova vključilo v svojo posest mlin na Studencu, za kar se je pa škof obvezal, da bo dajal kaplanu pri sv. Trojici letno po 11 funtov črnih fenigov.²⁸⁷ Del posesti je vdova prodala loškemu kaščarju Lienhartu Siegesdorferju.²⁸⁸ Le-ta si je po smrti vdove Doroteje skušal pridobiti tudi drugo zapuščino, ki se je pa medtem drobila na razne posameznike. V zasledovanju svojih koristi je Lienhart Siegesdorfer opozoril freisinškega škofa, da zapade po običaju dolnjeavstrijskih dežel zemljiškemu gospodu zapuščina meščanov ali kmetskih podložnikov, ki ne zapuste pravega dediča.²⁸⁹ Freisinški škof se je res polastil nepremičnin, ki jih je prepustil Lienhartu Siegesdorferju. Medtem odtujeno posest naj bi pa kaščar skušal pridobiti na svoje stroške. Škof je privolil, da sme Siegesdorfer zaradi odročnosti nekaterih delov le-te zamenjati za enakovredne v mestnem pomeriju. Pač pa je bila dodana klavzula, da pripada posest po Lienhartovi smrti ali njegovem izstopu iz freisinške službe škofu proti plačilu 200 renskih gld.²⁹⁰ Koliko je pogodba uspela, je drugo vprašanje. V imenjski knjigi je znašala ocenitev davčne osnove imenja Lienharta Siegesdorferja 3 gl. 28 krc.²⁹¹ Pač pa je njegovo imenje naraslo v 50-ih in 60-ih letih 16. stol. na 16 gld. 5 krc. ocenitve. To imenje je kot dediščina pripadlo Lienhartovim sinovom, od tega na Filipa z ocenitvijo 3 gld. 23 krc.²⁹²

Schwarza po pomembnosti sicer ni dosegel noben drug loški meščan, vendar je bila med njimi še vrsta trgovskih in obrtniških rodbin, ki so si nabrale lepo posest. Stanovali so predvsem v svojih hišah na Placu, kjer je bilo središče loškega trgovskega življenja. Med temi rodbinami so bili npr. zelo pomembni *Lukančiči*. V urbarju iz 1568 srečamo Petra Lukančiča, ki je imel v posesti cajnarico pri mlinu na Studencu, kjer so stale prej stope za čreslo. Osnovo imenju Petra Lukančiča je predstavljala posest, ki si jo je pridobil 1555 od Jurija Wretzla iz Železnikov in je njena ocenitev davčne osnove znašala 1 gld. 45 krc. Leta 1577 je Petra nasledil Boštjan Lukančič, znani loški trgovec z železom. Boštjan si je pridobil vrsto desetin, med katerimi so mnoge potekale iz dediščine po Baltazarju Siegesdorferju (gl. str. 165—166). Te desetine so zajemale deloma kmetije po loškem ozemlju, zlasti po Poljanskem, kjer si je Boštjan 1620 pridobil desetinsko pravico na 63 hubah, deloma so pa se gale na sosedstvo loškega gospostva.²⁹³ Boštjanov sodobnik je bil Gregor Lukančič. Ta je imel hišo na Placu, dve fužini s skednjem in vrtom ob Poljanščici, eno fužino s cajnaricami ter dve hiši v loškem Sovodnju, razen tega mu je pripadal še vrt ob Grabnu.²⁹⁴

Podoben vzpon je doživljala še marsikatera loška meščanska rodbina, a je bil često le prehodnega značaja. Med temi je bila npr. rodbina

*Junaver.*²⁹⁵ Jernej Junaver je omenjen v imenjskih knjigah z ocenitvijo davčne osnove 9 gld. 15 krc. 1 den. Toda po njegovi smrti se je imenje razsulo in je v glavnem pripadlo posameznim članom rodbine *Kunstl.*²⁹⁶ Med loškimi *Kunstli*, ki izvirajo iz Pungerta pri Škofji Loki in ki so nekateri močno obogateli s fužinarstvom in trgovino z železom,²⁹⁷ si je pridobil v drugi polovici 16. stol. Urban največje imenje z ocenitvijo davčne osnove 9 gld. 50 krc.²⁹⁸ Mimo njega srečamo tedaj še Jurija *Kunstla*, ki je bil izredno podjeten trgovec in znan daleč prek loških meja.²⁹⁹ Imel je na Placu tri hiše; dve sta ležali pri vodnjaku druga poleg druge, tretja je bila blizu poljanskih vrat; razen tega je imel še dve hiši v pomeriju zunaj obzidja, ena od teh je bila v Karlovcu. — Zelo premožen je bil Lenart *Kunstl*, ki je imel dve sosednji hiši na Placu pri grajski ulici, tretja je bila v zgornji ulici pod gradom, četrta s skedenjem je ležala v Spodnjem Karlovcu. Hkrati je živel v Škofji Loki tudi Martin *Kunstl*, ki je imel hišo zraven kapele sv. Trojice.³⁰⁰

V seznamu loških protestantov srečamo še nekaj drugih imen premožnejših Ločanov. Tako je imel npr. Boštjan Križaj eno hišo na Placu, drugo v Peklu. V bližini Krevsovega mlina sta mu pripadala skedenj in vrt. — Janž Kos je bil lastnik nove hiše na Placu, dalje mu je pripadala hiša na vogalu Karlovca; imel je dva skednja, enega na Grabnu pod gradom, vrt na Štemarjih ter dve lepi njivi, od katerih je ena ležala na Ošterfeldu, druga v Viršku. — Po eno hišo na Placu sta imela še Bernard Eržen in Jožef Oberhuber.³⁰¹

Med trgovci srečamo tudi posamezne podjetne plemiče. Tako se je živahno udeleževal v tej smeri npr. Viljem Rasp, ki je po podatku z dne 5. aprila 1533 poslal v Idrijo razen 14 tovorov pšenice tudi na dveh konjih prekajeno meso in mast.³⁰²

Podjetnost posameznih širokopoteznih loških trgovcev ponazarja primer loškega meščana *Jakoba Schreiberja*. Ta je bil nekaj časa oskrbnik loškega gospostva in so se prav zaradi tega someščani pritoževali proti njegovemu trgovskemu delovanju, češ da izrablja uradni položaj. V zagovoru je *Schreiber* navajal zanimive podatke. Od svoje mladosti se je čez 40 let ukvarjal s trgovanjem platna; v ta namen je šele v zadnjih letih nehal potovati v Italijo; sedaj daje platno, ki ga kupuje večinoma v Ljubljani, Kranju in Kamniku, sosedom, da hodijo z njim na prošenja. Ker daje platno na kredit, mora potrpežljivo čakati na termine. Trgoval je tudi z vinom, ki ga je nakupoval po Vipavskem in v Italiji ter ga je točil v Škofji Loki. Svojčas je vino izvažal tudi za škofa na Bavarsko. Leta 1595 je na poti v Gradec kupil 300 volovskih kož, ki jih je prodal dalje loškim usnarjem. Železa je v zadnjih letih le malo kupil. Pred leti je nakupoval konjsko žimo, s katero je zalagal ondotne sitarje. Nasprotniki so mu hoteli prepovedati peči kruh v lastni hiši, čeprav naj bi po svoji izpovedi pekel le za dom in za svojo družino, žena pa prodaja kruh samo sosedom, ki jo za to prosijo. Mast in sir je nakupoval le za domačo uporabo. — Podatki so dovolj zgovorni in kažejo na izredno

podjetnega meščana, ki je nedvomno pri trgovanju zlorabljal tudi svoj uradni položaj.³⁰³

Večino podjetnejših in premožnejših trgovcev v Škofji Loki predstavljajo vendar le posamezniki, ki niso ustvarili neke tradicije v rodbini; ta pojav je bil splošna značilnost v obsegu vse Notranje Avstrije.³⁰⁴

9. Obveznosti loških podložnikov

Bremena, ki so težila loške kmete na prelomu iz srednjega veka v novi vek v taki meri, da je prišlo do ponovnega uporniškega gibanja (gl. str. 140 sl.), tudi v 16. stol. niso popustila. Podvržena jim je bila kompaktna plast loških podložnikov, zunaj katere so bili prav izjemoma kmetje, ki so se uvrščali v sloj *svobodnikov* in kot taki niso bili podrejeni zemljiškemu gospostvu; zato je le-te bremenila samo obveznost do dežele. Na loškem ozemlju je bilo svobodništvo praktično povsem nepomembno. Redki loški svobodniki so se namreč uvrščali v ta sloj le s posameznimi parcelami ali desetinami, ki so si jih pridobili v last z nakupom, medtem ko so sicer glede na kmetijo, ki so jo obdelovali, sodili v sloj podložnikov tako kot njihovi sosedje. Tako naletimo v Stražišču na sedem svobodnikov kot solastnikov travniških parcel; podobno se je uvrščala med svobodnike rodbina Lušina na Gostečem z nakupom nekaterih ondotnih desetin, ali pa rodbina Križaj na Godešču, ki si je pridobila v last svobodniški travnik. Svobodniška drobna imenja so pogosto menjavala lastnike in so neredkokrat prehajala v meščansko, fužinarsko ali plemiško last. V takem primeru je bil prejšnji lastnik izbrisan iz svobodniških vrst.³⁰⁵

Osnovne obveznosti podložnikov do *zemljiškega gospostva* so bile še vedno dajatve in tlaka, ki so se jim pridruževala še občasna bremena, zlasti v obliki raznih taks. Glede rednih obveznosti so še naprej najzgovornejši številni ohranjeni urbarji, zlasti tisti iz 1630; le-ta vsebuje vrsto podrobnih podatkov tako glede dajatev kot tlake, ki omogočajo podrobno primerjavo obveznosti do zemljiškega gospoda v letih 1501 in 1630 (gl. str. 133 sl.).

Primerjava kaže, da se *dajatve* gruntarjev od 1501 dalje v bistvu niso spreminjale. Še naprej so celotne dajatve deljene v dve skupini: v urbarščino, v kateri so obsežene razne podrobneje označene dajatve iz 1501, in županov račun, v katerega so 1630 kot nekoč prispevala določena naselja ob poklonu vsako tretje oziroma četrto leto nekoliko višjo vsoto denarja. Prav tako je tudi 1630 še veljala stara porazdelitev podložnikov v posamezne kategorije, ki so se med seboj ločile zlasti glede obveznosti oddajanja žita; ta dolžnost je zadevala tudi v začetku 17. stol. samo gruntarje po Sorškem polju in točno ista naselja po Poljanski dolini kot 1501. Ti obvezniki so oddajali z redkimi izjemami prav taka žita v enako imenovanih merah in v enaki nominalni višini kot 1501. Prav tako kaže analiza posameznih primerov po Poljanskem in Selškem, da so mnoge

kmetije 1630 oddajale na račun urbarščine enake vsote denarja kot 1501, pri drugih so opazne razmeroma neznatne razlike. Če upoštevamo, da je v razdobju 1501 do 1630 kupna moč denarja padla, se torej podložnik glede višine urbarščine ni mogel pritoževati. Pač pa je gospodstvo po 1501 pobiralo novo dajatev, tintnino (calamargelt) v višini 12 krc. in uporniški krajcar.

Podložniki so sicer točno vedeli, kakšne vrste žita in koliko tega so oddajali na posameznih kmetijah skozi stoletja. Toda enaka nominalna vrednost sama še ni jamčila na nespremenjeno ustaljenost. Sčasoma so se namreč spreminjale tudi mere; prav tako pa je sam način merjenja gosposčinskim uslužbencem nudil obilo prilike za goljufije. Žito so namreč podložniki že od nekdanj oddajali zvrhano (gl. str. 63). Seveda je tak način merjenja vodil do stalnih preprirov. Škof Filip je hotel temu napraviti konec. Odločil je namreč, naj v bodoče podložniki oddajajo žito raženo ob nekoliko zvišani meri. Toda nepravilnosti so se navzlic temu nadaljevale, kot kaže pritožba Bitenjcev iz 1537. Ti so izjavljali, da gospodstvo noče žita ražiti; kolikor ga pa kaščar raži, obdrži zrna, ki pri tem padajo na tla.³⁰⁶ Spori so trajali dalje. Na ponovne bitenjske pritožbe je preiskava pokazala, da so še 1586 žito oddajali po raženi meri, pri čemer so žito izravnavali z roko, medtem ko so nekaj let kasneje pritegnili pločevino; razlika med obema načinoma je bila menda v tem, da je žito, ki je padlo na pločevino, pripadalo kaščarju. Leta 1602 je škofov odposlanec ugotovil, da so žito spet oddajali po zvrhani meri.³⁰⁷

Od časa do časa je zemljiški gospod dovoljeval, da po Poljanskem niso oddajali žita, marveč so plačevali gospodstvu v ta namen določeno vsoto, ki je bila nižja od vrednosti dajatve v žitu.³⁰⁸ Leta 1623 je pa zemljiški gospod odredil, da more oddajo žita zamenjati samo vsota, ki je v skladu z dnevno ceno blaga.³⁰⁹

Rovtarji so ob naseljevanju uživali določene ugodnosti. Za novince so vodili v prvih letih posebne registre, iz katerih so jih sčasoma prepisovali v urbar in jih s tem skušali glede dolžnosti vse bolj približati drugim podložnikom. Spričo postopnega naseljevanja rovtarjev so bili mnogi med njimi že vpisani v urbar in s tem pritegnjeni k urbarialnim obveznostim v času, ko je gospodstvo za druge še vedno vodilo rovtarske registre. Razliko glede obveznosti rovtarjev je seveda še stopnjeval različen obseg zemljišč, ki so jih posamezniki uživali. Rovtarji-kajzarji so se sčasoma glede dolžnosti izenačili z drugimi sovrstniki po loškem gospodstvu, med katerimi pa so glede obremenitev vladale precejšnje razlike; medtem ko so nekateri kajzarji plačevali na račun dajatev le nekaj krajcarjev, so razmeroma visoke dajatev bremenile tiste kajzarje, ki so se ukvarjali z donosnejšimi posli (npr. mlinarji, žagarji). Rovtarje, ki so se postopoma gospodarsko krepili, je gospodstvo seveda vse bolj obremenjevalo in jih kar izenačevalo z gruntarskim življem.

Druga osnovna obveznost do zemljiškega gospodstva je bila tlaka, ki je od 16. stol. dalje bremenila podložnike vseh žup, tudi tiste na soriškem in poljšiškem ozemlju.³¹⁰ K tlaki je gospodstvo pritegovalo tudi

rovtarje, ki so pa razen tega enako kot kajzarji plačevali še določeno vsoto na račun robotnine. Z dviganjem moči gospodarskih enot je naraščala tudi robotnina.³¹¹

Primerjava s tlačskimi dolžnostmi iz 1501 kaže, da so se v bistvu obdržale vse stare obveznosti, ki so se pa deloma razširile na večje število podložnikov. Tako je tovorjenje sladkih vin za škofove potrebe v začetku 16. stol. zadevalo proti določeni odškodnini samo kmete po bitenjski župi (gl. str. 138). Iz urbarja 1501 ni razvidno, koliko tovarnikov je moralo iti letno na pot. Število tovarnikov je bilo pač odvisno od količine blaga, ki ga je bilo treba odpremiti škofu. V 17. stol. je prišlo prav glede tega vprašanja do sporov. Medtem ko je stal zemljiški gospod na stališču, da veže ta dolžnost vsako leto 16 podložnikov bitenjske župe, so le-ti trdili, da morajo letno na pot le štirje kmetje. Da podložniki niso uspevali v svojih namerah, kaže primer iz 1637, ko so bili le-ti dolžni iti na pot s 24—26 tovari. Sčasoma so bili k tovorjenju pritegnjeni tudi vidmarji, tj. mimo cerkvenih podložnikov tudi tisti kmetje, ki so morali vzdrževati oklepnega konja in se oboroženi udeleževati pohoda ob sklicu deželne vojske (gl. str. 236). Do 1640 so se tem tovarnikom priključili še podložniki iz žirovske, hlevnovrške, hotaveljske, poljanske, javorske in godeške župe. Spričo zelo številnih obveznikov je bila ob nespremenjenih potrebah ostrina te vrste tlake v veliki meri odbita.³¹²

Za zemljiškega gospoda je bilo zelo vabljivo, da bi loške tovarnike mogel usmeriti prav do Freisinga. Taki poskusi so deloma uspevali. Tako omenja vir iz 1596, da so loški tovarniki včasih tovorili še dalje od Mauterndorfa. Podatek iz 1619 priča, da je bilo tedaj 16 bitenjskih Welzerjev dolžno tovoriti vino vse do Freisinga. Enako posnemamo iz drugega vira, da je moralo 12 loških vidmarjev tovoriti blago prav tako do Freisinga. Obenem pa razberemo iz virov, da je imel zemljiški gospod zaradi tega tovorjenja s podložniki stalne težave. Odpor loških tlačanov je bil razumljiv. Saj Mauterndorf ni bil niti na pol pota do Freisinga. Pot je bilo treba nadaljevati čez Ture na Radstadt in Werfen, dalje ob reki Salzach navzdol prek Gollinga in Halleina na Salzburg. Od Salzburga so uporabljali do Freisinga dve smeri. Ena je vodila čez Burghausen in Mühlendorf, druga mimo Chiemskega jezera čez Wasserburg.³¹³ (Gl. str. 92.)

Tlačani so tovorili predvsem tako imenovana sladka vina, ki jih je škof leto za letom naročal predvsem za svoje potrebe, večkrat pa tudi za svoje ožje znance in sorodnike. Vino je nakupoval navadno loški kaščar, včasih se pa omenja tudi poseben nastavljenec (vinski mojster), ki je imel v oskrbi vinsko klet (gl. str. 175). Tako srečamo v drugi polovici 16. stol. na tem mestu brata Jakoba in Marksa Pečaherja,³¹⁴ katerih prednik Krištof je bil v letih 1475—1485 gradiščan na Zgornjem stolpu.³¹⁵ Kaščar oziroma vinski mojster je nakupoval v največji meri rebulo, pogosto se omenja tudi črnikapec, vipavec, izjemoma refoško. Mimo vina so tovorili tudi južno sadje, kot kostanj, mandeljne, fige, razne vrste rozin ipd. Sicer so pa zalagali škofa še z raznimi drugimi predmeti, kot

s kunjimi kočicami, jelenjimi kožami, loškim platnom, izjemoma tudi s preprogami in konji.³¹⁶

Če je vladala dokajšnja kontinuiteta glede obveznosti, ki so bile vpisane v urbar, je zemljiški gospod skušal priti na račun pri občasnih obremenitvah. Dajatev ob nastopu novega škofa (weihsteuer) je bila nadležna zlasti, če so bile spremembe v vodstvu freisinške škofije pogoste. Ob proščenjih so župani pobirali takso za ples (1585).³¹⁷ Najrazličnejše takse, ki jih je bilo treba poravnovati v zvezi z izdajo dokumentov, je zemljiško gospostvo zlasti v času Eggenbergovega najema krepko dvigalo. Medtem ko je prej pri prodaji hube prodajalec plačal dvajseti denarič, kupec pa deseti, kar je zneslo 1—2 dukata, je zahteval protipisar po podatku iz 1593 razen 8—12 gld. še posebej 3—4 gld., ki jih je bilo treba stisniti njegovemu bratu. Vir iz 1595 navaja v tej zvezi celo takso v višini med 20 in 30 gld. Za izdajo pisma ob zamenjavi posesti, pisanega na papir, je protipisar zahteval 4 gld. 10 krc., za prodajno pismo 3 gld., za ženitovanjsko pismo 4 gld. V skladu s pritožbo naj bi se povečali tudi stroški ob dražbi kmetij. Prej je bilo treba plačati od hube, ki je prišla na boben, gradu do 6 gld., medtem ko naj bi Eggenbergova uprava zahtevala 20—30 gld. ali še več.³¹⁸

Hudo obremenitev je pomenila desetina. Desetina od starih obdelanih površin je kot nekoč le deloma pripadala loškemu gospostvu (gl. str. 140). V Poljanski dolini je npr. 1630 samo brojska župa večino desetini oddajala freisinškemu škofu, v koroški župi je pripadala loški kašči le kaka polovica desetine, sicer so pa po Poljanskem stare kmetije komaj v tretjini primerov odrajtovale desetino v Škofjo Loko.³¹⁹ Še bolj je bila desetina razdrobljena na Selškem. Na ravninskem ozemlju je škof 1587 pobiral desetino po Bitnju, Suhi, Trati, Godešču, Sv. Duhu, Virmašah, Pevnu, Moškrinu, Bodovljah in Zmincu.³²⁰ Vsa druga desetina je pripadala deloma zasebnikom, kot fužinarjem v Železnikih in Kropi, puštalskemu gospostvu, idrijskemu gospostvu, ali ustanovam, npr. samostanu klaris v Škofji Loki. Pač pa je desetina z rovtarskega ozemlja v celoti pripadala loškemu gospostvu; ondodni desetinski dohodek je izdatno presegal rovtarske urbarialne dajatve.³²¹

Desetino je loško gospostvo le deloma pobiralo v lastni režiji bodisi kot deseti del pridelka, bodisi po vnaprej določenem obsegu v naturalijah oziroma denarju. Po podatkih iz 1586 je desetina iz ravninskih naselij nesla gospostvu 214 $\frac{1}{4}$ starja ajde, 101 $\frac{1}{2}$ rži, 76 $\frac{1}{4}$ pšenice, 65 $\frac{3}{4}$ prosa, 4 $\frac{3}{4}$ ovs, 2 ječmena.³²² Sicer pa je zemljiški gospod rad dajal desetino v najem in to za dobo treh let za določeno vsoto denarja (v dolinah) ali za določeno količino žita (po ravnini). Tako je oddal v letih 1630—1632 desetino v ravninskih vaseh v najem za količino žita, ki se je le malo ločila od zgoraj omenjenega desetinskega dohodka (221 starjev ajde, 86 $\frac{1}{4}$ rži, 72 $\frac{3}{4}$ pšenice, 62 $\frac{1}{4}$ prosa, 10 ovs, 8 $\frac{1}{4}$ ječmena).³²³

Rovtarsko ozemlje je bilo v posebnem položaju tudi glede desetine. Iz urbarja je razvidno, da je bila 1630 višina desetinske oddaje brez izjeme že naprej določena. V mnogih primerih so rovtarji plačevali v ta

namen le v denarju, sicer so pa oddajali zlasti oves, deloma rž, po žirovski župi tudi platno. Vzporedno z gospodarskim dvigom se je večala tudi ta obremenitev, ki je znatno preseerala urbarialne obveznosti. Podatki iz urbarja 1625 kažejo, da so npr. podložniki s celotne osliške župe tedaj plačali le 35 gld. 55 krc. urbarialnih dajatev,³²⁴ medtem ko je ondotna desetina leto dni nato gospostvu nesla 355 gld. in dve kunji kožici.³²⁵ Ker je rovrtarstvo hitro napredovalo, zemljiški gospod pa še zdaleč ni imel pregleda čez te podložnike, je bila dana ugodna prilika za temeljito izkoriščanje. Zato desetine tod ni bilo težko dati v najem. Dalj časa so imeli osliško desetino v najemu Pečaerji. Najemniki so znali tako gospodariti, da je po besedah starološkega župnika desetina v osliški župi nesla vsaj trikrat toliko, kot je vrgla zemljiškemu gospostvu.³²⁶ Preiskava 1585 je pokazala še večje goljufije. Rovrtarji iz osliške župe so zatrjevali, da so plačali na račun desetine 190 gld., medtem ko je oskrbnik obračunal ta dohodek v urbarju le za letnih 32 gld.³²⁷

Podložnike je bremenila tudi obveznost do cerkve — *bira*, ki je v urbarju 1630 do podrobnosti popisana pri vsaki župi po Poljanskem in Selškem. Bire je bil deležen predvsem domači župnik, v nekaterih primerih tudi župnik s prafare v Stari Loki, izjemoma tudi cerkovnik s prafare, dalje kaplani pa cerkovniki pri župnih cerkvah in podružnicah. Bira je bila zelo mnogovrstna. Najbolj pomembna je bila oddaja žita (pšenice, rži, soržice, ječmena, ovsa, prosa); tu pa tam so podložniki prispevali pšenični kruh in potico. Sicer pa omenja urbar v tej zvezi zlasti sir, izjemoma mast, ter volno in predivo. Med dajatvami srečamo tudi fižol, jajca, klobase. Ponekod so kmetje dajali tudi drva in seno. Ob proščenju so tu pa tam prispevali obrok hrane ali pa so dajali v ta namen nekaj drobiža. V stirniški župi so delali župniku tlako na polju, kolikor je bilo opravila v zvezi s pridelovanjem ajde.

Dajatve cerkvi se sicer ne morejo primerjati z višino obveznosti do gospostva, vendar so predstavljale izdatek, ki ni bil nepomemben.

Zlasti pa so podložnike obremenjevali *davki*, ki jih je nalagala *dežela* (gl. str. 140 sl.). Od 1516 dalje je bila delna prevalitev davkov na podložnike dokončno priznana.³²⁸ Pobiranje davkov je bilo prepuščeno zemljiškemu gospostvu, ki naj bi pobrano vsoto v redu odvajalo dalje. Da se je tudi v tej zvezi dogajalo mnogo nepravilnosti, kaže primer iz časa Eggenbergovega najema. Tedaj je oskrbnik tako neredno odvajal pobrane davke, da je bila zaradi davčnih zaostankov v letih 1594—1602 zarubljena celotna vas Bitnje. Škofov odposlanec je ugotovil, da sta se znatne vsote polastila oskrbnik in sam Eggenberg. Po zaslišanju je oskrbnik položil na račun 1000 gld., enako vsoto je obljubil položiti tudi Eggenberg, nakar je bilo Bitnje rešeno rubeži. Navzlic vsemu so se podobne nerednosti nadaljevale še 1604.³²⁹

Višina davka je spočetka močno nihala. Odvisna je bila od vladarjevih potreb in od odobritve deželnih stanov. Vladarjevih zahtev ni vedno narekovala brezizhodna nuja. Ko je šel npr. brat nadvojvode Ferdinanda Karel V. v Italijo zaradi kronanja, mu je Ferdinand hotel iti

naproti, česar ni zmožel brez izdatne pomoči dežel. Tako je zahteval od Kranjske, naj mu prispeva v ta namen sto težkih konj z vsem potrebnim za šest mesecev na lastne stroške (7. junija 1526).³³⁰ Tako razmetavanje sredstev tem bolj preseneča, ker je bil položaj dežel hkrati dokaj kritičen spričo naraščajoče turške nevarnosti (gl. str. 161 sl.).

V letu 1526 je Kranjska odobrila v celoti 8000 renskih gld. davka. Od tega naj bi polovico plačala gospostva ob Jakobovem, drugo polovico naj bi poravnali podložniki ob Mihelovem.³³¹ V naslednjih letih dežela ni nalagala davka v enotni višini. Tu pa tam je še vztrajala na tretjinski gildi (npr. 1534),³³² tj. vsak deželan je moral prispevati tretjino svoje davčne osnove,³³³ uvajala je pa že tudi obveznost polovične gilde.³³⁴ V tem času še ni bil ustaljen delež, ki naj bi bil prevaljen na podložnike. Leta 1529 je dežela sklenila, da smejo zemljiški gospodje zvrniti na podložnikova ramena največ polovičen delež,³³⁵ po podatku iz 1531 naj bi pol gilde v celoti plačali podložniki,³³⁶ medtem ko je loški oskrbnik spraševal 1534 zemljiškega gospoda, če naj odobreno tretjinsko gildo v celoti prevali na podložnike.³³⁷

Leta 1538 je moral loški podložnik plačati že celo gildo,³³⁸ medtem ko sta 1543 od 2 1/2 gilde, ki jo je moralo odriniti loško gospostvo, odpadli na podložnike dve gildi v višini 3504 gld. 6 krc. 2 denariča.³³⁹ S tem količnikom je realno breme krepko naraslo navzlic temu, da je vrednost denarja padala. Od 50-ih let 16. stol. dalje je količnik 2 1/2 ostal tako rekoč pravilo.³⁴⁰ Podložniki so morali k temu prispevati po dve gildi, a s korekturo, po kateri ta dajatev v končni fazi ni smela prekoračiti vsote 2893 gld. 35 krc. Nastalo razliko je moral doplačati zemljiški gospod iz lastnega,³⁴¹ ker je zmagalo načelo, da morajo biti obdavčeni tudi gosposčinski dohodki od mesta, fužin, mlinov, desetih, ribolova, gozdov, žirnine, mrtvaščine, kupne pravice, fevdov — skratka od vsega, kar je bilo zajetega v napovedi.³⁴² Globalno obremenitev je razdeljeval kaščar individualno; k temu poslu je pritegoval kaščarjevega pomočnika, protipisarja, župane ipd. (npr. 1548).³⁴³ Na hubo je odpadlo praviloma 2—3 1/2 gld., na kajže 8—12 krc.³⁴⁴

V času 1576—1624 se je imenjski davek s količnikom 2 1/2 povsem ustalil.³⁴⁵ Mimo tega davka je dežela uvajala še nove neposredne davke. Tako je 1568 pobrala mimo imenjskega davka davek na osebo (leibsteuer) in sicer od hube po 36 krc., od delov hub ustrezen količnik; na bogate kajzarje in gostače je odpadlo po 8 krc., na revne kajzarje po 6 krc. Župani, mlinarji in lovci so bili davka oproščeni.³⁴⁶ Ta davek se je kot tedenski denarič tudi sicer od 1576 dalje uvrščal med redno obremenitev.³⁴⁷ V začetku 17. stol. je tedenski denarič vrgel po loškem podeželju nekako 1200 gld. letno.³⁴⁸ V zadnjih desetletjih 16. stol. se je tem davkom pridružila še odkupnina namesto tlake pri gradnji Karlovca; gruntarji so dajali na ta račun letno po 4 krc., kajzarji in gostači pa po 12 krc.³⁴⁹ Leta 1590 se je na ta račun nabralo po vsem loškem gospostvu 266 gld.³⁵⁰

Kot je razvidno, je bila najhujša obremenitev desetina, sledil ji je deželni davek, ki je močno presegal dajatvene in tlaške obveznosti do gospostva, pa tudi dajatve cerkvi niso bile neznatne. Obravnavano kmetijo je Jurjočič kupil malo pred 1630 za 740 gld. Celotna neposredna obremenitev, brez upoštevanja drobnih dajatev v naravi, je torej znašala letno nekako 2,16 % do 2,29 % celotne kupne vsote.³⁵³

Dežela je pa gospostvo tudi vojaško obremenjevala. Po odobritvi deželnih stanov v kritičnem letu 1526, da so zemljiška gospostva dolžna na lastne stroške postaviti na vsakih 200 gld. davčne osnove po enega oklepnega konja, je moralo loško gospostvo oskrbeti 11 težkih konj. Ker je gospostvo dotlej vzdrževalo večinoma lahke huzarske konje, je oskrbnik le s težavo na hitro roko zadostil postavljeni zahtevi. Dežela je odločila, naj bo obleka konjenikov in pešcev enaka; loški oskrbnik je dal napraviti obleko iz slabega sukna, ki jo je dal vojakom na posodo.³⁵⁴

Že v naslednjih letih so se pa ustaljevale vojaške odobritve po ključu, da je gospostvo od vsakih 100 funtov davčne osnove dolžno samo vzdrževati enega težkega konja za čas od enega do dveh mesecev.³⁵⁵ Gospostvo je moralo konje po potrebi takoj postaviti na določeno mesto. Ker konj v sili ni bilo moč dobiti niti za drag denar, je moralo gospostvo poskrbeti za stanje, da bi bilo mogoče v danem trenutku vsaj do neke mere zadostiti zahtevam. Oskrbnik in kaščar sta morala že vrsto let vzdrževati pet konj — tri oskrbnik, dva kaščar (gl. str. 146). Glede na položaj je oskrbnik Baltazar Siegesdorfer pritegnil k tej službi nekatere loške podložnike, vidmarje (gl. str. 231), med njimi Vidmarja iz Poljan in Šefertnika s Šeferta, pa Dienstmana iz besniške Češnjice.³⁵⁶ Spočetka so morali ti podložniki samo tovoriti blago za vojaške potrebe. Od tovarnikov naj bi se prelevili v oborožence s težkimi oklepnimi konji. Spričo nove dolžnosti so bili oproščeni dajatev gospostvu.³⁵⁷ Spočetka so nove obveznike klicali z opremo le v Ljubljano, toda kmalu so morali odriniti na mejo in tam ostajati v pripravljenosti tudi do štiri tedne. Z vidmarji se je loško gospostvo le delno rešilo iz zadrege. Pokazalo se je namreč, da ti ljudje novi dolžnosti niso bili kos ne gospodarsko ne glede na telesne sposobnosti. Tako so že 1539 izjemoma prispevali v ta namen samo določeno vsoto denarja, trajno pa so bili oproščeni stare obveznosti šele v prvih desetletjih 17. stol.³⁵⁸

Dežela je seveda vztrajala pri zahtevah. Tako je moralo loško gospostvo 1532 poslati 18 oklepnih konj z vso opremo; vodil jih je osebno loški oskrbnik Krištof Gallenberger.³⁵⁹ Konec julija 1536 je poslalo loško gospostvo pod vodstvom oskrbnika deset jezdecov, bobnarja, piskača, dva lovca, sodina, krojača in kolarja. Posadki so bili priključeni tovarni konji in štirje vozovi z vozniki.³⁶⁰ Med opremo sta omenjena dva bakrena kotla, sklede, leseni krožniki, železne žlice, kozarci, namizni prtji, brisače, svečniki itd.³⁶¹ Posadka je ostala na pohodu ves mesec.³⁶² V veliki zadregi se je znašlo gospostvo, ko je bilo 1537 glede na deželno odobritev dolžno v primeru potrebe poskrbeti za 22 konjenikov. Oskrbnik in kaščar

sta imela polno glavo skrbi, kako organizirati to število. Po pogajanjih z mestom je Škofja Loka navzlic tarnanju o obubožanju zaradi zadnjih vojn pristala, da vzdržuje pet majhnih konj. Tudi Železnikarji so bili voljni poskrbeti za enega.³⁶³

Vojaška obveznost je pa zavzela še širši obseg. Ob neposredni nevarnosti za domače ozemlje je namreč veljala *splošna obrambna dolžnost*, čeprav plemstvo spričo kmetских uporov ni rado dajalo podložnikom v roke orožja. Praktično je prihajala v poštev predvsem dolžnost pripravljenosti. Predvidena je bila mobilizacija določenega odstotka mož, ki so jih morali vzdrževati tisti, ki so ostali doma.³⁶⁴ Od vojaške dolžnosti so se znali nekateri odkupiti, spričo česar so bili drugi bolj prizadeti.³⁶⁵ Loške podložnike so novačili na naborih, ki so jim prisostvovali mimo mojstrov (sodinov) in lovcev tudi župani (npr. 1565).³⁶⁶ Leta 1522 je dalo loško mesto in podeželje 400 mož, ki jih je loški oskrbnik skupno s kaščarjem osebno vodil proti Turkom.³⁶⁷ O podobnih pohodih beremo v virih tudi v naslednjih desetletjih. Tako je npr. 1552 loški oskrbnik na poziv trikrat peljal tretjega moža ob spremljavi bobnarja in piskača v Ljubljano.³⁶⁸ Leta 1558 je moralo npr. 29 kmetov vzdrževati tridesetega, kar je veljalo vsakega od njih 12 krc.³⁶⁹ Leto dni po nesrečni bitki pri Budačkem (1575) je peljal npr. Matija Benkovič z loškega gospostva 310 podložnikov v Metliko.³⁷⁰ Julija 1583 je spet odrinilo z loškega gospostva na naborno mesto v Mengeš 317 kmečkih vpoklicancev.³⁷¹

Po potrebi so morali loški podložniki sicer proti odškodnini tudi tvoriti vojaški proviant. Leta 1618 naj bi glede na ukaz deželnega glavarstva odpremili z loškega gospostva na pot toliko tovornih konj, kolikor je bilo ondi kmetij, čemur se je loški oskrbnik upiral, češ da premore celotno loško gospostvo le kakih 80—100 tovornih konj.³⁷²

Bremena torej niso bila majhna. Ni čudno, da so spričo hudih obveznosti rasli davčni zaostanki in da davkov spričo pomanjkanja v posameznih letih sploh ni bilo mogoče pobrati.³⁷³ Ob naraščajočih obveznostih je rasla tudi nevolja med podložniškim slojem. Upor kmetov na Zgornjem Koroškem in Štajerskem 1525 je odmeval tudi po loškem ozemlju, kjer je bil oskrbnik ves čas na oprezu; saj je imel dva meseca v pripravljenosti 22 najemnikov, medtem ko je poslal v Kranj 18 konjenikov. Obenem je prosil škofa, naj mu pošlje puškarskega mojstra, ki ga doma ni bilo moč dobiti. Sicer je bil oskrbnik pripravljen na kmete pomirjevalno vplivati. V dopisu na škofa je navajal, da namerava v prihodnjih dneh poklicati župane in nekatere kmete in jih poučiti v prisotnosti nekaterih meščanov, ki so mu bili z nasveti ob strani. Če ne bo uspel, se bo po najboljših močeh potrudil, da bo upor strl.³⁷⁴ Strah je bil odveč. Spričo naglega ukrepanja stanov so se kmetje pomirili.³⁷⁵ Tudi v naslednjih desetletjih je bilo na Loškem mirno. Ob slovensko-hrvatskem kmetškem uporu 1573 je loški oskrbnik poskrbel za obrambo gradu, kamor je poklical lovce in druge pomočnike, ki so ostali na mestu 14 dni,³⁷⁶ toda do uporniškega gibanja na loških tleh ni prišlo. Širše

uporniško gibanje na Slovenskem 1635 je sicer odmevalo tudi po loškem gospostvu,³⁷⁷ toda brez večjih posledic.

Hudih bremen marsikatera kmetija ni mogla vzdržati. Mnogo izmed njih je šlo na dražbo. Upoštevalo dobo nekaj desetletij pred 1630, je bilo na Poljanskem prodanih na dražbi kar 4,1 % gruntov,³⁷⁸ odstotek takih hub je bil na Selškem celo malo višji (4,6 %). Tod so gnali kmetije na boben predvsem zakupniki desetnin, ki so si na tak način kopicili posest. Ne more biti slučaj, da je železnikarski fužinar Jurij Plavec, zakupnik desetnin, imel 1630 v posesti na Rudnem od devetih gruntov kar pet izmed njih, poleg tega mu je pripadala še ena kmetija na Češnjici; leta 1627 je gnal na boben neko bajto v rudenski župi, 1642 pa neko hubo v Dolenji vasi. Na podoben primer naletimo pri kroparskem fužinarju Matiju Mazzolu, ki je imel prav tako po Selškem v zakupu mnogo desetnin. Tako je gnal 1630 na dražbo eno hubo v Dražgošah na Pečeh ter eno v Zgornjih Lajšah, 1642 pa neko hubo na Jamniku; Štefan Mazzol je imel v posesti 1630 eno hubo v Podblici, 1651 oziroma 1656 pa dve hubi na Jamniku.³⁷⁹

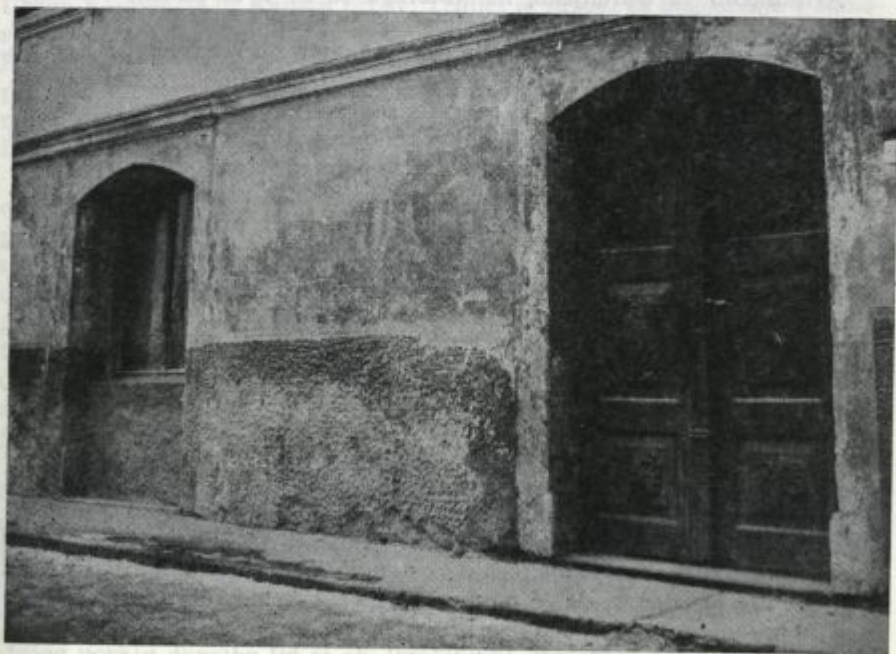
Glede dražb je bil še vedno v veljavi star postopek (gl. str. 99), proti kateremu se oskrbnik ni smel pritoževati.³⁸⁰ Dražba je bila povezana s posebno ceremonijo, pri kateri je sodeloval zlasti mestni svet, kar je preostanek iz časa, ko je mestnemu sodniku pripadala sodna funkcija tudi na ozemlju zunaj samega mesta (gl. str. 170—171). Po običaju je upnik odrezal z zadolžene hiše košček lesa in ga oddal ustreznemu županu.³⁸¹ Ta ga je odnesel v pisarno gosposčinskega protipisarja, protipisar ga je oddal na grad, od tam pa je bil iver dostavljen loškemu mestnemu sodišču. Pri vsakem od imenovanih je moral iver ležati po 14 dni. Po hudem zavlačevanju so se končno neke nedelje ob zahajajočem soncu zbrali mestni organi pri mestnem komunu in se vsedli okrog mize, medtem ko je mestni birič stal na lesenem stolu. Mestni pisar je prebral besedilo, da bo prišla na dražbo ta in ta posest, ki je bila mogoče od mesta oddaljena tudi 6—7 ur. Ko je pisar nehal brati, je birič dodal svoj rokodelski rek in s palico trikrat udaril. Po tej proceduri, ki je veljala dolžnika še nadaljnjih 8—10 gld., je gospostvo šele razpisalo prijavo upnikov.³⁸²

10. Cerkev in verske ustanove; šolstvo

Z ustanovitvijo ljubljanske škofije (1461) sta prišli v njen sklop prafari Šmartin in Sora,³⁸³ medtem ko je ostala prafara s sedežem v Stari Loki še naprej v sklopu oglejskega patriarhata. Skupno z župnijami v obeh dolinah je bila vključena v gorenjski arhidiakonat. Mesto arhidiakona je tu pa tam pripadalo prifarškemu župniku.³⁸⁴ Pač pa je rovtarska kolonizacija pustila sledove tudi v cerkveni razdelitvi. Ozemlje, ki so ga kolonizirali Tolminci (gl. str. 195 sl.), je bilo namreč v glavnem vključeno v cerkljansko župnijo in podrejeno tolminskemu arhidiakonu.³⁸⁵

Patronat nad loško pražupnijo je pripadal freisinškemu škofu, ki je prezentiral duhovščino, medtem ko je investitura pripadala oglejskemu patriarhu.³⁸⁶ Ker je bila loška pražupnija še naprej inkorporirana freisinški škofijski menzi (gl. str. 78), so se stare medsebojne obveze v bistvu obdržale. Tako je 1501 prifarški župnik še vedno dobival od loškega gospostva žito v skoraj enaki višini kot 1437 (27 modijev pšenice, 20 rži, 7 prosa), od katerega je pa odstopal učitelju 2 modija pšenice, 4 rži in 4 prosa, prifarškemu cerkovniku po 2 modija rži in 2 prosa ter mestnemu cerkovniku po 1 modij rži in 1 prosa; prispevki v jagnjetih, kokoših in predivu so ostali povsem nespremenjeni, pač pa je župnik odstopil od tega 10 jagnjet učitelju (gl. str. 105).³⁸⁷ Loškemu župniku je freisinški škof občasno odstopal pravico, da je sam prezentiral duhovščino znotraj župnije (npr. 1567).³⁸⁸

Položaj loškega vikarja (prošta) je jasno razviden iz izjave novega prošta Mihaela Kunibarja 1567 Ambrožu Haumanu, starološkemu župniku, ki mu je na njegovo prošnjo podelil proštijo. Odnos do župnika kaže obveza, da ga bo ubogal v vseh duhovnih stvareh, da ne bo brez župnikovega dovoljenja zapustil ozemlja župnije prek noči, da bo za čas odsotnosti poskrbel za zmožnega namestnika ter da bo sodeloval pri dušnem pastirstvu na Fari. Kot je bilo že od nekdaj v navadi, bo plačeval župniku letno po 7 dukatov (po 80 krc.), in to polovico ob Mihelovem,

Sl. 72. Portal loške proštije (?)

drugo za post. Če bo še hotel ostati na tem mestu, se bo moral pobrigati za obnovitev namestitve vsako leto v ponedeljek po Mihelovem. Prošt se je med drugim obvezal, da bo dostojno živel in da bo nosil duhovniško obleko.³⁸⁹

Župnike v dolinah je še vedno bremenila obveznost do starološke pražupnije (gl. str. 76), kot je razvidno iz podatka 1589; tedaj je starološki župnik prejemal letno od žirovskega župnika po en dukat, od selškega po dva, od poljanskega pa po štiri dukate.³⁹⁰ Položaj teh župnikov je bil blizu položaja loškega prošta, kot kažejo primeri, da je bil selški župnik nameščen na loško proštijo (1572),³⁹¹ in nasprotno, da je bil loški prošt prezentiran za župnika v Selcih (1621).³⁹² Naletimo pa tudi na primer, da sta bili obe mesti zaupani isti osebi (1525).³⁹³

Ustaljena stara meja župnij je doživela v prvih desetletjih 17. stol. v Selški dolini važno spremembo, na katero niso prvenstveno vplivali verski nagibi. V težnji, da se Železniki čimbolj odtujijo loškemu gospodarstvu (gl. str. 177—179), so se namreč ondotni fužinarji trudili, da se znebe freisinškega varuštva tudi v cerkvenem pogledu in dobe samostojno župnijo, ki naj bi bila neodvisna ne samo od župnije v Selcih, kamor so bili cerkveno vključeni Železniki s podružnično cerkvijo sv. Antona, omenjeno že v prvih desetletjih 16. stol.,³⁹⁴ marveč naj bi se s tem pretrgale tudi cerkvene vezi do freisinškega škofa kot patrona.

Arhidiakon za Gorenjsko, na katerega so se v ta namen fužinarji obrnili pred 1619, tej zamisli spočetka zaradi bližine župnijskega sedeža v Selcih ni bil naklonjen.³⁹⁵ Toda Železnikarji niso odnehali. Ker so se zavedali, da bo njihovi nameri nasprotoval ne samo freisinški škof, marveč tudi župnik v Selcih, ki bi mu s samostojno župnijo v Železnikih odpadel del dohodkov, so nadaljevali akcijo le postopno. Potegovali so se za samostojno pokopališče, kar so s freisinškim pristankom tudi dosegli. Nato je na pobudo fužinarjev višji rudniški sodnik prosil, naj bi Železniki dobili svojega kaplana, za katerega so imeli pripravljeno hišo z vrtom in mašno opravno, na kar je pogojno pristal tudi freisinški škof.³⁹⁶

Ko pa so Železnikarji, med katerimi sta bila delavna zlasti fužinarja brata Plavca, prišli z zahtevo po lastni župniji, se je selški župnik v spremstvu dveh mož odpravil v Videm protestirat pri patriarhu. Opravil ni nič, čeprav je bil nato 1622 skupaj z Jurijem Plavcem poklican pred patriarhovo sodišče. Kljub protestom je bila župnija v Železnikih 1622 ustanovljena,³⁹⁷ kar je vodilo do odkritega spora s freisinškim škofom. Le-ta se je pritožil patriarhu,³⁹⁸ obrnil se je pa tudi na papeža in v vlogi naglasil, da je patriarh ustanovil v Železnikih župnijo, ne da bi se prej glede tega obrnil nanj kot patrona, in da je postavil za župnika duhovnika, ki je bil prej zaradi slabega vedenja odstranjen iz Selc.³⁹⁹ Iz Ogleja je prišlo pomirjevalno pismo, češ da ostanejo kljub novi župniji župniku v Selcih vse pravice in da je patriarh pripravljen na razgovor s freisinškim komisarjem.⁴⁰⁰ Drugačna je bila slika na terenu. Ko je hotel selški župnik v Železnikih maševati, je ugotovil, da je bil odtrgan njegov pečat, kelih in mašno oblačilo pa sta mu bila nedostopna.⁴⁰¹

Železnikarji so si lahko privoščili odkrit spor s freisinškim škofom, ker so imeli na svoji strani ne samo okolico oglejskega patriarha, marveč v prvi vrsti deželnega kneza, ki je znal iz tega spora kovati kapital, omajati v fužinarskem središču vpliv freisinškega škofa tudi v cerkvenem pogledu in tako še bolj utrditi deželnoknežjo oblast nad tem ozemljem. Deželni knez je odobril na novo ustanovljeni župniji za vzdrževanje duhovnika 200 gld. letne podpore, ki jo je bil pripravljen izplačevati vse dotlej, dokler ne bo gmotno vprašanje župnika rešeno s kakim beneficijem. Pravica do predlaganja vsakokratnega novega župnika naj bi po njegovi zamisli pripadala kranjskemu vicedomu, ki naj mu cerkveni ključarji predlagajo cerkvene obračune, česar se je npr. ključar Jurij Plavec tudi držal.⁴⁰² Freisinški škof ni bil pripravljen popustiti; imel se je še vedno za patrona in ni priznaval vicedomu pravice do nadzorstva nad cerkvenimi računi.⁴⁰³

Z leti so bili po loškem ozemlju ustanovljeni tudi nekateri novi *beneficiji* (gl. str. 75, 106). Proti sredi 16. stol. so bile v Stari Loki tri kaplanije (med njimi kaplanija sv. Lovrenca v kostnici in kaplanija zgodnje maše). V mestu so bile štiri kaplanije; starima kaplanijama na gradu in zgodnje maše pri sv. Jakobu sta se pridružili še kaplanija pri sv. Trojici (1513) in kaplanija bratovščine sv. Katarine pri sv. Jakobu (gl. str. 152).⁴⁰⁴ Beneficij sv. Katarine je 1525 ustanovil župnik v Poljanah Urban Klemenčič.⁴⁰⁵ Kaplan pri sv. Trojici je skrbel za bogoslužje v samostanu klaris; ob nedeljah in praznikih je tam opravljal mašo s pridigo. Klarisam je sicer Jurij Lamberger 1474 ustanovil samostojno kaplanijo pri oltarju sv. Treh Kraljev,⁴⁰⁶ a se vsekakor ni obdržala. Kaplani so morali tudi sicer pomagati pri cerkvenih opravilih v mestu in v Stari Loki ter opravljati bogoslužje pri številnih podružnicah.⁴⁰⁷

Vzdrževanje cerkvenih ustanov je le v majhni meri neposredno obremenjevalo loško gospodstvo, ki je dajalo npr. župniku v Stari Loki, prifarškemu in mestnemu cerkovniku pa klarisam kot prostovoljen prispevek določene količine žita, župniku tudi nekaj prispevkov iz pobrane desetine.⁴⁰⁸ Župnikom na ozemlju nekdanje loške prafare je zemljiški gospod do preklica dovoljeval, da so ob postnih dneh smeli loviti ribe, toda le s trnkom.⁴⁰⁹ Sicer so se pa cerkvene in verske ustanove vzdrževale deloma le z dohodki, ki so potekali iz rednih cerkvenih opravil, mnogim med njimi pa so predstavljala glavno in trdno osnovo imenja, ki so si jih postopno pridobivale.

Obsežna je bila posest starološke župnije in njenih podružnic ter *beneficijev*. Župnija je dosegla v prvih imenjskih knjigah ocenitev davčne osnove 20 gld. 27 krc. 3 denariče.⁴¹⁰ Zase obravnavajo imenjske knjige posest župne cerkve, ki je izkazovala dvakratno vrednost župnijske (42 gld. 28 krc. 1 den.).⁴¹¹ Glede ocenitve imenja starološke župne cerkve je prišlo do sporov, češ da je župnik Pominik dohodke pomotoma previsoko napovedal.⁴¹² Pritožbi je bilo ugodeno, zato je bila imenju še istega leta ocenitev znižana skoraj za polovico.⁴¹³ Medtem ko iz virov podrobna posest župnije ni razvidna, je za župno cerkev ohranjen urbar

iz 1555, ki omogoča točnejši vpogled v cerkvene premoženjske razmere. V urbarju so do podrobnosti opisani dohodki, zajemajoči v glavnem denarne dajatve. V največji meri so dohodki potekali od ustanov, ki so jih volili posamezniki v pobožne namene. V glavnem je šlo za manjše zemljiške enote, zlasti za njive, ki so tu pa tam lokalizirane, in to v okolici Škofje Loke, deloma pa tudi za hube, ki jim lega ni točneje določena.⁴¹⁴ Z župno cerkvijo je bila združena tudi majhna posest bratovščine Rešnjega Telesa (urbar 1555), od 1544 dalje tudi prej samostojno obravnavano drobno imenje (2 gl. 31 krc.) župnijske večne luči.⁴¹⁵

Med *beneficiji*, ki so se razvijali v okrilju starološke župne cerkve, je prednjačila kostnica sv. Lovrenca. Do 16. stol. sta se hubama na Laborah (gl. str. 105) pridružili še 2 hubi v Dorfarjih, 2 v Virmašah, dalje 6 kajž v Puštalu, 6 njiv in 2 travnika v okolici Škofje Loke ter mesnice v Škofji Loki; razen tega sta *beneficiju* pripadali še kaplanija in domec v Stari Loki ter hiša v Karlovcu.⁴¹⁶ Ocenitev davčne osnove imenja je znašala 12 gl. 55 krc. 1 den.⁴¹⁷

Le nekaj manjša je bila posest kaplanije pri oltarju sv. Janeza v župni cerkvi z ocenitvijo davčne osnove 9 gl. 6 krc. 2 den.⁴¹⁸ Podrobneje imenja ni mogoče lokalizirati; vsekakor mu je pripadalo nekaj časa med drugim 5 kajž in 1 huba.⁴¹⁹ Z dohodki imenja je bilo mogoče vzdrževati duhovnika.⁴²⁰ — Nič slabše ni bila založena kaplanija zgodnje maše (12 apostolov) v starološki župni cerkvi. Njeno imenje, ki ga viri podrobneje ne razčlenjujejo, je bilo ocenjeno z 11 gl. 33 krc. 3 den. davčne osnove.⁴²¹

V Škofji Loki je bil daleč na prvem mestu samostan klaris, ki je obsegal že ob ustanovitvi lepo imenje (gl. str. 107), a se je njegova posest tudi v naslednjih letih močno širila predvsem na ozemlju zunaj loškega gospostva. Ocenitev davčne osnove samostanskega imenja je dosegla 122 gl.,⁴²² oziroma 120 gl. 33 krc. 3 den.⁴²³ V sami Škofji Loki je pripadal klarisam razen samostanskega poslopja še vrt ob njem,⁴²⁴ hiša pod samostanom,⁴²⁵ pa pristava v loškem predmestju; tu pa tam si je samostan skušal pomagati tudi z ograjevanjem novih parcel, npr. ob gospodarskem posloppju v predmestju.⁴²⁶

Dokaj premožen je bil *beneficij* sv. Trojice, ki ga je ustanovitelj Schwarz bogato dotiral (gl. str. 152). V imenjskih knjigah je bila davčna osnova *beneficijevega* imenja ocenjena s 15 gl. 43 krc.⁴²⁷ Po podatku iz 1584 je pripadalo *beneficiju* razen travnika in nelokalizirane desetine še 6 hub,⁴²⁸ od katerih jih je pet lokaliziranih v nedatiranem urbarju, in sicer po ena v Podreči, Stražišču in na Godešču, dve pa v Starem dvoru.⁴²⁹

Nekaj manjše imenje je pripadalo *beneficiju* zgodnje maše v mestu (10 gl. 54 krc.),⁴³⁰ pa *beneficiju* sv. Katarine, ki mu je ustanovitelj izročil razen travnika pred Škofjo Loko pri fužini in travnika v Stražišču tudi pet prostolastnih hub, ki so vse ležale zunaj loškega gospostva (tri od njih v Nadgorici v mengeški župniji).⁴³¹ — Le malo manjše imenje je pripadalo *beneficiju* sv. Ane na gradu (8 gl. 29 krc. 1 den.).⁴³²

Med *podružničnimi cerkvami* je bila gotovo najbolj podprta božjepotna cerkev v Crngrobu. Sredi 16. stol. je znašala ocenitev davčne

osnove njenega imenja 16 gl. 10 krc.; v imenju je bila obsežena tudi posest bratovščine Naše gospe v Crngrobu (3 gl. 42 krc. 2 den.), ki je bila 1544 priključena crngrobski cerkveni posesti.⁴³³ Cerkveni računi kažejo, da je imela crngrobska cerkev med drugim po eno hubo v Besnici, Žabnici, Crngrobu in Virmašah.⁴³⁴ — Druge podružnične cerkve so imele le manjša imenja (npr. cerkev pri Sv. Duhu z ocenitvijo davčne osnove 4 gl. 9 krc. 2 den.; v Bitnju cerkev sv. Tomaža 2 gl. 40 krc., cerkev sv. Vida in Nikolaja 2 gl. 46 krc. 1 den.; cerkev v Žabnici 1 gl. 32 krc.).⁴³⁵

Upoštevajoč vse imenje starološke župnije in njej podrejenih beneficijev in podružnic dobimo sredi 16. stol. v celoti zelo lepo posest, ki je dosegla ocenitev davčne osnove 158 gl. 45 krc. 2 den. Če pritegnemo še posest loških klaris, dobimo ocenitev 279 gl. 19 krc. 1 den., kar znaša dobro šestino ocenitve davčne osnove tako obsežnega loškega gospostva.

Imenja cerkvenih ustanov v obeh dolinah so bila manjša. Posest poljanskega župnika je bila ocenjena s 5 gl. 42 krc. 1 den. davčne osnove; malo manjše imenje je bilo last cerkve v Poljanah in njenih treh podružnic (5 gl. 12 krc. 1 den.).⁴³⁶ Precej manjša je bila župnikova posest v Selcih (2 gl. 56 krc. 3 den.),⁴³⁷ pa imenje podružnične cerkve v Sorici (1 gl. 40 krc. 2 den.).⁴³⁸

Imenje *šmartinske pražupnije* z njenimi, na loškem ozemlju delujočimi podružnicami je bilo glede na posest starološke pražupnije dokaj skromno (gl. str. 152). Bratovščini Naše gospe v Šmartnem je pripadalo imenje z davčno osnovo 3 gl. 35 krc. 3 den.⁴³⁹ — Cerkev v Št. Petru je premogla majhno posest z ocenitvijo davčne osnove 1 gl. 15 krc.,⁴⁴⁰ skoraj enako imenje je pripadalo cerkvi v Spodnji Besnici (1 gl. 12 krc.),⁴⁴¹ medtem ko je cerkev sv. Jerneja v Stražišču uživala posest z ocenitvijo 2 gl. 50 krc.⁴⁴² Prva imenjska knjiga omenja tudi cerkveno posest na Šmarjetni gori (3 gl. 12 krc. 2 den.).⁴⁴³

Cerkveno posest so bremenile *obveznosti do dežele*. K saniranju finančnih težav naj bi med drugim pripomogle tudi cerkvene dragocenosti. Tako je 1526 Baltazar Siegesdorfer poročal škofu, da je dežela popisala vse take predmete, od katerih jih je bilo treba polovico oddati, v nevarnosti so pa tudi preostale dragocenosti.⁴⁴⁴ Kot druga imenja je bila obdavčena tudi cerkvena posest. Davčni vijak je spravljal v zadrego zlasti beneficije z manjšimi dohodki, ki bremen niso zmogli. Značilen je primer kostnice sv. Lovrenca v Stari Loki. Njen dolg je na račun davkov za leta 1553—1556 narasel na 107 gl. 31. krc. 2 den., zaradi česar je bilo imenje zarubljeno. Da se ne bi posest odtujila loškemu gospostvu, je poravnavo dolga in plačevanje za naprej prevzelo nase loško gospostvo, ki je dajalo v ta namen v naslednjih letih po 17—20 gl.⁴⁴⁵

Nekatere ustanove so si skušale pomagati z *odprodajo cerkvene posesti*, kar je moglo prinašati samo trenutne koristi. Odtujevanje cerkvene posesti je bilo širšega značaja, in to v taki meri, da se je zanimal za to vprašanje sam cesar. Tudi loškemu oskrbniku je bilo naročeno, da poizve, kaj je bilo od cerkvene posesti odtujenega. Ob tej priliki je oskrbnik

škofa opozoril, da teži cerkev mimo kopnenja posesti še vrsta pomanjkljivosti, ki jih je treba odstraniti in tako preprečiti, da nekatere kaplanije niso zasedene.⁴⁴⁶ Poziv ni dosti zalegel. Iz 1551 je ohranjeno poročilo, ki govori o velikih zlorabah pri cerkvenih posestvih. Brez škofove vednosti so duhovniki in cerkveni ključarji svojevoljno zastavljali cerkveno posest posameznikom, ki so zemljo dalje odprodajali tudi za trikratno ceno, s čimer je bilo cerkvi onemogočeno posest odkupiti.⁴⁴⁷ Še istega leta je škof Henrik prepovedal prodajati kakršnokoli cerkveno posest v loškem gospostvu,⁴⁴⁸ s čimer pa zlo ni bilo odstranjeno. Na to kaže tarnanje loškega oskrbnika v naslednjem letu, češ da naraščajo dolgovi zlasti pri imenjih, ki temelje na desetinah. Take razmere gonijo posameznike z beneficijev, cerkvena posest pa bo prehajala v veliko škodo gospostva v tuje roke.⁴⁴⁹ Da so bile take razmere precej splošen pojav, nakazuje Ferdinandova instrukcija za deželni zbor. V nji želi, naj bodo oproščene davkov župnije, ki ne premorejo podložnikov in so navezane na drobne desetine.⁴⁵⁰

Razmere na loških tleh kažejo, da je vse le malo zaleglo. Kljub prepovedim so npr. crngrobski cerkveni ključarji brez vednosti loškega oskrbnika in župnika še vedno barantali s cerkveno posestjo. Zato so škofovi odposlanci 1573 sklicali crngrobsko in dorfarsko sosesko in ukazali, da brez vednosti loškega oskrbnika ne sme priti do nobenih sprememb. Oskrbniku so pa naročili, da ne sme nič ukreniti brez župnika.⁴⁵¹ Toda vse kaže, da se tudi na župnika ni bilo mogoče zanesti. Saj so mu očitali, da je npr. zamenjal hubo za majhno njivo, ki jo je pa tudi odtujil.⁴⁵²

V nekaterih primerih se je posrečilo odtujeno posest spet pridobiti, tako npr. pri imenju šentpeterske cerkve 1573, kjer je bila tedaj zarubljena posest z ocenitvijo davčne osnove 1 gld. 15 krc. pripisana na imenje Turn in Križ, pa je bila kmalu nato vrnjena cerkvi.⁴⁵³ Toda več je primerov trajnejše odtujitve. Z zadrego se je zlasti okoriščal loški kaščar Lienhart Siegesdorfer, ko si je kar po vrsti pridobival cerkveno posest. Leta 1558 mu je bilo od starološke župne oskrbnika pripisano imenje z davčno ocenitvijo 43 krc. 2 den., 1563 spet drugo z ocenitvijo 2 gld. 13 krc. 2 den., 1566 pa od kaplanije zgodnje maše v Stari Loki imenje z ocenitvijo davčne osnove 1 gld. 34 krc. 2 den.⁴⁵⁴ Značilno je poročilo starološkega župnika iz leta 1581, saj ugotavlja, da je mnogo ustanov prodanih, zamenjanih in z dedovanjem spremenjenih. Komisija je 1585 ugotovila, da so ustanove pri mnogih oltarjih propadle.⁴⁵⁵ Tako je starološki župnik 1639 poročal, da je pred desetletji beneficij sv. Katarine v šentjakovski cerkvi povsem izgubil vseh šest podložnikov.⁴⁵⁶ Odtujevanje cerkvene posesti so seveda pospeševale tudi verske zmede tistega časa.

V tesni povezavi s cerkvijo je bilo šolstvo, saj so bili učitelji v veliki meri pritegnjeni k verskim obredom, zlasti kot pevovodje. Učitelja je v

Sl. 73. Poslopje
loške šole s ploščo
iz leta 1627

Škofji Loki nameščal in odpuščal mestni svet, toda v sporazumu z župnikom. Vsaj od 1538 je imela Škofja Loka šolsko poslopje v bližini cerkve sv. Jakoba. Leta 1627 se je šola preselila v novo šolsko poslopje, ki ga je dal sezidati loški meščan in starološki graščak Mihael Papler, o čemer priča še danes na hišo vzdana plošča. Primer učitelja Janža Standlerja, ki je znal nemški, slovenski, latinski in italijanski, kaže, da so bili posamezni učitelji razmeroma precej izobraženi. Toda njihovi dohodki so bili

Sl. 74. Plošča
na loški šoli iz leta
1627

zelo skromni. Učitelji so bili v veliki meri odvisni od zemljiškega gospoda, ki jim je dajal nakazovati iz kašče dodatno plačo v naravi. Iz urbarja 1501 vemo, da je dobil takrat učitelj iz gosposčinske kašče 2 modija pšenice, 4 modije rži in prav toliko prosa, od župnika pa 10 jagnjet (gl. str. 239). Nekaj dohodkov je imel učitelj tudi kot pevovodja. V času razgibanih verskih bojev so loški luterani ustanovili svojo nemško šolo z nemškim učiteljem, ki jo je pa kmalu zatrla protireformacijska komisija, oziroma na novo postavljeni katoliški mestni svet, ki je črtal iz mestnega proračuna plačo za nemškega učitelja. Primer nemške šole kaže na to, da sicer v loški šoli ni povsem prevladovala nemščina. Vsekakor ni tvegana trditev, da je imela v šoli vsaj do neke meje svoje mesto slovenščina, ki so jo razumeli loški šolarji, med katerimi so bili tudi otroci revnih staršev.⁴⁵⁷

11. Reformacija in protireformacija; vprašanje mestne avtonomije

Imenja cerkva in njihovih ustanov so se v veliki meri krepila z volili, ki jih je poklanjal vernik z loškega ozemlja. Globoko vernost loškega prebivalstva izpričujejo predvsem spomeniki, ki še danes stoje. Številne cerkve, ki jih je postavljala in jih prezidaval ter dozidaval tedanji človek, so zunanji izraz duha takratnega časa. Tako je bila v cerkvi sv. Jakoba v Škofji Loki okrog 1470 zgrajena mogočna dvoranska ladja, nekaj desetletij nato pa ji je sledil prezbiterij (nekako 1520—1524), vsaj do 1532 pa še stolp. Sklepniki na oboku z znamenji loških cehov (gl. str. 113, 114) dokazujejo, da so bili pri zidavi močno udeleženi loški obrtniki.⁴⁵⁸ Nekako v istem času je dobila nov, mogočen prezbiterij in stolp cerkev v Crngrobu, važnem romarskem središču na tleh loškega gospostva.⁴⁵⁹

Vernik pa je ostal le prepogosto razočaran nad razmerami v cerkvi in vedenjem raznih cerkvenih krogov. Kopičenje cerkvenih služb, ki jih nosilec ni mogel sam opravljati in je tja postavljala pogosto neuke in nevredne duhovnike (gl. str. 76), se je na prelomu v novi vek na loških tleh sicer sčasoma zaustavilo. Toda razne druge *nerednosti* prav gotovo niso spodbudno vplivale na vernike. Iz pisem škofa Siksta npr. veje nevolja zaradi razmer v nekaterih samostanih. Ko so se obrnili na škofa loški oskrbnik in nekateri meščani s predlogom, da bi poklicali v mesto frančiškane iz Ljubljane, jim je škof to odločno odbil, češ da frančiškanov ne bi nagnali iz Ljubljane, če bi živeli v redu. Iz istega pisma je tudi razbrati, da celo življenje loških klaris ni bilo vzgledno. Škof je bridko tožil, da je slišal o neredu v samostanu; v pismu je zagrozil, da klarisam ne bo odrekel samo deputata, ki ga jim prostovoljno daje, marveč jih bo izgnal iz Škofje Loke in naselil v samostan take redovnice, ki se bodo držale reda (1491).⁴⁶⁰ — V Sikstovih pismih beremo o raznih pritožbah vernikov proti duhovščini. Starološkega župnika je npr. škof močno karal, češ naj se ravna, kot se spodobi za pobožnega župnika; v teh hudih časih bi morali verniki pri njem najti tolažbo in zavetje, ne pa da se z njimi

prepira.⁴⁶¹ — Kot je bil sicer običaj na Slovenskem so se posamezni duhovniki tudi na loškem ozemlju ukvarjali s krčmarstvom, tako po župniščih⁴⁶² kot tudi na loškem gradu, o čemer pričajo pritožbe loških meščanov proti grajskemu kaplanu.⁴⁶³ Krčmarjenje po župniščih in kaplanijah gotovo ni spodbudno vplivalo na vernike.

Taki in podobni pojavi so ustvarjali med ljudstvom nerazpoloženje proti duhovščini in po svoje pripomogli k širjenju *protestantizma*, s katerim so se Ločani zaradi močne trgovske povezave s svetom zgodaj seznanili. Na širjenje protestantizma na loških tleh so vplivali različni dejavniki, med katerimi so imeli veliko vlogo zlasti zunanji faktorji, predvsem deželni stanovi. Deželni knez je bil izrazito katoliško usmerjen. Njegovo vnemo so hromili deželni stanovi, ki so že iz nasprotovanja proti centralističnim tendencam deželnega kneza stali v prvih vrstah protestantizma. Med najbolj odločnimi člani deželnih stanov so bili zlasti puštalski gospodje in starološki Raspi, ki so s podporo loškim luteranom slabili moč freisinškega škofa, pobornika katolicizma, s katerim so bili dolga leta sem navzkriž.

Protestantizma so se predvsem oprijeli loški meščani, zlasti premožnejši med njimi. Pri tem jih niso vodili samo verski motivi; v boju za versko svobodo so hoteli čimbolj razrahljati tudi odvisnost od freisinškega gospostva. Loškim protestantom so se v veliki meri priključevali tudi železnikarski fužinarji, ki so bili nekateri hkrati tudi loški meščani. — Manj so se novotarij oprijemali kmetski podložniki. Pri opredeljevanju se niso mogli navduševati za skupen nastop z loškimi meščani, s katerimi so bili zaradi njihove težnje po trgovskem in obrtnem monopolu leta in leta v sporu. Tudi sicer bi se kmet težko odločil za skupen nastop s plemstvom, glavnim propagatorjem protestantizma, saj mu je bil še v živem spominu neuspeli upor, ki ga je plemstvo kruto zatrla.

Na protestantizem na loških tleh naletimo že 1526, torej neposredno po 1525, ko so se pojavili prvi dokazi o protestantizmu na Kranjskem.⁴⁶⁴ Loški kaščar Baltazar Siegesdorfer je namreč tedaj poročal škofu Filipu, da se nekateri močno ogrevajo za luteranstvo in da ga je loški župnik prosil, naj mu pomaga zatreto to gibanje. Kaščar je želel zaradi verske zmede navodil od škofa, da ne bi ukrenil ne preveč ne premalo. Seveda verska zmeda ni bila tolikšna, da ne bi gospostvo znalo nastopati proti sekti prekrščevalcev, ki so izvajali iz nauka o evangelijski enakosti tudi zahtevo po družbeni enakosti; na prekrščevalce naletimo na loških tleh le osamljeno (1536). Kako malo važnosti je pa gospostvo polagalo na luteransko gibanje, je razvidno iz tega, da iz sodobnih virov vse do 70. let 16. stol. ni o njem nič razbrati. Iz zasliševanj 1573 je razvidno, da se je luteranstvo začelo širiti v večji meri v Škofji Loki nekako v začetku 60. let 16. stol. Takrat so se namreč nastanili v Škofji Loki deželni odborniki, ki so se umaknili iz Ljubljane pred kužno nevarnostjo in so s seboj pripeljali predikante. Ker jim župnik ni dovolil pridigati v cerkvi, so opravljali bogoslužje po loških hišah. Sicer pa je tedaj vladala še velika nejasnost glede obredov, saj so takrat celo poborniki za katoliško vero

opravljali marsikateri obred v obliki, ki je bila kasneje strogo prepo-vedana.⁴⁶⁵

Nov veter je zajel loško gospostvo, ko je 1566 prevzel vodstvo freisinške škofije škof Ernest, ki je potekal iz jezuitske šole in je vladal škofiji vse do 1612. Medtem se je protestantizem po loškem ozemlju, predvsem v mestu, že tako razmahnil, da škof ni zaupal niti starološkemu župniku, še manj po protestantsko nastrojenemu oskrbniku Filipu Siegesdorferju. Luteranski meščani so uredili v zasebni hiši molilnico, kjer je opravljal obrede predikant iz Kranja. Da bi zavrl luteransko gibanje, je škof 1573 poslal v Škofjo Loko *komisarje*, ki naj bi napravili red v gospostvu. Zaslíševali so župnika in oskrbnika, glavno pozornost so pa poklanjali meščanom, in to predvsem mestnemu svetu in sodniku Andreju Gompi, sicer fužinarju iz Železnikov. Komisarji niso mogli loških luteranov ne zlepa ne zgrda premakniti niti za ped. Mestni sodnik je naglašal, da hočejo biti sicer ubogljivi v svetnih zadevah, glede verskih vprašanj pa hočejo ostati pri svojem, ker so odgovorni le Bogu. Da bi komisarji ne doživeli popolnega poloma, so odstavili mestnega sodnika; hkrati so zagrozili, da bodo sami postavili novega, če ne bi meščani takoj izvolili drugega sodnika, ki pa mora biti iz katoliških vrst. — Kmetskih podložnikov se komisija skoraj ni lotila. Zaslíšan je bil edino gruntar Pavel Kuralt iz Dorfarjev. Ta je bil prav tako neustrašen in je odločno izjavil, da njegovo versko prepričanje nikogar nič ne briga.⁴⁶⁶

Komisija je sicer zavrla obiske predikantov v mestu, ni pa imela pri splošnem procesu nikakega uspeha. Sedaj je postalo tembolj živahno v Puštalu, na sedežu puštalskega zemljiškega gospoda, ki se mu ni bilo treba ozirati na freisinškega škofa. Ni slučaj, da je dal Puštalec prav 1573 v grajskem stolpu urediti prostor za opravljanje luteranskih obredov. Tja je prihajal predikant, ki je ondi pridigal, obhajal, krščeval in poročal. Tako je postal puštalski grad važna postojanka, kamor se niso stekali samo loški meščani, marveč tudi mnogi iz vrst sosednjih sosesk.⁴⁶⁷

Bruška pacifikacija (1578), v kateri je bila meščanom na splošno zagotovljena svoboda vesti, je tudi loškim protestantom vlila novega poguma. Ne glede na zemljiškega gospoda so Ločani že 1579 spet izvolili za mestnega sodnika zagrizenega luterana, ki ga oskrbnik ni hotel potrditi. Kljub temu odklonilnemu stališču so Ločani gosposki navkljub naslednje leto ponovno izvolili istega kandidata. Povsem luteransko nastrojen je bil notranji svet, zelo blizu luteranskemu gibanju je bil pa tudi 24-članski zunanji svet, ki ga v loških virih tod prvič srečamo v 80. letih 16. stol. Luterani so bili v Škofji Loki tako močni, da so ustanovili celo svojo šolo in so postavili na to mesto nemškega učitelja (gl. str. 246). Freisinška oblast nad Škofjo Loko se je nevarno zamajala.⁴⁶⁸

Zaradi vse bolj majave oblasti nad Škofjo Loko je škof 1585 spet sestavil posebno komisijo, ki se je povezala z nadvojvodo Karlom; ta ji je dodelil svojega zastopnika. Komisija je proti koncu septembra poklicala na grad mestnega sodnika, člane notranjega in zunanjega sveta ter zastopnike loške občine (gmajne). Ko je bilo mestno zastopstvo zbrano, je

komisija dala zakleniti grajska vrata. Medtem ko je večina zunanjega sveta izjavila zvestobo katoliški cerkvi, je mestni sodnik skupno s prisotnimi člani notranjega sveta in manjšino zunanjega sveta ostal pri svojem. Tedaj so komisarji vse luteranske svetovalce skupno s sodnikom odstavili in postavili na njihovo mesto katoliško usmerjene Ločane. Novemu notranjemu svetu so naložili, da javi v treh dneh nove kandidate za članstvo v zunanjem svetu in štiri zastopnike občine. Nove kandidate so komisarji po posvetovanju z župnikom zaprilegli in jim predložili dva kandidata, izmed katerih naj meščani izvolijo novega sodnika. Tako je bil izvoljen za mestnega sodnika bogat meščan Andrej Lautner, ki so ga komisarji takoj potrdili. Nato so poklicali na grad glavne kolovodje luteranskega gibanja, jih vrgli v zapor in jim naložili visoko denarno kazen. Tedaj so nastopili deželni stanovi, ki so povabili loške komisarje na sestanek v Ljubljano. Na sestanku so se deželni stanovi sklicevali na deželne svoboščine, ki jih komisarji kratijo. Končno so se sporazumeli, da bodo komisarji zapornike izpustili in jim omilili denarno kazen, deželni stanovi pa naj bi dosegli, da nepokorneži prenehajo kljubovati.

Začudo viri iz 1585 nič ne govorijo o luteranstvu na podeželju. Pač pa poročajo o *štiftarstvu*, ki se je pojavilo 1584 med slovenskim podeželskim prebivalstvom; to je verovalo, da iščejo svetniki bivališče v nekaterih drevesih. V decembru 1584 je pisal loški oskrbnik Filip Siegesdorfer kranjskemu odboru, da se štiftarji branijo plačevati davek in da se kljub grožnjam še vedno drže v hribovju v smeri tolminskega in loškega deželskega sodišča, kjer so zgradili nove kapele. Ob prihodu komisije v loško gospostvo se je pojavila sekta v Selški dolini, kjer naj bi v nekaterih drevesnih deblih stanovala sv. Katarina. Komisarji so dali drevje posekati. Zaradi složnega nastopa katoliških in protestantskih oblasti se štiftarstvo kasneje na loškem ozemlju več ne omenja. Proti koncu oktobra 1585 je komisija zapustila loško gospostvo.⁴⁶⁹

Kljub hudim naporom komisija praktično ni dosegla nič. Loški luterani so kljub prepovedi v svojih hišah še naprej tajno opravljali luteranske obrede, vodili v mesto predikante in se udeleževali luteranskega bogoslužja v mestnem sosesstvu, zlasti v Puštalu in Medvodah. Za redne nedeljske pridige so skrbeli kar sami meščani. Nedeljo za nedeljo sta se vrstila kot pridigarja žena odstavljenega mestnega pisarja Doroteja Oberhueber in bogat loški meščan Lenart Kunstl. Ni še preteklo pol leta, ko se je vrnila komisija v Freising, že se je 1586 odpravilo na pot novo odposlanstvo. *Komisiji* je bilo naročeno, da posameznik ne sme obravnavati niti najmanjše zadeve; o vsem mora razglabljati komisija kot celota in sklepati z večino glasov. Tudi tej komisiji je nadvojvoda Karel dodelil svojega zastopnika. Še preden je komisija prišla v Škofjo Loko, je škof odstavil oskrbnika Filipa Siegesdorferja v prepričanju, da je prav on v največji meri kriv za položaj na loških tleh.⁴⁷⁰

Komisija je poklicala predse mestnega sodnika in 26 Ločanov, predvsem iz premožnejših vrst. Lotila se je pa tudi podeželja, od koder je poklicala na zagovor šest podložnikov, in to po enega gruntarja iz Dor-

farjev, Praš, Jame, Bitnja in Gabrka ter kajžarja iz bitenjske župe. Ker zasliševanje luteranov ni premaknilo, je komisija odločila, da morata dva med njimi še istega dne pred nočjo zapustiti mesto, druge je pa strpala v štiri zapore. Ukrep je odmeval pri deželnih stanovih v taki meri, da so se komisarji bali oboroženega spopada; zato so dali grad in mestna vrata zasesti s plačanimi najemniki. Zaradi hudih represalij so nekateri zaporniki, predvsem tisti s podeželja, delno klonili, drugi so končno obljubili pokorščino, ko jim je komisija znižala kazen v denarju oziroma v blagu, tretji so se rešili zapora pod pogojem, da v osmih dneh zapuste loško gospostvo. Končni uspeh komisije je bil pa več kot problematičen. Čeprav je postavila na vodilna mesta tako na gradu kot v mestu same katoličane, se verske razmere niso umirile. Loški luterani, ki so pod hudim pritiskom le marsikaj obljubili, so ostali po odhodu komisije še naprej neuklonljivi. Denarna kazen je ostala na papirju, izgnanci so se pa drug za drugim polagoma spet vrnili v mesto.⁴⁷¹

Odločno katoliški oskrbnik je sedaj hotel sam ukrepati. V marcu 1587 je poklical na grad deset uglednih loških protestantov. Ker so imeli slabe izkušnje, so zahtevo odbili, češ da je zanje pristojen v prvi instanci mestni sodnik z mestnim svetom. V strahu pred represalijami so se luterani umaknili v Ljubljano, kjer so našli zaščito pri deželnih stanovih. Le-ti so, sklicujoč se na dekret nadvojvode Karla, da se je treba držati v deželi običajnega instančnega sodnega postopka (1586), zastopali stališče, da pripada jurisdikcija nad mestnim pomerijem mestnemu sodniku in svetu, od koder gre apelacija naravnost na deželo; oskrbnik pa nima nad meščani nobene oblasti. S tem se je spor nevarno zaostрил. Če so dotlej loški luterani stalno zatrjevali, da jih veže do zemljiškega gospostva pokorščina v vsem, razen v verskih vprašanjih, se je odslej verski spor začel prenašati tudi na politično polje. Škofja Loka se je vse bolj zavzemala za to, da se škofu sploh izmuzne iz rok in postane deželno mesto. Škof glede instančne poti ni smel popustiti. V svoji odločnosti je premaknil nadvojvodo Karla, da je 1588 priznal loškemu oskrbniku drugo instanco. Z likvidacijo instančnega spora je bil zadan loškim luteranom hud udarec, saj je odslej izmikanje pred oskrbnikovimi ukazi veljalo kot protizakonito.⁴⁷²

V takem ozračju je prišla proti koncu 1588 v Škofjo Loko nova mešana freisinško-deželnoknežja komisija. Na vest o prihodu nove komisije so se pomembnejši loški luterani po vrsti odpovedovali meščanstvu, s čimer so se hoteli rešiti odvisnosti od freisinške oblasti. Zadnje dni 1588 jih je več zapustilo Škofjo Loko in se deloma nastanilo v Puštalu in v Stari Loki. V začetku 1589 je komisija začela delati. Naslanjala se je na sezname, ki so jih sestavili tudi domačini iz neduhovniških vrst. V seznamih srečamo vsa imena najuglednejših protestantov iz 1586; med njimi najdemo celotni mestni svet z eno samo izjemo, kar očituje popoln neuspeh prejšnjih komisij, ki so postavljale na ta položaj katoliške meščane. Posebno skupino je sestavljal del železnikarskih fužinarjev, ki so imeli v službi tudi nekaj nemških protestantskih drvarjev. Od kmetskih podložnikov je v seznamih srečati le redke posameznike. Brez večjih težav je

komisija opravila s fužinarji pa s kmetskimi podložniki, 11 po številu, ki so v bistvu klonili. Drugače je bilo z meščani. Pozivu na grad so se odzvali le manj razgibani protestantje; med njimi so bili npr. člani kovaškega ceha, ki so jim očitali, da pomagajo pokopavati krivoverce. Čeprav so zaslišani meščani v glavnem klonili, komisija ni dosegla zaželenega učinka, ker so se ji glavni vodje protestantskega gibanja izmaknili. Zato je komisija segla po drugem sredstvu. Na njeno posredovanje je namreč nadvojvoda Karel izdal resolucijo, s katero je vse upornike *izgnal* iz dednih dežel. Izgnanci naj bi morali do Mihaelovega prek pooblaščenecv prodati nepremičnine ustreznim osebam in poravnati globo. Obsodba je bila prebrana na tedenskem sejmu v Škofji Loki v nemškem in slovenskem jeziku.⁴⁷³

Resoluciji je nekaj dni nato sledil tako imenovani *reverz*, s katerim se je mestna avtonomija krepko zamajala. Po besedilu reverza sta sodnik in mestni svet neposredno podrejena škofu. Pravica do prve instance je mestu sicer ostala, toda le do preklica. Druga instanca je pripadala oskrbniku, zaradi česar ni bilo več dovoljeno neposredno apelirati na deželo. Freisinški so imeli pravico klicati na grad vsakega meščana brez izjeme. Brez dovoljenja loškega oskrbnika ni mogel nihče postati loški meščan. Celotno vodstvo mesta mora biti za večne čase v rokah izrazitih katoličanov. Pri nakupu hiš ali zemljišč izgnanih meščanov je bilo potrebno oskrbnikovo soglasje. — Z reverzom je škof dosegel pomemben uspeh. Škofja Loka je morala opustiti sleherno misel, da bi se izmotala izpod njegove oblasti in postala podrejena neposredno deželi. Še več! S tem, da je mogel oskrbnik pozivati meščane na grad, je postala problematična tudi pravica mesta do prve instance. Mestna avtonomija se je zamajala v temeljih.⁴⁷⁴

Ko je komisija vsilila Ločanom reverz, je odpotovala in prepustila nadaljnje delo loškemu oskrbniku in župniku iz Kranja. Ponavljali so se stari prizori. Med kmeti, ki so jih gonili na grad biriči, je bilo samo nekaj novincev, drugi so bili stari znanci komisij. Deloma so jih ponovno klicali na grad, ker niso izpolnili danih obljub, drugi so znova prišli na grad zaradi izrazite nepopustljivosti. Večinoma so zaradi pretenj sledili ukazom in prinesli potrdila o prejemu zakramentov — spovedi in obhajila pod eno podobo, deloma za vso družino. Podobno je bilo poklicanih na grad pet železnikarskih fužinarjev, med katerimi je bil Janž Wretzl raje zapustil loško gospostvo, kot da bi se odrekel obhajilu pod obema podobama. Najtežje je bilo kljub reverzu spet z Ločani. Sicer so nekateri klonili in prinesli zahtevano potrdilo. Drugi pa so ostali dosledni in tvegali vse, prodajo nepremičnin in izgnanstvo, od koder se nekateri niso nikdar več vrnili.

Sicer se izgnancem s prodajo ni mudilo; zanašali so se, da se bo ostri-na polagoma unesla. Res so se loški luterani kljub izgonu iz vseh dednih dežel še naprej svobodno gibali v neposredni okolici mesta. V Puštalu in v Stari Loki so se moški še dalje ukvarjali s trgovanjem, njihove žene in služinčad pa so trgovale v mestu, pasle živino na mestnih pašnikih in se

Sl. 75. Napis Hans
Hos (= Kos,
protestantski
izgnanec)
nad gotskimi vrati
poslopja v jedru
Stare Loke

oskrbovale z lesom kot drugi meščani. Ker izgnanci niso hoteli nositi mestnih bremen, so uživali celo prednost pred meščani, naseljenimi v Škofji Loki. Bili so tako samozavestni, da so od časa do časa uprizarjali prave demonstracije na račun freisinških oblastnikov. Izgnanci so šli še dlje. V vlogi na nadvojvodo Karla so skušali zabiti klin med loško gospostvo in deželnim knezom; nadvojvodo Karla so namreč opozarjali na vprašanje rudniškega regala, glede katerega sta bila oba katoliška sobojevnika toliko let v sporu (gl. str. 176 sl.). Karel resolucije sicer ni umaknil, pač pa je odločil, naj bodo nepremičnine izgnancev prodane na dražbi, kjer pa ne sme priti do kake hude kršitve. Ko je gospostvo dalo izklicati posest loških izgnancev, kupcev ni bilo.⁴⁷⁵

Samozavest loških upornikov se je še bolj dvignila, ko je 1590 umrl nadvojvoda Karel. Zlasti pa so se oddahnili, ko je 1591 loško gospostvo vzel v najem knez Eggenberg (gl. str. 175). Mesto je upalo, da bo mogoče marsikatero ost omiliti, saj se najemnik ni tako skrbno zanimal za gosposkiške pravice. Položaj so loški izgnanci znali dobro izrabiti in so se začeli polagoma vračati v mesto. Čeprav Eggenberg brez pristanka freisinškega škofa ni smel v gospostvu uvajati nikakih novotarij, ga vendar npr. ni nič motilo, da so meščani izvolili za mestnega sodnika nekdanjega izgnanca Lenarta Kunstla. V nasprotju z določbami reverza so se meščani v posameznih primerih obračali na posredovanje v Ljubljano in se upirali oskrbnikovemu pozivu, da se zglasijo na gradu. — Sicer je pa tedaj prihajalo do trenja tudi med posameznimi sloji meščanstva, na kar kažejo dogodki v zvezi z volitvami mestnega sodnika 1596. Tedaj je izbruhnil spor med gmajno in mestnim svetom glede volilnega postopka. Gmajna je namreč zahtevala, da postavi enega od treh kandidatov, medtem ko je notranji svet vztrajal pri stari pravici, da sam postavi vse tri kandidate. Gmajna kljub oskrbnikovemu posredovanju ni odnehala, vsiljenega sodnika ni priznala, pač pa se je ne glede na reverz obrnila na deželo; pritožba pa je polagoma splahnela. — Freisinški škof je s skrbjo zasledoval nemirne razmere na loških tleh. Bal se je, da ne bi določila reverza splahnela, prav tako mu pa tudi ni bilo všeč rastoče nezadovoljstvo podložnikov proti loški upravi.⁴⁷⁶

Loški luterani so si od novega položaja le preveč obetali. Razvoj v deželi je šel namreč drugo pot. Z nastopom jezuitsko vzgojenega Karlovega naslednika Ferdinanda II. (1596) so se začeli novi časi. Leta 1599 je Ferdinand udaril po meščanih z zahtevo, naj se vrnejo v katoliško vero ali pa naj zapuste dežele. Deželne ustanove je ohromil z grozno, da bo obrambo proti Turkom zaupal najemniški vojski.⁴⁷⁷ Taki ukrepi so ob ponovnem odločnem nastopu loškega oskrbnika in deželnoknežjega komisarja polagoma omeščali večino trdovratnih Ločanov. Sledil je epilog. Protireformacijska komisija ljubljanskega škofa Tomaža Hrena se je 1601 oglasila tudi v Škofji Loki. Pred njo so klonili še zadnji ostanki loških luteranov. Po sežigu luteranskih knjig na gradu se je komisija ob slovesnem streljanju napatila proti Ljubljani. Po tem dogodku so se vračali v mesto še zadnji izgnanci. Nekdanji izgnanci so se v mestu kaj hitro uveljavili, kar je nedvomno omogočal versko malo zainteresirani knez Eggenberg. Vendar so bila leta Eggenbergovega najema loškega gospostva šteta. Trenja med Eggenbergom in freisinškim škofom so rasla iz leta v leto, dokler ni 1604 loško gospostvo spet prevzela freisinška uprava,⁴⁷⁸ ki je skrbno bedela nad verskim življenjem loškega prebivalstva. Duh časa odlično ponazarja poročilo starološkega župnika iz 1639. Po njegovih besedah je luteranstvo sicer izginilo iz javnega življenja, še vedno pa so imeli posamezniki luteranske knjige. Župnik je tožil nad župljani, da so neubogljivi in se ne odzivajo, kadar jih kliče na zagovor zaradi njihovega verskega življenja. V svoji vnemi je župnik zatrjeval, da bi morali neubogljive župljane gosposočinski nameščenci s silo tirati v njegov urad.⁴⁷⁹

Po burnih verskih bojih razgrinjajo viri številne *nerednosti* v vrstah samih *cerkvenih krogov*. Zmeda je npr. zajela loške klarise. Leta 1599 je bila odstavljena opatinja, nakar so naslednjega leta izvolile prednico štiri redovnice, ki so prosile patriarha, da izvolitev potrdi. Leta 1627 je nepričakovano prišel v samostan vizitator, ki je odstavil prednico, čeprav je bila 24 let na tem mestu; s seboj je pripeljal iz Mekinj dve gospe in jima izročil vodstvo samostana.⁴⁸⁰ — Življenje nekaterih duhovnikov je bilo vse prej kot zgledno. Tako sta npr. župnika v Selcih in Poljanah živela s konkubinama. Oblast ni udarila po obeh duhovnikih, pač pa po konkubinah; ena je bila obsojena na torturo, drugo so postavili k sramotnemu stebru.⁴⁸¹

Ponavljale so se pritožbe glede *nerednosti* pri *cerkvenih obračunih*. Po podatkih iz 1593 naj bi propadale cerkve v Žireh, Poljanah in Selcih, ker že vrsto let ni bilo obračunov.⁴⁸² Upravljanje s premoženjem crngrobske cerkve je bilo malomarno v taki meri, da je kazal cerkveni obračun iz 1625 za 852 gld. dolgov, ki jih posamezniki niso poravnali cerkvi.⁴⁸³ Starološkemu župniku so očitali, da vpisuje namesto nepismenih ključarjev kar sam vse dohodke in izdatke ter si prisvaja cerkvi namenjena darila.⁴⁸⁴ Ločani so 1600 tožili, da so beneficiji zaradi pomanjkanja duhovnikov nezasedeni in ostajajo v poletnih mesecih, ko je prošt v veliki meri zaposlen pri podružnicah, tudi po 15 tednov brez maše in

pridige. V pritožbi so očitali, da uživajo sredstva, ki jih dajejo ustrezne ustanove, posamezniki, kar je v nasprotju s sklepi tridentinskega koncila.⁴⁸⁵ Da verska vnema ni bila na višku, kažejo dogodki ob ustanavljanju župnije v Železnikih; ustanovi je nasprotovalo loško gospostvo — pač zato, ker bi samostojna župnija pomagala slabiti povezavo tega fužinarskega naselja z loškim gospostvom, enako se je pa protivil tudi selški župnik, ker se je bal za svoje dohodke (gl. str. 240).

Verski boji so sicer utihnili, toda njih posledice so se še naprej čutile v odnosu med loškim gospostvom in Škofjo Loko. Neposredno po Eggenbergovem odhodu se je vprašanje glede reverza močno zaostrojilo. Ločani so že naslednje leto poslali v Freising odposlanstvo, ki naj bi doseglo ukinitve vsiljenega reverza. Odposlanci so naglašali, da je prišlo do reverza zaradi verskih vprašanj, ki so pa sedaj vsa rešena. Dosegli niso nič. Nasprotstva so se še poglobila. Ločani so odločno izjavljali, da niso več voljni držati se reverza; oporo so imeli vsekakor pri deželi. Stališče obeh strank je bilo tako nasprotno, da je prišlo do procesa, ki je trajal do končne poravnave nad 30 let. Medtem ko so se Ločani skušali naslanjati na deželno gosposko, so se freisinški sklicevali na deželnega kneza, češ da sme le on reševati tožbe glede pravic podložnikov v mestih in na podeželju. V času odprtega procesa so se vrstili mestni sodniki, ki so sicer prisegali pred loškim oskrbnikom, a ne po tekstu, ki ga je zahteval reverz. Ko 1636 oskrbnik ni hotel potrditi novega mestnega sodnika, je sledil še poseben sodni proces.⁴⁸⁶

Do končne poravnave je prišlo šele 1637, ko je pritisnila notranjeavstrijska vlada. Po njenem nasvetu je bila sestavljena posebna komisija, v katero je poslala mimo nasprotujočih si strank svoje zastopnike tudi vlada. Po dolgotrajnih pogajanjih, v katerih so bili loški zastopniki izredno tankovestni, je prišlo naposled do sporazuma, na podlagi katerega je reverz zamenjala tako imenovana *transakcija*. Na novo izvoljenega mestnega sodnika je sicer še vedno potrjeval loški oskrbnik, ki je pa smel potrditev odkloniti le na temelju res pomembnih vzrokov. Poudarjeno je bilo, da pripada prva instanca mestnemu sodniku. S transakcijo je bila oskrbniku izvita iz rok pravica, da je lahko po mili volji klical meščane na grad, kar je doslej resno ogrožalo Škofji Loki sicer priznано prvo instanco. Nič več ni bila poudarjena zahteva, da se meščani ne smejo obračati na kroge zunaj organov loškega gospostva. Predvsem pa je bilo važno, da je izvajanje pogodbe ščitil cesarjev pečat. Če je dotlej mestni sodnik moral priseči škofu kot zemljiškemu gosposdu, ga je odslej vezala prisega še do deželnega kneza, s čimer so se zemljiškemu gospostvu tudi v tem pogledu zožile stare pravice.⁴⁸⁷

III. LOŠKO GOSPOSTVO OD TRIDESETIH LET 17. STOLETJA DO VELIKIH REFORM V 18. STOLETJU

1. Uprava loškega gospostva

Hudo krizo, ki je v 16. stol. tako nevarno zamajala freisinško oblast nad loškim gospostvom, je freisinška škofija končno srečno prestala. Odsej vojne vihre niso več neposredno ogrožale loškega ozemlja, uporniška gibanja so izgubila na svoji udarnosti, zagrizeni verski boji so povsem prenehali. Tako so odpadle najhujše, a še daleč ne vse preizkušnje, ki so grozile do temelja spremeniti odnose med zemljiškim gospodom in loškim prebivalstvom. Še naprej je bilo čutiti politiko deželnega kneza, da si načrtno prisvaja pravice, ki jih je dotlej nesporno užival deželskosodni zemljiški gospod, prav tako pa se je nadaljeval proces rahljanja same posesti znotraj nekdanj tako enotnega loškega gospostva. Navzlic takim nevarnostim in navzlic marsikaterim hudim preizkušnjam je freisinški škof po sili razmer moral prepuščati celotno upravo nad loškim gospostvom tujim ljudem, ki so skrbeli bolj za svoj blagor kot pa za uspešno reševanje gosposočinskih nalog.

Vodilni nameščeneц loškega gospostva je z združitvijo obeh temeljnih kompetenc, oskrbniške in kaščarske (gl. str. 173) svoj položaj utrdil v taki meri, da je daleč prevladoval nad vsemi drugimi gosposočinskimi uslužbenci. Njegov pomen naj bi prišel do izraza že v samem naslovu. Ne glede na Ferdinandovo resolucijo (gl. str. 171) se je sredi 17. stol. ustalil naslov: *loški glavar*, kar je priznal s posebno odredbo kranjski deželni glavar.¹ Pomen glavarja je poudarjalo tudi slovesno umeščanje na gradu, ki so mu prisostvovali protipisar in kaščar, dalje mestni sodnik s svetom in z drugimi uglednimi meščani, z župani in nekaterimi drugimi podložniki iz vsake župe. Ob tej priliki je glavar prevzel ključe, urbarje in druge gosposočinske knjige ter akte in pozval prisotne k pokorščini.²

Za ugledno in donosno mesto seveda ni manjkalo kandidatov. Freisinški škof je postavljaval glavarja do preklica; odpovedni rok, veljaven za obe strani, je bil polleten.³ Glavarja je škof le izjemno odstavljaval. Pač pa naletimo na primer, da se je v to kompetenco vmešal sam cesar. V letih 1684 do 1704 je bil na čelu gospostva Bavarec Janez Krištof Mandl baron pl. Deutlenhouen. Mandl je bil obtožen, češ da je govoril proti cesarju; zato je cesar zahteval od škofa, da Mandla pri priči odstavi in postavi na to mesto človeka, ki ima na Kranjskem posest. Čeprav je škof vzel Mandla v zaščito, je glavar moral odstopiti.⁴

Vsak novi glavar je moral položiti kavcijo (600—4000 gld.).⁵ Če je prejšnji glavar odstopil ali umrl, je bil novi dolžan dati dedičem določeno odpravnino. Tako se je Rudolf Ferdinand Halden 1727 obvezal, da bo dajal deset let po 800 gld., podobno je prevzel novi glavar 1752 obvezo, da bo dal predhodniku ob odhodu 1000 gld., nato pa še pet let po 200 gld.⁶ Ob glavarjevi smrti so zapečatili uradne prostore, za kar je tu

pa tam poskrbelo tudi deželno glavarstvo, ki se pa v samo inventarizacijo ni vmešavalo; to je opravila posebna komisija, ki jo je poslal v Škofjo Loko freisinški škof.⁷ Do nastopa novega glavarja je imela vdova po prejšnjem še določene pravice (npr. opremljati dekrete in pisma s pečatom).⁸

Dolžnosti in pravice loškega glavarja so bile določene s posebnim reverzom. Tako se je npr. novi glavar Rudolf Ferdinand Halden 1727 zavezal, da bo stanoval na gradu in skrbno pazil na pravice zemljiškega gospostva, vendar ni smel začenjati pravd brez pristanka zemljiškega gospoda. V važnih zadevah ni smel nič ukrepati brez protipisarja. Nikomur ni smel izdajati gosposočinskih tajnosti. Skrbno je moral nadzirati kaščarski urad in v redu voditi register dohodkov in izdatkov. Do podložnikov je moral biti korekten; brez vednosti škofa jih ni smel kaznovati s hujšimi kaznimi, vendar je moral paziti, da ni prišlo brez vzroka do večjih zaostankov pri dajatvah. Urbarščino je smel večati, kolikor je bilo to v skladu s pravicami, vendar je moral glede zviševanja gosposočinskih dohodkov prej opozoriti zemljiškega gospoda. Brez soglasja zemljiškega gospoda ni smel postavljati in odstavljati nižjih gosposočinskih uslužbencev. Brez posebnega dovoljenja ni smel nakupovati zase kmetij, njiv in desetin ne samo znotraj loškega gospostva, marveč tudi ob njegovih mejah (prim. str. 170). Enako ni smel dopuščati, da bi plemiči in deželani pridobivali posest na loškem ozemlju. Glavar se je moral odzvati pozivu in potovati na stroške zemljiškega gospostva v Freising. Prav tako je zemljiško gospostvo nosilo stroške za tri oklepne konje, ki jih je glavar moral vzdrževati. Spore med gospostvom in glavarjem so urejali komisarji, ki jih je imenovala vsaka stranka. Če je škof umrl, je bil glavar do nastopa novega škofa pokoren kapitlju.⁹

Točno odmerjeni *glavarjevi dohodki*, ki jih je dobival neposredno od gospostva, so bili nižji kot v začetku 17. stol. Letna plača je znašala 200 gld. ter 20 modijev pšenice, 26 rži in 60 ovsa; po pogodbi iz 1646 se omenja v tej zvezi še 14 starjev ajde (prim. str. 173—174). Razliko so spričo povečanja števila podložnikov nedvomno temeljito krili dohodki, ki so potekali iz drugih virov. Na račun tlake, ki bi jo sicer morali podložniki opravljati po en dan na leto, so mu dajali vnaprej določeno vsoto denarja.¹⁰ Mimo tega je glavarju pripadala majhna desetina in dajatev v jajcih (npr. 1646 nekako 1700 jajc), pa vrsta priložnostnih dajatev pri raznih taksah, dalje denarni prispevek namesto ovsa (habergeld: 20—24 gld.), mitninski prispevek namesto popra (pfeffergeld), četrtnina sodnih in polovica kaščarskih glob. Glavarju je pripadal grajski vrt, dalje seno z gosposočinskih travnikov, les za njegove potrebe (a ne za prodajo) in slama, ki so mu jo dajali bitenjski podložniki. Imel je tudi pravico do lova in ribolova.¹¹ — Sicer je imel razne reprezentančne stroške, kot prirejanje gostij raznim gostom ali dajanje podpor vojnim pregnancem, pogorelcem ipd.), vendar je take izredne izdatke skušal kriti s posebnimi dokladami, ki naj bi jih škof dajal v ta namen in bi jih glavar zase obračunaval.¹²

Insaj Iz reverza so razvidne glavarjeve kompetence, ki kažejo na to, da je bil odgovoren za celotno gosposčinsko poslovanje. Kot namestniku zemljiškega gospoda, ki je moral skrbeti predvsem za rentabilnost gospostva, mu je bila naložena zlasti dokončna odgovornost za vse denarno poslovanje, obenem so mu bile zaupane sodne kompetence, ki so pripadale loškemu deželnskosodnemu gospostvu.

Obračunavanje dohodkov in izdatkov je praviloma zajemalo čas od enega Jurjevega do drugega, kar je povzročalo določene težave, ker ob Jurjevem žito iz kašče večkrat še ni bilo odprodano.¹³ Ker je zemljiško gospostvo pobiralo tudi davke, ki jih je moralo odvajati dalje, je glavar polagal tudi te obračune. Da je pri denarnem poslovanju prišlo do mnogih nepravilnosti, dokazuje primer glavarja Wangnerekha. Ob glavarjevi smrti je preiskava dokazala, da je glavar npr. od pobrane izredne kontribucije za 1656 vnesel v register le dvotretjinsko vsoto in je tako ostalo v njegovem žepu 2598 gld. 45 krc. Razne izdatke je vpisoval po dvakrat v troškovnik. Iz obračuna je bilo razvidno, da bi morale biti v blagajni 6560 gld., našli so pa samo 1416 gld. gotovine. Da bi gospostvo krilo razliko, je zaplenilo glavarjevo premoženje na loškem ozemlju, a je še vedno ostalo 2274 gld. nepokritih. To vsoto je gospostvo skušalo kriti z deležem pri Wangnerekhovi posesti na Koroškem pri Poreču.¹⁴

Sodne kompetence je na loškem ozemlju deželni knez zemljiškemu gospodu še nadalje krtil. Okoli 1670 je namreč izšel patent, po katerem loški glavar ni imel več pravice, da bi ponovno uvedel proceduro (restitutio in integrum; ad nouiter agendum vel audiendum). Ta pravica je bila namreč pridržana deželnemu knezu in se je bilo treba odslej glede takih postopkov obračati na deželno glavarstvo.¹⁵

olob Sicer je ostalo v bistvu pri starem sodnem postopku. Če je šlo za postopek proti osebi, ki je zagrešila zločin zunaj mestnega pomerija, je loški glavar še naprej pritegoval k zasliševanju tudi posamezne odličnejše meščane. Malefični protokol je pisal mestni pisar, hranil ga je pa mestni sodnik. Če so se zasliševalci sporazumeli za torturo, so poklicali iz Ljubljane rablja, ki je opravil mučenje. Sama obsodba je bila po tretjem zasliševanju seveda prepuščena krvnemu sodniku. — Če je šlo za kriminalno dejanje znotraj mestnega pomerija, naj bi imel mestni sodnik pravico, da je zločinca trikrat zaslišal in ga nato predal na grad.¹⁶ Pri tem je prišlo večkrat do sporov z mestom. V posameznih primerih namreč ni bilo jasno, ali gre za kriminal ali za prestop, ki je sodil v kompetenco mestnega sodnika. Spor se je tu pa tam tako zaostрил, da je dal glavar mestnega sodnika celo zapreti (npr. 1644).¹⁷

Na gradu je bilo več zaporov. Iz 1676 je ohranjeno sporočilo, da je bila ječa v stolpu, ki se je imenoval kapela (gl. str. 159). Pod oltarjem je bil prostor, kamor je vodila skozi mrežo visoka lestev; ta prostor so uporabljali za zapor.¹⁸ Leta 1634 se omenjajo zapori v zadnjem (okroglem) stolpu, kjer je bila nameščena tudi tezalnica.¹⁹ Vir iz 1722 govori o štirih zaporih v grajskem pritličju in v podzemlju.²⁰ Prostori so bili v zelo slabem stanju. Podstrešni tramovi na zadnjem stolpu so bili npr. 1634

tako slabi, da bi jih večji sneg utegnil porušiti.²¹ Niso bili osamljeni primeri, da se je zapornikom posrečilo iz slabo zavarovanih zaporov pobegniti. Za jetnike je bilo v zimskem času tako slabo poskrbljeno, da sta npr. nekemu na smrt obsojenemu jetniku zmrznili obe nogi in so ga morali na morišče odpremiti na konju. Spričo takega stanja je škof odobril glavarjev predlog, da zgradi v zadnjem grajskem stolpu štiri zimske in štiri poletne ječe, kjer bi bili jetniki dobro zavarovani.²²

Iz obravnavanega obdobja je ohranjenih precej podatkov glede posameznih obravnav. Pred sodiščem so se znašli mimo ubijalcev in morilcev ter detomoriik tudi tatovi, zakonolomci in čarovnice. Zasliševanje je vodil loški glavar, med prisedniki pa srečavamo meščane, predvsem mestnega sodnika in posamezne svetovalce, kaščarja, starološkega graščaka ipd. Zasliševanje je večkrat spremljala tortura, ki jo je opravljal rabelj iz Ljubljane s svojim hlapcem, nad posamezniki tudi dvakrat istega dne.²³ Samo sodno obravnavo je vodil krvni sodnik iz Ljubljane ob prisotnosti določenega števila prisednikov; ta je izrekel sodbo.

Hujše delikte (ubijalstvo, detomor, tatvine, tudi primer čarovništva)²⁴ so kaznovali s smrtjo. Smrtne obsodbe (obglavljenje, obešanje) je izvrševal rabelj iz Ljubljane na prostoru, ki z imenom spominja na krvavo rihto (Krvavo znamenje, Gavžnik). Smrtne obsodbe sicer niso bile nekaj izjemnega, vendar se je 1722 gospostvo našlo v zadregi, ko je bilo na procesu hkrati šest obdolžencev, izmed katerih so dva zaradi mladosti oprostili, a ju za vedno izgnali z ozemlja loškega gospostva, eden je bil obsojen na obglavljenje, trije pa na obešanje. Tedaj je glavar poročal škofu, da so se vislice pred mnogimi leti podrle, a da bi morali glede na deželni patent postaviti nove, in to na vzvišenem prostoru. Po glavarjevih besedah ni bilo moč dobiti obrtnikov in dninarjev za tako delo niti za trikratno plačilo.²⁵

Gospostvo je imelo s temi procesi zelo občutne stroške. Plačati je bilo treba krvnega sodnika, sodnega pisarja kot namestnika tožilca, nju-nega slugo, rablja, ki je včasih pripeljal s seboj tudi ženo ali hčer,²⁶ rabljevega hlapca, stražnike, ki so spravili obsojenca na morišče, duhovnika, grobarja ipd. Stroški so tu pa tam dosegali skoraj vsoto 100 gld.,²⁷ večji proces 1681 je gospostvo veljal celo 176 gld.²⁸

Glavarju je bil v pomoč pisar (amtschreiber),²⁹ ki ga je moral glavar sam vzdrževati; za njegovo plačo in prehrano naj bi 1723 izdal čez 222 gld.³⁰ Pisar je moral med drugim skrbeti za grajsko registraturo. V letih 1721—1722 je bil na gradu zgrajen obokan prostor za registraturo.³¹ Iz seznama leta 1668 je razvidno, da je registratura obsegala naslednje rubrike: Dovje, kaščar in žitne zadeve, davki, izredne kontribucije, freisinški ukazi in odgovori, loške mestne in gosposčinske obravnave, desetine, gozdovi in pašniki, zadeve raznih strank, ribolov, Goričane in loško gospostvo, duhovščina, mitnina in podeželska trgovina, grofija Gorje, Kranj, pojezde in deželskosodne meje, osebno prisostvovanje.³² Po glavarjevem mnenju so bile rubrike tako splošne in pomešane v taki meri, da je bilo težko kaj najti; zato je dal register urediti in oštevilčiti.³³

do Mimo glavarja je bil v loškem gospodstvu najvažnejši nameščeneц protipisar, ki je v glavarjevi odsotnosti vodil gospodstvo (npr. 1719)³⁴ in ga je moral glavar pritegovati pri reševanju važnih gosposčinskih vprašanj (gl. str. 256). Protipisarja so še naprej vezale stare dolžnosti (gl. str. 172), med katerimi so bile zlasti vidne denarne zadeve, tako pri depozitih, cerkvah, gradnjah cest, inventurah, mestnem denarnem poslovanju ipd. Njegove službene dolžnosti so posebno narasle spričo spremenjenih odnosov med gospodstvom in deželo. Mnogo opravka so mu dajali rekruti in vojaštvo, ki ga je pogosto vodila pot čez loško gospodstvo.³⁵ Ker je imel protipisar dosti stika s podložniki, je gospodstvo želelo imeti na tem mestu človeka z znanjem slovenskega jezika.³⁶ Izjemoma naletimo na primer, da je gospodstvo prepustilo to odgovorno službo za mesec dni vdovi po protipisarju, ki je ostala sama s petimi otroki.³⁷

Po podatkih iz 1649 je znašala plača protipisarja 30 gld., 12 modijev pšenice v vrednosti 48 gld., 12 rži (36 gld.) in 22 ovsa (30 gld.). Mimo tega mu je pripadala osmina glob, kar je neslo okrog 50 gld., dalje pleča, kokoši (2 gld.) in jajca (2 gld. 20 krc.), nekaj sena in na Selškem enkratna tlaka letno s štirimi tovornimi konji, medtem ko so se na Poljanskem enaki tlaki podložniki upirali.³⁸ Pač pa je protipisar moral vzdrževati enega oklepnega konja.³⁹

Protipisarjevo delovno mesto je bilo sicer na gradu, vendar je kazno, da je že proti sredi 17. stol. raje uradoval v mestu; v memorialu iz 1646 namreč sodi glavar, da bi moral biti protipisar na gradu — če že ne vsak dan — vsaj trikrat na teden (ponedeljek, sredo, petek).⁴⁰ Kasneje je vsekakor uradoval na gradu vse do 1736, ko je gospodstvo kupilo v Škofji Loki dvonadstropno hišo na Placu poleg mestnega komun, ki jo je preuredilo za protipisarjevo uradno poslopje (kanzleihaus).⁴¹

Kot z glavarji gospodstvo tudi s protipisarji ni imelo vedno sreče. Tako so škofovi odposlanci 1659 tožili, da protipisar slabo opravlja svoj posel. Njegova registratura je bila v neredu. Gledal je predvsem na svojo korist, kar dokazuje tudi primer, da je v kratkih letih službovanja nakupil za 6000 gld. desetini in zemljišč.⁴² Težave je imelo gospodstvo tudi 1736; takratni protipisar je hotel z intrigami spodnesti tla glavarju in sam prevzeti gospodstvo v najem, pri podložnikih je bil pa tako osovražen, da so plačali za mašo, ki naj bi pospešila njegovo smrt.⁴³

Kot glavar je imel tudi protipisar svojega pisarja, ki mu je pomagal pri tehničnih opravilih.⁴⁴

Med pomembnejše nameščence se je uvrščal tudi kaščar (kastenprobst, kastenverwalter), čigar pristojnosti so pa bile močno omejene (gl. str. 174). Navzlic temu je bil kaščar toliko pomemben, da je nadošče protipisarja ob njegovi odsotnosti in da ga je gospodstvo pritegovalo k zaslišanjem, zlasti v primerih, ko je šlo za občutljivejše zadeve in ni kazalo tajnosti razkrivati pred tujimi osebami.⁴⁵ Glavno njegovo opravilo se je pa tikalo kašče, kjer so mu bili zaupani predvsem tehnični posli. Ker je imel kaščar opravka s podložniki, je bilo zaželeno,

da je obvladal slovenščino. Zaradi poslovanja z denarjem je moral ob nastopu položiti določeno kavcijo (1657, 1664 po 600 gld.).⁴⁶ Včasih je kaščar opravljal hkrati tudi posle *vinskega mojstra* (weinprobst).⁴⁷

V loškem gospostvu sta bili tedaj dve kašči, manjša na Taboru v Poljanah (1670), osrednja pa v Škofji Loki na Lontrku. Kaščar je sprejemal dajatveno in desetinsko žito, ga meril in pri tem pazil, da je bilo žito očiščeno, v nasprotnem primeru je oddajo zavrnil (npr. 1687).⁴⁸ Zalog gospostvo glede na riziko pri prodaji ni delalo. Ceno žita in čas prodaje, ki je bil odvisen od letine, je določal glavar sporazumno z zemljiškim gospodom. Če je žito dobro uspelo, so s prodajo prej začeli, ker so se bali, da bo cena padla; nasprotno se spričo hude zime v upanju na višje cene s prodajo ni mudilo. Prav tako so kaščo prej odprli, kadar je bilo med ljudmi malo denarja; zaostankarji so morali namreč poravnati dolg ob prvem izklicu.⁴⁹ Prodaja se je včasih zavlekla prav do poletja.⁵⁰

Ker je kaščar odgovarjal za zalogo, mu je glavar seveda zaupal duplikat ključa od kašče, vendar je imel nad kaščarjem stalno nadzorstvo. Kaščar je vodil posebno kaščarsko knjigo, kamor je vpisoval izkupiček za prodano žito in dohodke od glob, ki so bile podložnikom naložene v zvezi s prestopki pri oddaji. Prevzeti denar je moral kaščar sproti vsakih 14 dni odvajati glavarju.⁵¹ Tu pa tam je imel kaščar pri sebi tudi urbarje in razne akte, ki so pa morali biti praviloma shranjeni v grajski registraturi.⁵²

Kaščarjevi redni dohodki so bili dokaj skromni. Na račun plače je prejel ok. 1652 komaj 7 gld. 45 krc., razen tega mu je tedaj pripadalo še 7 modijev ovsu v vrednosti 10 gld. in 2 modija rži (6 gld.); leta 1655 je bilo dodanih še 1 modij pšenice, 2 modija rži in 3 modiji ovsu. Računajoč še dohodke od 4 hub v Crngrobu, dalje nekatere desetine pa seno ipd. so znašali tedaj njegovi skupni letni prejemki nekako 93 gld. 25 krc.⁵³ Sam glavar je bil mnenja, da oženjen kaščar s temi dohodki težko shaja. Navzlic pičlim dohodkom kandidatov za kaščarsko mesto ni manjkalo. Za to službo so se potegovali predvsem gosposki pisarji.⁵⁴ Kaščar si je več ali manj znal pomagati s stranskimi dohodki. Podložniki so mu radi kaj stisnili, samo da so pri kašči dobro opravili.⁵⁵ Iz 1677 poteka pritožba, da je kaščar prodajal razen činžnega žita tudi drugo zrno, kar je šlo očitno tudi v njegovo korist.⁵⁶ Podjetnejši kaščarji so se ukvarjali tudi s trgovanjem (platno, žebli).⁵⁷

Kaščarju so pomagali štirje *petarji* iz bitenjske župe (pieter oder castenknecht, prim. str. 174). Od Jakobovega do božiča so morali biti dnevno v kašči, kjer so prenašali vreče, stresali žito in ga merili. Po božiču so delali v kašči le trikrat tedensko; en dan so žito mešali, da se ni pokvarilo, dva dni so ga pa merili in ga prodajali. Gospostvo se jim je oddolžilo s skromnim deputatom; dobili so le po 2 starja žita in 1 star ajde (1677); na prošnjo jim je bil deputat 1683 za dobo štirih let dvignjen za 2 starja rži.⁵⁸

Položaj drugih nižjih nameščencev se v obravnavanem razdobju ni ločil od tistega v 16. stol. (gl. str. 174 sl.), le število *podeželskih sodnikov* (gl. str. 364) se je samo prehodno dvignilo od dveh na tri (1630).⁵⁹

Vodilno nameščenstvo v mnogih primerih ni moglo uspešno reševati trenj, do katerih je prihajalo spričo različnih interesov zemljiškega gospostva in družbenih slojev znotraj meja deželskosodnega gospostva. Stranke so se pogosto zapletale v pravdanje, s katerimi so se ukvarjale deželne instance v Ljubljani, pa tudi v Gradcu. Pravidanja so bila tako pogosta, da je gospostvo vodilo v ta namen posebno knjigo.⁶⁰ Ker glavar sam temu delu ni bil več kos, je gospostvo najemalo svoje stalne *odvetnike*, ki jim je dajalo redno plačo v denarju in naturalijah (50 gld., 12 starjev in 2 mernika pšenice in prav toliko rži).⁶¹ Mimo odvetnikov je gospostvo najemalo tudi *solicitatorje*, ki so pred višjimi sodišči nastopali kot pomočniki odvetnikov.⁶² Solicitator je prejemal letno 18 gld. plače mimo 2 starjev pšenice in prav toliko rži.⁶³

Spričo mnogih pravn, katerih izid je bil večkrat zelo problematičen, gospostvo ni varčevalo z darili, pri katerih je šlo v resnici za obsežno in načrtno *podkupovanje*. Na ta način je zemljiški gospod pridobival na svojo stran ne samo odgovorne deželne faktorje, marveč celo cesarjevo okolico na Dunaju. Zemljiški gospod zlasti ni pozabil na deželnega glavarja in deželnega upravitelja. Le-tema je ob imenovanju pošiljal poleg čestitk dragocena darila, kot srebrn jedilni pribor, svečnike, lavorje ipd. Če v deželi takih dragocenosti ni bilo mogoče nabaviti, so jih kupovali v Münchnu ali Augsburgu. Kako je bilo podkupovanje na Kranjskem razširjeno, kaže podatek iz 1735, po katerem je loški glavar zaupno zvedel, da ima deželni glavar najrazličnejših srebrnih daril že preveč, pač pa bi ga razveselila porcelanska posoda, ki bi jo bilo treba nabaviti zunaj dežele. Taka darila so veljala na stotine goldinarjev. Med najdragocenejša spada pač kristalna vaza, ki jo je loško gospostvo poklonilo deželnemu glavarju ob robotni pravdi in je veljala 1100 gld.⁶⁴

Upravljanje tako oddaljenega gospostva je bilo seveda iz Freisinga težko podrobneje nadzirati. Za redno povezavo med Škofjo Loko in Freisingom so še naprej skrbeli *odposlanci*, ki jih je škof leto za letom pošiljal v Škofjo Loko, kjer so prevzemali obračune in poslušali razne pritožbe. Tu pa tam je prišel na loška tla tudi sam freisingški škof (gl. str. 44). Odposlancem, še v večji meri pa škofu, so v Škofji Loki priredili slavnostni sprejem. Poročilo iz 1659 navaja, da so odposlancem skoraj do Kranja prišli naproti protipisar, kaščar in starološki graščak Janez Papler. Zunaj loških mestnih vrat je odposlance pozdravil loški odvetnik ob prisotnosti mestnega sveta in 12 mušketirjev v rdečih suknjičih, ki so odposlance spremljali na grad. Praviloma bi moralo mestno predstavništvo pri mestnih vratih ponuditi odposlancem mestne ključe, kar je bilo nadoknadeno šele naslednji dan z opravičilom, da je bil prihod odposlance prepozno javljen.⁶⁵ — Še slovesneje je bil 1698 pričakan škof Janez Frančišek. Daleč zunaj mesta so mu prišli naproti loški plemiči in 11—12 vazalov s sluzinčadjo. Pri mestnih vratih je škofa

Sl. 76. Območje
selških vrat

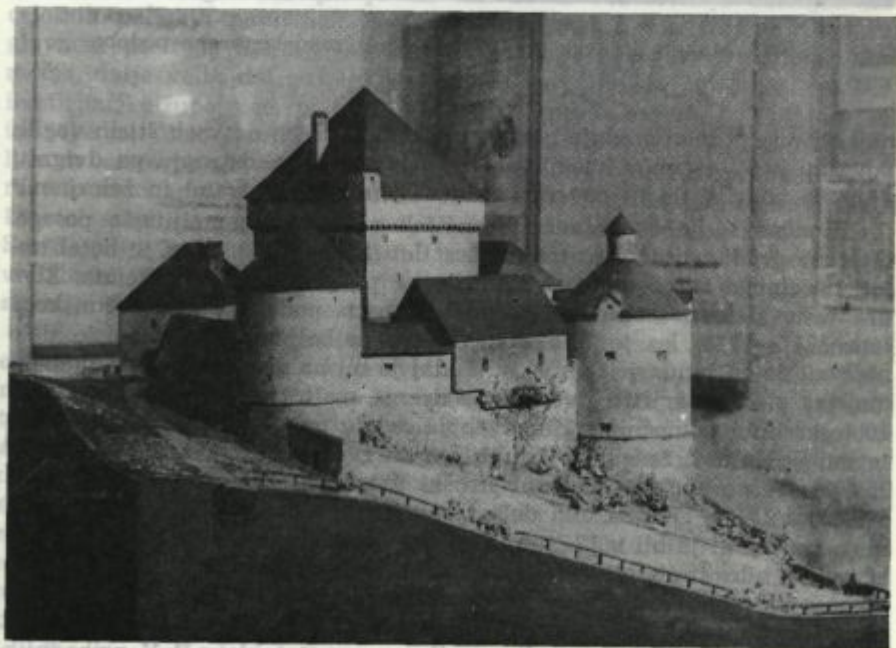
pozdravil mestni sodnik v latinščini in mu ob prisotnosti mestnega sveta izročil na srebrnem pladnju ključe mestnih vrat. Na Placu je škofa pričakalo meščanstvo, med katerimi je bilo kakih sto oboroženih mož. Med streljanjem topov na gradu in pokanjem pušk v mestu se je škof s številnim spremstvom v vozu pripeljal na grad, kjer je ostal več dni.⁶⁶

Prav ta sprejem je povzročil slabo voljo pri deželnem knezu, ki se je čutil ogroženega v svojih kompetencah. Še istega leta je prišlo iz Gradca vprašanje na loškega glavarja Mandla in tudi na mestno upravo, s kakšno slovesnostjo so sprejeli loški meščani in podložniki škofa. Vprašanje še 1704 ni bilo razčiščeno. Tedaj je notranjeavstrijska vlada poslala v Škofjo Loko posebno komisijo, ki se je zanimala za ceremonije. Zaslišane priče so komisijo potolažile z izjavo, da škofovo spremstvo ni nosilo nad škofom baldahina (traghimmel), marveč le preprosto nebo (ombrell). Komisija je hotela tudi pojasniti, kako je potekala zaprisega podložnikov na gradu, in je poklicala predse mestnega sodnika, nekaj svetovalcev in nekatere župane. Navzoči so odposlancem zatrdili, da so podložniki prisegli škofu le kot zemljiškemu gospodu in da s tem aktom niso bile ogrožene deželnoknežje pravice.⁶⁷

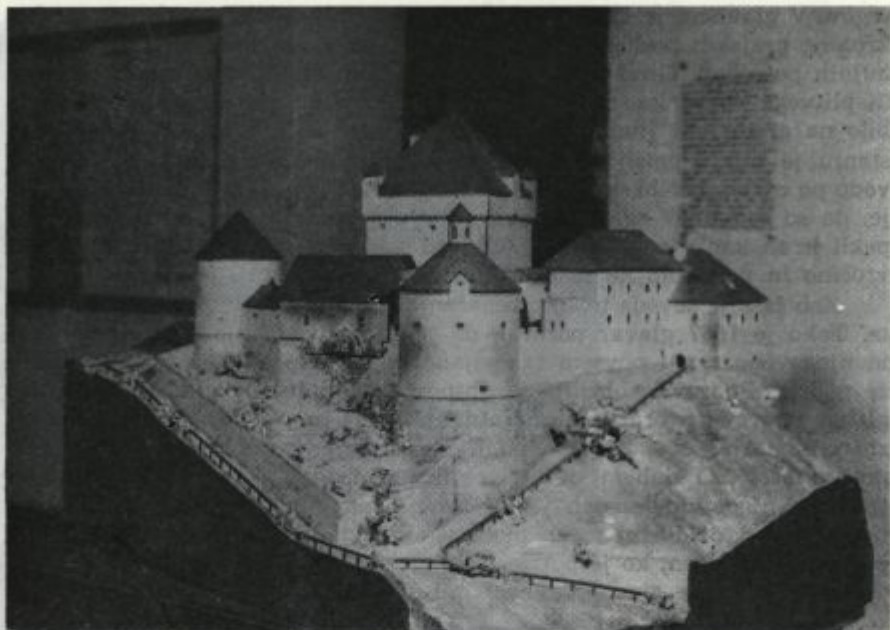
Ob bivanju na gradu se je škof Janez Frančišek lahko osebno prepričal, v kakšnem slabem stanju je bilo grajsko poslopje. Medtem ko je bil grad v letih po potresu 1511 deležen ne samo temeljite obnove, marveč je takrat zrasel ondi celo nov obrambni stolp (gl. str. 158), ni namreč prišlo v naslednjih desetletjih do nikakih večjih gradbenih po-

segov. V glavnem je šlo le za nujna vzdrževalna dela, kot kritje strehe, krpanje grajskih poslopij in obzidja ipd. Varčevalo se je celo pri najbolj nujnih potrebah. Grad je bil npr. tako slabo oskrbljen z vodo iz ozkega in plitvega vodnjaka, da so morali ob zadnjem kmetsem uporu, ko je bilo na gradu več ljudi, vodo nositi na glavi iz mesta. Navzlic takemu stanju je bila komisija 1583 mnenja, da ni potrebno speljati na grad vodo po ceveh, ker bi polaganje cevi zahtevalo preveč sredstev.⁶⁸ Značilno je, da so šele 1557 zgradili pekarno v posebni sobi, medtem ko so prej pekli kruh kar v oskrbnikovi sobi, od koder so se morali umikati pred vročino in nemirom ne le oskrbnik, marveč tudi gostje.⁶⁹

Zob časa je seveda temeljito načenjal slabo vzdrževane grajske objekte. Tako je 1667 glavar poročal, da je grajsko obzidje proti samostanu in njegovemu vrtu povsem razmajano in se je pod veliko grajsko sobo že podrlo. Popravilo obzidja je gospostvo veljalo 400 gld. Leta 1673 je glavar napravil proračun za najnujnejša dela pri spodnji grajski dvorani zraven knežje sobe, pri konjskem hlevu in prepereli ograji ob grajski poti v mesto. O slabem stanju grajskega obzidja je poročal glavar tudi 1683; po njegovih besedah je bil zid na mnogih mestih zelo načet, dotrajan je bil pridvižni most, okna v obzidju so bila razbita. Položaj je postal kar kritičen, ko je potres 1691 na mnogih mestih razmajal grajsko poslopje. Tedaj je glavar poklical iz Ljubljane stavbenika, ki je svetoval

Sl. 77. Maketa loškega gradu iz 17. stol., rekonstruirana podoba

Sl. 78. Maketa loškega gradu iz 17. stol., rekonstruirana podoba

najbolj nujna dela; srednje nadstropje bi bilo treba na vseh štirih voglih povezati z železjem, v knežji sobi in v zgornjem nadstropju pa dvigniti z opeko pokrita tla in povezati zidove s hrastovimi trami in železjem.⁷⁰

Končno se je škof Janez Frančišek odločil za temeljitejše posege. Obsežna *gradbena dela* so trajala šest let (1716—1722). Škof je hotel najeti deželnega stavbenika, za nadzornika pa grajskega beneficiata. Živo gradbeno dejavnost ponazarja med drugim podatek iz obračunskega leta 1717—1718, ko je bilo obnavljanje najbolj razgibano in je delo počivalo le od januarja do marca. Tedaj je bil na gradu zaposlen zidarski mojster z 31 zidarji in dvema mešalcema malte ter tesarski mojster z 10 tesarskimi pomočniki. Mimo teh je delalo tod 24 dninarjev, med katerimi je bilo 7 žensk. Iz Ljubljane so zvozili 28.900 kosov zidne in 15.000 strešne opeke. Gradbeni stroški v tem letu so znašali 4598 gld.⁷¹ V sezoni 1719—1720 so bila dela usmerjena predvsem v območje severnega trakta, ki je bil v 17. stol. nizek in neenoten.⁷² V smeri proti samostanu je bilo staro obzidje tako razmajano, da je težko padajoče kamenje nevarno ogrožalo življenje na samostanskem vrtu. Obzidje so temeljito popravili in ga utrdili s škarpami. Star hodnik pri ondotnem poslopju so zrušili in povezali z gradbo z novo pozidavo.⁷³ V prihodnjih dveh letih so se lotili osrednjega vzhodnega trakta, ki so ga povsem

prezidali. Iz Ljubljane so med drugim pripeljali 13.000 svodne opeke, s katero so obokali ondodne prostore, namenjene registraturi (gl. str. 258). Celoten trakt so povezali z železjem in ga dvignili v enotno višino s skupnim podstrešjem.⁷⁴ Grad je dobil nov videz, ki ga je obdržal dolga desetletja.

2. Razvoj kmetijstva

Močna razvejanost uprave loškega gospostva je bila pogojena v veliki meri z rastočimi nalogami, ki so bile povezane med drugim tudi z odnosom do številnega kmetijskega prebivalstva, od koder je gospostvo črpalo glavni vir dohodkov. Dober vpogled v razvoj kmetijstva do srede 18. stol. dajejo davčne napovedi v zvezi s formiranjem terezijanskega katastra; na njih sloni celotno poglavje, kolikor ne citiramo drugače.⁷⁵

a) *Poljedelstvo*. Če so nam viri za prejšnjo dobo omogočali dober vpogled v vrsto posevkov in v določeni meri tudi njihovo medsebojno količinsko razmerje, moremo iz citiranega vira sklepati tudi marsikaj glede samega *obdelovalnega načina*. Po loškem ozemlju je bilo sredi 18. stol. močno razvito kolobarjenje s praho, tj. obdelovalni način, po katerem so kmetje obdelovali le del polja in pri tem menjavali vrsto posevkov (kolobarjenje), medtem ko so drug del polja puščali neobdelan (praha). V mnogih naseljih je bil tak način obdelovanja običajen na celotnih poljskih površinah. V to vrsto je sodila vsa soriška župa, v glavnem pa tudi ozemlje hlevnovrškega in osliškega rovtarskega območja, dalje velik del naselij po žirovski in poljanski župi, del koroške in stirniške župe, sicer pa še tu pa tam posamezna naselja po Poljanskem in Selškem. Zelo številna so pa bila naselja, kjer so del polja obdelali leto za letom po sistemu kolobarjenja, medtem ko je bilo v drugem delu razvito kolobarjenje s praho. Niso pa bila osamljena naselja, kjer sredi 18. stol. sploh niso več puščali polja v prahi. Sem je sodilo skoraj v celoti Sorško polje (z izjemo pri Sv. Duhu, v Prašah in na Jami ter deloma tudi v Žabnici in na Gostecem) in besniško ozemlje ter večji del naselij po strniški župi in le posamezna naselja po Poljanskem in Selškem.

Seveda tudi kolobarjenje s praho ni bilo po vsem loškem ozemlju enako urejeno. Po ravninskem svetu je polje počivalo 2—3 leta; v tem razdobju so ondi pasli živino. Na hribovitih območjih pa je bilo razvito tudi pravicato ledinsko (prašno) poljedelstvo, kjer je ležalo polje v prahi zdržema tudi po 4—6 let; na takih tleh je rasla predvsem divja kislja detelja, ki so jo popasli, obenem se je pa zaraščalo tudi grmičevje, ki so ga po teh letih s koreninami izruvali in požgali ter zemljo na tak način pognojili s pepelom.⁷⁶ V Dragobačku v Selški dolini naletimo celo na primer, da so zemljo obdelovali v 15 letnem ciklu, v katerem so vsako njivo samo enkrat obdelali; tod je šlo torej še sredi 18. stol. za pravicato požigalništvo.

V največjem delu loškega ozemlja so *sejali* izključno le enkrat na leto. Le po eno setev je premoglo celotno ozemlje soriške, davške in

hlevnovrške župe; v to skupino je spadala tudi večina žirovske, hotaveljske in javorske ter velik del poljanske, koroške in selške župe. Naletimo celo na primere, da v neugodnih, visokih in slani izpostavljenih legah včasih celo žito ni dozorelo. Nasprotno pa so v nekaterih teh območjih v primeru zgodnje letine sejali tudi dvakrat letno. V ugodnejših legah, predvsem po Sorškem polju, pa tudi v posameznih predelih obeh dolin, pa so leto za letom poznali tudi setev na strniščnih tleh. Marsikje je na Sorškem polju, enako pa tudi po ozemlju poljšiške župe ter ponekod na sosednjem Selškem, drugi posevek zajel čez polovico vsega obdelanega polja. Druga setev je zajemala v večji meri z ržjo posejane površine, medtem ko je pšenica ponekod prepozno dozorela (npr. v Pševem). Pri enkratni setvi so gojili tako ozimno kot jaro žito; v mnogih predelih tako na Sorškem polju kot v hribovitem svetu je ozimna prevladovala nad jarim žitom. Kot drugi posevek je prišla od žit v poštevek izključno le ajda.

Višina pridelka je označena v citiranih virih samo pri pšenici ter rži in to v poprečku. Podatke je treba seveda vzeti z veliko rezervo, ker moramo upoštevati, da je hotelo zemljiško gospostvo prikazati deželi čim manjši dohodek. Upoštevajoč posevke, naj bi žetev vrgla v največ primerih 2- do 3-kratno setev; prav izjemen primer je naveden pri hribovitih Vinharjih, kjer se je količnik dvignil na 4. Navedba se prav nič ne sklada s sodobnimi podatki, ki kažejo, da je setev na Sorškem polju vrgla 5,5-kratno množino posevkov (gl. str. 386). Upoštevanja vreden je podatek pri nekaterih naseljih na Sorškem polju; po njem je bil pridelek dosti višji na starih, prvotno kultiviranih njivah, medtem ko je na kasneje pridobljenem obdelovalnem svetu v nekaterih letih žetev vrgla komaj količino posevkov.

Med žiti je na splošno povsem prevladoval oves. V posameznih župah je po količini daleč nadkrilil vse druge posevke skupaj (npr. na celotnem rovtarskem davškem in osliškem ozemlju, pa tudi po vsej hlevnovrški in soriški župi). Vodilen je bil v večini naselij v žirovski, hotaveljski, poljanski, javorski in koroški župi, pa tudi v hribovitem svetu selške in stirpniške župe. Močno je pa oves zaostajal za drugimi posevki predvsem po celotnem Sorškem polju, pa tudi v dolinskem svetu na Poljanskem in Selškem, zlasti po ozemlju brojske in selške župe, pa tudi na besniških tleh.

Rž in pšenico so gojili tako rekoč povsod, vendar v primeri z ovсом na večjem delu loškega ozemlja v mnogo manjših količinah. Ni najti naselja, kjer ne bi sejali vsaj enega teh žit. V splošnem je zavzemala važnejše mesto rž, ker je prej dozorevala kot pšenica. Prav redko so bila posejana naselja, kjer je pšenica prevladovala nad ržjo, in to predvsem tam, kjer je šlo le za neznatne količine enega in drugega žita. Zanimiv primer srečamo v Sušju v hotaveljski župi; tam so gruntarji posejali več pšenice, kajžarji, ki so stanovali v višjih legah, pa več rži.

V podrobnostih predstavlja loško ozemlje glede kulture rži in pšenice zelo pestro sliko. Neznatne količine so pridelali predvsem na ozemlju,

...pšenice skupaj so ...
...obdobjem na Poljan-
...ko je bil v Davci na-
...po vsej dolini, nato-
...skem polju.
...To vam sorškim in
...in sicer niso bile lede-
...niso sejali. Kolkor so
...je po Sorškem polju
...mrežom po vaseh ko-
...arice in lava sjevali.
...A je se vada. A da so
...bi kot glavni sadinski
...arom (Dole v njevo-
...i kosovak je bila sja-
...e po vsem besniškem
...tupi, ter delu sorške
...mala na manj tretino
...pa je preseljena celo
...a je bila sja tudi na

Sl. 79. Vinharje

kjer je povsem prevladoval oves; na soriških tleh so gojili izključno le jaro žito. Niso bili osamljeni primeri, kjer pšenice sploh niso sejali (npr. v Goropekah, kjer je bilo zaslediti isti pojav tudi 1630, gl. str. 203, pa v sosednjem Logu in Martinj vrhu, dalje v Krnicah in Robidnici v hotaveljski, v Bezovnici in na kmetiji Krajc v strmiški, pa v Smoldnem v stirniški župi). Podobno niso gojili rži v Lučnah in Dolgih njivah v poljanski, pa v Domačejku in Jelovici v javorski župi. Ponekod so sejali samo soržico, mešanico pšenice in rži (npr. v vrsti naselij v žirovski ter tu pa tam v hotaveljski in poljanski župi). — Zelo važno mesto pa je pripadalo rži in pšenici po Sorškem polju; tod ne najdemo naselja, kjer ne bi bilo eno in drugo teh žit prevladovalo nad vsemi drugimi posevki, toda rž v večji meri kot pšenica. Važno mesto sta pa zavzemali rž in pšenica tudi na dolinskih tleh po Poljanskem in Selškem ter po besniškem ozemlju.

Glede ječmena je opaziti znatne spremembe po 1630 (gl. str. 203 sl.). Sredi 18. stol. ni bilo naselja, kjer ječmena sploh ne bi gojili, vendar mu

ni nikjer pripadalo vodilno mesto. Več kot rži in pšenice skupaj so ga gojili samo po vsem soriškem ozemlju vključno s Podlonkom, na Poljanskem pa samo v naseljih pod Blegošem, medtem ko je bil v Davči nekako v ravnovesju. Neznatno so pa ječmen sejali po vsej osliški, hotaveljski in brojski župi, prav tako pa tudi po Sorškem polju.

Posevki *prosa* so zavzemali neznaten obseg. Po vsem soriškem in davškem ozemlju se proso sploh ne omenja, pa tudi sicer niso bile redke naselbine po Poljanskem in Selškem, kjer prosa niso sejali. Kolikor so ga gojili, je šlo le za neznatne posevke. Pač pa je po Sorškem polju proso v mnogih naseljih le malo zaostajalo za ječmenom, po vaseh godeške župe ga je celo nadkriljevalo.

Mimo omenjenih žit srečamo v citiranih virih le še *ajdo*. Ajdo so sejali na poljih z enkratno setvijo, gojili so jo pa tudi kot glavni strniščni posevek; tu pa tam so jo sejali kot mešanico z ječmenom (Dole v hlevnovrški, Malenski vrh v poljanski župi). Kot strniščni posevek je bila ajda močno razvita zlasti po vsem Sorškem polju, dalje po vsem besniškem ozemlju, po celotni rudenski, strmiški in brojski župi ter delu selške, stirpniške, koroške in poljanske župe. Tod je zajemala najmanj tretjino z ozimino posejanih površin, po ugodnejših legah pa je presegala celo polovico z ozimino obdelane zemlje. Pomembna pa je bila ajda tudi na

Sl. 80. Davča — Zaprvič v severozahodnem bregu Cimprovke

ozemlju z enkratno setvijo, tako predvsem po vsem hlevnovrškem in osliškem ozemlju, pa po delu Davče, kjer ji je pripadalo drugo mesto med žiti (za ovsom).

Lan je bil še vedno zelo razširjen. Ni najti naselja, kjer ga ne bi gojili, in to marsikje kar v izdatni količini. V Volaki (hotaveljska župa) je lan celo prednjačil. V vrsti naselij pa je zavzemał glede posevkov drugo mesto (za ovsom v desetih naseljih na Poljanskem, za ržjo v šestih vaseh na Selškem, kjer sta prednjačili predvsem Selca in Dolenja vas).

V vseh naseljih (edina izjema so Rantovše na Selškem) se omenjajo tudi stročnice. Medtem ko je šlo po Poljanskem in Selškem (z izjemo Dolenje vasi in Sorice) le za manjše količine, so stročnice po Sorškem polju (tako na Suhu, pri Sv. Duhu, v Žabnici in zlasti v Bitnju) zavzele zelo važno mesto.

b) Glede sadjarstva so povsem prevladovala naselja, kjer se ta gošpodarska panoga sploh ne omenja ali je bila povsem neznatna. Nasprotno pa je stari sloves ohranila Strmica na Selškem (gl. str. 205), kjer so vsi kmetje gojili sadovnjake, prav tako je bilo sadjarstvo razvito na Gorenji Savi in tako rekoč pri vseh kmetijah in deloma tudi pri kajžarjih na besniškem ozemlju. V večji meri so se ukvarjali s sadjarstvom

Sl. 81. Bukov vrh

Sl. 82. Rovt

po Stari Loki in Žabnici,⁷⁷ v Selcih in v niže ležečih naseljih po soriškem ozemlju, sicer so pa imeli tu pa tam sadovnjake le posamezniki. Iz virov ni razvidno, kakšno vrsto sadja so gojili.

c) Mimo poljedelstva je bila temeljna gospodarska panoga *živinoreja*, ki je bila še vedno močno navezana na pašo. V največji meri so podložniki pasli skupaj bodisi iz enega, bodisi iz več naselij, in to ne samo na pašnem svetu v ožjem smislu besede, marveč tudi po gozdovih — po skupnih pa tudi po razdeljenih — in seveda po travnikih in neposejanem polju v prahi in med njivami, kjer je bila paša seveda slaba. Ponekod po Sorškem polju so spričo pomanjkanja paše puščali njive v prahi tudi v primerih, kjer zemlja ni bila potrebna počitka (npr. na Jami, pri Sv. Duhu). V marsikaterem naselju so pasli posamezniki na svojih zemljiščih vsak zase, obenem pa so gonili živino tudi na skupno pašo; ponekod so pasli doma govedo, na skupni paši pa samo drobnico (npr. v Kladju in pri Okrogličanu na Poljanskem, pa v Dragobačku in Črnovcu na Selškem). V Rovtu na Selškem je bila paša 1630 urejena tako, da so dopoldne vaščani pasli skupaj, popoldne pa je bila paša v individualni posesti.⁷⁸ Povsem individualno so pasli po koroški in hlevnovrški župi, deloma pa tudi na rovtarskem ozemlju, zlasti po osliški župi.

Na okrepljeno hlevsko živinorejo kažejo posevki *detelje*, ki so jo gojili skoraj čez vse loško ozemlje; izjemo so predstavljala le nekatera naselja po žirovski in hotaveljski župi, del Davče in najvišji zaselki pod Ratitovcem (Zgornje Danje, Trojar in Torka), kjer *detelja* ni uspevala. Hlevskemu krmljenju je seveda še naprej služilo seno, ki so ga deloma sušili na visoko ležečih senožetih, od koder so ga ponekod trudoma na hrbtu prenašali na svoje domove (npr. na besniškem ozemlju).

Citirani viri navajajo za celotno loško gospostvo tudi številčne podatke za govedo, konje, drobnico in prašiče. Ker smo mogli podobne tabele za 1510 in 1630 sestaviti le za posamezne večje in manjše dele gospostva (gl. str. 132, 133, 209—213), so ti podatki tembolj dragoceni, zlasti še, ker so pri tem navedene pri goveji živini in prašičih tudi posamezne kategorije. Toda ti podatki vsebujejo hkrati tudi hude pomanjkljivosti. V njih namreč ni zajeta vsa živina že glede na kategorije (pritegnjeni so npr. samo vprežni konji). Še pomembnejša je pa nezanesljivost podatkov, saj točnejše navajanje števila živine ni bilo v interesu ne podložnikov ne zemljiškega gospoda. Računati je torej s tem, da je bilo številčno stanje dejansko dosti višje, kot ga prikazuje naša tabela.

Upoštevaajoč zgornje pripombe, je primerjava s stanjem iz 1630 močno problematična, vendarle daje določeno sliko (prim. str. 209 sl.). Če se naslonimo samo na številke, bi mogli sklepati, da se je število *govedi* občutneje dvignilo samo v Davči, kar je v zvezi z ondotnim rovtarskim življenjem, ki si je v tem razdobju utrjeval gospodarske temelje. Sicer je pa *govedoreja* životarila ali pa celo nazadovala, v celoti za kakih 7%. Na Sorškem polju je bila najbolj razvita po gadmarski župi, ki je zastajala samo za koroško in hlevnovrško, kjer je prišlo poprečno 9—10 glav *govedi* na domačijo. Koroška župa je močno prednjačila tudi glede gojenja *bikov*, ki so jih sicer v omembi vredni količini redili tudi na ozemlju poljanske in žirovske župe.

Ker so bili v statistiko 1754 pritegnjeni le *vprežni konji*, je primerjava s 1630 sploh izključena. Sledeč našim podatkom je bila *konjereja* pomembna samo v rudenski in selški župi in po besniškem ozemlju, kar je spravljeni v zvezo s fužinarstvom, predvsem pa na Sorškem polju, na katero je odpadla po naših podatkih skoraj tretjina vseh konj v mejah loškega gospostva. Glede na Valvasorjevo poročilo, da goje mnogo lepih konj po Stražišču, Bitnju, Žabnici in Pevnu, ki jih prodajajo v Italijo,⁷⁹ bi pričakovali v statistiki višja števila.

Ovčereja je po Poljanskem in Selškem neznatno napredovala, in to predvsem na rovtarskem ozemlju. Sicer je pa nihala, ponekod naraščala, drugod pojemala. Na Sorškem polju je bila razen v godeški župi povsem nepomembna, na besniškem ozemlju naj bi pa po naših podatkih ovac sploh ne gojili; tam se omenjajo od drobnice samo *koze*.

Kozjereja izkazuje nekaj prirastka po rovtarskem ozemlju, malenkostno še v javorski in rudenski župi, sicer je pa nazadovala po Poljanskem in Selškem na vsej črti in to po 1630 za kakih 45%. Nazadovanje je vsekakor v zvezi z bojem proti kozam, kar nakazuje tudi *deželni ukaz*

Zupa	Vprež- ni konji	Biki	Pitani voli	Voli	Krave	Teleta 2-3 letna
Bitenjska	105	8	147	211	576	334
Gadmarska	14	—	25	45	122	70
Godeška	14	2	73	125	199	151
Poljšiška	51	—	21	6	133	55
Brojska	3	—	31	70	141	105
Javorska	6	—	35	224	276	216
Koroška	—	64	53	283	216	263
Poljanska	24	30	71	259	431	308
Hotaveljska	2	—	29	130	371	283
Zirovska	4	36	22	414	498	565
Hlevnovrška	5	4	29	185	173	222
Osliška	—	8	27	116	232	205
Strmiška	10	1	49	111	183	224
Stirpniška	13	3	51	105	246	229
Selška	63	—	88	74	457	335
Rudenska	97	3	9	23	280	87
Soriška	5	—	21	78	244	122
Davška	—	—	—	62	200	161
Skupaj	416	159	801	2521	4978	3935

poljanskemu, zirovskemu in selškemu županu (1724), po katerem ne smejo podložniki goniti koz v gozdove.⁸⁰ Da je šlo pri tem večkrat na ostrino, kaže podatek iz 1728, po katerem je prišlo do krvavega pretepa med kmeti in cesarskim gozdnim varuhom, ki je na Plenšaku na Selškem zaplenil kože na paši.⁸¹ Na Sorškem polju koz tako rekoč ni najti.

Statistiko o prašičih najdemo prvič v citiranem viru. Prašiče so gojili širom po loškem gospostvu. Podatki so pa zelo sumljivi, saj bi po njih ne prišel poprečno na domačijo niti en prašič.

č) Uživanje gozdnih površin je doživljalo določene spremembe. Množile so se namreč vrste podložnikov, ki so jim povsem individualno pripadali gozdni kompleksi. V velikem delu loškega gospostva so kmetje — seveda po predhodni odobritvi zemljiškega gospoda — nadaljevali z delitvijo skupne zemlje. Delitev je močno spremenila posestne razmere; pri tem je šlo v glavnem za gozdove. Tako naletimo npr. na Poljanskem sredi 18. stol. na vrsto naselij, kjer so imeli podložniki gozdove v individualnem užitku. Na Sorškem polju sredi 18. stol. gozdov v skupnem užitku sploh ni bilo več. Skromne gozdne površine na žitородnem ozemlju so povzročile, da so imeli podložniki v nekaterih ondotnih naseljih svoje gozdne deleže močno odmaknjene od svojih bivališč (npr. prebivalcem v Prašah so pripadali deleži nad Bitnjem). Pomanjkanje gozdov je bilo tako občutno, da so ponekod (npr. na Jami, v Prašah, Gorenji vasi) zaradi oskrbovanja s steljo pustili celo na njivah rasti hrast (prim. str. 201).

Govedo skupaj	Ovce	Jagnjeta	Ovce skupaj	Koze	Svinje	Pitani prašiči	Prašiči skupaj
1276	30	—	30	6	—	118	118
262	—	—	—	—	—	31	31
550	194	48	242	—	—	63	63
215	—	—	—	74	—	34	34
347	178	70	248	17	—	40	40
771	615	200	815	134	18	72	90
879	772	224	996	271	62	81	143
1099	750	269	1019	94	50	113	163
813	489	201	690	211	—	74	74
1535	379	228	607	116	67	169	236
613	165	70	235	40	40	78	118
588	480	212	692	37	23	55	78
568	397	—	397	29	—	66	66
634	342	3	345	66	11	83	94
954	593	—	593	156	—	115	115
402	229	75	304	214	—	61	61
465	355	—	355	191	30	54	84
423	179	67	246	65	1	38	39
12.394	6147	1667	7814	1721	302	1345	1647

Ponekod upravičenci niso delili celotnih skupnih gozdnih površin. Tako naletimo na pojav, da so imeli kmetje dele gozdov v zasebnem užitku, druge gozdove so pa še vedno uživali skupno. Srečamo tudi primere, kjer je bil užitek močno razvejan. Leta 1701 so npr. določili mejo med srenjama v Selcih in Kališah; še vedno pa sta en kompleks uživali obe srenji skupno tako, da so oni imeli pravico do lesa srenjani iz Selc, pravico do košnje pa tisti iz Kališ; eni in drugi so pa lahko pasli v vsem kompleksu. Štiri leta nato so Selčani prosili zemljiškega gospoda, da smejo razdeliti skupne gozdove. — Pri delitvah tudi kajžarji niso ostali praznih rok. Na Studenem v Selški dolini so npr. kajžarji dobili v nekaterih kompleksih enake deleže kot gruntarji, v drugih kompleksih pa kajžarjev niso upoštevali.⁸²

Zaradi večkrat preslabo razmejenih pravic spori med strankami niso bili izjemen pojav. Poučen je primer v območju koroške župe, kjer so bili med kmeti in loškimi meščani desetletja na dnevnem redu spori (gl. str. 215), ki so vodili celo do fizičnega obračunavanja s smrtnim izidom (1659).⁸³

Seveda so ostali veliki kompleksi gozdov še nerazdeljeni. V to skupino sodijo npr. območja obsežnih gozdnih kompleksov, kot Blegoša, Besniškega gozda in Hrastnika v Selški dolini, kjer je gospostvo točno določilo mejo, do kam smejo podložniki. Skupni so bili gozdovi tudi marsikje po rovtarskem ozemlju (npr. v Martinjvrhu), čeprav je šlo pri rovtarski kolo-

nizaciji v veliki večini za samotne kmetije s povsem zaokroženim zemljiščem.

d) Obsežne delitve skupnih površin so vplivale na intenzivnejšo izrabo zemlje. Poučen je primer v Zgornjem Bitnju, kjer so 1629 razdelili skupno zemljo za cerkvijo sv. Uršule.⁸⁴ Do 1631 je bilo na tem svetu na novo kultiviranih 37 njiv.⁸⁵ Podobno so rasle njive tudi po Selškem in Poljanskem v obliki *lazov*, in to ne samo po razdeljenih gozdovih, marveč v veliki meri zlasti po predelih, ki se je zanje vodil boj med loškimi zemljiškim gospodstvom in fužinarji. Zemljiški gospod sicer ni bil preveč naklonjen lazništvu, ki je gozdove pretirano pustošilo, vendar je rad zatisnil oko, saj je v laznikih našel najboljše zaveznike proti fužinarjem (prim. str. 196 sl.). Zaradi vse pogostejšega lazništva so se fužinarji znova in znova pritoževali pri deželi proti loškemu gospodstvu. Na pritisk višjih instanc je gospodstvo sicer popuščalo, a lazništva ni odločneje zatiralo. Obe stranki, fužinarji in kmetje, sta bili tako prepričani o svojih pravicah, da sta segali tudi po nasilju. Kmetje in lazniki so požigali fužinarska kopišča in fužinarjem nasilno branili sekati gozdove, fužinarska stran pa je neusmiljeno razdirala laze; pri tem je prihajalo tudi do fizičnega obračunavanja, ki je zahtevalo celo smrtne žrtve.⁸⁶

3. Razvoj neagrarnih gospodarskih panog

Kmetijstvo je bila sicer glavna, vendar daleč ne edina gospodarska panoga, s katero se je preživljalo podeželsko prebivalstvo. Izredno močno so bile namreč na podeželju razvite tudi neagrarne gospodarske panoge. Le-te so predstavljale za velik del kmetskega prebivalstva — upoštevali so tudi razne trdne kmete — važno gospodarsko dopolnilo. Še večjega pomena pa so bile za kajžarski živelj; saj je velik del kajžarjev prav v neagrarnih panogah našel možnost za svoj obstoj. Naravnost eksistenčnega pomena so bile neagrarne panoge za gostače, ki so bili brez zemlje; ti so le deloma našli možnost za preživljanje z obdelavo zemlje kot poljedelski delavci, vsi drugi pa so si osnovali eksistenco povsem neodvisno od kmetijstva.

a) Obrt

Taka gospodarska nuja na podeželju je bila seveda zelo navzkriž z monopolističnimi tendencami loških meščanov, ki so pa že v prvih desetletjih 17. stol. precej popustili (gl. str. 217). Popušcanje glede podeželske obrti se je temeljito nadaljevalo v naslednjih desetletjih. Temeljilo je na dejanskem stanju. Obrt se je namreč kljub stoletnim prepovedim bujno razmahnila. Hkrati pa je bila podeželski obrti naklonjena tudi vse bolj uveljavljajoča se merkantilistična politika, ki je nasprotovala obrtni okostenelosti v cehovskih organizacijah kot ustanovah za vzdrževanje maloštevilnih mestnih privilegirancev. Po podatku iz 1673 naj bi bilo tedaj

v Škofji Loki vsega 95 mojstrov in 30 vajencev.⁸⁷ Popuščanje se zrcali tudi v navodilih freisinškega škofa loškemu glavarju iz 1659, v katerih je škof naročal, naj v Škofji Loki cehovska pravila tako revidirajo, da *cehovska organizacija* ne bo zajemala samo mestnih mojstrov, marveč naj bi vanjo pritegovali tudi podeželske mojstre, ki so oddaljeni od mesta do približno ene milje (tj. okoli 7 km). K reviziji pravil naj glavar pritegne mestni svet in mojstre, spremenjeno besedilo naj pa predloži tudi loškim meščanom.⁸⁸

Kot kažejo cehovska pravila iz tega časa in iz naslednjih desetletij, so bila navodila glede članstva v celoti upoštevana. V urbarju čevljarskega ceha najdemo npr. podatke, da so 1662 sprejeli v ceh štiri usnarje iz Puštala, dalje mojstra iz Virmaš in drugega iz Stare Loke, ki so se morali odkupiti z vplačilom 1—2 1/4 krone. Še več! V drugi polovici 17. stol. srečamo med člani čevljarskega ceha mimo jermenarja tudi ljudi, ki so bili daleč od te obrti. Med njimi je bil npr. svečar s Suhe, ki je cehu dobavljal sveče, pa tudi posamezniki, ki sploh niso bili iz obrtniških vrst, tako učitelj, ki je pisal zapisnike, in mestni duhovnik; leta 1695 so sprejeli v ceh celo mestnega sodnika, njegovo ženo in hčer.⁸⁹

Loški cehovci so torej v monopolističnih težnjah bistveno popustili. Podeželska obrt, ki se je v prejšnjih časih krepila le v stalnem boju z mestnimi cehi, se je odslej dokaj svobodno razvijala dalje. Podeželski obrtniki so se deloma včlanjevali v cehe, drugih, zlasti oddaljenejših od Škofje Loke, pa tudi ta vez ni bremenila.

Glede cehov je pa prišlo še do druge spremembe. Deželni knez, ki si je prisvajal korak za korakom več pravic, je namreč posegel tudi na to področje. Tako je cesar Leopold 1666 proglasil izdajanje in potrjevanje cehovskih svoboščin za *regal deželnega kneza*.⁹⁰ Novotarija ni prizadela samo freisinškega škofa kot loškega zemljiškega gospoda, marveč tudi mestno vodstvo Škofje Loke. Ker so se vključevali v cehe tudi mojstri iz drugih mest, oziroma obrtniki, ki so se izučili na tujem, so se Ločani bali, da ne bi bila v primeru medsebojnih sporov ogrožena prvostenjska sodna instanca loškega mesta; prav tako jih je skrbelo, da ne bi silili v mesto tuji obrtniki, ali pa nasprotno, da ne bi domači v pretirani meri zapuščali Škofje Loke. V nejasnem položaju so se 1669 vsi loški cehi obrnili na škofa s prošnjo, da jim ohrani stare pravice; če škof ne bi imel več te kompetence, naj posreduje pri cesarju, da jim le-ta potrdi stare svoboščine, sicer se bodo morali sami obrniti na cesarja. Položaj je ostal nejasen več let; saj je še 1673 loški glavar škofu poročal, kako skuša miriti loške cehe z obljubo, da bo škof vse uredil na cesarskem dvoru; zvedel pa je o korakih usnjarskega in čevljarskega ceha, ki da so skrivaj prek vicedomskega in višjega rudniškega sodnika prosili notranjeavstrijske stanovce za podelitev cesarskih svoboščin.⁹¹ Šele čez nekaj let se je položaj povsem ustalil; odslej je cehovske svoboščine potrjeval oziroma izdajal le še deželni knez (1677, 1678).⁹²

Zaradi nejasnega položaja so hoteli ribariti v kalnem sosedni obrtniki v Kranju, ki so hoteli v svoje cehe vključevati čimveč obrtnikov z

loškega ozemlja. V njihove cehe so bili že dotlej organizirani nekateri loški obrtniki. Tako so npr. kranjski klobučarji skupno z loškimi 1633 ustanovili v Kranju ceh sv. Janeza Evangelista in Janeza Krstnika. V kranjski pekovski ceh, čigar svoboščine so potekale iz 1638,⁹³ so bili vključeni tudi loški peki.⁹⁴ Temu zgledu so nekaj desetletij kasneje sledili barvarji; ko so 1673 ustanovili v Kranju nekako podružnico ljubljanskega ceha, so k njej pristopili tudi barvarji iz Škofje Loke, Tržiča in Radovljice.⁹⁵ Kolikor se loški obrtniki niso prostovoljno vključevali v kranjske cehe, so obrtniki v Kranju v posameznih primerih segali tudi po nasilju. Pri tem so se sklicevali na cesarjev patent iz 1666 (gl. str. 275), kar je vodilo do sporov zlasti z nekaterimi na loških tleh nanovo se porajajočimi cehi.

Proti sredi 17. stol. so snovali samostojen ceh loški sitarji. Konec 16. stol. so v Kranju ustanovili ceh tkalcev (platnarjev), sitarjev in trgovcev s takimi predmeti; cehu so bile svoboščine potrjene 1599.⁹⁶ V ceh so vstopili tudi nekateri sitarji z loškega ozemlja. Toda sčasoma so začeli loški sitarji misliti na lastno, izključno sitarsko organizacijo. Saj sta bila po njihovih besedah v Kranju samo dva sitarja, in še ta komaj iz časa, ko so ustanovili ceh, medtem ko je bilo na stražiško-bitenskem območju čez 70 sitarjev.⁹⁷ Ko so loški sitarji izstopili iz kranjskega ceha, so jih hoteli Kranjčani s pretnjami vrniti v svoj ceh. Spor je prišel pred deželno instanco. Sledila je cesarjeva resolucija iz 1647, po kateri naj bi ostali v kranjskem cehu le tisti sitarji, ki so se svojčas v hiši Eržena in Grazerja v Stražišču prostovoljno vpisali v kranjski ceh, medtem ko naj bi vsem drugim sitarjem ostala svobodna izbira. Kljub resoluciji Kranjčani niso odnehali; zahtevali so apelacijo, ki pa je bila odbita.⁹⁸

Spor se je nadaljeval. Vir iz 1657 navaja v podrobnem imena 51 sitarjev, ki so se tedaj sestali v Bitnju z zahtevo po lastni cehovski organizaciji; ta naj združuje vse sitarje znotraj meja loškega deželskega sodišča. Na sestanek so pritegnili tudi šest prič, med njimi loškega plemiča Jakoba Paplerja.⁹⁹ Na priporočilo loškega glavarja je škof Albert Sigmund 1658 potrdil pravila novega ceha, ki je združeval loške sitarje in trgovce z žimo (sib- vnd roßhaar). Cehu, ki mu je bila patron Devica Marija, je načeloval cehovski oče (zechvater); njemu sta stala ob strani dva namestnika (zechprobst), od katerih je bil eden naseljen v Stražišču, drugi v žabniški soseski. Volitve so bile vsaki dve leti. Pravila so določala točne mere izdelkov; za dosegajoč mojstrstva so zahtevala izdelavo sita cvajarka (dvojkle). Člani ceha so se vsako kvatarno sredo udeleževali maše v Crngrobu.¹⁰⁰

Kranjski ceh se tudi sedaj še ni pomiril. Opogumljen po cesarjevem patentu iz 1666, ki so ga Kranjčani tolmačili po svoje, je ponovno pritisnil na loške sitarje, da se vključijo v kranjski ceh. Proti tej zahtevi so se mu uspešno postavili po robu ne le loški sitarji, marveč tudi loški meščani, ki so se čutili ogrožene.¹⁰¹

Sredi 17. stol. so se hoteli organizirati v samostojen ceh tudi loški peki in se s tem zavarovati zlasti proti konkurenci, ki so jo uganjale ne-

katere Ločanke — predvsem tiste iz gostaških vrst. Na priporočilo mestnega sveta in loškega glavarja je škof Albert Sigmund 1652 ceh res ustanovil in mu potrdil predložena pravila. Po njih je bilo prepovedano šušmarjenje; gostilničarjem in lastnikom vinotočev je bilo prepovedano peči kruh, drugim je bila peka dovoljena le za lastno uporabo. Ob nedeljah in praznikih so smeli peki peči samo v posebno nujnih primerih. Mojster ni smel dati kruha v prodajo drugemu. V ponedeljkih noben mojster ni smel prinesiti kruha v kruharno (brotisch) pred enajsto uro, ko naj bi bil star kruh že prodan. Kruh so tehtali vpricho tehtničnega mojstra, ki ga je postavil mestni svet, in enega peka, kot je bilo že od nekdaj v navadi. Ob postu so delali preste, in to po določenem tedenskem ali dnevnem redu. Za posebne prilike (npr. za poroko) so se morali držati pri peki vrstnega reda in niso smeli odjedati zaslužka drugim. Sicer pa je imel mestni svet po stari navadi pravico nadzirati pekovsko obratovanje tedensko ali mesečno s pritegnitvijo mojstra.¹⁰²

Leta 1747 so loški peki prosili za dopolnitev teh pravil. Ker so se v loškem pomeriju pojavljali razni šušmarji, ki so bili podložni različnim gospodom, naj bi pravila temu odpomogla tako, da bi bilo sicer gospodinjam dovoljeno doma peči kruh, ne bi pa smele dajati peči kruha gostačem ali drugim šušmarjem in ga prodajati. V Škofji Loki naj ne bi bilo čez 10 mojstrov; zato naj ne bi smeli do smrti kakega mojstra sprejemati v ceh nobenega novinca.¹⁰³

Ker so bili loški peki pred ustanovitvijo lastnega ceha vključeni v sosednji kranjski pekovski ceh, so se kranjski peki 1668 pritožili in zahtevali, naj se loški peki vrnejo v kranjski ceh. Zaradi odpora loških pekov namera kranjskih pekov ni uspela.¹⁰⁴

V 50. letih 17. stol. je bil na loškem ozemlju ustanovljen še tretji, *mesarski ceh*. Leta 1659 je škof potrdil pravila, ki so združevala v novo organizacijo ne samo mesarje v mestu, marveč tudi mesarje s podeželja v razdalji do 1 milje od Škofje Loke. Novemu cehu, ki sta mu načelovala oče (vater) in cehovski mojster (zechmaister), je bil patron sv. Jakob v cerkvi istega imena v Škofji Loki. V nasprotju z drugimi cehi, ki je v njih trajala učna doba tri leta, je ceh predpisoval štiriletno vajeništvo; vajenca so namreč celo prvo leto preskušali, če je sposoben za ta poklic. Za pomočnika je bilo predpisano dveletno potovanje v svet. Mojstrski kandidat je moral delati izpit v prisotnosti mestnega sodnika in dveh svetovalcev; glede na pravila je moral pobiti govedo, zaklati jagnje, ki ga je moral odreti, in prašiča ter obe živali raztelesiti. Noben nov mojster ni smel imeti prva tri leta ne pomočnika, ne vajenca. Podobno dolžnost je vezala tudi mojstra, ki je imel vsaj 16 let starega sina, sposobnega za to obrt in je bil tudi sam toliko krepak, da je lahko opravljal svoj posel. Mesarji so bili dolžni v redu z mesom oskrbovati nameščenstvo loškega gospostva, mesto Škofjo Loko, samostan in župnišče. Paziti so morali na pravilno tehtanje in se držati cen, ki jih je po stari navadi urejal mestni svet po svojih cenilcih in oglednikih; vrhovno nadzorstvo nad cenami je

pripadalo loškemu glavarju. Strogo je bilo prepovedano z višjo ponudbo odtegovati živino, ki je bila obljubljena drugemu mesarju.¹⁰⁵

Mesarski ceh je bil zadnji, ki mu je dal svoboščine zemljiški gospod. Sicer pa je vnema po ustanavljanju novih cehov popustila. Po dolgih letih šele so skušali ustanoviti nov ceh loški mizarji. Osnutek pravil iz 1729 je nakazoval še večjo popustljivost mestnih obrtnikov do podeželskih. Predvideval je organizacijo, v katero naj bi se včlanili mimo mestnih tudi podeželski mizarji v oddaljenosti 1 1/2 milje od Škofje Loke. Število mojstrov naj bi bilo omejeno samo v mestu. Ker so trenutno opravljali obrt le štirje izučeni mojstri, naj bi tega števila v bodoče ne bi smeli prekoračiti. Zunaj mesta bi število mizarjev ne bilo omejeno, pač pa naj bi bilo podeželskim mojstrom prepovedano delati v mestu. Pravila tudi niso odločno nastopala proti šušmarjem; te naj bi preganjali na ravninskih tleh v razdalji ene milje od mesta, v hribovitem ozemlju pa samo eno uro hoda od Škofje Loke.

Da se nove kompetence deželnega kneza še niso trdno zasidrale, dokazuje dejstvo, da so mizarji predložili osnutek pravil v potrditev loškemu glavarju oziroma škofu. Škof se je zavedal, da mu ta pravica več ne pristoji. Po škofovem naročilu se je loški glavar obrnil za nasvet na loškega pravnega zastopnika, ki je svetoval, naj prošnja obleži brez dekreta; pravila bi lahko obveljala, če bi se obrtniki privatno sporazumeli in le med seboj organizirali nek red.¹⁰⁶

Podobno kot mizarji so se 1752 hoteli organizirati v svoj ceh tudi loški tkalski mojstri — platnarji.¹⁰⁷

V Škofji Loki je bilo seveda mimo v samostojne cehovske organizacije vključenih obrtnikov še vrsta drugih rokodelcev.¹⁰⁸

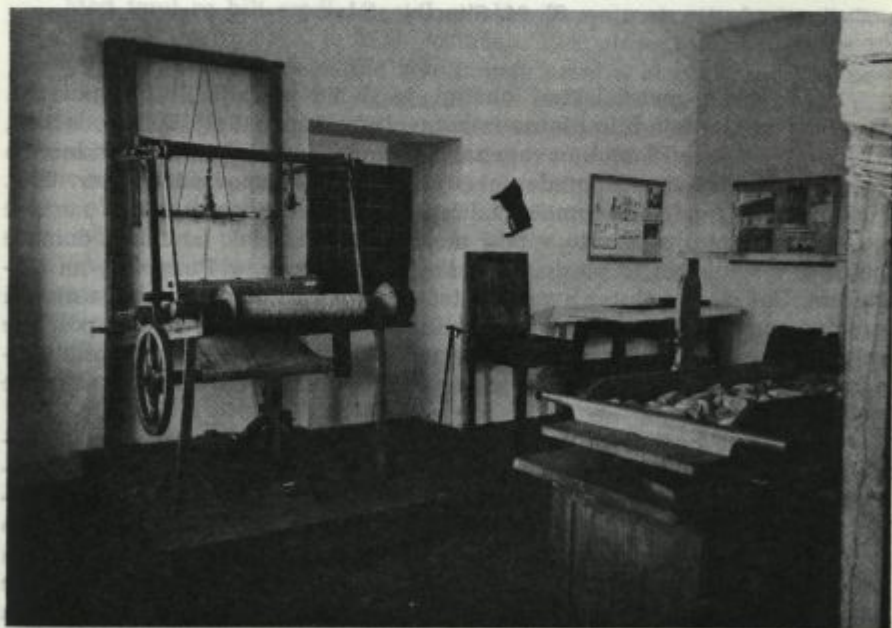
Od obrti, ki so izšle iz srednjeveških cehovskih organizacij, je bilo sredi 18. stol. v mestu najštevilneje zastopano kovaštvo; od 15 kovačev so bili trije podkovske stroke. Sorodni so jim bili ključavničarji (9). Dokaj številni so bili čevljarji (9) in usnjarji (6),¹⁰⁹ ki so bili še vedno organizirani v enotnem cehu, čeprav so nekateri usnjarji hoteli organizirati samostojen ceh.¹¹⁰ Krznarjev je bilo 7, z enakim številom je bila zastopana krojaška obrt. — Lončarji so bili samo 4, toda v ceh so bili še vedno včlanjeni tudi pečarji (sredi 18. stol. jih je bilo v mestu 5) in zidarji (gl. str. 111). Sredi 17. stol. je prišlo do spora z zidarji, ki se niso držali pravil in so bili zato odstranjeni iz članstva. Zaradi sankcij — ceh je npr. prepovedal pečarjem, da bi k delu pritegovali zidarje — so se le-ti 1658 uklohnili in zaprosili za ponoven sprejem v organizacijo. Ceh jih je sicer sprejel, vendar je imel z njimi tudi naprej stalne težave, ker niso v redu poravnali članarine.¹¹¹ — Premožensko stanje posameznih vrst obrtnikov je vsaj do neke mere možno slutiti iz statistike, ki kaže, koliko teh obrtnikov je premoglo lastno hišo. Ne more biti skoraj slučaj, da so vsi kovači, usnjarji in lončarji ter krznarji z eno samo izjemo stanovali v lastnih hišah, medtem ko so vsi pečarji in večina čevljarjev in krojačev izhajali iz gostaških vrst.

Med obrtniki, ki so bili organizirani v *nove cehe*, so bili daleč najštevilnejši tkalci (21), ki so poklicali v svet tudi barvarje (5).¹¹² Pekov je bilo 9, mesarjev 6, mizarji so bili le 4, njim po stroki sorodni tesarji so bili 3. Vsi peki, tesarji in barvarji so imeli lastne hiše, med drugimi obrtniki naletimo deloma tudi na gostače.

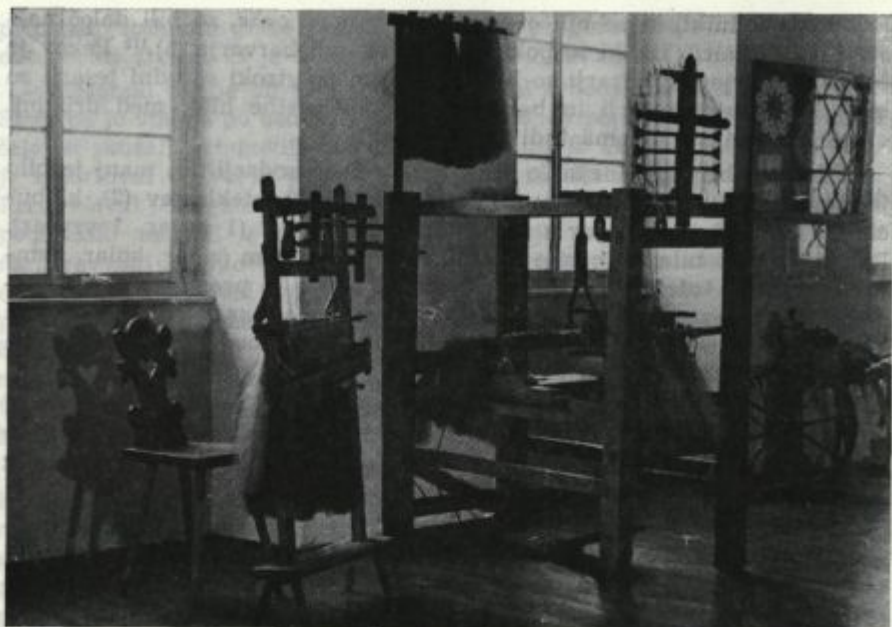
Sicer so bili številnejši še glavnikarji (6) in sodarji (5); manj je bilo jermenarjev (3) in puškarjev (3) ter lectarjev (2), steklarjev (2), klobučarjev (2)¹¹³ in mešetarjev s konji (2) ter vrvarjev (1 vrvar, 1 vrvčar). Druge obrti so bile zastopane s samo enim obrtnikom (zidar, kolar, kamnosek, sedlar, izdelovalec gumbov, slikar). Mesto je premoglo tudi 2 padarja (oba z lastno hišo), dalje zlatarja, pozlatarja, pasarja in izdelovalca gosli. Večina teh obrtnikov je imela lastne hiše; med gostače se je pa uvrščala večina glavnikarjev, sodarjev in puškarjev.

Zlasti pa je bilo v mestu razvito točenje vina. Seznam omenja v tej zvezi kar 33 imen, med katerimi srečamo tudi mestnega vikarja; le trije med njimi so bili gostači. Posebej so označeni tudi točilci piva (3, vsi z lastno hišo).

Na *podeželju* so se v razdobju cehovskega popuščanja sproščeno razvijale najrazličnejše obrtne panoge.¹¹⁴ Vsi podeželski obrtniki so z redkimi izjemami (predvsem v vrstah platnarjev) potekali iz kajžarskih in gostaških krogov.

Sl. 83. Platnarstvo

Sl. 84. Sitarske statve

Med vsemi podeželskimi obrtni je daleč prednjačilo *platnarstvo*. Posebno na glasu je bilo platno iz hotaveljske župe (1641).¹¹⁵ Iz podatkov, ki jih vir iz srede 18. stol. navaja za vsako naselje posebej, je razvidno, da so lan kot surovino za predenje gojili tako rekoč povsod (gl. str. 269). Kljub temu je pa bilo domačega lanu premalo; predenje je bilo namreč po loškem ozemlju razvito v taki meri, da je pridelek lanu kril domače potrebe v splošnem le po delih Sorškega polja (npr. v Pungertu, na Gostečem, Godešču, v Gorenji vasi, Retečah); v večini primerov so pa morali predivo uvažati, in to predvsem s Koroškega, kjer so prirejali posebne sejme v ta namen v Beljaku, Celovcu in Velikovcu.¹¹⁶ Kako je bilo predenje razvito, kaže podatek, da je predivo sodilo med najbolj redne oddaje na račun desetine.

Kmetje se navadno niso ustavljali le pri predenju, marveč so izdelovali platno, zlasti hodnično (grobo) in srednjefino-ohlanično (rupfenleinwat, oziroma reistenleinwat). Platnarstvo je bilo na loškem ozemlju splošno razširjena domača obrt, hkrati se je pa tkanje razvilo tudi na izrazito poklicni obrtni podlagi in to v taki meri, da je bila produkcija platna na loškem ozemlju pomembna celo v evropskem merilu.¹¹⁷ Seznam iz srede 18. stol. izkazuje v mejah loškega deželskosodnega gospostva na podeželju vsega 397 tkalcev-obrtnikov, ki so potekali tako iz vrst kajzarjev (187) kot gostačev (203), le 7 jih je bilo gruntarjev. Sicer je najti tkalce-obrtnike

v večini naselij po loškem gospostvu, vendar so bili najštevilnejši deloma v neposredni bližini Škofje Loke, tako npr. v Stari Loki, kjer jih je bilo 40 (27 kajžarjev in 13 gostačev) in v Puštalu, kjer se je ukvarjalo s to obrtjo 15 kajžarjev. Zelo številni so bili tkalci tudi v Bitnju; tam so se ukvarjali s to obrtjo predvsem gostači (23), a le 4 kajžarji.

Le osamljeno srečamo po 1 *suknjarja* v Zgornji Besnici in Smolevi.

Razširjenost tkanja po loškem ozemlju ponazarja tudi podatek, da je bilo sredi 18. stol. v loških mejah 11 *izdelovalcev kolovratov* (po 1 v Stari Loki in na Žirovskem vrhu, vsi drugi pa v posameznih naseljih širom po Selški dolini).

Pomembno je bilo *sitarstvo* (gl. str. 276), ki je bilo osredotočeno v glavnem na stražiško-bitenjsko območje. Daleč največ sitarjev je stanovalo v Stražišču (47), lep del tudi v Bitnju (11); posamezne sitarje pa srečamo tudi na Gorenji Savi (3), v Št. Petru pod Šmarjetno goro (1), v Žabnici (3), Dorfarjih (1), Stari Loki (1) in na Jami (1). S sitarstvom so se ukvarjali zlasti kajžarji (47), deloma gostači (22), izjemno tudi gruntar (Št. Peter). — Izdelovali so različna sita tako glede velikosti kot tudi kakovosti in raznolikosti barv. Kot surovina jim je služila konjska žima.¹¹⁸

Mimo obrti, ki so bile dokaj specifične za loško ozemlje, so bile najbolj številno zastopane pač tiste, ki so krile vsakdanje potrebe podeželskega prebivalstva.

Med temi so bili sredi 18. stol. po številu najmočnejši *čevljarji* (75); več kot dve tretjini jih je bilo gostačev. Razporejeni so bili širom po loškem ozemlju. Seveda je bilo zelo mnogo naselij, ki čevljarja niso premogla. Celo v Žireh je bil npr. samo en čevljar. Prav v izjemnih primerih naletimo v istem naselju na več čevljarjev, tako v Stari Loki (5), v Virmašah s Sv. Duhom (4), na Zalem logu, v Poljšici in Bitnju (po 3). — Surovino so oskrbovali *usnjarji* (13), od katerih so bili 4 v Puštalu, samo 2 na Selškem, drugi so bili raztreseni po Poljanskem. Značilno je, da niti eden od njih ni potekal iz gostaških vrst. — V Stari Loki omenja vir tudi *likarja irhovine* (weissmanger) kot edinega predstavnika te obrti na loškem podeželju.

Krojači so bili številčno čevljarjem skoraj enakovredni (71). Tudi krojači so potekali predvsem iz gostaških vrst. Številnejši so bili le v Stari Loki (5), v Virmašah s Sv. Duhom (4), Poljšici (3), na Zalem logu (3) in v Jarčjem brdu (3!) na Selškem, sicer pa jih je najti tu pa tam po vsem loškem ozemlju.

Številnejši so bili še *tesarji* in *zidarji*. Velika večina med *tesarji* — vseh je bilo 62 — je potekala iz gostaških vrst (44). Več jih je najti samo v Bitnju (3), Žabnici (3), na Studenem (3), na Češnjici na Selškem (4), izjemoma v Poljanah z Dobjem celo 5, sicer so pa bili po loškem ozemlju dokaj enakomerno raztreseni. — Manj je bilo *zidarjev* (49), med katerimi je bilo komaj 13 kajžarjev, vsi drugi so bili gostači. Prevlada tesarjev nad zidarji mogoče vsaj do neke mere nakazuje razmerje med lesenimi in zidanimi hišami na podeželju. Več kot tretjina vseh zidarjev (17) je sta-

novala v treh naseljih (Hobovše 4, Poljane z Dobjem 5, Selca 8). — Prav gotovo pa kaže na prevlado slamnatih streh pojav, da omenja vir med 10 krovci v sedmih primerih krovce s slamo, mimo krovcev pa še 3 slamo-rezce (2 v Stražišču, 1 v Virmašah). — Na kritje streh s skodlami meri pojav 2 *skodlarjev* v Dražgošah pri Cerkvi.

Kovačev je bilo brez upoštevanja Železnikov 14; razporejeni so bili večinoma v območju obeh dolin.

Specifična obrt v območju fužinarstva je bilo sodarstvo. Med 14 sodarji na podeželju jih je bilo v železnikarskem območju kar 13 (Rudno 4, Češnjica 1, Dražgoše na Pečeh 1, Kališe 1, Rovt 1, soriško ozemlje 5). Odjemalci za sode so bili pač v glavnem tovarniki oziroma njihovi delodajalci.

V nasprotju z drugimi obrtmi, s katerimi se je gruntarski živelj le izjemno ukvarjal, je bilo pa *gostilničarstvo* njegova domena. Na loškem podeželju je bilo sredi 18. stol. brez upoštevanja Železnikov vsega 53 gostiln. Samo v 6 primerih je bil gostilničar kajžar, vse druge gostilne so bile povezane z grunti. Gostilne so bile — kot nekoč — najgosteje posejane ob prometnih poteh; število in razpored gostiln v prometnih območjih se je od 1630 dalje prav malo spremenil (gl. str. 218). Tako so bile gostilne na Poljanskem osredotočene predvsem na dolino: Predmost (1), Srednja vas (2), Gorenja vas (3), Hotavlje (2), Žiri (4). V zaledju doline naletimo na vsega 10 gostiln, od katerih sta bili po dve v Hlevnem vrhu in v Leskovici. — Na Selškem so prednjačila Selca, kjer je bilo razporejenih kar 9 gostiln, sicer pa srečamo gostilne še na Praprotnem (1), v Dolnji vasi (1) in na Češnjici (3), v zaledju pa v Sorici (2). — Na Sorškem polju je bilo Bitnje (3) pred Žabnico (2), posamezne gostilne so bile pa tudi v Stražišču, Prašah, Virmašah, na Godešču in v Pungertu. — Da so bile nekatere izmed teh gostiln kar zajeten obrat, dokazuje Valvasorjev podatek iz Bitnja o gostilničarju, ki je imel v kleti 18 velikih sodov vsakovrstnega laškega vina.¹¹⁹

Med drugimi obrtmi so bili v večjem številu zastopani le še *mlinarji*. Mlini so bili zelo različnih kapacitet. V osnovi so se delili na take, ki so lahko stalno delali, in take, ki so bili odvisni od vsakokratne količine vode. Loško gospostvo jih je vrednotilo po naslednjem ključu: mlini s 4 kolesi v stalnem obratu oziroma mlini z 8 kolesi v občasnem obratu so ustrezali 1 hubi. Na loškem ozemlju so močno prednjačili mlini z nestalnim obratom. V celoti je bilo v mejah loškega gospostva 172 mlinov (1630 na Selškem in Poljanskem 173, gl. str. 217), od katerih jih je bilo samo 23 v stalnem obratu. Stalni mlini so bili razporejeni predvsem ob Poljanščici in Selščici ter njunih večjih pritokih. Premogli so po 1—3 stalno obratujoča kolesa, razen tega pa še 1—3 kolesa v občasnem obratu. Slabša polovica izmed njih je bila združena z grunti ali pa deli gruntov, drugi (12) so pripadali kajžarjem. — Velika večina mlinov je stala ob vodi, ki ni mogla leto in dan goniti koles. Največ je bilo takih, ki so premogli komaj po eno kolo, medtem ko jih je bilo 31 z dvema kolesoma in le 9 s 3 kolesi ter v Zaprevalu 1 s 4 kolesi. Ti mlini v veliki meri niso bili obrtnega značaja,

Sl. 85. Sorica, desno sredi Dolina

marveč so služili predvsem domačim potrebam in najbližji okolici, kot kaže npr. pojav v Sorici, kjer je kar sedem gruntov premoglo lasten mlin, ali v Podlonku, kjer je vsak gruntar imel svoj mlin. Zaradi takega značaja mlinov je razumljivo, da je kar tri četrtine teh mlinov pripadalo gruntom oziroma njihovim delom, komaj četrtina je odpadla na kajže, medtem ko gostačev med samostojnimi mlinarji sploh ni srečati. Osamljeno (v Davči, na Zalem logu in Prtovču) naletimo na pojav, da je mlin uporabljalo sosodstvo kot celota.

Ob nekaterih mlinih so bile tudi žage, kot npr. v Zadobju na Poljanškem in v Veštru pri Škofji Loki.

Tudi glede oskrbe z mesom kmetje v splošnem niso bili navezani na mesarje, marveč so krili te potrebe kar sami. Tako naletimo na vsem loškem podeželju le na 3 mesarje, med katere je vštet tudi mesar iz Puštala; sicer so premogle lastnega mesarja le še Poljane in Žiri.

Nekatere obrti so bile zastopane le s posamezniki. Tako sta bila v loškem območju 2 kamnoseka, pa po 1 mizar, kolar, sedlar, klepar, steklar in slikar.

V naslednjo tabelo sem pritegnil za primerjavo podatke o številu obrtnikov v mestu in na podeželju, in to v mejah loškega deželskosodnega gospostva.

	Škofja Loka			Podeželje		
	Hišni lastniki	Gostači	Gruntarji	Kajžarji	Gostači	Vseh
Tkalci	15	6	7	187	203	418
Suknarji				1	1	2
Barvarji	5					5
Kolovratarji				6	5	11
Sitarji			1	47	22	70
Cevljarji	3	6		23	52	84
Usnjarji	6			13		19
Sedlarji		1		1		2
Jermenarji	3					3
Krznarji	6	1			1	8
Krojači	1	6		30	41	78
Kovači						
(brez Železnikov)	15			10	4	29
Sodarji	1	4		12	2	19
Ključavničarji	6	3		3		12
Kleparji				1		1
Tesarji	3			18	44	65
Zidarji		1		13	36	50
Krovci					3	3
Krovci s slamo				2	5	7
Slamorezci				1	2	3
Skodlarji				2		2
Peki	9	1				10
Lectarji	2					2
Mesarji	4	2		1	2	9
Gostilničarji-vinotoči	30	3	47	6		86
Pivotoči	3					3
Mlinarji (gl. str. 282)						
Kolarji	1				1	2
Lončarji	4					4
Pečarji	4					4
Žagarji				5		5
Mizarji	3	1		1		5
Vrvarji, vrvčarji	1	1				2
Klobučarji	2					2
Glavnikarji	1	5				6
Zlatarji		1				1
Pozlatarji	1					1
Slikarji	1				1	2
Steklarji	2			1		3
Pasarji	1					1
Kamnoseki	1			1	1	3
Puškarji	1	2				3
Goslarji		1				1
Likalci irhovine				1		1
Izdelovalci gumbov		1				1
Skupaj	135	46	55	386	426	1048

Iz tabele je razvidno, da so bile v Škofji Loki sicer razvite marsikateri obrti, ki jih podeželje kot specialne ni poznalo, da pa so podeželski obrtniki številčno daleč nadkrižjevali mestne. Zlasti je bila obrt razvita v neposredni okolici Škofje Loke, tako v Stari Loki in v povsem kajžarskem Puštalu, dalje po Sorškem polju v Žabnici, Bitnju in Stražišču, po dolinah pa predvsem v Selcih in Dolenji vasi ter v Poljanah in v Gorenji vasi (ne pa v Žireh!). Med podeželskimi so obrtniki iz gostaških vrst presegali obrtnike-kajžarje.

b) Fužinarstvo

Velik del podeželskega prebivalstva, predvsem na Selškem, pa je našel trden zaslužek v povezavi s fužinarstvom. Po propadu manjših fužinskih obratov je bilo fužinarstvo osredotočeno samo v Železnikih kot močnem obrtno-industrijskem središču.

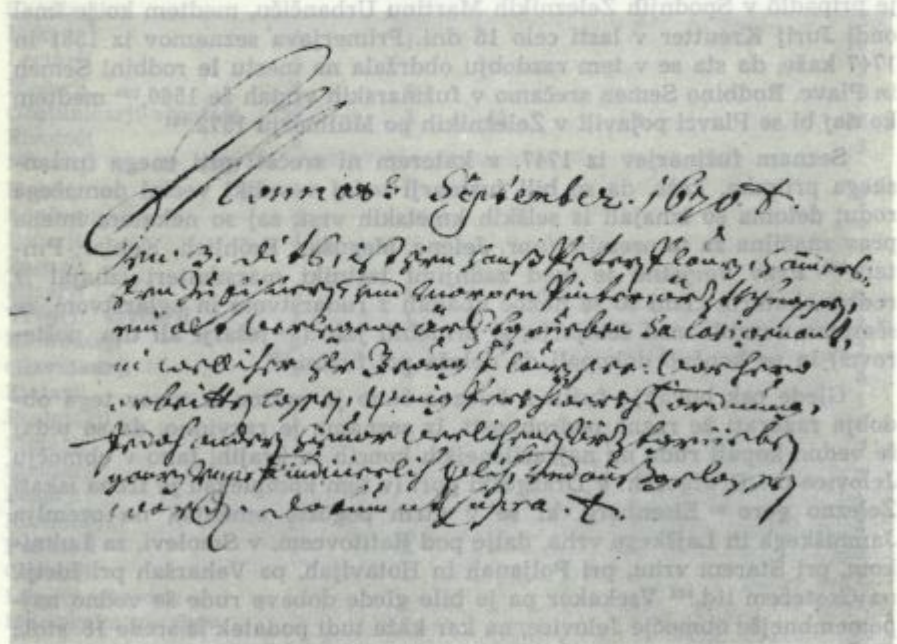
Lastništvo nad fužinami je še naprej doživljalo močne spremembe (prim. str. 178). Pravice do deležev so se dalje drobile, deloma pa tudi kopičile. Do 1747 je bilo med lastniki točno polovico takih, ki so imeli v lasti droben delež po en dan (v Zgornjih Železnikih 7, v Spodnjih kar 11), 9 fužinarjev je imelo po dva dni, 6 po tri do šest dni; v izjemnem položaju je bil v Zgornjih Železnikih Mihael Homan z 10 dnevi, enako število dni je pripadlo v Spodnjih Železnikih Martinu Urbančiču, medtem ko je imel ondi Jurij Kreutter v lasti celo 15 dni. Primerjava seznamov iz 1581 in 1747 kaže, da sta se v tem razdobju obdržala na mestu le rodbini Semen in Plavc. Rodbino Semen srečamo v fužinarskih vrstah že 1560,¹²⁰ medtem ko naj bi se Plavci pojavili v Železnikih po Müllnerju 1572.¹²¹

Seznam fužinarjev iz 1747, v katerem ni srečati niti enega furlanskega priimka, kaže, da so bili fužinarji tedaj v veliki večini domačega rodu; deloma so izhajali iz selških kmetskih vrst, saj so nekatera imena prav značilna za to ozemlje (npr. Jelenc, Megušar, Fröhlich, Koblar, Pintar).¹²² Prav verjetno je med zadnjimi lastniki marsikateri izhajal iz rodbin, katerih člani so se nekoč ubadali z rudarstvom in oglarstvom, se sčasoma uvrstili med žebjarje, si pridobili ješo (= ješarji ali tim. pošterovci) in se končno dokopali do deleža pri fužini.¹²³

Glede oskrbovanja fužin z železno rudo je možno iz virov tega obdobja razbrati že razne podrobnosti. Iz seznama je razvidno, da so tedaj še vedno kopali rudo na najrazličnejših koncih in krajih, tako v območju Jelovice pri Dražgošah: v Dražgoški gori (v tem kompleksu je treba iskati Železno goro = Eisenberg, ki se v virih pogosto omenja), na ozemlju Jamniškega in Lajškega vrha, dalje pod Ratitovcem, v Smolevi, za Lubnikom, pri Starem vrhu, pri Poljanah in Hotavljah, pa Veharšah pri Idriji, na Gostečem itd.¹²⁴ Vsekakor pa je bilo glede dobave rude še vedno najpomembnejše območje Jelovice, na kar kaže tudi podatek iz srede 18. stol., po katerem je bilo na Jamniku kar 9 rudarjev, v Dražgošah pri Cerkvi pa 6.¹²⁵

Rude ni bilo na pretek; v mnogih primerih jo je bilo treba šele najti. Z iskanjem rude so se ukvarjali rudarji bodisi v službi fužinarjev, bodisi na lastno pest. Rudarji so izhajali iz vrst ondotnega kajžarskega ali pa bajtarskega prebivalstva; izjemoma je srečati med njimi tudi ženske. Pravico do uporabe rudniških nahajališč je podeljeval v imenu deželnega kneza višji rudniški sodnik. Te pravice je vpisoval v knjigo podelilnic (fužinske knjige, Empfachbücher). Z delom v podeljeni jami je bilo treba začeti v pol leta, sicer je ugasnila pravica do izrabe. V glavnem je šlo za rove in jaške, deloma tudi za perišča (rudne luže), ki so bila ponekod potrebna za pranje rude. Podelitev so bili deležni mimo fužinarjev tudi rudarji. V posameznih jamah je večkrat kopal rudo en sam rudar; vendar so bili številnejši primeri, da so črpali rudo v kompanijah, ki so jih sestavljali 2—3, redkeje 4 rudarji. — Na Jelovici so kopali rudo tako za železnikarske kot za kroparske fužine (prim. str. 154—155). Kroparji so silili tudi na izrazito selško ozemlje, kot npr. na Jamniški vrh, Lajški vrh (tod je bila rudna jama in perišče na Močilih, ki se omenjajo v virih od 1630 dalje) in Dražgoško goro. Na tem območju omenjajo fužinske knjige podelilnic dolgo vrsto imen, s katerimi so bile označene posamezne rudne jame in perišča.¹²⁶

Podobno kot rudna nahajališča je višji rudniški sodnik oddajal s posebno podelilnico tudi kopišča, in to ne samo fužinarjem, marveč tudi

Sl. 86. Podelilnica jame Sa lasi (= Za lazi) iz leta 1670

oglarjem. Kopiščem je pripadalo 3—5 oralov gozda. Podelilnica je veljala tako dolgo, dokler ni bil gozd izsekan, nakar je bilo treba za kopišče na novo prositi. Z obnavljanjem podelilnic so kopišča mogla ostati pri isti rodbini leta in leta, kar je moglo pripeljati do priposestevovanja. Zato je višji rudniški sodnik Nemitzhoffen 1746 izdal odlok, po katerem oglarji niso več dobivali kopišč na lastno ime, marveč le na ime fužinarja. Kopišča so se navadno držala starih mest; nova kopišča so morala biti toliko odmaknjena od starih, da le-tem niso škodovala. Oglje so spravljali v posebne shrambe (»kolperne«), od koder so ga dostavljali fužinam. Kopišča so bila razširjena zlasti po Jelovici, kjer je bilo samo v letih 1668—1678 izdanih 132 podelilnic; jelovski oglarji so zalagali fužine tako v Železnikih kot tudi v Kropi in Kamni gorici.¹²⁷ Pri žganju oglja oglarji niso bili varni pred sosednimi kmeti, ki so jim včasih celo razdirali kopišča (npr. 1718 v Martinjvrhu, 1752 v območju Prtovča).¹²⁸

O *produkciji železa* in njegove nadaljnje predelave v Železnikih je za to dobo na voljo malo konkretnih podatkov. Letna produkcija železa je znašala v Železnikih verjetno največ okrog 3000 centov in je bila precej konstantna.¹²⁹ Med železarskimi delavci so bili pač najštevilnejši kovači, ki so se ukvarjali z žebjarstvom. V 17. stol. naletimo med žebjarji tudi na pošterovce z lastno ješo. Glede na normo iz 1669 so smeli pošterovci kovati na lastno pest le v primeru, če jim fužinarji niso dobavili cajn.¹³⁰ Obseg žebljarske obrti nakazuje omemba, da so iz Zgornjih in Spodnjih Železnikov 1674 izvozili kakih 800 tovorov žebljev;¹³¹ s tem podatkom ni v nasprotju vir iz 1687, po katerem je tedaj Janez Peter Plavc prosil za prost prenos 600 tovorov žebljev, ki jih pa vsekakor niso izdelali samo v njegovem podjetju, marveč jih je deloma gotovo nakupil od drugih železnikarskih fužinarjev.¹³² Kot marsikje drugod se seveda tudi v Železnikih niso točno držali teže, ki je bila sicer točno določena za posamezne vrste žebljev. Tako je npr. teža canalov, katerih izdelava je v Železnikih daleč presegala druge vrste, padla od 11 na 10 funtov za 1000 kosov. Znižanje teže so označevali kot »vancanje«, ki je bilo podobno kot kalo v prid dobaviteljem.¹³³

c) *Trgovina*

Medtem ko so loški meščani glede nasprotovanja kmetiski obrti povsem popustili, so se še naprej odločno borili proti *kmetiski trgovini*, toda le s skromnim upanjem na uspeh. Kajti proti sebi niso imeli samo kmetškega življa, marveč tudi zemljiško gospodo; le-ta se je namreč zavedala, da bi bili njeni dohodki ogroženi, če bi kmetom, ki večji del njih od same zemlje ni mogel živeti, povsem prepovedali trgovanje.¹³⁴ Na pritisk meščanov so sicer v 17. stol. izšli razni patenti, ki so prepovedovali kmetško trgovanje,¹³⁵ toda že samo obnavljanje takih patentov dokazuje, da je bil njihov učinek zelo dvomljiv. Podeželska trgovina je cvetela dalje. Podjetnejši med trgovci se pri nakupu blaga niso omejevali samo na ožje sosedstvo, marveč so hodili po trgovsko blago tudi na ozemlje zunaj

loškega gospostva (npr. 1650, 1653).¹³⁶ Pri podeželskem trgovanju kajžarji niso zaostajali za gruntarji; uspevali so pač podjetnejši med njimi. Po podatkih iz 1664 so nekateri kajžarji s trgovanjem tako obogateli, da so si ustvarili premoženje v vrednosti več tisoč goldinarjev.¹³⁷

Meščanstvo seveda ob takem razvoju ni mirovalo. Tako je doseglo, da je 1721 spet izšel patent, po katerem naj bi bila trgovina pridržana samo meščanom. Glede na policijski red bi morali kmetje vse trgovske predmete, zlasti platno in sita, prodajati meščanom ali se preseliti v mesto in se pomeščaniti. Ob tej priliki so Ločani na zlorovanju zahtevali, naj kmetom blago konfiscirajo; polovico zaplenjene robe naj dobi dvorna komora v Gradcu, po en četrt pa naj pripada tistemu, ki je krivca naznanil, in deželskosodnemu gospodu. Tedaj se je loški glavar odločno postavil za kmete (1726). Po njegovih besedah je bil citirani patent naperjen le proti tujim krošnjarjem, zlasti Italijanom in Francozom, ki niso bili v deželi naseljeni in torej niso nosili deželnih bremen. Če bi prepoved glede kmetškega trgovanja obveljala, bi po glavarjevih besedah na loškem ozemlju v kratkem nastalo nekaj sto pustot, za katere pa ne bo kupcev. Tak položaj ne bo oškodoval samo zemljiškega gospoda, marveč tudi dohodke cesarske komore.¹³⁸

Stvar se je nerodno zapletla še istega leta, ko so mestni biriči ob asistenci oskrbnika iz Logatca loškim podložnikom zaplenili na logaškem ozemlju 27 tovorov platna v vrednosti čez 4500 goldinarjev in spravili konfiscirano blago na logaški grad. Platno so sicer na odločno zahtevo deželnih stanov vrnili, vendar se je loški glavar bal, da se bodo meščani pritožili na Gradec in Dunaj,¹³⁹ tembolj ker so kmalu nato meščani kmetom-tovornikom spet zaplenili 54 tovorov platna, ki so ga pa podložniki uspeli s silo dobiti nazaj.¹⁴⁰ Zato je freisinški škof naprosil svojega administratorja na zemljiškem gospostvu v Enzersdorfu, barona Eberharda, da osebno posreduje glede kmetškega trgovanja pri ustreznih mestih na Dunaju. Eberhard je obletal vrsto visokih osebnosti in jih skušal dobiti na svojo stran, ko so tehtali dokazovanje ene in druge stranke. Vlada v Gradcu je namreč sporočila, v kako slabem položaju da živi meščanstvo na Kranjskem, saj dolguje na račun deželnoknežjih davkov kar 150.000 goldinarjev. Baron Eberhard je s svoje strani naglašal, da tudi obubožan kmet ne bo zmožgal poravnati deželnih obveznosti. Njegovo posredovanje ni naletelo na gluha ušesa. Odšel je pod vtisom, da se je Dunaj nagibal na rešitev, po kateri bi smel kmet prodajati robo, ki jo je produciral sam skupno s hišno služinčadjo, ne smel bi pa takih predmetov preprodajati.¹⁴¹

Mesta v tej ofenzivi niso dosegla vidnejših uspehov. Saj je še patent iz 1737 v bistvu ponavljal določbe iz 1602, ki so kmetu z nekaterimi rezervami dovoljevale trgovino (gl. str. 219). Prav gotovo so na podeželju tedaj poznali tudi prodajalne, čeprav so bile prepovedane.¹⁴² Posebne težave so povzročali loškim trgovcem tudi Železnikarji, ki so po zatrjevanju Ločanov uvajali tedenski sejem, česar pa fužinarji niso hoteli priznati.¹⁴³

Sicer pa je meščanski trgovski živelj imel tudi svoje notranje probleme. Značilna je sodba loškega glavarja konec 17. stol., ko je v kranj-

skem merilu ugotavljal, da nima niti četrtina meščanov dovolj premoženja za pravo trgovanje.¹⁴⁴ V Škofji Loki je bilo menda še huje. Po besedah loškega glavarja je bilo celotno loško meščanstvo razen 3—4 izjem povsem obubožano.¹⁴⁵ Ker meščani niso imeli denarja, jim je moral kmet blago prodajati pod ceno, a še na ta denar je moral dolgo čakati.¹⁴⁶ Večina loških trgovcev se je ubadala z drobno kramarijo, ki je še vsa živela v cehovski mentaliteti. Značilna so npr. pravila lončarskega ceha. Le-ta so še 1713 do podrobnosti določala čas, kdaj smejo mojstri na določene dni začeti prodajati svojo robo. Na dan tedenskega sejma pred 8 uro niso smeli z blagom na Plac. Na letnem sejmu so smeli začeti prodajati šele po prvi maši. Dosti hujše omejitve so vezale tiste člane lončarskega ceha, ki so jih proti visoki dajatvi sprejeli v organizacijo kot nakupovalce ali kot prodajalce lončarskih izdelkov. Nekateri so se morali obvezati, da bodo trgovali samo s črno robo, drugim je bilo dovoljeno trgovati le z izdelki, ki so služili pri pečarstvu. Črne robe sploh niso smeli prodajati na Placu, z drugim blagom so lahko trgovali ob letnih, nikakor pa ne ob tedenskih sejmih.¹⁴⁷

Ob takem životarjenju meščanskih kramarjev so bili tembolj vidni posamezniki, ki so se v velikem obsegu ukvarjali s trgovino. Ti veletrgovci niso samo trgovali, marveč so bili hkrati tudi založniki izdelkov podeželske obrti. Takih založnikov je bilo celo v slovenskem merilu prav malo in so potekali večinoma iz vrst doseljencev; živeli so samo v nekaterih mestih, kot npr. v Ljubljani, Beljaku. Ob takem položaju se je Škofja Loka tembolj odlikovala. Saj ni sodila glede založništva le med naša vodilna mesta, marveč je v določeni meri celo prednjačila. Posamezni veletrgovci-založniki na loškem ozemlju so namreč potekali iz vrst domačega, deloma tudi kmetijskega prebivalstva. Podjetnejši kmetijski sinovi so si namreč zgradili tako trdne gospodarske temelje, da so se preselili v Škofjo Loko, prišli tod do svojih hiš, se sčasoma visoko dvignili nad poprečne loške trgovce in se začeli baviti z založništvom. Kot drugod so si tudi loški založniki polagoma pridobivali plemstvo, kar jim je dvignilo družbeni položaj in jih rešilo nadzorstva mestne oblasti.¹⁴⁸

Na tak način so se proti koncu 17. stol. močno uveljavili Oblaki pl. Wolkenberg (gl. str. 326—327). S poljanske Žetine je izvirala rodbina Demšar, ki je na veliko trgovala s platnom.¹⁴⁹ S Sorškega polja je verjetno izvirala trgovska rodbina Jenko, ki je proti sredi 18. stol. pridobila plemstvo (pl. Jenkensheim) in si ustvarila trdno premoženje skoraj izključno s prodajo platna na veliko. Iz vrst loškega meščanstva je potekala rodbina Jugovic, iz katere so izšli prav tako založniki.¹⁵⁰ Ob teh veletrgovcih srečamo tudi posameznike iz vrst plemstva, ki je bilo v službi zemljiškega gospoda (npr. Sigmund Fürnpfeil von Pfeilhaimb) in se je pečalo z vsakovrstnim trgovanjem.¹⁵¹ Med te veletrgovce so se začeli uvrščati tudi Benečani, ki so vse bolj prevzemali posredniško vlogo med loškim ozemljem in Italijo sami v svoje roke (gl. str. 221). Medtem ko so se nekateri v Škofji Loki le začasno naselili, sta npr. bratranca Zanetti želela tod ostati stalno in sta si v mestu postavila

trgovino. Navzlic ugovoru loških trgovcev in protestu loškega glavarja si je Jernej Zanetti pridobil tudi loško meščanstvo.¹⁵²

Trgovci-založniki so bogateli zlasti na račun revnega obrtnika, ki ni zmogel stroškov, zvezanih s predelavo. Tipičen primer srečamo pri loških sitarjih. Revni sitarji se niso mogli sami oskrbovati s surovino, ki jo je bilo treba večinoma uvažati, in so bili povsem navezani na petične trgovce. Ti so jih kot založniki zalagali s konjsko žimo, ki so jo sitarjem oddajali na kredit. Izdelke so podjetniki zaračunavali po zelo nizki ceni, od katere so odtegovali zneske za posojeno žimo. Delavcu je torej ostajalo le malo gotovine. Če je sitarja revščina premotila, da je oddal izdelke drugemu podjetniku, je padel v nevarnost, da svojemu podjetniku ne bo mogel poravnati dolgov na račun surovine. Tako je dobil založnik delavca povsem v svoje roke.¹⁵³

Podobne razmere so vladale v Železnikih. Tam so bili založniki deloma fužinarji sami, ki so žebllarje oskrbovali z železom, deloma tudi z življenjskimi potrebščinami. S predujmi so jih navezali nase v taki meri, da so nekateri postajali od njih povsem odvisni. Med založniki so pa bili tudi trgovci z železom in železnimi izdelki; le-ti so zalagali fužinarje z denarjem v zameno za železo oziroma izdelke.¹⁵⁴ Manj so bili od založnikov odvisni platnarji, ki so surovino vsaj deloma krili sami s svojim pridelkom.

Trgovina v daljavo je bila usmerjena predvsem proti morju, tako v Trst kot na Reko. Od tam so blago prevažali dalje, zlasti proti Italiji na beneško ozemlje in celo v Apulijo ter na Sicilijo, deloma tudi v Dalmacijo in Dubrovnik.¹⁵⁵ Središče kopenske trgovine je bil Videm.¹⁵⁶ Vse do 18. stol. so se trgovci v največji meri posluževali tovorništva in to po *poteh*, ki so jih poznali že stoletja (gl. str. 90 sl.). Pota so bila zelo slabo vzdrževana. Tako je bila npr. proti koncu 16. stol. pot od Cola do Veharš tako rekoč neprehodna. Položaj se na loških prometnih žilah tudi v 17. in 18. stol. ni spremenil. Iz leta v leto so se vrstile pritožbe o neprehodnosti potov proti Italiji v poljanski kot selški smeri (npr. 1708, 1709, 1721, 1722, 1736).¹⁵⁷ Tembolj je bila torej stara loška smer proti Italiji prizadeta, ko je Karel VI. 1719 ustanovil svobodni pristanišči v Trstu in na Reki in je v tej zvezi položil nove temelje cestnega režima. Obe pristanišči je namreč hotel povezati z zaledjem s pravimi, glavnimi komercialnimi cestami, na katerih bi se mogla srečati dva voza. Glavni komercialni cesti naj bi se na loškem ozemlju pridružila stranska, ki bi vodila iz Škofje Loke do Jeperce. Cesto so res začeli urejati 1733, a se je delo na njej še istega leta zataknilo.¹⁵⁸ Tako je Škofja Loka ostala brez prave povezave z glavno prometno žilo. Čez Škofjo Loko so sicer še naprej vodila v daljni svet pota, ki so pa mogla služiti samo tovorniškemu prometu. Škofja Loka je bila postavljena na stranski tir.

Vzdrževanje potov je slonelo v glavnem na ramenih ondotnih podložnikov, čeprav bi morale skrbeti zanje ustanove, ki so na njih zahtevale *mitnino*, tako loško gospodstvo, deželna komora (gl. str. 223—224), pa

tudi deželni stanovi, ki so prav tako pobirali posebne pristojbine (sredstvenine, Mittelding) v obeh dolinah prek svojih posebnih nameščencev tako v Železnikih kot v Poljanah.¹⁵⁹ Spričo toliko pristojbin in transportnih stroškov se ni čuditi, da so dosegli ti izdatki tudi do 50 % cene blaga.¹⁶⁰

Loško gospostvo je dajalo mitnino proti določeni vsoti še naprej vsaka tri leta v najem (gl. str. 224), ker bi morale sicer vzdrževati več posebnih nameščencev. Mestno mitnino je zemljiški gospod navadno oddajal v najem mestnemu svetu, za podeželsko so se pa večkrat uspešno potegovali razen mestnega sveta tudi zasebniki, med njimi predvsem nekateri gosposki nameščenci. Iz najemnine je razvidno, da je podeželska mitnina nesla dosti več kot mestna.¹⁶¹ Proti sredi 17. stol. so na podeželju začeli gospostvu osporavati pravico do teh dohodkov.¹⁶² Kmetje so vztrajali pri zahtevi, da morajo biti oproščeni mitnine za blago, ki ga prodajo doma. Seveda so s tem prišli v spor z najemnikom mitnine Jeremijo Grundlerjem, ki je dal trdovratne podeželske trgovce rubiti za zaostanke.¹⁶³ Ker je gospostvo vztrajalo pri svojem — najemninu je hotelo celo zvišati,¹⁶⁴ — je spor zajel celotno loško podeželje, ki se je spustilo v pravdo z gospostvom.¹⁶⁵ Prva rzsodba je bila za gospostvo neugodna,¹⁶⁶ nakar se je postopek zaradi priziva nadaljeval (1655, 1656).¹⁶⁷ Končno sta se obe stranki sporazumeli za kompromis; podeželska mitnina je bila povsem ukinjena, za kar so kmetski podložniki plačali zemljiškemu gospostvu 1500 srebrnih kron.¹⁶⁸

V začetku 18. stol. je gospostvo skušalo tudi z Železniki urediti vprašanje sporne mitnine za žito, s katerim se je naselje oskrbovalo. Po sporazumu z Železnikarji je bilo določeno, da bo mitnina za uvoženo žito poravnana z letnim pavšalom po 5 krc. od hiše.¹⁶⁹

Loški trgovci so trgovali z najrazličnejšimi predmeti (gl. str. 221—223), s takimi, ki so jih producirali doma, pa tudi z robo, ki so jo nakupovali zunaj loškega ozemlja. Med predmeti, s katerimi so kmetski podložniki prekupčevali, naletimo celo na puške (1726).¹⁷⁰ Še naprej je bila razvita npr. trgovina z živino (z ovcami, kozami, prašiči, konji), zlasti pa z govedom, ki je prihajalo na loško ozemlje deloma čez Kamnik, deloma so ga pa nakupovali na Dolenjskem in ga prodajali dalje čez Cerkno v Italijo.¹⁷¹ V največji meri je bilo seveda razvito trgovanje s predmeti, ki so jih izdelali na loškem ozemlju. Zelo važno mesto je še vedno zavzemalo železo, oziroma železni izdelki. Z železom so trgovali mimo loških veletrgovcev tudi fužinarji (gl. str. 287). S prodajo železnih izdelkov so se pa v veliki meri ukvarjali tudi podeželski trgovci, ki so tvorili v svet podkve, zlasti pa žeblje.¹⁷² Med specifične predmete loške trgovine sodijo sita, ki so jih npr. po navedbah kranjske mitnice v letih 1712—1722 poprečno izvozili v Trst po 10 tovorov v vrednosti po ok. 4500 gld.¹⁷³

Toda daleč najbolj je bilo razširjeno trgovanje s platnom. Glede tega trgovanja je bilo loško ozemlje izrazito vodilno na vsem Kranjskem.

Po zatrjevanju loških trgovcev je bilo v platnarskem trgovanju stalno v obtoku ok. 500.000 gld. Med trgovci s platnom srečamo ne samo velike založnike, marveč tudi mnoge nepismene kmete z loškega gospostva, ki so se pojavljali s platnom na sejmih po jadranskih primorskih mestih in celo v Italiji. Veletrgovci so se nad takimi kmetскими kramarji pritoževali, ker so mnogi teh kupovali platno po kmetih na kredit nekoliko dražje kot meščanski trgovci, ki so plačevali v gotovini, na sejmih pa so kmetje platno ceneje ponujali, ker so težko čakali na denar, da so mogli poravnati dolgove. Platno so prevažali predvsem na tržaško in reško tržišče; kolikor ga niso prodali v Trstu, so ga tovorili dalje v Videm. Obseg tega trgovanja nazorno prikazuje naslednja razpredelnica iz 1712—1722; le-ta navaja število tovorov (po 3 stare cente) raznih vrst platna, za katerega je 14 različnih kranjskih mitniških uradov pobiralo ustrezne pristojbine. Tedaj je bila v celoti transportirana naslednja količina platna:

	Fino	Srednje fino	Grobo
	143	4629	6166
Od tega je odpadlo na mitnico			
v Poljanah	41	1392	1796
v Železnikih	1	209	686

Glavni izvoznik platna v območju kranjskih mitnic je bil torej loški okoliš, saj je odpadlo na obe loški mitnici na Poljanskem in Selškem le nekaj manj kot tretjino finega, pa daleč čez tretjino srednjefinega in še večji odstotek grobega platna.¹⁷⁴ Podatki obenem kažejo, da je bil izvoz platna čez Poljansko dolino neprimerno večji kot čez selško ozemlje.

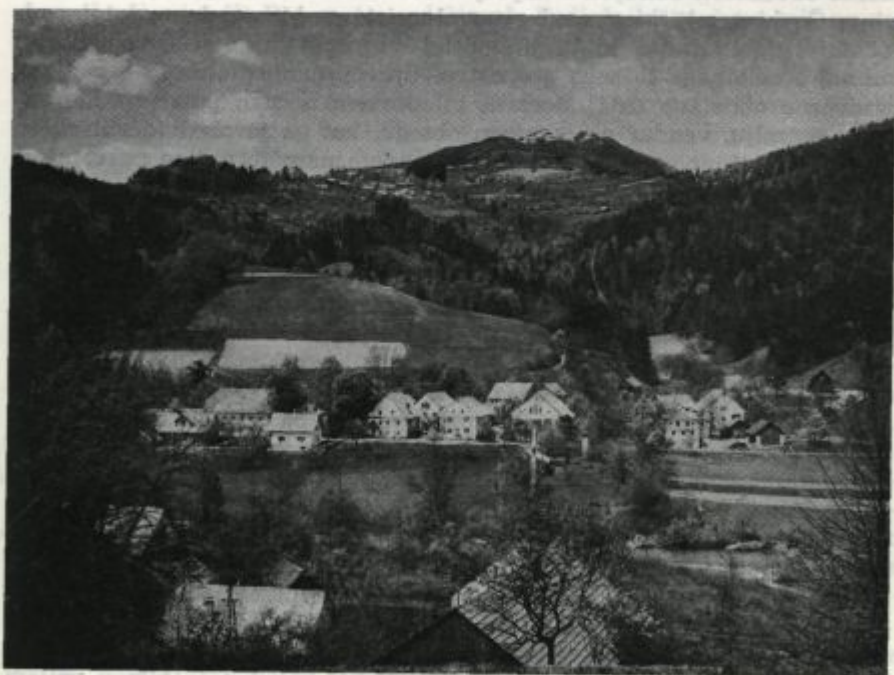
4. Obveznosti loških podložnikov

Redne osnovne obveznosti so morali podložniki kot dotlej v glavnem poravnnavati zemljiškim gospodom, deželi in cerkvi. Kmetska bremena tega razdobja je mogoče v podrobnosti analizirati na temelju davčnih napovedi iz srede 18. stol. V njih so prvič ločeno opisane dajatve zemljiškim gospodom in davki, ki so jih podložniki plačevali deželi.¹⁷⁵

Vse denarne dajatve zemljiškim gospodom na račun pravde (činža) so v citiranih virih strnjene v eno rubriko. Odmerjene so bile povsem individualno. Pri podložnikih loškega gospostva naletimo glede na to obremenitev na velike razlike. Na ozemlju stare kolonizacije je znašal razpon od 35 krc. (v Račevi v žirovski župi) do 4 gld. 33 krc. (v Srednji vasi v poljanski župi). Izjemen je primer Preserca v hotaveljski župi, kjer je dajatev dosegla 6 gld. 17 krc.; s povečano denarno dajatvijo se

je ondotni podložnik odkupil oddaje žita. Rovtarsko ozemlje je bilo dokaj manj obremenjeno. Večina rovtarjev je plačevala pod 1 glđ. Pač pa naletimo na nekatere kajžarje, ki so plačevali razmeroma visoko denarno dajatev (npr. v Hobovšah v hotaveljski župi po 54 krc. do 2 glđ. 24 krc., v Sestranski vasi v poljanski župi 1 glđ. 42 krc. itd.), ker so s to vsoto odpravili druge obveznosti, zlasti sicer razmeroma precej občutno robotnino. Podrobna analiza dajatev gruntarja v Krnicah kaže, da se položaj loških podložnikov glede denarnih dajatev na račun pravde zemljiškemu gospodu po 1630 ni bistveno spremenil.¹⁷⁶

Še bolj je očitna ta kontinuiteta pri oddaji žita, s katero so bili še vedno obremenjeni podložniki po Sorškem polju in deloma na Poljanskem. Primerjava podatkov kaže, da so podložniki tako rekoč brez izjeme oddajali gospostvu enake vrste žita v enaki nominalni višini kot 1501, oziroma celo 1291 (prim. str. 134). Kot zelo poučen primer naj navedem oddajo žita na Suhi pri Škofji Loki. Sredi 18. stol. je 7 ondotnih podložnikov oddajalo po 1 mero (mess) pšenice, 1 mero rži in po 5 modijev ovsa, 14 od njih pa nič pšenice, a zato dvojno količino rži; prav tako obveznost je bremenila suške podložnike tudi 1501. Še več! Eden med suškimi podložniki je dajal samo polovično količino ovsa — prav tako kot njegov davni prednik na isti kmetiji 1501.¹⁷⁷ Omenjeni odklon je

Sl. 87. Srednja vas, nad njo Dolenja in Gorenja Brda

pa še starejši, saj sega prav v leto 1291, ko je bila podložniku Petru na tej kmetiji znižana skoraj za polovico oddaja v ovsu, zato ker je bila njegova huba okrnjena za nekaj njiv.¹⁷⁸

Drugače je bilo s tlaško obveznostjo (gl. str. 230 sl.). Medtem ko je tlaka predstavljala hudo breme za podložnike majhnih zemljiških gospoств, predvsem tistih, ki so v večji meri obdelovala polje v lastni režiji, tlaka v loškem gospostvu ni bila huda. Celo tovorjenje je sčasoma spričo povečanja števila obveznikov ob razmeroma majhnih potrebah zemljiškega gospoda izgubljalo ostrino. Zemljiški gospod je vse bolj čutil, da mu tlaka ne donša ustreznih koristi in da bi prav na njen račun lahko vsaj deloma mogel zdraviti svoje močno ogrožene finance. Saj se je freisinška škofija še pred začetkom tridesetletne vojne, ki je do temeljev zamajala freisinške finance, borila s finančnimi težavami, kot kaže njen dolg državni blagajni v višini 100.000 gld. (1612). V iskanju načina, kako zvišati gosposčinske dohodke na račun tlake, je škof 1621 na pobudo svojega gospodarstvenika Puecherja¹⁷⁹ ubral posebno taktiko.

Loškemu glavarju je naročil, naj skliče vse župane in naj jim objavi sklep, da namerava urediti obsežno pristavo, ki naj bi vključevala dotedanjo hubno posest v Dorfarjih in pri Sv. Duhu. Temu ukrepu bi se bil zemljiški gospod voljan odreči, če bi bili podložniki pripravljeni tlaške obveznosti odkupiti z naprej določeno denarno dajatvijo — robotnino. Če bi zemljiški gospod osnoval pristavo, bi seveda ondotni podložniki izgubili hube, ki bi jih odslej v gosposčinski režiji obdelovali tlačani s celotnega loškega gospostva. Spreminjanje hubnega ozemlja v pridvorno obdelavo tedaj sicer ni bil povsem neznan pojav na slovenskem ozemlju, vendar ga v takem obsegu, kot ga je predvideval načrt, ni pri nas nikjer srečati. Glavar je županom naročil, naj se posvetuje s podložniki glede tega predloga in naj v teku enega tedna gospostvo obveste o stališču podložnikov. V istem roku naj bi podložniki obeh vasi, Dorfarjev in Sv. Duha, gospostvu predložili pisma glede svojih pravic do ondotnih hub. Kot je bilo pričakovati, so podložniki predloženo novotarijo v celoti tako odločno odklonili, da je dal glavar zapreti tri njihove glasnike. S tem se je začel boj med gospostvom in podložniki, ki je trajal več desetletij.¹⁸⁰

Reševanje hudega vprašanja je freisinški škof zaupal Puecherju, ki je upustil načrt glede ustanovitve pristave. Pač pa je začel na lepem pobirati robotnino v višini $\frac{1}{2}$ do 1 gld. od hube, kar je navzlic hudemu ogorčenju večina podložnikov plačala, razen Bitenjcev, ki so se pritožili pri deželnem glavarstvu in tudi uspeli. Gospostvo je moralo pobrani denar vrniti.¹⁸¹

Toda Puecher ni obupal. Na vsak način je hotel uvesti izdatno robotnino, kar je vodilo do pravde, ki je trajala trideset let. Spreminjal je tekst kupnih pisem. Zamenjal je staro besedilo o tlaški dolžnosti, ki je bila od nekdanj v navadi po loškem gospostvu, s tekstom, po katerem naj bi bili podložniki dolžni opravljati tlako, kakršna je bila v veljavi na Kranjskem. V tem času so si namreč posamezni zemljiški gospodje

na Kranjskem začeli lastiti pravice do vsakodnevne tlake; pri tem so se sklicevali na deželno pravo, po katerem naj bi bila taka obveznost v deželi običajna, čeprav v virih ni najti ustreznega dokaza. Podložniki na celih hubah bi torej morali biti gospodu na razpolago šest dni v tednu, manjši kmetje pa sorazmeren del. Puecherjevemu načrtu so se loški podložniki odločno uprli. Začeli so *pravdo* in jo 1633 dobili. Toda s tem prvdanja ni bilo konec in to tembolj, ker je prišlo prav tedaj v zvezi z izterjevanjem deželnih davkov zunaj loškega gospostva do pravcatega uporniškega gibanja, ki so se mu tudi loški podložniki priključili (Kos, Don., št. 139, str. 93). Prvdanje se je nadaljevalo. Nov sodnijski postopek je dal prav loškemu gospostvu (1638). Loški podložniki naj opravljajo v deželi običajno tlako, oziroma naj plačujejo robotnino. Spričo tega uspeha je zemljiški gospod začel osporavati celo odškodnino, ki jo je dajal tlačanom za prevažanje vina iz Italije.¹⁸²

Toda na priziv podložnikov je 1640 prišlo do obravnave pri notranje-avstrijski vladi v Gradcu.¹⁸³ Zemljiški gospod se je skliceval na v deželi veljavno tlako, medtem ko so podložniki vztrajali pri zahtevi, da ostane pri starem. Izid pravde je bil ugoden za podložnike, toda loški glavar je najavil revizijo. Ko je 1642 superdeklaracija odobrila staro tlaško obveznost, so podložniki bitenjske in godeške župe prešli v napad; začeli so *pravdo*, s katero so se — seveda zaman — skušali rešiti dolžnosti prevažanja vina.¹⁸⁴ Boj se je nadaljeval. Podložniki so žrtvovali mnogo sredstev, ki so jih zbirali od kmeta do kmeta, da so krili stroške za svoje zastopnike; te so poslali celo na Dunaj, kjer naj bi tudi z darili skušali reševati stvar v svoj prid.¹⁸⁵ Glede podkupovanja seveda kmetje niso mogli tekrovati z zemljiškim gospodom. Tako je Puecher pridobil zase deželno glavarstvo v Ljubljani in vlado ter tajno svetovalstvo v Gradcu. Imenovana je bila komisija, ki naj preišče to vprašanje na mestu samem.¹⁸⁶ S podkupovanjem je bil gospostvu uspeh vnaprej zagotovljen. Že nekaj dni po končanem zasliševanju (1651) se je gospostvo čutilo tako močno, da je podložnikom prepovedalo zbiranje prispevkov za njihove zastopnike.¹⁸⁷

Toda podložniki se še niso dali zlomiti; najbolj vztrajni so bili kmetje po bitenjski župi. Navzlic prepovedim so se organizirali in postavili za svojega vodjo Jerneja Šifrerja, ki so ga imenovali Vojvodo. Izredno delavni Šifrer se je skrivaj sestajal s podložniki po gospostvu in tam zbiral sredstva za akcijo. Toda vsa prizadevanja so malo zalegla. Odslej je zemljiški gospod smel zahtevati od vsake hube robotnino poprečno po 4 gld. nemške veljave in en dan tlake na leto. Ako bi gospostvo v posameznih primerih zahtevalo večjo tlako, naj bi sorazmerno znižalo robotnino. Zemljiški gospod je tako dosegel mnogo več, kot je spocetka nameraval. Načrtno podkupovanje se mu je bogato obrestovalo.¹⁸⁸

Toda podložniki so bili še dalje vztrajni in tudi pogumni. Saj je Šifrer poiskal cesarja v daljnem Regensburgu, ga prestregel na poti v cerkev in mu predal prošnjo. Dosegel seveda ni nič. Ne glede na ugovore

je loški glavar naložil kmetijam poprečno na 4 gld. določeno robotnino tako, da bi slabotnejši kmetje plačevali pod 4 gld., trdnejši pa celo po 5 gld. Medtem ko se je do konca 1653 po Poljanskem in Selškem odpor polagoma polegel, so podložniki po Sorškem polju še naprej trmoglavili. Ko le-ti niso hoteli plačati robotnine, jim je loški glavar poslal v hiše vojake, ki so jih morali kmetje vzdrževati. Končno je posegel v spor deželni glavar. Loškemu glavarju je ukazal, da mora odpoklicati vojake, obenem je pa poslal v Škofjo Loko komisijo, ki naj bi preprečila nadaljnje samovoljno zviševanje robotnine. Tako je odpor tudi po Sorškem polju sčasoma splahnel.¹⁸⁹

Odslej je zemljiški gospod nemoteno po vsem loškem gospostvu pobiral robotnino. Gruntarji so v ta namen praviloma plačevali znesek v razponu od 3 gld. 30 krc. do 5 gld. 45 krc. Kajžarji, ocenjeni kot tretjinski gruntarji, so dajali na ta račun v splošnem po 1 gld. 38 krc. do 1 gld. 44 krc., kajžarji brez zemlje s to dajatvijo niso bili obremenjeni.¹⁹⁰ Da ta znesek v primerjavi z dotedanjsimi obveznostmi do zemljiškega gospostva ni bil malenkosten, kaže primer Jurjočičeve kmetije v Krnicah; ondotni gruntar je moral odslej samo na račun robotnine odplačevati letno po 3 gld. 45 krc., medtem ko je dotlej z manjšim zneskom odbil vse obveznosti do zemljiškega gospostva (gl. str. 235). Upoštevajoč celotno loško gospostvo je nesla na novo vpeljana robotnina zemljiškemu gospodu precej več, kot je pritekalo v njegovo blagajno denarja na račun pravde, čeprav upoštevamo pri zadnjem dohodku tudi vrednost drobnih oddaj v naravi (npr. kokoši, jajca ipd.).

Navzlic tej obremenitvi pa položaj loških podložnikov v primerjavi s podložniki drugih gospostev znotraj loških deželskosodnih meja ni bil najslabši. Ajmanovi grunti so npr. dajali na račun pravde po 1 gld. 20 krc., dalje 4 mernike ovsu in 1 kokoš, razen tega pa so plačevali po 10 gld. robotnine, dajali po 10 funtov prediva ter opravljali po 10 dni tlake na leto.¹⁹¹ Podložnika Schrottenthurna v Zabukovju sta plačevala na račun pravdne dajatve po 2 gld. 40 krc., dajala po 1 kozliča, 4 piščeta, 25 jajc in latvico skute, vrh tega ju je pa vezala robotnina po 8 gld. 30 krc., dalje sta morala dajati po 51 krc. za plug, po 34 krc. za lan, po 16 funtov prediva, oziroma 34 krc., razen tega sta pa še morala oskrbeti po 5 voženj lesa.¹⁹² Podložnik v Rakovici je moral biti do 1750 vedno na razpolago, da je šel na tlako bodisi sam, ali pa s konjem; šele od 1750 dalje se je toliko razbremenil, da ga je obremenjevala le 15 dnevna tlaka na leto in robotnina 10 gld. 12 krc.¹⁹³ Tudi zahteve puštalskega zemljiškega gospoda niso bile majhne. Njegovi gruntarski podložniki so dajali na račun robotnine po 8—12 gld. nemške veljave, medtem ko so njegovi kajžarji po Puštalu opravljali ročno tlako, in to moški po dva dni, ženske pa po štiri dni na leto.¹⁹⁴ Tudi kajžarji posvetnih gospodov po besniškem ozemlju niso bili na boljšem. Največjo obremenitev srečamo pri šentpeterskem gospostvu, kjer so kajžarji delali letno po 1 1/2 do 12 dni tlake.

Različna stopnja obremenitev je bila očitna zlasti na besniškem ozemlju, ki je pripadalo najrazličnejšim zemljiškim gospodom. Zato se

ni čuditi, da se je freisinski škof ob robotni pravdi kaj rad skliceval prav na razmere na ondotnem svetu.¹⁹⁵

V ugodnejših razmerah kot podložniki po loškem gospostvu je bila le večina *cerkvenih podložnikov*. Dajatve teh kmetov po besniškem ozemlju so bile npr. vse pod poprečkom obveznosti ondotnih loških podložnikov. Podoben pojav srečamo tudi pri cerkvenih kajzarjih po Poljanskem in Selškem; dajatve teh kajzarjev posameznim cerkvam so se gibale večinoma v razponu 3—36 krc. (le izjemoma je dajatev dosegla 1 gld.), medtem ko jih je vezala 3 dni na leto ročna tlaka samo v primeru, kadar je bilo treba opraviti kakšna popravila pri domači cerkvi.¹⁹⁶

Medtem ko so podložniki loškega gospostva že skozi stoletja uživali kmetije po *kupnem pravu* (gl. str. 101), naletimo pri nekaterih drugih gospostvih na Loškem (npr. pri Ajmanovi, puštalski, šentpetrski graščini) še vedno na *zakupne kmetije*,¹⁹⁷ ki naj bi jih kmetje uživali le dosmrtno. Delitev kmetij v omenjeni dve skupini je bila v tem času več ali manj teoretična; dednost je bila namreč praktično uveljavljena tudi na zakupnih kmetijah.

Podložnike so bremenile še naprej občasne dajatve, ki niso bile vpisane v urbar in so se z njimi tem laže znali okoriščati loški nameščenci v najrazličnejših prilikah (prim. str. 232). Vpogled v mnoge nepravilnosti dajejo zlasti pritožbe podložnikov, ki so vodile končno do poravnave 1677.

Gotovo niso bile brez podlage pritožbe glede *mrtvaščine*. Ob smrti podložnika je dalo gospostvo ustrezne prostore zapečatiti; ponekod je nato opravilo inventuro, drugod zahtevalo samo plačilo. Glede na poravnavo naj bi odslej pečatili in inventarizirali samo bogate kmetije, pri drugih naj bi župan skupno s sorodniki ali sosedi kmetijo samo pregledal, in to zastonj. Različna vrednost kmetij je dajala dosti možnosti za samovoljno izkoriščanje pri odmerjanju višine mrtvaščine. S poravnavo je bilo določeno, da je treba odslej na račun mrtvaščine plačati od grunta po 25 gld., od delov grunta sorazmeren del, in to ne glede na kakovost kmetije in na starost umrlega gospodarja. Rovtarske kmetije so šteli za pol grunta, kajže za tretjinskega.

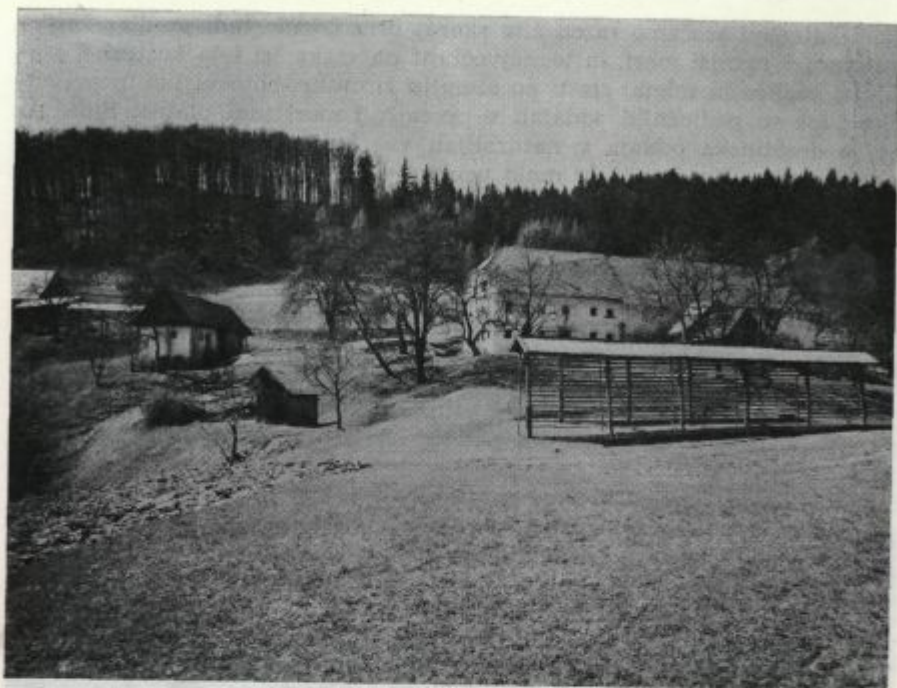
Glede kupnih pisem je bilo določeno, da se mora glavar držati starih formul. Pri *prodaji* kmetij je gospostvu kot nekoč pripadalo 15 % kupnine, od katere so pa odbili vsoto, ki se je nanašala na premičnine.¹⁹⁸ Glede *odselnine*, ki jo je bilo treba poravnati ob izselitvi z gosposočinskega ozemlja, so se sporazumeli tako, da morajo moški plačati 10 % od na loškem ozemlju pridobljene in odpeljane imovine, medtem ko so bile ženske te obremenitve oproščene. Glede *odpravščin* se niso mogli sporazumeti. Glavar je namreč vztrajal, naj bi starejši bratje in sestre, ki niso ostali na kmetiji in jih je gospodar odplačal, gospostvu odšteli na račun odpravščine deseti in dvajseti denarič.

Na pritožbe, da zahteva glavar večjo takso za *pečatenje* (siegelgeld), kot mu pripada, je bilo sklenjeno, da je treba za pečatenje dokumentov, v katerih je šlo za vsoto pod 100 gld., plačati pol tolarja; če je vsota

preseglala 100 gld., je taksa znašala 1 tolar. Na pritožbo proti pisarniškim taksam je bila izdelana podrobna tarifa, ki se je razlikovala ne samo glede na vrsto dokumentov (ženitovanjsko pismo, pobotnica ipd.), marveč je tudi upoštevala kvaliteto materiala (papir, pergament). Za ženitovanjsko pismo je bilo treba plačati 30 krc., na pergamentu 1 gld.; za oporoko 1 gld., za izstavitev pobotnice 6 krc. itd.¹⁹⁹

Toda s poravnavo je marsikatera točka sporazuma ostala le mrtva črka, kot kažejo pritožbe podložnikov v času, ko je vodil gospostvo glavar baron Anton Egkher (1713—1727). Mrtvaščino so pobirali tudi v primeru, če je oče še za življenja izročil posest svojemu zakonitemu nasledniku. Če je kmetijo prodal tuji osebi, je bilo treba poravnati deseti in dvajseti denarič (1709).²⁰⁰ Tudi druge takse so temeljito narasle. Za izdajo pobotnice je bilo treba odšteti po 20 krc., za ženitovanjsko pismo 1 gld. 20 krc., za oporoko 4—5 gld. itd. Močno je razburjalo podložnike, ker so jih loški nameščenci ob raznih opravkih pri gospostvu silili k pitju. Od protipisarja je bilo npr. težko dobiti rešitev, če mu niso dali zaslužiti pri pijači. Kmetje so navajali primere, da je bilo treba pri nekaterih županih včasih skoraj toliko zapiti, kolikor so znašali zaostanki, ki so jih le-ti izterjevali. Ni se jim zdelo prav, da so morali ob raznih prilikah dajati nameščencem posebne denarne prispevke (npr. pri rubežu podeželskemu sodniku 1 gld., petarju ali pa gozdarju 30 krc.; pri plačevanju glob nad 20 gld. podeželskemu sodniku od vsakega goldinarja po 2 groša; za ogleda podeželskemu sodniku 1 gld. 46 krc. 2 denariča itd.). Očitali so glede razvade, da so morali pri dražbi prirejati drage zakuske, ki so veljale tudi 30—40 gld., obenem pa so morali dajati podeželskemu sodniku po pol mernika ajde, pol šopa čehulje lanu, sir in pšenico, čeprav je moralo loško gospostvo kot deželskosodna instanca vzdrževati ustrezno osebje.²⁰¹

Desetina je še naprej le deloma pripadala loškemu gospostvu (gl. str. 232—233).²⁰² Sicer pa je bila pravica do desetine zelo razdrobljena. Med drugimi lastniki so močno prednjačili puštalski gospodje, za katerimi sta zelo zaostajala starološka in Ajmanova graščina. Desetino so deloma uživale tudi razne loške rodbine (npr. Zewal, Kos, Jugovic), deloma so spadali med desetinske gospode dediči fužinarjev v Železnikih in na kroparskem območju (npr. Semen, Kapus). Številno so bile pri tem zastopane cerkvene ustanove ali njihovi predstavniki na loškem ozemlju in zunaj njega, tako v Škofji Loki loški vikar, oba samostana (klarise in kapucini) in beneficij sv. Trojice, dalje župniji v Stari Loki in Šmartnem pri Kranju, župnija v Sori, ljubljanska škofija itd. Le tu pa tam srečamo med desetinskimi gospodi tudi posamezne loške gruntarje. Nekateri loški podložniki so namreč desetinsko obveznost odkupili (npr. na Gostečem, Suhi, v Brodeh, Javorjah, na Praprotnem, v Dolenji vasi, kmet Novak pri Dražgošah). Posamezni med njimi so si pa znali pridobiti tudi desetinsko pravico pri svojih sosedih (npr. gruntarju Lušini na Gostečem so dajali desetino ondotni gruntarji, podobno je pripadala gruntarju na Praprotnem desetina na sosednjem gruntu, gruntar v Javorjah je užival desetino

Sl. 88. Kmetija Novak v Selški dolini

treh podložnikov v sosednji Mlaki, kajžar pri Sv. Tomažu je dajal desetino trem gruntarjem v vasi).

Lastnikom desetini je navadno desetinska oddaja pri posameznih kmetijah v celoti pripadala. V vrsti primerov so pa posamezne desetine deljeno uživali npr. trije lastniki (po $\frac{1}{3}$, izjemoma tudi dva po $\frac{1}{4}$, eden pa $\frac{1}{2}$) ali pa dva ($\frac{1}{3}$ in $\frac{2}{3}$, po $\frac{1}{2}$). V naseljih pod Ratitovcem (v Zgornjih Danjah, pri Trojarju, v Zabrdju) je desetino eno leto pobiralo loško gospostvo, drugo puštalski gospod; pri Sv. Tomažu je dajal neki kajžar desetino z ene njive loškemu gospostvu, z druge pa ondotnemu gruntarju.

Le v manjši meri so podložniki dajali zares deseti del pridelka. Ker je bila desetina močno razdrobljena med vrsto desetinskih gospodov, je bilo pobiranje desetine v snopih zelo naporno in zvezano z mnogimi stroški, zlasti od kar je kranjski desetinski red določal, da mora desetinski gospod žito v snopih z njiv pobrati v 24 urah (1721).²⁰³ Zato je bilo v korist desetinskega gospoda, da so podložniki dajali pavšalirano desetino, na katero so le-ti seveda pristajali samo v primerih, če jim je gospod priznal glede na poprečni donos ustrezen popust.²⁰⁴ Proti sredi 18. stol. je bila po loškem ozemlju desetina v večini primerov pavšalirana. V mnogih primerih so podložniki dajali desetino le v naturalijah,

med katerimi srečamo razen žita skoraj brez izjeme tudi predivo in perutnino, v manjši meri, in to največkrat na vsaka tri leta koštrune, jagnjeta, kozličke in teleta; zlasti po ozemlju žirovske, hotaveljske in poljanske župe so podložniki oddajali v precejšnji meri tudi platno. Sicer pa se je desetinska oddaja v naturalijah vse bolj spreminjala v denarno obremenitev. Vendar je le malo primerov, da podložniki mimo denarja ne bi oddajali vsaj nekaj drobnih naturalnih prispevkov (predivo, perutnino).

Višina desetinske obremenitve je bila silno različna. Kjer so podložniki dajali zares deseti del pridelka, je bila oddaja seveda odvisna od letine, ki se je spreminjala iz leta v leto. V vseh drugih primerih pa je bila obremenitev sicer trdno določena, a je bila praviloma različna ne samo od naselja do naselja, marveč tudi od posameznika do posameznika znotraj naselja. Le malo je primerov, da so bili podložniki istega naselja, oziroma celo sosednjih naselij, enako obremenjeni (npr. naselja pod Ratitovcem).

Razlike v desetinski obremenitvi nakazujejo do neke mere gospodarsko moč posameznih kmetijskih enot. Kolikor so npr. podložniki po Sorškem polju plačevali desetino v denarju, se je vsota praviloma gibala v razponu med 7 glđ. in 13 glđ., v posameznih primerih tudi nad 13 glđ.; podložniki na Okroglem pri Kranju so dajali razen drobnih prispevkov

Sl. 89. Zgornje Danje

Sl. 90. Kovski vrh

v predivu in perutnini le 4 gld. 44 krc. do 5 gld. 6 krc. Upoštevaajo celotno loško gospostvo, pa kažejo podatki še večje razpone. Medtem ko se je desetina pri Sv. Tomažu na Selškem gibala med 4 gld. 15 krc. in 4 gld. 49 krc., naletimo v Kovskem vrhu na Poljanskem na razpon med 4 gld. 32 krc. in 18 gld. 8 krc. — Še večje razlike je opaziti pri kajžarjih, ki v mnogih primerih desetine sploh niso oddajali, ker pač niso imeli zemlje. Sicer pa pri kajžarskem življu desetina največkrat ni dosegla višine 1 gld., hkrati pa srečamo primere, da je kajžar odrinil na račun desetine 3 gld. 24 krc. (Volča na Poljanskem) in celo 4 gld. 15 krc. (Breznica pri Škofji Loki), medtem ko je dvojni kajžar v Krnicah na Poljanskem oddajal desetinskemu gospodu letno po 6 mernikov pšenice, 6 soržice, 5 ječmena, 27 ovsa, 3 funte prediva, 2 petelina in vsaka tri leta 2 teleti.

Deloma so razlike izvirale tudi iz različnega postopka desetinskih gospodov, kar nakazujejo primeri, v katerih je desetina pripadala različnim upravičencem. Tako je oddajal gruntar v Zabrekvah na Selškem desetino trem gospodom v tretjinskem iznosu, in to Semenovim dedičem v Zeleznike po 1 gld. 8 krc., loškemu gospostvu po 1 gld. 59 krc., puštalskemu gospostvu pa po 2 gld. 16 krc., podobno tudi kmet v Hudem

lazu četrtingsko desetino Semenovim dedičem po 1 gld. 11 krc. in puštalskemu gospodstvu po 1 gld. 59 krc., medtem ko je pobiralo polovično desetino loško gospodstvo v višini 3 gld. 24 krc.

Loškemu gospodstvu pripadajočo desetino je dajal zemljiški gospod v glavnem še vedno v najem za dobo treh let (prim. str. 232) in to navadno proti plačilu dogovorjene vsote, včasih tudi kot obresti za posojilo.²⁰⁵ Večkrat je bilo zelo težko najti najemnika; naletimo celo na primer, da je gospodstvo posameznike kar prisililo v tako pogodbo (1646).²⁰⁶ Razumljivo je, da so bili žrtve podložniki, od katerih je hotel najemnik čimveč iztisniti. — Leta 1675 je dobilo gospodstvo na račun desetine dohodek v višini 2526 gld.²⁰⁷

Obveznosti do cerkve so podložniki še vedno poravnali z biro (gl. str. 233), in to največkrat z naturalnimi dajatvami, ki so se z leti samo v manjši meri spreminjale v denarne prispevke. V splošnem velja, da so bili gruntarski podložniki v starih naseljih z njo enako obremenjeni, če so spadali pod isto župnijo; kajzarji so bili navadno, vendar ne brez izjeme, bire oproščeni. Sicer je pa bila višina bire zelo različna. Medtem ko so npr. plačevali podložniki v Bitnju, kolikor so spadali pod starološko župnijo, v ta namen samo 5—6 krc., so njihovi sovrstniki, vključeni v šmartinsko župnijo, dajali po $\frac{3}{4}$ mernika pšenice, 1 funt prediva in 1 pišče. Še bolj nazorno sliko daje Davča, ki je bila cerkveno razdeljena med štiri župnije. V župniji Cerčno so dajali večinoma po $1\frac{1}{2}$ mernika rži, prav toliko ovsa in 3 krc. 2 denariča. Kmetje iz poljanske župnije so bili zelo različno obremenjeni; medtem ko so nekateri poravnali to obvezo z 1 mernikom ovsa, so najbolj prizadeti dajali po $\frac{3}{4}$ mernika rži in prav toliko ovsa. Kmetje selške župnije so odbili to obveznost z 2 funtoma masti. Najbolj so bili obremenjeni tisti, ki so spadali pod soriški vikariat;²⁰⁸ tja so oddajali po 1 mernik pšenice ter prav toliko ječmena in ovsa, dalje funt masti, 1 sir, razen tega pa še 31 krc. in ondotnemu cerkovniku posebej 14 krc. — Mnoga naselja v poljanski župniji so sestavljala glede obveznosti do župnika določene enote, kar se je izražalo v dolžnosti posameznikov, da so v ciklu 5, 7, 9, 11 in celo 42 let oskrbeli župniku kosilo.

Mimo naštetih rednih bremen so podložnike vezale leto za letom tudi obveznosti, ki so jih morali poravnati deželni na račun davka v ožjem smislu besede in kontribucije. Kontribucija se je spčetka imenovala ekstraordinarna, a je bila v resnici redna; zajemala je mimo davka na osebo še razna druga bremena.²⁰⁹

Davek je bil še naprej individualno razdeljen (gl. str. 234). Kazno je, da se je nominalna višina po 1630 dvignila, kot je sklepati iz primera v Dolenji vasi, kjer je plačal 1630 prvi v urbarju vpisani podložnik na ta račun 2 gld. 40 krc., medtem ko so ondotni vaščani 1754 dajali v ta namen 4 gld. 25 krc. do 4 gld. 48 krc. Davek, ki so ga plačevali deželni gruntarji, je znatno presegel denarno pravdo, ki je pripadala gospodstvu, kot kažejo naslednji primeri:

	Davek	Pravda
Ravne (žirovska župa)	4 gld. 25 krc. do 5 gld. 15 krc.	1 gld. 57 krc. do 2 gld. 15 krc.
Korita (žirovska župa)	4 gld. 25 krc. do 4 gld. 45 krc.	1 gld. 57 krc.
Trebija (hotaveljska župa)	4 gld. 45 krc. do 5 gld. 15 krc.	2 gld.
Log (brojska župa)	4 gld. 45 krc. do 5 gld. 15 krc.	1 gld. 51 krc. do 1 gld. 59 krc.
Torka (soriška župa)	3 gld. 34 krc.	1 gld. 30 krc.
Zali log (selška župa)	3 gld. 45 krc. do 4 gld. 21 krc.	1 gld. 19 krc. do 1 gld. 35 krc.

Se večji razpon srečamo na rovtarskem ozemlju. V osliški župi, kjer npr. pravda praviloma ni dosegla niti višine 1 gld., je davek tu pa tam presegel celo višino 5 gld.

Nekoliko drugačen — vendar v veliki meri le navidezen — je bil položaj pri kajžarjih. Kolikor le-ti gospostvu niso plačevali robotnine, je bila njihova pravdna dajatev nekoliko višja (gl. str. 293). Medtem ko so kajžarji plačevali deželi davek v razponu od 4 krc. do 1 gld. 48 krc. (a le izjemoma čez 1 gld.), je pravda praviloma presegala davek.

Pri plačevanju davka so morali podložniki poravnati tudi po 12 krc. za vsakega svojih *gostačev* (schutzgeld); kdor je gostača zamolčal, je tvegval kazen v višini enega dukata. Berači in invalidi so bili tega prispevka oproščeni.²¹⁰

Kontribucija se je po 1630 dokaj zviševala. Še 1630 je npr. gruntar v Krnicah na Poljanskem plačal deželi v celoti komaj 5 gld. 5 krc. (gl. str. 235). Leta 1754 so ondotni gruntarji plačali samo na račun davka v ožjem smislu besede 4 gld. 45 krc. do 5 gld. 15 krc. Leta 1639 je znašala npr. celotna izredna vojskina doklada na loško gospostvo 1752 gld.,²¹¹ sedem let nato govori vir že o ok. 2000 gld., ki naj jih polože loški podložniki na račun izredne kontribucije.²¹² Po besedah loškega glavarja (1652) je dežela prej zahtevala od gruntarjev po 3 gld. kontribucije, medtem ko naj bi tedaj uvedli še novo doklado v višini 15 krc. kot prispevek za cesarjevo potovanje.²¹³ Leta 1659 je loški glavar na račun ekstraordinarne kontribucije pobral že 4 1/2 gld. od hube in 1 1/2 gld. od kajže,²¹⁴ tj. precej več, kot je določal patent iz 1660, po katerem naj bi plačevali kmetje od hub in trdnejši rovtarji po 3 gld. 15 krc., kajžarji pa 1 gld. 15 krc.²¹⁵ Presežek je šel seveda v njegov žep. Do 1754 se je višina kontribucije ustalila. Tedaj je obveljal ključ, po katerem so plačevali kmetje v ta namen od cele hube po 6 gld., oziroma od manjših ali večjih enot ustrezen del (npr. 3 gld. od polovične hube). Kajžarji brez zemlje kontribucije niso plačevali.

V prvi polovici 18. stol. se je pa stopnjevala tudi *deželna tlaška obveznost*. Medtem ko so bili podložniki do začetka 18. stol. dolžni

skrbeti le za pota v bližini svojih domov (1701),²¹⁶ je bila z gradnjo in vzdrževanjem komercialnih cest uvedena deželna tlaka tudi na teh objektih. Te tlake so bili oproščeni samo tisti na podeželju, ki niso imeli zemlje. Tlake se je bilo sicer mogoče izogniti z odkupom, ki pa ni bil malenkosten; obvezniki so seveda tudi lahko poslali na delo dнарjarja, kar tudi ni bilo poceni.²¹⁷ Glede na poročilo loškega glavarja iz 1738 je loško gospostvo že 22 let dajalo po 68 tlačanov, od katerih jih je 36 sodelovalo z vprego, in to od maja do decembra.²¹⁸ Tako so 1730 od 2. do 26. maja delali v območju Ljubelja, nakar so se preselili na vrhniško ozemlje.²¹⁹ Le z nekaj manj tlačani je loško gospostvo sodelovalo pri takih delih tudi v naslednjih 40-ih letih.²²⁰

Med bremeni nikakor niso bila na zadnjem mestu tista, ki so bila povezana z *vojaštvom*. V 17. stol. so se sicer vojne operacije odmaknile z našega ozemlja, spričo česar so prenehale stare oblike vojske, ki jo je vezala obramba domače zemlje, in je država prešla na najemniški sistem. Toda kadar se je javilo premalo najemnikov, je država segala po nasilni rekrutaciji, ki je zajela predvsem revne sloje.²²¹ Nekateri kmetje so prav zaradi te dolžnosti imeli na kmetiji samske hlapce, ki so se namesto gospodarja odzivali tej dolžnosti.²²² V zvezi s prevozi za vojaštvo so pobirali v ta namen posebne prispevke. Ob večjih premikih vojaštva so pa morali podložniki sami proti skromni odškodnini prevažati proviant in drugo oskrbo. Približno sliko te obremenitve daje primer iz 1703, ko so morali podložniki iz 12 loških žup zvoziti od 4. septembra do 17. oktobra dnevno po 40 voz drv, skupno torej 1760 voz, v vojaški tabor, ki je bil nastanjen na pašnikih med Ljubljano in Savo.²²³ Vojaški premiki so pa tudi sicer močno prizadevali prebivalstvo; saj so morali, sicer proti odškodnini, ki jo je bilo treba šele naknadno s težavo izterjevati, oskrbovati pri njih nastanjeno vojaštvo.²²⁴ Tako so imeli podložniki samo v letih 1648 in 1649 v zvezi z vojaško oskrbo stroškov za oves, seno in slamo 11.079 gld. 43 krc., kar jim je mogel loški glavar takoj le v neznatni meri poravnati.²²⁵

Hude obremenitve in številne nepravilnosti v tej zvezi so povzročale pri podložnikih stalen nemir. Tako je razumljivo, da je veliki *tolminski punt* 1713 močno odmeval na loškem ozemlju in tolminskim odposlancem ni bilo težko pridobiti loške podložnike za uporniško gibanje. Živahno je bilo predvsem na ozemlju godeške župe, zlasti na Gostečem in v Pungertu, pa na sosednjem hribovitem poljanskem območju. Organizatorji, predvsem iz vrst trdnih gruntarjev, so znali prenesti uporniškega duha tudi na Selško. Sestavili so pritožbe, ki naj bi jih odposlanstvo neslo cesarju na Dunaj. V pritožbah so napadali zlasti zemljiško gospostvo, tako zaradi previsokih taks, kot zaradi nepravilnosti pri pobiranju raznih dajatev (npr. dajatev za lov na rekrute, za prehrano gosposočinskih uslužbencev ob proščanjih itd.). Nepravilnosti so očitali tudi desetinskim gospodom, ki da se ne ravnaajo po predpisu, da morajo žito na njivah v 24 urah prevzeti.²²⁶

Gospodstvo ni držalo križem rok. Prve dni 1714 je glavar sklical na grad v prisotnosti raznih odličnikov iz Škofje Loke in Ljubljane razen županov tudi številne druge kmete iz vseh žup loškega gospodstva. Kmetje so po vrsti klonili, saj so bili prava izjema trije podložniki iz godeške župe, ki so izjavili, da so bili spočetka sicer voljni sodelovati pri uporniškem gibanju, a so na glavarjevo pojasnilo od tega odstopili. Po tako uspelem zboru je glavar vse prisotne podložnike zaprisegel in pogostil.

Medtem je deputacija odšla na Dunaj in oddala loške pritožbe pravtisti dan, ko je glavar na gradu zasliševal loške podložnike. V strahu pred novimi zapletljaji je glavar pri cesarju dosegel resolucijo, po kateri naj bi oba člana deputacije zaprli. Spričo hudih groženj sta se odposlanca ob misli na svoji rodbini vdala in se znašla v zaporu, kjer je eden od obeh sedel prav do 1716. Uporniško gibanje je bilo sicer zatrto, vendar je glavar v strahu pred novimi nemiri skušal odpraviti nekatere najbolj napadane nepravilnosti v zvezi s taksami in s točenjem vina.

Loško uporniško gibanje v letih 1713—1715 je vsekakor sprožil veliki tolminski punt, vendar sta se upora bistveno ločila med seboj ne samo po obsegu in dramatičnosti, marveč tudi po celotni usmerjenosti. Medtem ko so se Tolminci upirali proti državnim bremenom in državnim organom, so se loški podložniki borili proti gosposčinskim nepravilnostim in iskali kot že nekoč tudi tokrat — seveda zaman — zaščito pri cesarju.²²⁷

5. Razvoj mestne uprave; obremenitve in dohodki

Škofja Loka je stopila v novi vek kot edino privatno mesto na Kranjskem, ki ni bilo naravnost podrejeno deželnemu knezu, marveč je moralo priznavati odvisnost od vmesne instance — loškega zemljiškega gospodstva. V razvijanju mestne avtonomije, ki je težilo za tem, da se vez do gospodstva čimbolj razrahlja ali pa sploh pretrga, je Škofja Loka doživljala v stoletjih plimo in oseko. Najbliže svojemu cilju je bila v dobi reformacijskih bojev; dogodki v naslednjih desetletjih temu razvoju niso bili naklonjeni. Škofja Loka je ostala trdno povezana z loškim gospodstvom, ki je skrbno pazilo, da mu ne propadejo stare pravice nad mestom pod gosposčinskim upravnim središčem.

Prvi pogoj za sodelovanje pri mestni upravi je bila seveda pridobitev meščanskih pravic, ki jih je bilo mogoče doseči šele na posebno prošnjo. Upoštevajoč podatke iz 1677, je bilo takrat v Škofji Loki samo okrog 120 oseb s temi pravicami.²²⁸ Proti sredi 18. stol. se je to število gibalo med 160 in 170. Tedaj so namreč zelo širokosrčno podeljevali meščanske pravice v prepričanju, da ni prav, če bi mestno prebivalstvo uživalo razne ugodnosti, ne bi pa sprejemalo nase tudi obveznosti. Za sprejem je bilo treba plačati dokaj visoko pristojbino, s katero se je pa mestna blagajna le malo okoriščala, ker je šel ta denar v veliki meri za likof.²²⁹

Mestna avtonomija se je razvijala v smeri, da so imele široke plasti meščanstva prav malo vpliva na vodstvo mestne uprave. Mestna uprava

Sl. 91. Merianova upodobitev Škofje Loke z Gavžnikom, levo Stara Loka, desno Puštal

je bila v rokah maloštevilnega kroga meščanstva, ki se je tudi sicer v gospodarskem pogledu dvigal nad someščani. Celotno meščanstvo (občina, gmajna) so predstavljali samo štirje zastopniki. Na čelu mestne uprave je stal mestni sodnik, ki so ga volili sicer le za dobo enega leta, vendar se je sčasoma ustalil običaj, da je ostal mestni sodnik na tem mestu vsaj po dve leti. Sodniku sta stala ob strani 12-članski notranji in 24-članski zunanji svet (gl. str. 248).

Pri vsakokratnih letnih volitvah je *izpraznjena mesta v svetu izpolnjeval svet sam*. Notranji svet je jemal nove člane iz zunanjega sveta, zunanji svet je dopolnjeval število iz vrst gmajne. Nato je mogla slediti *mutacija*. Gmajna je imela namreč pravico odpoklicati iz notranjega sveta dva člana, notranji svet pa podobno štiri člane iz zunanjega sveta in jih zamenjati z novimi iz gmajne. Ob tej priliki so odstopili tudi štirje zastopniki gmajne, vendar so bili lahko znova izvoljeni na to mesto. Kandidate za novega sodnika je postavljala notranji svet; poleg prejšnjega sodnika je izbral še dva kandidata iz svojih vrst, nakar je celotno mestno prebivalstvo z meščanskimi pravicami izvolilo za sodnika enega izmed treh predlaganih.²³⁰

Mestne korporacije so bile prepogosto *razdvojene*; često ni bilo prave enotnosti niti med člani znotraj vsakega sveta, ki sta zasedala v istem prostoru. Niso bili osamljeni primeri, da je mestni sodnik samovoljno dosegal sebi ustrezne sklepe na način, da je vabil na sejo samo določene

Mapa sveta. Napisanih je pri vodstvu mesta, uprave in biskupa...
 pri mestu blagajni...
 Nuzanje spore in napake je malo...
 bilo in od reformacije...

Prospect Des Hochfürstl. Schloß vndt Statt Bischoff Loh, wie selbiger von Noort vorgestellet. Anno 1697

Dem Hochwürdigst vndt Hochgebohrnen Fürsten vndt Herrn Herrn Johann Franz des H. Römischen Reichs Fürsten vndt Bischoffen zu Freising etc. etc.
 Wünschet in verpflichtester Deuotion mit disen abriß all zellich vndt Himmlischen Segen mitz beinander. *Vivite Francisci, et salus per secula regna.*
Et tua iuxta flumē Selepach cum flumine darent

- A. des Hochfürstl. Schloß. C. Schloß vndt Kloster. E. Kapelle vndt Pfarrkirche. G. Pfarrkirche. I. der Stadt. L. der Stadt. M. der Stadt. N. der Stadt. O. der Stadt. P. der Stadt. Q. der Stadt. R. der Stadt. S. der Stadt. T. der Stadt. V. der Stadt.

Sl. 92. Škofja Loka leta 1697

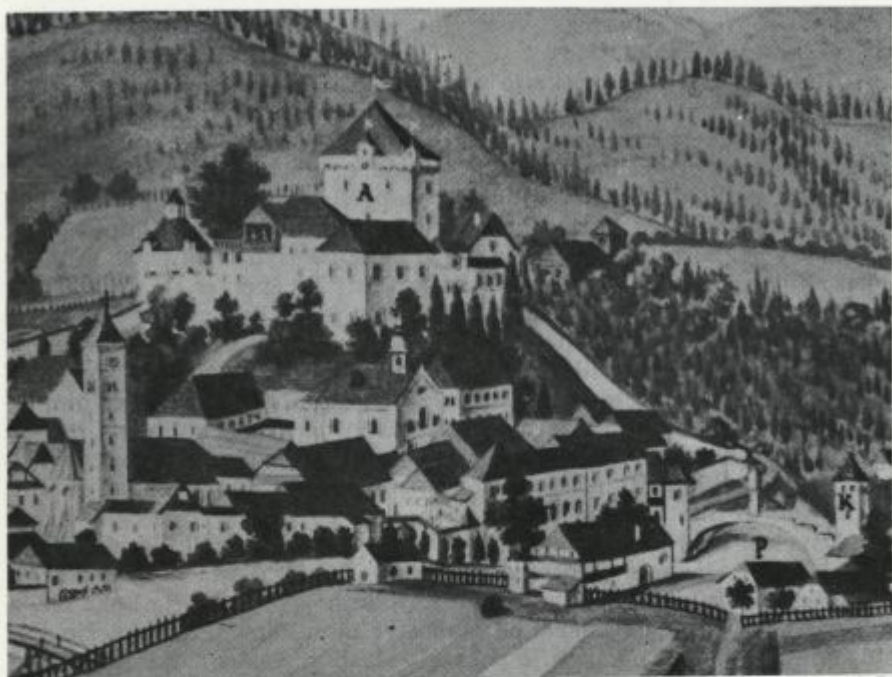
A grad	H rotovž	P Selščica
B župna cerkev	I kašča	Q Poljansčica
C cerkev sv. Jakoba	K selška vrata	R Stari grad
D nunski samostan	L poljanska vrata	S starološki grad
E kapela sv. Trojice	M spodnja vrata na Lontrku	T puštalski grad
F kapela sv. Lovrenca v Stari Loki	N vratca pri cvingerju na Lontrku	V Lubnik
G cerkev pri Sv. Lovrencu	O čevljarska vratca	

člane sveta. Nepravilnosti pri vodstvu mestne uprave je bilo občutiti zlasti pri mestni blagajni.²³¹

Notranje spore in napake je znalo izrabiti zemljiško gospostvo, ki je bilo že od reformacije sem vse bolj nenaklonjeno razvoju mestne avtonomije kot nekakemu tujku znotraj gosposkiških meja. Svoje občutje je kazalo že ob samih volitvah mestnega sodnika, ob katerih je imelo končno besedo, kajti sodnik je moral dobiti gosposkiški pristanek na izvolitev. Gospostvo sodnika ni kratko malo potrjevalo. Tako je prišlo do hudega spopada v 50. letih 17. stol., ko je bil že petič po vrsti izvoljen za sodnika eden najpremožnejših Ločanov — zlatar Jurij Frueperger, ki si je v tem razdobju pridobil plemiški naslov. Gospostvu je bil Frueperger trn v peti ne samo zaradi neustreznih sodnih obračunov, marveč tudi zato, ker je odkrito podpiral podložnike, ki so se z gospostvom pravdali. Ko je bil Frueperger petič izvoljen za sodnika, mu je loški glavar odrekel potrditev. Ker so Ločani zaradi tega začeli pravdo, je glavar zahteval, naj do končne razsodbe postavijo začasnega sodnega upravitelja, čemur pa Ločani niso hoteli ugoditi. Meščani so v pravdi sicer zmagali, vendar so 1658 izvolili na to mesto drugo osebo — Janeza Skerpina.²³²

Napetost med mestom in gospostvom tudi v naslednjih desetletjih ni popustila. Vmešavanje gospostva v notranje zadeve mesta je Škofja Loka vse teže prenašala. Kot v času reformacijskih bojev je Škofja Loka težila za tem, da se otrese odvisnosti od gospostva in postane deželnoknežje mesto (prim. str. 250 sl.), kar se je pokazalo zlasti v zvezi z razpisom mestne tlake 1731. Glede na cesarsko resolucijo bi moralo loško gospostvo prispevati za ureditev ceste med Ljubljano in Vrhniko dnevno po 24 delovnih sil za ročno tlako in po 24 voženj. Po razporedu, ki ga je sestavil loški glavar, naj bi Škofjo Loko vezali po 2 vožnji in po 2 ročni tlaki. Tlaško obveznost je bilo mogoče poravnati tudi z odkupom, in sicer za 1 vozno tlako s 34 krc., za 1 ročno tlako s 17 krc. Mesto se je tej obveznosti odločno uprlo, češ da veže tlaška dolžnost le podložnike, ne pa meščanov. Loški glavar in z njim tudi dežela sta bila drugačnega mnenja. V imenjski knjigi je bilo mesto skupno z loškim gospostvom vpisano pod eno rubriko in je zato skupaj s podložniki dolžno opravljati cestno tlako. Ker se je Škofja Loka tej dolžnosti dotlej odtegovala, naj bi pod pretnjo vojaške eksekucije morala plačati zaostali znesek 186 gld. Tedaj se je mestni svet obrnil na deželnega kneza in dokazoval — seveda brez najmanjše osnove, — da je bila Škofja Loka deželnoknežje mesto, preden je prišla v posest freisinške škofije.²³³ S takimi neutemeljenimi stališči Ločani seveda niso mogli nikogar prepričati; freisinška oblast je trdno držala vajeti v svojih rokah, in to tembolj, ker so meščane še naprej razdvajali notranji medsebojni spori.

Gmajna je namreč očitala ob izvolitvi mestnega sodnika Jožefa Marzenika, ki je bil 1738 že šestič po vrsti izvoljen na to mesto, da ji sodnik in mestni svet omejujeta stare pravice, da stoji slabo z mestnim gospodarstvom in da ji notranji svet navzlic zahtevi noče prikazati, v kakšne namene je šel denar iz blagajne. Ko je gmajna prosila loškega glavarja,

Sl. 93. Škofja Loka leta 1697, detajl — območje gradu, šentjakobske cerkve in selških vrat

naj mestnega sodnika ne potrdi, ji je ta rad ustregel — saj mu sodnik sploh ni predlagal obračunov — in je postavil sodnega upravitelja, dokler se spor ne bi rešil. Zadnjo besedo je izrekel deželni glavar, ki je zahteval, da mora loški glavar sodnika potrditi.²³⁴

Spori med gmajno in mestnim svetom so se v naslednjih letih še bolj zaostri. Med vodilnimi v gmajni je bil predvsem Jožef Kopfer, ki mu je uspelo, da je postal član zunanjega sveta, malo nato pa so ga pritegnili v notranji svet. Ko je kandidiral za mestnega sodnika, je prišlo do razcepa. Njegovi pristaši iz gmajne so zapustili volišče v cerkvi sv. Jakoba, vzeli s seboj sodno palico in na rotovžu izvolili Kopferja za sodnika. Hkrati pa sta zunanji svet in drugi del meščanov iz gmajne izvolili za sodnika Janeza Nikolaja Bogataja, ki ga je predlagal na to mesto notranji svet. Spor sta reševala deželno glavarstvo in notranjeavstrijska vlada v Gradcu. Le-ta se je 1743 postavila proti Kopferju in bila skupno z deželnim glavarstvom mnenja, da je možno take medsebojne spore v bodoče odpraviti le z reformo mestnega ustroja, do katere je res prišlo 1747.²³⁵

Naslanjajoč se na predloge loškega glavarja, je tedaj namreč kranjska deželnoknežja reprezentanca izdala *nov loški mestni red*, ki je sicer

obdržal 12-članski notranji in 24-članski zunanji svet, odpravil pa je mutacijo. Tudi poslej so 4 zastopniki predstavljali občino, v katero pa niso več bili pritegnjeni vsi meščani, marveč le določeno število njih (36).

Tako okrnjena občina je skupno s člani zunanjega sveta volila sodnika, in to za dobo treh let iz vrst kandidatov, ki jih je kot dotlej predlagal notranji svet. Občina je sicer mogla iz tehtnih razlogov ugovarjati izboru kandidatov in zahtevati nove ter zahtevo trikrat ponoviti, toda če je občina trmoglavo zavračala izvolitev iz vrst predlaganih kandidatov, je mogel notranji svet sam postaviti sodnika. Vpliv občine je bil okrnjen tudi simbolično; odslej namreč prejšnji sodnik ni več izročal sodne palice kot simbol oblasti predstavnikom občine (prim. str. 124). Notranji in zunanji svet sta se morala odslej — in to ločeno — sestajati vsakih 8—14 dni.²³⁶

Glede na reformo je bilo treba določiti, kdo od meščanov naj pride v članstvo občine. Loški glavar je šel še dalje. S pristankom deželnega glavarstva je znal izpeljati zamisel, da je treba razpustiti dotedanji notranji in zunanji svet in postaviti na to mesto nove kandidate, ki bi bili dovolj izobraženi in bi ne delali preglavic loškemu gospostvu. Ne glede na predloge dotedanjih mestnih korporacij je loški glavar sam sestavil

Sl. 94. Škofja Loka leta 1697, detajl — območje med gradom in kaščo

listo novih članov notranjega in zunanjega sveta ter občine, kar je še istega leta (1747) potrdila deželnoknežja reprezentanca. Mestna avtonomija je bila temeljito razrahljana. S posegom loškega glavarja so prišli na vodilna mesta predvsem v notranji svet, ki mu je pripadalo v glavnem vodstvo, zlasti ljudje iz najbogatejših trgovskih krogov, za katere je menil glavar, da gospostvu ne bodo delali preglavic. Pravice širokih plasti loškega meščanstva so povsem zvođenele.²³⁷

Obremenitve mesta niso bile neznatne. Mesto je moralo kriti izdatke za tekoče vzdrževanje, kot privatno mesto je imelo obveznosti do zemljiškega gospostva, močno je bilo obremenjeno do dežele.

a) Mesto je moralo vzdrževati nekaj stalnih *nameščencev*. Mestnemu sodniku je bil v pomoč mestni pisar, skrb za blagajno je bila naložena posebnemu blagajniku. Za javni red sta skrbela sredi 18. stol. dva stražnika, mestni sel je opravljal kurirske posle, dvema gozdarskima hlapcema je bila zaupana skrb za gozdove, iz katerih so si meščani pridobivali predvsem kurjavo. Mesto je deloma krilo tudi stroške za organista in učiteljstvo.²³⁸

Položaj *učiteljstva* je bil kaj boren. Pouk je vodil učitelj (schulmeister), ki mu je stal ob strani pomočnik (untermeister). Pravica do nameščenja je pripadala še naprej mestnemu svetu (gl. str. 245), vendar ne brez trenj z zemljiškim gospostvom. Le-to je namreč dajalo učitelju brezobvezno deputat — navadno letno po 2 modija pšenice in 8 modijev rži — za katerega je pa moral učitelj na vsaka tri leta posebej prositi.²³⁹ Tako je prišlo v začetku 18. stol. do hudega spora, ko je mesto navkljub loškemu glavarju postavilo za učitelja svojega kandidata. Spričo grožnje, da bo gospostvo ustavilo deputat, je Škofja Loka pristala na reverz, po katerem naj bi bilo mesto pri postavljanju učitelja vezano na soglasje zemljiškega gospostva. Navzlic reverzu so se pa trenja še naprej pojavljala.²⁴⁰

Delo v šoli je bila samo ena izmed učiteljevih dolžnosti. Učitelja so namreč v veliki meri bremenile tudi obveznosti do cerkve. Učitelj je sodeloval predvsem pri bogoslužju, in to zlasti s pevci-šolarji. Z delom v cerkvi si je učiteljstvo do neke mere pomagalo v svoji bedni eksistenci. Razen občasnih dohodkov je učitelju tu pa tam pripadal tudi stalen honorar. Tako je loškemu učitelju izplačevala bratovščina rožnega venca v Stari Loki letno po 6 gld.,²⁴¹ bratovščina sv. Rešnjega Telesa v Škofji Loki pa po 10 gld.²⁴²

Pod mestno jurisdikcijo je spadal tudi *špital*.²⁴³ Ustanovitelja te dobrodelne ustanove sta bila župnik oziroma upravnik arhidiakonskega urada (erzpriesteramt) v Radovljici Nikolaj Skofič²⁴⁴ in njegova mati Marjeta. Z ustanovnim pismom sta 1547 podarila revežem svojo hišo pod samostanom klaris. S tem se je vsekakor močno razbremenila hiralnica, ki jo omenja vir iz 50. let 16. stol. v loškem predmestju v območju Ošterfelda.²⁴⁵ V špitalu naj ne bi našli oskrbe samo zdravi reveži, marveč naj bi bili deležni nege tudi revni bolniki. Ko je postalo poslopje pretesno, se je špital preselil na Lontrk.²⁴⁶ Ko je postal špital žrtev požara (1698),²⁴⁷ so s podporo dobrotnikov, med katerimi je bil najpomembnejši starološki

župnik Hudačut,²⁴⁸ obnovili špitalsko poslopje. V pritličju so uredili dva večja prostora, medtem ko je bilo v prvem nadstropju 11 sobic na obeh straneh hodnika.²⁴⁹

Špital je bil deležen mnogih podpor; mimo manjših zneskov v obliki miloščin si je sčasoma pridobil kar lepo premoženje predvsem z raznimi volili, ki so jih špitalu med drugim naklonili npr. Ločan Mihael Papler, župnik Hudačut, trgovec Jugovic itd.²⁵⁰ Nazorno sliko o špitalskem premoženju daje obračun za leta 1666—1671, iz katerega posnemam naslednje podatke.²⁵¹

Kapital	4204 gld. 48 krc. 2 denariča
Letne obresti	210 gld. 2 krc.
Letni dohodek od zemlje	5 gld. 33 krc. 1 denarič
Desetine	15 gld.
Činž od dveh hiš	17 gld. 28 krc.
Najemnina od njive	2 gld. 40 krc.
Skupaj	4455 gld. 31 krc. 3 denariče

Špitalsko premoženje se je v naslednjih desetletjih še pomnožilo. Tako je npr. Ločan župnik Gašper Alojz Cebal zapustil špitalu 4000 gld. nem. veljave z namenom, da se ustanovi beneficij.²⁵²

V prvih sto letih špitalskega obstoja ni imelo loško gospostvo nikake pravice do nadzorstva nad njegovo upravo.²⁵³ Le-to je mesto zaupalo špitalskim mojstrom. Leta 1596 se omenjajo hkrati trije mojstri.²⁵⁴ Sredi 17. stol. pa je gospostvo skušalo dobiti vpliv nad ustanovo, ki je bila materialno tako trdno podprta, a so jo po mnenju loškega glavarja zelo slabo upravljali. Glavar je špitalskim mojstrom očital, da si prilaščajo špitalski denar, ne skrbe pa za poslopje, ki je skoraj brez šip in peči, prav tako jim niso mar oskrbovanci, ki jih je dnevno videti v mestu beračiti. Na podlagi takih obtožb je 1659 loško gospostvo začelo zahtevati od mestnega sveta, da mu morajo predlagati špitalske, enako pa tudi sirotinske račune, ki so jih po zatrjevanju loškega glavarja nepravilno vodili. Mesto je obtožbe zavračalo in ni hotelo odstopiti od svojih pravic. Ko je glavar v tej zvezi nekaj svetovalcev postavil v zapor, je prišlo do pravde, ki jo je gospostvo izgubilo. Vendar se je pravda vlekla do 1662, ko je gospostvo z apelacijo doseglo v Gradcu razsodbo, po kateri je morala Škofja Loka odslej sicer špitalske obračune predlagati loškemu glavarju, vendar samo na vpogled.²⁵⁵

Tako so bili predloženi npr. obračuni za leta 1666—1671 škofovim komisarjem, ki so imeli mnogo pripomb. Očitani so, da ni podrobno prikazan inventar, da niso bile vnesene obresti od kapitala, ugotovili so zaostanke dolžnikov v višini 811 gld., za dolgove, ki so jih pri špitalu najemali posamezniki in ustanove (npr. loško mesto 128 gld.), niso bila predložena dolžna pisma itd.²⁵⁶ Podatki kažejo, da očitki glede nevestnega upravljanja s špitalskim premoženjem niso bili brez osnove. Zato je razumljivo, da se

Sl. 95. Škofja Loka konec 17. stol.

je vodstvo špitala še naprej izmikalo nadzorstvu in se je spor med Škofjo Loko in gospostvom nadaljeval skozi desetletja. Ob tem prepiru se je gospostvo zaman trudilo, da bi, sklicujoč se na drugo instanco, dobilo odločilen vpliv nad špitalom.²⁵⁷

Mestu je bilo prepuščeno *vzdrževanje javnih naprav in poslopij*. Predvsem je moralo skrbeti za mestno obzidje in mestna vrata, za cestni tlak in za mostove, od katerih so bili trije zidani, eden pa je bil lesen (1731).²⁵⁸ Kolikor so razni objekti spadali pod neposredno gosposčinsko upravo (npr. na gradu, pri mlinih, jezovih), je ustrezne stroške krilo seveda zemljiško gospostvo, ki je pa znalo prenesti del vzdrževalnih izdatkov tudi na druga ramena: tako npr. pri mlinih, ki jih je dajalo v najem in je bilo po pogodbah gospostvo dolžno popravljati samo nepremičnine, medtem ko je bil najemnik obvezen držati v mlinu v redu vse predmete, ki so se gibali (npr. 1653).²⁵⁹ Gospostvo je moralo oskrbovati tisti del obzidja, ki je bil v neposrednem grajskem območju (gl. str. 262 sl.), medtem ko je za obzidje okrog mesta morala seveda skrbeti mestna uprava.

Če so mesto večkrat že redni stroški spravljali v finančne zadrege, se je znašlo v tem hujšem položaju ob raznih elementarnih nesrečah. Mestu

je npr. stalno pretela nevarnost požara. Iz poročila škofovih odposlancev razberemo, da so bile 1567 strehe meščanskih hiš vse lesene.²⁶⁰ Slika se tudi do 1723 ni bistveno spremenila. Tedaj so bile strehe hiš in mestnega obzidja še vedno skoraj vse krite s škodlami;²⁶¹ mogoče je bilo z opeko pokrito kopališče, kolikor je loški glavar uspel s svojim predlogom (1660).²⁶² Dimnikov je bilo zelo malo izpeljanih z ognjišč; naprav po celo leto niso nadzirali.²⁶³

Nevarnost požarov večjega obsega je bila tembolj prisotna, ker v mestu tudi ni bila ustrezno urejena *oskrba z vodo*, česar se je mestni svet zavedal. Tako je le-ta 1549 nameraval speljati z vzpetin nad gradom v mesto vodo po dveh lesenih ceveh, tako na Plac kot na Lontrk. Ker mesto samo ne bi zmoglo stroškov, se je obrnilo na škofove odposlance s prošnjo, da mu gospostvo v ta namen popusti pri denarnih obveznostih, mu pokloni iz gozdov v rudenski župi ustrezno količino macesnovega lesa za cevi in ukaže kmetskim podložnikom, da opravijo potrebna tlaška dela.²⁶⁴ Čeprav je škof v bistvu 1551 ustregel tej prošnji s pridržkom, da mora mesto samo poskrbeti za vožnje, in čeprav je škof celo sam priganjal meščane, naj brez odloga napravijo vodnjak na cevi (1573), delo dolgo ni steklo; mestni svet se je izgovarjal, da mesto nima sredstev, ker je treba dati prednost mnogim neodložljivim vprašanjem.²⁶⁵ Vsekakor pa vir iz 1590 omenja na Placu cisterno;²⁶⁶ le-ta je mogoče istovetna z vodnjakom, o katerem pravi dokument iz 1790, da stoji že dolga leta sredi Placa.²⁶⁷

Sl. 96. Del Placa v Škofji Loki, proti Poljanski dolini

Sl. 97. Škofja Loka — območje gradu

Čeprav govore viri o požarih v mestu, je mestni svet vse premalo računal s to nevarnostjo. Ko je prišlo nekaj let pred 1656 v Škofji Loki do močnega požara in je ogenj napravil v mestu veliko škodo spet 1656, je loški glavar ukazal mestu, naj si nabavi nekaj gasilskih lestev in sekir ter veder za vodo, vendar je ostal ukaz brez odmeva.²⁶⁸ Spričo malomarnosti se ni čuditi, da je prišlo v mestu v drugi polovici 17. stol. kar do dveh katastrofalnih požarov.

Leta 1660 je bil prizadet zgornji del mesta. Požar je izbruhnil 7. oktobra v noči med 22. in 23. uro, in sicer v zadnji sobici oziroma vislih hiše zraven rotovža, kjer je stanoval mestni pek. V nekaj urah je pogorelo 32—35 najlepših in najbogatejših hiš na Placu skupno s kapelo sv. Trojice in s samostanom sv. Klare.²⁶⁹ Požar je napravil tako škodo, da so dajale nekatere hiše še konec stoletja sliko pogorišča.²⁷⁰

Nič manjša katastrofa je prizadela 1698 spodnji del mesta. Tedaj je bil upepeljen skoraj celotni Lontrk; zgorelo je 48 hiš s kaščo in mlinom pri kopališču ter z lontrškim delom mestnega obzidja. Po poročilu iz 1699 je bilo razdejanje tako hudo, da bi bilo potrebnih 30—40 let za popolno obnovo; res navaja vir iz 1729, da so bila ondi še tedaj posamezna pogorišča.²⁷¹

Spričo takih katastrof in glede na cesarski patent je mestni svet hotel osnovati poseben fond (feuer cassa), s katerim bi skušali omiliti hude posledice elementarnih nezdod (1723). Tudi loški glavar je iskal v tej smeri navodil pri freisinškem škofu, vendar je menda ostalo le pri načrtu.²⁷²

Mnogo preglavic so delale mestu tudi *poplave*, zlasti takrat, ko je voda narasla v obeh dolinah. Tak primer je podrobneje opisan v urbarju loškega čevljarskega ceha. Ponoči 10. septembra 1658 se je utrgal oblak na hotaveljsko-javorskem območju. Voda je tod in na ozemlju Poljan ter Luše na Selškem tako narasla, da je odnašala ne samo mline in žage, marveč tudi hiše z ljudmi in živino. V Škofji Loki je voda napravila pravcato razdejanje; udarila je čez vrtove, razdirala jezove, odnesla žago na Poljanščici in čevljarske stope na Selščici (ki so jih morali povsem na novo postaviti) in tako temeljito poškodovala vse loške mline, da so bili Ločani nekaj časa navezani na tuje mline.²⁷³ Poplave tudi v naslednjih desetletjih niso prizanašale. Leta 1664 je npr. voda po poročilu loškega glavarja napravila še večjo škodo kot pred šestimi leti.²⁷⁴ Med poplavami, ki jih navajajo viri iz naslednjih desetletij, je bila zlasti huda v 1722, ko je odnašala po Poljanskem in Selškem hiše z živino, mostove in mline in ponovno divjala v spodnjem delu mesta.²⁷⁵ Strašno neurje je tu pa tam prizadelo tudi zgornji del mesta, tako npr. 1730, ko so bila poškodovana tudi okna in streha na gradu in se je podrl večji del ograje na stopnicah, ki so vodile na grad.²⁷⁶

Sl. 98. Stara Loka z gradom in staro župno cerkvijo leta 1780

Mesto tudi po katastrofi 1511 ni bilo varno pred potresi, ki so mu grozili v naslednjih stoletjih (prim. str. 262).

b) V primeri z vzdrževalnimi izdatki so bile denarne obveznosti do zemljiškega gospostva dokaj skromne, pa še teh so se Ločani spričo napetega razpoloženja do zemljiškega gospostva skušali otresti.

Že od nekdanje meščane vezala do zemljiškega gospoda neznatna dajatev na račun hišnega zemljišča (hofzins, gl. str. 100). Ta znesek je škof občasno prepustil mestnemu sodniku pod pogojem, da to ugodnost lahko vsak čas prekliče.²⁷⁷ Ščasoma se je na to »pozabilo«. V starih kupnih pismih je bila klavzula, da je treba plačati gospostvu od zemljišča, na katerem stoji hiša, in za prostor okrog nje po 2 črna denariča, ki ju pobere mestni sodnik in izroči gospostvu; v novih kupnih pismih je tekst o zemljiškem gospodu odpadel.²⁷⁸ V skladu s tem mestni sodnik te dajatve ni več obračunaval z gospostvom (1639),²⁷⁹ kar ni vodilo samo do spora, marveč celo do pravdanja, ki se je vlekel dolga leta.²⁸⁰ Pravda se je za gospostvo slabo končala; škof tudi s prizivi ni imel uspeha.²⁸¹

Meščane je enako kot kmetske podložnike vezala občasna dajatev ob nastopu vsakokratnega novega škofa (gl. str. 101). Ker so od nastopa škofa Vida Adama, ki je vladal 1618—1651, pretekla dolga desetletja, so Ločani računali s tem, da si gospostvo ni bilo več na jasnem glede te svoje pravice. Tako so se ob nastopu novega škofa Alberta Sigmunda skušali otresti te obveznosti. Kazno je, da spočetka zares samo vodstvo freisinške škofije ni vedelo, kako je s to dajatvijo, kajti 1656 je škof naročil loškemu glavarju, naj počaka s terjatvijo.²⁸² Dve leti nato je pa že ukazal glavarju, naj Ločane prisili k plačanju. Kot navadno so Ločani tudi ob tej priliki iskali zaslombe pri deželi.²⁸³ Ko so naslednje leto prišli v Škofjo Loko škofovi odposlanci zaradi obračunov, so Ločani skušali barantati in so ponudili na račun te dajatve lepega konja, ki ga pa odposlanci niso hoteli sprejeti, marveč so vrgli tri mestne svetovalce v zapor.²⁸⁴ Spor je vodil do pravde. Deželni glavar je kot sodnik predlagal kompromis, po katerem naj bi Škofja Loka brez prejudica spričo škode ob povodnji odplačala na ta račun 200 gld. nem. veljave. Obe stranki sta zahtevali čas za premislek.²⁸⁵ Kako sta se sporazumeli, iz virov ni razvidno; vsekakor je pa mesto ob nadaljnjih spremembah v vodstvu škofije to dajatev odplačevalo.²⁸⁶

c) Občutnejše so bile obveznosti do dežele. Davkov meščani niso plačevali deželi neposredno, marveč preko loškega gospostva.²⁸⁷ Kot davčna enota je veljala hiša. V davčnih seznamih Škofje Loke iz različnih let naletimo stalno na 110 $\frac{1}{6}$ hiš.²⁸⁸ Kot cela hiša so bila ocenjena le nekatera poslopja; večina pa je bila uvrščena med tretjinske hiše.²⁸⁹

Cela hiša je bila glede *kontribucije* ocenjena enako kot grunti na posestvu. Tako je določal patent iz 1660, naj bi plačevale hiše po 3 gld. 15 krc. kontribucije,²⁹⁰ torej enako, kot je tedaj znašala kontribucija od gruntov (gl. str. 303); leta 1754 je dosegla kontribucija od hiše 6 gld.,²⁹¹ prav toliko so dajali tedaj kontribucije tudi grunti. Pač pa je bila celotna obremenitev do dežele v mestu manjša kot na kmetih. Medtem ko so dajali grunti 1755 povprečno 3—4 gld. 45 krc. *davka*, je bilo treba plačati

od hiše v Škofji Loki 1755 nekako po 35 krc. davka, poleg tega pa še za hišni goldinar z novo naklado 1 gld. 45 krc.²⁹²

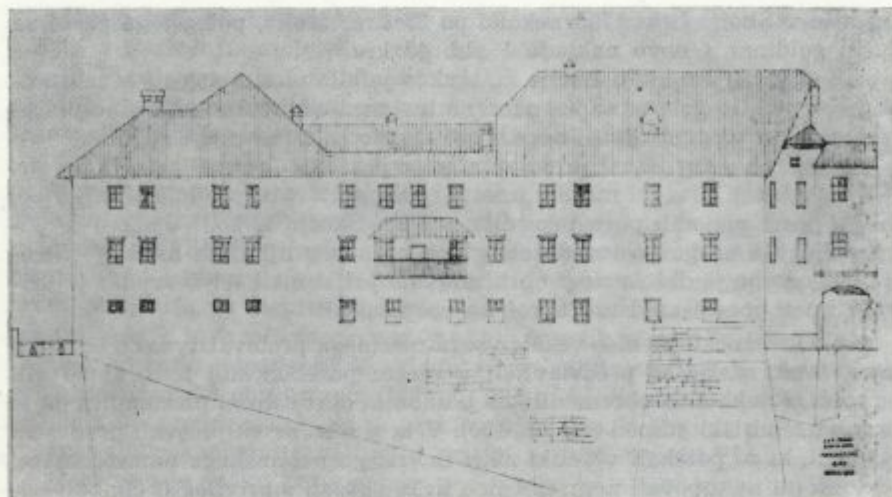
Z odvajanjem kontribucije in davkov je bilo mesto pogosto v zaostanku. Ker je bilo gospostvo kot vmesna instanca odgovorno za redno plačevanje, je tu pa tam zaradi nerednosti zaprlo celo mestnega sodnika.²⁹³

Posebno neprijetna je bila mimo vprašanja cestne tlake (gl. str. 307) dolžnost, da je moralo mesto porazdeljevati po hišah *vojaštvo*, ki ga je na pohodih pogosto vodila pot čez Škofjo Loko. Vojaštvo je porazdeljevala na gospostva dežela glede na obseg njihovih imenj.²⁹⁴ Stroške za oskrbo je dežela sicer obračunavala pri kontribuciji, vendar je moralo imeti mesto sredstva takoj na razpolago.²⁹⁵

č) Obveznosti pa niso vezale vsega mestnega prebivalstva. Že od srednjega veka dalje so predstavljali v mestu poseben sloj tisti, ki so bili oproščeni nekaterih obremenitev s posebnim oprostilnim pismom, ki ga je izdajal zemljiški gospod (gl. str. 100). V ta sloj so se vključevali predvsem *plemiči*, ki so potekali v veliki meri iz vrst gospoščinskega nameščenstva, si v mestu nakupovali nepremičnine in se skušali s privilegiji čimbolj odvojiti od drugega mestnega prebivalstva. V to vrsto so sodili npr. Siegesdorferji, ki so dobili oprostilno pismo za Kasarno, od katere jim ni bilo treba plačevati nikakih davkov in jih niso od te hiše vezale nikake me-

Sl. 99. Kasarna, nad njo grad

Sl. 100. Načrt Kasarne

ščanske dolžnosti. Ta pravica se je držala hiše tudi takrat, ko so Kasarno kupili od Siegesdorferjev Fürnpfeili.²⁹⁶

Kakor je bil svojčas zemljiški gospod temu sloju naklonjen, so ga bridke skušnje z njimi (npr. s Puštalci, s starološkimi graščaki itd.) vodile v nasprotno smer (gl. str. 163 sl., 220 sl.). Tako je škof ob raznih prilikah ukazoval mestnemu svetu, naj ne dovoljuje, da bi se v Škofji Loki ugnez-dili plemiči z nakupovanjem nepremičnin, ne bi pa hoteli obenem nositi tudi vseh bremen, ki sicer vežejo loške meščane. Mestni svet je bil dolžan zahtevati od vseh plemičev v mestu reverz, na podlagi katerega se obveže vsak na plemiško čast, da je podvržen enakim obveznostim kot meščani.²⁹⁷ Starih pravic si plemstvo seveda ni dalo odvzeti. Tako je npr. Vid Fürnpfeil hotel zavarovati star privilegij s tem, da ga je dal potrditi cesarju Leopoldu; le-ta je s tem aktom pokazal, da si prilašča tudi take pravice, ki je dotlej pripadala edino freisinškemu škofu kot lastniku zemljiškega gospodarstva.²⁹⁸

Seveda so plemstvu načeloma nasprotovali tudi meščani. Meščani so se posebno pritoževali proti Marksu Pečaherju in njegovima dvema sinovoma Marksu in Janezu, ki so si z dediščino, porokami in nakupi pridobili v mestu hiše in že nekaj let sem sploh niso hoteli plačevati sicer nizkih, nanje naloženih davkov. Ko so se Pečaherji skušali otresti teh dolžnosti, se je uprl tudi Rasp, ki je dotlej davke v redu plačeval. Vsi ti so obenem pregovorili tudi loškega protipisarja Korbinijana Fürnpfeila, ki se dotlej ni protivil tej dolžnosti.²⁹⁹ Navzlic tem pritožbam pa je razvidno iz poročila škofovih odposlancev (1659), da mestni svet ni bil dosleden. Takrat je živelo v Škofji Loki šest plemiških rodbin, ki so dajale od hiš le hišni

Hier liegt begraben der waschlich geborene Herr
 Herr Marsa Pečaherja der yngre von n. z. Schöffarth,
 Ros. R. M. Rittmeister & hochlöbl. Ritterschaft in Crain-
 inder dem gelben fahnen, wohlbestellten fiederlich
 Bestandt Inhaber der Herrschaft Veldes, der in
 Gott verschieden den 4. Juny anno 1656, Seine alle
 christgläubigen selte Gott ein fröhliche Aufersteh-
 ung verleihen welle. amen

Sl. 101. Nagrobnik Marksa Pečaherja ml. v Stari Loki

goldinar in izredno kontribucijo, vseh drugih dolžnosti so bile pa oproščene. Škofovi komisarji so prepričevali mestno vodstvo, da prinaša plemstvo mestu več škode kot koristi; škofu so pa svetovali, naj ukaže loškemu mestnemu svetu, da odslej ne sme več v mesto sprejemati plemstva brez njegovega dovoljenja.³⁰⁰

Navzlic odporu mestnega prebivalstva in nasprotovanju zemljiškega gospoda je loško plemstvo tudi v naslednjih desetletjih hotelo uživati privilegiran položaj.³⁰¹

Deželne davke in dajatve zemljiškemu gospodu je mesto krilo z neposrednim pobiranjem ustreznih zneskov pri mestnem prebivalstvu. Druge izdatke je skušalo poravnati z rednimi in izrednimi *dohodki*.

Važen vir je bila *mitnina*, ki jo je dajal zemljiški gospod v najem na posebno prošnjo na vsaka tri leta. Z oddajo mitnine je imel škof v rokah sredstvo, s katerim je mogel vplivati na odnos mestnega vodstva do gospodstva. Tako se je dogajalo, da mesto, ki se je stalno potegovalo za ta vir dohodkov, ni v tem vedno uspevalo. Proti sredi 17. stol. je imel npr. mestno mitnino dolga leta v najemu loški protipisar Jeremija Grundler.³⁰² Toda navadno je najem mestne mitnine, do srede 17. stol. tu pa tam tudi podeželske (prim. str. 291), pripadal mestu, in to na priporočilo loškega glavarja, ki se je bal, da bi mesto spričo skromnih dohodkov ne zmoglo poravnati svojih obveznosti.³⁰³ Zaman pa si je mesto prizadevalo, da bi postalo lastnik mestne mitnine. Tako je mestno predstavništvo 1678 brezuspešno ponujalo gospodstvu 1000 glđ. nem. v. za odkup mitnine.³⁰⁴ Česar mesto ni moglo doseči zlepa, je skušalo pridobiti s silo. Ko je gospodstvo 1747 podelilo mitnino drugemu prosilcu, se je mesto obrnilo na deželo, češ da je loški glavar dolžan Škofji Loki prepustiti najem mitnine. Razsodba se je seveda neugodno iztekla za Škofjo Loko.³⁰⁵

Drugi vir dohodkov so bile *globe*, ki so tudi pripadale gospodstvu, pa jih je v večjem ali manjšem obsegu občasno odstopalo mestu, za kar je moralo le-to sproti prositi. Tu pa tam je Škofji Loki uspelo, da ji je gospodstvo globe povsem prepustilo.³⁰⁶ Sicer pa je gospodstvo občasno proti preklicu pristajalo na delitev dohodkov iz glob. Tako je npr. 1642 škof ukazal, naj denar iz tega vira dele na tri enake dele; eno tretjino naj dobi mesto, druga naj pripada mestnemu sodniku kot nagrada za njegovo vestno delo, tretji del naj se steka v gosposčinsko blagajno.³⁰⁷ Toda to ugodnost je škof že čez nekaj let preklical.³⁰⁸ Kolikor ni globa mestu povsem pripadala, je moral mestni sodnik predlagati točen obračun, na katerega pa je imelo gospodstvo najrazličnejše pripombe. Leta 1677 so npr. škofovi odposlanci naglašali, da ima mesto pravico globiti le prestopke do višine 4 tolarjev, sicer pripada ta kompetenca gospodstvu; vodstvo mesta je seveda zagovarjalo stališče, da nalaga globe za prestopke v mejah loškega pomerija mestni sodnik bodisi sam, bodisi s pritegnitvijo nekaterih meščanov; gospodstvu pripada tod le kaznovanje za prestopke, ki se tičejo ribolova in gozdov.³⁰⁹ Tu pa tam je gospodstvo očitalo, da sodnik ni enakomerno nalagal glob za enake prestopke.³¹⁰ Od gospodstva je padal očitek, da izkazuje obračun izredno nizke vsote, ki si jih je moč razlagati le tako,

da pobira sodnik ta denar kar na tihem.³¹¹ Da ti obračuni niso bili vedno vestno sestavljeni, oziroma da je mestni sodnik prestopnikom močno gledal skozi prste, kažejo obračuni, v katerih ta postavka sploh ni izkazovala nikakega dohodka.³¹²

Pač pa je zemljiško gospostvo redno krilo izredne stroške, ki jih je imelo mesto v zvezi s sodnimi procesi kriminalnega značaja. Izdatki te vrste so močno narasli predvsem pri obravnava, ki so se končale s smrtno obsodbo.³¹³

Del dohodkov se je stekal v mestno blagajno neodvisno od zemljiškega gospostva. V to vrsto je spadala npr. pristojbina za *merjenje žita*. Prodajalec je moral dati v mestno blagajno od vsakega mernika žita določeno vsoto. Mestni dohodek te vrste je bil razmeroma visok, saj je vrgel npr. 1715 čez 424 gld. Tedaj je pa mestni sodnik na pritisk meščanstva to dajatev brez vednosti mestnega sveta znižal,³¹⁴ in to v taki meri, da je dohodek te vrste znašal v letih 1740—1750 poprečno komaj še 183 gld.³¹⁵

Pri iskanju dohodkov je mesto seglo tudi po *zemljiščih*, ki so ležala v mestnem jarku, in po skromnih vrtičkih ter oddajalo te krpe v užitek proti določeni pravdi, česar pa zemljiško gospostvo ni kar tako dovoljevalo.³¹⁶

Nekaj je mestu vrgla kruharna in razmeroma precej visoka pristojbina za tehtanje. Stalen, a zelo skromen vir dohodkov so predstavljale mesnice, stojnice na letnih sejmi, dajatev za stražo, takse v zvezi s pridobivanjem mestnih pravic, ribolov itd.³¹⁷

Pregled nad mestnimi dohodki brez mitnine in izdatki daje tabela, ki zajema poprečno letno stanje za čas 1740—1750.³¹⁸

Dohodki

Kontribucija (1750)	609 gld. 30 krc.
Davek	335 gld. 52 krc. 2 denariča
Hišni goldinar in nova naklada	219 gld. 39 krc.
Stražarina	34 gld. 7 krc. 2 denariča
Kruharna (pristojbina)	78 gld. 20 krc. 2 denariča
Tehtarina	133 gld. 25 krc.
Pristojbina za merjenje žita	183 gld. 13 krc.
Mesnice	8 gld. 53 krc. 3 denariče
Stojnina (stojnice)	19 gld. 2 krc. 2 denariča
Ribolov	2 gld.
Takse za pridobitev mestnih pravic	39 gld. 17 krc. 1 denarič
Globe	1 gld. 35 krc. 2 denariča
Skupaj	1664 gld. 56 krc. 3 denariče

Izdatki

Kontribucija	661 gld.
Davek	66 gld. 40 krc.
Hišni goldinar in nova naklada	192 gld. 47 krc. 2 denariča
Javna popravila, potovanja, odvetnik	275 gld. 40 krc. 1 denarič
Plača mestnega sodnika	51 gld.
Plača mestnega pisarja, papir, črnilo	65 gld. 27 krc.
Organist pri sv. Jakobu	17 gld.
Cerkovnik (naravnavanje ure, nočni posel)	3 gld. 58 krc.
Podučitelj	12 gld.
Blagajnik	42 gld.
Dva gozdarska hlapca	10 gld. 12 krc.
Dva mestna stražnika	23 gld. 48 krc.
Mestni sel	23 gld. 14 krc.
Skupaj	1444 gld. 46 krc. 3 denariče

6. Notranji položaj Železnikov

V posebnem položaju so bili *Železniki*, ki so se po notranji ureditvi bistveno ločili tako od loškega podeželja kot tudi od Škofje Loke. Predstavljali so nekak tuj svet znotraj loškega gospostva. Nad gmajno, ki jo je sestavljal majhen človek, se je dvigala tanka plast fužinarjev. Med obema gospodarsko tako različno razvitima slojema so se nujno še naprej kazala notranja nasprotstva, ki so od časa do časa privrela na dan. Vendar se je na zunaj v glavnem čutilo le vodstvo fužinarskega sloja, ki je bistveno vplival na razvoj pravnega položaja fužinarskega naselja, kar je vodilo do trenj, deloma tudi z deželnoknežjo oblastjo, ki je spočetka sicer spoštovala določeno fužinarsko avtonomijo. Na mesto prvega višjega rudniškega sodnika je prišel kandidat, ki so ga izvolili fužinarji. Toda že pri prvem nasledniku se je zataknilo. Ne glede na fužinarske volitve je bil postavljen na to mesto drug kandidat.³¹⁹ Železnikarski in hobovski fužinarji so bili tako razočarani, da bi po njihovih besedah raje imeli na tem mestu človeka, ki bi ga postavil freisinški škof.³²⁰ Kljub protestom se tudi v naslednjih letih ni nič spremenilo. Do največje zaostritve je prišlo, ko je bil postavljen za višjega rudniškega sodnika Bernhard Rosetti (1658), ki je po zadrževanju železnikarskih fužinarjev kršil njihovo avtonomijo v zvezi s postavljanjem krajevnega rudniškega sodnika. V pritožbi (ok. 1662) so fužinarji naglašali, da so od nekdanj sami volili krajevnega sodnika v nedeljo pred sv. Jurijem in so izvolitev dajali višjemu rudniškemu sodniku le v potrditev. Po njihovih besedah se je s takim poslovanjem strinjal tako višji rudniški kot tudi vicedomski urad; sedanji višji rudniški sodnik si pa lasti pravico, da sam postavlja krajevnega sodnika in

zahteva za vsako najmanjšo zadevo visoke takse, ki često presegajo vrednost spornih zadev. Leta 1663 je dvorna komora ta spor kompromisno rešila: višji rudniški sodnik naj postavi za krajevnega sodnika enega od treh kandidatov; enega teh smejo predlagati fužinarji, enega pa gmajna. Pritožbe proti višjemu rudniškemu sodniku morajo biti podpisane in jih je treba naslavljati na komoro, ker vicedom ni njemu nadrejen.³²¹

Po patentu iz 22. 4. 1677 so krajevnega rudniškega sodnika (pod-sodnika) volili v Železnikih in sicer po precej omejeni volilni pravici. Neposredno volilno pravico so imeli le fužinarji in njihovi mojstri pri fužinah in pečeh ter cajnarji; pošterovci in drugo železnikarsko prebivalstvo (insassen) so pa izbirali po šest predstavnikov (3 v Zgornjih, 3 v Spodnjih Železnikih), ki so se v njihovem imenu udeleževali volitev.³²² Krajevni rudniški sodnik je med drugim moral skrbeti za to, da so vsako soboto po dva fužinarja in po dva Železnikarja iz gmajne stražili mehove, dalje je nadziral gozdne nadzornike in je moral vsakih 14 dni obhoditi fužinarske gozdove. Manjše prestopke je kaznoval sam in je v tej zvezi vodil poseben protokol, kamor ni vpisoval samo sodnih prestopkov, marveč tudi pogodbe, poravnave itd. Hujša dejanja je moral krajevni rudniški sodnik odstopati višjemu rudniškemu sodniku,³²³ kriminalna pa po predhodnem postopku deželskosodni instanci v Škofji Loki. Tako je bila npr. neka detomorilka iz Železnikov najprej kaznovana v Železnikih, kje je bila vse dopoldne izpostavljena pri sramotnem kamnu. Ker je bila pristojna v selško župnijo, je morala tri nedelje po vrsti stati pred ondotno župno cerkvijo; v eni roki je držala gorečo svečo, v drugi pa palico, nakar so jo izročili v Škofjo Loko v nadaljnjo obravnavo.³²⁴

Sicer so pa fužinarji Rosettiju očitali še vrsto drugih nepravilnosti. Med drugim so se pritoževali zaradi mesarjev, ki so še vedno morali nabavljati meso v Škofji Loki. V pritožbi so poudarjali, češ da so po stari navadi fužinarji skupno z gmajno na sredpostno nedeljo potrevali ali menjavali mesarje, medtem ko je Rosetti zatrjeval, da pripada ta pravica njemu. Višjemu rudniškemu sodniku so zamerjali, češ da pobira previsoke takse pri inventurah, da neredno postavlja sirotam varuhe, da ne nadzira gozdov itd. Spor se je tako razbohotil, da so železnikarski fužinarji skupno s tovariši iz Kroepe in Kamne gorice Rosettija odstavili in izvolili svojega človeka na to mesto. Na zahtevo dvorne komore se je Rosetti sicer obdržal na svojem mestu, vendar je kmalu nato odstopil.³²⁵

Z Rosettijevim odstopom so se duhovi polagoma pomirili in do tako hudih trenj med fužinarji in deželnoknežjo oblastjo ni več prišlo.³²⁶

Trdovratnejša so bila nasprotstva med Železnikarji in loškimi gospodstvom. Povezava se je še naprej temeljito rahljala. Nasprotstva so se stalno poglabljala in vodila občasno do silno napetih situacij, kot npr. 1631, ko so se kar štirje fužinarji znašli v loških zaporih.³²⁷ Med drugim so hoteli Železnikarji načeti tudi deželskosodne pravice. Gospodstvo je ponovno nastopalo proti njim, ker niso vselej kar tako izročali krivcev v Škofjo Loko.³²⁸ Posebno odločno je nastopil loški glavar 1654, ko je višji rudniški sodnik obsodil na globo Katarino Benedičič, češ da je ho-

tela uporabiti sveto hostijo v čarovniške namene. Loški glavar je zahteval od deželnega glavarstva, naj ukaže višjemu rudniškemu sodniku, da se v dveh tednih zglesi na loškem gradu, se tam pobota in izroči globo.³²⁹ Kompetenčni spor je bil v korist loškega gospostva poravnán šele 1664.³³⁰

V želji po popolni osamosvojitvi so Železnikarji gospostvu odrekli prisego zvestobe³³¹ in dosledno temu niso več hoteli priznavati obrambne dolžnosti v korist loškega gospostva (1631).³³² Spričo takega odnosa so bile načete tudi urbarialne obveznosti. Železnikarji namreč niso prijavljali posestnih sprememb in se je tako gospostvu izmikal pregled čez te dohodke, ki jih Železnikarji niso marali osebno poravnavati, marveč so jih odplačevali kar prek svojega rudniškega podsodnika.³³³ Zato je gospostvo zahtevalo od fužinarjev, naj vsako spremembo glede deležev pri fužinah sproti javljajo in plačajo takso po 8 krc., medtem ko so bili oproščeni mrtvaščine; prav tako pa naj bi Železnikarji vsaj vsaka tri leta osebno poravnavali urbarščino.³³⁴ Le z dvomljivim upanjem na uspeh se je loški glavar obrnil za pomoč na cesarjeve komisarje v Ljubljani.³³⁵

Ob takem vzdušju je razumljivo, da so Železnikarji kaj težko sledili gosposčinski zahtevi glede oskrbe z žitom, ki bi ga morali kupovati od loškega gospostva po diktirani ceni, dokler je bila kašča odprta. Proti gosposčinskemu monopolu so se Železnikarji vztrajno borili z željo, da ne bi imeli samo pravico do nakupa žita na tedenskih tržnih dneh v Skofji Loki, ki naj ne bi bili občasno prekinjeni, marveč da bi dosegli celo pravico do lastnih tedenskih sejmov v Železnikih.³³⁶ Loški glavar je zaskrbljen predlagal škofu, naj poteši Železnikarje s tem, da ne bi žita v kašči prodajali dražje, kot je bila sicer njegova cena v deželi,³³⁷ kar je škof odobril.³³⁸ Prepis so sicer nekajkrat poravnavali, vendar se je spor zaradi tega vprašanja vlekel še desetletja. Leta 1700 se je npr. deželni glavar postavil povsem na stran Železnikarjev; tedaj je odločil, da Železnikarji lahko svobodno kupujejo žito kjerkoli tudi v času, ko je v Skofji Loki odprta kašča;³³⁹ toda leto dni nato je loško gospostvo zaplenilo Železnikarjem 15 1/2 starjev žita, ker se niso držali gosposčinskih zahtev. Prišlo je do procesa, ki se je končal šele 1729 v gosposčinsko škodo.³⁴⁰ Navzlic temu se je spor vlekel še v leto 1734, ko je prišlo do sporazuma z loškim glavarjem, kar bi moral naknadno seveda odobriti še freisinški škof. V skladu s sporazumom so Železnikarji opustili misel na lastne tedenske sejme. Glede prodaje žita sta pa obe stranki pristali na kompromisno rešitev, po kateri naj bi vsaka hiša v Železnikih plačala letno po 5 krc.; železnikarskim tovarnikom naj bi izdali ustrezne bolete, na podlagi katerih bi moglo gospostvo ločiti zakonito tovorjenje od tihotapcev, ki se niso mogli izkazati z ustreznimi potrdili.³⁴¹ Vse kaže, da je škof ta sporazum odobril, čeprav v virih ni najti ustreznega akta.

Sicer so si pa Železnikarji hoteli lastiti tudi nekatere pravice, ki so pripadale škofu kot teritorialnemu gospodu. Glede ribolova je gospostvo sicer delno popuščalo (prim. str. 178). Tako je ribolov skozi leta dajalo v najem železnikarskim fužinarjem, na kar pa proti koncu 50-ih

let ni hotelo več pristajati.³⁴² Po predhodnem sporazumu iz 1734 naj bi pa Železnikarji lahko prosto lovili ribe znotraj železnikarskega pomerija.³⁴³

Povsem nepopustljivo pa je bilo gospostvo glede *lova*. Ko so Železnikarji 1652 pobili šest jelenov, jim je gospostvo naložilo visoko kazen 124 srebrnih kron, kar so krivci poravnali v glavnem še istega leta, za preostanek pa so jamčili s porokom, ki so ga izročili gospostvu.³⁴⁴ Tudi po sporazumu iz 1734 je bil Železnikarjem lov še naprej povsem prepovedan.³⁴⁵

Železnikarji pa niso bili sprti samo z zemljiškim gospostvom. Kar naprej so se prepirali tudi z loškimi kmeti, zlasti z rovtarji. Na dnevnem redu so bili spori za gozdove ne samo po Selškem, marveč tudi zunaj ožjega železnikarskega območja (gl. str. 274).

7. Položaj patrimonialnih gospostev in manjših posvetnih imenj

V času, ko so vse bolj popuščale že tako razrahljane povezave med loškim gospostvom in fužinarskim življenjem, se je freisinški škof močno prizadeval, da zaustavi razkrojevalni proces na drugih občutljivih mestih. V taki zvezi so sledili ukazi, da si plemstvo ne sme brez njegovega dovoljenja pridobivati posesti znotraj loških deželskosodnih meja; za gosposčinske nameščence je bila prepoved razširjena celo na mejna področja zunaj loškega gospostva (gl. str. 170, 256, 318—320). Taki ukrepi naj bi preprečili nadaljnjo krepitev obstoječih patrimonialnih gospostev na loškem ozemlju, obenem naj bi pa v kali zatrli snovanje morebitnih zametkov novih nevarnih žarišč.

Med pomembnimi patrimonialnimi gospostvi znotraj deželskosodnih loških meja je bilo na prvem mestu *puštalsko gospostvo*. Medtem ko se je gosposčinska posest v prvih desetletjih 17. stol. dodobra ustalila, so dediče puštalskih gospodov razdvajali hudi spori. Iz 1632 je ohranjena vest, po kateri se je tedaj potegoval za puštalske freisinške fevde Hans Taller, zet lastnice puštalskega gospostva Ane Marije Posarelli (gl. str. 165). Zaenkrat je sicer zmagala Tallerjeva tašča, ki je hotela s temi fevdi oskrbeti sina Franca. Ko je Franc, ki je stopil med tem v jezuitski red, sredi 40-ih let umrl in je z njim izumrl rod moških dedičev rodbine Posarelli, se je tehtnica nagnila na Tallerjevo stran. Puštalski freisinški fevdi so pripadli Hansu Tallerju, po njegovi smrti njegovi vdovi, nato pa sinu Hansu Jožefu Tallerju. Ko je le-ta 1670 umrl in ni zapustil otrok, je pripadla zapuščina otrokom njegove sestre, poročene Hohenwart. Neposredno nato (1671) pa je puštalsko gospostvo kupil Ferdinand Ernest Apfaltrer.³⁴⁶

Spori pa niso razdvajali samo puštalskih gospodov; hkrati so se namreč nadaljevali stari prepiri med Puštalskimi in freisinškim škofom, ker so mu le-ti kratili pravice fevdnega gospoda. Da bi se rešil te nadloge, je freisinški škof skušal 1671 odkupiti puštalske fevdne pravice; čeprav so

Sl. 102. Puštalski grad s Hribcem

se taki poskusi vlekli tja do začetkov 80-ih let, vsa prizadevanja niso rodila nobenega uspeha.³⁴⁷ Položaj se je spremenil šele 1696, ko je puštalsko gospostvo kupil Marko Oblak.

Rodbina Oblakov izvira iz Lučen, kjer je imel Jakob Oblak 1630 od petih hub kar štiri v svoji posesti (gl. str. 199, 289).³⁴⁸ Medtem ko je bil Markov oče še gruntar v Gorenji vasi na Poljanskem, se je podjetni Marko že uvrščal med prve trgovce na Kranjskem. Nastanil se je v Škofji Loki, kjer je 1672 kupil hišo.³⁴⁹ Kakšen ugled je Marko užival med Ločani, dokazuje njegova ponovna izvolitev za mestnega sodnika tako 1680 kot v letih 1683, 1684 in 1685.³⁵⁰ Leta 1685 je kupil posest Pod ceglom (vnter dem Ziegl) ob Poljanščici, tri leta nato si je pridobil plemstvo in prevzel naslov pl. Wolkensperg auf Ziegelfeldt,³⁵¹ iz 1708 pa poteka njegova diploma o podelitvi deželanstva.³⁵²

Z nastopom Oblakov se je končal stoleten spor med freisinškim škofom in puštalskimi gospodi. Oblaki so priznali škofa za svojega fevdnega gospoda, pogodili so se pa tudi glede tako sporne ribolovne pravice. Puštalskim gospodom je škof priznal pravico do ribarjenja v Poljanščici od hube na Šefertu vse do Sovodnja v Škofji Loki in po Sori od mesta dalje do meje z goričanskim gospostvom. Puštalcem je prav tako pripadal ribolov tudi na potokih Hrastnici in Bodoveljščici.³⁵³

Dvig Oblakov je tesno povezan s trgovanjem. Marko Oblak je bil kot trgovec z železom in platnom v tesnih stikih z Benetkami.³⁵⁴ Loteval se je pa tudi prekupčevanja z zemljiškimi gospostvi. Tako je 1707 kupil od kneza Ferdinanda Auersperga postojnsko gosposčino in Šneberk. Toda spričo širokopoteznih kupčij je zlezel v dolgove, ki jih ni mogel bistveno zmanjšati, čeprav je še istega leta odprodal Šneberk.³⁵⁵

Markovo delo je nadaljeval njegov sin Franc Janez, ki ga je oče dal šolati v Benetke, kjer si je pridobil trdno znanje v trgovski stroki.³⁵⁶

Tudi Franc Janez je bil v živahnih trgovskih stikih z Benečani, ki jim je bil blizu tudi po poroki; njegova žena Terezija Zanetti³⁵⁷ je namreč potekala iz beneške rodbine, katere člani so se nekaj desetletij prej spričo tesnih trgovskih vezi nastanili v Škofji Loki (gl. str. 289). Franc Janez je puštalsko posest temeljito povečal. Od dvorne komore je 1723 kupil desetino po Poljanski dolini za 48.000 gld., pridobil si je pa desetine tudi zunaj loškega gospostva. V mejah deželskosodnega loškega gospostva je Puštalu priključil iz nekdanjega Wernekhovega imenja 4 hube v Vincarjih, 3 v Zmincu, zunaj loškega gospostva pa je razširil svojo posest na Jeterbenk, Zbilje in Podrečo. V kratkih letih je puštalsko imenje podvojil.³⁵⁸ Zunanji izraz gospodarske moči puštalskih gospodov je cerkev na Hribcu poleg Puštala, ki so jo le-ti postavili v drugem desetletju 18. stol. na svoje stroške.³⁵⁹

Kot Marko je tudi Franc Janez na veliko kupčeval z gospostvi. Leta 1722 je prodal postojnsko gosposčino dvorni komori, obenem pa je kupil naslednje leto posest blagajskih grofov, tako Ponoviče, Lubek, graščino na Bregu pri Ribnici, Ribče v Lazah onstran Save in še nekaj manjših imenj. Del te posesti je sčasoma prodal bratu Janezu.³⁶⁰ Ob takih obsežnih kupčijah se je Franc Janez močno zadolžil. Preden je utegnil izplačati kupnino, je 1723 nepričakovano umrl.³⁶¹

Sl. 103. Cerkev na Hribcu

Sl. 104. Diploma
 Johana Antona
 pl. Wolkensperga,
 desno zgoraj
 puštalski grad

Puštalska graščina je pripadla sinu Francu Antonu, ki je posest povečal z vrsto kmetij v Prebačevem, na Šenkovem turnu in v Volčjem potoku³⁶² ter pridobil sebi in svoji rodbini 1753 baronski naslov.³⁶³

Starološka graščina je sredi 17. stol. še vedno pripadala rodbini Scarlichy (gl. str. 167). Po Juliju Scarlichiju je to zagospodaril Franc Karel Scarlichy.³⁶⁴ Da gospodarji starološke graščine niso bili preveč trdni, kaže podatek, po katerem je imel celotno posest nekaj časa v zastavi loški meščan Lukančič.³⁶⁵ Leta 1669 je graščina prešla od Franca Karla Scarlichija v posest Janeza Pečaherja s Šeferta in to po zamenjavi za hišo sredi Placa v Škofji Loki in za pristavo pred mestom ter za doplačilo. Po nekaj letih (1686) je v Stari Loki zagospodaril Ivan Gothard Lukančič, pastorek Marije Elizabete, roj. Juliani. Lukančič je izšel iz premožne

loške trgovske rodbine, ki je prav tako kot некоč Paplerji pridobila plemstvo in prevzela naslov pl. Hertenfels (gl. str. 226).³⁶⁶

Gospodarska moč *Lukančičev* je temeljila predvsem na železarstvu. Obsežno imenje Boštjana Lukančiča sta podedovala Jurij in Gregor Lukančič. Medtem ko je bil Jurijev delež 1652 prepisan na loške klarise, je Gregorijevo imenje prešlo na Andreja Lukančiča; njegova vdova je posest 1656 prodala Gabrielu Lukančiču.³⁶⁷ Gabriel je v naslednjih letih posest znova utrdil. Nakupil si je vrsto desetin po Selški dolini in na Gostečem, hkrati si je pa pridobil 1680 od Jurija Sigmunda pl. Wernekha 4 hube v Vincarjih in 3 v Zmincu. Z Gabrielovo smrtjo se je obsežna posest razdrobila med štiri sinove, med katerimi je bil tudi Ivan Gothard, lastnik starološke graščine.³⁶⁸ Le-ta je prodal starološko graščino Ivanu Juriju Prešernu (1705), drugo imenje je pa po njegovi smrti prodala vdova Francu Oblaku-Wolkenspergu, puštalskemu gospodu (gl. str. 327).³⁶⁹

Leta 1706 je starološki graščini zagospodaril Ivan Adam pl. Erberg, po njegovi smrti pa njegov sin Wolf Adam. Leta 1755 je posest na dražbi prešla v roke trgovca s platnom Matevža Demšarja. Sredi stoletja je spadalo pod graščino 5 hub in 29 kajž v Stari Loki in 1 huba v Žabnici; mimo tega sta bili vključeni v starološko graščinsko posest le še 2 hubi in 1 kajža zunaj loškega deželosodnega gospostva.³⁷⁰

Kot je loškemu gospostvu uspelo zaustaviti nadaljnje krepitve obeh sosednjih gospostev, puštalskega in starološkega, tudi na *stražiško-besni-*

Sl. 105. Starološki grad leta 1780

škern. ozemlju ni utrpelo novih izgub. Obseg freisinških fevdov v sklopu šentpeterskega gospostva se po 1625 ni bistveno spreminjal (gl. str. 169), pač pa so se imena ondotnih gospodarjev menjavala, vendar samo na podlagi rodbinskih povezav (Ivan Pučar, Mihael Dienstmann, Ivan Sigmund Toperzer).³⁷¹ — Pač pa se je v 17. stol. razvil tim. stražiški dvorec, ki mu je dala temelje do srede 17. stol. k šentpeterski graščini pripadajoča huba. Leta 1653 je huba prešla v posest kranjskega meščana Matevža Pogačnika, se 1700 spet priključila šentpeterski graščini, dokler se ni 1723 dokončno od nje odcepila. Tedaj si je hubo pridobil kranjski meščan Anton Zapf, 1733 pa Luka Dolenc iz Stražišča, čigar hči Marija Katarina je bila poročena z Ivanom Viljemom Hubenhoferjem. Ta dva sta 1748 dokupila še dve hubi, od katerih je bila ena v Rakovici. — Mimo tega dvorca je bilo po stražiškem ozemlju nekaj kmetov, ki so se z drobnimi imenji (travniki, desetine) uvrščali med svobodnike (gl. str. 228).³⁷²

V spodnjem delu besniškega ozemlja se je razvil dvorec Kucna, ki je močno menjaval gospodarje tako iz plemiških kot meščanskih vrst, dokler se ni končno 1701 ustalil v posesti domače kmetske rodbine Rakovec, ki je nekaj desetletij kasneje dobila v posest tudi stražiški dvorec in se je uvrstila v krog svobodnikov.³⁷³ — Del loških hub na besniškem ozemlju, ki so bile dolga leta v posesti lamberskega gradu Kamna (1 v Zabukovju, 1 v Spodnji Besnici, 1 Dvoru, 1 pod Rovnikom), je prešel v roke kroparskih fužinarjev.³⁷⁴ — Nekaj brdske posesti si je pa pridobila rodbina Dinzl; prek te rodbine je to zemljišče prešlo v sklop Ajmanovega gradu (gl. sp.).³⁷⁵

Navzlic vsej previdnosti freisinškega škofa je vendar zraslo v 17. stol. v neposredni bližini Škofje Loke novo patrimonialno gospostvo — *Ajmanova graščina*, ki pa loškemu gospostvu ni prizadevala težav. Temelje Ajmanovi graščini je postavil Franc Matija pl. Lampfritzhaimb,³⁷⁶ ki je bil v letih 1659—1684 loški glavar.³⁷⁷ Po Valvasorju so bile pri Sv. Duhu na mestu, kjer je zrasla Ajmanova graščina (Ehrenau), prej tri kmetije.³⁷⁸ Točnost navedbe potrjuje urbar iz 1679; po urbarialnih podatkih so bile pri Sv. Duhu v tem območju tri kmetije,³⁷⁹ ki so spadale pod loško gospostvo. Po smrti ustanovitelja Ajmanove graščine so imenje kupili Zanettijevi dediči, toda glede na retraktno pravico je posest kmalu spet pridobila Marija Renata Flachenfeld, roj. pl. Lampfritzhaimb.³⁸⁰ Odslej je bila graščina desetletja v posesti rodbine Flachenfeld, ki se je z zamenjavo za svoje tri hube v Žabnici, dve polovični hubi na Jami in polovične hube pri svojem gradu otrsela vsake odvisnosti od loškega gospostva z edino omejitvijo, da Flachenfeldom tod ni pripadala pravica do lova in ribolova.³⁸¹

Ko je proti sredi 18. stol. graščina prešla na rodbino Dinzl, so ji pripadale predvsem kajže po Sorškem polju, tako 15 v Stari Loki, 1 v Formah, 1 pri Sv. Duhu, 2 v Šutni, 1 v Starem dvoru in 1 v Hosti. Sicer pa je graščinska posest segala tudi na besniška tla (gl. zg.), in to 3 hube in 1 kajža v Spodnji Besnici, pa 1 huba v Zgornji Besnici. Zunaj loškega deželosodnega gospostva so spadale v ta sklop še 3

Sl. 106. Ajmanov grad

hube in 2 kajži v Zbiljah, $\frac{1}{2}$ hube in 3 kajže v Mošah, 3 hube in 2 kajži v Čirčičah, 1 huba na Visokem pri Kranju in 2 kajži v Šenčurju.³⁸²

Na temelju službenega razmerja do loškega gospostva so se tudi nekatere druge rodbine gospodarsko tako okrepile, da so si nogle pridobiti posamezna večja ali manjša imenja v neposredni okolici loškega središča.

Med temi so prednjačile Štemarje (gl. str. 169). Leta 1630 je prodal Adam Lamberger s Kamna poslopje Štemarje in njivo Wolfu Jakobu Siegesdorferju, ta pa 1662 dalje loškemu meščanu Ivanu Pušarju. Že dve leti nato je kupil Štemarje loški meščan Jeremija Grundler,³⁸³ ki se je povzpel v službi loškega gospostva od kaščarskega pomočnika (1638—1647) do loškega protipisarja (1647—1667) in bil nobilitiran kot pl. Grundlern zum Grienberg.³⁸⁴ Za Jeremijo je prevzel protipisarsko službo Janez Grundler (1667—1682),³⁸⁵ ki si je pridobil v mestu hišo, pristavo, vrt, tri travnike in desetine po Poljanskem.³⁸⁶

Med loškimi odličniki je zavzemala važno mesto rodbina Fürnpfeil. Njen rod je potekal iz Freisinga. Ondotni meščan Jurij Fürnpfeil je bil v službi freisingškega škofa. Rodbina si je pridobila od škofa 1583 grb,

Sl. 107. Diploma
bratov Korbinijana
in Sigmunda
Fürnpfella

mogen vnuo sollen. So haben Wir demnach mit wohlbedach-
tem uners, guettem ratz vnuo rechten wissen bemelten Cor-
binian vnuo Sigmunden den Fürnpfellen Gebunden die
se besondere quader gethan vnuo Ihnen Hr von Dusem sechs-
gedzten kern Vatteren vnuo Vorfahren Kaiser Ferdinanden
dem Andern Christlichistler gedachnus vnuo der dero Wien
den Viersehenden Octobris des Sechsehenshundert Ain vnuo
Dreßßigsten Jazrs gegebenes Adeliches Wappen vnuo Lei-
nors nicht allein in der aller besten form confirmirt vnuo
bestettigt, sondern dasselbe auch nachfolgender massen we-

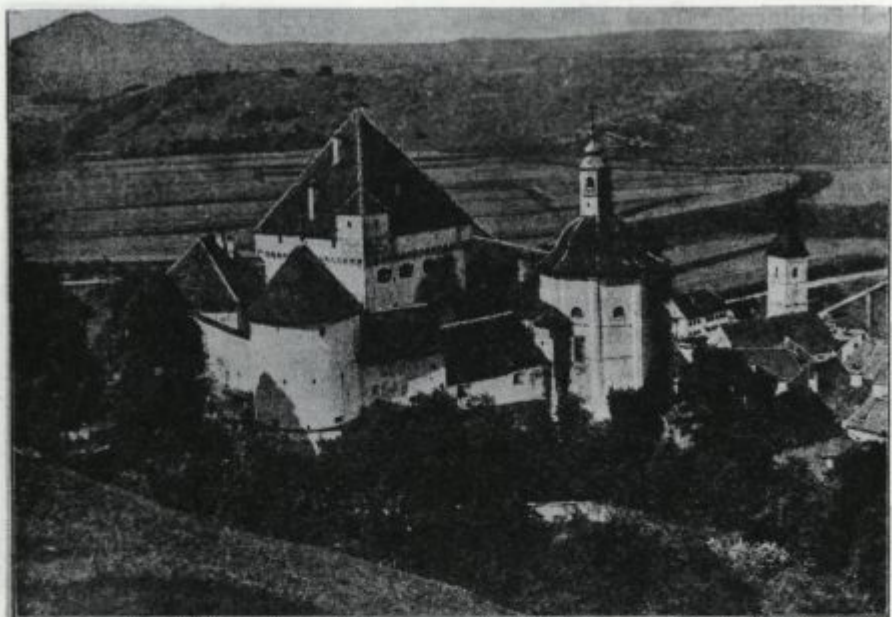
od Ferdinanda II. pa 1631 plemstvo. Iz te rodbine sta potekala brata Korbinijan in Sigmund Fürnpfeil pl. Pfeilhaimb, ki sta imela oba določeno vlogo kot nameščenca loškega gospostva.³⁸⁷ Korbinijan je stopil v freisinško službo kot loški protipisar (1617), ki je v letih 1624—1627 začasno opravljal tudi oskrbniške posle, dokler ni v letih 1647—1650 povsem nadomestil loškega glavarja. Po Sorškem polju in po Poljanskem si je pridobil vrsto desetin, v mestu in njegovi neposredni okolici pa od Siegesdorferjev Kasarno, travnike in njive ter pristavo v Spodnjem Karlovcu pri Grabnu, kjer si je skrbno uredil vrtove in gojil izbrane sorte sadja. Njegov brat Sigmund je opravljal v letih 1649—1657 posle kaščarskega pomočnika. Njemu so pripadale v Škofji Loki hiše in pristave, v koroški župi pa razno polje in desetine.³⁸⁸

Na podoben način je zraslo imenje, ki sta mu dala osnovo nekdanja loška oskrbnika Jakob Schreiber (1595—1601)³⁸⁹ in Jakob Fankhl (1604 do 1621)³⁹⁰ in je kasneje prešlo v posest rodbine Papler. Imenje je obsegalo v mestu hiše, v okolici pa pristavo, travnike in polje.³⁹¹

Manjša vloga je pripadala članom loške rodbine Pečaherjev. Tudi Pečaherji so bili v službi loškega gospostva (gl. str. 231). Od 1563 dalje srečamo Pečaherje na kmetiji Šefert v Poljanski dolini (1563 Marks, 1636 Andrej, 1642 Marks, 1688 Janez).³⁹² Do srede 17. stol. so Pečaherji dosegli plemenitenje; prevzeli so naslov »zum Schöffart«³⁹³ in so po ženski liniji stopili v rodbinske zveze s puštalskimi graščaki.³⁹⁴ S to po-

Sl. 108. Šefert

Sl. 109. Loški grad z njivami na Ošterfeldu

vezavo je Šefert prešel v posest puštalskih Oblakov. Rodbina Pečaherjev poslej na loškem ozemlju ni imela posebne vloge.

Vrsta rodbin je torej gospodarila nad posameznimi imenji v neposredni bližini gosposčinskega središča in je uspela pridobiti si plemiško čast, toda nobena izmed njih ni mogla pognati globljih korenin. Po vrsti so izginile s pozornice, ne da bi zapustile za seboj večje sledove.

8. Gospodarski temelji cerkve in versko življenje

Cerkvena upravna ureditev v obravnavanem razdobju ni bila deležna bistvenih sprememb. V selški župniji je bil 1656 ustanovljen poseben vikariat s sedežem v Sorici,³⁹⁵ ki je zajemal mimo ožjega soriškega območja tudi bližnji del Davče (prim. str. 302). V mejah šmartinske župnije je bila pa 1731 ustanovljena samostojna župnija s sedežem v Ovsišah in je obsegala Brezovico, Dobravico, Poljšico in Rovte.³⁹⁶ Župnike je še vedno prezentiral freisinški škof. Po ustaljeni navadi so se župniki ob nastopu oddolžili loškemu glavarju z dokaj visokim darilom.³⁹⁷ Župnikom so bili v pomoč kaplani (prim. str. 105), ki se niso več omejevali samo na Staro Loko in Škofjo Loko; tako je npr. župnija v Selcih leto za letom premogla po dva kaplana.³⁹⁸

Obveznosti freisinškega škofa do loške inkorporirane župnije s sedežem v Stari Loki (gl. str. 239) so bile še dalje v veljavi, le da je bila dajatev v jagnjetih, kokoših in predivu spremenjena v denarno odškodnino.³⁹⁹ Nasprotno je župnik dajal freisinški škofiji na račun dohodkov župnije letno absent (prim. str. 78), ki je 1628 znašal 50 cekinov,⁴⁰⁰ kar je vrglo 1719 po valutnih preračunih 150 gld. nem. v. V naslednjih desetletjih je višina te dajatve nihala. Medtem ko je 1729 dosegla 300 gld. nem. v., je bila do 1740 znižana na 250, oziroma 200 gld. nem. v.⁴⁰¹ Župniki namreč te obveznosti niso poravnavali brez odpora in so tu pa tam ostajali dolžni občutne vsote (1717 je npr. ta dolg narasel na 1000 gld.). Del te obveznosti so loški župniki krili s prispevki, ki so jih jim že od nekdaj morali letno plačevati duhovniki pri nekaterih cerkvenih ustanovah znotraj prafare (gl. str. 240). Tako je loški župnik npr. po podatku iz 1721 prejemal od poljanskega župnika letno po 4 krone, od selškega 3 krone, od žirovskega 2 kroni, od loškega prošta 10 gld. nem. v. in od beneficija sv. Trojice 34 krc.⁴⁰²

Po ustaljenem postopku so morali kandidati za loško župnijo vložiti pismeno prošnjo na freisinškega škofa. Pred nastopom so morali podpisati reverz, ki je urejal cerkvena in gmotna vprašanja. Prifarški župnik je imel določene dolžnosti tudi v mestu, kjer je opravljajal npr. vsak teden zgodnjo mašo. Poseben problem so predstavljale pridige. Po Sorškem polju je bil namreč še v 16. in 17. stol. nemški živelj toliko močan, da je bil župnik dolžan pridigati tudi v nemščini. Župnik je bil zaradi tega večkrat v zadregi. Tako so se Bitenjci 1593 pritoževali, češ da župnik noče pridigati v nemščini; v naslednjih letih so se slišale nasprotne pritožbe, da namreč župnik zaradi Bitenjcev pridiga nemški, a le malo-kdaj slovenski. Naletimo tudi na primer (1596), da je župnik v cerkvi pridigal nemški, hkrati so pa verniki zunaj nje na pokopališču poslušali slovensko pridigo. V reverzu iz 1647 je bilo določeno, da je župnik dolžan pridigati v nemškem jeziku na velike praznike in vsako kvatarno nedeljo, razen tega je pa moral oskrbeti vsako prvo nedeljo v mesecu po dve pridigi — v slovenskem in nemškem jeziku.⁴⁰³

Gmotno je bila loška župnija zelo dobro podprta, saj so župniku predstavljali *dohodki* iz cerkvenih opravil le bolj postranski vir (npr. 1721: 50 gld. za ustanovne maše, 30 gld. za oznanila).⁴⁰⁴ Glavni temelj župnikovemu gospodarjenju je bila podložniška zemlja. Sredi 18. stol. je pripadala župniji naslednja posest: 3 hube v Suhem dolu na Poljanskem, po 1 huba v Dorfarjih, Retečah in na Gostečem, 4 polovične hube v Virmašah, po 2 kajži v Stari Loki in Žabnici, po 1 pa v Veštru in na Trnju. Razen tega so se v župnijo stekali prispevki od cele vrste njiv, travnikov in rovtov zlasti iz bližnje okolice (npr. na Ošterfeldu, Podnu, Viršku).⁴⁰⁵ — Posebno skupino je sestavljala posest, ki je pripadala naravnost župniku in beneficijem, ki jih je le-ta upravljal. Župniku je bila podložna 1 huba in 5 kajž v Stari Loki, 1/2 hube v Dorfarjih, 2 hubi v Laborah. Pod kaplanijo sv. Lovrenca so spadale 1 cela in 2 polovični hubi v Virmašah, 1/2 hube v Dorfarjih in 6 kajž v Puštalu. Kapla-

nija 12 apostolov (zgodnje maše) je imela 1 1/2 hube v Virmašah, 1 hubo pa na Godešču. Beneficiju sv. Janeza Krstnika je bila priključena 1 huba v Crngrobu, 1 huba in 1 kajža v Veštru in 1/2 hube ter 1 kajža v Dorfarjih. Starološki župnik je upravljal tudi posest zgodnje maše v mestu; pripadalo ji je 6 hub v Dragi, 2 hubi v Sori in 1 huba v Bodovljah.⁴⁰⁶ — Močna postavka v dohodkih je bila tudi desetina, ki je župniku pripadala na kmetijah, ki niso bile sicer njemu podložne.⁴⁰⁷ Drva in stavbni les je župnija od nekadaj dobivala z Lubnika.⁴⁰⁸ — Del dohodkov je župniku nesla bira (gl. str. 302), v izdatni meri tudi točenje vina (1721 je npr. stočil 30 tovorov pijače).⁴⁰⁹

Po obračunu iz 1721 naj bi znašali župnikovi celotni dohodki v tem letu 1141 gld., od česar je odpadel največji delež na desetine (442 gld.), pa na deputat iz kašče (ok. 150 gld.) in na točenje vina (100 gld.)⁴¹⁰

Seveda tudi izdatki niso bili majhni. Glede na obračun iz 1721 naj bi znašali celotni stroški 1118 gld. in bi župniku torej ostalo čistih samo 23 gld. Župnik je moral praviloma imeti dva kaplana, ki jima je dajal hrano (brez pijače) na lastne stroške. Gospodarske potrebe so zahtevale vzdrževanje ustreznega števila služinčadi. Vrsto obveznosti je nalagal družbeni položaj. Tako naletimo med podrobneje naštetimi izdatki na naslednje stroške: vzdrževanje župnika in raznih gostov 300 gld., hrana za dva kaplana 120 gld., plača hlapcu 20 gld., kuharici 15 gld., dvema nadaljnjima osebama 20 gld., hrana za služinčad 120 gld., drva 30 gld., konj in oprema 60 gld., popravilo župnišča 25 gld., darila revežem 150 gld., davek 217 gld.⁴¹¹

Obračun je zelo ohlapen in površen. Iz njega ni razvidno, kaj je pripadalo freisinški škofiji glede na inkorporacijo loške prafare (gl. str. 78). Tako pri izdatkih ne naletimo npr. na dokaj občuten absent. Še bolj neprepričljivi so podatki glede dohodkov, med katerimi ne najdemo npr. tistih, ki so pritekali od podložnikov. Obračun je kaj malo v skladu s sicer vsekakor pretirano samozavestno trditvijo župnika Jurija Hafnerja iz 1668, češ da je znal uveljaviti s pravdo razne pravice v taki meri, da nese župniji samo izboljšava čez 2000 gld.⁴¹² Hafnerja je namreč pritegnil zgled z loškega gospostva, da se je spustil v pravdanje s podložniki zaradi tlake (gl. str. 294 sl.). Pravdanje je trajalo dve leti; zlasti so bili trdovratni podložniki beneficija zgodnje maše. Kot freisinški škof tudi starološki župnik ni varčeval s sredstvi in je dobil pravdo, ki je bila po njegovih besedah nevarna in uspeh dvomljiv.⁴¹³

Dobre gospodarske temelje so imele tudi nekatere starološke podružnične cerkve. Med temi je prednjačila cerkev v Crngrobu, ki je imela v Zgornji Besnici 1 hubo in 1 kajžo, v Crngrobu in Žabnici po 1 hubo ter pri Sv. Duhu 1/2 hube.⁴¹⁴ Cerkvi pri Sv. Duhu so pripadale prav tam 1 huba in 3 kajže,⁴¹⁵ podružnici v Žabnici 4 ondotne kajže,⁴¹⁶ cerkvi v Spodnjem Bitnju pa 1 tamkajšnja huba.⁴¹⁷

Kandidatov za župnijo ni nikdar manjkalo. Po smrti župnika Andreja Hafnerja se je npr. za to mesto potegovalo kar deset prosilcev (1647). O vsakem od teh je imel loški glavar kake pripombe. Iz opisov je razvidno,

da bi še najmanj ustrezal župnik Dienstman iz Starega trga pri Slovenj Gradcu, saj ga je mučil protin in je bil vse leto priklenjen na posteljo. Toda loški glavar je škofu svetoval previdnost, kajti tega kandidata je priporočil deželni upravitelj, ki je imel važno besedo pri pravadah. In res, v Freisingu so se odločili prav za tega kandidata. Ko je Dienstman podpisal reverz, mu je loški glavar vpricho ogradnega odvetnika, loškega kaščarja in dveh cerkvenih ključarjev v škofovem imenu predal prezentacijo in mu podelil svetno posest. Po župniji je završalo. Kmetje in meščani so potegnili skupaj, se oglasili pri arhidiakonu in napravili vlogo na patriarha, župniku pa naslovili žaljivo pismo. Navzlic vsemu se je Dienstman obdržal na podeljeni mu župniji, ko ga je loški glavar poto-lažil, češ da je šlo pri nemiru samo za peščico nezadovoljnih rovtarjev in idiotov. Dienstman je le malo časa užival župnijo, kajti po kratkih letih je umrl in že 1651 srečamo tod novega župnika.⁴¹⁸

Loški prošt se glede gmotnega položaja ni mogel primerjati s staro-loškim župnikom. Proštiji ni pripadalo neposredno nikako imenje. Proštova letna plača je 1651 znašala 400 gld.⁴¹⁹ Da bi se mu položaj izboljšal, se je mesto trudilo, da bi mu škof podelil *beneficij sv. Ane na gradu*, ki mu je sredi 18. stol. pripadala 1 huba v Stari Loki in 3 hube ter 1 kajža na Trati.⁴²⁰ Beneficija so se sicer polaščali razni interesentje. Nekaj časa ga je užival poseben beneficiat na gradu, občasno so si ga pa pridobili starološki župniki, ki so si sicer lastili pravico do podeljevanja tega beneficija, kar je vodilo tudi do spora s freisinškim škofom, ki je ugovarjal takim kompetencam. Proti sredi 17. stol. je grajski beneficij res pripadel loškemu proštu, vendar je škof izrecno naglasil, da beneficij sv. Ane ni pritiklina mestne proštije, marveč je bil proštu podeljen le z dobro voljo, da se mu izboljša gmotni položaj. Proti tej podelitvi je odločno ugovarjal starološki župnik. Navzlic temu nesoglasju je beneficij prepustil proštu tudi loški glavar Korbinijan Fürnpfeil s pogojem, da je prošt na gradu enkrat tedensko maševal. Ko je pa Fürnpfeila zamenjal glavar Wangnerekh, je ne glede na protest loških krogov pritegnil na grad posebnega kaplana in prosil škofa, da ga potrdi (1651).⁴²¹ Zelji je škof ustregel, kajti 1668 srečamo tod posebnega grajskega kaplana.⁴²²

Gospodarsko je bila močnejša *kapela sv. Trojice*. Ondotni Schwarz-zev beneficij je do srede 18. stol. v bistvu obdržal posest iz 16. stol. (gl. str. 242), tj. 2 hubi v Starem dvoru, 1 hubo na Godešču in 1 kajžo v Stražišču ter 2 polovični hubi v Podreči.⁴²³ Pomembno imenje je pripadalo kapeli sv. Trojice; v tem sklopu so bile 1756 3 hube v Stari Loki, po 1 huba v Virmašah, Hosti in Žabnici, pa 1 kajža pri Sv. Duhu.⁴²⁴ Pri kapeli sv. Trojice je bil nastavljen poseben kaplan. Opravljal je bogoslužje tudi pri klarisah.⁴²⁵

Svojega beneficiata je dobil tudi *loški špital*. Temelj beneficiju je dal Ločan župnik Alojz Cebal s pologom 4000 gld. nem. v.⁴²⁶ Posebnemu špitalskemu beneficiju je bila namenjena tudi ustanova loškega trgovca Janeza Tomaža Jugovica, ki je zapustil v ta namen 5500 gld.; tej vsoti

Škofja Loka. Spodnji trg s špitalsko cerkvijo

Sl. 110. Lontrk
s špitalom
in špitalsko cerkvijo

so njegovi sinovi dodali še 2000 gld. V ustanovnem pismu je bilo določeno, da pripada prezentacija izmenično freisinškemu škofu, oziroma moškim potomcem rodbine Jugovic. Kapital 7500 gld. je bil naložen pri freisinški škofiji proti 3 % obresti, od katerih je pripadalo 200 gld. letno beneficiatu, nadaljnjih 25 gld. pa je bilo namenjenih špitalski cerkvi za razsvetljavo.⁴²⁷

Ob *bratovščini sv. Katarine* (gl. str. 242), ki ji je posest spričo neplačanih obveznosti do dežele precej skopnela in je prešla v posvetne roke,⁴²⁸ je bila 1634 ustanovljena pri sv. Jakobu *bratovščina sv. Rešnjega Telesa*.⁴²⁹ Imela je nekaj desetlin v polhograjskem gospostvu⁴³⁰ in je razpolagala z lepim denarjem, saj je imela npr. 1730 izposojenih čez 12.000 gld. kr. v., kar ji je neslo letno čez 600 gld. obresti.⁴³¹ — V Stari Loki so nekaj let kasneje (1655) ustanovili *bratovščino rožnega venca*, ki je imela v posesti nekaj desetlin po loškem gospostvu⁴³² pa hišo z vrtom v loškem predmestju (1669).⁴³³

Trdno gospodarsko osnovo loških klaris (gl. str. 107) so sčasoma zamajale razne težave; 1643 je npr. opatinja — nedvomno pretirano — tožila, da je samostan zelo obubožal;⁴³⁴ požar 1660 je prizadel samostan (gl. str. 314) v taki meri, da so sprva nameravali postaviti novo poslopje zunaj mesta.⁴³⁵ Vendar so klarise to misel opustile in do 1663 pozidale na starem mestu novo nunsko cerkev s petimi oltarji.⁴³⁶ Po tej nesreči se je samostan hitro opomogel. Prvotno imenje je sčasoma temeljito povečal. Eno ali drugo kmetijo je samostan dokupil, podedoval ali prejel v dar, marsikaj so pa s seboj prinesle kot doto redovnice ob vstopu v samostan. Tako je sredi 18. stol. imenje loških klaris obsegalo v celoti 77 $\frac{1}{2}$ hub in 5 kajž. V mejah loškega deželskosodnega gospostva je ležal le manjši del posesti (1 huba v Binklju, 1 $\frac{1}{2}$ v Vincarjih, 1 v Crngrobu, 1 na Lipici, 2 v Zmincu ter 3 hube in 2 kajži na Jami ob Savi). Druga posest je segala v glavnem v območje, kjer se je samostan zasedral že

Sl. 111. Špitalska cerkev

Sl. 112. Koširjev, nekdanj nunski mlin

Sl. 113. Crngrob

ob ustanovitvi. Mimo kmetij so klarisam pripadale tudi desetine od kakih 100 hub v mejah loškega gospostva.⁴³⁷

Navzlic velikemu premoženju pa so klarise znale najti vir dohodkov tudi pri loškem gospostvu. Leto za letom jim je pripadal deputat v žitu, in to vsaj od 1501 dalje vedno v enaki količini — po 4 $\frac{1}{3}$ modija pšenice in prav toliko rži.⁴³⁸ Gospostvo jim je prepustilo mlin pod kamnitim mostom⁴³⁹ in jih izdatno podpiralo ob raznih nesrečah; ko je npr. klarisam 1612 voda odnesla jez, so dobile iz gosposčinskih gozdov 52 smrek, 60 bukev in prav toliko hrastov.⁴⁴⁰

Mimo druge duhovščine so opravljali dušno pastirstvo v Škofji Loki tudi kapucini iz Kranja, ki so bili že vse od ustanovitve nekako vezani na Škofjo Loko. Glavni pobudnik za ustanovitev kapucinskega samostana v Kranju in največji mecen je bil namreč loški trgovec in starološki graščak Mihael Papler (1636).⁴⁴¹ Paplerjevemu zgledu je sledil drugi loški trgovec — Boštjan Lukančič (gl. str. 226), ki je samo nekaj let nato (1647) v oporoki zapustil veliko premoženje — med drugim je vključevalo tudi Pungert zunaj selških vrat — kapucinom, ki naj bi po njegovi zamisli tod zgradili cerkev in samostan. Dokler pa se kapucini ne bi naselili v Škofji Loki, naj bi uživale ustanovo loške klarise, ki bi pa

Sl. 114. Lípica

Sl. 115. Škofja Loka, risba 1713

1 grad	4 nunski samostan
2 župna cerkev v Stari Loki	5 cerkev sv. Jakoba v mestu
3 kapucinski samostan	6 rotovž

morale letno izplačevati po 333 gld. podpore kapucinom v Kranju.⁴⁴² Do uresničitve Lukančičeve zamisli pa dolga leta ni prišlo. Še naprej so leto za letom prihajali v Škofjo Loko kapucini iz Kranja, ki so imeli na gradu svojo sobico ter sprejemali od loškega gospostva redno letno denarno podporo⁴⁴³ ter nekaj miloščine od klaris.⁴⁴⁴

V začetku 18. stol. pa je zadeva dozorela. Po dolgih desetletjih so v Škofji Loki odkrili že pozabljeno Lukančičevo oporoko in tako je bilo mogoče uresničiti željo Ločanov, da se kapucini v mestu za stalno naselijo. Mesto kot tudi loški glavar sta bila sporazumna, da zgrade tod cerkvico in samostan za kakih 5—6 kapucinov. Zamisel sta odobrila oglejski patriarh kot cerkveni poglavar ter freisinški škof kot zemljiški gospod (1705), nakar je dal pristanek tudi deželni knez.⁴⁴⁵

Do zapletljaja je pa prišlo pri klarisah, ki z velikim delom zapuščine niso več razpolagale in spočetka niso hotele niti slišati o kakem odstopanju. Po zaslugi loškega glavarja in deželnega zastopnika je končno le prišlo do poravnave, po kateri so klarise morale odstopiti Pungert.⁴⁴⁶ Del tega ozemlja je pripadel neposredno kapucinom, da tam zgrade cerkev in samostan ter uredijo vrt; drug del Pungerta pa naj bi mesto prodalo in izkupiček porabilo za gradnjo teh objektov. Klarisam naj bi glede na sporazum ostal hlev za konje in govedo ter prostor za mlačev ob cesti proti Stari Loki, medtem ko so se obvezale, da bodo hišo na vrtu podrle.⁴⁴⁷ Ščasoma so kapucini vendarle uspeli, da so z odkupom svojo posest povsem zaokrožili.⁴⁴⁸

Z gradnjo so začeli 1706. Delo je podprlo mnogo posameznikov, med katerimi je bil na vodilnem mestu loški trgovec Tomaž Jugovic, ki je daroval 2000 gld.; po 1000 gld. sta odrinila loški trgovec in lastnik pu-

štalskega gospostva Marko Oblak ter loški protipisar Ivan Jakob Kos. Blagajno je vodil loški glavar. Po obračunu so ti dohodki znašali do marca 1713 nad 9000 glđ.⁴⁴⁹ Mnogo lesa je darovalo loško gospostvo. Tako je dalo 1707 v ta namen v crngrobskih gozdovih posekati 50 smrek; za enako količino lesa je posredoval loški glavar pri škofu tudi v naslednjem letu.⁴⁵⁰ Kamenje so lomili na Kamnitniku. Pri tem poslu so se odrezali predvsem člani kovaškega ceha, ki so opravili mnogo brezplačnega dela.⁴⁵¹ Delo je hitro napredovalo. Leta 1708 je bila cerkev že pod streho, enako tudi del samostana.⁴⁵² Cerkev je provizorno blagoslovil gorenjski arhidiakon že na novega leta dan 1710, medtem ko je svečano posvetitev z dovoljenjem oglejskega patriarha opravil ljubljanski škof 1713.⁴⁵³

Kapucini kot beraški red niso imeli nikakega imenja. Živelii so od darov; tako jim je npr. loško gospostvo dajalo letno po 30 glđ. miloščine.⁴⁵⁴

Cerkvam oziroma duhovščini po dolinah so pripadala različna imenja. Poljanski župnik je sredi 18. stol. užival hubo v Poljanah,⁴⁵⁵ razen tega pa še vrsto celih oziroma tretjinskih desetih po hotaveljski in žirovski župi, ki jih je dajal v najem.⁴⁵⁶ Imenje župne cerkve je obsegalo po 3 kajže v Poljanah in Hotovlji ter 1 hubo, 1 kajžo in 1 mlin v Logu. Mimo tega so bile cerkvi inkorporirane podružnice, ki so jim pa sredi 18. stol. pripadala le prav neznatna imenja.⁴⁵⁷ Tekoče stroške (npr. za nove oltarje,

Sl. 116. Kapucinska cerkev s samostanom

Sl. 117. Zlati oltar iz Dražgoš, razstavljen v kapeli na loškem gradu

slike, zvonove ipd.) je bilo mogoče kriti z darovi, ki so leto za letom redno pritekali, kot kažejo npr. obračuni cerkve pri Sv. Volbenku.⁴⁵⁸

Številnejši so bili podložniki v sklopu župne cerkve v *Žireh*, ki ji je bilo podrejenih 15 kajž v sami vasi in 11 v *Ledinici*. Manjše imenje je imela ondotna kapela sv. Andreja; ustanovil jo je Martin Bogataj ter ji odstopil nekaj desetin z obvezo, da dobe od tega določeno mero žita reveži. Od župniji inkorporiranih podružnic je imela cerkev v *Dobračevi* 7 ondotnih kajž, cerkev v *Krnici* 2 kajži v sami vasi in cerkev v *Gorenjem Vrsniku* 1 tamkajšnjo kajžo.⁴⁵⁹

Tudi na *Selškem* je bilo sredi 18. stol. mnogo kajžarjev podložnih cerkvenim ustanovam. Župni cerkvi v *Selcih* je bilo podrejenih v samem

naselju 5 kajžarjev in 1 kovačija, na Češnjici 2 kajži in na Studenem 3 kajže; mimo tega so cerkvi pripadali razni drobni prispevki od mnogih vrtičev v Selcih (411). Podružnična cerkev v Dražgošah je imela v domači vasi 8 podložnih kajžarjev (412). Številni kajžarji so bili vključeni v imenje cerkve v Kališih (Kališe 2, Studeno 3, Češnjica 2, Rudno 4, Podlonk 2, razen tega pa še 19 rovtov na omenjenem ozemlju, 414) in cerkvi na Jamniku (11 ondotnih kajžarjev, 417). Tudi drugim podružnicam je pripadalo nekaj drobne posesti v naseljih, kjer so stale posamezne cerkve, tako pri Sv. Lenartu 1 kajža (421), pri Sv. Tomažu 1 kajža (422), pri Sv. Miklavžu 4 kajže (420), na Bukovščici 2 kajži (418), pri Sv. Mohorju 3 kajže in 2 kopišči (416) in v Lajšah 3 kajže in 2 rovtva (415).

Medtem ko župnija v Železnikih razen zelo drobne posesti ni premogla nikakega imenja (364, 365), je bil vikariat v Sorici bolj založen. V Sorici mu je bilo podložnih 8 kajžarjev, 5 jih je bilo na Zalem logu in 4 v Davči (423). Tudi podružnica v Spodnjih Danjah ni bila brez imenja; na Zalem logu sta ji pripadali 2 kajži, po 1 kajža je pa bila vključena v njeno imenje v Spodnjih Danjah, Zabrdu, na Torki in Ravnem (413).

Med podložniki *šmartinske* župnije in njenih podružnic je bila vrsta njih z ozemlja loškega deželskosodnega gospodstva. Župni cerkvi sta bili

Sl. 118. Spodnje Danje

Sl. 119. Ravne pod Ratitovcem

podložni 2 hubi in 1 domec v Stražišču, 2 hubi in 1 kajža na Jami, po 1 huba in 1 domec, pa v Bitnju in Žabnici; ondotnemu župnišču so bile še posebej podrejene 3 kajže v Stražišču, bratovščini Naše ljube gospe pa po 1 kajža v Stražišču in na Jami. Med podružnicami je prednjačila cerkev sv. Jerneja v Stražišču, ki je imela prav tam 1 hubo, 4 domce in 10 kajž; cerkvi v Spodnji Besnici so pripadale 3 ondotne kajže in 2 kajži v Zgornji Besnici, cerkvi v Zgornji Besnici 10 kajž v isti vasi, cerkvi v Prašah pa 3 tamkajšnje kajže (101—107).

K obračunavanju cerkvenih dohodkov in izdatkov so bili mimo cerkvenih ključarjev pritegnjeni tudi odličniki, kot loški glavar, kaščar, protipisar ipd. Marsikdaj ni šlo brez trenj. Zlasti so se stalno pojavljali nesporazumi med prifarškimi cerkvenimi ključarji in loškimi meščani. Prifarški cerkveni ključarji, ki so seveda potekali iz kmetijskih vrst, so imeli namreč roko tudi nad šentjakobsko cerkvijo. Sicer so bili k letnim obračunom mimo loškega glavarja po stari navadi vabljeni tudi zastopniki mesta, ki so se oglašali z raznimi pomisleki, toda mnogo niso opravili. Tako so npr. z denarjem, ki se ga je nabralo v šentjakobski puščici letno kakih 50 gld., razpolagali prifarški ključarji, ki so si lastili tudi pravico do meščanskih volil. Skladno z loškimi pritožbami naj bi ta denar posojali kmetom proti nizkim obrestim, medtem ko se za opremo šentjakobske cerkve niso brigali. Meščani so okrog 1634 postavili v cerkvi dva nova oltarja, oskrbeli so nove orgle in popravili streho. V ta namen so

hoteli dobiti pri cerkvenem obračunu 400 gld.; župnik jim je v imenu ključarjev sicer obljubil 200 gld., toda ključarji niso hoteli o tem nič slišati; vsote ni bilo mogoče izterjati. Po mnenju loškega glavarja naj bi spor, ki so ga Ločani predložili patriarhu, rešili tako, da bi se šentjakobska cerkev ločila glede obračunavanja od prifarške, vendar naj bi ob osamosvojitvi Prifarci obdržali do tedaj zbran kapital.⁴⁶⁰ Kot kažejo podatki iz 1695, vprašanje še dotlej ni bilo rešeno po loških zahtevah. Mesto je tedaj še vedno tožilo, da pobirajo denar iz šentjakobske puščice Prifarci, in obenem prosilo, da se obračunsko šentjakobska cerkev osamosvoji. Kot vzdržujejo vikariat in mežnarijo, bi ob samostojnem obračunavanju lahko vzdrževali tudi mestno cerkev.⁴⁶¹

Huda verska nasprotstva iz časa reformacijskih bojev so se sčasoma pomirila (gl. str. 254). Sicer je starološki župnik še 1639 poročal, da imajo posamezniki luteranske knjige in da jih navzlic naporom ne more pripraviti k ubogljivosti,⁴⁶² vendar so bili to le slabotni odmevi nekdanjih ostrih spopadov. Posamezne nepravilnosti duhovščine, ki se je tu pa tam vdajala pijači in tudi sicer vsa ni živela preveč zgledno,⁴⁶³ niso dajale pečata času. Ljudstvo je bilo v splošnem globoko versko vzgojeno, kar se je kazalo med drugim tudi v verskih manifestacijah, med katerimi so bile pač najpomembnejše *loške pasijonske igre*. Pobudo zanje je dal loški glavar Anton Ecker, predstojnik bratovščine sv. Rešnjega Telesa.

Sl. 120. Reteče

Tekst, ki ga hrani kapucinski samostan v Škofji Loki, je napisan v slovenskem jeziku in z očitnim uveljavljanjem domačega narečja (1721). Prevod besedila je mogoče oskrbel loški kapucin o. Romuald (Lovrenc Marusič), ni pa izključeno, da je bilo pritegnjenih k delu več prevajalcev, na kar kaže pojav domačega narečja.^{463a} Namen loških pasijonskih iger je bil prikazati Kristusa kot rešenika človeštva, ki je bilo spričo padca prvih staršev zapisano pogubi. Pasijon, ki so ga igrali vsak veliki petek v sprevodu, je bil razdeljen na 15 podob. Prizore so prikazovali deloma peš, deloma na vozovih oziroma konjih igralci v posebnih kostumih. Za izdelavo oblek — vseh je bilo 278 — je bratovščina sv. Rešnjega Telesa prispevala letno po 50 gl. nem. v. Velikanski sprevod se je pomikal po mestu z začetkom in koncem pri kapucinski cerkvi. V njem je sodelovalo mimo ljudstva s celotnega freisinškega Sorškega polja tudi loško meščanstvo, predvsem iz vrst cehov. Zaključne prizore so predstavljale skupine iz posameznih naselij, tako padec prvih staršev igralci iz Reteč in Gorenje vasi, smrt iz Žabnice, krvavi pot iz Dorfarjev in Crngroba, bičanje iz Pevna in Moškrina, včasih iz Zminca in Bodovelj, kronanje iz Starega dvora in Virmaš, skupino sv. Jeronima iz Gostec, Pungerta in Hoste, Ecce homo iz Trnja in Veštra, Kristusa na križu iz Suhe in Trate, žalostno mater božjo iz Stare Loke in Binklja, skrinjo zaveze iz Vincarij, Kristusov grob loški meščani. — Loški pasijon je kot prvi slovenski gledališki tekst izredno pomemben za slovensko literaturo.⁴⁶⁴

9. Agrarna struktura

S pomočjo rektifikacijskih dominikalnih aktov iz srede 18. stol. je do podrobnosti ugotovljena pripadnost loških kmetijskih domačij posameznim gospodom. Ker so pa v tem viru vse kmetijske gospodarske enote tudi točno kategorizirane, dobimo v njem hkrati natančen vpogled v *agrarno strukturo* na celotnem loškem ozemlju. Naslednja tabela zajema vse kmetijske gospodarske enote v mejah loškega deželskosodnega gospostva, in to ločeno tiste, ki so bile vključene v loško gospostvo, in tiste (v oklepaju), ki so bile podložne drugim gospodom. Gostačev po tem kriteriju ni bilo moč ločiti in so zato navedeni v vsaki župi enotno.⁴⁶⁵

V tabeli je sicer izkazanih 11 različnih kategorij, toda v bistvu gre za dve osnovni vrsti: za grunte in za kajže. Med zadnje sodijo v mejah loškega gospostva tudi tim. tretjinski grunti; iz virov je namreč razvidno, da gre pri teh kmetijah praviloma za kajže, ki so se sčasoma toliko dvignile, da jih je gospostvo uvrščalo v višjo kategorijo,⁴⁶⁶ čeprav jih nekateri viri iz istega časa v mejah istega gospostva še vedno označujejo kot kajže.⁴⁶⁷ Naslednja tabela vsebuje zgornje podatke v štirih osnovnih enotah, in to v poenostavljeni kategorizaciji (a = domačije v loškem gospostvu, b = domačije pod drugimi gospodi; števila v oklepaju pomenijo odstotke; gl. str. 350).

Župa	2 h	1 1/2 h	1 1/2 h	1 1/2 h	1 1/2 h	1 h	1/2 h	1/2 h	1/2 h	1/4 h	k	8
Sorško polje												
Bitenjska						200 (44)		3 (11)	145 (36)		7 (87)	373
Gadmarska						25 (6)		1 (1)	7 (1)		4 (1)	3
Godeška						76 (7)		1	23			73
Besniško ozemlje												
Poljšiška						26 (32)		1 (3)	32 (6)		4 (29)	64
Poljanska dolina												
Brojska			1		2	34 (6)		1	30 (1)			66
Javorska				2	2	59 (1)	2	8	43		(2)	76
Koroška	1	1	3	1	2	70	(1)	8	14 (1)		4	56
Poljanska	1	1	1	1	3	89 (1)	7	21	117 (5)		5	107
Hotaveljska		1	3	1	5	65	1	7	108		7	75
Žirovska	1		2	2	2	86	2	55	111		13 (36)	86
Hlevnovrška			1			38		15	10		1	18
Osliška					1	44		23	27			44
Selška dolina												
Strmiška			1		4	59		1	15		7 (5)	24
Stirpniška	2				3	53		4	67		1 (2)	62
Selška						95	1	13	100	2	6 (28)	100
Rudenska			1			63	1	1	45		9 (28)	51
Soriška						46			18		2 (12)	10
Davška						1		39	11		8 (4)	14
Skupaj	5	3	13	7	24	1129 (97)	14 (1)	202 (15)	923 (50)	2 (2)	78 (234)	1302

		Nad 1h	1h	1/2 h	Kajže	Gostači
Sorško polje	a		301 (43,9)	5 (0,7)	186 (27,1)	449
	b		57 (8,3)	12 (1,8)	125 (18,2)	
Besniško ozemlje	a		26 (19,3)	1 (0,7)	36 (26,7)	64
	b		32 (23,7)	3 (2,2)	37 (27,4)	
Poljanska dolina	a	41 (3,4)	485 (39,7)	150 (12,3)	490 (40,1)	528
	b		8 (0,7)	1 (0,1)	45 (3,7)	
Selška dolina	a	11 (1,5)	317 (41,8)	60 (7,9)	291 (38,4)	261
	b				79 (10,4)	
Skupaj	a	52 (1,8)	1129 (40,3)	216 (7,7)	1003 (35,9)	1302
	b		97 (3,5)	16 (0,6)	286 (10,2)	
Skupaj	a + b	52 (1,8)	1226 (43,8)	232 (8,3)	1289 (46,1)	1302

Na prvi pogled je razvidno, da je kajžarski živelj brez upoštevanja polovičnih gruntov prerasel gruntarskega (46,1 % : 45,6 %). Še bolj je pa zgovorna primerjava stanja iz 1754 s položajem v letu 1630, h kateri je pa mogoče pritegniti, žal, le freisinško posest. Število pravih gruntarskih domačij z upoštevanjem rovtov se je v tem razdobju dvignilo od 1138 na 1181. Med temi je 52 domačij, ki so premogle več kot po 1 grunt. V tej skupini so predvsem domačije, ki so že 1630 imele več kot po 1 hubo (gl. str. 199); tem so se pa priključili še tisti grunti, ki so bili na račun hišnega mlina više ocenjeni. Sicer pa povečanje števila gruntov ni v zvezi s kakim naknadnim naseljevanjem; porast gruntov gre marveč na račun rovtarskih domačij, ki so jim rovtarji v zadnjih dobrih sto letih z naknadnim kultiviranjem zemlje utrjevali gospodarske temelje. Le v nekaterih posamičnih primerih so se vključili med gruntarje tudi nekateri mlinarji s samostojnim mlinarskim poklicem (npr. dva primera v Selcih, po en primer v Dolenji vasi in na Češnjici). — Enako je tudi s porastom polovičnih gruntov (od 141 na 216). Pojav namreč ni v zvezi s kakim drobljenjem starih hub, ki so se še naprej s prav redkimi izjemami ohranile v prvotnem številu. Ker se je z gospodarskim utrjevanjem rovtarskega življa vrsta kajžarskih rovtov dvignila na stopnjo polgruntov, se je število kajžarjev z upoštevanjem tim. tretjinskih gruntov navzlic krepkemu novemu prirastku dvignilo od 925 komaj na 1003.

Po dolgih stoletjih se je na tleh loškega gospostva prvič težišče premaknilo na stran šibkejših gospodarskih enot. Medtem ko je bilo 1630 razmerje med celimi grunti in drugimi enotami 1138 : 1066, se je do srede 18. stol. premaknilo na 1181 : 1219.

To razmerje pa prihaja še bolj do izraza, če pritegnemo v statistiko tudi tiste gospodarske enote na loškem ozemlju, ki so pripadale drugim gospostvom. Vseh teh domačij je bilo sredi 18. stol. 399 od skupnega števila 2799 (tj. 14,3 %). Od teh jih je pripadalo 154 posvetnim, 245 pa cerkvenim gospodom. Bolj zgovorna je podrobna analiza, ki upošteva

posestne kategorije in njihovo razporeditev po posameznih ozemeljskih enotah (p = posvetni gospod, c = cerkveni gospod).

	1h	1/2 h	1/3h	1/4h	kajže
Sorško polje	23 p + 34 c	12 c	20 p + 17 c		68 p + 20 c
Besniško ozemlje	23 p + 9 c	3 p	5 p + 1 c	2 p	6 p + 23 c
Poljanska dolina	2 p + 6 c	1 p	1 p + 6 c		38 c
Selška dolina					79 c
Skupaj	48 p + 49 c	4 p + 12 c	26 p + 24 c	2 p	74 p + 160 c

Iz tabele je razvidno, da so bili grunti in njihovi deli približno enakomerno razporejeni med posvetno in cerkveno gospodo in seveda osredotočeni na Sorško polje in besniško ozemlje; pri kajžarskih enotah je pa daleč prevladovala cerkvena posest, razen na Sorškem polju, kjer se je kajžarstvo razvijalo tudi na ozemlju, ki ni bilo vključeno v loško gospostvo. Kazno je, da si je po Poljanskem in Selškem velik del kajž cerkev kar sama priposestvovala. Če so kajže rasle po gmajnskem svetu, so jih namreč nekateri župniki kar pripisovali cerkvi, kakor je razvidno iz memoriala 1696, v katerem je škof naročil loškemu glavarju, da v bodoče ne sme več dovoljevati takega postopka, marveč mora nove kajže vpisovati v freisinški urbar.⁴⁶⁸ Kako malo je ukaz zalegel, kaže dopis freisinškega škofa iz 1727 z enako vsebino.⁴⁶⁹

Sl. 121. Puštal, grad sredi kajž, Hribec, v ozadju Suha

Sl. 122. Puštal — Škoparjeva hiša, sedaj v muzeju na prostem na loškem grajskem vrtu

Kajžarski živelj je v splošnem izrazito prerasel gruntarskega zlasti v prometno razgibanih dolinskih območjih, še posebno v okolju župnijskih središč. Na Poljanskem je tak kompleks ožje poljansko (Predmost 2 gruntarja : 20 kajžarjem, Sestranska vas 5 : 18; Dolenja Dobrava 3 : 20, Hotovlja 4 : 18) in žirovsko ozemlje (Žiri 7 : 29, Nova vas-Račeva 5 : 42, Dobračeva 9 : 17, Ledinica 3 : 17). Podobno je bilo tudi na Selškem (npr. Češnjica 10 : 16, Selca 21 : 37, Dolenja vas 14 : 25; prim. str. 199). Kajžarski živelj je daleč prerasel gruntarskega tudi v območjih nekdanjih rudarskih središč (npr. v Ševljah na Selškem 4 : 22 ali v Hobovšah na Poljanskem 2 : 21). Svojevrsten primer srečamo v Puštalu pri Škofji Loki kot izrazitem kajžarskem naselju (0 : 40). V posebnem položaju je bilo seveda rovtarsko ozemlje, kjer na razlike ni vplivala prometna lega, marveč specifičnost ob samem naseljevanju (prim. str. 199—200).

V času tako izrazitega razvoja vse večje diferenciacije na podeželju pa je v številnih naseljih še vedno vladalo stanje iz časa ob končani sistematični kolonizaciji. Takih primerov ne najdemo samo v prometu odmaknjenih hribovskih naseljih (v Poljanski dolini okrog $\frac{1}{5}$, v Selški $\frac{1}{4}$). Tak pojav ni izjemen niti na ravninskem ozemlju, kjer so bile v nekaterih naseljih razvite le cele hube in to v istem številu kot 1291 (npr. Okroglo 14, Peven 9, Moškrin 4, Lipica 5).

Prav posebno se je v zadnjih dobrih sto letih razvilo *gostaštvo*. Medtem ko je bilo 1637 v mejah loške gosposčinske posesti vsega 144 gostačev

Sl. 123. Visoko s Sv. Volbenkom

(gl. str. 202), jih je 1754 celotno loško ozemlje premoglo 1302. Poprečno je prišel en gostač na 2,15 kmetske domačije. Sicer pa niso bili izjemni domovi, v katerih so bili nastanjeni po trije gostači. V marsikateri domačiji se jih je nagnetlo še več, med njimi je bilo mnogo poročenih. Tako so imele npr. posamezne domačije v Poljanah in na Visokem po 4 gostače, ki so bili vsi oženjeni.⁴⁷⁰ Prvo mesto med temi domačijami si pač delita gruntar v Pungertu in kajžar v Stari Loki, pri katerih je bilo nastanjenih kar po 6 gostačev.⁴⁷¹ Gostači so bili številni zlasti po naseljih med Škofjo Loko in Kranjem (v območju Stare Loke 63, pri Sv. Duhu z Virmaši 52, v Žabnici 28, v Bitnju nad 83, Stražišču 99). Tudi v obeh dolinah naletimo le na posamezna naselja, kjer gostačev sploh ni bilo. Da so se gostači v veliki meri preživljali z obrtjo, kaže razpredelnica (str. 284), iz katere je razvidno, da so bili med njimi številni zlasti tkalci ter sitarji, pa čevljarji, tesarji, krojači in zidarji.

1. Temeljne terezijansko-jožefinske reforme

Dokladi kneza je sicer uveljavljal centralistične tendence že od sreda 18. stol. dalje, saj je sistematično krnil semljikskemu gospostvu posamezne pravice, ki jih je le-ta stoletja nemoteno užival. Vendar pri tem v glavnem ni šlo za globlje spremembe pravne ureditve; vladar se je le naprej posluževal starih institucij. Proti sredi 18. stol. se je pa začel razvoj bistveno spreminjati. Novo dobo označujejo terezijansko-jožefinske reforme, s katerimi je vladar načelno izgrajeval centralistično državno

D.

OD TEREZIJANSKO-JOŽEFINSKIH REFORM DO SEKULARIZACIJE LOŠKEGA GOSPOSTVA

Novi in bolj razviti centralistični sistem je priskrbel tudi sam posledec pravnega razvoja. Novi in bolj razviti centralistični sistem je priskrbel tudi sam posledec pravnega razvoja. Nov in bolj razviti centralistični sistem je priskrbel tudi sam posledec pravnega razvoja. Nov in bolj razviti centralistični sistem je priskrbel tudi sam posledec pravnega razvoja. (1784 dalje) v Ljubljani je vladar ustanovil kresdja kot vmesno instanco med deželno in patriarhalno upravo. Loško gospostvo je bilo vključeno v goranjsko kresdjo s sedešom v Ljubljani (1748). V okviru kresdja, ki je bila povsem odvisna od navodil iz centra, se je izoblikoval birokratski aparat, ki mu je pripadala neomejena oblast nad zemljiškimi gospostvi; le-tim je država sicer le naprej počkala upravo in sodstvo, toda vse bolj je zahtevala od upravnega aparata ustrezno kvalifikacijo.¹

Naslednje na birokratski aparat si je vladar skušal zavarovati trdno finančno podlago in močno vojaško silo. Tako se je lotil predvsem reforme davčnega sistema. Ker ni kazalo voditi davku nižjim še tako preobremenjenim slojem, je reforma podvrгла davku tudi zemljišča, ki so jih gospostva obdelovala v lažni reži. Davke, ki so jih plačevali deželni podložniki, je sicer še vedno pobiralo semljiško gospostvo, vendar je morale le-ta predložiti kresdji točne sezname podložniških posesti (davčna rekvizicije); iz davčne napovedi je nastal prvi kataster na slovenskem ozemlju (terezijanski kataster). — Bistvenih sprememb je bila deželna vojska. Do tedaj se je država opirala predvsem na najemniško vojsko (gl. str. 204). Leta 1770 je država ukinila vojaško najemništvo in uvedla novačenca. Vojaška služba, ki je bila do 1802 dosmrtna, je padla predvsem kmetake službe, ki niso bili določeni za nasledstvo na posesti.² Da doli ustrezne podatke, je država uvedla štetje prebivalstva, in sicer v okviru starih kresdij, ki jih je razdelila na manjše številne oddelke v obsegu 40–50 km. Le-ti so sestavljali t. im. konskripcijske občine, ki so postale osnovni davčni občinski (katastrske občine). Veliko anoto so predstavljali kantoni; v obsegu posameznega kantona ali njegovega dela so nastali naborni okrugi.³

1. Temeljne terezijansko-jožefinske reforme

Deželni knez je sicer uveljavljal centralistične tendence že od srede 16. stol. dalje, saj je sistematično krnil zemljiškemu gospostvu posamezne pravice, ki jih je le-ta stoletja nemoteno užival. Vendar pri tem v glavnem ni šlo za globlje spremembe pravne ureditve; vladar se je še naprej posluževal starih institucij.¹ Proti sredi 18. stol. se je pa začel razvoj bistveno spreminjati. Novo dobo označujejo terezijansko-jožefinske reforme, s katerimi je vladar načrtno izgrajeval centralistično državno uradniško upravo in je prek nje postal sam nosilec pravnega razvoja. Nov čas so napovedovali novi upravni uradi, ki so bili odvisni samo od deželnega kneza. Mimo centralnih uradov na Dunaju ter deželne komore in reprezentance (1747—1763), oziroma deželnega glavarstva (od 1764 dalje) v Ljubljani je vladar ustanovil kresije kot vmesno instanco med deželno in patrimonialno upravo. Loško gospostvo je bilo vključeno v gorenjsko kresijo s sedežem v Ljubljani (1748). V okviru kresije, ki je bila povsem odvisna od navodil iz centra, se je izoblikoval birokratski aparat, ki mu je pripadala neomejena oblast nad zemljiškimi gospostvi; le-tem je država sicer še naprej puščala upravo in sodstvo, toda vse bolj je zahtevala od upravnega aparata ustrezno kvalifikacijo.²

Naslonjen na birokratski aparat si je vladar skušal zavarovati trdno finančno podlago in močno vojaško silo. Tako se je lotil predvsem reforme *davčnega sistema*. Ker ni kazalo večati davek nižjim že tako preobremenjenim slojem, je reforma podvrgla davku tudi zemljišča, ki so jih gospostva obdelovala v lastni režiiji. Davke, ki so jih plačevali deželi podložniki, je sicer še vedno pobiralo zemljiško gospostvo, vendar je moralo le-to predložiti kresiji točne sezname podložniške posesti (davčna rektifikacija); iz davčne napovedi je nastal prvi kataster na slovenskem ozemlju (terezijanski kataster). — Bistvenih sprememb je bila deležna *vojska*. Dotlej se je država opirala predvsem na najemniško vojsko (gl. str. 304). Leta 1770 je država ukinila vojaško najemništvo in uvedla novačenje. Vojaška služba, ki je bila do 1802 dosmrtna, je zadevala predvsem kmetske sinove, ki niso bili določeni za naslednike na posesti.³ Da dobi ustrezne podatke, je država uvedla štetje prebivalstva, in sicer v okviru starih župnij, ki jih je razdelila na manjše šteвне oddelke v obsegu 40—50 hiš. Le-ti so sestavljali tim. konskripcijske občine, ki so postale osnova davčnim občinam (katastrske občine). Višjo enoto so predstavljali kantoni; v obsegu posameznega kantona ali njegovega dela so nastali naborni okraji.⁴

Ker zemljiška gospodstva v splošnem niso zajemala sklenjenih ozemelj, so bile osnova kantonov župnije. Vodstvo kantonov je bilo zaupano večjim tim. *delegiranim gospodstvom*. Med temi je bilo tudi loško gospodstvo, ki mu je pripadal prvi kanton. Vendar ta ni obsegal celotnega loškega gospodstva, pač pa mu je bilo dodeljeno deloma tudi sosednje ozemlje. Loški kanton je združeval teritorij naslednjih župnij oziroma vikariatov: Sora, Loka, Poljane, Ziri, Nova Oslica, Sorica in Zali log. Župnije Selca, Železniki in Ovsiša so bile vključene v drugi kanton pod vodstvom radovljiškega gospodstva, Šmartin pa četrtemu kantonu pod vodstvom gospodstva Tržič.⁵ Že v naslednjih letih je prišlo do določenih teritorialnih sprememb. Ko je bila nabornim okrajem 1785 zaupana naloga, da izdelajo davčni kataster, so bili le-ti že reorganizirani. Naborno gospodstvo Loka — imenovano še vedno kanton — je tedaj obsegalo skoraj celotno ozemlje loškega gospodstva. Zunaj njega sta bili le davčni občini Gosteče (pod nabornim okrajem Goričane) in Okroglo (pod nabornim okrajem Velesovo).⁶

2. Vpliv reform na upravo loškega gospodstva

Reforme so živo odmevale na ozemlju loškega gospodstva, saj so pomenile pravo prelomnico v njegovem ustroju. Že takoj spčetka je bilo — podobno kot pred mnogimi desetletji — postavljeno vprašanje *naslova vodilnega loškega uradnika* (prim. str. 171, 255). Leta 1750 je namreč poročal loški glavar, da je prejel vrsto patentov od kresije, po katerih pristoji naslov glavar (hauptmann) samo vojaškim osebam, ne pa uradnikom, ki imajo pri raznih gospodstvih posla z gospodarstvom. Loški glavar se je močno trudil, da bi ostal pri svojem. Naglašal je, da je treba loško gospodstvo po ustroju razlikovati od večine gospodstev v deželi, kjer se vodilni uradniki ukvarjajo predvsem z gospodarskimi posli svojega gospodstva, medtem ko ima v loškem gospodstvu opravka z gospodarstvom kaščarski urad, od koder je treba dostavljati račune glavarju. Manj odločen je bil freisinški škof. Če bi oblast vztrajala pri svojem, je škof glavarju naročil, naj prevzame naslov administrator. Ščasoma je pa zadeva zaspala in ostalo je pri starem.⁷

Z reformami je *upravno poslovanje* v loškem gospodstvu iz leta v leto izredno *naraščalo* (prim. str. 388). Ljubljanska kresija se je vmešavala v celotno poslovanje, brez nje se v loškem gospodstvu pravzaprav ni nič več odločalo. Odslej so iz Ljubljane deževali patenti in razni dopisi. Leta 1775 je npr. tožil loški glavar Edling, da pride sel večkrat z 20 patenti naenkrat. Delo v loški upravi je zlasti naraščalo v zvezi z davčno rektifikacijo, pa tudi z vojaško reformo. Leta 1769 je izšel patent, ki je nalagal zemljiškemu gospodstvu, da mora do 1771 urediti zemljiško knjigo, ki naj bi obsegala tri enote. V prvo naj bi vpisovali vse parcele (grundbuch), v drugo bi sodili podatki o načinu pridobitve (dedovanje, nakup, gewährbuch), v tretjo pa bi pritegovali podatke o dolgovih (intabulacijska knji-

ga). Navzlic določenemu roku je Edling 1781 poročal, da ni bila urejena še nobena od teh treh knjig, da pa bo intabulacijsko knjigo uredil v enem mesecu. Ko je izšel 1786 cirkular, da morajo imeti vsa gospostva do konca leta pod pretnjo kazni 50 dukatov urejeno zemljiško knjigo, je tedanji loški glavar Leopold Paumgarten tožil, da je to delo zvezano z velikimi stroški. Gospostvo je imelo tedaj sestavljeno samo intabulacijsko knjigo, sicer pa je čakalo na ustrezne formularje.⁸

Glavna teža novéga upravnega poslovanja je ležala na protipisarju. Od 1774 dalje je vodil te posle Ignac Anton Prenner, ki je prevzel glede na nastavitveni dekret naslednje naloge: letno je moral sestavljati urbar ter voditi davčni register, sodni protokol in pupilarne obračune; hkrati je moral paziti na glavarjevo in kaščarjevo delovanje.⁹ Protipisarjevo delo je bilo tembolj naporno v času, ko je opravljal posle loškega glavarja Leopold Paumgarten (1783—1795), za katerega so si vsi viri edini, da je bil nezmožen, vrh tega pa samovoljen in nadut. Oholega glavarja niso marali ne njegovi najbližji ne podložniki, pa tudi pri kresiji ni bil priljubljen, ker se je imel za enakovrednega kresijskemu glavarju.¹⁰

Glavar in protipisar sta imela povsem ločeni pisarni. Glavar je uradoval na gradu. V svoji privatni sobi je imel shranjeno glavno blagajno, to je bil navaden lesen zaboj, pritrjen od znotraj z vijakom na tla.¹¹ Protipisarjeva pisarna je bila že dalj časa nameščena v mestu, v hiši sredi Placa, ki jo je gospostvo svojčas kupilo v ta namen (gl. str. 259). Uradne ure so bile dopoldne in popoldne.¹² Mimo protipisarja sta delala tod še dva pisarja, ki ju je plačeval protipisar sam s pobiranjem raznih taks, in pisarniški praktikant; tod je bila shranjena seveda tudi vsa ustrezna registratura. Ko je protipisar Prenner zbolel, je prestavil celotno pisarno v svojo hišo.¹³

Zemljiški gospod je spričo stoletnih slabih skušenj hotel, da se vodilno uradništvo med seboj čimbolj nadzoruje. Saj so prav v zadnjem času prišle na dan *malverzacije*, ki jih je zagrešil loški glavar Edling. Freisingški komisar je npr. ugotovil, da je Edling vzel iz gospoščinske blagajne 3000 gld., ki jih je moral položiti kot kavcijo ob nastopu. V obračun je vnesel izdatke 8000 do 9000 gld. za stroške, ki naj bi jih imel z vzdrževanjem grajskega poslopja, medtem ko naj bi bilo po vsem Kranjskem znano, da Edling ni dal zabiti niti žeblija na zid. Pač pa si je opremil svoje stanovanje na gradu z dragocenim pohištvom, si nabavil bogate servise, kupil med drugim štirisedežni angleški voz, si uredil knjižnico itd. Mnogo je izdajal za potovanja, zlasti na Dunaj in v Freising, kjer se je dolgo zadrževal in trošil po več tisoč goldinarjev. Razen tega je po lastni izjavi imel mnogo stroškov za brate, ki da so rasli brez vzgoje in jih starši niso mogli podpirati. Enega brata je poslal na svoje stroške v Rim v Germanik, kjer je ostal 14 mesecev. Drugi brat je bil nadporočnik v španski mornarici in je Edlinga veljal več tisoč goldinarjev, da ga je spravil v službo. Po več tisoč goldinarjev je izdal za druga dva brata. Ob takem načinu gospodarjenja si je moral glavar seveda denar izposojati proti visokim obrestim. Skrušen je Edling prosil škofa milosti in

ga rotil, da bi v obrokih plačeval poneverjeno vsoto. Toda prošnja je bila zavrnjena in 1783 je bil Edling odstavljen.¹⁴ Pač pa je po Edlingovi smrti (1793)¹⁵ škof priznal Edlingovi vdovi iz milosti letnih 600 gld.¹⁶

Skrb zemljiškega gospoda za potrebno *medsebojno nadzorovanje* vodilnega uradništva se jasno izraža v konceptu, ki odmerja naloge tega osebja. Protipisar je označen kot *kontrolor*, ki naj pazi na dobre odnose z deželnim knezom ter naj se ravna po njegovih odredbah. Vodi naj računске knjige z vsemi obračunskimi rubrikami, kamor naj lastno-ročno vpisuje vse podrobnosti. Loški glavar že dotlej ne bi smel v važnejših zadevah nič samostojno ukrepati, vendar se tega ni držal; zato je prihajalo do raznih napak zlasti v denarnem poslovanju, tako pri mrtvaščinah, dajatvah ob prodajah in predajah posesti, odselnini ipd., čemur se je treba v bodoče v skupnem sodelovanju izogniti. Desetine naj skupno obravnavajo glavar, kontrolor in kaščar in naj jih vpisujejo v protokol. Vse protokole je treba paginirati. Kadar se vplačujejo takse ob glavarjevi odsotnosti, naj potrjujeta prejemke s podpisom kontrolor in kaščar. Davčne dohodke naj vodita glavar in kontrolor in sicer vsak s svojim registrom. Vsak izdatek naj označi mimo glavarja tudi kontrolor.¹⁷ Protipisarju pripada tudi mesto aktuarja, ki mora biti navzoč pri sodnih obravnavah.¹⁸

Razumljivo je, da je spričo razpoloženja obeh vodilnih uradnikov nujno prišlo do *medsebojne zaostritve*. Glavarja je predvsem bodlo, da naj bi imel ob sebi kontrolorja in bil torej od njega odvisen. Kontrolorju je osporaval tudi pravico, da bi le-ta v njegovi odsotnosti pobiral denar. Pri tem je glavar poudarjal, da je dlje odsoten samo v poletnih mesecih (v juliju do oktobra), ko v glavnem ni denarnega prometa.¹⁹ Ta izgovor je bil seveda šibak. Sicer je še 1767 veljala stara navada, da sta določena meseca november in december kot prvi termin vsakoletnega plačevanja obveznosti gospostvu, kar se je pa sicer zavleklo do konca aprila, ko so podložniki poravnavali svoje obveznosti vsako soboto;²⁰ toda po deželno-knežjem ukazu je moralo gospostvo sprejemati od podložnikov denar vsak dan. Če bi kontrolorju ostala pravica do pobiranja denarja, naj bi po glavarjevem mnenju položil vsaj 1000 gld. kavcije, ki ji sedaj v nasprotju z glavarjem in kaščarjem ni bil podvržen.²¹

Hud spor se je vnel zaradi pobiranja *taks*. Protipisar je namreč moral odvajati glavarju na račun sodnih taks 85 gld. v letnem poprečku. Ko so bile z deželno-knežjo uredbo nekatere teh taks odpravljene (1. 5. 1782) in se je dohodek bistveno zmanjšal, je protipisar prosil zemljiškega gospoda, da bi ta dajatev glavarju odpadla. Naglašal je, da se pri sodišču večina strank poravna in da ustrezna taksa letno ne vrže niti 40 gld. Loški glavar je odločno ugovarjal, češ da se glavarjevi dohodki s to uredbo manjšajo, medtem ko se hkrati z uredbo glede taks v zvezi s pogodbenimi zapisi (verbriefungstaxe) protipisarju njegovi prejemki dvigajo.²²

Prav kmalu nato pa je postal loški glavar pohlevnejši. Leta 1787 je namreč izšel cirkular, po katerem so morali vsi uradniki, ki so opravljali sodne funkcije, dokazati *strokovno usposobljenost* z izpitom pri apelaciji.

Nezmožni loški glavar Leopold Paumgarten se je gladko izgovoril na svojega protipisarja Prennerja, češ da je celotno sodstvo v loškem gospostvu v njegovih rokah. V zadregi je obljubil Prennerju, da se mu bo oddolžil pri taksah. Res sta se še istega leta pogodila, da bo šel k izpitu Prenner, ki naj prevzame celotno sodno poslovanje. Vse takse, ki so v zvezi s sodstvom, bodo pa brez izjeme pripadale njemu.²³ Dotedanji protipisar je dobil sedaj naziv *justiciar*. Tudi sicer je prišlo do določenih sprememb glede deželskega sodstva. Od 1782 dalje je bilo deželsko sodišče podrejeno višjemu kriminalnemu sodišču v Celovcu; v zvezi z zakonom o kriminalnih zločinih in kriminalnih kaznih (1787), ki je omejil smrtno kazen, je izšla 1. 8. 1788 dvorna uredba, s katero niso več izvrševali smrtnih kazni v območju deželskih sodišč; v tej zvezi so zato na loškem Gavžniku podrli vislice. Z nastopom *justiciarja* je loški glavar izgubil eno svojih glavnih funkcij, vendar je kot predstavnik deželskosodnega gospostva odgovarjal za celotno poslovanje *justiciarja*.²⁴ Položaj obeh uradnikov ponazarjajo njuni dohodki. Čista plača glavarjeva je 1792 znašala 1400 goldinarjev (medtem ko je *justiciar* prejemal letno 1000 gld.), kar je bila tedaj na Kranjskem ena najlepših plač v tem svojstvu.²⁵ Tudi sicer so pripadli glavarju večji stranski dohodki kot *justiciarju* (npr. uživanje gosposočinskih travnikov, dajatev v slami, lov itd.). Pač pa je gospostvo odpravilo plačilo v žitu.²⁶

Razdelitev pristojnosti med glavarjem in *justiciarjem* je bila navidezno preprosta: glavarju naj bi pripadalo reševanje političnih zadev, *justiciarju* pa sodstvo. Toda v praksi je bilo drugače. *Kompetenčno vprašanje* je kaj kmalu sprožilo hude spore med obema. Leta 1789 je Prenner naglašal, da glavar ne sme glede na gosposočinsko uredbo ničesar enostransko podvzemati, sicer odklanja vsako odgovornost. Glavarju je očital, da je brez njega prek kaščarja pobiral od podložnikov zaostanke in oddajal v najem desetine. Ko je izšel cirkular (12. 5. 1789), naj gospostva postavijo usposobljene davkarje, ki naj pobirajo davke in imajo hkrati na skrbi civilne in kriminalne zadeve, se je Prenner pri zemljiškem gospodu potegoval tudi za to mesto, sklicujoč se na spričevala. Malo nato se je pritožil, da glavar brez njega odvaja davke v Ljubljano. Tudi sestavljanje uradnih obračunov naj bi po njegovem zatrjevanju pripadalo samo njemu.²⁷ Sklicujoč se na sodne instrukcije iz 9. 9. 1785, naj bi spadale v njegovo kompetenco tudi zapuščinske obravnave in oskrbovanje sirotinskih in varuških zadev. Glavar je iskal tolmačenje pri apelaciji v prepričanju, da mora *justiciar* vse depozite in pupilarni denar odvajati njemu. Apelacija je, sklicujoč se na dvorni patent z dne 11. 5. 1786, odgovorila, da je treba *justiciarju* predložiti le spore, ki so nastali pri konkurzih in zapuščinskih obravnavah ter eksekucijah in niso bili mirno poravnani pred gospodarskim uradnikom.²⁸

Nesoglasja med glavarjem in *justiciarjem* so se tako poglobljala, da je škof 1790 poslal v Škofjo Loko *komisarja barona Ignaca Matta*, ki naj točno ugotovi njune kompetence.²⁹ Stvari so bile tako zapletene, da

se je Matt več let znova in znova vračal v Škofjo Loko in skušal reševati situacijo³⁰ z dvomljivim upanjem na uspeh.

Matt je že pri prvem nastopu skušal urediti vprašanje gosposčinskih pisarn, ki so imele slabo urejeno registraturo in so bile raztresene na treh različnih krajih. Glavar je imel svojo pisarno na gradu, justiciar v lastni hiši v mestu, enako tudi kaščar.³¹ Razbitost uradov je povzročala vrsto težav. Zato je Matt zahteval, naj se justiciar še pred njegovim odhodom preseli s pisarno na grad (1791), kakor je sekretar deželnega glavarstva odredil že 1773.³² Toda Prenner je imel še naslednje leto svojo pisarno z vsem inventarjem v svojem stanovanju;³³ medtem je namreč justiciar zbolel in bi bilo zanj prenaporno, da bi dnevno po dvakrat moral prehoditi po 143 stopnic na grad.³⁴ Justiciarjeva pisarna se je preselila na grad šele po Prennerjevi smrti (umrl 1793).³⁵

Glede blagajne je Matt zahteval, da glavar oskrbi železno skrinjo, ki mora imeti dva ključa. En ključ je hranil glavar, drugega bi moral imeti glede na položaj justiciar, ki mu glede na denarno poslovanje ni bilo kaj očitati. Ker je bil pa Prenner z glavarjem sprt, je Matt drugi ključ izročil kaščarju.³⁶

Tretji uradnik po položaju je bil kaščar. Glavno njegovo delo je bilo, kot že stoletja sem, sprejemanje in merjenje žita v kašči in prodaja, ki se je začela z marcem (prim. str. 259—260).³⁷ Kaščar je tudi skrbel, da so dobili najrazličnejši upravičenci vsako leto iz kašče določene količine žita kot deputat, kot kaže tabela, ki je napravljena po stanju iz

	Pšenica	Rž
Glavar	20 modijev	26 modijev
Protipisar	12 modijev	12 modijev
Kaščar	2 modija	6 modijev
Župnik na Fari	25 modijev	13 modijev
Klarise	4 modije 2 mesla	4 modije
Odvetnik v Ljubljani	4 starje	1 star
Učitelj	1 modij	4 modije
Sel		2 starja
Gadmarski župan		6 starjev 2 mernika
Mestni cerkovnik		2 modija
Prifarški cerkovnik		4 modije
Grajski vratar		4 starje
4 bitenjski petarji skupaj		4 starje
Oba sodna služitelja		4 modije
Zirovski gozdar		1 star
Poljanski gozdar		1 star
Selški gozdar		1 star

1793, ko očitno niso imeli več pravice do te dajatve glavar, justiciar in kaščar. Podatke za te tri uradnike sem pritegnil iz seznama 1767 (1 modij = 1 star 2 1/2 quarta).³⁸

Ker je imel kaščar posla z denarjem, je moral ob nastopu položiti 600 gld. kavcije.³⁹ V čim večji meri je gospostvo dajalo desetine v najem, toliko bolj se je krčilo kaščarjevo delo v kašči.⁴⁰ Zato je gospostvo kaščarja pritegovalo tudi k raznim drugim opravilom. Med drugim mu je bila zaupana skrb nad gosposčinskimi mlini in kovačijami.⁴¹ Kaščarjeva plača je znašala 500 gld.⁴² Da tudi kaščar ni imel vedno čistih računov, kaže primer iz 1796, ko je znašal njegov zaostanek gospostvu 3846 gld., na račun katerega je bil še 1800 dolžan 2000 gld.⁴³

Posebno vprašanje so bili *uradni pisarji* (amtschreiber), ki so bili dotlej v zasebni službi loškega glavarja in protipisarja, a jih je odslej plačeval zemljiški gospod. V gospostvu sta bila po reformah nastavljena dva pisarja. Eden je bil dodeljen glavarju. Vodil je pisarniške posle v zvezi s konskripcijo in rekrutacijo v dveh nabornih okrajih (gl. str. 389), na skrbi je imel zemljiško knjigo, popis davkov, sestavljal je plačilne tabele, vodil pisarije v zvezi s policijskimi in sanitetnimi opravili ter cerkvenimi računi, upravljal je ročno blagajno in skrbel za ekspedit. — Drugi pisar je bil dodeljen justiciarju. Le-ta je opravljal predvsem posle v zvezi s sodstvom. Vodil je zapisnik o tožbah in zasliševanju, dalje dokazni in pogodbeni zapisnik (verbriefungsprotokoll) in priznambo (vorkerkung) o dovoljenjih za odhod iz nabornega okraja in o taksah.⁴⁴

Oves	Proso	Ječmen	Ajda
60 modijev			
22 modijev			
10 modijev			
	1 star		2 starja
	1 star	1 star	7 starjev
			2 mernika
			16 starjev
1 modij			8 starjev
			2 starja
			2 starja
			1 star

Glede na škofovo instrukcijo je Matt pisarjema uredil tudi dohodke. Odpravil je deputat v žitu, ki je znašal za pisarja pri justiciarju v letih 1787 do 1791 po 2 starja pšenice, 3 starje rži in 3 starje ajde. Pisarjema je znižal tudi stalno plačo na 300 gld. (prej je pripadalo sodnemu pisarju 360 gld.), pač pa sta še naprej seveda lahko računala na stalen dohodek na račun taks in na stranski zaslužek.⁴⁵

Mimo pisarjev je imelo gospostvo proti koncu 18. stol. še nekaj *pomožnega osebja*, ki je bilo zaposleno deloma na gradu, deloma na terenu. Del njih je delal v registraturi (npr. prevzem tožb podložnikov, pisarniško delo v zvezi s cestno tlako, razdeljevanje davčnih obveznosti itd.).⁴⁶ Do zadnjih let 18. stol. sta bila nastavljena na gradu poseben grajski vratar in poseben grajski stražnik. Od 1793 dalje sta bili obe službi združeni. Tako je odslej *grajski vratar* prejemal letno po 25 gld. plače mimo deputata v žitu.⁴⁷

Terensko službo sta opravljala dva *služitelja deželskega sodišča* (tim. podeželska sodnika, landrichter, landgerichts diener) kot naslednika nekdanjih mojstrov oziroma sodij (gl. str. 174, 261). Kot nekoč jima je gospostvo tudi konec 18. stol. dajalo le skromno plačo. Mimo deputata v žitu sta dobivala letno skupaj komaj 5 gld.⁴⁸ Ker je loški glavar 1754 naglašal, da imata lepe dohodke, je s tem pač mislil na prejemke, ki so jima dotekali naravnost od podložnikov. Skoraj dnevno sta bila na terenu v zvezi z različnimi procesi ali pa pozivi, morala sta pa tudi zasledovati razna dogajanja na podeželju in javljati gospostvu delikte. Kazno je, da služitelja sredi 18. stol. glede javljanja deliktov nista bila preveč službena. Leta 1754 je namreč loški glavar tožil, da že dve leti ni prejel nikakih prijav; po domnevi deželnoknežjega sodišča naj bi ju nagovarjala k temu duhovščina, češ da bi več zalegle cerkvene kazni. Loški glavar je predlagal zemljiškemu gospodu, da oba služitelja nažene, če bi tako nadaljevala.⁴⁹

Gospostvo je imelo nastavljenega posebnega *sla*. Ker je nosil med drugim tudi denar, je moral ob nastopu službe položiti 200 gld. kavicje. Dolga leta je opravljal to službo Primož Zegner, ki je hodil dvakrat na teden v Ljubljano in je bil v dolgoletni službi kar 27-krat v Freisingu. Redne plače ni imel, marveč je imel dohodke do preklica. Mimo deputata v žitu je npr. 1794 prejel 12 gld.⁵⁰

Delo služiteljev deželskega sodišča in loškega *sla* so še vedno močno dopolnjevali *lovci-Pevenčani* (gl. str. 49), ki se jim je posel še povečal, ker jih je gospostvo uporabljalo tudi za nabiranje rekrutov. Nekatera njihova opravila so bila posebej nagrajena. Tako jim je pripadala za straženje zapornikov in hudodelcev dnevno po 1 mera (mas, viertel = 1,65 l)⁵¹ vina in 6 soldov za kruh; za pot na Dovje so prejemali po 34 krc. Ni jih vezala cestna tlaka ne dolžnost prevažanja za vojaštvo, nekaj časa (nekako do 1784) so bili oproščeni rekrutacije. Pač pa je moral vsak kmet iz Pevna vzdrževati lovskega psa ter ob lovu poskrbeti za enega gonjača. Enkrat letno so bili pri loškem glavarju na kosilu, ki so ga pa drago plačali (1 gld. 42 krc. brez vina); ta zloraba je bila 1795 odpravljena.⁵²

Sl. 124. Peven.

Povezavi med gospostvom in podložniki so še naprej služili župani (gl. str. 47). Med drugim so bili dolžni javljati gospostvu vsako spremembo na terenu. Po Jurjevem jim je gospostvo pošiljalo seznam zaostankov pri dajatvah oziroma davkih z zahtevo, da čimprej poberejo ustrezne vsote in jih odvedejo gospostvu. Da bi to delo čim vestneje opravljali, je zemljiški gospod županom dovoljeval, da so smeli v svojo korist zaostankarjem naložiti 5 % obresti. Večina županov je imela vinoče in znala tudi tako izrabiti svoj položaj; zato ni slučaj, da je več županov sodilo med najpremožnejše podložnike.⁵³ Če župani niso v redu opravljali svojih dolžnosti, jih je zemljiški gospod oziroma njegov namestnik odstavil. Tako je npr. loški glavar Edling 1775 razrešil župana v Strmici in v Sorici, ker se nista držala ukazov in med drugim nista polovila postopačev in obvestila gospostva, kje so zrasle nove hiše.⁵⁴ — Večkrat je bilo županu zaupanih več žup. Naletimo na primer, da so bile županu izročene na skrb kar tri župe (1776, 1777 hlevnovrška, žirovska in koroška).⁵⁵ Proti koncu 18. stol. srečamo pet primerov, da je vodil posamezen župan po dve župi (soriško in davško, osliško in hotaveljsko, poljšiško in strmiško, koroško in bitenjsko, poljansko in javorsko). Podložniki so pa vendarle želeli, da bi imela vsaka župa lastnega župana,

ki bi ga smeli sami izvoliti. Komisar Matt temu načelno ni bil nasproten, če bi postavljali na to mesto ustrezne ljudi. Po njegovem bi bilo dobro, da bi gospostvo v tem pogledu popustilo, kajti na Kranjskem je bilo splošno v navadi, da podložniki sami volijo župane oziroma rihtarje in jih gospodu le predlagajo v potrditev.⁵⁶

Vsaka župa je imela 1—3 *petarje* — pač glede na obseg —, ki so morali biti v pomoč županu (prim. str. 174). Njemu so javljali predvsem razne spremembe na terenu, hkrati pa so pomagali vzdrževati javno varnost, za kar so jim župani dajali letno po 1 gld. 30 krc. Štirje *petarji* v bitenjski župi so bili še naprej predvsem v pomoč kaščarju (gl. str. 260).⁵⁷

Gozdove so še naprej nadzirali *gozdarji*, in sicer dva s sedežem v Poljanski dolini (v Žireh in Poljanah), eden na Selškem (v Selcih),⁵⁸ nadrejen jim je pa bil gozdarski mojster (waldmeister).⁵⁹

Prav tako je loško gospostvo še vedno sprejemalo usluge stalnih *odvetnikov* (gl. str. 261). Leta 1780 je bil npr. v tej službi sin bivšega loškega glavarja Maksa Paumgartna baron Jožef Paumgarten, ki je obvladal slovenščino in je imel 300 gld. stalne plače.⁶⁰

Spori med justiciarjem in glavarjem so odmevali tudi pri nižjih uslužbencih. Zlasti je bil oblasten glavarjev pisar Pogačnik (gl. str. 389), glede katerega so bili podložniki soglasni, da ima v glavi več kot glavar. Pogačnik je imel gostilno in med podložniki je vladalo prepričanje, da bo uspel tisti, ki pri njem več zapije. Ko je Pogačnik ob splošnem negodovanju podložnikov, češ da imajo že glavarja dovolj, ne pa da bi jim vladal še pisar, resigniral, mu je dal glavar na razpolago drugo sobo na gradu, ki je bila polna gosposočinskih spisov in knjig. Tako je zrasla tod posebna pisarna, kjer je Pogačnik delal kot nekaj osebnih tajnik loškega glavarja, brez katerega ni nezmožni glavar ničesar ukrenil.⁶¹

Sredi teh sporov je justiciar Prenner umrl (1793). Inventura je pokazala, da so njegova pasiva presejala aktiva in da je bil pri gospostvu zadolžen za 1260 gld. Glavar se je zagovarjal, da gospostvo brez njegove krivde ni bilo intabulirano, in je zlobno pristavil, da bi vdova ne mogla moža pokopati, če ji ne bi dal 200 gld.⁶²

Da je trenje z justiciarjem povzročal predvsem nezmožni glavar, kažejo razmere po Prennerjevi smrti, ko je prevzel mesto justiciarja Andrej Alojz Prešern, ki je bil prav tako v stalnem sporu z glavarjem. Zaostriilo se je pa razmerje tudi med glavarjem in zemljiškim gospodom, kajti Paumgarten kratko malo ni več poslušal ukazov freisinškega škofa in je obenem grozil, da bo tožil komisarja Matta pri cesarju, češ da je vodil v Škofji Loki preiskavo brez vednosti dvora in da neosnovanih pritožb proti glavarju ni protokoliral. Ko je glavar vpričo podložnikov nahrulil justiciarja, je bila mera polna. Tedaj je škof poslal v Škofjo Loko posebnega komisarja z ukazom, da brez odloga suspendira Paumgartna, njegove posle s pisarno vred pa naj preda justiciarju Prešernu kot začasnemu administratorju (1795). Medtem je poslal Paumgarten v Freising poročilo, v katerem je napadel zlasti komisarja Matta, obenem pa na-

glašal, da hoče izpolnjevati predvsem ukaze deželnega kneza in njegovih uradov, ter hkrati prosil za preklic suspenza. Ker se je freisinška komora zbalala komplikacij, je Paumgartnu zares ugodila. Ko je Paumgarten v septembru 1795 spet prevzel posle glavarja, je sklical župane — pozivu so se odzvali samo nekateri —, jim na kratko izjavil, da je dokazal nedolžnost, in jih odslovil.⁶³

Po loškem gospodstvu je završalo. Podložniki namreč niso bili brezbrizni do dogajanj na gradu. Značilna je npr. vloga gruntarja Marka Jenka iz Gorenje vasi na Sorškem polju. Ta je ob smrti justiciarja Prennerja predlagal škofu, naj bi uradnike volilo ljudstvo, ki bi jih tudi nadziralo; tako se ne bi dogajalo, da bi spričo škofove velike oddaljenosti eden nabiral kapital, drugi pa zapuščal velike dolgove.⁶⁴ Tako so podložniki tudi ob vrnitvi osovraženega glavarja napravili vlogo, opremljeno s 44 podpisi, na škofa. V nji so zahtevali, da Paumgartna, ki se hvali, da je s 25.000 gld. intabuliran na loškem gospodstvu, za vedno odstavi. V vlogi so pristavili, da oni niso tu zaradi glavarja, marveč da je on tu zaradi njih. V taki zmedi se je škof zelo oddahnil, ko je konec leta 1795 glavar Paumgarten sam resigniral in postavil polletni rok za svoj odhod. Ko je Matt škofu čestital, mu je svetoval, naj mu pol leta daje plačo, sicer naj pa Paumgartnu dovoli, da lahko že prej odide.⁶⁵

3. Propad mestne avtonomije

Vzporedno s temi homatijami se je kompetenčno vprašanje še bolj zapletlo spričo upravnih reform, ki so živo zadele mesto Škofjo Loko. Cesar Jožef II. je namreč napravil tudi križ čez mestno avtonomijo. Leta 1785 je izdal uredbo, po kateri bi Škofja Loka obdržala stare pravice samo v primeru, če bi bila sposobna organizirati magistrat, ki bi opravljal razne splošnoupravne funkcije, predvsem pa sodne posle. Mesto bi moralo dokazati, da ima letno za organizacijo magistrata na razpologo vsaj 450 gld., od katerih bi odpadlo na plačo izprašanega sindika 300 goldinarjev, na uradnega pisarja 100 gld. in na sodnega slugo 50 gld. Mimo te obveznosti bi bilo mesto zadolženo postaviti sodnega predstojnika in tri svetovalce iz meščanskih vrst, ki bi opravljali službo brezplačno. Če bi Škofja Loka tega ne zmogla, bi jo sodno vključili v kako gospodstvo.⁶⁶

Seveda so bili *mestni dohodki* mnogo preskromni, da bi Ločani mogli kriti mimo običajnih izdatkov še stroške za magistrat. Saj je mesto moglo izkazati v celoti samo 627 gld. 56 krc. dohodkov, in to v letu 1793, ko je v boju za doseg lastnega magistrata gotovo zelo optimistično ocenjevalo mestne prejemke.⁶⁷ Dobra polovica vseh mestnih dohodkov je pri tem odpadla na takse pri tehtanju, ki ji je bilo podvrženo kakršnokoli tržno blago na komunu.⁶⁸ Med omembe vrednimi dohodki so bile še pristojbine za kramarske bajte, nekaj so vrgle stojnice na semnjih, dalje kruharna, malo tudi mesnice.⁶⁹

Med javljenimi dohodki je bila upoštevana tudi *mitnina* — dohodek, na katerega mesto ni moglo trdno računati, saj je z njim razpolagalo gospostvo, ki jo je kot nekoč na posebno prošnjo oddajalo v najem na tri leta ne samo proti določeni najemnini, marveč tudi proti reverzu, da se ne bo mesto ponovno lastilo pravice, po kateri naj bi bilo pobiranje mitnine del mestne kompetence. Najemnina se je navadno gibala med 50 in 55 gld. letno, hkrati pa je mesto dajalo pri obnovitvi pogodbe loškemu glavarju po dva dukata v njegovo počastitev.⁷⁰ Med mitninske dohodke je spadala med drugim tudi pristojbina za gosposčinsko žito, ki so ga prodajali v kašči, in to od vsakega mernika po 1 denarič; najemniku mitnine je tako pripadal tudi pavšal, ki so ga plačevali Železnikarji za nakup žita (gl. str. 324). Meščani in tlačani, ki so opravljali v mestu tlaška dela, so bili oproščeni na žito naložene mitnine. Ko je izšel cirkular, ki je določal, da smejo pobirati mitnino samo od tistega žita, ki so ga prodajali pri rotovžu na komunu, vse drugo žito pa je bilo mitnine prosto, se je ustrezni mitninski dohodek zelo zmanjšal (1782). Da je mitnina mestu že prej razmeroma malo nesla, priča poročilo freisinškega svetovalca iz 1780. To je naglašalo, da se zaradi oddaljenosti od deželne ceste skozi Škofjo Loko prevaža le malo blaga. Po besedah tega svetovalca je mitnina vrgla letno komaj kakih 70—80 gld.; zato je predlagal škofu, naj bi se zadovoljil s 25 gld. najemnine, kar bi bilo vsekakor donosnejše, kot če bi gospostvo samo prevzelo pobiranje mitnine in bi morale nastaviti posebnega mitničarja.⁷¹

Z utemeljitvijo, da Škofja Loka nima na razpolago ustreznih sredstev, je bilo mestno sodstvo z dvornim dekretom z dne 19. 12. 1785 *zaupano loškemu gospostvu*, ki je prevzelo tudi skrb za mestno gospodarstvo.⁷² Gospostvo je dobilo pravico, da postavi v mestu *predstojnika* (vorsteher), ki bi mu bili v pomoč 3—4 stražniki (wächter), oziroma policijski nadzorniki (polizey aufseher); predstojnik naj bi imel končno besedo glede vseh mestnih dohodkov in izdatkov. S takimi kompetencami naj bi gospostvo po mnenju kresije v Škofji Loki vzpostavilo red, ki naj bi bil tod že zelo omajan (1789).⁷³ Za loškega predstojnika je loški glavar postavil gosposčinskega justiciarja Prennerja, ki je opravljal sodne posle kot plačani uradnik, medtem ko je politične in gospodarske funkcije v mestu vodil brezplačno.⁷⁴ S tako podreditvijo zemljiškemu gospostvu se je Škofja Loka uvrstila med tim. *municipalna mesta*.⁷⁵

Nova funkcija justiciarja Prennerja je dajala še več možnosti za spor med njim in loškim glavarjem. Tako je Prenner že 1790 prosil škofa, naj bi mu dal pooblastilo, na podlagi katerega bi upravljal Škofjo Loko v celoti, brez vmešavanja loškega glavarja; račune naj bi polagal naravnost freisinški komori. Če bi škof s tem predlogom ne soglašal, ga je Prenner prosil, da ga razreši političnih in gospodarskih dolžnosti v mestu.⁷⁶ Po ustaljenem običaju je freisinška komora želela dobiti ustrezno izjavo loškega glavarja, vendar je že sama sodila, da si Prenner v pretirani meri sam lasti reševanja mestnih vprašanj.⁷⁷ S Prennerjem sprti glavar je izrabil priložnost ter poročal v Freising, da je Prenner prva dva meseca

sicer še iskal pri njem raznih odobritev, nato pa je začel vse bolj samozavestno nastopati. Ne da bi glavar čakal nadaljnjih navodil, je kar sam Prennerja razrešil dolžnosti loškega predstojnika in v maju 1790 postavil na to mesto Feliksa Antona Radoviča, sina bivšega loškega mestnega sodnika Jurija Antona. S to potezo je soglašal tudi komisar Matt, ki je Radoviča ugodno ocenjeval tako glede njegove strokovne izobrazbe kot glede vestnega opravljanja službe. Obenem je glavar pritegnil k upravi nekatere meščane, ki naj sodelujejo z Radovičem. Radoviču naj bi bila na predlog komisarja Matta zaupana proti letni odškodnini 100 gld. tudi skrb za ureditev sirotinjskih knjig, ki so bile že leta neurejene. Nagrada je bodla prejšnjega loškega predstojnika Prennerja; tembolj je bil pa Prenner kot justiciar občutljiv glede svojih kompetenc, ko je glavar izročil Radoviču v oskrbo loško intabulacijsko knjigo. Radovič se na tem mestu ni dolgo obdržal. Po njegovem odhodu je postal loški predstojnik Jožef Matevž Feichtinger; hkrati je loški glavar odslovil meščane, ki jih je malo prej pritegnil v pomoč Radoviču.⁷⁸

Medtem ko so se na račun Ločanov še bolj komplicirali nezdravi odnosi med vodilnim loškim uradništvom, so pa reforme v Škofji Loki povzročile pravcati preplah. Z njimi naj bi se naenkrat podrlo vse, za kar se je mesto borilo dolga stoletja. Sprva je mesto skušalo dokazati, da bi bilo sposobno organizirati lasten magistrat. Toda ves trud je bil brezuspešen, prošnja je bila odbita.⁷⁹ Zato so se meščani trudili, da bi obdržali vsaj *gospodarske kompetence*. V vlogi na škofa so poudarjali, da odvzem sodnih kompetenc še ne vsebuje dolžnosti, da bi mesto moralo izročiti gospodstvu tudi zemljiško knjigo. Toda po novem je bil mestni svet razpuščen, mestno premoženje pa je skupno z blagajno prišlo pod tujo upravo, ki da jo samovoljno vodi gosposki uradni pisar. Očitali so, da se tuja uprava prav malo briga za meščanske gozdove na Kranclju, v Vovčji dolini, na Kurniku pri Puštalu in na Tošču.⁸⁰ Vsaki hiši v Škofji Loki, tako v mestu kot v predmestjih, so namreč pripadali po štirje deleži, ki so bili razporejeni po teh gozdnih kompleksih; del gozda na Kranclju je posebej pripadal mestnemu svetu, kjer je leto za letom sekal smreke za mestne potrebe (1752).⁸¹ Po zatrjevanju meščanov so pustošili te gozdove zaradi brezbržnosti tuje uprave kmetski podložniki v taki meri, da je gozdovom pretilo pravcato uničenje, kar bi bilo usodno za mesto, ki je bilo tako nevarno izpostavljeno požarnim nevarnostim. — Podobne nepravilnosti naj bi se dogajale tudi na pašnem svetu. Po zatrjevanju meščanov ni bilo nikogar, ki bi odganjal tujo živino ali preprečeval sosednjim kmetom ograjevanje posameznih delov tega sveta. Gospodstvu so meščani hkrati očitali, da dovoljuje na tem svetu postavljati hiše, in to celo tujim, predvsem puštalskim podložnikom (1793).⁸² Zaradi takih tegob so meščani prosili škofa, da jim vrne njihove stare pravice.⁸³

V naslednjih dveh letih (1794, 1795) so Ločani v vlogi na škofa svoje zahteve še točneje opredelili. Mestna gmajna naj bi imela pravico, da bi z večino glasov izvolila predstojnika, ki bi ga predlagala loškemu gospodstvu v potrditev in bi mu dodelila na isti način izvoljeni osemčlanski

odbor. Hkrati naj bi gmajna izbrala tudi dva člana kot svoja zastopnika. Brez izvoljenega odbora naj ne bi smel predstojnik ničesar ukrepati. Odbor naj bi se tedensko sestajal s predstojnikom, da bi obravnavali tekoče zadeve in pregledovali mestne račune, ki naj bi jih sestavljal predstojnik. Meščanstvo naj bi se zbiralo štirikrat letno na rotovžu, da bi razpravljalo o svojih opažanjih glede vodstva mesta ter podeljevalo prisilec meščanske pravice. — Loško gospostvo naj bi po tem predlogu obdržalo sodne funkcije ter opravljalo naborne preglede, glede političnih in gospodarskih vprašanj pa naj bi imelo le nadzorno pravico.⁸⁴

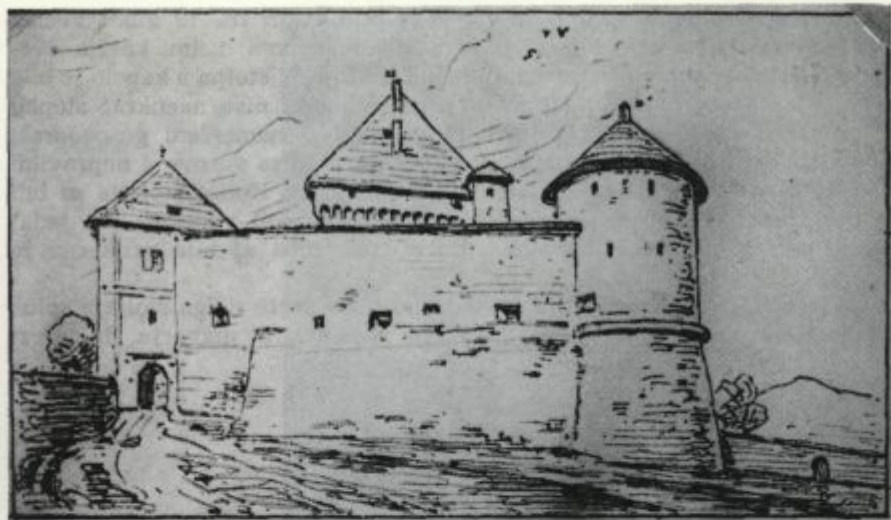
Mesto je imelo na svoji strani komisarja Matta, ki je Ločane sicer miril in prepričeval, da se je treba ravnati po cesarskih uredbah. Bil je pa mnenja, da je šlo gospostvo predaleč, kajti cesar z reformo prav gotovo ni mislil mesta tako okrniti v pravicah, da ne bi imelo nikakega vpogleda v upravo svojega premoženja; saj imajo celo vasi svoje rihtarje, ki jih same izbirajo. Po Mattovem predlogu naj bi stal predstojniku, ki naj ga postavlja loški glavar, ob strani odbor šestih meščanov, od katerih naj bi jih polovico izvolili meščani, drugo polovico pa naj bi imenovalo gospostvo. Ti naj bi skupno reševali tekoče zadeve. V ta namen naj bi se tedensko sestajali, vendar ne bi smeli podvzeti nič večjega brez dovoljenja loškega glavarja. Enkrat na leto naj bi se zbrali vsi meščani, da bi se posvetovali o mestnem gospodarstvu. Podeljevanje meščanskih pravic naj bi bilo pridržano loškemu glavarju, ki naj bi pri izbiranju pazil, da ne bi odbijal pametnih ljudi, oziroma da ne bi prek mere množil obrtniškega sloja. Če bi obveljal Mattov predlog, naj bi gospostvo poudarilo, da gre le za milost, ki jo je mogoče vsak čas preklicati.⁸⁵

Loški glavar ni bil sporazumen ne s predlogi meščanov ne z načrtom komisarja Matta. Po njegovem je Ločanom pritožbe gotovo napisal kak zakoten pisar iz Ljubljane. Bolj se je čudil Mattovemu projektu. Njegov predlog po glavarjevem mnenju ni bil v skladu z višjimi uredbami. Škofja Loka je municipalno mesto, ki so mu bile odpravljene vse dotedanje pravice, oziroma bolj rečeno zlorabe; po kresijskih uredbah je z organizacijo podrejeno loškemu gospostvu, za pravilno delovanje pa jamči glavar.⁸⁶

Glede na položaj so se naslednje leto (1796) Ločani vdali. Pristali so na to, da pripada vodstvo uprave nad mestom loškemu gospostvu s pogojem, da gospostvo ne bo nalagalo novih naklad ali pa novih bremen na hiše. Podpis so pa odklanjali vse dotlej, dokler ne bo škof dal ustreznega reverza.⁸⁷

4. Zunanja podoba Škofje Loke

Zunanja podoba Škofje Loke se v zadnjih desetletjih 18. stol. ni bistveno spreminjala. V teh letih je bil celoten loški upravni aparat osredotočen na *loškem gradu*, ki od prvih desetletij 18. stol. dalje ni doživljal večjih stavbnih predelav. V središču celotnega grajskega kompleksa je bil stolp, imenovan tudi stari grad, ki se je dvigal nad vsemi

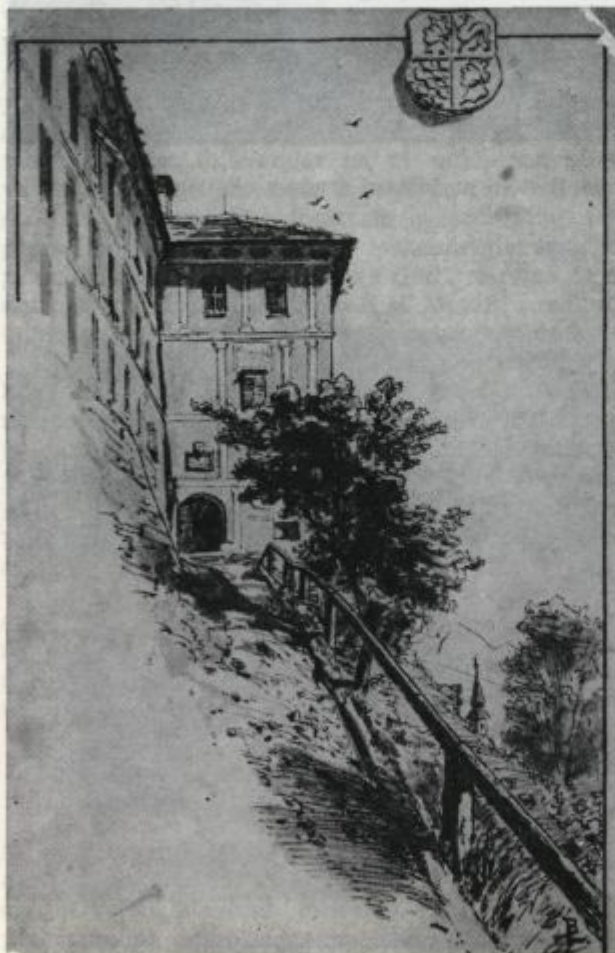
Sl. 125. Osrednji stolp na loškem gradu z okoljem

Sl. 126. Škofja Loka, del mesta med gradom in kapucinskim samostanom

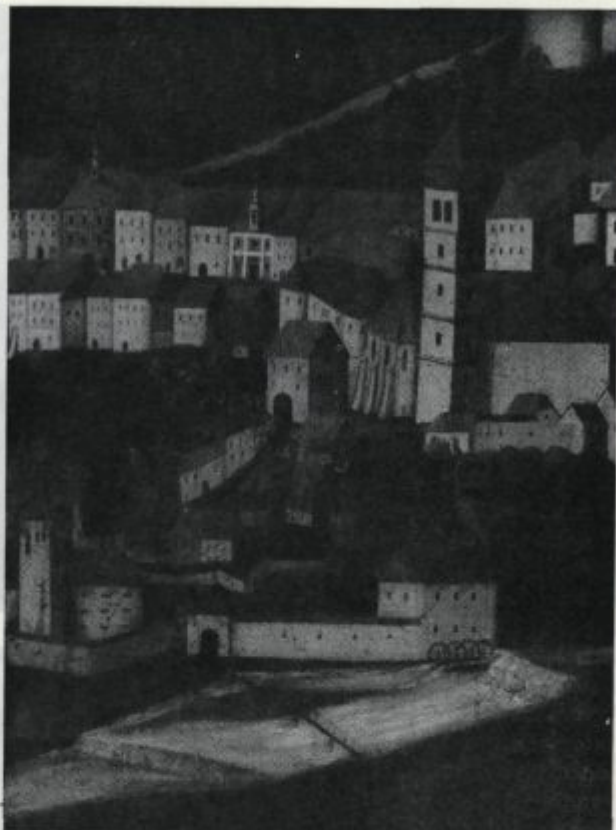
drugimi stavbnimi objekti.⁸⁸ Na gradu je bilo kakih 18—19 sob.⁸⁹ Večina jih je služila stanovanjskim in pisarniškimi namenom; t. im. knežja dvorana je bila nedvomno reprezentativnega značaja. V stolpu s kapelo je bila soba, kjer so se pozimi zadrževali podložniki, da niso naenkrat stopali v gosposčinsko pisarno. Na južni strani so bili nameščeni gospodarski objekti, med njimi konjski in kravji hlev ter lope za vozove v nepravilni kvadratasti obliki, ki se je naslanjala na kapelo.⁹⁰ Konec stoletja so bili grajski prostori zelo zanemarjeni; če smemo verjeti viru, so bila tedaj okna, peči in tla tako dotrajana, da nobena soba ni bila primerna za stanovanje.⁹¹

Obsežen *grajski vrt* je bil proti zunanjemu svetu dolga stoletja sploh nezavarovan. Šele proti sredi 18. stol. je škof dovolil glavarju, da je vrt

Sl. 127. Vhod na loški grad s ploščo nad portalom

stila, ki je ne za
 reč močno ovira
 stalno kovanost
 vni potresti in
 odobrila. Škof
 nekaj bistveni
 Med javno
 koru 18. stol. ni
 justiciar Pronos
 za zahvali delo
 Pronos na dva
 drugil, se stedi
 odajle rade ob
 območja Škafar
 siliv, da je costi
 sili, ki je ta pro
 stori, ki se vod
 deloma grajski
 - kaj silni
 za silni
 kate, ki so
 vrata in
 menzantajo
 pa se vedno spoda
 skat
 silni

Sl. 128. Škofja Loka
 1698 — cerkev
 sv. Jakoba, levo šola,
 zgoraj levo rotovž,
 spodaj kašča in mlin

obdal s plotom. Toda plot ni dolgo vzdržal. Mimo je namreč vodila vozna pot, vrt je pa mejil na gozd, kamor so hodili Ločani po drva, in tako se jim je lesen plot le preveč ponujal. Misel na ureditev žive meje je moralo gospostvo opustiti, ker je bila ob grajskem vrtu javna paša in bi živina tako ograjo sproti uničevala. Zaradi izpostavljenosti vrta ljudem in živini je končno zmagala misel, da obda gospostvo grajski vrt z obzidjem. Delo so začeli sredi 18. stol. Vzporedno s postavljanjem zidu so izravnavali vrt na dotlej dokaj neurejenem pobočju. Delo se je nekajkrat zataknilo, saj še proti koncu 18. stol. obzidje ni bilo v celoti dograjeno.⁹²

Za *mestno obzidje* je morala skrbeti Škofja Loka sama. Ob skromnih dohodkih mesto seveda ni bilo sposobno, da bi obzidje v redu vzdrževalo, zato se je zidovje dobesedno podiralo. Leta 1771 je Selščica odtrgala večji del obzidje v lontrškem območju; nekaj let nato se je podrl del obzidja pri lontrških mestnih vratih, skoraj hkrati se je sesedlo obzidje tudi na Grabnu. Prav tedaj so klicala po obnovi tudi Selška mestna vrata. Nastalo škodo je mesto sicer skušalo sproti odpravljati, vendar je končno popu-

Sl. 129.
Skofja Loka,
desno
od cerkve
mežnarija

Sl. 130. Žaga ob Poljanščici v Škofji Loki

stilo, in to ne samo zaradi stalnih finančnih težav; mestna vrata so namreč močno ovirala promet, hkrati so pa, krita s škodlami, predstavljala stalno nevarnost za požar. Tako je mesto 1789 prosilo kresijo, da mu dovoli podreti in na javni dražbi prodati mestna vrata, kar je le-ta tudi odobrila.⁹³ Škofja Loka je torej sama pomagala odstraniti del obzidja — nekdanj bistveni zunanji znak mestnih pravic.

Med javne naprave v mestu je spadalo tudi *cestišče*, ki je bilo proti koncu 18. stol. marsikje potrebno temeljitih popravil. Tega posla se je lotil justiciar Prenner, ki je izboljšal in obnovil sredi Placa v območju vodnjaka zunanji del cestišča. Zaradi mnogih jam in preglobokega cestišča je dal Prenner na dveh mestih urediti cestni tlak; ker je tlak ponekod preveč dvignil, so sledile pritožbe posestnikov hišnih številk 93—95, češ da jim odslej voda ob nalivu vdira v kleti. Prenner je izboljšal cesto tudi v območju Štemarij; tam je namreč cesto stalno zasipala zemlja s sosednjih njiv, da je cestišče postajalo vse ožje. Prenner je dal ob cesti postaviti zid, ki je ta proces zaustavil.⁹⁴ — Mnogo popravil so zahtevali tudi *mostovi*, ki so vodili v mesto. Nastale stroške je skušalo gospostvo vsaj deloma prevaliti tudi na kmetske podložnike.⁹⁵

Za hiše v mestu so seveda bolj ali manj skrbeli njihovi lastniki. Nekatera poslopja, kot rotovž, šolo, hišo mestnega vikarja, mežnarijo in hišo mestnega sluga, je moralo vzdrževati mesto.⁹⁶ Nekaj poslopij v mestu je pa še vedno spadalo naravnost pod zemljiško gospostvo, ki je moralo skrbeti za njihovo vzdrževanje. Mimo kašče so spadali v to skupino zlasti mlini, ki jih je dajalo gospostvo kot nekoč v najem vsaka tri leta (npr. mlin pod šolo, mlin na Studencu, mlin pri Krivem mostu — gl. str. 312),⁹⁷ dalje žaga pri Krivem mostu ter kovačija prav tam.⁹⁸

Sl. 131. Grohcova hiša na Lontrku

Seznam iz 1752 deli hiše v posamezne skupine. Znotraj obzidja srečamo imena: am obern platz (= Plac), am neuen markt oder untere platz (= Lontrk), auf der höll (= Pekel), in der rossgassen (= podnunski kompleks); med skupinami v predmestju naletimo na označbe: vor der statt an pöllander thor (= Zgornji Karlovec), an der tratten (= Trata), vnder esl gassen (= Spodnji Karlovec), an der lakhen (= območje spodnjega Grabna), bey zwey prunnen (= Studenec), vor dem selzacher thor (= Kapucinsko predmestje).⁹⁹

5. Upravni in gospodarski položaj Železnikov

Podobno kot v Škofji Loki so jožefinske reforme tudi Železnike tako rekoč čez noč postavile v povsem nov položaj. Reformirana je bila zakonodaja glede gozdov, ki so bili dotlej pridržani za potrebe rudarstva, kar je vodilo do ukinjenja prednostnih pravic rudnikov in fužin.¹⁰⁰ Patent z dne 1. 11. 1781 je popolnoma spremenil dotedanjo upravno ureditev. Odpravljena je bila funkcija višjega rudniškega sodnika, prenehala je oblast krajevnega rudniškega sodnika. Kompetence le-teh pa so bile odslej porazdeljene med dve oblasti. Za urejanje strogo montanističnih zadev (montanistica) je bila ustanovljena posebna rudniška substitucija (bergsubstitution) za Kranjsko; v njeno kompetenco so spadali npr. fužinski dnevi, pravice do cajnaric ipd.¹⁰¹ Sodna jurisdikcija in politična administracija z vodenjem zemljiške knjige, v katero so vpisovali hiše, ješe, cajnarice, shrambe za železo in oglje ipd., sta pripadali loškemu gospostvu,¹⁰² zaradi česar je prišlo do sporov med loškim gospostvom in Železniki, ki so branili svojo avtonomijo. Kot v Škofji Loki je bilo tudi za Železnike določeno, da morejo te pravice obdržati, če so sposobni na lastne stroške postaviti izprašanega justiciarja. Ker Železniki tega niso zmogli, so bili do nadaljnjega vključeni enako kot Škofja Loka v loško gospostvo in podrejeni loškemu justiciarju (gl. str. 368).¹⁰³

Železnikarji se nikakor niso sprijaznili z dejstvom, da so jim pridobitve, ki so jih dosegli v boju z loškim gospostvom, tako nenadno propadle. Z vztrajnim naporom so od gubernija v Gradcu v aprilu 1785 dosegli, da smejo občasno iz svoje srede in na lastne stroške izvoliti razsodnika, ki naj bi skrbel za disciplino in urejal medsebojne spore s poravnavo, ne smel bi se pa vmešavati v kompetence, ki so bile sicer pridržane justiciarju v Škofji Loki. Na tem temelju so fužinarji gradili dalje. Še istega leta so izvolili na to mesto nekdanjega krajevnega sodnika Franca Antona Homana, in to za dobo dveh let. Opogumljeni nad tem uspehom so fužinarji nadaljevali akcijo; podobno kot Ločani so se trudili, da bi si pridobili vsaj gospodarske pristojnosti (gl. str. 370). Loško gospostvo je seveda temu nasprotovalo, medtem ko je bila kresija bliže fužinarjem že zaradi gozdov, glede katerih je bila toliko časa v sporu z loškim gospostvom. Konec 1788 je bila Železnikarjem priznana pravica do lastnega predstojnika, ki naj bi ga v štirih tednih izvolili za dobo dveh

let. Pri volitvah naj bi se držali starega reda, tj. neposredno naj bi volili fužinarji in fužinarski mojstri, medtem ko naj bi se drugo prebivalstvo volitev lahko udeležilo posredno prek šestčlanskega zastopstva. Po sporazumu s kresijo so najprej izbrali tri kandidate, izmed katerih so nato vpricho kresijskega komisarja izvolili za predstojnika Martina Urbančiča. Novoizvoljeni je dobil 20 glasov, 2 sta bila proti, medtem ko se je zastopstvo širokih slojev volitev vzdržalo.¹⁰⁴

Predstojnikove kompetence so bile kar obsežne. Njegove funkcije je izražal že sam naslov: politični-ekonomski-dominijski predstojnik. Železniki naj bi torej predstavljali poseben dominij, ki bi se lahko postavljaj ob stran loškemu dominiju. Predstojnik je skrbel predvsem za gospodarstvo v zvezi s fužinami, železno rudo, ogljem ipd., paziti je moral, da so bile policijske zadeve skladne s patenti, vodil je zemljiško knjigo in še posebej blagajniško, kamor je vpisoval dohodke v zvezi z raznimi protokoli, ženitnimi pogodbami, intabulacijami ipd., in seveda tudi izdatke, med katerimi niso bili na zadnjem mestu davki; za čas od 1785 do 1788 so morali Železniki npr. plačati na ta račun 1930 gl.¹⁰⁵ Predstojnik je skrbel za mirne poravnave med sprtimi strankami. Sodni postopki so seveda še vedno pripadali loškemu gospodstvu, rudniške zadeve, kot vrstni red pri fužinah, razmejitve gozdov ipd., pa so bile pridržane deželni rudniški substituciji. Predstojniku je bil dodeljen poseben pomočnik, ki je meril oglje, tehtal rudo in bil predstojniku tudi sicer stalno pri roki. Predstojniku je pripadala letna plača v višini 200 gl., ki so jo krili iz skupne blagajne.¹⁰⁶ Predstojnik je skušal sčasoma svoje kompetence še bolj razširiti. K naslovu dominijski predstojnik je dodal še naslov rudniški predstojnik (bergwerksvorsteher), kar je merilo na to, da mu pripadajo tudi izrazito montanistične kompetence.¹⁰⁷

S ponovnim utrjevanjem krajeвне oblasti v Železnikih so pa hkrati rasla tudi *notranja nasprotstva* med posameznimi sloji in znotraj njih. V tem so prednjačili predvsem fužinarji, ki so se glede premoženja zelo razlikovali med seboj. Lastniška razdrobljenost je bila namreč pri fužinarskih obratih značilna tudi za zadnja desetletja 18. stol. (prim. str. 285). Podatki iz 1772 omenjajo v Zgornjih Železnikih 17, v Spodnjih Železnikih celo 19 lastnikov fužin. Med temi fužinarji srečamo še vedno rodbini Plavc in Semen, ki sta se torej obdržali v tem svojstvu vse od 16. stol. dalje (gl. str. 285). Vodilno mesto v Zgornjih Železnikih je pripadalo kot 1747 rodbini Homan z 10 dnevi, v Spodnjih Železnikih pa članom rodbine Urbančič, ki so imeli tod v celoti v lasti 19 dni, razen tega pa še dva dneva in skupaj s Plavci 3 dni v Zgornjih Železnikih. Do 1801 so tudi Plavci dvignili svoje deleže na 13 dni. Toda kar polovico fužinarskega sloja so 1772 predstavljali tisti, ki so premogli skromni delež po 1 dan (8 v Zgornjih, 10 v Spodnjih Železnikih). Marsikdo med njimi je izviral iz nižjega sloja in so ga premožni fužinarji že kot takega težko gledali. Večina je bila nepremožna in neizobražena. Zaradi revščine marsikateri fužinar ni mogel sam izrabiti deležnega dne in je v svojo škodo dajal svoje pravice v najem. Bogata fužinarska aristokracija je sicer z nevoljo

gledala na te razmere in gotovo ni bila nasprotna zamisli B. Hacqueta, da bi namreč izključili iz fužinarskih vrst vse tiste z drobnimi deleži. Toda očitno je ostalo vse pri starem. Fluktuacija se je nadaljevala. Saj najdemo v listi fužinarjev iz 1800 kar 19 priimkov, ki jih 1772 v podobnem seznamu ne srečamo.¹⁰⁸

Vodilnim fužinarjem so bili blizu mojstri pri pečeh (4), topljenju (4) in cajnah (3). V stalnem trenju z vodilnimi fužinarji pa so bili široki sloji, med katerimi so bili zlasti številni žebjarji. Nasprotstva so prihajala najbolj do izraza pri *volitvah predstojnika*. Ker je prihajalo večkrat do bojnega glasovanja, v katerem so včasih zmagali nepremožnejši fužinarji s pomočjo zastopnikov gmajne, je vrhna plast fužinarjev pod vodstvom predstojnika Franca Antona Homana predlagala spremembe volilnega reda v času, ko si je predstojnik lastil tudi montanističnih kompetenc. Glede na te pristojnosti naj bi bile namreč ljudske plasti izključene od volitev. Tako je 1793 12 fužinarjev izdelalo pogodbo, po kateri bi bilo njim zagotovljeno trajno mesto v predstojništvu. Ko jim to ni uspelo, je njihov predstavnik Franc Anton Homan predlagal kresiji, da bi volilni red spremenili toliko, da ne bi fužinarji glasovali po osebah, marveč po deležih (1795). Vodilni fužinarji tudi tokrat niso uspeli.

Železnikarski predstojnik Franc Anton Homan pa ni ravnal samovoljno samo proti nižjim slojem. Pretirano zaverovan v svoje kompetence je zagrešil tudi nepravilnosti na škodo državnega erarja. Na zahtevo dvorne komore je kresija Homana odstavila, obenem pa *ločila predstojniške funkcije*. Odslej naj bi Železniki imeli dva predstojnika. Enemu naj pripadajo montanistične, drugemu gospodarske in politične kompetence (1797). Prvega naj bi volili fužinarji, ki so neposredno nato postavili na to mesto Janeza Petra Plavca. Drugega naj izberejo fužinarji skupaj s širšimi sloji po nekoliko spremenjenem postopku, ki ga je Železnikarjem raztolmačil kresijski komisar v nemškem in slovenskem jeziku. Volitve mora voditi kresijski komisar ob navzočnosti zastopnika loškega justiciarja ter predstavnika fužinarjev in predstavnika Železnikarjev, ki jim pripada še vedno samo šest glasov. Glasovanje ni bilo več javno. Volivce je klical komisija posamič v posebno sobo, kjer so oddali volilni listek. Vsak volivec je moral glasovati sam. Po tem postopku so izvolili za predstojnika Martina Urbančiča.¹⁰⁹

Ob vseh teh spremembah, ki so železnikarskima predstojnikoma dovoljevale mnogo kompetenc, pa je Železnikarje še vedno motila odvisnost od loškega gospostva oziroma njegovega justiciarja. Tako so v začetku 19. stol. znova in znova prosili, da bi jim bila priznana pravica do lastnega justiciarja. Čeprav so bili pripravljene kriti stroške, zaradi nasprotovanja loškega gospostva niso uspeli.¹¹⁰

Reforme, ki so tako močno razgibale javno življenje v Železnikih, je bilo čutiti tudi v *gospodarstvu*.

Oskrba z domačo *rudo* je postajala vse težja. Zaloge železne rude so v bližnji okolici močno pojemale. Sicer so še dovažali rudo z loškega ozemlja (območje Jelovice, Lajnar pri Sorici, območje Šmartnega pri

Kranju in Gorenje Save, okolica Poljan), toda hkrati so se oskrbovali s surovinami iz Veharš, Lesnega brda pri Vrhniki, Vrzdence, Golega pri Zelimljem, z ozemlja turjaškega gospostva. Ruda ni bila kvalitetna, saj je odpadlo na žlindro celo več kot dve tretjini rude. Stroški z dobavo so pa zaradi oddaljenosti rasli. Tako je vse bolj pridobivalo na veljavi koroško železo, ki je bilo ne samo neprimerno bolj kvalitetno, marveč celo cenejše.¹¹¹

Težave so pa bile tudi z dobavo *oglja*. Boj za gozdove se je nadaljeval, z njim pa stalni spori fužinarjev in oglarjev s sosednimi kmeti in lazniki, ki so še naprej silili v gozdove. Kako so se le-ti kaj malo ozirali na fužinarske zahteve, nakazujejo prepovedi glede napravljanja lazov; kajti le-te so se skozi desetletja, da stoletja ponavljale in so že s tem dokazovale svojo neučinkovitost. V nemoči je 1772 kresija segla celo po oboroženi intervenciji in poslala v loško gospostvo 20 vojakov, ki naj bi prisilili ljudstvo, da opusti lazništvo.¹¹² Da tudi ta ukrep ni zalegel, kaže akt iz 1774, s katerim je kresija ukazala prebivalcem Zalega loga, da takoj opuste laze.¹¹³ Še teže je bilo z dobavo *oglja*, odkar so bile ukinjene pravice fužinarjev do rezervatnih gozdov. V novih razmerah je prišlo do številnih prodaj kopišč, katerih cena je sčasoma silno narasla (s pripadajočim delom gozda od 4—8 gld. na 100 gld.).¹¹⁴

Težave v zvezi z dobavo rude in spremembe pri oglarstvu so seveda močno vplivale na *razmerje med železnikarskimi podjetniki*. Zlasti se je zaostriло razmerje med fužinarji in pošterovci, ki niso imeli deležev pri fužinah, in torej ne lastnih cajn, ter so morali železo kupovati. Cajne so izdelovali v štirih cajnaricah, od katerih je tista na Logu v Zgornjih Železnikih delala le občasno, če je zmanjkalo cajn. Ko je fužinar Jurij Globočnik 1790 prosil, da bi mu dovolili postaviti cajnarico na prostoru med Češnjico in Rudnim, so se fužinarji protivili, češ da za domače potrebe povsem zadostujejo obstoječi obrati. Število vigenjcev iz tega časa ni znano, pač pa omenjajo viri iz 1802 tam vsega 100—110 ješ.¹¹⁵ Seznam iz 1795 kaže, da je bilo tedaj 14 ješ v lasti pošterovcev, 1 ješo je imel pošterovec v najemu, 4 ješe pa so pošterovci uživali po akordu s posameznimi fužinarji. V posameznih ješah so bila tudi po 4 nakovala, vendar so pri pošterovcih daleč prevladovale ješe s komaj 2 nakovaloma.¹¹⁶ — V pritožbah proti pošterovcem so fužinarji naglašali, da stoje pošterovske ješe na fužinarskem svetu, da silijo pošterovci v fužinarske gozdove, da se poslužujejo fužinarskih potov in mostov itd. (1802).¹¹⁷

Fužinarji so skušali konkurenčne pošterovce onemogočiti z očitkom, da se ukvarjajo s tihotapstvom. Res naletimo na primer, da so fužinarji v pritožbi uspeli in je bila pošterovcu zaplenjena ruda in oglje.¹¹⁸ Toda taki primeri se proti koncu 18. stol. niso več ponavljali. Zelo značilen je izid spora med železnikarskimi fužinarji in *Gregorjem Gašperinom*. Ko so Gašperina 1794 zalotili pri tihotapstvu, so mu vzeli blago in ga po krajevni ceni prodali fužinarjem. Neposredno nato se je Gašperin uspel z nakupom enega deleža uvrstiti med fužinarje. Kot fužinar je mogel nabavljati železno rudo oziroma železo in oglje. Račun je pokazal, da so

znašali stroški pri produkciji 1 milenija domačega železa 145—150 gld., medtem ko je bilo isto količino dobrega koroškega železa mogoče nabaviti za 130 gld. Gašperin vrsto let sploh ni sam izrabljajal deleža pri železnikarski fužini, marveč ga je oddajal v najem. Obenem je pa kopicil velike zaloge oglja, ki ga je deloma prodajal dalje, deloma ga je pa nameraval uporabljati za predelavo koroškega železa. Večina železnikarskih fužinarjev je Gašperina tožila pri nadrejeni oblasti, češ da uganja monopol; če ne bi Gašperin sam izrabil svojega deleža, naj bi oglje proti plačilu prepustil železnikarskim fužinarjem. Sicer je prišlo do preiskave, vendar fužinarji niso uspeli, in to tem manj, ker niso bili povsem enotni in je prišlo celo do oddvojenega mnenja. Dvorna komora je bila na Gašperinovi strani. Menila je, da ni mogoče nikogar siliti, da bi si sam škodoval. Ker je po zatrjevanju samih železnikarskih fužinarjev pridobivanje železa zvezano z izgubo in nese le žebjarstvo, segajo pametni podjetniki pač po boljšem koroškem železu (1802).¹¹⁹ Spor se pa s tem še ni polegel. Naslednje leto (1803) je namreč Gašperin z dvema drugima železnikarskima fužinarjema pridobil koncesijo, da postavi na Jesenovcu cajnarico in jez čez Selščico; toda njegovi nasprotniki se s tem niso strinjali in so jez podrli, nakar je moralo posredovati celo vojaštvo.¹²⁰

Sicer pa Gašperin pri nakupovanju železa na Koroškem tudi v Železnikih še daleč ni bil osamljen, kakor je razvidno iz statističnih podatkov o *produkciji in prodaji* železa, oziroma železnih izdelkov v Železnikih. Pri statistiki je sicer treba upoštevati, da je ocena produkcije železa prenizka; ker je namreč bilo treba dajati erarju od vsakega centa po 2 krc., so fužinarji dajali napačne podatke. Volk naj bi tehtal po 13—14 centov, čeprav je bilo znano, da so v resnici dosegali 18—20, leta 1803 celo do 26 centov. V naslednjo tabelo, ki je, žal, zelo fragmentarna, sem pritegnil mimo domače produkcije železa tudi količino železa, ki so ga uvažali iz Koroške, razen tega pa tudi produkcijo žebljev (gl. str. 381).

Kljub nepravilnemu prikazovanju podatkov si je vendar vsaj okvirno možno ustvariti določeno sliko o višini domače produkcije. *Produkcija domačega železa* je bila zelo nestanovitna in je nazadovala zlasti v letu 1796, kar je pač v zvezi s požarom v Zgornjih Železnikih, ki je ohromil ondotno fužino za četrto leto. Ob obnovi fužine se je produkcija železa sicer dvignila, vendar se kaže tendenca nazadovanja tudi v naslednjih letih. Ker produkcija železa v Železnikih še daleč ni krila domačih potreb, so manjkajoče skušali nadomestiti z uvozom železa iz Koroške. Žal, so na voljo le podatki od 1800 dalje. Iz njih je razbrati, da je šlo za velike količine, ki so npr. 1806 presegle celotno domačo produkcijo.¹²¹

Prav tako so skopi tudi podatki o količini letne *produkcije žebljev*. Primerjava podatkov iz leta 1780 s podatki iz 1807 kaže, da je kljub padanju domače produkcije železa žebjarstvo močno naraščalo. Kot 1630 so tudi v tem razdobju še vedno prevladovali žebliji canali (gl. str. 181), ki so 1780 npr. zajemali kar tri četrtine celotne produkcije. Mimo canalov so izdelovali še šest različnih vrst žebljev (terni tratti, cesseni, quaterni, da bezzo, da soldo, mantuani). Kot kaže naslednja, po Müllnerju prevzeta

Leto	Domača produkcija železa v centih	Nakup železa na Koroškem v centih	Produkcija žebeljev v centih
1765			ok. 2250
1773			2016
1774	4132		
1775			1950
1777			2020
1780	3960		1584
1782	4137,5		
1786	3319		
1795	3330		
1796	2261		
1798	3321,5		
1800	3088	986	
1801	2960	1547	
1802	2560	1666	
1803	2832	1525	
1805	2512	1544	
1806	2890	2950	
1807			3406,8
1808	2497	2369	

podrobna tabela, so le malo žebeljev prodali doma; v glavnem so jih izvažali proti zahodu, zlasti v Trst.¹²² Leta 1807 so prodali v Železnikih naslednje količine žebeljev (gl. tabelo, str. 382—383).

6. Položaj podložnikov v času velikih reform

Terezijansko-jožefinske reforme so se v duhu fiziokratizma, ki je obrnil pozornost predvsem na zemljo kot glavni temelj državnega bogastva, močno odražale tudi na področju kmetovanja. Tako je fiziokratizem dodobra spremenil gospodarski sistem na podeželju. V smeri krepitve individualnih pravic podložnikov je bila izdana odločba, po kateri bi morali 1769 razdeliti med vaščane vse skupne pašnike (gmajne), ki naj bi jih po možnosti spreminjali v polja; v delitve pa niso bila zajeta planinska območja. Zaradi zmanjšanja pašniških površin je pridobivala pomen hlevska živinoreja, ki je omogočala izboljšano gnojenje njiv. Intenzivnejše uvajanje krmskih rastlin, ki so jih mimo stročnic uvrščali v kolobarjenje, je omogočalo še v večji meri kot dotlej opuščanje prave (prim. str. 265); z nepretrganim uporabljanjem celotnih njivskih površin je seveda naraščal poljski pridelek.¹²³

Delitve srenjskih površin na loškem ozemlju niso bile nič novega, vendar so se dotlej usmerjale mnogo bolj na gozdove kot na pašnike (gl. str. 201, 272—274). Oblast pred 1769 delitvam ni bila vedno naklonjena, kot

Vrste	sodčkov	Vsega centov	Prodano doma centov
Canali	1436	1723,2	60
Terni tratti	608	729,6	26,4
Cesseni	420	504	14,4
Quaterni	42	50,4	
Da bezzo	112	134,4	16,8
Da soldo	136	163,2	11
Mantuani	85	102	
Skupaj	2839	3406,8	128,6

dokazuje primer iz 1764, ko so se Založani polastili ondotnega pašnika, ga ogradili in del njega oddali svojemu vikarju in cerkovniku, da bi tam napravila vrt in njivo. Loški glavar je tedaj Založanom ukazal, da morajo plot v dveh tednih podreti in povsem obnoviti prvotno stanje.¹²⁴ Deželno-knežja odločba iz 1769 je napravila križ čez taka nasprotovanja. Odslej so se po loškem ozemlju v večji meri lotevali delitev gmajn. Tako se je npr. neposredno po 1769 obrnilo nekaj srenj, med katerimi so omenjene srenje na Suhi, pri Sv. Duhu in v Crngrobu, na kresijo, da jim dovoli razdelitev skupnega sveta. Kresija je seveda prošnji rada ugodila; razdelitev, pri kateri so bili soudeleženi tudi kajžarji, je zaupala posebnemu inženirju.¹²⁵ Iz istega časa poteka tudi sporočilo o razdelitvi gmajne v območju loških vislic (1772).¹²⁶

Delitev skupnih površin pa podobno kot drugje po slovenskem ozemlju tudi na loških tleh še zdaleč ni bila sistematično izpeljana, kot kažejo v podrobnostih preučene razmere v Selški dolini na podlagi katastrskih podatkov iz 1825. V večini naselij tedaj sicer niso več poznali skupne posesti, toda na drugi strani niso bili prav nič izjemni primeri, kjer je bila skupna posest še zelo razvita, zlasti v naseljih pod Ratitovcem in v Davči ter Martinjvrhu, pa tudi v dolini sami. Pri tem je šlo predvsem za pašniške površine, in to ne samo za tiste planinskega značaja, deloma tudi za gozd, v Podlonku in na Prtovču pa celo za senožeti. Skupen svet so deloma uživala posamezna naselja kot celota; v nekaterih primerih je bil položaj kar zapleten. Tako je npr. imela katastrska občina Sv. Križ, ki je obsegala Podlonk, Prtovč, Škovine in Dobroslico, kot celota ok. 70 ha skupne paše, Podlonk in Prtovč sta uživala skupaj čez 20 ha senožeti in 108 ha gozda in paše, medtem ko je pripadalo samemu Podlonku blizu 70 ha skupnega sveta.¹²⁷

Vzporedno z delitvami, ki so pripomogle h kultiviranju dotlej le slabo gospodarsko izrabljenih površin, je podeželsko prebivalstvo ob tihi podpori loškega gospostva nadaljevalo z *lazništvo*, čeprav je temu pojavu izredno močno nasprotoval fužinarski živelj (gl. str. 274, 379). Ko so morali loški lazniki zaradi nepokorščine plačati 205 gld. globe, jih je loški glavar v skrbi za gospoščinske dohodke zagovarjal, češ da imajo nekateri položniki laze že oddavnaj in da leže mnogi lazi v krajih, kjer niso v škodo

po	Prodano centov	zunaj	dežele po	Skupna vsota
50 gld.	1663,2	54 gld.	92.812 gld.	48 krc.
50 gld.	703,2	54 gld.	39.292 gld.	48 krc.
47 gld.	489,6	51 gld.	25.746 gld.	24 krc.
	50,4	48 gld.	2.419 gld.	12 krc.
45 gld.	117,6	49 gld.	6.518 gld.	27 krc.
42 gld.	152,2	46 gld.	7.463 gld.	12 krc.
	102	45 gld.	4.590 gld.	
	3278,2		178.842 gld.	51 krc.

Sl. 132. Prtovč

fužinskim gozdovom (1769).¹²⁸ Fužinarji niso odnehali, enako pa tudi ni popustilo kmetsko prebivalstvo; stoletni spori so se še naprej nadaljevali (gl. str. 274).

Obseg polja je z novim kultiviranjem nedvomno narasel; čeprav iz razpoložljivih virov ni mogoče ugotoviti kvantitativnega obsega novih obdelovalnih površin, je vendar gotovo, da so se kmetske gospodarske enote — med njimi tudi kajže — na splošno znatno okrepile. Seveda so bili med kajžarskim življem, zlasti tistim, ki se je na novo naselil, tudi taki, ki so premgli samo kajžo (1790).¹²⁹

Velike reforme so urejale tudi položaj podložniškega sloja. Z davčno rektifikacijo (gl. str. 357) je država dobila točen vpogled v obveznosti podložnikov do zemljiških gospodov, s tem pa je bilo omogočeno državno nadzorstvo nad zahtevami fevdalcev. Vsak podložnik je dobil posestno knjižico, v kateri so bile vpisane redne obveznosti, ki se jih je moral držati tudi zemljiški gospod in jih torej ni smel natezati. Za nadzorstvo je skrbel kresija, na katero so se mogli podložniki obračati s pritožbami.¹³⁰

Redne dajatve, ki se v mejah loškega gospostva že sicer stoletja niso bistveno spreminjale, so bile glede na rektifikacijo konstantne tudi po vsem loškem ozemlju.

Glede občasnih dajatev gospostvu je prišlo do nekaterih olajšav. Tako je bila npr. dajatev ob predaji kmetije sicer še naprej po višini izenačena z mrtvaščino (gl. str. 297), toda v primeru, če je brat v treh letih prepustil kmetijo sestri, je bila taksa ob predaji grunta znižana od 25 gld. na 6 gld., oziroma na ustrežno vsoto za dele grunta.¹³¹ Z odpravo osebne odvisnosti podložnikov (1782) je prišlo do sprememb tudi glede odselnine, ki jo je gospostvo pobiralo od podložnikov, če so se le-ti preselili v drugo gospostvo; s patentom Jožefa II. iz 1782 je bila odselnina znižana od 10 % na 5 % imetja, medtem ko je bila 1786 sploh odpravljena.¹³² Prav tako je bilo od 1773 dalje prepovedano pobirati dajatev, ki je dotlej podložnike bremenila ob nastopu novega škofa.¹³³

Glede desetih loško gospostvo ni imelo pravega pregleda. Saj je 1774 tožil loški glavar, da že od 1630 dalje ni bila desetina zanesljivo popisana.¹³⁴ Desetino je loško gospostvo še naprej dajalo v najem (gl. str. 302). Sicer bi bilo v prid gospostvu, da bi desetino prevzemali najboljši ponudniki, vendar se je gospostvo hkrati balo, da bi le-ti pretiravali pri pobiranju in bi tako ogrožali druge gosposčinske dohodke. Zato se je precej ustalila navada, da je gospostvo pritegovalo k najemu župane. Njim je bilo namreč prepovedano dvigati desetinske zahtevke, bili so redni plačniki, obenem so pa jamčili za pravočasno izterjevanje vseh zaostankov. Z oddajo desetine županom v najem je gospostvo hotelo hkrati župane obdržati pri dobri volji, kajti sicer se je bilo bati, da bi le-ti odlagali svoje funkcije.¹³⁵ — Najemniki so po Sorškem polju npr. 1781 še vedno pobirali žitno desetino v naravi, deloma v snopih, deloma v zrnju; iz dolin sicer ni ustreznih podatkov, vendar je vsekakor verjetno, da je ostalo v glavnem pri starem (gl. str. 298 sl.). Po cesarski uredbi

iz 1789 bi morali vse desetinske naturalne oddaje regulirati v denarno obveznost, vendar se tega niso dosledno držali.¹³⁶

Velike jožefinske reforme glede *tlake* na tleh loškega gospostva niso odmevale. Leta 1782 je namreč Jožef II. izdal za Kranjsko patent, ki je določal maksimalno višino tlake. Podložnika na celem gruntu je smel zemljiški gospod klicati na tlako največ 208 dni na leto; dnevi so bili vezani na tedne (po 2 dni vprežne in 2 dni ročne tlake) in jih ni bilo mogoče prestavljati z enega tedna v drugega. Podložniki na manjših kmetijah so bili seveda manj obremenjeni; na najmanjši kmetiji ($\frac{1}{16}$ grunta) je odpadlo na tlako maksimalno 13 dni letno. Ker je bilo hkrati določeno, da ostane tlaka pri podložnikih, ki jih je dotlej vezala nižja obveznost, nespremenjena,¹³⁷ je ostalo na loškem ozemlju glede tlaškega bremena do zemljiških gospodov vse po starem (prim. str. 294—296).

Podložnike je pa vezala *tlaška dolžnost* tudi do *dežele* tako v zvezi s prevažanjem vojaškega prateža in provianta kot s popravilanjem komercialnih cest (gl. str. 304). Ker so bili hribovski kmetje težko dosegljivi, zlasti tisti iz oddaljenejših predelov, je prišlo med kmeti 1753 do sporazuma, po katerem naj bi te dolžnosti opravljali kmetje z ravnine ne le zase, marveč proti odškodnini tudi namesto loških hribovcev. Višina prispevkov ni bila trdno odmerjena. Ravnala se je po vsakokratnih potrebah. Leta 1776 so morali npr. prispevati za gradnjo ceste iz Škofje Loke proti Jerpci in Kranju hribovski podložniki naslednje zneske: gruntarji po 1 gld. $2\frac{1}{2}$ krc., rovtarji po 31 $\frac{1}{2}$ krc., kajzarji pa po 20 krc. $2\frac{2}{3}$ denarica.¹³⁸ Iz naslednjega leta je na voljo podatek, da so plačali gruntarji po 1 gld. 8 krc., rovtarji pa po 34 krc. za prevažanje vojakov in njihove oskrbe v letih 1774—1777.¹³⁹

Denar so pobirali župani in ga ob pritegnitvi nekaterih uglednih podložnikov iz gmajnskega odbora izročali v obračunavanje sovrstniku, ki so ga le-ti izbrali in ki je dobil za svoje delo od kmetij naprej določen pavšal. Tudi loško nameščenstvo pri tem ni odšlo praznih rok. Tako je pri natriletnem obračunavanju stroškov za vojaško prevažanje odpadlo na loškega glavarja 50 gld., na protipisarja 25 in na kaščarja 8 gld. V času, ko so bili na loškem gradu na dnevnem redu spori glede kompetenc posameznih nameščencev (gl. str. 360 sl.), je loški glavar izzval prepir tudi glede oseb župana — zaupnika. Tako je odstavil s tega položaja godeškega župana Marka Jenka, ki je dolga leta opravljal ta posel, in postavil na to mesto svojega človeka.¹⁴⁰ Podložniki so glavarju kaj malo zaupali. Hribovci so se npr. 1794 pritoževali, da je glavar od njih zahteval več, kot so bili dolžni prispevati, obenem pa so se ravninski podložniki hudovali, da jim odškodnina ni bila v redu izplačana. Zahtevali so, da jim glavar predlaga ustrezne obračune, kar je pa le-ta kljub ukazu freisinškega škofa, sklicujoč se na kresijsko komisijo, odklonil. Prav tako glavar ni ustregel zahtevi podložnikov, da bi zamenjal svojega posrednika med njimi in gospostvom in postavil na to mesto spet godeškega župana Marka Jenka. Na glavarjevo posredovanje je kresija Jenku izrecno prepovedala pobirati prispevke. Glavar ni ostal samo pri tem; nad Jenkom se je maščeval še huje

s tem, da je njegovega sina strpal v rekrute; mladi Jenko bi moral od-
riniti dalje, če se ne bi zanj zavzel freisinški komisar Matt, ki ga je
spravil v rezervni korpus.¹⁴¹

Še naprej so kmeta močno bremenili *deželni davki* in *kontribucija*
(gl. str. 303), ki jih je pobiralo gospostvo in jih odvajalo dalje.

Skrb, da so podložniki v redu opravljali, oziroma poravnali svoje
obveznosti tako do gospostva kot do dežele, je gospostvo prepuščalo
županom, ki so zaostanke kaznovali s sankcijami.¹⁴² Zaostanke v oddaji
žita je gospostvo od 1. septembra do 1. julija sicer dopuščalo, a zunaj tega
termina so morali podložniki poravnati na ta račun kazen v višini
5 %. Od drugih zaostankov je gospostvo pobiralo 10 % kazni z izgovorom,
da porablja ta denar za kritje stroškov pri takih tožbah,¹⁴³ v resnici
pa so predstavljale kazni važen vir dohodkov, od katerih je del odpadel
na plačo loškega glavarja, del tudi na župane (gl. str. 365) vse do 1787,
ko je vlada prepovedala pobirati kazni na račun zaostankov.¹⁴⁴ — Kontri-
bucijo je moralo gospostvo poravnati vsako leto do decembra, enako
tudi davke z različnimi drugimi obremenitvami (npr. mesni krajcar, krajcar
za kvartiranje) do aprila naslednjega leta ne glede na to, ali so podlož-
niki obveznosti poravnali ali ne; v nasprotnem primeru je moralo gos-
postvo plačati 10 % obresti, ki jih po reformi ni smelo zaračunati pod-
ložnikom; če po treh mesecih dolg ni bil poravnan, je gospostvu grozila
vojaška eksekucija.¹⁴⁵

Ob sicer številnih virih, iz katerih si je mogoče ustvariti le okvirno
sliko o donosnosti kmetijstva pa o obveznostih posameznih podložnikov
do nadrejenih oblasti, pogrešamo podatkov, na podlagi katerih bi bilo
mogoče dobiti vpogled v *kmetijske obrate* kot gospodarska podjetja. Saj
ne moremo iz virov dobiti konkretnjših podatkov npr. o postranskih
dohodkih iz neagrarnih gospodarskih panog (npr. trgovine), prav tako pa
iz virov domala nič ne izvemo o stroških v zvezi z vzdrževanjem družine,
o neposrednih proizvodnih izdatkih ipd. Tako je nemogoče odgovoriti na
vprašanje, kakšen je bil gospodarski rezultat kmetovanja, kakšna je bila
stopnja čistega kmetskega računa.¹⁴⁶ Tembolj je torej dragoceno poročilo
županov s Sorškega polja iz srede 18. stol., ki povsem okvirno izkazuje
dohodke iz kmetijstva ter stroške v zvezi s kmetovanjem in obveznostmi
do nadrejenih.¹⁴⁷

Glavni vir dohodkov na Sorškem polju je bilo pač *žito*. Po tem
okvirnem računu naj bi srednjemočan grunt pridelal letno poprečno 60
starjev, tj. 240 helmov žita, kar je pomenilo, računajoč na 1 helm 1 gld.
nem. v., v celoti 240 gld. nem. v. dohodka. Od tega žita so odpadle letno
naslednje količine:

1. Na setev je šlo 11 starjev. Podatek je zelo zanimiv, saj dokazuje,
da je vrgla žetev 5,5-kratno množino posevka; ker moremo računati, da so
župani za množino posevka navajali prej previsoke kot prenizke količine,
je podatek v tem večjem razkoraku z gosposčinsko napovedjo, po kateri
naj bi žetev vrgla komaj 2—3-kratno, le prav izjemoma 4-kratno setev
(gl. str. 266).

2. Na oddajo žita gospostvu na račun pravnice dajatve so odpadli 4 starji.

3. Na račun desetine so župani v poročilu odbili deseti del, tj. 6 starjev žita.

V celoti je torej treba odšteti od pridelka 21 starjev žita, kar je znašalo v denarju 84 gld. nem. v. K tem odbitkom so prišteli še izdatke na račun raznih denarnih obveznosti do nadrejenih, kar je znašalo letno nekako 16 gld. nem. v. Od vrednosti žitnega pridelka bi torej ostalo po teh računih srednjemu gruntarju še kakih 140 gld. nem. v. letnega dohodka v žitu.

Na povprečnem gruntu so delali razen gospodarja in gospodinje še po en hlapec, dve dekli in en pastir; za težka dela so še posebej najemali dninarje, ki so jim dajali obilnejšo hrano kot sicer. Ustrezne stroške razporeja vir takole:

1. Hlapec — plača in obleka vsaj	17 gld. dež. v.
2. Dekla — plača in obleka vsaj	16 gld. dež. v.
3. Pastir (ki je pasel med njivami) — plača in obleka	5 gld. dež. v.
4. Vzdrževanje poslopij	15 gld. dež. v.
5. Obleka za gospodarja in gospo- dinjo	18 gld. dež. v.
6. Nepredvideni stroški	10 gld. dež. v.
7. Hrana ipd. za omenjenih 6 oseb po 4 krc. dnevno	146 gld. dež. v.
Skupaj	227 gld. dež. v.,

tj. okrog 170 gld. nem. v. Brez upoštevanja nedoraslih članov rodbine naj bi torej glede na dohodek od žita zmanjkalo letno ok. 30 gld. nem. v. Da je ta račun precej prikrojen, nakazuje sam vir; prehrambeni stroški so npr. izračunani v deželni valuti, toda pri seštevku je v viru pritegnjena ista vsota v nemških goldinarjih.

Pri tem obračunu je seveda treba upoštevati, da je pridelek žita sicer predstavljal temeljno postavko v dohodku posameznih kmetij na Sorškem polju, vendar je bil le eden izmed virov za vzdrževanje. Že strošek za obleko je družina v glavnem krila z doma izdelanimi oblačili. Prikazani primanjkljaj, ki je nastal pri tem obračunu predvsem v zvezi s prehrambenimi stroški, se seveda bistveno zniža, če upoštevamo, da se je družina hranila ne samo z žitnimi proizvodi, marveč v veliki meri z drugimi, doma pridelanimi hranili, kot z zeljem, repo, stročnicami, sadjem ipd. Če hočemo dobiti vpogled v donosnost kmetijskih obratov, je treba pritegniti tudi živinorejo, o kateri župani sicer govore, vendar poudarjajo, da ta panoga po Sorškem polju zaradi pomanjkanja krme ni bila posebno razvita; sena so le malo pridelali, v škodo žita so gojili deteljo, večkrat naj bi uporabljali za krmo celo slamo s streh. Tako so po poročilu županov le malo živine priredili za prodajo; pač pa so kmetje kupovali konje za delo

na polju in so jih po opravljeni nalogi prodajali dalje ter pri tem zaslužili tudi po 6—8 gld. pri enem konju. Kmetsko trgovanje se pa po Sorškem polju prav gotovo ni omejevalo samo na prekupčevanje s konji; nedvomno je zajemalo tudi vrsto drugih predmetov, o katerih župani ne poročajo, so pa z njimi trgovali ne samo doma, marveč tudi v daljnem svetu (prim. str. 287 sl.).

Poročilo županov s Sorškega polja govori le mimogrede o kmetijah po loškem hribovju, ki da so sicer večje kot na Sorškem polju, toda srednji kmetje so le redko pridelali po 40—45 starjev žita. Sicer so si pomagali z živinorejo in platnarstvom. Kadar je bila dobra letina, so še nekako shajali, ob slabih letinah so pa kmetije padale v dolgove.

7. Konskripcija in vojaške obveznosti

Velik del novih nalog, ki so bremenile upravo loškega gospostva ob uvajanju številnih reform, je bil povezan z vojaškimi zadevami. V zvezi z vojaškimi reformami so bila *štetja* prebivalstva, ki jih je država uvedla še v času, ko še ni bilo ukinjeno vojaško najemništvo (1753). Ker državna oblast ni razpolagala z uradniškim aparatom v manjših enotah od kresij navzdol, je sprva zaupala to nalogo zemljiškim gospostvom in župnijam. Tako je prišlo spočetka do dveh vzporednih štetij. Z uvedbo prisilne rekrutacije 1770 je prešlo štetje v kompetenco vojaških konskripcij. Odslej so po deželi potovale komisije, ki so jih sestavljali oficirji in civilni komisarji. Pri tem ni šlo le za štetje, marveč za nekak vojaški nabor, ki ga je oficir tajno opravljal; malo nato so prišli biriči in odpeljali tiste, ki jih je oficir določil za vojaško službo.¹⁴⁸

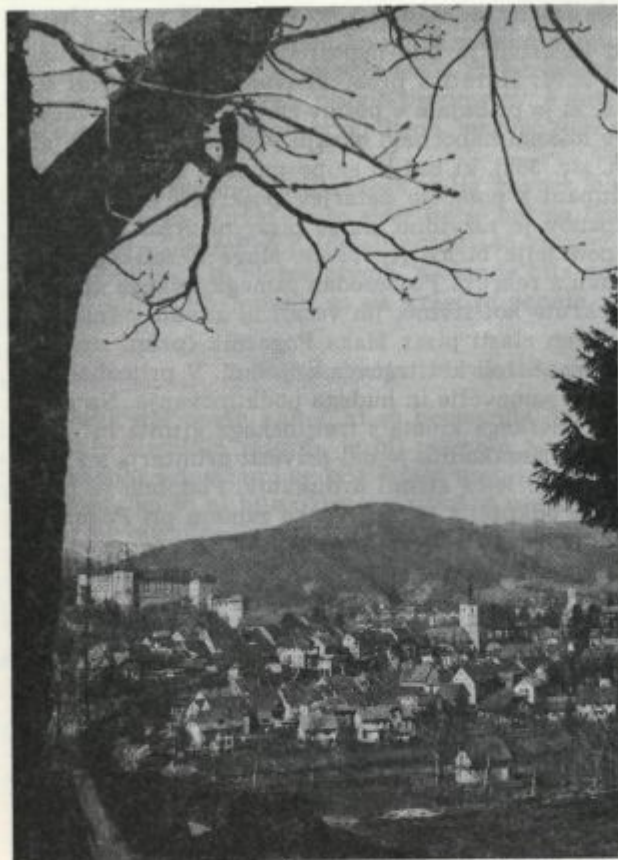
Med gradivom teh *štetij*, ki je v slovenskem merilu le deloma ohranjeno, so tudi podatki iz 1780 za ozemlje, ki je spadalo pod loški kanton¹⁴⁹ in torej, žal, ne zajema naselij celotnega loškega gospostva (gl. str. 358). Iz razdelitve na rubrike je razvidno, da je pri tem štetju povsem prevladoval vojaški vidik. Medtem ko so bile vse ženske zajete v eni sami rubriki, so bili moški porazdeljeni v deset skupin. V prvih sedmih skupinah so bili zajeti tisti, ki niso prišli v poštev za rekrutacijo, tj. duhovniki, plemiči in njihovi moški potomci, uradniki in honoracijorji (npr. odvetniki, zdravniki ipd.), meščani in podeželski poklicni obrtniki, kmetje (tj. posestniki vsaj četrtrinskega grunta), nasledniki ali neposredni dediči meščanov, poklicnih podeželskih obrtnikov in kmetov (tj. sinovi ali zetje, ki so bili določeni, da prevzamejo kmetijo). Mimo teh slojev, ki so bili vsi oproščeni vojaščine, so sestavljali posebno skupino še vsi tisti, ki jih prav tako ni vezala vojaška dolžnost. Med te so sodili vsi drugi oženjeni moški, kajžarji, zasebni nameščenci, sinovi uradnikov; med temi so bili tudi rudarji ter fužinski oglarji, česar se pa oblast ni vedno dosledno držala. V skupino oproščenih so bili nekaj časa vključeni tudi Pevenčani, ki so pa v 80. letih izgubili to ugodnost. V tri rubrike so bili pa porazdeljeni moški, ki so prišli v poštev za vojaško evidenco. V eni so bili zajeti neposredni obvezniki, v drugi dve je bil vključen naraščaj, in to fantje od 13. do 17.

leta ter dečki do 12. leta.¹⁵⁰ Po naših podatkih je loški kanton v celoti zajemal 18.679 ljudi, med katerimi je bilo neposrednih vojnih obveznikov 505, fantov 580, dečkov 2271. Hkrati s prebivalstvom so popisovali tudi živino, seveda samo tisto, ki je prihajala v poštev za vprego (konji, voli).¹⁵¹

Eksekucija je bila v loškem nabornem okraju predvsem v rokah glavarjevega pisarja (prim. str. 363), ki naj bi se po mnenju županov moral obračati nanje, da bi župani s pomočjo petarjev poskrbeli za nabiranje rekrutov. Iz pritožb županov je razvidno, da se pisar ni držal tega reda, marveč je pošiljal na podeželje biriče (tj. lovce, sluge deželskega sodišča),¹⁵² ki so surovo ravnali z rekruti. Po besedah samega loškega glavarja so biriči ponoči gonili rekrute kot živino, jih vezali in kovali v železje.¹⁵³ Hudih očitkov je bil deležen zlasti pisar Maks Pogačnik (prim. str. 366), ki ga niso neutemeljeno označevali kot trgovca z ljudmi. V pritožbah srečamo primere protizakonite samovolje in hudega podkupovanja. Na gradu je npr. tri dni zadrževal godeškega kmeta s tretjinskega grunta in ga dal nato odpremiti v Ljubljano. Nezakonito je dal privedi gruntarja s Prilesja, a ga je odpustil, ko mu je le-ta stisnil 8 dukatov. Podobno je poslal domov rekruta, ki se mu je odkupil s 16 gld. Vsaka zamera pri Pogačniku je imela hude posledice. Justiciar Prenner je npr. pustil županom in večjim kmetom po enega hlapca. Pogačnik se na to ni prav nič oziral. Če je prišel z župani navzkriž, jim je hlapce pobiral kar na cesti; na podoben način je odvzel z vednostjo loškega glavarja hlapca tudi samemu Prennerju.¹⁵⁴

Surovosti ob sami rekrutaciji in dosmrtnemu vojaškemu službovanju so se skušali marsikateri obvezniki izogniti z begom. Iz vrst beguncev so potekali rokovnjači, ki so se vsaj deloma preživljali z ropanjem. Proti begunstvu se je hotelo gospostvo zavarovati s tem, da je kmetom prepovedovalo dajati prenočišče in hrano sumljivim osebam.¹⁵⁵

V duhu časa, ki je tako pazil na vojaško vzgojo, se je v Škofji Loki rodila misel na ustanovitev *meščanske kompanije*, ki ni bila brez določene tradicije (prim. mušketirje, str. 261). Meščanska kompanija naj bi bila oborožena uniformirana formacija, ki bi bila sicer bolj manifestativnega značaja, a bi po potrebi mogla dobro služiti tudi pri vzdrževanju javnega reda. Načrt je našel močnega zagovornika v osebi loškega glavarja Edlinga. Še preden so si zavarovali ustrezno materialno osnovo, so Ločani 1778 kompanijo res ustanovili in jo opremili z vsem potrebnim. V prvem letu je kompanijo sestavljalo 60 članov približno enake rasti. Oblečeni so bili v pestro uniformo; imeli so zelene suknjiče z rdečimi našitki in rdeče telovnike; na glavi so nosili pokrivala s čopi na trivogelnjnikih. Vsak član je bil oborožen z mušketo, bajonetom in sabljo z zelenordečimi resastimi obeski. Oficirji so se ločili od navadnih članov po svilenem črnozelenem pasu. Kompanija je imela tudi svojo godbo (t. i. turško godbo) z bobnarji in piskači in je štela 16 mož; glasbeno izobrazbo so ti godbeniki pridobili v Idriji pri ondotnem rudniku. Stroški za kompanijo niso bili majhni. Ob sami ustanovitvi so narasli na 2950 gld. 30 krc., medtem ko naj bi veljalo nadaljnje vzdrževanje kompanije letno kakih 190 gld.¹⁵⁶

Sl. 133. Škofja Loka, v ozadju Ratitovec

Ker je bilo jasno, da mesto takih stroškov ne bo zmoglo, se je Škofja Loka obrnila za pomoč na loškega glavarja, ki je sam založil iz gosposčin-ske blagajne potrebno vsoto v prepričanju, da bo škof Ludvik Jožef, po katerem naj bi se formacija imenovala Ludvikova kompanija, radevolje priskočil na pomoč. V vlogi na škofa je Edling predvsem poudarjal, da bo kompanija pomirjevalno vplivala na rekrute, ki bi se ob pogledu na to formacijo otresali silnega strahu pred vojaškimi službovanjem. Skliceval se je na posamezna zemljiška gospostva, ki da so že podprla taka patriot-ska stremljenja. Zlasti pa je naglašal, da dvor pazljivo spremlja take in podobne težnje, ki jih zaenkrat, sicer le tajno, tudi forsira. S podobno utemeljitvijo so se Ločani obrnili naravnost na vladarja, ki je res še istega leta dovolil obstoj loške kompanije (1779).¹⁵⁷

Proti pričakovanju pa niti škof niti vladar nista kompanije finančno podprla. Škof se je sicer zanimal za nastale stroške, a je bil mnenja, da je vzdrževanje kompanije stvar mesta samega. Edling ni odnehal. Leta 1781

je predlagal škofu, da bi za začetek poklonil kompaniji 400 gld. vredno srebrnino, ki jo je gospostvo svojčas nabavilo kot poklon za deželnega glavarja, kar pa je bilo po novem prepovedano. V bodoče naj bi pa kompaniji dajal letno po 200 gld.; razen tega naj bi ji odobril letnih 70 funtov smodnika na račun streliva, ki so ga dotlej letno potrošili kak cent za streljanje proti nevihtam, kar pa je bilo sedaj prepovedano. Edling tudi tokrat pri škofu ni uspel. Le-ta je odbil vsako podporo, češ da so kompanijo ustanovili proti njegovi volji.¹⁵⁸

Po Edlingovem odhodu iz Škofje Loke se seveda zadeva ni obrnila na bolje, kot kaže tarnanje loškega justiciarja Prennerja 1793, češ da ga je glede na izdatke za kompanijo zapeljal Edling v praznem upanju, da bo vse ustrezne stroške poravnal freisinški škof, in je zaradi tega zašel v dolgove.¹⁵⁹ O nadaljnji usodi loške kompanije iz virov ni mogoče nič razbrati.

Od konca turških pohodov in beneške vojne v začetku 17. stol. naše ozemlje ni doživljalo vojnih operacij. Tako so naši fantje krvaveli zunaj slovenskega teritorija širom po Evropi. To dobo zatišja so prekinile francoske vojne, ki se jim tudi loško ozemlje ni izognilo. Po avstrijskem porazu v Italiji je Napoleon udaril proti vzhodu in 12. marca 1797 prekoračil Piavo.¹⁶⁰ Ko je prišel glas o tem v Škofjo Loko, so na gradu pripravili vse potrebno, da spravijo blagajno in arhiv na varno.¹⁶¹ Res se je nato selila registratura v Ljubljano, od tam pa dalje v Brno.¹⁶² Odmev vojnih dogodkov je čutili v stroških loškega gospostva, ki jih je izdajalo za vojaštvo v Žabnici in Bitnju, za zdravila in za sle.¹⁶³ Dne 23. marca so bili Francozi že v Idriji, 30. marca pa v Ljubljani. Toda že 7. aprila je bilo sklenjeno premirje v Leobnu in Napoleon je hitel v Italijo, da zaduši upor. Dne 8. maja 1797 je Ljubljano zapustil zadnji francoski vojak.¹⁶⁴

Ti dogodki so v loškem arhivu zapustili le malo sledov. Sredi aprila se je za šest dni mudilo v Loku šest francoskih vojakov; štiri je vzdrževalo loško gospostvo, po enega pa puštalski Wolkensperg in starološki graščak Jožef Demšar. V zvezi s premirjem je 20. aprila prišlo v Škofjo Loko francosko vojaštvo, ki mu je loško gospostvo oskrbelo zajtrk; Francozi so še isti dan Škofjo Loko zapustili. Dne 11. maja najdemo v freisinškem seznamu že stroške za avstrijske vojake, ki so korakali skozi Škofjo Loko.¹⁶⁵

Medtem ko je rekrutacija obremenjevala samo nižje družbene plasti, so pogosti vojaški premiki zadevali široke sloje loškega prebivalstva, ki je bilo dolžno skrbeti za nastanjenje in prehrano vojaštva (gl. str. 304). Kazno je, da se je vprašanje nastanjenja vojaštva v mestu sčasoma bolje uredilo. Medtem ko so nekoč vojaštvo sproti porazdeljevali po hišah, kaže vir iz 1752, da je bilo tedaj vojaštvo nastanjeno v prostornem poslopju ob Selških vratih, ki je tedaj pripadalo mestu in še danes nosi značilno ime Kasarna.¹⁶⁶ Seveda je prehranjevanje vojaštva povzročalo meščanom še naprej razne nevšečnosti. Medtem ko so se širši krogi Ločanov pritoževali, da vpliva vojaštvo na dviganje cen, so npr. mesarji

poslušali očitke, da dobavljajo vojaštvu slabo meso in da bi morali glede na ukaz kresije tedensko dvakrat klati; pivovarjem je bilo očitano, da ne kuhajo redno piva itd.¹⁶⁷

8. Cerkevne razmere

Vzporedno z izvajanjem velikih reform je prišlo do mnogih sprememb na *cerkvenem področju*. V duhu reform naj bi bila cerkev podrejena kontroli države. Cerkvena oblast naj bi se združevala v rokah škofov, ki naj bi bili predvsem predstavniki vlade, položaj duhovščine naj bi se pa približeval stanju državnih uradnikov.¹⁶⁸ Tedanji ljubljanski škof Karel Janez Herberstein je bil zagovornik vladarjevih nazorov glede verskih zadev v prepričanju, da je treba versko vzgojo smotrno urejati brez navlake iz preteklih dob.¹⁶⁹

Na Herbersteinovo pobudo je prišlo do teritorialnih preureditev škofij. Že pred tem je papež na zahtevo Marije Terezije 1751 ukinil oglejski patriarhat in ustanovil za njegov avstrijski del nadškofijo v Gorici,¹⁷⁰ s čimer je prišlo ozemlje nekdanje loške pražupnije v sklop te nadškofije. V tej povezavi je pa loško ozemlje le malo časa ostalo. Kajti Herbersteinu je uspelo pridobiti Jožefa II. za misel, da bi se meje ljubljanske škofije razširile na vso Kranjsko. Po večletnih pogajanjih je papež pristal na tako preureditev; 1787 je zatrl goriško nadškofijo in namesto nje ustanovil ljubljansko nadškofijo.¹⁷¹

Med tem urejanjem je prišlo do velikih sprememb tudi v manjših enotah. Arhidiakonate so zamenjali dekanati, predvsem pa so rasla nova dušnopastirska mesta, in to že za vlade Marije Terezije, še v večji meri pa za Jožefa II. Po njegovi zamisli naj bi pri ustanavljanju novih župnij moralo veljati načelo, da župnije ne bi smele obsegati več kot 700 ljudi, oddaljenost od župne cerkve pa naj ne bi presegala uro hoda.¹⁷² Sredstva za novo ureditev naj bi pritekala z ukinitvijo samostanov, ki se niso ukvarjali z nego bolnikov, šolstvom oziroma študijem, in s premoženjem nekaterih beneficijev ter za kult nepotrebnih cerkva in kapel, ki jih je oblast zapirala. Iz teh virov je bil ustanovljen verski fond, iz katerega je država črpala dodatke za duhovščino, ki sicer ni razpolagala z dovoljnimi dohodki.¹⁷³

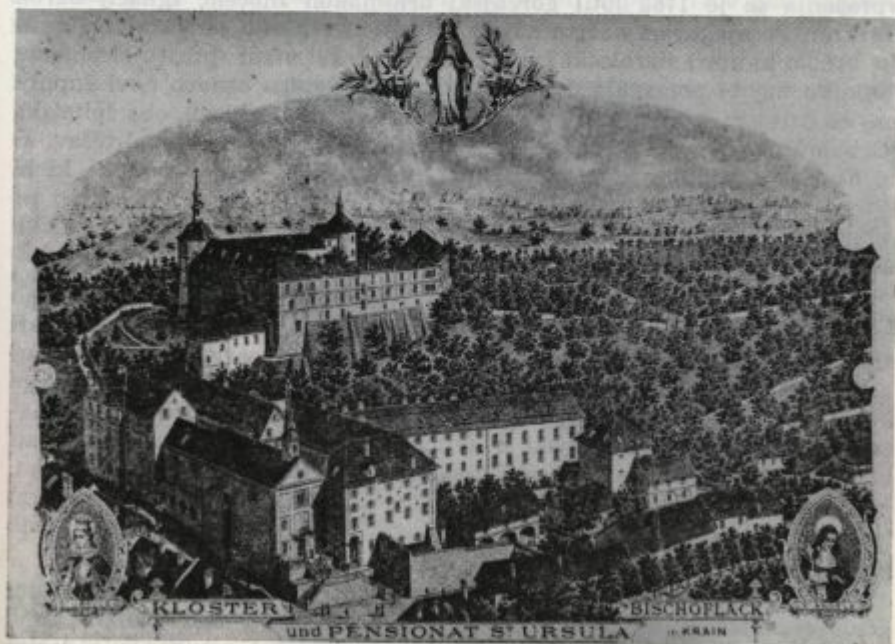
Vse te reforme so izredno močno odmevale po loškem ozemlju. Reforme so ogrožale oba loška *samostana*, samostan klaris in kapucinski samostan.

Klarisam je bilo sicer 1778 ukazano, da odpro trivialno šolo, čemur so pa redovnice odločno nasprotovale. Sprva so se izgovarjale na klavzuro in kor. Ko jim je dvor odpravil klavzuro, učiteljice pa oprostil dolžnosti kora, so se izmotavale, češ da v majhnem samostanu nimajo ustreznega prostora. V Škofjo Loko je prišla na vrat na nos deželna komisija, ki je dala v samostanu izprazniti sobo, v kateri so redovnice hranile cerkveno opremo; sobo je opremila s pečjo in novimi vrati ter jo določila za učil-

nico. Navzlic ukazu, da morajo klarise začeti s poukom, so le-te prosile za posredovanje goriškega nadškofa, ki se je prav tedaj mudil na Dunaju. Klarisam je tudi tokrat spodletelo, kajti pod pretmjo 100 dukatov kazni jim je bilo prepovedano, da bi se v takih zadevah obračale na nadškofa.¹⁷⁴ Z našim virom se malo sklada atestat loškega mestnega sveta iz 1782; po njem naj bi pred stoletji prišle klarise v Škofjo Loko z namenom, da tod osnujejo dekliško šolo, ki da so jo vse dotlej skrbno vodile. V korist klaris je posredoval tudi loški glavar Edling.¹⁷⁵

Posredovanje, podprto s potvorjenimi dejstvi, ni uspelo. Leta 1782 je bil samostan, ki je tedaj izkazoval imetje v višini ok. 100.000 gld., razpuščen. Toda navzlic ukinitvi reda klaris se je samostan še naprej obdržal. V Škofjo Loko so se namreč še istega leta naselile *uršulinke* iz Gradca, ki so se posvečale šolstvu in jim je bil tako zagotovljen obstoj. Le-tem redovnicam so se pridružile tudi nekatere loške klarise, ki so prestopile v uršulinski red. Uršulinkam je loško gospostvo odobravalo na vsaka tri leta deputat v žitu v enaki višini kot nekoč klarisam (v vrednosti nad 58 gld. letno), razen tega so pa prejemale tudi ustrezen dodatek iz verskega fonda.¹⁷⁶

Razpustitev je grozila tudi loškim *kapucinom*, kot je kazal primer v Kranju, kjer je bil ukinjen kapucinski samostan 1786.¹⁷⁷ Ukinitvev samostana bi loško dušebrižništvo hudo prizadela, saj so bili loški kapucini

Sl. 134. Uršulinski samostan

glede dušnega pastirstva v mestu vodilni, kot kaže zapis iz 1783, po katerem je bila kapucinska cerkev od 5.—11. ure vedno polna in je k spovedi vse tekalo le h kapucinom.¹⁷⁸ Navzlic reformi se je red v Škofji Loki ne le obdržal, marveč se je spočetka celo okreplil s kapucini iz Kranja, ki so se po razpustitvi večinoma preselili v Škofjo Loko.¹⁷⁹ Nevarnost pa je samostanu pretila še nekaj let, kot kaže poročilo freisinškega odposlanca Matta iz 1792; ker je vladalo mnenje, da kapucinom izpodmaknejo naraščaj, je Matt računal celo z možnostjo, da bo loški kapucinski samostan sčasoma izumrl. V strahu, da ne bi stalni gosposčinski prispevek kapucinom prešel v verski fond, je freisinški odposlanec odredil, naj se kapucini vsako leto sproti zglase v gosposčinski pisarni, kjer naj jim dajejo odločbo glede te miloščine.¹⁸⁰ Kapucini so res na tak način dobivali leto za letom od gosposčine po 30 gld. in kurjavo iz gosposčinskih gozdov.¹⁸¹ Končno se je vihar unesel in kapucini so odslej nemoteno delovali v mestu.

Medtem ko sta loška samostana v bistvu preživela jožefinske reforme, so pa bile 1783 po loškem gospostvu kot sicer po slovenskem ozemlju ukinjene *cerkvene bratovščine*.¹⁸²

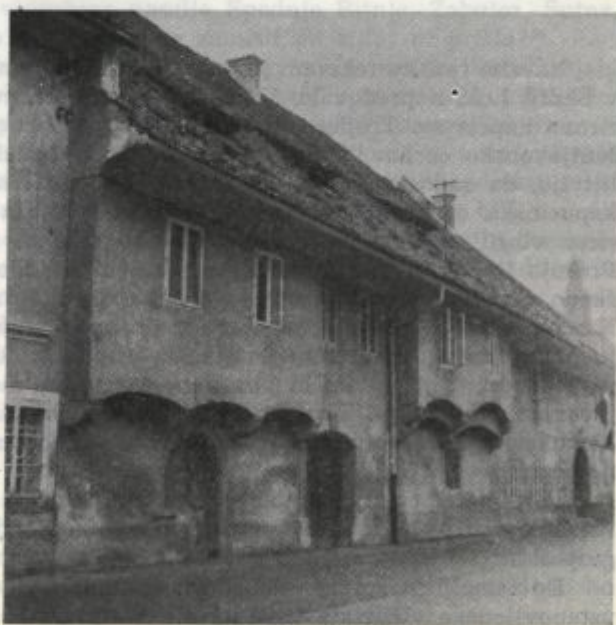
Hkrati pa je po loškem ozemlju vse bolj pridobivala veljavo težnja po ustanavljanju novih vikariatov oziroma župnij. Resno je bilo načeto vprašanje ustanovitve *samosvojne župnije v Škofji Loki*. Reševanja tega vprašanja se je 1782 lotil gorenjski arhidiakon Inocenc Ignacij baron Taufrer. Po njegovem načrtu naj bi ustanovili v mestu samostojno župnijo, brž ko bi umrl starološki župnik oziroma loški vikar (prošt). Mestnemu župniku naj bi pomagala dva kaplana. Gospodarsko osnovo novi župniji naj bi dali beneficiji sv. Ane na gradu, sv. Trojice na Placu, oba špitalska (Cebalov in Jugovicev) ter na Hribcu. Arhidiakon se je zavedal težav, ki bi nastopile pri tem reševanju tako glede patronov nad beneficiji, ki bi s tem izgubili patronat, kot glede duhovnikov-beneficiatov, ki so bili po njegovem mnenju nedelavni in nekateri niti niso živeli v Škofji Loki, marveč so imeli tod le svojega namestnika.¹⁸³

Beneficiate so namreč vezale prav neznatne dolžnosti. Po besedah loškega glavarja je moral beneficiat Cebalovega beneficija letno brati 144 maš in katehizirati vse nedelje v šentjakovski cerkvi; od bruto dohodkov mu je ostalo letno čistih 173 gld. — Beneficiat Jugovičevega beneficija je moral letno opraviti 260 maš; njegovi čisti dohodki so znašali letno 200 gld. — Grajski beneficiat je moral vsak petek maševati v grajski kapeli, za kar mu je letno pritekalo 46 gld. čistega prejema. — V najboljšem položaju je bil beneficiat pri sv. Trojici, ki je moral tedensko štirikrat maševati, njegovi čisti dohodki so pa dosegali vsoto 273 gld. 44 krc.¹⁸⁴

Sam loški vikar je bil proti načrtu, po katerem bi ne bilo vernikom glede oddaljenosti od župnije nič pomagano, saj bi v bistvu vikar samo zamenjal naslov v župnika. Po njegovem naj bi ustanovili nov vikariat v Brodeh, sredstva zanj naj bi pa dal beneficij sv. Trojice, medtem ko

naj bi drugi beneficiji ostali. Prav nič seveda niso bili navdušeni beneficiati. Beneficiat gospodarsko trdnega beneficija sv. Trojice je predvsem naglašal, da nima pravice do samostojnega ukrepanja brez goriškega nadškofa, ki ga je kanonično investiral, enako ne more spreminjati navadnega beneficija (simplex) v dušebrižniškega (curatum) brez freisinškega škofa kot patrona. Grajskega beneficiata je predvsem zbudla arhidiakona kritika. Naglašal je, da ne živi v brezdelju; po potrebi pridiguje, opravlja krste in poroke, spoveduje in že sedem let vodi velikonočno izpraševanje; pa tudi sicer zastoj pomaga mestnemu vikarju. Beneficiat Jugovičevega beneficija v špitalu se je izgovarjal na ustanovno pismo. Ker je šlo za pogodbo med Jugovici in freisinškim škofom, je pogodbo moč razdreti samo s pristankom obeh pogodbenikov.¹⁸⁵

Različna stališča so vodila do zapletov in to zlasti v zvezi s špitalom. Kresija namreč ni delala razlik med premoženjem, ki je bilo namenjeno za vzdrževanje revežev, in med ustanovo rodbine Jugovic. Čeprav je bil špital upravno podrejen mestu (gl. str. 311), naj bi bilo glede na stališče kresije loško gospodstvo odgovorno za slabo gospodarsko poslovanje v špitalu. Kresija je gospodstvu med drugim očitala, da je kapital 7500 gld. na škodo revežev povsem nezakonito naložen po 3 % in da bi bilo treba obrestno mero dvigniti na 4 % (1785). V naslednjih letih je kresija gospodstvo sicer razbremenila odgovornosti za denarni primanjkljaj v špitalu, še vedno pa je vztrajala pri zahtevi, naj bi bil kapital 7500 gld. naložen po 4 % obresti in to pri deželi.¹⁸⁶

Sl. 135. Klopčarjeva hiša s cehovsko trgovinico na Lontrku

Sl. 136. Špital

Navzlic raznim težavam je delo pri ustanavljanju samostojne župnije v Škofji Loki napredovalo. V zvezi s temi prizadevanji je bila sekularizirana kapela sv. Trojice, funkcije ondotnega beneficija so pa prešle na šentjakobsko cerkev.¹⁸⁷ Prav tako so zaprli špitalsko cerkev z utemeljitvijo, da zadostujejo za bogoslužne namene šentjakobska, nunska in kapucinska cerkev.¹⁸⁸ Mesec dni po smrti Jožefa II. je loški justiciar sicer vložil prošnjo na kresijo, da bi špitalsko cerkev znova odprli. Prošnjo je med drugim utemeljeval tudi z zatrdilom, da bi to ne bilo v škodo verskemu fondu, ker skrbe za cerkveno razsvetlavo Lontrčani. Kresija je prošnjo gladko odbila in se obenem čudila, da je vlogo podpisal justiciar. V odgovoru je naglašala, da bi odpiranje takih cerkva ne bilo v prid veri, kajti s tem bi bila dana vernikom možnost, da se izognejo javnemu bogoslužju in pridigam. Oškodovan bi bil pa tudi verski fond, ki bi ob naraščajočem prebivalstvu lahko prodal stavbo v stanovanjske namene.¹⁸⁹

Po dolгих pripravljalnih delih je bila župnija v Škofji Loki končno ustanovljena, vendar šele leto dni po sekularizaciji freisinškega loškega gospostva (1804).

Do temeljitih sprememb je prišlo na loškem *podeželju*. Mimo 1731 ustanovljenega vikariata v Ovsisah¹⁹⁰ sta sredi 18. stol. zrasla vikariata

v Stari Oslici (1753) in v Dražgošah (1756).¹⁹¹ Obenem se je pojavilo vprašanje, kako urediti bogoslužje na območju Nove Oslice, ki je bila zelo oddaljena od župnijskih središč in ni premogla niti lastne cerkve. Iz pisma tolminskega arhidiakona (1752) je razvidno, da so bili prebivalci novoosliškega območja pripravljene sezidati cerkev, ki naj bi bila kot podružnica cerkljanskega vikariata odvisna od tolminskega arhidiakona; pri cerkvi naj bi bil nastavljen kaplan oziroma kurat.¹⁹² Načrt je vsekakor podprl tudi goriški nadškof Karel Mihael, ki je 1761 na vizitaciji po loškem gospostvu ugotovil, da bi bilo treba spričo velike oddaljenosti vernikov od župnih cerkva ustanoviti v mejah gospostva 3—4 vikariate; v tej zvezi je prosil freisinškega škofa, da odrine na račun obresti 6000 gld. Loški glavar je sicer ugovarjal, češ da zahtevajo kmetje vikarje le iz lagodnosti, hkrati pa je opozarjal, da bi z ustanavljanjem vikariatov trpeli škodo župniki po loškem ozemlju.¹⁹³ Toda gotovo ni slučaj, da so se neposredno nato pojavili vikariati oziroma lokalije (kaplanije) na Zalem logu (1762), v Leskovici (1762), v Novi Oslici (1764), v Javorjah (1765) in v Besnici (1779).¹⁹⁴

Z nastopom Jožefa II. se je ustanavljanje novih cerkvenih središč še pospešilo. Leta 1788 so bile ustanovljene mimo župnije na Trati v Poljanski dolini še lokalije v Lučnah, na Vrhu (Sv. Trije Kralji), v Zavrtačcu, naslednjega leta župnija v Bukovščici, 1790 pri Sv. Lenartu in 1796 v Ledini.¹⁹⁵ Načrt iz 1785 je predvideval tudi ustanovitev lokalnih kaplanij na Jeperci, v Fojkah (pri Sv. Ožboltu), v Brodeh, v Čabračah, na Bukovici, v Davči in Crngrobu; pod Crngrob, ki je tedaj že premozel župnišče, naj bi bila vključena naselja Spodnje Bitnje, Žabnica, Šutna, Forme in Planica. Do uresničitve te zamisli pa tedaj ni prišlo.¹⁹⁶

Važen temelj *dohodkov* starejših župnij so še vedno predstavljala imenja, ki v tem razdobju niso doživljala večjih sprememb; jožefinske župnije so seveda v splošnem tak temelj pogrešale. Ustanavljanje novih župnij in vikariatov je zmanjševalo obseg starih župnij in tako vplivalo na zmanjšanje dohodkov le-teh iz bogoslužja. Gospodarski položaj se je pa razen tega poslabšal predvsem pri tistih župnijah, ki so bile v večji meri navezane na dohodke od točenja vina (posebno ob krstih, porokah, pogrebih ipd.). Proti temu običaju je namreč nastopal goriški nadškof in končno je bilo 1773 točenje vina po župniških sploh prepovedano. Prepoved je zadela na loških tleh zlasti žirovskega župnika, ki mu je vinotoč nesel letno najmanj 300 gld.; odslej so žirovsko župnijo prištevali med najrevnejše.¹⁹⁷

Vprašanje absenta (penziona), ki ga je dajal loški župnik freisinški škofiji, in žitnega deputata, ki ga je župnik prejemal iz gosposčinske kašče, je bilo še vedno predmet pogajanj (gl. str. 335). Spričo nerednega odplačevanja absenta škof 1762 ni več zahteval tega plačila, zato je pa obenem ukinil tudi deputat. Vendar dolgo ni pri tem ostalo. V naslednjih letih je prišlo do raznih modifikacij. Tako je npr. loški glavar Edling 1779 škofu predlagal, naj bi se zadovoljil s 150 gld. absenta, medtem ko naj bi župniku pripadal deputat v stari višini.¹⁹⁸

Navzlic vsemu so bile stare župnije še vedno gospodarsko krepko podprte. Da se je bilo prosilcem vredno zanje potegovati, nakazujejo darila, ki so jih mimo gosposčinskih taks prosilci po uspeli rešitvi poklanjali loškemu glavarju. Višina daril vrednoti tudi gospodarsko pomembnost posameznih cerkvenih ustanov. Tako je prejel loški glavar ob taki priložnosti od starološkega župnika 120 dukatov; beneficiat pri sv. Trojici mu je stisnil 35, soriški vikar pa 6 dukatov. Vsak od teh je dal diskretno darila tudi glavarjevi ženi in njegovim otrokom, praznih rok pa niso ostali niti najnižji gosposčinski uslužbenci.¹⁹⁹

Ob župnikovi oziroma beneficiatovi smrti je pripadala gospostvu inventura, pri kateri je pa hotel sodelovati tudi arhidiakon (1781).²⁰⁰ Ob tej priložnosti je bilo treba plačati posebne takse, ki niso predstavljale samo plačilo za opravljeno delo, marveč jih je gospostvo pobiralo tudi kot mrtvaščino. Na ta račun je bilo treba oddati najboljšega konja.²⁰¹ Vendar so se s taksami okoriščali predvsem gosposčinski nameščenci, ki so sodelovali pri inventuri. Glavni delež je pripadal glavarju, drugo sta si porazdelila protipisar in kaščar. Tako so plačali npr. dediči poljanskega župnika 30 dukatov, dediči loškega celo 200 dukatov.²⁰² Manj se je delo splečalo pri pasivnih bilancah, kakršen primer srečamo npr. pri kapeli sv. Trojice. Ondotno inventuro, ki sta jo opravila v prisotnosti loškega župnika protipisar in kaščar, je izkazovala 473 gld. premoženja, medtem ko so dolgovi znašali 907 gld.²⁰³

Poglobljenemu verskemu življenju naj bi v duhu jožefinizma ne služila samo preureditev župnij, temu namenu naj bi veljal tudi *boj proti zunanji pobožnosti*. V skladu s tem naj bi odpadle tudi razne javne verske manifestacije. Tako so odpravili v Škofji Loki 1751 ali 1773 pasijonske igre (gl. str. 347).²⁰⁴ Hkrati je oblast ukrepala proti nerednostim, ki so se dogajale med službo božjo na proščenjih.²⁰⁵ Duhovščina je nastopala proti godbi in plesu ob nedeljah in praznikih, predvsem pa na proščenjih, česar pa loški glavar ni odobral.²⁰⁶ Glavarju so namreč fantje morali dajati posebno plesno takso (npr. v Poljanah 3 gld. 30 krc., v Stari Loki 2 gld.).²⁰⁷

9. Reforme in šolstvo

V želji, da se okrepi država in vladarjeva oblast, so se terezijansko-jožefinske reforme lotile tudi šolstva. Šola naj bi namreč vzgajala mladino k pokorščini in jo seznanjala z nemškimi jezikom, kar vse naj bi služilo predvsem vojski z nemškim poveljniškim jezikom, hkrati pa omogočalo boljši stik med oblastjo in prebivalstvom. Ker bi izobraženejši kmet uspešneje obdeloval zemljo v duhu novih fiziokratskih načel, bi se tako utrjevala tudi njegova davčna sposobnost.

Tako je izšla 1774 *splošna šolska uredba*, ki je uvajala obvezen pouk za otroke od 6. do končanega 12. leta. Po tej uredbi naj bi ustanovili enorazredne trivialke v manjših mestih in v vseh krajih na podeželju, kjer so bile župnijske cerkve ali od njih oddaljene podružnice. V trivial-

kah naj bi poučevali verouk, branje, pisanje in računstvo. Višjo stopnjo so predstavljale glavne šole, kjer bi se naštetim predmetom priključili še nekateri drugi, kot zemljepis, zgodovina, risanje itd. Te šole naj bi bile samo na sedežih okrožij in v zelo omejenem številu drugih mest. V glavnem mestu dežele naj bi pa ustanovili normalke s širšim programom.²⁰⁸

Šolstvo se je na loškem ozemlju pred 1774 držalo stare, utrjene poti (gl. str. 310). V Škofji Loki je poučeval mladež učitelj, ki ga je nastavljal mestni svet. Mesto z učiteljem ni imelo posebnih stroškov. Z brezplačnim stanovanjem je v glavnem odbilo svoje obveznosti do njega. Za skromno preživetje je moral učitelj iskati sredstev drugje. Solnina, ki so jo plačevali le maloštevilni učenci, učitelju seveda ni zadoščevala. S poukom se je namreč mimo učitelja ukvarjala tudi tista duhovščina, ki je niso vezale službene dolžnosti v dušnem pastirstvu. Na ponovne pritožbe je bilo duhovščini sicer tako odjedanje učencev prepovedano, vendar se naskrivaj prepovedi ni držala (1768). Učitelj je bil torej nujno navezan na žitni deputat, ki mu ga je po milosti na prošnjo dajalo gospostvo. Če si je učitelj hotel izboljšati existenco, se je moral zaposlovati pri cerkvenih opravilih (petju, orgljanju ipd.), kar ga je pri rednem šolskem opravilu oviralo v taki meri, da je moral za delo v šoli na svoje stroške najemati pomočnika (untermeister, unterlerer).²⁰⁹

O šolah zunaj mesta vse do reform v virih ne najdemo nikakih sledov. Kazno je, da podeželje tedaj ni premoglo nobene šole, da pa so bili vendarle vsaj nekateri otroci deležni pouka po raznih župniščih.

Srečne okoliščine so hotele, da je bil prav v času reform na čelu loškega gospostva *grof Janez Edling* (1774—1783), ki je bil ves zavzet za dvig šolstva. Njegovo delo v šolstvu je daleč presevalo loški okvir. Leta 1777 je postal referent šolske komisije v Ljubljani (gotovo ni slučaj, da srečamo tedaj kot višjega nadzornika za šole na Gorenjskem pisarja loškega gospostva), že dve leti nato je bil imenovan za šolskega komisarja v vsej Notranji Avstriji.²¹⁰

Kot loški glavar se je Edling — seveda zaman — trudil, da bi bil loški učitelj podrejen gospostvu, ne pa mestu, ki je tedaj učitelju dajalo prav nizko plačo. Težko je prenašal, da je moral učitelj še vedno segati po stranskem zaslužku v cerkvi, čeprav je višja oblast želela, da bi se posvečal samo šoli.²¹¹ Njegova skrb za šolstvo na tleh loškega gospostva se zrcali iz poročila škofu 1781. V njem toži, da je študijski fond v deželi boren, niti pomisliti pa ni, da bi v zvezi s šolo na kakršenkoli način bremenili podložnike, ki so v vseh dednih deželah oproščeni prispevkov za šolo. Dosti manjše blejsko gospostvo daje mnogo več, kot je kdajkoli znašal prispevek loškega gospostva. Če bi komisija študijskega fonda obremenila gospostva po goriškem in šlezjskem vzorcu, po katerem je veljal kot merilo za prispevek obseg deželskega sodišča in število prebivalstva v njem, bi na loško gospostvo vsekakor odpadlo najmanj 1100 do 1300 gld. dajatve. Da bi rešil gospostvo take obremenitve, je pritisnil

na bratovščini sv. Rešnjega Telesa in Rožnega venca, ki sta navzlic revščini in razburjanju v duhovniških vrstah dali prispevke prek svojih moči.²¹²

V Škofji Loki je tedaj delovala glavna šola, na katero bi bilo treba postaviti po Edlingovem mnenju za pouk verouka kakega kapucina. Mnogo težav so povzročale klarise glede na odklonilno stališče v zvezi z nameravano ustanovitvijo trivialke (gl. str. 392—393). — Edling je organiziral tudi pouk v obeh dolinah. Leta 1778 se omenjajo šole v Selcih, Poljanah in Žireh;²¹³ med ondodnimi učitelji srečamo 1781 dva duhovnika. Gmotni položaj učiteljev je Edling skušal izboljšati s predlogom, da bi jim gospostvo dajalo določen žitni deputat iz kašče.²¹⁴ Če upoštevamo sicer sumljiv podatek, da naj bi tega leta delovalo na vsem Kranjskem samo 10 trivialk,²¹⁵ moremo izrazito izjemen položaj šolstva na loških tleh vezati pač z delovanjem glavarja Edlinga.

Mnogo skrbi je povzročalo vprašanje šolskih prostorov. Pod Edlingovim vplivom je mesto iz lastnih sredstev popravilo svoje šolsko poslopje, medtem ko so podložniki v Žireh glavarju na ljubo na novo zgradili šolo, ki je veljala najmanj 500 glđ. V Poljanah in Selcih je Edling na lastno pest našel za šolske namene dve zasebni hiši (1779) in učilnici opremil s šolskimi klopni, obenem pa je skušal pregovoriti domačine, da bi po žirovskem zgledu postavili lastni šolski poslopji. Pri tem je založil iz lastnega 160 glđ. 30 krc. v upanju, da mu bo gospostvo stroške povrnilo, v nasprotnem primeru bi mu pa bilo žal, da bi bil za gorečnost tako plačan.²¹⁶

Istega leta, ko je Edling zapustil kot loški glavar loško gospostvo (1783), je Jožef II. izdal odločbo, po kateri naj bi ustanovili trivialke v vsakem kraju, kjer je v območju pol ure hoda 90—100 za šolo zrelih otrok. Stroške naj bi z enakimi deleži nosila zemljiška gospostva, občine in šolski patroni.²¹⁷ Glede na odločbo je loški glavar 1785 poročal, da v vikariatih na Zalem logu, v Sorici in Novi Oslici zaradi goratega sveta ne morejo pošiljati otrok v šolo, saj so zaradi premajhnega obiska zaprli celo nekatere že obstoječe šole, ker so namreč zaradi oddaljenosti od šole, pomanjkanje hrane in del na domu otroci le preradi ostajali doma. Patronat nad šolo v Škofji Loki je pripadel mestu, nad šolami na podeželju pa loškemu gospostvu, ki naj bi opravljalo tudi nadzorniško službo. Loški glavar je to nalogo zaupal justiciarju Prennerju, ki je dolžnost zaradi slabe nagrade le z nevoljo prevzel. Sicer pa sta po poročilu iz 1787 šolo v Selcih in Žireh tedaj nadzirala ondodna župnika.²¹⁸

V poljanski župniji je bilo 1785 v oddaljenosti pol ure hoda od sedeža župnije samo 50 šolskih otrok, v Žireh glede na isti kriterij 121, v Selcih pa 224; medtem ko naj bi v Poljanah in Žireh zadostoval po en učitelj, bi bila v Selcih potrebna dva. Učitelji naj bi prejeli letno po 130 glđ. plače. Ta denar naj bi črpali deloma iz dotedanjih dohodkov cerkvenikov, namesto katerih naj bi postavili po dva hlapca z nižjimi prejemki, kritje za razliko do 130 glđ. bi bilo pa treba šele oskrbeti. V Poljanah so npr. znašali cerkvenikovi dohodki letno 121 glđ. 34 krc.; dva hlapca

bi prejela skupno 80 gld., za učitelja bi torej s teh sredstev ostalo 41 gld. 34 krc.²¹⁹ Seveda pri takih in podobnih posegih ni šlo brez trenj z duhovščino, kar kaže primer v Poljanah. Ko je kresija ukazala poljanskemu župniku, naj odstopi cerkovniške dohodke in stanovanje novemu usposobljenemu učitelju, cerkovniku pa odpove službo, se je župnik uprl. Na pritisk deželnega glavarstva je učitelj sicer mogel začeti s poukom, toda župnik mu je še vedno osporaval pravico do cerkovniških prejemkov, ljudi pa pozival, naj ne pošiljajo otrok v šolo.²²⁰

Tudi v *Škofji Loki* navzlic stoletni tradiciji pouk ni tekel v redu. Leta 1787 je kresija ostro grajala šolske razmere v mestu, za kar je krivila gospostvo, ki ni poskrbelo, da bi bile izpolnjene šolske uredbe. Očitala je, da nihče ne vodi predpisane knjige s sezname šoloobveznih otrok. Šolo obiskuje samo 82 dečkov, čeprav je v mestu gotovo 160, s pritegnitvijo do pol ure od mesta oddaljenih krajev pa 200 šoloobveznih dečkov. Gospostvo naj bi ukrepalo proti staršem, ki nočejo pošiljati otrok v šolo; cehom naj bo naročeno, da smejo odslej odpuščati izučene vajence le z vednostjo šolskega nadzornika. Otroke poučuje samo en učitelj; glede na določilo, da je treba postaviti na 50 šoloobveznih otrok prek določenega maksima (tj. 90—100) še enega učitelja, bi morala loška šola dobiti še eno učno moč. Za to naj bi poskrbel gvardijan kapucinskega samostana; če ta ne razpolaga z nobenim izprašanim redovnikom, naj pošlje koga v normalko, kjer si bo le-ta pridobil potrebno znanje in bi mogel biti nastavljen na loško šolo. Na zahtevo po drugem učitelju je mesto odgo-

Sl. 137. Poljane

vorilo, da zaradi skromnih dohodkov ne more nastaviti še ene učne moči. V nadaljnjem je kresija očitala, da v šoli verouka sploh ne poučujejo, čeprav v mestu ne primanjkuje ne duhovnikov ne redovnikov; starološkemu župniku je naročila, naj uredi to vprašanje. Grajala je dalje, da so vsi učenci strpani v en sam prostor; gospostvu je naročila, da sebi podrejenemu mestu odredi, naj učitelj izprazni sobo, v kateri je stanoval; sobo naj opremijo z vsem potrebnim, učitelju naj pa dodele drugo, dostojno stanovanje. Kresija se je trudila, da bi učitelju zagotovila primerno eksistenco. Grajala je, da je moral učitelj vsaka tri leta prositi mesto za plačo (letno 40 gld. nem. v.), gospostvo pa za žitni deputat, ki je preračunan v denar neseh letno kakih 50 gld. Plača naj bi bila stalna, deputat naj bi pa učitelj dobival vse dotlej, dokler ne bi tega dohodka nadomestila sredstva od ukinjenih podružničnih mežnarj; navzlic tej nameri je ostal deputat še naprej v veljavi. Učiteljeve dohodke naj bi izboljšala šolnina, ki naj jo plačujejo šoloobvezni otroci z izjemo tistih iz revnih rodbin; starši otrok, ki ne obiskujejo pouka, naj bi plačevali mesečno dvojno šolnino; to vsoto naj bi oddelili do naslednje vizitacije, ki naj bi ukrepala glede tega denarja. Končno je kresija naglasila, da nima šola nobenega nadzornika, ki naj bi med drugim seznanjal učitelja s tekočimi šolskimi uredbami. Na to mesto je gospostvo predlagalo sina loškega mestnega sodnika Feliksa Antona Radoviča, ki je bil pripravljen prevzeti nadzorstvo tudi nad šolama v Poljanah in Žireh.²²¹

Vsa prizadevanja kresije, da bi se izboljšale življenjske razmere loškega učitelja, torej niso mnogo zalegle. Tedanji učitelj Piterlich je navzlic skromnim dohodkom vzorno opravljal svojo nalogo. Čeprav je bil hkrati organist, šolskih obveznosti ni zanemarjal. Vsak predmet je poučeval v slovenskem in nemškem jeziku in pri tem dosegal take uspehe, da je njegove pedagoške sposobnosti občudoval škofov odposlanec Matt, enako pa tudi komisija, ki je prisostvovala pouku.²²²

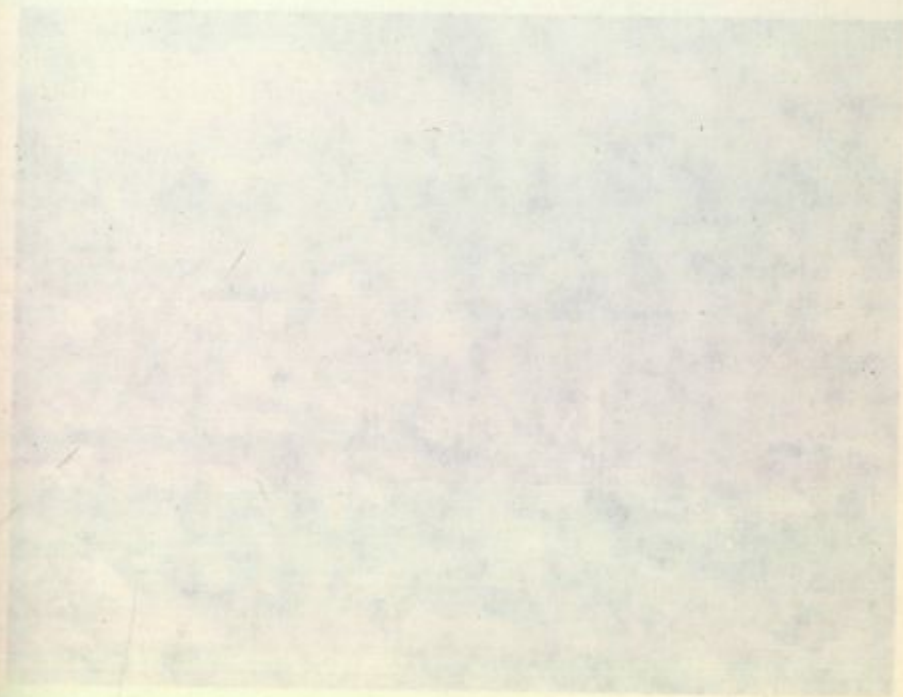
Mimo deške šole je tedaj v mestu delovala tudi uršulinska šola za deklice, ki se je delila v notranjo in zunanjo; učenke notranje šole so stanovale v nunskem internatu. Ker so loške uršulinke obiskovale preusmerjevalne tečaje za učitelje v Ljubljani, so v svoji šoli dosegale lepe uspehe.²²³

Čeprav so šolske reforme zasledovale namero, da bi se šolska mladina predvsem seznanjala z nemškim jezikom in se je že v prvem razredu poučevala tudi nemščina, so bili rezultati take šole izredno pozitivni. Kajti šola je predvsem naučila brati in pisati zelo velik del loških otrok, zlasti v mestu, deloma pa tudi na podeželju.²²⁴

Pri ocenjevanju populacije se je mogoče za dobo pred štiri stoletja predvsem na urbarje, ki so za loškop ozemlje ohranjeni v izdatnem številu. Medtem ko navajata oba srednjeveška urbarja iz 1291 in 1318 le število hub v vsakem vasebnju posebej (ta izjemo v koroški knji 1291, kjer je poleg podrobnih imenskih seznamov kmetov), vsebujejo vsi urbarji iz novega veka izčrpane sezname vseh podložnikov v vsakem vasebnju. Na podlagi teh seznamov je mogoče točno ugotovljati število domočin, ki so trdna izhodišča za ocenjevanje populacije. Ker je ugotovljeno, da je na ozemlju, ki je bilo kolonizirano v srednjem veku, od 16. stol. dalje posameznim podložnikom s velikimi izjemami obdelovali po eno hubo, smemo domnevati, da tu

E.

POPULACIJA NA LOŠKEM SKOZI STOLETJA

Slika 128. Skozijska Loka v prvi polovici 18. stol., v zgodnji fazi nastanka

Pri ocenjevanju populacije se je mogoče za dobo pred štetji nasloniti predvsem na *urbarje*, ki so za loško ozemlje ohranjeni v izdatnem številu. Medtem ko navajata oba srednjeveška urbarja iz 1291 in 1318 le število hub v vsakem naselju posebej (z izjemo v koroški župi 1291, kjer je podan podroben imenski seznam kmetov), vsebujejo vsi urbarji iz novega veka imenske sezname vseh podložnikov v vsakem naselju. Na podlagi teh seznamov je mogoče točno ugotavljati število domačij, ki so trdna osnova za ocenjevanje populacije. Ker je ugotovljeno, da je na ozemlju, ki je bilo kolonizirano v srednjem veku, od 16. stol. dalje posamezen podložnik z redkimi izjemami obdeloval po eno hubo, smemo domnevati, da tudi v srednjem veku ni bilo bistveno drugače in da torej v splošnem lahko enačimo hube z domačijami (gl. Z. 10).

Sl. 138. Škofja Loka v prvi polovici 19. stol., v ospredju Sovodenj

K statistiki sem pritegnil pet temeljnih urbarjev. Razumljivo je, da sem pri tem upošteval oba srednjeveška urbarja (1291, 1318), ki sta izredno pomembna, ker se je tedaj zaključevala srednjeveška sistematična kolonizacija.¹ Za ocenjevanje populacije v začetku novega veka je najvažnejši urbar iz 1501, ki je med ohranjenimi urbarji tistega časa najtemeljitejši.² Izmed kopice nadaljnjih urbarjev je pač najbolj zgovoren urbar iz 1630, ki prikazuje rezultate končane rovtarske kolonizacije in navaja že podrobnejše podatke o vse bolj razvijajočem se kajžarstvu, omenja pa pri posameznih naseljih tudi gostače; žal urbar ne zajema Sorškega polja, za katerega sem pritegnil urbar iz 1637.³ Najdragocenejše urbarialno gradivo o populaciji pa je mogoče črpati iz urbarja 1754, ki ga dopolnjujejo Bekantnus Tabele; pripomniti pa je treba, da se podatki v obeh virih vedno ne krijejo, čeprav potekata vira iz istega leta.⁴

Z rekonstrukcijo števila domačij v posameznih naseljih seveda ni podano absolutno število ondotnega prebivalstva. Take podatke dajejo šele štetja od 1754 dalje, katerih rezultati so pa za čas do začetka 19. stol. le delno ohranjeni. Tako so rezultati prvega štetja iz 1754 na voljo samo za tista loška naselja, ki so bila vključena v župniji Šmartin in Soro.

Sl. 139. Loški grad
— osrednji stolp
z okolico

Sl. 140. Loški grad z vrtom

Čeprav zajema ohranjeno gradivo le neznamen del loškega ozemlja, je izredno dragoceno, saj gre za pramaterial, v katerem so navedeni pri vsaki domačiji z imeni in starostnimi podatki razen članov rodbine tudi njihovi posli, enako pa tudi gostači, kolikor le-ti niso zajeti v posebne, tem podatkom priključene sezname.⁵ — Münchenski Kreisarchiv hrani sezname štetja iz 1780, in sicer za prvi kanton, ki torej tudi ne zajemajo celotnega loškega ozemlja, ker so bile župnije Selca, Železniki, Ovsišje in Šmartin vključene drugam (gl. str. 358). Podatki so urejeni po župnijah, vendar brez vsakega pravega reda.⁶ — K statistiki sem pritegnil tudi rezultate štetja iz 1817, ki sicer časovno ne spada več v naše razpravljanje, a predstavlja prvo podrobno statistiko, ki zajema vsa naselja po loškem ozemlju.⁷

Ob primerjanju podatkov iz 1780 in 1817 z urbarialnimi zapisi naletimo na določene težave, ker so zapisovalci — predvsem na ozemlju samotnih kmetij in njihovih aglomeracij — v mnogih primerih upoštevali drugačne popisovalne enote, kot jih najdemo v urbarjih. Zato je treba nekatera naselbinska enačenja v tabelah (npr. v koroški, žirovski, poljanski, osliški župi) vzeti s pridržki, kar vsaj deloma pojasnjuje določena očitna razhajanja med statističnimi podatki.

V podrobno statistiko niso zajeti fragmentarni podatki iz ok. 1160, sicer pa so v celoti pritegnjene vse kmetске gospodarske enote ne glede na lastništvo (loškemu gospostvu odtujene enote so v oklepaju). Pač pa vsebuje naslednji povzetek podrobne statistike tudi sumarne podatke za Poljansko in Selško dolino iz ok. 1160, ker kaže, da so v njih zajete več ali manj vse takrat obstoječe ondotne kmetije (gl. str. 20). Srednjeveški podatki upoštevajo število hub (le v koroški župi za 1291 število domačij), podatki iz novega veka pa podajajo le število domačij.

STATISTIČNI PODATKI O DOMAČIJAH
TER ŠTEVILU PREBIVALCEV IN HIŠ (NA

IN GOSTAČIH (NA OSNOVI URBARJEV)
OSNOVI ŠTETIJ) NA KMETSKEM PODEŽELJU

Kratice: h = huba, r = rovt, k = kajža, p = pustota, g = gostač

Bavarska (bitenjska) župa	1291			1318				1501				1637			
	2 h	1 h	1/2 h	2 h	1 h	1/2 h	k	3 h	2 h	1 h	k	2 h	1 h	k	g
Okroglo Gorenja Sava	14 (2)			14 (5)				1	12			1	12		1
Stražišče	17 (10)			19 (8)					7	9		7			
St. Peter Bitnje	(4)			(4)					(4)			(4)			
Bitnje	47 (2)			47 (2)				49	7			48	17	3	
Žabnica	36 (8)			36 (8)		1		36	6			35			
Šutna Dorfarje	7			7				7				7			
Forme Sv. Duh	23			23				23	10			23	11	4	
Virmaše	12 (8)			13 (7)				13				12			
Stari dvor	5			5				5				3		6	
Trata	1 (4)			1 (4)				2				2		2	
Lipica	5			5				4				4			
Suha	21			21				1	19			21			
Puštal	1 (2)			1 (2)							(3)			(36)	
Hosta	2			2				2							
Peven	8 (1)			8 (1)				1	7			9			
Stara Loka	1 (3)	17	2	1 (3)	17	2		1	18			6	12	5	
Virloh	2			2											
Grenc															
Vešter	5			5				3				3		(3)	
Crngrob	1 (3)			1 (3)				2				(4)			
Nelokalizirano									2					52	2
Skupaj	1 (48)	226	2	1 (42)	232	2	1	1	3	214	36	1	197	100	18
										(43)			(58)	(73)	

a Vključenih 12 viničarskih hub (gl. gadmarsko župo).

b V Bek. Tab. v celoti le 79 gostačev, po štetju pa 83 gostačev samo v Zg. in Srednjem Bitnju.

1 h	1754				Prebivalci			Hiše	
	1/2 h	1/3 h	k	g	1754	1780	1817	1780	1817
14				3	87		91		19
5	1	5		11	103		159		27
7 (7)		21 (5)	2 (9)	99	738 ^a		785 ^a		123
3 (3)			(4)	7	69		91		14
49 (2)	1	43 (1)		83 ^b	641 ^c	126 ^d	741	20 ^d	126
38 (4)		10 (2)	(4)	28		315	273	50	54
7 (1)		9 (3)	(1)	10		177 (8)	152 (8)	28 (8)	35 (8)
						113 (1)	130 (1)	19 (1)	26 (1)
19 (4)	1	27 (2)	(4)	52		50 (1)	60 (1)	9 (1)	10 (1)
12 (2)		(8)				351 (2)	295 (2)	49 (2)	51 (2)
3 (2)			(1)	3		248 (1)	218 (1)	36 (1)	40 (1)
2 (3)				1		83 (1)	100 (1)	12 (1)	15 (1)
4 (1)				2		66 (1)	72 (1)	12 (1)	12 (1)
21		1	3	10		44 (1)	34 (1)	7 (1)	8 (1)
						202 (1)	224 (1)	30 (1)	35 (1)
		(6)	(34)			335 (1)	304 (1)	48 (1)	50 (1)
(2)		(1)				36 (1)	31 (1)	5 (1)	6 (1)
9				1		93 (1)	99 (1)	13 (1)	15 (1)
6 (9)		22 (17)	(29)	63		535 (2)	468 (2)	66 (2)	72 (2)
						100 (1)	101 (1)	15 (1)	18 (1)
						103 (1)	91 (1)	15 (1)	15 (1)
3 (1)			(1)	1		153 (1)	115 (1)	18 (1)	19 (1)
1 (3)		(1)	(1)			50 (1)	40 (1)	8 (1)	8 (1)
200 (44)	3 (11)	142 (36)	7 (87)	373	1638	3180	4674	460	798

c Zgornje in Srednje Bitnje.

d Spodnje Bitnje.

Gadmarska župa	1291	1318	1501		1630 oz. 1637			
	1 h	1 h	2 h	1 h	k	1 h	k	g
Binkelj	5	5	5	1		5		
Moškrin	4	4	4			4		
Trnje	4	4	4			4		(2)
Vincarje	4 (1)	4 (1)	1	3		(5)		
Stražišče	v bavar. župi		12			12		
Skupaj	17 (1)	17 (1)	1	28	1	25 (5)		(2)

Godeška župa

Godešče	18 (8)	18 (8)	22 (4)			22 (4)		5
Reteče	8 (1)	8 (1)	8 (1)			8 (1)		1
Gorenja vas	10	10	10			10		
Gosteče	7 (2)	7 (2)	7 (2)			7 (2)		
Pungert	9	9	9			9		
Praše	13	13	13			13		1
Jama (freisinški del)	7	7	7			7		
Nelokalizirano							19	2
Skupaj	72 (11)	72 (11)	76 (7)			76 (7)	19	9

Poljšiška župa

Poljšica	7	8	1	6		(1) 8	6	
Ovsiše	4	4		4		4	4	
Češnjica	2 (3)	2 (3)		3 (2)		3 (2)	7	1
Dobravica								
Brezovica	3	3		3		3	1	1
Spodnja Besnica	1 (12)	1 (12)		2 (11)	1	2 (11)	1	
Zgornja Besnica	1 (13)	1 (13)		2 (12)		2 (12)	2	
Rovte				3		3	5	
Rakovica							1	
Zabukovje	(2) (6)	(2) (6)		(2) (6)	(1)	(2) (6)	(1)	
Skupaj	18 (36)	19 (36)	1	23 (33)	1 (1)	25 (33)	27 (1)	2

1754						Prebivalci			Hiše	
1 h	1/2 h	1/3 h	1/4 h	k	g	1754	1780	1817	1780	1817
5							125	112	17	18
4					1		41	38	6	7
4		5		1	2		98	91	14	14
(6)	(1)	(1)		(1)			51	26!	7	7
12	1	2		3			gl. bitenj. župo			
25	1	7		4	3		315	267	44	46
(6)	(1)	(1)		(1)						
22		8			24		283	220	44	48
(4)										
8		1			4		102	114	17	19
(1)										
10		1			11		112	119	18	20
7		3			6	96	148!	75	16	16
(2)										
9		2			14	106	92	76	17	18
13		4			10	172		149		33
7	1	4			5	199 ^e		204 ^e		44 ^e
76	1	23			74	573	737	957	112	198
(7)										
8		12			7			125		20
4		4		2	7			66		14
3	1	6			5			116		17
(2)		(1)								
3				1				28		4
2				1	17	187		222		30
(11)	(2)	(2)		(10)						
2		4			18	293		323		49
(11)	(1)	(3)	(2)	(17)						
3		6			6			64		16
1										
(2)						96		217 ^f		36 ^f
(6)				(2)	4					
26	1	32		4	64	576		1182		151
(32)	(3)	(6)	(2)	(29)						

^e Celotna vas.

^f Vključena tudi Pševo in Javornik iz strmiške župe.

Brojska župa	1291		1318		1501		1630					
	1 h	p	1 h	p	2 h	1 h k p	2 h	1 h	1/2 h	1/2 h	k	g
Breznica	7		7		7		7	1			3	2
Sv. Lovrenc					1							
Gabrovo	4		4		4		4					
Šija	2		2		v koroški župi							
Žovšče	1		1									
Bodovlje	5		5		4		4				3	
					(1)		(1)					
Zminec	7		7		3		3					
					(4)		(4)					
Brode	5		5		6		5				1	1
Šefert	2		2				1					
»Grauenek«	3		3		v koroški župi							
Okrogličan	3	1	3	1	1		1					
Gabrak	3		3		3		3				2	2
Log	3		3		3		3					
							(1)					
Visoko	3		3		3		1	1				
Smoldno	3	1	3	1	3		3				2	1
Nelokalizirano										4 r	12 r	6
Skupaj	45	8	45	8	37	1	1	35	1		11	12
					(5)			(6)		4 r	12 r	

Javorska župa

Volča	4		4		4		1	2		1 r	6		
Podobeno	3		3		3			3			1		
Lom	5		5		5			5					
Dobeno	2		2		2		1					1	
Dolenčice	7		7		7			7			1		
Žetina Dolenja					4			4			8		
Žetina Gorenja	8		8		4			4			1		
Domačejk					1	2		1					
Jelovica	6		6		2	1		2				1	
Murave	3		3		3			3			1		
Javorje	13		13		13			13			4		
Delnice	6		6		6			6				3	
Podvrh	3		3		3			1	1		3	1	
Četena ravan	3		3		3			3					
	(1)		(1)		(1)			(1)					
Zapreval	7		7		1	1	5	3		1 r		1	
Nelokalizirano										1 r	5 r	14 r	2
Skupaj	70		70		1	61	8	3	57		25	9	
	(1)		(1)		(1)			(1)	1 r	7 r	14 r		

Poljanska župa	1291		1318		1501			1630								
	2 h	1 h p	2 h	1 h p	2 h	1 h 1/2 h p	4 h	2 h	1 h	1/2 h	1/2 h	k	g	p		
Predmost	2		2		2				2							
Dobje	3		3		3				3			1				
Poljane					1 (1)				1 (1)		2 r	3				
Srednja vas	6		6	1	4		1	4								
Zabja vas																
Gorenja vas	9		9	2	6			9				10	1			
Sestranska vas	4		4		4			4								
Trata																
Dobrava	3		3		4			3								
Dolenja																
Dobrava	4		4		4			4				3				
Gorenja																
Brda Gorenja	4		4		4			4				5				
Petelin	2		2	1				1								
Brda Dolenja	7		7		7			7				6	1			
Malenski vrh	4		4		4			4				4				
Jablanovica	3		3													
Vinharje	3		3		3			3								
Bačne	4		4		2	2		4								
Brdo	1		1		1			1								
Kremenik	3		3		3			3				1				
Zadobje	1	1	1	1	4			3								
Prilesje	3		3	1	1			3								
Podlesje — Sušje					2			2								
Lučne	4		5	1	3	1	1	1					2	1		
Brebovnica													3			
Žirovski vrh													1			
Sv. Antona																
Stržine																
Dolge njive	4		3	1	1			2				1	1			
Suhi dol	v žirovski župi			1				1						1		
Goli vrh																
Todraž	2		2		2			2								
Lajše	3		3		3			3								
»Jesaulach«	2	1	2	1	2											
Ravni Dolenje	3		3		2	1		2				1				
Ravni Gorenje	2		2		2			2								
Jazbine	3		3		3			3				2				
Lovsko brdo	2	1	2	1	2			2								
Hotovlja			gl. koroško župo													
Nelokalizirano									2 r	16 r	13 r	87 r				
Skupaj	1	88	5	1	88	5	8	79	2	2	1	1	83	36	9	3
								(1)					2 r	16 r	15 r	87 r
													(1)			

h Verjetno vključena Zameja iz koroške župe.

2 h	1 1/4	1 1/2	1 3/4	1 3/4	1754					Prebivalci		Hiše			
					1 h	3/4	1/2	1/3	k	g	1780	1817	1780	1817	
					2			19	1			75	78	9	11
					3			1		1					
					1							236	256	29	35
					(1)			(2)		28					
					6							94	100	14	16
								5		3		41	49	6	9
					9			7	1	8		219	254	30	41
1				1	3			17	1	4		54	55	8	10
										10		170	198	27	30
			1		2			19	1	1		144	193	23	29
				1	6	2	14	5		4		79	85	12	14
					4			7		2		71	68	11	13
					1										
					7			5		8		96	106	17	20
					4			4		4		52	63	10	12
					3			2		3		48	45	7	9
			1		3					1		68	79	11	12
					1					1					
					3			2		2		45	37	8	8
					3			1		2		52 ^h	54 ^h	11	9
					3					4		31	33	5	6
					2					2		41	52	7	9
					5	2	6	2		1		70	89	11	16
												86	84	15	17
												99 ⁱ	102 ⁱ	14	16
					1		1	1		12					
	1				1							36	26	7	6
1												37 ^j	31 ^j	6	8
					2					1		31	17	6	6
					3										
					2	1				3		29	22	4	3
					2					1		28	38	4	5
					3			2				66	65	10	12
					2			1		1		38	37	5	5
					2	2		17	1			199	226	30	33
								(3)							
1	1	1	1	3	89	7	21	117	5	107	2335	2542	357	420	
					(1)			(5)							

ⁱ Vsaj en del prebivalcev treba vključiti v Kladje (hotaveljska župa).

^j Upoštevano tudi ozemlje, ki je bilo zunaj loškega gospostva.

Hotaveljska župa	1291		1318		1501			1630					
	1 h	p	1 h	p	2 h	1 h	p	2 h	1 h	1/2 h	1/2 h	k	g
Kladje	6		6		3	4		3	2 ^r				
»Inferiori Raun«	3		3										
Hobovše	3		3		2			2					
Kranjsko brdo									1 ^r				
Fužine													
Dobrava-Mežnar	2		2		1	1		1					
Jezerc	1	1	1	1	1			4					
Izgorc	4		4		1	3		1					1
Suša	2		2		2			2					
Homovc	2	2	2	2	1	1		1					
Debeni	3		3		3			3					1
Trebija	4		4		4			4					
Pogara	5		5		5			5					4
Krnice	5		6		5	1		5					4
Lajše	2		2		2			2					1
Robidnica	3	1	3	1	3			3					1
»Werchchoteuel«	2		2										
Studor	3		3		3			3					2
Preserc v Hotavl.	3		3		1	1		1	1				
Hotavlje	4		4		4			4					13 1
Hlavče njive	3		3		3			1	1				6
Srednje brdo	5		5		5			5					5
Kopačnica	3		3		3			4					4 1
Leskovića	7		7		7			7					1
Na Lazah													
Volaka	3		3		3			3					2 1
Čabrače	5		5		5			5					2 1
Nelokalizirano									2 ^r	25 ^r		40 ^r	12
Skupaj	84	6	85	6	1	67	10	3	68	5 ^r	25 ^r	45	18
						3 ^r						40 ^r	

1754										Prebivalci		Hiše	
1 1/4	1 1/2	1 3/4	1 1/4	1 h	3/4	1/2	1/3	k	g	1780	1817	1780	1817
			4		2		9			81 ^k	72 ^k	13	12
			2				14	7	8	51	63	9	11
			1						1	99	104	19	22
1									1				
1	1		2						3				
			1							348 ¹	331 ¹	55	59
			2					5	1				
			1					1	1				
			3					1	2	49	38	7	7
1		1	2					3	7	62	59	11	11
			5					4	6	82	94	12	16
			4		1			5		58	78	9	10
		1	1	1				5	2	30	32	6	6
			3		1			2		40	34	6	6
			3				3		3	37	55	6	9
		1	3					5	4				
			4					14	6	197	225	32	39
			3					5	6	65	70	11	11
			5					5	3	72	64	12	13
			4		2			6	4	84	82	16	15
			7					15	6	123	111	24	23
										39	42	8	9
1			1	1		1		4	4	92	72	17	16
			1	4				2	7	81	72	12	14
1	3	1	5	65	1	7	108	7	75	1690	1698	285	309

^k Gl. op. i v poljanski župi

¹ Ta naselja so bila nekako upoštevana kot Stara Oslica

Žirovska župa	1291		1318		1501				1630							
	1 h	p	1 h	p	2 h	1 h	k	p	2 h	1 h	1/2	1/3	k	g	p	
Ledinica	3		3		3				3						1	
Dobračeva	8		8		1	7			9						10	
Kranjsko brdo		2		2					gl. hotaveljska župa							
Selo	3		3		2				2						3	
Zabrežnik																
Stara vas	3		3		3				3						1 ^r	
Nova vas	3		3		1				1							
Račeva									2 ^r		1 ^r	1 ^r				
Žir. vrh Sv. Urbana																
Žirovski vrh																
Goropeke	7		7		4		1		4						1	
Brekovice					3				1	1						
Martinj vrh	2		2		2				2							
Sovra					3				3							
Obm. Gorenj. Vrsnika— Loga—Žirovnice	4		5		2				1							
Ravne		2	2	2	5				1	3						
Vrsnik Dolenji	6		6		1	4			5							1
Vrsnik Gorenji	7		7		8				8						1	
Ledine	5		6		6				6							
Korita	4	1	5		4				4							
Breznica	6		6		6				6							
Suhi dol	2		2						gl. poljanska župa							
Ziri	6		6		8				1	5					12 (13)	
Pečnik			4		4				4							
Ideršek																
Krnice			3		3				3							
Log					2				2							
Govejek					2				2							
Srnjak					1	1			2							
Osojnica																
Rupe		2	2						1 ^r		4 ^r					
Mrzli vrh															2 ^r	
Obm. Javorjev dol Jarčja dolina Koprivnik									9 ^r		6 ^r	4 ^r				
Nelokalizirano					6				7 ^r		36 ^r	32 ^r	43 ^r	10		
Skupaj	69	7	83	4	3	83	6	1	3	79				28	10	1
									19 ^r		47 ^r	40 ^r (13)		43 ^r		

		1754						Prebivalci		Hlše			
2 h	1 1/2	1 1/4	1 1/4	1 h	3/4	1/2	1/2	k	g	1780	1817	1780	1817
				3			6	(11)		43	41	6	6
				9	2	10		(7)	7	224	251	31	35
				2	2	4			1	45	58	8	8
										22	42	6	6
1				2	1	6		1	7	127	146	19	23
	1			3	1	14	35	7	2	213	201	25	32
										72	82	14	16
										166	189	26	28
										292	362	50	59
		1		3					4	53	58	9	10
			1	2		1			4	46	60	11	10
				2	1				1	gl. Opale v hlev- novrški župi			
				3		1			2	30	28	4	5
				2	1				2	30	49	6	6
				5	1				9	54	66	8	8
	1			4		2		(1)	6	61	52	10	10
				8	4	2			9	96	105	15	15
				6		1		1	4	59	75	9	10
				4					2	30	31	5	5
				6					13	66	68	10	11
	1	1		5	3	13		1	10	271	267	40	44
								(15)					
				4		1			1	33	39	4	5
										88	67	14	14
				3				(2)		29	53	6	8
				1	2	2				gl. Opale v hlev- novrški župi			
				2						37	67	6	8
				2					2	25	25	4	5
				1	3	5							
				1	11	5		1		74	79	14	14
				3	1	10	17	2		46	49	8	8
										87	108	12	16
										184	235	35	38
1	2	2	2	86	2	55	111	13	86	2603	2953	415	463
								(36)					

Hlevnovrška župa	1501								1630				
	2 h	1 1/2	1 1/4	1 h	3/4	1/2	1/4	k	1 h	1/2	1/4	k	g
Dole				2	2	6			10				3
Potok													
Podklanec													
Črna													
Zavratac				5					5			1	
Izgorje				4					4			1	1
Opale				2					2				1
Račeva				1	1	2			4				1
Hleviše		1	1	2					4		1		
Vrh				1		1			3				1
						1 p							
Hlevni vrh				1	2	1	1 p		4				1
Obm. Lavrovca													1
Nelokalizirano								1	3 r	7 r	10 r	7 r	
Skupaj		1	1	1	19	2	5	6	1	36	7 r	1	2
							2 p			3 r		10 r	7 r
Osliška župa													
Podlanišče									4 r	2 r			
Lanišče													
Nova Oslica									6 r	2 r			
Sovodenj													
Mrzli vrh									2 r	4 r			1
Novine									2 r	1 r			
Podpleče									5 r	1 r			
Obm. Hobovš									15 r	15 r		1 r	3
Podjelovega brda													
Tičjega brda													
Na Peči									2 r	4 r			
Nelokalizirano									1 r			32 r	1
Skupaj									37 r	29 r		33 r	5

a Vključuje tudi Martinj vrh in Log iz žirovske župe

1 1/2	1 1/4	1 h	1754				Prebivalci		Hiše	
			1/2	1/3	k	g	1780	1817	1780	1817
		10					139	151	17	19
							28	28	5	5
							36	30	7	6
							12		3	
1		4	2	1			96	102	12	18
		4					31	49	7	7
		2					77	72	11	12 ^a
		4	4	2			54	50	11	10
		4	1	2		7				
		3					89	94	14	16
		4	3	2		3	61	55	9	13
		3	5	3		1	85	97	16	16
1		38	15	10		1	708	728	112	122

		5	2	9		6	68	81	17	12
							133	137	22	22
1		6	1	1		8	48	42	7	7
							71	109	13	16
		5				2	b			
		2	1	5		2	42	26	6	6
		3	3	3		3	64	50	11	12
							75	71	11	11
		19	14	9		20	221	209	37	38
							49	35	8	7
		4	2			3	c			
1		44	23	27		44	771	760	132	131

^b Gl. Mrzli vrh v žirovski župi

^c Gl. davško župo (= Poljanska Davča)

1 1/2	1 1/4	1 h	1754				Prebivalci			Hiše	
			1/2	1/3	k	g	1754	1780	1817	1780	1817
		2									
		5	1	3	(3)	1			123		21
1		1				1			123		19
		2									
		6		1	1	4					
		2									
	2	1		1							
	2			1	(2)				150!		29
		6		3							
		1									
		4			1	2		49	37		7 7
		7			1	1	56	Gl. Zabukovje v			
		6		1	2	5	64	poljšiški župl.			
		4			1			30	33		5 6
		1									
		2		1				31	27		4 4
		1		1							
		6		1		4		92	108		15 18
		2		2							
1	4	59	1	15	7 (5)	24	120	202	601		31 104

Stirpniška župa	1291			1318			1501					1630						
	2 h	1 h	p	2 h	1 h	p	2 h	1 h	1/2 h	k	p	2 h	1 h	1/2 h	1/3 h	k	g	p
Praprotno	6			6			1	4				1	4					
Sv. Tomaž	5			5			2				1		3			1		1
Rantovše	3			3			2	1				1						
Luša Zgornja	6			6				7					7					
Mlaka	5			5				6					6			1		1
Podmlaka z Jarčjim brdom	4			4				1					1					
Črnovec	1			1			1	1					1					2
Rovt	8			8				7					7					
Ravne (Sv. Lenart)	4			4			2						3					
Območje Raven	4			4							4							
Rastovke	3			3				2					2					
Dragobaček	3			3				3					3					
Stirpnik	3			3				2					2					
Luša Spodnja	4			4				4					4					
Območje Luše	12			12														
Bukovica	7			7				7					7			8		
Ševlje	4			4				4					4					
Knapi																13		2
Nelokalizirano											1				4 r	41 r		2
Skupaj	1	81		1	81		8	49		1	5	2	54		4 r	23	5	3
																41 r		

Selška župa

Dolenja vas	13			13			13	1				13				23*		
																(3)		
Topole	6			6			1	4				6						
Selca	18			18				18				1	15			32*		6
													(1)			(5)		
Studeno	10			10				10					10					
Smoleva	4			4				4					4			3		
Češnjica	9			9				9	1				9			11		
Dobroslica	2			2				2						2 r				
Ostri vrh	5			5				5					5					1
Golica Dolenja	6			6			1	1				1	1			2		
Golica Gorenja								2			1		2					
Zali log									6	1			6			10		
Penovnike	3			3				3										3
Podlonk	2			2					6				6			1		
Škovine	3	3		3	3			3					2					
Megušnica													1 r					
Martinjvrh													5 r	9 r	19 r	1 r		
Nelokalizirano											1	1				5 r		2
Skupaj		81	3		81	3	2	74	12	4	2	2	79	11 r	19 r	82	9	3
													(1)			(8)		
													6 r			6 r		

* Marsikatera tod omenjena kajža je bila v resnici v Martinjvrhu.

2h				1754			k	g	Prebivalci		Hiše	
	1 1/4 h	1 h	3/4	1/2	1/3	1/4			1780	1817	1780	1817
1	1	6 3		2	4 2		1 (1)	4 5		157		26
	1	6 6 1			9			7 3 5		78 65 47	11	13 11 7
1	1	6 3		1	2 9		(1)	3 6 2				52
		2 3 2 4		1	3 7			1 2 5		122		22
		7 4			9 22			10 9		124 136 78		24 26 15

2	3	53		4	67		1 (2)	62	136	1127	18	196
---	---	----	--	---	----	--	----------	----	-----	------	----	-----

		14			19		2 (4)	7		304		47
		6			1			4				
		20	1		30		2 (5)	30		422		69
		10			4		(6)	4		131		19
		4		1	3			4				
		10		1	10		2 (4)	9		200		27
		1		1								
		5			2			5		63		7
		3						2				
		2			3			1		112		15
		6			9	2	(7)	9	214	200	26	27
		7			1		(2)	5				
		2										
		1										
		4		10	19			20		311		46
		95	1	13	100	2	6 (28)	100	214	1743	26	257

<i>Rudenska župa</i>	1291		1318		1501				1630						
	1 h	p	1 h	p	2 h	1 h	1/2	k	p	4 h	2 h	1 h	k	g	p
Rudno	9		9		9					1		5			
Novak	2	2	2	2	1				2			1			
Dražgoše pri Cerkvi	8		8		8							8			
Dražgoše na Pečeh	9		9		9							9			
Jelenšče	2		2		2							2			
Lajše Zgornje	4		4		4						1	2			
Lajše Spodnje	5		5		1	3						4			1
Podblica	7		7		5				1			6	1 r		
Nemilje	5		5		1				3			4			
Log	2		2		2							2			
Kališe	7		7		7							7	2		
Jamnik	4		4		4							4			
Rovte — del (gl. poljš. ž.)					2							2			
Njivica													4		
Nelokalizirano													29		
													8 r		
Skupaj	64	2	64	2	2	56			6	1	1	56	35		1
													9 r		

<i>Soriška župa</i>															
Sorica	15		15		15							15			
Dolina			2		2							2			
Danje Spodnje					1	8						10			
Danje Zgornje						4						4			
Trojar			1			2						2			
Zabrdo						3						3	2		
Torka						2						2			
Ravne						4						4	1		
Prtovc						4						4	1		
Groblje									5						2
Nelokalizirano	6		13		1 r		12						15		
Skupaj	21		31		18+1 r	27	12	5				46	19		2

a Območje Sv. Križa

1 1/2	1 h	3/4	1754				Prebivalci		Hiše		
			1/2	1/3	k	g	p	1780	1817	1780	1817
	11			10	3 (4)				161		29
	1										
	8			3	2 (8)	5			181		26
	9			13	1	16			226		36
	2				1	1					
	4					2					
					(3)				}	114	19
1	3			3							
	6	1		5	1	6			120		22
	4		1	2	1	2			64		12
	2			5		3					
	7			2		2			91		14
					(2)						
	4			2		5			102		17
					(11)						
	}					2			}	42	7
											236a
1	63	1	1	45	9 (28)	44			1337		209

	15			14	1 (8)	3			209b	231b	25b	27b	
	2								}	145c	140c	14c	14c
	10			1				104		122	12	12	
	4				(1)			51	39	7	7		
	2												
	3			1	1 (1)	2			69	46	6	6	
	2				(1)				23	22	3	3	
	4			2	(1)		1		68	71	7	7	
	4				(1)								
						5							
	46			18	2 (12)	10	1		669	671	74	76	

b Zgornja Sorica

c Spodnja Sorica z Dolino

Davška župa	1630					
	1 h	1/2 h	1/3 h	k	g	p
Pri Jezeru		3 r				
Območje Soštarjevega Kovka		3 r			1	
Območje Jastrenka		5 r			5	1
Farjev potok						
Območje Črnega vrha (Davča poljanska)	1 r	3 r	2 r	1 r	1	
Nelokalizirano		1 r	18 r	13 r		
Skupaj	1 r	15 r	20 r	14 r	7	1

Za dobo pred štetji je možno populacijo le bolj ali manj približno ocenjevati s količnikom, ki naj pove, koliko ljudi je prišlo poprečno na eno hubo, oziroma eno domačijo. Absolutno zanesljivo osnovo za ugotavljanje količnika na ožjem ozemlju daje poimenski pramaterial štetja iz 1754, ki je zajelo 13 naselij znotraj loškega deželskosodnega gospostva. Količnik v teh naseljih se giblje v razponu 5,4 (Okroglo) do 11,01 (Stražišče); popreček znaša 7,64. Tako izračunan količnik se skoraj povsem sklada s količnikom 7,7, ki sem ga izračunal za poljansko župnijo v začetku 18. stol., oziroma 7,6, ki sem ga rekonstruiral za poljansko ozemlje prvih desetletij 19. stol.⁸ S tem poprečkom se sklada tudi količnik 7,6, ki je veljal sredi 18. stol. v dovški župi.⁹ Količnik 7,64 je torej možno uporabljati za loško ozemlje za čas sredi 18. stol. Potrjuje ga tudi primerjava podatkov o številu prebivalstva v župniji Žiri po štetju 1778; po naši cenzitvi naj bi namreč štela župnija Žiri, ki je vključevala ozemlje žirovske in hlevnovrške župe, 3093 ljudi, medtem ko je bilo po podatkih štetja iz 1778 na istem prostoru 3148 prebivalcev.¹⁰

V prejšnjih razdobjih je bil količnik seveda dosti nižji. Pri ugotavljanju njegove približne višine v posameznih starejših razdobjih se je mogoče do neke mere nasloniti prav tako na pramaterial iz 1754. Iz statistike je namreč razvidno, da je bilo 1630 na vsem loškem ozemlju kakih 144 gostačev. Če odbijemo v omenjenih 13 naseljih v štetje 1754 pritegnjene gostače in obdržimo celotno število poslov, dobimo vsaj približno sliko o populaciji v teh 13 naseljih za leto 1630. Kolikor smemo te silno okvirne podatke upoštevati na celotnem loškem ozemlju, bi znašal količnik za leto 1630 nekako 5,75.

Še nižji je bil vsekakor količnik v *srednjem veku*, vključujoč tudi leto 1501, ko gostačev na loških tleh sploh ni bilo, prav gotovo so pa bili v zgodnejši dobi zelo redko posejani tudi posli. Če odštejemo našemu pramaterialu iz 1754 vse gostače in posle, je odpadlo v srednjem veku na domačijo poprečno nekako 4,9–5 oseb. Mogoče torej ne bomo preveč pogrešili, če računamo na srednjeveško loško domačijo kakih 5 ljudi. Tak popreček bi se močno skladal z ugotovitvijo, do katere je prišel z vso rezervo F. Lot pri računanju srednjeveškega ruralnega prebivalstva

1 h	1754			Prebivalci		Hiše			
	1/2 h	1/3 h	k	g	1780	1817	1780		1817
	4				55	59	6	6	Podporezen Davča Osojnik Zala Farjev potok Davča poljanska
	13	5	1		383	289	49	50	
	17	6		14	30	18	3	3	
			6		17	16	3	3	
					82	57	11	11	
1	5		1		41	63	7	11	
			(4)						
1	39	11	8	14	608	502	79	84	
			(4)						

Francije (5), odstopal pa tudi ne bi preveč od količnika, ki so ga za to dobo izračunali italijanski zgodovinarji (4—5); količnik 5 bi se močno približal tudi računu za Prekmurje in del Slovenskih goric iz 1445, ki kaže na količnik 5,27 za posamezni kmetski dom, odstopal pa tudi ne bi preveč od količnika 5,4, ki ga je izračunal F. Gestrin za gornjegrajsko ozemlje (1426).¹¹

Seveda predstavljata oba naša količnika, tako 5 za srednji vek vključno 1501 kot 5,75 za leto 1630 samo izrazito zasilno ocenitev.

Če upoštevamo navedene količnike, dobimo sliko o populaciji na loškem ozemlju v raznih razdobjih, kot jo nakazuje naslednja tabela.

Pri ocenjevanju populacije v *srednjem veku* je treba upoštevati, da je velik del prebivalstva po loškem ozemlju potekal od zunaj, in to že okrog 1160 iz Bavarske in Koroške, a so se mu do srede 14. stol. pridružili še novi prišleki iz Koroške in Tirolske (gl. str. 20, 32 sl., 126 sl.). Na osnovi urbarialnih podatkov moremo računati, da so bili na več kot 230 domačijah nastanjeni iz tujine pritegnjeni podložniki, kar bi predstavljalo vsaj 1/3 vsega tedanjega loškega kmetijskega prebivalstva. Preostalo prebivalstvo je potekalo z domačega slovenskega ozemlja, vendar bi mogli težko misliti, da so novinci izhajali samo iz domačega loškega viška. Primerjava števila hub v posameznih naseljih namreč jasno dokazuje, da je njihovo število po končani sistematični kolonizaciji ostalo v bistvu dolga stoletja nespremenjeno. Z drugimi besedami: število podeželskega prebivalstva je izrazito stagniralo — ponekod, kot zlasti v stirniški, deloma tudi v javorski, koroški, hotaveljski, strmiški, rudenski pa sprva celo nazadovalo (gl. str. 128). Sicer pa je stagnacija plod svojega časa; še bolj je naraščala ob velikih epidemijah, ki se prav gotovo tudi loškemu ozemlju niso izogibale, pa zaradi vojnih nadlog, ki tudi niso prizanašale loškemu prebivalstvu. Tako je nataliteta komaj držala korak z mortaliteto in ni mogla ustvarjati viškov.

Doba od 1501 do 1630 kaže velik porast populacije. Tako se je število domačij v tem razdobju dvignilo od 1264 na 2413. S pritegnitvijo količnika 5,75 bi se torej prebivalstvo več kot podvojilo, saj naj bi naraslo od 6320 na 13.874. Dvig je bil deloma povezan z naseljevanjem dotlej ne-

Sl. 141. Moškrin

naseljenega ozemlja, zlasti pa je bil pogojen z vse večjim zaposlovanjem podeželskega prebivalstva pri neagrarnih gospodarskih panogah, kar je močno vplivalo na živahen razvoj kajžarstva (gl. str. 199 sl.). Nove domačije so le deloma ustvarjali prišleki, zlasti tisti s Tolminskega, v večji meri pa so bili novinci domačini, kar bi kazalo na to, da je v tem času nataliteta prevladovala nad mortaliteto, čeprav tudi tedaj govore viri o epidemijah.

Kazno je, da je bilo loško ozemlje nekajkrat obvarovano pred kužno boleznijo, ki se je sicer pojavljala po Kranjskem. Tako je loški oskrbnik Pavel Rasp poročal 1510 škofu, da divja kuga po Ljubljani in po deželi, a Škofje Loke na srečo še ni zajela.¹² Podobno je pretila loškemu ozemlju kuga 1564, saj se je vse bolj bližala gospostvu.¹³ Leta 1567 je npr. prenočil na loškem gradu nadvojvoda Karel, ki drugje zaradi epidemije ni dobil primernege mesta.¹⁴ Prav tako je v Škofjo Loko pribežal v 60. letih 16. stol. deželni odbor, ki se je zaradi kuge umaknil iz Ljubljane.¹⁵ — Naletimo pa tudi na drugačna poročila. Tako je npr. v Škofji Loki za kugo med drugimi umrl loški protipisar Matevž Maurer.¹⁶ Zlasti pa je bilo hudo 1599 na Sorškem polju. Na Godešču se je bolezen najprej pojavila v dveh hišah; ker so prizadeti o tem 14 dni molčali, se je epi-

Zupa	ca. 1160		1291		1318		1501		1630		1754		Stetji ^X															
	a	b											1780	1817 prebivalci	hiše													
Bitenjska Gadmarska Godeška Sorško polje	277 h 18 h 83 h	— 1385 pr — 90 pr — 415 pr	378 h	— 1890 pr	278 h 18 h 83 h	— 1390 pr — 90 pr — 415 pr	379 h	— 1895 pr	297 h 30 h 83 h	— 1485 pr — 150 pr — 415 pr	410 h	— 2050 pr	429 d 32 d 102 d	— 2467 pr — 184 pr — 586 pr	563 d	— 3237 pr	530 d 46 d 107 d	— 4049 pr — 351 pr — 818 pr	683 d	— 5218 pr	4818 ^Y 315 1108 ^Z	4674 267 957 ^Z	798 46 198 ^Z	5898	1042			
Poljšiška Besniško ozemlje	54 h	— 270 pr	54 h	— 270 pr	55 h	— 275 pr	55 h	— 275 pr	59 h	— 295 pr	59 h	— 295 pr	86 d	— 495 pr	86 d	— 495 pr	135 d	— 1031 pr	135 d	— 1031 pr		1182	191	1182	191	191		
Brojska Javorska Koroška Poljanska Hotaveljska Žirovska Hlevnovrška Osliška Strmiška Stirpniška Selška Rudenska Soriška Davška Poljanska in Selška dolina	45 h + 8 p 71 h 73 h + 4 p 89 h + 5 p 84 h + 6 p 69 h + 7 p	— 225 pr — 355 pr — 365 pr — 405 pr — 420 pr — 345 pr	749 h + 35 p	— 3745 pr	45 h + 8 p 71 h 80 h 89 h + 5 p 85 h + 6 p 83 h + 4 p	— 225 pr — 355 pr — 400 pr — 445 pr — 425 pr — 415 pr	781 h + 28 p	— 3905 pr	43 h 63 h + 8 p 77 h + 5 p 90 h + 2 p 71 h + 10 p 92 h + 1 p 36 h + 2 p	— 215 pr — 315 pr — 385 pr — 450 pr — 355 pr — 460 pr — 180 pr	795 h + 53 p	— 3975 pr	70 d 108 d 92 d + 2 p 242 d + 3 p 186 d 272 d + 1 p 66 d 99 d 74 d + 2 p 124 d + 3 p 214 d + 3 p 102 d + 1 p 65 d + 2 p 50 d + 1 p	— 402 pr — 621 pr — 529 pr — 1392 pr — 1069 pr — 1564 pr — 379 pr — 569 pr — 426 pr — 713 pr — 1230 pr — 586 pr — 374 pr — 288 pr	1764 d + 18 p	— 10142 pr	75 d 119 d 106 d 252 d 198 d 309 d 65 d 95 d 92 d 132 d 245 d 148 d 78 d + 1 p 63 d	— 573 pr — 909 pr — 810 pr — 1925 pr — 1513 pr — 2361 pr — 496 pr — 725 pr — 703 pr — 1008 pr — 1875 pr — 1130 pr — 596 pr — 481 pr	1977 d + 1 p	— 15105 pr	879 1018 1017 2335 1690 2603 708 771	765 994 921 2542 1698 2953 728 760	139 163 171 420 309 463 122 131	669 608	671 502	76 84	17342	2844
Skupaj	167 h	— 835 pr	173 h	— 865 pr	1181 h + 35 p	— 5905 pr	1215 h + 28 p	— 6075 pr	1264 h + 53 p	— 6320 pr	2413 d + 18 p	— 13874 pr	2795 d + 1 p	— 21354 pr			24422	4077										

Kratice: h — huba
d — domačija
p — pustota
pr — ocenjeno število prebivalstva
h — število hiš
X — Pri statistiki je treba upoštevati opombe na str. 410 sl.
Y — Štetji upoštevata nekdanjih 12 viničarskih hub v Stražišču v okviru bitenjske župe. Štetje za Okroglo, Gorenjo Savo, Stražišče, St. Peter, Zgornje in Srednje Bitnje je iz 1754.
Z — Štetji 1780 in 1817 upoštevata celotno Jamo. Podatki za Praše in Jamo so iz 1754.

demija razširila skoraj v vse hiše in zahtevala več smrtnih žrtev. Hkrati se je v Bitnju bolezen pojavila v štirih hišah, v Žabnici v eni, Moškrunu v treh, v Stari Loki pa v šestih hišah. Vse prizadete naj bi loški oskrbnik po lastnih besedah moral oskrbovati s kruhom in moko, mesom, oljem, soljo, vinom, kisom in svečami. V mestu so štirje člani mestnega sveta morali paziti, da bi iz teh naselij nihče ne prišel v Škofjo Loko, pa tudi sicer naj bi prebivalci prizadetih naselij ostajali doma, kar pa je bilo težko doseči.¹⁷ Navzlic precejšnji razširjenosti pa se je bolezen hitro podela (1600).¹⁸ Poročila kažejo, da so v mejah možnosti proti bolezni le ukrepali in dosegali, da epidemija ni zavzemala večjega razmaha.

Krepko je prebivalstvo naraščalo tudi v naslednji fazi 1630—1754. Število domačij se je sicer dvignilo komaj od 2413 na 2795, toda na dvig populacije so vplivali predvsem gostači, deloma pa tudi posli. — Število *gostačev* se je dvignilo v teh letih od 144 kar na 1302. Verjetno jih je pa bilo celo več, kot kaže primerjava podatkov iz Bek. Tab. s tistimi, ki jih navaja štetje 1754. Po Bek. Tab. naj bi bilo npr. v celotnem Bitnju vsega 79 *gostačev*, medtem ko jih našteje štetje imenoma samo v Zgornjem in Srednjem Bitnju kar 83. Velika večina *gostačev* je bila poročena (npr. v žirovski župi od 86 — 76, v koroški od 56 — 51 itd.). — Tudi število *poslov* se je v tem razdobju gotovo dokaj dvignilo, kot je razbrati iz podatkov štetja 1754 za 13 loških naselij. Glede na te podatke je imela posle velika večina gruntarjev, premogli so jih pa tudi marsikateri kajzarji in celo *gostači* (npr. v Stražišču). V splošnem velja, da so glede *poslov* prednjačile domačije na Sorškem polju, kjer niso bili nikaka izjema grunti, ki so premogli hlapca, deklo in pastirja. Marsikje so pa opravljali delo *poslov* strici in tete. Med *posli* so bili nekateri komaj dorasli; naletimo pa v njihovih vrstah celo na otroke. Med hlapci in deklami niso bili nikaka izjema 15—16-letni dečki oziroma deklice, srečati je pa tudi desetletnega hlapca in enajstletno deklo ter vrsto 8—10-letnih pastirjev.

Upoštevajoč količnik 7,64 bi torej število prebivalstva znotraj meja loškega deželosodnega gospostva od 1630 do 1754 poskočilo od 13.874 na 21.354. Kazno je, da so se v tem razdobju že uspešneje bojevali proti kužnim boleznim. Tako je ohranjena vest, da je 1646 razsajala kuga v Seničici, kjer je v eni hiši umrlo pet oseb; okrog vasi so postavili stražo in zagrozili, da bo ustreljen vsak, ki bi zapustil okuženo stanovanje. Ob tej novici je ukrepal tudi loški oskrbnik Fürnpfeil, ki se je glede zastraženja posvetoval z mestnim sodnikom, mestnim svetom in staro-loškimi župnikom.¹⁹

Populacija je po loškem ozemlju seveda zelo *neenakomerno naraščala*. Na tleh hlevnovrške in osliške župe je celo rahlo nazadovala, le malo je napredovala v vrsti naselij, zlasti marsikje po hribovitem ozemlju, izredno močno se je pa dvignila v krajih z močno razvito obrtjo, v povezavi z železnikarskim fužinarstvom in v območjih župnijskih središč. V ponazorilo naj navedem le nekaj primerov z upoštevanjem zgoraj navedenega ključa.

	Število prebivalstva		
	1291	1501	1754
Sedeži župnij			
Poljane s Predmostom in Dobjem	25	35	229
Ziri	30	40	298
Selca	90	90	443
Fužinarsko območje			
Rudno	45	45	214
Dražgoše pri Cerkvi	40	40	160
Dražgoše na Pečeh	45	45	176
Jamnik	20	20	130
Hribovska območja na Poljanskem			
Murave	15	15	23
Todraž	10	10	15
Debeni	15	15	30
Breznica v žirovski župi	30	30	46
Hribovska območja na Selškem v strmiški župi			
Bezovnica	20	10	23
Laško	15	15	31
Planica	20	20	38
Križna gora	30	30	53

(Gl. statistični pregled, str. 408 sl.)

Pri ugotavljanju populacijskega razvoja po 1754 se moremo nasloniti predvsem na sumarne podatke iz 1778,²⁰ dalje na podrobno štetje iz 1780 (gl. str. 388, 407 sl.), na vir, ki opisuje Kranjsko iz ok. 1780,²¹ in seveda štetje iz 1817 (gl. str. 407 sl.). Od vseh naštetih virov zajema celotno loško ozemlje v podrobnosti samo štetje iz 1817; štetje iz 1780 vključuje le ozemlje loškega (prvega) kantona (gl. str. 357—358); medtem ko navajajo podatki iz 1778 in ok. 1780 le sumarno število prebivalstva po župnijah, pa so nekatere med njimi (Šmartin, Sora) zajemale v precejšnji meri ozemlje zunaj loškega okvira.

Ker so podrobni podatki štetja iz 1780 urejeni po župnijah, je mogoče primerjati te rezultate s sumarnimi navedbami iz 1778 in ok. 1780.

	1778	1780	Ok. 1780
Župnija Loka	7.248	7.260	7.337
Župnija Poljane	6.019	5.954	6.185(!)
Župnija Ziri	3.148	3.145	3.177
Vikariat Nova Oslica	677	680	709
Vikariat Sorica	1.098	1.107	1.095
Vikariat Zali log	328	343	345
	18.518	18.489	18.848

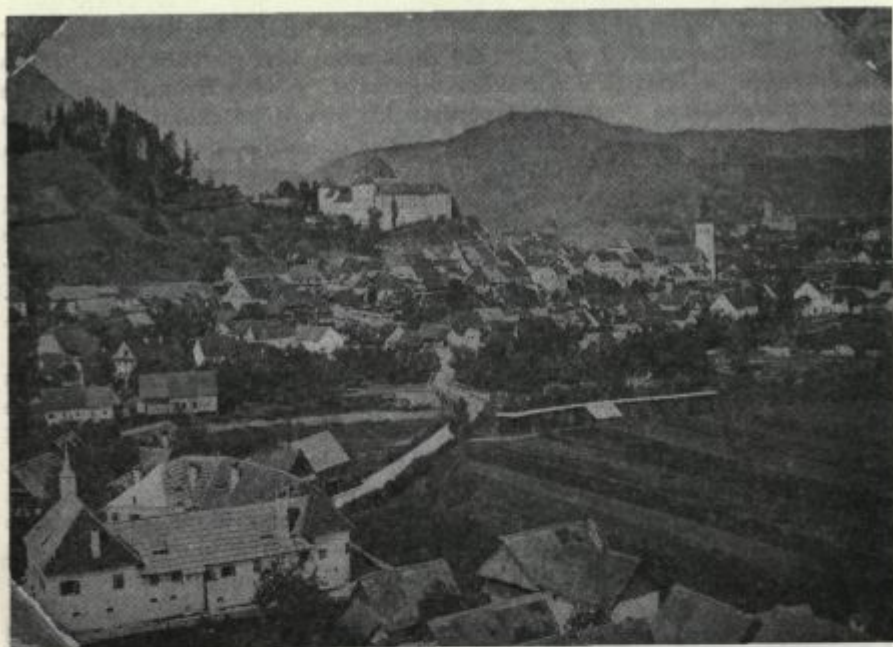
Med podatki iz 1778 in 1780 ni bistvenih razlik, medtem ko se nekatere navedbe iz 1780 in ok. 1780 med seboj precej razlikujejo; rahlo nazadovanje je opaziti v soriškem vikariatu, v vseh drugih enotah je število prebivalstva v zmernem porastu, do izrazitega skoka pa je prišlo v poljanski župniji. Rezultati štetij vsekakor kažejo, da je vir, datiran v čas ok. 1780,²² nastal po 1780.

Primerjava rezultatov štetja v loškem kantonu iz 1780 s podatki naše ocenitve za 1754 more biti seveda le močno okvirna. Iz podrobne statistike je razvidno, da je v teh desetletjih prebivalstvo povsod sledno naraščalo; v Poljanski dolini naj bi se dvignilo od 9321 na 10.988. Iz primerjave je pa obenem razvidno, da je naš količnik za 1754 vsekakor dokaj stvaren.

S točnejšimi podatki pa razpolagamo pri primerjavi stanja 1780 s tistim v letu 1817. V teh letih se je situacija precej spremenila. Omembe vreden napredek srečamo le v treh poljanskih župah (v poljanski od 2335 na 2542, žirovski od 2603 na 2953, v hlevnovrški od 708 na 728. Na izrazito stagnacijo naletimo v hotaveljski (1690 : 1698) in soriški (669 : 671) župi. Povsod drugod po loškem kantonu je pa prebivalstvo nazadovalo in to najbolj izrazito na Sorškem polju, kjer je npr. v bitenjski in gadmarski župi skupaj padlo od 5132 na 4941. V tej enoti se je število

Sl. 142. Nova Oslica

Sl. 143. Škofja Loka s Puštalom in Staro Loko, v ozadju Ratitovec

sicer v posameznih naseljih neznatno dvignilo (najbolj na Suhi — od 202 na 224), pač pa je temeljito padlo v vrsti drugih vasi (npr. v Žabnici od 315 na 273, v Virmašah od 248 na 218, pri Sv. Duhu od 351 na 295, v Stari Loki od 535 na 468, v Puštalu od 335 na 304). Pri tem je zanimivo, da je v vseh teh naseljih zraslo število hiš (npr. v Stari Loki od 66 na 72), ki so bile tudi sicer v splošnem v porastu. Padec prebivalstva po 1780 je vsekakor v zvezi z ogromnimi žrtvami v času francoskih vojn pa tudi z lakoto, ki je kosila prebivalstvo v letih 1815—1817.²³

Medtem ko je bilo vsaj do neke mere možno rekonstruirati število kmetijskega prebivalstva v freisinškem času, je ocenjevanje števila ljudi za čas pred štetji v Škofji Loki in Železnikih zelo problematično. V urbarjih ni najti ustreznih podatkov, pritegovanje navedb iz matičnih knjig, ki segajo še v 17. stol., pa more dati le izredno približne, včasih tudi tvegane rezultate, kot kažejo Globočnikove cenitve (gl. spodaj).

V začetni fazi je bilo prebivalstvo v Škofji Loki prav maloštevilno. Predmestja so bila plod kasnejšega razvoja, mesto znotraj obzidja pa ni nastalo istočasno (gl. str. 54 sl.). Vrste mestnega prebivalstva so se okrepile šele z razširjenjem naselja na lontrški del in s postopno rastjo predmestij. Ob upoštevanju živahnega obrtnega in trgovskega uveljavljanja proti koncu srednjega veka bi lahko dejali, da predpotresna Škofja

Loka glede populacije ni bistveno zaostajala za mestom iz prvih stoletij novega veka.

Statistika iz 1780 in 1817 razčlenjuje podatke po petih enotah. Zase je obravnavano mestno jedro znotraj obzidja in zase štiri predmestja.

Leta 1780 je bilo stanje naslednje:

	Hiše	Rodbine	Duhovščina	Plemstvo	Vseh ljudi	(Žensk)
Mestno jedro	128	278	15	6	1025	(602)
Kapucinsko predmestje	16	39	19		121	(61)
Karlovec	49	90			327	(173)
Studenec	14	30			96	(57)
Trata	13	25			84	(46)
Skupaj	220	462	34	6	1653	(939)

Mestno jedro je torej štelo 1780 le malo nad tisoč prebivalcev. Na hišo sta prišli poprečno dobri dve rodbini. Med prebivalci so prevladovali ženske. Njihova izrazita prevlada v mestnem jedru gre deloma pač na račun ženskega samostana klaris. Številna duhovščina v kapucinskem predmestju je v zvezi s kapucinskim samostanom.

Sl. 144. Lontrk, pogled proti bivšemu mlinu

Sl. 145. Skofja Loka v prvi polovici 19. stol.

Do 1817 je prišlo v mestu le do neznatnih sprememb, kot je razvidno iz naslednjih podatkov:

	Hiše	Prebivalci
Mestno jedro	126	1072
Kapucinsko predmestje	20	112
Karlovec	51	310
Studenec	15	101
Trata	13	83
Skupaj	225	1678

Železniki so predstavljali tudi glede populacije otok sredi kmetijske pokrajine. Na cenitve ondotnega prebivalstva naletimo že v 17. stol. Glede na vicedomsko poročilo iz 1621 naj bi ondi živelo nad 3000 ljudi.²⁴ Podatek iz 1628 je že nekoliko skromnejši; Železniki naj bi tedaj šteli s fužinarji in njihovimi delavci čez 2000 prebivalcev.²⁵ Pri obeh cenitvah gre za izredno pretiravanje, a je razumljivo, ker so Železnikarji skušali na tak način doseči lastnega duhovnika oziroma ustanovitev samostojne župnije. V obeh primerih so seveda pretirano šteli k Železnikom vse

Sl. 146.
Župna cerkev
v Škofji Loki, levo
Homanova hiša

ljudi, ki so bili kakorkoli povezani s fužinarstvom. Ti cenitvi sta torej brez vsake podlage.

Z vprašanjem populacije v Železnikih v 18. stol. se je ukvarjal že Globočnik. Ugotovil je, da so epidemije 1743, 1758 in 1764 redčile ondotno prebivalstvo. Navzlic temu naj bi se po njegovi rekonstrukciji iz matičnih knjig število v Železnikih bivajočih ljudi dvignilo od kakih 1200 v začetku 18. stol. na okrog 1800 v letih 1741—1770 in na skoraj 2000 v času 1770—1800.²⁶ Po njegovem naj bi torej v drugi polovici 18. stol. Železniki glede na število prebivalcev dokaj presegli Škofjo Loko. Vendar je stvar nekoliko drugačna. Sodobni statistični podatki kažejo naslednjo sliko:

Leto	Hiše	Rodbine	Prebivalci	Vir
1778	128	358	1260	Notaten, gl. str. 488, op. 10
ca. 1780	131		1339(!)	Ganz kurz gefasste Beschreibung, gl. str. 488, op. 21
1781	126		čez 1200	AS, Montanistica, fasc. 20
1784	126		čez 1200	AS, Montanistica, fasc. 20
1796	133			AS, Montanistica, fasc. 21
1817	132		1258	NUK, gl. str. 488, op. 7

Kot kažejo podatki vključno z Globočnikovo navedbo za začetek 18. stol., so Železniki ne glede na osamljeno sumljivo navedbo iz ok. 1780 vse 18. stol. izrazito stagnirali. Železniki so torej šteli nekako $\frac{3}{4}$ škofje-loškega prebivalstva.

Obe središči, Škofja Loka in Železniki, po številu prebivalstva razmeroma nista bili neznatni, saj je štel npr. Trst v 17. stol. komaj nekako 3060—5630 prebivalcev, medtem ko naj bi ves tržaški mestni teritorij premogel v času 1650—1720 med 5280 in 7830 ljudi.²⁷

Če povzamemo ugotovljene podatke, bi se populacija v okviru deželskosodnega loškega gospostva v omenjenih stoletjih gibala nekako takole:

Leto	Kmetско podeželje	Škofja Loka	Železniki	Celotno loško ozemlje
1291	5905			
1318	6075			
1501	6320			
1630	13874			
1754	21354			
1778			1260	
1780		1653		
1817	24422	1678	1258	27358

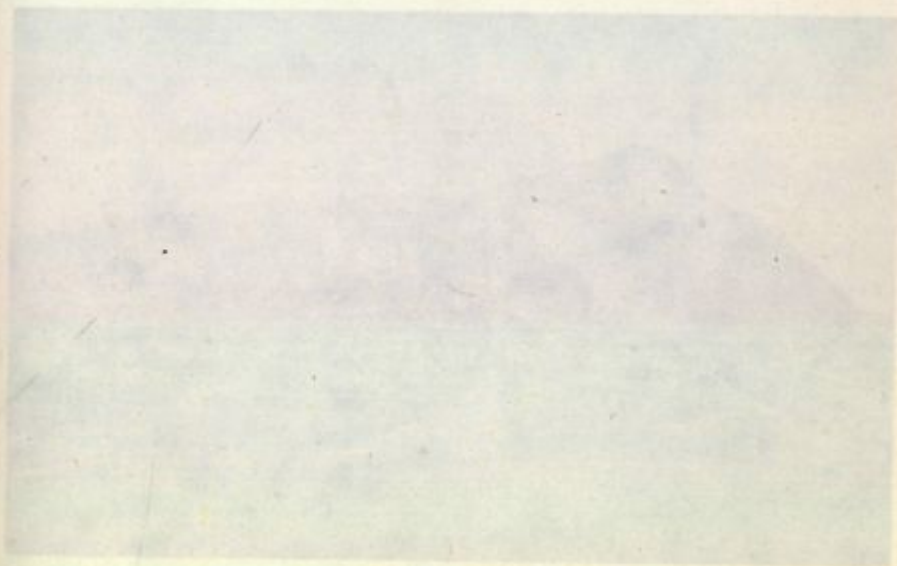
Pravni absolutizem je s sistematičnim organiziranjem absolutističnega državnega aparata do temeljev razmatal zgradbo zemljiških gospodarstev. Pri tem splošnem razvoju kveda loško gospodarstvo ni moglo biti izjema. Nekdaj tako rmonolitra zgradba, v kateri je bila celotna oblast trdnje v rokah zemljiškega gospoda, je sicer že zgodaj občasnno kazala razpoke, ki pa niso bile tako nevarne, da jih zemljiški gospod ne bi mogel pravočasno odstranjevati. Toda položaj je s novim vekom postajal ravno vse bolj nevaren, dokler ni prišlo s velikimi reformami v drugi polovici 18. stol. do pravega razhajanja gospodarstva. Sicer je bila gospodarstva še vedno pridržano določena vloga pri

F.

ZATON FREISINŠKE OBLASTI NA LOŠKEM OZEMLJU

voga celote uselo s drugimi podobnimi ustanovitvami v deželi, pa je bil njegov položaj zaradi raznih posebnosti še trčji.

Zemljiški gospod je bil ozleč od Škofje Loke, gospodarstvo pa so vodili ljudje, ki so svoj položaj krepko obrabljali. V najbolj kritičnih časih je stal na čelu uprave lošk: glavar Leopold Paumgarten — plemič, ki je bil

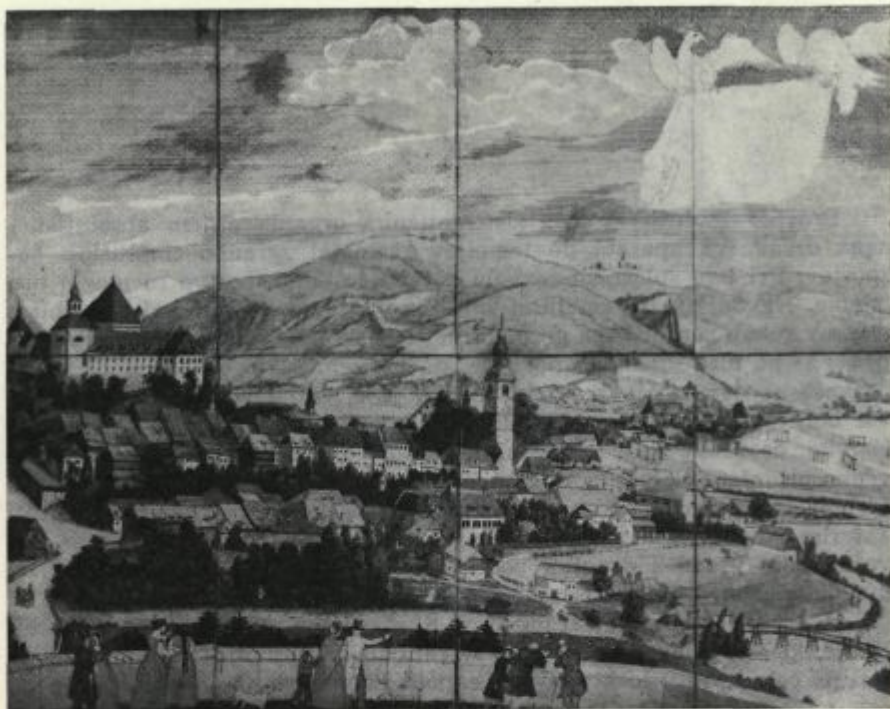
31. 167. Škofje Loka v prvi polovici 18. stol.

Pravni absolutizem je s sistematičnim organiziranjem absolutističnega državnega aparata do temeljev razmajal zgradbo zemljiških gospodstev. Pri tem splošnem razvoju seveda loško gospostvo ni moglo biti izjema. Nekdaj tako monolitna zgradba, v kateri je bila celotna oblast trdno v rokah zemljiškega gospoda, je sicer že zgodaj občasno kazala razpoke, ki pa niso bile tako nevarne, da jih zemljiški gospod ne bi mogel pravočasno odstranjevati. Toda položaj je z novim vekom postajal zanj vse bolj nevaren, dokler ni prišlo z velikimi reformami v drugi polovici 18. stol. do pravcatega razkrajanja gospostva. Sicer je bila gospostvu še vedno pridržana določena vloga pri upravi in sodstvu, toda na vsak korak je bilo čutiti strogo nadzorstvo državnih organov, brez katerih in proti katerim gospostvo ni nič pomenilo. Če je loško gospostvo pri takem razvoju delilo usodo z drugimi podobnimi ustanovami v deželi, pa je bil njegov položaj zaradi raznih posebnosti še težji.

Zemljiški gospod je bil daleč od Škofje Loke, gospostvo pa so vodili ljudje, ki so svoj položaj krepko zlorabljali. V najbolj kritičnih časih je stal na čelu uprave loški glavar Leopold Paumgarten — plemič, ki je bil

Sl. 147. Škofja Loka v prvi polovici 19. stol.

Sl. 148. Škofja Loka v prvi polovici 19. stol.

enako nadut kot nezmožen (gl. str. 359 sl.). Gospodarstvo je bilo močno zavoženo. Pri dohodkih, ki iz leta v leto niso bili enaki, a so občasno močno presegali 50.000 gld., je v razdobju 1772—1783 znašal poprečni letni saldo komaj 13.613 gld. Upravičeno je bilo slišati pritožbe, da so šle ogromne vsote v izgubo po krivdi nameščencev.¹ Zaradi take bilance je škofu protipisar Prenner predložil *načrt*, kako *povečati gosposčinske dohodke*. Na račun podložniških obveznosti seveda ni bilo mogoče doseči nikakega zvišanja. Pač pa je Prenner predvideval vrsto drugih možnosti, ki bi okrepile gosposčinsko blagajno, obenem pa koristile njemu samemu. Ponudil se je namreč, da prevzame organizacijo v svoje roke. Predvsem bi bilo treba ugotoviti dejansko stanje na terenu. Izkazalo bi se npr., da marsikak gozd trenutno ne nese nič; če pa bi zgradili most ali poskrbeli za pot, bi mogli iz marsikaterega gozda doseči lep dohodek. Podobno bi si bilo po Prennerjevem mnenju možno obetati dobiček od gmajn in planin, ki niso trenutno nič vrgle; enako bi bilo lahko doseči izboljšanje tudi pri raznih najemninah itd. Ker izboljšav ne bi bilo mogoče doseči prek noči, naj bi zemljiški gospod sklenil pogodbo s Prennerjem za dobo 30 let. Po tej pogodbi naj bi si obe stranki delili stroške in dobiček na polovico.²

Kazno je, da gospostvo ponudbe ni sprejelo, marveč je ostalo vse pri starem.

Zemljiški gospod je namreč mislil na drugačno rešitev. Že nekaj časa se je škof ukvarjal z mislijo, da bi se na najlažji način znebil vseh nevšečnosti, če bi dal loško gospostvo v najem. Tako rešitev je zagovarjal predvsem freisinški komisar Matt, ki je dodobra spoznal gnile razmere na loškem gradu (gl. str. 361 sl.). Seveda so govorili proti oddaji gospostva v najem pomisleki, ki pa jih je Matt sproti zavračal. Če bi šel najemnik v skrbi za svoj žep predaleč v svojih zahtevah, se bodo podložniki kaj kmalu oglasili s pritožbami; če se bo gospostvo zapletlo v nerednosti zaradi deželnoknežjih kontribucij, je dana garancija s kavcijo, ki naj bi jo najemnik položil.³

Kandidatov za prevzem gospostva v najem je bilo na pretek. Med prvimi so se oglasili loški podložniki, ki so se zavedali, da si od najemnika nimajo obetati nič dobrega. Prosili so za prednostno pravico; pripravljani bi bili položiti kavcijo 25.000 gld., najemnino bi plačevali četrtletno naprej, postavili bi se pa v varstvo starološkega graščaka Jožefa Demšarja, ki bi opravljal sodne posle (justizpfleger).⁴ Prošnja je ostala brez odmeva. Mimo loških podložnikov se je javila še vrsta drugih prosilcev. Poleg loškega justiciarja Prennerja, ki je ponujal 16.300 gld. letne najmnine v

Sl. 149. Škofja Loka s Hribcem

Sl. 150. Škofja Loka, območje Selščice

štirih obrokih, se je prijavil dr. Jožef Luznar iz Ljubljane, ki je bil privravljen plačati enako vsoto. Nekaj manj je ponujal baron Bernhard Rosetti, ki je želel skleniti pogodbo za 16 let, najboljše pogoje pa je postavil oskrbnik izanskega gospostva Sonneg Krenn; gospostvo naj bi prevzel za deset let z letno najemnino 19.300 gld., ki bi jo plačeval za pol leta naprej.⁵

Vprašanje oddaje gospostva v najem je pa postalo izredno pereče 1795, ko je odstopil loški glavar Leopold Paumgarten (gl. str. 367) in je vodstvo gospostva le provizorno prevzel baron Ignac Matt.⁶ Ker spčetka še ni bilo jasno, kaj misli škof ukreniti, so se nekateri potegovali za podelitev donosnega mesta loškega glavarja. Med prosilci je bil npr. baron Daniel Wolkensperg iz Puštala. V vlogi je navajal, da je bil paž pri cesarju Jožefu II., da je študiral pravo na Dunaju ter bil v službi cesarja Leopolda II. Znal je vrsto jezikov; razen nemščine in slovenščine je obvladal francoščino, italijanščino in latinščino.⁷ Prošnja ni bila ugodno rešena. Ker so čisti dohodki z loškega gospostva še naprej padali — za desetletje od 1783/1784 do 1792/1793 je znašal poprečni dobiček le še 11.117 gld., v letu 1793/1794 celo komaj 8.384 gld. 56 krc.⁸ —, se je škof odločil, da da gospostvo v *najem*, in sicer baronu Rosettiju. Po pogodbi naj bi Rosetti prevzel gospostvo za devet let; v prvih osmih letih naj bi

letno plačeval po 18.500 gld., v devetem letu naj bi se najemnina dvignila na 19.000 gld., plačljivo v četrtnetnih obrokih. Rosetti naj ne bi bil naveden, marveč administrativni najemnik, ki ne bi smel v gospostvu nič spreminjati; na gradu naj bi še naprej ostala dotedanji justiciar Andrej Alojzij Prešeren in kaščar Ignacij Jakob Cebal. Vrhovno nadzorstvo je pripadalo baronu Mattu, ki ga je škof postavil za generalnega administratorja vseh freisinških gospostev; sedež je imel na Dunaju.⁹ Po stari navadi je Rosettija instaliral v gosposčinski pisarni na gradu freisinški predstavnik baron Matt ob navzočnosti vseh županov in nekaterih drugih uglednih podložnikov ter mu predal gosposčinsko blagajno.¹⁰

Ob prevzemu gospostva Rosetti ni imel lahkega stališča. Grad je bil v izredno slabem stanju (gl. str. 372). Da opravi najnujnejša dela na gradu, je škof Rosettiju dovolil odpis 500 gld. Najemnik je našel v velikem neredu tudi blagajniško poslovanje. Kaščar Cebal je imel npr. kar 3.846 gld. zaostanka; do 1800 je mogel ta zaostanek znižati samo na 2000 gld., drugo je ostalo še naprej odprto.¹¹

Preden je potekla devetletna pogodba, je zadela freisinško škofijo prava katastrofa, ki so ji botrovale napoleonske vojne. V spopadu med Avstrijo in Francijo je bila avstrijska vojska 1800 pri Marengu v severni

Sl. 151.
Škof Jožef Konrad,
zadnji freisinški
lastnik
loškega gospostva

Italiji poražena. Naslednje leto je bil sklenjen mir v Lunéville, po katerem je Francija vključila v svoje meje celotno ozemlje do Rena; mir je obenem določal, da dobe nemški posvetni knezi za izgubljeno ozemlje na levi strani Rena odškodnino na račun cerkvene posesti. Mirovno določilo je bilo uresničeno 1803 s sklepom o sekularizaciji cerkvene posesti.¹²

Ob tej priliki je freisinški škof v začetku leta 1803 z mediatizacijo izgubil položaj posvetnega kneza, hkrati pa je bila škofiji odvzeta (*sekularizirana*) posest. Freisinška posest na Bavarskem je postala državna last Bavarske, freisinška gospostva po Avstriji pa so bila vključena v avstrijsko komorno ozemlje. Tako je freisinška škofija izgubila tudi loško gospostvo. Freisinški škof Jožef Konrad pl. Schroffenberg se je po izgubi svoje rezidence v Freisingu preselil v Berchtesgaden, kjer je pa že 4. aprila istega leta (1803) umrl.¹³

S sekularizacijo loškega gospostva se je obrnil nov list v zgodovini loškega ozemlja. Stoletja trajajoča povezava med njim in Freisingom je bila čez noč pretrgana. Loško gospostvo je postalo komorna last, s čimer se pa notranji ustroj ni bistveno spremenil. Do temeljnih sprememb je prišlo šele v revolucionarnem letu 1848, ko se je z ukinjenjem fevdalizma tudi loško ozemlje znašlo v povsem novih razmerah.

DODATEK

I. Da bi dobili posamezni podatki stvarnejšo podobo, dodajam povsem okvirno sliko o merah, denarju in cenah na tleh loškega gospostva za posamezna razdobja.

1. Mere

a) *Zitne mere.* Gospostvo je uporabljalo kot osnovno enoto *modij* (mut), ki se je delil na 6 *mensur* (messl). Mesto Skofja Loka je imelo svojo mero (lokischmez, stattmess), ki se je v novem veku imenovala *star*; star se je delil na 4 *helme* (helben, vierling), helm pa na 4 *quartle*. S starji so računali tudi kmetje (npr. posevke).

Ker je bilo v interesu mestnega prebivalstva, da se obseg mestne mere, po kateri se je žito prodajalo na trgu, poveča in je tudi gospostvo zaradi podložniških dajatev imelo podobne tendence, je razmerje med gospoščinsko in mestno mero nihalo. Tako naletimo v 15. stol. na primere, da se helm ni razlikoval od mensure in bi po tej relaciji na 1 modij odpadlo 1,5 mestnega starja; po tem razmerju bi bila torej v veljavi naslednja relacija:

1 modij = 1,5 mestnega starja = 6 mensur oz. helmov

Po podatku iz 1502 pa je šlo na 1 modij 1,4 mestnega starja.¹

Ker naletimo v nekaterih virih na podatke o relaciji med loškim modijem in ljubljanskim starjem, ki je držal od konca 15. stol. do vključno 18. stol. 106 litrov (z odstopi: do 110 litrov),² moremo okvirno izračunati tudi obseg loškega modija. Po podatku iz 1577 je 70 modijev 3 messli rži vrglo 81 ljubljanskih starjev;³ po tej relaciji je modij torej držal 121,78 litrov, mensura pa 20,29 litrov. Od tega računa le malo odstopa modij iz prvih desetletij 17. stol., na katerega je šel 1 ljubljanski star in 2 1/2 quartla⁴; loški modij bi torej držal 122,57 litrov, mensura pa 20,43 litrov. Od te vrednosti bistveno ne odstopa mera po podatku iz 1754, po katerem je držal loški gospoščinski mernik (= nekdanja mensura) 37/48 ljubljanskega mernika (= 26,5 litrov).⁵ Po tej relaciji je torej loški gospoščinski mernik obsegal 20,4 litrov, modij kot šestkratnik mernika pa 122,4 litrov.

Če prevzamemo podatek iz 1543, po katerem je tedaj 5 loških starjev ustrezalo 4 ljubljanskim,⁶ bi torej loški star meril 80,48 litrov, helm pa 20,12 litrov; med helmom in mensuro (mernikom) je bila torej tudi po podatku iz srede 16. stol. prav majhna razlika.

- Povzetek: 1 modij = 121,7 do 122,4 litre
 1 gosposčinski mernik = 20,29 do 20,4 litre
 1 loški star = 80,48 litrov
 1 loški helm = 20,12 litrov

b) *Vinske mere. Loško vedro* (lacker emer) je bilo približno dvakrat večje od klevevškega (marich emer), za katerega so na voljo podatki iz novega veka. Klevevško pravdno vedro je v začetku 17. stol. držalo 10 bokalov, medtem ko je na gorninsko vedro v 16. stol. odpadlo 12 bokalov.⁷ Ker je bokal držal 1,65 litrov,⁸ bi šlo na klevevško vedro po teh računih nekako 16,5 do 19,8 litrov; kolikor smemo prenesti to vrednost v konec 14. stol., bi torej loško vedro tedaj držalo nekako 33—40 litrov.

c) *Mera za platno.* V veljavi je bil lakat (ele, stab), ki je meril vsaj od prve polovice 16. stol. dalje ča. 276 cm.⁹

2. Denar

V srednjem veku je bila med višjimi enotami najbolj v uporabi *marka*, ki je štela 160 *denarjev*. Od konca 14. stol. dalje se vse bolj uveljavlja *solid*, ki ga viri tu pa tam povsem istovetijo z denarjem, a je bila sicer njegova vrednost za eno sedmino manjša od denarja.¹⁰ Konec 14. stol. se začena na loškem ozemlju pojavljati *goldinar*, oziroma *dukat* (zlatnik). Med zlatniki se omenja v naših virih 14. in 15. stol. najčešče florentinski *goldinar*. Relacija do marke ni bila trdna. Proti koncu 14. stol. so zamenjavali florentinski *goldinar* za 86 do 93 oglejskih *solidov*, nekaj desetletij kasneje je bilo treba zanj odšteti 126,67 do 131,5 *solidov*; do konca 15. stol. se to razmerje ni več bistveno spreminjalo.¹¹

V prvi polovici 16. stol. je prišlo do bistvenih sprememb. Marka s *solidom* se je povsem umaknila *goldinarju*, ki je imel dvojno veljavo. *Renski goldinar* se je delil na 60 *krajcarjev* (*goldinar* kranjske = deželne veljave). Po prevedbi je bila nova valuta na loških tleh uveljavljena po relaciji 5 *krajcarjev* = 8 *solidov*. Na 1 *marko* je torej odpadel 1 *renski goldinar* in 40 *krajcarjev*. Mimo *renskega goldinarja* sta krožila po loškem ozemlju še *ogrski goldinar*, na katerega je šlo 80 *krajcarjev* (= *goldinar* nemške veljave) in *dukat* z enako vrednostjo.¹² *Krajcar* se je delil na 4 *denariče*, oziroma 3 črne *denariče*, *denarič* pa na 2 *vinarja*.¹³

V virih srečamo tudi *beneško srebrno krono* in *državni tolar*, ki se je jima cena spreminjala. Tako je veljala *beneška krona* 1646, 1650 : 1 *gld.* 50 *krc.*, 1663 : 2 *gld.* 8 *krc.*, 1669, 1681 : 2 *gld.* 13 *krc.* (deželne veljave). Podobne razlike srečamo pri *tolarju*; 1602, 1611 je veljal 70 *krc.*, 1630, 1646 : 1 *gld.* 30 *krc.*, 1702 : 1 *gld.* 46 *krc.* 2 *denariča*.¹⁴

3. Cene

a) *Nepremičnine.* Podatki za srednji vek so zelo skopi, vendar morejo služiti za orientacijo. Tako je npr. *freisinški škof* kupil 1313 na *Dolenjskem* 10 *hub* za 60 *mark*,¹⁵ leta 1321 so bile *škofu* na *Godešču* za-

stavljene 3 hube za 24 mark;¹⁶ 1352 je kupil Nikolaj Loški v Škofji Loki na Lontrku zidano hišo z dvorom za 40 mark.¹⁷

Pač pa so iz prve polovice 17. stol. na voljo številni podatki o prodajnih cenah posameznih kmetijskih gospodarskih enot, na podlagi katerih je sestavljena naslednja tabela.¹⁸

a) Kmetije

Cena	Gruntl	Rovtl	Kajže
Do 50 gld.		20	16
Od 51 do 100 gld.		29	36
Od 101 do 150 gld.	3	12	19
Od 151 do 200 gld.	9	13	10
Od 201 do 250 gld.	3	4	1
Od 251 do 300 gld.	10	9	1
Od 301 do 350 gld.	9	5	
Od 351 do 400 gld.	13	4	
Od 401 do 450 gld.	5	1	
Od 451 do 500 gld.	11	5	
Od 501 do 600 gld.	19		
Od 601 do 700 gld.	12		
Od 701 do 800 gld.	7		
Od 801 do 900 gld.	2		
Od 901 do 1000 gld.	3		
Nad 1000 gld.	1		
	107	102	83

Iz tabele, ki zajema seveda le del kmetijskih enot, je razvidno, da so kajže le izjemno presegle ceno 200 gld., podobno so bili tudi rovti prodani v pretežni meri do vsote 200 gld., medtem ko so bili grunti zelo različno ocenjeni. Najcenejši grunt je šel v prodajo za 130 dukatov (Javnornik), najdražji je bil prodan na Suhu za 1387 gld.

II. SEZNAM FREISINŠKIH ŠKOFOV

(Do Janeza Frančiška po: J. Schlecht, Die deutsche Freisinger Bischofs-Chronik, Vierzehntes Sammelblatt des Historischen Vereins Freising (E. V.), 1925; J. Schlecht-B. Arnold, Die deutsche Freisinger Bischofs-Chronik, Sechzehntes Sammelblatt d. Hist. Ver. Freising (E. V.), 1929. — Od Janeza Teodorja dalje po: MM, fasc. 179.)

Abraham 957—994	Ellenhard 1053—1078
Goteskalk 994—1006	Meginvard 1078—1098
Egilbert 1006—1039	Henrik 1098—1137
Nitger 1040—1053	Oto 1138—1158

b) Žito

Leto	Pšenica	Rž	Mešano	Soržica	Belo mešano	Črno mešano	Proso	Ječmen	Ajda	Oves	Citat
1396	64—76 d	1 modij 52 d					32 d			20—24 d	U 270 do 278
1437	60 s	48 s	32 s				36 s	28 s		24 s	U 279 do 287
1501										30—36 s	U 312
1640	30 k	1 helm			28 k	26 k	20 k			12 k	D 164 109
1641	36 k			32 k	28 k	22 k			16 k	10 k	D 172 126
1765	1 gl. 32 k	1 gl. 16 k		1 gl. 22 k			1 gl. 15 k		59 k	37 k	D 623 301
1767	1 gl. 49 k	1 gl. 28 k		1 gl. 35 k			1 gl. 15 k		1 gl. 5 k	37 k	D 632 304
1768	1 gl. 45 k	1 gl. 18 k		1 gl. 27 k			1 gl. 11 k		1 gl. 4 k	34 k	D 637 305
1769	1 gl. 32 k	1 gl. 11 k		1 gl. 18 k			1 gl. 1 k	58 k	58 k	34 k	D 646 307
1770	1 gl. 22 k	1 gl. 1 k		1 gl. 8 k			1 gl. 1 k	51 k	48 k	34 k	D 653 309
1772	1 gl. 42 k	1 gl. 18 k		1 gl. 26 k			1 gl. 5 k	1 gl. 11 k	1 gl. 5 k	37 k	D 657 310
1773	2 g. 7 k 2 dč	1 gl. 28 k					1 gl. 28 k	1 gl. 11 k	1 gl. 18 k	40 k	D 662 311
1774	2 g. 7 k 2 dč	1 gl. 35 k					1 gl. 28 k	1 gl. 15 k	1 gl. 18 k	40 k	D 664 312
1775	2 gl. 12 k	1 gl. 38 k					1 gl. 11 k	1 gl. 14 k	1 g. 11 k	40 k	D 670 313
1776	1 gl. 59 k	1 gl. 25 k					1 gl. 8 k	1 gl. 8 k	1 g. 4 k	40 k	D 673 314

Kratice

U = P. Blaznik, Urbarji
D = Fr. Kos, Doneski
d = denarji
dč = denarič
s = solid
g., oz. gl. = goldinar
k = krajcar

Cene v 18. stol. so vse v nemški veljavi.
Prva številka pri D se nanaša na številko, druga na stran.

c) Živali

Leto	Konj	Zrebiček	Vol	Tele	Koštrun	Ovca	Ovca z jagnj.	Jagnje	Prašič	Petešin	Kokoš	Kopun	Citat
1291			60 denarjev			12 denarjev 16—20 denarjev			14—30 denarjev				Urbarji 128—167
1437											2 solida		Urbarji 282
1501									3 solide				Urbarji 299
1513		40 solidov											Urbarji 357
1573	18 dukatov												KM, fasc. 38, št. 202
1577				57 krc.							3 krc.		Kos 1892 str. 28
1602				a) 20 dukatov b) 20 tolarjev									KM, fasc. 38, št. 203
1618											2—3 krc. 4 1/2 do 6 krc.		Don. št. 89 str. 65
1630					36 krc.								Kos 1892 str. 27
1646								13 2/10 krc.			4 krc.		Kos 1892 str. 27—28
1650	36 1/2 srebr. kron												Don., št. 257, str. 168
1659	69 gld.												KM, fasc. 38, št. 202

d) Primeri raznih cen v srednjem veku

Leto	Dnina	Vino 1 vedro	Kunja koža	Platno 1 lakat	Platno hodnično 1 lakat	Vrv	Deske 100	Apno truga	Zebji za skodje 100	Smodnik 1 cent	Citat
1396		26 solidov		37 denarjev				24 denarjev			Urbarji 271, 273, 275
1437	mojster pomočnik zidar	14 s 10 s 8 s		19—21 solidov	27 solidov	5 solidov	32 solidov		7 solidov	10 1/2 marke	Urbarji 285, 286

Albert 1158—1183	(protiškof Henrik 1443—1448)
Oto 1184—1220	Janez 1453—1473
Gerold 1220—1230	Sikst 1473—1494
Konrad 1231—1258	Rupert 1495—1498
Konrad 1258—1279	Filip 1498—1541
Friderik 1279—1282	Henrik 1541—1552
Emiho 1283—1311	Leo 1552—1559
Gotfrid 1311—1314	Mavricij 1559—1566
Konrad 1314—1322	Ernest 1566—1612
Janez 1323—1323	Štefan 1612—1618
Konrad 1324—1340	Vid Adam 1618—1651
Janez 1341—1349	Albert Sigmund 1652—1685
Albert 1349—1359	Jožef Klemen 1685—1694
Pavel 1359—1377	Janez Frančišek 1695—1727
Leopold 1378—1381	Janez Teodor 1727—1763
Bertold 1381—1410	Klemen Venčeslav 1763—1768
Konrad 1410—1412	Ludovik Jožef 1769—1788
Herman 1412—1421	Maksimilijan 1788—1789
Nikodem 1422—1443	Jožef Konrad 1790—1803
Janez 1443—1452	

III. VODILNO GOSPOŠČINSKO NAMEŠČENSTVO

Kjer letnice ne tečejo v strnjnem redu, je posameznik utegniti biti na označenem mestu tudi daljšo dobo, kot je sicer naznačeno. K citatom sta praviloma pritegnjena le prvi in zadnji ugotovljeni vir pri vsakem primeru.

a) Oskrbniki oziroma glavarji

1248	Wilhalmus (notarius de Lok, Fra 31, št. 152, str. 148)
pred 1253	Halleck (Fra 31, št. 168, str. 166)
1262—1267	Wernher (P. Blaznik, Sorško polje, str. 176)
1273	Wilhelmus (notarius, Fra 31, št. 300, str. 323)
1297	Johan (schreiber, Fra 31, št. 422, str. 462)
1318	Johannes (notarius, Fra 36, str. 130)
1343	Jacob (der alt schreiber, AS, list. 13. 6. 1343)
1349—1367	Nikolaj Loški (1349 Niclav schreiber vnd amman ze Lok; 1352 Nyclas phleger vnd amptman ze Lok, P. Blaznik, Urbarji, str. 33)
1388	Trüflein (capitaneus, HM, Urkd., fasc. 655, list. 4. 11. 1388)
1396	Baltazar Lamberger (P. Blaznik, Besnica, str. 251)
1397	Jeori (schreyber, AS, Priv. a. XXXI., fasc. 3)
1413	Lienhart Tumpearger (verweser, AS, Priv. a. XXXI, fasc. 1)
1417	Niklas Gutenberger (P. Blaznik, Urbarji, str. 238; KM, fasc.
1422	40, št. 205)

- 1422 Herbert Auersperger (P. Blaznik, Urbarji, str. 242)
- 1426 Niklas Gutenberger (P. Blaznik, Urbarji, str. 238)
- 1431—1438 Fregnano (P. Blaznik, Urbarji, str. 279)
- x x Andrej Tschugl (KM, fasc. 37, št. 201)
- 1448—1449 Gal Puštalski (P. Blaznik, Urbarji, str. 35)
- 1455—1474 Jurij Lamberger (AS, list. 29. 1. 1455; HM, Urkd., fasc. 138, list. 5. 5. 1474)
- 1474—1480 Jurij Tschernembl (MM, 8°, fasc. 59, f. 155; Fr. M. Mayer, Über die Correspondenzbücher des Bischofs Sixtus von Freising 1474—1495, AÖG, 68 Bd., 1886, str. 430)
- 1481—1491 Jakob Lamberger (HM, Urkd., fasc. 138, list. 24. 4. 1481; MM, 8°, fasc. 62, f. 174)
- 1491—1494 Jurij Dürrer (MM, 8°, fasc. 62, f. 174; 8°, fasc. 63, f. 155)
- 1497—1503 Jurij Turn (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 15; št. 11)
- 1503—1508 Gašper Lamberger (HM, Urkd., fasc. 139, list. 13. 8. 1503; KM, fasc. 49, št. 367)
- 1508—1524 Pavel Rasp (AS, list. 30. 5. 1508; HM, Urkd., fasc. 140, list. 24. 12. 1524)
- 1524—1529 Baltazar Siegesdorfer (HM, Urkd., fasc. 140, list. 24. 12. 1524; KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 5)
- 1529 Lenart Siegesdorfer (KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 5)
- 1529—1533 Krištof Gallenberger (KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 5; fasc. 45, št. 276)
- 1534—1551 Anton Turn (HM, Urkd., fasc. 140, list. 26. 9. 1534; KM, fasc. 38, št. 202)
- 1551—1572 Lenart Siegesdorfer (KM, fasc. 38, št. 202; HM, III A/3, št. 38)
- 1572—1586 Filip Siegesdorfer (Fr. Kos, 1892, str. 3; KM, fasc. 42, št. 218)
- 1586 Hans Gaisperg (KM, fasc. 49, št. 361)
- 1587—1591 Johann Krištof Hörwart (Fr. Kos, 1892, str. 3; KM, fasc. 37, št. 201)
- 1592—1595 Gabrijel Kupferschin (Fr. Kos, 1892, str. 3)
- 1595—1601 Jakob Schreiber (Fr. Kos, 1892, str. 3; KM, fasc. 41, št. 210)
- 1601—1602 Andrej Albreht Seidlshoffen (Fr. Kos, 1892, str. 4)
- 1603—1604 Jožef Oberhuber (KM, fasc. 40, št. 208; fasc. 38, št. 202)
- 1604 Peter Krištof Slabatio (Fr. Kos, 1892, str. 4)
- 1604—1621 Jakob Fankel (Fr. Kos, 1892, str. 4)
- 1622—1623 Hans Jurij Puecher (komisar, Fr. Kos, 1892, str. 4)
- 1624—1627 Korbinijan Fürnpfeil (Fr. Kos, 1892, str. 4)
- 1628—1647 Hans Wangnerekh (LR, 17/1970, str. 35)
- 1647—1650 Korbinijan Fürnpfeil (LR, 17/1970, str. 35)
- 1650—1659 Hans Wangnerekh (LR, 17/1970, str. 35; KM, fasc. 38, št. 202)
- 1659—1684 Franc Matija Lampfritzhaimb (Fr. Kos, 1892, str. 4)
- 1684—1704 Johann Krištof Mandl (KM, fasc. 29, št. 31; Fr. Kos, 1892, str. 4)
- 1704—1713 Jožef Anton Evzebij Halden (Fr. Kos, 1892, str. 4)
- 1713—1727 Anton Egkher (Fr. Kos, 1892, str. 4)

- 1727—1752 Rudolf Ferdinand Jožef Halden (Fr. Kos, 1892, str. 5; KM, fasc. 29, št. 35)
- 1752—1774 Maksimilijan Anton Paumgarten (KM, fasc. 29, št. 35; Fr. Kos, 1892, str. 5)
- 1774 Jožef Adeodat Paumgarten (Fr. Kos, 1892, str. 5)
- 1774—1783 Janez Edling (Fr. Kos, 1892, str. 5; KM, fasc. 47, št. 334)
- 1783—1795 Leopold Paumgarten (KM, fasc. 32, št. 62; fasc. 30, št. 51)
- 1795 Andrej Alojz Prešeren (začasni administrator, KM, fasc. 30, št. 51)
- 1796—1803 Bernhard Rosetti (najemnik-administrator, KM, fasc. 31, št. 58; fasc. 32, št. 71)

b) Gradiščani

Na Zgornjem stolpu in Starem gradu

- 1262 Wernher, Konrad, Jakob (Loški vitezi, P. Blaznik, Urbarji, 33)
- 1295—1309 Konrad (Loški vitez, P. Blaznik, Urbarji, str. 33)
- do 1315 Lichtenstain (LR, 3/1956, str. 83)
- 1315 Markvard in Rudiger Polhograjski (LR, 3/1956, str. 83)
- 1347 Nyclaw (z Bleda, AS, list. 23. 4. 1347)
- 1357 Ulrik Stubenberg (LR, 3/1956, str. 83)
- 1358 Ortolf de Poomok (LR, 3/1956, str. 83)

Na Zgornjem stolpu

- 1367 Henrik Werdenburger (LR, 3/1956, str. 83—84)
- 1374 Elblinus (AS, Priv. a. XXXI, fasc. 1)
- x x Hans in Lienhart Paradeiser (LR, 3/1956, str. 84)
- 1422 Jakob Stermuler (LR, 3/1956, str. 84)
- 1423 Melhior Loški (P. Blaznik, Urbarji, str. 34)
- 1442 Andrej Tschugl (AS, list. 14. 8. 1442)
- 1449 Ahac Peysser (LR, 3/1956, str. 84)
- 1473—1483 Krištof Pečaher (MM, 8°, fasc. 59, f. 48; fasc. 61, f. 178)
- 1485—1509 Joahim Puštalski (LR, 3/1956, str. 84; KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 17)
- 1509—1511 Krištof Puštalski (KM, fasc. 45, št. 264)

Na Starem gradu

- x x Sigmund Master (LR, 3/1956, str. 84)
- 1389 Štefan Loški (P. Blaznik, Urbarji, str. 33—34)
- 1400—1401 Musicz (LR, 3/1956, str. 84)
- 1422 Janž Peisser (P. Blaznik, Urbarji, str. 37)
- 1423 Hans Landtliemberger (P. Blaznik, Urbarji, str. 36)
- x x Friderik Stain (LR, 3/1956, str. 84)
- 1449 Andrej Frölich (LR, 3/1956, str. 85)
- 1451 Osterman Liebenberger (P. Blaznik, Urbarji, str. 36)

- 1473—1503 Jurij Siegesdorfer (MM, 8°, fasc. 59, f. 48; KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 12)
 1504—1508 Baltazar Siegesdorfer (P. Blaznik, Urbarji, str. 36)

c) Protipisarji

- 1510 Ludvik Freysleben (KM, fasc. 45, št. 247)
 1525 Ludvik Freysleben (KM, fasc. 34, št. 125)
 1530—1543 Matija Krabat, imenovan Maurer (HM, Urkd., fasc. 140, list. 23. 3. 1530; KM, fasc. 41, št. 210)
 1550—1573 Hans Oberhuber (KM, fasc. 42, št. 216; fasc. 38, št. 202)
 1575—1587 Hans Standler (KM, fasc. 37, št. 201; Rep. 53, fasc. 296, št. 26)
 1588—1589 Marko Wetauer (KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 28)
 1589—1595 Andrej Novak (Fr. Kos, 1892, str. 6)
 1596—1604 Matija Treiber (MM, Heck. Frsg., fasc. 142, str. 531; AS, list. 24. 10. 1604.
 1604—1613 Dionizij Schreiber (KM, fasc. 29, št. 33; Fr. Kos, 1892, str. 6)
 1615—1617 Gašper Grundler (KM, fasc. 29, št. 33; AS, rkp. I/45, f. 138)
 1617—1647 Korbinijan Fürnpfeil (LR, 17/1970, str. 33)
 1647—1667 Jeremija Grundler (Fr. Kos, 1892, str. 6)
 1667—1682 Janez Grundler (KM, fasc. 29, št. 33; detto)
 1682—1695 Gabriel Standler (KM, fasc. 29, št. 33; detto)
 1699 Sebastijan Dolenc (KM, fasc. 28, št. 9)
 1700—1732 Janez Jakob Kos (Fr. Kos, 1892, str. 6)
 1736—1743 Janez Krištof Wutt (KM, fasc. 30, št. 48; fasc. 28, št. 9)
 1743—1762 Leopold Feichtinger (KM, fasc. 28, št. 9)
 1767—1773 Jožef Ignacij Zore (Fr. Kos, 1892, str. 6; KM, fasc. 28, št. 9)
 1774—1793 Ignacij Anton Prenner (v zadnjih letih justiciar, KM, fasc. 28, št. 9; fasc. 30, št. 50)
 1793—1797 Andrej Alojz Prešeren (justiciar, KM, fasc. 28, št. 9; fasc. 30, št. 58).

d) Kaščarji, od srede 16. stol. dalje kaščarjevi pomočniki

- 1253 Wernher (officialis, P. Blaznik, Sorško polje, str. 176)
 1262—1267 Wernher (gl. str. 450)
 1269 Nicolaus (celerarius, Fra 31, št. 280, str. 305)
 1273 Martin (officialis, Fra 31, št. 300, str. 323)
 1293—1295 Dietreich Prenner (amman des vrbors, Fra 31, št. 403, str. 343; Fra 31, št. 409, str. 450)
 1315 Albertus (officialis, Fra 36, str. 125)
 1318 Konrad Raynisch (clauiger, Fra 36, str. 126)
 1336 Jansil (der amman von Lok, B. Otorepec, Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku I., št. 43, list. 20. 12. 1336)
 1343 Johann (der alt amman, AS, list. 13. 6. 1343)

- 1349—1367 Nikolaj Loški (gl. str. 450)
 1396—1397 Ortolf (P. Blaznik, Urbarji, str. 270; AS, Priv. a XXXI, fasc. 3)
 1422—1443 Andrej Tschugl (AS, list. 8. 12. 1422; AS, list. 12. 10. 1443)
 1447 Konrad (župnik v Stari Loki, AS, list. 20. 7. 1447)
 1455—1474 Jurij Lamberger (gl. str. 451)
 1474—1480 Jurij Tschernembl (gl. str. 451)
 1481—1491 Jakob Lamberger (gl. str. 451)
 1491—1497 Jurij Siegesdorfer (MM, 8°, fasc. 62, f. 174'; P. Blaznik, Urbarji, str. 36)
 1497 Jurij Turn (HM, Urkd., fasc. 138, list. 6. 4. 1497)
 1498—1503 Jurij Siegesdorfer (P. Blaznik, Urbarji, str. 36)
 1503—1508 Gašper Lamberger (gl. str. 451)
 1509—1529 Baltazar Siegesdorfer (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 17; Fr. Kos, 1892, str. 3)
 1529—1568 Lenart Siegesdorfer (KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 5; AS, list. 15. 5. 1568)

— — —

- 1542—1560 Marko (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 38; AS, list. 26. 3. 1560)
 1564—1572 Ulrik Kos (AS, list. 11. 1. 1564; KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 11)
 1579—1582 Matija Benkovič (KM, fasc. 38, št. 203; Fr. Kos, 1892, str. 7)
 1584—1585 Gašper Arnol (Fr. Kos, 1892, str. 7; KM, fasc. 38, št. 203)
 1585 Pavel Schreiber (KM, fasc. 38, št. 203)
 1586—1593 Jakob Schreiber (KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 26; fasc. 35, št. 186)
 1638—1647 Jeremija Grundler (Fr. Kos, 1892, str. 7)
 1649—1657 Sigmund Fürnpfeil (Fr. Kos, 1892, str. 7)
 1658—1663 Tomaž Hoffinger (KM, fasc. 33, št. 96)
 1664—1673 Jurij Bogataj (KM, fasc. 49, št. 378; fasc. 33, št. 96)
 1673—1699 Boštjan Dolenc (KM, fasc. 49, št. 378; fasc. 29, št. 33)
 1699—1720 Janez Jakob Pavlin (KM, fasc. 33, št. 96; fasc. 34, št. 101)
 1732—1734 Janez Jožef Zewall (Fr. Kos, 1892, str. 7)
 1745—1767 Franc Anton Pogačnik (KM, fasc. 29, št. 46)
 1769—1797 Jakob Ignac Zewall (KM, fasc. 33, št. 89; fasc. 31, št. 58)

IV. MESTNI SODNIKI

- 1271 W. (MHK, 17/1862, str. 198)
 1315 Jakob (Fra 36, str. 125)
 1318 H. (P. Blaznik, Urbarji, str. 62)
 1347 Henrik (bivši sodnik, AS, list. 23. 4.)
 1348 Niklas (Wien, Staatsarchiv, Rep. II, list. 28. 7. 1348)
 1367 Heinclin (HM, Urkd., fasc. 137, list. 17. 4. 1449)
 1389 Henrik (bivši sodnik, HM, Urkd., fasc. 135, list. 21. 10. 1389)
 1396—1398 Hans (auzz dem Turen, P. Blaznik, Urbarji, str. 34)

- 1407—1408 Jakob Treppell (AS, list. 14. 11. 1407; list. 7. 2. 1408)
- 1422 Melhior (aus dem Turn, AS, list. 8. 12. 1422)
- 1432—1449 Friderik (AS, list. 9. 8. 1432; HM, Urkd., fasc. 137, list. 5. 4. 1449)
- 1453 Ožbalt (MHK, 21/1866, str. 257)
- 1456—1459 Friderik (AS, list. 19. 2. 1456; KM, fasc. 47, št. 337)
- 1459 Peter Witschek (AS, list. 4. 8. 1459)
- 1466 Ožbalt (zet Witscheka, AS, list. 30. 3. 1466, 15. 9. 1466)
- 1473 Ožbalt (MM, 8°, fasc. 59, f. 48)
- 1476 Matjaž (AS, list. 9. 1. 1476; 29. 4. 1476)
- 1479 Peter Larensakh (AS, list. 24. 2. 1479)
- 1485 Lenart Zukenmandl (AS, Priv. a. XXXI, fasc. 5, f. 27', list. 2. 6. 1485)
- 1486 Lenart Laykeb (AS, list. 17. 9. 1486)
- 1487—1488 Urban Schuester (MM, 8°, fasc. 61, f. 265'; AS, list. 19. 9. 1488)
- 1491 Peter Larensagkh (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 4)
- 1492—1493 Gregor Stargklitsch (AS, list. 5. 5. 1492; Priv. a. XXXI, fasc. 5, list. 7. 3. 1493)
- 1494—1495 Kolman Kramer (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 7; AS, list. 21. 4. 1495)
- 1496 Gregor Stargklitsch (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 8)
- 1497 Matevž Lusnigkh (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 9)
- 1499—1500 Jakob Kursner (AS, list. 26. 7. 1499; 10. 8. 1499)
- 1500—1503 Ožbalt Naglitsch (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 11)
- 1503—1504 Matevž Lusnygk (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 11, 16)
- 1504 Jakob Kuersner (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 16)
- 1506 Matevž Lussnikh (HM, Urkd., fasc. 139, list. 23. 3. 1506; KM, fasc. 37)
- 1507—1509 Wolfgang Aigner (KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 1, f. 16', fasc. 47, št. 337)
- 1510—1511 Jakob Naglicz (AS, list. 1. 10. 1510; KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 1, f. 16)
- 1512—1513 Jurij Fridl (AS, Gr. a. XXVIII. fasc. 2/24, list. 6. 9. 1512; P. Blaznik, Urbarji, str. 358)
- 1515—1516 Anton Stingeli (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 23; HM, Urkd., fasc. 139, list. 1. 9. 1515)
- 1517—1519 Jurij Fridl (AS, list. 22. 8. 1517; Gr. a. XXVIII, fasc. 2/25, list. 7. 6. 1519)
- 1520 Anton Stingeli (Fr. Kos, 1892, str. 154)
- 1524—1525 Jurij Fridl (AS, list. 6. 5. 1524; KM, Rep. 53., fasc. 295, št. 26)
- 1525—1527 Anton Stingeli (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 26—28)
- 1528—1529 Matevž Reisser (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 27; Fr. Kos, 1892, str. 8)
- 1530—1534 Jernej Junauer (KM, Rep. 53, fasc. 295)
- 1535—1536 Blaž Winkhler (KM, Rep. 53, fasc. 295)
- 1538—1539 Urban Britbar (AS, list. 10. 11. 1538)

- 1541 Blaž Khasamornikh (AS, list. 13. 2. 1541)
- 1542—1543 Jernej Junauer (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 38)
- 1546 Lenart Triller (KM, fasc. 41, št. 210)
- 1548—1550 Jernej Junauer (KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 43; fasc. 41, št. 210)
- 1550—1551 Urban Khunstl (KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 1; AS, list. 25. 5. 1550)
- 1557—1558 Urban Khunstl (KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 4)
- 1561 Jurij Feichtinger (Fr. Kos, 1892, str. 8)
- 1566—1567 Urban Khunstl (AS, list. 15. 8. 1566; KM, fasc. 38, št. 202)
- 1567—1568 Jurij Feichtinger (KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 8, 10)
- 1573 Andrej Gompa (KM, fasc. 38, št. 202, odstavljen)
- 1573 Tomaž Khunstl (KM, fasc. 38, št. 202)
- 1577 Tomaž Khunstl (KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 16)
- 1579 Tomaž Khunstl (AS, list. 12. 7. 1579)
- 1579—1580 Boštjan Lukančič (KM, fasc. 38, št. 203; fasc. 42, št. 221)
- 1582—1584 Janez Kos (Fr. Kos, 1892, str. 8; AS, list. 5. 3. 1584)
- 1584—1585 Jurij Khunstl (MM, Heck. Frsg., fasc. 142; KM, fasc. 38, št. 203; odstavljen)
- 1585—1587 Andrej Lautter (KM, fasc. 38, št. 203; fasc. 49, št. 361)
- 1587—1589 Andrej Papler (KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 27; fasc. 40, št. 205)
- 1589—1590 Janž Smole (KM, fasc. 41, št. 210, 215; Fr. Kos, 1892, str. 8)
- 1591—1592 Urban Skherpin (KM, fasc. 47, št. 337)
- 1592—1594 Hilarij Feichtinger (Fr. Kos, 1892, str. 8; KM, fasc. 41, št. 213)
- 1594—1596 Urban Skerpin (Fr. Kos, 1892, str. 8; KM, fasc. 46, št. 317)
- 1596 Lorenc Semen (KM, fasc. 46, št. 317)
- 1596—1597 Urban Skerpin (KM, fasc. 46, št. 317)
- 1601—1603 Andrej Haberl (Fr. Kos, 1892, str. 8)
- 1603—1605 Lenart Khunstl (KM, fasc. 40, št. 208; fasc. 45, št. 277; fasc. 41, št. 210, odstavljen)
- 1605—1606 Andrej Haberl (KM, fasc. 41, št. 210; fasc. 38, št. 202)
- 1611—1613 Andrej Standtler (AS, list. 4. 1. 1612; list. 8. 7. 1612)
- 1615—1616 Andrej Standtler (AS, list. 22. 11. 1615)
- 1618 Jernej Benkovič (Fr. Kos, 1892, str. 8)
- 1620—1621 Andrej Standtler (AS, list. 23. 11. 1620)
- 1623—1624 Andrej Koss (AS, list. 24. 9. 1623)
- 1630—1631 Andrej Standtler (KM, fasc. 46, št. 332, 11. 3. 1631)
- 1631—1634 Janž Papler (KM, fasc. 42, št. 219; Fr. Kos, 1892, str. 8)
- 1635—1637 Matija Papler (KM, fasc. 46, št. 332; fasc. 45, št. 272)
- 1637—1639 Janž Papler (AS, I/45 r., f. 145'; Don., št. 159, str. 106)
- 1639—1641 Jurij Früperger (Fr. Kos, 1892, str. 8)
- 1643 Jurij Haberl (Fr. Kos, 1892, str. 8)
- 1643—1644 Sigmund Fürnpfeil (AS, I/45 r., f. 152', 12. 7. 1643; AS, list. 25. 2. 1644)
- 1646—1647 Jurij Früperger (Fr. Kos, 1892, str. 8; Don., št. 222, str. 151)
- 1647 Sigmund Fürnpfeil (Fr. Kos, 1892, str. 8)
- 1647—1648 Jurij Früperger (Fr. Kos, 1892, str. 8)

- 1649 Jurij Haberl (Fr. Kos, 1892, str. 8; KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 1)
- 1650—1652 Janž Crisay (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 2; fasc. 34, št. 174)
- 1652—1657 Jurij Früperger (KM, fasc. 34, št. 157; fasc. 37, št. 201)
- 1658—1660 Janez Skerpin (KM, fasc. 34, št. 157; AS, list. 14. 4. 1660)
- 1660—1662 Janž Crysey (KM, fasc. 34, št. 157; Rep. 53, fasc. 303, št. 5)
- 1663—1667 Janez Standtler (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 6; št. 9)
- 1668 Janez Crisay (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 10)
- 1669 Gabriel Standtler (Fr. Kos, 1892, str. 8)
- 1670 Janez Crisay (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 11)
- 1671—1673 Gabriel Standtler (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 12; 13)
- 1673—1674 Janez Crisay (Fr. Kos, 1892, str. 8)
- 1676—1679 Gabriel Standtler (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 14; 15)
- 1680—1681 Marko Oblak (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 16)
- 1681—1683 Daniel Sager (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 17; 18)
- 1683—1686 Marko Oblak (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 19; št. 21)
- 1686—1692 Pavel Yppar (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 22; 26)
- 1693—1694 Matija Tscherre (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 27)
- 1694—1699 Pavel Yppar (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 28; št. 31)
- 1699—1700 Matija Tscherre (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 32; Fr. Kos, 1892, str. 9)
- 1701—1705 Marko Anton Homan (KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 33; Fr. Kos, 1892, str. 9)
- 1705 Pavel Yppar (Fr. Kos, 1892, str. 9)
- 1706—1711 Marko Anton Homan (Fr. Kos, 1892, str. 9; KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 38)
- 1711—1715 Janez Gašparin (Fr. Kos, 1892, str. 9; KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 41)
- 1715 Lorenc Feichtinger (KM, fasc. 43, št. 235)
- 1716 Janez Tomaž Jugovic (AS, Civitatensia-Loka, list. 12. 10. 1716)
- 1723—1724 Lorenc Feichtinger (Fr. Kos, 1892, str. 9; Don., št. 579, str. 288)
- 1731 Lorenc Feichtinger (Fr. Kos, 1892, str. 9)
- 1733—1738 Jožef Marenik (LR, 5/1958, str. 130)
- 1743 Janez Nikolaj Bogataj, protisodnik Jožef Kopfer (LR, 5/1958, str. 130)
- 1746 Janez Jakob Bogataj (LR, 5/1958, str. 135)
- 1747 Janez Nikolaj Bogataj (KM, fasc. 45, št. 267)
- 1749—1750 Jožef Anton Feichtinger (KM, fasc. 40, št. 205)
- 1762 Jakob Jugovic (Fr. Kos, 1892, str. 9)
- 1764—1788 Jurij Anton Radovič (Don., št. 623, str. 301; KM, fasc. 29, št. 41)
- 1788—1789 Franc Stenouiz (KM, fasc. 32, št. 62, 27. 3. 1789)
- 1790 Ignacij Anton Prenner (predstojnik, KM, fasc. 32, št. 62)
- 1790—1792 Feliks Anton Radovič (predstojnik, KM, fasc. 32, št. 62; fasc. 30, št. 49)
- 1795—1800 Jožef Matevž Feichtinger (predstojnik, KM, fasc. 30, št. 50; fasc. 35, št. 189)

SEZNAM KRATIC

- Agrarne panoge — Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog, I. zvezek Agrarno gospodarstvo, SAZU, 1970
- AN — Archivio di Stato, Videm—Udine, Archivio Notarile
- AS — Arhiv Slovenije
- AV — Arheološki vestnik
- Bek. Tab. — Bekanntnuss Tabellen
- Blaznik, Besnica — Pavle Blaznik, Zemljiška gospostva na besniškem ozemlju, SAZU 1, Razprave, 2/1953
- Blaznik, Bitenj — Pavle Blaznik, Bitenj, GV, 4/1928
- Blaznik, Cehi — Pavle Blaznik, O cehih na Slovenskem (Posebni odtisek iz Zbornika slovenskega obrta 1918—1938), 1940
- Blaznik, Dovje — Pavle Blaznik, Freisinška županija Dovje, ZČ, 9/1955
- Blaznik, Eggenberg — Pavle Blaznik, Loško gospostvo v času Eggenbergovega najema (1591—1604), LR, 11/1964
- Blaznik, Enote — Pavle Blaznik, Enote kmetijskih gospodarstev na Slovenskem, Kr., 9/1961
- Blaznik, Nastanek Škofje Loke — Pavle Blaznik, K problemu nastanka Škofje Loke in njenega notranjega razvoja v srednjem veku, ZČ, 19—20/1965 do 1966
- Blaznik, Obrt v Škofji Loki — Pavle Blaznik, O obrti v Škofji Loki v srednjem veku, LR, 7/1960
- Blaznik, Obzidje — Pavle Blaznik, Loško mestno obzidje, LR, 4/1957
- Blaznik, Podeželska obrt — Pavle Blaznik, O podeželski obrti na loškem ozemlju do začetka 16. stoletja, LR, 6/1959
- Blaznik, Poljanska dolina — Pavle Blaznik, Kolonizacija Poljanske doline, GMS, 19/1938
- Blaznik, Popis kmetij — Pavle Blaznik, Popis kmetij na ozemlju loškega gospostva leta 1510, LR, 5/1958
- Blaznik, Posestne razmere — Pavle Blaznik, Posestne razmere v Selški dolini, GV, 10/1934
- Blaznik, Prometne povezave — Pavle Blaznik, Stare prometne povezave med Škofjo Loko in Freisingom, LR, 15/1968
- Blaznik, Prometne zveze — Pavle Blaznik, Prometne zveze preko Poljanske doline v freisinški dobi, LR, 13/1966
- Blaznik, Reformacija — Pavle Blaznik, Reformacija in protireformacija na tleh loškega gospostva, LR, 9/1962

- Blaznik, Selška dolina — Pavle Blaznik, Kolonizacija Selške doline, 1928
- Blaznik, Sorško polje — Pavle Blaznik, Kolonizacija in kmetsko podložništvo na Sorškem polju, SAZU 1, Razprave, 2/1953
- Blaznik, Spremembe — Pavle Blaznik, Spremembe v pravnem položaju loškega teritorialnega gospostva v 16. stoletju, SAZU 1, Razprave, 5/1966
- Blaznik, Tolminski punt — Pavle Blaznik, Odmev velikega tolminskega punta na ozemlju loškega gospostva, LR, 10/1963
- Blaznik, Trgovske zveze — Pavle Blaznik, Trgovske zveze Škofje Loke z Reko v luči notarske knjige Antona de Renno de Mutina (1436—1461), LR, 8/1961
- Blaznik, Upori — Pavle Blaznik, Upori loških podložnikov konec XV. in v začetku XVI. stoletja, LR, 2/1955
- Blaznik, Urbarji — Pavle Blaznik, Urbarji freisinške škofije, SAZU, Viri za zgodovino Slovencev 4, Srednjeveški urbarji za Slovenijo 4, 1963
- Blaznik, Zahodna meja — Pavle Blaznik, Zahodna meja loškega gospostva po urbarju iz 1630 in po skici iz 1771, LR, 16/1969
- Blaznik, Zgornji stolp — Pavle Blaznik, Zgornji stolp na Kranclju in Stari grad pod Lubnikom ter njuni gradiščani, LR, 3/1956
- f. — folio
- fasc. — fascikel
- Fra — Fontes rerum austriacarum, Österreichische Geschichts-Quellen, II. Abteilung 31, 35, 36
- Gašperšič, Oglarstvo — Joža Gašperšič, O oglarstvu na Jelovici, LR, 6/1959
- Gašperšič, Rudarstvo — Joža Gašperšič, O jelovškem rudarstvu, LR, 7/1960
- Gašperšič, Tehnika rudarjev — Joža Gašperšič, O tehniki in opremi nekdanjih rudarjev na Jelovici, Kr., 10/1962
- Gašperšič, Vigenjc — Joža Gašperšič, Vigenjc, VTMS 7, 1956
- Gašperšič, Žebjarstvo — Joža Gašperšič, O nekdanjem žebjarstvu na bivšem Kranjskem, Kr., 8/1960
- Gašperšič, Žebli — Joža Gašperšič, Loški žebli in žebjarji, LR, 4/1957
- Gašperšič, Železarstvo — Joža Gašperšič, Gorenjsko železarstvo v XIV in XV. stol., Kr., 7/1959
- GB — imenjska knjiga (hrani AS)
- Gestrin, Trgovina — Ferdo Gestrin, Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja, SAZU 1, Dela 15, 1965
- gld. — goldinar
- Globočnik, Eisern — Anton Globočnik, Geschichtlich-statistischer Ueberblick des Bergortes Eisern, MHK, 22/1867
- GMS — Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo
- Grafenauer, Kmečki upori — Bogo Grafenauer, Kmečki upori na Slovenskem, 1962
- Grafenauer, Zgodovina — Bogo Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda, 1/1964², 2/1965², 3/1956, 4/1961, 5/1962
- GV — Geografski vestnik

- HM — Hauptstaatsarchiv, München
- IMK — Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko
- KM — Kreisarchiv, München
- Koblar, Drobtnice — Anton Koblar, Drobtnice iz furlanskih arhivov, IMK, 1-4/1891—1894
- Kos, 1892 — Franc Kos, Zgodovinski pobirki iz loškega okraja, IMK, 2/1892
- Kos, Don. — Franc Kos, Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja, 1894
- Kos, Gr. — Franc Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, 1-5, 1902—1928
- Kos, Zgodovina — Milko Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do petnajstega stoletja, 1955
- Kr. — Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino
- krc. — krajcar
- list. — lista
- LR — Loški razgledi
- MHK — Mitteilungen des historischen Vereins für Krain
- Miklavčič, Župnije — Maks Miklavčič, Predjožefinske župnije na Kranjskem v odnosu do politične uprave, Posebni odtis iz GMS, 25—26/1944—1945
- MM — Metropolitanarchiv (sedaj Diözesanarchiv), München (Heckenstallers Frisingensia)
- Müllner, Eisen — Alfons Müllner, Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien von der Urzeit bis zum Anfange des XIX. Jahrhunderts, 1909
- Narodi Jugoslavije — Zgodovina narodov Jugoslavije, 1/1953, 2/1959
- nem. v. — nemška veljava
- o. d. — omenjeno delo
- Polec, Svobodniki — Janko Polec, Svobodniki na Kranjskem, GMS, 17/1936
- RDA-G — rektifikacijski dominikalni akti za Gorenjsko
- r. — rodbina
- rač. knj. — računski knjige (v HM, Freising Hochstift III. A/4, za 14. stol. — Nr. 69, za 15. stol. — Nr. 70)
- SAZU — Slovenska akademija znanosti in umetnosti
- Schmidt, Šolstvo — Vlado Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem 1, 1963
- SE — Slovenski etnograf
- Štukl, Loški grad — Franci Štukl, Gradivo za stavbno zgodovino loškega gradu, LR, 14/1967
- Tremel, Frühkapitalismus — Ferdinand Tremel, Der Frühkapitalismus in Innerösterreich, 1954
- Urk. — HM, Freising Hochstift, Urkunden
- Valvasor, Ehre — Johann Weichard Valvasor, Die Ehre deß Herzogthums Crain, 1689

- Vilfan, Mere — Sergij Vilfan, Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero (XVI.—XIX. stoletje), ZČ, 8/1954
- Vilfan, Pravna zgodovina — Sergij Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije, 1961
- VTMS — Vodniki Tehniškega muzeja Slovenije
- Zahn, Leistungen — Josef Zahn, Die Leistungen der freisingischen Unterthanen in Krain am Beginne des 14. Jahrhunderts, MHK, 16/1861
- Zahn, Privilegienbuch — Josef Zahn, Das Privilegienbuch der ehemaligen freisingischen Stadt Lack in Krain, MHK, 14/1859
- ZČ — Zgodovinski časopis
- Zwitter, Kranjska mesta — Fran Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo, 1929
- Zwitter, K predzgodovini mest — Fran Zwitter, K predzgodovini mest in meščanstva na starokarantanskih tleh, ZČ, 6-7/1952-1953
- Zwitter, Prebivalstvo — Fran Zwitter, Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni, 1936
- Zontar, Kranj — Josip Zontar, Zgodovina mesta Kranja, 1939
- Zontar, Platnarstvo — Josip Zontar, Platnarstvo in sitarstvo v loškem gospostvu v 18. stoletju, LR, 3/1956
- Zontar, Policijski redi — Josip Zontar, Nastanek, gospodarska in družbena problematika policijskih redov prve polovice 16. stoletja za dolnjeavstrijske dežele s posebnim ozirom na slovenske pokrajine, ZČ, 10-11/1956-1957
- Zontar, Žebbljarstvo — Josip Zontar, O našem starem žebbljarstvu, LR, 2/1955
- Zontar ml., Mestni red — Jože Zontar, Novi škofjeloški mestni red iz leta 1747, LR, 5/1958

OPOMBE

I.

A. LOŠKO OZEMLJE DO FREISINŠKE DOBE

1. Kos, Zgodovina, str. 59. — 2. Žontar, Kranj, str. 10. — 3. J. Korošec, Neolitična naselbina v Drulovki pri Kranju, AV 7/1956, str. 3—4; idem, Drulovka, Zbornik filozofske fakultete v Ljubljani 4/1960, str. 10, 18. — 4. Fr. Leben, Nova arheološka odkritja v okolici Škofje Loke, LR 6/1959, str. 83—88; idem, Arheološka izkopavanja v Kevdercu in Lubniški jami, LR 7/1960, str. 219 do 220; idem, Materialna kultura in izsledki arheoloških izkopavanj v Kevdercu in Lubniški jami, Acta carsologica 3/1963, str. 213—274; idem, Opredelitev neolitske in eneolitske keramike iz jamskih najdišč jugovzhodnega alpskega prostora, AV 23/1972, (v tisku); idem, Kulturna pripadnost jamskih najdb na področju jugovzhodnih Alp v prazgodovinskem obdobju, disertacija, Ljubljana 1971, str. 134—140. — 5. S. Gabrovec, Mesto Kranj v prazgodovini slovenskega ozemlja, 900 let Kranja, Spominski zbornik 1960, str. 14. — 6. J. Pečnik, Prazgodovinska najdišča na Kranjskem, IMK 14/1904, str. 127—128. 7. Globočnik, Eisern, str. 1; Blaznik, Selška dolina, str. 12, 70. — 8. Fr. Leben, Nova arheološka odkritja, o. d., str. 88—90; J. Eržen, Arheološki objekti na Sorškem polju, LR 10/1963, str. 75—76. — 9. Blaznik, Sorško polje, str. 143. — 10. R. Brank, Villa rustica v Žabnici, LR 18/1971, str. 71—73. — 11. Valvasor, Ehre 5, str. 258. — 12. Blaznik, Sorško polje, str. 143. — 13. IMK 7/1897, str. 36. — 14. A. Valič, Arheološke najdbe pri Kranju in okolici od leta 1960 do 1970, Kranjski zbornik 1970, str. 188—189. — 15. A. Valič, Kranj z okolico v rimski dobi, 900 let Kranja, str. 33, 35. — 16. J. Eržen, Najdba rimske fibule, LR 7/1960, str. 220—221. — 17. Prazgodovinska najdišča, o. d., str. 127. — 18. Blaznik, Poljanska dolina, str. 2. — 19. P. Petru, Okvirna časovna in tipološka klasifikacija gradiva iz južne nekropole v Bobovku pri Kranju, AV 9-10/1958—1959, str. 22; Fr. Leben, ustna informacija. — 20. P. Petru, o. d., str. 21—22. — 21. Blaznik, Zahodna meja, str. 108; R. Brank, Še nekaj o »Vratih« na zahodni meji loškega gospostva, LR 17/1970, str. 277; Claustra Alpium Tuliarum, Katalogi in monografije, Ljubljana 5/1971, str. 82. — 22. J. Kastelic, Staroslovenski Kranj, 900 let Kranja, str. 38. — 23. Fra 31, št. 37, str. 36—37; št. 38, str. 38 do 39. — 24. R. Ložar, Poročilo o arheološkem delu Narodnega muzeja v Ljubljani v letih 1928—1930, GMS 11/1930, str. 34—35. — 25. A. Valič, Staroslovansko grobišče v Smokuču pri Žirovnici in Srednjem Bitnju pri Kranju, AV 13-14/1962-1963, str. 570. — 26. Kos, Zgodovina, str. 128; Grafenauer, Zgodovina 1², str. 256—257, 313 sl. — 27. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 53—54.

B. LOŠKO GOSPOSTVO DO SREDE 15. STOLETJA

I. Ustanovitev loškega gospostva in njegov razvoj do srede 14. stoletja

1. Blaznik, Sorško polje, str. 144. — 2. Blaznik, Poljanska dolina, str. 4. — 3. ... trans Zouram usque ad summitatem ipsius montis Zourae adiacentis, qui extenditur orientem versus, et ita per eundem montem perque convalles usque ad castrum, quod vulgo Bosisen vocatur, et sic deorsum de ripa ..., Kos, Gr. 2, št. 445, str. 340; Blaznik, Poljanska dolina, str. 4. — 4. ... usque ad castrum, quod vulgo Bosisen vocatur, statimque de eodem castro usque in rivulum, qui vocatur Goztehe et cacumina montium ad Zouram respicientia perindeque ubi prefatus rivulus australi parte decurrens hostium vadit in Zouram, Kos, Gr. 2, št. 490, str. 383. — 5. Kos, Gr. 2, št. 445, str. 340; št. 490, str. 384. — 6. Kos, Gr. 2, str. 339; Blaznik, Poljanska dolina, str. 4. — 7. R. Brank, Castrum Bosisen, LR 19/1972, str. 48—57. — 8. Kos, Gr. 2, št. 490, str. 383. — 9. Kos, Gr. 5, št. 243, str. 131. — 10. Kos, Gr. 3, št. 9, str. 5—6. — 11. Blaznik, Urbarji, str. 26. — 12. Blaznik, Dovje, str. 7—25. — 13. Blaznik, Urbarji, str. 26. — 14. Blaznik, Selška dolina, str. 15. — 15. Blaznik, Zahodna meja, str. 106—108. — 16. R. Brank, Še nekaj o »Vratih«, o. d., str. 277. — 17. Blaznik, Zahodna meja, str. 108—109. — 18. Prim. Krajevni leksikon Slovenije, 1968, str. 366. — 19. Zontar, Kranj, str. 26—27. — 20. Kos, Gr. 5, št. 232, str. 124—125. — 21. Fra 31, št. 189, str. 195. — 22. Fra 31, št. 226, str. 238—239; Zontar, Kranj, str. 27. — 23. Blaznik, Sorško polje, str. 147—148. — 24. Fra 31, št. 297, str. 320. — 25. P. Blaznik, Zemljiška gospostva v območju freisinske dolenske posesti, SAZU 1, Razprave 4/6, 1958, str. 8. — 26. Blaznik, Sorško polje, str. 148—149. — 27. Fra 31, št. 165, str. 161—163. — 28. Fra 31, št. 413, str. 454. — 29. Fra 35, št. 467, str. 40—41. — 30. Fra 31, št. 374, str. 397—398; št. 375, str. 398—399. — 31. Fra 35, št. 477, str. 52—54. — 32. M. Kos, O izvoru prebivalcev Ljubljane v srednjem veku, ZC 10-11/1956-1957, str. 14—15. — 33. Fra 31, št. 188, str. 194. — 34. Fra 31, št. 306, str. 328—330. — 35. Fra 31, št. 331, str. 352—353. — 36. Fra 31, št. 366, str. 391; št. 375, str. 398—399; Fra 36, str. 56; Blaznik, Urbarji, str. 28—29. — 37. Kos, Gr. 3, št. 284, str. 174—175. — 38. Kos, Zgodovina, str. 154. — 39. Blaznik, Urbarji, str. 74—75. — 40. Blaznik, Urbarji, str. 134—135, 184—185. — 41. Blaznik, Urbarji, str. 121. — 42. Blaznik, Sorško polje, str. 151. — 43. Blaznik, Urbarji, str. 15, 127—128. — 44. Prim. S. Vilfan, ZC 8/1954, str. 270. — 45. Blaznik, Urbarji, str. 129—167, 179—213; gl. str. 29, 47. — 46. Fra 31, št. 431. — 47. Blaznik, Urbarji, str. 313—315. — 48. Blaznik, Posestne razmere, str. 40. — 49. Blaznik, Selška dolina, str. 52—57. — 50. Blaznik, Poljanska dolina, str. 15—16. — 51. Blaznik, Poljanska dolina, str. 22. — 52. KM, fasc. 34, št. 114 iz 1790. — 53. Blaznik, Bitenj, str. 88—98. — 54. M. Kos, Urbarji salzburske nadškofije, AZU, Viri za zgodovino Slovencev 1, Srednjeveški urbarji za Slovenijo 1, 1939, str. 50—53. — 55. Fra 31, št. 275, str. 300. — 56. Blaznik, Urbarji, str. 164. — 57. Blaznik, Trgovske zveze, str. 76. — 58. AU, fasc. 668, podatek B. Otorepca. — 59. Arhiv v Piranu, Notar. knj. II, f. 87—88, 154, podatek F. Gestrina. — 60.

M. Kos, Doneski k historični topografiji Kranjske v srednjem veku, ZČ 19-20/1965-1966, str. 144. — 61. Arhiv v Piranu, Testamenti VI, 1. 8. 1371; Notar. knj. 112, f. 61', podatek F. Gestrina. — 62. Blaznik, Trgovske zveze, str. 75. — 63. Kos, Gr. 3, št. 11, str. 10. — 64. Ustrezne Bek. Tab. — 65. Blaznik, Sorško polje, str. 163—175. — 66. Blaznik, Urbarji, str. 160—161, 206—207. — 67. Blaznik, Urbarji, str. 361: Miklavčič, Zupnije, str. 52. — 68. Zahn, Leistungen, str. 1. — 69. Fr. Zahnbrecher, Die Kolonisationstätigkeit des Hochstifts Freising in den Ostalpenländern, Beiträge zur Geschichte, Topographie und Statistik des Erzbistums München und Freising, 10. Band, N. F., 4. Band 1907, str. 100. — 70. Blaznik, Poljanska dolina, str. 24—26. — 71. Blaznik, Urbarji, str. 351; idem, Selška dolina, str. 47. — 72. Fra 31, št. 89, str. 89. — 73. Blaznik, Urbarji, str. 133. — 74. Blaznik, Urbarji, str. 235, 239. — 75. Fr. Zwitter v Narodi Jugoslavije 1, str. 715, 719. — 76. Fra 31, št. 126, str. 126. — 77. Blaznik, Urbarji, str. 350. — 78. Blaznik, Urbarji, str. 223. — 79. Blaznik, Nastanek Škofje Loke, str. 153 do 154. — 80. C. Avguštin, »Zgornji stolp« na Kranclju in nekdanja župna cerkev v Stari Loki, LR 1/1954, str. 108; M. Zadnikar, Romanska arhitektura na Slovenskem, 1959, str. 315—316. — 81. C. Avguštin, »Zgornji stolp«, o. d., str. 112—113. — 82. Fra 36, str. 122. — 83. Fra 31, št. 212, str. 219. — 84. Fra 31, št. 283, str. 308—309. — 85. Fra 31, št. 126, str. 125. — 86. C. Avguštin, »Zgornji stolp«, o. d., str. 112—113. — 87. Fr. Štukl, Inventar škofjeloškega gradu iz leta 1315, LR 11/1964, str. 205—208; F. Tancik, Orožje v škofjeloškem gradu v prvi četrtini 14. stoletja, LR 13/1966, str. 44—66. — 88. Blaznik, Zgornji stolp, str. 80. — 89. Prim. AS, list. 13. 6. 1343. — 90. Blaznik, Zgornji stolp, str. 82 do 83. — 91. Blaznik, Selška dolina, str. 18—20. — 92. Blaznik, Urbarji, str. 58 do 61, 63. — 93. Prim. Žontar, Kranj, str. 49. — 94. AS: der alt amman, des alten schreiber, der alt richter. — 95. Fra 31, št. 212, str. 220; v urbarjih 1291 in 1318: Blaznik, Urbarji, str. 166, 212, 142, 153, 166, 191, 202. — 96. Blaznik, Urbarji, str. 64. — 97. Fra 31, št. 212, str. 220. — 98. Prim. Fra 36, str. 141. — 99. Blaznik, Urbarji, str. 213; Fra 36, str. 125, 129. — 100. Blaznik, Urbarji, str. 67, 213. — 101. Fra 31, št. 279, str. 304; št. 305, str. 280. — 102. Fra 31, št. 153, str. 150. — 103. Blaznik, Urbarji, str. 153, 202. — 104. Fra 31, št. 212, str. 220; 1273, Fra 31, št. 300, str. 323. — 105. Blaznik, Urbarji, str. 68. — 106. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 99. — 107. Blaznik, Urbarji, str. 70. — 108. Blaznik, Urbarji, str. 70—71. — 109. Blaznik, Urbarji, str. 71. — 110. Fra 31, št. 168, str. 165—167. — 111. Fra 31, št. 395, str. 431—432. — 112. Fra 36, str. 125. — 113. Fra 31, št. 130, str. 129 do 130. — 114. Fra 31, št. 168, str. 165—167; št. 272, str. 295—297. — 115. Fra 31, št. 212, str. 219—220. — 116. Fra 31, št. 273, str. 297—298. — 117. Fra 35, št. 457, str. 26—27. — 118. Fra 31, št. 279, str. 303—304. — 119. Fra 31, št. 273, str. 297—298. — 120. Fra 31, št. 275, str. 299—300. — 121. Fra 31, št. 280, str. 304—305. — 122. Fra 31, št. 283, str. 306—309. — 123. Prim. Kos, Zgodovina, str. 290. — 124. Fra 31, št. 308, str. 331—332. — 125. Blaznik, Urbarji, str. 29. — 126. Fra 31, št. 373, str. 396—397. — 127. Blaznik, Urbarji, str. 164, 158. — 128. Blaznik, Urbarji, str. 136. — 129. Fra 31, št. 403, str. 440—443. — 130. Fra 31, št. 409, str.

449; Fra 35, št. 479, str. 55. — 131. Fra 35, št. 472, str. 47—48. — 132. Fra 31, št. 405, str. 444. — 133. Fra 35, št. 484, str. 60. — 134. Fra 35, št. 457, str. 26—27. — 135. Fra 35, št. 494, str. 69—71. Upošteevajoč, da je vrsta članov rodu Loških viteзов opravljala gradiščanske posle na tleh loškega gospostva, je deloma potrjena Valvasorjeva trditev, da je ta rod izhajal s Starega gradu (Valvasor 11, str. 36—37). Valvasorjev podatek potrjuje tudi pojav šmartinskega župnika Ulrika de Vildenlok, ki je bil, sodeč po virih, v sorodstvu z Loškimi vitezi. — 136. Kos, Gr. 3, št. 21, str. 16. — 137. Blaznik, Urbarji, str. 128. — 138. Blaznik, Sorško polje, str. 175. — 139. Blaznik, Sorško polje, str. 179. — 140. Fra 35, št. 439, str. 8—9. — 141. Fra 31, št. 409, str. 449—450. — 142. Fra 31, št. 153, str. 149. — 143. Fra 31, št. 306, str. 329. — 144. Fra 31, št. 306, str. 329. — 145. Fra 31, št. 323, str. 346. — 146. Blaznik, Urbarji, str. 136, 143, 157, 186, 192. — 147. Fra 36, str. 62. — 148. Fra 36, str. 128. — 149. Blaznik, Urbarji, str. 213. — 150. Blaznik, Urbarji, str. 131, 134, 135, 143, 157, 181, 184, 185, 192. — 151. Fr. Zwitter, Problemi zgodovine slovenskih mest, Jugoslovenski istoriski časopis 3/1937, str. 243; prim. Zwitter, K predzgodovini mest, str. 241. — 152. Fra 35, št. 499, str. 75. — 153. Fra 36, str. 62. — 154. Blaznik, Obzidje, str. 15—20. — 155. Blaznik, Nastanek Škofje Loke, str. 155. — 156. Fra 31, št. 231, str. 244 do 245; št. 232, str. 245—246. — 157. Blaznik, Urbarji, str. 137, 186, 187. — 158. Blaznik, Urbarji, str. 157. — 159. Blaznik, Urbarji, str. 143. — 160. Blaznik, Obrt v Škofji Loki, str. 80—87. — 161. Zwitter, K predzgodovini mest, str. 241. — 162. Kos, Zgodovina, str. 241; Gestrin, Trgovina, str. 198, 210. — 163. Žontar, Kranj, str. 36. — 164. Fra 31, št. 208, str. 216. — 165. Fra 31, št. 212, str. 220. — 166. Fra 31, št. 231, str. 244; št. 232, str. 246. — 167. Blaznik, Urbarji, str. 133, 166. — 168. Blaznik, Urbarji, str. 183, 212. — 169. Blaznik, Prometne zveze, str. 37. — 170. AU — Notar Benvenuto iz Čedad, podatek B. Otoprepa. — 171. Arhiv v Piranu, Notar. knj. 1350/1-II, f. 87—88, podatek F. Gestrina. — 172. Fra 31, št. 231, str. 244—245; št. 232, str. 245—246; Zwitter, Kranjska mesta, str. 16—17, 42. — 173. Blaznik, Urbarji, str. 213. — 174. Fra 36, str. 130. — 175. KM, fasc. 45, št. 247. — 176. Blaznik, Urbarji, str. 186. — 177. Zwitter, Kranjska mesta, str. 27—28, 30. — 178. MHK 17/1862, str. 78. — 179. Fra 36, str. 129. — 180. Fra 36, str. 129. — 181. Fra 31, št. 409, str. 450; št. 413, str. 454. — 182. Urkd., fasc. 137, list. 17. 4. 1449. — 183. Žontar, Kranj, str. 89. — 184. Zwitter, Kranjska mesta, str. 35; idem, K predzgodovini mest, str. 232, 240; Vilfan, Pravna zgodovina, str. 157. — 185. Žontar, Kranj, str. 48. — 186. Blaznik, Nastanek Škofje Loke, str. 156. — 187. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 161, 162. — 188. Kos, Gr. 3, št. 284, str. 174. — 189. Blaznik, Urbarji, str. 129—167, 179—213. — 190. Blaznik, Urbarji, str. 86. — 191. Blaznik, Urbarji, str. 98. — 192. Blaznik, Urbarji, str. 90—92. — 193. Blaznik, Urbarji, str. 95. — 194. A. Dopsch, Ein Verzeichnis des Besitzes der Herzoge von Kärnten in Krain und der Mark (von 1311), Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 22, str. 461. — 195. Blaznik, Urbarji, str. 100—106. — 196. Blaznik, Urbarji, str. 219—221. — 197. Blaznik, Urbarji, str.

118—121, 129 sl. — 198. Blaznik, Urbarji, str. 153, 202. — 199. Blaznik, Urbarji, str. 122—123. — 200. Blaznik, Urbarji, str. 118—123, 139, 188. — 201. Slovenska peč, Vodniki Tehničnega muzeja Slovenije, II/1954, Fr. Baš, str. 22—24; C. Rekar, str. 56—57. — 202. Gašperšič, Tehnika rudarjev, str. 9. — 203. Gašperšič, Zebliji, str. 37—38. — 204. Blaznik, Urbarji, str. 187. — 205. Blaznik, Požejska obrt, str. 91—97. — 206. AU, fasc. 670. — 207. AU, fasc. 669, f. 9', 12', 15, podatka pod 206, 207 B. Otorepca. — 208. Kos, Zgodovina, str. 163. — 209. Kos, Gr. 3, št. 284, str. 174—175; XV, LIII. — 210. Fra 31, št. 101, str. 99, leto 1141. — 211. Fra 31, št. 414, str. 455. — 212. K. Kovač, Ein Zehentverzeichnis aus der Diözese Aquileja vom Jahre 1296, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 30/1909, str. 634. — 213. A. Koblar, Zgodovina Sorške in Preške fare, Ljubljana, 1884, str. 6. — 214. Fr. Pokorn, Besnica pri Kranju, 1909, str. 67. — 215. Miklavčič, Župnije, str. 33, 49. — 216. Blaznik, Sorško polje, str. 146—148; idem, Besnica, str. 245 sl. — 217. Blaznik, Selška dolina, str. 28. — 218. MHK 17/1862, str. 78; 1293: ze Lok in sant Jacobes chapelle, Fra 31, št. 403, str. 443. — 219. Fra 36, str. 147. — 220. KM, fasc. 47, št. 337. — 221. Blaznik, Urbarji, str. 163. — 222. Koblar, Drobtinice 1/1891, str. 30. — 223. Fra 35, št. 714, str. 306—307. — 224. Urkd., fasc. 135, list. 3. 5. 1384. — 225. M. Zadnikar, Romanska arhitektura na Slovenskem, str. 160, 167, 239; E. Cevc, Umetnostni pomen škofjeloške okolice, LR 1/1954, str. 67. — 226. Fra 31, št. 222, str. 233. — 227. K. Kovač, o. d., str. 104. — 228. Fra 35, št. 714, str. 306—307. — 229. Urkd., fasc. 135, list. 3. 5. 1384. — 230. Koblar, Drobtinice 3/1893, str. 108. — 231. Urkd., fasc. 135, list. 24. 10. 1382 in list. 3. 5. 1384. — 232. J. Gruden, Cerkevne razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije, 1908, str. 81. — 233. Koblar, Drobtinice 3/1893, str. 184. — 234. Koblar, Drobtinice 1/1891, str. 30. — 235. J. Gruden, Cerkevne razmere, o. d., str. 108. — 236. MHK 17/1862, str. 78. — 237. J. Gruden, Cerkevne razmere, o. d., str. 109—110. — 238. Fra 31, št. 222, str. 233; Blaznik, Urbarji, str. 134. — 239. Fra 31, št. 300, str. 323. — 240. Blaznik, Urbarji, str. 134. — 241. MM, fasc. 58, str. 391; Fra 31, št. 225, str. 238; št. 311, str. 334—335; št. 384, str. 408. — 242. Koblar, Drobtinice 3/1893, str. 244. — 243. H. F. Schmid, Die rechtlichen Grundlagen der Pfarrorganisation auf westslavischen Boden und ihre Entwicklung während des Mittelalters, Weimar 1938, 1292 str. — 244. Kos, Gr. 3, št. 284, str. 174—175. — 245. Fra 36, str. 140—141. — 246. Fra 36, str. 140. — 247. Fra 36, str. 141. — 248. Blaznik, Sorško polje, str. 199—201. — 249. Urkd., fasc. 135, list. 24. 10. 1382, 3. 5. 1384. — 250. VI. Levec, Iz furlanskih arhivov, IMK 13/1903, str. 10—11. — 251. Fra 36, str. 73—74. — 252. Fra 35, št. 535, str. 115—117. — 253. Fra 35, št. 538, str. 119—121. — 254. Fra 35, št. 458, str. 28. — 255. Fra 35, št. 473, str. 49. — 256. Koblar, Drobtinice 1/1891, str. 24—25. — 257. KM, fasc. 35, št. 191. — 258. Fra 35, št. 705, str. 297—298; Koblar, Drobtinice 3/1893, str. 184. — 259. Fra 31, št. 367, str. 392; št. 403, str. 443. — 260. Fra 31, št. 395, str. 443. — 261. Fra 36, str. 73, 125—130, 139, 144.

II. Loško gospostvo od srede 14. do srede 15. stoletja

1. Blaznik, Urbarji, str. 29. — 2. KM, fasc. 49, št. 361. — 3. Blaznik, Urbarji, str. 29. — 4. Urkd., fasc. 135, list. 8. 5. 1383. — 5. Blaznik, Urbarji, str. 29—30. — 6. Blaznik, Urbarji, str. 31. — 7. Blaznik, Urbarji, str. 30—31. — 8. Žontar, Kranj, str. 80, 209. — 9. AS, list. 13. 12. 1352. — 10. Blaznik, Urbarji, str. 33—34, 38. — 11. Blaznik, Urbarji, str. 34—35. — 12. Blaznik, Urbarji, str. 35—36. — 13. Blaznik, Urbarji, str. 37. — 14. Blaznik, Besnica, str. 247—248. — 15. Blaznik, Dovje, str. 9. — 16. Gašperšič, Železarstvo, str. 5. — 17. Do nedavna je veljalo mnenje, da poteka prvi dokument v zvezi z železnikarskim fužinarstvom iz 1348. Dokazom, ki govore proti temu datiranju (Blaznik, Urbarji, str. 43), naj dodam še bolj očitnega: v obeh ustreznih listinah namreč nastopa freisinški škof Albert II., ki je freisinški škofiji zavladal šele 1349 (H. Strzewitzek, Die Sippenbeziehungen der Freisinger Bischöfe im Mittelalter, 1938, str. 153, 186, 187; prim. I. Mohorič, Dva tisoč let železarstva na Gorenjskem, Ljubljana 1969, str. 52 sl., kjer srečamo še vedno napačno letnico 1348). — 18. Fra 35, št. 711, str. 303. — 19. Gašperšič, Vigenjc, str. 8; idem, Železarstvo, str. 6; idem, Tehnika rudarjev, str. 12. — 20. Gašperšič, Železarstvo, str. 7. — 21. Blaznik, Urbarji, str. 270. — 22. Blaznik, Urbarji, str. 255. — 23. Blaznik, Urbarji, str. 240. — 24. Gašperšič, Železarstvo, str. 7; idem, Žebjarstvo, str. 10. — 25. Gašperšič, Tehnika rudarjev, str. 12, 18. — 26. Gašperšič, Žebjarstvo, str. 10. — 27. Gašperšič, Žebjarstvo, str. 18. — 28. Gašperšič, Vigenjc, str. 11, 20—31. — 29. Gašperšič, Železarstvo, str. 8. — 30. Blaznik, Urbarji, str. 255. — 31. Urkd., fasc. 135, list. 21. 10. 1389; fasc. 136, list. 17. 5. 1396; fasc. 137, list. 17. 8. 1405. — 32. Blaznik, Trgovske zveze, str. 75—76. — 33. Blaznik, Urbarji, str. 322, 324, 328. — 34. Fra 35, št. 711, str. 303. — 35. Blaznik, Selška dolina, str. 71—73. — 36. Urkd., fasc. 135, list. 29. 4. 1379. — 37. Urkd., fasc. 135, list. 21. 10. 1389; fasc. 136, list. 17. 5. 1396. — 38. Urkd., fasc. 137, list. 17. 8. 1405. — 39. Globočnik, Eisnern, št. 5, 6, 7, 9, 10, str. 9. — 40. Blaznik, Urbarji, str. 322. — 41. MM, 8°, fasc. 62, f. 162. — 42. S. Gigante, Libri del cancelliere, Monumenti di storia Fiumana 2/1912, str. 82. — 43. M. Zjačić, Knjiga riječkog kancelara i notara Antuna de Renno de Mutina, Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci 5/1959, str. 339. — 44. B. Otorepec, Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku 11/1966, Fevdna knjiga Jamskih 1453—1480, f. 11'. — 45. MM, 8°, fasc. 59, f. 237. — 46. Prim. Blaznik, Zgornji stolp, str. 80—81. — 47. Blaznik, Trgovske zveze, str. 78. — 48. Blaznik, Obrt v Škofji Loki, str. 82. — 49. Staatsarchiv Wien, list. 30. 3. 1410. — 50. Blaznik, Obrt v Škofji Loki, str. 84. — 51. Blaznik, Urbarji, str. 285; od konca 14. stol. dalje se je vse bolj uveljavljal solid, ki ga viri deloma povsem istovetijo z denarjem (gl. str. 448), a je bila sicer njegova vrednost za eno sedmino manjša od denarja (Blaznik, Urbarji, str. 98). — 52. Rač. knj., Nr. 70, f. 57; Blaznik, Urbarji, str. 285. — 53. Blaznik, Prometne zveze, str. 37—38. — 54. Kos, Zgodovina, priloga k str. 240. — 55. Gestrin,

Trgovina, str. 210—211. — 56. Urkd., fasc. 137, list. 14. 2. 1425. — 57. Gestrin, Trgovina, str. 213. — 58. Urkd., fasc. 137, list. 14. 2. 1425. — 59. Blaznik, Prometne zveze, str. 38—40. — 60. Gestrin, Trgovina, str. 213. — 61. Blaznik, Prometne zveze, str. 40. — 62. Gestrin, Trgovina, str. 200—202. — 63. Blaznik, Urbarji, str. 273; rač. knj., Nr. 69, f. 32', 81, 92', 94, 146'. — 64. Blaznik, Urbarji, str. 281, 284; rač. knj., Nr. 70, f. 51', 56', 71', 124. — 65. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 25. — 66. Kos, Zgodovina, priloga k str. 240. — 67. MM, fasc. 142, str. 226—228. — 68. Gestrin, Trgovina, str. 217—220; Blaznik, Prometne zveze, str. 77. — 69. Arhiv v Piranu, Not. knj. 1369/71, f. 154; 112, f. 61' iz 1417, podatek prof. F. Gestrina. — 70. Blaznik, Trgovske zveze, str. 75—82. — 71. Blaznik, Urbarji, str. 287. — 72. Blaznik, Urbarji, str. 272, 287. — 73. Blaznik, Urbarji, str. 279; rač. knj., Nr. 70, f. 47, 54, 68. — 74. Blaznik, Urbarji, str. 272. — 75. Blaznik, Urbarji, str. 279. — 76. Blaznik, Urbarji, str. 279. — 77. Blaznik, Urbarji, str. 279; rač. knj., Nr. 70, f. 47, 54. — 78. Blaznik, Urbarji, str. 279; rač. knj., Nr. 69, f. 31', 80, 92'. — 79. 1437—1438: 36, Blaznik, Urbarji, str. 279; 1438—1439: 42, 1439—1440: 40, 1440—1441: 57 soldov, rač. knj., Nr. 70, f. 47, 54, 122, 125'. — 80. Fra 36, str. 128. — 81. Blaznik, Urbarji, str. 271; rač. knj., Nr. 69, f. 31', 79, 91. — 82. Blaznik, Urbarji, str. 271; rač. knj., Nr. 69, f. 31', 79, 91', 144. — 83. Blaznik, Urbarji, str. 95. Loško vedro je bilo približno dvakrat večje od klevevskega vedra, za katero so na voljo podatki iz kasnejše dobe. Ondotno pravdno vedro je v začetku 17. stol. držalo 10 bokalov, medtem ko je na gorninsko vedro v 16. stol. odpadlo 12 bokalov (Blaznik, Urbarji, str. 95). Ker je bokal držal 1,65 litra (Vilfan, Mere, str. 52, 85), bi šlo na klevevsko vedro po teh računih nekako 16,5 do 19,8 litrov; če smemo prenesti to vrednost v čas konec 14. stol., bi torej loško vedro držalo nekako 33—40 litrov. — 84. F. 71', 124; mogoče Doberdob (1494 Guttenach oder Dobrodob, M. Kos, Urbarji Slovenskega Primorja, Viri za zgodovino Slovencev 3, str. 213). — 85. Gestrin, Trgovina, str. 213. — 86. Blaznik, Urbarji, str. 284; rač. knj., Nr. 70, f. 51', 56', 71', 124. — 87. Blaznik, Urbarji, str. 284; rač. knj., Nr. 70, f. 56', 71', 124. — 88. S. Vilfan, Žeganja v slovenski pravni zgodovini, Etnolog 17/1944, str. 16—25; idem, Vprašanje »opasla«, SE 9/1956, str. 255. — 89. Zwitter, K predzgodovini mest, str. 238. — 90. Žontar, Policijski redi, str. 37. — 91. 1437, Blaznik, Urbarji, str. 282; rač. knj., 1441, Nr. 70, f. 123. — 92. Zahn, Privilegienbuch, str. 75—76; KM, fasc. 42, št. 221. — 93. Blaznik, Trgovske zveze, str. 75—76. — 94. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 158—159. — 95. AS, list. 6. 1. 1393. — 96. Zahn, Privilegienbuch, str. 76; Blaznik, Spremembe, str. 333—334. — 97. Zahn, Privilegienbuch, str. 76. — 98. KM, fasc. 28, št. 21. — 99. Blaznik, Nastanek Škofje Loke, str. 157. — 100. Blaznik, Urbarji, str. 62. — 101. Blaznik, Nastanek Škofje Loke, str. 157. — 102. Blaznik, Nastanek Škofje Loke, str. 158. — 103. S. Vilfan, Zgodovina neposrednih davkov in arestnega postopka v srednjeveški Ljubljani, ZČ 6-7/1952-1953, str. 425. — 104. Zahn, Privilegienbuch, str. 76; Zwitter, Kranjska mesta, str. 41—42. — 105. S. Vilfan, Zgodovina neposrednih davkov, o. d., str. 432. — 106. Blaznik, Nastanek Škofje Loke, str.

158—159. — 107. Blaznik, Urbarji, str. 284; rač. knj., Nr. 70, f. 51', 71'. 124. — 108. Blaznik, Urbarji, str. 284; rač. knj., Nr. 70, f. 51', 56', 71', 124. — 109. Blaznik, Urbarji, str. 271, 280. — 110. Blaznik, Urbarji, str. 111. — 111. Blaznik, Urbarji, str. 84—85. — 112. AS, Priv. a. XXXI, fasc. 3-Tayding, str. f. 1—2'. — 113. Blaznik, Urbarji, str. 231. — 114. Blaznik, Urbarji, str. 236. — 115. Fr. Stele, Slikarstvo v Sloveniji od 12. do 16. stoletja, Ljubljana 1969. — 116. Blaznik, Urbarji, str. 358—362. — 117. Blaznik, Urbarji, str. 292. — 118. Blaznik, Urbarji, str. 312. — 119. Krajevni leksikon dravske banovine 1937, str. 242. — 120. Blaznik, Urbarji, str. 271, 275—277. — 121. Blaznik, Urbarji, str. 280—282. — 122. Blaznik, Sorško polje, str. 190. — 123. AS, list. 26. 2. 1436; prim. str. 75. — 124. AS, list. 1. 3. 1442. — 125. KM, fasc. 37, št. 201. — 126. Urkd., fasc. 135, list. 28. 9. 1389. — 127. Blaznik, Urbarji, str. 274; rač. knj. Nr. 69, f. 33, 81', 94, 146'. — 128. Urkd., fasc. 136, list. 7. 8. 1393. — 129. Blaznik, Urbarji, str. 273; rač. knj., Nr. 69, f. 32', 81', 94. — 130. Rač. knj., Nr. 69, f. 94. — 131. Fr. Pokorn, Loka, Dom in svet 7/1894, str. 659. — 132. Fra 35, št. 727, str. 317—318; Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 659—660. — 133. Fra 35, št. 730, str. 321—322. — 134. Fra 35, št. 732, str. 323—324. — 135. Fra 35, št. 730, str. 321—322. — 136. Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 660. — 137. Blaznik, Urbarji, str. 276; rač. knj., Nr. 69, f. 33', 79', 92, 144'. — 138. Urkd., fasc. 136, list. 7. 8. 1393. — 139. AS, list. 29. 9. 1395; J. Gruden, Cerkevne razmere, o. d., str. 101. — 140. AS, list. 29. 9. 1395, 8. 12. 1422, 22. 4. 1427, 14. 8. 1442.

C. LOŠKO GOSPOSTVO OD SREDE 15. STOLETJA DO VELIKIH REFORM V 18. STOLETJU

I. Loško gospostvo na pragu novega veka

1. Zahn, Privilegienbuch, str. 73—75, 77—80. — 2. Loški arhiv, Seznam članstva lončarskega ceha iz 1511; urbar lončarskega ceha. — 3. Prim. Zwitter, Kranjska mesta, str. 57. — 4. Loški arhiv, št. 1, 2. — 5. Zahn, Privilegienbuch, str. 80; prim. Blaznik, Cehi. — 6. Zahn, Privilegienbuch, str. 77—80. — 7. Blaznik, Cehi, str. 8. — 8. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 23 iz 1515. — 9. E. Cevc, Kipar HR, LR 3/1956, str. 164. — 10. Blaznik, Cehi, str. 10. — 11. MM, 8°, fasc. 59, f. 222. — 12. MM, 8°, fasc. 59, f. 237. — 13. Blaznik, Obrt v Škofji Loki, str. 81—82. — 14. MM, 8°, fasc. 61, f. 300—300'. — 15. Zahn, Privilegienbuch, str. 79; Gašperšič, Žebliji, str. 38—39; MM, 8°, fasc. 62, f. 51. — 16. Gašperšič, Žebljarsko, str. 11. — 17. Gašperšič, Žebljarsko, str. 10. — 18. Blaznik, Urbarji, str. 322. — 19. Gašperšič, Vigenjc, str. 63. — 20. Blaznik, Podeželska obrt, str. 91—97. — 21. Zwitter, Kranjska mesta, str. 51; Žontar, Policijski redi, str. 39. — 22. Grafenauer, Zgodovina 3, str. 13—14. — 23. MM, 8°, fasc. 63, f. 109. — 24. MM, 8°, fasc. 63, f. 140. — 25. KM, fasc. 37, št. 201. — 26. KM, fasc. 37, št. 201. — 27. Blaznik, Obrt v Škofji Loki, str. 86. — 28. KM, fasc. 37, št. 201. — 29. KM, fasc. 41, št. 211. — 30. Blaznik, Obrt v Škofji Loki,

str. 86. — 31. KM, fasc. 37, št. 201. — 32. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 23. — 33. Blaznik, Urbarji, str. 356—358. — 34. Gestrin, Trgovina, str. 212, 213, 222. — 35. KM, fasc. 37, št. 201. — 36. Urkd., fasc. 138, list. 14. 9. 1499. — 37. KM, fasc. 37, št. 201. — 38. KM, fasc. 42, št. 221. — 39. KM, fasc. 37, št. 201; MM, 8°, fasc. 63, f. 109, 109'. — 40. KM, fasc. 37, št. 201. — 41. KM, fasc. 37, št. 201. — 42. Žontar, Policijski redi, str. 35—38. — 43. Žontar, Policijski redi, str. 39, 65. — 44. Blaznik, Spremembe, str. 333. — 45. Blaznik, Urbarji, str. 63, 358. — 46. Blaznik, Urbarji, str. 62. — 47. AS, Gr. a. Škofja Loka, fasc. 32; Žontar ml., Mestni red, str. 128—129. — 48. Blaznik, Urbarji, str. 299. — 49. Blaznik, Spremembe, str. 334—335. — 50. KM, fasc. 38, št. 202. — 51. AS, list. 5. 5. 1492; KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 6/7; MHK 1862, str. 55; AS, Priv. a., XXXI, fasc. 5. — 52. KM, fasc. 38, št. 202. — 53. Blaznik, Urbarji, str. 23—24, 288—366. — 54. Blaznik, Urbarji, str. 317—318; prim. P. Blaznik, Struktura agrarne posesti na tleh loškega gospostva do srede 18. stoletja, LR 12/1965, str. 25—29. — 55. Blaznik, Urbarji, str. 32. — 56. Blaznik, Popis kmetij, str. 121. — 57. Blaznik, Urbarji, str. 41—42. — 58. Blaznik, Urbarji, str. 314, 322, 324, 328. — 59. Blaznik, Urbarji, str. 261, 262, 294, 298, 311. — 60. Blaznik, Urbarji, str. 330, 336—337, 354. — 61. Blaznik, Urbarji, str. 108, 301 sl. — 62. Blaznik, Urbarji, str. 121. — 63. Blaznik, Urbarji, str. 79. — 64. Blaznik, Urbarji, str. 122, 288—340. — 65. Blaznik, Popis kmetij, str. 124—126; KM, fasc. 45, št. 247. — 66. Blaznik, Urbarji, str. 106—115. — 67. Blaznik, Urbarji, str. 293 sl. — 68. KM, fasc. 373, št. 2 a. — 69. Blaznik, Urbarji, str. 111. — 70. Grafenauer, Kmečki upori, str. 54. — 71. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 312—314. — 72. Grafenauer, Kmečki upori, str. 54. — 73. Blaznik, Spremembe, str. 325. — 74. MM, 8°, fasc. 61, f. 102. — 75. MM, 8°, fasc. 61, f. 193. — 76. S. Jug, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja, GMS 24/1943, str. 33. — 77. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 7. — 78. Blaznik, Upori, str. 66. — 79. MM, 8°, fasc. 61, f. 175. — 80. Npr. MM, 8°, fasc. 61, f. 243; fasc. 62, f. 293. — 81. MM, 8°, fasc. 61, f. 234. — 82. MM, 8°, fasc. 63, f. 26'. — 83. MM, 8°, fasc. 62, f. 113'. — 84. MM, 8°, fasc. 62, f. 174'. — 85. Blaznik, Upori, str. 67. — 86. MM, 8°, fasc. 62, f. 26', 27. — 87. MM, 8°, fasc. 62, f. 106, 113. — 88. MM, 8°, fasc. 62, f. 116, 118. — 89. Grafenauer, Kmečki upori, str. 87. — 90. MM, 8°, fasc. 62, f. 161, 161', 173', 174, 175, 179. — 91. MM, 8°, fasc. 62, f. 179'. — 92. MM, 8°, fasc. 62, f. 180'. — 93. MM, 8°, fasc. 62, f. 187'. — 94. MM, 8°, fasc. 62, f. 208', 209'. — 95. KM, fasc. 45, št. 252. — 96. KM, fasc. 45, št. 252 z dne 2. 6. 1508. — 97. KM, fasc. 41, št. 210. — 98. KM, fasc. 45, št. 252. — 99. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 1, f. 83. — 100. KM, fasc. 42, št. 216. — 101. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 22. — 102. Blaznik, Upori, str. 68. — 103. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 1, 1'. — 104. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 15, 15'. — 105. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 3. — 106. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 3'. — 107. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 4, 5, 5'. — 108. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 6. — 109. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 7'. — 110. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 5', 6'. — 111. KM, Rep. 53, fasc. 295,

št. 22. — 112. KM, fasc. 41, št. 211. — 113. KM, fasc. 38, št. 202. — 114. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 22. — 115. KM, fasc. 41, št. 211. — 116. Blaznik, Spremembe, str. 328. — 117. Grafenauer, Kmečki upori, str. 102—103, 106, 154. — 118. Grafenauer, Kmečki upori, str. 107, 121—122, 155. — 119. Grafenauer, Kmečki upori, str. 131, 137, 139, 140. — 120. Grafenauer, Kmečki upori, str. 143; Blaznik, Upori, str. 69. — 121. Blaznik, Upori, str. 69. — 122. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 22. — 123. Blaznik, Upori, str. 69. — 124. Grafenauer, Kmečki upori, str. 144. — 125. KM, fasc. 41, št. 211. — 126. KM, fasc. 41, št. 211 z dne 18. 1. 1516. — 127. KM, fasc. 41, št. 211. — 128. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 62—63. — 129. Grafenauer, Kmečki upori, str. 148. — 130. Blaznik, Spremembe, str. 322; 1489, MM, 8°, fasc. 62, f. 55', 71, 74. — 131. KM, fasc. 37, št. 201. — 132. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 17. — 133. KM, fasc. 45, št. 264. — 134. KM, fasc. 45, št. 264. — 135. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 251'. — 136. KM, fasc. 37, št. 201. — 137. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 214. — 138. KM, fasc. 37, št. 201. — 139. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 274'. — 140. KM, fasc. 157, št. 210. — 141. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 5, f. 121'. — 142. Blaznik, Urbarji, str. 350. — 143. Blaznik, Sorško polje, str. 182—183; idem, Urbarji, str. 36—37. — 144. Blaznik, Sorško polje, str. 182—183. — 145. J. Žontar, Ločan Volbenk Schwarz, LR 4/1957, str. 25—34. — 146. MM, 8°, fasc. 62, f. 180'. — 147. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 267. — 148. J. Žontar, Ločan Volbenk Schwarz, o. d., str. 26. — 149. Urkd., fasc. 139, list. 1. 9. 1516. — 150. Blaznik, Sorško polje, str. 185. — 151. Blaznik, Besnica, str. 251—252. — 152. Blaznik, Besnica, str. 247—248, 259. — 153. AS, list. 21. 1. in 25. 4. 1515. — 154. AS, list. 10. 4. 1436. — 155. AS, list. 5. 1. 1478. — 156. AS, list. 25. 6. 1475. — 157. AS, list. 26. 6. 1475. — 158. Blaznik, Besnica, str. 257—260. — 159. Blaznik, Urbarji, str. 331. — 160. Žontar, Kranj, str. 77, 79—88. — 161. Prim. Žontar, Kranj, str. 81. — 162. MM, 8°, fasc. 61, f. 161'; fasc. 63, f. 136'. — 163. MM, 8°, fasc. 62, f. 209—210. — 164. MM, 8°, fasc. 63, f. 136'. — 165. MM, 8°, fasc. 63, f. 145. — 166. MM, 8°, fasc. 63, f. 123. — 167. Gašperšič, Zelezarstvo, str. 8. — 168. KM, fasc. 42, št. 216. — 169. Globočnik, Eisern, št. 14, str. 10. — 170. KM, fasc. 42, št. 216. — 171. KM, fasc. 42, št. 216. Nahajališče je zelo verjetno istovetno s prostorom na vzhodnem pobočju hriba Škofje, kjer so 1857 pridobivali baker (J. Šorn, Baker nad Poljanami, antimon pri Trojanah, Kr. 20/1972, str. 154). — 172. MHK 19/1864, str. 87. — 173. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 1, f. 83. — 174. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 1, f. 90'. — 175. LR 3/1956, str. 85. — 176. P. Simonič, Spominski plošči o potresu leta 1511, LR 11/1964, str. 208—210. — 177. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 21. — 178. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 23. — 179. Štukl, Gradivo, str. 65; KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 167'. — 180. A. Dimitz, Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813, 2, Laibach 1875, str. 15. — 181. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 2, f. 133'. — 182. KM, fasc. 41, št. 215. — 183. KM, fasc. 45, št. 251. — 184. Štukl, Gradivo, str. 62. — 185. Gradivo, str. 66. — 186. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 5, f. 144'. — 187. KM, fasc. 46, št. 322. — 188. KM, fasc. 41, št. 215. — 189. Štukl, Gradivo, str. 64.

II. Loško gospostvo od dvajsetih let 16. stoletja do tridesetih let 17. stoletja

1. KM, fasc. 46, št. 322 iz 1521. — 2. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 3, f. 35', 36 iz 1522. — 3. KM, fasc. 41, št. 211. — 4. KM, fasc. 41, št. 211. — 5. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 30 iz 1532. — 6. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 30. — 7. Grafenauer, Zgodovina 3, str. 113. — 8. KM, fasc. 41, št. 211. — 9. KM, fasc. 45, št. 264. — 10. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 38, 40. — 11. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 8, f. 109'. — 12. Grafenauer, Zgodovina 3, str. 65. — 13. Blaznik, Sorško polje, str. 223. — 14. Blaznik, Sorško polje, str. 223—224. — 15. J. Zontar, Kranjski sodni red za deželna sodišča iz leta 1535, ZC 6-7/1952-1953, str. 566 do 587; Vilfan, Pravna zgodovina, str. 198; Blaznik, Spremembe, str. 335. — 16. KM, fasc. 37, št. 201. — 17. Blaznik, Spremembe, str. 322—325. — 18. Blaznik, Spremembe, str. 322—325. — 19. KM, fasc. 159, št. 257. — 20. GB II. — 21. GB IV, f. 67; Blaznik, Sorško polje, str. 179. — 22. KM, fasc. 38, št. 202. — 23. KM, fasc. 38, št. 203. — 24. KM, fasc. 37, št. 201. — 25. KM, fasc. 42, št. 217. — 26. KM, fasc. 159, št. 257 iz 1604. — 27. KM, fasc. 46, št. 295. — 28. Blaznik, Sorško polje, str. 180. — 29. KM, fasc. 49, št. 378, fasc. 157, št. 209. — 30. GB IV, f. 67; GB V, f. 123; Blaznik, Sorško polje, str. 180. — 31. Blaznik, Sorško polje, str. 180. — 32. GB V, f. 48, 123'. — 33. KM, fasc. 157, št. 210. — 34. Blaznik, Sorško polje, str. 180. — 35. KM, fasc. 45, št. 278. — 36. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 6, f. 28, 39 iz 1531. — 37. KM, fasc. 49, št. 371. — 38. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 5, f. 104 iz 1529. — 39. AS, Škofja Loka-mesto in gospostvo; Genealogija; list. 25. 8. 1554; Landmannsbrieft, št. 27. — 40. KM, fasc. 49, št. 364. — 41. AS, Gr. a., XXVIII, fasc. 2, št. 2, 3. — 42. GB I, f. 356'. — 43. Blaznik, Sorško polje, str. 183. — 44. AS, list. 1. 6. 1541. — 45. AS, Gr. a. XXVIII, fasc. 9. — 46. AS, list. 25. 8. 1554. — 47. Blaznik, Sorško polje, str. 183. — 48. GB IV, f. 101, 353. — 49. Blaznik, Sorško polje, str. 183 do 184. — 50. Blaznik, Sorško polje, str. 184. — 51. KM, fasc. 42, št. 217. — 52. KM, fasc. 48, št. 356; fasc. 38, št. 203. — 53. KM, fasc. 48, št. 355 iz 1621. — 54. Blaznik, Sorško polje, str. 193; Kos, Don., št. 88, str. 64. — 55. GB IV, f. 94'—96; GB V, f. 77. — 56. KM, fasc. 432, št. 63. — 57. Blaznik, Besnica, str. 251—254. — 58. Zontar, Kranj, str. 79—88, 209. — 59. KM, fasc. 38, št. 202 iz 1573. — 60. KM, fasc. 29, št. 31. — 61. Blaznik, Urbarji, str. 38. — 62. KM, fasc. 36, št. 194. — 63. Blaznik, Urbarji, str. 364—366. — 64. Blaznik, Urbarji, str. 62. — 65. Blaznik, Spremembe, str. 334—337. — 66. Blaznik, Urbarji, str. 59—60. — 67. KM, fasc. 38, št. 202. — 68. Urkd., fasc. 140, list. 26. 9.; KM, fasc. 38, št. 202. — 69. MM, fasc. 10. — 70. MM, fasc. 142, str. 273—276. — 71. KM, fasc. 48, št. 354. — 72. Blaznik, Urbarji, str. 60—61. — 73. Blaznik, Urbarji, str. 62, 64. — 74. Blaznik, Urbarji, str. 65. — 75. Blaznik, Urbarji, str. 65, 67. — 76. KM, fasc. 49, št. 364; Urkd., 19. 6. 1534. — 77. Blaznik, Urbarji, str. 65, 67. — 78. Baltazar Siegesdorfer 1525, KM, Rep. 53, fasc. 43, št. 4, f. 58; 1527—1529, Kos, 1892, str. 3; Lienhart Siegesdorfer 1529, KM, Rep. 53,

fasc. 42, št. 5, f. 107. — 79. Blaznik, Urbarji, str. 63, 65, 66. — 80. Zahn, Privilegienbuch, str. 76. — 81. Blaznik, Urbarji, str. 64—65. — 82. Blaznik, Urbarji, str. 67—68. — 83. Blaznik, Urbarji, str. 69. — 84. Blaznik, Urbarji, str. 70—71. — 85. Blaznik, Urbarji, str. 70. — 86. Blaznik, Urbarji, str. 72. — 87. Blaznik, Eggenberg, str. 43—49. — 88. Blaznik, Spremembe, str. 328. — 89. Blaznik, Spremembe, str. 328—329. — 90. Blaznik, Spremembe, str. 329. — 91. Blaznik, Spremembe, str. 330—331. — 92. Müllner, Eisen, str. 146. — 93. Globočnik, Eisnern, št. 26, str. 11, 3. — 94. Müllner, Eisen, str. 150. — 95. Blaznik, Spremembe, str. 332—333. — 96. Globočnik, Eisnern, št. 52, str. 14; št. 80, str. 20; Blaznik, Spremembe, str. 330. — 97. Globočnik, Eisnern, št. 49, str. 14; št. 95, str. 22; Blaznik, Spremembe, str. 330. — 98. Globočnik, Eisnern, št. 65, str. 15. — 99. Blaznik, Spremembe, str. 329—330. — 100. KM, Rep. 53, fasc. 297, št. 5. — 101. KM, fasc. 42, št. 216 iz 1576. — 102. Globočnik, Eisnern, št. 63, str. 17. — 103. Kos, Don., št. 24, str. 31. — 104. Müllner, Eisen, str. 232—233. — 105. Koblar, Drobtinice 1894, str. 75. — 106. Blaznik, Selška dolina, str. 82—84. — 107. Blaznik, Spremembe, str. 330. — 108. Prim. Müllner, Eisen, str. 205. — 109. Gašperšič, Vigenjc, str. 42. — 110. Müllner, Eisen, str. 207—208. — 111. Kos, Don., št. 115, str. 80 iz 1618. — 112. Prim. Gašperšič, Oglarstvo, str. 98, 100, 101. — 113. KM, fasc. 40, št. 206. — 114. KM, fasc. 42, št. 216. — 115. Müllner, Eisen, str. 223. — 116. Koblar, Drobtinice 1894, str. 74—75; Kos, Don., št. 115, str. 79. — 117. Zontar, Žebļjarstvo, str. 85—86; Gašperšič, Vigenjc, str. 44; prim. str. 89. — 118. Gašperšič, Vigenjc, str. 42. — 119. Zontar, Žebļjarstvo, str. 86; Gašperšič, Vigenjc, str. 42, 73. — 120. Blaznik, Spremembe, str. 330. — 121. KM, fasc. 38, št. 202. — 122. KM, fasc. 49, št. 364. — 123. KM, fasc. 37, št. 202. — 124. KM, fasc. 42, št. 216. — 125. Blaznik, Selška dolina, str. 77—79. — 126. KM, fasc. 42, št. 216. — 127. Müllner, Eisen, str. 646—647. — 128. KM, fasc. 37, št. 201. — 129. Müllner, Eisen, str. 212, 647. — 130. Globočnik, Eisnern, št. 104, str. 23. — 131. Valvasor, Ehre 3, str. 382; Müllner, Eisen, str. 649; Blaznik, Selška dolina, str. 76. — 132. Müllner, Eisen, str. 648—649; Blaznik, Selška dolina, str. 77. — 133. KM, fasc. 37, št. 201; fasc. 38, št. 202; Blaznik, Poljanska dolina, str. 38. — 134. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 8, f. 40', 42'—43'. — 135. Kos, Don., št. 24 d, str. 19. — 136. Blaznik, Poljanska dolina, str. 38. — 137. Müllner, Eisen, str. 233, 638. — 138. Müllner, Eisen, str. 477. — 139. Blaznik, Poljanska dolina, str. 38. — 140. Müllner, Eisen, str. 135, 637. — 141. Müllner, Eisen, str. 150—151. — 142. Müllner, Eisen, str. 211—212. — 143. Müllner, Eisen, str. 160. — 144. KM, fasc. 42, št. 216. — 145. Blaznik, Poljanska dolina, str. 38. — 146. KM, fasc. 42, št. 364. — 147. Blaznik, Poljanska dolina, str. 39. — 148. KM, fasc. 38, št. 202. — 149. Blaznik, Poljanska dolina, str. 39. — 150. Müllner, Eisen, str. 476—478. — 151. Müllner, Eisen, str. 621—624, 639, 720. — 152. Blaznik, Poljanska dolina, str. 39. — 153. Müllner, Eisen, str. 212, 644. — 154. Globočnik, Eisnern, št. 88, str. 21. — 155. Kos, Don., št. 148, str. 98. — 156. Kos, Don., št. 151, str. 100. — 157. Globočnik, Eisnern, št. 91, str. 21. — 158. Müllner, Eisen, str. 644—645; Blaznik, Poljanska dolina, str. 39—40. — 159. Blaznik, Popis kmetij, str. 119—127. — 160.

Blaznik, Urbarji, str. 315. — 161. Blaznik, Urbarji, str. 300. — 162. Blaznik, Urbarji, str. 145, 194; idem, Poljanska dolina, str. 41. — 163. KM, fasc. 39, št. 204. — 164. Blaznik, Poljanska dolina, str. 40. — 165. Blaznik, Poljanska dolina, str. 40. — 166. Blaznik, Urbarji, str. 293—318; urbar 1630; prim. Blaznik, Poljanska dolina, str. 40—47. — 167. Blaznik, Selška dolina, str. 85—87, 90. — 168. Fr. Planina, Davča in Podporezen, LR 18/1971, str. 111. — 169. AS, Gr. a. II. — 170. Blaznik, Selška dolina, str. 86. — 171. AS, Gr. a. II. — 172. Z lokalizacijo teh dveh imen popravljam ustrezen tekst v Selški dolini, str. 87. — 173. Urbar v AS, RDA, fasc. 2, št. 43. — 174. AS, Gr. a. II; urbarji od 1625 dalje; urbar 1630, f. 278—279; prim.. Fr. Planina, Davča in Podporezen, o. d., str. 111 sl. — 175. Prim. Blaznik, Selška dolina, str. 87—88. — 176. Blaznik, Selška dolina, str. 91—92. — 177. Blaznik, Urbarji, str. 313—315, 319—329; AS, Urbar 1630. — 178. HM, Hochstift Freising, Lit. 689. — 179. Blaznik, Poljanska dolina, str. 47. — 180. Blaznik, Selška dolina, str. 88—89, 93. — 181. KM, fasc. 38, št. 203; Blaznik, Urbarji, str. 321; idem, Selška dolina, str. 97; idem, Poljanska dolina, str. 55; idem, Sorško polje, str. 200; idem, Besnica, str. 261—262. — 182. KM, fasc. 38, št. 202. — 183. KM, fasc. 38, št. 202, 203. — 184. KM, fasc. 41, št. 214. — 185. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 9, f. 3. — 186. KM, fasc. 38, št. 203. — 187. Blaznik, Selška dolina, str. 103. — 188. KM, fasc. 38, št. 203. — 189. Blaznik, Selška dolina, str. 103—104. — 190. AS, Urbar 1630, f. 170. — 191. KM, fasc. 39, št. 204. — 192. KM, fasc. 38, št. 203. — 193. Blaznik, Posestne razmere, str. 56. — 194. KM, fasc. 38, št. 203. — 195. Blaznik, Posestne razmere, str. 21. — 196. AS, Urbar 1630; zaradi bogate vsebine je bil urbar deležen objav v izvlečku (Fr. Kos, Loško gospostvo l. 1630, IMK 7/1897, str. 89—96, 123—130; M. Kos, Zemljiške razmere po Selški dolini leta 1630, Carniola, N. v. 2/1911, str. 46—51, 260 do 286). — 197. Kos, Don., št. 55, str. 54. — 198. AS, Urbar 1630; Blaznik, Posestne razmere, str. 57. — 199. Urkd., fasc. 138, list. 20. 5. 1491. — 200. Blaznik, Posestne razmere, str. 56. — 201. MM, fasc. 142. — 202. MM, 8°, fasc. 108', 109. — 203. KM, fasc. 45, št. 251. — 204. KM, fasc. 45, št. 273. — 205. KM, fasc. 45, št. 264. — 206. M. Verbič, Gospodarski stiki Loke z Idrijo v 16. in 17. stoletju, LR 10/1963, str. 97—103. — 207. KM, fasc. 34, št. 170 C. — 208. Npr. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 26, 30. — 209. KM, fasc. 41, št. 214. — 210. KM, fasc. 42, št. 219. — 211. KM, fasc. 45, št. 275 iz 1543, 1544. — 212. KM, fasc. 38, št. 203. — 213. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 6, f. 251'; Blaznik, Reformacija, str. 85. — 214. Blaznik, Reformacija, str. 84. — 215. KM, fasc. 49, št. 379; fasc. 38, št. 202. — 216. Blaznik, Reformacija, str. 85. — 217. Blaznik, Reformacija, str. 92—93. — 218. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 5, f. 119'. — 219. KM, fasc. 38, št. 203. — 220. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 5, f. 119'. — 221. KM, fasc. 37, št. 201; fasc. 40, št. 209. — 222. KM, fasc. 38, št. 202. — 223. KM, fasc. 42, št. 216. — 224. KM, fasc. 45, št. 273. — 225. KM, fasc. 38, št. 203 iz 1535. — 226. Kos, Don., št. 152, str. 101—102. — 227. AS, Urbar 1630, f. 40—65. — 228. Gašperšič, Vigenjc, str. 55. — 229. Globočnik, Eisern, št. 130, str. 24. — 230. KM, fasc. 45, št. 276. — 231. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 5. — 232. KM, fasc. 38, št. 202. — 233. MM, 8°, fasc. 62, f. 36', 87'; KM, Rep.

53, fasc. 42, št. 9, f. 83', — 234. KM, fasc. 45, št. 277. — 235. Žontar, Policijski redi, str. 71—72, 108, 114. — 236. KM, fasc. 41, št. 214. — 237. KM, fasc. 37, št. 201. — 238. Zwitter, Kranjska mesta, str. 53—54. — 239. Grafenauer, Zgodovina 4, str. 16—17. — 240. KM, fasc. 37, št. 201. — 241. KM, fasc. 45, št. 269. — 242. KM, fasc. 37, št. 201. — 243. KM, fasc. 45, št. 251. — 244. KM, fasc. 38, št. 202. — 245. Blaznik, Reformacija, str. 98. — 246. KM, fasc. 38, št. 202. — 247. KM, fasc. 41, št. 213. — 248. KM, fasc. 38, št. 201. — 249. Žontar, Policijski redi, str. 100. — 250. KM, fasc. 38, št. 202. — 251. KM, fasc. 37, št. 201. — 252. Blaznik, Urbarji, str. 357—358. — 253. S. Vilfan, Ustna informacija. — 254. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 307—308. — 255. Žontar, Kranj, str. 156, 161. — 256. Žontar, Kranj, str. 199. — 257. AS, Stan. a., fasc. 295, str. 543. — 258. Žontar, Platnarstvo, str. 89—90. — 259. Vilfan, Mere, str. 62—64, 86. — 260. KM, fasc. 37, št. 201. — 261. Tremel, Frühkapitalismus, str. 128—129. — 262. KM, fasc. 37, št. 201. — 263. KM, fasc. 49, št. 379. — 264. KM, fasc. 37, št. 201. — 265. Müllner, Eisen, str. 154. — 266. Müllner, Eisen, str. 115, 724—726; Globočnik, Eisern, št. 31, str. 12. — 267. Gašpersič, Vigenjc, str. 51. — 268. Žontar, Željarstvo, str. 86. — 269. Gašpersič, Vigenjc, str. 51—52; Gestrin, Trgovina, str. 182, 187. — 270. M. Verbič, Gospodarski stiki, o. d., str. 99—102. — 271. KM, fasc. 34, št. 170 C. — 272. KM, fasc. 45, št. 276 iz 1532; Tremel, Frühkapitalismus, str. 125. — 273. AS, Vic. a., fasc. 82. — 274. Kos, Don., št. 152, str. 101—102 iz 1638. — 275. S. Vilfan, K zgodovini kmečkega kupčevanja s soljo, Kr. 10/1962, str. 135. — 276. KM, fasc. 45, št. 276; fasc. 49, št. 374. — 277. KM, fasc. 37, št. 201. — 278. AS, Vic. a., fasc. 82. — 279. AS, Stan. a., fasc. 295, str. 543—544, 587, 623—625, 655—656, 687—693. — 280. AS, Stan. a., fasc. 32, snopič 11. — 281. KM, fasc. 37, št. 201. — 282. KM, fasc. 45, št. 276; fasc. 49, št. 374. — 283. KM, fasc. 41, št. 211. — 284. KM, fasc. 45, št. 276 iz 1532. — 285. AS, Stan. a., fasc. 295, str. 624. — 286. KM, fasc. 41, št. 122. — 287. Urkd., fasc. 140, list. 22. 3. 1522; KM, fasc. 47, št. 337. — 288. KM, fasc. 49, št. 370. — 289. KM, fasc. 49, št. 364 iz 1533. — 290. KM, fasc. 49, št. 370. — 291. GB II, III. — 292. GB IV, f. 94'. — 293. GB IV, f. 356'; GB V, f. 370; Blaznik, Sorško polje, str. 184. — 294. Blaznik, Reformacija, str. 83—84. — 295. Prim. P. Blaznik, Loški meščan Jernej Junaver, LR 8/1961, str. 83. — 296. GB II, III, IV, f. 351'. — 297. R. Andrejka, Polhograjski baroni, GMS 25—26/1944—1945, str. 105. — 298. GB IV, f. 351', 355, 355'. — 299. Tremel, Frühkapitalismus, str. 130. — 300. Blaznik, Reformacija, str. 83—84. — 301. Blaznik, Reformacija, str. 83—84. — 302. AS, list. — 303. KM, fasc. 46, št. 317. — 304. Tremel, Frühkapitalismus, str. 130. — 305. Polec, Svobodniki; Blaznik, Sorško polje, str. 192—193. — 306. KM, fasc. 39, št. 204. — 307. Blaznik, Eggenberg, str. 45—46. — 308. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 11. — 309. AS, Urbar 1630, f. 98. — 310. Blaznik, Urbarji, str. 352. — 311. AS, Urbar 1630. — 312. Blaznik, Prometne povezave, str. 50—51. — 313. Blaznik, Prometne povezave, str. 50—51. — 314. KM, fasc. 34, št. 172; fasc. 40, št. 209. — 315. Blaznik, Zgornji stolp, str. 84. — 316. Blaznik, Prometne povezave, str. 50. — 317. KM, fasc. 38, št. 203. — 318. Blaznik, Eggenberg, str. 45. — 319. Blaznik, Poljanska dolina, str. 35. — 320.

KM, fasc. 42, št. 217. — 321. AS, Urbar 1630. — 322. KM, fasc. 42, št. 217. — 323. KM, fasc. 27, št. 1. — 324. Kos, Don., št. 110, str. 75. — 325. Kos, Don., št. 112, str. 78. — 326. KM, fasc. 38, št. 202. — 327. KM, fasc. 38, št. 203. — 328. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 316. — 329. Blaznik, Eggenberg, str. 47. — 330. KM, fasc. 41, št. 210. — 331. KM, fasc. 41, št. 211. — 332. KM, fasc. 41, št. 211. — 333. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 314. — 334. Npr. 1529, KM, fasc. 41, št. 210; 1531, fasc. 41, št. 211. — 335. KM, fasc. 41, št. 210. — 336. KM, fasc. 41, št. 211. — 337. KM, fasc. 41, št. 211. — 338. KM, fasc. 41, št. 211. — 339. KM, fasc. 40, št. 209 — 340. KM, fasc. 41, št. 211. — 341. KM, fasc. 36, št. 197. — 342. KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 2 iz 1552. — 343. KM, fasc. 41, št. 210. — 344. KM, Rep. 53, fasc. 299, št. 3. — 345. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 318. — 346. KM, fasc. 41, št. 211 z dne 17. 2. 1568. — 347. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 318. — 348. Kos, Don., št. 75, str. 60—61. — 349. 1587, KM, Rep. 53, fasc. 302, št. 10; 1588, Rep. 53, fasc. 299, št. 6. — 350. Kos, Don., št. 55, str. 54. — 351. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 317—318. — 352. Blaznik, Prometne zveze, str. 40—41. — 353. P. Blaznik, Analiza neposredne obremenitve grunta v Krnicah v Poljanski dolini 1630, Kr. XVII/1969, str. 20—23. — 354. KM, fasc. 41, št. 211 z dne 26. 7. 1526. — 355. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 316. — 356. KM, fasc. 41, št. 211; Rep. 53, fasc. 42, št. 6, f. 99' iz 1531; Rep. 53, fasc. 295, št. 30 iz 1532. — 357. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 6, f. 99'. — 358. KM, fasc. 41, št. 211; Blaznik, Prometne povezave, str. 50. — 359. KM, fasc. 41, št. 211. — 360. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 35. — 361. KM, fasc. 45, št. 264. — 362. KM, Rep. 53, fasc. 295, št. 35. — 363. KM, fasc. 41, št. 211. — 364. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 209, 319. — 365. KM, fasc. 46, št. 333. — 366. KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 7. — 367. KM, fasc. 41, št. 211. — 368. KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 2. — 369. KM, fasc. 41, št. 210. — 370. KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 15. — 371. KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 23. — 372. Kos, Don., št. 82—84, str. 62—63. — 373. 1542, KM, fasc. 41, št. 211; 1567 fasc. 38 št. 202. — 374. KM, fasc. 41, št. 215, na vnebovzetje 1525. — 375. Grafenauer, Kmečki upori, str. 173—174. — 376. KM, fasc. 42, št. 221. — 377. Kos, Don., št. 138, 139, str. 92—93. — 378. Blaznik, Poljanska dolina, str. 60. — 379. Blaznik, Selška dolina, str. 114—115. — 380. 1567, KM, fasc. 38, št. 202. — 381. Prim. J. Grimm, Deutsche Rechtsaltertümer, IV. Ausgabe, Bd. 1, Leipzig 1922, str. 239, kjer je omenjen podoben običaj v Nürnbergu 1564; ob sodni predaji hiše so namreč novemu posestniku izročili trsko, ki jo je birič izrezal z vratnega podboja tiste stavbe; podoben običaj je bil v Frankfurtu v veljavi še 1828. — Vilfan, Pravna zgodovina, str. 407. — 382. KM, fasc. 28, št. 21; prim. P. Blaznik, Slovenica v arhivalijah freisinškega loškega gospostva, LR XVIII/1971, str. 78. — 383. J. Gruden, Cerkevne razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije, Ljubljana 1908, str. 44, 54, 55. — 384. Npr. 1597, Koblar, Drobtinice 1, str. 25; 1658, MM, Pfarrakten. — 385. Miklavčič, Zupnije, str. 28, 32, 60. — 386. KM, fasc. 35, št. 191. — 387. Blaznik, Urbarji, str. 343, 349. — 388. KM, fasc. 40, št. 206. — 389. KM, fasc. 40, št. 206. — 390. KM, fasc. 40, št. 206. — 391. KM, fasc. 40, št. 206. — 392. KM, fasc. 49, št. 359. — 393. Urkd., fasc. 139. — 394.

Blaznik, Urbarji, str. 361. — 395. Kos, Don., št. 93, str. 67. — 396. Koblar, Drobtnice 4, str. 74—75; Kos, Don., št. 96, str. 68 iz 1619; št. 118, str. 81; št. 133, str. 90; št. 125, str. 86. — 397. Koblar, Drobtnice 4, str. 76. — 398. Kos, Don., št. 101, str. 71 iz 1622. — 399. Kos, Don., št. 102, str. 72. — 400. Kos, Don., št. 104, str. 73. — 401. Kos, Don., št. 103, str. 72—73. — 402. Kos, Don., št. 114, str. 78; št. 116, str. 80; št. 133, str. 90 — vse iz 1628; Koblar, Drobtnice 4, str. 75. — 403. Kos, Don., št. 133, str. 90 iz 1633. — 404. KM, Rep. 53, fasc. 299, št. 1. — 405. Urkd., fasc. 139, list. 8. 7. 1525. — 406. AS, list. 27. 9. 1474. — 407. KM, fasc. 49, št. 360 iz 16. stol. — 408. Blaznik, Urbarji, str. 280—282, 343, 364. — 409. Urkd., fasc. 140, list. 19. 6. 1534. — 410. GB II, III, IV, f. 140. — 411. GB II, III, IV, f. 233. — 412. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 8 iz 1558. — 413. GB IV, f. 233. — 414. KM, fasc. 36, št. 193. — 415. GB I, f. 213', II, III, IV, f. 233'. — 416. Kos, Don., št. 24 u str. 45 iz 1560; KM, fasc. 36, št. 193. — 417. GB II, III. — 418. GB I, f. 101'. II, III. — 419. KM, Rep. 53, fasc. 42, št. 6, f. 28, 39 iz 1531. — 420. KM, fasc. 49, št. 360. — 421. GB III, IV, f. 174'. — 422. GB II. — 423. GB III, V, f. 12. — 424. KM, fasc. 45, št. 251 iz 1526. — 425. KM, fasc. 38, št. 202 iz 1551, 1573. — 426. KM, fasc. 38, št. 202 iz 1573. — 427. GB II, III. — 428. KM, fasc. 49, št. 360. — 429. KM, fasc. 41, št. 215. — 430. GB II, III. — 431. Urkd., fasc. 139, list. 8. 7. 1525. — 432. GB II, III. — 433. GB II, IV, f. 323. — 434. KM, fasc. 40, št. 206. — 435. GB II, III. — 436. GB II, III, IV, f. 149, 253. — 437. GB II, III, IV, f. 151. — 438. GB III. — 439. GB IV, f. 290. — 440. GB I, f. 154', II, III. — 441. GB II, III. — 442. GB I, f. 155', II, III. — 443. GB I, f. 156'. — 444. KM, fasc. 4, št. 211. — 445. KM, fasc. 41, št. 211; Rep. 53, fasc. 296, f. 4 iz 1557; Kos, Don., št. 24 u str. 45. — 446. KM, fasc. 41, št. 210 iz 1543. — 447. KM, fasc. 38, št. 202. — 448. KM, fasc. 47, št. 337. — 449. KM, fasc. 40, št. 209. — 450. KM, fasc. 41, št. 210 iz 1555. — 451. KM, fasc. 38, št. 202. — 452. HM, Freising Hochstift, Lit. 367. — 453. GB IV, f. 204. — 454. GB IV, f. 94'. — 455. KM, fasc. 38, st. 203. — 456. HM, Freising Hochstift, Lit. 367. — 457. Blaznik, Urbarji, str. 343, 364; KM, fasc. 33, št. 98; fasc. 37, št. 201; fasc. 42, št. 221; fasc. 45, št. 273, 276; Rep. 53, fasc. 295, št. 36, 43; fasc. 296, št. 43; J. Jamar- Legat, Začetki loškega šolstva, LR 15/1968, str. 66—71. — 458. E. Cevc, Kipar HR, LR 3/1956, str. 161—174; idem, Novi podatki o stavbni zgodovini in stavbarju prezbiterija in zvonika loškega sv. Jakoba, LR 8/1961, str. 84—91. — 459. E. Cevc, Poznogotski stavbenik Jurko iz Loke, LR 11/1964, str. 50—61. — 460. MM, 8°, fasc. 62, f. 187. — 461. MM, 8°, fasc. 59, f. 301—303; fasc. 60, f. 176. — 462. MM, 8°, fasc. 63 iz 1493. — 463. 1543, KM, fasc. 37, št. 201; 1545, fasc. 38, št. 202. — 464. Grafenauer, Zgodovina 3, str. 103. — 465. Blaznik, Reformacija, str. 71—72. — 466. Blaznik, Reformacija, str. 72—76. — 467. Blaznik, Reformacija, str. 76. — 468. Blaznik, Reformacija, str. 76—77, 81. — 469. Blaznik, Reformacija, str. 77—82. — 470. Blaznik, Reformacija, str. 82—83. — 471. Blaznik, Reformacija, str. 83—88. — 472. Blaznik, Reformacija, str. 86, 89—91. — 473. Blaznik, Reformacija, str. 91—93. — 474. Blaznik, Reformacija, str. 93—94. — 475. Blaznik, Reformacija, str. 94—98. — 476. P. Blaznik, Od reverza (1589) do

transakcije (1637), LR XIV/1967, str. 52—53. — 477. Grafenauer, Zgodovina 4, str. 13—15, 18—20. — 478. Blaznik, Eggenberg, str. 45—48; gl. str. 175. — 479. HM, Freising Hochstift, Lit. 367. — 480. Koblar, Drobotnice 3, str. 246. — 481. KM, fasc. 42, št. 219 iz 1629; fasc. 46, št. 328 iz 1627. — 482. KM, fasc. 41, št. 214. — 483. MM, Pfarrakten, št. 1461. — 484. KM, fasc. 42, št. 219 iz 1631. — 485. KM, fasc. 41, št. 210. — 486. P. Blaznik, Od reverza do transakcije, o. d., str. 53—56. — 487. P. Blaznik, Od reverza do transakcije, o. d., str. 56—59.

III. Loško gospostvo od tridesetih let 17. stoletja do velikih reform v 18. stoletju

1. KM, fasc. 48, št. 354. — 2. KM, fasc. 29, št. 35 iz 1648, 1704, 1713. — 3. KM, fasc. 28, št. 10. — 4. MM, fasc. 128, str. 279; KM, fasc. 29, št. 36. — 5. KM, fasc. 29, št. 31, 35, 36. — 6. KM, fasc. 29, št. 35. — 7. KM, fasc. 29, št. 35; fasc. 38, št. 202. — 8. KM, fasc. 38, št. 202. — 9. KM, fasc. 28, št. 10; fasc. 37, št. 201. — 10. Npr. 1713: 897 gld. 42 krc., KM, fasc. 29, št. 35; 1727: 959 gld. 32 krc., KM, fasc. 128. — 11. KM, fasc. 28, št. 10 iz 1727; fasc. 37, št. 201 iz 1646. — 12. KM, fasc. 37, št. 201 iz 1646. — 13. KM, fasc. 37, št. 201. — 14. KM, fasc. 38, št. 202. — 15. KM, fasc. 45, št. 249; prim. str. 171. — 16. KM, fasc. 42, št. 222. — 17. KM, fasc. 49, št. 379. — 18. KM, fasc. 46, št. 322. — 19. Kos, Don., št. 135, str. 92. — 20. KM, fasc. 48, št. 353. — 21. Kos, Don., št. 135, str. 92. — 22. KM, fasc. 48, št. 353. — 23. Npr. 1672, KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 13; 1678, Rep. 53, fasc. 303, št. 15. — 24. Npr. 1651, KM, fasc. 47, št. 337. — 25. KM, fasc. 48, št. 353. — 26. Npr. 1673, 1676, KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 13, 14. — 27. Npr. 1704, KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 35. — 28. KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 17. — 29. KM, fasc. 38, št. 202 iz 1659. — 30. KM, fasc. 29, št. 35. — 31. KM, Rep. 53, fasc. 304, št. 10. — 32. KM, fasc. 47, št. 337. — 33. KM, fasc. 29, št. 35 iz 1725. — 34. KM, fasc. 29, št. 35. — 35. KM, fasc. 27, št. 2. — 36. KM, fasc. 29, št. 36. — 37. KM, fasc. 28, št. 9. — 38. KM, fasc. 29, št. 36. — 39. KM, fasc. 27, št. 2. — 40. KM, fasc. 37, št. 201. — 41. KM, fasc. 30, št. 48. — 42. KM, fasc. 38, št. 202. — 43. KM, fasc. 30, št. 48. — 44. Npr. 1657, KM, fasc. 33, št. 96. — 45. Npr. 1646, KM, fasc. 37, št. 201; 1719, KM, fasc. 29, št. 35. — 46. KM, fasc. 33, št. 96. — 47. KM, fasc. 33, št. 96 iz 1649. — 48. KM, fasc. 47, št. 343. — 49. KM, fasc. 28, št. 10; fasc. 48, št. 358. — 50. KM, fasc. 43, št. 227. — 51. KM, fasc. 33, št. 96; fasc. 48, št. 358. — 52. Npr. 1727, KM, fasc. 33, št. 96. — 53. KM, fasc. 29, št. 36; fasc. 33, št. 96. — 54. KM, fasc. 33, št. 96. — 55. KM, fasc. 38, št. 202, leta 1659. — 56. KM, fasc. 43, št. 227. — 57. KM, fasc. 33, št. 96. — 58. KM, fasc. 40, št. 209; fasc. 47, št. 343. — 59. KM, fasc. 48, št. 355. — 60. KM, fasc. 43, št. 227 iz 1673. — 61. Kos, Don., št. 100, str. 70; št. 157, str. 105. — 62. S. Vilfan, Odvetništvo na Slovenskem in ljubljanska odvetniška zbornica, Pravnik 23/1968, str. 383. — 63. KM, Rep. 53, fasc. 297, št. 6 iz 1639—1640. — 64. KM, fasc. 45, št. 257; Blaznik, Sorško polje, str. 229. — 65. KM, fasc. 38, št. 202. — 66. KM, fasc. 52, št. 34; Blaznik, Prometne povezave, str. 53—54. — 67. KM, fasc. 52, št. 34 iz 1704,

1705. — 68. KM, fasc. 38, št. 202, 203. — 69. KM, Rep. 53, fasc. 296, št. 4. — 70. KM, fasc. 48, št. 353. — 71. KM, Rep. 53, fasc. 304, št. 5. — 72. Štukl, Loški grad, str. 64. — 73. KM, Rep. 53, fasc. 304, št. 20. — 74. KM, Rep. 53, fasc. 304, št. 9, 10; Štukl, Loški grad, str. 64. — 75. AS, Bek. Tab., G., 2/1-12. — 76. AS, RDA-G., fasc. 2, št. 61. — 77. Žabnico omenja v taki zvezi tudi Valvasor, Ehre 2, str. 124. — 78. Blaznik, Posestne razmere, str. 46. — 79. Valvasor, Ehre 2, str. 117, 123—125. — 80. Kos, Don., št. 582, str. 289. — 81. KM, fasc. 46, št. 289. — 82. Blaznik, Posestne razmere, str. 9, 11. — 83. KM, fasc. 45, št. 251. — 84. Blaznik, Bitenj, str. 91. — 85. KM, Rep. 53, fasc. 297, št. 5. — 86. Blaznik, Selška dolina, str. 83—84, 103—107. — 87. J. Žontar, F. V. Hörnigkova statistika obrtnikov slovenskih mest in trgov iz leta 1673, Kr. 18/1970, str. 82. — 88. KM, fasc. 34, št. 171 B. — 89. Loški arhiv; prim. podoben ustroj lončarskega ceha v začetku 16. stol., str. 114—115. — 90. KM, fasc. 43, št. 233; fasc. 35, št. 190 M. — 91. KM, fasc. 43, št. 233. — 92. KM, fasc. 35, št. 190 K. — 93. Žontar, Kranj, str. 195. — 94. KM, fasc. 43, št. 233. — 95. Žontar, Kranj, str. 196. — 96. Žontar, Kranj, str. 195. — 97. KM, fasc. 34, št. 170 G; po Valvasorjevih nekaj desetletij mlajših navedbah je bilo sitarstvo razvito v Pevnu, posebno pa v Bitnju, kjer naj bi se s to obrtjo ukvarjala večina prebivalstva, Valvasor, Ehre 2, str. 117, 123. — 98. KM, fasc. 34, št. 170 E, F. — 99. KM, fasc. 34, št. 170 D. — 100. KM, fasc. 34, št. 170 A; M. Oman, Od žime do sita (Sinarska obrt v Stražišču pri Kranju), LR 3/1956, str. 79; prim. K. Kobe-Arzenšek, Sitarstvo na Gorenjskem, Publikacije Tehničnega muzeja Slovenije 13, Ljubljana 1967, str. 39. — 101. KM, fasc. 43, št. 233 iz 1668. — 102. KM, fasc. 34, a-b, št. 169. — 103. KM, fasc. 45, št. 267. — 104. KM, fasc. 43, št. 233. — 105. KM, fasc. 34, št. 171 A iz 1659. — 106. KM, fasc. 35, št. 190 A, B, C, G, O, T. — 107. Žontar, Platnarstvo, str. 94. — 108. Če ne navajam drugače, sloni naslednji tekst na viru: AS, RDA-G, fasc. 2/I, št. 9, 18, 41, 59. — 109. Prim. D. Gorišek, Usnjarska obrt v Škofji Loki, LR 8/1961, str. 166. — 110. KM, fasc. 35, št. 190 U. — 111. Loški arhiv, Urbar lončarskega ceha. — 112. Prim. D. Gorišek, Barvarska obrt v Škofji Loki, LR 6/1959, str. 158. — 113. Prim. D. Gorišek, Loški klobučarji, LR 5/1958, str. 173 sl. — 114. Če ne navajam drugače, temelji naslednji tekst na AS, Bek. Tab. — G, 2, 19, 73, 75, 81—86, 101, 144, 177, 183, 239, 277, 289, 313, 411 do 428. — 115. KM, fasc. 39, št. 204. — 116. Žontar, Platnarstvo, str. 90; AS, RDA-G, fasc. 2, št. 59. — 117. Žontar, Platnarstvo, str. 90—92. — 118. Žontar, Platnarstvo, str. 97—101. — 119. Valvasor, Ehre 2, str. 118. — 120. Kos, Don., št. 24 n, str. 31. — 121. Müllner, Eisen, str. 231. — 122. Müllner, Eisen, str. 231—233, 236—238. — 123. Prim. Gašperšič, Vigenjc, str. 68. — 124. Müllner, Eisen, str. 205; Gašperšič, Rudarstvo, str. 68—73. — 125. AS, Bek. Tab-G, 2. — 126. Gašperšič, Rudarstvo, str. 63—74; prim. ime naselja Jamnik. — 127. Müllner, Eisen, str. 266; Gašperšič, Oglarstvo, str. 99—101. — 128. Globočnik, Eisern, št. 157, str. 26; št. 179, str. 28; prim. str. 273. — 129. Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 767. — 130. Müllner, Eisen, str. 311. — 131. Müllner, Eisen, str. 730. — 132. Müllner, Eisen, str. 243. — 133. Gašperšič, Vigenjc, str. 45—46; prim. str. 181.

- 134. KM, fasc. 46, št. 325. — 135. Zontar, Kranj, str. 199. — 136. KM, fasc. 46, št. 314. — 137. KM, fasc. 37, št. 201. — 138. KM, fasc. 46, št. 325 iz 1726. — 139. KM, fasc. 46, št. 325. — 140. I. Vrhovec, Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih, Ljubljana 1886, str. 173. — 141. KM, fasc. 46, št. 325 iz 1726. — 142. Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 772. — 143. KM, fasc. 46, št. 289 iz 1734. — 144. Grafenauer, Zgodovina 4, str. 112. — 145. KM, fasc. 46, št. 325 iz 1721. — 146. KM, fasc. 48, št. 357. — 147. Loški arhiv, Cehovski urbar. — 148. Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 774; Grafenauer, Zgodovina 4, str. 111—113. — 149. Blaznik, Sorško polje, str. 185. — 150. Zontar, Platnarstvo, str. 91, 95; KM, fasc. 46, št. 225. — 151. KM, fasc. 34, št. 172 iz 1655. — 152. KM, fasc. 34, št. 172. — 153. Zontar, Platnarstvo, str. 100—101. — 154. Gašperšič, Vigenjc, str. 55—56; Müllner, Eisen, str. 318. — 155. Zontar, Platnarstvo, str. 92. — 156. Gašperšič, Vigenjc, str. 52. — 157. AS, St. a., fasc. 527 a, d, f. — 158. Blaznik, Prometne zveze, str. 40—41. — 159. AS, St. a., fasc. 32 iz 1675; fasc. 527 a iz 1703, 1708. — 160. Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 767. — 161. KM, fasc. 43, št. 235; MM, Pfarrakten. — 162. Kos, Don., št. 248, str. 164. — 163. KM, fasc. 37, št. 201 iz 1648; Rep. 53, fasc. 297, št. 7 iz 1651. — 164. Kos, Don., št. 324, str. 199 iz 1652. — 165. Kos, Don., št. 398, str. 233 iz 1654. — 166. Kos, Don., št. 402, str. 234 iz 1654. — 167. Kos, Don., št. 412, str. 239; št. 426, str. 246. — 168. Kos, Don., št. 487, str. 265; Urkd., fasc. 142, list. 8. 7. 1672. — 169. KM, fasc. 46, št. 289. — 170. I. Vrhovec, Ljubljanski meščani, o. d., str. 173. — 171. Npr. KM, fasc. 46, št. 314 iz 1650, 1653. — 172. KM, fasc. 43, št. 235 iz 1652. — 173. Zontar, Platnarstvo, str. 97. — 174. Zontar, Platnarstvo, str. 90—95. — 175. Za loško gospostvo: RDA-G, fasc. 2, št. 43; Bek. Tab.-G, 2/1-12. — 176. P. Blaznik, Analiza neposredne obremenitve grunta v Krnicah v Poljanski dolini, Kr. 17/1969, str. 20—23. — 177. Blaznik, Urbarji, str. 336. — 178. Blaznik, Urbarji, str. 133. — 179. I. Striedinger, Hans Georg Puecher (Freiherr von Puech) ein Freisinger Diplomat des 17. Jahrhunderts, XII. Sammelblatt des Hist. Ver. Freising 1920, str. 49. — 180. Blaznik, Sorško polje, str. 226—227. — 181. I. Striedinger, o. d., str. 17—19; Blaznik, Sorško polje, str. 227. — 182. Blaznik, Sorško polje, str. 227—228. — 183. I. Striedinger, o. d., str. 22. — 184. Blaznik, Sorško polje, str. 228—229. — 185. Kos, Don., št. 266, str. 171. — 186. I. Striedinger, o. d., str. 28. — 187. Blaznik, Sorško polje, str. 229. — 188. Blaznik, Sorško polje, str. 230. — 189. Blaznik, Sorško polje, str. 231—232. — 190. AS, Bek. Tab.-G, 2. — 191. AS, RDA-G, fasc. 239, št. 36. — 192. AS, RDA-G, fasc. 289, št. 22. — 193. Blaznik, Besnica, str. 272. — 194. AS, Priv. a., CX, fasc. 3 iz 1696—1705; fasc. 4 iz 1726—1745. — 195. Blaznik, Besnica, str. 272—273. — 196. AS, RDA-G, fasc. 411—424. — 197. AS, RDA-G, fasc. 239, 277, 289. — 198. KM, fasc. 36, št. 198. — 199. Blaznik, Tolminski punt, str. 86, 88; prim. str. 232. — 200. KM, Rep. 53, fasc. 297, št. 13. — 201. Blaznik, Tolminski punt, str. 88—89. — 202. Če ne citiram drugače, temelji naslednji tekst na AS, Bek. Tab.-G, 2/1-12. — 203. KM, fasc. 27, št. 2. — 204. KM, fasc. 27, št. 1. — 205. Npr. 1648, Kos, Don., št. 251, str. 165; št. 268—269, 272, str. 173—175. — 206. Kos, Don., št. 220, str. 150. —

207. Kos, Don., št. 494, str. 267. — 208. Prim. Z. Reven, Cerkev na Slovenskem 1971, str. 95; Kos, 1892, str. 13. — 209. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 318, 321. — 210. KM, fasc. 30, št. 47. — 211. Kos, Don., št. 157, str. 105. — 212. Kos, Don., št. 223, str. 152. — 213. Kos, Don., št. 328, str. 200. — 214. KM, fasc. 38, št. 202. — 215. KM, fasc. 34, št. 168 B. — 216. AS, St. a., fasc. 527 a. — 217. AS, St. a., fasc. 527 b iz 1722. — 218. AS, St. a., fasc. 527 f. — 219. KM, Rep. 53, fasc. 297, št. 15. — 220. AS, St. a., fasc. 527 i. — 221. Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 751—753. — 222. KM, fasc. 45, št. 251 iz 1659. — 223. Kos, Don., št. 549, str. 280. — 224. Kos, Don., št. 256, str. 167; št. 262, str. 170 iz 1650. — 225. Kos, Don., št. 281, str. 178. — 226. Blaznik, Tolminski punt, str. 90, 92. — 227. Blaznik, Tolminski punt, str. 92—95. — 228. KM, fasc. 43, št. 227. — 229. Žontar ml., Mestni red, str. 130. — 230. Žontar ml., Mestni red, str. 128—129; AS, Gr. a. Škofja Loka, fasc. 32. — 231. Žontar ml., Mestni red, str. 131—132. — 232. KM, fasc. 34, št. 157; Kos, Don., št. 430, str. 247—248 iz 1656; št. 450, str. 253 iz 1657; št. 454—455, str. 254—255 iz 1658. — 233. KM, fasc. 40, št. 205 iz 1731, 1732. — 234. Žontar ml., Mestni red, str. 130. — 235. Žontar ml., Mestni red, str. 130. — 236. Žontar ml., Mestni red, str. 132—133. — 237. Žontar ml., Mestni red, str. 133—135. — 238. AS, RDA-G, fasc. 2/I, št. 39. — 239. Kos, Don., št. 100, str. 70 iz 1621; KM, fasc. 33, št. 98 iz 1702. — 240. KM, fasc. 33, št. 98. — 241. Kos, Don., št. 517, str. 273 iz 1681. — 242. Kos, Don., št. 583, str. 290 iz 1727; prim. J. Jamar-Legat, Začetki loškega šolstva, LR 15/1968, str. 69. — 243. KM, fasc. 33, št. 74. — 244. Fr. Pokorn, Loka, Dom in svet 7/1894, str. 756. — 245. HM, III A/3, št. 37, f. 204'; AS, Gr. a. 2, fasc. 34. — 246. KM, fasc. 33, št. 74; fasc. 46, št. 322. — 247. Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 756. — 248. KM, fasc. 33, št. 74. — 249. Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 756. — 250. KM, fasc. 33, št. 74; fasc. 43, št. 227; fasc. 49, št. 360. — 251. KM, fasc. 46, št. 290. — 252. Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 757. — 253. Kos, Don., št. 415, str. 240 iz 1655. — 254. Kos, Don., 63, str. 56. — 255. KM, fasc. 49, št. 360. — 256. KM, fasc. 43, št. 227. — 257. KM, fasc. 43, št. 228. — 258. KM, fasc. 40, št. 228. — 259. Kos, Don., št. 350, str. 211. — 260. KM, fasc. 38, št. 202. — 261. KM, fasc. 43, št. 235. — 262. KM, fasc. 48, št. 353. — 263. KM, fasc. 43, št. 235. — 264. KM, fasc. 37, št. 201. — 265. KM, fasc. 38, št. 202. — 266. KM, fasc. 41, št. 210. — 267. KM, fasc. 32, št. 62. — 268. AS, I/45 r, f. 190; KM, fasc. 34, št. 162. — 269. KM, fasc. 34, št. 157, 168. — 270. KM, fasc. 43, št. 235; gl. votivno sliko v loškem muzeju. — 271. KM, fasc. 43, št. 235; Rep. 53, fasc. 304, št. 2; fasc. 28, št. 21; gl. votivno sliko 18, str. 55. — 272. KM, fasc. 43, št. 235. — 273. Loški arhiv. — 274. KM, fasc. 48, št. 353. — 275. KM, fasc. 27, št. 6. — 276. KM, fasc. 48, št. 353. — 277. Kos, Don., št. 416, str. 241. — 278. KM, fasc. 34, št. 162 iz 1632; fasc. 37, št. 201 iz 1642. — 279. Kos, Don., št. 159, str. 106. — 280. Kos, Don., št. 164, str. 109 iz 1640; št. 172, str. 126 iz 1641; št. 245, str. 164 iz 1648. — 281. Kos, Don., št. 248, str. 164 iz 1648; št. 398, str. 233 iz 1654. — 282. KM, fasc. 34, št. 162. — 283. KM, fasc. 42, št. 224. — 284. KM, fasc. 38, št. 202. — 285. KM, fasc. 42, št. 224 iz 1659. — 286. Npr. 1698, KM, fasc. 52, št. 34; 1728, fasc. 40, št. 205. — 287. Npr. 1734, KM, fasc. 40, št. 205. — 288. Npr.

1660, KM, fasc. 36, št. 195; 1732, fasc. 40, št. 205; 1750, AS, RDA-G, fasc. 2/I, št. 39. — 289. AS, RDA-G, fasc. 2/I, št. 9. — 290. KM, fasc. 34, št. 168 B. — 291. AS, RDA-G, fasc. 2/I, št. 39. — 292. AS, RDA-G, fasc. 2/I, št. 39. — 293. KM, fasc. 49, št. 360 iz 1655. — 294. Npr. 1655, KM, fasc. 34, št. 172. — 295. Npr. 1663, KM, fasc. 27, št. 6. — 296. P. Blaznik, Iz življenja loškega plemstva v 17. stoletju, LR 17/1970, str. 35. — 297. MM, Pfarrakten iz 1642; KM, fasc. 49, št. 379 iz 1642. — 298. KM, fasc. 40, št. 209 iz 1673. — 299. MM, Pfarrakten, str. 19. — 300. KM, fasc. 38, št. 202. — 301. Npr. 1677, KM, fasc. 43, št. 227. — 302. Kos, Don., št. 180, str. 129; št. 324, str. 199. — 303. Npr. 1634, MM, Pfarrakten; 1723, KM, fasc. 43, št. 235. — 304. KM, fasc. 40, št. 209. — 305. KM, fasc. 43, št. 235. — 306. Npr. 1682—1687, KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 18—22; 1689—1699, Rep. 53, fasc. 303, št. 24—32; fasc. 43, št. 235 iz 1699. — 307. MM, Pfarrakten; KM, fasc. 35, št. 178. — 308. KM, fasc. 43, št. 235 iz 1658. — 309. KM, fasc. 43, št. 227. — 310. Npr. 1656, KM, fasc. 34, št. 162. — 311. Npr. 1723, KM, fasc. 43, št. 235. — 312. Npr. 1649, KM, Rep. 53, fasc. 303. — 313. KM, Rep. 53, fasc. 303; prim. str. 258. — 314. KM, fasc. 43, št. 235. — 315. AS, RDA-G, fasc. 2/I, št. 39. — 316. KM, fasc. 37, št. 201 iz 1642. — 317. MM, Pfarrakten; AS, RDA-G, fasc. 2/I, št. 39. — 318. AS, RDA-G, fasc. 2/I, št. 39. — 319. Müllner, Eisen, str. 134, 145, 146, 194. — 320. Globočnik, Eisnern, št. 26, str. 11. — 321. Müllner, Eisen, str. 162—166. — 322. AS, Kresija, Montanistica, fasc. 21. — 323. Globočnik, Eisnern, št. 110, str. 23 iz 1663; št. 120, str. 24 iz 1677. — 324. Globočnik, Eisnern, št. 114, str. 23 iz 1673. — 325. Müllner, Eisen, str. 162—169. — 326. Müllner, Eisen, str. 169—196. — 327. Globočnik, Eisnern, št. 81, str. 20. — 328. Npr. Kos, Don., št. 125, str. 88 iz 1631; št. 133, str. 90 iz 1633; št. 151, str. 100 iz 1638. — 329. Kos, Don., št. 393, str. 320. — 330. Globočnik, Eisnern, št. 101, str. 22. — 331. Globočnik, Eisnern, št. 87, str. 21 iz 1633. — 332. Kos, Don., št. 125, str. 80. — 333. Kos, Don., št. 125, str. 86. — 334. Globočnik, Eisnern, št. 79, str. 20 iz 1630. — 335. Kos, Don., št. 133, str. 90 iz 1633. — 336. Kos, Don., št. 133, str. 90 iz 1633. — 337. Kos, Don., št. 216, str. 147—148 iz 1646. — 338. Kos, Don., št. 216, str. 149. — 339. Globočnik, Eisnern, št. 136, str. 25. — 340. Globočnik, Eisnern, št. 137, str. 25. — 341. KM, fasc. 46, št. 289. — 342. KM, fasc. 45, št. 246. — 343. KM, fasc. 46, št. 289. — 344. Kos, Don., št. 314, 316, 317, str. 195—196. — 345. KM, fasc. 46, št. 289. — 346. KM, fasc. 157, št. 209, 210. — 347. KM, fasc. 157, št. 210. — 348. Blaznik, Poljanska dolina, str. 59. — 349. Blaznik, Sorško polje, str. 180. — 350. KM, Rep. 53, fasc. 303, št. 16, 19, 20; Kos, 1892, str. 9. — 351. Blaznik, Sorško polje, str. 180. — 352. AS, Priv. a., CX, listine. — 353. KM, fasc. 49, št. 378. — 354. KM, fasc. 49, št. 378. — 355. Blaznik, Sorško polje, str. 180—181. — 356. J. Zontar, Trgovska računica loškega veletrgovca Franca Oblaka-Wolkensperga iz leta 1677, LR 7/1960, str. 88—93. — 357. AS, Priv. a., CX, fasc. 17, št. 1 a. — 358. Blaznik, Sorško polje, str. 181. — 359. AS, Priv. a., CX, fasc. 35. — 360. GB VI, f. insert 9', 21, 22. — 361. Blaznik, Sorško polje, str. 181; AS, Priv. a., CX, fasc. 14, 17, št. 1 a. — 362. Blaznik, Sorško

polje, str. 181. — 363. AS, Seznam diplom, št. 68. — 364. KM, fasc. 157, št. 199. — 365. KM, fasc. 158, št. 224. — 366. Blaznik, Sorško polje, str. 184. — 367. GB V, f. 370, 370'. — 368. Blaznik, Sorško polje, str. 184. — 369. GB VI, f. 275—277. — 370. Blaznik, Sorško polje, str. 184—185. — 371. Blaznik, Sorško polje, str. 186. — 372. Blaznik, Sorško polje, str. 192—194. — 373. Blaznik, Sorško polje, str. 194; idem, Besnica, str. 254—255. — 374. 1636 Mazoll, KM, fasc. 157, št. 198; 1676 Žigon, 1746 Grošelj, Blaznik, Besnica, str. 253, 257—260. — 375. Blaznik, Besnica, str. 257—260. — 376. KM, fasc. 30, št. 47. — 377. Kos, 1892, str. 4. — 378. Valvasor, Ehre 11, str. 127—128. — 379. Blaznik, Sorško polje, str. 152, 186. — 380. KM, fasc. 27. — 381. MM, fasc. 266 iz 1733; Urkd., fasc. 142, list. iz 1734. — 382. Blaznik, Sorško polje, str. 187. — 383. Blaznik, Sorško polje, str. 193. — 384. Kos, 1892, str. 6—7. — 385. KM, fasc. 29, št. 33. — 386. KM, fasc. 40, št. 209. — 387. AS, I/45 r; Seznam diplom, št. 25, 26. — 388. KM, fasc. 37, št. 101; fasc. 40, št. 209; MM, fasc. 142; Kos, 1892, str. 7; Blaznik, Loško plemstvo, str. 33—39. — 389. Kos, 1892, str. 3; KM, fasc. 41, št. 210; gl. str. 227—228. — 390. Kos, 1892, str. 4. — 391. KM, fasc. 40, št. 209. — 392. AS, Gr. a. II, ustrezni urbarji; prim. str. 231, 236. — 393. Kos, Don., št. 164, str. 110; št. 256, str. 167. — 394. AS, Priv. a., CX, fasc. 4. — 395. Kos, 1892, str. 13. — 396. Fr. Pokorn, Zgodovina Besnice pri Kranju, Ljubljana 1909, str. 70; Miklavčič, Župnije, str. 49. — 397. KM, fasc. 27, št. 7. — 398. Kos, 1892, str. 16. — 399. KM, fasc. 27, št. 7. — 400. Kos, Don., št. 121, str. 82. — 401. KM, fasc. 27, št. 7. — 402. KM, fasc. 27, št. 7. — 403. 1593, KM, fasc. 38, št. 202; 1596, MM, fasc. 142; 1597, Koblar, Drobotnice 1891, str. 25, 1893, str. 187; 1633, MM, fasc. 142; Pfarrakten; 1664, KM, fasc. 40, št. 209. — 404. KM, fasc. 27, št. 7. — 405. AS, RDA-G, fasc. 81, št. 4. — 406. AS, RDA-G, fasc. 19, št. 9; prim. str. 241—242. — 407. Npr. KM, fasc. 27, št. 7. — 408. KM, fasc. 49, št. 360; MM, Pfarrakten iz 1647. — 409. KM, fasc. 27, št. 7. — 410. KM, fasc. 27, št. 7. — 411. KM, fasc. 27, št. 7. — 412. MM, Pfarrakten. — 413. MM, Pfarrakten s. d. — 414. AS, RDA-G, fasc. 84; Bek. Tab. 84. — 415. AS, RDA-G, fasc. 83. — 416. AS, RDA-G, fasc. 86. — 417. AS, RDA-G, fasc. 85. — 418. MM, Pfarrakten. — 419. Kos, Don., št. 287, str. 181; MM, Pfarrakten. — 420. AS, RD-G, fasc. 20. — 421. MM, Pfarrakten; Kos, Don., št. 287, str. 181. — 422. Kos, Don., št. 477, str. 261. — 423. AS, RDA-G, fasc. 34. — 424. AS, RDA-G, fasc. 82. — 425. 1614, MM, Pfarrakten; Kos, Don., št. 583, str. 289. — 426. 1727, MHK 1852, str. 51; Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 757. — 427. 1738, KM, fasc. 34, št. 147; fasc. 33, št. 74. — 428. KM, fasc. 34, št. 125 iz 1706. — 429. MM, Pfarrakten. — 430. Blaznik, Sorško polje, str. 191. — 431. Kos, Don., št. 586, str. 290—291. — 432. Blaznik, Sorško polje, str. 191. — 433. Kos, Don., št. 484, str. 264. — 434. Koblar, Drobotnice 1893, str. 246. — 435. Koblar, Drobotnice 1891, str. 30. — 436. Koblar, Drobotnice 1893, str. 247. — 437. AS, RDA-G, fasc. 3, št. 2; Blaznik, Sorško polje, str. 190. — 438. Blaznik, Urbarji, str. 364; Kos, Don., št. 100, str. 70 iz 1621; št. 157, str. 105 iz 1639. — 439. Kos, Don., št. 247, str.

164 iz 1648; KM, fasc. 46, št. 310 iz 1736. — 440. KM, fasc. 45, št. 252. — 441. Zontar, Kranj, str. 216. — 442. KM, fasc. 28, št. 23; Fr. Pokorn, Loka, o. d. str. 731. — 443. KM, fasc. 28, št. 23; fasc. 48, št. 353. — 444. Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 731—732. — 445. 1706, KM, fasc. 28, št. 23; fasc. 40, št. 205; fasc. 46, št. 330; Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 732. — 446. KM, fasc. 28, št. 23; Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 732. — 447. KM, fasc. 28, št. 23. — 448. Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 755. — 449. Kos, Don., št. 568, str. 285. — 450. KM, fasc. 28, št. 23. — 451. Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 754. — 452. KM, fasc. 28, št. 23. — 453. Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 754—755. — 454. KM, fasc. 28, št. 24; fasc. 34, št. 121. — 455. Blaznik, Poljanska dolina, str. 50. — 456. AS, RDA-G, fasc. 73, št. 1, 4. — 457. AS, RDA-G, fasc. 177, št. 6. — 458. Kos, Don., št. 531, 535, 540, str. 275—277 iz 1692, 1695, 1701; št. 552, 554, str. 281—282 iz 1704, 1705. — 459. AS, RDA-G, fasc. 183, 424—428; v naslednjih treh odstavkih citirane številke v oklepaju pomenijo ustrezne fascikle v AS, RDA-G, oziroma Bek. Tab. — 460. MM, Pfarrakten. — 461. KM, fasc. 34, št. 163. — 462. HM, Freising Hochstift, Lit. 367. — 463. Npr. 1627, KM, fasc. 46, št. 328; 1628, fasc. 47, št. 334; 1651, MM, Pfarrakten. — 463 a. Fr. Koblar, Slovenska dramatika 1, Ljubljana 1972, str. 12, 13. — 464. A. Koblar, Pasijonske igre na Kranjskem, IMK 2/1892, str. 110—125; F. Kalan, Obris gledališke zgodovine pri Slovencih, Novi svet 3/1948, str. 79—81; M. Rupel, Slovenski biografski leksikon 9/1960, str. 131—132; ustni podatki akad. prof. dr. Fr. Koblarja. — 465. AS, RDA-G, fasc. 2, 3, 19, 20, 34, 73, 75, 81—86, 101—107, 144, 177, 183, 239, 277, 289, 292, 313, 315, 335, 340, 364, 365, 411—428 in ustrezne Bek. Tab. — 466. Npr. RDA-G, fasc. 2, št. 43 iz 1754 (AS). — 467. Npr. AS, RDA-G, fasc. 2, št. 47 iz 1755. — 468. KM, fasc. 47, št. 340. — 469. KM, fasc. 28, št. 10. — 470. AS, Bek. Tab. 2, št. 1—10. — 471. Kapiteljski arhiv v Ljubljani, fasc. 116; AS, Bek. Tab. 313.

D. OD TEREZIJSKO-JOŽEFINSKIH REFORM DO SEKULARIZACIJE LOŠKEGA GOSPOSTVA

1. Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 747. — 2. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 365, 376; Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 801. — 3. Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 802—803. — 4. Vilfan, Pravna zgodovina, str. 376—377. — 5. J. Polec, Kraljestvo Ilirija, str. 132—133; Miklavčič, Župnije, str. 35; KM, fasc. 32, št. 66. — 6. Miklavčič, Župnije, str. 36, 40, 41; KM, fasc. 30, št. 48 iz 1792. — 7. KM, fasc. 48, št. 354. — 8. KM, fasc. 32, št. 95. — 9. KM, fasc. 28, št. 8, 11. — 10. KM, fasc. 28, št. 28; fasc. 29, št. 41; fasc. 30, št. 48. — 11. KM, fasc. 30, št. 48, 49. — 12. KM, fasc. 28, št. 10 iz 1785. — 13. KM, fasc. 28, št. 8; fasc. 29, št. 40. — 14. KM, fasc. 47, št. 334. — 15. Fr. Kidrič, Slovenski biografski leksikon 1, str. 146. — 16. KM, fasc. 34, št. 119; fasc. 245, št. 26. — 17. KM, fasc. 28, št. 10 iz 1786. — 18. KM, fasc. 30, št. 48 iz 1786. — 19. KM, fasc. 28, št. 10. — 20. KM, fasc. 36, št. 198. — 21. KM, fasc. 28, št. 10 iz

1785. — 22. KM, fasc. 29, št. 40 iz 1785. — 23. KM, fasc. 28, št. 19. — 24. KM, fasc. 28, št. 19; fasc. 31, št. 58; fasc. 32, št. 62; fasc. 34, št. 112; fasc. 35, št. 189; Zontar, Kranj, str. 241; Vilfan, Pravna zgodovina, str. 402. — 25. KM, Rep. 53, fasc. 298, št. 4; fasc. 30., št. 49. — 26. KM, fasc. 30, št. 49 iz 1792. — 27. KM, fasc. 28, št. 11. — 28. KM, fasc. 32, št. 62. — 29. KM, fasc. 30, št. 52. — 30. KM, fasc. 30, št. 51. — 31. KM, fasc. 30, št. 49. — 32. KM, fasc. 28, št. 8; fasc. 30, št. 49; fasc. 32, št. 62. — 33. KM, fasc. 30, št. 48. — 34. KM, fasc. 28, št. 8. — 35. KM, fasc. 30, št. 50. — 36. KM, fasc. 30, št. 49. — 37. KM, fasc. 29, št. 40; fasc. 32, št. 66. — 38. KM, fasc. 27, št. 3; fasc. 36, št. 198 iz 1767. — 39. KM, fasc. 33, št. 89. — 40. KM, fasc. 30, št. 49. — 41. KM, fasc. 28, št. 10 iz 1785. — 42. KM, Rep. 53, fasc. 298, št. 4. — 43. KM, fasc. 31, št. 58. — 44. KM, fasc. 29, št. 44; fasc. 35, št. 177. — 45. KM, fasc. 29, št. 44. — 46. KM, fasc. 35, št. 117. — 47. KM, Rep. 53, fasc. 298, št. 4; fasc. 27, št. 3. — 48. KM, fasc. 27, št. 3 iz 1793. — 49. KM, fasc. 33, št. 78, 79. — 50. KM, fasc. 28, št. 28; Rep. 53, fasc. 298, št. 9. — 51. Vilfan, Mere, str. 85. — 52. KM, fasc. 30, št. 47, 50; Blaznik, Urbarji, str. 70. — 53. KM, fasc. 33, št. 78 iz 1754. — 54. Kos, Don., št. 671, 672, str. 313—314. — 55. Kos, Don., št. 675, str. 314; št. 681, str. 316. — 56. KM, fasc. 30, št. 50 iz 1794. — 57. KM, fasc. 33, št. 78 iz 1754; fasc. 34, št. 114 iz 1790. — 58. KM, Rep. 53, fasc. 298, št. 9. — 59. KM, fasc. 32, št. 70. — 60. KM, fasc. 29, št. 32, 35. — 61. KM, fasc. 30, št. 50. — 62. KM, fasc. 28, št. 47. — 63. KM, fasc. 30, št. 50, 51. — 64. KM, fasc. 28, št. 9 iz 1793. — 65. KM, fasc. 30, št. 50, 51. — 66. KM, fasc. 34, št. 126; prim. Zontar, Kranj, str. 239—240. — 67. KM, fasc. 29, št. 46; fasc. 30, št. 50. — 68. KM, fasc. 30, št. 47. — 69. KM, fasc. 30, št. 47, 50. — 70. KM, fasc. 30, št. 47. — 71. KM, fasc. 28, št. 21. — 72. KM, fasc. 30, št. 51. — 73. KM, fasc. 28, št. 11. — 74. KM, fasc. 32, št. 62. — 75. Prim. Zontar, Kranj, str. 240. — 76. KM, fasc. 28, št. 11; fasc. 32, št. 62. — 77. KM, fasc. 34, št. 103. — 78. KM, fasc. 30, št. 49, 50; fasc. 32, št. 62. — 79. KM, fasc. 28, št. 11; fasc. 30, št. 50; fasc. 32, št. 62. — 80. KM, fasc. 30, št. 50. — 81. AS, RDA-G, fasc. 2, št. 9, 18. — 82. KM, fasc. 30, št. 50, 51. — 83. KM, fasc. 30, št. 50 iz 1793. — 84. KM, fasc. 30, št. 50, 51. — 85. KM, fasc. 30, št. 50. — 86. KM, fasc. 30, št. 51. — 87. KM, fasc. 32, št. 65. — 88. KM, fasc. 30, št. 47 iz 1792. — 89. KM, fasc. 30, št. 48. — 90. KM, fasc. 28, št. 14. — 91. KM, fasc. 31, št. 58 iz 1800. — 92. Blaznik, Obzidje, str. 21—22. — 93. Blaznik, Obzidje, str. 22; Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 374. — 94. KM, fasc. 30, št. 58 iz 1790. — 95. Npr. 1780, Kos, Don., št. 694, str. 319. — 96. KM, fasc. 28, št. 21 iz 1776. — 97. KM, fasc. 33, št. 77; fasc. 190; Kos, Don., št. 610, 611, str. 297—298. — 98. AS, Kreisamt-Acten, Herrschaft Lack-Waldstreitigkeiten. — 99. AS, RDA-G, fasc. 2, št. 9—18 a, 41. — 100. V. Valenčič, Gozdarstvo, Zgodovina agrarnih panog I., str. 448—449. — 101. Müllner, Eisen, str. 248, 744; Globočnik, Eisnern, str. 3; št. 185, str. 29. — 102. Globočnik, Eisnern, str. 3; Müllner, Eisen, str. 248, 713. — 103. Globočnik, Eisnern, str. 3; št. 185, str. 29; Müllner, Eisen, str. 246, 247. — 104. AS, Kres. a., Montanistica, fasc. 21. — 105. KM, fasc. 30, št. 49. —

106. AS, Kres. a., Montanistica, fasc. 21; Globočnik, Eisern, str. 3; št. 185, str. 29—30. — 107. AS, Kres. a., Montanistica, fasc. 21. — 108. Müllner, Eisen, str. 239, 241—243, 248, 311. — 109. AS, Kres. a., Montanistica, fasc. 21. — 110. AS, Kres. a., Montanistica, fasc. 21; prim. Müllner, Eisen, str. 247—248. — 111. Müllner, Eisen, str. 205, 219—222, 226. — 112. Kos, Don., št. 659, str. 310—311. — 113. Kos, Don., št. 668, str. 313. — 114. Müllner, Eisen, str. 266; Gašperšič, Oglarstvo, str. 101. — 115. AS, Kres. a., Montanistica, fasc. 20. — 116. AS, Kres. a., Montanistica, fasc. 21. — 117. AS, Kres. a., Montanistica, fasc. 20. — 118. Müllner, Eisen, str. 311. — 119. Müllner, Eisen, str. 218—222. — 120. Globočnik, Eisern, št. 192, str. 30; AS, Kres. a., Montanistica, fasc. 20. — 121. Müllner, Eisen, str. 222—225. — 122. Müllner, Eisen, str. 224, 226. 123. B. Grafenauer, Narodi Jugoslavije 2, str. 814—815. — 124. Kos, Don., št. 621, str. 300. — 125. KM, fasc. 34, št. 134. — 126. KM, fasc. 34, št. 112. — 127. Blaznik, Posestne razmere. — 128. Kos, Don., št. 650, str. 308. — 129. KM, fasc. 34, št. 114. — 130. B. Grafenauer, Narodi Jugoslavije 2, str. 807. — 131. KM, fasc. 36, št. 198 iz 1767. — 132. KM, fasc. 34, št. 141. — 133. KM, fasc. 30, št. 47. — 134. KM, fasc. 27, št. 2. — 135. KM, fasc. 28, št. 10 iz 1785; fasc. 34, št. 114 iz 1790. — 136. KM, fasc. 28, št. 11. — 137. B. Grafenauer, Narodi Jugoslavije 2, str. 809—810. — 138. Kos, Don., št. 674, str. 315. — 139. Kos, Don., št. 681, str. 316. — 140. KM, fasc. 29, št. 46-1, 9. — 141. KM, fasc. 30, št. 50; fasc. 35, št. 189. — 142. KM, fasc. 34, št. 114. — 143. KM, fasc. 28, št. 18 iz 1786. — 144. KM, fasc. 28, št. 24. — 145. KM, fasc. 36, št. 198 iz 1767; fasc. 30, št. 47 iz 1793. — 146. B. Grafenauer, Gospodarski obrat kmetije, Zgodovina agrarnih panog 1, str. 620. — 147. KM, fasc. 47, št. 346. — 148. Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 802—804; idem, Kolonizacija in populacija, Zgodovina agrarnih panog 1, str. 34—38. — 149. KM, fasc. 47, št. 338. — 150. Fr. Zwitter, Kolonizacija in populacija, Zgodovina agrarnih panog 1, str. 38—39; KM, fasc. 30, št. 50; fasc. 47, št. 338; Müllner, Eisen, str. 308—309. — 151. KM, fasc. 47, št. 338. — 152. KM, fasc. 30, št. 50 iz 1794. — 153. KM, fasc. 34, št. 151 iz 1779. — 154. KM, fasc. 28, št. 8 iz 1792; fasc. 30, št. 50. — 155. Kos, Don., št. 675, str. 314 iz 1776; št. 682, str. 316 iz 1777. — 156. KM, fasc. 34, št. 151. — 157. KM, fasc. 34, št. 151. — 158. KM, fasc. 34, št. 151. — 159. KM, fasc. 28, št. 9. — 160. A. Dimitz, Geschichte Krains 4, 1876, str. 250—252. — 161. KM, fasc. 32, št. 65. — 162. KM, fasc. 35, št. 189. — 163. KM, fasc. 35, št. 189. — 164. A. Dimitz, o. d., str. 256 do 259. — 165. KM, fasc. 35, št. 189. — 166. AS, RDA-G, fasc. 2, št. 18 1/2. — 167. Kos, Don., št. 638, 640, 644, str. 305—307 iz 1768; KM, fasc. 28, št. 9 iz 1780. — 168. Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 817—819. — 169. Miklavčič, Župnije, str. 20—21. — 170. Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 817—819. — 171. Miklavčič, Župnije, str. 21. — 172. Miklavčič, Župnije, str. 21—24; Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 818. — 173. Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 818—819; KM, fasc. 32, št. 62. — 174. KM, fasc. 29, št. 38 iz 1781. — 175. J. Jamar-Legat, Začetki loškega šolstva, LR 15/1968, str. 66;

idem, Loško šolstvo v dobi razsvetljenstva, LR 16/1969, str. 142. — 176. Fr. Pokorn, Loka, o. d., str. 693; MHK 1860, str. 71; KM, fasc. 34, št. 165 iz 1783. — 177. Žontar, Kranj, str. 243. — 178. KM, fasc. 34, št. 147. — 179. Žontar, Kranj, str. 243. — 180. KM, fasc. 30, št. 48 iz 1792. — 181. Npr. 1793, 1801, KM, fasc. 28, št. 24. — 182. KM, fasc. 34, št. 152. — 183. KM, fasc. 34, št. 147. — 184. KM, fasc. 28, št. 25 iz 1787. — 185. KM, fasc. 34, št. 147. — 186. KM, fasc. 29, št. 37 iz 1788. — 187. KM, fasc. 28, št. 27. — 188. KM, fasc. 32, št. 62; fasc. 34, št. 147. — 189. KM, fasc. 32, št. 62. — 190. Z. Reven, Cerkev na Slovenskem, 1971, str. 88. — 191. Miklavčič, Župnije, str. 21. — 192. Kos, Don., št. 604, str. 294—296. — 193. KM, fasc. 45, št. 257; fasc. 46, št. 327. — 194. Miklavčič, Župnije, str. 21; Z. Reven, o. d., str. 65, 79. — 195. Miklavčič, Župnije, str. 52; Z. Reven, o. d., str. 75. — 196. KM, fasc. 28, št. 25; Miklavčič, Župnije, str. 25. — 197. KM, fasc. 27, št. 4, 7. — 198. KM, fasc. 27, št. 7. — 199. KM, fasc. 27, št. 7; fasc. 34, št. 127. — 200. KM, fasc. 33, št. 99. — 201. KM, fasc. 34, št. 127. — 202. KM, fasc. 27, št. 7. — 203. Kos, Don., št. 636, str. 305. — 204. A. Koblar, Pasijonske igre, o. d., str. 125; M. Rupel, o. d., str. 132; Fr. Koblar, Slovenska dramatika, o. d., str. 21. — 205. Kos, Don., št. 651, str. 309 iz 1769. — 206. KM, fasc. 31, št. 108; fasc. 35, št. 85 iz 1768. — 207. KM, fasc. 30, št. 47 iz 1792. — 208. Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 821; Grafenauer, Zgodovina 5, str. 62—64; Schmidt, Šolstvo, str. 178—179. — 209. KM, fasc. 33, št. 98 iz 1749, 1768; fasc. 29, št. 38 iz 1771, št. 41 iz 1787. — 210. Schmidt, Šolstvo, str. 246, 247. — 211. KM, fasc. 29, št. 38. — 212. KM, fasc. 29, št. 38 iz 1781. — 213. Kos, Don., št. 689, str. 318. — 214. KM, fasc. 29, št. 38. — 215. Schmidt, Šolstvo, str. 197. — 216. KM, fasc. 29, št. 38 iz 1781. — 217. Schmidt, Šolstvo, str. 191. — 218. KM, fasc. 29, št. 41. — 219. KM, fasc. 29, št. 38, 41 — 220. Schmidt, Šolstvo, str. 209—210. — 221. KM, fasc. 29, št. 38, 41. — 222. KM, fasc. 29, št. 38. — 223. Schmidt, Šolstvo, str. 252; J. Jamar-Legat, Loško šolstvo, o. d., str. 143. — 224. Prim. Fr. Zwitter, Narodi Jugoslavije 2, str. 822.

E. POPULACIJA NA LOŠKEM SKOZI STOLETJA

1. Blaznik, Urbarji, str. 129—167, 179—213. — 2. Blaznik, Urbarji, str. 288—366. — 3. AS, Gr. a. 2. — 4. AS, RDA-G, fasc. 2; Bek. Tab.-G, 2. — 5. Kapit. arh., Ljubljana, fasc. 116. — 6. KM, fasc. 47, št. 338. — 7. NUK, rokopisni oddelek, III. 44995. — 8. Blaznik, Poljanska dolina, str. 57. — 9. Blaznik, Dovje, str. 12. — 10. Notaten oder eigentlich Materialien zu weiterer Ausarbeitung das Herzogtum betreffend, AS II/22 r. — 11. M. Kos, Kolonizacija in populacija, Zgodovina agrarnih panog 1, str. 84—85. — 12. KM, fasc. 45, št. 264. — 13. KM, fasc. 46, št. 332. — 14. KM, fasc. 38, št. 202. — 15. Blaznik, Reformacija, str. 72. — 16. KM, fasc. 41, št. 210. — 17. KM, fasc. 42, št. 217. — 18. KM, fasc. 41, št. 210. — 19. Kos, Don., št. 231, str. 156. — 20. Notaten, gl. str. 428. — 21. Ganz kurz gefaste Beschreibung von dem Herzogtum Krain.

AS II/24 r. — 22. Zwitter, Prebivalstvo, str. 102. — 23. Zwitter, Prebivalstvo, str. 40. — 24. Globočnik, Eisnern, št. 54, str. 14. — 25. Kos, Don., št. 115, str. 79. — 26. Globočnik, Eisnern, str. 5, 7. — 27. Zwitter, Prebivalstvo, str. 14.

F. ZATON FREISINŠKE OBLASTI NA LOŠKEM OZEMLJU

1. KM, fasc. 32, št. 65. — 2. KM, fasc. 28, št. 11 iz 1789. — 3. KM, fasc. 30, št. 47 iz 1793. — 4. KM, fasc. 28, št. 47 iz 1792. — 5. KM, fasc. 30, št. 47 iz 1792. — 6. KM, fasc. 27, št. 3. — 7. KM, fasc. 30, št. 51. — 8. KM, fasc. 32, št. 65. — 9. KM, fasc. 31, št. 58. — 10. KM, fasc. 32, št. 65. — 11. KM, fasc. 31, št. 58. — 12. Fr. Schnabel, Das Zeitalter Napoleons, Propyläen Weltgeschichte VII/1929, str. 128—129. — 13. A. Ammer, Der weltliche Grundbesitz des Hochstiftes Freising, Wissenschaftliche Festgabe zum zwölfhundertjährigen Jubiläum des heiligen Korbinian, München 1924, str. 336; M. Buchberger, Aus- und Nachwirkungen der Säkularisation im Erzbistum München und Freising, istotam, str. 479, 483.

DODATEK

1. Blaznik, Urbarji, str. 90—93. — 2. Vilfan, Mere, str. 84. — 3. KM, Rep. 53, fasc. 296. št. 16. — 4. MM, 8°, fasc. 198. — 5. Blaznik, Sorško polje, str. 202. — 6. Blaznik, Urbarji, str. 94. — 7. Blaznik, Urbarji, str. 95. — 8. Vilfan, Mere, str. 52, 85. — 9. Vilfan, Mere, str. 62—65, 86. — 10. Blaznik, Urbarji, str. 98. — 11. Blaznik, Urbarji, str. 98—99. — 12. Blaznik, Urbarji, str. 99—100; Kos, 1892, str. 25. — 13. Kos, 1892, str. 25. — 14. Kos, 1892, str. 26. — 15. Fra 35, št. 494, str. 69—71. — 16. Fra 35, št. 544, str. 125—126. — 17. Blaznik, Urbarji, str. 33. — 18. Podatki za obe dolini so prevzeti iz urbarja 1630 (AS), za Sorško polje pa iz HM, Freising Hochstift, Lit. 521.

ENTSTEHUNG UND ENTWICKLUNG DER FREISINGER HERRSCHAFT LOKA (LACK IN OBERKRAIN) BIS ZUR SÄKULARISATION 1803

I.

Das Gebiet von Loka war mindestens seit dem Neolithikum besiedelt; dies beweisen mehr die zufällig entdeckten *Funde* als die fach- und planmäßig durchgeführten Grabungen. Unter diesen Fundorten ist von besonderer Bedeutung die neolithische Fundstätte im Lubnik; sie zählt zu den bisher am höchsten gelegenen Fundorten dieser Art in Jugoslawien. Zahlreichere Funde stammen aus der Hallstattzeit (unter ihnen ist am wichtigsten die Schlacke auf der Stalica in der Selška dolina — Selzacher Tal) und auch aus der La-Tène-Zeit mit bedeutsamen Gräberfeldern auf den Godeške Dobrave. In verschiedensten Teilen des ebenen und hügeligen Gebietes kamen Reste aus der Römerzeit zutage, darunter der berühmte Limes, errichtet vor dem Jahre 430 zum Schutze gegen die Völker der Barbaren auf ihren Zügen nach Italien. Auf die stürmische Zeit der Völkerwanderung weisen einige befestigte Plätze im Bereich der Selška und Poljanska Sora. Die großen Völkerbewegungen brachten sehr früh die Slawen in das Gebiet von Loka; an dies erinnern die in Dokumenten der letzten Jahrzehnte des 10. Jahrhunderts festgestellten slowenischen Namen. Sie beweisen, daß sich bereits damals einzelne, noch heute bestehende Siedlungen entwickelt hatten.

Zugleich mit ihren Nachbarn wurde die Bevölkerung dieses Gebietes allmählich in den germanischen Westen eingeschlossen. Seit der zweiten Hälfte des 10. Jahrhunderts machte sich hier der deutsche Einfluß ungehindert geltend und führte beschleunigt seine Gesellschaftsordnung in der Form des Feudalismus ein. Vor genau tausend Jahren verschrieb der deutsche Herrscher, der mit unserem Boden frei verfügte, in zwei aufeinander folgenden Schenkungen dem *Bistum Freising* in Bayern die gesamte Selška dolina, die östliche Hälfte der Poljanska dolina (Pöllander Tal) und einen großen Teil des Sorško polje (Zeierfeld). Dem weiten Territorium schloß das *Bistum Freising* zu Beginn des 11. Jahrhunderts den Bereich von Stražišče—Besnica, in den folgenden Dezennien aber noch den restlichen Teil der Poljanska dolina an. Mit der Erwerbung von Pungert und Gosteče auf dem Sorško polje (um 1215) und des Dorfes Okroglo auf dem linken Saveufer (1263) erreichte der Freisinger Besitz im Gebiet von Loka jene Grenze, die man in den späteren Jahrhunderten nicht mehr überschritt, aber auch wesentlich von ihr nicht zurückwich.

Die umfassende Herrschaft war zwar wegen seiner ausgedehnten Grenzen in den ersten Jahrhunderten dem Drucke der Nachbarn ausgesetzt, doch hinterließen die Streitigkeiten mit Ausnahme des nordöstlichen Bereiches (Ortenburger) keine nachhaltigen Folgen. Der Grundherr festigte seinen Besitz, indem er in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts die Landgerichtshoheit (1257, 1278) und das Bergregal (1277) erwarb und richtete so als vollkommener Eigentümer hier eine territorial geschlossene Grundherrschaft auf.

Bei dem Ausbau der Herrschaft schwand immer mehr der Stand der Altfreien. *Gesellschaftlich* war aber der Stand der grundherrlich abhängigen Bevölkerung nicht einheitlich. — Im kleineren Teil der Herrschaft führte der Herr zunächst Fronhöfe ein, die aber früh an Bedeutung abnahmen. Schon Mitte des 12. Jahrhunderts verpachtete der Bischof alle vier damaligen Fronhöfe auf dem Sorško polje, was aber keine festen Wurzeln faßte. Am längsten — noch in die Mitte des 14. Jahrhunderts — hielt sich die Wirtschaftsform der Fronhöfe im Weinbaugebiet um Skofja Loka (Bischofack) und Stražišče. — Einen großen Teil der Bauern siedelte der Herr bereits in der Anfangsphase auf Huben an. In das Hubensystem schloß er die alten bisher hausgemeinschaftlich organisierten Siedlungen, in noch größerem Maß aber den neu kultivierten Grund und Boden ein. Die Untertanen auf Huben waren besser gestellt als die Unfreien auf den Fronhöfen, obwohl der Herr — auch diese besonders in der unmittelbaren Nähe — zur Bebauung des Herrenlandes heranzog.

Das umfangreiche, spärlich besiedelte Gebiet begann der Grundherr früh zu kolonisieren. Die planmäßige *mittelalterliche Kolonisation* war gegen die Mitte des 14. Jahrhunderts abgeschlossen. Die Besiedelung des Sorško polje war im 13. Jahrhundert so gründlich ausgeführt, daß in den folgenden Jahrhunderten dort kein Raum für neue Huben vorhanden war. Bis zum Ende des 13. Jahrhunderts war auch die von Osten ausgehende Besiedelung in der östlichen Hälfte der Selška dolina beendet, während die Besiedelung im Gebiete der Sorica damals erst kaum begonnen hatte und zwar von westlicher Seite her; sie endete in Etappen bald nach 1318. Die mittelalterliche Besiedelung der Poljanska dolina reichte mit der Kolonisation des Gebietes von Hlevni vrh sogar in die Mitte des 14. Jahrhunderts.

Auf die planmäßige Kolonisation in Gruppen weist die durchaus überwiegende kollektive *Flurverteilung* hin, ebenso auch die Verteilung der Felder in geschlossener Streifenflur, während die Blockflur besonders in einem Teile der östlichen Poljanska dolina für eine Besiedelung durch Einzelne spricht. Die verschiedene Weise der Besiedelung stand in keiner Beziehung zur geographischen Lage. Den Bauerngütern in der Blockflur waren auch Wälder und Weiden zu individuellen Genuß zugeteilt, während sie die Untertanen sonst regelmäßig gemeinsam in den einzelnen Einheiten genossen. Auf eine großzügige Kolonisation weisen einzelne Dörfer auf dem Sorško polje hin, während die meisten Siedlungen in den Tälern nur 2—4 Huben einschlossen. Regelmäßig umfaßte jede Bauernwirtschaft je 1 Hube, die sehr verschiedenen Umfang haben konnte; eine Ausnahme stellt das Kärntner und Hlevni vrh Amt in der Poljanska dolina dar, wo die Hälfte der Untertanen je 1 Hube hatte, bei den

übrigen trifft man aber auf die Spannweite von $\frac{1}{4}$ bis zu 4 Huben. Die planmäßige Kolonisation wurde sehr gründlich ausgeführt, denn unter Hunderten von Huben findet man nur einzelne Wüstungen.

Die *Herkunft* der Siedler war sehr bunt. Der Großteil des Sorško polje gehörte in das bayerische Amt. Wie die Analyse der Orts-, Personen- und Flurnamen zeigt, war hier der deutsche Bevölkerungsanteil ziemlich stark mit dem Mittelpunkt in dem großen einheitlich aufgebauten Dorf Bitnje — Zabnica. Doch waren alle Siedlungen im bayerischen Amte bei weitem nicht bayerisch. Unter den ausgesprochen slowenischen ist z. B. Suha, das bereits in der Schenkungsurkunde von 973 erwähnt wird. Im Gegensatz dazu weisen aber in derselben Quelle genannte slowenische Siedlungen Žabnica, Stara Loka, Stražišče später ein starkes deutsches Bevölkerungselement, das somit die alte slowenische Bevölkerung assimilierte. Das deutsche Element war auf dem Sorško polje noch im 16. Jahrhundert so stark vertreten, daß der Pfarrer von Stara Loka auch in deutscher Sprache predigte. — Die Kolonisten in der Poljanska und Selška dolina waren im Wesen slowenischer Herkunft, unter ihnen auch die Mehrzahl der dortigen Kärntner einschließlich des Gebietes von Hlevnj vrh. Wenigstens ein Teil von ihnen gelangte hieher aus der Umgebung des Wörthersees. Wohl aber sind deutscher Abstammung die Bewohner von Sorica, die aus dem Bereich von Innichen hieher übersiedelten und in dem abgelegenen Gebiet lange Jahrhunderte ihre Sprache bewahrten.

Im natürlichen Mittelpunkt der Herrschaft erstand unzweifelhaft sehr früh eine befestigte Stelle, der Obere Turm auf dem Krancelj, wo sich der älteste Sitz der herrschaftlichen Verwaltung befand. Noch vor Abschluß der systematischen Kolonisation übersiedelte sie in die neue Befestigung, das Untere Schloß, später das Schloß von Loka genannt. Abseits von den Verkehrsverbindungen lag unter dem Lubnik der »Stari grad« (Wildenlack), der wahrscheinlich in der vorfreisinger Periode erbaut wurde.

In der Anfangsphase kam die führende Rolle in der Herrschaft wohl dem Burggrafen des Oberen Turmes zu. Während der fortschreitenden Kolonisation waren dem Burggrafen nur noch die Befestigungen des Oberen Turmes und von Wildenlack anvertraut, während die Leitung der Herrschaft dem Pfleger als Vertreter des Grundherrn zufiel. In seinen Wirkungsbereich gehörten auch die wirtschaftlichen Aufgaben, soweit bei gelegentlicher Verteilung der Kompetenzen dieselben nicht der Kastner verrichtete. Als solcher führte er die planmäßige Kolonisation, gleichzeitig aber sorgte er für die regelmäßigen Eingänge der Rente. Der Pfleger hatte die Gerichtskompetenzen, seit dem Erwerb der Hochgerichtsbarkeit auch die Abhandlung schwerer Delikte. — Unter den niederen Angestellten waren am zahlreichsten (16) die Repräsentanten der Ämter (beziehungsweise der Zupen in der Neuzeit), in der Mehrzahl als Zupane bezeichnet; die Herrschaft setzte sie gewissermaßen als herrschaftliche Vertrauensmänner aus den Reihen der Untertanen ein. Neben den Förstern und Fischern waren zahlreicher die Jäger, die auch Agenden des Schergen ausübten, während der »sodin« (Meister) ein Gerichtsvollzugsorgan war.

Bei der großen Entfernung war die Verbindung der führenden Organe mit Freising ziemlich lose, was zu peinlichen Mißbräuchen führte. Charak-

teristisch ist das Beispiel der Ritter von Loka. Sie machten sich im Dienste des Grundherrn, besonders als Kolonisatoren, denen jede zehnte neu gegründete Hube zufiel, so selbständig, daß sie den Versuch wagten, die eigentlichen Herren des Territoriums von Loka zu werden. Mit äußersten Anstrengungen gelang es endlich dem Bischof, vor allem die beiden Täler von gefährlichen Rissen zu befreien, während sich der Kern der entfremdeten Bauerngüter auf das schon sonst stark gefährdete Gebiet von Stražišče—Besnica konzentrierte. Gleichzeitig wurde aber der Herrschaft teilweise auch das Sorško polje entfremdet, wo verschiedene herrschaftliche Angestellte unterschiedlichen Grund und Boden erwarben.

Unter dem Schlosse begann sich früh Škofja Loka zu entwickeln. Als Siedlung von Handwerkern und Kaufleuten erlebte sie den ersten größeren Aufstieg gegen den Beginn des 13. Jahrhunderts. Dem älteren »Platz« schloß sich bis zum Ende des 14. Jahrhunderts auf der unteren Terasse jüngere »Lontrk« an. Die Siedlung wird 1274 als Stadt bezeichnet. Die städtische Ringmauer, durch die 1397 fünf Tore führten, wird im Jahre 1314 urkundlich erwähnt; sie wurde am Übergange vom 14. ins 15. Jahrhundert gründlich ergänzt. Der bäuerliche Besitz hatte sich zwar mit dem Hubensystem in der Richtung zum Sorško polje durchwegs Škofja Loka genähert, doch war in der ersten Periode auch in der Stadt der Ackerbau stark vertreten. Manche Bürger erreichten im 13. Jahrhundert sogar, daß ihnen der Grundherr einzelne Felder, Teile aufgelöster Huben in der unmittelbaren Umgebung verlieh, viele von ihnen kultivierten den nachbarlichen Boden. Übrigens standen aber den Bürgern in der nächsten Umgebung auch Wald- und Weideflächen zur Verfügung, die sie teilweise zum Schaden des hubmäßigen Bodens vergrößerten. In Verbindung mit dem Saumverkehr entfaltete sich auch die Viehzucht. Die Hauptquelle für den Lebensunterhalt war den Bürgern allerdings das Gewerbe und der Handel. Unter den Berufszweigen, die die täglichen Bedürfnisse deckten, waren stark vertreten das Metzgerhandwerk, das Mühlen- und Gasthauswesen, ferner das Kürschner- und Schmiedehandwerk. Der Kleinhandel wickelte sich vor allem auf den Wochenmärkten ab; es entfaltete sich aber auch der Fernhandel (z. B. nach Cividale—Čedad, Piran).

Škofja Loka war eine grundherrschaftliche, *private*, dem Bischof von Freising untergeordnete Stadt. Die Bürger waren persönlich frei. Ihrem Herrn zahlten sie die Steuer, den Grund und Boden genossen sie nach dem Stadtrecht als freie Erbpacht mit geringen Verbindlichkeiten. Anfangs war die gesamte Gewalt in den Händen des Grundherrn vereinigt; sein Verwaltungsorgan war der von ihm bestellte Stadtrichter. Die Bürger bildeten die »Gemein« (communitas civium); sie versammelten sich auf der »veča«, aus der die städtische Selbstverwaltung hervorging. Neben den Bürgern bildete der Adel und die Geistlichkeit den oberen Stand mit freieigenem Besitz; zu dem niederen Stande zählten die Inwohner, die persönlich frei waren.

Mit dem Auflassen der Fronhofwirtschaft schwanden mehr und mehr die sozialen Unterschiede auf dem platten Lande. Zur Zeit der ersten Urbare (1291, 1318) genossen die Bauern in der Regel den Grund und Boden zu Mietrecht; folglich konnte ihnen der Herr — was aber in der Praxis wohl nur theoretisch

galt — das Bauerngut jederzeit abnehmen. In einer Ausnahmstellung waren die Untertanen im Kärntneramte — sie hatten die Bauerngüter zu Kaufrecht und durften ihren Besitz teilen und auch verkaufen.

Die Untertanen banden an den Grundherrn vor allem die Abgaben, die teilweise in Geld, teilweise in Naturalien geleistet wurden. Trotz großer Unterschiede in den Verpflichtungen kann man die verschiedenen Gebiete in vier Einheiten gliedern. Die niedrigsten Abgaben (etwa 50 Denare) banden die Untertanen des Gadmar Amtes; sie waren aber als Winzer stark mit Fron belastet. Nur wenig höhere Abgaben (60—67 Denare) galten für die Untertanen in der Selška dolina und dem größeren Teil der Poljanska dolina. Diese beglichen den Großteil ihrer Verbindlichkeiten in Geld (Schillinger). In schlechterer Lage waren die Bauern im restlichen Teil der Poljanska dolina (90—131 Denare). Bei weitem am schwersten belastet waren die Untertanen auf dem Sorško polje, besonders im bayerischen Amt (165—209 Denare), wo der Wert des abzuliefernden Getreides ziemlich den gesamten Ausmaß aller übrigen Abgaben überstieg. Bezüglich der letzteren näherten sich diese Untertanen stark der zweiten und dritten Gruppe. Allgemein gilt, daß die älteren Kolonisten größere Verpflichtungen an Abgaben besaßen als die jüngeren, die sich in schlechteren Verhältnissen ansiedelten.

Des Frondienstes waren die Untertanen nur selten vollkommen befreit, so die Bewohner des Sorica Amtes, die sich in schwer zugänglicher Gegend niederließen, ferner die Untertanen im Bereiche von Besnica, der schwach mit der Herrschaft verbunden war. Mit dem Auflassen der Fronhofwirtschaft und der zunehmenden Zahl der Untertanen ging der Frondienst mehr und mehr zurück. So führte die Herrschaft bis zum Ende des 13. Jahrhundert entsprechende Verbindlichkeiten in Geld ein, die besonders die Untertanen im bayerischen Amte belasteten. Während damals die Herrschaft Untertanen aus den weiteren Gebieten zur Spannfrone für den Wein aus Unterkrain und Italien berief und zu verschiedenen Schloßverrichtungen benützte, verpflichtete man die Winzer noch immer zum Frondienst in den Weingärten. Als die Herrschaft den Weinbau aufließ, zog man die einstigen Winzer in reichlichem Maß zu den kleinen Schloßverrichtungen und Arbeiten des Kastneramtes heran.

Seit dem Auflassen der Frondienste konnte sich der Bauer mehr seiner Arbeit widmen. Während auf dem Sorško polje der Ackerbau den hauptsächlichsten Wirtschaftszweig bildete, lag anderswo der Schwerpunkt auf der Viehzucht. In der gesamten Herrschaft baute man den Hafer, besonders auf dem Sorško polje auch Weizen und Roggen. Früh war die Kultur der Gerste auf dem Sorško polje entwickelt, ebenso auch auf dem Boden der Kärntner Kolonisation, wo sie aber vermutlich bis Ende des 13. Jahrhunderts stark einging; gleichzeitig mit der Gerste kultivierte man auf dem Sorško polje den Hopfen. Der Flachs war in der ganzen Herrschaft verbreitet, während der Weinbau nach dem allgemeinen Rückgang bis Ende des Mittelalters vollkommen verfiel.

Das Vieh weidete man vor allem auf dem Gemeindeland, nur im Kärntner Amte besaß jedes Bauerngut seine Weide. Im Bereiche der Davča wird die Almweide erwähnt. Allgemein war die Schaf- und Schweinezucht

verbreitet, in beträchtlichem Maße wahrscheinlich auch die Rindviehzucht und in Verbindung mit dem Saumverkehr die Pferdezucht. Geflügel züchtete man überall, Bienen aber besonders im Amte Javorje.

Von allem Anfang an entwickelte sich auf dem platten Lande das Gewerbe, das die täglichen Bedürfnisse der Bewohner deckte (z. B. Schuster-, Schneiderhandwerk); besonders stark verbreitete sich das Weber- und Mül-lerhandwerk, auf den Schwaigen die Käsebereitung, das Bierbrauen auf dem Sorško polje, die Faßbinderei und das Hafnergewerbe in der Nachbarschaft der Stadt Skofja Loka, in den kirchlichen Mittelpunkten Bäcker, Fleischer und Tabernen. Früh entstand das Eisengewerbe (Gorenja Sava, Rudno in der Selška dolina). Ursprünglich war der Eisenarbeiter gewöhnlich der Bauer, der das Erz hauptsächlich auf der Oberfläche gewann und auch selbst schmelzte. Ebenso entfaltete sich früh auf dem Gäu, besonders an den Sitzen der Pfarreien der Handel, vor allem mit den Eigenprodukten der Bewohner (gefechten bzw. erzeugten Gegenständen). Doch zogen die Bauern mit ihnen auch auf entferntere Marktplätze.

Auf dem Territorium von Loka, das in kirchlicher Beziehung unter den Patriarchen von Aquileia gehörte, äußerten sich wahrscheinlich schon gegen Ende des 10. Jahrhunderts Keime dreier Urfparren. Die Urfparre von Stara Loka umfaßte das Gebiet, das der Bischof von Freising 973 gewann; in die Urfparre Sora waren Gosteče und Pungert mit dem Osovnik eingeschlossen d. h. wesentlich der Bereich, den der Bischof zu Beginn des 13. Jahrhundert hinzukaufte. Die Urfparre von Šmartin bei Kranj aber vereinigte vor allem das Gebiet, das das Bistum von Freising 973 noch nicht besaß (das Gebiet von Besnica, Okroglo). Parallel mit der systematischen Kolonisation erwuchs früh eine Reihe von Kirchen auch außerhalb der Urfparorte. Auf dem ausge- dehnten Territorium der Urfparre von Loka wurden allmählich Vikariate begründet in Škofja Loka, Poljane, Žiri und Selca mit Vikaren, sonst treffen wir aber innerhalb der Herrschaft auch Benefiziate (z. B. in dem Karner von Stara Loka, auf der Šmarjetna gora).

An den Sitzen der Pfarren wirkten Pfarrschulen (in Loka wenigstens seit 1271). Die Geistlichkeit ging wenigstens teilweise aus den privilegierten Ständen hervor. Das grundlegende Einkommen stellten die Zehenten dar, die 1074 der Aquileier Patriarch dem Freisinger Bischof gegen eine bestimmte Entschädi- gung überließ. Bis zum 14. Jahrhundert gingen die Zehenten in das Eigentum der Urfparren über. Nach den Angaben aus 1318 kaufte damals der Bischof von Freising die Zehenten vom Pfarrer in Stara Loka; dies wiederholte sich auch 1319. Unter dieselben Einkommen gehörten auch die Stolgebühren, ferner der Grundbesitz einzelner Urfparreien. Den Pfarrern in den Urfparren fielen noch besondere-obligate Beiträge zu, die ihnen jährlich die Vikare zahlten. Trotz der schönen Einnahmen waren keine Ausnahmen Fälle, daß einzelne Personen kirchliche Ämter zusammenscharften und den Dienst anstatt der- selben Hilfspriester verrichteten. Schließlich erwarb das Bistum Freising durch Inkorporation die ergiebigen Einnahmen der Pfarre Stara Loka, dem Pfarrer aber gab es eine jährliche Kongrua. Daneben verblieben dem Pfarrer noch

die Rechte, die er vom Papste bezüglich der Einkommen von Kirchen und Benefizien in seinem Sprengel erhielt.

Mit der erfolgreich abgeschlossenen systematischen mittelalterlichen Kolonisation stellte die Herrschaft Loka eine starke wirtschaftliche Einheit dar, der aber eine Reihe von Gefahren drohte. Das Verhältnis zwischen den Habsburgern als Landesfürsten und dem Bischof von Freising war nicht ohne Reibungen. Bald spürte man, daß die Landesfürsten bestrebt waren, auf bestimmte Rechte Anspruch zu erheben (z. B. bei Sedisvakanz). Verhängnisvoll konnten sich die Beziehungen der Freisinger Bischöfe zu ihrer Herrschaft gestalten, als einige von ihnen die Finanzen auf Kosten der Herrschaft zu retten suchten, indem sie dieselbe verpfändeten. Ebenso widerhallten auf dem Territorium von Loka die Konflikte in der Leitung des Bistums selbst. In große Bedrängnis geriet die Herrschaft, als sie während des Kampfes zwischen den Cillier Grafen und Habsburgern Stätte blutiger Kämpfe wurde, die noch nach dem Aussterben der Cillier fort dauerten.

Gefahr drohte der Herrschaft auch von innen, wo einzelne Familien sich erhoben und an Bedeutung gewannen, deren Mitglieder meist im Dienste der Herrschaft ihren Besitz auf Rechnung ihres Herrn erweiterten. Mitte des 14. Jahrhunderts trat der Stamm des Nikolaus von Loka hervor; ihm gehörte der Zwinger mit dem nachbarlichen Komplex am Lontrk, ferner eine Reihe von Huben auf dem Sorško polje und im Gebiet von Besnica. Während diese Familie im Laufe der Zeit spurlos verschwand, entwickelte sich in unmittelbarer Nachbarschaft von Škofja Loka mit dem Sitz in Puštal eine Herrschaft, die sich mit der Zeit von der Freisinger Herrschaft absonderte. Früh zeigten sich auch Keime der Herrschaften von Stara Loka und Šentpeter. Nur in geringerem Maß nahm damals der Besitz der Kirchen und religiösen Stiftungen, ferner teilweise einzelner bürgerlichen Familien zu. Das entfremdete Gebiet beschränkte sich hauptsächlich noch immer auf das Sorško polje und besonders auf den Bereich von Besnica, wo kaum die Hälfte der Bauerngüter unter der unmittelbaren Verwaltung Freisingens stand. Dagegen blieb der Freisinger Besitz in der Poljanska und Selška dolina fast durchaus einheitlich.

Gleichzeitig mit dem Abschluß der systematischen Kolonisation erwachsen bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts auf dem Boden, wo die Kolonisation nicht gelungen war, *Zelezniki*. Dort ließen sich Friauler nieder, die der Grundherr berief, damit sie die fortschrittlichere Weise der Eisengewinnung einführten. Mitte des 14. Jahrhunderts waren da fünf Schmieden, wo man die Eisenmasse in Stangen schmiedete. Die Windöfen wichen allmählich den vergrößerten Stücköfen mit Wasserbetrieb; diese ergaben so große Masse, daß sie nur durch große Hämmer zerteilt werden konnten. Mit der Vereinigung des Schmelzofens und Hammers unter einem Dache erstanden wohl bis Ende des 14. Jahrhunderts zwei Hammerwerke. Neben dem oberen Hammer lagen Schmieden mit kleineren Zainhämmern, wo man Zaineisen als Halbfabrikat zur Nägelerzeugung herstellte. Allmählich machte sich immer mehr die Arbeitsteilung geltend (Bergarbeiter, Schmelzer, Schmiede, Holzfäller, Köhler, Nägelschmiede). Der gesamte Prozeß lag in den Händen der Gewerke. Da die Betriebe bedeutende Geldmittel erforderten, entwickelte sich die Teilhaberschaft, wobei sich neben

den Friaulern auch das deutsche und slowenische Element anschloß. An die Herrschaft band den Hammergewerken der Gerichtsstand, eine kleine Geldabgabe und die Verpflichtung zur Verteidigung. Beim Antritt eines neuen Bischofs zahlten sie wie die übrigen Untertanen einen bestimmten Geldbetrag. Wohl aber hatten die Bewohner von Železniki wahrscheinlich schon im 15. Jahrhundert einen eigenen Richter.

Mit der Entfaltung von Železniki trat auf dem Boden der Herrschaft Loka neben dem bäuerlichen und bürgerlichen Stand ein drittes Element, die Hammergewerken auf. Mancherlei knüpfte zwar diese Stände, so die Arbeit bei der Köhlerei, dem Bergbau, den Saumfahrten und in den Hammerwerken, bei der Belieferung des städtischen Handels mit Eisenprodukten, doch waren die gegensätzlichen Kraftlinien stärker. Die Bauern und Gewerken stritten wegen der Wälder, ohne deren die Hämmer nicht bestehen konnten, die Bürger wurden immer lauter mit ihrer Forderung nach dem Gewerbe- und Handelsmonopole, was zu Streitigkeiten mit den Gewerken, in noch größerem Maß aber mit den Bauern führte.

Der *Handelsverkehr* wickelte sich auf *Wegen* ab, deren Bedeutung weit den Rahmen von Loka überstieg. Nach Škofja Loka führte nämlich über die Tuhinjska dolina und Smlednik der Weg aus der Steiermark, über beide Täler der Sora war Škofja Loka mit Cividale verbunden. Über die Poljanska dolina leitete der Weg nach Cerkno und Kobarid, wo er sich mit der Verbindung vereinigte, die von Tarvis hieher führte, und an der Nadiža (Natisone) Cividale erreichte; durch die Selška dolina aber gelangte man nach Cividale über Sorica, Petrovo brdo und Bača, wo ein Weg nach Gorica und ins Venetianische abzweigte. In der Poljanska dolina bog von der Cividaler Richtung ein Weg ab, der Žiri mit Godovič, Črni vrh und Col verband. Von dort führte eine Richtung nach Gorica, die andere aber über Vipava nach Trst und Piran. Von großer Bedeutung war der Weg, der Škofja Loka über Ilirska Bistrica mit Reka verband. Die Grundherrschaft stand in enger Verbindung auch mit Freising und zwar über Jezersko bzw. Ljubelj sowie auch über Korensko sedlo (Wurzenpaß). Der Verkehr wickelte sich in der Form der Säumerei ab.

Nach den erhaltenen Angaben aus Reka (1436—1461) ist ersichtlich, daß es größtenteils ein *Tauschhandel* war. Aus Škofja Loka und Železniki säumte man z. B. nach Reka Eisen und Erzeugnisse aus Eisen, besonders Nägel, als Rückfracht brachte man nach Škofja Loka vor allem Öl und wahrscheinlich auch Salz. Die Käufe wurden teilweise kreditiert, wobei die Bürger von Loka in größerem Maße Gläubiger als Schuldner waren. Das Kreditieren wurde durch Notariatsverträge sichergestellt. Aus ihnen ist zu ersehen, daß z. B. 1441 die Kaufleute von Reka den Bürgern von Loka 60 Dukaten schuldeten, folglich hatten die Kaufleute von Loka damals nur auf Kredit bei 17,5 bis 19 Tonnen Eisen verkauft, was aber nur einen Teil der Ausfuhr von Loka nach Reka darstellte. Mit einer ähnlichen Menge Waren kehrten die Säumer wieder heim.

Mit dem Handel befaßte sich auch der *Grundherr*. Für den Handel waren vor allem einige Abgaben der Untertanen bestimmt, die die laufenden

Bedürfnisse zur Erhaltung der herrschaftlichen Angestellten bedeutend überstiegen, so Käse, besonders aber Getreide. Der Verkauf war dem Kastner anvertraut. Das Getreide verkaufte man im Winter und gegen den Frühling, wo die Preise für die Herrschaft am günstigsten lagen. Sobald der Kasten geöffnet wurde, war in der ganzen Herrschaft jeder derartige Handelsverkehr eingestellt und der Grundherr konnte den Preis diktieren. Die Getreidepreise schwankten in allgemeinen stark und waren höher als sonst auf dem gewöhnlichen Markte. Die Herrschaft gab auch die der Güte nach problematische Weinfechung aus der Herrschaft Loka auf den Markt und bestimmte dafür denselben Preis als für den Wein von dem Unterkrainger Freisinger Besitz. Gleichzeitig aber kaufte der Grundherr für den Eigenbedarf in Trst die sogenannten Süßweine, die ihm die Untertanen von Loka zugleich mit einigen anderen Gegenständen (z. B. Marder- und Fuchsfellen, Leinwand) als Saumfracht zubringen mußten.

Lebhaft war ferner der Handelsverkehr auf dem Gäu. Die Bauern befaßten sich mit dem Kaufmannshandel sowohl in ihrem Bereich als auch auswärts. Günstig beeinflußte die Entwicklung des Gäuhandels die Entstehung kirchlicher Mittelpunkte, wo sich an Kirchweihfesten große Mengen von Leuten versammelten. Der lebhaft Gäuhandel mußte bei den *Bürgern* Unwillen verursachen. Der Freisinger Bischof stand anfangs mehr auf der Seite der Bürger von Loka, denen er 1451 umfassende Privilegien verlieh; der gesamte Handelsverkehr sollte sich demnach auf dem Stadtmarkte, besonders an den samstägigen Wochenmärkten abwickeln.

Die Bürger, unter denen Mitte des 15. Jahrhunderts bei weitem der slowenische Bevölkerungsanteil überwog, festigten mehr und mehr die städtische *Autonomie*. Aus der »Gemein« schied allmählich ein engeres Organ von 12 gewählten Beisitzern, dessen Nachfolger der innere Rat von 12 Mitgliedern (Zwölfer von 1393) war. Der Stadtrichter, den noch Mitte des 15. Jahrhunderts der Grundherr einsetzte, war die erste Gerichtsinstanz nicht nur für die Stadt sondern auch für das platte Land; als erste Berufungsinstanz fungierte der Pfleger von Loka, als letzte aber der Freisinger Bischof. Der Adel und die Geistlichkeit waren freilich von der Kompetenz des Stadtrichters ausgenommen. Dem Stadtrichter war die Leitung der Stadtverwaltung anvertraut. Als führender städtischer Funktionär war er ein Vertrauensmann des Grundherrn, der ihm verschiedene Begünstigungen gewährte (z. B. Mautpacht, Zehenten, Kastendeputat). — Die global bemessene Steuer, deren Höhe sich bei einer erniedrigenden Tendenz allmählich festigte, teilte wahrscheinlich die Stadt selbst unter die städtischen Verpflichteten auf. Die Belastung galt für alle Hausbesitzer innerhalb der Stadt, sofern der Bischof nicht Einzelne durch besonderes Schreiben davon befreite. Dies war eine Immobiliersteuer und belastete auch sonst privilegierte Personen. Übrigens waren die Bürger noch zu verschiedenen kleinen Verpflichtungen verbunden, so zum Beitrag für das Bad, den Hofdienst und zum empfindlichen Geldbetrag beim Antritt eines neuen Bischofs.

In den *Verbindlichkeiten der Untertanen* auf dem platten Lande gegenüber der Herrschaft ergaben sich bestimmte Veränderungen. In der gesamten

Herrschaft Loka überzog bis Ende des Mittelalters vollkommen die Erbpacht nach dem Kaufrecht. Die Abgaben in Naturalien wurden mehr und mehr in Geldverpflichtungen verwandelt, mit Ausnahme der Getreideabgabe in einem Teile der Poljanska dolina und besonders auf dem Sorško polje. Mit der kleinen Fron waren im allgemeinen die Bauern in der Nähe der Verwaltungsmittelpunkte stärker belastet. Zu den schwersten Verpflichtungen zählt das Säumen der Süßweine aus den Küstenorten, obwohl die Säumer eine Entschädigung dafür erhielten. Den Wein brachte man in dieser Zeit über Škofja Loka bis Wölz bzw. bis Judenburg. Unter den gelegentlichen Abgaben erwähnen die Quellen das Sterbrecht (Sterb- oder Todfall), das durch eine fixierte Geldsumme abgelöst wurde, und ebenso die Verpflichtung bei dem Antritt eines neuen Bischofs. Gelegentliche Gaben waren sicher zahlreicher (z. B. Schreibegebühren für Urkunden), doch erwähnen sie die Quellen nicht. — Der Zehent war in großem Maße Gegenstand von Kaufverträgen und gehörte den verschiedensten Herren; nur ein Teil der Untertanen von Loka reichte ihn dem Freisinger Bischof, teils ganz, teils einen Drittel — und zwar größtenteils in Geld.

Für das religiöse Leben sind die zahlreichen Kirchen kennzeichnend, die in der Ebene und im Hügellande erstanden. Auf dem Territorium der Urfparre Loka waren sie als Filialkirchen nur mit einem kleineren Teile unmittelbar der Pfarre Stara Loka angeschlossen, sonst gehörten sie zu den ehemaligen Vikariaten — sowohl zu den Pfarreien in den Tälern als auch zur Propstei in Škofja Loka. Eine kleinere Zahl von Filialen entstand auch im Bereich der Urfparren Šmartin und Sora. Neben den Benefizien aus der vorigen Periode erscheinen neuen Kaplaneien, Altarpründen (so z. B. bei dem Altar des hl. Johannes d. Täufers und d. Evangelisten in Stara Loka, ferner in der neu erbauten Schloßkapelle), die der Bischof reichlich förderte. Unter den neuen religiösen Stiftungen war die wichtigste das Klarissinnenkloster, das 1352 unter dem Schlosse von Loka Otakar von Blagovica (Glogowitz) erbauen ließ; neben ihm erwuchs bis Ende des 14. Jahrhunderts eine der Jungfrau Maria geweihte Kirche. Otakar hatte das Kloster reichlich mit Gütern versehen. Er schenkte ihm 37 Bauerngüter, die größtenteils außerhalb der Herrschaft Loka, besonders in der Pfarre Dob lagen. Das Kloster fand eine Stütze auch im Freisinger Bischof, der den Nonnen ein besonderes Deputat aus dem Kasten gewährte. Charakteristisch ist der Vertrag mit dem Pfarrer von Stara Loka, der für sein Einkommen fürchtete. Darin wurde die Geldentschädigung bestimmt, gleichzeitig aber der Wirkungskreis des Nonnenkaplans genau bemessen. Auf das ausgebreitete religiöse Leben in der Stadt und nächster Umgebung weist auch die Gründung verschiedener Kirchenbruderschaften hin.

II.

Im Bestreben nach gewerblichem Monopole begannen die Bürger Mitte des 15. Jahrhunderts Zünfte zu errichten (in den 50-er Jahren die Schneider, Schuster, Kürschner, Schmiede; 1511 die Hafner mit den Ofensetzern und den Maurern). Die Zünfte besaßen starken religiösen Charakter; einige von

ihnen entwickelten sich ja aus kirchlichen Bruderschaften, doch erst auf Grund der Errichtungsurkunde des Freisinger Bischofs. Allen Zunftordnungen ist die Forderung gemeinsam, daß das Handwerk nur Mitglieder der Organisation ausüben dürfen. In die Organisation nahm man in der Regel nur Bürger auf, wohl aber schloß die Hafnerzunft schon in den ersten Jahrzehnten ihres Bestandes auch Gäuhandwerker ein. Die Zünfte waren dem Stadtrat bzw. dem Stadtrichter untergeordnet. Gewählte Zechmeister standen ihnen vor.

Die monopolistischen Bestrebungen der Bürger von Loka stießen auf starke Gegnerschaft. Dadurch verschärfte sich das Verhältnis zu den Gewerken in Zelezniki, denen nur die Herstellung von Rohprodukten und Halbfabrikaten erlaubt sein sollte, während die weitere Bearbeitung des Eisens den Schmieden von Loka vorbehalten bliebe. In der Tat gewannen zunächst die Zunftmitglieder von Loka durch Vermittlung der bischöflichen Abgesandten einen Teilerfolg in ihren Forderungen, doch die weitere Entwicklung verlief nicht zu ihrem Gunsten. Die Nägelerzeugung in der Stadt ging schon in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts zurück, in Zelezniki dagegen nahm die Zahl der Essen zu, in denen sogar zu 50 oder noch mehr Nägelschmiede arbeiteten. Während die Essen in größtem Maße Eigentum Einzelner waren, standen die Hammerwerke unter gemeinsamer Verwaltung. Im Jahre 1501 hatten die Hammerwerke je acht Anteile. Den Gewerken gehörte je ein Anteil, nur ausnahmsweise je zwei. Die Anteile waren auf Wochen aufgeteilt. Weil auf einen Anteil etwa 30 Tage entfielen, hatte der Eigentümer des Anteiles beiläufig fünfmal jährlich je sechs Tage das Recht mit den Einrichtungen des Hammerwerkes sein Eisenerz mit eigener Holzkohle zu schmelzen.

Verbissener waren die Streitigkeiten mit dem *bäuerlichen platten Lande*; sie dauerten lange Jahrhunderte hindurch. Das Kompromiss vom Jahre 1492, nach dem das Gäuhandwerk nur in der Entfernung einer deutschen Meile von der Stadt, der Handel aber an den Kirchweihfesten gestattet war, befriedigte weder die eine noch die andere Partei. Die Bürger regten sich besonders über die Schmiede und insbesondere über die Schuster auf, da angeblich bereits fast jedes Dorf je einen, hie und da sogar je zwei Schuster besaß. Durch Vermittlung von Freisinger Abgesandten erlaubten die Bürger je einen Schmied in Ziri und Poljane, ferner in Selca und Sorica, während sie sich bezüglich der Schuster nicht einigen konnten. Ohne Rücksicht auf das Kompromiss (1492) und die bürgerlichen Forderungen trieben sowohl die Besitzer von Huben als auch die Keuschler den Kaufmannshandel weiter, wobei sie sich zum Schaden des Stadtmarktes von Loka teilweise auf den Markt von Kranj orientierten. Unter den bäuerlichen Kaufleuten zeichneten sich besonders die Zupane aus, die das Recht mißbrauchten, wonach sie der herrschaftlichen Maut befreit waren, soweit sie Waren für den Eigenbedarf kauften. Die herrschaftliche Maut hob man in der Stadt und auf dem platten Lande ein. An den Wegen, die in die Ferne führten, erscheinen seit der Mitte des 15. Jahrhunderts auch landesfürstliche Mautämter. Den Bürgern von Loka ging inzwischen immer mehr auch das Monopol im Fernhandel verloren. Auch an den fernen Marktplätzen begegnete man die bäuerliche Bevölkerung von Loka. Die Bewohner von Sorica z. B. kauften Leinwand in den Gebirgen von Loka zusammen,

ebenso Nägel in Zelezniki und verkauften die Waren nach Friaul. Ähnlich handelten die Bauern mit Schweinen, die sie in Ungarn einkauften. Diesem Zwischenhandel schlossen sich auch Friauler und Italiener an, ebenso einzelne Adelige aus Loka. Der Gegensatz zwischen Škofja Loka und dem platten Lande war keine isolierte Erscheinung. Während man diese Konflikte im ganzen Lande zu begleichen suchte, was aber keinen Erfolg ergab, nahm der Gäuhandel noch weiter zu.

Mehr Erfolg hatte die Stadt bei dem Ausbau der *städtischen Autonomie*. Seit den letzten Jahrzehnten des 15. Jahrhunderts hatten die Bürger das Recht, den Stadtrichter selbst zu wählen. Die »Gemein«, die an der Verwaltung mit vier Abgesandten vertreten war, wurde immer mehr durch den inneren Rat von 12 Mitgliedern verdrängt. Die Vollzugsgeschäfte verrichtete der Stadtschreiber. Zur Deckung der Kosten (Erhaltung städtischer Bauten und Anlagen) überließ die Herrschaft einige Einnahmen ständig (Miete der Fleischbänke, Bußen), andere gab sie gelegentlich in Pacht (die Maut); bei außerordentlichen Ausgaben genehmigte sie eine Unterstützung. Den Richter wählte die »Gemein« auf der obligaten Zusammenkunft aus der Reihe dreier Kandidaten, die ihnen der innere Rat vorschlug. Die Wahlen wurden rechtskräftig, sobald die Herrschaft den Richter bestätigte und ihn der Pfleger vereidigte. Die neue Lage beeinflusste die Veränderung der richterlichen Zuständigkeit, denn der Stadtrichter übte auch die Blutgerichtsbarkeit aus, die in den neuen Verhältnissen in die Kompetenz des Pflegers übergehen sollte. Strittig war die Frage, wer den Bannrichter bestellen sollte, die Grundherrschaft oder das Landesorgan, während der Pfleger zugab, daß der Landesvizedom angefordert den Ankläger und Scharfrichter seit längst vergangenen Zeiten nach Škofja Loka schickte. — Das planmäßige Verdrängen der »Gemein« in eine bedeutungslose Lage führte zu schweren Reibungen und gelegentlich sogar zu Ausschreitungen der »Gemein«.

Auf dem platten Lande wurde nach der systematischen Kolonisation durch Jahrhunderte keine neue Siedlung gegründet. Auch die *Agrarstruktur* erlebte nur in geringem Maß Änderungen. Noch weiter überwogen bei weitem Bauerngüter, die je eine Hube umfaßten; in ganz geringem Maße — und dies beinahe in allen Župen — stieg die Zahl der Einheiten, die mehr als je eine Hube hatten. Das Zersplittern von Huben war eine durchaus unbekannte Erscheinung, wenn man den Ausnahmestand in der Kärntner und Hlevni vrh Župa nicht berücksichtigt. Eigentümlich war die Lage im Gebiete von Sorica, wo aber die halben Huben keine Folge der Zersplitterung waren, sondern die Herrschaft reihte die Bauerngüter in diese Kategorie ein, um sie zu begünstigen. Wohl aber ging in der zweihundertjährigen Periode die Zahl der in die Herrschaft Loka vereinigten Wirtschaftseinheiten zurück, teilweise durch Entfremdung, teilweise durch Entstehung von Wüstungen. In geringem Maße wirkte auf die letzteren die voreilige Kolonisation (Grobļje und der Bereich von Luša in der Selška dolina), ferner kriegerische Ereignisse (Türken, der venetianische Krieg). Einige von diesen Bauerngütern verfielen vollkommen, andere teilte der Grundherr in einstweiligen Nutzgenuß den Nachbarn als Wiesen zu, die man in bestimmter Frist wieder besiedeln sollte. Nur selten

wurden sie endgültig mit den nachbarlichen Bauerngütern vereinigt. Im Jahre 1501 waren in der gesamten Poljanska dolina 28, in der Selška dolina 25 Wüstungen, d. h. 5,7 % bzw. 7,5 % aller Wirtschaftseinheiten.

Seit dem 15. Jahrhundert machte sich auf dem platten Lande der Stand der *Keuschler* bemerkbar, die sich anfangs auf dem Gemeindeboden niederließen. Greifbarere Angaben über Keuschler geben uns erst die Urbare vom Übergang aus dem 15. ins 16. Jahrhundert. Ohne Rücksicht auf Zelezniki, wo unstreitig das Keuschlerwesen kräftiger entwickelt war, obwohl wir in den Quellen diesbezügliche Angaben vermissen, waren 1501 in der Selška dolina kaum 17 Keuschler, die meisten davon im Gebiete von Sorica. Noch rarer waren die Keuschler vertreten in der Poljanska dolina und dem Gebiet von Besnica. Zahlreicher waren sie auf dem Sorško polje, worauf neben der Nachbarschaft von Škofja Loka und Kranj auch der verfallende Weinbau einwirkte. — Die Zunamen der Keuschler zeigen, daß sich dieselben in dieser Periode vor allem mit einem Handwerk befaßten.

Der Vergleich urbarialer Abgaben aus dem Jahre 1501 mit jenen aus dem Mittelalter zeigt keine größeren Unterschiede bezüglich des *Ackerbaues* in den letzten Jahrhunderten, wenn man die Gerste und den Hopfen nicht berücksichtigt, die aus dem Verzeichnis durchwegs entfielen. — Auch bezüglich der *Viehzucht* sind die Urbare wortkarg, denn die einstigen Abgaben in Vieh beglich man damals in der Hauptsache mit Geld. Desto wertvoller ist die detaillierte Beschreibung in den Zupen Hlevni vrh und Žiri (1510). Besonders zeichnete sich das Gebiet von Hlevni vrh aus, wo unter 8 Siedlungen gleich 2 nach Ställen benannt sind (Hlevni vrh, Hlevišče). Dort war ein Hübler führend, der 20 Kühe, 44 Stück Kleinvieh und 1 Pferd züchtete. Während in der Zupa Žiri 87 % Bauern nur je 10 Stück Rinder hatten, besaß auf dem Gebiete von Hlevni vrh ein Drittel der Hübler mehr als je 15 Stück. Auch Kleinvieh gab es in der Zupa Žiri verhältnismäßig weniger; über 20 Schafe hatte dort z. B. nur ein Bauer, während auf dem Boden von Hlevni vrh in diese Gruppe etwa 23 % der Bauerngüter zählten. Wohl aber hatte die Pferdezucht in der bezüglich des Verkehrs mehr entfalteten Zupa von Žiri den Vorrang vor dem Gebiet von Hlevni vrh. — Kostbar sind die Angaben in den Urbaren über die Schwaigen; wegen der größeren Abgaben hatte man sie von den ärmeren Bauerngütern auf die reicheren übertragen, doch blieb ihre Zahl (60) seit Beginn des 14. Jahrhunderts unverändert. Die meisten Schwaigen waren in der Poljanska dolina (2/3), nur in der Zupa Žiri befanden sich mehr Schwaigen, als deren die ganze Selška dolina besaß.

Die *Verpflichtungen* der Untertanen zu *Abgaben* gegenüber der Herrschaft zeigen in gewisser Hinsicht ausgesprochene Kontinuität. Auch 1501 zerfielen die Untertanen in den Tälern und dies in denselben Siedlungen in zwei grundverschiedene Gruppen; ein Teil zahlte den Schilling, den anderen verpflichtete das St. Jörgenrecht. Die Getreideabgabe auf dem Sorško polje war in seinem Wesen bis zu Einzelheiten gleich jener im Jahre 1291; die Getreideabgabe in der Poljanska dolina war nicht mehr abhängig von der Fechsung; die Untertanen lieferten eine in voraus bestimmte Menge ab. Wohl aber kam es zu einigen Änderungen. Am ausgesprochensten war die Neuheit, daß jeden Bauern

die Steuer belastete; sie war ganz individuell bemessen, wobei empfindliche Unterschiede nicht nur bezüglich der Župen, sondern auch bezüglich der Untertanen innerhalb derselben Siedlung bestanden. Die Župen Sorica und Poljšica genossen noch weiter einige alte Erleichterungen. — Die Gaben der Keuschler waren allgemein auf einen Geldbetrag, meist je 12 Soldi jährlich begrenzt.

Die *Frondienstverpflichtungen* waren zwar sehr mannigfaltig, doch ging es wesentlich nur um kleine, genau unter Hübler und Keuschler verteilte Verrichtungen, die den Bedürfnissen des Grundherrn und der führenden Angestellten, der Erhaltung der Schloßgebäude und der Arbeit im Kasten, teilweise auch den städtischen Bedürfnissen dienten. Den Fronarbeitern gebührte für einige Verrichtungen eine bestimmte Entschädigung in Kost bzw. in Geld. Bei der großen Zahl von Untertanen waren die Fronverpflichtungen nicht übertrieben, mit Ausnahme des Säumens von Süßweinen und anderer Bedürfnisse für den Bischof — in dieser Zeit schon bis Mauterndorf — was die Untertanen der bayerischen Župa belastete.

Die *Lage* der Untertanen von Loka *verschlechterte* sich in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts und dies besonders wegen der Türkeneinfälle. Diese fielen 1476 zweimal in das Gebiet von Loka ein; auch sonst drohte die türkische Gefahr ständig. Mit der Landesverteidigung stiegen die Landessteuern auf die Gültrente, die man anfangs nur ausnahmsweise auf die Untertanen überwälzen durfte, aber schon im 15. Jahrhundert in der Herrschaft Loka den Grundherrn und die Bauern belastete. Gleichzeitig wurde auch die Frondienstverpflichtung in Verbindung mit der Verteidigung gesteigert. Die Unzufriedenheit der Bauern vertiefte der Pfleger Jakob Lamberger von Loka, der seine Stellung zum Schaden der Untertanen mißbrauchte. Die Verhältnisse führten bereits 1484 zu aufständischer Bewegung, die sich in den folgenden Jahren kräftig entfachte. Unter den Aufrührern war neben den Bauern auch ein Teil der Bürger. In dieser Gefahr setzte der Bischof den verhaßten Pfleger ab und gestand sogar zu, daß die Bauern selbst die Steuern aufteilen dürften. Als der Aufstand weiter dauerte, rief der Bischof den Landeshauptmann von Krain zu Hilfe, der 1492 die aufständische Bewegung endlich unterdrückte und auch viele gehorsame Untertanen bestrafte. Der Aufstandsfunkel glomm weiter, denn den alten Plagen gesellten sich neue Beschwerlichkeiten bei. Die Spannung vermehrte der Krieg mit Venedig (1508—1516), der den Bauern und Bürgern stark schadete, ferner schwere Steuerlasten für das Land, die die herrschaftlichen Exekutoren auch zu eigenem Nutzen eintrieben.

Wegen wachsender Mißstimmung standen die Untertanen der gesamten Herrschaft Loka beim Ausbruch des *allslowenischen Bauernaufstandes* auf der Seite der Aufrührer, unter ihnen auch die Bewohner von Železniki. Der Bischof Philipp taktisierte vorsichtig; die Untertanen suchte er zu beschwichtigen, schlug ihnen eine persönliche Unterredung vor und setzte den verhaßten Pfleger Kaspar Lamberger ab, den Abgesandten trug er aber auf, für die Verteidigung zu sorgen. Die Bauern wandten sich an den Kaiser. Dieser bestimmte eine Kommission unter Vorsitz des Freisinger Bischofs Philipp, die die Bauern verhören sollte. Bevor die Kommission ihre Arbeit aufgenommen hatte, kam es zur blutigen Abrechnung, bei der auch der Kaiser gegen die Aufständischen vorging. In vier

Monaten war der Aufstand blutig unterdrückt. Den Aufständischen wurde eine Geldstrafe aufgelegt. Neben dem »Bundkreuzer«, den die Untertanen von nun an jährlich begleichen mußten, sollten die Aufständischen je 1 1/2 Gld. Steuer und zwar in 8—10 Tagen bezahlen. Die Herrschaft hat diese Steuer sogar gesteigert. Nur wenige vereinzelte Personen waren dieser Verpflichtung befreit, sonst aber zahlten sie zu diesem Zwecke 1/2 bis 3 Gld., sowohl die Hübler als die Keuschler, aber auch ledige Knechte. Nur die schwache Hälfte des eingesammelten Geldes führte die Herrschaft ab, das übrige blieb dem Grundherrn als Entschädigung. Weil der Kaiser die Bauern vor dem übertriebenen Ausbeuten durch die feudalen Herren bewahren wollte, setzte er eine Kommission ein, die auf dem Terrain Angaben über die Einforderung der Strafsteuer erheben sollte, kam es zu Reibungen zwischen der Kommission und der Herrschaft. Der Bischof gestattete die »Bereitung« nur in Anwesenheit des Kastners von Loka. Der Kaiser verstand jedenfalls seinen Standpunkt gegenüber den feudalen Herren geltend zu machen. Daher wandten sich die Bauern trotz schlechter Erfahrungen auch nach dem Aufstande mit Vertrauen an die kaiserlichen Vertreter.

Im Kampfe gegen die aufständischen Bauern stützte sich der Bischof auch auf die herrschaftlichen Angestellten, die gleichzeitig Freisinger Vasallen waren. Unter ihnen waren die Herren von Puštal führend, die sich möglichst zu verselbständigen suchten. Es kam zu Gegensätzen, die sich steigerten, teilweise wegen der Weidrechte, vor allem aber wegen der Aneignung des Jagd- und Fischereirechtes. — Mit der Unterdrückung der aufständischen Bewegung war die Familie Siegesdorfer enge verbunden. Gestützt auf diese Verdienste erweiterte Balthasar planmäßig seinen Besitz. Spätestens 1517 fiel ihm das Schloß von Stara Loka zu, dem Balthasar Schritt für Schritt den Besitz vergrößerte. — Anerkennung fand auch Wolfgang Schwarz, ein Bürger von Loka, der sich bei den Bauernaufständen hervorgetan hatte und sich der Bischof auch sonst in allen wichtigeren Angelegenheiten an ihn wandte. Seine Gült umfaßte eine Reihe von Bauerngütern und Zehenten in den verschiedensten Teilen der Herrschaft Loka. — Gleichzeitig mit dem Lockern des Freisinger Besitzes auf dem Sorško polje blieb dem Bischof noch weiter ein umfassender Teil des Territoriums von Stražišče—Besnica entfremdet. Im Bereiche von Stražišče entwickelte sich die Herrschaft Šentpeter, seit dem 16. Jahrhundert Schrottenthurn genannt. Der Freising entfremdete Besitz im Gebiete von Besnica vereinigte sich teilweise als Freisinger Lehen immer mehr in den Händen der Familie Lamberger, teilweise gelangte er als landesfürstliches Gut in Verbindung mit der Familie Egkh auf Brdo bei Kranj. — Von geringerem Umfange war jener Freisinger Besitz, den allmählich Kirchen und verschiedene religiöse Stiftungen gewannen; auch dieses Entfremden der Herrschaft Loka richtete sich auf das Sorško polje und das Gebiet von Besnica. Bei allem Zersplittern des Freisinger Besitzes blieben die gesamte Poljanska und Selška dolina noch weiter sozusagen kompakt in die Herrschaft Loka eingeschlossen.

Parallel mit diesem Lockern des Freisinger Besitzes wuchs die Gefahr von Seiten des *Landesfürsten*, der planmäßig die zentrale Gewalt in seinen Ländern ausbaute. Im Vertrauen auf diese Politik begann die landesfürstliche

Stadt Kranj einen Streit wegen der Landgerichtsgrenze, der Jahrhunderte hindurch bis 1625 dauerte; damals kam ein Kompromiss zustande, wonach unter das Landgericht von Kranj mit Ausnahme von Gorenja Sava das Gebiet vom Hügel Gaštej bis Rakovica gehörte. Eine noch größere Gefahr drohte der Herrschaft Loka unmittelbar von Seiten des Landesfürsten, der Regalrechte auf Erze und Hammerwerke in Anspruch nahm. Gestützt auf diese Politik begannen die Bewohner des landesfürstlichen Kropa Eisenerze weit auf dem Territorium der Herrschaft Loka zu graben, was zu scharfen Streitigkeiten führte, die man teilweise durch die Landesobrigkeit, teilweise aber durch physische Auseinandersetzungen an Ort und Stelle zu entscheiden suchte.

Den schweren Prüfungen gesellte sich auf der Schwelle der Neuzeit noch ein Erdbeben (1511), das die Stadt und die Schloßgebäude stark erschütterte. Das Schloß Wildenlack und der Obere Turm wurden so stark beschädigt, daß sie der Grundherr nicht mehr erneuerte, wohl aber die Trümmer vom Krancelj zum Aufbau des Schlosses von Loka verwandte (1513—1516). Einige Jahre später (1526) ließ der Bischof aus Furcht vor den Türken auf dem Schlosse noch einen Turm errichten.

Die Türkenfurcht ließ bis zum Tode Suleimans II. (1566) nicht nach. Auf dem platten Lande richtete man Tabore ein, einige Male zog der Pfleger Verstärkungen, unter anderem auch Gewerken von Železniki auf das Schloß. Die venezianischen Kriege lähmten nicht nur den Handelsverkehr, sondern widerhallten teilweise sogar unmittelbar auf dem Territorium von Loka; durch den dreißigjährigen Krieg kamen die Freisinger Finanzen ins Wanken, was auch die Bevölkerung von Loka empfand.

Mehr als die äußeren Stürme brachten die heimischen Zwigigkeiten die Herrschaft Loka in Gefahr. Die alten Streitigkeiten mit den Herren von Puštal wuchsen in erste Konflikte aus. Mit der neuen Landgerichtsordnung (1535) begann Christoph von Puštal auf Gerichtskompetenzen Anspruch zu erheben, besonders verbiß er sich in die Frage der persönlichen Erscheinung des Bischofs, wonach die Prozeßpartei bei allen Angelegenheiten, die vor der Landeshauptmannschaft behandelt werden, persönlich anwesend sein mußte. Bischof Philipp war nicht willig diese Neuheiten anzuerkennen, die ihn in eine unmögliche Lage versetzen würden. Der Gegensatz wurde endlich so bereinigt, daß die Stände den Bischof Philipp lebenslänglich dieser Pflicht befreiten; eine ähnliche Einwilligung mußten sich auch alle Nachfolger Philipps besorgen. Bei diesem Streite lockerten sich in noch größerem Maße die Bande zwischen den Freisinger Bischöfen und den Herren von Puštal, die die Lehensverleihung nicht mehr erneuerten, und dies um so mehr, da sie manche Huben auch außerhalb der Grenzen der Herrschaft Loka erwarben. Im Jahre 1598 starb der Stamm der Herren von Puštal aus, ihr Besitz aber wechselte wegen vieler Streitigkeiten unter den Erben stark seine Herren.

Ähnliche Schwierigkeiten verursachte die Herrschaft Stara Loka, die ihren Besitz auch auf das Gebiet außerhalb der Herrschaft Loka erweiterte. Weil Balthasar Siegesdorfer ohne männliche Nachkommen verstarb, wohl aber 5

Töchter hinterließ, wurde seine Hinterlassenschaft in Fünftel aufgeteilt; am Sitze in Stara Loka faßte allmählich die Familie Rasp Wurzel. Während Wilhelm Rasp die Gült durch Tausch bedeutend abrundete, begann sich der Besitz unter seinen Nachfolgern zu lockern und ging allmählich in die Hände des Michael Papler bzw. Julius Scarlichi über. Auch mit der Herrschaft von Stara Loka war der Freisinger Bischof in beständigem Streite. Die langjährigen Gegensätze widerhallten sowohl auf den Sitzungen der Landstände, wo die Rasp zu den entschlossensten Verteidigern der Landesfreiheiten zählten, als auch in den religiösen Streitigkeiten.

Der Aufstieg zweier patrimonialer Herrschaften mit dem Sitze im eigentlichen Kern der Territorialherrschaft Loka stellte ein ernstes Problem dar. Um die Entstehung neuer ähnlicher Fälle zu verhindern, begann der Bischof den leitenden Angestellten zu verbieten, daß sie ohne Bewilligung Besitz weder auf dem Territorium von Loka noch auch in seiner Nachbarschaft erwerben. Wegen der Mißbräuche suchte der Bischof die Verwaltung zu reformieren und die Funktionen des Pflegers und Kastners zu trennen. Der Pfleger hatte als Vertreter des Bischofs in jeder Hinsicht die führende Rolle. Ihm standen auch die gerichtlichen Funktionen zu; weil aber das Landgericht von Loka unter die unprivilegierten zählte, hatte er nur das Recht des Verhörens, wozu er auch angesehenere Bürger von Loka heranzog, übrigens gehörten aber Malefizsachen in die Kompetenz des Bannrichters. Allmählich verlor der Bischof das Recht der Appelation, die von nun an vom Pfleger an die Gerichtsobrigkeit des Landes ging. — Der Kastner mußte auf die Rentabilität der Herrschaft achtgeben; er sorgte vor allem für das regelmäßige Abführen aller Verbindlichkeiten der Untertanen und für den Verkauf der Naturalabgaben. — Neu wurde der Dienst des Gegenschreibers organisiert; er sollte die Übersicht über die Einnahmen und Ausgaben führen sowie die Verwaltungs- und Gerichtsangelegenheiten protokollieren. Da bald nach der Reform die Funktionen des Pflegers und Kastners wieder vereinigt wurden, besorgte die kleinen Verrichtungen des Kastners ein Gehilfe, zwar Kastner genannt, der aber in seiner Position weit hinter dem Gegenschreiber zurückstand. Die Zahl der niederen Angestellten, die der Pfleger einsetzte, stieg teilweise. So erledigten die Dienste des einstigen »sodin« zwei Meister (Diener des Landgerichts), während den Zupanen die »Bieter« Hilfe leisteten.

Mit nur teilweise erfolgreichen Verwaltungsreformen suchte der Bischof die Herrschaft zu festigen auch wegen des Streites mit dem *Landesfürsten*, der Regalrechte auf Erze und Hochwälder in Anspruch nahm. Dem widersetzte sich der Bischof Jahrzehnte hindurch entschlossen, denn es drohte, daß ihm dadurch der ganze westliche unbesiedelte Teil der Poljanska und Selška dolina entzogen wird. In diesem ungleichen Kampfe gestand der Bischof 1588 dem Landesfürsten das Recht zu allem, was in unmittelbarer Beziehung zu dem Bergbau stand, zu, während er auf der Forderung verharrete, daß ihm die Jurisdiktion über die Bevölkerung zugehöre. Zelezniki waren bestrebt in dieser Lage möglichst viel zu gewinnen. Zwar banden die Bewohner noch einige Verpflichtungen an die Herrschaft, so der Treueid und die festgesetzte Geldleistung beim Antritt eines neuen Bischofs, ferner die Verteidigungspflicht; alle übrigen

Verbindlichkeiten aber lockerten sich mehr und mehr, so daß die Bewohner von Železniki sogar die Landgerichtscompetenz von Loka zu bestreiten begannen. Die neue Lage war vor allem zu Gunsten der dünnen Schicht der Gewerken, die sich durch die Teilung der Anteile allmählich erweiterte. Das Erz gewann man in größtem Maß in der Jelovica, die erforderlichen Mengen Holzkohle bekam man aus den Wäldern im breiteren Bereiche von Železniki. Zahlreich waren die Schmiede, besonders die Nägelschmiede, denen die Gewerken das Eisen lieferten und die nach Bestellung verschiedenste Nägel erzeugten.

Die sozialen Unterschiede führten zu einer Reihe von Streitigkeiten zwischen der »Gemeinde« und den Gewerken, die in nationaler Hinsicht sehr mannigfaltig waren (Romanen, Slowenen, Deutsche). Schwellend war besonders die Frage des Richters, den die Bewohner von Železniki bis 1567 selbst wählten; damals bestätigten die Gewerken ohne Teilnahme der »Gemeinde« den Richter selbst. Nach der Bergwerksordnung Erzherzogs Karl sollte den Richter der Oberbergrichter als Vertreter des Landesfürsten ernennen; dadurch fühlten sich die Gewerken in ihren Rechten geschmälert; so hatte man 1585 in Železniki plötzlich zwei Richter, den einen wählte man nach altem Brauche, den zweiten hatte der Oberbergrichter eingesetzt.

Die Hammerwerke in Železniki regten die Entstehung einer Reihe neuer Unternehmen in beiden Tälern an. In der Selška dolina war im Bereich von Knapl einige Jahrzehnte ein Bergwerk von Vitriol im Betriebe, im Farjev potok vegetierte bald darnach ein Hammerwerk. In der Poljanska dolina war bedeutsamer das Hammerwerk an der Mündung der Hobovštica in die Poljanščica (Fužine), das nach dem Muster von Železniki organisiert war; ein Teil der Teilhaber stammte aus Škofja Loka. Zu den kleineren Unternehmen zählten die hammerwerklichen Betriebe am Bache Brebovščica und an der Volaščica oberhalb Hotavlje. Keines dieser Unternehmen faßte tiefere Wurzeln, wohl aber stellten alle eine schwere Gefahr für die Homogenität der Herrschaft Loka dar, da dadurch drohte, daß das gesamte unbesiedelte Waldgebiet auf der Westseite entzogen wird.

Nach den schweren Erfahrungen mit den Gewerken kam der Bischof zur Überzeugung, daß der bebaute Grund und Boden die solideste Rente gewähre. Planmäßig begann er daher Wüstungen zu erneuern, was zur umfassenden Kolonisation der Gereutler anregte. Der erste kolonisationsische Anstoß erfolgte zwar in der Poljanska dolina in der Župa Hotavlje, doch die Hauptrichtung in der Besiedelung verlief von Westen nach Osten. Auf dem Gebiet von der Grenze von Tolmin gegen Osten und Südosten von Cerkno bis zur Župa Ziri erwuchs in hundert Jahren eine ganze Reihe von Siedlungen.

Gleichzeitig drang die Kolonisation auf das Gebiet des Žirovski vrh und Lavrovec. Die zweite Kolonisation in der Poljanska dolina übertraf die erste (517:472), wobei der westliche Teil des Tales maßgebend war (465:289). Die Kolonisation der Gereutler in der Selška dolina war bescheideneren Umfanges, die neuen Bauerngüter erreichten ja nicht einmal die Hälfte der mittelalterlichen Wirtschaftseinheiten. Davča begann man zwar von der Poljanska dolina aus zu besiedeln, doch der Kern der Siedler kam vom Gebiet von Tolmin,

teilweise auch aus der Selška dolina. Unabhängig von den Gereutlern aus Davča besiedelte man Martinjvrh von Seite der Selška dolina. Die Gereutler waren slowenischen Stammes, nur der Dialekt in Podporezen weist auf die einstige Verbindung mit dem nahen Gebiet des Nemški Rut (Deutschgereuth). Die Gereute, ausschließlich in der Form von Einzelhöfen und ihren Agglomerationen, waren sehr verschiedenen Umfangs. Die Schätzung mit Bezug auf die Ansaat und die Viehzahl zeigt, daß fast die Hälfte der Gereutler auf der Stufe der Keuschler war, und daß in der Poljanska dolina auch relativ bedeutend mehr feste Gereute waren als in der Selška dolina. Das Gereutewesen wurde verschieden beurteilt. Der Grundherr folgte mit gemischten Gefühlen dieser Kolonisation; die Besiedelung des bedrohten Territoriums brach zwar die Expansionskraft der Hammergewerke, gleichzeitig versprach sie auch einen Aufstieg der Einnahmen; doch gingen zugleich dem Herrn die schönsten Wälder zugrunde. Die Gewerken waren natürlich entschiedene Gegner des Gereutewesens. Der Pflieger bzw. Kastner förderten die neue Kolonisation kräftig, da sie ihnen außerordentliche Einnahmen brachte, besonders in der Zeit, da die Neulinge noch nicht genau bestimmte Verpflichtungen an die Herrschaft banden.

Mit dem Zuwachs der Gereutler hatte sich die Zahl der Bauerngüter in beiden Tälern mehr als verdoppelt; die neuen Bauerngüter vertieften gleichzeitig noch die *soziale Differenzierung*, die mit spärlichen Ausnahmen kein Produkt weder des Häufens noch des Splitters von Huben war. In den letzten hundert Jahren entfaltete sich nämlich in der Herrschaft Loka auf dem Gebiet der mittelalterlichen Kolonisation kräftig das *Keuschlerwesen*; wenn man die Gereutler bezieht, gehörten den Keuschlern geradezu 35,21 % aller Bauernwirtschaften (1630). Während das Keuschlerwesen im Bereich der Gereute in der Hauptsache auf der Bearbeitung des Bodens fußte, entwickelte es sich auf dem Territorium der mittelalterlichen Kolonisation vor allem in den Verkehrsmittelpunkten. Nur einem kleineren Teile dieser Keuschler war der Boden Hauptquelle zum Lebensunterhalt, den sie durch Errichtung von Neubrüchen erweiterten, teilweise auch bei der Aufteilung des gemeinsamen Bodens; sonst befaßten sich die Keuschler hier vor allem mit nichtagrarischen Berufen (Eisenwesen, Köhlerei, Säumerei, Gewerbe, Handel). Im 16. Jahrhundert erscheinen bereits die *Inwohner*, die sich mit dem Handwerk ernährten.

Übrigens war aber auf dem platten Lande der grundlegende Wirtschaftszweig die *Landwirtschaft*; detaillierte Angaben gibt das Urbar von 1630; leider umfasst es das Sorško polje nicht. Unter den Getreidesorten waren Hafer und mit Ausnahme des Gebietes von Sorica, auch der Heiden führend, den das Urbar von 1501 noch nicht erwähnt. Weizen und Roggen säte man insgesamt weniger als Heiden allein. Weniger säte man allgemein Gerste, mit Ausnahme der Zupe Selca, Sorica und besonders der Kärntner Zupa, was auf eine bestimmte Kontinuität aus dem 12. Jahrhundert hinweist. Stark verbreitet war der Flachsbaum. — Eine außerordentliche Kontinuität bezeugen auch die Schwaigen sowohl bezüglich ihrer Zahl als Verteilung. Wohl aber hob sich der Viehbestand stark, vor allem in Verbindung mit dem fortschreitenden Gereutewesen, teilweise auch mit dem Keuschlerwesen. Die Viehzucht war

besonders entwickelt im Bereich größerer Weideflächen. In der Poljanska dolina waren führend die Župa Hlevni vrh und ganz besonders die Kärntner Župa, wo beinahe jeder Bauer gleichzeitig eine eigene Weide besaß; in der Selška dolina war an erster Stelle das Gebiet von Sorica, wo ein Teil der Untertanen eine Almweide auf dem Porezen hatte. — Führend war die Rindviehzucht, die der Zahl nach weit alle anderen Zweige überstieg. Bei dem Kleinvieh war die Schafzucht weit vor der Ziegenzucht, die schlimme Gegner in den Hammergewerken hatte. Die Pferdezucht war viel mehr in der Selška dolina entfaltet (Eisenwesen) als in der Poljanska dolina, die sonst in der Viehzucht führend war.

Mit der Landwirtschaft befaßten sich noch weiter wenigstens teilweise auch die Bewohner von Loka; auf dem städtischen Territorium kultivierten sie den Gemeindeboden und weideten das Vieh, während sie sich mit Holz besonders in dem Graben von Hrastnica und Bodovlje versorgten und dies nicht ohne Gegensätze mit den Bauern in der Nachbarschaft. Zu verbisseneren Streitigkeiten führten noch immer die Bestrebungen der Bürger nach dem *Gewerbemonopole*, doch wurde die Verwirklichung desselben immer mehr problematisch. Wegen der zahlreichen Bedürfnisse, die die Stadt nicht im Stande war zu decken, begann auch die zünftige Verknöcherung allmählich nachzulassen; man begann bereitwilliger auch Landmeister in die Zünfte aufzunehmen. Einige gewerbliche Zweige hatten sich auf dem platten Lande bereits bisher freier entfaltet. So gab es 1630 z. B. in der Poljanska und Selška dolina 173 Mühlen, größtenteils Hausmühlen, die teilweise nur gelegentlich im Betriebe standen; einige Mühlen waren in kollektivem Besitze. Sehr stark entwickelt war in der gesamten Herrschaft die Leinweberei, im Bereiche von Železniki die Faßbinderei, besonders an den Hauptverkehrsadern das Schankgewerbe, womit sich besonders die Hübler befaßten.

Im Zeichen des Nachlassens der Unternehmer von Loka entwickelte sich auch der *Handel*. In der Stadt selbst mußten die Bürger von Loka dem Grundherrn sogar ein Monopolrecht zugestehen; war ja jeder private Getreidehandel verboten, solange der herrschaftliche Kasten geöffnet war. Den Gäuhandel suchte zwar eine Reihe von Polizeifordnungen mit verschiedenen Beschränkungen zu regeln, doch fruchteten sie nicht, ja sogar der Grundherr selbst trat hie und da in seinem Bestreben für Einnahmen offen auf die Seite der Bauern. Der Bauer trieb den Handel noch weiter nicht nur auf dem Territorium von Loka, vor allem im Bereich der größeren Mittelpunkte, vielmehr führte ihn der Weg auch in die weite Welt. Den Fernhandel hemmten zwar verschiedene Beschwerlichkeiten, wie der venezianische Krieg, die Konkurrenz der Straße über Trojane, die Škofja Loka auswich, ferner die Verwirrung im Münzwesen; trotz allem blieb der Fernverkehr noch weiter sehr lebhaft. Die Bürger und Bauern handelten mit Leinwand, die weit über die slowenischen Grenzen berühmt war. Der Eisenhandel, besonders mit Nägeln, war in der Hauptsache in den Händen der Gewerke und der Kaufleute von Loka bzw. einzelner Nägelschmiede. Die Hafner verkauften ihre Ware meist nach Idrija. Lebhaft war das Handeln mit Häuten, besonders noch der Zwischenhandel mit Vieh, das die Bauern in Ungarn erkauften und nach Italien verkauften.

Der Handel trug schöne Einnahmen den Mautämtern, sowohl den herrschaftlichen als Landesmautämtern. Das Land führte zu diesem Zwecke Bolletten ein, die sich die Säumer besorgen mußten. Anfangs gab man die Bolletten in Škofja Loka aus, später in Kranj. Wegen verstärkten Verkehrs errichtete das Land in den ersten Jahrzehnten des 17. Jahrhunderts die Stelle eines ständigen Aufschlagers in Škofja Loka, später noch in Selca. Trotz sorgfältiger Aufsicht blühte der Schmuggel üppig. Das lebhaftes Handeln hob den Wohlstand einzelner bürgerlicher Familien (z. B. Wolfgang Schwarz, Schreiber, Lukančič, Junaver, Kunstl), von denen aber keine eine festere Tradition schaffen konnte. Der Handelsbetrieb stärkte ebenfalls die wirtschaftlichen Grundlagen vieler bäuerlicher Wirtschaftseinheiten trotz schwerer Lasten, die die ländliche Bevölkerung damals tragen mußte.

Die urbarialen *Verbindlichkeiten gegenüber der Herrschaft* beglichen die Untertanen mit Ausnahme der Getreideabgabe auf dem Sorško polje hauptsächlich mit Geld, was für sie günstig war, da die Kaufkraft des Geldes gesunken war. Die Gereutler stellte die Herrschaft mit Bezug auf den Umfang und Ertrag des Grund und Bodens anderen Untertanen von Loka gleich. Die Fronverpflichtungen, von denen die Untertanen der Župen Sorica und Poljšica nicht mehr befreit waren, belasteten natürlich auch die Gereutler. Da sich die Fron in der Hauptsache auf die Deckung der Schloßbedürfnisse richtete, war sie bei der großen Zahl der Untertanen nicht schwer; eine schlimmere Belastung stellte nur das Säumen des Weines für den Freisinger Bischof dar; dazu zog die Herrschaft allmählich noch die Untertanen aus der Župa Godešče und den meisten Župen der Poljanska dolina heran; trotz Widerstandes suchte sie der Bischof geradezu bis Freising damit zu verpflichten. — Freier konnte der Grundherr mit den gelegentlichen Gaben schalten, die im Urbar nicht eingetragen waren (z. B. Todfall, Ausstellung von Akten bei Verkauf, Tausch, Versteigerung von Bauerngütern, Heiratsbriefen, Gabe bei Antritt eines neuen Bischofs usw.).

Empfindlich war der *Zehent*, der auf dem Territorium der mittelalterlichen Kolonisation noch weiter nur in geringerem Maß dem Bischof zugehörte; übrigens genossen ihn verschiedene Privatpersonen und Stiftungen. Im Gegensatz dazu hatte im Bereich der Gereute der Bischof das Recht zum Bezug des gesamten Zehents; diese Einnahmen betragen mehr als die dortigen urbarialen Gaben. Die Gereutler lieferten 1630 den Zehent im Unterschied zu den übrigen Untertanen konsequent ohne Rücksicht auf die Fechsung ab und dies teilweise nur in Geld, sonst aber auch in Naturalien. Der Bischof gab den Zehent in großem Maße in Bestand.

Die *Verbindlichkeiten zur Kirche* beglich man mit der *Kollekte*, die sehr verschiedene Produkte umfaßte.

Stark belastete die Untertanen das *Land*. Die Höhe der Steuer war von den Bedürfnissen des Herrschers und der Genehmigung der Landstände abhängig. Eine bestimmte Quote zahlte der Grundherr, das übrige überwälzte er auf die Untertanen. Die gesamte Last teilte der Kastner individuell auf. Mitte des 16. Jahrhunderts entfiel auf die Hube regelmäßige 2—3 1/2 Gld., auf

Keuschen 8—12 Kreuzer Steuer. Allmählich führte das Land noch neue direkte und indirekte Steuern ein.

Die detaillierte *Analyse* zeigt, daß unter allen Lasten die schlimmste der Zehent war, dem folgte die Landessteuer, die stark die Abgaben und Fronverpflichtungen der Herrschaft gegenüber übertraf; aber auch die Abgaben der Kirche gegenüber waren nicht gering. Das Land belastete die Herrschaft auch in militärischer Hinsicht. Auf Aufforderung mußte sie eine bestimmte Zahl schwerer Reiter mit gepanzerten Pferden und gesamter Ausrüstung stellen. Zu diesem Dienste zog der Pfleger auch die Untertanen — Vidmar genannt, heran, die anfangs militärisches Gut zu säumen verpflichtet waren, allmählich aber schwer bewaffnete Reiter werden sollten; dieses Dienstes wurden sie erst in den ersten Jahrzehnten des 17. Jahrhunderts befreit. Übrigens galt aber bei unmittelbarer Gefahr die allgemeine Pflicht zur Verteidigung; vorgesehen war die Mobilmachung eines bestimmten Prozents von Männern, die von den zu Hause verbliebenen erhalten wurden. — Angesichts der schweren Lasten hielt manches Bauerngut nicht aus; in der Poljanska dolina wurden z. B. in Jahrzehnten vor 1630 4,1 % der Huben versteigert, in der Selška dolina sogar 4,6 %. Trotz dieser Lage fanden die Bauernaufstände von 1525, 1573 und 1635 auf dem Territorium von Loka nur geringen Widerhall.

Weit mehr äußerten sich die religiösen Bewegungen. Mit der Gründung des Bistums von Ljubljana (1461) kamen in sein Gefüge die Urfparren Šmartin und Sora, während die Urfparre Stara Loka noch weiter im Rahmen des Patriarchates Aquileia verblieb; das Patronatsrecht gehörte dem Freisinger Bischof, die Investitur dem Patriarchen von Aquileia. Neu wurde 1622 trotz Widerspruchs des Freisinger Bischofs und Pfarrers in Selca die Pfarre in Zelezniki gegründet. Im Laufe der Jahre entstanden auf dem Territorium von Loka einige Benefizien. Die Erhaltung der kirchlichen Stiftungen fußte nur teilweise auf dem Einkommen aus kirchlichen Funktionen; meist bildeten die Hauptgrundlage Gülten, die die Gläubigen zu frommen Zwecken vermacht hatten. Besonders umfassend war der Besitz der Pfarre Stara Loka, ihrer Filialkirchen — darunter an erster Stelle die Wallfahrtskirche in Crngrob — und der Benefizien. Das schon bei seiner Errichtung kräftig dotierte Klarissinnenkloster in Škofja Loka häufte noch weiter seinen Besitz vor allem außerhalb der Herrschaft Loka. Den angeführten Stiftungen gehörende Gülten erreichten ein Sechstel der Gülterschätzung der so umfangreichen Herrschaft Loka. — Die Gülten der Kirchen in beiden Tälern waren unbedeutender, ähnlich auch die Gülten der Pfarre Šmartin und ihrer Filialkirchen innerhalb der Grenzen der Herrschaft Loka.

Empfindlich war die Steuerbelastung vor allem für die Benefizien mit kleineren Einkommen; in Verlegenheiten suchten sich einige Stiftungen mit Verpfändung und Verkauf kirchlichen Besitzes zu helfen. Dabei kam es auch zu Mißbräuchen, weil Einige kirchlichen Grund sogar um dreifachen Kaufpreis weiter verkauften. Mißbräuche warf man teilweise auch kirchlichen Kreisen vor, denen man auch sonst viele Ordnungswidrigkeiten vorhielt. Diese Erscheinungen bahnten ihrerseits dem *Protestantismus* den Weg, für den sich die Landstände eifrig einnahmen; darunter waren besonders die Herren von

Puštal und Stara Loka verbissene Gegner des katholischen Freisinger Bischofs. Anhänger des Protestantismus wurden vor allem die Bürger von Loka und die Gewerken in Železniki, die im Kampfe um die religiöse Freiheit bestrebt waren die Abhängigkeit vom Freisinger Herrn möglichst zu lockern; weniger Widerhall fand der Protestantismus bei den Bauern, die sich für ein gemeinsames Auftreten mit den Bürgern und dem Adel nicht begeistern konnten.

Den ersten Spuren des Protestantismus auf dem Boden von Loka begegnet man zwar schon 1526, zur eigentlichen Entfaltung kam er zu Beginn der 60-iger Jahre des 16. Jahrhunderts. Den anfänglichen Unklarheiten wollte der von Jesuiten erzogene Bischof Ernst (1566—1612) ein Ende bereiten. Im Jahre 1573 sandte er Kommissäre nach Škofja Loka, die durch Einvernahmen und Drohungen nichts erreichten. Der innere Stadtrat blieb durchaus lutheranisch, der äußere Rat von 24 Mitgliedern, der damals in den Quellen das erste Mal auftritt, war der neuen Bewegung nahe. Die Bürger von Loka wählten noch weiter einen Lutheraner zum Richter, gründeten sogar ihre Schule, den Gottesdienst hielt man aber vor allem im Schloß von Puštal. — Im Jahre 1585 kam eine neue Kommission, die mit dem katholischen Erzherzog Karl in Verbindung trat. Sie setzte den Richter und alle protestantischen Räte ab, ließ katholisch orientierte Leute wählen, die Hauptgegner bestrafte sie aber mit Gefängnisstrafen und Bußen. Die Kommission erreichte nichts, nur das Auftreten der »Stifter« wurde auch mit Beistand der protestantischen Behörden im Keime erstickt. — Schon einige Monate später (1586) gelangte nach Škofja Loka eine neue Abgesandtschaft, die sich auch an die einzelnen Bauern heranmachte, die ungehorsamen ins Gefängnis steckte, zwei sogar verbannte. Doch gaben sie nur auf den Druck bis zur Abreise der Kommission nach. Der Konflikt verschärfte sich derart, daß die Bürger von Loka dem Pfleger die Gerichtsinstanz für die Stadt bestritten; auf geharnischten Befehl Erzherzog Karls mußten sie nachgeben. — Als 1588 eine gemischte Freisinger und landesfürstliche Kommission nach Škofja Loka kam, entsagte eine Reihe von Lutheranern dem Bürgerrecht. Der Kommission meldeten sich die Gewerken, ebenso auch die kleine Zahl der lutheranischen Bauern und die weniger selbstbewußten Protestanten von Loka, die wesentlich nachgaben; die Hauptführer meldeten sich nicht. Jetzt erreichte die Kommission, daß Erzherzog Karl die Widerspenstigen, die in bestimmter Frist ihre unbeweglichen Güter verkaufen und die Buße zahlen sollten, aus den Erbländern auswies. Schließlich kam ein Revers zustande, der die Freisinger Obrigkeit in solchem Maße festigte, daß die Stadt ohne herrschaftliche Zustimmung in keiner wichtigeren Angelegenheit beschließen könnte. Die städtische Autonomie geriet in ihren Grundlagen ins Wanken. Trotz ihrer Ausweisung bewegten sich die Verbannten frei und trieben Handel in der Nachbarschaft von Loka, auch genossen sie den Frieden während der weiteren Einvernahmen auf dem Schlosse. Als die Herrschaft ihren Besitz zur Versteigerung ausrufen ließ, meldeten sich keine Käufer. Als Erzherzog Karl starb (1590) und unmittelbar darauf (1591) die Herrschaft Loka Fürst Eggenberg pachtete, begannen die Widerspenstigen in die Stadt zurück zu kehren, wo ihr Gesinnungsgenosse sogar zum Stadtrichter gewählt wurde. Wesentlich

änderte sich aber die Lage mit dem Antritt Ferdinands II; auf seine Politik gestützt bestellte Thomas Hren, der Bischof von Ljubljana, die Gegenreformationskommission, vor der 1601 die Reste der Lutheraner von Loka nachgaben. Nachdem in der Religionsfrage die Beruhigung eingetreten war, suchten sich die Bürger von Loka des aufgezwungenen Reverses zu befreien. Der über 30 Jahre andauernde Prozeß führte auf Vermittlung der innerösterreichischen Regierung zur Transaktion, die den Bürgern die alten Freiheiten zurückgab, gleichzeitig aber verminderte sie die Kompetenzen des Grundherrn, da der Stadtrichter von nun an auch dem Landesfürsten Treue schwören mußte.

Bei dem starken Anwachsen der Untertanzahl gewannen die führenden Angestellten noch an Bedeutung. So kam Mitte des 17. Jahrhunderts für den Pfleger der Titel Hauptmann von Loka in Gebrauch. Seine Rechte und Pflichten waren in einem besonderen Reverse festgesetzt. Als Vertreter des Bischofs war er für die gesamte herrschaftliche Geschäftsführung verantwortlich. Vor allem mußte er für die Rentabilität der Herrschaft sorgen; daher war ihm die endgültige Entscheidung für die gesamte finanzielle Gebarung aufgetragen. Noch weiter behielt er bestimmte landgerichtliche Kompetenzen. Soweit es um Kriminaldelikte im städtischen Bereiche ging, verhörte den Verbrecher zunächst der Stadtrichter. Die Verurteilung zum Tode gehörte noch immer in die Zuständigkeit des Bannrichters aus Ljubljana, von wo auch der Henker kam. Er hatte die Tortur und die Exekution auszuführen. Neben dem genau bestimmten Jahresgehalt in Geld und Naturalien gehörte dem Hauptmann eine Reihe ordentlicher und gelegentlicher Einnahmen, wie z. B. ein Anteil an den Taxen und Bußen, der Geldbeitrag anstatt der Fron usw. Wohl aber erhielt er selbst den Schreiber, der unter anderem auch für die Schloßregistratur sorgte.

Mehr Kontakt mit den Untertanen hatte der Gegenschreiber; seine Verpflichtungen wuchsen wegen der veränderten Beziehungen zum Lande stark an (Rekruten, Militär, Straßenbau). Sein Arbeitsplatz war zwar auf dem Schloß, doch amtierte er lieber in der Stadt. Bei technischen Geschäften half ihm ein Schreiber. — Der Kastner verwaltete die Speicher in Škofja Loka und Poljane. In ein besonderes Buch trug er die Einnahmen vom verkauften Getreide ein, die er regelmäßig dem Hauptmann ablieferte. Die unternehmerischen Kastner verstanden ihre bescheidenen Einnahmen sowohl mit dem Zwischenhandel als mit Bestechungen zu vermehren. Bei den Schwerarbeiten halfen dem Kastner die »Bieter«. — Wegen der häufigen Rechtsstreite hatte die Herrschaft ständige Anwälte und ihre Gehilfen, die Solizitatoren aufgenommen. Auf den Erfolg der Prozesse wirkte nicht selten die planmäßige Bestechung der Landesfaktoren, aber auch der kaiserlichen Umgebung. — Für die regelmäßige Verbindung mit Freising sorgten noch weiter die Abgesandten, die der Bischof alljährlich nach Škofja Loka schickte; nur hie und da besuchte der Bischof die Herrschaft selbst. Die hohen Gäste wohnten im Schlosse, das nach den großen Arbeiten zu Beginn des 16. Jahr-

hundreds nur schlecht erhalten wurde. Wegen des stark gelockerten Schloßgebäudes entschloß sich Bischof Johannes Franziskus für eine gründliche Reparatur. Mit umfassenden Bauarbeiten, die sechs Jahre (1716—1722) dauerten, erhielt das Schloß ein neues Aussehen, das es bis zu den letzten Jahren des 19. Jahrhunderts behielt.

Die großen Kosten der Herrschaft deckte freilich im Wesen das *bäuerliche platte Land* mit seiner stark verzweigten Wirtschaft, die sich aus den Quellen des 18. Jahrhunderts näher erkennen läßt. Gute Einsicht in die Entwicklung der Landwirtschaft gewähren die Steuerbekenntnisse in Verbindung mit dem Theresianischen Kataster. Für den Ackerbau war die sehr verschiedene Art der Bebauung charakteristisch. Stark verbreitet war der Fruchtwechsel mit Brache. In vielen Siedlungen in der Poljanska und Selška dolina war diese Art auf den gesamten Oberflächen üblich; in den ebenen Lagen ruhte das Feld 2—3 Jahre, auf hügeligem Boden auch 4—6 Jahre; vereinsamt ist das Beispiel in der Selška dolina, wo die Brandwirtschaft mit einem 15 jährigen Zyklus bestand. Übrigens war sehr verbreitet das System, wobei man einen Teil des Feldes nach dem Fruchtwechsel mit der Brache bebaute, auf den übrigen Oberflächen aber Jahr für Jahr die Fruchtwechselwirtschaft betrieb. An manchen Orten, in den meisten Fällen aber auf dem Sorško polje, ließ man das Feld überhaupt nicht mehr brachliegen. Es überwog die einmalige jährliche Aussaat mit Ausnahme der günstigeren Lagen, vor allem auf dem Sorško polje, wo man auf den Stoppelfeldern den Heiden säte. — Auf dem Sorško polje gab die Fechsung eine bis zu 5,5 fache Menge der Ansaat, anderswo entsprechend weniger. — Der Hafer überwog in den hügeligen Gebieten, besonders im Bereich der Gereute. Roggen und Weizen waren von Bedeutung in den ebenen Böden in der Poljanska und Selška dolina; durchwegs übertrafen sie alle anderen Getreidesorten zusammen auf dem Sorško polje; hie und da säte man auch Mischkorn — eine Mischung von Weizen und Roggen. Gerste baute man noch weiter, besonders im Gebiete von Sorica, Hirse aber auf dem Sorško polje. Stark verbreitet war der Heiden, teilweise auch auf Feldern mit einmaliger Ansaat, ferner der Flachs. — Der Obstbau war besonders in Strmica in der Selška dolina und auf dem Sorško polje verbreitet.

Die Viehzucht war zwar noch weiter teilweise auf die Weide angewiesen, auf eine kräftigere Stallfütterung weist der Kleebau hin, den man fast auf dem gesamten Territorium von Loka betrieb. Nach statistischen Angaben, die nicht verlässlich, aber auch unvollständig sind, war die Rindviehzucht am meisten in der Kärntner und Hlevni vrh Župa entwickelt; in der Pferdezucht war das Sorško polje führend; die Schafzucht stagnierte, die Ziegenzucht ging zurück.

Der gemeinsame Nutzgenuß der *Gemeindeböden* begann allmählich zurückzugehen. Die Teilungen, die im allgemeinen zunächst die Bergwiesen erfaßten, richteten sich mit Genehmigung des Grundherrn vor allem auf die Wälder; bestimmte Anteile fielen bei der Teilung auch den Keuschlern zu. Hie und da teilte man nur Teile der gemeinsamen Flächen auf. Durchwegs blieben ungeteilt die umfassenden Dominikalwaldkomplexe (Blegoš, Wald von Besnica,

Hrastnik in der Selška dolina). — Die Teilungen begünstigten Neubrüche, denen sich die Gewerken entschieden widersetzen, was sogar zu physischen Auseinandersetzungen führte.

Gleichzeitig nahm aber die Spannung zwischen dem platten Lande und der Stadt bezüglich des *Gäuhandwerks* ab, denn die merkantilistische Politik war den verknöcherten Zünften wenig geneigt. Gemäß dem Zeitgeiste verlangte der Bischof, daß auch die Landmeister bis zur Entfernung einer Meile von der Stadt in die Zünfte von Loka aufgenommen werden (1659). Die Bürger von Loka nahmen die Neuerung an, was zur Entstehung neuer Zünfte führte. Der Reihe nach organisierten sich in selbständigen Zünften die Siebmacher und Bäcker, die sich bisher den Zünften in Kranj angeschlossen hatten, ferner die Metzger; allen bestätigte der Bischof die in beträchtlichem Maße nach mittelalterlichen Mustern verfaßten Regeln. Einige Jahre später (1666) erklärte der Kaiser die Verleihung von Zunftfreiheiten für ein landesfürstliches Regal. Die neue Lage suchte die benachbarte Stadt Kranj auszunützen, doch war sie vergeblich bestrebt neuerlich die abgefallenen Handwerker in ihre Reihen heranzuziehen. In den folgenden Jahrzehnten wollten die Tischler eine eigene Zunft gründen, später noch die Leinweber, doch blieb es nur bei dem Versuche.

Ein detailliertes Verzeichnis aus der Mitte des 18. Jahrhunderts zeigt, daß in der Stadt neben den Gastwirten bzw. Weinschenken am zahlreichsten die Schmiede, Weber, Schuster mit den Lederern waren, übrigens treffen wir noch 29 verschiedenste Gewerbebezüge. — Das platte Land blieb bezüglich der Zahl der Gewerbe nicht hinter der Stadt zurück; besonders entfaltet war das Gewerbe in der unmittelbaren Umgebung von Škofja Loka, auf dem Sorško polje und in den größeren Mittelpunkten der Täler. Mit dem Handwerk befaßten sich regelmäßig nur die Inwohner und Keuschler. Bei weitem war an erster Stelle die Leinweberei, die in europäischen Maßstabe von Bedeutung war; die Leinweber waren am zahlreichsten in Stara Loka und Puštal. Obwohl man den Flachs sozusagen überall baute, mußte man das Spinnmaterial einführen und zwar vor allem aus Kärnten. Bedeutsam war das Siebmachergewerbe in Bereich von Stražišče—Bitnje. Kräftig entfaltet waren die Gewerbe, die die täglichen Bedürfnisse deckten (Schuster, Lederer, Schneider, Zimmerer, Maurer, Schmiede, Faßbinder). Zahlreich waren die Wirtshäuser besonders in den Verkehrsmittelpunkten; im Gegensatz zu den anderen Gewerbezweigen befaßten sich mit dem Gasthauswesen mit seltenen Ausnahmen nur Hübler. Die Zahl der Mühlen änderte sich in den letzten hundert Jahren nicht (172), doch kaum 23 — vor allem an der Poljanščica und Selščica — besaßen 1—3 ständig im Betriebe stehende Räder. Während die Mehrzahl der gelegentlich arbeitenden Mühlen im Gefüge der Huben stand, gehörten die ständig betriebenen Mühlen im beträchtlichen Maß auch Keuschlern.

Ein großer Teil der Bevölkerung des platten Landes fand Verdienst in Verbindung mit dem Eisenwesen in *Železniki*. Die Zahl der Eigentümer der Eisenhämmer stieg mit der Zersplitterung der Anteile noch weiter, denn der Hälfte der Unternehmer gehörte nur je ein Tag; nur wenige einzelne Personen

brachten mehrere Anteile zusammen. Das Erz gruben mit Genehmigung des Oberbergrichters an verschiedensten Stellen der Herrschaft Loka die dortigen Keuschler — teilweise im Dienste der Gewerke, teils auf eigene Faust. Ein ähnliches Verfahren galt für die Zuweisung von Kohlenmeilerstätten bis 1746, wo die Erteilung derselben nur an den Namen des Gewerkes gebunden war. Die Jahresproduktion von Eisen betrug bis etwa 3000 Zentner. Unter den Nägelschmieden begannen die Posterschmiede mit eigener Esse zu erscheinen. Die führende Rolle fiel jedoch den reicheren Gewerken zu, unter denen Verleger aufzutreten begannen, die die Nägelschmiede mit Eisen, teilweise auch mit Lebensmitteln versorgten.

In größerem Maß war das *Verlagssystem* in Škofja Loka vertreten. Aus der breiten Schicht kleiner Krämer mit zünftiger Denkart erhob sich ein Häufchen von Unternehmern-Großhändlern, die aus den Reihen der heimischen, teils bäuerlichen Bevölkerung stammten, wie z. B. Oblak-Wolkensperg, die Familien Demšar, Jenko, Jugovic; unter die Großhändler reihten sich auch einzelne Venezianer, die die Vermittlerrolle in ihre Hände brachten (z. B. Zanetti). Die Verleger bereicherten sich auf Rechnung des armen Handwerkers, der die mit der Bearbeitung verbundenen Kosten nicht erschwang. Unter die hauptsächlichlichen Ausfuhrgegenstände zählte neben dem Eisen und den Eisenerzeugnissen die Leinwand, denn das Territorium von Loka war in dieser Hinsicht führend in Krain; mit dem Leinwandhandel befaßten sich neben den Verlegern viele analphabetische Bauern, die sogar auf den italienischen Märkten auftraten.

Die alten *Wege*, die aus der Herrschaft Loka in die ferne Welt führten, wurden immer unwegsamer. Die Erhaltung derselben belastete in der Hauptsache die dortigen Untertanen, obwohl dafür jene Obrigkeiten sorgen mußten, die die Maut einhoben, folglich auch die Herrschaft Loka, der aber die Untertanen Mitte des 17. Jahrhunderts das Recht auf die Maut auf dem platten Lande zu bestreiten begannen. Mit der Zahlung von 1500 Silberkronen befreiten sich die Bauern endlich dieser Verpflichtung. Verhängnisvoll wirkte auf den Transitverkehr von Loka die Gründung der Freihäfen von Trst und Reka (1719), die mit dem Hinterland durch Hauptkommerzialstraßen verbunden wurden. Obwohl noch weiter die Wege in die Ferne über Škofja Loka führten, war doch die Stadt von nun an auf ein Nebengeleise gestellt.

Genauere Einsicht in die *Verpflichtungen der Untertanen* geben die Steuerbekenntnisse aus der Mitte des 18. Jahrhunderts. Während die urbarialen Abgaben der Herrschaft Loka gegenüber eine ausgesprochene Kontinuität zeigen, kam es hinsichtlich der geringen Frondienstverpflichtung zu empfindlicher Änderung, die den erschütterten Freisinger Finanzen abhelfen sollte. Diese Aufgabe suchte der Freisinger Ökonomist Puecher zu lösen. Den ursprünglichen Plan der Errichtung eines großen Meierhofes ließ er fallen, wohl aber begann er unerwartet ein Frongeld einzuheben, was zu einem bis 30 Jahre dauernden Prozeß mit wechselndem Erfolge führte. Die Untertanen opferten bedeutende Mittel für ihre Vertreter, die sogar in Wien und unmittelbar bei dem Kaiser in Regensburg intervenierten, den Enderfolg sicherte aber der Herrschaft die Bestechung, mit welcher die Bauern nicht wetteifern

konnten. Im ungleichen Kampfe siegte der Grundherr; seitdem zahlte man auf der gesamten Herrschaft Loka das Frongeld und zwar die Hübler von 3 Gld. 30 Krz. bis 5 Gld. 45 Krz., Untertanen mit weniger Grund und Boden aber den entsprechenden Teil. Das Frongeld trug der Herrschaft mehr ein, als alle Einnahmen von den urbarialen Abgaben ausmachten. — Trotz der neuen Belastung waren die Untertanen der Herrschaft Loka noch immer besser daran als ihre Genossen anderer Herrschaften innerhalb der Landgerichtsgrenzen von Loka, was besonders auf dem Territorium von Besnica zum Ausdruck kam, wo die Untertanen den verschiedensten Herren gehörten; wohl war aber in günstigerer Lage die Mehrheit der kirchlichen Untertanen. — Streitigkeiten verursachten auch gelegentliche Belastungen und zwar vor allem wegen des unberechtigten Ausnützens durch die Angestellten von Loka. Übrigens war mit dem Ausgleich (1677) genau der Tarif für alle Arten von Rechtsgeschäften bestimmt (Todfall, Verkauf der Bauerngüter, die Abwanderungsgebühr, die Abfertigungsgebühr, das Siegeln von Urkunden), doch wiederholten sich Beschwerden in den folgenden Jahren.

Das Recht zum Bezuge von *Zehent* war sehr zersplittert; hie und da trifft man unter den Zehentherren auch Untertanen von Loka, die ihre Verpflichtung abgekauft hatten und das Zehentrecht bei den Nachbarn zu erlangen verstanden. Mitte des 18. Jahrhunderts war der Zehent größtenteils pauschaliert; die Abgabe in Naturalien verwandelte sich immer mehr in eine Geldlast. Die Höhe der pauschalierten Zehenten war sehr verschieden sogar innerhalb derselben Siedlung, was bis zu einem gewissen Maß auf die wirtschaftliche Kraft bäuerlicher Einheiten hinweist, teilweise aber gehen die Unterschiede auch aus dem verschiedenen Verfahren der Zehentherren hervor.

Die *Kollekte* war noch weiter hauptsächlich eine Naturalleistung; die Keuschler waren gewöhnlich davon befreit. Die Höhe war sehr verschieden und dies vor allem auf dem Gebiet, das unter verschiedene Pfarreien aufgeteilt war.

Die Geldleistungen gegenüber dem *Lande* beglichen die Untertanen mit Steuern und der Kontribution. Die Steuer allein — für die Inwohner zahlten sie ihre Quartiergeber — überschritt bedeutend die urbarialen Geldabgaben, die der Herrschaft gehörten. Die wachsende Verbindlichkeit auf Rechnung der Kontribution blieb seit der Mitte des 18. Jahrhunderts unverändert; die Hübler zahlten von der ganzen Hube je 6 Gld., sonst den entsprechenden Teil, die Keuschler ohne Grund und Boden waren der Kontribution nicht unterworfen. Mit dem Bau von Kommerzialstraßen führte das Land auf denselben den Straßenrobot ein, dem man nur mit einem empfindlichen Lösegeld ausweichen konnte. Bei größeren militärischen Durchzügen verpflichtete man die Untertanen zum Transport. Übrigens kam es trotz eingeführten System von Söldnern auch zu gewaltsamer Rekrutierung, die die ärmeren Schichten traf.

Wegen der schweren Belastungen und zahlreichen Ungerechtigkeiten rief der Bauernaufstand im Gebiet von Tolmin eine *aufständische Bewegung* auf dem Boden von Loka hervor (1713—1715); die sich gegen die herrschaftlichen Unregelmäßigkeiten wandte; die Aufständischen suchten auch diesmal natürlich vergebens Schutz bei dem Kaiser.

Auch die Spannung zwischen der Herrschaft und *Škofja Loka* ließ nicht nach. Die städtische Verwaltung war in den Händen eines kleinen Kreises; der Einfluß der »Gemein« ging zurück, obwohl sie bei den Wahlen das Recht besaß, zwei Mitglieder aus dem inneren Rate abzuberufen, der innere Rat aber ähnlich 4 Mitglieder aus dem äußeren Rate und sie mit neuen Mitgliedern aus der »Gemein« zu ersetzen (Mutation). Die Herrschaft verstand die Streitigkeiten auszunützen, die sogar die Mitglieder des inneren Rates entzweiten, besonders aber den Gegensatz zwischen der Leitung der Stadtverwaltung und der »Gemein« vertieften. Der Hauptmann mischte sich in die inneren Angelegenheiten der Stadt ein und bediente sich einige Male des Rechtes, der Wahl eines neuen Richters nicht zuzustimmen. Auf seine Anregung bestimmte die Repräsentanz des Landes Krain 1747 eine neue Stadtordnung für Loka, die die Mutation abschaffte, die »Gemein« auf 36 Personen beschränkte; von nun an sollte die »Gemein« gemeinsam mit dem äußeren Rate den Richter auf drei Jahre wählen. Mit Zustimmung des Landes stellte der Hauptmann von Loka neuerlich die Liste der Mitglieder des inneren und äußeren Rates als auch der »Gemein« zusammen.

Unter den ständigen städtischen Bediensteten (z. B. dem Schreiber, dem Kassier) war der bescheiden bezahlte Lehrer, dem die Herrschaft auf sein besonderes Ansuchen für drei Jahre ein Getreidedeputat genehmigte. Einen Teil seiner Einnahmen ergaben seine Verpflichtungen beim Gottesdienst. In der Reformationszeit hatten die Lutheraner in Loka einen besonderen deutschen Lehrer. — Die Stadt besaß ein mit Vermächtnissen gut dotiertes Spital; im 17. Jahrhundert bekam die Herrschaft das Recht zur Einsicht in die Spitalwirtschaft, über die es viele kritische Bemerkungen gab. — Manche Ausgaben hatte die Stadt mit der Erhaltung öffentlicher Anlagen und Gebäude. In schwere finanzielle Verlegenheiten geriet sie bei Elementarunglücksfällen, z. B. den katastrophalen Bränden 1660 und 1698, ferner bei Überschwemmungen. — Die Geldverpflichtungen gegenüber dem Grundherrschaft blieben noch weiter gering, aber noch dieser suchten sich die Bürger von Loka zu befreien. — Empfindlicher waren die Forderungen des Landes. Die Belastungen in Geld beglichen die Bürger über die Herrschaft. Die Steuereinheit war das Haus. Bezüglich der Kontribution waren die Häuser den Bauerngütern gleichgestellt, doch war die Mehrzahl der Gebäude in die Drittel-kategorie eingereiht. Niedriger als auf dem platten Lande war auch die Steuer. Die Stadt wurde zur Landesstraßenrobot herangezogen, bei Militärdurchzügen mußte sie aber -zwar gegen Entschädigung- Quartier und Verpflegung besorgen. — Eines ansehnlichen Teiles der bürgerlichen Pflichten war der Adel auf Grund alter Freiheitsbriefe trotz Gegnerschaft der städtischen Bevölkerung und Widerspruchs des Grundherrn noch weiter befreit; eine privilegierte Stellung suchten sogar einige Nobilitierte zu schaffen.

Die Ausgaben deckte die Stadt in großem Maß mit Hilfe des Grundherrn, der auf ein besonderes Ansuchen alle drei Jahre — jedoch nicht ohne Ausnahmen — der Stadt die Maut in Bestand überließ und ihr jedesmal nach bestimmtem Schlüssel die mehrmals problematisch bemessenen Bußen abtrat; der Grundherr deckte regelmäßig die außerordentlichen Kosten in Verbin-

dung mit den Gerichtsprozessen. Ein Teil der Einnahmen floß in die Stadtkasse unabhängig vom Grundherrn (Stadtwegegefälle, Getreidemasserei, Standgelder u. a.).

In Zelezniki festigte sich die Macht der Gewerken, was zu Zwistigkeiten nicht nur mit der Herrschaft sondern auch mit der landesfürstlichen Gewalt führte. Lange Jahre waren die Gewerke im Streit mit dem Oberbergrichter Rosetti; unter anderem warfen sie ihm vor, daß er selbst den Ortsbergrichter anstelle und so ihre Autonomie verletze. Im Jahre 1677 erkämpften sie ein Patent, daß von nun an den Ortsbergrichter die Gewerken mit den Meistern und Zainarbeitern unmittelbar, alle übrigen aber durch sechs Vertreter wählen sollten. Ihr Richter regelte die laufenden Angelegenheiten, während die schwereren Fälle der Oberbergrichter behandelte, die Kriminalsachen aber die Landgerichtsinstanz, was aber nicht ohne weiteres anerkannt wurde. Der Jahrzehnte dauernde Streit wegen des verbindlichen Einkaufs von Getreide der Bewohner von Zelezniki aus dem Kasten von Loka endete mit einem Kompromisse. Die Bewohner wurden von dieser Pflicht befreit, indem jedes Haus der Herrschaft jährlich je 5 Krz. zahlte. Die Herrschaft gab auch bezüglich des Fischfanges innerhalb des Weichbildes von Zelezniki nach, während die Jagd noch weiter den Bewohnern von Zelezniki verboten war.

Mehr Erfolg erzielte der Freisinger Bischof im Verhältnis zu den *patriomalen Herrschaften* innerhalb der Landgerichtsgrenzen. Der Jahrhunderte dauernde Streit mit der Herrschaft Puštal endete, als dort die Familie Oblak-Wolkensperg die Herrschaft übernahm. Sie erkannten den Freisinger Bischof als Lehensherrn an und regelten einverständlich das Recht des Fischfangs. Die unternehmungslustigen Oblak hoben zwar als Händler mit Eisen und Leinwand, aber auch als Zwischenhändler mit Grundherrschaften kräftig ihre Gült, doch die Verschuldung wegen der zu umfassenden Handelsgeschäfte erschütterte ihre Lage gefährlich. Es beruhigte sich auch das Verhältnis zur Herrschaft von Stara Loka, wo sich nach dem Wechsel der Eigentümer für einige Jahrzehnte die Lukančič, eine kaufmännische Familie aus Loka festigte; ihr folgte die Familie Erberg und Mitte des 18. Jahrhunderts der Leinwandhändler Matthäus Demšar. Auch auf dem Gebiete von Stražišče—Besnica erlitt die Herrschaft Loka keine neuen Verluste. — Wohl aber erwuchs im 17. Jahrhundert in der unmittelbaren Nähe von Škofja Loka eine neue Herrschaft Ehrenau (Ajmanov grad), die Franz Matthias v. Lampfritzhaimb begründete; sie wechselte einigemal die Eigentümer. Obwohl sie ihren Besitz besonders auf dem Sorško polje und in Gebiete von Besnica verbreitete, verursachte sie der Herrschaft Loka keine Beschwerlichkeiten. — Auf Grund eines Dienstverhältnisses gegenüber der Herrschaft Loka gewannen kleinere Gülten in unmittelbarer Umgebung des Zentrums von Loka noch einige andere Familien (z. B. Fürnpfeil, Grundler, Petschacher u. a.), doch keine faßte festere Wurzeln.

Gülten stellten noch weiter eine kräftige wirtschaftliche Grundlage auch vieler *kirchlicher und religiöser Stiftungen*. Unter ihnen stand noch immer neben dem Klarissinnenkloster an erster Stelle die Pfarre Stara Loka. Der Pfarrer zahlte zwar dem Freisinger Bischof auf Rechnung der Einkommen ein bestimmtes Absenzgeld, das er teilweise durch Beiträge der Pfarrer von den

alten Pfarreien in beiden Tälern, in noch größerem Maß aber mit den ergiebigen Einnahmen deckte, die vor allem die untertänigen Bauerngüter brachten. Unter die wirtschaftlich kräftigeren Stiftungen gehörten die Benefizien bei der Kapelle der hl. Dreifaltigkeit und bei dem Spitale in Škofja Loka. Die alten Pfarr- und einige Filialkirchen in den Tälern gewannen nach und nach eine Reihe von Keuschen in ihrem Bereiche. Zur Abrechnung der Kircheneinnahmen und — Ausgaben, die nicht immer ohne Reibungen verlief, zog man neben den Kirchenpropsten auch führende herrschaftliche Angestellte bei. Manche kirchliche Stiftungen hatten aber keine Gülten, so z. B. die Propstei in Škofja Loka, die Pfarre in Železniki und selbstverständlich das Kapuzinerkloster in Škofja Loka. Den Bau des Kapuzinerklosters und der Kirche ermöglichte vor allem die Anregung des Kaufmanns Sebastian Lukančič aus Škofja Loka. Zu diesem Zwecke hinterließ er nämlich ein großes Vermögen (1647), das einstweilig die Klarissinnen in Škofja Loka genossen. Als man das vergessene Testament nach Jahrzehnten entdeckte, errichtete man das Kloster und die Kirche mit Hilfe der Herrschaft und der Bürger von Škofja Loka, doch nicht ohne Zwistigkeiten mit den Klarissinnen (1706—1713). — Der Zeitgeist kam auch in den religiösen Manifestationen zum Ausdruck, unter denen die bedeutendsten die Passionsspiele in Škofja Loka waren, die sich bis Joseph II. hielten.

Eine detaillierte *Übersicht* über die gesamte genau kategorisierte Anzahl der *Bauernwirtschaften* innerhalb der Landgerichtsherrschaft Loka gibt der Theresianische Kataster. Der Vergleich des Zustandes im Jahre 1754 mit jenem in den 30-er Jahren des 17. Jahrhunderts ist leider nur für den Freisinger Besitz ermöglicht. Ein leichtes Ansteigen der Hubenzahl und ein stärkeres Anwachsen der halbhubigen Einheiten, die sich in großem Maß aus Keuschen entwickelt hatten, geht hauptsächlich auf Rechnung der durch nachträgliches Kultivieren verstärkten Gereute. Mit der Zunahme neuer Keuschlereinheiten verloren die Huben auf dem Boden der Herrschaft Loka das erstmalig die ziffernmäßige Übermacht über die schwächeren Kategorien (1181:1219). Diese Erscheinung ist noch mehr markant, wenn man die der Herrschaft Loka entfremdeten Grundstücke bezieht. Das Keuschlerelement wuchs über das Hüblerelement besonders in den bezüglich des Verkehrs entfalteteten Bereichen der Täler, ganz besonders in der Umgebung von pfarrlichen Mittelpunkten hinaus. In diesen Bereichen wuchs noch mehr die Zahl der Inwohner, ohne deren auch sonst nur spärliche Siedlungen im Territorium von Loka waren. Trotz immer größerer Differenzierung am platten Lande waren aber nicht vereinsamt Beispiele, wo noch immer der Zustand aus der Zeit der abgeschlossenen mittelalterlichen Kolonisation herrschte.

III.

An Stelle der in Etappen erfolgenden Lockerung der Rechte des Freisinger Bischofs traten Mitte des 18. Jahrhunderts die radikalen *theresianisch-josephinischen Reformen* mit der planmäßig ausgebauten zentralistischen staatlichen Beamtenverwaltung. Bei der Verwaltungsreform wurde die Herr-

schaft Loka in das Oberkrainer Kreisamt als Zwischeninstanz zwischen der Landes- und patrimonialen Verwaltung eingegliedert. Mit der Reform des Steuersystems wurden auch die Dominikalgründe der Steuer unterworfen. Zu militärischen Zwecken führte man die Zählung der Bevölkerung im Rahmen der in Nummerierungsabschnitte geteilten Pfarreien aus; die höhere Einheit stellten die Kantone dar. Die Leitung des ersten Kantons fiel der delegierten Herrschaft Loka zu; sein Territorium deckte sich anfangs nicht mit den Grenzen der Herrschaft Loka; mit der späteren Reorganisation blieben außerhalb derselben nur die Steuergemeinden Gosteče und Okroglo.

Mit den Reformen nahm die *Verwaltungsgebarung* außerordentlich zu; neben der Erledigung der zahlreichen laufenden Agenden, die auch mit militärischen Aufgaben verbunden waren, sollte die Herrschaft in bestimmter Frist das Grundbuch anlegen. Die Hauptlast fiel auf den Gegenschreiber (Kontrollor), dessen Ansehen sich dadurch zwar hob, gleichzeitig aber das Verhältnis zu dem Hauptmann verschärfte, da sich nach den Weisungen des Bischofs die Angestellten möglichst gegenseitig beaufsichtigen sollten. An den Tag kamen die Veruntreuungen Johann Edlings, des Hauptmanns von Loka, den der Bischof absetzte; ihm folgte der unfähige Leopold Paumgarten. Als der Hauptmann wegen seiner gerichtlichen Funktion die Prüfung vor dem Appelationsgericht ablegen sollte, überließ er diese Aufgabe dem Gegenschreiber Ignaz Prenner, dem als Justiziar fortan die Gerichtsfunktionen zustehen, während der Hauptmann vor allem politische Angelegenheiten erledigen sollte. Mit der wachsenden Verwaltungstätigkeit häufte sich die Arbeit der Schreiber des Hauptmanns und Justiziers, die nach der neuen Ordnung die Herrschaft bezahlte. — Dem Kastner ging mit der Verpachtung der Zehenten die Arbeit im Kasten zurück, daher zog ihn der Bischof zu anderen Verrichtungen bei; unter anderen vertraute er ihm die Sorge für die herrschaftlichen Mühlen und Schmieden. — Unter dem Hilfspersonal waren noch weiter am zahlreichsten die Župane, obwohl nicht selten den Županen zu zwei Župen anvertraut waren. — Wegen verringerter Getreidevorräte hob der Bischof allmählich den führenden Angestellten das Getreidedeputat auf.

Die Abgrenzung der Kompetenzen zwischen dem Hauptmann und Justiziar war nur scheinbar einfach; die Unstimmigkeiten vertieften sich ständig. Die Kompetenzfrage verwickelte sich noch mehr, als *Škofja Loka* auf Grund einer Anordnung Josephs II. die städtische Autonomie verlor, da sie die Kosten für die Organisation eines Magistrats nicht vermochte (1785). Die Stelle des Vorstehers von *Škofja Loka* übernahm der Justiziar Prenner, der neben der Gerichts- auch politische und wirtschaftliche Funktionen verrichtete; während seiner Amtierung gestattete das Kreisamt, daß *Škofja Loka* bei der Einrichtung des Straßenkörpers die Stadttore niederreißen ließ. Da Prenner Einmischungen des Hauptmanns von Loka nicht duldete, entthob ihn dieser seines Amtes und setzte seinen Kandidaten als Stadtvorsteher. Nach erfolglosen Versuchen der Stadt ein eigenes Magistrat zu organisieren, waren die Bürger von *Škofja Loka* bestrebt, wenigstens die wirtschaftlichen Kompetenzen zu behalten. Obwohl *Škofja Loka* auf seiner Seite den Kommissar Baron Ignaz Matt hatte, den der Bischof wegen der Spannungen zwischen dem Hauptmann und Justi-

ziar einigemale nach Škofja Loka gesandt hatte, fiel der Plan der Bürger von Škofja Loka wegen Opposition des Hauptmanns durch.

Mit der Entsetzung Prenners hörten die Streitigkeiten zwischen dem Hauptmann und Justiziar nicht auf; es verschärfte sich aber auch das Verhältnis zwischen dem Hauptmann und Bischof. Die Spannung erreichte den Höhepunkt, als der Bischof den unfähigen Hauptmann trotz der Suspension neuerdings in den Dienst aufnahm; die Krise entschied endlich der Hauptmann, indem er freiwillig abtrat.

Die Reformen trafen auch die Bewohner von Železniki. In montanistischen Angelegenheiten waren sie der Bergwerksstitution in Krain untergeordnet, übrigens aber in die Herrschaft Loka eingeschlossen und dem Justiziar in Škofja Loka unterstellt. Mit ausdauerndem Kampfe erreichten sie das Recht zu einem eigenen nach alten Verfahren gewählten Vorsteher, der bei weiter bestehender Unterordnung von Železniki der Landessubstitution und der Herrschaft Loka eine Reihe laufender lokaler Agenden besorgte. Mit der neuerlichen Festigung der Ortsgewalt wuchsen die inneren Gegensätze sowohl zwischen den Gewerken und den Posterschmieden, als auch innerhalb der Werkenschicht selbst, wo zahlenmäßig die ärmeren Gewerken überwogen, die sich besonders bei den Wahlen mit den Vertretern der »Gemeinde« verbanden. Die reichen Gewerken bemühten sich vergeblich das Wahlverfahren zu ihren Gunsten abzuändern und, als sie zum Schaden des Ärars gegen Bestimmungen verstießen, trennte das Kreisamt die Funktionen des Vorstehers; den Vorsteher mit montanistischen Funktionen wählten die Gewerken, jenen mit wirtschaftlicher und politischer Kompetenz aber alle Bevölkerungsschichten mit geheimer Abstimmung. — Die Wirtschaft drückten viele Beschwerden. Die Belieferung mit Holzkohle wurde immer schwieriger nicht nur wegen fortschreitenden Neubrüchen, sondern auch weil das Recht der Gewerken zu den Reservatwäldern aufgehoben wurde. Immer schwieriger wurde auch die Versorgung mit dem heimischen Erze; so gewann das billigere und an Qualität bessere Kärntner Eisen an Geltung, das die Menge der heimischen Produktion immer mehr einholte. Trotz fallender Tendenz der heimischen Eisenproduktion stieg die Nägelerzeugung; zu Hause verkaufte man nur wenig Nägel, größtenteils führte man sie besonders über Trst aus.

Die Reformen spürte auch das *platte Land*. Gemäß den Ideen des Physiokratismus sollte der gemeinschaftliche Boden aufgeteilt und in Felder verwandelt werden. Der Aufteilungsprozeß erfaßte zwar viele Flächen, doch blieb der gemeinsame Besitz noch weiter bestehen, in der Selška dolina besonders im Bereiche des Ratitovec, der Davča und des Martinjvrh. Der Umfang der Felder wuchs mit den Aufteilungen, aber auch mit Neubrüchen unzweifelhaft und stärkte die wirtschaftliche Kraft der bäuerlichen Einheiten, denen die Herrschaft mit Hinsicht auf die Rektifikation die Lasten nicht erhöhen durfte. Die gelegentlichen Abgaben der Herrschaft wurden teilweise sogar erniedrigt; ganz aber wurde die Leistung beim Antritt eines neuen Bischofs abgeschafft. — Nach der kaiserlichen Anordnung (1789) sollten alle Zehentnaturalabgaben in Geldverpflichtungen verwandelt werden, doch hielt man sich nicht konsequent darnach. Josephs II. Reformen bezüglich der Fron fanden in der Herr-

schaft Loka keinen Widerhall, weil hier die Untertanen schon früher eine niedrigere Fron verpflichtete. Die Fron gegenüber dem Lande verrichteten einverständlich die Bauern aus der Ebene, wofür ihnen die Gebirgsbauern eine bestimmte Entschädigung zahlten. Die geldlichen Verpflichtungen gegenüber dem Lande hob die Herrschaft ein, die in bestimmten Terminen die gesamte Summe dem Lande begleichen mußte. — Die Sorge für die regelmäßige Bezahlung dieser Verpflichtungen sowohl gegenüber der Herrschaft als dem Lande überließ der Grundherr den Županen, die die im Rückstand gebliebenen bis 1787 mit Geldstrafe belegten; damals verbot die Regierung solche Strafen aufzulegen.

Eine bestimmte Einsicht in den *bäuerlichen Betrieb* als wirtschaftliches Unternehmen ermöglicht der Bericht der Župane vom Sorško polje aus der Mitte des 18. Jahrhunderts. Vom Werte der Getreidefachsung blieben dem mittleren Hübler jährlich 140 Gld. deutscher Währung, während die Erhaltung des Bauerngutes 170 Gld. kostete. Den Abgang von 30 Gld. wäre möglich besonders mit der Viehzucht und dem Handel, ferner natürlich auch mit einer Reihe von Agrarprodukten und den zu Haus erzeugten Kleidungen zu decken.

In Verbindung mit den *militärischen Reformen* führte der Staat die Volkszählung durch (1753), die seit der Einführung der Zwangsrekrutierung 1770 von den Herrschaften und Pfarreien in die Kompetenz der Militärkonstruktionen überging. Nach den Angaben von 1780 erfaßte der Kanton Loka 18.679 Personen; wegen der vielen Befreiungen waren nur 505 unmittelbar militärpflichtig — allerdings aus den niederen sozialen Schichten. — Burschen hatte man 580, Knaben aber 2271 gezählt. Die Exekution war in den Händen des bestechlichen Schreibers des Hauptmanns, der mit Hilfe von Bütteln die Rekruten zusammenbrachte. — Gemäß dem Zeitgeiste gründeten die Bürger von Škofja Loka mit Unterstützung des Hauptmanns Edling die Bürgerkompanie (1778); wegen der ausgiebigen Kosten, die der Bischof zu decken nicht bereit war, vegetierte die Kompanie nur. — Während seit Beginn des 17. Jahrhunderts das Territorium von Loka nicht mehr unmittelbar Kriegsoperationen ausgesetzt war, unterbrachen das Stilleben die Franzosenkriege, die seit 1797 auch das Territorium von Loka nicht verschonten.

Stark kamen zum Ausdruck die *kirchlichen Reformen*. Nach der Aufhebung des Patriarchates von Aquileia bzw. des Erzbistums Gorica wurde auch das Gebiet der einstigen Urfarre Loka in das neuerdings begründete Erzbistum Ljubljana eingereiht. Nach dem Plane Josephs II. sollte das Pfarrnetz gründlich vervollständigt werden, die Mittel dazu aber mit der Aufhebung verschiedener Benefizien und Klöster, die sich nicht mit der Krankenpflege und Unterricht befaßten, gewonnen werden (Religionsfond). Als sich die Klarissinnen von Škofja Loka weigerten, mit dem Unterricht zu beginnen, mußten sie 1782 weichen, doch erhielt sich das Kloster, da sich in demselben Jahre dort die Ursulinerinnen niederließen, die sich dem Schulwesen widmeten. Die Auflösung drohte auch den Kapuzinern, doch behauptete sich das Kloster und kräftigte sich anfangs sogar mit den Kapuzinern aus Kranj, die größtenteils nach der Aufhebung des dortigen Klosters nach Škofja Loka übersiedelten. Wohl aber wurden die kirchlichen Bruderschaften aufgehoben (1783). — Gemäß

den Josephinischen Reformen sollte in Škofja Loka eine selbständige Pfarre gegründet werden, der die dortigen Benefizien die wirtschaftliche Fundierung geben sollten. Die Gründung (1804) verzog sich stark wegen des Widerstandes der mit geringen Verpflichtungen versehenen Benefiziaten in Škofja Loka. Gleichzeitig wuchsen beschleunigt zahlreiche neue Pfarreien, Vikariate und Lokalien auf dem platten Lande. — Während die neuen Stiftungen in großem Maße auf den Religionsfond angewiesen waren, stellten den älteren Pfarren die Gülten noch immer eine wichtige wirtschaftliche Grundlage dar, wohl aber entfiel wegen des Verbots z. B. das Einkommen vom Weinschenken.

Die Reformen machten sich auch an das *Schulwesen* heran, das zum Gehorsam und der Erlernung der deutschen Sprache erziehen sollte. Zur Zeit der Reformen, die obligaten Unterricht einführen und möglichst das Netz der Schulen vervollständigen sollten, stand der Herrschaft Loka Graf Johann Edling (1774—1783) vor, der voll Eifer für die Hebung des Schulwesens war. Trotz seiner Bemühungen waren die Verhältnisse in der Herrschaft Loka weit von den Forderungen entfernt. In Škofja Loka besuchte den Unterricht eine schwache Hälfte der schulpflichtigen Knaben (82), die in einem Raume ein einziger Lehrer unterrichtete. Trotz der kreisämtlichen Anweisungen, man solle dem Lehrer eine geziemende Existenz mit entsprechendem ständigen Gehalte und Schulgeld sichern, war derselbe noch immer auf das Getreidedeputat und das Nebeneinkommen aus dem Kirchendienst angewiesen. Die Mädchen besuchten die Schule bei den Ursulinerinnen. — Edling organisierte Schulen auch in den Tälern an den Sitzen der alten Pfarreien, wo schon bisher einzelne Kinder in den Pfarrhöfen Unterricht genossen. In Žiri erbaute man ein besonderes Schulhaus, sonst aber geschah der Unterricht in Privathäusern. In der Zahl der schulpflichtigen Kinder war Selca führend. Schwieriger war die Gründung von Schulen im gebirgigen Terrain, wo die Bevölkerung nur schwach auf die Anordnungen reagierte. — Die Lehrer sollten vor allem mit den Einkommen der Mesner erhalten werden; diese sollten schlechter bezahlte Knechte ersetzen.

IV.

Die zu Verfügung stehenden Quellen für die ältere Periode besonders die zahlreichen Urbare, für die Zeit seit der Mitte des 18. Jahrhunderts aber die Volkszählungen ermöglichen uns einen Einblick in die *Populationsbewegung* seit dem Hochmittelalter. Für die Jahrhunderte vor den Zählungen vermag man die Population nur zu schätzen und zwar mit Hilfe eines Quotienten, der besagen soll, wie viele Personen durchschnittlich auf einer Bauernwirtschaft lebten. Während Mitte des 18. Jahrhunderts der Quotient beiläufig 7,6 betrug, kämen nach unserer — natürlich nur sehr annähernden — Schätzung 1630 etwa 5,75, im Mittelalter etwa 4,9—5 Personen auf eine Bauernwirtschaft.

Im Mittelalter nahm die Population bis zum Abschluß der planmäßigen Kolonisation zwar stark zu, doch in ergiebigen Maß durch das Beiziehen von Kolonisten aus der Fremde und der Nachbarschaft. Nach beendeter Kolonisation stagnierte die *Bevölkerung des platten Landes* ausgesprochen, teilweise nahm sie sogar ab. — In der Periode von 1501—1630 hatte sich die Bevölkerung

mehr als verdoppelt. Auf diese Höhe wirkten nur teilweise die Zugewanderten aus dem Gebiete von Tolmin, übrigens schufen sie besonders die Keuschler, die vor allem in nicht agrarischen Wirtschaftszweigen tätig waren. Trotz gelegentlicher Pestepidemien überwog die Natalität über die Mortalität. — Kräftig nahm die Bevölkerung auch in den Jahren 1630—1754 zu; das Aufsteigen beeinflussten vor allem die Inwohner, die meistens verhehlicht waren, teilweise auch das Gesinde. Natürlich hob sich die Population auf dem Territorium von Loka ungleichmäßig; während sie besonders in gebirgigen Gebieten an manchen Stellen sogar stagnierte, stieg sie außerordentlich an Orten mit entwickeltem Gewerbe, in Verbindung mit den Hammerwerken und im Bereiche der pfarrlichen Mittelpunkte. Die Bevölkerung des platten Landes wuchs in den ersten Jahrzehnten nach 1754 noch weiter an, in der Periode zwischen 1780 und 1817 aber änderte sich die Lage wesentlich. Auf dem größeren Teile des Territoriums von Loka, besonders auf dem Sorško polje, fiel die Bevölkerungszahl, obwohl gleichzeitig ein Zuwachs von Häusern festzustellen ist; der Rückgang steht in Verbindung mit den Franzosenkriegen und der Hungersnot. — Nach unserer Rekonstruktion soll das bäuerliche platte Land Ende der mittelalterlichen Kolonisation etwas über 6000 Einwohner betragen haben, bis zum Abschlusse der Ansiedlung von Gereutlern dürfte sich die Zahl auf etwa 14.000 gehoben haben und 1754 ca. 21.500 Personen erreicht haben, während die Zählung 1817 24.422 registrierte.

Schwieriger läßt sich die Bevölkerungszahl von *Škofja Loka* rekonstruieren, die jedenfalls mit der allmählichen Entwicklung der Vorstädte zunahm. Wegen starken wirtschaftlichen Geltendmachens der städtischen Bevölkerung gegen Ende des Mittelalters ist nicht gewagt vorauszusetzen, daß die Population damals einen Stand erreichte, den die Stadt in den folgenden Jahrhunderten wesentlich nicht mehr überschritt. Absolute Angaben enthält erst die Statistik aus 1780 und 1817, die zeigt, daß damals die Stadt 1653 bzw. 1678 Einwohner zählte. — *Železniki* stellten auch bezüglich der Population eine Insel mitten der bäuerlichen Landschaft dar. Die statistischen Angaben aus der Zeit der Volkszählungen zeigen, daß damals auch *Železniki* stagnierten und etwa $\frac{1}{4}$ der Einwohnerschaft von *Škofja Loka* besaßen.

Der rechtliche Absolutismus erschütterte bis zu den Grundfesten den Bau der einst so monolithen Herrschaft Loka, die gleichzeitig wirtschaftlich auch von den führenden Angestellten untergraben wurde. Als die Einnahmen von Jahr zu Jahr zurückgingen, entschloß sich der Bischof die Herrschaft auf 9 Jahre dem Baron Bernhard Rosetti zu verpachten, der aber in der Herrschaft nichts ändern durfte. Bevor jedoch die verabredete Zeit verflossen war, wurde die Herrschaft 1803 mit Bezug auf die Friedensbestimmungen von Lunéville säkularisiert und dem österreichischen Kammeralterritorium einverleibt. Die Jahrhunderte dauernde Verbindung mit Freising brach ab, die innere Organisation der Herrschaft änderte sich aber nicht bis 1848, als sich mit der Aufhebung des Feudalismus auch für das Territorium von Loka ein durchaus neues Verhältnis ergab.

KRAJEVNO IN OSEBNO KAZALO

- Abraham, freisinški škof 11
 Abruci 93
 Agnes, iz rodu loških vitezov 49
 Agneta, hči Walterja de Stayn 52
 Ajdovski britof 6
 Ajman 296, 297, 298, 330
 Albert, freisinški škof 78, 106
 Albert Sigmund, freisinški škof 277, 316
 Albreht, grof goriško-tirolski 17
 Albreht Ortenburški 79
 Alheda 51
 Alss (gl. Davča)
 Ambrož 154
 Amotz Lovre, fužinar 86
 Andehsi 16
 Andreasch Jakob, fužinar 86, 87
 — Jerne, fužinar, 86
 Apfaltrer Ferdinand Ernest 325
 Apulija 93, 291
 Arar, loški trgovec 98
 Arel, loški trgovec 98
 Arnold, Majnhardov ministerial 18
 Arnolt von Mvntalban, von Snalz 17
 Assarch Worlicus 73
 Auersperg Ferdinand, knez 326
 — Herbert, deželni glavar 171
 — Viljem, deželni glavar 142
 Augsburg 11, 261
 Avguštin Cene 42
 Avstrija 221
 — Dolnja 226
 — Nižja 150, 154
 — Notranja 228, 254
 Bača 90, 121, 222, 224
 Bačne 127, 203, 414
 Bajželj 36
 Baltazar Loški 81
 Bavarci, Bavarska 20, 53, 141, 163, 227, 255
 Belica 166
 Beljak 92, 99, 280, 289
 Benečani, Benetke, Benečija 11, 93, 162, 221, 222, 289, 290, 326, 327
 Benedičič Katarina 323
 Benedikt, mesar 113
 Benkovič Matija 237
 Benvenuto, notar 60
 Beograd 161
 Berchtesgaden 446
 Bernhard Spanheimski 17, 49
 Bernhard, kovač 57
 Bernik, kmet med 413 in 414
 Bertold, freisinški škof 57, 79, 86, 105, 106, 108
 Bertold, loški meščan 57
 Bertrand, oglejski patriarh 75
 Besnica 74, 81, 123, 169, 243
 — Dvor 330
 — Pod Rovnikom 81, 330
 — Spodnja 74, 104, 130, 152, 243, 330, 346, 410
 — Zgornja 81, 104, 152, 281, 330, 346, 397, 410
 — območje 3, 14, 16, 24, 29, 49, 51, 52, 53, 63, 67, 74, 79, 80, 81, 82, 83, 127, 130, 152, 153, 154, 169, 198, 199, 265, 266, 267, 268, 271, 296, 297, 329, 330, 349, 350, 351
 Besniški gozd 273
 Bezovnica 267, 422, 432
 Bičach, Vičach, loški trgovec 98
 Binkelj 5, 20, 36, 69, 80, 111, 130, 150, 151, 165, 166, 167, 339, 348, 410
 Bischof Janž, loški meščan 81
 Bischoflack 32
 Bitnje 3, 19, 20, 26—28, 31—33, 36, 81, 105, 123, 152, 174, 201, 215, 232, 233, 243, 250, 269, 271, 272, 276, 281, 282, 285, 302, 353, 391, 408, 431
 — Spodnje 102, 103, 243, 336, 397, 409
 — Srednje 6, 13, 20, 74, 409, med 430 in 431, 431
 — Zgornje 13, 74, 104, 152, 274, 409, med 430 in 431, 431
 — Bitenjci 201, 230, 294, 335
 Blagajski, grofje 327
 Blagonam, loški trgovec 98
 Blegoš 183, 186, 209, 268, 273
 Bobach, loški trgovec 98
 Boczana, Bosanga (Pečana) 6, 14
 Bodovlje 103, 153, 156, 232, 336

- Bodoveljščica 326
 — Bodoveljska grapa 31, 215
 Bogataj Janez Nikolaj, mestni sodnik 308
 — Martin 344
 Bohinj 90, 209
 Bojani Ulrik, župnik 76
 Bolder Sallder Dolter, loški trgovec 98
 Bonferdini, loški trgovec 98
 Bosisen, grad 6, 11, 12, 13
 Bosna 141
 Bovec 90
 Bozovičar, kmet 121, med 413 in 414
 Božna Mala, potok 12
 — Velika, potok 12
 Božnar, kmet 12
 Brank Rajko 12
 Brda Dolenja 104, 203, 414
 — Gorenja 203, 414
 Brda Goriška 90
 Brdo, pri Kranju 152, 330
 — na Poljanskem 414
 Brebovnica 191, 414
 Brebovščica 186
 Breg, ob Kolri 151
 — graščina 327
 Brekovicke 185, 186, 206, 418
 Brevc, kmet 90
 Breznica, pri Škofji Loki 207, 301, 412
 — pri Zireh 73, 104, 418, 432
 Brezovica 74, 334, 410
 Breže 77, 91
 Brložnik, kmet med 413 in 414
 Brno 391
 Brode 103, 140, 298, 394, 397, 412
 Bruck 248
 Budački 237
 Bukovica 103, 200, 207, 397, 424
 Bukov vrh 104, med 413 in 414
 Bukovščica 28, 104, 182, 201, 345, 397, 422
 Burghausen 93, 231

 Cajnarjev vrh 15
 Čanetich Nikolaj, železar 86, 93, 98
 Cantzler Nikolaj, vikar 75
 Carar (gl. Harrer), loški trgovec 98
 Casparin Janž, fužinar 86
 Cavrno 207, 422
 Cebal 394
 — Gašper Alojz, župnik 311, 337
 — Ignacij Jakob, kaščar 445
 Cegnar 36
 Celje 60, 78, 80, 83, 99, 116, 153
 Celovec 92, 323, 361
 Čerch, Zerch, loški trgovec 98
 Cerdí Martin, trgovec 93
 Cerkljansko 3

 Cerkno 6, 15, 90, 192, 195, 222, 238, 291, 302
 Chiemsko jezero 231
 Chluch, loški trgovec 98
 Chong, loški trgovec 98
 Chos, Cossich, loški trgovec 98
 Chotabla, Cotabla (gl. Hotaveljščica)
 Chuptz 38
 Cimperman Lovre, fužinar 184
 Chlobučih, loški trgovec 98
 Cof 36
 Col 91, 224, 290
 Cornion Janž, fužinar 184, 186
 Coronini Janž, fužinar 183, 186
 Cramer, loški trgovec 98
 Crngrob 30, 31, 74, 102, 103, 105, 121, 138, 162, 215, 242, 243, 253, 260, 276, 336, 339, 343, 348, 382, 397, 408
 Cubelin, krznar 57
 Čud_o Xelexo Petrus, loški trgovec 88, 98

 Čabrače 104, 206, 397, 416
 Čedad 60, 73, 76, 90, 93, 102, 122
 Čelo 11
 Čepule 422
 Češnjica, na Selškem 3, 5, 166, 183, 200, 218, 238, 281, 282, 345, 352, 379, 424
 — na Besniškem 169, 236, 410
 Češnjiški gozd 178, 179
 Četena ravan 104, 152, 153, 412
 Čirčiče 331
 Črna 420
 Črnelo 16, 167
 Črnivec 221
 Črni vrh, pri Godoviču 91, 122
 — pri Jamniku 14
 — pri Robidnici 14, 191, 193, 428
 — pri Soriški planini 14
 Črnomeljski Jorg, loški oskrbnik 116
 Črnovec 28, 270, 424
 Črt 14

 Dalmacija 290
 Danje Spodnje 24, 39, 104, 188, 209, 345, 426
 — Zgornje 14, 24, 271, 299, 426
 Dašnica, potok 86
 Davča 5, 6, 70, 191, 193, 203, 268, 269, 271, 283, 302, 334, 345, 382, 397, 421, 428, 429
 Davčar 195
 Debeni 416, 432
 Dekher 130
 Delnice 412
 Demšar r. 289

- Jožef, graščak 391, 443
 — Matevž 329
 Dienstman, Dienstmann 236
 — Mihael 330
 — župnik 337
 Dietmar 53
 Dimuda, iz rodbine loških vitezov 49
 Dinzl r. 330
 Dobeno 412
 Dobje 206, 281, 282, 414, 432
 Dobračeva 90, 104, 200, 206, 218, 344, 352, 418
 Dobrava (Mežnar), v hotaveljski župi 416
 — v poljanski župi 90
 — Dolenja 206, 352, 414
 — Gorenja 104, 414
 — na Sorškem polju 6
 Dobrave 58
 Dobravica 334, 410
 Dobroslica 382, 424
 Dobrost Logaški 17
 Dole 133, 268, 420
 Dolenc Luka 330
 — hči Marija Katarina, njen mož Ivan Viljem Hubenhofer 330
 Dolenčice 206, 412
 Dolenja vas 28, 199, 200, 207, 238, 260, 282, 285, 298, 302, 350, 352, 424
 Dolenjska 68, 69, 76, 137, 138
 Dolge njive 267, 414
 Dolina, pri Sorici 24, 199, 209, 426, 427
 Dolter (gl. Bolder)
 Domačejk 206, 267, 412
 Dorfarje 19, 36, 105, 166, 169, 242, 248—250, 281, 294, 335, 336, 348, 408
 Dovje 14, 16, 79, 92, 258, 364, 428
 Draga 164, 336
 Dragobaček 203, 265, 270, 424
 Drava 37, 73
 Dražgoše 76, 285, 298
 — pri Cerkvi 104, 207, 282, 285, 345, 397, 426, 432
 — na Pečeh 6, 207, 238, 282, 426, 432
 Dražgoška gora 285, 286
 Drnovšek, kmet med 413 in 414
 Drulovka 3
 Drvenik 93
 Dubrovnik 290
 Dunaj 91, 92, 99, 261, 288, 295, 304, 305, 357, 359, 393, 444, 445
 Dürrer Jurij, loški oskrbnik 125, 143, 154
 Dvelacher, loški meščan 57
 Eberhard, baron 288
 Ecker, Egkher Anton, baron, loški glav-
 var 298, 347
 Edling Janez, grof, loški glavvar 358—
 360, 365, 389—391, 393, 397, 399, 400
 Eggenberg Rupert, grof 175, 220, 232,
 233, 252, 253, 254
 Egilbert, freisinški škof 53
 Egkh r. 152
 Ehrenau, grad 330
 Eisenberg 285
 Elizabeta Blagoviška 107
 Ellenhard, freisinški škof 76
 Emiho, freisinški škof 51, 52
 — de Altzeyva, župnik 75, 77, 78
 Emona 4
 Engelschalch de Trasichs (Stražiški)
 16
 Enzersdorf 92, 288
 Erberg Ivan Adam 329
 — Wolf Adam 329
 Ernest, freisinški škof 175, 194, 248
 Eržen 318
 — Bernard 227
 Eržišče 15
 Fainar, loški trgovec 98
 Fankh Jakob, loški oskrbnik 333
 Fano 93
 Fara (gl. Stara Loka) 39, 169, 239, 362
 Farjev potok 183, 184, 193, 428, 429
 Farmacher r. 168
 — Mihael 126
 Feichtinger Jožef Matevž, loški pred-
 stojnik 369
 Ferdinand I. 171, 219, 233, 244, 255
 Ferdinand II. 183, 186, 219, 253, 333
 Fermo 93
 Filip, freisinški škof 125, 144—149, 151,
 156—158, 164, 170, 218, 230, 247
 Flachenfeld r. 330
 — Marija Renata, roj. Lampfritzhaimb
 330
 Fojke 81, 397, med 413 in 414
 Forme 330, 397, 408
 Fracule, fužinar 182
 Francija 429, 445, 446
 Francozi 288, 391
 Frankut, ljubljanski sodnik 17
 Freising II, 43, 81, 92, 93, 142, 158, 163,
 231, 249, 254, 256, 261, 331, 337, 359,
 364, 366, 368, 446
 Friderik III. Habsburški 80, 83, 90, 152,
 224
 Friderik, freisinški škof 52
 — de Gloyach, kanonik 77
 — loški sodnik 97, 99
 — Ortenburški 16, 79
 — ortenburški ministerial 16
 — župnik 73
 Froelich Janž 80

Frölich, fužinar 285
 Fronovn 81
 Frösach Mihael 152
 Frtica 6
 Frueperger Jurij, zlatar 307
 Furlani 84, 122, 285
 Furlanija 6, 85, 121, 122
 Fürnpfeil von Pfeilhaimb r. 318, 331, 333
 — Jurij 331
 — Korbinijan, loški oskrbnik 224, 333, 337, 431
 — Sigmund, kaščar 289, 333
 — Vid 318
 Fužine 90, 183, 184, 416

Gabriel, fužinar 86
 Gabrk 250, 412
 Gabrovo 57, 207, 412
 Gabrovec 16
 Gabrska gora 38, 74, 104, med 413 in 414
 Gal Puštalski 81
 Gall Adam 165
 — Viljem 165
 Gallenberg 75
 Gallenberger Krištof, loški oskrbnik 163, 236
 Gameljne 166
 Gašper, mesar 113
 Gašperin Gregor, fužinar 379, 380
 Gaštejski hrib 169
 Gavžnik 258, 361
 Geori, pisar 102
 Gerloh Polhograjski 17
 Germanik 359
 Gestrin Ferdo 429
 Geyselpreht Vrhniški 17
 Gizela, opatinja 107
 Globočnik Anton 434, 437, 438
 — Jurij, fužinar 379
 Gloyach, Friderik de —, kanonik 77
 Gmünd 92
 Gnecco, brata-fužinarja 186
 Godeše 19, 20, 21, 53, 63, 64, 66, 81, 102, 103, 134, 138, 151—153, 164, 203, 228, 232, 242, 280, 282, 336, 337, 389, 410, 430
 Godeške Dobrave 4
 Godovič 91, 121
 Goldruna, Golderuna, loška meščanka 57, 75
 Golica Dolenja 424
 — Gorenja 424
 Goli vrh 414
 Golling 231
 Golo, pri Zelimljem 379
 Golo brdo 14
 Gompa, fužinar 182

— Andrej, mestni sodnik 248
 — Felicijan, fužinar 178
 — Janž, fužinar 178
 Gorajte 57, 82
 Gorenja Sava 6, 36, 53, 64, 70, 72, 138, 169, 269, 281, 379, 408, med 430 in 431
 Gorenja vas, na Dolenjskem 51
 — na Poljanskem 24, 104, 200, 206, 218, 282, 285, 326, 414
 — na Sorškem polju 12, 14, 66, 134, 164, 272, 280, 348, 367, 410
 Gorenjska 240, 399
 Gorica 90, 91, 96, 222, 392, 393, 397
 Goričane 164, 258, 326, 358
 Goriška 176, 219, 399
 Gorje 75, 209, 258
 Gornji grad, ozemlje 429
 Goropeke 104, 203, 267, 418
 Gortner 39
 Gosids Logaški 17
 Gosposvetsko polje 92
 Gosteče 6, 13, 66, 73, 76, 102, 104, 134, 208, 228, 265, 280, 285, 298, 304, 329, 335, 348, 358, 410
 Gosteški potok 6, 12, 14, 16
 Gotfrid, freisinski škof 53
 — mesar 57
 — vikar 75
 Govejek 206, 418
 »Grabenspach« 185
 Gračar, loški trgovec 60
 Građec 223, 227, 261, 262, 288, 295, 308, 311, 376, 393
 Gradišče, pri Pečniku 15
 Grahovo 90
 »Grauenek« 412
 Grazer 276
 Grebinje 91
 Gregor, oglejski patriarh 17
 Grenc 408
 Groblje, soriške 24, 129, 188, 426
 — pri Starem dvoru 5
 Grundler Jeremija von Grundlern zum Grienperg, protipisar 291, 320, 331
 — Janez, protipisar 331
 Gutenberg 16
 »Gutenlagk« 96

H., sodnik 61
 Haberle 39
 Habsburžani 17, 18, 78, 80, 153—156
 Hacquet Baltazar 378
 Hadmvot 38
 Hafner, Haffner 36, 119, 130, 215
 — Andrej, župnik 336
 — Jurij, župnik 336
 Hak Hildebrand, Hilprand, župnik 75, 106

- Halden Rudolf Ferdinand, loški glavar 255, 256
 Hallein 231
 Harrer (gl. Carar), loški trgovec 98
 Hartman 36
 Hauman Ambrož, župnik 239
 Hausner Erazem, kanonik 144, 146
 Heidenricus de Helke, kaščar 49
 Heinzlein, loški sodnik 61
 Heinricher 36
 — Jakob, fužinar 183—185
 — Janž 184, 186
 Henrik, freisinški protiškof 80
 — freisinški škof 244
 Henrik II. 13
 — Koroški, vojvoda 18
 — ortenburški ministerial 16
 — župnik 75
 — Loški, notar 57, 75
 Herberstein Karel Janez, ljubljanski škof 392
 Herman, freisinški škof 79, 80
 — Celjski, grof 80
 — iz Stražišča 16
 Hirter Ambrož 154
 Hlavče njive 203, 416
 Hleviše 133, 208, 420
 Hlevni vrh 15, 16, 24, 36, 104, 133, 138, 209, 282, 420
 Hobovščica 183
 Hobovše (gl. Fužine) 177, 183—186, 203, 220, 282, 293, 352, 416
 — v osliški župi 188, 420
 Hoč 14
 Hohenwart 325
 Holpfern 93
 Homan r. 36, 157, 377
 — Franc Anton, krajevni sodnik 376, 378
 — Mihael, fužinar 285
 Homovc 416
 Horjul 166
 Hosta 36, 81, 150, 151, 164, 166, 330, 337, 348, 408
 Hotaveljščica, potok 6, 11
 Hotavlje 24, 90, 104, 186, 200, 218, 282, 285, 315, 416
 Hotoveljnik, kmet med 413 in 414
 Hotovlja 343, 352, med 413 in 414, 414
 Hrastnica, ozemlje med 413 in 414
 — potok 58, 326
 Hrastnik 31, 314
 Hrastniška grapa 215
 Hren Tomaž, ljubljanski škof 253
 Hrib, na Poljanskem med 413 in 414
 — na Selškem 422
 Hribc, pri Puštalu 13, 327, 394
 Hrvatska 141
 Hubelj 186
 Hubenhofer Ivan Viljem 330
 — Marija Katarina Dolenc, Ivanova žena 330
 Hudačut, župnik 311
 Hudil laz 201, 301, 302, 422
 Hum 14
 Ideršek 15, 418
 Idrija 162, 215, 222, 227, 232, 285, 389, 391
 Idrijska 102
 Igale 16
 Ilirska Bistrica 91
 Indeli Zymerman 156
 Innichen 37—39
 Inocenc, papež 73
 Inticherios, apud — (gl. Vinharje)
 Istra 121
 Italija 6, 60, 68, 90, 93, 120, 122, 143, 181, 217, 219, 221—224, 227, 233, 271, 289—292, 295, 391, 446
 Italijani 122, 221, 288, 429
 Izgorc 416
 Izgorje 420
 Jablanovica 414
 Jacomat, fužinar 86
 Jacomo, železar 83
 Jaese, loški trgovec 60
 Jägerndorf (gl. Peven)
 Ja(kob), loški vitez 49, 50
 Jakob Puštalski 164, 165
 Jakob, železar 83
 Jama 6, 14, 16, 74, 81, 104, 107, 134, 152, 169, 201, 250, 265, 270, 272, 330, 339, 346, 410, med 430 in 431
 Jamnik 14, 104, 167, 207, 238, 285, 345, 426, 432
 — kmet pri Sv. Barbari med 413 in 414
 Jamniški vrh 285, 286
 Jančič Pavel, fužinar 184
 Janez 43, 86
 — freisinški škof 81, 97, 99, 111
 — Frančišek, freisinški škof 261, 262, 264
 — oglejski patriarh 107
 Janž Loški 80, 81
 Jarčja dolina 418
 Jarče brdo 37, 104, 281, 424
 Jastrenk 192, 428
 Javorje 5, 28, 37, 104, 206, 298, 315, 397, 412
 Javorjev dol 195, 418
 Javornik, pri Sv. Joštu 74, 111, 207, 411, 422
 — kmet 90
 Jazbine 414

- Jazne 15
 Jelenc, fužinar 285
 Jelenšče 426
 Jelenšek 90
 Jelovica, na Poljanskem 267, 412
 — na Selškem 14, 85, 154, 179, 285—
 287, 378
 Jemc 192
 — Jurij 192
 Jenko pl. Jenkensheim 289
 — Marko, kmet 367, 385, 386
 Jenšterle 39
 Jeperca 12, 14, 290, 385
 »Jesaulach« 414
 Jesenovc 86, 183, 380
 Jesenovc, nad Podlonkom 14
 Ješe 86
 Jeterbenk 17, 327
 — gospodje 17, 75
 Jevta, iz rodu loških vitezov 49
 Jezerc, v osliški župi 188
 — v hotaveljski župi 416
 Jezero, v Davči 191, 428
 Jezerski vrh 3
 Jezersko 60, 91
 Jezeršek 206
 Jirn 14
 Joahim Puštalski 149
 Joraj, fužinar 86
 Jožef II. 357, 367, 376, 381, 384, 385,
 392, 394, 396—398, 400, 444
 Jožef Konrad pl. Schroffenberg, frei-
 sinški škof 446
 Judenburg 91, 101
 Jugovic r. 289, 298, 311, 338
 — Janez Tomaž 337, 342
 Juliani Marija Elizabeta 328
 Junauer r. 227
 — fužinar 182
 — Jernej 227
 Jurij Puštalski 81
 Jurgko Mawrer 156
 Juriočič 235, 236, 296
- Kacijaner 162**
 Kaiser 36
 Kalatz, Kaletz 119, 130
 Kališe 3, 5, 72, 102, 104, 207, 273, 282,
 345, 426
 Kalvarija pri Gašteju 169
 Kamen 16, 152, 167, 330
 Kamna gorica 155, 218, 323
 Kamnik 60, 106, 221, 227, 291
 Kamnitnik, pri Škofji Loki 20, 57, 69,
 343
 Kapus 298
 Karel V. 233
 Karel VI. 290
- nadvojvoda 164, 176, 177, 248—252,
 263, 430
 — Mihael, nadškof goriški 397
 Karlovec, mesto 234
 — loško predmestje 435, 436
 Karlovska grapa 90
 Karlsburg 76
 Karner Bastel, fužinar 184
 Kartečine 90
 Katarina, Ločanka 75
 Kemperle 39
 Khrabath Janž, fužinar 184
 Khunsti Jurij, fužinar 184
 Kisovec, kmet med 413 in 414
 Kladje 188, 203, 270, 415, 416
 Klane 91
 Klavžar, kmet 91
 Klemenčič Urban, župnik 241
 Klement IV., papež 78
 Klevevž 50, 53, 70, 96, 101, 148, 165
 Klom 209
 Klosterneuburg 92
 Knapi 183, 200, 424
 Kneža 90
 Knežak 91
 Kobarid 90
 Koblar, fužinar 285
 Kočevje 161
 Kokra 151
 Kolnica 155
 Kolpa 161
 Konrad I., freisinški škof 49, 52
 — II., freisinški škof 16, 17, 52, 57
 — III., freisinški škof 43, 56, 77
 — kaplan 52
 — loški vitez 49, 50
 — sin loškega viteza Wernherja 51—
 53
 — Oglejski 52, 54
 — Puštalski 54
 Konstanca 93
 Kopačnica 15, 206, 416
 — potok 11
 Kopfer Jožef, loški meščan 308
 Koprivnik 15, 418
 Korensko sedlo 92
 Korita 303, 418
 Koritnica 90
 Korošci 20, 36—38, 45, 68, 70, 101, 209
 Koroše, fužinar 182
 Koroška 11, 36, 37, 93, 122, 146, 237,
 257, 280, 380, 381, 429
 Kos, loški meščan 298
 — Franc, zgodovinar 12
 — Ivan Jakob, protipisar 343
 — Janž 227
 Koseze 91
 Kostel 161

- Kovk, Šoštarjev 428
 Kovski vrh 301, med 413 in 414
 Kozjak, kmet med 413 in 414
 Kozjek 16
 Krajc, kmet 267, 422
 Kranj 12, 14, 20, 80, 91, 123, 130, 138,
 152—154, 169, 221, 223, 224, 227, 237,
 248, 251, 258, 261, 275—277, 330, 341,
 342, 353, 379, 385, 394
 Kranjska 11, 17, 18, 51, 75, 78, 83, 120,
 141, 146, 147, 170, 176, 180, 221, 234,
 247, 255, 261, 288, 291, 294, 305, 326,
 359, 366, 376, 385, 392, 400, 430, 432
 Kranjska krajina 11
 Kranjsko brdo 188, 416, 418
 Krapina 99
 Kras 121, 164
 Kremenik 5, 12, 414
 Krenn, oskrbnik na Igu 444
 Kretter Jurij, fužinar 285
 Kreyger 95
 Krištof Puštalski 149, 163—165
 Krivo brdo 37
 Križaj r. 228
 — Boštjan 227
 Križna gora 103, 138, 422, 432
 Križna gora, pri Colu 91
 Krk 93
 Krnice, pri Hotavljah 24, 267, 301, 416
 — pri Zireh 24, 104, 235, 293, 296, 303,
 344, 418
 Kropa, Kroparji 14, 74, 154, 155, 218,
 232, 286, 287, 298, 323, 330
 Krvavo znamenje 258
 Kucna 330
 Kukavec Marin, fužinar 86
 Kunibar Mihael, loški prošt 239
 Kunigunda (gl. Levtoald) 16
 Kunstl r. 227
 — Jurij 227
 — Lenart, trgovec 165, 227, 249, 252
 — Martin 227
 — Urban 227
 — Tomaž 224
 Kuralt 36
 — Pavel 248
 Kurnik, pri Puštalu 369
 Labore 5, 105, 242, 335
 Lack ipd. (gl. Stara Loka, Škofja Loka)
 Ladenska gmajna 5
 Ladja 5, 6
 Lajnar 14, 378
 Lajše, v hotaveljski župi 206, 416
 — v poljanski župi 5, 206, 414
 — Spodnje 426
 — Zgornje 104, 238, 426
 Lajški vrh 285, 286
 Lamberger r. 217, 330
 — Adam 331
 — Andrej 165, 167, 168
 — Franc 169
 — Gašper, loški oskrbnik 125, 143,
 144, 146, 152, 154, 157, 169, 171
 — Jakob, loški oskrbnik 118, 141—143,
 150, 152, 154, 171
 — Jakob 167, 169
 — Jurij, loški oskrbnik 81, 98, 99, 120,
 152, 241
 Lampfritzhaimb Franc Matija, loški
 glavar 330
 — Marija Renata, por. Flachenfeld
 330
 Langerholz 36
 Lanišče, nad Podlaniščem 15
 — območje Mrzlega vrha 15, 188
 Larensakh, Larensack (gl. Prazno-
 vreča)
 Laško 6, 207, 422, 432
 Laufen 93
 Lautner Andrej 249
 Lavrovec 190, 420
 Lavtarski vrh 207, 422
 Laze, na Poljanskem 416
 — pri Savi 327
 Ledine 6, 24, 26, 104, 129, 132, 133, 206,
 397, 418
 Ledinica 104, 352, 418
 Lenart, sin Frankuta 17
 Leoben 391
 Leonhardus, loški vitez 49
 — mitničar 60
 Leopold I. 275
 — II. 444
 — freisinški škof 86
 Leskoviča 104, 129, 155, 178, 203, 206,
 * 282, 397, 416
 Lesno brdo 379
 Levgardis 16
 Levtoald, loški meščan 57
 — ortenburški vazal, žena Kunigunda
 16
 Liebenberger 81
 — Elizabeta 81
 Liemberger r. 150
 — Janž 81, 152
 Lienhard, z Gutenberga 16
 Lienhart, iz Binklja 130
 Lingič Ivan, fužinar 184
 Lipica 11, 36, 153, 201, 339, 352, 408
 Lipnica, potok 13, 14, 74
 Ljubelj 3, 60, 92, 304
 Ljubin 90
 Ljubljana 78, 90, 91, 99, 107, 122, 125,
 142, 143, 147, 155, 216, 224, 227, 236
 do 238, 246, 247, 249, 250, 253, 257,

- 258, 261, 263—265, 289, 295, 304, 305,
307, 324, 343, 357, 358, 362, 370, 389,
391, 399, 402, 430, 444
- Ljubljanska kotlina 11
- Ljubno 222, 223
- Log, v brojski župi 207, 303, 343, 412,
413
- v rudenski župi 207, 426
- v Železnikih 379
- v žirovski župi 207, 418, 420
- Logatec 17, 249, 288
- Logonder 36
- Loka (gl. Stara Loka, Škofja Loka) 75
- Ločani 94, 173, 248, 249, 251, 253,
254, 275, 277, 288, 307, 311, 315,
316, 326, 337, 367, 369, 370, 373,
376, 389
- Lom 412
- Lonca (gl. Stara Loka, Škofja Loka)
6, 39
- Lot F. 428
- Lovsko brdo 414
- Lubei 38
- Lubek 327
- Lubnik 6, 11, 30, 43, 79, 150, 156, 285,
336
- Kevderc 3
- Lubniška jama 3
- Lučne 6, 16, 17, 24, 26, 91, 104, 186,
199, 206, 267, 397, 414
- Ludvik Jožef, freisinški škof 390
- Luel Jakob, altaris 105
- Lukančič r. 226, 328, 329
- Andrej 328
- Boštjan 226, 329, 341, 342
- Gabriel 328
- Gregor 226, 328
- Ivan Gothard 328, 329
- Jurij 328
- Peter 226
- Lukič, fužinar 182
- Lunéville 446
- Lurnsko polje 37
- Luša 37, 129, 315
- Spodnja 424
- Zgornja 424
- območje 424
- Lušina r. 228, 298
- Luznar dr. Jožef 444
- Mačach, loški trgovec 98
- Macher 36
- Madžari 11
- Majdlc, kmet 196
- Majnhard, grof goriško-tirolski 17, 18,
51
- Maksimilijan I. 97, 123, 150, 176
- Malenski vrh 104, 206, 268, 414
- Maler Niklein, — Nikel 89
- Mandl Janez Kristof von Deutlen-
houen, loški glavar 255, 262
- Marchlin de Purchstal 53
- Marengo 445
- Marenik Jožef, mestni sodnik 307
- Margareta, Ločanka 57, 75
- Marija Terezija, cesarica 265, 357, 381,
392, 398
- Marka 75
- Martinj vrh na Selškem 193, 194, 199,
217, 273, 382, 424
- Martinj vrh, na Poljanskem 267, 418,
420
- Marušič Lovrenc, p. Romuald 348
- Mat, Niclas der —, fužinar 86
- Matičicho, loški trgovec 98
- Matija, fužinar 86
- Matt Ignac, freisinški odposlanec 361,
362, 366, 369, 370, 386, 394, 402, 443
do 445
- Maurer 119
- Matevž, protipisar 430
- Mauterndorf 92, 93, 138, 231
- Mazzo Matija, fužinar 238
- Stefan 238
- Medvedje brdo 104
- Medvode 249
- Megušar, fužinar 285
- Megušnica 193, 424
- Meja 14
- Meinhalm de Zevra 17
- Meinhart Logaški 17
- Mekinjce 16, 253
- Melhior, gradiščan 81
- Melk 92
- Mengeš 16, 107, 237
- Mesar, loški trgovec 98
- Metlika 237
- Mežnar (gl. Dobrava)
- Michil, loški trgovec 60
- Mihael, klerik 75
- Mirje 5
- Mlaka, nad Bodovljami 31
- na Poljanskem 16
- na Selškem 37, 299, 424
- Močeradnik, kmet 16, med 413 in 414
- Močila 286
- Močnik, kmet 192
- Modrijan, fužinar 182
- Mojstrana 83
- Möll, reka 37
- Monfiodin, železar 83
- Morhardus, loški vitez 49
- Moric Puštalski 149, 164
- Morlin 51
- Most na Soči 121, 223
- Moše 331

- Moškryn 20, 36, 69, 111, 232, 348, 352,
 410, 431
 Mošnje 77
 Motnik 60
 Mrovlja, kmet 192
 Mrzli vrh, pri Jaznah 15
 — v osliški župi 87, 420
 — v žirovski župi 418, 421
 Muha, kmet med 413 in 414
 Mühlendorf 231
 Müllner Alfonz 183, 285, 380
 München 76, 261, 407
 Mura 92
 Murave 206, 412, 432
 Muron Silvester, železar 83
 Mvntalban 17
 Nadgorica 242
 Nadiža, dolina — 90
 Naglič Janž, fužinar 183
 Naklo, urad 80
 Napoleon 391, 445
 Nemci 32, 36—39, 47, 180
 Nemčija 93, 222
 Nemilje 426
 Nemitzhoffen, višji rudniški sodnik
 287
 Nemškorutarji 38, 195, 196
 Neumarkt 91, 92
 Niclas, fužinar in loški meščan 86, 88
 Nicolaus, loški trgovec 60
 Nikolaj, kletar 51
 — sin loškega viteza Wernherja 51, 52
 — von Stain 52
 — Walpotonov sin 57
 — loški oskrbnik 61
 — Loški 80, 81, 100
 — mož Gizele Blagoviške 107
 Nikodem, freisinški škof 79, 80
 Niusaezze, Niusazinhun (gl. Godešče)
 Njlvica 426
 Notar Matija, fužinar 183
 Novak, kmetija 298, 426
 Nova vas-Račeva 252, 418
 Novine 188, 420
 Oberhueber, pisar 182
 — Doroteja 249
 — Jožef 227
 Oblak Gašper, fužinar 186
 — Jakob 199, 326
 Oblak von Wolkensperg (gl. Wolkens-
 perg) 326, 334
 Obršnik, kmet med 413 in 414
 Oglej 17, 39, 73, 75—77, 90, 105—107,
 238—241, 343, 392
 Ogrska 122, 161, 221, 223
 Okrogličan, kmet 270, 412
 Okroglo 14, 16, 36, 74, 300, 352, 358,
 408, 428, med 430 in 431
 Opale 133, 419, 420
 Ortenburžani 16, 42, 79, 82, 83
 Ortnek 161
 Ortoif, kaščar 102
 Osijek 162
 Oslica 102, 178, 233
 — območje 265, 266
 — Nova 188, 195, 358, 397, 400, 420, 432
 — Stara 90, 104, 188, 195, 397, 417
 Osojnica 418
 Osojnik, na Selškem 193, 429
 — kmet pri Sv. Barbari med 413 in 414
 Osovnik 13, 16, 51, 52, 73, med 413 in
 414
 Osridich, loški meščan 57
 Ostri vrh 21, 424
 Ostroz 16
 Ošterfeld 57, 152, 227, 310, 335
 Otakar, kralj 17, 51, 75, 78
 — arhidiakon 75
 — Blagoviški, župnik 106, 107
 Oto, opat 77
 Otobon, patriarh 52
 Oton II. 11
 Oton III. 11
 — de Purchstallo 53
 — spanheimski ministerial 17
 Otting 93
 Ovsiše 74, 152, 334, 358, 396, 407, 410
 Ožbalt 116
 Pahman, kmet 196
 Papler r. 333
 — Jakob 276
 — Janez, graščak v Stari Loki 261
 — Mihael, graščak v Stari Loki 165,
 167, 168, 245, 311, 341
 Paradeiser Andrej 165
 — Ana Marija, por. Posarelli 165
 Pauernfeindt Jurij, padar 116
 Paumgarten Leopold, loški glavar 359,
 361, 366, 367, 441, 444
 — Maksimilijan, loški glavar 366
 — Jožef, baron, Maksimilijanov sin
 366
 Pavel, freisinški škof 78, 79
 Peč 420
 Pečaher zum Schöffart r. 233, 318, 333,
 334
 — Andrej 333
 — Jakob 231
 — Janez 318, 328, 333
 — Krištof 231
 — Marks 231, 333
 — Marks 318, 333
 — njegov sin Marks 318

- Pečana 6, 14, 209
 Pečnik Jernej 3
 Pečnik, pri Ideršku 15, 418
 — pri Ledinah 24, 206
 Peer, Per r. 182
 — Marko, fužinar 178
 — Peter, fužinar 86
 Peisser r. 152
 — Ahac, gradiščan 81, 152
 — Ana 81
 — Janž, gradiščan 81
 — Marjeta 81
 — Volbenk 152
 Penovnike 424
 Pernhardus 46
 Pesaro 93
 Petelin, kmet pri Godoviču 91
 — kmet v poljanski župi 414
 Peter, kmet 293
 Peterlein Puštalski 81
 Petrovo brdo 14, 90
 Peven, Jägerndorf 36, 49, 103, 111, 175,
 232, 271, 348, 352, 364, 408
 Piava 391
 Pierin, fužinar 182
 Pilštanj 76
 Pinčo, Pincho, Pinčich, loški trgovec
 98
 Pintar, fužinar 285
 Pinter, Pintter 119, 130
 Piran 60, 91, 93
 Pirlart, loški trgovec 98
 Piro Matija, fužinar 86—88
 Pischolfflagk (gl. Skofja Loka) 39
 Pišce 99
 Piterlich, učitelj 402
 Pivek (Piwakgh) Jurij, fužinar 185
 Pivka 91
 Planica 103, 397, 422, 432
 Planina, fužinar 182
 Planina, na Cerkljanskem 90
 — pri Postojni 91
 Plašajter, kmet 196
 Plavc, Plavec r. 285, 377
 — Gašper, fužinar 178
 — Janez Peter, fužinar 287, 378
 — Jurij 178, 199, 238, 240, 241
 Plenšak 272
 Plumssa, Plumschein, loški trgovec 98
 Poče 191
 Podblica 32, 51, 52, 238, 426
 Podbrdo 6
 Pod ceglom 326
 Poden 116, 122, 150, 335
 Podjelovo brdo 188, 420
 Podklanec 90, 420
 Podlanišče 15, 188, 420
 Podlesje 414
 Podlesnik med 413 in 414
 Podlonk 21, 24, 39, 268, 283, 345, 382,
 424
 Podmlaka 424
 Podobeno 412
 Podpleče 188, 420
 Podporezen 195, 429
 Podreča 74, 152, 164, 242, 327, 337
 Podvelb 91
 Podvrh 5, 412
 Podwelopetsch (gl. Podblica)
 Pogačnik Maks, pisar 366, 389
 — Matevž 330
 Poganeč 167
 Pogara 5, 206, 416
 Pokorn Franc 74
 Polhov gradec 17, 80, 146, 166
 Poljane 6, 74—76, 90, 102, 104, 120—122,
 161, 222, 236, 240, 241, 243, 253, 260,
 281—283, 285, 291, 292, 315, 335, 353,
 358, 363, 366, 379, 398
 — Tabor 260
 Poljanska dolina 3, 6, 11, 13, 20, 24,
 26—30, 41, 49, 52, 54, 60, 63, 64, 70,
 73, 83, 90, 91, 101, 127—132, 136, 137,
 140—142, 153, 174, 176, 183, 186, 188,
 190, 191, 193, 195, 198—200, 203, 204,
 206, 207, 209—214, 217, 226, 228, 230,
 232, 233, 238, 259, 265, 267—272, 274,
 281—283, 290, 292, 293, 296, 297, 301,
 303, 304, 326, 327, 331, 332, 335, 349
 do 352, 366, 397, 407, 428, 432, 433
 Poljšica 24, 74, 81, 281, 334, 410
 Pominek, župnik 241
 Ponoviče 327
 Poreč, na Koroškem 257
 Porenje 54
 Porezen 14, 209, 214
 Posarelli r. 325
 — Ana Marija 165, 325
 — Franc 325
 Posočje 3
 Postoja 91, 161, 326, 327
 Potok (gl. Farjev potok), pri Hlevnem
 vrhu 15, 420
 — v strmiški župi 422
 Pozirn 207, 422
 Poznik Matevž, pek 216
 Praprotno 31, 207, 282, 298, 424
 Praprotno brdo 16
 Praše 6, 12, 14, 71, 74, 121, 134, 201,
 250, 265, 272, 282, 346, 410, med 430
 in 431
 Praznavreča, Praznovreča, Prasnovre-
 chie (Larensakh) Peter, loški trgo-
 vec 32, 98, 117
 Prebačevo 328
 Predel 90

- Predmost 74, 218, 282, 352, 414, 432
 Pregl Adam, fužinar 184
 — Stefan, fužinar 184
 Prekmurje 429
 Prelibler Ožbalt, fužinar 183
 Prem 161
 Premb Hans Ulrik, zlatar 216
 Prenner Ignac Anton, protipisar, justic-
 ciar 359, 361, 362, 366—369, 375, 389,
 391, 400, 442, 443
 Preserc 206, 218, 292, 416
 Prešern Andrej Alojz 366, 445
 — Anton 165
 — Ivan Jurij, graščak 329
 Prežek 53
 Pribislav 13, 18
 Prifarci 347
 Prilesje 389, 414
 Primet (gl. Praše)
 Primorje 221
 Primskovo, urad 80, 82
 Prtovč 24, 283, 382, 426
 Prunner Gašper, freisinški odposlanec
 144—146
 Prvik 191
 Pševo 74, 207, 266, 411, 422
 Ptuj 60, 161, 223
 Puchspach 93
 Pučar Ivan 330
 Puecher Hans Georg, freisinški gospo-
 darstvenik 294, 295
 Pungert 13, 66, 73, 134, 208, 227, 280,
 282, 304, 348, 353, 410
 Pusch Ahac, dvorni mojster 144
 Pusti grad 16
 Pustotnik, kmet 16
 Pušar Ivan, loški meščan 331
 Puštal, pri Škofji Loki 53, 57, 68, 81,
 112, 121, 123, 164—166, 200, 216, 220,
 242, 248—251, 275, 281, 283, 285, 296,
 327, 335, 352, 369, 408, 444
 — nad Trnjem 4, 43
 Purrin Peter, fužinar 86, 87
 Pyro (gl. Piro)
- Račeva 190, 292, 352, 418, 420
 Radgona 223
 Radovič Feliks Anton, loški predsto-
 jnik 369, 402
 — Jurij Anton, mestni sodnik 369
 Radovljica 80, 92, 276, 310, 358
 Radstadt 231
 Raebelinus 46, 57
 Rainer Franc 165, 168
 Rainisch Dominik, loški meščan 54
 Rakovec, svobodnik 330
 Rakovica 81, 130, 169, 296, 330, 410
- Rantovše 296, 424
 Rasp r. 168, 247
 — Baltazar 167
 — Jurij 167, 183
 — Pavel, loški oskrbnik 125, 146, 149,
 155, 167, 430
 — Seifrid 167
 — Viljem 165, 167, 227
 — Viljem 167, 183
 Rastovke, gozd 179, 203
 — v stirpniški župi 424
 Ratitovec 6, 14, 26, 30, 271, 285, 299,
 300, 382
 Rauber Kozma 164
 »Raun, Inferiori« 416
 Ravne, soriške 24, 345, 426
 — (Sv. Lenart) 424
 — žirovske 303, 418
 Ravni Dolenje 414
 — Gorenje 414
 Regensburg 295
 Reimbrecht, loški meščan 54
 Reinhardus, mitničar 60
 Reka 91, 93, 94, 222, 290
 Ren 446
 Renno, Anton de — de Mutina, no-
 tar 93
 Reteče 20, 21, 63, 64, 66, 71, 76, 103,
 134, 208, 280, 335, 348, 410
 Ribče 327
 Ribnica 161, 327
 Richerus, loški meščan 57
 Rihza, iz rodu loških vitezov 49
 Rim 79, 359
 — Germanik 359
 Rimljani 6
 Robidnica 191, 267, 416
 Robidniško brdo 14
 Romuald p. (gl. Marušič)
 Ronciloš 14
 Rosetti Bernhard, baron 322, 323, 444,
 445
 Rotenmann 92
 Rotenmanner, fužinar 182
 Rovt 207, 271, 282, 424
 Rovte 74, 334, 410, 426
 Rudgerus 51
 Rudno 6, 72, 161, 199, 207, 238, 282, 345,
 379, 426, 432
 Rudolf Habsburški 17, 18, 51
 Rudolf IV. 78
 Rueml Valentin, fužinar 184
 Rumpler Andrej, fužinar 86
 — Jurij, fužinar 86
 — Lovrenc, fužinar 86
 Rupa 91
 Rupe 418

- Sadgnidam, Sodignidam, loški trgovec 98
- Sager 119
- Sailder (gl. Bolder)
- Salzach 93, 231
- Salzburg 93, 138, 231
- Sava, reka 4, 12—14, 16, 64, 74, 169, 304, 327, 339
- Scarlichi r. 328
- Franc Karel 328
- Julij 167, 328
- Rajnald, ljubljanski škof 167
- Schalderman, loški meščan 155
- Schmid 119
- Schneider, Schneyder 119, 130
- Schofialocha ipd. (gl. Škofja Loka) 32
- Schreiber Jakob, loški oskrbnik 175, 227, 333
- Schroffenberg Jožef Konrad, freisinški škof 446
- Schrott, gospodje 152
- Schrottenthurn 81, 152, 296
- Schuben, Scuben, loški trgovec 98
- Schuertzer 50
- Schurianač, Scurianač, loški trgovec 98
- Schuster, Schuester, Schuestar 119, 130, 192, 211
- Schwarz Wolfgang 111, 143, 144, 150—152, 226, 242, 337
- Doroteja, žena 226
- Sedmograška 76, 77
- Selca 6, 28, 74, 75, 103, 120, 121, 161, 162, 199, 200, 218, 221, 240, 243, 253, 269, 270, 273, 282, 285, 334, 335, 344, 345, 350, 352, 358, 366, 400, 407, 424, 432
- Selčani 273
- Selevčev vrh 16
- Selo 418
- Selška dolina 6, 20, 21, 28—31, 37, 38, 41, 43, 52, 54, 64, 66, 70, 73, 83, 90, 123, 127—130, 132, 134, 136, 137, 140—142, 153, 174, 176, 186, 191, 193, 195, 198—204, 210—214, 217, 218, 220, 228, 232, 233, 236, 249, 259, 265—274, 281, 282, 285, 292, 296, 297, 301, 304, 315, 325, 329, 344, 349, 351, 352, 366, 382, 407, 432
- Semen r. 285, 298, 301, 302, 377
- Senica 166
- Seničica 431
- Sestranska vas 206, 293, 352, 414
- Seueld, župnik 77
- Sicilija 290
- Siegesdorfer, r. 117, 150, 317, 318, 333
- Agnes, por. Rasp 165
- Amalija, por. Rainer 165
- Baltazar, kaščar 146, 150, 158, 165, 167, 168, 226, 236, 243, 247
- Felicitas, por. Gall, Werneker 165
- Filip, loški oskrbnik 169, 215, 226, 248, 249
- Jurij, gradiščan 116, 122, 143, 150
- Katarina, por. Gall 165, 167
- Lienhart, kaščar 169, 182, 183, 185, 188, 215, 226, 244
- Marija, por. Lamberger 165
- Seifrid 150
- Wolf Jakob 331
- Sikst, freisinški škof 111, 124, 139, 141, 150—152, 246
- Silvester Muron, železar 83
- Skerpin Janez, mestni sodnik 307
- Skofič Nikolaj, župnik 310
- Marjeta 310
- Skok 14
- Slamovje 15
- Slati, Slatichurač, Slaticurač, Slatichurač, Xlatichurač, loški trgovec 98
- Slovani 6, 7
- Slovenci 36—38
- Slovenija 141, 223, 238, 247
- Slovenj Gradec 337
- Slovenska krajina 18
- Slovenske gorice 429
- Smid, Smidt 130
- Smlednik 221
- Smoldno 267, 412
- Smoleva 21, 281, 285, 424
- Smrečje 16
- Smrekovec 16
- Snalz 17
- Soch, loški trgovec 98
- Soča 90, 162
- Sodar 119
- Sodignidam (gl. Sadgnidam)
- Sonneg 444
- Sopot 15
- Sopotnica 37, 74, 103, 111, med 413 in 414
- Sora, vas 17, 73, 76, 104, 164, 238, 298, 336, 358, 406, 432
- Sora, reka 11—14, 19, 68, 80, 138, 164, 326
- Poljanska 3, 11, 24, 41, 57, 58, 81, 90, 183, 226, 282, 315, 326
- Selška 3, 6, 11, 21, 41, 58, 282, 315, 380
- Sorica 24, 27, 28, 38, 90, 104, 121, 122, 199, 243, 269, 282, 283, 334, 345, 358, 365, 378, 398, 400, 426, 433
- Spodnja 203, 209, 426, 427
- Zgornja 426, 427
- ozemlje 63, 127, 129, 203, 204, 217, 268

- Soričani 38, 64, 66, 196, 209
 Soriška planina 14
 Sorško polje 3—6, 11, 13, 14, 20, 21, 27
 —29, 31—33, 36, 41, 53, 54, 64, 65, 69
 —71, 73, 79, 82, 83, 100, 101, 127, 130,
 131, 137, 140, 142, 152, 153, 164, 198,
 199, 201, 203, 208, 218, 219, 228, 265—
 272, 280, 282, 285, 289, 293, 296, 300,
 330, 335, 348—351, 367, 384, 386—388,
 406, med 430 in 431, 430, 431, 433
 Sostar, loški trgovec 98
 Soška dolina 6
 Sovodenj na Poljanskem 188, 420
 — v Skofji Loki 326
 Sovra 206, 418
 Spanheimi 17
 Spindler, fužinar 86
 Spittal 92
 Srednik 422
 Srednja vas 90, 218, 282, 292, 414
 Srednje brdo 202, 225, 416
 Srnjak 418
 Sandler Andrej, mestni sodnik 224
 — Janž, učitelj 245
 Stanežiče 166
 Staniše med 413 in 414
 Stara Loka (gl. Fara) 6, 19, 28, 36, 39,
 57, 69, 71, 73—76, 81, 105, 121—123,
 126, 150—152, 165—167, 169, 215, 220,
 233, 238, 240—244, 250—253, 270, 275,
 281, 285, 298, 310, 319, 329, 330, 334,
 335, 337, 338, 342, 348, 353, 358, 398,
 408, 431, 432, 434
 Stara vas 418
 Stari dvor 5, 19, 151, 166, 201, 242, 330,
 337, 348, 408
 Stari grad 43, 44, 52, 69, 75, 79, 81, 137,
 143, 150, 156, 170, 172
 Stari trg, pri Slovenj Gradcu 337
 Stari vrh 285
 Starklič Gregor, loški meščan 126
 Stersenn Andrej, fužinar 86
 Stirpnik 424
 — Gornji 203
 Stlachurač (gl. Slati)
 St. Lambrecht 77
 St. Michael 92
 Stražišče 3, 5, 13, 16, 19, 20, 36, 53, 69, 74,
 81, 131, 134, 138, 151—153, 169, 201,
 228, 242, 243, 271, 276, 281, 282, 285,
 330, 337, 346, 353, 408, 428, med 430
 in 431, 431
 Stresoubrod 6, 12
 Strmica 6, 269, 365, 422
 Stržine 414
 Studenec 435, 436
 Studeno 273, 281, 345, 424
 Studor 416
 Suha 6, 21, 36, 71, 103, 121, 122, 201,
 232, 269, 275, 293, 298, 348, 382, 408,
 434
 — Sušani 6, 215
 Suhi dol 16, 335, 414, 418
 Sulejman Velikaštni 161, 162
 Sumrekler 95
 Suša 206, 416
 Sušje, v hotaveljski župi 266
 — v poljanski župi 414
 Sv. Andrej 103, med 413 in 414
 Sv. Barbara 51, 52, 103, med 413 in 414
 Sv. Duh 36, 57, 102, 103, 121, 123, 131,
 138, 151, 220, 232, 243, 265, 269, 270,
 281, 294, 330, 336, 337, 353, 382, 408,
 434
 Sv. Jošt 11, 74, 152
 Sv. Križ 382, 426
 Sv. Lenart 103, 104, 345, 397, 424
 Sv. Lovrenc 102, 103, 412
 Sv. Miklavž 104, 345
 Sv. Mohor 104, 345
 Sv. Ožbolt 52, 74, 103, 164, 397, med
 413 in 414
 Sv. Petra hrib med 413 in 414
 Sv. Tomaž 6, 104, 299, 301, 345, 424
 Sv. Trije kralji (gl. Vrh)
 Sv. Trojica, v Skofji Loki 156, 337
 Sv. Volbenk 104, 344
 Szovrska Dubravua, Zourska Dobra-
 uua 6
 Šance 6
 Šefert 66, 134, 236, 326, 328, 333, 334,
 412
 Šefertnik 236
 Šembije 91
 Šenčur 331
 Šenkov turn 328
 Ševlje 162, 200, 352, 424
 Šibenik 93
 Šifrer 36
 — Jernej Vojvoda 295
 Šija 412
 Škofja Loka 4, 5, 12, 13, 16, 17, 19, 20,
 32, 39, 41—44, 46, 50—65, 69, 70, 74,
 80—82, 86, 88—94, 96—102, 116, 118
 —125, 130, 136—138, 141, 142, 144—
 152, 156, 158, 161, 162, 164, 167, 169
 —171, 173, 175, 178, 184, 215—218,
 220—224, 226—228, 232, 237, 242, 245
 —254, 256, 259—262, 275—278, 281,
 283—285, 289, 290, 293, 296, 298, 301,
 305, 307, 310—312, 314—318, 320, 322
 —324, 326—328, 330, 332, 334, 341,
 342, 348, 352, 353, 361, 362, 366—376,
 385, 389—394, 396, 398—402, 430, 431,
 434—438

- Ločani 214—216, 218, 220—222, 390
 — Eslgasse 376; Graben 56, 57, 226, 227, 333, 373, 376; Kapucinsko predmestje 376, 435, 436; Karlovec 57, 227, 242, 435, 436; — Spodnji 227, 333, 376; — Zgornji 376; Kran- celj 41—43, 99, 149, 156, 161, 214, 369; an der Lakhen 376; Lontrk 40, 56, 57, 80, 100, 150, 260, 310, 313, 314, 373, 376, 435; — Lontrčani 396; — Novi trg 40, 56, 150; Pekel 227, 376; Plac 40, 56, 57, 152, 156, 220, 226, 227, 259, 262, 289, 313, 314, 328, 359, 375, 376, 394; Podnune 376; Ross- gassen 376; Pungert 69, 341, 342; Sovodenj 226; Studenec 59, 151, 226, 376, 435, 436; Trata 137, 167, 337, 376, 435, 436; — hiše: Dagarinova 56, Homanova 157, Kasarna 317, 318, 333, 391, Krona 40, Martinova 56, Zigonova 40
 Škofje 14
 Škovine 21, 83, 382, 424
 Slezija 399
 Smarjetna gora 3, 20, 72, 74, 121, 152, 154, 169, 243, 281
 Šmartin 49, 52, 74, 76, 78, 104, 152, 238, 243, 298, 302, 334, 345, 358, 378, 408, 432
 Šneberk 326
 Šoštar, Schuester ipd., kmet 192
 Šoštarjev Kovk 192
 Štajerska 90, 138, 237
 Štalica 3, 4, 72
 Štefan Loški, gradiščan 80
 Štemarje 152, 169, 227, 331, 375
 Štibrnica 422
 Štivan 222
 Štukl Franc 159
 Št. Peter 53, 81, 152, 243, 244, 281, 297, 330, 408, med 430 in 431
 Št. Vid, na Koroškem 92
 Šutna 330, 397, 408
 Švedi 163
 Švicar 216

 Tabor, v Poljanah 260
 Taller Hans 325
 — Hans Jožef 325
 Tamsweg 138
 Tauern, Unter — 93
 — Rotenmanner 92
 Taufkirchen 93
 Taufrer Inocenc Ignacij, baron 394
 Tayčar Ivan 162, 163
 Tegernbach 53
 Terdo Seleso Georgius 88, 98
 Tešar, kmet 91
 Teuffenpach 169
 Tičje brdo 188, 420
 Tirolska 429
 Todraž 414, 432
 Tolmin 90, 162
 Tolminec 191, 195, 209, 224, 238, 305
 Tolminsko 60, 90, 102, 188, 190, 193, 195, 223, 224, 238, 249, 304, 397, 430
 Tome, loški trgovec 98
 Tone, fužinar 86
 Toperzer Ivan Sigmund 330
 Topole 152, 203, 424
 Torka 24, 271, 303, 345, 426
 Tošč 16, 369
 Trata, na Poljanskem 397, 414
 — na Sorškem polju 36, 81, 111, 201, 232, 348, 408 (gl. Škofja Loka)
 Trbiž 90
 Trebija 303, 416
 Trident 254
 Triller 36
 Trnje 4, 20, 36, 69, 150, 166, 335, 348, 410
 Trojane 221
 Trojar 24, 271, 299, 426
 Trst 91, 96, 101, 122, 219, 222, 290—292, 381, 438
 Tržič 16, 276, 358
 Tuhinj 221
 Ture 92, 93, 231
 Turjak 379
 Turki 129, 141, 161, 162, 237, 253
 Turn in Križ 244
 Turn Anton, loški oskrbnik 171
 — Jurij, loški oskrbnik 120, 125

 Ulmerfeld 92
 Ulrik, kaplan, notar 43, 49, 78
 — mesar 57
 — župnik 52, 75
 Urbančič r. 377
 — Martin, fužinar 285, 377, 378

 Valterski vrh 103, 214, med 413 in 414
 Valvasor 5, 183, 184, 271, 282, 330
 Veharše 15, 90, 285, 290, 379
 Velesovo 358
 Veliko brdo 14
 Velikovec 91, 157, 280
 Vešter 71, 105, 150, 166, 167, 283, 335, 348, 408
 Vičah (gl. Bičach)
 Vid Adam, freisinški škof 316
 Videm 122, 222, 240, 290, 292
 Vidic 73
 Vidmar 236
 Vildenlok (gl. Stari grad)
 Vilfan 36

- Viljem, vojvoda 78
 — Loški, župnik 78
 Vincarje 19, 36, 57, 69, 105, 150, 165—
 167, 327, 329, 339, 348, 410
 Vinharje 37, 206, 266, 414
 Vinji vrh 51
 Vipava, Vipavsko 91, 223, 224, 227
 Virloh 111, 408
 Virmaše 81, 108, 111, 166, 232, 242, 243,
 275, 281, 282, 335—337, 348, 353, 408,
 434
 Viršk 58, 151, 152, 214, 227, 335.
 Visoki vrh 14
 Visoko, na Poljanskem 207, 353, 412
 — pri Kranju 331
 Vitovec Jan 80
 Vlahi 6
 Vodnik, kmet 413 in 414
 Volaka 6, 269, 416
 Volaščica 6, 11, 186
 Volča 104, 206, 301, 412
 Volčji potok 328
 Volgemut 36
 Vovčja dolina 369
 Vransko 221
 Vrata, na Vratih, sedlo 6, 15
 Vrba 75
 Vrbsko jezero 38, 77
 Vrh (Sv. Trije kralji) 104, 397, 420
 Vrhnika 17, 91, 185, 307, 379
 — območje 304
 Vrhulce, prelaz 15
 Vrsnik Dolenji 418
 — Gorenji 104, 132, 206, 344, 418
 Vrzdenec 379
 Xlatichurač (gl. Slati)
 Wagner 119
 Waichenstain (gl. Podblica)
 Walchvn 38
 Waldenberg (Pusti grad) 16
 Walpoto 57
 Walter de Stayn 52
 Wangnerekh Hans, loški glavar 170.
 257, 337
 Warl, fužinar 182
 Wartenberg 16
 Wasserburg 231
 Weber, Webar 119, 130
 — Catzian, loški meščan 89
 »Werchchoteuel« 416
 Werfen 93, 231
 Wernekh 327
 — Jurij Sigmund 329
 Wernekher Andrej 165, 167
 Wern(her), loški vitez 49—52
 — sin Wernher 51, 52
 — dediči 50—52
 Wernher 57
 Wernherus, orožar 46
 Werso 17
 Weyer 92
 Wildunch 38
 Wilhelmus de Lok, župnik 49
 Windischer 33
 Winther Puštalski 53, 54
 Wngo Jan, loški meščan 81
 Wölfel 38
 Wolflinus, učitelj 75
 Wolh 156
 Wolkenberg auf Ziegelfeldt (gl. Ob-
 lak) r. 289, 326, 391
 — Daniel 444
 — Franc Janez 326, 327; žena Terezi-
 ja Zanetti 327; sin Franc Anton
 328; brat Janez 327
 — Marko 326, 343
 Wölz 91, 101
 — Ober 138, 146
 Worlicus (gl. Assarch)
 Wretzl, fužinar 182
 — Janž 251
 — Jurij 226
 Wuizo, loški meščan 57
 Wulfing, kovač 57
 Zabrdo 24, 299, 345, 426
 Zabrekve 104, 301, 422
 Zabrežnik 418
 Zabukovje 51, 74, 81, 152, 169, 296, 330,
 410, 423
 Zadnikar Marijan 42
 Zadobje 28, 206, 283, 414
 Zaeur, Zewer (gl. Sora)
 Zahn Jožef 37
 Zahnbrecher Fran 37
 Zala 193, 429
 Zali log 24, 39, 188, 200, 281, 283, 303,
 345, 358, 379, 397, 400, 424, 432
 — Založani 382
 Zameja 218, med 413 in 414, 414
 Zanetti r. 289, 330
 — železar (gl. Čanetich) 86
 — Jernej 290
 — Terezija por. Wolkenberg 327
 Zangkh| Wolfgang, loški meščan 117
 Zapf Anton, kranjski meščan 330
 Zapreval 152, 282, 412
 Zavratac 90, 104, 133, 397, 420
 Zbilje 327, 331
 Zegner Primož, sel 364
 Zelsah 6
 Zenugoi 38
 Zerch (gl. Čerch)
 Zevritz (gl. Sorica)

- Zewal r. 298
 Zihlerl 36
 Zimerman 119, 130
 Zminec 81, 150, 153, 165, 166, 220, 232,
 327, 329, 339, 348, 412
 Zobodin 38
 Zore med 413 in 414
 Zoren Jakob, fužinar 184
 Zouriza 6
 Zschab Barthlme, železar 83
 Ztoyan 38
 Zymerman Indeli 156
 Zwetz 38
- Zabja vas 90, 414
 Zabnica 5, 6, 20, 21, 27, 28, 33, 36, 49,
 72, 79, 81, 103, 111, 138, 150—152,
 164, 166, 201, 243, 265, 269—271, 281,
 282, 285, 329, 330, 335—337, 348, 353,
 391, 397, 408, 431, 434
 — potok 6, 12—14, 20, 79
 Zeje 74
 Zelezna gora 285
 Zelezna kapla 91
 Zeleznikarji 85—88, 98, 118, 144, 154,
 162, 175, 176, 178, 182, 183, 198, 217,
 237, 240, 241, 247, 288, 291, 323—325,
 368, 376, 378, 436
 Zelezniki 4, 83, 85, 86, 88, 89, 93, 95,
 117, 118, 130, 176—182, 184, 200, 217,
 218, 222, 226, 232, 240, 248, 254, 282,
 284, 285, 287, 290—292, 298, 301, 322
 —324, 345, 358, 376—378, 380, 381,
 407, 431, 434, 436—438
 — Spodnji 86, 87, 178, 285, 287, 322, 377
 — Zgornji 86, 87, 178, 285, 287, 322,
 377, 380
 — Log 379
 Zelimlje 379
 Zetina 99, 183, 205, 289
 — Dolenja 412
 — Gorenja 206, 412
 Žiri 17, 24, 73, 74, 76, 102, 120, 121, 200,
 218, 221, 222, 240, 253, 281—283, 285,
 335, 344, 352, 362, 397, 400, 402, 418,
 428, 432, 433
 Žirovnica 418
 Žirovnik, kmet med 413 in 414
 Žirovski vrh 16, 90, 190, 198, 281, 418
 — Sv. Antona 414
 — Sv. Urbana 418
 Žovšče 58, 137, 214, 412, med 413 in 414

STVARNO KAZALO

- Absent (penzion) 335, 336, 397
 administrator 288, 358, 366, 445
 agrarna struktura 126, 127, 198—202,
 348—353
 ajda 203, 232, 233, 256, 266, 268, 269,
 298, 363, ob 449
 aktuar 360
 altarist (gl. beneficiat)
 aniverzarij 152
 apnenice, apno 68, 69, 137, 138, 216, ob
 449
 arheološka najdišča 3—7
 arhidiakon, arhidiakonot 73, 75, 238,
 240, 310, 337, 343, 392, 394, 395, 397,
 398
 arhiv 43, 172, 391
- Bajta, bajtar 238, 286, 367
 baker 155
 baldahin (traghimmel) 262
 barigla 218
 barvarji 276, 279, 284
 bekantnus tabele 406, 408, 431
 beneficiat (altarist) 75, 152, 264, 337,
 338, 394, 395, 398
 beneficij 16, 20, 21, 53, 75, 78, 152, 215,
 241—244, 253, 298, 311, 335—337, 392,
 394—396
 — curatum 395, simplex 395
 beračji 303, 311
 besednik 99, 125
 biki 223, 271
 bifa 233, 302, 336
 biriči (preco, walputo; gl. lovci) 47, 49,
 175, 238, 251, 288, 388, 389
 bob 204, 205
 bobnar 162, 236, 237, 389
 bokal 448
 bolete (nabitki) 223, 224, 324
 bolezen, bolniki (epidemija, kuga) 247,
 310, 392, 430, 431, 437
 bratovščine 108, 111, 152, 241—243,
 310, 338, 347, 348, 394, 400
 brisače 236

britje, brivec 216

brod 64

brv 102

bukev 341

Cagle 85

cajna, cajnar, cajnarica 85, 89, 116—

118, 122, 123, 150, 167, 186, 216, 226,

287, 323, 376, 378—380

calamargelt (tintnina) 230

carina 17

castrum 12, 42

cehi 111—114, 117, 122, 215—217, 246,

251, 274—279, 289, 315, 343, 348

— spori 116—121, 216—218, 275—278

— podeželsko članstvo 111—112, 217,

275—278

cene 65, 89, 94—96, 181, 182, 219, 236,

259, 260, 277, 291, 324, 379, 380, 387,

391, 448, 449, ob 449

— cenilec 277

cerkev 37, 62, 72—78, 82, 83, 97, 102—

108, 200, 233, 238—246, 253, 259, 292,

295, 302, 310, 334—348, 351, 392—

399, 402; —

— cerkve: pražupnija Loka—Bitnje

Spodnje 102, 103, 243, 336; Bodovlje

103, Brda Dolenja 104, Breznica 104,

Brode 103, Bukovica 103, Bukovšči-

ca 104, 345, Bukov vrh 104, Crn-

grob 74, 102, 103, 215, 242, 243, 246,

253, 336, Cabrače 104, Četena ra-

van 104, Danje Spodnje 104, 345,

Dobračeva 104, 344, Dobrava Gore-

nja 104, Dražgoše 104, 345, Gabrška

gora 38, 74, 104, Godešče 102, 103,

Gorenja vas 104, Goropeke 104,

Hlevni vrh 104, Hotavlje 104, Hribc

327, Jamnik 104, 345, Jarče brdo

104, Javorje 104, Kališe 102, 104,

345, Križna gora 103, Krnice 104,

344, Lajše Zgornje 104, 345, Ledi-

ne 104, Ledinica 104, Leskovic

104, Lučne 104, Malenski vrh 104,

Medvedje brdo 104, Oslica Nova

397, Oslica Stara 104, Ovsišče 152,

Peven 103, Planica 103, Poljane 74,

243, 253, 343, Reteče 103, Selca 74,

243, 253, 323, 344, Sopotnica 74, 102,

103, Sorica 104, 243, Stara Loka 69,

81, 105, 106, 152, 165, 215, 241, 242,

244, 253,, Suha 102, 103, Sv. Andrej

103, Sv. Barbara 103, Sv. Duh 102,

103, 243, 336, Sv. Lenart 103, 104, 345,

Sv. Lovrenc 102, 103, Sv. Miklavž

104, 345, Sv. Mohor 104, 345, Sv. Ož-

bolt 103, Sv. Tomaž 104, 345, Sv. Tri-

je kralji 104, Sv. Volbenk 104, Skof.

ja Loka: sv. Jakob 61, 74, 106, 113,

114, 124, 152, 220, 244—246, 308, 346,

347, 394, 396, kapucinska 341—343,

348, 396, nunska 107, 108, 339, 396,

špitalska 338, 396, Valterski vrh

103, Volča 104, Vrh 104, Vrsnik Go-

renji 104, 344, Zavratec 104, Žabnica

103, 243, 336, Železniki 104, 240,

Žiri 74, 253, 344; — pražup-

nija Sora-Gosteče 102, 104; —

pražupnija Smartin-Besnica Spod-

nja 74, 152, 243, Besnica Zgor-

nja 104, 346, Bitnje Srednje

274, Bitnje Zgornje 104, 243, Jama

104, Praše 346, Stražišče: Smartin

345, sv. Jerneja 346, Smarjetna go-

ra 243, Št. Peter 243, 344; — Inni-

chen 39

— oltarji 75, 105, 106, 159, 165, 244,

257, 339, 343; prt 43

— obračuni, posest 105—107, 152, 153,

165, 200, 241—244, 253, 335—347,

350, 351, 362, 363, 392, 398, 446

— ključarji 241, 244, 253, 337, 346, 347

— cerkovnik, mežnarija 233, 239, 241,

302, 322, 347, 362, 375, 382, 401, 402

ceste (gl. prometne zveze)

cevi 89, 263, 313

cinober 215

ciuis, civitas 54

cvelfarji (gl. dvanajstija)

Čarovništvo 258, 324

čebelarstvo 71

čeber 69

čevljarji, čevljarstvo 72, 89, 111, 113,

114, 119—121, 123, 215, 217, 219, 223,

275, 278, 281, 284, 353

činž 60, 70, 86, 87, 116, 123, 177, 292,

296, 302, 303, 311, 321

čreslo 226

Dajatve 48—50, 52, 62—67, 69—71, 100

—102, 131, 133—136, 138, 141, 142,

172, 173, 175, 177, 178, 186, 196, 197,

215, 216, 228, 230, 233, 235, 236, 256,

292, 293, 296, 297, 303, 324, 360, 361,

365, 384, 386, 447

— naturalne 45, 49, 50, 58, 61—67, 72,

94, 95, 101, 131, 134, 135, 172, 208,

219, 228, 230, 235, 256, 260, 292, 293,

296, 361, 385, 387

— denarne 58, 60, 61, 63—68, 100, 101,

131, 134—136, 147, 172, 208, 228, 230,

235, 257, 292, 293, 296, 302, 303, 335,

360, 368

- občasne 62, 64, 67, 87, 101, 130, 139, 172, 228, 232, 234, 297, 298, 304, 316, 324, 360, 384, 398
- darila, podkupovanja 261, 295, 334, 341—343, 368, 398
- davek, deželi (gl. imenja, kontribucija) 140—144, 147—149, 172, 233—237, 243, 249, 257, 258, 265, 288, 292, 302—303, 305, 316—318, 320—322, 357—361, 363—365, 377, 384, 386, 398
- gospostvu (steura) 61, 63, 80, 100, 134—136, 153, 174, 178
- dediščine 172, 202, 226, 244, 318, 339, 358
- dekanat 392
- dekle 387, 431
- delitev (gl. posest)
- denar (obči pojem) 64, 72, 94, 99, 100, 113, 114, 122, 136, 137, 144, 174, 228, 230, 232—234, 259—261, 362—365
- relacije 63, 64, 66, 67, 144, 147, 221, 335, 448
- deputat 260, 310, 336, 341, 362, 364, 393, 397, 399, 400, 402
- desetina 69, 75, 76, 99, 101, 104, 105, 140, 150—152, 165—167, 170, 226, 228, 232—236, 238, 241, 242, 244, 256, 258—260, 280, 298—302, 311, 327, 329—333, 336, 338, 341, 343, 344, 360, 361, 363, 384, 387
- kanonična 75, slovanska 76, rovtarska 168, 232, 233
- celotna 101, 152, 232, 299, 343, dvetretjinska 152, 299, polovična 299, 302, tretjinska 101, 299, 301, 343, četrtinska 299, 302, majhna 256
- v naravi 75, 104, 105, 140, 218, 219, 232, 233, 260, 299—301, 384, v denarju 101, 104, 105, 140, 232, 233, 300, 301, 384, pavšalirana 232, 299
- nakup 228, 256, odkup 76, 298, najem 232, 233, 238, 302, 343, 361, 363, 384
- gospodje 101, 140, 226, 232, 233, 298, 299, 301, 304
- red 299, 304
- deske 68, 69, 122, 137, ob 449
- detelja 265, 271
- detomor 258, 323
- dežela 140, 141, 144, 163, 233, 234, 259, 274, 310, 316
- svoboščine 168, 217, 249
- deželan 163, 164, 234, 256, 326
- deželni knez 17, 18, 51, 60, 65, 78, 79, 140, 150, 153—155, 163, 170, 171, 175—178, 241, 247, 251—255, 262, 275, 286, 305, 307, 322, 342, 357, 360, 367, 382; reprezentanca 310
- glavar 125, 142—144, 155, 163, 164, 170, 171, 176, 237, 255—257, 261, 262, 294, 295, 308, 309, 316, 324, 357, 362, 401
- upravitelj 125, 155, 170, 171, 222, 261, 337
- prejemnik 146
- zbor 171, 172, 220, odbor 247, 430, instrukcije 244
- deželsko sodstvo (gl. sodstvo)
- divjad 149, 169
- dnina, dningarji 62, 202, 258, 264, 304, 387, ob 449
- dolg, dolžniki, posojila 59, 94, 99, 141—143, 150, 165, 238, 243, 253, 290, 292, 302, 311, 326, 327, 335, 338, 346, 358—360, 363, 366, 367, 386, 391, 398
- domaćija (gl. grunt, kmetija) 24, 28, 189, 194, 199, 213, 224, 271, 272, 348, 350, 353, 405—431
- domec 29, 47, 81, 108, 150, 151, 167, 346
- dominij 377
- dota 339
- dražba 202, 232, 238, 252, 298, 329, 375
- drevesnica 165, 214
- drobnica (gl. koze, ovce) 60, 213, 214, 223, 270, 271
- drva, drvarji 69, 71, 85, 138, 169, 176, 180, 220, 233, 250, 304, 336, 373
- duhovščina 36, 61, 73, 75, 78, 99, 173, 218, 239, 240, 244, 246, 247, 249, 253, 258, 275, 335, 364, 388, 392, 394, 396—400
- dohodki 75—77, 106, 239—241, 246, 247, 335—337, 362, 363, 394, 395, 397, 398
- prezentiranje 75, 77, 239, 240, 334, 337, 338
- nastavljanje 73, 239, 240, 246, 336, 337
- vedenje 240, 246, 253, 254, 347
- dvanajstija, cvelfarji 98
- dvor, dvorec 16, 19—21, 70, 80, 81, 100, 164—166, 168, 330
- polovični 80, 81
- Fevdi, fevdalizem 11, 16, 18, 49—54, 58, 61, 62, 80—83, 85, 89, 150—152, 164, 165, 167, 169, 234, 325, 326, 330, 446
- fige 94, 231
- fiziokratizem 381, 398
- fižol 233
- forum (gl. trg)
- franciškani 246
- freske 102
- friscingus (gl. ovca, jagnje, prašič) 66
- fužinarstvo, fužinarji 83—89, 98, 117,

- 118, 130, 144, 146, 150, 154—156, 173, 175—186, 193, 196—199, 214, 217, 218, 220—222, 226—228, 232, 234, 238, 240, 242, 250, 251, 254, 271, 274, 282, 285—288, 290, 291, 298, 322—325, 376—380, 382, 384, 431, 432, 436, 437
- mojstri 85, 323, 377, 378, delavci 176, 201, narodnost 85, 86, gmajna (občina) 176, 177, 182, 322, 323, 378
- kladivo 86, 118, 178, ročno — 72, veliko — 84, 88, meh 84, 323, volk 84, 380
- Gadmar 47, 137
- gasilstvo 314
- germanizacija 36
- gilta (gl. imenje)
- glavar, loški (gl. dežela; oskrbnik) 170, 171, 255—263, 275—278, 288, 289, 294 do 298, 303—305, 307—309, 311, 313, 315, 316, 320, 324, 330, 333, 334, 336, 337, 342, 343, 346, 347, 351, 358—370, 372, 382, 385, 386, 389, 390, 393, 394, 397—400, 441, 444
- glavarina 140
- glavnikar 279, 284
- glina 137
- globe 46, 113, 114, 118, 126, 172—174, 222, 251, 259, 298, 320, 321, 323, 324, 382
- kašcarske 173, 256, 260, sodne 173, 256
- gmajna (gl. fužinarstvo, občina, pašnik) 70, 130, 168, 177, 351, 381, 382
- delitev 201, 381, 382
- gnojenje 68, 265, 381
- godba 389, 398
- gonjači 97, 364
- gos 70
- goslar 279, 284
- gospod zemljiški, freisinški (gl. škof) 18—21, 28, 31, 41, 44, 49, 51—54, 57, 60, 62, 63, 65, 69, 71, 76, 78, 83, 86, 89, 91, 96—100, 102, 121, 123, 125, 129, 136, 142, 147, 148, 168, 170—173, 175—177, 183, 188, 197, 216, 218—221, 226, 230, 231, 233, 234, 241, 246, 248, 256, 260—262, 271, 278, 287—289, 291, 294—296, 316 do 318, 320, 360, 361, 363—366, 384, 385
- drugi (gl. cerkev) 11, 80, 81, 149 do 153, 163—169, 292, 294, 296, 297, 325 do 334
- gospodarstvo, pridvorno 18—20, 30, 62, 67, 294, naturalno 39, denarno 39
- gospodstvo, teritorialno 11—18, 78, 81, 153, 154, 163, 164, 169—171, 199, 200, 258, 259, 261, 280, 281, 283, 324, 329, 330, 345, 348, 361, 428, 438
- meje 14—17, 102, 143, 148, 149, 154, 155, 169, 171, 190, 192, 193, 195, 256, 258
- uprava 41, 43—49, 144, 170—175, 255—265, 358—367
- dohodki in izdatki 44—46, 50, 172, 265, 320, 442—445
- zastavljeno 78—80
- v najemu 175, 252, 253, 443—445.
- delegirano 358
- gospodstvo, patrimonialno 78, 81, 163 do 170, 296, 325—331, 348
- klevevško 53, 70, 76, 96, 101, 148, 165
- Ajmanovo 296, 298, 330, 331
- puštalsko 53, 54, 81, 112, 149, 163 do 165, 167, 168, 173, 216, 217, 232, 247, 248, 296—299, 301, 302, 318, 325 do 329, 333, 343, 391
- starološko 81, 150, 165—168, 247, 298, 328, 329, 391
- šentpetersko (Schrottenthurn) 81, 152, 296, 297, 330
- besniška 152, 296
- gospodstvo, zunanje 12, 80, 153, 154, 232, 326, 338, 358, 379, 399, 444, 445
- gostači 62, 180, 198, 202, 219, 234, 274, 277, 279—281, 283—285, 303, 349, 350, 352, 353, 407 sl., 428, 429, 431
- gostilničarstvo (krčmarstvo) 59, 71, 72, 93, 120, 121, 216, 218, 223, 247, 277, 282, 284, 366
- govedo, govedoreja 70, 71, 121, 132, 133, 182, 209, 210, 213, 214, 217, 270, 271, 273, 277, 291, 342
- gozd 7, 18, 21, 29—31, 49, 50, 52, 58, 61, 64, 81, 85, 88, 150, 153, 171, 176 do 179, 183, 186, 194 196—198, 201, 215, 220, 234, 258, 272—274, 287, 310, 313, 320, 322, 323, 341, 343, 366, 369, 373, 376, 377, 379, 381, 382, 384, 442
- visoki (regal) 175—177
- gosposčinski 30, 50, 52, 100, 169, 171, 394
- skupni 71, 270, 272, 273, 382
- individualni 29, 201, 209, 272
- oproščeni 176, 177
- rezervatni 379
- spori in pustošenja 176, 178—180, 183, 186, 196—198, 215, 273, 274, 324, 369, 376, 379
- gozdar 49, 63, 171, 174, 272, 298, 323, 362, 366
- grad, gradovi (gl. mesto, Zgornji stolp)
- v središču gospodstva 80, 136—138, 147, 330

- loški 42—44, 47, 50, 57, 68, 69, 78, 107, 137, 138, 141, 143, 144, 146, 148, 156, 158, 162, 171, 178, 180, 214, 237, 238, 247—257, 259, 261—305, 312, 313, 324, 342, 359, 362, 364, 366, 367, 370—372, 385, 389, 391, 430, 443, 445
- obzidje 158, 263, 264
- stolpi 42, 43, 142, 156, 158, 159, 257, 258, 262, 370, 372
- prostori 43, 44, 159, 161, 257, 258, 262—265, 315, 342, 359, 370, 372
- inventar in pritikline 43, 69, 137, 138, 157, 159, 161, 162, 256, 263—265, 315, 362
- grad, Stari — 43, 44, 52, 69, 75, 79, 156, 170, 172
- gradovi znotraj loškega teritorialnega gospostva, Bosisen 11—13, v Dorfarjih 19, puštalski 248, Schrottenthurn 152, starološki 167, 168, stražiški (Wartenberg) 16
- gradovi zunaj loškega gospostva, Kamen 152, 330, ljubljanski 141, logaški 288
- gradiščan 44, 50, 52, 61, 68, 80, 81, 99, 143, 149, 150, 170, 172, 173, 214, 231
- gradišče 4, 6, 13, 43
- grah 205
- graščak, graščina 130, 150, 165—167, 245, 258, 261, 318, 328—330, 333, 341
- grb 96, 331
- grmade 162
- grmičevje 215, 265
- grof, grofija 78—80, 258, 327
- grunt, gruntar (gl. huba, kmetija) 27, 122, 129—131, 133, 137—139, 180, 194, 195, 199—203, 213—215, 218, 228, 230, 234, 235, 248, 249, 266, 273, 280—284, 288, 294, 296, 298, 299, 301—304, 326, 350, 352, 353, 367, 385, 387—389, 431
- gumbi, izdelovalec 279, 284
- Harreht** 67, 135
- hiralnica 310
- hiše 36, 40, 89, 94, 100, 117, 147, 148, 152, 157, 167, 177, 180, 183, 186, 195, 198, 216, 219, 226, 227, 236, 240, 242, 245, 247, 248, 251, 259, 296, 310, 311, 313—318, 324, 326, 328, 331, 333, 338, 342, 357, 359, 362, 365, 369, 375, 376, 387, 391, 400, 430, med 430 in 431, 431, 435, 436, 438
- lesene 167, 281, 313, zidane 167, 281, dimniki 313
- oproščene 100, 317, 318
- število 408—429
- hlapci 44, 138, 147, 148, 162, 258, 304, 310, 322, 336, 387, 389, 400
- hleb, hlebček 65, 101
- hlev 59, 69, 133, 208, 342
- konjski 43, 167, 263, 342, 372, kravji — 167, 372
- hlevsko krmljenje 208, 271, 381
- hlodi 69, 137
- hmelj 64, 66, 70, 71, 131
- hofzins (gl. stavbnina)
- hrana, prehrana 65, 156, 174, 233, 290, 336, 387, 389, 400
- hrast 264, 272, 341
- hube (gl. grunti, kmetije) 16, 19—21, 24, 26, 28—30, 44, 47—53, 60, 62, 63, 65, 70, 71, 75, 76, 80—82, 105, 126, 127, 131, 133, 140, 144, 147, 150—153, 164—166, 169, 185, 188, 194, 198, 199, 203, 208—213, 226, 234, 238, 242, 260, 282, 294, 296, 303, 327, 329—331, 335 do 337, 339, 343, 346, 349—351, 384, 405, 407—428, med 430 in 431, 431
- obseg 31, 194, slovenske 62, bavarske 20, 21
- kupne 62, 101, 297, zakupne 62, 63, 101, 297
- delitev 28, 57, 62, 126, 127, 130, 199, 349, 350
- kopičenje 28, 62, 126, 127, 199, 326, 349, 350
- prodaja 44, 62, 72, 101, 129, 139, 152, 172, 232
- predaja 360, 384
- huzarji 146
- Imena, naselbinska** 6, 32, 36, 70
- osebna 32, 33, 36—39, 98, 192
- domača 196
- zemljiščna 6, 32, 33, 36, 37, 39, 70, 196
- vodna 6
- slovenska 33, 36, 38, 98, nemška 32, 33, 36—38, 98, romanska 98, prevedena 32, indiferentna 32, 38
- obrtniška 32, 98, svetniška 32, poklicna 98, 130, zafrkljiva 98
- imenje (gilta) 140, 152, 164, 165, 167, 169, 226, 227, 234, 241—243, 327, 329, 330, 333, 339, 343—345, 397
- knjiga 165, 167, 226, 241—243, 307
- imuniteta 62
- intabulacija 358, 359, 366, 367, 369, 377
- invalidi 303
- inventar, inventarizacija 256, 259, 297, 311, 323, 366, 398
- irhovina 281
- izgoni 168, 220, 222, 250—253, 258
- jagnje 63, 64, 66, 70, 78, 105, 121, 122, 239, 246, 273, 277, 300, 335, ob 449
- jajca 65, 70, 174, 233, 256, 259, 296

- jarek (gl. mesto) 56, 57, 60, 80, 137, 150, 161, 165, 321
 jebلاجتار 224
- Ječmen 66, 70, 71, 95, 131, 136, 203, 204, 232, 233, 267, 268, 301, 302, 363, ob 449
 jelen 232, 325
 jermenar 216, 275, 279, 284
 ješa 85, 112, 113, 179, 285, 287, 376, 379
 jez 116, 137, 312, 315, 341, 380
 jezuit 248, 325
 jožefinizem 398
 justiciar 361—364, 366—369, 375, 376, 378, 389, 391, 396, 400, 443, 445,
- Kajzarstvo (gl. rovtarji) 118, 122, 127, 130, 131, 137, 138, 147, 150, 152, 165 do 168, 180, 183, 186, 194, 195, 198 do 204, 209—213, 216—218, 230, 231, 234, 242, 250, 266, 269, 273, 274, 279—286, 288, 292, 296, 297, 299, 301—303, 329 do 331, 335—337, 339, 343—346, 348 do 353, 384, 385, 388, 430, 431, 449
 kamenje 68, 138, 215, 264
 — lomljenje 138, 156, 169, 343
 kamnosek 156, 279, 283, 284
 kanonik 75—77, 144
 kanton 357, 358
 — loški 358, 389, 407, 432, 433
 kapela 43, 74, 75, 106, 107, 152, 156, 158, 159, 161, 220, 227, 249, 257, 314, 337, 344, 372, 392, 394, 398
 kapitan 44
 kapitelj 14, 76, 79, 146, 256
 kaplan 43, 49, 52, 75, 78, 105—107, 152, 165, 226, 233, 240—242, 244, 247, 334 do 337, 394, 397
 kapucini 298, 341—343, 348, 393, 394, 400, 401, 435, 436
 kasarna 317, 318, 333, 391
 kašča, na Lontrku 45, 69, 78, 94, 95, 99, 107, 151, 157, 172, 174, 219, 231, 246, 257, 259, 260, 314, 324, 336, 362, 363, 375, 397, 400
 — na gradu 43, v Poljanah 260, v Stari Loki 167
 kaščar 44, 45, 49, 61, 78, 90, 95, 97, 99, 100, 102, 120, 137, 138, 141, 143, 144, 147—150, 154, 156, 158, 161, 162, 166, 170—174, 176, 183, 185, 192, 196, 217, 224, 226, 230, 231, 234, 236, 237, 244, 247, 255, 256, 258—260, 337, 346, 361 do 363, 368
 — kaščar pomočnik 174, 234, 255, 259 do 261, 331, 333, 337, 346, 358—363, 366, 385, 397, 398, 445
 kataster 24, 357, 358, 382
 kavcija 255, 260, 359, 360, 363, 364, 443
- kazen (gl. tortura), denarna 147, 208, 249, 250, 303, 359, 386, 393, v blagu 250, telesna 46, 147, 253, 257, 258, 323, zaporna 155, 179, 180, 249, 250, smrtna 45, 147, 148, 258, 361, 382, cerkvena 364
 kis 121, 431
 klade 68
 klarise 95, 106—108, 143, 215, 241—243, 246, 253, 263, 298, 310, 329, 339—342, 362, 392, 393, 400, 435
 — cerkev 107, 108, 339, 396
 — posest 107, 215, 232, 242, 263, 264, 339, 341, 342
 klepar 283, 284
 klet, kletar 43, 45, 51, 69, 167, 231, 282, 375
 ključar 45, 57
 ključavnica, ključavničar, ključi 181, 255, 278, 284, 362
 klobase 233
 klobučarji 276, 279, 284
 kmetije (gl. grunti, hube, kajže, rovti) 26, 27, 129, 131—133, 170, 186, 188, 192, 203, 205, 209, 213, 228, 256, 269, 385, 386, 407—428
 — obrat 300, 301, 384, 386—388, 431
 — dedovane 201, 297, 298, priženjene 201, prodane 44, 172, 201, 232, 244, 297, 298, 330, 339, zamenjane 44, 172, 201, 232, 244
 kmetijstvo 69—71, 75, 126—133, 202 do 215, 265—274, 381, 382, 384
 knjige 43, 366, gosposčinske 255, intabulacijska 358, zemljiška 358, 363, 369, 377, matične 434, 437
 — sežig 253
 knjižnica 359
 kokoši 70, 105, 174, 239, 259, 296, 335, ob 449
 kolar 236, 279, 283, 284
 kolobarjenje 265, 381
 kolonizacija, načrtna 20—30, 44, 50, 62, 63, 66, 67, 74, 83, 87, 100, 101, 126, 188, 191, 194, 199, 292, 352, 406, 429
 — rovtarska 186—198, 213, 230, 238, 273, 274, 350, 406, 430
 — slovenska 32, 33, 36—38, 195
 — nemška 32, 33, 36—39, 47, 335, soriška 128, 129, nemškorutarska 38, 39, 195, 196
 — koroška 27—29, 34—38, 74, 101, 204, 209, hlevnovrška 36, 128
 — tolminska 195
 kolovrat, kolovratar 281, 284
 kolperne (gl. oglje)
 komisarij, komisije 145, 147—149, 154, 188, 196, 197, 224, 240, 248, 249, 251,

- 253, 254, 256, 262, 263, 295, 296, 311, 324, 359, 361, 366, 369, 370, 378, 385, 386, 388, 392, 443
- komora, komornik 46, urad 100, premoženje 100, 446
- deželna 290, dvorna 288, 323, 327, 378, 380, freisinska 367, 368
- kompanija, meščanska 389—391
- komun, čedajski 102, loški 238, 259, 367, 368
- konji, konjereja 59, 70, 93, 114, 131 do 133, 137, 138, 167, 208, 212—214, 222 do 224, 227, 232, 236, 258, 271, 272, 291, 296, 316, 336, 342, 387, 388, 398, ob 449
- oklepni 140, 146, 163, 231, 234, 236, 256, 259, huzarski 236
- tovorni 236, 237, 259, vprežni 271, 272, 387—389
- konstakcije 363, 388, 389
- kontribucija 257, 258, 302, 303, 316, 317, 320—322, 386, 443
- kontroler 360
- kopališče 61, 68, 69, 100, 137, 138, 216, 313, 314
- kopišča 177, 180, 184, 274, 286, 287, 379
- kopun 70, ob 449
- kosci 138
- kostanj 231
- kostnica 75, 241, 243
- košnja 273
- koštruni 121, 122, 223, 300, ob 449
- kotel bakreni 236
- kovači (gl. žebjarji) 57, 59, 71, 72, 85, 88, 89, 111, 112, 114, 117—120, 122, 123, 156, 180, 181, 215, 251, 278, 282, 284, 287, 343
- kovačnica (gl. vigenjc) 72, 84—86, 112, 116, 162, 186, 345, 363
- koze 70, 121, 132, 133, 211—214, 271, 272, 291, 296, 300
- kože, kožice 43, 96, 120, 121, 227, 232, 233, ob 449
- strojenje 96, 121
- krave 71, 167, 213, 272
- krčevine (gl. rovti) 168, 197
- kresija 357—359, 368, 375, 376, 378, 379, 382, 384, 385, 388, 392, 395, 396, 399, 401, 402
- kriminal 257, 361
- krmljenje 221, 381, 387
- krogle 161, 162
- krojači, krojaštvo 72, 89, 111, 119, 120, 215, 236, 278, 281, 284, 353
- krošnjarji 221, 288
- krovci 138, 282, 284
- s slamo 282, 284
- kruh 64, 65, 71, 101, 135, 138, 174, 216, 277, 364, 431, s prigrizkom 64
- pšenični 233, ržen 101, potica 233, preste 277
- kruharna 216, 277, 321, 367, prodajalec 216, 217, 277
- krznarji, krznarstvo 57, 59, 111, 215, 216, 278, 284
- kuharica 336
- kuhinja, grajska 43, 64, 69, 167
- kuna 96, 232, 233, ob 449
- kurat 397
- kurjava 31, 310, 394
- Lakat, laket 221, 448
- lakota 434
- lan 68, 70, 76, 78, 204, 218, 269, 280, 296, 298
- trenje 70
- late 68, 137
- lazništvo (gl. rovtarstvo) 201, 274, 379, 382, 384
- lectarji 279, 284
- lemez 89
- les 58, 86, 100, 136, 137, 172, 180, 183, 186, 215, 220, 222, 252, 256, 273, 296
- stavbni 31, 68, 69, 71, 136, 137, 197, 336, 343
- splavljanje 137, 183, 215, 220
- letina 64, 66, 76, 136, 260, 300, 388
- likarji irhovine (weissmanger) 281, 284
- lisica 96, 149
- listje 169
- lokaliija (gl. kaplanija)
- lonci, lončarji 71, 111, 215, 220, 222, 223, 278, 284, 289
- glinasti vrč 215, 222
- lov, lovci 7, 49, 102, 149, 166, 169, 171, 173, 175, 256, 324, 330, 361, 364
- pravice 50—52, dajatve od lova 50
- gosposčinski 36, 49, 121, 162, 175, 234, 236, 237, 364, 389, mojster 175, gonjači 364, psi 364, ptice, ptičarji 175
- lovščina 64, 67
- luteranstvo (gl. reformacija)
- Macesen 313
- magistrat 367, 369
- mandelji 231
- mast 71, 120, 122, 220, 227, 233, 302
- maša 75, 105, 106, 124, 215, 241, 253, 259, 276, 335
- pripomočki 43, 106, 240
- med 71
- medved 102, 209
- mera, merjenje — žitna 97, 131, 228, 230, 321, 447, 448

- zvrhana 63, 230, ražena 63, 230
- chaufmez 63, 66, furtmez 63, 64, 66, helben, helm, vierling 203, 447, 448, mensura 63, 66, 447, mernik 448, mez 63, 66, modij 63, 66, 447, 448, quartl 447, star 216, 447
- mera — vinska, bokal 448, loško vedro 96, 448, klevevško pravdno vedro 448, klevevško gorninsko vedro 448, urna 96
- mera — dolžinska, lakat, laket 221, 448
- mera, relacije 63, 65, 363, 447, 448
- loška 65, 105, 447, 448, ljubljanska 447, župnijska 78, 105
- merkantilizem 274
- meso, mesarji, mesnice 58, 64, 65, 67, 68, 113, 123, 152, 215, 217, 219, 220, 227, 242, 277, 279, 283, 284, 323, 367, 391, 392, 431
- oskrba 180, 217, 277, 278, 323
- mesta 60, 63, 120, 123, 147, 218—222, 289, 399
- deželnoknežja 119, 153, 154, 250, 307
- privatno (Škofja Loka) 40, 54, 56, 57, 59—62, 146, 147, 159, 162, 171, 214, 215, 234, 237, 251, 252, 259, 261 do 263, 274, 275, 277—279, 283, 284, 305—322, 331, 333, 346, 395, 362, 367 do 370, 373, 375, 394, 395, 399, 400, 402, 434, 435
- javne zgradbe 47, 54—58, 60, 80, 81, 99, 124, 141, 149, 150, 152, 161, 166, 171, 216, 227, 250, 261, 262, 308, 313—314, 322, 341, 368, 370, 373, 375, 376, 434, 435
- predmestje 123, 162, 242, 310, 369, 376, 434—436
- svoboščine 61, 62, 98—100, 120, 123—126, 251, 258, 275, 305, 307 do 310, 322, 367—370
- sodnik 46, 61, 81, 97—99, 102, 112, 121, 123—126, 138, 141, 157, 170, 215, 222, 224, 238, 248—252, 254, 255, 257, 258, 262, 275, 277, 306—310, 316—322, 326, 368—370, 402, 431
- gmajna (občina) 61, 97, 98, 124—126, 220, 248, 249, 306, 308 do 310, 369, 370, 400
- svet 102, 112, 125, 126, 141, 158, 217, 220, 224, 238, 246, 248, 250, 251, 255, 258, 261, 262, 275, 277, 291, 307, 308, 310, 311, 313—315, 318, 320, 321, 367, 369, 393, 399, 431
- svet notranji 98, 124, 125, 248, 249, 252, 306, 308—310
- svet zunanji 248, 249, 306, 308 do 310
- mutacija 306, 309
- predstojnik 368—370
- dohodki in izdatki 124, 307, 310 do 313, 320—322, 367, 368, 447
- meščani 61, 186, 226, 248, 288, 289, 330, 331, 388
- loški 54, 57—64, 75, 80—82, 86, 88 do 90, 95, 97—100, 111—126, 143, 144, 146, 150, 155, 157, 161, 167, 170, 171, 176, 183—185, 197, 215, 216, 218 do 221, 223, 224, 226—228, 237, 245 do 251, 257, 258, 262, 273—276, 287 do 289, 305, 306, 308—310, 313, 316, 318, 320, 321, 328, 331, 337, 346, 348, 368—370, 391
- mešetar 279
- misijonarji 73
- mitnica 17, 90, 91, 120—122, 221, 223, 224, 291, 292
- mitničar 46, 60, 368
- mitnina 46, 61, 90, 96, 97, 99, 121, 122, 124, 220, 221, 224, 256, 258, 290, 291, 320, 368
- mizar 156, 278, 279, 283, 284
- mlin, mlinarstvo 20, 58, 59, 71, 81, 138, 151, 186, 226, 227, 231, 234, 282—284, 312, 314, 315, 341, 343, 350, 363, 375
- grajski 69, 136—138, 375, obrtni 71, 282, hišni 71, 217, 282, 283, 350, sosedski 283, občasní 217, 282, opuščeni 217, kolo 282
- mojster (gl. sodin)
- most 14, 56, 58—60, 80, 86, 154, 161, 223, 312, 315, 341, 375, 379, 442
- pridvižni 263
- mušketa, mušketerji 261, 389—391
- Nadškof, nadškofija — ljubljanski 392, goriški 392, 393, 395, 397
- najem, najemniki 46, 60, 61, 121, 124, 169, 175, 215, 216, 220, 221, 223, 224, 232, 233, 237, 238, 252, 253, 259, 291, 302, 311, 312, 320, 363, 368, 375, 377, 380, 442—445
- nameščenci, loški 31, 43, 44, 63—65, 79, 81, 99, 122, 149, 170—175, 216, 217, 255, 256, 259—261, 277, 291, 304, 317, 358—369, 385, 398
- nerednosti 175, 227, 228, 233, 259, 297, 298, 304, 305, 359, 360, 363, 366, 442, 443
- narbe 181
- naselje (gl. vas) 20, 21, 24, 26, 28, 31, 126—128, 133, 136, 188, 196, 199—201, 203, 206—208, 228, 265—270, 272, 280 do 282, 300, 302, 348, 352, 353, 382,

388, 397, 405—429, 431, 434
nemščina 39, 75, 251, 335, 398, 402, 444
nesvobodnjak, servus 19, 62
njive 7, 19, 29, 57, 68, 85, 108, 151,
152, 170, 177, 178, 183, 208, 227, 242,
256, 266, 270, 272, 274, 299, 311, 331,
333, 335, 375, 381, 382
— ograjevanje 308
notar 43, 44, 49, 60, 75, 78, 93, 94
— knjiga 73, 93, 94, 98
Občina (gl. mesto, fužinarstvo) davčna
357, 358, konskripcijska 357
obračunavanja 44, 45, 49, 50, 99, 141,
257, 261, 316, 359, 361
obresti 94, 311, 338, 395, 397
obrč, obrtniki 19, 39, 58, 59, 71, 72, 88,
89, 108, 111—121, 201, 202, 215—218,
220, 226, 258, 274—285, 370, 434
— podeželska 39, 71, 72, 89, 96, 119 do
121, 123, 130, 131, 215—218, 274 do
277, 279—285, 289, 290, 353, 387,
388, 431
obstadium 59
odposlanci (gl. komisariji) škofovi 44,
118, 120, 123, 126, 142, 144, 146, 148,
150, 154, 165, 172, 174, 175, 182, 185,
216, 219, 220, 230, 232, 244, 259, 261,
262, 313, 316, 318, 320, 394, 402
— kmetski 145
odpraviščina 297
odvetniki 261, 322, 337, 362, 366
odvetščina 17, 65, 67, 135, 151
oglarji, oglje 72, 85, 88, 118, 176, 179
do 181, 184, 198, 201, 214, 285, 287,
377, 379, 380, 388
— shrambe (kolperne) 118, 287, 376
olje 43, 93, 94, 96, 106, 122, 218—220,
223, 431
opeka, opekarji, opekarne 156, 159,
216, 264, 265, 313
oporoka 298, 341, 342
organist, orgle 310, 322, 346, 399, 402
orožar, orožje 43, 46, 89, 162
oskrbnik loški (gl. glavar) 43, 44, 48,
49, 61, 62, 64, 68, 69, 78, 80, 81, 86,
95, 97—99, 116, 118, 120, 124—126,
137, 138, 141—144, 146, 148—150, 152,
154, 155, 157, 158, 161—165, 167—171,
173—176, 178, 179, 182, 183, 186, 196,
197, 215, 217, 218, 223, 224, 227, 233,
234, 236—238, 243, 244, 246, 248—255,
262, 263, 333, 431
— izanski 444, logaški 288
otava 137, 167
ovce, ovčereja 62—64, 66, 70, 71, 132,
133, 210, 211, 213, 214, 271, 273, 291,
ob 449

— sv. Jurija 64, 66, 133
oves 50, 51, 64—66, 69, 70, 78, 94, 95,
101, 105, 131, 134—136, 138, 140, 173,
174, 203, 232, 233, 256, 259, 260, 266,
267, 269, 293, 294, 296, 301, 302, 304,
363, ob 449
Padar 59, 116, 216, 279
papež 73, 77, 78, 240, 392
pasar 279, 284
pasijonske igre 347, 348, 398
pastir 208, 209, 387, 431
pašnik, pašništvo 6, 7, 18, 26, 29, 31,
58, 60, 61, 64, 125, 126, 149, 153, 169,
172, 201, 214, 221, 251, 258, 265, 270,
272, 273, 304, 369, 373, 381, 382, 387
— vaški 70, 182, 208, 270, 273
— planinski 6, 70, 102, 209, 214, 381, 382
— individualni 70, 209, 270, ograjeva-
nje 125, 182, 369
— spori 208, 214, 369
patriarh, patriarhat, oglejski 17, 39, 52,
73, 75—77, 90, 105—107, 165, 238 do
241, 253, 337, 342, 343, 347, 392
patron, patronat 73—75, 114, 239—241,
276, 277, 394, 395, 400
paž 444
peč, pečar, pečarstvo 72, 83—85, 111,
186, 278, 284, 289, 311, 323, 378, 392
pečatenje 255, 297
pek, pekarna 69, 71, 72, 216, 227, 263,
276, 277, 279, 284, 314
perje 70
perutnina 70, 300, 301
petar 174, 260, 298, 362, 366, 389
petelin 70, 135, 301, ob 449
petje, pevovodja 75, 107, 244, 246, 310,
399
pisar, pisarna — gosposčinski 102, 172,
174, 184, 258—260, 265, 359, 362—364,
369, 389, 391, 394, 445
— mestni 98, 124, 238, 249, 257, 310,
322, 367
pismo kupno 232, 294, oprostilno 100,
317, 320, potno 223, ustanovno 395,
ženitovanjsko 232, 298, 377
pišče 65, 70, 76, 78, 135, 296, 302
pivo, pivovarništvo 43, 71, 279, 284, 392
planina 14, 209, 442
platno, platnarstvo 89, 96, 120—122,
218, 220—222, 227, 232, 233, 260, 276,
278—281, 288—292, 300, 326, 329, 388,
ob 449
plavž 118, 178
pleča 50, 64, 96, 121, 135, 175, 259
plemstvo 61, 62, 80, 81, 99, 100, 146,
228, 256, 261, 276, 289, 307, 317, 318,
320, 325, 326, 329, 331, 333, 380, 435

- ples 232, 398
 plot 373, 382
 plug 296
 podkupovanje 261, 295, 389, 391
 podkovstvo, podkve 89, 120, 181, 291
 podložniki 16, 18—20, 28, 31, 47—50, 53, 60, 62—69, 71, 72, 79, 86—88, 90, 93—96, 99—102, 117, 119—123, 126, 127, 130, 131, 133—135, 137—148, 150, 155, 161—164, 170—176, 182, 183, 185, 188, 195, 196, 198, 199, 203, 208, 209, 214, 215, 217—222, 224, 226, 228—238, 244, 247—252, 254—256, 259, 260, 262, 271 do 273, 290, 291, 294, 296, 298, 307, 313, 316, 336, 337, 357, 360, 361, 364 do 367, 369, 372, 375, 381—389, 397 do 400, 405, 429, 442, 443, 445
 — poreklo 31—39, 47, 195, 196, 429
 — obveznosti 49, 62—69, 72, 94, 96, 100 do 102, 122, 123, 133—142, 146—149, 196, 197, 199, 228—238, 292—305, 384 do 387, 443
 — spori in pritožbe 98, 119—123, 141 do 144, 175, 182, 217, 218, 230, 260, 261, 273, 274, 294—297, 304, 305, 307, 364, 382, 384, 389, 443
 — beg z zemlje 102, 122, 389
 pogodbe, zapisnik (verbriefungsprotokoll) 363
 pogreb 114, 397
 pojezde 45, 48, 64, 65, 67, 98, 125, 135, 136, 139, 258
 pokopališče 240, 251, 335
 policija, policijski red 219, 220, 363, 368, 370, 377
 polje 150, 167, 199, 333, 381, 382, 384
 — parcele 26, 40, 94, 152, 228, 358
 — ograjevanje 182, 214, 215, 242, 382
 poljedelstvo 7, 19, 57, 58, 69, 70, 88, 131, 203—205, 265—269, 274, 398
 — požigalniško 7, 265, orno 7, prašno 265, 270, 281, kolobarjenje 265
 poljska razdelitev 24—29, 31, 36, 53, 194, 209, 274
 — etnična teorija 27
 poper 256
 populacija 54, 195, 289, 402—438, količnik 428, 429, 431, 433
 porok 49, 54, 59, 324
 poroke 122, 248, 277, 395, 397
 posest, dominikalna 19, 20, 30, 139, 167, 357
 — odtujena loškemu gospostvu 21, 24, 52—54, 76, 80—83, 107, 108, 128, 149 do 153, 163—170, 175—180, 182—186, 226, 255, 256, 335—341, 350, 351, 407 do 429
 — skupna 7, 30, 31, 71, 201, 208, 217, 228, 270, 272—274, 381, 382
 — individualna 7, 29, 71, 201, 270, 272 do 274, 369, 381, 382
 posevki 194, 203, 204, 265—269, 447
 — strniščni 266, 268
 posli 407, 428, 431
 pošterovci 285, 287, 323, 379
 potres 143, 148, 149, 156, 157, 172, 214, 262, 263, 316
 povodenj 184, 186, 315, 316, 341
 požar 112, 129, 147, 148, 256, 310, 313 do 315, 339, 369, 375, 380
 praprot 201
 prašiči, prašičereja 63—65, 67, 70, 96, 97, 122, 134, 171, 175, 223, 271—273, 277, 291, ob 449
 — divji 102
 pravda (gl. činž) 154, 256, 261, 291, 294 do 296, 307, 311, 316, 337
 pravo, kupno 62, 101, 297
 — zakupno 62, 101, 297
 — mestno 60, 62, 75
 pražupnija (gl. župnija) 39, 72—73, 102—104, 233, 238, 240, 241, 243, 335, 336, 392
 predenje 105, 174, 233, 239, 280, 296, 300—302, 335
 prekrščevalci 247
 preproge 232
 preužitkar 131
 primiki 32, 36, 83, 130, 182, 201, 285
 pristanišče, svobodno 290
 pristava 138, 152, 165, 167, 169, 242, 294, 328, 331, 333
 priznamba (vormerkung) 363
 prometne zveze 3, 4, 6, 12, 14, 40, 60, 86, 90—93, 99, 133, 172, 200, 218, 221, 222, 231, 282, 290, 304, 307, 312, 343, 368, 375, 385, 442
 proso 70, 78, 94, 95, 105, 140, 204, 232, 233, 239, 246, 268, 363, ob 449
 proščenje 97, 120, 122, 123, 163, 175, 218, 222—224, 227, 232, 233, 304, 398
 prošt 75, 77
 — v Škofji Loki 102, 103, 124, 239, 240, 253, 335, 337, 394
 protipisar 172—176, 197, 223, 224, 232, 234, 238, 255, 256, 259, 261, 298, 318, 320, 331, 333, 343, 346, 359—363, 385, 398, 430, 442
 pšenica 66, 70, 78, 94, 95, 99, 105, 107, 131, 134, 140, 173, 174, 182, 203, 204, 227, 232, 233, 239, 246, 256, 259—261, 266—268, 293, 298, 301, 302, 310, 341, 362, 364, ob 449

pustota 28, 29, 44, 47, 58, 83, 126—130,
143, 147, 169, 171, 172, 186, 188, 198,
199, 201, 288, 407 sl.
puška, puškar 237, 262, 279, 284, 291

Rabelj 125, 170, 257, 258, hlapec 258
računska knjiga 89, 91, 92, 94—97, 99,
100, 104, 106, 131, 360

reformacija, protireformacija 168, 216,
220, 222, 246—253, 305, 307, 347

reforme, terezijansko-jožefinske 357,
358, 367, 369, 370, 376, 377, 381, 384,
385, 388, 389, 392—402, 441

rektifikacija, dominikalni akti 348, 358,
384

repa 96, 137, 387

reverz 165, 171, 251, 252, 254, 256, 257,
310, 318, 335, 337

reveži 310, 336, 395

ribe, ribolov 49, 81, 137, 149, 150, 164,
166, 169, 171, 172, 178, 183, 186, 234,
256, 258, 320, 321, 324—326, 330

rihtar 366, 370

ročin deželni 163, 222

rokovnjači 389

rovstarstvo (gl. lazništvo) 72, 82, 126,
127, 131, 169, 170, 178, 184, 186—196,
200, 202—205, 209—213, 218, 230, 232,
233, 265, 266, 270, 271, 292, 297, 303,
324, 335, 337, 345, 350, 352, 385, 407
do 429, 449

rozine 231

rubež 69, 233, 243, 244, 291, 298

rudarstvo (gl. fužinarstvo) 17, 18, 72,
83—86, 88, 118, 154—156, 175—180,
182—185, 214, 215, 222, 252, 285—287,
352, 376—379, 388, 389

rž 65, 66, 70, 78, 94, 95, 99, 101, 105,
107, 131, 134, 140, 173, 174, 203, 204,
232, 233, 239, 246, 256, 259—261, 266
do 268, 293, 302, 310, 341, 362, 364,
ob 449

Sadje 205, 269, 270, 333, 387

— južno 175, 231

samostan (gl. kapucini, klarise) 77, 95,
146, 147, 176, 246, 263, 264, 277, 314

schepho (gl. sodin)

sedlar 279, 283, 284

sejmi 219—221, 280, 292, 367

— podeželski 97, 123, 288, 324

— letni 89, 97, 121, 123, 219, 220, 223,
289, 321

— tedenski 60, 89, 121—123, 216, 219
do 221, 251, 288, 289, 324

sekanje, sekira 137, 215, 314

sekularizacija 14, 396, 446

sel 20, 47, 158, 175, 310, 322, 358, 362,
364, 391

seno 49, 65, 68, 69, 101, 137, 138, 167,
174, 233, 256, 259, 260, 271, 304

senožet 30, 195, 201, 208, 271, 382

sentenciator (gl. sodin)

setev 265—269, 386

sindik 367

sir, sirarstvo 45—47, 70, 71, 95, 101,
120, 121, 138, 220, 227, 233, 298, 302

sirnica, švajga 46, 63, 69, 71, 102, 131,
132, 136, 153, 205—208

sirote 311, 323, 361, 369

sitarji, sitarstvo 227, 276, 281, 284, 288,
290, 291, 353

skedenj 68, 69, 137, 138, 226, 227

skodlar, skodle 42, 282, 284, 313, 375,
ob 449

skuta 296

slad 71

slama 68, 138, 256, 282, 284, 304, 361,
387

slamorezec 282, 284

slanina, prekažena 96

slikar, slike 89, 96, 279, 283, 284, 344

slovenščina 171, 182, 251, 259, 260, 366,
378, 402, 444

slovenizacija 36, 39

služinčad 43, 167, 251, 258, 261, 288,
336, 367, 375

smodnik 161, 391, ob 449

smreka 343, 369

sod, sodarstvo 43, 65, 69, 71, 89, 93, 96,
121, 218, 222, 279, 282, 284, 382

sodin, sodja, schepho, sentenciator,
mojster, podeželski sodnik 46, 162,
174, 236, 237, 261, 298, 362, 364, 389

sodstvo, patrimonialno 46—48, 99, 163

— deželsko 17, 18, 45, 65, 67, 80, 125,
153, 154, 163—165, 169—172, 174,
176, 178, 185, 216, 220, 224, 249, 255,
257, 258, 276, 288, 298, 307, 323, 325,
327, 357, 360, 361, 364, 377, 389, 399,
441, 443

— instance 99, 171, 224, 250, 251, 254,
257, 275, 361

— rudniško 86, 87, 154, 155, 176—178,
184, 222, 240, 286, 322—324, 376, 377

— deželno 78, 79, 163, 164, 258, prizivno
295, 311

— reforme 124, 125, 163, 164, 170, 171,
360, 361

sol, 120, 121, 219, 220, 223, 431

solicikator 261

soržica 204, 233, 267, 301, ob 449

soseska 7, 201, 244, 276

srebro, srebrnina 155, 182, 391

- srenja, srenjani 61, 199, 273, 381, 382
 staja 102, 209
 stanovi deželni 123, 164, 168, 177, 219
 do 221, 224, 233, 236, 237, 247, 249,
 250, 253, 275, 288, 291
 staroselci 20
 statistika, tabele 20, 28, 29, 47, 66, 67,
 132, 133, 173, 174, 181, 191, 194, 198,
 202, 206, 207, 209—213, 235, 272, 273,
 284, 292, 303, 311, 349—351, 362, 363,
 381—383, 407—429, med 430 in 431
 435, 436, 438, 449, ob 449
 stavbenik 156, 263
 stavbnina, hofzins, klain hofzins, par-
 uus census 100, 316
 steklar 156, 157, 279, 283, 284
 stelja 31, 71, 272
 stifterius 47
 stojnice, stojnina 321, 367
 stolp, Zgornji 41—44, 47, 54, 68, 81, 149,
 156, 170, 172, 214
 — grajski 42, 43, 142, 156—159, 257,
 258, 370, 373
 — v obzidju 56, 80, 81, 142
 — starološki 167
 — v Zgornji Besnici 81
 stope 130, čevljarske 226, 315, za volno
 (wollstampf) 218
 straža, stražarina 47, 60, 143, 146, 162,
 171, 172, 175, 258, 310, 321, 322, 364,
 368, 431
 streha 156, 346, slamnata 282, 387,
 s skodlami 282, 313, z opeko 313
 strelivo, streljanje 137, 253, 262, 391
 stročnice 269, 381, 387
 suktnar, sukno 94, 220, 223, 236, 281,
 284
 sveča, svečar, svečnik 236, 261, 275, 431
 svisli 314
 svoboda, osebna 60—62
 svobodin, liber 19, 62
 svobodnik 228, 330
 svobodnjak 18, 61
 smreka 341

 Siling, šilingerji 63, 64, 66, 131, 134 do
 136, 208
 škof, škofija (gl. gospod zemljiški)
 v Freisingu 11, 13, 14, 16—18, 20, 24,
 36—38, 43—45, 49—54, 57, 58, 60, 61,
 64, 65, 67, 69, 73—83, 86, 87, 89, 90,
 96, 97, 99—101, 104—108, 111, 118,
 120, 121, 124—126, 136, 138—158, 161
 do 171, 174—178, 181—183, 185—190,
 194, 197, 216, 217, 220, 222—226, 230
 do 233, 237, 239—241, 243, 244, 247,
 248, 250—252, 255, 256, 258, 259, 261,
 262, 275—278, 288, 294, 297, 307, 311,
 313, 315, 316, 318, 320, 322, 324—326,
 331, 334—338, 342, 351, 358—360, 364,
 366—370, 372, 384, 385, 390, 391, 395,
 397, 399, 430, 442, 444—446, 448
 — ljubljanski 146, 167, 238, 298, 343,
 392
 šola, šolstvo 75, 244—246, 248, 310, 326,
 375, 392, 393, 398—402
 — nemška 246, 248
 šperovci 68, 137
 špital 310—312, 337, 338, 394—396
 — cerkev 338, 396
 štetja, število prebivalstva 357, 388,
 389, 406—429, med 430 in 431, 432
 do 438
 štiftarstvo 249
 štiridesetarji 46
 švajga (gl. sirnica)

 Tabor 161, 304
 takse 139, 164, 173, 228, 256, 297, 298,
 304, 305, 323, 324, 359—361, 363, 384,
 398
 tehtanje, tehtarina 118, 277, 321
 tele 121, 272, 300, 301, ob 449
 tesar, tesanje 68, 71, 137, 138, 156, 264,
 281, 284, 353
 tihotapci 223, 224, 324, 379
 tintnina, calamargelt 230
 tkalci, tkalstvo 71, 89, 221, 276, 278 do
 281, 284, 353
 tlaka, gospostvu 48, 50, 61, 63, 65—69,
 90, 96, 100, 101, 131, 135—139, 141,
 143, 165, 167, 173, 174, 230—232, 235,
 236, 256, 259, 294—297, 307, 336, 385
 — robotnina 67, 68, 135, 136, 231, 256,
 261, 294—296, 303
 — oprostitev 66, 67, 136
 — mestu 313, 368
 — cerkvi 233, 297
 — deželi 141, 143, 234—236, 303, 304,
 307, 317, 364, 385
 — reforme 385
 top 161, 262
 tortura 253, 257, 258
 tovorništvo 50, 59, 60, 70, 71, 88, 91 do
 94, 96, 101, 121, 131, 138, 155, 162,
 180, 201, 214, 218, 219, 222—224, 231,
 236, 237, 259, 282, 287, 288, 290—292,
 294, 295, 324, 364
 tožilec 125, 258
 tram 138, 264
 transakcija 254
 trava, travnik 20, 29, 68, 69, 108, 129,
 137, 138, 150, 167, 177, 178, 201, 208,
 228, 242, 256, 270, 330—333, 335, 361
 trg, forum 54, 120, 123, 219
 trgovina 39, 59, 60, 83, 85, 88—98, 117

- do 123, 165, 167, 172, 183, 184, 186, 202, 215, 217—228, 247, 251, 260, 271, 287—292, 310, 311, 323, 324, 326, 327, 329, 337, 341, 342, 380—383, 387, 388, 434
- podeželska 72, 73, 89, 96, 97, 119 do 123, 131, 174, 201, 202, 219—226, 258, 287—289, 291, 292, 386—388
- gosposčinska 94—96, 172, 219, 260, 324
- plemstvo 122, 227, 289, 326, 327
- notranja 59, 60, 89, 90, 96, 97, 219 do 221, 289
- v daljavo 60, 73, 89—97, 120, 122, 143, 162, 217, 221—228, 287, 288, 290 do 292, 326, 327, 388
- založništvo 181, 289, 290, 292
- kreditno poslovanje 94, 227, 290, 292
- tržišče 40, 54, 61, 72, 97, 122, 181, 220 do 222, 292, 447
- znamenje 219
- Učitelj** 75, 239, 244, 246, 275, 310, 362, 392, 399—402
- nemški 246, 248
- pomočnik 310, 322, 399
- učilnica 392, 393, 400
- upniki 94, 99, 184, 238
- upori, kmetški 140, 142—150, 161, 176, 230, 237, 238, 247, 255, 263, 295, 304, 305
- urar 157
- urbarji, registri 14, 19—21, 24, 28, 29, 32, 37—39, 46, 47, 49, 52, 53, 58, 61 do 64, 67, 70, 71, 75, 81, 83, 85, 87, 100, 102, 103, 118, 126, 130, 131, 133, 136, 145, 147, 149, 150, 153, 166, 172, 174, 177, 178, 183, 184, 186, 190, 192 do 195, 198, 199, 201—203, 205, 208, 209, 217, 218, 221, 226, 228, 230, 231, 233, 241, 242, 246, 255, 260, 275, 297, 302, 315, 330, 351, 359, 360, 405—407, 429, 434
- urbarizacija 196, 199
- uršulinke 393, 402
- usnjarji, usnje 121, 215, 217, 219, 223, 224, 227, 275, 278, 281, 284
- uteži 97
- Vancanje** 287
- vas (gl. naselje) 24, 201, 220, 221, 269 do 271, 292, 302, 344, 346, 381, 431, 434
- vazali 16, 149, 152, 261
- vazla 61, 98
- vedro 96, 314, 448
- vera (gl. reformacija) 103, 244, 246, 253, 347, 398
- verouk 399, 400, 402
- fond 392—394, 396
- vicedom 125, 150, 170, 222, 241, 275, 322, 323, 436
- vidmar 121, 231, 236
- vigenjc 85, 118, 179, 180, 379
- vikar, vikariat (gl. prošt) 74—76, 78, 102, 239, 279, 298, 302, 334, 345, 347, 358, 375, 382, 394—398, 432, 433
- viničarji 19, 20, 31, 36, 47, 52, 63, 68, 69, 80, 128, 400, med 430 in 431
- vino 43, 50, 60, 65, 67—70, 91, 92, 96, 101, 134, 135, 137, 138, 175, 182, 218 do 220, 223, 227, 231, 295, 297, 431, ob 449
- vrste 73, 96, 101, 138, 231, 282
- mojster 175, 231, 260
- točenje 71, 120, 122, 216, 277, 279, 284, 298, 305, 336, 366, 397
- vinograd, vinogradništvo 19, 20, 57, 68 do 71, 93, 130, 131, 137, 152
- vitezi 44, 167, Loški 49—54, 75, 80
- vitriol 182
- voda, vodovje 18, 68, 137, 138, 169, 314, 375
- oskrba 146, 263, 313
- pogonska sila 84, 85
- vodnjak, cisterna 68, 69, 146, 227, 263, 313, 375
- vojaštvo 140, 141, 143, 144, 146—148, 162, 168, 176, 231, 236, 237, 253, 259, 296, 303, 304, 307, 317, 357, 358, 364, 379, 380, 385, 386, 388—392, 398
- oficirji 388, 389
- piskač 162, 236, 237, 389
- najemniki 140, 141, 143, 144, 146, 162, 237, 250, 304, 357, 380
- rekrutacija 237, 259, 304, 357, 358, 363, 364, 370, 386, 388—391
- vojna 95, 129, 133, 213, 255, 256, 304, 429
- s Celjani 80, s Turki 140, 141, 161, 162, 175, 234, 236, 237, 253, 391, beneška 129, 133, 143, 162, 178, 221, 391, tridesetletna 162, 163, 294, francoska 391, 434, 445, 446
- voli 62, 70, 97, 133, 223, 224, 227, 272, 389, ob 449
- volla 82, 242, 246, 311, 346
- volk 209
- volna 233, stope za volno 218
- vosek 71, 106, 114
- voz 90, 137, angleški 359, lopa 372
- vprega 70, 389
- vratar, grajski 47, 174, 362, 364
- vrč, glinasti 215, 222
- vreča 71, 93, 260

- vrt 20, 40, 58, 68, 117, 137, 138, 149, 161, 165, 167, 178, 214, 226, 227, 240, 242, 256, 264, 315, 321, 331, 333, 338, 342, 345, 372, 373, 382
 vrv, vrvar, vrvčar 71, 89, 279, 284, ob 449
 Zabela 71
 zadruga 19
 zajci 149
 zapah 121
 zaplemba 222, 257, 288, 324, 379
 zapor 142, 143, 167, 197, 249, 250, 257, 258, 305, 316, 323
 zaprisega 182
 zapuščina 226, obravnava 361
 zastavljanje 52, 99, 183, 244, 328
 zavod, saud oder senashett 209
 zdravstvo 363, 388, 391
 zelje, zelnik 69, 137, 387
 zid, zidar 111, 156, 263, 264, 278, 279, 281, 282, 284, 351, ob 449
 zlatar, zlato, pozlatar 89, 155, 216, 279, 284, 307
 zločin, zločinci 49, 174, 257, 258, 361
 zvon, zvonjenje 157, 162, 344
 Zafran 94, 122
 žaga, žagar, žagarstvo 137, 186, 217, 218, 230, 283, 284, 315, 375
 žebjarji, žebjarstvo 85, 89, 93, 112, 117, 118, 120—122, 180—182, 186, 222, 260, 285, 287, 290, 291, 378, 380—383, ob 449
 železarstvo, železo (gl. fužinarstvo) 3—5, 72, 83—89, 93, 94, 96, 116—122, 165, 180, 181, 184, 219—220, 222, 227, 264, 265, 287, 290, 291, 326, 329, 376—383
 — koroško 93, 379—381
 — turjaško 93, 379
 žetev, donos 266, 386
 žima, konjska 227, 276, 281, 290
 žir, žirna 64, 172, 234
 žito 45, 63—67, 69, 70, 94, 95, 101, 120, 121, 131, 134—137, 172, 174, 194, 203, 216, 219, 224, 228, 230, 232, 233, 239, 241, 258, 260, 266—269, 291, 299, 300, 341, 344, 361, 362, 364, 368, 384, 386—388, 399, 400, 402, ob 449
 — jaro 266, 267
 — ozimno 266, 268
 — pridelek 266, 386—388
 — prodaja 45, 69, 94, 95, 172, 174, 178, 219, 220, 257, 260, 291, 321, 324, 362, 368, 447
 živina, živinoreja 6, 7, 19, 31, 58, 65, 69, 70, 88, 97, 102, 120—123, 131—133, 146, 167, 169, 194, 203, 205—214, 217, 219, 221, 223, 224, 251, 265, 270—273, 278, 315, 369, 373, 381, 387—389
 živo srebro 121, 215, 222
 žreb 201
 žrebiček ob 449
 župa, urad 65—69, 101, 122, 125—129, 132—134, 136, 137, 174, 222, 230, 233, 255, 304, 305, 365
 — mala 7, velika 47, svobodna 18, 47, favorizirana 63
 — bitenjska, bavarska 32, 36, 47, 49, 63, 66, 69, 127, 128, 130, 134, 136, 138, 174, 198, 202, 219, 231, 250, 260, 272, 294, 295, 349, 365, 408, 409, 411, med 430 in 431, 433
 — brojska 47, 58, 64, 66, 125, 127, 128, 130—132, 134, 137, 191, 195, 198, 202, 205, 207, 209—212, 232, 266, 268, 272, 303, 349, 412, 413, med 430 in 431
 — davška 190, 193, 195, 198, 202, 210—212, 265, 266, 268, 272, 349, 365, 421, 428, 429, med 430 in 431
 — dovška 125, 428
 — gadmarska 32, 47, 52, 63, 65, 66, 68, 69, 127, 128, 130, 134, 198, 202, 220, 271, 272, 349, 409—411, med 430 in 431, 433
 — godeška 32, 47, 64, 66, 68, 70, 79, 127, 128, 134, 136, 198, 202, 220, 231, 268, 271, 272, 295, 304, 305, 349, 410, 411, med 430 in 431
 — hlevnovrška 36, 127—130, 132—134, 136, 137, 185, 188, 191, 195, 198, 202, 204, 209—214, 218, 231, 265, 266, 268—272, 349, 365, 419, 420, 421, 423, med 430 in 431, 431, 433
 — hotaveljska 47, 64, 66, 127, 129, 131, 132, 134, 188, 191, 195, 198, 202, 204, 206, 209—212, 218, 231, 266—269, 272, 280, 292, 293, 300, 303, 343, 349, 365, 415—418, 429, med 430 in 431, 433
 — javorska 37, 47, 64, 66, 71, 127, 131, 132, 134, 139, 191, 195, 198, 202, 204, 206, 209—212, 218, 231, 266, 267, 271, 272, 349, 365, 412, 413, 429, med 430 in 431
 — koroška 27—29, 36, 38, 45, 47, 48, 58, 62, 64—66, 70, 71, 73, 126—128, 134, 136, 139, 191, 195, 198, 199, 202, 204, 209—212, 214, 218, 232, 265, 266, 268, 270—273, 333, 349, 365, 405, 407, 412, 413, med 413 in 414, 414, 415, 429, med 430 in 431, 431
 — osliška 191, 192, 195, 198, 202, 209—212, 233, 265, 268, 270, 272, 303, 349,

- 365, 407, 420, 421, med 430 in 431, 431
- poljanska 47, 66, 71, 127, 128, 131, 132, 134, 190, 191, 195, 198, 202, 205, 206, 209—212, 217, 218, 231, 265—268, 272, 292, 293, 300, 349, 365, 407, 413, med 413 in 414, 414, 415, 418, 428, med 430 in 431, 433
 - poljšiška 47, 63—66, 82, 101, 127, 134, 136, 198, 202, 230, 266, 272, 349, 365, 410, 411, 423, 426, med 430 in 431
 - praška 32, 47, 64, 66, 70, 79, 128
 - rudenska 47, 127, 132, 135, 194, 195, 198, 202, 205, 207, 210—212, 214, 217, 238, 268, 271, 272, 313, 349, 426, 427, 429, med 430 in 431
 - selška 47, 85, 127, 130, 132, 135, 139, 194, 195, 198, 202—205, 207, 210—212, 214, 217, 218, 220, 266, 268, 271, 272, 303, 349, 424, 425, med 430 in 431
 - soriška 21, 24, 47, 66, 125, 127, 130, 134, 136, 191, 192, 194, 195, 198, 199, 202, 204, 210—212, 214, 217, 265, 266, 272, 282, 303, 349, 365, 426, 427, med 430 in 431, 433
 - stirpniška 47, 127, 129, 130, 132, 137, 194, 195, 198, 202, 204, 207, 210—212, 220, 233, 265—268, 272, 349, 424, 425, 429, med 430 in 431
 - strmiška 47, 52, 127, 132, 137, 194, 195, 198, 202, 205, 207, 210—212, 214, 220, 265, 267, 268, 272, 349, 365, 411, 422, 423, 429, med 430 in 431, 432
 - žirovska 47, 64—66, 127, 129, 130, 132—134, 188, 191, 195, 198, 202, 205, 206, 209—214, 217, 218, 231, 233, 265—267, 271, 272, 292, 300, 303, 343, 349, 365, 407, 414, 418, 419, 421, 428, med 430 in 431, 431—433
- župan 7, 47, 48, 63, 65, 120—122, 133, 138, 148, 174, 192, 232, 234, 237, 238, 255, 262, 272, 294, 297, 298, 305, 362, 365—367, 384—386, 388, 389, 445
- račun 133, 135, 136, 228
 - župnije (gl. prazžupnije) 72, 75—77, 102, 103, 200, 218, 238—240, 244, 253, 302, 334, 335, 352, 357, 358, 388, 392, 394, 396—398, 406, 407, 432, 433
 - Bukovščica 397, Cerkno 195, 238, 302, Dob 107, Javorje 37, Ledine 397, Lučne 397, Mengeš 107, 242, Ovsiški 334, 407, Pilštanj 76, Poljane 37, 104, 302, 343, 400, 428, 432, Selca 103, 240, 302, 323, 334, 400, 407, 432, Sora 76, 104, 107, 298, 406, 432, Stara Loka 76—78, 103, 105, 106, 239, 241, 298, 302, 335—337, 432, Sv. Lenart 397, Škofja Loka 394—396, Šmartin 52, 75, 77, 152, 243, 298, 302, 334, 345, 406, 432, Trata 397, Vrh 397, Zavratec 397, Železniki 240, 241, 254, 345, 407, 456, Žiri 104, 344, 397, 400, 428, 432
 - župnik 76, 77, 120, 233, 240, 241, 251, 311, 334, 337, 351, 397
 - pomočnik 78
 - gorjanski 75, kamniški 106, mošerjski 77, poljanski 240, 241, 243, 253, 335, 343, 398, 401, radovljiški 310, selški 240, 243, 253, 254, 335, 400, starološki 36, 75—78, 105, 106, 233, 238—241, 244, 246—249, 253, 310, 311, 335—337, 347, 394, 397, 398, 402, 431, starotrški 337, škofjeloški 394, šmartinski 49, 52, 75, 77, 78, žirovski 240, 253, 335, 397, 400
 - župnišče 106, 247, 277, 336, 346, 397, 399

SEZNAM SLIK

- Sl. 1. Lubnik, vhod v Selško dolino, v ozadju Ratitovec (str. 4)
Sl. 2. Stalica (str. 5)
Sl. 3. Škof Abraham, v ozadju Škofja Loka (str. 12)
Sl. 4. Darilna listina iz novembra 973 (str. 13)
Sl. 5. Noticia bonorum iz ok. 1160 (str. 22, 23)
Sl. 6. Odlomek iz urbarja 1318 — župa Selca (str. 25)
Sl. 7. Sklenjene proge v Bitnju (str. 26)
Sl. 8. Samotne kmetije na Kovskem vrhu v koroški župi (str. 29)
Sl. 9. Zali log (str. 30)
Sl. 10. Samotna kmetija Četrtnik na Kovskem vrhu (str. 31)
Sl. 11. Odlomek iz urbarja 1291 — koroška župa (str. 34, 35)
Sl. 12. Jarčje brdo s cerkvijo sv. Valentina (nekoč kapela sv. Jakoba; str. 37)
Sl. 13. Spodnje Danje (str. 38)
Sl. 14. Ruševine Zgornjega stolpa na Kranclju (str. 41)
Sl. 15. Ostanki Zgornjega stolpa na Kranclju (str. 42)
Sl. 16. Gospoščinska kašča na Lontrku (str. 45)
Sl. 17. Gospoščinska kašča na Lontrku (str. 46)
Sl. 18. Požar na Lontrku 1698 (str. 55)
Sl. 19. Ostanki mestnega obzidja na poljanski strani (str. 55)
Sl. 20. Mestno obzidje na poljanski strani, nanj naslonjena Martinova hiša (str. 56)
Sl. 21. Mlin pod šolo 1698 (str. 59)
Sl. 22. Tekst govori o Soričanih in Dovžanih, ki so bili oproščeni tlake s pripisom, da olajšava ne velja več (str. 68)
Sl. 23. Pogled na Dražgoše, v ospredju kmetija Novak (str. 77)
Sl. 24. Škof Konrad V., ki ga je umoril njegov sluga (str. 79)
Sl. 25. Grad Schrottenthurn (str. 82)
Sl. 26. Plnada v Zgornjih Železnikih (str. 84)
Sl. 27. Škof Leopold, ki se je smrtno ponesrečil na kamnitem mostu (str. 87)
Sl. 28. Stara župna cerkev v Stari Loki (str. 103)
Sl. 29. Sv. Volbenk na Poljanskem (str. 104)
Sl. 30. Notranjščina cerkve v Crngrobu (str. 105)
Sl. 31. Virloh (str. 107)
Sl. 32. Prvi seznam članov lončarskega ceha (str. 112)
Sl. 33. Sklepniki na stropu šentjakobske cerkve (str. 113)
Sl. 34. Bandero in skrinjica loškega čevljarskega ceha (str. 114)
Sl. 35. Skrinjica loškega čevljarskega ceha (str. 115)
Sl. 36. Skrinjica in vrč kovaškega ceha z letnico 1708 (str. 115)
Sl. 37. Bandero z zavetnikom kovaškega ceha sv. Alojjem (str. 116)
Sl. 38. Bandero z zavetnikom lončarskega ceha sv. Florjanom ter skrinjica in vrč (str. 117)
Sl. 39. Plavž v Zgornjih Železnikih, desno Plavčeva hiša (str. 119)
Sl. 40. Maketa dvojnega Španovega grunta na Suhi (str. 128)
Sl. 41. Ledine na Poljanskem (str. 129)
Sl. 42. Brode (str. 139)
Sl. 43. Škof Filip (str. 145)

- Sl. 44. Plošča loškega meščana Wolfganga Schwarzza na njegovi hiši na Placu iz leta 1513 (str. 151)
- Sl. 45. Plošča na nekdanjem osrednjem stolpu, prenešena v grajski hodnik, s podatki o potresu 1511 in ponovni pozidavi stolpa (str. 157)
- Sl. 46. Plošča na portalu loškega gradu s podatki o potresu in ponovni pozidavi gradu (str. 158)
- Sl. 47. Plošča škofa Filipa na kašči (str. 159)
- Sl. 48. Homanova hiša na Placu z novo odkritimi freskami (str. 159)
- Sl. 49. Freska na Homanovi hiši na Placu (str. 160)
- Sl. 50. Plošča na stolpu, sezidanem 1526 (str. 160)
- Sl. 51. Nagrobni spomenik Raspa v starološkem gradu (str. 166)
- Sl. 52. Starološki grad, levo zadaj cerkev sv. Jurija v Stari Loki (str. 168)
- Sl. 53. Železniki (str. 179)
- Sl. 54. Zgornji Železniki s plavžem (str. 180)
- Sl. 55. Brekovice (str. 185)
- Sl. 56. Nova Oslica (str. 187)
- Sl. 57. Mrzli vrh (str. 187)
- Sl. 58. Lanišče (str. 189)
- Sl. 59. Lavrovec (str. 189)
- Sl. 60. Sovodenj (str. 190)
- Sl. 61. Davča — Zaprvič (str. 192)
- Sl. 62. Davča — Na Jezeru (str. 193)
- Sl. 63. Javorjev dol (str. 196)
- Sl. 64. Stara Oslica (str. 197)
- Sl. 65. Puštal z njivami na Stenu (str. 200)
- Sl. 66. Kmetija v Leskovicí (str. 204)
- Sl. 67. Sorica (str. 205)
- Sl. 68. Dolina pri Sorici (str. 208)
- Sl. 69. Nagrobnik Wolfganga Schwarzza v Stari Loki (str. 225)
- Sl. 70. Dajtatvene obveznosti v soriški župi leta 1630 (str. 229)
- Sl. 71. Podatki o Jurjočičevi kmetiji leta 1630 (str. 235)
- Sl. 72. Portal loške proštnje (?; str. 239)
- Sl. 73. Poslopje loške šole s ploščo iz leta 1627 (str. 245)
- Sl. 74. Plošča na loški šoli iz leta 1627 (str. 245)
- Sl. 75. Napis Hans Hos (= Kos, protestantski izgnanec) nad gotskimi vrati poslopja v jedru Stare Loke (str. 252)
- Sl. 76. Območje selških vrat (str. 262)
- Sl. 77. Maketa loškega gradu iz 17. stol., rekonstruirana podoba (str. 263)
- Sl. 78. Maketa loškega gradu iz 17. stol., rekonstruirana podoba (str. 264)
- Sl. 79. Vinharje (str. 267)
- Sl. 80. Davča — Zaprvič v severozahodnem bregu Cimprovke (str. 268)
- Sl. 81. Bukov vrh (str. 269)
- Sl. 82. Rovt (str. 270)
- Sl. 83. Platnarstvo (str. 279)
- Sl. 84. Sitalske statve (str. 280)
- Sl. 85. Sorica, desno sredi Dolina (str. 283)
- Sl. 86. Podelilnica jame Sa lasi (= Za lazi) iz leta 1670 (str. 286)
- Sl. 87. Srednja vas, nad njo Dolenja in Gorenja Brda (str. 293)
- Sl. 88. Kmetija Novak v Selški dolini (str. 299)
- Sl. 89. Zgornje Danje (str. 300)
- Sl. 90. Kovski vrh (str. 301)
- Sl. 91. Merianova upodobitev Škofje Loke z Gavžnikom, levo Stara Loka, desno Puštal (str. 306)
- Sl. 92. Škofja Loka leta 1697 (med str. 306 in 307)
- Sl. 93. Škofja Loka leta 1697, detajl — območje gradu, šentjakobske cerkve in selških vrat (str. 308)

- Sl. 94. Škofja Loka leta 1697, detajl — območje med gradom in kaščo (str. 309)
- Sl. 95. Škofja Loka konec 17. stol. (str. 312)
- Sl. 96. Del Placa v Škofji Loki, proti Poljanski dolini (str. 313)
- Sl. 97. Škofja Loka — območje gradu (str. 314)
- Sl. 98. Stara Loka z gradom in staro župno cerkvijo leta 1780 (str. 315)
- Sl. 99. Kasarna, nad njo grad (str. 317)
- Sl. 100. Načrt Kasarne (str. 318)
- Sl. 101. Nagrobnik Marksa Pečaherja ml. v Stari Loki (str. 319)
- Sl. 102. Puštalski grad s Hribcem (str. 326)
- Sl. 103. Cerkev na Hribcu (str. 327)
- Sl. 104. Diploma Johana Antona pl. Wolkensperga, desno zgoraj puštalski grad (str. 328)
- Sl. 105. Starološki grad leta 1780 (str. 329)
- Sl. 106. Ajmanov grad (str. 331)
- Sl. 107. Diploma bratov Korbinijana in Sigmunda Fürnpfella (str. 332)
- Sl. 108. Šefert (str. 333)
- Sl. 109. Loški grad z njivami na Ošterfeldu (str. 334)
- Sl. 110. Lontrk s špitalom in špitalsko cerkvijo (str. 338)
- Sl. 111. Špitalska cerkev (str. 339)
- Sl. 112. Koširjev, nekdanj nunski mlin (str. 340)
- Sl. 113. Crngrob (str. 340)
- Sl. 114. Lipica (str. 341)
- Sl. 115. Škofja Loka, risba 1713 (str. 342)
- Sl. 116. Kapucinska cerkev s samostanom (str. 343)
- Sl. 117. Zlati oltar iz Dražgoš, razstavljen v kapeli na loškem gradu (str. 344)
- Sl. 118. Spodnje Danje (str. 345)
- Sl. 119. Ravne pod Ratitovcem (str. 346)
- Sl. 120. Reteče (str. 347)
- Sl. 121. Puštal, grad sredi kajž, Hribec, v ozadju Suha (str. 351)
- Sl. 122. Puštal — Škoparjeva hiša, sedaj v muzeju na prostem na loškem grajskem vrtu (str. 352)
- Sl. 123. Visoko s Sv. Volbenkom (str. 353)
- Sl. 124. Peven (str. 365)
- Sl. 125. Osrednji stolp na loškem gradu z okoljem (str. 371)
- Sl. 126. Škofja Loka, del mesta med gradom in kapucinskim samostanom (str. 371)
- Sl. 127. Vhod na loški grad s ploščo nad portalom (str. 372)
- Sl. 128. Škofja Loka 1698 — cerkev sv. Jakoba, levo šola, zgoraj levo rotovž, spodaj kašča in mlin (str. 373)
- Sl. 129. Škofja Loka, desno od cerkve mežnarija (str. 374)
- Sl. 130. Zaga ob Poljanščici v Škofji Loki (str. 374)
- Sl. 131. Grohcova hiša na Lontrku (str. 375)
- Sl. 132. Prtovč (str. 383)
- Sl. 133. Škofja Loka, v ozadju Ratitovec (str. 390)
- Sl. 134. Uršulinski samostan (str. 393)
- Sl. 135. Klopčarjeva hiša s cehovsko trgovinico na Lontrku (str. 395)
- Sl. 136. Špital (str. 396)
- Sl. 137. Poljane (str. 401)
- Sl. 138. Škofja Loka v prvi polovici 19. stol., v ospredju Sovodenj (str. 405)
- Sl. 139. Loški grad — osrednji stolp z okolico (str. 406)
- Sl. 140. Loški grad z vrtom (str. 407)
- Sl. 141. Moškrin (str. 430)
- Sl. 142. Nova Oslica (str. 433)
- Sl. 143. Škofja Loka s Puštalom in Staro Loko, v ozadju Ratitovec (str. 434)
- Sl. 144. Lontrk, pogled proti bivšemu mlinu (str. 435)
- Sl. 145. Škofja Loka v prvi polovici 19. stol. (str. 436)

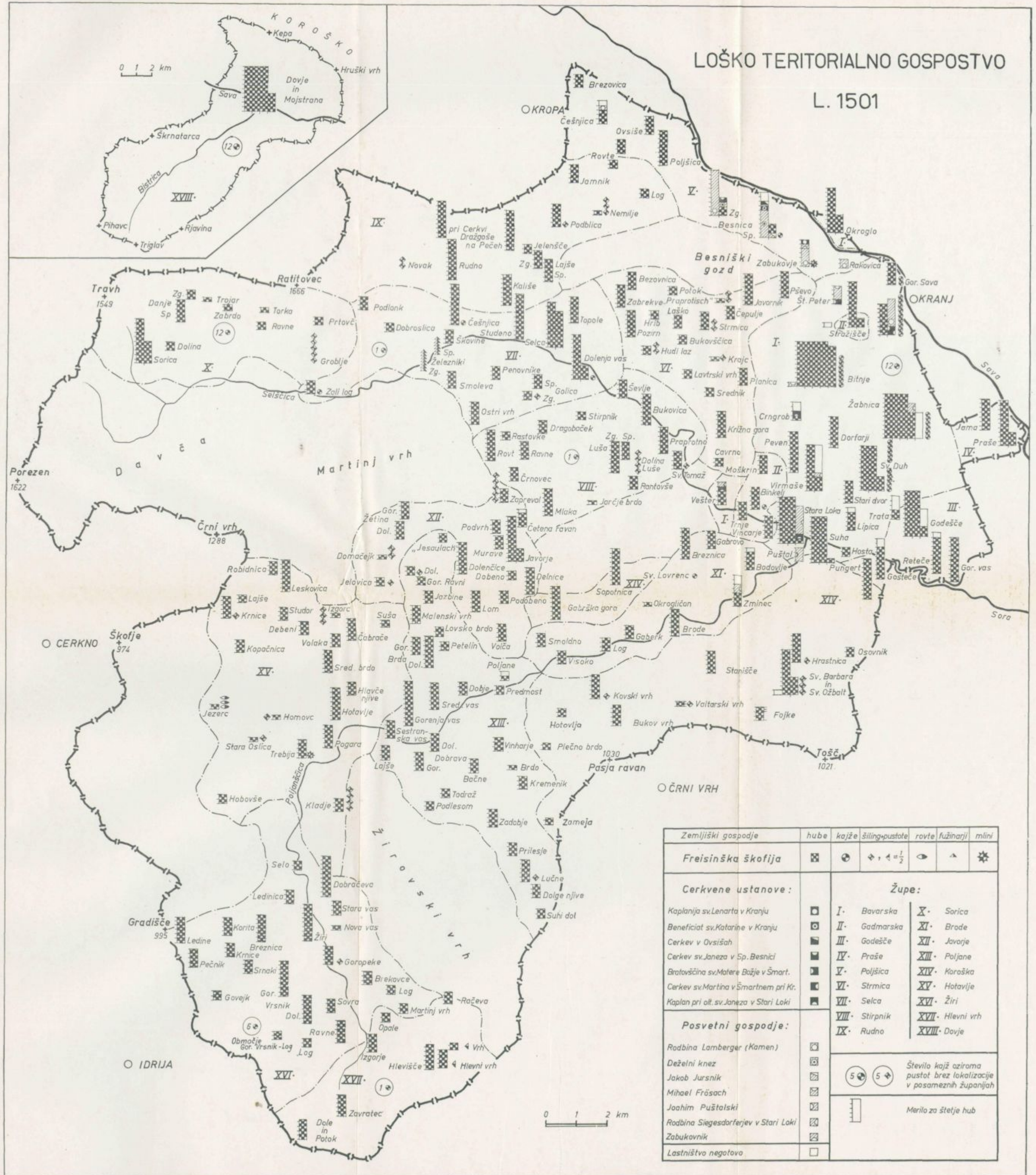
- Sl. 146. Župna cerkev v Škofji Loki, levo Homanova hiša (str. 437)
- Sl. 147. Škofja Loka v prvi polovici 19. stol. (str. 441)
- Sl. 148. Škofja Loka v prvi polovici 19. stol. (str. 442)
- Sl. 149. Škofja Loka s Hribcem (str. 443)
- Sl. 150. Škofja Loka, območje Selščice (str. 444)
- Sl. 151. Škof Jožef Konrad, zadnji freisinški lastnik loškega gospostva (str. 445)

SEZNAM ZEMLJEVIDOV

- Z. I. Teritorialni razvoj loškega gospostva (str. 15)
- Z. II. Sklenjene proge v Bitnju (str. 27)
- Z. III. Število hub v loškem gospostvu leta 1291 (str. 30)
- Z. IV. Razmerje med slovenskimi in nemškimi zemljiščinimi imeni na Sorškem polju (str. 33)
- Z. V. Tloris Škofje Loke po katastrski mapi iz leta 1825 (str. 40)
- Z. VI. Upravna razdelitev loškega gospostva na župe leta 1291 (str. 48)
- Z. VII. Prometne zveze loškega ozemlja z Italijo čez Poljansko dolino (str. 91)
- Z. VIII. Prometne povezave med Škofjo Loko in Freisingom (str. 92)
- Z. IX. Loško teritorialno gospostvo l. 1501 (str. 561)
- Z. X. Loško teritorialno gospostvo l. 1754 (str. 563)

LOŠKO TERITORIALNO GOSPOSTVO

L. 1501

Zemljiški gospodje	hube	kajže	šiling-pustote	rovte	fužinarji	mlini
Freisinška škofija	☒	☉	⚡	⚡	⚡	☼
Cerkvene ustanove:						
Kaplanija sv. Lenarta v Kranju	☐					
Beneficiat sv. Katarine v Kranju	☐					
Cerkev v Ovsiašah	☐					
Cerkev sv. Janeza v Sp. Besnici	☐					
Bratovščina sv. Matere Božje v Šmart.	☐					
Cerkev sv. Martina v Šmartnem pri Kr.	☐					
Kaplan pri olt. sv. Janeza v Stari Loki	☐					
Posvetni gospodje:						
Rodbina Lamberger (Kamen)	☐					
Deželni knez	☐					
Jakob Jursnik	☐					
Mihael Fräsach	☐					
Joahim Puštalski	☐					
Rodbina Siegesdorferjev v Stari Loki	☐					
Zabukovnik	☐					
Lastništvo negotovo	☐					
		☉	☉			

Župe:

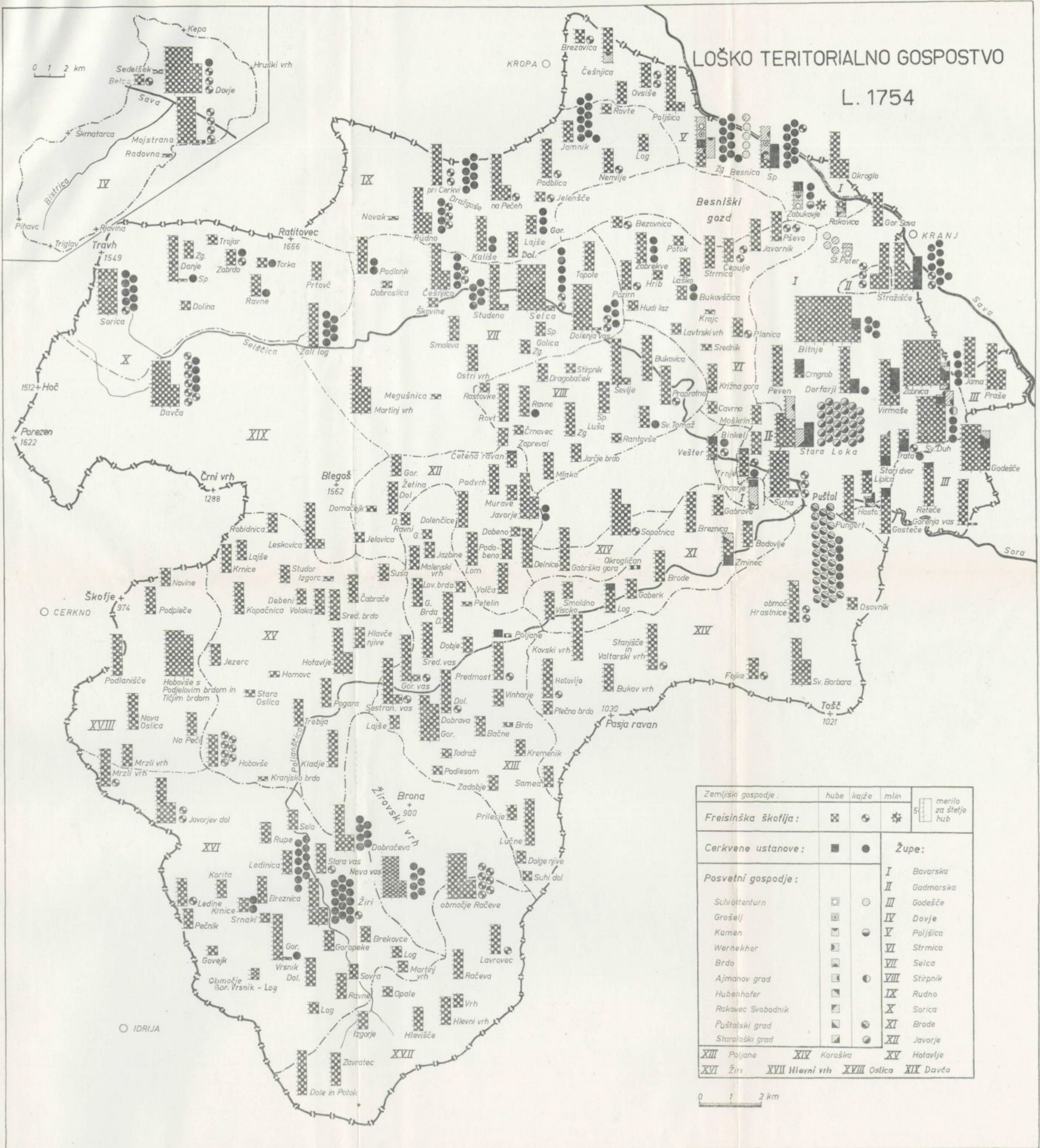
I. Bavarska	X. Sorica
II. Gadmarska	XI. Brode
III. Godešče	XII. Javarje
IV. Praše	XIII. Poljane
V. Poljšica	XIV. Koroška
VI. Strmica	XV. Hotavlje
VII. Selca	XVI. Žiri
VIII. Stirpnik	XVII. Hlevni vrh
IX. Rudno	XVIII. Dovje

Števila kajž ozirama pustot brez lokalizacije v posameznih županijah

Merilo za štetje hub

LOŠKO TERITORIALNO GOSPOSTVO

L. 1754

Pavle Blaznik

ŠKOFJA LOKA IN LOŠKO GOSPOSTVO (973—1803)

Izdalo in založilo
Muzejsko društvo Škofja Loka

Naklada: 3000 izvodov

Natisnila tiskarna »Toneta Tomšiča«
Ljubljana 1973